
PROPERTY OF THE
University of
Michigan
Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ

1893

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ

1893

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΧΙΟΥ ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ

Τίνες συνέλεξαν ἐν Χίῳ ἐπιγραφὰς ἀπὸ λίθων ἢ ἐδημοσίευσαν μέχρι τῆς ἐκδόσεως τῆς *Συλλογῆς τῶν Ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν* ὑπὸ τοῦ Boeckh, δύναται νὰ ἴδῃ τις παρ' αὐτῷ τούτῳ ἐν τῇ *Συλλογῇ* (ἀριθ. 2214-2244 καὶ ἐν Addendis ἀριθ. 2214 b-2239 d). Οἱ πολλοὶ τούτων ἦσαν ἀλλογενεῖς· ἡμέτεροι δὲ μόνον οἱ Κοραῆς (ἐν *Χιακῆς Ἀρχαιολογίας*, περιεχομένης ἐν *Ἀτάκτων* τόμῳ Γ', σελ. 262-278), Ἀνδρέας Μουστοξύδης (ἐν *Αἰγιναίας ἐφημερίδος* ἔτ. 1831 σελ. 47-78 καὶ *Ἰονίου Ἀνθολογίας* τεύχ. Α' σελ. 233 ἑφ.) καὶ Ἀλέξ. Μ. Βλαστὸς (ἐν *Χιακῶν* Τόμ. Β' σελ. 211-227). Ἡμέτερος δ' ἦτο πάντως καὶ ὁ ἐν Χίῳ εὑρὼν καὶ ὁ ἀντιγράψας τὸ ἐν ἀριθμῷ τῆς *Συλλογῆς* 2240 δεκάστιχον ἡρωελεγεῖον ἐπίγραμμα τοῦ Πρωτάρχου ἀνώνυμος.

Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς *Συλλογῆς* τοῦ Boeckh ἐδημοσίευσαν ἐπιγραφὰς ἐκ Χίου, ὅσον ἐγὼ γινώσκω, οἱ ἑπόμενοι: *Μ. Κ. Κρίσπης*, καθηγητὴς ἐν Χίῳ, ἐδημοσίευσεν ἐν *Μουσείῳ καὶ Βιβλιοθήκῃ* τῆς Εὐαγγ. Σχολῆς Σμύρνης (Περιόδ. Β' ἔτ. α' σελ. 33-37, καὶ ἔτ. β' καὶ γ' σελ. 11) ἐπιγραφὰς δέκα ὀκτώ, ἐνίας μὲν προεκδεδομένας ἃς βέλτιον ἀνέγνω, τὰς πολλὰς δ' ἀνεκδότους. — *Ἀριστοτέλης Φοντριέ*, φιλάρχαιος καὶ πεπειραμένος ἔφορος τοῦ ἐν Σμύρνῃ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, πολλὰς δὲ καλὰς μέχρι τοῦδ' ἔχων ἐκδεδομένας παλαιὰς ἐπιγραφάς, ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ αὐτῷ *Μουσείῳ* κτλ. (Π. Β' ἔτ. α' σ. 37-40) δύο ἀνεκδότους χιακὰς ἐπιγραφάς, ὧν μία εἶνε ἡ μακροτάτη, ἀρχαιοτάτη καὶ πολυτρόπως σπουδαιοτάτη τῶν ἄχρι νῦν, ἡ πολλάκις καὶ ὕστερον ἐκδοθεῖσα περὶ ἐκποιήσεως *τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν γεῶν τῶν Ἀγγικῶ παίδων*. — *Γεώργιος Σουρίας*, γυμνασιάρχης ἐν Χίῳ, ἐμὸς δὲ πολυσέβαστος διδάσκαλος καὶ προκάτοχος, ἐδημοσίευσεν ἐν ταῖς Mittheilungen des D. Archäol. Instituts in Athen (ἔτ. 1878 σελ. 203-207) μετὰ βραχέος ὑπομνήματος ἐπιγραφὴν μακρὰν καὶ

ἀξιόλογον τὴν τῶν Κλυτιδῶν πρώτην. — B. Haussoulier, μαθητὴς ἐξαίρετος τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς, περιελθὼν τὴν Χίον καὶ συλλέξας ἱκανὰς ἐδημοσίευσεν αὐτὰς μεθ' ὑπομνημάτων, προσεκδοὺς βέλτιον καὶ ὑπομνηματίσας καὶ προεκδεδομένας, ἐν αἷς καὶ τὰς ὑπὸ Σουρία καὶ Φοντριὲ καὶ ἱκανὰς ἐκ τῆς τοῦ Boeckh *Συλλογῆς*· ἐδημοσίευσε δ' ἐν ὅλῳ εἴκοσι δύο ἐπιγραφὰς ἐν Bulletin de Corr. Hellénique (1879 σελ. 45-58, 230-235 καὶ 316-327). Τῶν ὑπὸ τοῦ Haussoulier τὸ πρῶτον ἐκδοθεισῶν ἐπιγραφῶν αἱ μὲν πολλαὶ εἶνε βραχεῖαι ἢ κεκολοβωμέναι, μία δέ, ἡ δευτέρα τῶν Κλυτιδῶν ἐλλιπὴς μὲν ἀλλὰ μακροτέρα καὶ πολλαχῶς ἀξιολογωτάτη, ὀλίγαι δέ τινες ἱκανῶς καὶ ἀκέραιαι καὶ παλαιαί, ὧν καὶ ἀρχαῖον ἡρωελεγεῖον ἐπίγραμμα, εὐστόχως ὑπὸ τοῦ ἐκδότου συμπληρωθέν. Πᾶσαι δ' ὅμως ἔχουσιν ἰδίαν ἀξίαν ὅτι συνελέχθησαν ἁπανταχόθεν τῆς Χίου, ὅπου αὐτῆς ἐκ τῶν προτέρων φθορῶν εἶχον διασωθῇ λείψανα παλαιῶν γραμμάτων. Ἡ δὲ κατὰ πᾶσαν τὴν νῆσον ζήτησις αὕτη ἀρχαίων ἐπιγραφῶν καὶ λειψάνων μνημείων πρῶτον ὑπὸ τοῦ Haussoulier μετ' ἐπιστήμης καὶ ἱκανῆς εὐδοκιμήσεως ἐγένετο. Ὁ Haussoulier ἐξέδωκε καὶ ψήφισμα Χίων περὶ τῆς ὑπὸ Αἰτωλῶν ἱδρυθείσης ἐν Δελφοῖς πενταετηρίδος ἑορτῆς τῶν Σωτηρίων, εὑρεθὲν ἐν Δελφοῖς (Bulletin 1881 σελ. 300 ἑφ. — *Α. Γ. Πασπάτης*, ὁ ἡμέτερος ἰατρὸς καὶ μεσαιωνολόγος καὶ φιλόλογος ἀνήρ, ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ *Χιακῷ* αὐτοῦ *Γλωσσαρίῳ* (1888 σελ. 401-422) ἑξήκοντα καὶ μίαν παλαιὰς ἐπιγραφὰς ἄνευ ὑπομνημάτων. Τούτων ἔνιαι ἦσαν προεκδεδομέναι, τινὲς δὲ καὶ ὕστερον ὑπὸ Studnitzka ἐξεδόθησαν. — Fr. Studnitzka, δοκιμώτατος ἐξ Αὐστρίας μαθητὴς τῆς ἐν Ἀθήναις Γερμανικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς, ἐλθὼν καὶ αὐτὸς εἰς Χίον ἐν ἔτει 1887 καὶ περιελθὼν τὴν πόλιν καὶ ὀλίγα τινὰ τῆς ἔξω χώρας, συνέλεξέ τινας ἢ βέλτιον ἀνέγνωσεν ἐπιγραφὰς καὶ μετὰ βραχυτάτων ὑπομνημάτων ἐδημοσίευσεν ἐν Mittheilungen des D. A. Inst. in Athen. (1888 σελ. 164-183) τεσσαράκοντα τέσσαρας μακροτέρας τε καὶ βραχυτέρας, ἐκδοὺς καὶ ἄλλα τέχνης ἔργα ἐκ Χίου ἐν τῇ ἑαυτοῦ ὅλῃ πραγματείᾳ, ἐν ᾗ καὶ τὰς ἐπιγραφάς. Τούτων εἶνε καὶ ἄλλαι λόγου ἄξιαι μάλιστα δὲ ἡ βέλτιον ὑπὸ Studnitzka ἢ ὑπὸ Πασπάτη ἐκδοθεῖσα ἱερατικὴ ἐκ Πυργίου ἐπιγραφή. Ἐδημοσίευσέ τινας, ἐκδεδομένας ἢ καὶ ἀνεκδότους, ὀλιγίστας ὅμως καὶ ὁ O. Riemann ἐκ τῶν σημειωμάτων Κυριακοῦ τοῦ ἐξ

Ἀγκῶνος ἐν Bulletin d. Cor. Hell. 1877 σελ. 82-83. Ἀλλὰ περὶ δημοσιευμάτων τοιούτων, ὀλίγου ἀξίαν, δὲν γίνεται λόγος ἐνταῦθα.

Οὗτοι, ὅσον ἐγὼ γινώσκω, ἐδημοσίευσαν ἐξ ἰδίας αὐτῶν συλλογῆς ἢ ἀναγνώσεως ἐπιγραφὰς ἐκ Χίου μετὰ τὸ Corpus Inscriptionum Graecarum τοῦ Boeckh, ἀκριβέστερον δ' εἰπεῖν ἀπὸ τοῦ 1876 μέχρι τοῦ 1888, ἐν οἷς ἰδίως χρόνοις ἐζητήθησαν ἐν Χίῳ ἐπιγραφαὶ μετὰ τὴν ἐργασίαν τοῦ συγγραφέως τῶν Χιακῶν Α. Μ. Βλαστοῦ, ὅστις ὕστατος τῶν προτέρων εἶχεν ἐν ἔτει 1838 συλλέξῃ τινάς. Ἐὰν τις ἄλλος μετὰ τοῦτον ἀναζητήσας εὗρεν ἢ ἐδημοσίευσεν, ἀξίας λόγου τινὸς ἐννοεῖται, ἀγνοῶ.

Ἐγὼ δέ, ἀπὸ τοῦ 1886 διαμένων ἐν Χίῳ, ἐπεμελήθην καὶ αὐτὸς κατὰ δύναμιν τῆς συλλογῆς ἐπιγραφῶν ἀπὸ λίθων ἀγνώστων τοῖς πρότερον ἢ καὶ μήπω ἀνεγνωσμένων, καθ' ὅσον δὲ δυνατὸν καὶ αὐτῶν τῶν ἐνεπιγράφων λίθων. Ἀπὸ Μαΐου δὲ τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1886 καὶ Μουσεῖον πρόχειρον ἐν τῷ ἡμετέρῳ Γυμνασίῳ κατηρτίσθη, ὅπερ καὶ διατηρεῖται πενιχρᾷ χρηματικῇ συνδρομῇ φιλαρχαίων τινῶν πολιτῶν καὶ φιλομούσῳ ἄλλων προθυμίᾳ, προκόπτει δέ πως καὶ τῇ συνεργασίᾳ λογίων τινῶν ἀνδρῶν καὶ τῷ ζήλῳ πολλῶν φιλομαθῶν καὶ φιλοπατρίδων μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου. Τὸ Μουσεῖον τοῦτο καὶ ἰδίου ἀξιωθὲν ἐπιμελητοῦ, τοῦ φιλαρχαίου πολίτου Κωνστ. Κανελλάκη, περιέλαβεν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἱκανοὺς τὸν ἀριθμὸν λίθους, γράμματα παλαιὰ φέροντας ἢ ἄλλην ἀνθρώπων ἐργασίαν.

Τῶν πολλῶν δ' ὅμως τούτων λίθων ἐλάχιστοι δυστυχῶς εἶνε λόγου τινὸς ἄξιοι καὶ ὀλιγοστοὶ ἀκέραιοι, συντρίμματα δ' εἶνε οἱ λοιποὶ κολοβὰς φέροντες τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τἆλλα χειρουργήματα. Διότι ἅπαντας σχεδὸν παραλαμβάνομεν ἀπὸ ἐρειπίων κτισμάτων ὑστέρων, εἰς ἃ κατὰ τοὺς πρὸ ἡμῶν χρόνους οἱ ἄνθρωποι μετεχειρίσθησαν αὐτοὺς ὡς κοινὴν οἰκοδομικὴν ὕλην, ἀποσπάσαντες ἀπὸ τῆς οἰκείας χώρας καὶ σφυροκοπήσαντες πρὸς τὰς χρείας, ἢ ἀπ' ἄλλων κτισμάτων ἐν οἷς πρὸς ὁμοίας χρείας σφυροκοπηθέντες εἶχον ἐνοικοδομηθῇ, παραλαμβάνοντες. Ἡ Χίος οὐδέποτ' ἐρημωθεῖσα οἰκητόρων, οὐδὲ συγχωθεῖσά ποτε ὅλη ἐκ σεισμοῦ κατὰ τοὺς ᾠκημένους τόπους αὐτῆς, ὑπέμενε κατὰ τοὺς μακροὺς σκοτεινοὺς αἰῶνας διηνεκῆ δῄωσιν τῶν παλαιῶν μνημείων ἢ τῶν λειψάνων τούτων, διότι πρόχειρα εἶχον ταμεῖα λίθων, εἰργασμένων μάλιστα, οἱ ἑκάστοτε ζῶντες ἄνθρωποι ἐν τοῖς μνημείοις καὶ τοῖς

λειψάνοις ἐκείνων, ἀπὸ τοῦ ἐδάφους μὲν ἂν διέμενον ἔτι ὄρθια ἢ ἀσύγχωτα, δι' ὀλίγης δὲ σκαφῆς, ἂν εἶχον καλυφθῇ. Διὰ ταῦτα οὔτ' ἀφθόνους οὔτ' ἀκεραίους εὑρίσκομεν νῦν ἐνεπιγράφους ἢ ἄλλως εἰργασμένους παλαιοὺς λίθους καὶ μάλιστα εὐμεγέθεις. Οὗτοι ἐκόπτοντο ἢ κατετέμνοντο, τὰ δὲ μένοντα καὶ τὰ τμήματά των ἀπεξέοντο ἢ ἐλεαίνοντο καθὰ καὶ ἄλλοθι ἁπανταχοῦ, ὅπου αἱ παλαιαὶ πόλεις διετέλεσαν οἰκούμεναι μακρὸν χρόνον ὕστερον καὶ πολλοὺς ἔχουσαι τοὺς οἰκήτορας.

Πόσον τὰ λείψανα τὰ παντοῖα τῶν παλαιῶν πόλεων διασῴζει συνήθως ἡ σύγχωσις καὶ ἡ ἐρημία, ἔχομεν καὶ ἄλλοθεν γνωρίσῃ πολλαχόθεν, ἡμεῖς δ' οἱ Χῖοι καὶ ἀπὸ τῆς συγχρόνου τύχης τῶν ἐρειπίων τῆς ἀντικειμένης ἡμῖν ἐπὶ τῆς Ἀσίας ὁμοφύλου ποτὲ καὶ συμμάχου πόλεως, τῶν Ἐρυθρῶν. Οἱ σεισμοὶ πιθανώτατα καὶ ὁ μακρὸς χρόνος συνέχωσαν τὴν πόλιν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, ἡ δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους κοινὴ τῆς περιχώρου ἐρήμωσις συνηρήμωσεν ἀνθρώπων καὶ τὸν τόπον τῆς πόλεως, περιελείφθη δὲ αὐτῷ μόνον τὸ παλαιὸν ὄνομα, πεπηρωμένον καὶ τοῦτο, ἐν τῇ σημερινῇ ἐπωνυμίᾳ *τὸ Λυθρί*. Ἐφ' ὅσους αἰῶνας τὸ Λυθρὶ διέμενεν ἀοίκητον διεφυλάττοντο ἐν τοῖς κόλποις τῆς γῆς ἢ καὶ ὑπεράνω αὐτῆς τὰ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος, τείχη, ναοί, ἐν οἷς καὶ ἱερὰ παλαιότατα (Παυσαν. Ζ' ε' 3-4), θέατρον, λουτρά, οἰκήματα, παντοδαπὰ γλυπτὰ ἔργα, ἐνεπίγραφοι λίθοι, καὶ ἄλλα μαρτύρια τοῦ μακροῦ βίου τῆς πόλεως. Ἐξ ὅτου δ' ὅμως, ἀπὸ ἐτῶν νῦν περὶ τὰ ἑξήκοντα, συνῳκίσθη ἐκ τῶν περιοίκων τὸ χωρίον Λυθρί, τῶν ἀγεύστων πολιτισμοῦ ἐποίκων ἐχόντων πρόχειρον πόρον βίου ἐν τοῖς εἰργασμένοις παλαιοῖς λίθοις, οὖσιν ἐξαιρέτου ὕλης καὶ μεγέθους καὶ σχημάτων, πωλουμένοις δὲ μετὰ κέρδους εἰς Χίον, Σμύρνην καὶ ἄλλοσε, ἠφανίσθησαν μὲν ἐν ὀλίγοις ἔτεσι τὰ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἢ τὰ ὀλίγον ὑπ' αὐτό, ἐξήχθησαν δὲ διὰ μετρίας σκαφῆς καὶ ἐξεκομίσθησαν ἤδη καὶ ἅπαντα σχεδὸν τὰ ἐν βάθει κεχωσμένα καὶ φυλαττόμενα, ἐξορύσσονται δ' ἀκόμη καὶ τὰ ἐλάχιστα πλέον σῳζόμενα βαθύτατα κτισμάτων μέρη πρὸς ἐκκομιδὴν ὁμοίαν. Ἂν τοὐλάχιστον περιεσῴζοντο ἐκ τῆς συλήσεως καὶ καταστροφῆς ταύτης ἀκέραια τὰ λείψανα τῶν ἐντεχνοτέρων ἔργων καὶ τῶν γραπτῶν λίθων, θὰ ἔφερέ τις τὸ κακὸν μετριώτερον. Ἀλλ' οἱ δυστυχεῖς οὗτοι τυμβωρύχοι τῶν ἑαυτῶν προγόνων, παλαιότερον μὲν συνέθραυον αὐτοὶ τὰ τοιαῦτα εὑρήματα ὑπὸ τῆς κοινῆς ποτε μωρᾶς δόξης ὅτι περιέχουσι θησαυρούς,

ὕστερον δὲ παρέδιδον ἀφελῶς τοῖς λιθουργοῖς ν' ἀποξέωσιν ἢ κατατέμνωσιν ὅπως πωλῶσιν εὐχρηστοτέρους πρὸς οἰκοδομίαν λίθους. Εἶδον δ' ἐγὼ αὐτὸς λίθους οὕτως ἀπεξεσμένους καὶ τετμημένους ἔν τε Χίῳ καὶ ἐν Ἐρυθραῖς καὶ ἄλλοθι, διασῴζοντας πολλαχοῦ ἐργασίας τε λεπτοτέρας ἴχνη καὶ γράμματα. Ὀψὲ δέ ποτε, καὶ ἰδίως ἀφοῦ οἱ ἐν Σμύρνῃ φιλάρχαιοι ὁμογενεῖς ἐδίδαξαν τοὺς ἀμαθεῖς τούτους ἀνθρώπους νὰ μὴ φθείρωσι τοὺς γραπτοὺς λίθους, συμπραττόντων δ' ἔπειτα καὶ τῶν κατὰ καιροὺς διδασκάλων τοῦ χωρίου, κατ' ἀγαθὴν δέ τινα τύχην καὶ τῶν ἀρχαιοκαπήλων αὐτῶν, οἵτινες περιέρχονται μετ' ἐπιμελείας καὶ συχνότατα τὰς ἀσιατικὰς πόλεις, οἱ Λυθριῶται ἀπεδείχθησαν εὐσεβέστεροι περὶ τοὺς ἐνεπιγράφους λίθους καὶ τὰ γλυπτὰ ἔργα ὅσ' ἀνασκάπτοντες εὑρίσκουσιν, ἐλπίζοντες, οἱ ἀπαιδευτότεροι τούτων, ὅτι μεῖζον κέρδος θὰ ἔχωσιν προσφέροντες οὕτως ἢ ἂν πωλήσωσιν ὡς οἰκοδομικὴν ὕλην τοὺς λίθους. Τοὺς λόγους τούτους λέγω, οὐχὶ μόνον ἱστορίας ἕνεκα τῶν γεγονότων ἀλλὰ καὶ ὑπὸ λύπης ἐπὶ τούτοις μεγίστης. Καθαπτόμενος δ' οὕτω πικρότερον τῶν νέων Ἐρυθραίων, ἐλπίζω πολὺ ὅτι ἀπὸ τοῦδε θὰ εἶν' εὐλαβέστεροι περὶ τὰ παλαιὰ μνημεῖα τῆς πόλεως αὐτῶν, ὁμολογῶ δ' ὅτι ἀπό τινων ἐτῶν ἐγένοντο τοιοῦτοι καὶ εἶνε. Δικαιοσύνης ἔργον πράττων μνημονεύω ἐνταῦθα ὅτι καὶ ἄλλων παλαιῶν λειψάνων, οἷον καὶ κτισμάτων, φείδονται νῦν οἱ μάλιστα πεπολιτισμένοι τῶν ἡμετέρων Ἐρυθραίων, πεισθέντες καὶ εἰς τὰς ἐμὰς προτροπὰς καὶ παρακλήσεις. Ὁ νέος Γιανναχὸς Γεωργαντζῆς, ἀνευρὼν ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ τῷ πρὸς τῷ περιβόλῳ τῆς παλαιᾶς πόλεως εὐμέγεθες κτίσμα καὶ πολυτελές, ἐκ μαρμάρου λευκοῦ, ἐφείσθη αὐτοῦ πεισθεὶς ἐμοί, ἐνῷ ἠδύνατο νὰ πωλήσῃ τοὺς λίθους μετὰ κέρδους μεγάλου. Κατ' Αὔγουστον λήγοντα ἠδυνήθην νὰ δείξω τῷ φίλῳ Γ. Ν. Χατζιδάκι τὸ μνημεῖον τοῦτο, πυλῶνα κομψὸν μετὰ προπύλου, ὡς πείθομαι. Ὁμοίᾳ συμβουλῇ μου πρὸς τοὺς Ἐρυθραίους διὰ τοῦ διδασκάλου Ἐμμ. Καραβοκυροῦ, Σαμίου, διεσώθησαν καὶ τὰ λείψανα τῆς εὐτελοῦς κρήνης, ἐν ᾗ εὑρέθησαν κατὰ Μάϊον ἐ. ἔ. αἱ τῆς Σιβύλλης ἐπιγραφαί, ἃς ἐγὼ μὲν ἔλαβον ἐν ἀτελέσιν ἀντιγράφοις πρῶτος, ἐδημοσίευσε δὲ πρῶτος ὁ κ. Φοντριὲ (*Ἁρμονίᾳ* Σμύρνης 26 Ἰουνίου καὶ 1 Ἰουλίου 1891), εἶτα δ' ὁ Karl Buresch (Vochenschrift f. Kl. Philol. 16 Sept. 1891). Θὰ δημοσιεύσω καὶ ἐγὼ τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας μετ' ἄλλων ἐρυθραϊκῶν ἐν τῇ *Ἀθηνᾷ*. Νῦν δὲ διορθῶ μόνον τοῦ

δεκαεξαστίχου ἐπιγράμματος, ὡς ἐξέδωκαν αὐτὸ οἱ ἐκδόται ἀμφότεροι, τὸ ἐν στίχῳ 5 *ἐκπε . ονω δειρῶν*. Οὔτ' *ἐκπερονῶ δειρῶν* ἀναγνωστέον οὔτ' ἄλλως, ἀλλ' *ἔκπεσον ὠδείνων* (ὠδίνων) μόνου τοῦ Σ λείποντος εἰς τὸ *ἔκπεσον* ὄχι δὲ δύο γραμμάτων, ὡς τελευταῖον νομίζει ὁ Buresch ὅτι ἐπὶ τοῦ λίθου εἶδεν. Οὕτως ὁ λόγος ἀποβαίνει σαφής. «... ἐν ᾧ (Κισσώτᾳ) ἔκπεσον ὠδίνων (=ἐγενόμην. ἐγεννήθην, ἐξῆλθον ἤτοι κυριολεκτικώτερον ἐξέπεσον ἐκ τῆς νηδύος τῆς μητρός μου) εὐθὺς χρησμοὺς λαλοῦσα τοῖς βροτοῖς». Περὶ τοῦ *Κισσώτας* ἄλλοτε.

Πάλιν δ' ὅμως οἱ χρόνοι ἐφείσθησάν τινων ἐνεπιγράφων λίθων καὶ ἐν Χίῳ, καθὰ καὶ ἀλλαχοῦ, ἀνευρίσκομεν δὲ καὶ ἀντιγράφομεν ἢ καὶ συλλέγομεν κομμάτια μὲν πλείονα καὶ ἀκεραιοτέρους δ' ἐλαχίστους. Δύο τῶν προμνημονευθέντων συλλογέων, ὁ Πασπάτης καὶ ὁ Studnitzka ἔλαβον τὰς πλείστας τῶν ἐπιγραφῶν ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν ἐν τῷ πενιχρῷ Μουσείῳ ἀποκειμένων λίθων. Καὶ ἡ σειρὰ δὲ ἣν ἐγὼ ἐκδίδω διὰ τῆς *Ἀθηνᾶς* ἐκ τῆς αὐτῆς συλλογῆς κατὰ τὸ πολὺ μέρος εἶνε εἰλημμένη, κατ' ὀλίγον δ' ἔξωθεν, ἐκ τῆς πόλεως Χίου ἢ ἀπὸ τῆς λοιπῆς νήσου.

Περὶ τῆς ἐμῆς ταύτης σειρᾶς οὐδὲν ἔχω νὰ εἴπω ἐν προοιμίῳ σπουδαῖον. Καταλείπω τοῖς ἐμπείροις τῶν πραγμάτων νὰ κρίνωσι περὶ τῶν ἐπιγραφῶν αὐτὸς ἕκαστος. Τοσοῦτον μόνον εἶνε ἀπαραίτητον νὰ προδηλώσω. Ἐπιγραφὰς ἀξιολόγους ἢ ἀκεραίας δὲν ἠδυνήθην νὰ συλλέξω ἱκανὰς κατὰ τὸν τριετῆ ἀπὸ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Studnitzka χρόνον. Αἱ πλεῖσται εἶνε κομμάτια ἢ βραχύταται, ὀλίγαι δ' αἱ μακρότεραι. Ἐκδίδω δ' αὐτὰς ἄνευ πολλῆς τάξεως ἐν τῇ σειρᾷ, οὔτε μετ' ἐπαρκῶν ὑπομνημάτων, διότι δὲν προέλαβον οὔτε νὰ κατατάξω αὐτὰς προσηκόντως ἁπάσας οὔτε ἰδίας μακροτέρας μελέτης ν' ἀξιώσω. Διανοούμενος χάριν τῶν φιλιστορούντων τὰ κατὰ τὴν ἑαυτῶν πατρίδα Χίων νὰ καταρτίσω πλήρη συλλογὴν τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Χίου, ἐκδεδομένων καὶ ἀνεκδότων, ἀνέβαλλον τὸ ἔργον μέχρις οὗ δυνηθῶ νὰ ἐκτελέσω τὴν ἐργασίαν ταύτην ἐν εὐκαιρίᾳ μείζονι ἀπὸ ἔργων ἐπιπόνων οἷα τὰ τῆς γυμνασιαρχίας, καὶ διατρίβων χρόνον τινὰ ἐν τόπῳ εὐθετωτέρῳ ἢ ἐν Χίῳ, ἔνθα τἀρχαιολογικὰ ἡμῶν ἐφόδια περιορίζονται εἰς τὸ Corpus τοῦ Boeckh καὶ εἰς τρεῖς τέσσαρας τόμους τοῦ Bulletin de Corr. Hellénique καὶ εἰς ἓν ἢ δύο ἄλλα βιβλία ἱστορίας καὶ ὀλιγώτερα ἐγχειρίδια ὕλης ἀρχαιολογικῆς. Ταῦτα διενοούμην.

Ἀλλ' ὁ φίλος Γ. Ν. Χατζιδάκις, ὅστις διέτριψε τὸ θέρος παρ' ἡμῖν καὶ εἶδε παρ' ἐμοὶ τἀντίγραφα τῶν ἐπιγραφῶν, ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας ἔγραψέ μοι κατ' Ὀκτώβριον, ἀξιῶν ἐπιμόνως νὰ στείλω τὰς ἐπιγραφὰς ὅπως ὅπως πρὸς δημοσίευσιν ἐν τῇ Ἀθηνᾷ. Ὑπήκουσα τῷ Χατζιδάκι. Ἀλλ' ἐν ὀλίγαις ἡμέραις καὶ ἀπὸ ἔργων ἐπαχθεστάτων, οἷα τὰ ἐμά, καὶ ἀπ' ἐφοδίων γλίσχρων, ποία ἐργασία δύναται νὰ γίνῃ; Πάλιν ὅμως θὰ συλλέξω *ἐκ τῶν ἐνόντων* εἴ τι ἐξ αὐτῶν μανθάνομεν νεώτερον, ἵνα μὴ μείνῃ οὕτως ὀλιγόκαρπος καὶ τῇ ἐπιστήμῃ τῶν ἐπιγραφῶν ἡ τούτων δημοσίευσις, ὅσον θὰ ἦτο ἡ καταχώρισις ψιλῶν τῶν κειμένων αὐτῶν. Ἐν τόπῳ δ' εὐθέτῳ τοῦ παρόντος ἄρθρου μου περὶ ἀνεκδότων Χιακῶν ἐπιγραφῶν θέλω ἀναθεωρήσῃ καί τινας τῶν ἤδη ἐκδεδομένων, εἰς ἃς ἔχω τινὰ ἐπανόρθωσιν νὰ ποιήσω εἴτε περὶ τὴν ἀνάγνωσιν εἴτε περὶ τὴν ἑρμηνείαν τὴν ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν γενομένην ἢ καὶ ὑπ' ἄλλων.

Δημοσιεύω ἐν ἀρχῇ τρεῖς ἐπιγραφάς, τὰς μακροτέρας πως καὶ μᾶλλον ἀκεραίους, σπουδαιότητα δέ τινα ἐχούσας καθ' ἑαυτάς τε καὶ πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν τοπογραφίαν τῆς Χίου.

Α' Ἐπιστολὴ Βασιλέως Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλίππου.

Ἐπὶ στήλης ἢ μᾶλλον πλακὸς ὀρθογωνίου κοινοῦ τιτανολίθου λευκοκυάνου ὄχι μονοχρόου ἀλλ' ὑποποικίλου, ὑψηλῆς μ. γ. 0,71, πλατείας 0,62 καὶ παχείας 0,11, εὑρεθείσης ἐν τῷ κατὰ τὸ χωρίον Βερβεράτον ἠρειπωμένῳ μεσαιωνικῷ ναΐσκῳ τοῦ *Ἁγ. Γεωργίου* ἐν Φλαμουνίῳ, ἐπικειμένης δὲ τῇ τραπέζῃ τῆς ἱερᾶς προθέσεως ἐκ μακροῦ, ὡς φαίνεται, χρόνου. Ἂν ἄλλοθεν, οἷον ἐκ τῆς πόλεως, μετεκομίσθη ὁ λίθος ἢ ἐξ ἀρχῆς ἐστάθη ἔν τινι τόπῳ τῆς περιχώρου τοῦ Βερβεράτου, ἀγνοῶ. Τὸ ἐκ πρώτης ὄψεως πιστευτὸν εἶνε ὅτι μετεκομίσθη ἐκ τῆς πόλεως. Ἀλλ' ἐγὼ νομίζω πιθανὸν ὅτι ἀρχῆθεν δυνατὸν εἶνε νὰ ἔκειτο περὶ τὸ Βαρβερᾶτον ὁ λίθος, ἐπίτηδες χάριν τῶν ἐνταῦθα οἰκούντων ἀνθρώπων ὑπὸ τῆς πόλεως σταθεὶς πρὸς κοινοτέραν, εὐρυτέραν καὶ μᾶλλον πρόχειρον διάδοσιν τοῦ περιεχομένου, σπουδαιοτάτου ὄντος τῇ πόλει τῶν Χίων. Ὤκουν δ' ἐνταῦθα πυκνοὶ ὡς φαίνεται οἱ Χῖοι, διότι πρὸς τοῖς ἄλλοις πλησίον ἔκειντο καὶ οἱ ὀνομαζόμενοι

Βασιλέων οἶκοι, τόποι περὶ ὧν ἴδε ἃ λέγομεν ἐν τῇ τρίτῃ τῶν δημοσιευομένων νῦν ἀνεκδότων ἐπιγραφῶν. Δὲν εἶνε δὲ πιστευτὸν ὅτι μόνον ἐν τῇ πόλει θὰ ἐδημοσιεύετο τοιαύτη πρᾶξις, ὁποία ἡ ἐπιστολὴ τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου ἡ προκειμένη, οὐδὲ θὰ ἐδημοσιεύετο οὕτω μόνη ἄνευ ψηφίσματός τινος τῆς πόλεως προεισαγωγικοῦ ἢ ἄλλης δημοσίας προοιμιακῆς δηλώσεως (1). Τελευταῖον οὔτε ὁ λίθος ὁ ἡμέτερος εἶνε ἄξιος τῆς πόλεως καὶ τοῦ βασιλικοῦ γράμματος, φέρων πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐγχάραγμα φυσικὸν ἐρυθρίζον, διῆκον ἐκ τοῦ δεξιοῦ ἄνωθεν πλαγίως πρὸς τἀριστερὸν διὰ τῆς ἐπιγραφῆς μέχρι τῆς τοῦ 16 στίχου ἀρχῆς, οὔτε ἡ ἐργασία· ἔγγραφα δ' ἄλλα σύγχρονα καὶ μεταγενέστερα τῆς πόλεως Χίου ὀλιγώτερον σπουδαῖα ἔχουσι καὶ τὸν λίθον καὶ τὴν ἐργασίαν πολλῷ τιμιώτερα. Κατὰ πάντα λοιπὸν τρόπον ὁ προκείμενος ἡμῖν λίθος περιέχει τῆς βασιλικῆς ἐπιστολῆς ψιλὸν ἀντίγραφον ἀπὸ τοῦ ἰδίᾳ προσηκούσῃ ἐπιμελείᾳ τῆς πόλεως γενομένου δημοσιεύματος αὐτῆς ἐν τῷ ἄστει, ἀντίγραφον ἀναστηλωθὲν χάριν τῶν δημοτῶν καὶ τῶν ἀγροτῶν τῶν περιοικούντων τὸν τόπον, ἐν ᾧ εὑρέθη ὁ λίθος. Διὰ τοῦτο δὲ ἴσως καὶ ἀκεραιότερος ἡμῖν διεσώθη, ὅπερ σπανιώτερον συνέβη τοῖς ἐν τῇ πόλει Χίῳ ἐγγράφοις μνημείοις.

Τὰ γράμματα δὲν εἶχεν ἴδῃ οὐδεὶς τῶν περὶ ἐπιγραφὰς σπουδαζόντων πρὸ ἐμοῦ, ἰδόντος αὐτὰ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1890. Ὁ λίθος ἐξαιρεθεὶς εὐθὺς ὑπ' ἐμοῦ ἀπόκειται νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Γυμνασίου. Τὰ γράμματα κατέχουσιν, εὐθὺς ἄνωθεν ἀρχόμενα, τὰ 0,43 τοῦ ὕψους, παρατείνονται δὲ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον καθ' ὅλον τὸ πλάτος τοῦ λίθου, ἀποκεκομμένου μόνον ὀλίγον κατὰ τὴν ἄνω δεξιὰν γωνίαν.

..ΙΔΕΙΣΙΘΕΟΙΠΡΥΤΑΝΕΟΣΠΑΡΑΒΑΣΙΛΕΩΣΑΛΙ.... ΟΥΧΙΩ....
ΔΗ ΛΩΙ
ΤΟΥΣΦΥΓΑΔΑΣΤΟΥΣΕΚΧΙΟΥΚΑΤΙΕΝΑΙΠΑΝΤΑΣΠΟΛΙΤΕΟΜΑΔΕ..
ΝΑΙΕΝΧΙΩΙΔΗΜΟΝΑΙΡΕΘΗΝΑΙΔΕΝΟΜΟΓΡΑΦΟΥΣΟΙΤΙΝΕΣΓΡΑ
ΨΟΥΣΙΚΑΙΔΙΟΡΘΩΣΟΥΣΙΤΟΥΣΝΟΜΟΥΣΟΠΩΣΜΗΔΕΝΕΝΑΝΤΙ
ΟΝΗΙΤΗΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΙΜΗΔΕΤΗΙΤΩΝΦΥΓΑΔΩΝΚΑΘΟΔΩΙΤΑΔΕΔΙ

(1) Ἄνευ εἰσαγωγικῶν πράξεων τῶν πόλεων μόνης δὲ τῆς ἐπωνύμου ἀρχῆς προτασσομένης, ἔχομεν πλεῖστα καὶ γράμματα καὶ ἄλλα ἐπιτάγματα βασιλέων καὶ ἀρχόντων ἐπὶ λίθων δεδημοσιευμένα, ἔκ τε τῶν παλαιοτέρων χρόνων καὶ ἀπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν. Ἀλλὰ τῆς προκειμένης ἐπιστολῆς ἡ δημοσίευσις διαφέρει. Βλέπε καὶ κατωτέρω.

ΟΡΘΩΘΕΝΤΑΗΓΡΑΦΕΝΤΑΕΠΑΝΑΦΕΡΕΣΘΑΙΠΡΟΣΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ
ΠΑΡΕΧΕΙΝΔΕΧΙΟΥΣΤΡ'⁝ΡΕΙΣΕΙΚΟΣΙΠΕΠΛΗΡΩΜΕΝΑΣΤΟΙΣΑΟ
ΤΩΝΤΕΛΕΣΙΝΤΑΟΤΑΣΔΕΠΛΕΙΝΜΕΧΡΙΑΝΚΑΙΤΟΑΛΛΟΝΑΟΤΙ
ΚΟΝΤΟΤΩΝΕΛΛΗΝΩΝΜΕΘΗΜΩΝΣΥΜΠΛΗΤΩΝΔΕΠΡΟΔΟΝΤΩΝ
ΤΟΙΣΒΑΡΒΑΡΟΙΣΤΗΝΠΟΛΙΝΟΣΟΙΜΕΝΑΝΠΡΟΕΞΕΛΘΩΣΙΝΦΕΟΓΕΙΝ
ΑΟΤΟΥΣΕΞΑΠΑΣΩΝΤΩΝΠΟΛΕΩΝΤΩΝΤΗΣΕΙΡΗΝΗΣΚΟΙΝΩΝΟΥ
ΣΩΝΚΑΙΕΙΝΑΙΑΓΩΓΙΜΟΥΣΚΑΤΑΤΟΔΟΓΜΑΤΟΤΩΝΕΛΛΗΝΩΝΟΣΟ
ΔΑΝΕΓΚΑΤΑΛΕΙΦΘΩΣΙΝΕΠΑΝΑΓΕΣΘΑΙΚΑΙΚΡΙΝΕΣΘΑΙΕΝΤΩΙΤΩΝΕΛ
.ΗΝΩΝΣΥΝΕΔΡΙΩΙΕΑΝΔΕΤΙΑΝΤΙΛΕΓΗΤΑΙΤΟΙΣΚΑΤΕΛΗΛΥ
.ΟΣΙΝΚΑΙΤΟΙΣΕΝΤΗΙΠΟΛΕΙΚΡΙΝΕΣΘΑΙΠΕΡΙΤΟΥΤΟΑΟΤΟΥΣΠΑ
.ΗΜΙΝΜΕΧΡΙΑΝΔΙΑΛΛΑΓΩΣΙΧΙΟΙΦΥΛΑΚΗΝΕΙΝΑΙΠΑΡΑΟΤΟΙΣΠΑ
.ΑΛΕ.ΑΝΔΡΟΥΤΟΥΒΑΣΙΛΕΩΣΟΣΗΑΝΙΚΑΝΗΗΙΤΡΕΦΕΙΝΔΕ
ΤΑΟΤΗΝΧΙΟΥ<

Τὰ γράμματα, στίχοι 19, εἶνε μὲν εὐκρινῶς κεχαραγμένα ἐπὶ τοῦ λίθου ἀλλ' οὔτε βαθέως οὔτ' ἐπιμελῶς, εἶνε δὲ καὶ πυκνότερα ἢ ὅσον ἐν ἄλλοις συγχρόνοις δημοσίοις ἐγγράφοις, κατὰ μέσον ὅρον 48 εὐμεγέθη ἐν ἑκάστῳ στίχῳ μήκους 0,60 τοῦ γαλλικοῦ μέτρου, ὕψος μέσον ἔχοντα, 0,014 γ. μ. καὶ πλάτος μέσον 0,016 τὸ Μ καὶ 0,014 τὸ Α. Τὰ γράμματα εἶνε τὰ συνήθη τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος. Σχῆμα αὐτῶν Α Β Θ Κ Μ Ξ Π Σ Υ Ω. Τὸ δὲ κείμενον ἀκέραιον ἅπαν σχεδὸν ὄν, εὐκρινέστατα δ' ἀναγινωσκόμενον μετεταγράφομεν εὐθὺς κοινοῖς γράμμασι κατωτέρω, διαιροῦντες μόνον εἰς παραγράφους αὐτὸ κατὰ τὸν εἱρμὸν τῶν περιεχομένων νοημάτων καὶ στίζοντες. Περιττὸν δὲ νὰ εἴπω καὶ ὅπερ αὐτόδηλον ἐκ τοῦ προκαταχωριζομένου κεφαλαίοις γράμμασι κειμένου, ὅτι καὶ εἰς τὸν λίθον οἱ δύο πρῶτοι στίχοι εἶνε τῶν ἄλλων κεχωρισμένοι, ὡς καὶ ἡμεῖς ἔχομεν αὐτούς.

'Επ]ὶ Δεισιθέου πρυτάνεος, παρὰ βασιλέως 'Αλε[ξάνδρ]ου Χίω[ν τῷ δήμῳ.

§ 1. Τοὺς φυγάδας τοὺς ἐκ Χίου κατιέναι πάντας, πολίτευμα δὲ [εἶναι ἐν Χίῳ δῆμον. Αἱρεθῆναι δὲ νομογράφους οἵτινες γράψουσι καὶ διορθώσουσι τοὺς νόμους, ὅπως μηδὲν ἐναντίον ᾖ τῇ δημοκρατίᾳ μηδὲ τῇ τῶν φυγάδων καθόδῳ. Τὰ δὲ διορθωθέντα ἢ γραφέντα ἐπαναφέρεσθαι πρὸς 'Αλέξανδρον,

§ 2. Παρέχειν δὲ Χίους τριήρεις εἴκοσι πεπληρωμένας τοῖς αὸτῶν τέλεσιν, ταότας δὲ πλεῖν μέχρι ἂν καὶ τὸ ἄλλο ναοτικὸν τὸ τῶν Ἑλλήνων μεθ' ἡμῶν συμπλῇ. § 3. Τῶν δὲ προδόντων τοῖς βαρβάροις τὴν πόλιν ὅσοι μὲν ἂν προεξέλθωσιν φεόγειν αὀτοὺς ἐξ ἁπασῶν τῶν πόλεων τῶν τῆς εἰρήνης κοινωνουσῶν καὶ εἶναι ἀγωγίμους κατὰ τὸ δόγμα τὸ τῶν Ἑλλήνων· ὅσο[ι δ' ἂν ἐγκαταλειφθῶσιν ἐπανάγεσθαι καὶ κρίνεσθαι ἐν τῷ τῶν Ἑλ-λ]ήνων συνεδρίῳ. § 4. Ἐὰν δέ τι ἀντιλέγηται τοῖς κατεληλυθ]όσιν καὶ τοῖς ἐν τῇ πόλει, κρίνεσθαι περὶ τοῦτο αὀτοὺς παρ'] ἡμῖν. § 5. Μέχρι ἂν διαλλαγῶσι Χῖοι φυλακὴν εἶναι παρ' αὀ[τοῖς παρ'] Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως, ὅση ἂν ἱκανὴ ᾖ, τρέφειν δὲ ταότην Χίους.

Ἡ ἐπιγραφὴ οὐδὲν παρέχει περὶ ἑαυτῆς ἀμφισβητήσιμον οὔτε ὡς πρὸς τὸν τύπον οὔτε ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν καθόλου. Εἶν' ἐπιστολὴ τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλίππου πρὸς τὸν δῆμον τῶν Χίων περὶ παντοίων πολιτικῶν ζητημάτων ἐπικαίρων μεταδίδουσα τὰς γνώμας τοῦ βασιλέως ἢ μᾶλλον τὰς ἀποφάσεις. Περὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἐγγράφου τούτου, περὶ ἑκάστου τῶν περιεχομένων ζητημάτων, μάλιστα καθ' ὅσον τινὰ τούτων ἔχωσιν ἀνάγκην ἑρμηνείας τινὸς ἢ διασαφήσεως, περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἡ ἐπιστολὴ ἀπευθύνθη πρὸς τοὺς Χίους καὶ περὶ τῶν καιρῶν καθ' οὓς τοῦτο ἐγένετο, ἔτι δὲ περὶ τοῦ πολιτικοῦ τύπου τοῦ ἐγγράφου καὶ περὶ τῆς λέξεως αὐτοῦ, καὶ ἄν τι σπουδαῖον ἄλλο ἢ καινότερον ἡμῖν παρέχῃ τὸ κείμενον τοῦτο, ἡμεῖς ἔχομεν νὰ εἴπωμεν τὰ ἑπόμενα.

Καὶ πρὸ πάσης μὲν αὐτοῦ ἐσωτερικῆς ἐξετάσεως ἀξίαν τοῦ ἐγγράφου αὐτόδηλον ἔχομεν, ὅτι πρῶτον νῦν, ὅσον ἐγὼ γινώσκω, περιέρχεται ἡμῖν ἀναμφισβητήτως γνησία πολιτικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἀκεραία. Τῶν δυσαριθμήτων κατ' ἀνάγκην ἐπιστολῶν αὐτοῦ ἐν λίθοις μὲν μνημονεύονται ἁπλῶς τινες, ἐλάχισται οὖσαι (1), περι-

(1) Ἐν ἐπιγραφαῖς 1) Καλυμνίᾳ (C. I. Gr. 2671, στιχ. 45), ἐν ᾗ μνημονεύεται ἁπλῶς *διάγραμμα* τοῦ βασιλέως· 2) Σμυρναίᾳ (Αὐτ. 3137 στ. 100-101), ἐν ᾗ λέγεται μόνον «περὶ οὗ Ἀλέξανδρος γεγράφηκεν»· 3) *Ἐρεσίᾳ* τῆς Λέσβου (Droysen Ἱστορ. τοῦ Ἑλληνισμοῦ Α' παραρτ. Β' Ι στ. 34-35), ἐν ᾗ λέγεται «Ἀλέξανδρος

εσώθησαν δὲ καὶ μιᾶς μόνης λείψανα βραχύτατα καὶ κολοβά, ἐπιστολῆς κατὰ σύμπτωσιν πρὸς τοὺς Χίους ὡσαύτως ἐπιστελλομένης, ἅτινα ἐκδίδων ὁ Boeckh ἐκ τοῦ ἡμετέρου Βλαστοῦ (D. I. Gr. Add. 2214 b) ὑπώπτευσε μόνον ὅτι περιέχουσιν ἐπιγραφὴν ἀναφερομένην εἰς τὰ κατ' Ἀλέξανδρον (1)· ἐν βιβλίοις δὲ πλεῖσται μὲν μνημονεύονται, ὀλίγισται δὲ καὶ ἀκέραιαι παραδίδονται ἡμῖν, ἐνίων δὲ μόνον ἀποσπάσματα. Μνημονεύονται μὲν παρὰ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ τινές, παρ' Ἀρριανῷ οὐχὶ πλείονες πολλῷ, παρὰ τοῖς συγχρόνοις ἀττικοῖς ῥήτορσιν ὡσαύτως, παρὰ Στράβωνι, παρ' Ἀθηναίῳ καὶ παρὰ πολλοῖς ἄλλοις, μάλιστα δὲ πολλαὶ παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν *Ἀλεξάνδρου βίῳ* πολιτικαί τε καὶ ἰδιωτικαὶ πρὸς διαφόρους ἐπιστολαί. Ἀκεραίας δὲ γινώσκω ἃς κατωτέρω λέγω τρεῖς μόνας. Πάλαι καὶ βιβλίον ἐφέρετο, καθὰ γινώσκομεν ἔκ τε αὐτοῦ τοῦ Πλουτάρχου καὶ ἄλλοθεν, αὐτὸ τοῦτο περιέχον *Ἀλεξάνδρου ἐπιστολάς*, ὁπόθεν καὶ δηλοῦσιν ὅτι ἔλαβον αὐτός τε καὶ οἱ λοιποὶ ὅσοι τῶν παλαιῶν καταχωρίζουσιν ἢ μνημονεύουσιν ἐπιστολὰς τοῦ βασιλέως ἐν τοῖς ὑφ' ἑαυτῶν γεγραμμένοις. Ὁ Droysen ἐν τῷ θαυμασίῳ αὐτοῦ περὶ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων τούτου ἔργῳ, τῇ τριτόμῳ *Ἱστορίᾳ τοῦ Ἑλληνισμοῦ*, πραγματευόμενος (ἐν παραρτήματι α' τοῦ Α' Τόμου) περὶ τῶν πηγῶν τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐξελέγχει ἀποχρώντως καὶ τὰ κατὰ τὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ (Αὐτ. παραρτ. α' II, IV), τήν τε γνησιότητα δοκιμάζων αὐτῶν καὶ εἰδήσεις οἰκείας ἀναλεγόμενος πολλὰς ἔκ τε ἀρχαίων κειμένων καὶ ἀπὸ ειδικῶν πραγματειῶν νεωτέρων καὶ νεωτάτων ἐνίων. Δυστυχῶς ἐγὼ δὲν ἔχω πρόχειρα οὔτε ταύτας οὔτ' ἐκεῖνα. Ἴσως ὅμως ἀρκοῦσί μοι, τοὐλάχιστον εἰς τὸ προκείμενον, καὶ ὅσ' αὐτὸς ἐκ τῶν παρόντων μοι ἔχω δυνηθῇ νὰ συλλέξω.

Ἐπιστολὰς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀκεραίας εὗρον παρὰ τοῖς παλαιοῖς τρεῖς: α') τὴν παρ' Ἀρριανῷ (Β', 14, 4) μακροτέραν πρὸς Δαρεῖον ἀπόκρισιν, ἥν, γραφεῖσαν μετὰ τὴν ἐν Ἰσσῷ μάχην, ὁ Droysen δικαίως λέγει μᾶλλον *διακήρυξιν* (manifest) πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἢ

τὴν διαγραφὴν ἀπέπεμψε» καὶ (Αὐτ. IV στ. 10, 16, 25) ἔνθα μνημονεύεται ὁμοίως *διαγραφὰ* βασιλέως Ἀλεξάνδρου ἢ Ἀλέξ. *ἐπιστέλλας* (ἐπιστε!λας).

(1) Ταῦτα ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ Haussoulier καλῶς, συμπληρωθέντα διὰ μικροῦ ἀκόμη τεμαχίου ὑπὸ Studnitzka ἐκδίδομεν ἡμεῖς κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. Β', ἐξ ἀφορμῆς τῆς προκειμένης ἐπιστολῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου.

πολιτικὸν γράμμα πρὸς τὸν Δαρεῖον· ϐ') τὴν περὶ καθόδου τῶν ἐκ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων φυγάδων ἁπάντων, ἣν διὰ Νικάνορος τοῦ Σταγειρίτου ἔπεμψεν ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος Ολυμπίων τελουμένων, προστάξας ν' ἀναγνωσθῇ ἐν τῇ πανηγύρει πρὸς τὰ πλήθη διὰ τοῦ νικήσαντος κήρυκος. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη δι' ἧς κατήγοντο εἰς τὰς ἰδίας πατρίδας φυγάδες πλείονες ἢ δισμύριοι, «ἀπηντηκότες ἅπαντες εἰς τὴν πανήγυριν» κατὰ Διόδωρον, λέγει τοσαῦτα μόνον: «Βασιλεὺς Ἀλέξανδρος τοῖς ἐκ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων φυγάσι. Τοῦ μὲν φεύγειν ὑμᾶς οὐχ ἡμεῖς αἴτιοι γεγόναμεν· τοῦ δὲ κατελθεῖν εἰς τὰς ἰδίας πατρίδας ἡμεῖς ἐσόμεθα, πλὴν τῶν ἐναγῶν. Γεγράφαμεν δὲ Ἀντιπάτρῳ περὶ τούτων, ὅπως τὰς μὴ βουλομένας τῶν πόλεων ἀναγκάσῃ.» Διοδ. ΙΗ' 8 καὶ γ') τὴν παρὰ Πλουτάρχῳ (Ἀλεξ. β. ζ') πρὸς Ἀριστοτέλη ἐπιστολήν, βραχυλογοῦσαν καὶ ταύτην τάδε: «Ἀλέξανδρος Ἀριστοτέλει εὖ πράττειν. Οὐκ ὀρθῶς ἐποίησας ἐκδοὺς τοὺς ἀκροαματικοὺς τῶν λόγων· τίνι γὰρ διοίσομεν ἡμεῖς τῶν ἄλλων, εἰ καθ' οὓς ἐπαιδεύθημεν τῶν λόγων οὗτοι πάντων ἔσονται κοινοί; Ἐγὼ δὲ βουλοίμην ἂν ταῖς περὶ τὰ ἄριστα ἐμπειρίαις ἢ ταῖς δυνάμεσι διαφέρειν. Ἔρρωσο». Ἀποσπασμάτια δ' εὐκόλως δύναται νὰ ἴδῃ τις καὶ παρὰ μόνῳ τῷ Πλουτάρχῳ ἐν τῷ Ἀλεξάνδρου βίῳ, οἷον τῆς πρὸς Παρμενίωνα (ΚΒ'), τῆς πρὸς Λεωνίδην τὸν παιδαγωγὸν (ΚΓ'), τῆς πρὸς Ἀθηναίους περὶ τῆς Σάμου (ΚΗ'), τῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας τοῦτ' ἔστι τοὺς ἐν Κορίνθῳ συνέδρους, ἧς οἱ λόγοι λανθάνουσιν ὑπὸ τῇ διηγήσει τοῦ βιογράφου (ΛΔ') «τὰς τυραννίδας πάσας καταλυθῆναι καὶ πολιτεύειν αὐτονόμους· ἰδίᾳ δὲ Πλαταιεῦσι τὴν πόλιν ἀνοικοδομεῖν, ὅτι τὴν χώραν οἱ πατέρες αὐτῶν ἐναγωνίσασθαι παρέσχον τοῖς Ἕλλησιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας», καὶ τελευταῖον τῆς πρὸς Ἀντίπατρον περὶ τοῦ Καλλισθένους (ΝΕ'). Τὸ ἀποσπασμάτιον τοῦτο, ἀμφιϐαλλόμενον μέν, σφόδρα δ' Ἀλεξανδρῶδες κατ' ἐμὲ ὄν, ἔχει οὕτω: «Οἱ μὲν παῖδες ὑπὸ τῶν Μακεδόνων κατελεύσθησαν, τὸν δὲ σοφιστὴν ἐγὼ κολάσω καὶ τοὺς ἐκπέμψαντας αὐτόν, καὶ τοὺς ὑποδεχομένους ταῖς πόλεσι τοὺς ἐμοὶ ἐπιϐουλεύοντας». Ἐπιστολῆς καλλίστης, αὐτογράφου τοῦ βασιλέως, ἄν, ὡς εἶνε πιθανόν, ἦτο γνησία ἡ φερομένη ἐξ ἧς ἔλαϐεν ὁ Πλούταρχος τὰ ἐν κεφαλαίῳ Ξ' περὶ τῆς πρὸς Πῶρον μάχης, ἐπιστολῆς καλλίστης ἱκανὸν μέρος ἀνευρίσκει τις ἐν οἷς ὁ Πλούταρχος λέγει περὶ τοῦ ἔργου ὡς *εἰ-*

ρημένα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ τῆς μάχης. Ἀληθῶς δέ, ὡς περιγράφεται ἡ πολυπαθὴς ἐκείνη μάχη καὶ ἡ εὔτολμος μᾶλλον ἢ παράβολος διάβασις τοῦ ποταμοῦ Ὑδάσπου, μετ' ἐμπειρίας θαυμαστῆς, μετὰ βραχύτητος κομψῆς καὶ μετ' ἀκριβορρημοσύνης, φαίνεται ζωγραφηθεῖσα ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ τῆς μάχης.

Τῶν ἐπιστολῶν καὶ τῶν ἀποσπασμάτων τούτων οὐδαμῶς ἐγὼ ἐξετάζω τὴν γνησιότητα. Παραθέτων ἃ παρέθεσα τούτων προσπαραδεικνύω τῇ ὀλιγότητι τῶν περισωθέντων ἐν βιβλίοις ἐπιστολικῶν κειμένων τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν ὑφὴν τοῦ λόγου αὐτῶν, ἵνα παραβάλληται πρὸς τὴν ὑφὴν τῆς ἀναμφισβητήτως γνησίας ἐπιστολῆς, τῆς νῦν ἐκ τοῦ λίθου ἐκδιδομένης. Ἡ μορφὴ καὶ ἡ σύνθεσις ἡ λοιπὴ τοῦ λόγου εἶνε παραπλησία. Οὐδεμία ἐμφαίνεται ῥητορικὴ τέχνη ἐν αὐτοῖς, οὐδεὶς καλλωπισμὸς λόγου. Βραχύτης δὲ καὶ πυκνότης καὶ εἰς τὰ καιριώτατα μόνον προσοχὴ καὶ ἀκρίβεια καὶ σαφήνεια περὶ τὰ νοήματα καὶ τὰ πράγματα, ἔστι δ' ὅτε ὅμως καὶ ὀλιγωρία τις περὶ τὴν λογικὴν τῶν καθ' ἕκαστα τάξιν, ἐνθυμίζουσιν ἡμᾶς ἐν ταῖς πολιτικαῖς τοὐλάχιστον ἐπιστολαῖς τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὰς συγχρόνους καὶ τὰς παλαιοτέρας καλὰς δημοσίας πράξεις τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, τοὺς νόμους, τὰ ψηφίσματα, τὰς διαφόρους συνθήκας, ὄχι δὲ τὰ ῥητορικὰ πονήματα τῶν ἀττικῶν καὶ τῶν σοφιστῶν. Καὶ αὐτὸ τὸ πρὸς Δαρεῖον παρ' Ἀρριανῷ (Β'., 14, 4) φερόμενον γράμμα τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅπερ φαίνεται συντεταγμένον ῥητορικώτερον, οὐδενὸς ἐλλείπει τῶν γνωρισμάτων τούτων μᾶλλον δὲ καὶ ἀφθονεῖ.

Ἡ ἐκ τοῦ ἡμετέρου λίθου ἐπιγραφὴ δύναται κατά τε τὰ εἰρημένα καὶ ἀπολύτως νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κανὼν τοῦ τοιούτου Ἀλεξανδρείου ὕφους, χρησιμεύει δὲ καὶ αὐτοδικαίως διὰ τὴν ἑαυτῆς γνησιότητα. Ἡ συντομία τοῦ λόγου τοῦ ἐν αὐτῇ, τὸ περιεκτικὸν καὶ ἡ περὶ τὰ πράγματα σαφήνεια καὶ ἀκρίβεια, ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ ἀμέλειά τις περὶ τὴν μεθοδικὴν τάξιν τῶν περιεχομένων κεφαλαίων εἶνε προφανέστατα καὶ τῷ μάλιστα ἰδιώτῃ τοῦ πολιτικοῦ τῶν παλαιῶν λόγου.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἔχει μόνον ἐξωτερικὸν ἐπιστολῆς τύπον, ἀλλὰ κατ' οὐσιώδη σύστασιν δὲν εἶνε κοινὴ πολιτικὴ ἐπιστολή, διακοίνωσις, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον πρὸς συμμαχίδα πόλιν αὐτόνομον, μεταδίδουσα βούλευμα ἢ ἐπιθυμίαν ἢ ἀξίωσιν ἐκ τῶν συνθηκῶν ἢ ἐξ ἄλλων γεγονότων ἐνισχυομένην. Εἶνε μᾶλλον πολιτικὸν πρόσταγμα κυριαρ-

χικόν, *διαγραφὴ βασιλική*, διάγραμμα ἢ ἐπίταγμα ὡς οἱ σύγχρονοι τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ οἱ μετὰ τούτους ἔλεγον (1), δι' οὗ ὁ βασιλεύς, ἐπεμβαίνων εἰς τὰ ἴδια πράγματα τῆς τῶν Χίων πόλεως μεταβάλλει τὴν πολιτείαν ὁρίζων ἐν τοῖς καθόλου τὰς κυρίας βάσεις τοῦ συνταχθησομένου νέου πολιτεύματος, ρυθμίζει αὐτὸς τὴν τῶν νόμων λειτουργίαν, τῶν τε καθόλου συντακτικῶν λεγομένων καὶ τῶν ποινικῶν ὡς πρὸς τοὺς πολιτικοὺς ὑποδίκους, ἐπιβάλλει βάρη δημόσια καὶ περιστέλλει τὰ στοιχειωδέστατα ὑλικά, ὡς λέγονται, μαρτύρια τῆς κυριαρχίας καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ χιακοῦ κράτους, τελευταῖον δὲ καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐπέχων, ὅ ἐστιν ἐπιφυλάττων, τὸ δικαίωμα τῆς ἀναθεωρήσεως καὶ τῆς ἐπικυρώσεως τῶν κατὰ τὸ πρόσταγμα συνταχθησομένων νόμων καὶ τὸ τῆς ὑφ' ἑαυτοῦ κρίσεως ἰδιαιτέρας τινὸς τάξεως πολιτικῶν ἀμφισβητημάτων.

Προστάσσει ὁ βασιλεὺς νὰ κατέλθωσιν οἱ φυγάδες ἅπαντες εἰς Χίον, νὰ καταστῇ δὲ τὸ πολίτευμα δημοκρατικόν. Πρὸς τοῦτο νὰ ἐκλεχθῶσι νομογράφοι ὅπως ἢ τοὺς ἀναγκαίους νέους συμφώνως πρὸς τἀνωτέρω προστασσόμενα νόμους γράψωσιν ἢ τοὺς προϋπάρχοντας διορθώσωσιν ἤτοι τροποποιήσωσιν. Οἱ νόμοι οὗτοι ἅπαντες, νέοι τε καὶ παλαιοί, διωρθωμένοι νὰ ὑποβληθῶσι τῷ Ἀλεξάνδρῳ πρὸς ἐπικύρωσιν (στίχ. 3-7). Ὡσαύτως πᾶσα ἀμφισβήτησις μεταξὺ τῶν φυγάδων ἐπανελθόντων καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει διαμενόντων θὰ κρίνεται ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐννοεῖται ὑποβαλλομένη αὐτῷ ἢ παραπεμπομένη ὅπου ἂν διατρίβῃ (στίχ. 15-18). Τῆς ἐν τῇ πατρίδι ἀδιαταράκτου διαμονῆς καὶ τῆς εἰς αὐτὴν καθόδου ἐξαιροῦνται οἱ προδόντες τὴν πόλιν τοῖς βαρβάροις. Τούτων ὅσοι μὲν προλάβωσι νὰ ἐξέλθωσιν, ἀναμφιβόλως δὲ καὶ ἂν ἦσαν ἔξω αὐτῆς, καταδικάζονται εἰς φυγήν, καὶ φυγὴν οὐ μόνον ἀπὸ τῆς Χίου ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἁπασῶν τῶν πόλεων τῶν μετεχουσῶν τῆς κοινῆς εἰρήνης, συλλαμβανόμενοι δέ που τούτων ἀπάγονται καὶ δικάζονται συμφώνως πρὸς τὸ δόγμα τῶν Ἑλλήνων· ὅσοι δ' ἐγκαταληφθῶσιν (2) ἐν Χίῳ (ἤτοι συλληφθῶσιν ἐν αὐτῇ), οὗτοι θὰ παραπέμπωνται εἰς δίκην ἐνώπιον τοῦ συνεδρίου τῶν Ἑλλήνων (στίχ, 10-15). Οἱ Χῖοι θὰ παρέχωσι τῷ

(1) Ἴδ' *Ἐρεσίαν ἐπιγραφὴν* ἔνθ' ἀνωτέρω καὶ *Ὑπερείδην* κατὰ Δημοσθένους ιε' (ἔκδ. Blass.) καὶ Διόδ. Σικ. ΙΗ' 55, καὶ ἄλ.

(2) Τὸ *ἐγκαταλειφθῶσιν* εἶναι φαίνεται ἡμαρτημένως κεχαραγμένον ἀντὶ τοῦ *ἐγκαταληφθῶσιν*. Ἀλλὰ περὶ τῆς λέξεως τῆς ἐπιγραφῆς κατωτέρω θὰ ῥηθῶσί τινα.

Ἀλεξάνδρῳ τριήρεις εἴκοσι δι' ἰδίων δαπανῶν ἐχούσας κατηρτισμένα τόν τε ὁπλισμὸν καὶ τὰ πληρώματα. Θὰ ἐξακολουθήσωσι δὲ ὑπηρετοῦσαι εἰς τὸν στόλον τοῦ Ἀλεξάνδρου αἱ εἴκοσιν αὗται τριήρεις μέχρις οὗ θὰ ὑπηρετῇ παρ' αὐτῷ καὶ τῶν ἄλλων Ἑλληνίδων πόλεων τὸ ναυτικόν (στίχ. 8-10). Μέχρις οὗ λυθῶσιν ἅπαντα τὰ πρὸς ἀλλήλους ἐκκρεμῆ ζητήματα τῶν Χίων καὶ ἡσυχάσωσιν οὗτοι, τοῦτ' ἔστιν ἐπὶ χρόνον ἀόριστον, θὰ διαμένῃ ἐν Χίῳ φρουρὰ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου μὲν καθισταμένη δαπάνῃ δὲ τῶν Χίων διατηρουμένη (στίχ. 17-19).

Ταῦτα περιέχει ἐν τοῖς 19 ἢ μᾶλλον τοῖς 17 ὑστέροις αὐτῆς στίχοις ἡ ἐπιγραφή. Τοσαῦτα δέ, ὅσα μέχρι τοῦδε εἴπομεν ἀπὸ τῆς παραθέσεως τοῦ κειμένου, προκύπτουσιν εὐθὺς ἐκ τῆς πρώτης ἀναγνώσεως αὐτῆς. Πρὶν εἴπωμέν τι ἄλλο περὶ τοῦ περιεχομένου ἀπαραίτητον εἶνε νὰ ὁρισθῇ κατὰ τὸ δυνατὸν καὶ ὁ χρόνος τῆς ἐπιγραφῆς ἤ, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, τῆς ἐκδόσεως τοῦ βασιλικοῦ γράμματος.

Μνημονευομένης ἐν τῷ γράμματι καθόδου φυγάδων ἐκ Χίου καὶ καταστάσεως πολιτεύματος δημοκρατικοῦ καὶ τῶν προδόντων τοῖς βαρβάροις τὴν πόλιν καὶ τριήρων παροχῆς μέχρι ἂν καὶ τὸ ἄλλο τῶν Ἑλλήνων ναυτικὸν συμπλέῃ, δὲν εἶνε δύσκολος ἡ εὕρεσις τοῦ χρόνου τούτου. Ἐν τοῖς ἐνδεικνυομένοις χρόνοις τὰ κατὰ τὴν Χίον εἶχον ἐν παραβολῇ πρὸς τὰ κατ' Ἀλέξανδρον σύγχρονα ὡς ἑπομένως.

Ἀπὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης (338) μέχρι τῆς εἰς Ἀσίαν διαβάσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου (ἔαρος τοῦ 334) οὐδαμοῦ μνημονεύονται τῶν ἐκ βιβλίων παραδεδομένων ἡμῖν περὶ Ἑλλάδος εἰδήσεων οἱ Χῖοι. Βεβαίως ἡ Χίος δὲν εἶχε παραγκωνισθῇ ὅλως, πόλις ἀκόμη ἐπιφανεστάτη ἐν τῷ ἀνατολικῷ Αἰγαίῳ. Πρὸ ἐτῶν μὲν πέντε μόλις, τῷ 340, εἶχε σπεύσῃ μετὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν λοιπῶν συμμάχων, Ῥοδίων καὶ Κῴων, νὰ βοηθήσῃ τοῖς Βυζαντίοις, κινδυνεύουσιν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου (1)· ὀλίγα δ' ἀκόμη πρότερον ἔτη, (358-356) ἐπρωτοστάτησε σχεδὸν ἐν τῷ ἐπικληθέντι συμμαχικῷ πολέμῳ (1). Ἀλλὰ τῶν πρὸς Φίλιππον ὑστάτων ἀγώνων, οἵτινες ἐν Χαιρωνείᾳ ἔσχον τὸ πέρας, φαίνεται οὐχὶ μετασχοῦσα ἡ Χίος. Ἄγνωστον εἶνε ἡμῖν καὶ ἂν ἐκοινώνησεν εὐθὺς καὶ ἡ Χίος τῶν ἐν Κορίνθῳ ἐπανειλημμένων κοινῶν συνε-

(1) Διοδ. ΙϚ' 77.
(2) Αὐτ. 7, 21-22.

δρίων τῶν Ἑλλήνων, ἐν οἷς *κατεσκευάσθη* (1) τούτοις ἡ κοινὴ εἰρήνη καὶ συνωμολογήθησαν αἱ συνθῆκαι ὑπὸ τῶν συνέδρων καὶ τοῦ Φιλίππου πρῶτον τῷ 338 καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὕστερον δὶς τῷ 336 καὶ τῷ 334. Ἀμάρτυρον εἶν' ἐπίσης καὶ ἂν προσεχώρησεν ὕστερον αὐτοβούλως εἰς τὴν εἰρήνην ἐκείνην καὶ τὰς συνθήκας μέχρι τῆς ἐν Γρανικῷ νίκης τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καὶ περὶ τούτων μὲν θὰ γίνῃ τις λόγος κατωτέρω. Τὰ δὲ τῶν Χίων ἀπὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης μέχρι τῆς ἐν Γρανικῷ ἴσως δὲν ἔμειναν ἀμνημόνευτα ὡς ἥσυχα καὶ καθ' ἑαυτὰ διατελέσαντα ἐν τῇ ταραχῇ ἐκείνῃ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Φαίνεται μᾶλλον ὅτι ἐταράσσετο ἔσω ἡ πόλις σφοδρῶς ὑπὸ τῆς διχοστασίας τῶν δύο μερίδων, τῆς ὀλιγαρχικῆς καὶ τῆς δημοκρατικῆς, ὅπερ ὄχι ἐλάχιστα ἔπασχον κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ τῶν λοιπῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν πόλεων αἱ πλεῖσται. Τὴν ταραχὴν διεδέχθη, φαίνεται, ἡσυχία τις ἐπικρατησάντων αὖθις συνδρομῇ περσικῇ τῶν ὀλίγων ἀπὸ τοῦ 340 περίπου μέχρι τοῦ 334, ὡς συνέβη κατὰ τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἀσίας, ὧν ἔνιαι τέλος καὶ εἰς τυραννίδας ὑπέκυψαν, οἷον αἱ τῆς Λέσβου πόλεις, ὧν τινες φαίνονται σαφῶς ἐπὶ τῆς διαβάσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀσίαν τυραννούμεναι, ἡ Μήθυμνα ὑπὸ τοῦ Ἀριστονίκου (2) καὶ ἡ Ἔρεσος ὑπὸ τοῦ Ἀγωνίππου (3), ἄλλαι δὲ ὠλιγαρχοῦντο, καὶ πιθανώτατα πᾶσαι, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ ἡ Χίος, ἥτις ἤδη ἀπὸ τοῦ 350 καὶ ἀπὸ προτέρου ἴσως χρόνου εἶχε λάβῃ πεῖραν τῆς τῶν ὀλίγων ἐπικρατήσεως (4), κατὰ δὲ τὸ 346 εἶχε δεχθῇ καὶ φρουρὰν Ἰδριέως τοῦ δυνάστου τῆς Ἁλικαρνασσοῦ (5). Τὸ κράτος τῶν

(1) Τὸν ὅρον τοῦτον *κατασκευάζειν εἰρήνην* μεταχειρίζονται ὅ τε Ἀλέξανδρος ἐν τῇ πρὸς Δαρεῖον ἐπιστολῇ αὐτοῦ (Ἀρριαν. Β' 14, 6) «καὶ τὴν εἰρήνην ἣν τοῖς Ἕλλησι κατεσκεύασα διαλύειν ἐπιχειρούντων» καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ ὀλιγοχρόνιος διάδοχος Ἀρριδαῖος ἐν *διαγράμματι* αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἕλληνας (Διοδ. ΙΗ' 56) «ἡμεῖς τιμῶντες τὴν ἐξ ἀρχῆς προαίρεσιν κατασκευάζομεν ἡμῖν εἰρήνην, πολιτείας δὲ τὰς ἐπὶ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου καὶ τἆλλα πράττειν κατὰ τὰ διαγράμματα τὰ πρότερον ὑπ' ἐκείνων γραφέντα».

(2) Αὐτ. 4-5.

(3) Ἐπιγρ. Ἐρεσοῦ ἔνθ. ἀν.

(4) Δημοσθ. περὶ τῆς τῶν Ῥοδ. ἐλευθ. 19.

(5) Δημοσθ. περὶ τῆς Εἰρήνης 25. Ὁ Δανὸς H. K. Whitte, ἀρίστην πραγματείαν γράψας De rebus Chiorum publicis ante dominationem Romanorum (1838) συνάγει ἐκ τοῦ Δημοσθενικοῦ ἐνταῦθα χωρίου ἀφορμώμενος ἐν σελίδι 54 ὅτι ὁ Ἰδριεὺς *ἐπεβούλευσε* τῇ ἐλευθερίᾳ τῶν Χίων (insidiatum esse libertati Chiorum). Τὸ χωρίον ἔχει ὧδε: «ἐῶμεν. . τὸν Κᾶρα τὰς νήσους καταλαμβάνειν Χίον καὶ Κῶν

ὀλίγων διακόπη πως ἴσως περὶ τὸ 340, ὁπότε ὡς εἴδομεν οἱ Χῖοι συνεστράτευσαν τοῖς Ἀθηναίοις, τοῖς Ῥοδίοις καὶ τοῖς Κῴοις εἰς βοήθειαν τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλὰ σχεδὸν βέβαιον εἶνε ὅτι μετὰ τὸ 340 καὶ μέχρι τῶν 334 ἡ Χίος ὠλιγαρχεῖτο, οὕτω δ' εὗρεν αὐτὴν ἔχουσαν ὁ Ἀλκίμαχος ἢ Λυσίμαχος (1) ὁ Ἀγαθοκλέους, ὃν ὁ βασιλεὺς ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους 334, εὐθὺς σχεδὸν μετὰ τὴν ἐν Γρανικῷ μάχην, ἐξέπεμψεν ἐξ Ἐφέσου «ἐπὶ τὰς Αἰολίδας τε πόλεις καὶ ὅσαι Ἰωνικαὶ ἔτι ὑπὸ τοῖς βαρβάροις ἦσαν, καὶ τὰς μὲν ὀλιγαρχίας πανταχοῦ καταλύειν ἐκέλευσε, δημοκρατίας δ' ἐγκαθιστάναι καὶ τοὺς φόρους ἀνεῖναι ὅσους τοῖς βαρβάροις ἀπέφερον». Ὅτι ὁ Ἀλκίμαχος τότε μετέστησε καὶ τὴν Χίον πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον καταλύσας τὴν ὀλιγαρχίαν, ὡς ὁ Droysen λέγει, δὲν μαρτυρεῖται μὲν ὑπὸ τῶν πηγῶν, ἅμα δ' ἐξ ὧν ὁ Ἀρριανὸς περὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἀλκιμάχου λέγει, φαίνεται οὗτος

καὶ Ῥόδον», ἐξ οὗ φαίνεται μὲν πιθανώτατον ὅτι τὴν φρουρὰν τοῦ Ἰδριέως, ὄντος καὶ σατράπου τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἐδέχθησαν ἢ καὶ προεκάλεσαν οἱ ὀλιγαρχικοὶ τῆς Χίου πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ κράτους αὐτῶν κλονουμένου ὑπὸ τοῦ δήμου, ὅστις εἶχεν εἰκότως τὴν εὔνοιαν τῶν Ἀθηναίων, ἄπρακτον ὅμως νῦν οὖσαν διὰ τοὺς πρὸς Φίλιππον πολέμους· ἀλλὰ φαίνεται πρὸς τούτοις, ὅτι κατὰ τὰς τότε σχέσεις οὐχὶ ἁπλῶς ἐπιβουλὴν κατὰ τῆς Χίου ἐνήργησεν ἀλλὰ κατοχήν, ὑποδούλωσιν αὐτῆς, ἤτοι κατέστησεν ὑπήκοον τὴν νῆσον, ὅπερ δὲν ἐκώλυεν αὐτὴν νὰ διαμένῃ καὶ αὐτόνομος. Παράβαλε καὶ ἃ λέγει ὁ Ἰσοκράτης περὶ τῶν ὅρων τούτων ἐν Πανηγυρικῷ (136): «(ὁ βάρβαρος) τὰ μὲν *ἔχει*, τὰ δὲ *μέλλει*, τοῖς δ' *ἐπιβουλεύει*» Ὁ δὲ Droysen (Α' σελ. 210 σημ. 1 τῆς γαλλ. μεταφρ.) παραδίδει ὡς γνωστόν, ὅτι κατὰ τὸν συμμαχικὸν πόλεμον καὶ ἡ Χίος εἶχε φρουρὰν τῶν δυναστῶν τῆς Ἁλικαρνασσοῦ, μαρτυρίαν δ' οὐδεμίαν ἀναφέρει ἄλλην ἢ ταύτην. Ἴσως εἶχεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Δημοσθένους λεγόμενον ἐν τῷ *περὶ τῆς τῶν Ῥοδίων ἐλευθερίας* λόγῳ (27) «οὐδεὶς ἔσθ' ὁ διδάξων (Μαύσωλον καὶ Ἀρτεμισίαν) μὴ καταλαμβάνειν Κῶν καὶ Ῥόδον καὶ ἄλλας ἑτέρας πόλεις Ἑλληνίδας». Ἀλλ' ἐκ τούτου ἀκριβῶς τὸ ἐναντίον εἰκάζεται, ὅτι δηλαδὴ ἐξαιρεῖται ἡ Χίος τῆς καταλήψεως, μὴ ὀνομαστὶ ἀναφερομένη, διότι ὁ Δημοσθένης πάντων μάλιστα περὶ Χίου δὲν θὰ ἐσιώπα οὐδὲ θὰ περιελάμβανεν αὐτὴν ἀνωνύμως ἐν ταῖς *ἄλλαις ἑτέραις Ἑλληνίσι πόλεσιν*. Ἂν ὁ Droysen πιστεύῃ ταῦτα, ὅτι ἐπὶ τοῦ συμμαχικοῦ ἤδη πολέμου (358 π.-Χ.) κατείχετο ἡ Χίος ὑπὸ Μαυσώλου, ἀναφερόμενος εἰς τὸ ὑπὸ Διοδώρου (ΙϚ'. 7) παραδιδόμενον ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι πλεύσαντες τότε εἰς Χίον «κατέλαβον παραγεγονότας συμμάχους τοῖς Χίοις παρὰ Βυζαντίων καὶ Ῥοδίων καὶ Κῴων, *ἔτι δὲ καὶ Μαυσώλου τοῦ Καρῶν δυνάστου*», ὀλιγώτερον ἀκόμη εὔλογος εἶνε ἡ πίστις αὐτοῦ. Ἡ τοῦ Μαυσώλου δύναμις ἡ παροῦσα εἰς Χίον ἦτο συμμαχικὴ ὄχι κατακτητικὴ οὐδὲ μόνιμος.

(1) Ἀρρ. Α' 18, 1. Περὶ τοῦ ὀνόματος Ἀλκιμάχου ἢ Λυσιμάχου πρβλ. Droysen Hist. de l'Hell. Τομ. Α' 202 καὶ 241 τῆς γαλλ. μεταφράσεως τοῦ Bouché-Leclercq. Περὶ τοῦ αὐτοῦ δὲ καὶ ἡμεῖς τινα λέγομεν κατωτέρω, ἔνθα περὶ τῶν λειψάνων τῆς ἑτέρας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπιστολῆς ὁ λόγος, ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. Β'. ἐπιγραφῇ.

πεμφθεὶς μᾶλλον ἐπὶ τὰς ἠπειρωτικὰς πόλεις ἢ καὶ ἐπὶ τὰς νήσους. Πιθανὸν δ' ὅμως εἶνε ὅτι ὁ *ἄγων τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν* Νικάνωρ ('Αρρ. Α' 18, 4), ὅστις κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ δυνατὸν εἰπεῖν κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας, παρέπλευσε τὴν Χίον, ἐξ ἄρκτου παρὰ τὴν Ἰωνίαν πλέων πρὸς τὴν Μίλητον, ἐφ' ἣν ἐξ Ἐφέσου ἦλθε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, ἢ αὐτὸς μόνος ἢ συμπράττων τῷ Ἀλκιμάχῳ ἀπήλλαξε τῆς ὀλιγαρχίας τὴν Χίον, πρὶν ἐπιπλεύσῃ ὁ πολλῷ ἰσχυρότερος περσικὸς στόλος καὶ ἀποκλείσῃ αὐτὸν ἐν Μιλήτῳ. Καὶ ἄλλως δ' ἀπίθανον εἶνε ὅτι τοῦ Ἀλεξάνδρου νικήσαντος ἐν Γρανικῷ καὶ διερχομένου νικηφόρου τὴν Ἀσίαν τὴν ἀντιπέραν Χίου, ὁ δῆμος τῆς πόλεως ταύτης θὰ ἡσύχαζεν συμπαραπλεούσης τῷ Ἀλεξάνδρῳ καὶ ναυτικῆς ἀξιολόγου δυνάμεως. Ἐπὶ τούτοις δ' ἔχομεν μαρτυρίαν τοῦ αὐτοῦ Ἀρριανοῦ, ὅτι ὁ Μέμνων, ναύαρχος ὢν τοῦ Δαρείου καὶ «τοῦ πολέμου παντὸς στρατηγός» (1), κατέλαβε μετ' ὀλίγους μῆνας, περὶ τὸ ἔαρ τοῦ 333, τὴν Χίον «προδοσίᾳ ἐνδοθεῖσαν», ἐξ οὗ πρόδηλον εἶνε ὅτι προτοῦ κατείχετο ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν ἢ τῶν μακεδονιζόντων.

Ἀλλά, δύναται ν' ἀντείπῃ τις τῷ Dr., κατείχετο μὲν ὑπὸ τοῦ δήμου ἡ Χίος πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Μέμνονος καταλήψεως, δὲν ἀποδεικνύεται δ' ὅμως ἐκ τούτου καὶ ὅτι ἐδημοκρατήθη μόνον μετὰ τὴν ἐν Γρανικῷ μάχην, περὶ τὸ θέρος τοῦ 334, ὀλιγαρχουμένη πρότερον, ἀφοῦ τοῦτο καὶ οὐδαμόθεν μαρτυρεῖται, ὅτι δηλ. ὠλιγαρχεῖτο ἡ Χίος καὶ κατὰ τοὺς ὑστάτους πρὸ τῆς εἰς Ἀσίαν διαβάσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου χρόνους. Οὐδὲν ἀπίθανον καὶ ὅτι εὗρον αὐτὴν δημοκρατουμένην ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Ἀλκίμαχος καὶ ὁ Νικάνωρ ἀπ' ὀλίγου ἢ ἀπὸ μακροτέρου χρόνου· διότι παράδοξον μὲν εἶνε νὰ μὴ μνημονευθῇ πόλεως οὕτως ἀξιολόγου ἡ πρὸς Ἀλέξανδρον μετάστασις μετὰ τὴν ἐν Γρανικῷ μάχην ἐνῷ ἐμνημονεύθη ἄλλων, νὰ μνημονευθῇ δὲ ἡ κατάληψις αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Μέμνονος εὐθὺς μετ' ὀλίγον (2).

(1) Διοδ. ΙΖ' 20.

(2) Τὴν γνώμην ταύτην ἔχει, οὐδενὸς ὅμως προαντειπόντος, ὁ ἀείμνηστος Κοραῆς, ταῦτα μόνα λέγων ἐν τῇ Χιακῇ αὐτοῦ ἀρχαιολογίᾳ ('Ατάκτ. Τομ. Γ' σελ. 142 «...οἱ δημοκρατικοὶ εἶχον ἀκόμη (μέχρι τοῦ 334) τὸ κράτος φρονηματισμένοι μάλιστα διὰ τὴν ὄχι πρὸ μακροῦ νίκην κατ' αὐτοῦ τοῦ Φιλίππου (τῷ 340 δηλαδή). Ἀλλὰ τῶν ὀλιγαρχικῶν ἡ φατρία, βλέποντες τὸ ναυτικὸν τῶν Περσῶν ἀσυγκρίτως πλειότερον καὶ ἐμπειρότερον τοῦ ναυτικοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου, κατοικοῦντες καὶ νῆσον, ἔκριναν τὸν καιρὸν ἁρμόδιον νὰ ἀναλάβωσι πάλιν τὴν προτέραν αὐτῶν δυναστείαν. Ἐπρόδοσαν λοιπὸν

Ὅτι ὠλιγαρχεῖτο ἡ Χίος καὶ πρὸ τῆς ἐν Γρανικῷ μάχης, ὡς καὶ ἀπὸ παλαιοτέρου χρόνου (1), ἔχομεν τεκμήριά τινα. Ὁ Κούρτιος Ροῦφος, οὗ τὸ πρῶτον τῶν σῳζομένων βιβλίων τῶν Ἱστοριῶν (Historiarum Alexandri magni) εἶνε τὸ τρίτον, ὅπερ ἄρχεται ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μέμνονος, ἀποθανόντος οὐ πολὺ μετὰ τὴν ὑφ' αὐτοῦ κατάληψιν τῆς Χίου, λέγει ἐν αὐτῷ τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ τρίτου τούτου βιβλίου (§ 19), ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος τὸν μὲν Ἀμφοτερὸν προστήσας τοῦ ἐν Ἑλλησπόντῳ στόλου τὸν δ' Ἡγέλοχον καταστήσας ἡγεμόνα χερσαίου στρατεύματος προσέταξε ν' ἀπαλλάξωσι τῶν πολεμίων φρουρῶν τὴν Λέσβον, τὴν Χίον καὶ τὴν Κῶν. Ἐν δὲ κεφαλαίῳ ε' τοῦ ἑπομένου Δ' βιβλίου (§§ 14 κέξ.) λέγει, ὅτι οὗτοι ἄγοντες στόλον ἑκατὸν ἑξήκοντα τριήρων, ἀφοῦ κατέλαβον τὴν Τένεδον, ἤρχοντο ἤδη ἐπὶ τὴν Χίον καὶ τῶν Χίων ἐπικαλουμένων αὐτούς· ἀλλ' ὁ Φαρνάβαζος, ὅστις καὶ παραχρῆμα ἐγένετο ἐν δὲ τῷ μεταξὺ καὶ ὑπὸ τοῦ Δαρείου κατέστη διάδοχος τοῦ Μέμνονος ἐν τῇ ναυαρχίᾳ, εἶχεν εἰσαγάγῃ φρουρὰν εἰς τὴν Χίον (IV, I, 37) καὶ μαθὼν ταῦτα συλλαμβάνει μὲν τοὺς ἐν Χίῳ μακεδονίζοντας, παραδίδει δὲ *πάλιν* τὴν πόλιν τῷ Ἀπολλωνίδῃ καὶ τῷ Ἀθηναγόρᾳ, ἀνδράσι περσίζουσιν, ἐγκαταστήσας καὶ μετρίαν φρουράν, ἥν, φαίνεται, ὁ Μέμνων δὲν ἐνόμισεν ἀναγκαίαν. (*rursus* Apollonidi et Athenagoræ suarum partium viris urbem cum modico præ-

τὴν πατρίδα των τὴν Χίον εἰς τὸν Μέμνονα ναύαρχον τοῦ περσικοῦ στόλου». Ταὐτὰ καὶ ὁ μακαρίτης Βλαστὸς ἐπαναλαμβάνει ἐν Χιακῶν Τόμῳ Α' σελ. 67, μὴ ἀντιγράφων ὅμως ἐνταῦθα τὸν Κοραῆν *αὐτολεξεί*, ὡς αὐτὸς λέγει ἐν Προλόγῳ (σελ. η'), μηδὲ λέγων ὅτι τὸ κράτος εἶχεν ὁ δῆμος μέχρι τοῦ 334, μόνον δὲ ὅτι «ἡ Χίος εὑρίσκετο τότε διῃρημένη εἰς δύο φατρίας». Καὶ ὁ Whitte ὡσαύτως, ὅτι «quo tempore Alexander ille Magnus in Asiam trajecit duæ factiones Chium in diversas partes distrahere conabandur. Altera popularium Alexandri rebus altera optimatium Dario favebat. Superatis ad Granicum Persis omnis fere Ionia Alexandro se sponte dedit (Plut. Alex. c. XVII). Sine dubio etiam Chius. (De rebus Ch. publ. p. 55).

(1) Οἷον καὶ ἐπὶ τοῦ 340 οὐδὲν κωλύει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὀλιγαρχουμένη μετέσχεν ἡ Χίος τῆς ἐπὶ Φίλιππον πολιορκοῦντα τὸ Βυζάντιον στρατείας Ἀθηναίων, Ῥοδίων καὶ Κῴων, διότι τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ὄχι μετὰ δημοκρατικῶν μόνον συνέπραττον οἱ Ἀθηναῖοι, πρὸς δὲ τὸν Φίλιππον ὑπόπτως εἶχον οὐχ ἧττον Πέρσαι τε καὶ περσίζοντες ὀλιγαρχικοὶ τῆς Ἀσίας. Ἐν ἔτος πρὸ τοῦ 340 ὁ Δημοσθένης παρορμᾷ τοὺς Ἀθηναίους (Φιλίππ. Γ'. 71) νὰ ζητήσωσιν ἐπὶ Φίλιππον τὴν σύμπραξιν Πελοποννήσου, Ῥόδου, Χίου καὶ αὐτοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν.

sidio militum tradit). Βεβαίως οἱ περὶ Ἀπολλωνίδην προκατέχοντες τὴν πόλιν ὀλιγαρχικοὶ οὗτοι, περὶ ὧν ἔν τινι τῶν ἀπολωλότων τριῶν πρώτων βιβλίων αὐτοῦ θὰ ἔγραφεν ὁ Κούρτιος, δὲν εἶχον τὴν πόλιν ἐξ ὅτου ὁ Μέμνων πρὸ μηνῶν ὀλίγων εἶχε γίνῃ κύριος αὐτῆς ἀποσπάσας ἀπὸ τῶν μακεδονιζόντων ἀλλὰ πρότερόν ποτε· οὐδ' ἀναμφιβόλως εὐθὺς πρὸ τῆς ὑπὸ Μέμνονος καταλήψεως ὅτε μακεδονιζούσης τῆς πόλεως ἦρχεν ὁ δῆμος. Ὑπόλοιπον εἶνε ὅτι πρὸ τούτου εἶχον τὴν πόλιν οἱ περὶ Ἀπολλωνίδην, πρὸ τοῦ μακεδονισμοῦ αὐτῆς, ὅστις δὲν ἦτο καὶ ἀρχαῖος, ἀφοῦ ὁ Φαρνάβαζος ἠδύνατο νὰ θεωρῇ τοὺς ἄνδρας οἰκείους ἑαυτοῦ καὶ νὰ παραδώσῃ αὐτοῖς *πάλιν* τὴν πόλιν. Οἱ ὀλιγαρχικοὶ ἄρα, οἱ περὶ Ἀπολλωνίδην, εἶχον πρὸ μικροῦ καταβληθῇ, κρατήσαντος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Γρανικῷ, εἶχον δ' ἐκβληθῇ καὶ τῆς πόλεως ἴσως, καὶ διὰ τοῦτο ἀπόντας τῆς πόλεως ὁ Μέμνων καταλαμβάνων αὐτὴν δὲν ἐπέστησε τοῖς πράγμασιν, ἴσως δ' ἐν ταὐτῷ καὶ μὴ θέλων νὰ παροξύνῃ τὸν δῆμον (1). Ὅτι ὁ Μέμνων κατέλιπεν ἀνενόχλητα τὰ κατὰ τὴν Χίον ἅμα λαβὼν αὐτὴν συνάγομέν πως καὶ

(1) Ὁ ἀείμνηστος Κοραῆς ἐν τῇ *Χιακῇ αὐτοῦ ἀρχαιολογίᾳ* (Ἀτακτ. Τομ. Γ' σελ. 142 σημ. 4) ἀναφερόμενος εἰς τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Κουρτίου Ῥούφου καὶ παραθέτων αὐτό, νομίζει ὅτι καὶ καταλαβόντος τοῦ Μέμνονος τὴν Χίον «οἱ μακεδονίζοντες τῆς Χίου ὑπερισχύσαντες τοὺς ἐδίωξαν ἢ τοὺς ἀπέκλεισαν ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν τῶν πραγμάτων πρὸς καιρόν (τοὺς περὶ Ἀπολλωνίδην), ἔπειτα ὁ Φαρνάβαζος ἐλθὼν ἐκράτησε τοὺς μακεδονίζοντας καὶ παρέδωκε πάλιν τὴν Χίον εἰς τὸν Ἀπολλωνίδην καὶ Ἀθηναγόραν ἀφήσας εἰς αὐτοὺς καὶ ὀλίγην φρουράν». Καὶ ὁ μὲν συνετώτατος Κοραῆς τὴν ἑρμηνείαν ταύτην τοῦ χωρίου τοῦ Κουρτίου ἐκφέρει μᾶλλον ὡς εἰκασίαν παρεμβάλλων ἓν *φαίνεται*. Ὁ δὲ μακαρίτης Βλαστὸς παραλαμβάνων ἀλλαχοῦ ἐν τοῖς Χιακοῖς *αὐτολεξεὶ* τὰ τῆς Χ. ἀρχαιολογίας τοῦ Κοραῆ, ἐνταῦθα γράφει ἀδιστάκτως (σελ. 67-68 Α' Τόμ.) ὅτι μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Μέμνονος «ὑπερισχύσαντες οἱ μακεδονίζοντες τῆς Χίου ἐδίωξαν τοὺς ὀλιγαρχικοὺς κτλ. . . . ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐλθὼν ὁ Φαρνάβαζος καὶ ὁ Αὐτοφραδάτης . . . ἐνίκησαν τοὺς μακεδονίζοντας καὶ παρέδωκαν πάλιν τὴν Χίον εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς προδοσίας. . .» Ἀλλ' ὁ Κούρτιος σαφῶς δηλοῖ ὅτι τοῖς περὶ Ἀπολλωνίδην παρέδωκε τὴν πόλιν συλλαβὼν τοὺς ὑπόπτους ἐπὶ μακεδονισμῷ eos qui res ad Macedones trahebant, ἐκείνους οἵτινες ἐπεκαλοῦντο τοὺς στρατηγοὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου ν' ἀπαλλάξωσι τὴν Χίον ἀπὸ τῆς περσικῆς κατοχῆς ἐν ᾗ διετέλει, ἔχουσα ἤδη καὶ φρουρὰν περσικὴν πρότερον, εἰσηγμένην ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Φαρναβάζου (Curt. IV, 137 — praesidio in urbem Chium introducto). Τὴν φρουρὰν ταύτην φαίνεται ὅτι καὶ ἠλάττωσεν ὁ Φαρνάβαζος νῦν παραδοὺς τὴν πόλιν τοῖς περὶ Ἀπολλωνίδην, διότι λέγει ὅτι μετρίαν, præsidium modicum, ἀφῆκεν αὐτοῖς, ἐνῷ πρότερον οὐδέν' αὐτῆς προσδιορισμὸν ἔχει ἀλλὰ φρουρὰν λέγει μόνον εἰσαχθεῖσαν ὑπὸ Φαρναβάζου πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἀνεπαχθεστέρας καταλήψεως τοῦ Μέμνονος.

ἀφ' ὧν ὁ Διόδωρος λέγει περὶ τῆς καταλήψεως (ΙΖ'. 29) «Χίον μὲν οὖν *προσηγάγετο*... Ἄντισσαν δὲ κτλ. ῥαδίως *ἐχειρώσατο*, τὴν δὲ Μυτιλήνην... *πολιορκήσας εἷλεν*». Ὁ δ' Ἀρριανὸς λέγων (Γ'. 2, 5) ὅτι ὁ Ἡγέλοχος παρέδωκε τῷ Ἀλεξάνδρῳ «Ἀπολλωνίδην τὸν Χῖον καὶ Φησῖνον καὶ Μεγαρέα καὶ τοὺς ἄλλους ὅσοι *τῆς τε ἀποστάσεως τῆς Χίων* (τῆς πρὸς Πέρσας) *ξυνεπελάβοντο* καὶ ἐν τῷ *τότε* τὰ πράγματα τῆς νήσου βίᾳ εἶχον», παρέχει τινὶ νὰ εἰκάσῃ ὅτι οὗτοι οἱ περὶ Ἀπολλωνίδην ἦσαν οἱ *ἐνδόντες Μέμνονι προδοσίᾳ* τὴν πόλιν, ἑπομένως δ' οὗτοι καὶ εἶχον βίᾳ τὰ πράγματα τῆς νήσου εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἐνδόσεως, καὶ ὅτι τῆς κατοχῆς αὐτῶν ἐν τῷ μεταξὺ ἀνατραπείσης ἢ περισταλείσης ὁ Φαρνάβαζος ἀποκατέστησεν αὐτοὺς *αὖθις* εἰς τὰ πράγματα, οὕτω δ' ἑρμηνευτέον τὸ τοῦ Κουρτίου rursus (1). Ἀλλ' αὐτὸς οὗτος ὁ Ἀρριανὸς (Ἀντ. 2, 3) λέγει ὅτι τοὺς κατὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς Χίου ἀπὸ τῶν Περσῶν *κατέχοντας τὴν πόλιν* Αὐτοφραδάτης καὶ Φαρνάβαζος *ἐγκατέστησαν*, ὄχι ὁ Μέμνων, τοῦτ' ἔστι λέγει ὅ,τι καὶ ὁ Κούρτιος ἄνευ τῶν λοιπῶν λεπτομερειῶν. Ἐξ ἅπαντος λοιπὸν δὲν ἐγκατεστάθησαν ὑπὸ τοῦ Μέμνονος, οὐδὲ κατεῖχον ἐπὶ τούτου τὰ πράγματα τῆς Χίου, κλονηθέντας δ' αὐτοὺς ἐφ' ἑαυτοῦ ἀποκατέστησεν ὁ Φαρνάβαζος, ἀλλὰ πρότερόν ποτε εἶχον τὰ πράγματα τῆς Χίου, τοῦτ' ἔστι πρὸ τῆς ἐν Γρανικῷ μάχης καὶ ὀλίγον μετ' αὐτήν· ὁ δὲ Μέμνων δι' οὓς ἀνωτέρω λέγομεν λόγους δὲν παρέδωκεν αὐτοῖς τὴν Χίον ἐνδοθεῖσαν αὐτῷ ὑπ' αὐτῶν ἴσως τούτων ἢ τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῖς, οὐδ' ὁ Φαρνάβαζος ὕστερον, μέχρις οὗ ὁ ἐπικείμενος κίνδυνος τῆς πρὸς τοὺς Μακεδόνας αὖθις προσχωρήσεως τῆς νήσου ἐξηνάγκασεν αὐτὸν νὰ καταπιστώσῃ τὰ πράγματα τοῖς ἄκροις περσίζουσιν. Οἱ δὲ λόγοι τοῦ Ἀρριανοῦ *καὶ τοὺς ἄλλους ὅσοι τῆς τε ἀποστάσεως ξυνεπελάβοντο καὶ ἐν τῷ τότε τὰ πράγματα βίᾳ εἶχον*, ἀναφερόμενοι σαφῶς ὄχι μόνον εἰς τοὺς τρεῖς Ἀπολλωνίδην, Μεγαρέα καὶ Φησῖνον ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλους, ἑπομένως καὶ εἰς τὸν Ἀθηναγόραν τοῦ Κουρτίου καὶ εἰς ἄλλους μὴ ὀνομαστὶ μνημονευομένους εἰκότως, περιλαμβάνουσι τούς τ' ἐνδόντας Μέμνονι τὴν πόλιν καὶ τοὺς βίᾳ κατέχοντας αὐτὴν

(1) Καὶ ὁ Droysen παραπέμπων (ἐν ὑποσημ. σ. 315 Α'. Τομ. γαλλ. μεταφρ.) εἰς Ἀρριανὸν καὶ Κούρτιον λέγει ὅτι τὴν Χίον παρέδωσαν τῷ Μέμνονι ὁ Ἀπολλωνίδης καὶ οἱ περὶ αὐτόν, οὐδὲν μὲν οὐδετέρου τούτων λέγοντος τοιοῦτόν τι, λεγόντων δ' ἀμφοτέρων ἃ ἐν τῷ κειμένῳ ἀναφέρομεν.

ἐγκαταστάσει Φαρναβάζου, ἐν κεφαλαίῳ *τοὺς προδόντας τοῖς βαρβάροις τὴν πόλιν* κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐπιγραφὴν (στ. 10-11).

Τελευταῖον ἐκ τῶν λειψάνων τῆς ἑτέρας παρ' Ἀλεξάνδρου ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς Χίους συνάγεται, ὡς ἐλπίζομεν ὅτι θὰ δείξωμεν, ὅτι ὀλιγαρχουμένην τὴν Χίον εὑρὼν ὁ Ἀλέξανδρος κατέστησε πολίτευμα δημοκρατικὸν διὰ τοῦ Ἀλκιμάχου τῷ 334, διευθέτησε δὲ διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης τά τε ἄλλα καὶ τὸ τῶν φυγάδων ζήτημα, ἴσως δὲ καὶ τὸ τῆς καθόδου τοῦ ἡμετέρου ἱστοριογράφου τοῦ Θεοπόμπου (ἴδε Ἐπιγραφὴν β'.).

Κατὰ τὰ εἰρημένα λοιπόν, ὁ Μέμνων λαβὼν τὴν Χίον ἐνδοθεῖσαν προδοσίᾳ περὶ τὸ ἔαρ τοῦ 333 καὶ διατηρήσας ἀπὸ πολιτικῆς συνέσεως τὰ τῆς πόλεως πράγματα ὡς περίπου εἶχον κατὰ τὴν ἀπὸ ἑνὸς ἔτους ἐπικράτησιν τοῦ δήμου, ἠρκέσθη τὸ πρῶτον πιθανῶς μόνον εἰς τὸ νὰ καθαιρέσωσιν οἱ Χῖοι τὰς πρὸς Ἀλέξανδρον στήλας, ὡς ὁ εὐθὺς ἀναπληρώσας καὶ ὕστερον ὁριστικῶς διαδεξάμενος αὐτὸν Φαρνάβαζος ἠνάγκασεν ὀλίγῳ ὕστερον τοὺς μὲν Μυτιληναίους νὰ καθαιρέσωσι τὰς πρὸς Ἀλέξανδρον (1), τοὺς δὲ Τενεδίους τὰς πρὸς Ἀλέξανδρον καὶ τοὺς Ἕλληνας στήλας ἤτοι συνθήκας (2). Ἴσως ὁ Μέμνων διενοεῖτο νὰ μεταβάλῃ ὀψιαίτερον καὶ ῥιζικώτερον τὰ ἐν Χίῳ πολιτικὰ πράγματα, ἐὰν ἡ ἐπὶ Μυτιλήνην καὶ τὰς λοιπὰς νήσους καὶ πόλεις στρατεία ἐξέβαινεν αἰσίως, νὰ μεταστήσῃ δηλαδὴ ὅλως τὸ κράτος εἰς τοὺς ὀλιγαρχικούς. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ὅμως πιθανώτερον εἶνε ὅτι μετρίως πολιτευόμενος οὔτε φρουρὰς εἰσῆγεν οὔτε φυγὴν πολλῶν πολιτῶν ἐπέβαλλεν, ἀλλ' ἄφηνε τὰς πόλεις αὐτονόμους, ὡς καὶ οἱ ἄμεσοι διάδοχοι αὐτοῦ ἐπηγγέλλοντο, καὶ συμμάχους μόνον τοῦ Δαρείου κατὰ τὴν εἰρήνην τὴν ἐπ' Ἀνταλκίδου (3). Ὁ θάνατος, ἀναρπάσας τὸν Μέμνονα μετ' ὀλίγας ἑβδομάδας ἢ καὶ ἡμέρας ἴσως ἐνῷ ἐπολιόρκει τὴν Μυτιλήνην, δὲν ἀφῆκεν αὐτὸν νὰ πράξῃ τι περαιτέρω. Ἀλλ' οὐδ' ὁ Φαρνάβαζος μαρτυρεῖται ὅτι ἔπραξεν ἐν Χίῳ τι πλέον ἢ ὁ Μέμνων ὁ λαβὼν τὴν πόλιν, οὔτε φρουρὰν εὐθὺς εἰσαγαγὼν οὔτε τύραννον ἐγκαταστήσας ὡς ἔπραξεν ἐν Μυτιλήνῃ (4), ἔνθα ἡ περσικὴ ἐπιχείρησις εὗρεν

(1) Ἀρρ. Β', 1, 4.
(2) Αὐτ. 2, 2.
(3) Αὐτ. Β' 1, 4. 2, 2.
(4) Αὐτ. 1, 30.

ἰσχυρὰν ἀντίστασιν, κατεῖχε δὲ τὴν Χίον ὡς σύμμαχον καὶ αὐτόνομον καὶ διέτριβεν ἐν αὐτῇ τὸν πλεῖστον χρόνον, διευθύνων ἀπὸ Χίου ὡς ἀπὸ οἰκείου ὁρμητηρίου τὸν κατὰ τὸ Αἰγαῖον ἀγῶνα τοῦ Δαρείου. Ταῦτα ἐγίνοντο περὶ τὸ ἔαρ τοῦ 333, οὕτω δ' ἐξηκολούθησαν τὰ πράγματα μέχρι τέλους τοῦ θέρους καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ φθινοπώρου.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ μακεδονικὸν ναυτικόν, ὅπερ πρὸ ἑνὸς ἔτους κατὰ τὸ θέρος τοῦ 334 εἶχε διαλύσῃ ὁ Ἀλέξανδρος ὡς ἀνεπαρκὲς ἐπὶ τὸ περσικὸν ναυτικόν, ἀνασυνιστᾶται προσταγῇ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Ἑλλησπόντῳ ὑπ' Ἀμφοτεροῦ καὶ Ἡγελόχου ἐν θέρει τοῦ 333 (1), νικᾷ δὲ τὸν στόλαρχον τοῦ περσικοῦ ναυτικοῦ Ἀριστομένην ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ (2). Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον· ὁ Φαρνάβαζος διατρίβων ἐν Χίῳ, ἀπερχόμενος δ' ἐξ ἀνάγκης τοῦ ἀγῶνος εἰς τὰς Κυκλάδας, καθιστᾷ νῦν πρῶτον φρουρὰν τῆς Χίου κατ' Ἀρριανόν τε καὶ κατὰ Κούρτιον Ῥοῦφον, ὧν οὗτος μὲν λέγει ὅτι τὴν φρουρὰν κατέστησεν ἅμα μαθὼν τὴν ἐν Ἑλλησπόντῳ ἧτταν τοῦ Ἀριστομένους (3), ἐκεῖνος δὲ οὐδὲν τοῦ γεγονότος τούτου μνημονεύων (4). Μετ' ὀλίγον, ἐν φθινοπώρῳ ἤδη, ὁ Ἡγέλοχος ἀνακτᾶται καὶ τὴν Τένεδον (5), προσκαλεῖται δὲ ὑπὸ τῶν Χίων, τῶν δημοκρατικῶν βεβαίως, νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν Χίον (6). Τότε, κατὰ Κούρτιον, ὁ Φαρνάβαζος, συλλαβὼν τοὺς μακεδονίζοντας, παραδίδει πάλιν τὴν πόλιν τοῖς ἄκροις ὀλιγαρχικοῖς, τῷ Ἀπολλωνίδῃ καὶ τῷ Ἀθηναγόρᾳ, μετὰ μετρίας φρουρᾶς. Μετ' ὀλίγον, ἀρξαμένου ἤδη τοῦ χειμῶνος τοῦ 333 γίνεται ἡ ἐν Ἰσσῷ μάχη. Ὁ Φαρνάβαζος, ἅμα λαβὼν τὴν εἴδησιν, «δείσας μή τι πρὸς τὴν ἀγγελίαν τῆς ἥττης νεωτερίσωσιν οἱ Χῖοι» (7) ἦλθεν ἄγων τριήρεις δώδεκα καὶ χιλίους πεντακοσίους ξένους. Ἀλλ' ἡ βοήθεια τοῦ Φαρναβάζου αὕτη δὲν ἀπέτρεψε τὸν Ἡγέλοχον ἀπὸ τῆς ἐπὶ τὴν Χίον στρατείας. Ἐλθὼν μετὰ τοῦ Ἀμφοτεροῦ, ἀρχομένου τοῦ ἐπιόντος ἔτους 332 ἢ λήγοντος τοῦ 333, ἀπέκλεισαν ἀπό τε γῆς καὶ ἀπὸ θαλάσσης τὴν πόλιν καὶ πολιορκοῦντες ἐπέμειναν non tam suis fisi viribus quam

(1) Ἀρρ Β' 2, 3. — Curt. III, 1, 19.
(2) Curt. IV, 1, 36.
(3) Ἀρρ. Curt. ἔνθ. ἀν.
(4) Ἀρρ. Β' 13, 4.
(5) Curt. IV, 5, 15. — Ἀρρ. Γ' 2, 3.
(6) Curt. αὐτ.
(7) Ἀρρ. Β' 13, 5.

ipsorum qui obsidebantur κατὰ Κούρτιον (1), καθ' ὃν ἔριδος συμβάσης μεταξὺ Ἀπολλωνίδου καὶ τῶν στρατηγῶν τοῦ ξενικοῦ ἐδόθη τοῖς Μακεδόσι καιρός, ἴσως περὶ τὸ ἔαρ τοῦ 332 πάντως δὲ πρὸ τῆς ἐκπορθήσεως τῆς Τύρου γενομένης κατ' Αὔγουστον τοῦ 332, νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν πόλιν, τοῖς δὲ μακεδονίζουσι τῶν Χίων νὰ συμπράξωσι τούτοις. Ἡ βαρβαρικὴ φρουρὰ κατεκόπη. καὶ ὁ Φαρνάβαζος, ὁ Ἀπολλωνίδης καὶ ὁ Ἀθηναγόρας ἐδέθησαν καὶ παρεδόθησαν τοῖς στρατηγοῖς τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἵτινες ἔλαβον καὶ δώδεκα μὲν τριήρεις μετὰ τῶν πληρωμάτων αὐτῶν καὶ ἀριθμόν τινα πειρατικῶν λέμβων, πρὸς δὲ τούτοις καὶ τρισχιλίους Ἕλληνας μισθοφόρους στρατιώτας, δι' ὧν ηὐξήθη τό τε ναυτικὸν καὶ ὁ χερσαῖος στρατὸς αὐτῶν. Τὴν κατὰ τύχην σύγχρονον ἐν τῷ λιμένι Χίου σύλληψιν τοῦ τῶν Μηθυμναίων τυράννου Ἀριστονίκου καὶ τὴν ἀπόδρασιν τοῦ Φαρναβάζου ὕστερον, ἅτινα ὅ τε Κούρτιος καὶ ὁ Ἀρριανὸς (2) μνημονεύουσι, παραλείπομεν ὡς οὐδὲν ἡμῖν εἰς τὸ προκείμενον χρήσιμα (3). Χρήσιμον εἶνε ὅμως νὰ παραδηλώσωμεν ὅτι ὁ Ἀρριανός, ὅστις ὕστερον πολλῷ ἀναφέρει τὰ κατὰ τὴν ἅλωσιν ταύτην τῆς Χίου (4), λέγει συντόμως πάνυ, ὅτι τὸν Ἡγέλοχον καὶ τὸν Ἀμφοτερὸν «ὁ δῆμος ἐπηγάγετο βίᾳ τῶν κατεχόντων τὴν πόλιν, οὓς Αὐτοφραδάτης καὶ Φαρνάβαζος ἐγκατέστησαν», οὐδὲν λέγων περὶ σφαγῆς περσικῆς φρουρᾶς, ἐνῷ παραδίδει ὅτι ἐσφάγησαν οἱ συνοδεύοντες τὸν τύραννον τῶν Μηθυμναίων Ἀριστόνικον λῃσταί, καὶ ὅτι κορυφαῖοι τῶν κατεχόντων βίᾳ τὴν πόλιν Χίων ὀλιγαρχικῶν ἦσαν Ἀπολλωνίδης, Φησῖνος καὶ Μεγαρεύς, ὄχι Ἀπολλωνίδης καὶ Ἀθηναγόρας ὡς ὁ

(1) IV 5, 16 κ. ἑπ.

(2) Γ' 2, 4. 6-7.

(3) Τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Κοραῆ ὅτι παρέδωσαν οἱ Χῖοι τῷ Ἡγελόχῳ *καὶ τὸν τύραννον τῆς Μυτιλήνης Χάρητα* (Χιακῆς Ἀρχαιολ. σ. 143 καὶ Βλαστοῦ Χιακῶν Α'. 68) δὲν παραδίδεται ὑπὸ τῶν συγγραφέων, φαίνεται δὲ κατὰ σπουδὴν γραφὲν ὑπὸ τοῦ σοφωτάτου ἀνδρός. Ὁ Ἀρριανὸς ἁπλῶς ἀναφέρει (Γ'. 2, 6) ὅτι ὁ Ἡγέλοχος «καὶ Μυτιλήνην δὲ Χάρητα ἔχοντα ἀφείλετο καὶ τὰς ἄλλας τὰς ἐν Λέσβῳ πόλεις καὶ αὐτὰς ὁμολογίᾳ προσηγάγετο» μετὰ τὴν Χίου ἅλωσιν. Ὁ Κούρτιος λέγει (IV, 5, 22) Hinc (ἐκ Χίου μετὰ τὴν κατάληψιν αὐτῆς) Macedones transiere Mytilenen, quam Chares Atheniensis nuper occupatam II milium Persarum presidio tenebat; sed cum obsidionem tolerare non posset urbe tradita pactus ut incolumi abire liceret, Imbrum petit. Τοῦτ' ἔστιν οὐ μόνον ὑπὸ τῶν Χίων δὲν παρεδόθη ἀλλ' οὐδ' εἰς Χίον ἦλθεν οὐδὲ συνελήφθη ὅλως ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἀλλὰ παραδοὺς τὴν Μυτιλήνην ἀπῆλθεν ἐλεύθερος εἰς Ἴμβρον.

(4) Ἀρρ. Γ' 2. 3-7.

Κούρτιος, καὶ ὅτι τούτους, τοὺς Ἀπολλωνίδην, Φησῖνον καὶ Μεγαρέα, ὁ Ἀλέξανδρος ἔπειτα «ἔπεμψεν εἰς Ἐλεφαντίνην πόλιν Αἰγυπτίαν σὺν φυλακῇ ἀκριβεῖ», ἐνῷ τὸν Ἀριστόνικον, ὡς καὶ τοὺς ἄλλους ἐκ τῶν πόλεων τυράννους, ἔπεμψεν εἰς Μήθυμναν, ἵνα πράξῃ ὡς πρὸς αὐτὸν ἡ πόλις ὅ,τι ἔκρινε δέον. Οἱ Μηθυμναῖοι δ' ἐθανάτωσαν τὸν Ἀριστόνικον κατὰ Κούρτιον (1). Ταῦτα ἐγένοντο μέχρι τοῦ θέρους τοῦ 332. Πρὸς δὲ τὸν Ἀλέξανδρον δὲν ἐκομίσθησαν εὐθὺς οἱ περὶ Ἀπολλωνίδην, διότι ὁ Ἡγέλοχος καὶ ὁ Ἀμφοτερὸς εἶχον πολλὰ ἔτι νὰ ἐνεργήσωσι κατὰ τὸ ἀσιατικὸν Αἰγαῖον καὶ κατὰ τὰς Θρᾳκικὰς νήσους, ἀλλ' ἱκανὸν χρόνον μετὰ ταῦτα περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 331 κατὰ τὸν χρονολογικὸν πίνακα τοῦ Droysen (2).

Μετὰ ταῦτα ἐφ' ὅσον ὁ Ἀλέξανδρος παρέμενεν ἀκόμη κάτω, ἐν ταῖς παρὰ τὴν Μεσόγειον χώραις, δὲν εἶχε δὲ προχωρήσῃ ἄνω, οὐδὲν ἄλλο περὶ Χίου μνημονεύεται ἢ ὅτι ἔπεμψαν πρὸς Ἀλέξανδρον πρεσβείαν οἱ Χῖοι, ὅτε διέτριβεν ἐν Αἰγύπτῳ ἢ ἀφοῦ εἶχεν ἤδη ἐξ αὐτῆς εἰς Συρίαν ἐπανέλθῃ, τοῦτ' ἔστι περὶ τὸ ἔαρ τοῦ 331 π. Χ. Ὁ μόνος τῆς πρεσβείας ταύτης μνημονεύων Κούρτιος λέγει, ὅτι αἱ πρεσβεῖαι, ὅσαι ἦλθον ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, ἐνέτυχον αὐτῷ ἐν Συρίᾳ, λέγων μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὴν παρὰ τῶν Χίων, οἵτινες διὰ τῆς πρεσβείας αὐτῶν παρεπονοῦντο περὶ τῆς φρουρᾶς, de praesidio querebantur (3), ἐξ οὗ καὶ μόνου ἐγινώσκομεν μέχρι τοῦδε, ὅτι καὶ φρουρὰν παρ' Ἀλεξάνδρου εἶχον οἱ Χῖοι. Ὁ δ' Ἀρριανὸς λέγει, ὅτι αἱ ἀπὸ τῶν πόλεων πρεσβεῖαι κατέλαβον τὸν βασιλέα ἄρτι ἐπανήκοντα ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἄμμωνος, καὶ ὅτι ἅπασαι ἀπῆλθον παρ' αὐτοῦ ἐπιτυχοῦσαι ὧν ἐδέοντο. «οὐκ ἔστιν ὅν τινα ἀτυχήσαντα ὧν ἐδεῖτο ἀπέπεμψεν» (4), ὅπερ καὶ ὁ Κούρτιος παραδίδει λέγων ὅτι «omnes aequa desiderare visi impetraverunt». Τί ἐπέτυχον ὅμως οἱ Χῖοι, καί, τούτου πρότερον, τί παρεπονοῦντο περὶ τῆς φρουρᾶς, παρὰ τοῦ Κουρτίου δὲν γινώσκομεν, οὐδὲ τῶν νεωτέρων τις τῶν περὶ τὰ Χιακὰ σπουδασάντων ἠδύνατο νὰ εἰκάσῃ. Ὁ. Κοραῆς οὐδ' ἀναφέρει τὴν πρεσβείαν ὅλως, ἑπομένως οὐδ' ὁ Βλαστός· ὁ δὲ Whitte παραλαμβάνων ἁπλῶς

(1) IV 7, 11.
(2) Ἐν τέλει Γ' τόμου.
(3) Cur. IV, 8, 12.
(4) Ἀρριαν. Γ'. 5, 1.

τὸ τοῦ Κουρτίου λέγει ὅτι de præsidio questi sunt(1). Νῦν δ' ὅμως, ἐκ τῆς ἀνευρεθείσης ἐπιστολῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀσφαλέστερά τινα μανθάνοντες περὶ τῆς φρουρᾶς, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν καὶ ποῖα περίπου παράπονα ἠδύναντο νὰ ἔχωσι κατ' αὐτῆς οἱ Χῖοι.

Καὶ νῦν ἐρχόμεθα πλέον εἰς τὸ ζήτημα τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἡ ἐκδεδομένη ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐγράφη.

Ἡ πρεσβεία τῶν Χίων, εἴτ' ἐν Μέμφει ἐνέτυχε τῷ Ἀλεξάνδρῳ εἴτ' ἐν Συρίᾳ, εὗρεν αὐτὸν περὶ τὸ ἔαρ τοῦ 331. Ἐπειδὴ δ' ἡ ἐπιστολὴ ἐξ ἅπαντος ἐγράφη πρὸ τῆς πρεσβείας, ἥτις ἀπῆλθε νὰ παραπονεθῇ περὶ τῆς φρουρᾶς τῆς ἐγκατασταθείσης διὰ τῆς ἐπιστολῆς, ἐγράφη ἄρα πρὸ τοῦ 331 ἀρχομένου. Ἐξ ὧν δ' ἔμπροσθεν ἀφηγήθην ἀπὸ τοῦ θέρους περίπου τοῦ 334 ἔτους γεγονότων, δὲν φαίνεται δυνατὸν νὰ ἐγράφη καὶ πρὸ τοῦ χρόνου τούτου, τοῦτ' ἔστι πρὸ τῆς εἰς Ἀσίαν διαβάσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὅ ἐστιν ἐγράφη κατ' ἀνάγκην ἐντὸς τοῦ ἀπὸ τοῦ θέρους τοῦ 334 μέχρι τελευτῶντος περίπου τοῦ 332 τριακονταμήνου χρόνου. Ἐγράφη δὲ πάντως ἐν καιρῷ καθ' ὃν ἢ πρὸ μικροῦ εἶχον ἀποπεμφθῇ Πέρσαι τε καὶ ὀλιγαρχικοὶ ἐκ τῆς νήσου ἢ ἐπέκειτο ἡ ἀποπομπὴ αὐτῶν, καὶ πρὸς τούτοις καθ' ὃν ἡ πόλις ἦτο πρότερον ἤδη προδεδομένη τοῖς βαρβάροις ὑπό τινων, δηλαδὴ ἀναμφισβητήτως μετὰ τὴν προδοσίαν αὐτῆς τῷ Μέμνονι καὶ τῷ τούτου διαδόχῳ Φαρναβάζῳ, τοῦτ' ἔστι μετὰ τὸ ἔαρ τοῦ 333.

Τώρα τὸ παραχρῆμα πιθανὸν φαινόμενον εἶνε, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἔγραψε πρὸς τοὺς Χίους τὸ πρόσταγμα ἢ διάγραμμα τοῦτο, δι' οὗ τοσαῦτα κανονίζει πράγματα, μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς πόλεως ἀπὸ τοῦ Φαρναβάζου καὶ τῶν ὀλιγαρχικῶν διὰ τοῦ Ἡγελόχου καὶ τοῦ Ἀμφοτεροῦ,

(1) De rebus Chiorum publ. p. 56. Ὁ Whitte νομίζει, ἄπορον διατί, ὅτι συγχρόνως μετὰ τῆς πρεσβείας τότε καὶ Θεόπομπος ὁ Χῖος ἱστοριογράφος ἔγραψε πρὸς Ἀλέξανδρον ἐπιστολὴν περὶ ὧν ἠδίκει τοὺς Χίους ὁ Ἅρπαλος, ὡς μαρτύριον φέρων τὸ παρ' Ἀθηναίῳ (ΙΓ'. σελ. 595) ἀπόσπασμα τῆς πρὸς Ἀλέξανδρον ἐπιστολῆς τοῦ Θεοπόμπου, παραπέμπων δ' ἅμα καὶ εἰς τὸ παρὰ τῷ αὐτῷ Ἀθηναίῳ (Ϛ'. σ. 230) ἀπόσπασμα τῶν πρὸς Ἀλέξανδρον *συμβουλῶν* τοῦ Θεοπόμπου. Ἀλλὰ τὰ μὲν ἐν τῷ ἀποσπάσματι τῆς ἐπιστολῆς λεγόμενα περὶ Ἁρπάλου ἀναφέρονται προφανέστατα εἰς χρόνους πολλῷ ὑστέρους τῆς πρεσβείας, ὅτε ὁ Ἅρπαλος εἶχεν ἤδη ἀναβῇ καὶ διαμείνῃ ἐν Βαβυλῶνι· τὰ δ' ἐν τῷ ἀποσπάσματι τῶν *συμβουλῶν* περὶ τοῦ ἀντιστασιώτου τοῦ Θεοπόμπου Θεοκρίτου τοῦ σοφιστοῦ προδήλως δὲν ἐγράφησαν ὁμοίως κατὰ τὸν χρόνον τῆς πρεσβείας ταύτης ἀλλ' ὕστερον.

τοῦτ' ἔστι περὶ τὸ ἔαρ τοῦ 332 ἢ καὶ ὕστερον ἀκόμη, ὅτε ὁ Ἡγέλοχος κατέβη πρὸς τὸν βασιλέα εἰς Αἴγυπτον ἄγων μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοὺς περὶ Ἀπολλωνίδην, τοῦτ' ἔστιν ἀρχομένου τοῦ 331. Ἀλλὰ τὸ μὲν δεύτερον τοῦτο αἴρεται ἀναντιλέκτως καὶ μόνον δι' ἕνα τοῦτον λόγον, ὅτι μῆνας τοσούτους δὲν κατελείποντο ἀκανόνιστα τὰ πράγματα πόλεως ἀπηλλαγμένης τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ τῶν Περσῶν. Τὸ δὲ πρῶτον, ὅτι ἐγράφη μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Χίου ὑφ' Ἡγελόχου, ἐγὼ νομίζω ἀποκλειστέον διὰ λόγους ἀποχρῶντας, νομίζω δ' ὅτι ἐγράφη ὀλίγον πρὸ ταύτης. Ναὶ μὲν ἐλευθέρας τότε καὶ ταχίστης οὔσης τῆς κατὰ θάλασσαν ἐπικοινωνίας ὁ Ἀλέξανδρος ἠδύνατο τάχιστα καὶ νὰ λάβῃ τὴν ἀγγελίαν τῆς ἁλώσεως τῆς Χίου ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ καὶ ν' ἀποκριθῇ. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἠδύνατο καὶ ἀπὸ προτέρου νὰ ἔχῃ ἐγκεχειρισμένον τῷ Ἡγελόχῳ τὸ προσῆκον πρὸς τοὺς Χίους διάγραμμα, ὅτε ἀπέστελλεν αὐτὸν ἐπὶ τὰς νήσους καὶ τὸν Ἑλλήσποντον, ἢ καὶ ὕστερον ν' ἀποστείλῃ πρὸς τὸν στρατηγὸν τὸ ἔγγραφον, ἐπικειμένης τῆς ἐπὶ Χίον ἐπιχειρήσεως ἢ καὶ τῆς πολιορκίας αὐτῆς διεξαγομένης (1), ὅπως ὑπάρχῃ πρόχειρος εὐτρεπισμὸς τῶν τῆς πόλεως, ἅμ' ἀπαλλασσομένης τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ τῶν βαρβάρων, καὶ ὁρισμὸς τῆς σχέσεως αὐτῆς πρός τε τὸν Ἀλέξανδρον καὶ πρὸς τὴν τῶν Ἑλλήνων συμμαχίαν, ἧς στρατηγὸς ὢν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν ἐστρατεύετο αὐτός. Ὅτι δ' οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα, ὅτι δηλαδὴ ἔγραφεν ὁ Ἀλέξανδρος πρὸ τῆς ἐξώσεως τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ τῶν Περσῶν ἐκ τῆς Χίου καὶ ἡ ἐπιστολὴ ἐξ ἑαυτῆς ἐμφαίνει ἀποχρώντως. Περὶ *τῶν προδόντων τοῖς βαρβάροις τὴν πόλιν* γίνεται λόγος ὡς περὶ μήπω ἐκβεβλημένων μηδ' ἐγκατειλημμένων, ἀλλὰ περὶ μελλόντων ἐξιέναι ἢ ἐγκαταλαμβάνεσθαι: «ὅσοι μὲν ἂν προεξέλθωσιν . . . ὅσοι δ' ἂν ἐγκαταληφθῶσιν». Καὶ ἅπερ κατ' ἐμὲ οὐσιωδῶς ἐνδεικτικά, οὔτε λόγος τις ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐγγράφου φέρεται περὶ ἀναγγελθείσης τῷ γράφοντι ἀπαλλαγῆς τῆς Χίου ἀπὸ τῶν βαρβάρων, οὔτ' ἄλλο σημεῖον τοῦ γεγονότος ἐνυπάρχει, οὐδὲ διάταξίς τις περιέχεται ἀναφερομένη, ὡς συνήθως ἢ ὡς ἐνίοτε, εἰς περίπτωσιν εἰδικήν, ἐξ ἧς νὰ μαρτυρῆται τετελεσμένη μεταπολίτευσις. Ἐκ τούτων ἐγὼ πείθομαι, ὅτι τὸ ἔγγραφον εἶχε δοθῇ τῷ Ἡγελόχῳ ἐρχομένῳ εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἢ καὶ ὕστερον αὐτῷ ἐστάλη, ὡς προκήρυγμα δημοσιευ-

(1) **Præfecti Alexandri in obsidione urbis *perseverabant* κατὰ Κούρτιον IV, 5, 16.**

τέον πρὸς τοὺς Χίους ἅμα τῇ πρὸς τοὺς Μακεδόνας μεταστάσει αὐτῶν καὶ τῇ ἐπικρατήσει τοῦ δήμου. Πιστεύω δὲ μᾶλλον ὅτι ἐστάλη τῷ Ἡγελόχῳ γενομένης τῆς ἐν Ἰσσῷ μάχης καὶ ὄντος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Συρίᾳ, ὁπότε καὶ κατεπεῖγεν αὐτῷ ἡ τοῦ ναυτικοῦ χρεία ἐπὶ τὴν Φοινίκην καὶ τὴν λοιπὴν παραλίαν. Ἐγράφη ἄρα τελευτῶντος τοῦ 333 ἢ ἀρχομένου τοῦ 332 ἐκ Συρίας, ἐδημοσιεύθη δ' ἐν Χίῳ κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔτους 331, μετὰ τὴν ἅλωσιν εὐθὺς τῆς Χίου ὑπὸ Ἡγελόχου, μήπω καθεσταμένου τοῦ δήμου μηδ' ἠργμένης τῆς τακτικῆς καὶ πλήρους λειτουργίας τοῦ πολιτεύματος, ἐξ οὗ καὶ ὁ πρύτανις μὲν ὁ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐμνημονεύθη ἐν ἀρχῇ τοῦ δημοσιεύματος, δι' ἄλλης δὲ δημοσίας πράξεως τῆς πόλεως δὲν ἐγένετο εἰσήγησις αὐτοῦ, ὡς ἐγίνετο συνήθως.

Περὶ τῆς λέξεως τῆς ἐπιγραφῆς ὀλίγα τις ἔχει νὰ παρατηρήσῃ, ἐγὼ τοὐλάχιστον· εἶπον δ' ἤδη τινὰ περὶ αὐτῆς ἀπὸ τῆς καθόλου ὄψεως.

Παρὰ τὴν καλὴν χρῆσιν ἔχομεν δύο τινὰ ἐν τῷ *συμπλΗ* τοῦ 10 στίχου. Παρελείφθη μὲν τὸ προσγεγραμμένον I, ὅπερ πάντως εἶνε παράλειμμα τοῦ χαράξαντος, ἀφοῦ ἁπανταχοῦ ἄλλοθι τῆς ἐπιγραφῆς ὑπάρχει, συνηρέθη δ' ὁ τύπος ἀντὶ τοῦ συνήθους ἀσυναιρέτου *συμπλέῃ*. Τοῦτο πλέον δὲν θὰ εἶνε ἁμάρτημα τοῦ λιθουργοῦ, ἀλλὰ παρελήφθη πιθανώτατα ἐκ τῆς κοινῆς χρήσεως, συναληλιμμένους ἐχούσης τινὰς συνήθως ἀσυναλείπτους τύπους τοῦ *πλεῖν* παρὰ τὸν φερόμενον γραμματικὸν κανόνα καθ' ὃν τὰ δισύλλαβα εἰς *-έω* ῥήματα δὲν πάσχουσι συναίρεσιν τοῦ ῥιζικοῦ *ε* μετ' ἄλλου καταληκτικοῦ φωνήεντος ἢ τοῦ *ε* καὶ *ει*, πλὴν τοῦ *δέω*, τοῦ δηλοῦντος τὸ ἡμέτερον *δένω*, πάσχοντος συναίρεσιν καὶ μετ' ἄλλων φωνηέντων φθόγγων ἔν τισι σχηματισμοῖς. Ἀλλ' ἐν λίθοις μὲν εὗρον πρῶτον μὲν καὶ τοῦ *ξέω* συναίρεσιν τοιαύτην ἐν Ἀττικαῖς ἐπιγραφαῖς: α') *ἀποξοῦσι*· «τῷ ἰκριώσαντι τοῖς ἀποξοῦσιν τὰς παραστάδας» (Ἐπιγρ. Ἐλευσῖνος ἐν Bull. de Corr. Hell. 1883 σ. 387 καὶ ἑξ. στιχ. 42). Ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε τοῦ 329-8 π.Χ. — β'.). *ἀναξῶν* «ἀναξῶν τοὺς [κ]ρ[ι]οὺς» (C.I.A.II. 167 στιχ. 72). Καὶ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη τῶν αὐτῶν περίπου τῇ ἀνωτέρω εἶνε χρόνων. Εὗρον δὲ καὶ τοῦ *δεῖ*: α'.) «ἐὰν δὲ *δεῖ* (=*δῇ*) κατασκάπτειν τὴν ὑπάρχουσαν πόλιν» ἐν στίχῳ 4 ἐπιγραφῆς Τηΐας

(306-301 π. Χ.).—καὶ β'.) «ἐὰν δέ τι πρόσεργον δῇ γενέσθαι» ἐν στίχῳ 63 ἐπιγραφῆς Λεβαδείας τῶν Ῥωμαϊκῶν κατὰ Στ. Κουμανούδην χρόνων, ὧν ἡ μὲν πρώτη περιλαμβάνεται ἐν τῇ τοῦ Dittenberger Συλλογῇ ὑπ' ἀριθ. 126, ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Στεφάνου Κουμανούδη τὸ πρῶτον ἐκδοθεῖσα περιλαμβάνεται ὑπ' ἀριθ. 353 τῆς αὐτῆς Συλλογῆς τοῦ Dittenberger. — Ἀλλὰ τοῦ *δῇ* ἔχομεν καὶ ἀπὸ τῆς ἐμμέτρου ἀττικῆς γλώσσης οἷον παρ' Ἀριστοφάνει ἐν *Βατράχοις* (στ. 264-5) «κεκράξομαι γὰρ κἂν με δῇ δι' ἡμέρας» καὶ ἐν *Πλούτῳ* (στ. 216) «κἂν δῇ μ' ἀποθανεῖν». Ὁ αὐτὸς δ' Ἀριστοφάνης παρέχεται καὶ τοῦ *χεῖν* συναίρεσιν ὁμοίαν ἐν *Σφηξὶ* (στ. 616) «κἂν οἶνον μή μοι 'γχῇς σὺ πιεῖν». Ἴσως δ' ὅμως ἀποδοτέον τὸ πρᾶγμα καὶ τῷ λιθουργῷ, παραχθέντι ἐκ τοῦ ἐγγύτατα (στίχ. 9) ἡγουμένου κατὰ συναλοιφὴν *πλεῖν*, *ταύτας δὲ πλεῖν*· διότι μέχρι τοῦδε οὔτ' ἐσώθη οὔτε παρεδόθη οὔτ' ἐπὶ λίθου εὑρέθη ἄλλο παράδειγμα συναιρέσεως τοιαύτης τοῦ *πλεῖν*, ὅσον τοὐλάχιστον ἐγὼ γινώσκω. — Γραφῆς ἁμάρτημα ὑπολαμβάνω καὶ τὸ ἐν στ. 14 *ἐγκαταλΕΙφθῶσιν* ἀντὶ τοῦ μόνου ὑπὸ τῆς ἐννοίας ἐπιβαλλομένου *ἐγκαταλΗφθῶσιν*. Ὁ λόγος δὲν εἶνε περὶ τῶν ἐγκαταλειφθησομένων ὑπό τινων, ὡς δῆλον δ' ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν προεξιόντων, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐγκαταληφθησομένων ἐν τῇ πόλει, ἐπειδὰν ἁλῷ ὑπὸ τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν τούτοις συμπραττόντων δημοτικῶν τῆς Χίου. Ἐπὶ τοιούτων δὲν δύναται νὰ χωρήσῃ τὸ *ἐγκαταλείπειν* οὐδ' ἐπ' ἄλλων ἢ ἐπὶ περιπτώσεων, ἐν αἷς ὑπάρχει ἔννοια τοῦ καταλείπεσθαί που ἀπὸ σκοποῦ ἢ ἐκ τύχης, ἢ ἐπ' ἄλλων ἀναλόγων. Φέρ' εἰπεῖν τὸ ῥῆμα ἔχει κάλλιστα παρ' ἑνὶ τῶν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν συγγραφέων, τῷ Ἀρριανῷ ἐν τῇ Ἀναβάσει (1), «τά τε χρήματα ἑάλωκεν (ἐν Δαμασκῷ) καὶ ὅσοι Περσῶν ἀμφ' αὐτὰ ἐγκατελείφθησαν»· διότι οὗτοι ἀληθῶς εἶχον ὑπὸ τῶν ἐπιμελητῶν τοῦ Δαρείου ἐγκαταλειφθῇ πρὸς φυλακὴν τῶν χρημάτων. Ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτὸν Ἀρριανὸν (2) ἐν τῇ ἁλώσει τῆς Χίου ταύτῃ περὶ ἧς πρόκειται, ὁ Φαρνάβαζος συνεγκατελήφθη τοῖς λοιποῖς ὑπὸ τοῦ Ἡγελόχου, «ἁλῶναι δὲ αὐτόθι καὶ Φαρνάβαζον ἐγκαταλΗφθέντα». *Ἐγκατελήφθησαν* δὲ κατὰ Δημοσθένην Ὀλύνθιοι, Ἐρετριεῖς καὶ Ὠρεῖται ὑπὸ τοῦ Φιλίππου (3), κατὰ δ' Αἰ-

(1) Β' 15, 1.
(2) Γ' 2, 4.
(3) Φιλιππ. Γ' 64.

σχίνην πολλοὶ τῶν Ἀθηναίων ὅτε Ὄλυνθος ἥλω (1), καὶ ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς Δαρεῖος ὁ Ὦχος (2). Τὸ ῥῆμα ἔχει πρόδηλον ἣν ὁ λόγος θέλει ἐνταῦθ' ἀναντιρρήτως σημασίαν, τὴν τοῦ *καταληφθῆναι*, *τυχεῖν ἔνδον ὄντας* καὶ *ἁλῶναι*, τοῦ ὑστάτου τούτου ῥήματος ἢ περιλαμβανομένου ἐν τῷ *ληφθῆναι* (= καὶ ἁλῶναι), ἢ καὶ προστιθεμένου, ὡς παρ' Ἀρριανῷ ἀνωτέρω, χάριν μείζονος σαφηνείας, *ἁλῶναι καὶ Φαρνάβαζον ἐγκαταληφθέντα*. Εἶνε δ' ἄλλως καὶ παλαιὰ τοῦ ῥήματος *ἐγκαταλαμβάνειν* ἡ κυριολεκτικὴ χρῆσις ἐπὶ τοῦ *αἱρεῖν τινα ἤ τι καταλαμβανόμενον ἐν πόλει ἁλισκομένῃ*. Οὐδενὸς δὲ λόγου ἐπιβάλλοντος ἐν τῇ προκειμένῃ ἐπιστολιμαίᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου ῥήσει τὴν ἔννοιαν τῆς ἐγκαταλείψεώς τινων ἐκ τῶν προδόντων τὴν πόλιν, οὐδ' ἐπιτρεπομένης ταύτης τῆς ἐννοίας, ἀδιστάκτως καταλογιστέον τῷ λιθοκόπῳ ἢ καὶ τῷ ἀντιγραφεῖ τὸ ἁμάρτημα, εἰς ὃ καὶ ἄνευ μεγάλης παραπλανήσεως ἠδύνατο νὰ ἐμπέσῃ ὁ ἁμαρτήσας διά τε τὴν φθογγικὴν τῶν λέξεων ὁμοιότητα, τεκμηριοῦσαν πάντως καὶ ὁμοιότητα προφορᾶς Η καὶ ΕΙ ἐν Χίῳ καθ' οὓς χρόνους ἐγράφετο ἥτις δὰ προφορᾶς ὁμοιότης καὶ ἄλλοθεν πολλαχόθεν γινώσκεται, καὶ διὰ τὸ εὔκολον τῆς ἐναλλαγῆς τῶν ἐννοιῶν ἐπὶ τοῦ προκειμένου, τῆς τοῦ *ἐγκαταλΗφθῆναι* τοὺς μὴ προεξελθόντας πρὸς τὴν τοῦ *ἐγκαταλΕΙφθῆναι* αὐτοὺς ὑπὸ τῶν προεξελθόντων ἢ καὶ ἁπλῶς ἐγκαταμεῖναι (3).

Ἄλλο ἁμάρτημα ἢ παρὰ τὴν συνήθειαν τῶν χρόνων γλωσσικὸν παρατήρημα δὲν ἔχομεν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, πλὴν ἂν εἶνε ἀνάγκη χάριν τῶν ἀπειροτέρων καὶ τῶν περιεργοτέρων νὰ γίνῃ τις λόγος περὶ τῆς διὰ τῶν *αο* καὶ *εο* γραφῆς τῶν διφθόγγων *αυ* καὶ *ευ* ἐν τοῖς *πολίτεομα*

(1) Παραπρεσб. 200.

(2) Κτησιφ. 239.

(3) Καὶ τὸ ***καταλειφθῆναι*** ἢ ***ἐγκαταλειφθῆναι***, διάθεσιν συχνότατα δεχόμενον μέσην, δύναται νὰ χωρήσῃ ἐνταῦθα, μετά τινος βίας ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ ***ἐγκαταμεῖναι***, μάλιστα κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ***προεξελθεῖν*** λαμβανόμενον, ἑπομένως ἀποδίδον ἔννοιαν προσήκουσάν πως τῇ περιστάσει. *Ὅσοι δ' ἂν ἐγκαταλειφθῶσι* θὰ ἦτο οὕτως ἀκριβῶς ἀντίθετον τῷ ἡγουμένῳ τῆς ἐπιστολῆς *ὅσοι μὲν ἂν προεξέλθωσιν*, ἀποδιδομένης μετριώτερον τῆς ἐννοίας τοῦ ***ἐγκαταληφθῆναι*** τοῦτ' ἔστι καταληφθέντας ἔνδον ἁλῶναι διὰ τοῦ ***ἐγκαταλειφθῆναι*** τοῦτ' ἔστιν ***ἐγκαταμεῖναι***, ***μὴ φθῆναι ἐξελθόντας***, ὡς ἀποδίδεται μετριώτερον διὰ τοῦ ἁπλοῦ ***προεξελθεῖν*** τὸ κυριώτερον ***προεκφυγεῖν*** ἢ ***ἐκφυγεῖν***. Ἀλλὰ διὰ τὴν συνήθη καὶ πολλὴν ἐπὶ τῆς προκειμένης ἐννοίας χρῆσιν τοῦ ***ἐγκαταλαμβάνειν*** παρά τε τοῖς ἐνδόξοις τῶν συγγραφέων καὶ παρὰ τοῖς ὕστερον νομίζομεν ὅτι ὁ ἐπιστολογράφος βεβαίως μετεχειρίσθη τὸ ***ἐγκαταληφθῆναι***.

(στ. 1), *αὐτῶν*, *αὐτούς*, *αὐτὴν* (στ. 8, 12, 16, 17), *ναοτικὸν* (στ. 9), *φεύγειν* (στ. 11) καὶ *ταύτην* (στ. 19).

Ἡ γραφὴ αὕτη οὐδαμῶς ὑπὸ τῶν χειρογράφων κειμένων οὐδὲ τῶν παλαιῶν γραμματικῶν ἡμῖν παραδεδομένη περὶ τῆς *αυ*, περὶ δὲ τῆς *ευ* μόνον ἐν ὡρισμέναις ὀλίγαις περιπτώσεσι, καθ' ἃς φαίνεται ἀντικαθιστῶσα ἡ *ευ* τὸ ἀσυναίρετον *εο* ἐν καταλήξεσιν ἢ ῥίζαις (πρβλ. *σεῦ*, *ἐμεῦ*, *ἔπλευ*, *ποιεύμενοι*, *Θεῦγνις*, *Θεύδωρος*, *Κλεύβουλος*, *Περικλεῦς*, *Θεάγευς* κτλ.), εὑρέθη ἐπὶ λίθων μὲν κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους, πρὸ ἐτῶν τὸ πρῶτον περὶ τὰ πεντήκοντα σπανιωτάτη (1), ἔπειτα δὲ κατὰ τοὺς ὑστάτους πρὸς ἡμᾶς χρόνους συχνοτάτη ἐν Ἰωνικαῖς ἐπιγραφαῖς τῆς Χίου, τῶν Ἐρυθρῶν τῆς Σάμου, τῆς Πριήνης, ἐπὶ δὲ νομισμάτων ἦτο προευρημένη καὶ παλαιότερον ἤδη ἀλλ' ἀμφεβάλλετό πως. Ἐκ τῶν εὑρημάτων τῶν ἐπὶ τῶν λίθων καὶ τῶν ὕστερον ἀναμφισβητήτων ἐπὶ τῶν νομισμάτων θὰ ἠδύνατό τις καὶ νὰ ὁρίσῃ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐν ταῖς ἰωνικαῖς πόλεσιν ἴσχυσεν ἡ ἀντικατάστασις *αυ* καὶ *ευ* διὰ τῶν *αο* καὶ *εο*, ἀναφέρων αὐτὴν εἰς τὸν Δ'. καὶ τὸν Γ'. πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα. Ὁ Waddington κατὰ τὸν Haussoulier (Bulletin Corr. Hell.

(1) Τὸ πρῶτον ἐν ἐπιγραφῇ Ἀμφιπόλεως τῆς ἐπὶ Στρυμόνι, ἐκδοθείσης ὑπὸ τοῦ εὑρόντος αὐτὴν ἄγγλου Λὴκ τὸ πρῶτον καὶ ὑπὸ Κουζινερὺ ἔπειτα, παραληφθείσης δ' ὑπὸ τοῦ Böckh ἐν CIG ἐν ἀριθμῷ 2008 καὶ διορθωθείσης ἐν Addendis, ἀλλὰ πιστότατα τὸ πρῶτον ἐκδοθείσης ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Στεφ. Κουμανούδη ἐν *Φιλίστορος* Τόμ. Β' σελ. 492. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη δὲν εἶνε νεωτέρα τοῦ 357, διότι μνημονεύει Στρατοκλέα τὸν Ἀμφιπολίτην, εἰς Ἀθήνας ἐλθόντα πρεσβευτὴν (Δημοσθ. Ὀλυνθ. Α' 8) τῷ 358, κατὰ τούτου δὲ περιέχουσα ψήφισμα τοῦ δήμου Ἀμφιπολιτῶν ἐπὶ τῇ πρεσβείᾳ ταύτῃ ἀναμφιβόλως (Διοδ. ΙΖ' 8), ψήφισμα δι' οὗ ἀειφυγία καταγινώσκεται τοῦ Στρατοκλέους, ὅπερ ἐγένετο κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος 357. Ὁ Boeckh ἑρμηνεύων τὴν δὶς μόνον ὑπάρχουσαν γραφὴν ἐν μιᾷ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης λέξει, *εο*, ἐν τῷ *φεόγειν* καὶ *φεογέτω*, προσυπαρχούσης ἑξάκις τῆς *αυ* ἐν τύποις διαφόροις τῆς ἀντ. *αὐτός*, δὲν εἶχε νὰ προσαγάγῃ ἄλλο παράδειγμα ἢ ἕν, τὸ *Εὀπάμονος* τῆς Φαναγορείας, Μιλησίων ἀποικίας ἐν τῷ Κιμμερίῳ Βοσπόρῳ (C. I. Gr. ἀριθ. 2121), ἐν δὲ τοῖς Addendis καὶ τὸ *Εὀβώλο* (=Εὐβούλου) ἐκ Κνιδίου νομίσματος. Ἀλλ' ὕστερον καὶ ἄλλα πολλὰ εὑρέθησαν, κατὰ δὲ τὰ ὕστατα πρὸς ἡμᾶς εἴκοσιν ἔτη ἐπολλαπλασιάσθησαν τὰ παραδείγματα, ὅσον τις δὲν προσεδόκα, τῆς τ' *εο* καὶ τῆς *αο* φερομένων ἐν ῥίζαις τε λέξεων διαφόρων καὶ καταλήξεσιν, ἐν τῇ ἀντ. *αὐτός* καὶ τῇ *ἑαυτοῦ* καὶ τοῖς οἰκείοις τύποις τῆς *οὗτος*, ἐν τοῖς ἀπὸ τοῦ *εὖ* συνθέτοις κτλ., φερομένων δὲ πρὸ φωνήεντός τε καὶ πρὸ συμφώνου ἄνευ διαστολῆς: Πρβγμ. ἐόνοια, εὀεργέτης Εὀπαθίδης, Εὀπόλεμος, λεοκός, ταῦτα, Ναόλοχον, Γλαῦκος Ταορέας, ἱερεὸς (-εύς), βασιλεὸς (-εύς) κτλ. Ἴδε καὶ *Haussoulier* Bull. Corr. Hell. 1879 p. 51.—*P. Cauer* Delectus Inscript. ἐκδ. Β' n. 483, 496, 510.—*Studniczka* Mitth. d. D. Arch. Inst. 1888. σ. 165-167, n. 2, 4, 6 καὶ ἄλλους.

III σ. 51) μνημονεύει ἐν Voyage Archéol.—Incrip. Tome III N° 186 νομίσματα ἰωνικῶν πόλεων αὐτονόμων κοπέντα καὶ κατὰ τὸν Γ'. π. Χ. αἰῶνα, ἐν οἷς φέρεται ἡ γραφή. Ἀλλὰ τὰ ἐκ τῶν λίθων πολλὰ μαρτύρια, ὅσα τοὐλάχιστον ἡμεῖς γνωρίζομεν, εἶν' ἐκ τοῦ Δ'. αἰῶνος, παλαιότατα δὲ τούτων τὸ ἐξ Ἀμφιπόλεως κατὰ Στρατοκλέους καὶ Φίλωνος ψήφισμα τοῦ 357 (Ἴδε σημ. 1 σελ. 31) καὶ τὸ ὑπὲρ Μαυσώλου τοῦ Ἑκατόμνω, δυνάστου τῆς Καρίας ψήφισμα τῶν Ἐρυθραίων (1), ὅπερ εἰς τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους ἀνακτέον, δηλαδὴ τοὺς τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου, ἢ ὄχι κατωτέρω τοῦ 351. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν χρόνων τούτων πολὺ εὑρέθη παράδειγμα, ἓν καὶ μόνον ἄχρι τοῦδε ὅσον ἐγὼ γνωρίζω, ἀλλ' ἱκανῶς παλαιόν, τὸ ἀπὸ τοῦ Ε'. πρὸ Χρ. αἰῶνος *βασιλεὸς* ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Χίου, τῇ ἀρχαιοτέρᾳ καὶ μακροτέρᾳ τῶν ἄχρι τοῦδ' εὑρεθεισῶν τῆς νήσου ταύτης καὶ ἀξιολογωτέρᾳ δέ, ἥτις, πολλάκις ἀπὸ τοῦ 1876 ἐκδοθεῖσα, παρελήφθη καὶ ὑπὸ Röhl ἐν ταῖς Inscriptionibus antiquissimis (ἀριθ. 381) καὶ ὑπὸ P. Cauer ἐν τῇ *Ἐκλογῇ*(2). Παρὰ τὸ *βασιλεὸς* εὐθὺς καὶ ἄλλοθι τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης εἶνε γεγραμμένον *αὐτοῦ*, *αὐτοί*, Λεύκιππος, *Ε*]*ὐάδησιν*, ἂν μόνον ἡ πρώτη τῆς λέξεως ταύτης συλλαβὴ συνεπληρώθη καλῶς ὑπὸ τῶν συμπληρωσάντων διὰ τοῦ Ε. Ἡ αὐτὴ δὲ διαφορὰ γραφῆς ἢ διττογραφία εὑρίσκεται καὶ ἐν τῇ μιᾷ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν παλαιοτέρων ἐπιγραφῶν τοῦ Δ'. αἰῶνος, τῇ ἐξ Ἀμφιπόλεως, ἐν ᾗ μόνον τὸ φεόγειν γράφεται οὕτω, οὐχὶ δ' ἐν τῇ ἐξ Ἐρυθρῶν, ἐν ᾗ ἁπανταχοῦ ἡ *ευ* καὶ ἡ *αυ* διὰ τῶν *εο* καὶ *αο* γράφονται. Καὶ ὅσαι τῶν περὶ Ἀλέξανδρον χρόνων γνωσταί μοι ἐξ ἰωνικῶν πόλεων ἐπιγραφαὶ φέρουσι τὴν γραφὴν *αο* καὶ *εο* ἔχουσιν αὐτὴν ἁπανταχοῦ, πλὴν μιᾶς ἐκ Χίου, τῆς ἑτέρας, ὡς πολλάκις ἔμπροσθεν εἶπον ἐπιστολῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἣν ἀναδημοσιεύω κατωτέρω, ὑπ' ἀριθ. Β'. καὶ ἥτις, ὡς πιστεύω, εἶνε τοῦ 334 π. Χρ. Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τοῦ Γ'. αἰῶνος ἐμφανίζεται καὶ πάλιν ἡ κοινὴ γραφή, ὅσον ἐγὼ εἶδον.

Ὁ P. Cauer ἐν *Ἐκλογῇ* (ἀριθ. 483 σημ.) λέγει περὶ τῆς γραφῆς τῶν *αυ* καὶ *ευ* διὰ τῶν *αο* καὶ *εο*, ἣν ἀποδίδει (ἀριθ. 510 σημ.) τῷ δημώδει λόγῳ (dialecto volgari), ὅτι τὸ ἔθος τοῦ γράφειν οὕτω τὰς προκειμένας διφθόγγους, προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι τὸ δεύτερον αὐτῶν

(1) P. Cauer Delectus Insript. Ἔκδοσις Β'. N° 483.
(2) Αὐτ. N° 496. Τὸ *βασιλεὸς* ὑπάρχει ἐν C, στ. 8, τῆς ἐπιγραφῆς.

φωνῆεν προφέρεται παραπλησίως τῷ Γερμανικῷ u (=ου), παραπέμπει δ' εἰς τὸν *Βλάσσιον*, τὸν κράτιστον τῶν νῦν προμάχων τῆς κατ' Ἔρασμον προφορᾶς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς. Ἀλλ' ἴδε τί περὶ τοῦ πράγματος λέγει καὶ ὁ ἡμέτερος Θεόδ. Παπαδημητρακόπουλος, ὁ κράτιστος καὶ δεινότατος τῶν ἐρασμικῶν καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ Βλασσίου ἀντίπαλος ἐν τῷ νεωτάτῳ μεγάλῳ αὐτοῦ πονήματι, τῇ *Βασάνῳ τῶν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς προφορᾶς ἐρασμικῶν ἀποδείξεων* (ἐν σελ. 509 κ. ἑ.).

(Ἕπεται συνέχεια)

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΟΛΩΤΑΣ

Ἐχωρίσθησαν = ἀπῆλθον ἢ ἀνεχώρησαν.

Ἐν τῇ ὑποθέσει τοῦ Ῥήσου φέρεται (Σχολ. Εὐριπ. Τόμ. Α', σελ. 17, 11 Δινδ.) «Ἐξαπατηθεὶς δὲ ὑπὸ Ἀθηνᾶς — ἄπρακτος ὑπέστρεψεν· οἱ δὲ περὶ Διομήδην φονεύσαντες Ῥῆσον *ἐχωρίσθησαν*».

Ὁ ἀοίδιμος Ναύκιος μετετύπωσεν ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Εὐριπίδου (1871) Τόμ. Β', σελ. XXXII τὸ *ἐχωρίσθησαν* εἰς τὸ *ἀνεχώρησαν*.

Ἀλλ', ἐπειδὴ ἡ παραδεδομένη γραφή, γινομένης αὐτῆς τῆς προσηκούσης ἐκδοχῆς, ἔχει κάλλιστα, οὐδαμῶς ἀναγκαία φαίνεται ἡ μεταβολή, ἣν ἐποιήσατο ὁ ἐλλογιμώτατος ἀνήρ. Τὸ *ἐχωρίσθησαν* ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ ἰσοδυναμεῖ τῷ *ἀπῆλθον* ἢ *ἀνεχώρησαν*.

Πολλάκις ἐπὶ ταύτης τῆς ἐννοίας ποιεῖται χρῆσιν τοῦ ἀορίστου *χωρισθῆναι* ὁ Γαληνός, οἷον

Τόμ. Ι', 57 «ἀκούσας οὖν ἐγὼ τὸν λόγον *ἐχωρίσθην* ἐκπεπληγμένος τε καὶ λυπούμενος ἅμα» καὶ σελ. 536 «οὐ μὲν εἰάσαμέν γε ἡμεῖς, *χωρισθέντων αὐτῶν*, ἐλθόντες» καὶ σελ. 538 «ὡς δ' *ἐχωρίσθησαν*, αὖθις ὁμοίως λούσαντές τε καὶ διαιτήσαντες αὐτὸν — ὑπνῶσαι καλῶς ἐποιήσαμεν» καὶ σελ. 673 «*χωρισθέντων* οὖν αὐτῶν, ἐγὼ παραγενόμενος ἐθεασάμην τοῦ νεανίσκου τὸ πρόσωπον» καὶ σελ. 912 «καταγελῶν ἐπὶ τούτοις ὁ Ἄτταλος *ἐχωρίσθη*, μηκέτ' ἀποκρινόμενος μηδέν».

Τόμ. ΙΑ', σελ. 190 «ἐγὼ μὲν *ἐχωρίσθην*, ὡς ἂν μηδὲν ἀνύσειν ἐλπίζων».

Τόμ. ΙΔ', σελ. 608 «*ἐχωρίσθην* ἔχων ἐπισκοπεῖσθαί τινα περὶ

τὴν ἑσπέραν ἄρρωστον» καὶ σελ. 609 «*χωρισθέντων* αὐτῶν, ὡς οἶσθα, σοῦ παρόντος, ἐπυνθάνετό μου τίνα ἐλπίδα τῆς τοῦ φαρμάκου χρήσεως ἔχοιμι» καὶ σελ. 610 «ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὕτως εἰπόντες *ἐχωρίσθησαν* εὐέλπιδες» καὶ σελ. 611 «ἐγὼ μὲν οὖν *ἐχωρίσθην*» καὶ σελ. 615 «*ἐχωρίσθη* παραχρῆμα φαιδρῷ τῷ προσώπῳ» καὶ σελ. 628 «καταλιπὼν αὐτοὺς *ἐχωρίσθην* ἓν μόνον φθεγξάμενος» καὶ σελ. 629 «ἐμοῦ δὲ *χωρισθέντος*, οἵ τ' ἄλλοι τοῦ Ἀλεξάνδρου κατέγνωσαν κτέ.». Πρβ. καὶ σελ. 611, 6 καὶ σελ. 664, 14.

Λέγει δ' ὁ Γαληνὸς καὶ «ἱκανός ἐστι καὶ πρᾶξαι παρὼν (καὶ παρὼν πρᾶξαι) τὰ δέοντα καὶ *χωριζόμενος*» (Τόμ. ΙΑ', σελ. 357) καὶ «παραχρῆμα θεάσῃ με τῆς πόλεως τῆσδε *χωριζόμενον*» καὶ «ἐγὼ δὲ μελλούσης αὐτῆς ἐπιβαίνειν αὐτοῦ, *χωριζόμενος* εἶπον» (Τόμ. ΙΔ', σελ. 622 καὶ 664) καὶ «σοβαρῶς ἐπεγγελάσας *ἐκεχώριστο*» (Τόμ. Η', σελ. 572) καὶ «ἄρτι *κεχωρίσθαι* παρ' Εὐδήμου θαυμάζοντος ἔλεγεν κτέ.» (Τόμ. ΙΔ', σελ. 620).

Κακῶς ἐν Τόμ. ΙΒ', σελ. 252 εἶνε γεγραμμένον «ὁ μὲν σπεύσας *ἐχωρΗθη*» ἀντὶ τοῦ *ἐχωρΙΣθη*. Ὁ Κόβητος λέγει ἐν *Μνημοσ.* 1885, σελ. 5 «Barbarum est ἐχωρήθη, sed confusa sunt ut passim alibi H et IC et emendandum σπεύσας ἐχωρΙCθη. Χωρίζομαι autem apud Graeculos idem est quod ἀπέρχομαι».

Ἄλλα παραδείγματα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος χρήσεως μνημονεύομεν ἐκ τῶν προχείρων ἡμῖν ὄντων τάδε.

Πολύβ. σελ. 419, 13 Οὔλσχ. «αὐτὸς δὲ *χωρισθεὶς* εἰς Χαλκίδα κέξ.» καὶ σελ. 974, 21 «ἔφη δ' οὖν ὁ Τίτος μετὰ τὸ *χωρισθῆναι* τὸν Φίλιππον κτέ.». Πρβ. καὶ σελ. 286, 26 καὶ σελ. 1294, 3.

Διόδ. Σικελ. Κ', ξγ', 7 «σφόδρα γὰρ εὐλαβεῖτο μή, *χωρισθέντος* εἰς Λιβύην αὐτοῦ, καταλύσωσι τὴν δυναστείαν» καὶ ΙΘ', ξε', 3 «τότε μὲν εἰς Συρακούσας *ἐχωρίσθη*». Πρβ. καὶ Θ', ιγ', 1 καὶ Ι', ε', 2 καὶ ΙΓ', ε', 5.

Διονύσ. Ἁλικ. Ἐπιστ. πρὸς Ἀμμ. Α', 5 «ἐπ' Εὐβούλου ἄρχοντος εἰς Μυτιλήνην *ἐχωρίσθη*»

Σχολ. Ἰλ. Τόμ. Α', σελ. 36, 13 Δινδ. «οἱ γὰρ θεοὶ πρὸ μιᾶς ἡμέρας εἰς Αἰθιοπίαν εἰσὶ *κεχωρισμένοι*». Πρβ. καὶ σελ. 200, 29 καὶ σελ. 252, 11 καὶ Τόμ. Β', σελ. 92, 24.

Κ. Σ. Κ.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΣΥΜΜΙΚΤΑ

ΙΕ΄.

(Ἴδε Ἀθηνᾶν Τόμ. Δ΄, σελ. 477-511).

Τὰ πρόσθε ἐργασμένα ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου, οὐχὶ **τὰ πρόσθεν εἰργασμένα.**

Ἐν τῷ ὑπὸ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου συντεθέντι Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης λ. *ἐργάζομαι*, σελ. 525 κεῖται «τὰ πρόσθεν εἰργασμένα, Ἡρ.».

Παρὰ τῷ Ἡροδότῳ φέρεται βιβλ. Ζ΄, 53 «μὴ καταισχύνειν τὰ *πρόσθε ἐργασμένα* Πέρσῃσι», οὐχί, ὡς γράφει ὁ Βυζάντιος, τὰ *πρόσθεΝ ΕΙργασμένα*· διότι ἀλλότρια τῆς Ἡροδοτείου διαλέκτου εἶνε ὅ τε εἰς ΕΝ περατούμενος τύπος *πρόσθεν* καὶ ἡ μετ᾽ αὐξήσεως ἐκφορὰ *εἰργασμένα*. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει *ἐργάζομαι*, *ἐργαζόμην*, *ἐργασάμην*, *ἐργάσθην* (*ἐξεργάσθην*, *κατεργάσθην*), *ἔργασμαι*, *ἐργάσμην*.

Ὅτι ὁ παρακείμενος τοῦ *ἐργάζομαι* ἐσχηματίζετο ἰωνιστὶ *ἔργασμαι* ἠδύνατο νὰ μάθῃ ὁ Βυζάντιος καὶ ἐκ τῆς Γραμματικῆς τοῦ Φρασικλέους σελ. 577. Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἀνθ. Γαζῆ Τόμ. Α΄, σελ. 744 εἶνε μὲν γεγραμμένον «Παρκμ. εἴργασμαι, Ἰων. ἔργασμαι», ἀλλὰ τὸ χωρίον τοῦ Ἡροδότου Ζ΄, 53 μνημονεύεται κατὰ τὸν Ἀττικὸν τρόπον προενηνεγμένον *τὰ πρόσθεΝ ΕΙργασμένα*.

Ποιεῖται δὲ καὶ ἐν ἄλλοις τόποις ὁ Ἡρόδοτος χρῆσιν τῆς μετοχῆς τοῦ παρακειμένου τοῦ *ἐργάζεσθαι* καὶ ἁπλῆς καὶ συνθέτου ἐπὶ παθητικῆς διαθέσεως, οἷον

Β΄, 130 «γυμναὶ *ἐργασμέναι*» καὶ 170 «λιθίνῃ κρηπῖδι κεκοσμημένη καὶ *ἐργασμένη* εὖ κύκλῳ». Ζ΄, 164 «ἐπὶ τοῖσι ἄλλοισί δικαίοισι τοῖσι ἐξ ἑωυτοῦ *ἐργασμένοισι*». Γ΄, 60 «ὅτι σφι τρία ἐστὶ μέγιστα

ἁπάντων Ἑλλήνων *ἐξεργασμένα*». Ε', 29 «ἀγρὸν εὖ *ἐξεργασμένον*» καὶ μετ' ὀλίγα «τοὺς ἀγροὺς εὖ *ἐξεργασμένους*». ϛ', 137 «ταύτην ὡς ἰδεῖν τοὺς Ἀθηναίους *ἐξεργασμένην* εὖ». Θ', 75 «ἔστι δὲ καὶ ἕτερον Σωφάνεϊ λαμπρὸν ἔργον *ἐξεργασμένον*». Α', 123 «*κατεργασμένου* δέ οἱ τούτου καὶ ἐόντος ἑτοίμου» καὶ 141 «*κατεργασμένων* τῶν πρηγμάτων». Δ', 66 «τοῖσι δ' ἂν μὴ *κατεργασμένον* ᾖ τοῦτο» καὶ 166 «τὸ μὴ ἄλλῳ εἴη βασιλέϊ *κατεργασμένον*». Ζ', 102 «ἀπό τε σοφίης *κατεργασμένη* καὶ νόμου ἰσχυροῦ». Θ', 26 «οὐ γάρ σφί ἐστι ἔργα οἷάπερ ἡμῖν *κατεργασμένα*». Πρβ. Βαίριον εἰς *Ἡρόδ.* Τόμ. Α', σελ. 257 καὶ Τόμ. Γ', σελ. 589 ἐκδ. β'. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Κόβητος μετατυποῖ ἐν *Μνημοσ.* 1860, σελ. 81 τὸ «ἈΠΟ τε σοφίης κατεργασμένη» εἰς τὸ «ὙΠΟ τε σοφίης κατεργασμένη».

Βλέπει δέ τις παρὰ τῷ Ἡροδότῳ καὶ τὸ *ἐπ' ἐξεργασμένοισι* βιβλ. Δ', 164 «μαθὼν δὲ *ἐπ' ἐξεργασμένοισι* τὸ μαντήϊον ἐὸν τοῦτο» καὶ βιβλ. Η', 94 «αὐτόν τε καὶ τοὺς ἄλλους *ἐπ' ἐξεργασμένοισι* ἐλθεῖν ἐς τὸ στρατόπεδον» καὶ βιβλ. Θ', 77 «αὐτίκα μετὰ ταῦτα ἀπίκοντο Μαντινέες *ἐπ' ἐξεργασμένοισι*». Ἐρρήθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου Πέρσ. 525 «ἐπίσταμαι μὲν ὡς *ἐπ' ἐξειργασμένοις*» καὶ Ἀγαμ. 1379 «ἕστηκα δ' ἔνθ' ἔπαισ' *ἐπ' ἐξειργασμένοις*» καὶ ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους Αἴ. 377 «τί δῆτ' ἂν ἀλγοίης *ἐπ' ἐξειργασμένοις*;» καὶ ὑπὸ τοῦ Λυσίου κατὰ Φίλ. 9 «ἐπὶ *ΚΑΤειργασμένοις* μᾶλλον ἐλθεῖν βουλόμενος» (Ἴδε καὶ Βλαϋδέσιον εἰς *Σοφοκλ. Αἴ* σελ. 93). Ἔχομεν δὲ καὶ ἐκ μεταγενεστέρων συγγραφέων μαρτύρια τοῦ *ἐπ' ἐξειργασμένοις*, οἷον Ἀριστείδ. Τόμ. Α', σελ. 224 «μηδ' ἐπ' ἐξειργασμένοις ἀναλαμβάνειν» καὶ Τόμ. Β', σελ. 396 «ἐπ' ἐξειργασμένοις οἷς διενοήθησαν» καὶ Παυσ. Ἀττ. ΛΓ', 2 «λίθον Πάριον ὡς ἐπ' ἐξειργασμένοις ἦγον ἐς τροπαίου ποίησιν». Πρβ. καὶ Κορινθ. ϛ', 3 «ἐπ' ἐξειργασμένῳ δὲ εὔξατο κτέ.»

Ἀπαντᾷ δὲ παρὰ τῷ πατρὶ τῆς ἱστορίας καὶ ἡ ὁριστικὴ ἔγκλισις τοῦ παρακειμένου τοῦ *ἐργάζεσθαι* ἐπὶ παθητικῆς ἐννοίας παρειλημμένη *ἔργασται*, *ἐξέργασται*, *κατέργασται*, ὡς καὶ ὁ ὑπερσυντέλικος *ἔργαστο*, *διέργαστο*, *ἐξέργαστο*, *κατέργαστο*, οἷον

Β', 121, ε' «ὅ τι δὴ ἐν τῷ βίῳ *ἔργασται* αὐτῷ σοφώτατον καὶ ἀνοσιώτατον». Θ', 78 «ἔργον *ἔργασταί* τοι ὑπερφυές». Γ', 60 «τρίτον δέ σφι *ἐξέργασται* νηὸς μέγιστος πάντων νηῶν» καὶ 65 «τὸ μὲν

δὴ ἔργον *ἐξέργασταί* μοι». Θ', 27 «τὰ ἑκατέροισι ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ *κατέργασται* χρηστά».

Α', 179 «καὶ τὸ τεῖχος ὅντινα τρόπον *ἔργαστο*». Ζ', 10, γ' «*διέργαστο* ἂν τὰ Περσέων πρήγματα». Α', 165 «ὡς τοῦτό σφι *ἐξέργαστο*» καὶ 123 «πρὸ δ' ἔτι τούτου τάδε οἱ *κατέργαστο*» καὶ 201 «ὡς δὲ τῷ Κύρῳ καὶ τοῦτο τὸ ἔθνος *κατέργαστο*».

Ὁμοίως τῷ *ἔργασμαι* εἶνε καὶ ἄλλα παρὰ τῷ Ἡροδότῳ ἐσχηματισμένα (Ἴδε Γ. Δινδόρφιον ἐν *Comment. de Dial. Herod.* σελ. 21 κτέ. καὶ Βρεδόβιον ἐν *Quaest. Crit. de Dial. Herod.* σελ. 292 κτέ. καὶ Κούρτιον ἐν τῷ· *Das Verb.* Τόμ. Α', σελ. 128 καὶ Τόμ. Β', σελ. 154 καὶ 167 ἐκδ. β'. Πρβ. καὶ Ἐρσυερδῆνα ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἡροδότου Τόμ. Α', σελ. ι'). Περὶ τοῦ *ὁρμήθην-ὅρμημαι* καὶ τοῦ *ὀρχεόμην-ὀρχησάμην* καὶ τοῦ *ἄρτημαι* καὶ τοῦ *οἴκημαι* ἐγένετο λόγος ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἐν *Μνημοσ.* 1883, σελ. 92 καὶ 100 καὶ 283 καὶ 1884, σελ. 85 καὶ 155 καὶ 164 καὶ 167 καὶ 169. Ἀποφαίνεται δ' ὁ περιφανὴς κριτικὸς ἐν *Μνημοσ.* 1884, σελ. 265 ὅτι λέγων ὁ Ἡρόδοτος κατ' ἐνεστῶτα *ἔργω*, *κατέργω*, *ἀπέργω*, *ἐξέργω* ἐξέφερε τὸν παρατατικὸν καὶ τὸν ἀόριστον μετ' αὐξήσεως. Ἡ παρατήρησις τοῦ Κοβήτου ἔχει ὧδε· «VII. 197: αὐτός τε Ἔργετο αὐτοῦ καὶ τῇ στρατιῇ πάσῃ παρήγγειλε. In R scriptum est εἴργετο ex certa Herodoti consuetudine. Herodotus dicit: ἔργω, κατέργω, ἀπέργω, ἐξέργω, sed in imperfecto et aoristo addit augmentum. V. 22: ἐξεῖργόν μιν. V. 63: κατεῖρξαν, et h. l. VII. 197: εἴργετο. Reponendum est IV. 164: εἴργετο τῆς πόλιος. Mendose VII. 96: AB ἐξείργομαι, recte R ἐξέργομαι. Sine mendo in omnibus est VII. 139: ἐξέργομαι γνώμην ἀποδέξασθαι, et IX. 111: ὑπὸ τοῦ νόμου ἐξεργόμενος. In passivo saepius solum ἀπεργμένος occurrit, veluti VI. 79: ἐξεκάλεε—τοὺς ἐν τῷ ἱρῷ ἀπεργμένους».

Πλημμελῶς εἶνε ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τοῦ Ἡροδότου ὁ παρατατικὸς τοῦ *ἐπείγομαι* ἄνευ αὐξήσεως προενηνεγμένος. Περὶ τούτου λέγει ὁ Κόβητος ἐν *Μνημοσ.* 1884, σελ. 97 «IV. 98. mendose editur ex AB ἐπείγετο et 130 ἐπείγοντο et 135 ἐπείγετο, ter verum servavit R ἠπείγετο, ἠπείγοντο, ἠπείγετο. in talibus augmentum non omittitur. Dicebant Iones ἤλασε, ἐξήλασε, ἐπήλασε, ἤλπιζε, ἤλπισα et sim.»

Ἐν βιβλ. Δ', 110 ἔχουσι τἀντίγραφα τοῦ Ἡροδότου τόν τε ηὐξημένον τύπον *ὡδοιπόρεον* καὶ τὸν ἀναύξητον *ὁδοιπόρεον*, ὃν βλέπομεν καὶ παρὰ τῷ Κοβήτῳ παρατιθεμένῳ τὴν ἔχουσαν τὴν λέξιν ταύτην ῥῆσιν τοῦ Ἡροδότου ἐν *Μνημοσ.* 1884, σελ. 98. Πρβ. καὶ Κρυγῆρον ἐν *Griech. Sprachl.* Μέρ. Β', α', σελ. 71 ἐκδ. ε'. Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ὁ Ἡρόδοτος εἶπε μετ' αὐξήσεως *ὡδοιπόρεον* καὶ *διωδοιπορήκεσαν* (βιβλ. Η', 129), ὡς *ὤρυσσον*, *ὠνείδισε*, κτλ.

Ὁ Κούρτιος γράφει ἐν τῷ *Das Verbum* Τόμ. Β', σελ. 167 ἐκδ. β' «Die auffallendste Gruppe ist die dritte. Denn bei kurzem anlautenden Vocal sieht man für die Unterlassung der Reduplication keinen Grund. Die Fälle dieser Art sind daher auch wenig zahlreich und fast ausschliesslich homerische Antiquitäten. Eine Ausnahme mach das sehr auffallende herodoteische *ἀλισμένος* IV 118 und sonst, vgl. Bredow de dial. Herod. p. 292».

Ἀλλ' οὐδεμία ἀπόδειξις ὑπάρχει τῆς ἐν τῷ ῥήματι *ἁλίζω-ἁλίζομαι* βραχύτητος τοῦ Α. Ἐν τοῖς τοῦ Ἐμπεδοκλέους φέρεται ὁ στίχος ὅδε:

ἀλλ' ὁ μὲν ἁλισθεὶς μέγαν οὐρανὸν ἀμφιπολεύει.

Μηνύει δὲ τὸ μέτρον ὅτι ἐκτεταμένη εἶνε ἡ πρώτη συλλαβὴ τοῦ *ἁλισθείς*. Καὶ σημειοῦται μὲν ὁ Καρστὴν ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Λειψάνων τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων Φιλοσόφων Τόμ. Β', σελ. 219 ὅτι βραχὺ ὂν τὸ Α τῆς λέξεως ταύτης μηκύνεται ἐν τῷ μνημονευθέντι στίχῳ διὰ τὴν ἄρσιν (ἤ, ὡς εἶνε ὀρθότερον νὰ λέγηται, διὰ τὴν θέσιν), εὑρίσκεται δ' ὅμως καὶ ἐν δράμασι τοῦ Εὐριπίδου ἡ ἐνεργητικὴ μετοχὴ *ἁλίσας* μακρὸν ἔχουσα τὸ ἐν ἀρχῇ δίχρονον, οἷον Ἡρακλ. Μαιν. 412:

ἄγορον ἁλίσας φίλων.

καὶ Ἡρακλείδ. 403:

χρησμῶν δ' ἀοιδοὺς πάντας εἰς ἓν ἁλίσας.

Καὶ τοῦ ἐπιθέτου δὲ *ἁλέες* ἐκτεταμένον εἶνε τὸ Α ἐν τῷ Καλλιμαχείῳ στίχῳ (Ἀποσπ. 86):

ἐς τὸ πρὸ τείχευς ἱρὸν ἁλέες δεῦτε.

(Ἴδε Ἐλσμλῆϊον εἰς *Εὐριπ. Ἡρακλείδ.* σελ. 100 καὶ Κόβητον ἐν *Μνημοσ.* 1862, σελ. 310. Ἀνάγνωθι δὲ καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Μειστήρου γεγραμμένα ἐν *Stud. Curt.* Τόμ. Δ', σελ. 401).

Οὐδένα τῶν περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἀσχολουμένων λανθάνει ὅτι ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἐγίνετο χρῆσις τοῦ ἄνευ τοῦ Ν τύπου *πρόσθε* καὶ *ἔμπροσθε*. Ἄξια ἀναγνώσεως εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Βρεδοβίου γεγραμμένα ἐν τοῖς περὶ τῆς Ἡροδοτείου Διαλέκτου Κριτικοῖς Ζητήμασι σελ. 106.

Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἀνθ. Γαζῆ, ἐν λ. *πρόσθεν* φέρεται (Τόμ. Β', σελ. 873) «Πρόσθεν, καὶ Ἰών. καὶ ποιητ. πρόσθε», μνημονεύεται δ' ἐν τοῖς ἔπειτα (σελ. 874) τὸ χωρίον τοῦ Ἡροδότου βιβλ. Η', 89 «ἐς τὸ πρόσθε τῇσι νηυσὶ παριέναι πειρώμενοι» καὶ γίνεται ἐν τέλει ἡ παρατήρησις ἥδε· «Παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς ἦν ἐν χρήσει συνήθως τὸ πρόσθεν καὶ πρὸ συμφώνου, ἀλλ' ἐσθότε εὕρηται καὶ πρόσθε, Lobeck Φρυν. σελ. 284. παρὰ δὲ Ἡροδότῳ ἀεὶ εὕρηται πρόσθε καὶ οὐχὶ πρόσθεν». Περὶ τῆς παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς χρήσεως ἐποιήσατο λόγον ὁ Βοιμέλιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Δημοσθένους Δημηγοριῶν σελ. 21 κἑξ. Θὰ διαλάβωμεν δὲ καὶ ἡμεῖς περὶ αὐτῆς ἀκριβέστατ' ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Καὶ ὁ Βυζάντιος λέγει ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 1184 «Πρόσθεν καὶ Π. Ἰων. Πρόσθε», ἀλλ' ἐκφέρει πλημμελῶς τὸ χωρίον τοῦ Ἡροδότου γράφων «*εἰς* τὸ πρόσθε παριέναι πειρώμενοι» ἀντὶ τοῦ «*ἐς* τὸ πρόσθε». Τίς καὶ μικρὸν Ἑλληνικῆς παιδείας γεγευμένος ἀγνοεῖ ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ἐχρῆτο τῷ τύπῳ *ἐς*, οὐχὶ τῷ *εἰς*; Ἀποδοκιμάζομεν δ' ἐν παρόδῳ τὸ ὑπὸ τοῦ Κυννήρου εἰρημένον ἐν τῇ Διεξοδικῇ Γραμματικῇ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης Τόμ. Α'; σελ. 686 ἐκδ. β' «Herodot gebraucht *fast* ohne ausnahme ἐς, doch εἰσάγεται 3, 70». Οὐδέποτε παρέλαβεν ὁ Ἡρόδοτος τὴν διὰ διφθόγγου ἐκφοράν, ἐν δὲ βιβλ. Γ', 70 πάντα σχεδὸν τἀντίγραφα ἔχουσιν *ἐσάγεται*, ὃ μετετύπου ὁ Βαλκενάριος εἰς τὸ *ἐπάγεται* ἐκ τοῦ Ζωναρᾶ Τόμ. Α', σελ. 308, 3 Βόνν. Κακῶς μὲν εἶνε ὑπὸ τοῦ Βαιρίου ἐκδεδομένον ἐν βιβλ. Α', 12 *ὑπεισδύς* καὶ 37 *ἐπεισέρχεται*, κακῶς δ' ἐν βιβλ. Α', 100 καὶ ἐν βιβλ. Ε', 51 *εἴσω* ἀντὶ τοῦ *ἔσω*. Ὁ Ἑρουερδὴν σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἡροδότου Τόμ. Α', σελ. 297 «εἰσιόντι R. Formam εἰς non alienam esse ab Ionum usu tituli docent. Cf. *Bulletin de Corr. Hell.* VIII p. 346 sq.». Περὶ μόνου τοῦ Ἡροδότου ἡμεῖς γνώμην ἀποφαινόμενοι λέγομεν ὅτι ἀλλοτριωτάτη αὐτοῦ ἦτο ἡ χρῆσις τοῦ τύπου ΕΙΣ καὶ τοῦ ΕΙΣΩ.

Μυριάκις ἐφωράσαμεν τὸν Βυζάντιον σφαλλόμενον μὲν περὶ τὰ τῆς

Ἑλληνικῆς γλώσσης καθόλου, σφαλλόμενον δὲ περὶ τὰ τῶν διαλέκτων αὐτῆς. Ἀρχούμεθα δὲ νῦν γεύματος χάριν ὀλίγα μνημονεύοντες ἁμαρτήματα ἐκ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ συντεθέντος Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης.

σελ. 134 «Ἀπαιρερημένος, Ἰων. ἀντὶ Ἀφῃρημένος». Τὸ ὀρθὸν εἶνε *ἀπαραιρημένος*.

σελ. 150 «Ἀποδρώην, Ἀττ. ἀντὶ Ἀποδραίην». Τὸ βαρβαρώτατον *ἀποδρῴην* Ἀττικὸν ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου νομίζεται.

σελ. 366 «Εἴλεγμαι, Ἀττ. ἀντὶ Λέλεγμαι» καὶ «Εἴλεχα, Ἀττ. ἀντὶ Λέλεχα». Οὐδεὶς τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων οὔτε *λέλεχα* εἶπεν οὔτε *εἴλεχα*. Ἄχρηστον δ' αὐτοῖς ὑπῆρχε καὶ τὸ *εἴλεγμαι*· ἐν δὲ ταῖς Τρῳάσι τοῦ Εὐριπίδου στίχ. 296 ἀποκατέστησαν πρὸ πολλοῦ οἱ ἐκδόται τὸ ὑγιῶς ἔχον *εἰληγμένας* ἀντὶ τοῦ ἀνελληνίστου καὶ ἀναρμόστου *εἰλεγμένας*, ὃ φέρεται ἐν τοῖς ἀντιγράφοις. Ἐκ τῶν συνθέτων ῥημάτων *συλλέγω* καὶ *καταλέγω* καὶ *ἐκλέγω* ἐσχηματίσθησαν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐνεργητικοὶ μὲν παρακείμενοι *συνείλοχα* καὶ *κατείλοχα* καὶ *ἐξείλοχα*, παθητικοὶ δὲ *συνείλεγμαι* καὶ *κατείλεγμαι* καὶ *ἐξείλεγμαι*. Πρβ. καὶ *ἀπείλεγμαι* καὶ *ἐπείλεγμαι* καὶ *προεξείλεγμαι*· ἔτι δὲ *διείλεγμαι*. Περὶ τῆς διὰ τοῦ Ε ἐκφορᾶς *συνείλΕχα* καὶ *ἐξείλΕχα* ἐποιησάμεθα λόγον ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Ἀθηναίῳ 1879, σελ. 200.

σελ. 474 «Ἐπεπόνθη, Ἰων. ἀντὶ Ἐπεπόνθειν». Τὸ *ἐπεπόνθη* εἶνε τύπος Ἀττικός, οὐχὶ Ἰωνικός. Παρὰ τοῖς Ἴωσι τὸ ἑνικὸν πρῶτον πρόσωπον τοῦ ἐνεργητικοῦ ὑπερσυντελίκου ἐτελεύτα εἰς *ΕΑ*, οἷον *ᾔδεα*, *ἐώθεα*.

σελ. 575 «Ζᾶν, Δ. ἀντὶ Ζῆν, ἀπαρ. τοῦ Ζάω».

σελ. 635 «Ἴττω, Δ. ἀντὶ Ἴστω». Πρβ. καὶ σελ. 633 «Ἴστω —Ἴστω (καὶ Δ. Ἴττω) Ζεύς». Τῆς προστακτικῆς *ἴττω* ἐποιοῦντο χρῆσιν οἱ Βοιωτοὶ λέγοντες *ἴττω Ζεύς* (*Δεύς*) καὶ *ἴττω Ἡρακλῆς*· ἦσαν δ' οἱ Βοιωτοὶ Αἰολεῖς (Ἴδε Ἀρήνσιον ἐν τῷ περὶ *Διαλ. Αἰολ.* σελ. 177 καὶ Βηρμαννὸν ἐν *Μελετ. Κουρτ.* Τόμ. Θ', σελ. 67. Πρβ. καὶ Βαλκενάριον εἰς *Εὐριπ. Φοιν.* Τόμ. Α', σελ. 473 Λιψ. καὶ Βλαϋδέσιον εἰς *Ἀριστοφ. Ἀχαρν.* σελ. 387 καὶ 397).

σελ. 640 «Καθῆστο, Ἰων. ἀντὶ ἐκάθητο». Οἱ Ἴωνες ἔλεγον *καΤῆστο*· τὸ δὲ κείμενον ἄλλοτε παρὰ τῷ Ἡροδότῳ βιβλ. Α', 46

καὶ βιβλ. Γ', 83 *καθῆστο* ἐπηνωρθώθη πρὸ πολλοῦ, τραπέντος τοῦ Θ εἰς τὸ Τ. Εὑρέθη δὲ καὶ ἐν πᾶσι σχεδὸν τοῖς τοῦ Ἡροδότου κώδιξιν ἡ γνησία ἐκφορά. Οὐδαμῶς προσεκτέον τοῖς ὑπὸ τοῦ Ματθίου γεγραμμένοις ἐν *Ausführl. Griech. Grammat.* σελ. 117 ἐκδ. γ' (1835).

σελ. 744 «Κόῤῥη καὶ Ἀττ. Κόρση» καὶ «Κόρση (ἡ), Ἀττ. ἀντὶ Κόῤῥη». Οὐδενὶ ἄγνωστον ὑπάρχει τὸ παρ' Ἀττικοῖς συγγραφεῦσιν ἀπαντῶν *ἐπὶ κόῤῥης τύπτειν - ἐπὶ κόῤῥης πατάξαι* (Ἴδε Κόβητον ἐν *Var. Lect.* σελ. 334. Πρβ. καὶ Ναύκιον ἐν *Mél. Gréco-Rom.* Τόμ. Ε', σελ. 224).

σελ. 963 «Ὀφλέω, Μ. ήσω. Ἰων. ἀντὶ Ὄφλω». Ὑπὸ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων ἐλέγετο *ὀφλισκάνω*, *ὀφλήσω*, *ὦφλον*, *ὤφληκα*. Ὅλως δ' αὐτοῖς ἄγνωστος ἦτο ὁ ἐνεστὼς *ὄφλω* καὶ ὁ *ὀφλέω*. Παρὰ τῷ Ἡροδότῳ ἐφέρετο ἄλλοτε βιβλ. Η', 26 «εἴπας γνώμην γενναιοτάτην Τιγράνης ὁ Ἀρταβάνου δειλίην *ὤφλεε* πρὸς βασιλέος». Ἀλλὰ μετεβλήθη ὑπὸ τῶν νέων ἐκδοτῶν ὁ βάρβαρος παρατατικὸς *ὤφλεε* εἰς τὸν συνήθη τοῖς Ἕλλησιν ἀόριστον *ὦφλε*, ὃν ἔχουσι καὶ τὰ πλείονα τῶν τοῦ Ἡροδότου ἀντιγράφων.

σελ. 1086 «Πλεῖθι, Αἰολ. ἀντὶ Πλέε-Πλεῖ, προστ. τοῦ Πλέω» (Πρβ. Ἐφημ. Φιλομ. 1880, σελ. 21).

σελ. 1403 «Τεσσερήκοντα, Ἰων. ἀντὶ Τεσσαράκοντα». Τὸ *τριάκοντα*, μακροῦ ὄντος τοῦ ἐν τῇ προπαραληγούσῃ αὐτοῦ Α, ἐλέγετο ἰωνιστὶ *τριήκοντα*, ἀλλὰ τὸ *τεσσαράκοντα* βραχὺ ἔχον τὸ ἐν τῇ τρίτῃ συλλαβῇ δίχρονον δὲν ἠδύνατο νὰ προενεχθῇ ἐν τῇ Ἰωνικῇ διαλέκτῳ διὰ τοῦ Η, *τεσσερήκοντα*.

Ἐν σελ. 984 λ. *παρά* εἶνε παρατεθειμένα ἐκ τοῦ Ἡροδότου τάδε τὰ χωρία· «ἐμοὶ ἀγγελίη ἥκει παρὰ *βασιλῆος*» καὶ «ἣν ἐπικρατήσῃ αὐτοῦ παρὰ τῷ *βασιλέϊ*». Ὀρθῶς μὲν ἔχει ἡ δοτικὴ *βασιλέϊ*, πλημμελῶς δ' ἡ γενικὴ *βασιλῆος*· διότι, ὡς πρὸ πολλῶν δεκαετιῶν ἀπέδειξεν ὁ Στρούβιος, γίνεται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου χρῆσις οὐχὶ τῶν διὰ τοῦ Η προενηνεγμένων τύπων *βασιλῆος*, *βασιλῆϊ*, κτλ., τῶν συνήθων τοῖς ἐπικοῖς ποιηταῖς ὄντων, ἀλλὰ τῶν διὰ τοῦ Ε *βασιλέος*, *βασιλέϊ*, κτλ. Ἴδε Στρούβιον ἐν *Opusc.* Τόμ. Β', σελ. 323 κἑξ. καὶ Γ. Δινδόρφιον ἐν *Comment. de Dial. Herod.* σελ. 16. Πρβ. καὶ Κρυγῆρον ἐν *Griech. Sprachl.* Μέρ. Β', α', σελ. 40 ἐκδ. ε' καὶ Κυν-

νῆρον ἐν *Ausführl. Gramm. d. Griech. Spr.* Τόμ. Α', σελ. 352 ἐκδ. β' (σελ. 452-3 ἐκδ. Βλασσ.). Ὁ Κόβητος γράφει ἐν *Var. Lect.* σελ. 407 ἐκδ. β' «Constat nunc quiden inter omnes nomina in -εύς in dialecto Herodotea habere genitivum in -έος et dativum in -έϊ exeuntem, idque *summa ubique constantia sine ulla exceptione*. Ea res olim omnes doctos et indoctos fallebat quum scribas tum correctores, qui passim formis Herodoteis aut Homericas supponebant aut Atticas. In Gaisfordi editione prima Herodoti verba haec sunt: Ἡροδότου Ἁλικαρνησσῆος ἱστορίης ἀπόδεξις ἥδε. Quam absurda sit apud Herodotum terminatio in -ῆος ne suspicantur quidem. Apud Homerum etc.» καὶ ἐν *Mnemos.* 1882, σελ. 401 «Nomina in -εύς habent in genitivo-ΕΟΣ: nulla est de ea re controversia neque erit. Quid attinet igitur *sexcenties* annotare pro βασιλέος in aliis libris βασιλῆος aut βασιλέως esse scriptum? Nihil prorsus».

Καὶ οὐδαμῶς μὲν ἐναντιούμεθα, ἄν τις ἄξιον συγγνώμης ὑπολαμβάνῃ τὸν Βυζάντιον ἀγνοοῦντα ὅτι ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἡ γενικὴ τοῦ *βασιλεύς* ἐσχηματίζετο *βασιλέος*, οὐχὶ *βασιλῆος*, ἀδυνατοῦμεν δ' ὅμως νὰ μὴ καχίσωμεν σφόδρ' αὐτὸν ἀποφαινόμενον ὅτι τὸ ὄνομα *βρόμος*, ὃ παρ' ἡμῖν λέγεται θηλυκῶς *βρόμη*, ἐγένετο κατὰ συστολὴν Ἰωνικὴν ἐκ τοῦ *βρῶμος*. Ὁ λόγος τοῦ Βυζαντίου ἔχει ὧδε (*Λεξ. τῆς Ἑλλην. Γλ.* σελ. 238) «Βρόμος (ὁ), Ἰων. (διότι κυρίως ἔπρεπε νὰ ἦνε Βρῶμος, ὡς ἐκ τοῦ) [βιβρώσκω], εἶδ. γεννήματος, (κοιν.) βρώμη». Ἀτοπώτατον πάντως καὶ γελοιότατον εἶνε νὰ νομίζηται ὅτι ἡ λέξις *βρόμος*, ἧς ὑπάρχει καὶ τύπος *βόρμος*, ὀφείλουσα διὰ τὴν ἐκ τοῦ ῥήματος *βιβρώσκω* παραγωγὴν νὰ ἔχῃ μακρὰν τὴν παραλήγουσαν ἐκφέρεται διὰ τοῦ Ο μικροῦ κατὰ συστολὴν Ἰωνικήν.

ΙϚ'.

Ὅπλα ἐργάζεσθαι. Ἀγάλματα εἰργασμένα. Εἰργασμένη γῆ.

Ἐν τῷ ὑπὸ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου συντεθέντι Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης λ. *ἐργάζομαι*, σελ. 525 φέρεται «Ὅπλα ἐργάζεσθαι, Ἡρωδ.» καὶ «Ἀγάλματα εἰργασμένα, Ἡρωδ.» καὶ «Εἰργασμένη γῆ, Θεόφρ.»

Ὅτι ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Ἡρωδιανοῦ χρῆσις τοῦ *ὅπλα ἐργάζεσθαι* ἐδιδάχθη ὁ Βυζάντιος ἐκ τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Στεφάνου, ἐν ᾧ κεῖται Τόμ. Γ', σελ. 1969 γ' «ὅπλα ἐργάζεσθαι, Herodian. [3, 4, 20]». Πρβ. καὶ Τόμ. Ε', σελ. 2102 γ' «Ὁπλοποιός, ὁ, Armorum faber [Gl.]. Qui arma conficit; nam ποιεῖσθαι ὅπλα Xen. dicit: pro quo alibi κατασκευάζειν ὅπλα, de aerariis loquens: et Herodian. ἐργάζεσθαι ὅπλα» καὶ σελ. 2100 β'. Ὁ Ἡρωδιανὸς ἔγραψεν Ἱστορ. Γ', δ', 9 «οὐ μόνον χρῆσθαι ἀλλὰ καὶ ἐργάζεσθαι ὅπλα ἐδιδάχθησαν» καὶ Β', ια', 9 «πᾶσα ἡ πόλις ὅπλα εἰργάζετο». Ἐλέχθη δὲ καὶ *ὁπλουργία* ὑπὸ τοῦ Τζέτζου ἐν τοῖς εἰς Λυκόφρονα Σχολίοις σελ. 493 «εὑρέθη τό τε πῦρ καὶ αἱ *ὁπλουργίαι*» ἀντὶ τοῦ παρὰ τοῖς παλαιοτέροις ἐν χρήσει ὄντος *ὁπλοποιία*. Πολλάκις δ' ἀδιαφόρως παραλαμβάνονται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ τὰ εἰς ΠΟΙΟΣ-ΠΟΙΙΑ ὀνόματα καὶ τὰ εἰς ΟΥΡΓΟΣ-ΟΥΡΓΙΑ.

Καὶ δὲν εἶπε μὲν ψεῦδος ὁ Βυζάντιος εἰπὼν ὅτι ὁ Ἡρωδιανὸς ἐχρήσατο τῷ *ὅπλα ἐργάζεσθαι* (*ἐργάζεσθαι ὅπλα*), δὲν εἶνε δ' ὅμως ἀληθὲς τὸ ὑπ' αὐτοῦ γραφὲν ὅτι φέρεται παρὰ τῷ συγγραφεῖ τούτῳ τὸ *ἀγάλματα εἰργασμένα*. Ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ Ἡρωδιανοῦ δὲν εὑρίσκεται τὸ *ἀγάλματα εἰργασμένα*, ἀλλὰ τὸ *λίθου εἰργασμένου* καὶ τὸ *στενωποὶ εἰργασμένοι*, οἷον βιβλ. Γ', α', 6 «μυλίτου λίθου ἐς τετράγωνον εἰργασμένου» καὶ βιβλ. Η', α', 6 «στενωποὶ—μετὰ πολλοῦ καμάτου τοῖς πάλαι Ἰταλιώταις εἰργασμένοι».

Ὡς δ' ἀνάληθες εἶνε ὅτι ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Ἡρωδιανοῦ *ἀγάλματα εἰργασμένα*, οὕτω καὶ ὅτι ἐρρήθη ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου *εἰργασμένη γῆ*. Οὐδεὶς ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ εἶδεν οὐδὲ θὰ ἴδῃ τὴν φράσιν ταύτην. Τὰ χωρία τοῦ Θεοφράστου, ἐν οἷς κεῖται ἐπὶ πάθους ἡ μετοχὴ

τοῦ παρακειμένου τοῦ *ἐργάζεσθαι*, εἶνε τάδε. περὶ Φυτ. Ἱστορ. Ε', θ', 8 «καὶ ἀργὰ κείμενα καὶ *εἰργασμένα* πολλάκις» καὶ περὶ Φυτ. Αἰτ. Α', ιε', 1 «τὰ δ' ἀργὰ τῶν *εἰργασμένων* πρωϊβλαστότερα» καὶ 2 «καλλίων—τῶν *εἰργασμένων* ἡ βλάστησις» καὶ ις', 2 «καὶ γεωργούμενον ἀγεωργήτου καὶ κάλλιον *εἰργασμένον* τοῦ χεῖρον» καὶ Γ', κγ', 5 «καὶ τὴν χώραν, ἂν *εἰργασμένην* λάβῃ, μανοῖ». Ἀπαντᾷ δὲ παρὰ τῷ Θεοφράστῳ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος μετοχὴ καὶ μετὰ τῆς προθέσεως ΔΙΑ καὶ τῆς ἘΚ καὶ τῆς ΚΑΤΑ καὶ τῆς ΠΡΟ συγκειμένη ἐπὶ παθητικῆς διαθέσεως, οἷον περὶ Φυτ. Ἱστορ. Δ', δ', 3 «πρασιὰς—*διειργασμένας* ἐπιμελῶς» καὶ Η', ια', 8 «τὸ δὲ ὅλον οὐκ ἐθέλει φύεσθαι ἐν *διειργασμένῃ*». περὶ Φυτ. Αἰτ. Γ', κ', 6 «εἰς *διειργασμένην* γὰρ καλῶς πεσὸν τὸ σπέρμα καλῶς ἐκφύεται» καὶ Ε', ιγ', 1 «καὶ ὅλως ἂν *διειργασμένην* λάβῃ τὴν γῆν» καὶ γ', 5 «ἐπὶ τῶν *ἐξειργασμένων* καὶ ἡμερωμένων» καὶ Β', ιζ', 6 «ὥσπερ *κατειργασμένην* καὶ πεπεμμένην σχεδόν» καὶ Ε', ιζ', 2 «τὰ ξύλα τὰ ἔμμητρα διαστρέφεται *κατειργασμένα* ἤδη». περὶ Φυτ. Ἱστορ. Η', α', 7 «ἐὰν ἡ γῆ *προειργασμένη* καὶ κόπρον ἔχουσα τυγχάνῃ». Ἵνα δὲ παραστήσῃ ὁ Θεόφραστος τὴν ἔννοιαν τοῦ *πρότερον κατειργασμένου* προσθεὶς τῇ μετὰ τῆς προθέσεως ΚΑΤΑ συνθέτῳ οὔσῃ μετοχῇ τὴν ΠΡΟ εἶπε περὶ Φυτ. Αἰτ. Ε', α', 11 «τὸ μὲν ὑπῆρχε *προκατειργασμένον*». Πρβ. *προειργασμένη*=πρότερον εἰργασμένη.

Τοῦ *γῆ εἰργασμένη* παρέχει ἡμῖν μαρτύριον ὁ Ξενοφῶν λέγων Οἰκον. ΙΘ', 8 «Σὺ οὖν βουλόμενος ὡς τάχιστα φῦναι αὐτὰ πότερον ὑποβαλὼν ἂν *τῆς γῆς τῆς εἰργασμένης* οἴει τὸν βλαστὸν τοῦ κλήματος θᾶττον χωρεῖν διὰ τῆς μαλακῆς ἢ διὰ τῆς ἀργοῦ εἰς τὸ σκληρόν; Δῆλον, ἔφην ἐγώ, ὅτι διὰ *τῆς εἰργασμένης* θᾶττον ἂν ἢ διὰ τῆς ἀργοῦ βλαστάνοι».

Πολλάκις δ' ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ παραλαμβάνεται πρὸς δήλωσιν πάθους ἡ μετοχὴ τοῦ παρακειμένου τοῦ ῥήματος *ἐργάζεσθαι* καὶ ἁπλῆ οὖσα καὶ μετὰ προθέσεως ἐκφερομένη. Καταλέγομεν ἃ ἔχομεν πρόχειρα παραδείγματα.

Εἰργασμένος.

Αἰσχύλ. Προμ. 242 «σιδηρόφρων τε κἀκ πέτρας εἰργασμένος».

Σοφοκλ. Οἰδ. Τυρ. 1369 «ὡς μὲν τάδ' οὐχ ὧδ' ἔστ' ἄριστ' εἰρ-

γασμένα» καὶ 1374 «οἷν ἐμοὶ δυοῖν ἔργ' ἐστὶ κρεῖσσον' ἀγχόνης εἰργασμένα». Εἶνε δὲ τὸ *ἐστὶ — εἰργασμένα* περίφρασις τοῦ *εἴργασται*. Πρβ. Ἡρόδ. Γ', 60: *ἐστὶ—ἐξεργασμένα* καὶ Θ', 26: *ἐστὶ—κατεργασμένα*. Πολλὰ δ' ἔχει τις νὰ μνημονεύσῃ τῆς ἐκφορᾶς ταύτης παραδείγματα ἔκ τε τοῦ ἐμμέτρου καὶ ἐκ τοῦ πεζοῦ λόγου (Ἴδε καὶ Ἀθηνᾶν Τόμ. Δ', σελ. 136).

Εὐριπίδ. Ἴων. 1281 «ὡς οὐ δίκην δώσουσα τῶν εἰργασμένων». Ἐν τῇ Μηδείᾳ στίχ. 779 διττὴν ἔχουσιν οἱ κώδικες γραφήν, «καὶ ξύμφορ' εἶναι καὶ καλῶς *εἰργασμένα*» καὶ *ἐγνωσμένα* (Ἴδε Ἐλμσλήϊον εἰς *Εὐριπ. Μήδ.* σελ. 208 Λιψ.)

Ἀριστοφ. Βατρ. 1282 «στάσιν μελῶν ἐκ τῶν κιθαρῳδικῶν νόμων εἰργασμένην» καὶ Ἱππ. 844 «ἐμοὶ γάρ ἐστ' εἰργασμένον τοιοῦτον ἔργον». *Ἐστ' εἰργασμένον* = εἴργασται.

Νικοχάρ. παρὰ Πολυδ. Ι', 93 «σοφαῖσι παλάμαις τεκτόνων εἰργασμένον». Ὁ Μεινέκιος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Ἑλλήνων Κωμικῶν Τόμ. Β', σελ. 842 «εἰργασμένος passive ut aliis locis, quod cur negarem ad Pherecr. Metall. nihil caussae erat».

Θουκυδ. Α', 93 «λίθοι εἰργασμένοι ἐγκατελέγησαν» καὶ Δ', 8 «οἰκοδόμημα διὰ ταχέων εἰργασμένον».

Ξενοφ. Ἀπομν. Γ', ι', 9 «ἐπιδείξαντος αὐτοῦ τῷ Σωκράτει θώρακας εὖ εἰργασμένους» καὶ Ἑλλην. Ε', γ', 3 «ἤ εἴ τι εἰργασμένον τοῖς πολεμίοις (εἴη)» καὶ περὶ Ἱππ. ΙΒ', 2 «ἦν οἷον δεῖ εἰργασμένον ᾖ» καὶ Συμποσ. Ε', 4 «ἦν—εὖ εἰργασμένα ᾖ ἢ εὖ πεφυκότα».

Πλάτ. Κρατ. σελ. 390 β' «καὶ εἰργασμένον γνοίη εἴτ' εὖ εἴργασται εἴτε μή» καὶ μετ' ὀλίγα «καὶ εἰργασμένον κρίνειε» καὶ σελ. 431 δ' «ὥστε τὰ μὲν καλῶς εἰργασμένα ἔσται τῶν ὀνομάτων, τὰ δὲ κακῶς;» καὶ σελ. 433 γ' «δι' ὃ οὐκ ἂν καλὸν εἴη οὐδὲ καλῶς εἰργασμένον τοὔνομα» καὶ Πολιτικ. σελ. 286 α' «οὐκ ἔστιν εἴδωλον οὐδὲν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους εἰργασμένον ἐναργῶς» καὶ σελ. 288 β' «προβολῆς ἕνεκα ξυμπάντων αὐτῶν εἰργασμένων» και Χαρμίδ. σελ. 173 γ' «τὰ χρήματα πάντα τεχνικῶς ἡμῖν εἰργασμένα εἶναι» καὶ Πολιτ. σελ. 381 α' «τὰ εὖ εἰργασμένα καὶ εὖ ἔχοντα» καὶ Νόμ. σελ. 947 δ' «θήκην ὑπὸ γῆς αὐτοῖς εἰργασμένην εἶναι ψαλίδα προμήκη» καὶ Ἱππ. Μείζ. σελ. 288 ε' «καλὸν μὲν καὶ τοῦτο τὸ σκεῦός ἐστι

καλῶς εἰργασμένον» καὶ σελ. 291 γ' «ἡ ἐκ τῆς συκῆς εἰργασμένη».

Δημοσθέν. σελ. 275, 142 «μὴ τῶν εἰργασμένων αὐτῷ κακῶν ὑποληφθῇ οὗτος ἐλάττων».

Ἀριστοτ. περὶ Ζῴ. Μορ. Γ', 9 (Τόμ. Γ', σελ. 267, 33 Διδ.) «ἐγκαταλείπεται γάρ τι τῆς εἰργασμένης θερμότητος μόριον» καὶ Μετεωρολ. Δ', ς', 9 (σελ. 616, 34) «τήκεται δὲ καὶ ὁ εἰργασμένος σίδηρος».

Πολύβ. Δ', νς', 3 «τριχὸς εἰργασμένης τάλαντα τριακόσια, νεύρων εἰργασμένων ἑκατὸν τάλαντα».

Διονύσ. Ἁλικαρν. Ῥωμ. Ἀρχ. σελ. 198 «ἐκέλευέ τε μὴ κρύπτειν τὸ εἰργασμένον» καὶ σελ. 401 «τοὺς εὖ τε καὶ κακῶς εἰργασμένους τῶν ἀγρῶν».

Διόδ. Σικελ. Α', μς', 2 «τὸν τύπον εἰς τὸν ἀρχαῖον τρόπον εἰργασμένα» καὶ «γλυφαῖς δὲ παντοίαις περιττότερον εἰργασμένον» καὶ ΙΓ', ρη', 2 «τὰς γλυφὰς καὶ τὰ περιττοτέρως εἰργασμένα περιέκοψεν».

Πλούτ. Ἠθικ. 989 ε' «τοῦ χιτῶνος εἰργασμένου περιττῶς». Πρβ. καὶ σελ. 1?4 δ' «σκεύη ποτὲ κεραμεᾶ ξένου κομίσαντος εὔθραυστα καὶ λεπτά, πιθανῶς δὲ καὶ περιττῶς εἰργασμένα».

Δίων Χρυσόστ. Τόμ. Α', σελ. 531 «ἦν δὲ ὅμοιος τοῖς ἀνδριᾶσι τοῖς ἀκριβῶς εἰργασμένοις».

Παυσαν. Ἀττικ. Κ', 1 «μνήμης δὲ ἄξια μάλιστα περιέχοντες εἰργασμένα» καὶ Κορινθ. ΙΖ', 3 «ὁπόσα δὲ ὑπὲρ τοὺς κίονάς ἐστιν εἰργασμένα» καὶ Λακων. ΙΖ', 6 «δι' ὅλου γὰρ οὐκ ἔστιν εἰργασμένον». καὶ Ἀρκαδ. ΜΕ', 7 «τελευταῖος δέ ἐστιν εἰργασμένος Πειρίθους» καὶ ΜϚ', 4 «ἵππων τῶν ποταμίων ὀδόντες εἰσὶν εἰργασμένοι».

Ἀλκίφρ. Ἐπιστ. Γ', ιγ', 2 «ὥστε εἶναι πάντα ἰσόπεδα καὶ οὐδὲ δοκεῖν ὅλως εἰργασμένα».

Θεόγνωστ. ἐν Κραμ. Ἀν. Ὀξ. Τόμ. Β', σελ. 126, 6 «παλινδόριον τὸ εἰργασμένον δέρμα».

Σουΐδ. «Εἰργασμένος πλοῦτος· πολλοὺς ὄψει πλοῦτον εἰργασμένον αἰσχυνομένους». Ὁ Τούπιος γράφει περὶ τούτου ἐν ταῖς εἰς Λογγῖνον Σημειώσεσι (σελ. 468 Οὐεισκ.) «Per πλοῦτον εἰργασμένον intelliguntur *Vasa aurea et argentea. Argentum factum* vocat Cicero in Verrinis. Appian. in Punicis p. 41. Χρυσίου δὲ ἐς

Ῥώμην τάλαντα δέκα ἔπεμπε, καὶ ΕΛΕΦΑΝΤΑ ΕΙΡΓΑΣΜΕΝΟΝ. ubi recte Interpres, *Ebur arte elaboratum*».

Ἐν ἐπιγραφῇ κατακεχωρισμένῃ ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Ἀθηναίῳ φέρεται Τόμ. Δ', σελ. 371, 51 «ὅταν δὲ ἀποδείξῃ πάσας *εἰργασμένας* καὶ ὀρθὰς πάντῃ» καὶ 79 «ὅταν ἐπιδείξῃ τὰς στήλας *ἐργασμένας* καὶ κειμένας».

Ἐν ἑτέρᾳ ἐπιγραφῇ κειμένῃ ἐν ταῖς νεωστὶ ὑπὸ τοῦ Διττεμβεργήμου ἐκδεδομέναις Ἑλληνικαῖς Ἐπιγραφαῖς ἀπαντᾷ πολλάκις τὸ *δέρμα εἰργασμένον* (σελ. 546, 3062).

Ἐν τῷ Θεαιτήτῳ τοῦ Πλάτωνος σελ. 194 γ' ἔχουσι τἀντίγραφα «ὅταν μὲν ὁ κηρός του ἐν τῇ ψυχῇ βαθύς τε καὶ πολὺς καὶ λεῖος καὶ μετρίως *εἰργασμένος* ᾖ». Ἀλλ' ἡ ἀληθὴς γραφὴ εἶνε *ὠργασμένος*, ὡς διδασκόμεθα ἐκ τοῦ Σουίδα λέγοντος «*Ὠργασμένος*: ἀντὶ τοῦ μεμαλαγμένος, ἀναδεδευμένος. Πλάτων Θεαιτήτῳ· ὅταν μὲν ὁ κηρός του ἐν τῇ ψυχῇ βαθύς τε καὶ πολὺς καὶ λεῖος καὶ μετρίως ὠργασμένος. Ὀργάζειν δὲ κυρίως τὸ ταῖς χερσὶ τὸν πηλὸν ἀναδεύειν καὶ φυρᾶν». Πρβ. καὶ Τίμ. Σοφ Λεξ. Πλάτ. «*Μετρίως ὠργασμένος*: ἀντὶ τοῦ μεμαλαγμένος ἢ δεδευμένος» καὶ «*Ὠργασμένος*: μεμαλαγμένος» (Ἴδε Ῥουγκήνιον εἰς *Τίμ.* σελ. 179 κέξ. καὶ Κόβητον ἐν *Μνημοσ.* 1860, σελ. 39).

Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Βέργκιος καὶ τὸ ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Φερεκράτους κείμενον «ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς πάντα τρόπον *εἰργασμένα*» μετέβαλεν εἰς τὸ *ὠργασμένα* (ἐν *Commentat. de Reliqu. Comoed. Att. Antiqu.* σελ. 291). Ἀλλ' ὁ Ἑρουερδὴν μετέγραψεν (ἐν *Observat. Crit.* σελ. 12): *ἠρτυμένα*. Ὁ δὲ Κόκκιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Ἑλλήνων Κωμικῶν Τόμ. Α', σελ. 176 οὐδέτερον τούτων ἐγκρίνων κελεύει ν' ἀναγνωσθῇ: *ᾠκισμένοις*.

Ἀπειργασμένος.

Ξενοφ. Οἰκον. ΙΑ', 3 «πῶς ἂν δικαίως μεταρρυθμίσαιμι ἄνδρα ἀπειργασμένον καλόν τε κἀγαθόν».

Πλάτ. Πολιτ. σελ. 566 α' «ἆρ' οὖν ἐκπεσὼν καὶ κατελθὼν βίᾳ τῶν ἐχθρῶν τύραννος ἀπειργασμένος κατέρχεται;» καὶ Φαίδρ. σελ. 272 α' «καλῶς τε καὶ τελέως ἐστὶν ἡ τέχνη ἀπειργασμένη».

Ἀριστ. μετὰ τὰ Φυσ. Η', ς', 3 (Τόμ. Β', σελ. 56?, 9) «καὶ

τὸ ἀποκεκριμένον ἐκ τῆς ὕλης πρὸς τὴν ὕλην καὶ τὸ ἀπειργασμένον πρὸς τὸ ἀνέργαστον».

Θεόπομπ. παρὰ Λογγίν. περὶ Ὕψ. ΜΓ', 2 (σελ. 144 Οὐεισκ.) «ἔτι δὲ καὶ κοῖλος ἄργυρος καὶ χρυσὸς ἀπειργασμένος».

Πολύβ. ΙΓ', ζ', 2 «εἴδωλον γυναικεῖον—εἰς ὁμοιότητα τῇ τοῦ Νάβιδος γυναικὶ διαφόρως ἀπειργασμένον».

Πλούτ. Κλεομ. ΚϚ', 1 «κόπτων ξύλοις μεγάλοις εἰς σχῆμα ῥομφαίας ἀπειργασμένοις».

Φίλων Ἰουδ. Τόμ. Δ', σελ. 205 «καθ' ὧν ἐτείνετο τὸ ποικίλον ὕφασμα—ἐκ τῆς ὁμοίας ὕλης ἀπειργασμένον».

Ἐξειργασμένος.

Αἰσχύλ. Πέρσ. 759 «τοιγάρ σφιν ἔργον ἐστὶν ἐξειργασμένον μέγιστον». *Ἐστὶν ἐξειργασμένον* = ἐξείργασται.

Σοφοκλ. Αἴ. 315 «δείσασα τοὐξειργασμένον ἔλεξα πᾶν κτέ.».

Εὐριπ. Ὀρέστ. 1320 «ὡς δῆθεν οὐκ εἰδυῖα τἀξειργασμένα» καὶ Βάκχ. 1039 «πλὴν ἐπ' ἐξειργασμένοις κακοῖσι χαίρειν—οὐ καλόν». Πρβ. Αἰσχύλ. Χοηφ. 739: *ἐπ' ἔργοις διαπεπραγμένοις.*

Θουκυδ. Ζ', 2 «ἔστιν ἃ καὶ ἡμίεργα, τὰ δὲ καὶ ἐξειργασμένα κατελείπετο».

Ξενοφ. Ἑλλην. Ϛ', β', 6 «ἐδῄου ἐξειργασμένην μὲν παγκάλως καὶ πεφυτευμένην τὴν χώραν» καὶ Οἰκον. Κ', 22 «οὐδέποτε γὰρ εἴα χῶρον ἐξειργασμένον ὠνεῖσθαι, ἀλλ' ὅστις—καὶ ἀργὸς καὶ ἀφύτευτος εἴη, τοῦτον ὠνεῖσθαι παρῄνει· τοὺς μὲν γὰρ ἐξειργασμένους ἔφη καὶ πολλοῦ ἀργυρίου γίγνεσθαι καὶ ἐπίδοσιν οὐκ ἔχειν» καὶ Κύρ. Παιδ. Η', β', 5 «ὥσπερ γὰρ καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι διαφερόντως ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσιν ἐξειργασμέναι εἰσί, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ παρὰ βασιλεῖ σῖτα πολὺ διαφερόντως ἐκπεπόνηται». Εἶνε δὲ τὸ *ἐξειργασμέναι εἰσί* περίφρασις τοῦ τρίτου πληθυντικοῦ προσώπου τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου, ὡς τὸ *ἐξειργασμένοι ἦσαν* τοῦ αὐτοῦ προσώπου τοῦ παθητικοῦ ὑπερσυντελίκου. Πρβ. *ἐψηφισμένοι εἰσίν, ἐγγεγραμμένοι εἰσίν, εἰθισμένοι εἰσίν, ἀφιγμένοι εἰσίν, εἰργασμένοι εἰσίν, παρεσκευασμένοι εἰσί, διαπεπραγμένοι εἰσίν, ἀπολελειμμένοι εἰσίν, ὡμαλισμένοι εἰσίν*, κτλ., *εἰσὶν ἠγωνισμένοι*, κτλ., *διεσκεδασμένοι ἦσαν, τεταγμένοι ἦσαν, ἐψηφισμένοι ἦσαν, συνειλημμένοι ἦσαν, γεγραμμέ-*

νοι ἦσαν, κτλ. Παρὰ τῷ Λυσίᾳ κατ' Ἐρατοσθ. 22 κεῖται «καὶ εἰς τοσοῦτόν *εἰσι* τόλμης *ἀφιγμένοι*, ὥσθ' ἥκουσιν ἀπολογησόμενοι ὡς οὐδὲν κακὸν οὐδ' αἰσχρὸν *εἰργασμένοι εἰσίν*». Περὶ τῆς τοιαύτης ἐκφορᾶς θὰ διαλάβωμεν μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Πλάτ. Πολιτ. σελ. 414 ε' «παντελῶς ἐξειργασμένοι ἦσαν».

Αἰσχίν. κατὰ Κτησ. 119 «ὁρᾶτ'—ἐξειργασμένον τουτὶ τὸ πεδίον ὑπὸ τῶν Ἀμφισσέων».

Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. σελ. 118 Κεν. «ἂν δὲ μὴ παραδῶσιν ἐξειργασμένα ταῦτα τῇ νέᾳ βουλῇ». Πρβ. καὶ περὶ Κόσμ. Ζ' (Τόμ. Γ', σελ. 642, 17) «νῆμα δ' ἀτράκτου τὸ μὲν ἐξειργασμένον, τὸ δὲ μέλλον».

Πολύβ. Ϛ', νγ', 5 «ἡ δὲ εἰκὼν ἐστι πρόσωπον εἰς ὁμοιότητα διαφερόντως ἐξειργασμένον».

Σωκράτ. Ῥόδ. παρ' Ἀθην. σελ. 147 ς' «ἐν ᾧ πάντα χρύσεα καὶ λιθοκόλλητα περιττῶς ἐξειργασμένα».

Λουκιαν. Ἀληθ. Ἱστορ. Α', 31 «ἐῴκει πάντα ἐξειργασμένοις».

Ἀρτεμίδ. Ὀνειροκρ. σελ. 197, 13 Ἑρχ. «ὅσα σπερματωδέστερα καὶ οὐκ ἐξειργασμένα οἱ παλαιοὶ συνέγραψαν» καὶ σελ. 198, 14 «οὐ πάντων δὲ ἐξειργασμένων οὐδὲ ἠτιολογημένων».

Ἀπαντᾷ δὲ καὶ ἐν Ἀττικῇ ἐπιγραφῇ «ἐξειργασμένα καὶ ἡμίεργα» καὶ «λίθινα παντελῶς ἐξειργασμένα» (Συλλ. Ἐπιγρ. Ἀττ. Τόμ. Α', σελ. 168).

Ἐπειργασμένος.

Παυσαν. Κορινθ. ΙΖ', 4 «Χάριτας ἔχων καὶ Ὥρας ἐπειργασμένας» καὶ 6 «βωμὸς ἔχων ἐπειργασμένον τὸν—Ἥβης καὶ Ἡρακλέους γάμον» καὶ Β' Ἠλ. ΚΓ', 5 «Ἔρωτα ἔχων ἐπειργασμένον» καὶ Ἀρκαδ. ΛΑ', 1 «ἐπειργασμένοι δὲ ἐπὶ τύπων πρὸ τῆς ἐσόδου τῇ μὲν Ἄρτεμις, τῇ δὲ Ἀσκληπιός ἐστι καὶ Ὑγίεια» καὶ ΛΖ', 1 «τῷ μέν εἰσιν ἐπειργασμένοι Μοῖραι καὶ Ζεὺς ἐπίκλησιν μοιραγέτης» καὶ ΛΖ', 6 «ἐς Κορύβαντας ἐπειργασμένους ἐπὶ τοῦ βάθρου». Φέρεται καὶ γραφὴ *ἀπειργασμένους* ἐν τῷ τελευταίῳ χωρίῳ. Τὸ ἐν τῷ τρίτῳ χωρίῳ *ἐπειργασμένον* εἶνε ἀνάγνωσις τοῦ Συλβουργίου ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς κώδιξι κειμένου *ἀπειργασμένον (ἀπηργασμένον)*. Καὶ ἐν Κορινθ. ΚΕ', 7 ἔχουσι τἀντίγραφα «ἔχει δὲ ἀσπίδας σχῆμα Ἀργολικὰς *ἀπειρ-*

τὸ ἀποκεκριμένον ἐκ τῆς ὕλης πρὸς τὴν ὕλην καὶ τὸ ἀπειργασμένον πρὸς τὸ ἀνέργαστον».

Θεόπομπ. παρὰ Λογγίν. περὶ Ὕψ. ΜΓ', 2 (σελ. 144 Οὐεισκ.) «ἔτι δὲ καὶ κοῖλος ἄργυρος καὶ χρυσὸς ἀπειργασμένος».

Πολύϐ. ΙΓ', ζ', 2 «εἴδωλον γυναικεῖον—εἰς ὁμοιότητα τῇ τοῦ Νάϐιδος γυναικὶ διαφόρως ἀπειργασμένον».

Πλούτ. Κλεομ. ΚϚ', 1 «κόπτων ξύλοις μεγάλοις εἰς σχῆμα ῥομφαίας ἀπειργασμένοις».

Φίλων Ἰουδ. Τόμ. Δ', σελ. 205 «καθ' ὧν ἐτείνετο τὸ ποικίλον ὕφασμα—ἐκ τῆς ὁμοίας ὕλης ἀπειργασμένον».

Ἐξειργασμένος.

Αἰσχύλ. Πέρσ. 759 «τοιγάρ σφιν ἔργον ἐστὶν ἐξειργασμένον μέγιστον». *Ἐστὶν ἐξειργασμένον* = ἐξείργασται.

Σοφοκλ. Αἴ. 315 «δείσασα τοὐξειργασμένον ἔλεξα πᾶν κτἑ.».

Εὐριπ. Ὀρέστ. 1320 «ὡς δῆθεν οὐκ εἰδυῖα τἀξειργασμένα» καὶ Βάκχ. 1039 «πλὴν ἐπ' ἐξειργασμένοις κακοῖσι χαίρειν—οὐ καλόν». Πρϐ. Αἰσχύλ. Χοηφ. 739: *ἐπ' ἔργοις διαπεπραγμένοις*.

Θουκυδ. Ζ', 2 «ἔστιν ἃ καὶ ἡμίεργα, τὰ δὲ καὶ ἐξειργασμένα κατελείπετο».

Ξενοφ. Ἑλλην. Ϛ', β', 6 «ἐδῄου ἐξειργασμένην μὲν παγκάλως καὶ πεφυτευμένην τὴν χώραν» καὶ Οἰκον. Κ', 22 «οὐδέποτε γὰρ εἴα χῶρον ἐξειργασμένον ὠνεῖσθαι, ἀλλ' ὅστις—καὶ ἀργὸς καὶ ἀφύτευτος εἴη, τοῦτον ὠνεῖσθαι παρῄνει· τοὺς μὲν γὰρ ἐξειργασμένους ἔφη καὶ πολλοῦ ἀργυρίου γίγνεσθαι καὶ ἐπίδοσιν οὐκ ἔχειν» καὶ Κύρ. Παιδ. Η', β', 5 «ὥσπερ γὰρ καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι διαφερόντως ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσιν ἐξειργασμέναι εἰσί, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ παρὰ βασιλεῖ σῖτα πολὺ διαφερόντως ἐκπεπόνηται». Εἶνε δὲ τὸ *ἐξειργασμέναι εἰσί* περίφρασις τοῦ τρίτου πληθυντικοῦ προσώπου τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου, ὡς τὸ *ἐξειργασμένοι ἦσαν* τοῦ αὐτοῦ προσώπου τοῦ παθητικοῦ ὑπερσυντελίκου. Πρϐ. *ἐψηφισμένοι εἰσίν*, *ἐγγεγραμμένοι εἰσίν*, *εἰθισμένοι εἰσίν*, *ἀφιγμένοι εἰσίν*, *εἰργασμένοι εἰσίν*, *παρεσκευασμένοι εἰσί*, *διαπεπραγμένοι εἰσίν*, *ἀπολελειμμένοι εἰσίν*, *ὡμαλισμένοι εἰσίν*, κτλ., *εἰσὶν ἠγωνισμένοι*, κτλ., *διεσκεδασμένοι ἦσαν*, *τεταγμένοι ἦσαν*, *ἐψηφισμένοι ἦσαν*, *συνειλημμένοι ἦσαν*, *γεγραμμέ-*

νοι ἦσαν, κτλ. Παρὰ τῷ Λυσίᾳ κατ' Ἐρατοσθ. 22 κεῖται «καὶ εἰς τοσοῦτόν *εἰσι* τόλμης *ἀφιγμένοι*, ὥσθ' ἥκουσιν ἀπολογησόμενοι ὡς οὐδὲν κακὸν οὐδ' αἰσχρὸν *εἰργασμένοι εἰσίν*». Περὶ τῆς τοιαύτης ἐκφορᾶς θὰ διαλάβωμεν μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Πλάτ. Πολιτ. σελ. 414 ε' «παντελῶς ἐξειργασμένοι ἦσαν».

Αἰσχίν. κατὰ Κτησ. 119 «ὁρᾶτ'—ἐξειργασμένον τουτὶ τὸ πεδίον ὑπὸ τῶν Ἀμφισσέων».

Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. σελ. 118 Κεν. «ἂν δὲ μὴ παραδῶσιν ἐξειργασμένα ταῦτα τῇ νέᾳ βουλῇ». Πρβ. καὶ περὶ Κόσμ. Ζ' (Τόμ. Γ', σελ. 642, 17) «νῆμα δ' ἀτράκτου τὸ μὲν ἐξειργασμένον, τὸ δὲ μέλλον».

Πολύβ. Ϛ', νγ', 5 «ἡ δὲ εἰκὼν ἐστι πρόσωπον εἰς ὁμοιότητα διαφερόντως ἐξειργασμένον».

Σωκράτ. Ῥόδ. παρ' Ἀθην. σελ. 147 ϛ' «ἐν ᾧ πάντα χρύσεα καὶ λιθοκόλλητα περιττῶς ἐξειργασμένα».

Λουκιαν. Ἀληθ. Ἱστορ. Α', 31 «ἐῴκει πάντα ἐξειργασμένοις».

Ἀρτεμίδ. Ὀνειροκρ. σελ. 197, 13 Ἑρχ. «ὅσα σπερματωδέστερα καὶ οὐκ ἐξειργασμένα οἱ παλαιοὶ συνέγραψαν» καὶ σελ. 198, 14 «οὐ πάντων δὲ ἐξειργασμένων οὐδὲ ἠτιολογημένων».

Ἀπαντᾷ δὲ καὶ ἐν Ἀττικῇ ἐπιγραφῇ «ἐξειργασμένα καὶ ἡμίεργα» καὶ «λίθινα παντελῶς ἐξειργασμένα» (Συλλ. Ἐπιγρ. Ἀττ. Τόμ. Α', σελ. 168).

Ἐπειργασμένος.

Παυσαν. Κορινθ. ΙΖ', 4 «Χάριτας ἔχων καὶ Ὥρας ἐπειργασμένας» καὶ 6 «βωμὸς ἔχων ἐπειργασμένον τὸν—Ἥβης καὶ Ἡρακλέους γάμον» καὶ Β' Ἠλ. ΚΓ', 5 «Ἔρωτα ἔχων ἐπειργασμένον» καὶ Ἀρκαδ. ΛΑ', 1 «ἐπειργασμένοι δὲ ἐπὶ τύπων πρὸ τῆς ἐσόδου τῇ μὲν Ἄρτεμις, τῇ δὲ Ἀσκληπιός ἐστι καὶ Ὑγίεια» καὶ ΛΖ', 1 «τῷ μέν εἰσιν ἐπειργασμένοι Μοῖραι καὶ Ζεὺς ἐπίκλησιν μοιραγέτης» καὶ ΛΖ', 6 «ἐς Κορύβαντας ἐπειργασμένους ἐπὶ τοῦ βάθρου». Φέρεται καὶ γραφὴ *ἀπειργασμένους* ἐν τῷ τελευταίῳ χωρίῳ. Τὸ ἐν τῷ τρίτῳ χωρίῳ *ἐπειργασμένον* εἶνε ἀνάγνωσις τοῦ Συλβουργίου ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς κώδιξι κειμένου *ἀπειργασμένον (ἀπηργασμένον)*. Καὶ ἐν Κορινθ. ΚΕ', 7 ἔχουσι τἀντίγραφα «ἔχει δὲ ἀσπίδας σχῆμα Ἀργολικὰς *ἀπειρ-*

γασμένας», ὃ εὖ ποιῶν ὁ Σίβελις μετετύπωσιν ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Παυσανίου (Τόμ. Α' Σημειώσ. σελ. 225) εἰς τὸ *Ἐπειργασμένας*.

Κατειργασμένος.

Εὐριπίδ. Βάκχ. 1199 «μεγάλα καὶ φανερὰ τᾷδ' ἄγρᾳ κατειργασμένα».

Ἀντιφ. Τετραλ. Α', α', 4 «ἑτοίμην καὶ κατειργασμένην τὴν ὠφέλειαν ἀφῆκεν».

Λυσ. κατὰ Φίλ. 9 «ἐπὶ κατειργασμένοις μᾶλλον ἐλθεῖν βουλόμενος ἢ συγκατελθεῖν κατεργασάμενός τι τῶν τῇ κοινῇ πολιτείᾳ συμφερόντων».

Λυκ. κατὰ Λεωκρ. 108 «τὰ γὰρ κάλλιστα τῶν ἔργων ἀμφοτέροις ἦν κατειργασμένα». *Ἦν κατειργασμένα* = κατείργαστο.

Ἀριστοτ. περὶ Ζῴ. Μορ. Β', 3 (Τόμ. Γ', σελ. 234, 42) «τὰ μὲν γὰρ φυτὰ λαμβάνει τὴν τροφὴν κατειργασμένην ἐκ τῆς γῆς ταῖς ῥίζαις» καὶ Γ', 14 (σελ. 271, 27) «δεχομένη τὴν τροφὴν ἡ μὲν ἀκατέργαστον, ἡ δὲ κατειργασμένην μᾶλλον».

Διον. Ἁλικ. Ῥωμ. Ἀρχ. σελ. 875 «τόν τ' ἐπὶ ταῖς καλάμαις καὶ τὸν ἤδη κατειργασμένον».

Πλούτ. Καίσ. ΞΖ', 1 «κατειργασμένου δὲ τοῦ ἀνδρός, ἡ μὲν γερουσία, κτέ.».

Παυσαν. Α' Ἠλ. Ζ', 10 «οἱ δὲ ἐπὶ κατειργασμένοις ἀγωνοθετῆσαί φασιν αὐτόν» (Ἴδε ἃ ἐγράψαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σελ. 36).

Κεῖται δὲ καὶ ἐν Ἀττικῇ ἐπιγραφῇ «μαλακὰ κατειργασμένα» (Συλλ. Ἐπιγρ. Ἀττ. Τόμ. Β', β', σελ. 122. Πρβ. καὶ σελ. 128 καὶ 133).

Προειργασμένος.

Ἀντιφ. Τετραλ. Α', β', 12 «ἐμὲ δὲ ἐκ τῶν προειργασμένων γνώσεσθε κτέ.».

Θουκυδ. Β', 89 «ἀμύνασθε δὲ τούσδε ἀξίως τῶν προειργασμένων» καὶ Ζ', 66 «ὅτι μὲν καλὰ τὰ προειργασμένα κτέ.» καὶ Η', 65 «καταλαμβάνουσι τὰ πλεῖστα τοῖς ἑταίροις προειργασμένα».

Ξενοφ. Ἀναβ. Ϛ', α', 21 «τὴν προειργασμένην δόξαν ἀποβαλεῖν».

Ἰσοκράτ. Πανηγυρ. 92 «πολλῶν καὶ καλῶν αὐτοῖς προειργασμένων».

Γαλην. Τόμ. Ϛ', σελ. 599 «τούτου ἤδη προειργασμένου».

Συνειργασμένος.

Θουκυδ. Α', 93 «οἱ γὰρ θεμέλιοι παντοίων λίθων ὑπόκεινται καὶ οὐ ξυνειργασμένων ἔστιν ᾗ». Ἐν τοῖς Σχολίοις γίνεται ἐξήγησις τοῦ *οὐ ξυνειργασμένων* διὰ τοῦ *οὐ ξυσθέντων καὶ ἰσωθέντων*. Τὸ *οὐ ξυνειργασμένων* δηλοῖ οὐκ εἰργασμένων οὕτως ὥστε συναρμόττεσθαι, οὐ τῇ ἐργασίᾳ ἐπιτηδείως παρεσκευασμένων πρὸς συναρμογήν. Ὁ Μεινέκιος ἀντὶ τοῦ *οὐ ξυνειργασμένων* ἀνέγνω *οὐκ ἐξειργασμένων*, ὁ δὲ Ἐρουερδὴν ἐξέδωκε παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ Τόμ. Α', σελ. 82 «οὐ *ξυνηρμοσμένων* ἔστιν ᾗ». Πρβ. καὶ Στάλλιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Θουκυδίδου Τόμ. Α', σελ. λβ'.

Λουκιαν. Ὀν. ἢ Ἀλεκτρ. 24 «ἡ Ζεύς ἐστι πάγκαλος ἐκ χρυσίου καὶ ἐλέφαντος συνειργασμένος».

Προειξεργασμένος — προκατειργασμένος.

Ἀριστοτ. περὶ Σοφιστ. Ἐλέγχ. ΛΔ', 6 (Τόμ. Α', σελ. 309, 1) «ταύτης δὲ τῆς πραγματείας οὐ τὸ μὲν ἦν, τὸ δ' οὐκ ἦν προεξειργασμένον».

Παυσαν. Ἀττ. ΛΔ', 5 «προεξειργασμένων δὲ τούτων, κριὸν θύσαντες καὶ τὸ δέρμα ὑποστρωσάμενοι καθεύδουσιν».

Ἀγαθ. Σχολαστ. ἐν Ἀνθολ. Παλατ. Δ', 3, 8 «μὴ τὰ προυξειργασμένα οὕτως ἐάσω συντετῆχθαι κείμενα;»

Πλούτ. Δημητρ. καὶ Ἀντων. Συγκρ. Α', 1 «ὅτι τῷ μὲν ἦν πατρῷα καὶ προκατειργασμένα».

Διόδωρ. Σικελ. Δ', ιζ', 3 «ὁ δ' Ἡρακλῆς ἀκολούθως ταῖς προκατειργασμέναις πράξεσι τεθαρρηκότως ὑπέστη τοὺς κινδύνους».

Δίων Κάσσ. ΛΗ', μϛ', 1 «ἰσχυροτάτην τὴν ἐλπίδα τῆς νίκης ἐκ τῶν προκατειργασμένων ποιεῖσθαι».

Ἰώσηπ. Ἰουδ. Ἀρχ. ΙΘ', α', 14 «δεξάμενος αὐτὸν Κορνήλιος Σαβῖνος τὴν διάνοιαν ἤδη προκατειργασμένον ὠθεῖ».

ΙΖ΄.

Εἴργασται παθητικῶς.

Ἐν τῷ ὑπὸ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου συντεθέντι Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης λ. *ἐργάζομαι*, σελ. 525 εἶνε γεγραμμένον «(καὶ παθητ.) Τοιαῦτα εἴργασται, Λυσ.».

Τὸ ἐκ τοῦ Λυσίου παρατεθειμένον χωρίον κεῖται ἐν τῷ κατ' Ἐρατοσθένους λόγῳ τοῦ ῥήτορος § 1 «τοιαῦτα αὐτοῖς τὸ μέγεθος καὶ τοσαῦτα τὸ πλῆθος εἴργασται». Φέρεται δὲ καὶ ἐν § 89 «Ἐρατοσθένει ἐλάχιστα τῶν τριάκοντα κακὰ εἴργασται», ἀνθ' οὗ ὁ Κόβητος ἔγραψεν «*ἘρατοσθένΗΣ*—εἴργασται» (Ἴδε Γεβαυῆρον εἰς *Λυσ.* Τόμ. Α΄, σελ. 290).

Οὐχὶ δ' ὀλιγάκις γίνεται χρῆσις ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐπὶ παθητικῆς ἐννοίας τοῦ παρακειμένου τῆς ὁριστικῆς ἐγκλίσεως *εἴργασται*, *ἀπείργασται*, *ἐξείργασται*, *ἐπείργασται*, *κατείργασται*, κτλ. Παρατιθέμεθα ἃ ἔχομεν συνηγμένα παραδείγματα τοῦ τε ἁπλοῦ καὶ τῶν συνθέτων.

Εἴργασται.

Αἰσχύλ. Ἀγαμ. 354 «χάρις γὰρ οὐκ ἄτιμος εἴργασται πόνων».

Εὐριπίδ. Ὀρέστ. 284 «εἴργασται δ' ἐμοὶ μητρῷον αἷμα» καὶ 600 «ὡς μὲν οὐκ εὖ μὴ λέγ' εἴργασται τάδε». Ἑλέν. 110 «Α. ὦ τλῆμον Ἑλένη, διὰ σ' ἀπόλλυνται Φρύγες. Β. καὶ πρός γ' Ἀχαιοί· μεγάλα δ' εἴργασται κακά». Ἑκάβ. 1085 «ὦ τλῆμον, ὥς σοι δύσφορ' εἴργασται κακά». Περὶ τῆς μετὰ δοτικῆς συντάξεως παρατηροῦμεν ὅτι καὶ ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους ἐλέχθη Οἰδ. Τύρ. 1373 «*οἷν* ἐμοὶ *δυοῖν* ἔργ' ἐστὶ κρείσσον' ἀγχόνης εἰργασμένα». Ἀμφίβολον τῷ Ἐλσμληΐῳ φαίνεται ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Εὐριπίδου Ἡρακλειδῶν στίχ. 601 (σελ. 114) ἂν ἐν τῷ χωρίῳ «μεγάλα δ' εἴργασται κακά» εἶνε ἐνεργητικῶς ἢ παθητικῶς τὸ ῥῆμα τεθειμένον.

Ἀριστοφ. Βατρ. 1023 «τουτὶ μέν σοι κακὸν εἴργασται· Θηβαίους γὰρ πεποίηκας ἀνδρειοτέρους ἐς τὸν πόλεμον».

Πλάτ. Πρωταγ. σελ. 340 δ΄ «κακὸν ἄρα μοι εἴργασται». Κρατύλ.

σελ. 439 β' «εἰ πρεπόντως εἴργασται (ἡ εἰκών)». Ἱππ. Μείζ. σελ. 295 δ' «ᾗ πέφυκεν, ᾗ εἴργασται, ᾗ κεῖται». Νόμ. σελ. 669 β' «ἔπειθ' ὡς εὖ —εἴργασται τῶν εἰκόνων ἡτισοῦν ῥήμασί τε καὶ μέλεσι καὶ τοῖς ῥυθμοῖς».

Ξενοφ. Ἑλλην. Γ', α', 28 «μισθὸς μὲν ἡμῖν—εἴργασται τῇ στρατιᾷ ἐγγὺς ἐνιαυτοῦ ὀκτακισχιλίοις ἀνδράσιν».

Ἀνδοκίδ. ἢ Ψευδανδοκ. κατ' Ἀλκιβ. 39 «πολλῶν γὰρ αὐτῷ κλαυμάτων ἄξια εἴργασται».

Δημοσθ. σελ. 483, 87 «μάτην τοῖς πονήσασιν εἴργασται».

Ἱπποκρ. Τόμ. Β', σελ. 32 Ἑρμερ. «οὗτος γὰρ ὕδατι δέδευται καὶ πυρὶ καὶ πολλοῖσι ἄλλοισι εἴργασται».

Παυσαν. Ἀρκαδ. ΛΖ', 3 «ὁπόσα εἴργασται περὶ τὸν θρόνον».

Φρύνιχ. Σοφιστ. Προπαρ. σελ. 59, 5 «Πέτρας εἴργασται ὅδε: ἐπὶ ἀτέγκτου καὶ ἀπειθοῦς». Πρβ. Αἰσχύλ. Προμ. 242 «σιδηρόφρων τε κἀκ *πέτρας εἰργασμένος*». Ἴσως δ' ἔγραψεν ὁ Φρύνιχος *ἀπΑθοῦς*, οὐχὶ *ἀπΕΙθοῦς*.

Ἐν τῷ Αἴαντι τοῦ Σοφοκλέους ἀπαντᾷ στίχ. 21 «νυκτὸς γὰρ ἡμᾶς τῆσδε πρᾶγος ἄσκοπον ἔχει περάνας (Αἴας), εἴπερ εἴργασται τάδε». Ἵνα δὲ μὴ παθητικῶς τὸ *εἴργασται* ἐκληφθῇ, ἀνέγνω ὁ Μουσγράβιος «εἴπερ εἴργασταί γ' ὅδε». Ὁ Λοβέκκιος ἀποδοκιμάζει τὴν μεταβολὴν ταύτην ἐν τῷ εἰς Αἴαντα Ὑπομνήματι (σελ. 80 ἐκδ. β') γράφων «Musgravius emendabat εἴργασταί γ' ὅδε, nempe ob ambiquitatem, quae re vera nulla est, apud Sophoclem praesertim, qui huic perfecto, praeter participium semper activam tribuit potestatem». Ὁ Βλαϋδέσιος σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Αἴαντος σελ. 16 «Qu. εἴπερ εἴργασταί γ' ὅδε, as Musgrave also proposes, for Ulysses did not doubt that the slaughter had been effected, but whether it was Ajax who was the author of it».

Οὐχὶ σπουδαία φαίνεται ἡμῖν ἡ πρὸς τὸν Μουσγράβιον ἀντιλογία τοῦ Λοβεκκίου, παράδοξον δ' εὑρίσκομεν τὴν παρατήρησιν τοῦ Βλαϋδεσίου. Οὐδὲν ἐκώλυε τὸν Σοφοκλέα νὰ παραλάβῃ τὸ *εἴργασται* πρὸς δήλωσιν πάθους, ἀλλ' ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίῳ ἔχει φανερῶς ὁ παρακείμενος οὗτος ἐνεργητικὴν σημασίαν, οὐδαμῶς δὲ δύναται νὰ ἐκληφθῇ παθητικῶς· διότι διὰ τῆς τοιαύτης ἐκδοχῆς ἐμφαίνεται ἀπο-

ρία περὶ τοῦ *εἴπερ πέπρακται τάδε* (ἂν ἀληθῶς εἶνε πεπραγμένα ταῦτα), ὅπερ ἀτοπώτατον. Γνωστὸν ὑπάρχει τὸ τοῖς βοσκήμασι καὶ τοῖς νομεῦσι συμβάν, ὃ καλεῖ ὁ Ὀδυσσεὺς *πρᾶγος ἄσκοπον* (πρᾶγμα ἀδόκητον, ἀπροσδόκητον, ἀνέλπιστον), θρυλεῖται δ' ὅτι ἐργάτης αὐτοῦ εἶνε ὁ Αἴας, τοῦτο δὲ λέγεται καὶ ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως διὰ τοῦ «νυκτὸς γὰρ ἡμᾶς τῆσδε πρᾶγος ἄσκοπον ἔχει περάνας»· ἀλλ', ἐπειδὴ δὲν γινώσκεται ἀκριβῶς ὃ λέγεται, ἐπιφέρεται εὐθὺς «εἴπερ εἴργασται τάδε» (τουτέστιν: εἰ ὄντως πεποίηκε ταῦτα), οὐ γίνεται αἰτιολογία διὰ τοῦ «ἴσμεν γὰρ οὐδὲν τρανὲς ἀλλ' ἀλώμεθα». Οὐδ' ἐλαχίστη καθ' ἡμᾶς ὑφίσταται ἀμφιβολία περὶ τῆς διαθέσεως τοῦ *εἴργασται*, εὐκολώτατα δὲ πᾶς τις νοεῖ ὅτι τὸ αὐτὸ ὁ παρακείμενος οὗτος ἔχει ὑποκείμενον, ὃ προσυπακούεται ἐπὶ τοῦ κατὰ περίφρασιν προενηνεγμένου *ἔχει περάνας*· «νυκτὸς γὰρ ἡμᾶς τῆσδε πρᾶγος ἄσκοπον ἔχει περάνας (Αἴας), εἴπερ εἴργασται τάδε (οὗτος)».

Ἀπείργασται, ἐξείργασται, κτλ.

Πλάτ. Νόμ. σελ. 710 δ' «γενομένου γὰρ τούτου, πάντα σχεδὸν ἀπείργασται τῷ θεῷ».

Θυκυδ. Α', 82 «ὅσῳ ἄμεινον ἐξείργασται» (ἡ γῆ δηλ.)

Διον. Ἁλικαρν. πρὸς Γν. Πομπ. Ἐπιστ. Ϛ' «ὃ παρ' οὐδενὶ τῶν ἄλλων συγγραφέων οὕτως ἀκριβῶς ἐξείργασται».

Ἀρτεμίδ. Ὀνειροκρ. σελ. 199, 8 «ἔνια—ὡς εὔγνωστα παραλέλειπται ἢ οὐκ ἐξείργασται».

Συνέσ. Ἐπιστ. ΛΒ', σελ. 178 α' «ἀλλὰ νῦν, Λυσίας ἂν εἶπεν, ἐξείργασται καὶ τέλος ἔχει».

Παυσαν. Λακων. ΙΖ', 3 «ἐπείργασται δὲ καὶ τὰ ἐς τὴν Ἀθηνᾶς γένεσιν καὶ Ἀμφιτρίτη καὶ Ποσειδῶν» καὶ Ἀρκαδ. Θ', 1 «ἐνταῦθα ἀνὴρ ἐπειργάσται στήλῃ Πολύβιος ὁ Λυκόρτα». Φέρεται δ' ἐν ἀμφοτέροις τοῖς χωρίοις καὶ γραφὴ *ἈΠείργασται*. Πάντα τἀντίγραφα ἔχουσιν ἐν Λακων. ΙΖ', 3 «*ἘΠείργασται* δὲ τῷ χαλκῷ πολλὰ μὲν τῶν ἄθλων Ἡρακλέους».

Αἰσχύλ. Ἀγαμ. 526 «Διὸς μακέλλῃ, τῇ κατείργασται πέδον».

Εὐριπίδ. Ἑλ. 107 «ἤδη γὰρ ἧπται καὶ κατείργασται πυρί» καὶ Ἰφιγ. Τ. 1081 «θυσίαν ἐλέγξων, εἰ κατείργασται, ξένων» καὶ Ἡρ. Μαιν. 151 «τί δὴ τὸ σεμνὸν σῷ κατείργασται πόσει, κτέ.;». Ὁ

Πόρσων ἐν *Adverar*. σελ. 271 ἀνέγνω «τί *δῆτα* σεμνὸν κτέ.;». Ὁ Ματθίας ἐν *Διεξοδ*. *Ἑλλην*. *Γραμμ*. σελ 709 ἐκδ. γ' ἀποδοκιμάζει τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Πόρσωνος. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κόβητος ἐν *Var. Lect.* σελ. 602 ἐκδ. β' μετέβαλε τὸ «τί δὴ ΤΟ σεμνὸν κτέ.;» εἰς τὸ «τί δῆΤΑ σεμνὸν κτέ.;»

Ἡρῳδιαν. Ἱστορ. Γ', ιβ', 5 «ἐπιτρέψατε γὰρ δή μοι—διά τινος τῶν ἐμοὶ πιστῶν δηλῶσαι ὅτι δὴ τὸ ἔργον κατείργασται».

Αἰλιαν. Ποικ. Ἱστορ. Β', 44 «καὶ πλέον οὐδὲν περιείργασται τῷ Θέωνι».

Ἀριστείδ. Τόμ. Β', σελ. 576 «πέρα δ' οὐδέν μοι περιείργασται πώποτε πλὴν ὅσα πρὸς θεούς, ταῦτα δ' εἴργασται μὲν καὶ πέπρακται σὺν αὐτοῖς εἰπεῖν εἰς δύναμιν τὴν ἡμετέραν ὡς ἐπιμελέστατα, περιείργασται δ' οὐδαμῶς».

Εὐριπ. Μηδ. 871 «ἐπεὶ νῷν πόλλ' ὑπείργασται φίλα».

Δημοσθέν. σελ. 549, 107 «προσεξείργασται ταῦτα τῷ βδελυρῷ τούτῳ καὶ ἀναιδεῖ».

Ἐν Ἀττικῇ ἐπιγραφῇ ἀπαντᾷ τρὶς ἡ ῥῆσις «τούτων ἑκάστου οὐκ ἐξείργασται ὁ *ἁρμὸς* ὁ ἕτερος οὐδὲ οἱ ὄπισθεν ἁρμοί» (Συλλ. Ἐπιγρ. Ἀττ. Τόμ. Α', σελ. 168), λέγεται δὲ καὶ «τούτου ἀργὸς ὁ ἁρμὸς ὁ ἕτερος καὶ οἱ ὄπισθεν ἁρμοί». Κεῖται δ' ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιγραφῇ καὶ ἡ μετοχὴ *ἐξειργασμένα*, ὡς ἐδηλώσαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, καὶ ἡ συνωνυμοῦσα αὐτῇ *ἐκπεποιημένα* καὶ τὸ ἑνικὸν *ἐκπεποιημένον*, ἔτι δ' ὁ ὑπερσυντέλικος *ἐξεπεποίητο*, οἷον «λεῖα ἐκποιημένα ἄνευ κατατομῆς» (δίς) καὶ «τὴν λείαν ἐργασίαν ἐκπεποιημένον» καὶ «τὰ μὲν ἄλλα ἐξεπεποίητο» (=ἐξείργαστο). Πρβ. Τόμ. Α', σελ. 153: ἐκποιῆσαι. Ἴδε Θησ. Στεφ. Τόμ. Γ', σελ. 544 β'.

Εἶνε δ' ἐπὶ παθητικῆς ἐννοίας παρειλημμένον καὶ τὸ ἑνικὸν πρῶτον πρόσωπον *ὑπείργασμαι* καὶ τὸ πληθυντικὸν *ἐξειργάσμεσθα* καὶ ἡ προστακτικὴ *εἰργάσθω-ἀπειργάσθω*, οἷον Εὐριπίδ. Ἱππολ. 504 «ὡς ὑπείργασμαι μὲν εὖ ψυχὴν ἔρωτι» καὶ 565 «σιγήσατ', ὦ γυναῖκες, ἐξειργάσμεθα» καὶ Ξενοφ. περὶ Ἱππ. ΙΒ', 3 «ὁ δ' αὖ θώραξ οὕτως εἰργάσθω» καὶ Πλάτ. Πολιτ. σελ. 553 α' «ἀπειργάσθω δὴ ἡμῖν καὶ αὕτη—ἡ πολιτεία». Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ μὲν Ναύκιος ἀνέγνω «ὑπείργασμαι μὲν *οὐ* ψυχὴν ἔρωτι», ὁ δὲ Κόβητος ἐν *Μνημοσ*. 1860, σελ.

43 νομίζει τὸ *ὑπείργασμαι* ἐσφαλμένην γραφὴν τοῦ *ὑπώργασμαι*, τουτέστιν: ὑπομεμάλαγμαι.

Ἔχομεν δὲ παραδείγματα τῆς ἐπὶ πάθους χρήσεως καὶ τοῦ ἀπαρεμφάτου *εἰργάσθαι*, *ἐξειργάσθαι*, κτλ. καὶ τοῦ ὑπερσυντελίκου *εἴργαστο*, *προσείργαστο* ἢ *προείργαστο*, οἷον

Αἰσχύλ. Ἀγαμ. 1346 «τοὖργον εἰργάσθαι δοκεῖ μοι βασιλέως οἰμώγματι».

Λυσ. κατ' Ἐρατοσθ. 37 «ἕως ἂν θανάτου δόξῃ τῷ φεύγοντι ἄξια εἰργάσθαι».

Ἡρῳδ. Ἱστορ. Ε', ϛ', 4 «Ῥωμαϊκὴν δὲ ἢ Ἑλληνικὴν πᾶσαν ἐσθῆτα ἐμυσάττετο, ἐρίου φάσκων εἰργάσθαι, πράγματος εὐτελοῦς».

Πλάτ. Φιλήβ. σελ. 64 β' «ἐμοὶ μὲν γὰρ καθαπερεὶ κόσμος τις — ὁ νῦν λόγος ἀπειργάσθαι φαίνεται» καὶ Πολιτ. σελ. 456 δ' «ποτέρους οἴει ἡμῖν ἀμείνους ἄνδρας ἐξειργάσθαι τοὺς φύλακας κτέ.;» καὶ Νόμ. σελ. 772 γ' «μέχρι περ ἂν τέλος ἔχειν ἕκαστος δόξῃ τοῦ καλῶς ἐξειργάσθαι.»

Ξενοφ. Κύρ. Παιδ. Η', η', 27 «ἐγὼ μὲν δὴ οἶμαι ἅπερ ὑπεθέμην ἀπειργάσθαι μοι» καὶ β', 6 «ἀνάγκη — ταῦτα οὕτω ποιούμενα πολὺ διαφερόντως ἐξειργάσθαι ἕκαστον». Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουΐδα κεῖται «*Ἀπειργάσθαι*: ἀντὶ τοῦ *ἀποδεδεῖχθαι*. Ξενοφῶν».

Ἀρτεμίδ. Ὀνειροκρ. σελ. 199, 6 «τοὺς μὴ πάντα ἐξειργάσθαι λέγοντας».

Ἀριστοτέλ. περὶ τὰ Ζῷ. Ἱστορ. Ε', ιθ', 10 (Τόμ. Γ', σελ. 95, 3) «καὶ λέγουσι τότε κατειργάσθαι τὴν κόπρον» καὶ Ἠθικ. Νικομ. Ι', θ', 6 (Τόμ. Β', σελ. 127, 48) «ἀλλὰ δέῃ προδιειργάσθαι τοῖς ἔθεσι τὴν τοῦ ἀκροατοῦ ψυχὴν — ὥσπερ γῆν τὴν θρέψουσαν τὸ σπέρμα»

Θεόφραστ. περὶ Φυτ. Αἰτ. Ε', ιδ', 5 «διὰ τὸ ἀνεξηράνθαι τὸ ὕδωρ καὶ διὰ τὸ κατειργάσθαι τὴν χώραν· ἡ γὰρ ἀργὸς ψυχροτέρα» (καὶ Δ', γ', 6 «ἣν δεῖ προκατειργάσθαι πρότερον ἢ εἰς τὴν βλάστησιν ἐλθεῖν»).

Δημοσθέν. σελ. 1252, 18 «ἄξια γὰρ αὐτῷ θανάτου εἴργαστο εἰς ἐμέ».

Συλλ. Ἐπιγρ. Ἀττ. Τόμ. Α', σελ. 168 «ἕτερον τὴν μὲν λείαν ἐργασίαν εἴργαστο». Ἐν τοῖς ἑξῆς εἶνε γεγραμμένον «τοῦ ἑτέρου ἡ λεία μὲν ἐργασία (ἐξ)είργαστο».

Θουκυδ. Η΄, 65 «λόγος τε ἐκ τοῦ φανεροῦ προσείργαστο αὐτοῖς». Φέρεται δὲ καὶ γραφὴ *ΠΡΟείργαστο*, ἣν προέκρινάν τινες. Ὁ Ἑρουερδὴν ἐν *Stud. Thucyd.* σελ. 107 δοξάζει ὅτι ἔγραψεν ὁ Θουκυδίδης *προείρητο* (Ἴδε Στάλλιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Θουκυδίδου Τόμ. Β΄, σελ. λϐ΄).

Τοῦ χωρίου τοῦ Ξενοφῶντος, ἐν ᾧ κεῖται τὸ *ἀπειργάσθαι*, ποιεῖται μνείαν καὶ ὁ Βυζάντιος ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 141 «Ἀπεργάζομαι — φέρω εἰς πέρας τὸ ἔργον (τὴν ἐπιχείρησίν —) μου, ἀποτελειόνω, ἐκτελῶ, ἐκπληρῶ. Οἶμαι, ἅπερ ὑπεθέμην, ἀπειργᾶσθαί μοι, Ξεν.».

Δεινῶς ἁμαρτάνει ὁ Βυζάντιος γράφων *ἀπειργᾶσθαί μοι* ἀντὶ τοῦ *ἀπειργάσθαι μοι*. Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ περὶ τοὺς τόνους πταίσματα βλέπει τις ἐν τῷ μνημονευθέντι Λεξικῷ, οἷον

ῥῦπον (σελ. 162, λ. *ἀποῤῥύπτω*, καὶ ἀλλ.),
πῖνον (σελ. 144, λ. *ἀπινής*, καὶ σελ. 160, λ. *ἀποπινόω*),
κῦσαι (σελ. 1507, λ. *φιλέω*),
ἐκπεπλῦσθαι (σελ. 1197, λ. *προστήκω*),
φῦντος (σελ. 1528, λ. *φύς*),
ὓες (σελ. 878, λ. *μώνυξ*, γρ. *μῶνυξ*.),
πελᾶτις (σελ. 1091, λ. *πλήτης*),
κερᾶσαι (σελ. 755, λ. *κρῆσαι*),
μῦρον (σελ. 660, λ. *χαρικός*),
ἀποτίσαι (σελ. 167, λ. *ἀποτίνω*),
στύλοι (σελ. 1375, λ. *σύστυλος*),
γύπα-γύπες (σελ. 261, λ. *γύπειος* καὶ λ. *γυπιάς*),
τετρύσθαι καὶ *κατατετρύσθαι* (σελ. 1406 καὶ σελ. 691 καὶ σελ. 692, λ. *κατατρύχω*),
τρύπα (σελ. 1434 καὶ ἀλλ. πολλ.),
φύσα (σελ. 559, λ. *εὔρινος*), *φύσαν* (σελ. 942, λ. *ὀργάω*),
τρίψις (σελ. 1431),
τραχεῖας (σελ. 754, λ. *κρημνοβάτης*),
Ἑρμαί (σελ. 526, λ. *ἐργασία*),
κωλάς (σελ. 773, λ. *κωλακρέτης*),

κτλ. Πρϐ. καὶ Λεξ. Κυρ. Ὀνομ. σελ. 141 (λ. *Πασιφάη*) «τὴν Ἀριάδνην καὶ τὴν *Φαῖδραν*» καὶ σελ. 165 «Σκόλοτοι (οἱ), οἱ *Σκῦθαι*» (Ἴδε καὶ Ἀθηνᾶν Τόμ. Β΄, σελ. 322)

ΙΗ'.

Σχῆμα καθ' ὅλον καὶ μέρος.

(Ἴδε Ἀθηνᾶν Τόμ. Δ', σελ. 505, 22).

Ἡ σύνταξις τῆς Ἀριστοφανείου φράσεως (Ὄρν. 497) «λωποδύτης παίει ῥοπάλῳ με τὸ νῶτον», ἧς ἐμνήσθη ὁ Κόβητος ἐν *Var. Lect.* σελ. 190, ἐγένετο κατὰ τὸ σχῆμα ὃ καλεῖται **καθ' ὅλον καὶ μέρος.**

Τὸ σχῆμα τοῦτο εἶνε λίαν τῷ Ὁμήρῳ ἀσμενιστόν, οὐκ ὀλίγα δέ τις ἔχει ἐξ αὐτοῦ νὰ καταλέξῃ χωρία, ἐν οἷς εἶνε παρειλημμένον τὸ ῥῆμα *βάλε-ἔβαλε-βεβλήκει*, τὸ *οὔτασε-οὖτα*, *πλῆξε*, *τύψε*, *νύσσειν*, (*νύσσοντες*)-*νύξε*, οἷον

Ἰλ. Δ, 459 καὶ Ζ, 9: τόν ῥ' ἔβαλε πρῶτος κόρυθος φάλον ἱπποδασείης.

Δ, 480: πρῶτον γάρ μιν ἰόντα βάλε στῆθος παρὰ μαζὸν δεξιόν.

Δ, 491: ὁ δὲ Λεῦκον Ὀδυσσέος ἐσθλὸν ἑταῖρον βεβλήκει.

Δ, 501: τὸν δ' Ὀδυσεὺς—βάλε δουρὶ κόρσην.

Δ, 528: τὸν δὲ Θόας—βάλε δουρὶ στέρνον ὑπὲρ μαζοῖο.

Ε, 98: καὶ βάλε ἐπαΐσσοντα—θώρηκος γύαλον.

Ε, 188: καί μιν βάλον ὦμον δεξιόν.

Ε, 580: Ἀντίλοχος δὲ Μύδωνα βάλ' ἡνίοχον θεράποντα—χερμαδίῳ ἀγκῶνα τυχὼν μέσον.

Η, 11: Ἕκτωρ δ' Ἠϊονῆα βάλ' ἔγχεϊ ὀξυόεντι αὐχέν' ὑπὸ στεφάνης εὐχάλκου.

Η, 14: Ἰφίνοον βάλε δουρὶ—Δεξιάδην—ὦμον.

Θ, 121: ὁ δ' ἡνίοχον θεράποντα, Ἠνιοπῆα, ἵππων ἡνί' ἔχοντα βάλε στῆθος παρὰ μαζόν.

Θ, 313: ἱέμενον (Ἀρχεπτόλεμον) πόλεμόνδε βάλε στῆθος παρὰ μαζόν.

Λ, 578: καὶ βάλε Φαυσιάδην Ἀπισάονα—ἧπαρ ὑπὸ πραπίδων.

Μ, 400: τὸν δ Αἴας καὶ Τεῦκρος ὁμαρτήσανθ' ὁ μὲν ἰῷ βεβλήκει τελαμῶνα.

Ν, 387: ὁ δέ μιν φθάμενος βάλε δουρὶ λαιμὸν ὑπ' ἀνθερεῶνα.

Ν, 411: ἔβαλ' Ἱππασίδην Ὑψήνορα — ἧπαρ ὑπὸ πραπίδων.

Ν, 506: Ἰδομενεὺς δ' ἄρα Οἰνόμαον βάλε γαστέρα μέσσην.

Ξ, 450: βάλε δὲ Προθοήνορα δεξιὸν ὦμον.

Ξ, 465: τόν ῥ' ἔβαλεν — νείατον ἀστράγαλον.

Ο, 341: Δηίοχον δὲ Πάρις βάλε νείατον ὦμον.

Ο, 433: τόν ῥ' ἔβαλεν κεφαλὴν ὑπὲρ οὔατος ὀξέϊ χαλκῷ.

Ο, 576: ὑπέρθυμον Μελάνιππον — βάλε στῆθος παρὰ μαζόν.

Π, 289: τὸν βάλε δεξιὸν ὦμον.

Ρ, 605: Ἕκτορα δ' Ἰδομενεὺς — βεβλήκει θώρηκα κατὰ στῆθος παρὰ μαζόν.

Ε, 55: ἀλλά μιν Ἀτρείδης—Μενέλαος—μετάφρενον οὔτασε δουρί.

Ε, 458 καὶ 883: Κύπριδα μὲν πρῶτα σχεδὸν οὔτασε χεῖρ' ἐπὶ καρπῷ.

Λ, 420: ὁ δὲ πρῶτον μὲν ἀμύμονα Δηϊοπίτην οὔτασεν ὦμον.

Ν, 438: ἀτρέμας ἑσταότα στῆθος μέσον οὔτασε δουρὶ ἥρως Ἰδομενεύς.

Π, 467: ὁ δὲ Πήδασον οὔτασεν ἵππον ἔγχεϊ δεξιὸν ὦμον.

Π, 597: τὸν μὲν ἄρα Γλαῦκος στῆθος μέσον οὔτασε δουρί.

Ρ, 601: Λήϊτον αὖθ' Ἕκτωρ σχεδὸν οὔτασε χεῖρ' ἐπὶ καρπῷ.

Υ, 401: Ἱπποδάμαντα δ' ἔπειτα — μετάφρενον οὔτασε δουρί.

Ε, 146: τὸν δ' ἕτερον ξίφεϊ μεγάλῳ κληῗδα παρ' ὦμον πλῆξε.

Λ, 240: τὸν δ' ἄορι πλῆξ' αὐχένα.

Ν, 541: ἔνθ' Αἰνέας Ἀφαρῆα Καλητορίδην ἐπορούσας λαιμὸν τύψ' ἐπὶ οἷ τετραμμένον ὀξέϊ δουρί.

Λ, 563: Αἴαντα μέγαν — Τρῶες ὑπέρθυμοι — νύσσοντες ξυστοῖσι μέσον σάκος αἰὲν ἕποντο.

Υ, 587: ὁ δ' Ἀρηΐθοον θεράποντα — μετάφρενον ὀξέϊ δουρὶ νύξ', ἀπὸ δ' ἅρματος ὦσε.

Ὀδυσσ. Σ, 396: ὁ δ' ἄρ' οἰνοχόον (Ναύκ.: ὁ δὲ οἰνοχόον) βάλε χεῖρα δεξιτερήν.

Χ, 277: Ἀμφιμέδων δ' ἄρα Τηλέμαχον βάλε χεῖρ' ἐπὶ καρπῷ.

Χ, 294: Τηλέμαχος δ' Εὐηνορίδην Λειώκριτον οὖτα δουρὶ μέσον κενεῶνα.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ α ὠχρός τέ μιν

εἷλε παρειάς» (Ἰλ. Γ, 35) καὶ «ὡς ἄρα τόν γ' ἐρυγόντα λίπ' ὀστέα θυμὸς ἀγήνωρ» (Ἰλ. Υ, 406) καὶ «τὸν δὲ σκότος ὄσσε κάλυψεν» (Ἰλ. Δ, 461 καὶ ἀλλ.) καὶ «ὦ πόποι, ἦ μ' ἔδλαψε θεὰ πόδας» (Ἰλ. Ψ, 782) καὶ «Τρῶας δ' ἄχος ἔλλαβε θυμόν» (Ἰλ. Ξ, 475) καὶ «ἐπεί σε μάλιστα πόνος φρένας ἀμφιβέβηκεν» (Ἰλ. Ζ, 355) καὶ «τί δέ σε φρένας ἵκετο πένθος;» (Ἰλ. Σ, 73) καὶ «οὐ γάρ πώ ποτέ μ' ὧδέ γ' ἔρως (ἔρος) φρένας ἀμφεκάλυψεν» (Ἰλ. Γ, 442) καὶ «ὥς μιν ἔρως (ἔρος) πυκινὰς φρένας ἀμφεκάλυψεν» (Ἰλ. Ξ, 294) καὶ «ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων;» (Ἰλ. Δ, 350 καὶ ἀλλ.) καὶ «γῦπε δέ μιν ἑκάτερθε παρημένω ἧπαρ ἔκειρον» (Ὀδ. Λ, 578) καὶ «τῷ σε πόδας νίψω» (Ὀδ. Τ, 376) καὶ «τὴν δ' ἅμα χάρμα καὶ ἄλγος ἕλε φρένα» (Ὀδ. Τ, 471) καὶ ἄλλα πολλὰ ὅμοια τούτοις.

Μέγα πλῆθος παραδειγμάτων τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος σχήματος συνήγαγεν ἐκ τοῦ Ὁμήρου ὁ Λαρόχης ἐν *Homer. Stud.* σελ. 226 κέξ. Παρέθετο δέ τινα καὶ ἐκ τῶν Ὁμηρικῶν Ὕμνων καὶ ἐκ τοῦ Ἡσιόδου καὶ ἐξ Ἀπολλωνίου τοῦ Ῥοδίου καὶ ἐκ Κοίντου τοῦ Σμυρναίου. Πρβ. καὶ Θείρσχιον ἐν *Ἑλλην. Γραμματ.* σελ. 467 ἐκδ. γ' καὶ ἐν *Γραμματ. τῆς Ἑλλην. Γλώσσ.* σελ. 269 ἐκδ. δ' καὶ Ματθίαν ἐν *Διεξοδ. Ἑλλην. Γραμματ.* σελ. 942-3 καὶ Κυννῆρον ἐν *Διεξοδ. Γραμματ. τῆς Ἑλλ. Γλώσσ.* Τόμ. Β', σελ. 247 ἐκδ. β' καὶ Κρυγῆρον ἐν *Ἑλλην. Γραμμ.* Μέρ. Β', β', σελ. 19 ἐκδ. γ'. Πρβ. καὶ Κόβητον ἐν *Μνημοσ.* 1873, σελ. 20 καὶ Μερκέλιον ἐν *Προλεγομ. εἰς Ἀπολλών. Ῥόδ.* σελ. ϛα' καὶ Κοιχλῦν ἐν *Προλεγομ. εἰς Κόϊντ. Σμυρν.* σελ. ξζ'.

Ἐν Ὀδυσσείας Σ, 88 κεῖται «ὡς φάτο· τῷ δ' ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τρόμος ἔλλαβε γυῖα». Ἀλλ' ἐν ἑνὶ τῶν κωδίκων εἶνε γεγραμμένον «*τὸν* δ' ἔτι μᾶλλον κτέ.», ὃ ἔτυχεν ἀποδοχῆς ὑπὸ τοῦ Λαρόχου ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ὀδυσσείας. Ἴδε καὶ Ἑρουερδῆνα ἐν *Quaest. Epic. et Eleg* σελ. 50-1.

Ἐν Ἰλιάδος Ε, 145-6 ἔχουσι τἀντίγραφα «τὸν μὲν ὑπὲρ μαζοῖο βαλὼν χαλκήρεϊ δουρί, *τὸν δ' ἕτερον* ξίφεϊ μεγάλῳ κληῖδα παρ' ὦμον πλῆξ'». Ὁ δὲ Ζηνόδοτος ἀνεγίνωσκε «*τοῦ δ' ἑτέρου* ξίφεϊ μεγάλῳ κτέ.», ὡς διδασκόμεθα ἐκ τῶν εἰς Ἰλιάδα Σχολίων Τόμ. Α', σελ. 204, 20 Δινδ. «Ὅτι Ζηνόδοτος γράφει *τοῦ δ' ἑτέρου*. Ὁ δὲ ποιητὴς οὕτως λέγει· ξανθῆς δὲ κόμης ἕλε Πηλείωνα». Πρβ. σελ.

33, 10 «Κόμης ἕλε Πηλείωνα: Ὅτι οὕτως λέγει, τὸν Πηλείωνα τῆς κόμης εἷλεν, οὐχὶ τοῦ Πηλείωνος τὴν κόμην».

Σημειωτέον δ' ὅτι οἱ Ὁλλανδοὶ ἐκδόται τῆς Ἰλιάδος, ὑφηγησαμένου τοῦ Ἑρουερδῆνος ἐν *Quaest. Epic. et Eleg.* σελ. 6, ἔγραψαν ἐν Ἰλ, Ε, 310 καὶ Λ, 356 «ἀμφὶ δέ Ϝ' ὄσσε κελαινὴ νὺξ ἐκάλυψε» (=ἀμφὶ δέ *Fe* ὄσσε κτέ.). Καὶ ὁ Ναύκιος δ' ὑπελάμβανεν ὅτι οὕτω προηνέχθη ὁ στίχος ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ.

Ὁ Εὐστάθιος λέγει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 93, 13 «Ἔστι δέ πως ἀκατάλληλον ἐνταῦθα κατὰ σύνταξιν ὑγιῆ τὸ *περὶ γάρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψε φύλλα τε καὶ φλοιόν*· οὐ γὰρ πάνυ εὐοδοῦται εἰς σύνταξιν ὁ εἰπὼν ὅτι *περιέλεψεν ὁ χαλκὸς αὐτὸ φύλλα τε καὶ φλοιόν*, ἀλλὰ κατὰ γενικὴν εἰπεῖν ἔδει *παρὰ τοῦ σκήπτρου, ὅτι ὁ χαλκὸς περιελέπισεν αὐτοῦ τὰ φύλλα καὶ τὸν φλοιόν*. Ἔχει δὲ ἡ καινότης τῆς τοιαύτης συντάξεως θεραπείας τρεῖς. Μίαν μὲν τὴν ἀντίπτωσιν, ὡς τοῦ *ἑ* ἀντὶ πτώσεως ἄλλης κειμένου, ἤγουν ἀντὶ γενικῆς, ἥτις ἐστὶ τὸ *αὐτοῦ*. Ἑτέραν δὲ ἔχει θεραπείαν πρὸς λῆψιν (γρ. *πρόσληψιν*) προθέσεως ἔξωθεν, ἵνα λεγῃ ὅτι *περιέλεψεν αὐτὸ ὁ χαλκὸς κατὰ τὰ φύλλα καὶ τὸν φλοιόν*. Τρίτην δὲ καὶ τελευταίαν θεραπείαν ἡ τοιαύτη σύνταξις ἔχει τὴν στιγμὴν καὶ τὴν ἐκ τοῦ ἐπιφερομένου σαφήνειαν· ἡ γὰρ στιγμὴ ἀναπαύουσα τὸ *ἑ* ἐπάγει ὕστερον τὸ *φύλλα τε καὶ φλοιόν*, ἵνα λέγῃ ὅτι *περιέλεψεν αὐτὸ ὁ χαλκός· ποῖον αὐτό; τὰ φύλλα δηλαδὴ καὶ τὸν φλοιόν*. Καὶ ἔστι τὸ μὲν *ἑ*, ἤγουν *αὐτό*, ὁλότης τοῦ ξύλου, τὸ δὲ *φύλλα καὶ φλοιόν* δήλωσις μέρους τοῦ ἐκπίπτοντος ἐν τῷ λεπίζεσθαι. Τοιαῦτα δὲ καὶ ἄλλα μυρία παρὰ τῷ ποιητῇ ἔχοντα τὴν ὁλότητα κατὰ αἰτιατικὴν πτῶσιν, εἶτα ἑρμηνείαν αὐτῆς ἐκ τῶν μερῶν ὁμοιόπτωτον, ὡς ἐκθεραπεύεσθαι ὁμοίως τριχῶς καὶ αὐτά. Οἷον *ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων;* Ἢ γὰρ τὸ *σέ* ἀντὶ πτώσεως ἑτέρας ἐλήφθη· *σοῦ* γὰρ ὤφειλεν εἰπεῖν· καὶ ἔστι τοῦτο ἀντίπτωσις. Ἢ πρόθεσιν προσληπτέον ἔξωθεν, οἷον *ποῖόν σε ἔπος ἐξέφυγε κατὰ τὸ ἕρκος τῶν ὀδόντων*· τοῦτο δὲ μάλιστα ἐκδηλότατον ἀπὸ τοῦ ἐντελῶς ἐν Ὀδυσσείᾳ ῥηθέντος *εὖτ' ἄν μιν κάματος κατὰ γυῖα λάβῃσιν*, ὅπερ, εἰ δίχα προθέσεως ἐρρέθη, *εὖτ' ἄν μιν κάματος γυῖα λάβῃσιν*, ὅμοιον (ἂν) ἦν τῇ ἐνταῦθα καινοπρεπείᾳ τοῦ σχήματος—Ἢ στικτέον εἰς τὸ *ἔφυγε* καὶ τὸ μὲν *σέ* νοητέον δηλοῦν τὸν ὅλον ἄνθρωπον, τὸ δὲ *ἕρκος ὀδόντων* ἐπηνέχθαι εἰς δήλωσιν τοῦ μέρους, ὅθεν ὁ λόγος φυγὰς ἐδρα-

πέτευσεν, ὅπερ ἐστὶ τὰ χείλη, αἱ θύραι τοῦ στόματος. Τοιοῦτον καὶ τὸ *τί δέ σε φρένας ἵκετο πένθος*; Ἡ γὰρ τὸ *σέ* ἀντὶ τοῦ *σοῦ* εἴληπται ἢ *τί δέ σε κατὰ τὰς φρένας ἵκετο πένθος*; ἢ *τί ποτέ σε πένθος ἵκετο*, τὰς σὰς *φρένας* δηλαδή; Ὅμοιον καὶ τὸ *ἐπεί μιν ἄχος κραδίην καὶ θυμὸν ἵκανεν*· ἤγουν *ἐπειδὴ αὐτοῦ τὴν καρδίαν λύπη κατέλαβεν* ἢ *αὐτὸν κατὰ τὴν καρδίαν λύπη κατέλαβεν* ἢ *αὐτὸν λύπη κατέλαβεν*, ἤγουν *τὴν καρδίαν αὐτοῦ*. Τοιοῦτον καὶ τὸ *Ἕκτορα δ' αἰνὸν ἄχος πύκασε φρένας* καὶ τὸ *ἄθος τέ μιν ἵκετο θυμὸν* καὶ *κρατερὸν ῥά ἑ πένθος ὀφθαλμοὺς κάλυψε* καὶ *τοὺς δ' ἄρα πάντας ὑπὸ τρόμος ἔλλαβε γυῖα* καὶ *Τρῶας δ' ἄχος ἔλλαβε θυμὸν* καὶ ἄλλα μυρία. Ἰστέον δὲ καὶ ὅτε που εἴπῃ ὁ ποιητὴς *πρύμνῃ ἐνὶ νηΐ* τοιαύτην ἔχειν τινὰ μέθοδον καὶ τοῦτο τὸ σχῆμα τῶν δύο δοτικῶν· ὅλον μὲν γὰρ ἡ ναῦς, μέρος δὲ ἡ πρύμνα. Λέγει οὖν ὅτι *ἐν τῇ νηΐ*, ἤγουν *ἐν μέρει αὐτῆς*, *τῇ πρύμνῃ*, ἢ κατὰ ἀντίπτωσιν *ἐν τῇ πρύμνῃ τῆς νηός*. Ὅμοιον καὶ τὸ *ἀλλ' οὐκ Ἀτρείδῃ ἥνδανε θυμῷ*· ὅλον μὲν γάρ τι ὁ Ἀτρείδης, μέρος δὲ ὁ θυμός· ἢ τοίνυν *τῷ Ἀτρείδῃ οὐκ ἤρεσκεν ἐν τῷ θυμῷ* ἢ ἀντιπτωτικῶς *τῷ τοῦ Ἀτρείδου θυμῷ*». Ἐσφαλμένον πάντως εἶνε τὸ «κατὰ γενικὴν εἰπεῖν ἔδει *παρὰ τοῦ σκήπτρου*», ἀποκαθίσταται δ' ἴσως ἡ ὀρθὴ γραφή, ἂν ἀναγνωσθῇ «κατὰ γενικὴν εἰπεῖν ἔδει *περὶ γάρ ῥά ἑ*, *ἤγουν τοῦ σκήπτρου*».

Καὶ ἐν ἄλλοις τόποις τῶν εἰς Ὅμηρον Παρεκβολῶν ποιεῖται σημείωσιν ὁ Εὐστάθιος περὶ τῆς προκειμένης ἡμῖν συντάξεως, οἷον

σελ. 118, 30 «Τὸ δὲ *τί σε φρένας ἵκετο πένθος*; οὐ πάνυ εὐσύντακτον ὂν ὅμοιόν ἐστι τῷ *περὶ γάρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψε φύλλα τε καὶ φλοιόν*, περὶ οὗ γέγραπται».

σελ. 377, 36 «Τὸ δὲ *ὦχρός τέ μιν εἷλε παρειάς* ταὐτόν ἐστι κατὰ τὸ σχῆμα τῷ *περὶ γάρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψε φύλλα τε καὶ φλοιόν*. Καὶ εἴρηται ἱκανῶς ἐκεῖ περὶ τοῦ τοιούτου σχήματος».

σελ. 703, 9 «Ὅτι τὸ *Ἕκτορα δ' αἰνὸν ἄχος πύκασε φρένας ἡνιόχοιο*, ἤγουν τὰς τοῦ Ἕκτορος φρένας ἐκάλυψεν ἢ ἐπύκνωσε λύπη, συνήθως τῷ ποιητῇ ἐσχημάτισται. Καὶ ζήτει τὴν ἀντιπτωτικὴν ταύτην ὁμοιότητα καὶ ἐν τῷ *περὶ γάρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψε φύλλα*».

σελ. 1081, 1 «Τὸ δὲ *κελαινεφὲς αἷμα Σαρπηδόνα* συνηθέστατον Ὁμήρῳ σχῆμα, ὁποῖον σὺν ἄλλοις μυρίοις καὶ τὸ *περὶ γάρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψε φύλλα* καὶ τὸ *αὐτὸν δὲ σκότος ὄσσε κάλυψε*».

σελ. 1222, 14 «Ἐν δὲ τῷ *ἐρινεὸν νέους ὄρπηκας* ἡ ἀντίπτωσίς ἐστι τὸ σχῆμα, ἵνα λέγῃ *ἐρινεοῦ ὄρπηκας*, ἡ παράθεσις μέρους πρὸς ὅλον διὰ σαφήνειαν· ὅλον μὲν γάρ τι ὁ ἐρινεός, μέρος δὲ οἱ νέοι ὄρπηκες».

σελ. 1410, 4 «Τὸ δὲ *ὅτε ἄν αὐτὸν κάματος κατὰ γυῖα λάβῃ* ἐντελέστατα εἴρηται· καὶ χρὴ ἔχειν αὐτὸ εἰς σαφήνειαν τοῦ *περὶ γάρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψε φύλλα τε καὶ φλοιόν* καὶ τῶν ὁμοίων, ὡς λειπούσης καὶ ἐκεῖ τῆς κατά προθέσεως. Εἰ δὲ ἦν *ὅτε ἄν αὐτὸν κάματος γυῖα λάβῃ*, ἦν ἂν καὶ αὐτὸ ἐλλειπτικῶς ὅμοιον ἐκείνοις».

σελ. 1792, 46 «Τὸ δὲ *κῦσε* (γρ. *κύΣΣε*) *δέ μιν κεφαλὴν* καὶ ἑξῆς σχῆμά ἐστι συνηθέστατον Ὁμήρῳ καὶ ἔχει αὐτὸ συντάξεις τρεῖς· ἢ γὰρ *ἔκυσεν αὐτοῦ κεφαλὴν καὶ φάεα* ἢ *ἔκυσεν αὐτὸν κατὰ κεφαλὴν καὶ φάεα* ἢ *ἔκυσεν αὐτόν*, ἤγουν *τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ φάη*».

σελ. 1869, 25 «Τὸ δὲ *σὲ πόδας νίψω* ὅμοιον τῷ *καί σε φρένας ἵκετο πένθος* καὶ τοῖς ὁμοίοις. Λέγει γὰρ ἢ ὅτι *σε κατὰ τοὺς πόδας νίψω* ἢ *σέ*, ἤγουν *τοὺς πόδας*, οὐ μὴν ὅλον τὸν ξένον, ἢ κατ' ἀντίπτωσιν *νίψω σου τοὺς πόδας*».

σελ. 1891, 58 «*Ὄφρ' ἔτι μᾶλλον δύῃ ἄχος κραδίην Λαερτιάδην, Ὀδυσῆα*, ἤγουν *ἵνα ὑπεισέλθῃ λύπη τὸν Ὀδυσσέα κατὰ καρδίαν* ἢ ἀντιπτωτικῶς *τὴν καρδίαν τοῦ Ὀδυσσέως*· ὁποῖα μυρία καὶ ἄλλα τοιαῦτα σχήματα παρὰ τῷ ποιητῇ».

Περὶ τοῦ ἐν Ὀδυσσ. Α, 192 «εὖτ' ἄν μιν κάματος *κατὰ* γυῖα *λάβῃσιν* ἑρπύζοντ' ἀνὰ γουνὸν ἀλωῆς οἰνοπέδοιο» δοξάζουσί τινες ὅτι εἶνε εἰρημένον κατὰ τμῆσιν, ὡς λέγεται, ἀντὶ τοῦ «εὖτ' ἄν μιν κάματος γυῖα *καταλάβῃσιν* κτἑ.». Ἀναγκαίως δ' ἔχει κατὰ τὴν γνώμην ταύτην νὰ ὑποληφθῇ ὅτι ἡ ῥῆσις συνετάχθη κατὰ τὸ σχῆμα τὸ ὀνομαζόμενον καθ' ὅλον καὶ μέρος. Πρβ. Ἰλ. Δ, 229 «ὁππότε κέν μιν γυῖα λάβῃ κάματος». Εἰς τὸ ἐν Ἰλιάδ. Π, 333 «τὸν δὲ κατ' ὄσσε ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή» φέρεται τὸ σχόλιον τόδε (Σχολ. Ἰλ. Τόμ. Δ', σελ. 125, 31) «Τὸ *τὸν δέ* ἀντὶ τοῦ *τοῦ δέ*· ἡ δὲ *κατά* πρὸς τὸ ἔλαβεν». Ἄλλοι δ' ὅμως συνάπτουσιν, ὡς ὁ Εὐστάθιος, τὴν πρόθεσιν τῇ πτώσει καὶ οὐχὶ τῷ ῥήματι (Ἴδε Λεξ. Ὁμηρ. Ἐβελ. Τόμ. Α', σελ. 673).

Ἐπάναγκες νομίζομεν νὰ παρατηρηθῇ ὅτι συγχέονται ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου δύο διάφοροι συντάξεις. Οὔτε ἡ ἐν Ἰλιάδος Α, 236 ἀπαν-

τῶσα ῥῆσις «περὶ γάρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψε φύλλα τε καὶ φλοιόν» (=περιέλεψε γάρ ῥά ἑ χαλκὸς φύλλα τε καὶ φλοιόν) εἶνε προενηνεγμένη κατὰ τὸ σχῆμα ὃ λέγεται καθ' ὅλον καὶ μέρος, οὔτε ἡ ἐν Ἰλιάδος Π, 667 κειμένη «κελαινεφὲς αἷμα κάθηρον ἐλθὼν ἐκ βελέων Σαρπηδόνα», ἐν ᾗ ἀντὶ τῆς αἰτιατικῆς *Σαρπηδόνα* ἐγράφετο ὑπὸ τοῦ Ἀριστάρχου ἡ δοτικὴ *Σαρπηδόνι*. Τὰ ῥήματα *λέπειν* (*περιλέπειν*) καὶ *καθαίρειν* λαμβάνουσι δύο αἰτιατικάς, ὡς τὰ ὁμοίας ἐννοίας ἐχόμενα *ἀφαιρεῖν*-*ἀφαιρεῖσθαι* καὶ *ἐξαιρεῖσθαι* καὶ *ἐξαίνυσθαι*. Τὸ *κάθηρον* ἐμφαίνει ἐμφερές τι τῷ *καθαίρων ἄφελε*. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον συντάσσονται καὶ τὰ ῥήματα *συλᾶν*, *ἐναρίζειν*, *ἀμέρδειν*, κτλ. Ἐλέχθη δ' ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου καὶ «ὄφρα τάχιστα Πάτροκλον λούσειαν ἄπο βρότον αἱματόεντα» (Ἰλ. Σ, 345. Πρβ. καὶ Ψ, 41) καὶ «οἵ σ' ὠτειλὴν αἷμ' ἀπολιχμήσονται ἀκηδέες» (Ἰλ. Φ, 122) καὶ «αὐτὰρ ὁ ἐκ ποταμοῖο χρόα νίζετο δῖος Ὀδυσσεὺς ἅλμην» (Ὀδ. Ζ, 224). Ἴδε Λαρόχην ἐν *Homer. Stud.* σελ. 235-8. Πρβ. καὶ Ματθίαν ἐν *Διεξοδ. Ἑλλην. Γραμματ.* σελ. 931 ἐκδ. γ' καὶ Κυννῆρον ἐν *Διεξοδ. Γραμμ. τῆς Ἑλλ. Γλώσσ.* Τόμ. Β', σελ. 279 ἐκδ. β'.

Ὁ Ἀσώπιος γράφει ἐν *Συντ. Περ. Δευτ.* σελ. 264 ἐκδ. β' «Ταῦτα (τὰ ἐνδύσεως δηλ. καὶ ἐκδύσεως σημαντικὰ) παρακολουθοῦσι καὶ τὰ ἀποστερήσεως καὶ ἀφαιρέσεως σημαντικά, ἄλλως εἰς τὰ μετὰ αἰτιατικῆς καὶ γενικῆς συντασσόμενα καταλεχθέντα· *ἡμᾶς ἀποστερεῖ τὸν μισθόν* (Ξ. Ἀν. Ζ', ς', 8).—*ταύτην ὑμᾶς τὴν χώραν ἀποστερεῖν ἐπιχειροῦσιν* (Ἰσ.).—*τὴν θεὰν τοὺς στεφάνους σεσυλήκασι* (Δημ.).—*ἐκείνους τὰ ὅπλα ἀφῃρήμεθα* (Ξ). Τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ἀκολουθοῦσι καὶ τὰ *ἀποξυρᾶν τινα τὴν κεφαλὴν* (Ἡρ.).—*Διογείτων τὴν θυγατέρα ἔκρυψε τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρός* (Λυσ.)». Ὁ Δημοσθένης εἶπε σελ. 616, 74 «*τὴν*—*θεὸν* τοὺς στεφάνους σεσυλήκασι», οὐχὶ *τὴν θεάν*, ὁ δὲ Λυσίας κατὰ Διογείτ. 7 «Διογείτων τὴν μὲν θυγατέρα *ἔκρυπτε* τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρός», οὐχὶ *ἔκρυψε*. Δεινῶς δὲ σφάλλεται ὁ Ἀσώπιος νομίζων ὅτι ἠδύνατο νὰ ῥηθῇ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου *ἀποξυρᾶν*, ὅπερ παντελῶς ἀλλότριον τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων εἶνε λεγόντων ἀεὶ κατὰ τὴν πρώτην συζυγίαν *ξυρέειν*-*ξυρεῖν*, *ἀποξυρέειν*-*ἀποξυρεῖν*. Τὸ χωρίον τοῦ Ἡροδότου (βιβλ. Ε', 35) ἔχει ὧδε· «ὁ δὲ τῶν δούλων τὸν πιστότατον ἀποξυρήσας τὴν κεφαλὴν ἔστιξε». Σημειοῦται δ' ὁ Κρυγῆρος «*ἀποξυρήσας* mit zwei Ac. wie ἀφαιρεῖσθαί τινά τι;

doch kann τὸν πιστότατον auch von ἔστιξε abhängen». Ἀνόμοια παραβάλλει ἀλλήλοις ὁ Κρυγῆρος. Ὀρθὴ ἡ παρατήρησις αὐτοῦ θὰ ἦτο, ἂν ἔκειτο παρὰ τῷ Ἡροδότῳ «ὁ δὲ τῶν δούλων τὸν πιστότατον *ἀποξυρήσας τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς* ἔστιξε αὐτήν», τουτέστιν: ἀφελὼν διὰ ξυρήσεως τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς. Ἀλλὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου γεγραμμένον «ὁ δὲ τῶν δούλων τὸν πιστότατον ἀποξυρήσας τὴν κεφαλὴν ἔστιξε», ἂν ἡ αἰτιατικὴ *τὴν κεφαλὴν* συναφθῇ τῇ μετοχῇ *ἀποξυρήσας*, ἐπάναγκες εἶνε ν' ἀναχθῇ εἰς τὸ σχῆμα καθ' ὅλον καὶ μέρος. Ὁ Ἀβίχτης ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἡροδότου συντάσσει τὴν μὲν πρώτην αἰτιατικὴν *τὸν πιστότατον* τῇ μετοχῇ *ἀποξυρήσας*, τὴν δὲ δευτέραν *τὴν κεφαλὴν* τῷ ῥήματι *ἔστιξε*· ἤγουν «ὁ δὲ τῶν δούλων τὸν πιστότατον ἀποξυρήσας, τὴν κεφαλὴν ἔστιξε». Σημειωτέον δ' ὅτι ὀλίγον κατωτέρω τῆς ῥήσεως ταύτης λέγει ὁ Ἡρόδοτος «κελεύειν Ἀρισταγόρην *ξυρήσαντά μιν τὰς τρίχας* κατιδέσθαι ἐς τὴν κεφαλήν», τουτέστιν: ἀφελόντα αὐτὸν τὰς τρίχας διὰ ξυρήσεως.

Ἐν τοῖς εἰς Ὀδύσσειαν Σχολίοις φέρεται σελ. 668, 25 «Ὁ δ' ἄρ' οἰνοχόνον βάλε χεῖρα: Ὅμοιον τῷ ὁ δ' ἐρινεὸν ὀξέϊ χαλκῷ τάμνε νέους ὅρπηκας». Πρβ. καὶ Κόβητον ἐν *Μνημοσ.* 1873, σελ. 20. Ἀλλ' ὁ Λαρόχης ἐν *Homer. Stud.* σελ. 237 νομίζει ὅτι τὸ *τάμνε* ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τῆς Ἰλιάδος (Φ, 37), ὡς τὸ *ἔλεψε*, εἶνε παρειλημμένον ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς ἀφαιρέσεως. Δυσπαράδεκτος ἡμῖν φαίνεται ἡ γνώμη τοῦ Λαρόχου.

Ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου μνημονευομένοις χωρίοις ὑπάρχει καὶ τὸ κατὰ δοτικὴν πτῶσιν εἰρημένον *πρύμνῃ ἐνὶ νηΐ*. Γράφει δ' ὁ Εὐστάθιος καὶ ἐν σελ. 787, 58 «Διασαφεῖται δὲ συνήθως ἐν τούτοις καὶ ὁλότης τῇ τοῦ μέρους ἐπιφορᾷ, ὡς ἐν τῷ *νηῒ παρὰ πρύμνῃ*· τὸ γὰρ *πρύμνῃ* ἑρμηνευτικόν ἐστι τοῦ *νηΐ*, ἵνα λέγῃ ὅτι τὸ *νηΐ* οὐκ ἐπὶ ὁλότητος νοητέον ἄρτι ἀλλ' ἐπὶ μέρους, τῆς πρύμνης δηλαδή, ἐν ᾗ τὰ ὅπλα ἐφορεῖτο τῷ βασιλεῖ. Οἱ δὲ πλείους τῶν ἑρμηνέων ἀντίπτωσιν τὸ σχῆμά φασιν, ἵνα λέγῃ νηὸς παρὰ πρύμνῃ». Ὑπὸ τοῦ Λεσβώνακτος ἐν τῷ περὶ Σχημάτων λέγεται σελ. 181 Βαλκ. «Κολοφώνιον. Ὡς τὸ χαλινὸν τῷ ἵππῳ ἀντὶ τοῦ ἵππου, ἡ κεφαλὴ τῷ ἀνθρώπῳ ἀντὶ τοῦ ἀνθρώπου· ὡς καὶ Ὅμηρος· νηῒ παρὰ πρύμνῃ, ἀντὶ τοῦ νηός». Φέρεται δὲ καὶ ἐν τοῖς εἰς Ὀδύσσειαν Σχολίοις σελ. 116, 10 «Νηΐ: ἀντὶ τοῦ νηός» καὶ «Ἀντὶ τοῦ νεὼς πρύμνῃ· καὶ ἐν Ἰλιάδι· νηῒ δ'

ἐνὶ πρύμνῃ ἔναρα βροτόεντα Δόλωνος» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Τόμ. Α', σελ. 369, 14 «νηῒ δ' ἐνὶ πρύμνῃ: Ὅτι ἀντὶ τοῦ νεὼς πρύμνῃ» καὶ σελ. 341, 22 «Νηί: Ὅτι πτῶσις ἐνήλλακται ἀντὶ τοῦ παρὰ νεὼς πρύμνῃ». Πρβ. καὶ Τόμ. Β', σελ. 99, 4 «Τὴν μὲν πρύμνην: Πρὸς τὴν φράσιν ὅτι οὕτως εἴρηκε τὴν μὲν πρύμνην ἀντὶ τοῦ τῆς μὲν τὴν πρύμνην» καὶ σελ. 277, 22. Ἀλλ' ἡ ὀρθὴ γραφὴ εἶνε *πρυμνῇ ἐνὶ νηί* (Ὀδ. Μ, 411) καὶ *νηῒ δ' ἐνὶ πρυμνῇ* (Ἰλ. Κ, 570 καὶ Ὀδ. Β, 417 καὶ Ο, 206) καὶ *νηῒ παρὰ* (*πάρα*) *πρυμνῇ* (Ἰλ. Η, 383 καὶ Κ, 35 καὶ Π, 286 καὶ Ὀδ. Ο, 223) καὶ *τὴν μὲν πρυμνὴν* (Ἰλ. Π, 124). Ὑπάρχει ἐπίθετον *πρυμνός* συνωνυμοῦν τῷ *ἔσχατος*, οἷον *πρυμνοῖο βραχίονος*, *πρυμνὸν δεξιὸν ὦμον*, *πρυμνὸν σκέλος*, κτλ. Τούτου τὸ θηλυκὸν εἶνε *πρυμνή*, οἷον Ἰλ. Ε, 292 «τοῦ δ' ἀπὸ μὲν γλῶσσαν *πρυμνὴν* τάμε χαλκὸς ἀτειρής» καὶ Μ, 148 «ἄγνυτον ὕλην *πρυμνὴν* ἐκτάμνοντε». Συνήθως δὲ τίθεται ἐπὶ νεώς, οἷον *νηῒ παρὰ* (*πάρα*) *πρυμνῇ*, κτλ. Ὁ Ἡρῳδιανὸς γράφει ἐν τῇ Ἰλιακῇ Προσῳδίᾳ Ε, 292 «Πρυμνήν: πρυμνήν, ὡς πυκνήν· ἐπίθετον γάρ. Ὅταν δὲ ἰδίως ἐπὶ τοῦ πλοίου, βαρύνομεν, ὡς λευκή καὶ λεύκη» καὶ Μ, 149 «Πρυμνήν; ὡς πυκνήν. Εἴπομεν δὲ περὶ τούτου». Πρβ. καὶ Ξ, 32 «Προπαροξυτονητέον τὸ πρύμνησιν. Κράτης μέντοι προπερισπᾷ ἀκούων ἐπὶ ταῖς ἐσχάταις, πλανηθεὶς ἐκ τοῦ τὰς γὰρ πρώτας πεδίον δὲ εἴρυσαν. Ἀγνοεῖ δὲ ὅτι ὁ ποιητὴς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸ πρυμνὸν οὐ τίθησιν ἐπὶ διεστῶτος σώματος ἀλλ' ἐπὶ ἡνωμένου· πρυμνὸν ὑπὲρ θέναρος· τοῦ δ' ἀπὸ μὲν γλῶσσαν πρυμνὴν τάμε· πρυμνὴν ἐκτάμνοντες» (Πρβ. καὶ Μερκέλιον ἐν *Προλεγομ. εἰς Ἀπολλών. Ῥόδ.* σελ. ϛ'). Λέγει δὲ καὶ ὁ Εὐστάθιος σελ. 547 τέλ. «Πρυμνὸν δὲ τὸ ἔσχατον—Ὅθεν καὶ νηὸς πρύμνη βαρυνομένη αὐτὴ πρὸς διαστολὴν τοῦ πρυμνή ἡ ἐσχάτη. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸ πρυμνόθεν ἐπίρρημα». Πρβ. καὶ σελ. 1828, 24 «Εἴ γε βάλλεται πρυμνότατον κατὰ νῶτον, ὅ ἐστι ἔσχατον πρὸς τῇ κεφαλῇ δηλαδή, ὁποῖον καὶ μετ' ὀλίγα τὸ θρήνυϊ πρυμνὸν βάλε δεξιὸν ὦμον» καὶ σελ. 955, 62 «Πρυμνὰ δὲ κέρατα αἱ ῥίζαι τῶν κεράτων» καὶ σελ. 1120, 35 «Δόρυ δὲ πρυμνὸν τὴν αἰχμὴν λέγει» καὶ σελ. 987, 49 «Ὅτι ὥσπερ ἀκρώρεια ἡ ἀνωτάτω τοῦ ὄρους ἐξοχή, οὕτω πρυμνώρεια πολυπιδάκου Ἴδης τὸ πρυμνὸν ἤτοι τὸ κατωτάτω αὐτῆς ἄκρον, οἵπερ εἰσὶν ἀκριβῶς πόδες ὄρους».

Ἀναγινώσκων τις ἃ ἐν τοῖς ἄνω παρεθέμεθα ἐκ τῶν εἰς Ὅμηρον Παρεκβολῶν τοῦ Εὐσταθίου βλέπει ὅτι τριττῶς κατ' αὐτὸν δύναται νὰ νοηθῇ ἡ ἐπιπλοκὴ τῶν λέξεων, καθ' ἣν λέγεται *ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων*; καὶ *κύσσε δέ μιν κεφαλὴν* καὶ ἄλλα τοιαῦτα· κατ' ἀντίπτωσιν (ἤτοι ἐναλλαγὴν πτώσεως), κατ' ἔλλειψιν προθέσεως καὶ κατὰ τὸ σχῆμα τὸ ὑπὸ γραμματικῶν τινων καλούμενον καθ' ὅλον καὶ μέρος.

Ἡ γνώμη, καθ' ἣν ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκφορᾷ εἶνε εἰλημμένη πτῶσις ἀντὶ πτώσεως, φέρεται καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις, οἷον Τόμ. Α', σελ. 194, 8 «Τὸν δὲ σκότος ὄσσε κάλυψεν: Σολοικισμὸς παρὰ τὰς πτώσεις· ἔδει γὰρ εἰπεῖν τοῦ δὲ σκότος ὄσσε κάλυψεν» καὶ σελ. 275, 16 «(Ἕκτορα δ' αἰνὸν ἄχος πύκασε φρένας ἡνιόχοιο): Ὅτι ἐλλείπει ἡ περί καὶ ὅτι ἀντὶ τοῦ Ἕκτορος φρένας» καὶ σελ. 398, 34 «Καί μιν βάλε μηρὸν ὀϊστῷ: Ὅτι ἀντὶ τοῦ καὶ αὐτοῦ τὸν μηρὸν ἔτρωσεν» καὶ Τόμ. Β', σελ. 25, 13 «(Τὸν δὲ σκότος ὄσσε κάλυψεν): Ὅτι πτῶσις ἤλλακται ἀντὶ τοῦ τοῦ δὲ σκότος ὄσσε» καὶ σελ. 212, 3 «Ἐρινεὸν ὀξέϊ χαλκῷ τάμνε νέους ὄρπηκας: Ὅτι πτῶσις ἤλλακται ἀντὶ τοῦ ἐρινεοῦ νέους ὄρπηκας. Καὶ ἐν Ὀδυσσείᾳ· ὁ δ' ἄρ' οἰνοχόον βάλε χεῖρα ἀντὶ τοῦ οἰνοχόου. Ἔστι δὲ ἡ φράσις συνήθης αὐτῷ» καὶ σελ. 217, 5 «(Τῷ δ' ἑτέρῳ μιν πῆχυν ἐπιγράβδην βάλε χειρὸς δεξιτερῆς): Ὅτι ἀρχαϊκῶς πάλιν τὸν πῆχυν αὐτὸν ἔβαλεν, οὐχὶ τὸν πῆχυν αὐτοῦ» καὶ σελ. 277, 22 «(Γυναῖκά τε θήσατο μαζόν): Ἡ διπλῆ ὅτι ἀντὶ τοῦ γυναικὸς μαζόν. Ὁμηρικὸν δὲ τὸ ἔθος· ὡς τὴν μὲν πρύμνην πῦρ ἄμφεπε» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 125, 31 «(Τὸν δὲ κατ' ὄσσε ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος): Τὸ τὸν δέ ἀντὶ τοῦ τοῦ δέ· ἡ δὲ κατά πρὸς τὸ ἔλαβεν». Πρβ. καὶ Σχολ. Ἰλ. σελ. 472, 20 Βεκκ. «(Ἕκτορα δ' αἰνὸν ἄχος πύκασε φρένας): Ἕκτορα ἀντὶ τοῦ Ἕκτορος».

Ἐν Ἰλιάδος Ψ, 854 ἔχουσι τἀντίγραφα «ἐκ δὲ τρήρωνα πέλειαν λεπτῇ μηρίνθῳ δῆσεν ποδός, ἧς ἄρ' ἀνώγει τοξεύειν». Ἐγράφετο δὲ καὶ κατ' αἰτιατικὴν πτῶσιν *δῆσεν πόδα*, ὡς εἶνε παραδεδομένον ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις Τόμ. Β', σελ. 272, 29 «Λεπτῇ μηρίνθῳ δῆσεν ποδός: — Κατ' ἔνια δὲ δῆσεν πόδα». Κάλλιστ' ἔχει ἡ ἐκφορὰ «ἐκ δὲ τρήρωνα πέλειαν — δῆσεν *ποδός*».

Διάφορα τοῦ χωρίου τούτου εἶνε δύο ἄλλα τοῦ ποιητοῦ χωρία, ἐν οἷς διττὴ τὸ πάλαι ἐφέρετο γραφή. Ἐν Ἰλιάδος Ξ, 208 ἀνεγινώ-

σκετο «εἰ *κεῖνω* γ' ἐπέεσσι παραιπεπιθοῦσα φίλον κῆρ» καὶ *κεῖνων* καὶ ἐν Ο, 24 «ἐμὲ δ' οὐδ' ὣς *θυμὸν* ἀνίει» καὶ *θυμός*. Παρατιθέμεθα τὰ ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις γεγραμμένα Τόμ. Β', σελ. 43, 27 «Κείνω: Κείνων σὺν τῷ Ν Ἀριστοφάνης καὶ Ζηνόδοτος. Ἀρίσταρχος δὲ Ὁμηρικώτερόν φησιν εἶναι εἰ κείνους παραπείσασα τὴν ψυχήν· ἐγχωρεῖν δὲ καὶ μετὰ τοῦ Ν, εἰ κείνων τὸ κῆρ πείσασα. Οὐ δεῖ δὲ ξενίζεσθαι ἐπὶ ταῖς τῶν πτώσεων ἐναλλαγαῖς» καὶ σελ. 62, 16 «Ἀρίσταρχος θυμόν, ἄλλοι δὲ θυμός. Ἔστι δὲ ὁ τῆς Ὁμηρικῆς φράσεως χαρακτήρ· οἵ σ' ὠτειλὴν αἷμ' ἀπολιχμήσονται». Πρβ. καὶ Σχόλ. εἰς Ὀδύσσ. σελ. 587, 1 «Ἐν σχήματι, ὡς τὸ γυναῖκά τε θήσατο μαζόν καὶ οἵ σ' ὠτειλῆς (γρ.: ὠτειλὴν) αἷμ' ἀπολιχμήσονται». Ἡ παρατήρησις αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὸν στίχον «*τὸν* δέ τις ἀθανάτων βλάψε φρένας ἔνδον ἐίσας» (Ὀδ. Ξ, 178). Ἴδε Λαρώχην ἐν *Homer. Stud.* σελ. 230 καὶ Κόβητον ἐν *Mnemos.* 1873, σελ. 19-20 καὶ 1876 σελ. 272-3. Νομίζει δ' ὁ Λαρόχης ἐν τῇ κριτικῇ ἐκδόσει τῆς Ἰλιάδος Τόμ. Β', σελ. 89 ὅτι καὶ ἐν Ἰλ. Ο, 523 ἀντὶ τοῦ «αὐτὰρ ὅ γε *Κροίσμου* στῆθος μέσον οὔτασε δουρί» ἐρρήθη ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου *Κροῖσμον*.

Ἀναγκαῖον δ' ἡμῖν φαίνεται νὰ δηλωθῇ ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ τῆς Ἰλιάδος Φ, 122 «οἵ σ' ὠτειλὴν αἷμ' ἀπολιχμήσονται ἀκηδέες» πρὸς τῇ αἰτιατικῇ *ὠτειλήν*, περὶ ἧς λέγεται ἐν τοῖς Σχολίοις Τόμ. Β', σελ. 214, 24 «Οὕτω διὰ τοῦ Ν, ὠτειλήν, *ἅπασαι*», ἔχουσιν οἱ κώδικες καὶ τὴν γενικὴν *ὠτειλῆς*· «οἵ σ' *ὠτειλῆς* αἷμ' ἀπολιχμήσονται» (Ἴδε καὶ Εὐστάθ. σελ. 1227, 4 καὶ Σχολ. Ἰλ. Τόμ. Δ', σελ. 259, 18). Κατ' ἀμφοτέρας τὰς γραφὰς εἶνε τὸ ῥῆμα *ἀπολιχμήσονται* δυσὶν αἰτιατικαῖς συντεταγμένον ὁμοίως τῷ *ἀφαιρεῖν*, κτλ. (Ἴδε ἃ ἐγράψαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σελ. 64). Ἀλλ', ἂν ἡ ῥῆσις προενεχθῇ κατ' αἰτιατικὴν πτῶσιν «οἵ σ' *ὠτειλὴν* αἷμ' ἀπολιχμήσονται ἀκηδέες», ὑπάρχει καὶ τὸ σχῆμα καθ' ὅλον καὶ μέρος, ἤγουν «οἵ *σε*, *τὴν ὠτειλὴν* δηλ. *σοῦ*, τὸ αἷμα λιχμώμενοι ἀφαιρήσουσιν» (Ἴδε Λαρόχην εἰς *Ἰλιάδ. Φ, 122*).

Περὶ τοῦ *γυναῖκά τε θήσατο μαζόν* (Ἰλ. Ω, 58) γράφει ὁ Εὐστάθιος ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1339, 6 «Τὸ δὲ *γυναῖκα μαζόν* ἀντὶ τοῦ *γυναικεῖον* κτητικοῦ ὀνόματος· Ἀττικοὶ γὰρ καὶ Δωριεῖς τοῖς κυριωτέροις χρῶνται ἀντὶ κτητικῶν, ὥς φασιν οἱ παλαιοί, οἷον

Ἕλληνα στρατόν τὸν Ἑλληνικόν, *ἄνθρωπον ἦθος* ἀντὶ τοῦ ἀνθρώπινον, *Ἑλλάδα διάλεκτον*, *δοῦλον γένος*, *Σκύθην οἶμον*. Ἔνιοι δὲ τῶν κριτικῶν κατὰ συνωνυμίαν νοοῦσι μεταλαμβάνοντες καὶ ταὐτὸν εἶναι λέγοντες *γυναῖκα* καὶ *ἄνθρωπον θνητόν*, ὡς λέγειν ὅτι *θνητὸν Ἕκτωρ ἐθήλασε μαζόν*. Ἄλλως μέντοι ἁπλούστερον Ὁμηρικὸν τὸ σχῆμα, ἢ τῆς μιᾶς αἰτιατικῆς, ἤτοι τοῦ ὅλου, νοουμένης ἀντὶ γενικῆς, οἷον *γυναικὸς μαζόν*, ἢ συννοουμένης προθέσεως, ἵνα λέγῃ ὅτι *γυναῖκα ἐθήλασε κατὰ τὸν μαζόν*, ἢ τῷ ὅλῳ ἐπαγομένου τοῦ μέρους διὰ σαφήνειαν, οἷον *γυναῖκα ἐθήλασεν*, ἤγουν *μαζόν*. Οἱ μέντοι Στωϊκοὶ τοῦ πολυλογεῖν ἀφέμενοι σόλοικα τὰ τοιαῦτά φασιν» (Πρβ. Σχολ. Ἰλ. Τόμ. Β', σελ. 277, 24). Καὶ Γρηγόριος ὁ Κορίνθου νομίζει ὅτι τὸ *γυναῖκα* εἶνε εἰλημμένον ἀντὶ τοῦ ἐπιθέτου *γυναικεῖον*. Ὁ λόγος τοῦ Γρηγορίου περὶ Διαλ. σελ. 108 ἔχει ὧδε· « Ἀττικῶν καὶ τὸ τὰ κτητικὰ λαμβάνειν ἀντὶ πρωτοτύπων, ὡς τὸ παρθενικὴ ἡ παρθένος, καὶ αὐτὰ τὰ πρωτότυπα (γρ. *καὶ αὖ τὰ πρωτότυπα*) ἀντὶ κτητικῶν, ὡς τὸ *γυναῖκα τεθήσατο μαζὸν* ἀντὶ τοῦ *γυναικεῖον ἐθήλασε μαζόν*». Πρβ. καὶ Σχολ. Ἰλ. σελ. 267, 40 Bekk. «(Κασιγνήτοιο:) Κασιγνητικοῦ, ὡς γυναῖκά τε θήσατο μαζόν» καὶ Λεσβών. περὶ Σχημ. σελ. 182-3 (Ἴδε Γοιλλῆρον ἐν *Act. Phil. Mon.* Τόμ. Β', σελ. 230 κέξ.). Παρατιθέμεθα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ματθίου γεγραμμένα ἐν *Διεξοδ. Ἑλλην. Γραμματ.* σελ. 962 ἐκδ. γ' «Oft werden auch Substantive statt der Adjective gesetzt. Ἰλ. ω', 58. Ἕκτωρ μὲν θνητός τε, *γυναῖκά* τε θήσατο μαζόν. st. γυναικεῖον. Hesiod. ἔργ. 191. μᾶλλον δὲ κακῶν ῥεκτῆρα καὶ *ὕβριν* ἀνέρα τιμήσουσιν. st. ὑβριστικόν. Herod. 4, 78. Ἑλλάδα γλῶσσαν, wofür er 4, 108. γλ. Ἑλληνικήν sagt. 7, 23. Σάνη, πόλις Ἑλλάς. Soph. Phil. 223. Ἑλλὰς στολή. Eur. Ph. 609. κομπὸς εἶ. So gebraucht Plato oft λῆρος, nugae st. nugator, *ein alberner Mensch*. und ψεῦδος st. ψευδής. Apol. S. p 34 extr. τοῦτο τοὔνομα ἔχοντα, εἴτ' οὖν ἀληθὲς, εἴτ' οὖν ψεῦδος». Ὁ Ματθίας ποιεῖται σύγχυσιν διαφόρων χρήσεων. Περὶ τοῦ *ὕβριν ἀνέρα* καὶ περὶ τοῦ *λῆρος* καὶ τοῦ *ψεῦδος* καὶ περὶ τοῦ *κομπὸς εἶ* καὶ περὶ τοῦ *Ἑλλὰς στολή*, κτλ. θὰ διαλάβωμεν ἀκριβῶς ἐν ἑτέροις τόποις. Ἐνθάδε παρατηροῦμεν ὅτι γελοιότατον πάντων εἶνε νὰ ὑπολαμβάνηται ὅτι ἐν τῷ *γυναῖκά τε θήσατο μαζόν* κεῖται τὸ πρωτότυπον *γυναῖκα* ἀντὶ τοῦ κτητικοῦ *γυναικεῖον*. Σφό-

δρα δ' ἀμφιβάλλομεν ἂν ἐλέχθη ποτὲ ὑφ' Ἕλληνος *ἄνθρωπον ἦθος* ἀντὶ τοῦ *ἀνθρώπινον ἦθος*, οὗ γίνεται μνεία ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου σελ. 1339, 8 καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις Τόμ. Β', σελ. 277, 29. Ὁ Ναύκιος ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Τραγικῶν κατεχώρισε τὸ *ἄνθρωπον ἦθος* ἐν τοῖς Ἀδεσπότοις Ἀποσπάσμασι (σελ. 926, 451 ἐκδ. β').

Εἴδομεν ὅτι πολλάκις ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις ἐκφέρεται ἡ γνώμη ὅτι ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος συντάξει ἐγένετο ἐναλλαγὴ πτώσεως. Εἶνε δ' ὅμως ἐν αὐτοῖς περὶ τοῦ ἐν Ἰλιάδος Η, 14-5 « Ἰφίνοον βάλε— Δεξιάδην—ὦμον» γεγραμμένον Τόμ. Α', σελ. 251, 8 «Ὦμον: κατὰ τὸν ὦμον» (Πρβ. καὶ Λαρόχην εἰς *Homer.Stud.* σελ. 225). Εἰς δὲ τὸ ἐν Ἰλιάδος Φ, 37-8 «ἐρινεὸν ὀξέϊ χαλκῷ τάμνε νέους ὅρπηκας» φέρεται καὶ τόδε τὸ σχόλιον Τόμ. Β', σελ.212, 17 «Εἰ διαστείλαιμεν βραχὺ ἐπὶ τὸ τάμνε, γένοιτ' ἂν εὐλογώτερον τὸ σχῆμα, ὡς πρὸς τὸ σημαινόμενον ἀπηντηκότος αὐτοῦ». Πρβ. καὶ Τόμ. Δ', σελ. 254, 13 « Ἐρινεόν: ἀντὶ τοῦ ἐρινεοῦ, ὡς τὸ γυναῖκα μαζόν. Ἀπὸ τοῦ γενικοῦ δὲ εἰς τὸ εἰδικὸν μεταβέβηκε. Καὶ εἰ διαστείλαιμεν βραχὺ εἰς τὸ τάμνε, εὐλογώτερον ἂν τὸ σχῆμα γένοιτο, ὡς πρὸς τὸ σημαινόμενον ἀπηντηκότος αὐτοῦ».

Ἡ γνώμη, καθ' ἣν ἐτίθετο πτῶσις ἀντὶ πτώσεως, προηνέχθη μὲν ὑπὸ γραμματικοῦ ἐπιφανεστάτου, τοῦ Ἀριστάρχου, ἀλλ' εἶνε ἀτοπωτάτη. Τίς ποτε δύναται ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις νὰ πεισθῇ ὅτι ὀφείλων ὁ Ὅμηρος κατὰ νόμον τῆς γλώσσης νὰ παραλαμβάνῃ τὴν γενικὴν πτῶσιν ἐποιεῖτο ἀντ' αὐτῆς χρῆσιν τῆς αἰτιατικῆς; Δὲν φαίνεται δ' ἡμῖν καλὸν νὰ προσυπακούηται πρόθεσις ἐπὶ τῆς δευτέρας αἰτιατικῆς, εἰ καὶ εἶνε ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου εἰρημένον «τὸν δ' ἄχος ὀξὺ *κατὰ φρένα* τύψε βαθεῖαν» (Ἰλ. Τ, 125) καὶ ἄλλα τοιαῦτα (Ἴδε ἃ ἐγράψαμεν ἐν Ἀθηνᾶς Τόμ.Δ', σελ. 508 κἑξ.). Μόνον εὔλογον ἡμεῖς εὑρίσκομεν τὸ ὅτι ἡ σύνταξις ἐγένετο κατὰ τὸ σχῆμα τὸ λεγόμενον **καθ' ὅλον καὶ μέρος.** Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο προηγεῖται μὲν αἰτιατικὴ δηλοῦσα τὸ ὅλον, ἐπιφέρεται δ' εὐθὺς ἢ μετὰ μίαν ἢ πλείονας λέξεις πρὸς ἀκριβέστερον διορισμὸν αἰτιατικὴ ἐμφαίνουσα τὸ μέρος, οἷον «ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων» τουτέστι «ποῖον ἔπος ἔφυγέ *σε, τὸ ἕρκος* δηλ. *τῶν ὀδόντων σου*;»

Εἶνε δ' ὅμως ἄξιον ἐπιστάσεως ὅτι εὑρίσκεται ἐνίοτε προτεταγμένον μὲν τὸ μέρος, ἐπιτεταγμένον δὲ τὸ ὅλον, οἷον παρ' Ὁμήρῳ Ἰλ. Φ, 180 «*γαστέρα* γάρ *μιν* τύψε παρ' ὀμφαλὸν» καὶ παρ' Ἡσιόδῳ Θεογ. 567 «δάκεν δ' ἄρα νειόθι *θυμὸν Ζῆν'* *ὑψιβρεμέτην*» καὶ Ἀσπ. Ἡρ. 41 «τοῖος γὰρ *κραδίην* πόθος αἴνυτο *ποιμένα λαῶν*». Πρβ. καὶ Σοφοκλ. Οἰδ. Κ. 313 «κρατὶ δ' ἡλιοστερὴς κυνῆ *πρόσωπα* Θεσσαλίς *νιν* ἀμπέχει». Ἐν Ὀδυσσείας Υ, 285-6 ἀπαντᾷ «ὄφρ' ἔτι μᾶλλον δύη ἄχος κραδίην Λαερτιάδην Ὀδυσῆα». Ἡ ῥῆσις αὕτη φέρεται καὶ ἐν Σ, 347-8, ἀλλ' ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ διττὴν παρέχουσιν ἡμῖν οἱ κώδικες γραφήν, *Λαερτιάδην Ὀδυσῆα* καὶ *Λαερτιάδεω Ὀδυσῆος* (Ἴδε Λαρόχην ἐν *Homer. Stud.* σελ. 229). Εἰς τὸ ἐν Ὀδυσσείας Σ, 258 «δεξιτερὴν ἐπὶ καρπῷ ἑλὼν ἐμὲ χεῖρα προσηύδα» εἶνε γεγραμμένη ἡ παρατήρησις ἥδε (Σχολ. Ὀδυσσ. σελ. 663, 18) «Ἐμὲ χεῖρα: ἀντὶ τοῦ ἐμοῦ χεῖρα· ἢ ἐμὲ προσηύδα». Ὁ Λαρόχης ἐν *Homer. Stud.* σελ. 229 ἐγκρίνει τὴν δευτέραν γνώμην, καθ' ἣν ἡ αἰτιατικὴ *ἐμὲ* ἀναφέρεται εἰς τὸ ῥῆμα *προσηύδα*.

Ὁ Ἑρμαννὸς ἀποφαίνεται ἐν τῷ Β' εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Βιγήρου Παραρτήματι (σελ. 880 ἐκδ. δ') «Multo plures in *accusativo* ellipses temere inventae sunt. Primum enim latissime patet in hoc casu illa duarum loquutionum confusio, qua detecta evanescit ellipsis. Pauca de plurimis exempla afferam. Τὸν δὲ σκότος ὄσσ' ἐκάλυψεν: quod compositum est ex his, τὸν δὲ σκότος ἐκάλυψεν, et τοῦ δὲ ὄσσε σκότος ἐκάλυψεν. Eodemque modo in passivis, ut ἤχθετο γὰρ κῆρ, i. e. ἀχθόμενον εἶχε κῆρ».

Ἐν Ἰλιάδος Η, 215 καὶ Υ, 44 κεῖται «Τρῶας δὲ τρόμος αἰνὸς ὑπήλυθε γυῖα ἕκαστον» τουτέστι: Τρῶας δὲ τρόμος αἰνὸς ὑπήλυθε, ἤγουν τὰ γυῖα αὐτῶν, ἕκαστον δηλ. αὐτῶν. Ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις Τόμ. Β', σελ. 194, 22 εἶνε γεγραμμένον «Τρῶας: Ὅτι ἀντὶ τοῦ Τρώων ἑκάστου». Περὶ τοῦ *Τρῶας ἕκαστον* σημειοῦται ὁ Εὐστάθιος σελ. 677, 35 «Τὸ δὲ Τρῶας ἕκαστον Ἀττικῶς ἔχει, ἐκφωνουμένου ἰδίᾳ μὲν τοῦ Τρῶας, ἰδίᾳ δὲ τοῦ ἕκαστον· τὸ μέντοι κοινὸν Τρώων ἕκαστον». Πρβ. καὶ σελ. 1516, 8 «Ὅτι τὸ οὐδ' ὑμεῖς ἑκάστη ταὐτὸν μὲν τῷ ὑμῶν ἑκάστη· Ἀττικώτερον δὲ τοῦτο. Καὶ ἔστιν ἐκ παραλλήλου ταὐτὸν τὸ ὑμεῖς καὶ τὸ ἑκάστη». Ἐν παρόδῳ παρατηροῦμεν ὅτι ἐν Ἰλιάδος Ε, 461 ἀνεγινώσκετο οὐ μόνον «*Τρῳὰς* δὲ στίχας οὔ-

λος Ἄρης ὤτρυνε μετελθών» ἀλλὰ καὶ «*Τρῶας* δὲ στίχας κτέ.». Ὁ Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 571, 16 «Ἐν τῷ Τρῶας δὲ στίχας οὖλος Ἄρης ὤτρυνε μετελθών διττὴ φέρεται γραφὴ τοῦ πρώτου ποδός· ἢ γὰρ κτητικῶς Τρῳὰς ὀξυτόνως λέγει τὰς Τρωϊκὰς ἢ μᾶλλον προπερισπωμένως Τρῶάς στίχας ἀντιπτωτικῶς τὰς τῶν Τρώων». Ἐν δὲ τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις φέρεται σελ. 163, 19 Βεκκ. «Τρῳάς: ἀντὶ τοῦ Τρωϊκάς· καὶ δεῖ ὑποστίζειν εἰς τὸ στίχας. Εἰ δὲ γράφεται Τρῶας, ἢ εἰς τὸ στίχας ὑποστικτέον, ἵν' ᾖ Τρῶας ἀντὶ τοῦ Τρώων, ὡς ἐρινεὸν τάμνε νέους ὅρπηκας, ἢ εἰς τὸ δέ ὑποστικτέον, ἵν' ᾖ τὸ ἑξῆς Τρῶας ὤτρυνε, τὰς στίχας μετελθών» (Ἴδε Λαρόχην ἐν τῇ κριτικῇ ἐκδόσει τῆς Ἰλιάδος Τόμ. Α', σελ. 141). Ἡ γνησία γραφὴ εἶνε «*Τρῳὰς* δὲ στίχας κτέ.», τουτέστι: *Τρωϊκάς*. Περὶ τοῦ ἐπιθέτου (*Τρώϊος*-) *Τρῳός* ἐποιήσατο λόγον ὁ Λαρόχης ἐν *Homer. Textkr.* σελ. 227 καὶ ἐν *Homer. Untersuch.* σελ. 214-5 καὶ ὁ Κόβητος ἐν *Mnemos.* 1873, σελ. 54 κέξ. καὶ 1874, σελ. 191 (Πρβ. καὶ 1879, σελ. 431). Ὁ Ἀρήνσιος καὶ ὁ Βεκκῆρος ἐκφέρουσι τὸ προκείμενον ἐπίθετον προπερισπωμένως *Τρῷος* (Ἴδε Λεξ. Ὁμηρ. Ἐβελ. Τόμ. Β', σελ. 349. Πρβ. καὶ Λοβέκκιον ἐν *Προλεγομέν.* σελ. 29).

Ἐλέχθη δ' ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ καὶ «Ἴδην δ' ἵκανεν πολυπίδακα μητέρα θηρῶν, Γάργαρον» (Ἰλ. Θ, 47) καὶ «Ἴδην δ' ἱκέσθην πολυπίδακα μητέρα θηρῶν, Λεκτόν» (Ἰλ. Ξ, 283) καὶ «σεύατ' ἐφ' ἱπποπόλων Θρῃκῶν ὄρεα σκιόεντα (νιφόεντα), ἀκροτάτας κορυφάς» (Ἰλ. Ξ, 227). Καὶ ἐν τούτοις τοῖς χωρίοις εἶνε δύο αἰτιατικαὶ τεθειμέναι, ὧν ἡ μὲν δηλοῖ τὸ ὅλον, ἡ δὲ τὸ μέρος. Ὁ Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 697, 24 «Ὅτι ἐν τῷ Ἴδην δ' ἵκανε πολυπίδακα μητέρα θηρῶν, Γάργαρον, τῷ μέρει τὸ ὅλον συμπεριείληπται, ὡς καὶ πρὸ τούτων πολλὰ τοιαῦτα σεσημείωται. Καὶ ἔστι πλατὺς τρόπος ποιητικὸς προτάσσειν τὸ ὅλον, εἶτα ἐπάγειν τὸ μέρος διὰ σαφήνειαν· ὅλον μὲν γὰρ ἡ Ἴδη, μέρος δὲ τὸ Γάργαρον». Πρβ. καὶ σελ. 1600, 49 «Τὸ δὲ *ἐς Πάφον* διὰ σαφήνειαν συνήθως ἐπήγαγεν, ἵνα δηλώσῃ ὅπῃ τῆς Κύπρου ἦλθεν ἡ φιλομειδής. Τοιοῦτον καὶ τὸ *εἰς Ἴδην εἰς Γάργαρον*, προηγησαμένου μὲν τοῦ ὅλου, ἐπενεχθέντος δὲ τοῦ μέρους διὰ τὸ σαφέστερον—Οὐκ ἀπέοικε δὲ τούτων οὐδὲ τὸ *Κικόνεσσι πέλασσεν Ἰσμάρῳ*· ὅλον μὲν γάρ τι οἱ Κίκονες τὸ ἔθνος, μέρος δὲ Ἴσμαρος ἡ

πόλις. Ἰστέον δὲ ὅτι τοῦ *Κύπρον ἵκανεν ἐς Πάφον* τὸ κοινὸν τοιοῦτον· *ἵκανεν ἐς τὴν τῆς Κύπρου Πάφον*. Οὕτω δὲ καὶ *εἰς τὸ τῆς Ἴδης Γάργαρον*—*καὶ εἰς τὴν τῶν Κικόνων Ἴσμαρον*». Ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις κεῖται Τόμ. Α', σελ. 270, 35 «Ἴδην—Γάργαρον: Πρὸς τὴν ἰδιότητα τῆς φράσεως ἀντὶ τοῦ τῆς Ἴδης εἰς Γάργαρον ἦλθεν· προτάξας γὰρ τὸ γενικὸν τὸ εἰδικὸν ἐπήνεγκεν· μέρη γὰρ τῆς Ἴδης ἄλλα τε καὶ τὸ Γάργαρον» καὶ Τόμ. Β', σελ. 48, 13 «Ἡ διπλῆ ὅτι ἰδίως εἴρηκεν ἀντὶ τοῦ Ἴδης εἰς Λεκτόν. Καὶ Ἴδην δ' ἵκανε πολυπίδακα Γάργαρον· καὶ ἐν Ὀδυσσείᾳ τὸ ὅμοιον· ἡ δ' ἄρα Κύπρον ἵκανε φιλομμειδὴς Ἀφροδίτη ἘΣ Πάφον». Ἴδε καὶ Βεκκῆρον ἐν *Homer. Blätt.* Τόμ. Α', σελ. 292 κέξ. Παράδοξον ἡμῖν φαίνεται ὅτι ὡς ὅμοιον χωρίον τῷ Ὁμηρικῷ «Ἴδην δ' ἵκανεν πολυπίδακα—Γάργαρον» μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ματθίου ἐν *Διεξοδ. Ἑλλην. Γραμματ.* σελ. 970 ἐκδ. γ' καὶ ὑπὸ τοῦ Κυννήρου ἐν *Διεξ. Γραμμ. τῆς Ἑλλ. Γλώσσ.* Τόμ. Β', σελ. 248 ἐκδ. β' τὸ Θουκυδίδειον (βιβλ. Α', 107) «Φωκέων στρατευσάντων ἐς Δωριᾶς τὴν Δωριέων μητρόπολιν, Βοιὸν καὶ Κυτίνιον καὶ Ἐρινεόν, καὶ ἑλόντων ἓν τῶν πολισματίων τούτων, οἱ Λακεδαιμόνιοι—ἐβοήθησαν τοῖς Δωριεῦσιν». Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, προταχθέντος τοῦ ὅλου, δὲν ἐπιφέρεται μέρος αὐτοῦ ἀλλὰ τὰ μέρη ἐξ ὧν τὸ ὅλον σύγκειται. Πρβ. «ἔνθα δὲ πολλὰ μῆλ', ὄϊές τε καὶ αἶγες, ἰαύεσκον» (Ὀδυσσ. Ι, 183) καὶ «γυῖα δ' ἔθηκεν ἐλαφρά, πόδας καὶ χεῖρας ὕπερθεν» (Ἰλ. Ε, 122 καὶ ἀλλ.), κτλ., περὶ ὧν ἑτέρωθι. Ἴδε Πορφύρ. Ὁμηρ. Ζητ. εἰς Ἰλ. σελ. 300, 2 καὶ εἰς Ὀδύσσ. σελ. 36, 6 Σραδ.

Τοῦ σχήματος καθ' ὅλον καὶ μέρος, ὅπερ λίαν ἀσμενιστόν, ὡς εἴπομεν, τῷ Ὁμήρῳ ὑπάρχει, παρέχει ἡμῖν καὶ ὁ Πίνδαρος παραδείγματα λέγων Ὀλυμπ. Α', 68 «λάχναι νιν μέλαν γένειον ἔρεφον» καὶ Ἰσθμ. Ε', 8 «ὅντιν' ἀθρόοι στέφανοι χερσὶ νικάσαντ' ἀνέδησαν ἔθειραν». Φέρεται δ' εἰς τὸ πρῶτον χωρίον τὸ σχόλιον τόδε (Σχολ. εἰς Πίνδ. σελ. 39 Βοικχ.) «Νὶν γένειον: Ὅλον καὶ μέρος· τὸ μὲν *νίν* ὅλον, τὸ δὲ *γένειον* μέρος. Ὥσπερ ἐστὶ καὶ τὸ ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων;». Ὁ Κρυγῆρος ἐν *Ἑλλην. Γραμμ.* Μέρ. Β', α', σελ. 19 ἐκδ. γ' παρατίθεται καὶ τὸ ἐν Νεμ. Γ', 66 (39 Βεργκ.) «οὐδέ μίν (νίν) ποτε φόβος ἀνδροδάμας ἔπαυσεν ἀκμὰν φρενῶν» (Πρβ. καὶ

Ματθίαν ἐν *Διεξοδ. Ἑλλην. Γραμμ.* σελ. 942 ἐκδ. γ'). Ἡμεῖς δυσκόλως πειθόμεθα ὅτι ἡ ῥῆσις αὕτη εἶνε συντεταγμένη κατὰ τὸ σχῆμα ὃ προσαγορεύεται καθ' ὅλον καὶ μέρος. Οἱ κώδικες ἔχουσι καὶ γραφὴν «ἔπαυσεν *ἀλκὰν* φρενῶν», ἐν δὲ τοῖς Σχολίοις (σελ. 445) γίνεται ἐξήγησις τῆς ῥήσεως διὰ τῶνδε· «οὐδέποτε δὲ αὐτοῦ τὴν ἀνδρείαν ἐκ τῶν φρενῶν φόβος τις ἔπαυσεν». Ἴσως δ' ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Πινδάρου ἡ γενικὴ πληθυντικὴ *ἀλκᾶν*· «οὐδέ νίν ποτε φόβος ἀνδροδάμας (ἀνδροδάμαις) ἔπαυσεν *ἀλκᾶν* φρενῶν». Ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ἐλέχθη «οὐκ ἀΐεις ὅ με — βοὴν ἀγαθὸς βάλεν Αἴας χερμαδίῳ πρὸς στῆθος, ἔπαυσε δὲ θούριδος ἀλκῆς;» (Ἰλ. Ο, 248-50).

Κεῖται δὲ καὶ παρὰ τῷ Λυκόφρονι στίχ. 1110-2 ἐπεί με, πεύκης πρέμνον ἢ στύπος δρυὸς ὅπως τις ὑλοκουρὸς ἐργάτης ὀρεύς, ῥήξει πλατὺν τένοντα καὶ μετάφρενον», περὶ οὗ ἐποιήσατο λόγον ὁ Μ. Χ. Γ. Μυλλῆρος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Λυκόφρονος Τόμ. Α', σελ. 192, καὶ ἐν τοῖς Ἀνακρεοντείοις ΚΒ', 10 Βεργκ. «ὕδωρ θέλω γενέσθαι, ὅπως σε χρῶτα λούσω» (Ἴδε Δονάλσωνα ἐν *Ἑλλην. Γραμματ.* σελ. 432 ἐκδ. β').

Παρατιθέμεθα ἐνθάδε τὰ ὑπὸ τοῦ Κισλιγγίου γεγραμμένα ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Θεοκρίτου σελ. 244 «Reiskius negans, recte dici διέτμηξέ με ὁ κάλαμος τὸν δάκτυλον, non meminerat plurimorum Homeri aliorumque auctorum locorum, in quibus sic duo accusativi coniuncti sunt». Πρβ. καὶ Μεινέκιον εἰς *Θεόκρ.* σελ. 265 (καὶ 477).

Ἔχομεν δὲ καὶ ἐκ τοῦ ποιητικοῦ λόγου τῶν Ἀθηναίων νὰ μνημονεύσωμεν χωρία συντεταγμένα κατὰ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχῆμα.

Ὁ Ἀριστοφάνης εἶπεν οὐ μόνον «λωποδύτης παίει ῥοπάλῳ με τὸ νῶτον» (Ὄρν. 497) ἀλλὰ καὶ «στρόφος μ' ἔχει τὴν γαστέρ', ὦνερ, κὠδύνη» (Θεσμοφ. 484) καὶ «ἐπάλειψον εἰρήνῃ με τὠφθαλμὼ ταχύ» (Ἀχαρν. 1029). Ἐν τῇ Εἰρήνῃ εἶνε γεγραμμένον (στίχ. 1099) «Φράζεο δὴ μή πώς σε δόλῳ φρένας ἐξαπατήσας ἰκτῖνος μάρψῃ». Ποιεῖται δὲ περὶ αὐτοῦ ὁ Βρούγκιος τὴν παρατήρησιν τήνδε· «μήπως σε —μάρψῃ. Male hæc vertit Bergletus: *Ne dolo aliquo mentem tuam decipiens te milvius prehendat.* Ordo est: μήπως σε ἐξαπατήσας φρένας δόλῳ ἴκτινος μάρψῃ — quid? τὰ σπλάγχνα, de

quibus est sermo — ἐξαπατήσας σε φρένας est pro ἐξαπατήσας σου φρένας. Elegantis hujus constructionis exempla apud quosvis poetas obvia. Noster Av. 497. καὶ λωποδύτης παίει ῥοπάλῳ με τὸ νῶτον. 985. χρὴ τύπτειν αὐτὸν πλευρῶν τὸ μεταξύ. Ach. 1029. ἐπάλειψον εἰρήνῃ με τὼ 'φθαλμώ ταχύ» (Ἴδε Βλαϋδέσιον εἰς *Ἀριστοφ. Εἰρ.* σελ. 283). Τὸ *χρὴ τύπτειν αὐτὸν πλευρῶν τὸ μεταξύ* κεῖται ἐν χρησμῷ πεπλασμένῳ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους. Τὸ ἐν τῇ Λυσιστράτῃ (στίχ. 657) «τῷδε Γ' ἀψήκτῳ πατάξω τῷ κοθόρνῳ τὴν γνάθον» μεταβάλλει ὁ Δοβραῖος ἐν *Adversar.* Τόμ. Β', σελ. 247 εἰς τὸ «τῷδέ Σ' ἀψήκτῳ κτέ.» γράφων «Lege τῷδέ σ' — duplex accusativus, de quo R. P. Hec. 800». Ἀλλ' ὁ Κόβητος ἐν *Var. Lect.* σελ. 190 νομίζει ὅτι ἡ γνησία γραφὴ εἶνε «τῷδε *τἀψήκτῳ* πατάξω *σου* κοθόρνῳ τὴν γνάθον».

Ἐν τῇ Λυσιστράτῃ στίχ. 542 ἔχουσι τἀντίγραφα «οὐδὲ (ἢ: οὔτε) τὰ γόνατα κόπος ἕλοι (ἢ: ἐλεῖ) μου καματηρός». Ὁ μέλλων *ἐλῶ-ἐλεῖς-ἐλεῖ*, κτλ. ὑπ' οὐδενὸς τῶν δοκίμων ἐλέχθη. Πολλαὶ δὲ τῆς προκειμένης ῥήσεως ἀναγνώσεις ἐγένοντο ὑπὸ τῶν φιλολόγων, οἷον «οὔτε (γρ.: οὐδὲ) *τὰ γόνατα* κόπος ἕλοι *με* καματηρὸς ἂν» ὑπὸ τοῦ Βεντληίου, «οὔτε (γρ.: οὐδὲ) *γόνατ'* ἂν κόπος ἕλοι *με* καματήριος» ὑπὸ τοῦ Ἑρμαννοῦ, «οὐδὲ *γόνατ'* ἂν κόπος ἕλοι *με* καματηρὸς ἂν» ὑπὸ τοῦ Δινδορφίου καὶ τοῦ Ἐγγήρου καὶ τοῦ Μεινεκίου, «οὐδὲ *τὰ γόνατα* κόπος εἷλε (ἢ: κόπος μ' εἷλε) καματηφόρος» ὑπὸ τοῦ Βεργκίου, «οὐδέ *με τὰ γοῦνα* (ἢ *γυῖα*) καματηρὸς ἂν ἕλοι κόπος» ὑπὸ τοῦ Βλαϋδεσίου (Ἴδε Ἐγγῆρον εἰς *Ἀριστοφ. Λυσιστρ.* σελ. 86 καὶ Βλαϋδέσιον εἰς *Λυσιστρ.* σελ. 71). Οὔτε τὸ *καματήριος* τοῦ Ἑρμαννοῦ δύναταί τις νὰ ἐγκρίνῃ οὔτε τὸ *γοῦνα* τοῦ Βλαϋδεσίου. Ὁ Ῥεισίγιος ἐν *Coniectan. in Aristoph.* βιβλ. Α', σελ. 177 ἔγραψεν «οὐδὲ τὰ γόνατα κόπος ἐλεῖ με καματηρὸς ἄν». Λέγει δ' ἐν σελ. 188 «exquisitiorem revocavi dicendi formam, τὰ γόνατα ἐλεῖ με, ut est in Thesmophoriazusis, στρόφος μ' ἔχει τὴν γαστέρα — Particulam ἄν, quæ in Ravennate ante ἐλεῖ reperta est, retraxi post καματηρός, ut metrum strophæ æquaretur. nam de particula hac cum futuro iuncta iam dictum est p. 142». Ἀλλ' ὁ Κόβητος ἰσχυρίζεται ἐν *Var. Lect.* σελ. 92-3 ὅτι ἀλλοτρία τῶν Ἀττικῶν εἶνε ἡ μετὰ μέλλοντος σύνταξις τοῦ μορίου ἌΝ (Πρβ. καὶ σελ. 267-8

Ἴδε καὶ Στάλλιον ἐν *Ζητήμ. Γραμματ.* σελ. 23-4 ἐκδ. β' καὶ Ῥεδάντζιον ἐν *Πίν. εἰς Δημοσθ.* σελ. 44-5 ἐκδ. Βλασσ.). Ἀκριβέστατα περὶ τοῦ πράγματος θὰ διαλάβωμεν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ

Ἐλέχθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου Πέρσ. 161 «καί με καρδίαν ἀμύσσει φροντίς» καὶ Εὐμεν. 88 «μὴ φόβος σε νικάτω φρένας» καὶ 842 καὶ 875 «τίς μ' ὑποδύεται πλευρὰς ὀδύνα (αὖ δύα)» καὶ Ἱκέτ. 339 «ἀμηχανῶ δὲ καὶ φόβος μ' ἔχει φρένας» (Ἴδε καὶ Κόβητον ἐν *Μνημοσ.* 1873, σελ. 20). Ὁ Οὐεκλῖνος γράφει ἐν ᾗ ποιεῖται ἀξιολόγῳ ἐκδόσει τοῦ Αἰσχύλου Τόμ. Α', σελ. 117 «*με καρδίαν*, πρβ. Εὐμεν. 88 μὴ φόβος σε νικάτω φρένας, Ὅμηρ. Ἰλ. 2, 171 ἐπεί μιν ἄχος κραδίην καὶ θυμὸν ἵκανεν, ἔνθα τῇ αἰτιατικῇ τοῦ προσώπου προστίθεται ὁμοιοπτώτως τὸ μέρος ἐν ἐπεξηγήσει». Ἐν τοῖς εἰς Ασχύλον Σχολίοις φέρεται σελ. 220, 18 Δινδ. «Οὐλομένας τύχας: καθ' ὅλον καὶ μέρος· τὰς ἀξίας φθορᾶς». Ἀλλ' ἡ ὀρθὴ γραφὴ τοῦ Αἰσχυλείου χωρίου (Προμ. 397) εἶνε «στένω σε *τᾶς* οὐλομένας τύχας, Προμηθεῦ,» οὐχὶ «*τὰς* οὐλομένας τύχας».

Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ Ἀντιγ. 319 «ὁ δρῶν σ' ἀνιᾷ τὰς φρένας, τὰ δ' ὦτ' ἐγώ» καὶ Φιλοκτ. 823 «ἱδρώς γέ τοί νιν πᾶν καταστάζει δέμας» καὶ 1301 «μέθες με, πρὸς θεῶν, χεῖρα, φίλτατον τέκνον» καὶ Ἠλ. 147 «ἀλλ' ἐμέ γ' ἁ στονόεσσ' ἄραρεν φρένας» καὶ Τραχ. 225 «οὐδέ μ' ὄμματος φρουρὰν παρῆλθε τόνδε μὴ οὐ λεύσσειν στόλον» καὶ 831 «εἰ γάρ σφε — χρίει δολοποιὸς ἀνάγκα πλευρά» καὶ Ἀποσπ. 304 Ναυκ. (σελ. 202 ἐκδ. β') «πιστοί με κωχεύουσιν (μ' ὀκωχεύουσιν) ἐν φορᾷ δέμας» (Ἴδε Ἀπίτζιον εἰς *Σοφοκλ. Τραχ.* σελ. 270 καὶ Βλαϋδέσιον εἰς *Τραχιν.* σελ. 180). Ἔνια τῶν χωρίων τούτων νομίζονται ὑπό τινων οὐχὶ ἀδιάφθορα. Ἐν τοῖς εἰς Σοφοκλέα Σχολίοις εἶνε γεγραμμένον Τόμ. Β', σελ. 184, 12 «Σ' ἀνιᾷ τὰς φρένας: μέρος καὶ ὅλον». Πρβ. καὶ σελ. 312, 26 «Αἰκισθέντ' ἰδεῖν: τοῦτο καθ' ὅλον καὶ μέρος· τὸ μὲν αἰκισθέντα ὅλον, τὸ δὲ δέμας μέρος» καὶ σελ. 354, 19 «Ἔστι δὲ καθ' ὅλον καὶ μέρος· τὸ μὲν τεγγόμενος ὅλον, τὸ δὲ κόμας μέρος», περὶ ὧν ἑτέρωθι.

Ἐν τῷ Αἴαντι στίχ. 1410 πρὸς τῇ γραφῇ «σὺ δὲ πατρός γ', ὅσον ἰσχύεις, φιλότητι θιγὼν *πλευρὰς* σὺν ἐμοὶ *τάσδ'* ἐπικούφιζε» φέρεται καὶ ἡ *πλευρᾶς — τᾶσδε*. Ἐν τοῖς Σχολίοις Τόμ. Β', σελ. 357, 7 λέγεται «Εἰ μὲν τὸ *πλευρᾶς* περισπάσεις, καθ' ὅλον καὶ μέρος ἐρεῖς· τὸ γὰρ

πατρός ὅλον, τὸ δὲ *πλευρᾶς* μέρος. Εἰ δὲ ὀξυνεῖς, πρὸς τὸ *ἐπικούφιζε* συντάξεις. Σκόπει δέ, ὅταν περισπάσῃς, μὴ οὕτω συντάσσειν, *θιγὼν τῆσδε τῆς πλευρᾶς*, ἀλλὰ *θιγὼν τοῦ πατρὸς τῆσδε τῆς πλευρᾶς*· οὕτω γὰρ καὶ τὸ καθ' ὅλον καὶ μέρος σώζεται». Μόνη ὀρθὴ εἶνε ἡ κατ' αἰτιατικὴν ἐκφορὰ «*πλευρὰς* σὺν ἐμοὶ *τάσδ'* ἐπικούφιζε». Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Ἐλμσλήϊος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Εὐριπίδου Ἡρακλειδῶν στίχ. 824 πλημμελεῖς ὑπολαμβάνων πανταχοῦ τῶν ποιημάτων τῶν τραγῳδοποιῶν τοὺς τύπους *πλευραί*, *πλευραῖς* καὶ *πλευράς* ἀναγινώσκει «*πλευρὰΝ* ξὺν ἐμοὶ *τοῦδ'* ἐπικούφιζε». Ὁ Λοβέκκιος σημειοῦται ἐν τῷ εἰς Αἴαντα Ὑπομνήματι σελ. 481 ἐκδ. β' «Elmslejus ad Heracl. 824. πλευρὰν τοῦδε, ne ullum relinqueretur apud Tragicos numeri pluralis exemplum». Περὶ τοῦ *πλευρά-πλευρόν*, *νευρά-νεῦρον*, κτλ. θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἐν ἄλλῳ τόπῳ. Πρβ. Λοβέκκιον ἐν *Προλεγομέν*. σελ. 13 κέξ.

Εἰς τὸ ἐν τῷ Αἴαντι στίχ. 1062 «ὧν εἵνεκ' *αὐτὸν* οὔτις ἔστ' ἀνὴρ σθένων τοσοῦτον ὥστε *σῶμα* τυμβεῦσαι τάφῳ» γίνεται ἡ παρατήρησις ἥδε ἐν τοῖς Σχολίοις Τόμ. Β', σελ. 228, 25 «Σῶμα τυμβεῦσαι τάφῳ: κατὰ τὸ σῶμα ἐνταφιάσαι αὐτόν. *Αὐτόν* εἰπὼν εἶτα ἐπάγει τὸ *σῶμα*· καὶ ἔστιν ὅμοιον τῷ *ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων*; ἐφ' οἷς ὅλον τι δείκνυται καὶ μέρος. Προαρπάζει δὲ τὸ ὅλον τὴν δύναμιν τοῦ ῥήματος· εἶτα ὥσπερ ἐκ μεταμελείας δίδωσιν αὐτὴν τῷ μέρει. Συνυπακούεται οὖν ἐν τούτοις ἐπὶ τοῦ μέρους ἡ *κατά* πρόθεσις, ἵν' ᾖ οὕτως· *ποῖον ἔπος ἔφυγέ σε; λέγω κατὰ τὸ ἕρκος τῶν ὀδόντων*· καὶ *οὐδείς ἐστιν ἀνὴρ σθένων τοσοῦτον ὥστε τυμβεῦσαι τῷ τάφῳ αὐτόν*, λέγω *κατὰ τὸ σῶμα*». Πρβ. καὶ σελ. 352, 4 «Τὸ *αὐτόν* καὶ τὸ *σῶμα* καθ' ὅλον καὶ μέρος· τὸ γὰρ *αὐτόν* καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν δηλοῖ, τὸ δὲ *σῶμα* μέρος αὐτοῦ, ὃ καὶ μόνον ταφήσεσθαι ἔμελλεν». Ὁ Βερνάρδυς ἐν *Ἐπιστ. Συντ. τῆς Ἑλλ. Γλώσσ.* σελ. 120 παραθέμενος τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον τοῦ Σοφοκλέους παραβάλλει αὐτῷ τὸ ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις Βατρ. 1065 μνημονευόμενον ἐπίγραμμα. Ἔχει δὲ τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο, κείμενον καὶ παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ (βιβλ. Α', 3), ὧδε· «Εὐμόλπου φίλον υἱὸν ἔχει τὸ Φαληρικὸν οὖδας, Μουσαῖον, φθίμενον σῶμ' ὑπὸ τῷδε τάφῳ». Ἀλλ' ὁ Λοβέκκιος γράφει ἐν τῷ εἰς Αἴαντα Ὑπομνήματι σελ. 435 ἐκδ. β' «Τυμβεῦσαι αὐτὸν σῶμα Scholiastes per ὅλον κατὰ μέρος (γρ.: ὅλον *καὶ* μέρος) explicat, neque

aliter sentit Bernhardy Synt. p. 120. ut exempla ab eo apposita ostendunt. Sed hæc diversissima sunt. Quemadmodum Thucydides scripsit τὸν πόνον — ἀπέδειξα οὐκ ὀρθῶς αὐτὸν ὑποπτευόμενον, ita Sophocles dicere potuisset τὸν Αἴαντα οὐδεὶς τοσοῦτον σθένει ὥστε αὐτὸν τυμβεῦσαι, sed quum αὐτόν ab initio posuisset, nomen idem significans sed magis proprium σῶμα subjunxit. Nemo credat dici posse ἐτυμβεύσαμεν αὐτὸν σῶμα verbis tam arcte compositis ut in istis exemplis τόνδε λίπ' ὀστέα θυμός etc.».

Ἐν τῇ Ἠλέκτρᾳ τοῦ Σοφοκλέους στίχ. 95 ἀπαντᾷ «ὅν κατὰ μὲν βάρβαρον αἶαν φοίνιος Ἄρης οὐκ ἐξένισεν, μήτηρ δ' ἡμὴ χὼ κοινολεχὴς Αἴγισθος, ὅπως δρῦν ὑλοτόμοι, σχίζουσι κάρα φοινίῳ πελέκει». Σημειοῦται δ' ὁ Βλαϋδέσιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ἠλέκτρας σελ. 277 «κάρα. Supply αὐτοῦ. Jebb wrongly construes ὅν σχίζουσι κάρα, coll. 147. Phil. 1301. μέθες με πρὸς θεῶν χεῖρα. It is the head that is cleft, not the man».

Βλέπει δέ τις καὶ παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ τὸ σχῆμα καθ' ὅλον καὶ μέρος ἐν Φοινίσσαις στίχ. 41 «πῶλοι δέ νιν χηλαῖς τένοντας ἐξεφοίνισσον ποδῶν». Εἶνε δὲ περὶ αὐτοῦ ἐν τοῖς Σχολίοις Τόμ. Γ', σελ. 46, 23 τάδε γεγραμμένα· «Πῶλοι δέ νιν: ἤγουν οἱ ἵπποι τοῦ Λαΐου ἐξήμασσον αὐτόν, ἤγουν τὸν Οἰδίποδα, τοῖς ἑαυτῶν ὄνυξι κατὰ τοὺς τένοντας τῶν ποδῶν. Ὅμοιον τῷ *ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων;*». Πρβ. καὶ σελ. 186, 9 «Ἀντιστρόφως τοῦτο λέγεται ἀντὶ τοῦ ὅν ὁ Κάδμος ὀλέσας ἔσπειρε τοὺς ὀδόντας βαλὼν αὐτὸν κατὰ τὸ κρᾶτα τὸ φόνιον. Ὅμοιον τῷ *ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων ;*» καὶ σελ. 186, 12 «Ἔστιν ὅλον καὶ μέρος τὸ *ὅν* καὶ τὸ *κρᾶτα*». Τὸ χωρίον τοῦ Εὐριπίδου (Φοιν. 662) ἔχει ὧδε· «ὅν ἐπὶ χέρνιβας μολὼν Κάδμος ὄλεσε μαρμάρῳ κρᾶτα φόνιον ὀλεσίθηρος ὠλένας δικὼν βολαῖς». Ἀναφέρεται δ' ἡ μὲν πρώτη αἰτιατικὴ *ὅν* εἰς τὸ ῥῆμα *ὄλεσε*, ἡ δὲ δευτέρα *κρᾶτα* εἰς τὴν μετοχὴν *δικών*. Δηλοῦται δ' ἡ προσήκουσα τοῦ χωρίου σύνταξις, ἂν ὑποστίξωμεν εἰς τὸ *μαρμάρῳ*· «ὅν ἐπὶ χέρνιβας μολὼν Κάδμος ὄλεσε μαρμάρῳ, κρᾶτα φόνιον ὀλεσίθηρος ὠλένας δικὼν βολαῖς». Θαυμάζομεν δ' ὅτι ὁ Βαλκενάριος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Φοινισσῶν Τόμ. Α', σελ. 285 Λιψ. ἐνέκρινε τὴν εἰς τὸ ῥῆμα *ὄλεσε* ἀναφορὰν ἀμφοτέρων τῶν αἰτιατικῶν· «ὅν — Κάδμος ὤλεσε (ὄλεσε) — κρᾶτα φόνιον».

Ἐν τῷ Ἱππολύτῳ εἶνε ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου εἰρημένον στίχ. 572 «ἔννεπε τίς φοβεῖ σε φάμα, γύναι, φρένας ἐπίσσυτος», σημειοῦται δ' ὁ Βαλκενάριος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ δράματος τούτου σελ. 225 Λιψ. «Non iungenda sunt φρένας ἐπίσσυτος· sed τίς ἐπίσσυτος φήμα φοβεῖ σε φρένας. ut in *Aesehyli* Agam. v. 896. Ἐμοί γε μὲν δὴ κλαυμάτων ἐπίσσυτοι πηγαὶ κατεσβήκασιν—Dixit autem usitato more φοβεῖ σε φρένας· quo, sequutus *Homerum*, *Aesch.* Eum. v. 88. μὴ φόβος σε νικάτω φρένας. Suppl. v. 284. φόβος μ' ἔχει φρένας· et, praeter ceteros, loquuntur *Sophocles* et *Euripides*».

Φέρεται δὲ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχῆμα καὶ ἐν τοῖς Ἡρακλείδαις στίχ. 173:

μάχοιντ' ἂν ἡβήσαντες, εἰ τοῦτό σε
ψυχὴν ἐπαίρει, χοὖν μέσῳ πολὺς χρόνος.

Ἵνα δ' ἄρτιος ὁ πρῶτος στίχος καταστῇ, προσέθηκεν ὁ Ἐλμσλήϊος μετὰ τὸν σύνδεσμον *εἰ* τὴν ἀντωνυμίαν *τι*·

μάχοιντ' ἂν ἡβήσαντες, εἴ τι τοῦτό σε.

Ἐν ταῖς Σημειώσεσιν εἰς τοὺς Εὐριπίδου Ἡρακλείδας σελ. 79 λέγει ὁ ἔνδοξος φιλόλογος «Dedi εἴ τι τοῦτό σε—*Duplex Accusativus neminem offendet, nisi qui in Atticis poetis hospes sit.* Verba sunt Porsoni ad Hec. 800. ubi ποῖ μ' ἐξάγεις ποδὶ scribendum censuerat Wakefieldius, Diatrib. Extemporar. Antiquissimum quod hodie supersit hujus structuræ exemplum legitur apud Homerum Il. α'. 362. τέκνον, τί κλαίεις; τί δέ σε φρένας ἵκετο πένθος; quod inter alia attulit Mattiæ Gram. Gr. § 413. p. 567.

Ὑπὸ τοῦ Ματθίου γίνεται μνεία ἐν *Διεξοδ. Ἑλλην. Γραμμ.* σελ. 942 ἐκδ. γ' καὶ τοῦ ἐν Τρῳάσι στίχ. 1240 (1232) χωρίου, ὃ ἔχει ὧδε· «τελαμῶσιν *ἕλκη τὰ μὲν* ἐγώ σ' ἰάσομαι».

Ὁ Λοβέκκιος γράφει ἐν τῷ εἰς Σοφοκλέους Αἴαντα Ὑπομνήματι σελ. 223 ἐκδ. β' «Sed quæ cum præsenti loco componit Matthiæ ad Phœnn. 1517. Νεῖλος Αἰγύπτου πέδον—ὑγραίνει γύας, et ὀδυρμοῖς ἐμοῖς ἄχεσι συνῳδός, eorum utrumque diversas causas habet; illud ad schema pertinet quod ὅλον κατὰ μέρος (γρ: ὅλον καὶ μέρος) dicitur, ut πόλλ' ἀγρώσταις σκαιὰ πρόσκειται φρενί v. Matthiæ ad Med. 981, etc.» Ἐν ἀρχῇ τῆς Ἑλένης τοῦ Εὐριπί-

δου κεῖται «Νείλου μὲν αἵδε καλλιπάρθενοι ῥοαί, ὃς — Αἰγύπτου πέδον, λευκῆς τακείσης χιόνος, ὑγραίνει γύας». Ὁ Ἰακώψιος ἀνέγνω «ὃς — Αἰγύπτου *πέδων* — ὑγραίνει γύας», ὁ δὲ Ῥείσκιος «ὃς — Αἰγύπτου πέδον — ὑγραίνει *ῥοαῖς*». Ὁ Λοβέκκιος εἰκάσας ποτὲ «ὑγραίνει *χοαῖς*» ἀπεδοκίμασεν ἔπειτα τὴν εἰκασίαν ταύτην (Ἴδε τὸ εἰς Αἴαντα Ὑπόμνημα αὐτοῦ σελ. 264 ἐκδ. β'. Πρβ. καὶ Ῥεισίγιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῷ σελ. 290). Ὁ Ἀρτούγγιος καὶ ὁ Ναύκιος ἔτρεψαν τὴν αἰτιατικὴν *πέδον* εἰς τὴν γενικὴν *πέδου*.

Ὁ Πιέρσων ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Μοίριδος σελ. 268 ἀποφαίνεται ὅτι ἔγραψεν ὁ Εὐριπίδης ἐν τῷ Ῥήσῳ στίχ. 793-4 «καί μ' ἔγχος αὐγάζοντα καὶ θηρώμενον παίει παραστὰς πλευρὰν ἐς νεάτην ξίφει ἀνὴρ ἀκμάζων» ἢ «παίει παραστὰς νειάτην πλευρὰν ξίφει». Εἰς πίστωσιν δὲ τῆς γνώμης αὐτοῦ παρατίθεται τὸ φερόμενον ἐν τῷ Χριστῷ τῷ Πάσχοντι στίχ. 1220 «Νύσσει παραστὰς νειάτην πλευρὰν ξίφει ἀκμαῖος ἀνήρ». Κατὰ τὴν δευτέραν γραφὴν τὸ Εὐριπίδειον χωρίον γίνεται ὅμοιον τῷ Ἀριστοφανείῳ «λωποδύτης παίει ῥοπάλῳ με τὸ νῶτον». Οἱ κώδικες ἔχουσι *νείαιραν* (ἢ *νειαίραν*) *εἰς πλευράν* καὶ *νεἰΕραν εἰς πλευράν*. Ὁ Δοβραῖος ἐν *Adversar.* Τόμ. Β', σελ. 88 εἴκασε «παίει παραστὰς *νεἰατ' ἐς πλευρὰ* ξίφει κτέ.», ὁ δὲ Βόθιος «παίει παραστὰς νεῖραν εἰς πλευρὰν ξίφει κτέ.», ὃ ἐνεκρίθη ὑπό τε τοῦ Κιρχοφίου καὶ τοῦ Ναυκίου (Πρβ. καὶ Βατῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ῥήσου σελ. 249-50). Περὶ τῆς συντάξεως *παίει ΕΙΣ πλευράν* ἴδε ἃ ἐγράψαμεν ἐν Ἀθηνᾶς Τόμ. Δ', σελ. 505 κἑξ.

Σημειωτέον ἐν τέλει ὅτι ὁ Οὐεκλῖνος ἐν *Stud. zu Eurip.* σελ. 404 τὸ παρ' Εὐριπίδῃ ἐν Κύκλωπι στίχ. 514 «λύχνα δ' ἀμμένει δᾷα σὸν χρόα χὼς τέρεινα νύμφα δροσερῶν ἔσωθεν ἄντρων» μετετύπωσεν εἰς τὸ «λύχνα δ' ἀμμένει *σε* δᾴδων *χρόα* καὶ τέρεινα νύμφα κτέ.».

Ἱκανὸν ἐποιησάμεθα λόγον περὶ τοῦ σχήματος τοῦ προσαγορευομένου καθ' ὅλον καὶ μέρος. Φανερὸν δ' ἐξ ὧν εἴπομεν ἐγένετο ὅτι φιληδεῖ μὲν τῷ σχήματι τούτῳ μάλιστα ὁ Ὅμηρος, ποιοῦνται δ' αὐτοῦ χρῆσιν καὶ οἱ Ἀττικοὶ ποιηταί.

Εὐλόγως δὲ δύναται νῦν ν' ἀνακύψῃ ἡ ἀπορία ἂν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχῆμα ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῷ πολιτικῷ λόγῳ τῶν Ἀθηναίων. Ἡμεῖς οὐδὲν ἐξ Ἀττικοῦ πεζολόγου ἔχομεν νὰ μνημονεύσωμεν παράδειγμα τῆς

χρήσεως, καθ' ἣν προτάσσεται μὲν αἰτιατικὴ ἐμφαίνουσα τὸ ὅλον, ἐπιτάσσεται δὲ πρὸς ἀκριβέστερον διορισμὸν ἑτέρα αἰτιατικὴ δηλοῦσα τὸ μέρος, εἰς ὃ ἰδίᾳ ἀναφέρεται τὸ σημαινόμενον ὑπὸ τοῦ ῥήματος. Ὁ Ματθίας ἐν *Διεξ. Ἑλλην. Γραμμ.* σελ. 970 ἐκδ. γ' νομίζει ὅτι εἶνε κατὰ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχῆμα συντεταγμένα τὸ Θουκυδίδειον βιβλ. Α', 107 «Φωκέων στρατευσάντων ἐς *Δωριᾶς*, τὴν Λακεδαιμονίων μητρόπολιν, *Βοιὸν* καὶ *Κυτίνιον* καὶ *Ἐρινεὸν* — οἱ Λακεδαιμόνιοι — ἐβοήθησαν τοῖς Δωριεῦσιν» καὶ τὸ Πλατωνικὸν Πολιτ. σελ. 615 ε' «*τὸν δὲ Ἀρδιαῖον καὶ ἄλλους* ξυμποδίσαντες *χεῖράς* τε καὶ *πόδας* καὶ *κεφαλήν*, καταβαλόντες καὶ ἐκδείραντες, εἷλκον παρὰ τὴν ὁδόν». Περὶ μὲν τοῦ πρώτου χωρίου εἴπομεν τὴν ἡμετέραν γνώμην ἐν οἷς προεγράψαμεν (σελ. 73), περὶ δὲ τοῦ δευτέρου παρατηροῦμεν ὅτι ἀναγκαίως ἔχει νὰ νοηθῇ ὧδε· «τὸν δὲ Ἀρδιαῖον καὶ ἄλλους, ἐπεὶ ξυνεπόδισαν χεῖράς τε καὶ πόδας καὶ κεφαλήν, καταβαλόντες καὶ ἐκδείραντες, εἷλκον παρὰ τὴν ὁδόν» (Ἴδε καὶ Κυνῆρον ἐν *Διεξοδ. Γραμμ. τῆς Ἑλλ. Γλώσσ.* Τόμ. Β', σελ. 248 ἐκδ. β').

Ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς τοῦ Ἀλκίφρονος βιβλ. Γ', μγ', 4 κεῖται «πρῶτον μὲν τῇ καμπύλῃ παίει τὸν νῶτον τοῦ Χαρικλέους». Μεταβάλλει δὲ τὴν γενικὴν εἰς αἰτιατικὴν ὁ Κόβητος ἐν *Var. Lect.* σελ. 61 λέγων «παίει τὸν νῶτον τοῦ Χαρικλέους: emenda τὸ νῶτον τὸν Χαρικλέα, ut in Aristophanis *Avibus* 497: λωποδύτης παίει ῥοπάλῳ με τὸ νῶτον, et sæpe abibi». Περὶ τοῦ *νῶτον-νῶτος* θὰ ῥηθῶσι τὰ δέοντα ἑτέρωθι. Θαυμαστὸν ἡμῖν φαίνεται ὅτι ἀποδοκιμάζει μὲν ὁ Κόβητος τὸ παρὰ τῷ Ἀλκίφρονι «παίει τὸν νῶτον *τοῦ Χαρικλέους*», ἀναγινώσκει δ' ἐν στίχῳ τοῦ Ἀριστοφάνους «πατάξω *σου* κοθόρνῳ τὴν γνάθον». Ὁ μέγας κριτικὸς γράφει ἐν *Var.Lect.* σελ. 190 «Obiter in *Lysistrata* vs. 656. εἰ δὲ λυπήσεις τί με τῷδέ γ' ἀψήκτῳ πατάξω τῷ κοθόρνῳ τὴν γνάθον. animadverte duplex vitium. γε nihil significat et solœcum est ὅδε ἄψηκτος ὁ κόθορνος. Omnia sana erunt si repones: τῷδε τἀψήκτῳ πατάξω σου κοθόρνῳ τὴν γνάθον. comparato vs. 360». Ἐν στίχ. 360-1 φέρεται «εἰ νὴ Δί' ἤδη τὰς γνάθους τούτων τις δὶς ἢ τρὶς ἔκοψεν ὥσπερ Βουπάλου». Διὰ τί τὸ μὲν *πατάξω σου κοθόρνῳ τὴν γνάθον* ἔχει ὑγιῶς, τὸ δὲ *παίει τὸν νῶτον τοῦ Χαρικλέους* εἶνε πλημμελές; Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι, ἂν ὁ Ἀλ-

κίφρων παρελάμβανε τὴν αἰτιατικὴν τοῦ κυρίου ὀνόματος, θὰ ἔλεγε «παίει εἰς τὸν νῶτον τὸν Χαρικλέα» ἢ «παίει τὸν Χαρικλέα εἰς τὸν νῶτον». Περὶ τῆς χρήσεως ταύτης ἐγένετο ὑφ' ἡμῶν λόγος ἐν τῇ Ἀθηνᾷ Τόμ. Δ', σελ. 505 κέξ.

Ἐμφερῆ τῷ παρὰ τῷ Ἀλκίφρονι κειμένῳ χωρίῳ ἔχομεν οὐκ ὀλίγα νὰ καταλέξωμεν, οἷον

Ὀδυσσ. Μ, 412 «πλῆξε κυβερνήτεω κεφαλήν».Πρβ.καὶ Ἰλ.Ε, 305 «τῷ βάλεν Αἰνείαο κατ' ἰσχίον». Τῆς ἐν Ὀδυσσ. Σ, 348 γραφῆς «ὄφρ' ἔτι μᾶλλον δύη ἄχος κραδίην Λαερτιάδεω Ὀδυσῆος» ἐμνήσθημεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σελ. 71).

Ὁμηρ. Ὕμν. εἰς Δήμ. 64 «εἴποτε δή σευ ἢ ἔπει ἢ ἔργῳ κραδίην καὶ θυμὸν ἴηνα». Ἐν στίχ. 40 ἀπαντᾷ «ὀξὺ δέ μιν κραδίην ἄχος ἔλλαβεν» καὶ ἐν στίχ. 90 «τὴν δ' ἄχος αἰνότερον καὶ κύντερον ἵκετο θυμόν». Ἐν τῷ εἰς Ἀφροδίτην Ὕμνῳ λέγεται μὲν «*τρισσὰς* δ' οὐ δύναται πεπιθεῖν *φρένας* οὐδ' ἀπατῆσαι» (στίχ. 7), λέγεται δὲ «*τάων* οὐ δύναται πεπιθεῖν *φρένας* οὐδ' ἀπατῆσαι» (στίχ. 33).

Ἡσίοδ. Ἔργ. 451 «κραδίην δ' ἔδακ' ἀνδρὸς ἀβούτεω». Ἐν τῇ Θεογονίᾳ ἐρρήθη ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου στίχ. 51 «ὑμνεῦσαι τέρπουσι *Διὸς* νόον ἐντὸς Ὀλύμπου», ἀλλὰ στίχ. 36-7 «ταὶ *Διὶ πατρὶ* ὑμνεῦσαι τέρπουσι μέγαν νόον ἐντὸς Ὀλύμπου».

Σιμωνίδ. 167, 3 Βεργκ. (Ποιητ. Λυρ. Τόμ. Γ', σελ. 505 ἐκδ. δ') «ἀνδρῶν δ' ἀχλαίνων ἔδακε φρένας».

Ἀριστοφ. Βατρ. 149 «ἢ πατρὸς γνάθον ἐπάταξεν» καὶ 1094 «οἱ Κεραμῆς ἐν ταῖσι πύλαις παίουσ' αὐτοῦ γαστέρα, πλευράς, λαγόνας, πυγήν» καὶ Λυσ. 635 «τῆς θεοῖς ἐχθρᾶς πατάξαι τῆσδε γραὸς τὴν γνάθον» καὶ Ἀποσπ. 462 Κοκκ. «οἴμοι τάλας, τί μου στρέφει τὴν γαστέρα;». Ἐν τοῖς Ἀχαρνεῦσι στίχ. 1166 ἡ παραδεδομένη γραφὴ εἶνε «εἶτα *κατάξειέ* τις αὐτοῦ μεθύων τὴν κεφαλὴν Ὀρέστης μαινόμενος», μετετύπωσε δὲ τὸ *κατάξειε* ὁ Δινδόρφιος εἰς τὸ *πατάξειε*, ὃ καὶ ὑπὸ τοῦ Μεινεκίου ἐνεκρίθη. Ὁ Βλαϋδέσιος σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀχαρνέων σελ. 181 «Vera videtur vulgata. Dicebant Græci κατέαξα αὐτοῦ τὴν κεφαλήν, sed ἐπάταξα αὐτὸν τὴν κεφαλήν» καὶ σελ. 182 «Recte codex Ravennas κεφαλήν: quo restituto κατάξειε in πατάξειε est mutandum». Ἀλλ' ἔλεγον οἱ Ἕλληνες καὶ «ἐπάταξα *αὐτοῦ* τὴν κεφαλήν», ὡς ὁ Ἀριστοφάνης ἐν

Βατρ. 149 «ἢ *πατρὸς* γνάθον ἐπάταξεν», ὃ καὶ ὁ Βλαϋδέσιος παρέθετο ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀχαρνέων σελ. 181.

Μένανδρ. Ἀποσπ. 498 Κοκκ. (Τόμ. Γ', σελ. 143) «ὑπελήλυθέν τέ μου νάρκα τις ὅλον τὸ δέρμα».

Θεόκρ. Ι', 4 «τᾶς τὸν πόδα κάκτος ἔτυψε» καὶ ΚΒ', 88 «τοῦ δ' ἄκρον τύψε γένειον Τυνδαρίδης ἐπιόντος».

Ἡρόδ. Γ', 29 «ἐθέλων τύψαι τὴν γαστέρα τοῦ Ἄπιος παίει τὸν μηρόν».

Ξενοφ. Ἀναβ. Ζ', η', 14 «ἐπάταξεν ἔνδοθεν βουπόρῳ τις ὀβελίσκῳ διαμπερὲς τὸν μηρὸν τοῦ ἐγγυτάτω».

Ἀχιλλ. Τάτ. Β', 7 (σελ. 62, 23 Ἑρχ.) «καί τις ἐξαίφνης μέλιττά ποθεν ἐπιπτᾶσα τῆς Κλειοῦς ἐπάταξε τὴν χεῖρα».

Ἄλλα παραδείγματα τῆς χρήσεως ταύτης κρίνομεν περιττὸν νὰ μνημονεύσωμεν. Ἄξιον δὲ σημειώσεως ὑπολαμβάνομεν ὅτι λέγεται κατὰ παθητικὴν διάθεσιν οὐ μόνον *ἐπλήγη τις δάκτυλον* ἀλλὰ καὶ *ἐπλήγη τινὸς δάκτυλος*, οἷον Πλάτ. Πολιτ. σελ. 462 γ' «ὅταν που ἡμῶν δάκτυλός του πληγῇ».

Ὁ Βερνάρδυς ἐν *Ἐπιστ. Συντ. τῆς Ἑλλην. Γλώσσ.* σελ. 120 παρατίθεται ἐκ τοῦ Ἡροδότου βιβλ. Γ', 99 τὸ «φάμενοι αὐτὸν τηκόμενον τῇ νούσῳ τὰ κρέα σφίσι διαφθείρεσθαι», κελεύει δὲ νὰ παραβληθῇ αὐτῷ τὸ βιβλ. Ϛ', 30. Κεῖται δ' ἐνταῦθα ἡ ῥῆσις ἥδε· «νῦν δέ *μιν* αὐτῶν τε τούτων εἵνεκεν καὶ ἵνα μὴ διαφυγὼν αὖτις μέγας παρὰ βασιλέϊ γένηται, Ἀρταφέρνης τε ὁ Σαρδίων ὕπαρχος καὶ ὁ λαβὼν Ἅρπαγος, ὡς ἀπίκετο ἀγόμενος ἐς Σάρδις, *τὸ* μὲν αὐτοῦ *σῶμα* αὐτοῦ ταύτῃ ἀνεσταύρωσαν, *τὴν* δὲ *κεφαλὴν* ταριχεύσαντες ἀνήνεικαν παρὰ βασιλέα Δαρεῖον ἐς Σοῦσα». Ἐν τῇ ῥήσει ταύτῃ ἠδύνατο ὁ Ἡρόδοτος νὰ εἴπῃ «νῦν δέ *μιν* — Ἀρταφέρνης τε ὁ Σαρδίων ὕπαρχος καὶ ὁ λαβὼν Ἅρπαγος, ὡς ἀπίκετο ἀγόμενος ἐς Σάρδις, *αὐτὸν μὲν* αὐτοῦ ταύτῃ ἀνεσταύρωσαν», ἀλλ' ἀντὶ τούτου, ἵνα κάλλιον τὰ τῆς ἀντιθέσεως ἔχωσιν, ἐποιήσατο χρῆσιν τοῦ «*τὸ μὲν αὐτοῦ σῶμα* αὐτοῦ ταύτῃ ἀνεσταύρωσαν». Σημειωτέον δ' ὅτι ἔν τινι τῶν ἀντιγράφων φέρεται «τὸ μὲν σῶμα κτέ.» ἄνευ τῆς ἀντωνυμίας *αὐτοῦ*, ἐν ἑτέρῳ δ' ἐλλείπει τὸ *ταύτῃ*. Περὶ τοῦ ἐν βιβλ. Γ', 99 χωρίου σημειοῦται ὁ Ἀβίχτης ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἡροδότου «*αὐτὸν τηκόμενον — διαφθείρεσθαι*. Erkläre nach: διαφθείρεταί τις τὰ κρέα (Accus. accura-

tioris definitionis). Vgl. c. 129 Δαρεῖος ἐστρέφη τὸν πόδα». Ὁ Στείνιος νομίζει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἡροδότου ὅτι τὸ *αὐτὸν τηκόμενον* εἶνε τεθειμένον ἀντὶ τοῦ *αὐτοῦ τηκομένου*. Ἐν βιβλ. Δ', 71 λέγει ὁ Ἡρόδοτος «ἑτοῖμον δὲ τοῦτο ποιήσαντες ἀναλαμβάνουσι τὸν νεκρόν, κατακεκηρωμένον μὲν τὸ σῶμα, τὴν δὲ νηδὺν ἀνασχισθεῖσαν καὶ καθαρθεῖσαν» καὶ ἐν βιβλ. Β', 41 «τοὺς δὲ ἔρσενας κατορύσσουσι ἕκαστοι ἐν τοῖσι προαστείοισι (γρ. *προαστίοισι*), τὸ κέρας τὸ ἕτερον ἢ καὶ ἀμφότερα ὑπερέχοντα σημηίου εἵνεκεν», περὶ ὧν ἀλλαχοῦ (Ἴδε Στείνιον εἰς *Ἡρόδ*. Α', 52 καὶ Κυννῆρον ἐν *Διεξοδ. Γραμματ. τῆς Ἑλλ. Γλώσσ.* Τόμ. Β', σελ. 247 ἐκδ. β'. Πρβ. καὶ Ἀσώπιον ἐν *Εἰσ. εἰς τὴν Ἑλλ. Σύνταξ.* σελ. 594, § 37).

Μεταγράφομεν ἐνθάδε τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀσωπίου περὶ τοῦ σχήματος καθ' ὅλον καὶ μέρος εἰρημένα ἔν τε τῇ Δευτέρᾳ Περιόδου τοῦ Συντακτικοῦ καὶ ἐν τῇ Πρώτῃ.

Συντακτ. Περ. Δευτ. σελ. 856-7 § 98-100 ἐκδ. β' «Σχῆμα καθ' ὅλον καὶ μέρος ὅπερ, συντομίας χάριν, καὶ ὁμοιόπτωτον δυνατὸν ὀνομάσαι καλεῖται πλοκὴ λόγου καθ' ἥν, τιθεμένου πρῶτον κατά τινα πτῶσιν τοῦ ὅλου, ὁμοιοπτώτως ἔπειτα προστίθεται καὶ τὸ μέρος ἐφ' οὗ καθ' αὐτὸ ἡ ἐνέργεια πίπτει. Ἕκτορα δ' αἰνὸν ἄχος πύκασε φρένας ἀμφιμελαίνας (Ἰλ. Ρ, 83). Ἦτον βέβαια ὁμαλώτερον καὶ εὐσυντακτότερον εἰπεῖν Ἕκτορος αἰνὸν ἄχος πύκασε φρένας, ὁ νοῦς ὅμως εὑρίσκει εὐκολώτερον νὰ συνδέσῃ ὅμοιον πρὸς ὅμοιον, κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μᾶλλον σχέσιν ἢ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν συνάφειαν. Κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον ἤθελεν εἶναι αἰνὸν ἄχος πύκασε τὰς φρένας τοῦ Ἕκτορος, κατὰ τὸν νῦν τρόπον εἶναι· αἰνὸν ἄχος πύκασεν Ἕκτορα, τὰς φρένας δηλ. αὐτοῦ—Ἡ τοιαύτη πλοκὴ τοῦ λόγου ἰδιάζει μάλιστα τοῖς ἐπικοῖς· μή με, γύναι, χαλεποῖσιν ὀνείδεσι θυμὸν ἔνιπτε (Ἰλ. Γ, 438).—ἐπεί σε μάλιστα πόνος φρένας ἀμφιβέβηκεν (Ἰλ. Ζ, 355).—τὸν δ' ἄορι πλῆξ' αὐχένα (Ἰλ. Λ, 240).—ὁ δὲ Πήδασον οὔτασεν ἵππον ἔγχεϊ δεξιὸν ὦμον (Ἰλ. Π, 468).—**ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων;**

('Οδ. Α, 64). Τοιοῦτον καὶ τὸ τοῦ Σοφοκλέους· καὶ σύ μ' ἐξ ὁδοῦ πόδα κρύψον κατ' ἄλσος (Κ. 114). Πρὸς τὰ ἀνωτέρω δύο ἑλληνικὰ εὑρίσκει ὅμοιον ὁ 'Ρεϊσίγιος τὸ γερμανικὸν es zerreisst mich das Herz, δι' ὅπερ τοὺς μεταχειριζομένους αὐτὸ κατοίκους τοῦ Βερολίνου ἀποκαλεῖ ἑλληνίζοντας. Τοιοῦτον ἤθελεν εἶναι παρ' ἡμῖν μὲ σπαράττεις τὴν καρδίαν=μοῦ σπαράττεις τὴν καρδίαν. 'Ενίοτε προστίθεται πρόθεσις ἐπὶ τῆς τὸ μέρος δηλούσης αἰτιατικῆς ('Ιλ. Π, 464)· ἄλλοτε δὲ ἐκφέρεται τὸ ὅλον κατὰ δοτικήν ('Ιλ. Ε, 493. 'Οδ. Σ, 87)». Χαριέστατον εἶνε τὸ «ἦτοΝ βέβαια ὁμαλώτερον—εἰπεῖν». 'Ο 'Ρεισίγιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Σοφοκλέους Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῷ (*Enarr.* σελ. XLVI) γράφει «σύ μ' ἐξ ὁδοῦ *πόδα* κρύψον. Homerica verborum constructio pervagata, ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων. Haud indocte igitur vulgus Berolinense: es zerreisst *mich das Herz*: quippe graecantur».

Συντακτ. Περ. Πρῶτ. σελ. 263-5, § 20-2 «Τὸ κατὰ δοτικὴν ὁμοιόπτωτον γίνεται μάλιστα ἐπὶ ἀντωνυμίας, ὅτε δηλ. πρὸς ταύτῃ τίθεται καὶ ὀνόματος δοτικὴ πρὸς ἀκριβέστερον προσδιορισμὸν τοῦ γενικώτερον ἐκφρασθέντος· ἔν τ' ἄρα φῦ χειρί ('Ιλ. Ζ, 253, καὶ ἀλλαχοῦ).—τόν ῥά οἱ ἔμβαλε χερσίν ('Ιλ. Ξ, 218).—ὅν (κόσμον) σφι Ζεὺς γένει ὤπασεν (Πίνδ. 'Ολ. Η', 83).—κελαινῶπιν δ' ἐπί οἱ νεφέλαν ἀγκύλῳ κρατὶ κατέχευας (Πίνδ. Πυθ. Α', 7). Οὕτω καὶ παρ' 'Ηροδότῳ (Β', 18) μαρτυρέει δέ μοι τῇ γνώμῃ. Κατ' αἰτιατικὴν γίνεται, ὅταν ὡσαύτως τὸ μέρος ἕπηται κατὰ τὴν πτῶσιν ταύτην, καθ' ἣν προτάσσεται καὶ τὸ ὅλον. Ἕκτορα δ' αἰνὸν ἄχος πύκασε φρένας ἀμφιμελαίνας ('Ιλ. Ρ, 83)—Τοιαῦτα εἶναι τὰ βάλλειν τινὰ στῆθος, μέτωπον, μετάφρενον.—τὸν δ' ἄορι πλῆξ' αὐχένα ('Ιλ. Λ, 240), κτλ. 'Ενίοτε δὲ καὶ κατὰ δοτικὴν ἐκφέρεται τὸ ὅλον· δάκε δὲ φρένας Ἕκτορι μῦθος ('Ιλ. Ε, 493. Ἴδε καὶ 'Οδ. Σ, 88). 'Η τοιαύτη κατὰ δοτικὴν καὶ αἰτιατικὴν ὁμοιόπτωτος πλοκὴ τοῦ λόγου ἰδιάζει μάλιστα τοῖς ἐπικοῖς, ἀπαντᾶται ὅμως ἐνίοτε καὶ παρὰ τοῖς δραματικοῖς τῶν 'Αττικῶν· πρόχειρον εἴτι σοι, τέκνον, πάρα

ξίφος χειροῖν, πάταξον εἰς ἄκρον πόδα (Σ. Φ. 747)= εἰ πάρεστί σοι, ταῖς χερσὶ δηλ. —μέθες με, πρὸς θεῶν, χεῖρα, φίλτατον τέκνον (Σ. Φ. 1301).—καί νιν ἄρθρα κεῖνος ἐνζεύξας ποδοῖν (Σ. Τ. 717). Τοιοῦτον δὲ φαίνεται καὶ τὸ σύ μ' ἐξ ὁδοῦ πόδα κρύψον κατ' ἄλσος (Σ.Κ. 114), ἀλλ' ἀντὶ ν' ἀναλυθῇ κρύψον με κατ' ἄλσος, τὸν πόδα μου δηλ., ὀρθότερον ἀναλύεται ἄγουσα πόδα μου (ἢ πόδα ἐμὸν) ἐξ ὁδοῦ κρύψον με κατ' ἄλσος. Ὡσαύτως καὶ τὸ (Εὐρ. Ἑκ. 812) ποῖ μ' ὑπεξάγεις πόδα; Σπανιώτερον δὲ τὸ σχῆμα τοῦτο παρὰ τοῖς πεζογράφοις· ὤκνουν ἐπανερέσθαι, μή σοι ἐμποδὼν εἴην τῇ ἐπιδείξει (Πλάτ. Ἱππ. Ἐλ. 364)». Πρβ. καὶ σελ. 263, § 19 «Κατὰ γενικὴν γίνεται τὸ καθ' ὅλον καὶ μέρος σχῆμα, ὅταν, τεθέντος τοῦ ὅλου κατὰ γενικήν, ἕπηται καὶ τὸ μέρος κατὰ τὴν αὐτὴν πτῶσιν· εἰ μὲν γὰρ τοῦ παιδὸς τοῦ σοῦ τοῦδε, ἑστεῶτος ἐν τοῖσι προθύροισι, βαλὼν τύχοιμι μέσης τῆς καρδίης (Ἡρ. Γ', 35)=τύχοιμι τοῦ παιδός, τῆς μέσης καρδίας δηλ. Ἡ πλοκὴ αὕτη διαφέρει τῆς διπλῆς γενικῆς— καὶ τῆς ἄλλης πλοκῆς κατὰ τὴν περίστασιν ὅταν ἡ μία γενικὴ ἐξαρτᾶται τῆς ἄλλης, ὡς ὁ τῶν τοῦ βασιλέως ἱππέων στρατηγός—ὁμολογητέον ὅμως ὅτι δὲν εἶναι ἀδύνατον καὶ τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα νὰ ἐκληφθῇ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τύχοιμι μέσης καρδίας τοῦ παιδός, ἢ καὶ τοῦ παιδὸς ἑστεῶτος, τύχοιμι μέσης καρδίας αὐτοῦ». Ἀντὶ τοῦ *ἔν τ' ἄρα φῦ χειρί*, ἐν ᾧ μία μόνη δοτικὴ ὑπάρχει, γραπτέον *ἔν τ' ἄρα* **οἱ** *φῦ χειρί*. Δὲν ἐλέχθη δ' ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους *χΕΙροῖν* ἀλλὰ *χΕροῖν*. Κακῶς δ' ἔχει καὶ τὸ «Πλάτ. Ἱππ. *Ἐλ.*». Ὁ διάλογος τοῦ Πλάτωνος ἢ τοῦ Ψευδοπλάτωνος καλεῖται «Ἱππίας *Ἐλάττων*.».

Ἐν Ὀδυσσ. Σ, 88 κεῖται «*τῷ* δ' ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τρόμος ἔλλαβε γυῖα». Ἀλλὰ φέρεται καὶ γραφὴ «*τὸν* δ' ἔτι μᾶλλον κτέ.», ἣν καὶ ἐνέκρινάν τινες, ὡς ἐδηλώσαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σελ. 60). Καὶ ἐν Ἰλιάδ. Ε, 493 εἴκασεν ὁ Ναύκιος «δάκε δὲ φρένας *ἝκτορΑ* μῦθος». Ἐν ἑτέρῳ τῆς Ἰλιάδος χωρίῳ, τῷ «*σφῶϊν* δὲ πρίν περ τρόμος ἔλλαβε φαίδιμα γυῖα» (Θ, 452), δύναται τὸ *σφῶϊν* νὰ ἐκληφθῇ καὶ

γενικὴ πτῶσις (Πρβαλ. καὶ 'Απολλών. περὶ 'Αντων. σελ. 116-7). 'Ο 'Ερουερδὴν ἀποφαίνεται περὶ τοῦ στίχου τούτου ἐν *Quæst. Epic. et Eleg.* σελ. 51 «Vitiosus est et κακόμετρος Iliad. Θ vs. 452: *σφῶιν* δὲ πρίν περ τρόμος ἔλλαβε φαίδιμα γυῖα, quem corrigere quidem nequeo, sed mon dubito quin primitus ab initio fuerit σφῶι δὲ».

Τὰ Σοφόκλεια χωρία ἔλαβεν ὁ 'Ασώπιος ἐκ τῆς Διεξοδικῆς 'Ελληνικῆς Γραμματικῆς τοῦ Ματθίου σελ. 942 ἐκδ. γ'.

Περὶ τῆς ἐν Οἰδίποδι Τυράννῳ στίχ. 718 ῥήσεως «καί νιν ἄρθρα κεῖνος ἐνζεύξας ποδοῖν ἔρριψεν ἄλλων χερσὶν εἰς ἄβατον ὄρος» ὁ Βλαϋδέσιος, συμφωνῶν τῷ Ματθίᾳ, σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Σοφοκλέους Τόμ. Α', σελ. 103 «For the double accusative νιν and ἄρθρα cf. Phil. 1301, μέθες με, πρὸς θεῶν χεῖρα. Oed. C. 113, καὶ σύ μ' ἐξ ὁδοῦ πόδα κρύψον κατ' ἄλσος. Matth. § 421, 5». 'Αλλ' ἴσως εἶνε κάλλιον νὰ συναφθῇ ἡ μὲν πρώτη αἰτιατικὴ *νιν* τῷ ῥήματι *ἔρριψεν*, ἡ δὲ δευτέρα *ἄρθρα* τῇ μετοχῇ *ἐνζεύξας*, ὡς γίνεται ἐν τοῖς Σχολίοις Τόμ. Β', σελ. 164. 19 «Καὶ αὐτὸν ἔρριψεν ὁ Λάϊος εἰς ἄβατον ὄρος διὰ χειρῶν ἄλλων, τὰ σφυρὰ περόνῃ συνάψας».

Περὶ τοῦ ἐν Οἰδίποδι ἐπὶ Κολωνῷ στίχ. 114 χωρίου γράφει ὁ 'Ελμσλήϊος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ δράματος τούτου σελ. 104-5 Λιψ. «Σιγήσομαί τε, καὶ σύ μ' ἐξ ὁδοῦ πόδα κρύψον κατ' ἄλσος. Μ' est pro μοι vel μου. Alias si pro με accipiatur, debet πολὺ pro πόδα legi. REISK. Κρύψον με πόδα, pro πόδα μου. Vide ad Oed. T. 717. BRUNCK. Vide etiam Porsonum ad Hec. 806: ποῖ μ' ὑπεξάγεις πόδα. *Duplex accusativus*, inquit, *neminem offendet, nisi qui in Atticis poëtis hospes sit.* Wakefieldius scilicet, qui scribendum conjecerat ποδί. Ceterum Mss. omnes καὶ σύ μ' ἐξ ὁδοῦ πόδα. In solo Par. T. supra scriptum οι. Suidas vero v. Νιν, καὶ σύ μοὐξ (i. e. μοι ἐξ) ὁδοῦ πόδα». Τῷ 'Ασωπίῳ φαίνεται ὀρθότερον νὰ νοηθῇ τὸ χωρίον ὧδε· «σὺ *ἄγουσα* πόδα μου (ἤ: πόδα ἐμὸν) ἐξ ὁδοῦ κρύψον με κατ' ἄλσος». Ἴσως δ' εἶχεν ὁ ἀνὴρ πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ ὑπὸ τοῦ 'Ελλενδέτου εἰρημένα ἐν *Λεξ. Σοφοκλ.* (1835) Τόμ. Α', σελ. 990 «πόδα addidit propter ἐξ ὁδοῦ, breviloquentia enim est, explicatiusque ita diceretur κρύψον με κατ' ἄλσος, τῆς ὁδοῦ ἐξαγαγοῦσά με». Ἥκιστ' ἀποδεκτὴν ἡμεῖς εὐ-

ρίσκομεν τὴν δόξαν, καθ' ἣν προσλαμβάνεται ἔξωθεν ἡ μετοχὴ *ἄγουσα* ἢ *ἀγαγοῦσα*. Δὲν πειθόμεθα δ' οὐδὲ τῷ Οὐαννοουσκίῳ λέγοντι ἐν *Syntax. Anom. Græc.* σελ. 248 «neque μ' pro μου positum est, quæ est Brunckii opinio, neque hoc ope schematis, quod vulgo dicitur καθ' ὅλον καὶ μέρος, explanandum, sed quia κρύψον πόδα idem valet, atque ἐκκόμιζε, inde accusativus qui positus fuerit, caussa petenda». Ὑπὸ κριτικῶν τινων ὑπελήφθη ὅτι ἡμαρτημένη ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ εἶνε ἡ αἰτιατικὴ *πόδα*, προετάθησαν δ' ἀντ' αὐτῆς ὑπ' ἄλλων μὲν αἱ λέξεις *ποδί*, *πέλας*, *πέρα* καὶ *πάλιν*, ὑπὸ δὲ τοῦ Βλαϋδεσίου αἱ λέξεις *τάχα*, *ποθί*, *πρόσω* καὶ *κόρα*. Ἐποιήσατο δ' οὗτος καὶ τάσδε τὰς εἰκασίας· *καὶ σύ μ' ἐξάγουσά ποι*, *καὶ σύ γ' ἐξ ὁδοῦ μέ ποι*, *καὶ σύ μ' ἐκποδὼν τόδε* (ἢ *τάχα* ἢ *πέρα*). Ὁ Γ. Ἑρμαννὸς ἀνέγνω «καὶ σύ *μου* 'ξ ὁδοῦ πόδα», ὁ δὲ Ναύκιος (ἐν *Mél. Gréco-Rom.* Τόμ. Γ', σελ. 43) «καὶ σύ μ' *ἐκποδὼν ὁδοῦ* κρύψον κατ' ἄλσος». Παρατιθέμεθα τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου γεγραμμένα ἐν *Nov. Lect.* σελ. 193 «Multa Tragicis παρακεκινδυνευμένα audendi semper fuit æqua potestas, sed etiam in his sunt certi denique fines—Non multum dubito, quin verum sit καί σύ μ' ἐξ ὁδοῦ *πάλιν* κρύψον κατ' ἄλσος».

Ἡ τοῦ Πόρσωνος γνώμη περὶ τοῦ ἐν τῇ Ἑκάβῃ τοῦ Εὐριπίδου στίχ. 812 «οἴμοι τάλαινα, ποῖ μ' ὑπεξάγεις πόδα;» ἀποδοκιμάζεται ὑπὸ τοῦ Πφλουγκίου γράφοντος ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς τραγῳδίας ταύτης (1840) σελ. 79 «*ποῖ μ' ὑπεξάγεις πόδα;* Fraudem facit similitudo loci Sophoclei Oed. Col. 113: σιγήσομαί τε καὶ σύ μ' ἐξ ὁδοῦ πόδα κρύψον: qui quidem posset comparari, si sensus esset is, quem tribuit Euripidis verbis Porsonus: *Quo meum subducis*, i. e. *quo me cogis te sequi?* Quæ explicatio neminem fugit quam sit contorta ac longe quæsita. ὑπεξάγειν πόδα dixisse videtur Euripides pro vulgari φεύγειν, cui accusativus ex more adiungitur, ut aliis similibus». Ἐν τοῖς εἰς Εὐριπίδην Σχολίοις φέρεται Τόμ. Α', σελ. 418, 15 «Ποῖ μ' ὑπεξάγεις πόδα; ποῦ μεταφέρεις τὸν πόδα σου. Τὸ ἐντελὲς ποῖ μοι ὑπεξέρχῃ;» καὶ σελ. 429, 1 «Τί με ποιεῖς ἐπὶ πολὺ ὁδεύειν». Κατὰ τὴν πρώτην ἐξήγησιν ἐκλαμβάνεται τὸ *μ'* δοτικὴ πτῶσις, «ποῖ *μοι* ὑπεξάγεις πόδα;», κατὰ δὲ τὴν δευτέραν αἰτιατική, «ποῖ *με* ὑπεξάγεις

πόδα;». Ἂν δ' ἐλέγετο ἐν τῷ ποιητικῷ λόγῳ τῶν Ἀθηναίων μ' κατ' ἔκθλιψιν τῆς διφθόγγου ΟΙ θὰ ἐξετάσωμεν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ.

Ὁ Ἀσώπιος ἐποιήσατο ἐν τῇ Πρώτῃ Περιόδῳ τοῦ Συντακτικοῦ λόγου καὶ περὶ τοῦ κατὰ δοτικὴν ὁμοιοπτώτου ἤτοι περὶ τῆς ἐκφορᾶς, ἐν ᾗ εἶνε δοτικαὶ τεθειμέναι κατὰ τὸ σχῆμα τὸ καλούμενον καθ' ὅλον καὶ μέρος. Ἄξια παραθέσεως νομίζομεν ἃ ὁ Ματθίας ἔγραψεν ἐν *Διεξοδ. Ἑλλην. Γραμματ.* σελ. 881-2 ἐκδ. γ'.

«Oft setzen besonders die Dichter zu einem Dativ, besonders eines Pronomens, einen andern Dativ zu Erklärung oder genauern Bestimmung, anstatt dass andre Sprachen jenes in den Genitiv setzen—Her. 2, 18. μαρτυρέει δέ μοι τῇ γνώμῃ wo τῇ γνώμῃ eine bestimmtere Erklärung von μοι zu seyn scheint. Pind. Ol. 8, 109. κόσμον, ὅν σφιν ὤπασεν Ζεὺς γένει. *ihnen*, nämlich *ihrem Geschlechte*, wie 2, 27. εὔφρων ἄρουραν ἔτι πατρίαν σφίσιν κόμισον λοιπῷ γένει. Pyth. 1, 13. κελαινῶπιν δ' ἐπί οἱ νεφέλαν ἀγκύλῳ κρατὶ κατέχευας. Soph. Phil. 747. πρόχειρον εἴ τί σοι, τέκνον, πάρα ξίφος χεροῖν. Eur. Heracl. 63. βούλει πόνον μοι τῇδε προσθεῖναι χερί. Das Pronomen steht unmittelbar neben dem Nomen und zuletzt Nem. 7, 32. ἐπεὶ ψευδέεσσίν οἱ ποτανᾷ μαχανᾷ σεμνὸν ἔπεστί τι. Seltener ist dieses bei den Prosaikern. Plat. Hipp. min. p. 364. B. ὤκνουν ἐπανερέσθαι, μή σοι ἐμποδὼν εἴην ἐρωτῶν τῇ ἐπιδείξει, *dir* d. h. *deinem Vortrage*. Demosth. Epist. p. 1472, 4. ἐπιτιμᾶν ὑμῖν (i. e.) τῇ καθ' ἡμῶν ἀγνοίᾳ. Dem Sinne nach ist es freilich gleichgültig, ob das pronomen in diesem Falle im Dativ oder im Genitiv steht; allein in grammatischer Rücksicht ist es nicht einerlei, ob der Dativ schlechtweg oder nur unter gewissen Bedingungen statt des Genitivs steht; eine von diesen Bedingungen ist die, wenn der zweite Dativ als Erklärung oder genauere Bestimmung des erstern betracht werden kann. Auch zwei Dative vom Subst. stehen so neben einander Il. λ', 11. Ἀχαιοῖσιν δὲ μέγα σθένος ἔμβαλ' ἑκάστῳ καρδίῃ. Pind. Isthm. 1, 86. ὅσ' ἀγώνιος Ἑρμᾶς Ἡροδότῳ ἔπορεν ἵπποις, *dem Herod.*

(nicht ihm unmittelbar) sondern *seinen Pferden*, wo aber ἵπποις auch stehen kann, vie ξ. 396. Eur. Herc. f. 177. τοῖσι γῆς βλαστήμασιν, Γίγασι, (Apposit.), πλευροῖς πτήν' ἐναρμόσας βέλη. Rhes. 266. ἦ πόλλ' ἀγρώσταις σκαιὰ πρόσκειται φρενί. Plat. Leg. 11. p. 918. C. πᾶσιν ἐπικουρίαν ταῖς χρείαις ἐξευπορεῖν καὶ ὁμαλότητα ταῖς οὐσίαις, *allen* (als Masc.) nämlich *ihren Bedürfnissen* und *ihrem Vermögen*».

Τοῖς ὑπὸ τοῦ Ματθίου γεγραμμένοις παραπήγνυμεν ἃ λέγει ὁ Κρυγῆρος ἐν *Ἑλλ. Γραμματ.* Μέρ. Β', β', σελ. 52 ἐκδ. γ'.

In andern Stellen finden sich zwei Dative ähnlich wie zwei Accusative — Μαρτυρέει μοι τῇ γνώμῃ Ὁμήρου ἔπος. Ἡρ. 4, 29, 1. Σοὶ μάλιστά γε Ἀχαιῶν ἐπιπείσονται μύθοισιν. Ἰλ. ψ, 156. Δίδω οἱ ἡνία χερσίν. Ἰλ. θ, 129. Μένος οἱ ἔμβαλε θυμῷ. Ἰλ. π, 529. Ἀχαιοῖσι μέγα σθένος ἔμβαλ' ἑκάστῳ καρδίῃ. Ἰλ. λ, 11. Ἄκουσον, ὥς σοι τέρψιν ἐμβάλω φρενί. Εὐ. Τρῳ. 630. — Πῶς τίς τοι πρόφρων ἔπεσιν πείθηται Ἀχαιῶν; Ἰλ. α, 150 — Μηκέτ' ἔπειτ' Ὀδυσῆι κάρη ὤμοισιν ἐπείη, Ἰλ. β, 259».

Ὅμοιον τοῖς χωρίοις τούτοις δύναται νὰ νομισθῇ τὸ τοῦ Θεόγνιδος στίχ. 421 «*πολλοῖς* ἀνθρώπων *γλώσσῃ* θύραι οὐκ ἐπίκεινται».

Ἴδε καὶ Ῥόστην ἐν *Ἑλλην. Γραμματ.* σελ. 485 ἐκδ. ζ' καὶ Κυνῆρον ἐν *Διεξοδ. Γραμματ. τῆς Ἑλλ. Γλώσσ.* Τόμ. Β', σελ. 247-8 καὶ 375-6 ἐκδ. β'. Πρβ. καὶ Ταφέλιον ἐν *Dilucidat. Pindaric.* Τόμ. Α', σελ. 82-3 καὶ 491 καὶ 652. Ὁ Θείρσχιος ἐν *Ἑλλ. Γραμματ.* σελ. 474 ἐκδ. γ' ἐμφερὲς τῷ Ὁμηρικῷ «πῶς τίς τοι πρόφρων ἔπεσιν πείθηται Ἀχαιῶν;» ὑπολαμβάνει τὸ ἐν τοῖς Ἱππεῦσι τοῦ Ἀριστοφάνους στίχ. 503 «ὑμεῖς δ' ἡμῖν προσέχετε τὸν νοῦν τοῖς ἀναπαίστοις», ἔνθα, οὐδενὸς λόγου ἀναγκάζοντος, μετετύπωσεν ὁ Βρούγκιος τὸ *ἡμῖν* εἰς τὸ *ἡμῶν*. Ὁ Ἐλμσλήιος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Εὐριπίδου Μηδείας σελ. 246-7 Λιψ. «Eadem est ratio duorum dativorun παισὶν et βιοτᾷ, quæ duorum accusativorum in Homerico illo τί δέ σε φρένας ἵκετο πένθος similibusque. Noster Iph. T. 852. Ἐγὼ δ' ἁ μέλεος οἶδ' ὅτε φάσγανον δέρᾳ θῆκέ (f. 'φῆκέ) μοι μελεόφρων πατήρ. Tro. 630. Ἄκουσον, ὥς σοι τέρψιν ἐμβάλω φρενί. He-

racl. 63. βούλει πόνον μοι τῆδε προσθεῖναι χερί; Incertus Rhes. 266. Ἦ πόλλ' ἀγρώσταις σκαιὰ πρόσκειται φρενί». Ἐποιήσατο δὲ περὶ τοῦ πράγματος λόγον ὁ ὀνομαστὸς φιλόλογος καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Βακχῶν σελ. 49 καὶ 80 Λιψ.

Ἐν τῇ Ἑκάβῃ τοῦ Εὐριπίδου στίχ. 739 ἀπαντᾷ «τί μοι προσώπῳ νῶτον ἐγκλίνασα σὸν κτέ.;». Εἶνε δὲ περὶ αὐτοῦ ἐν τοῖς Σχολίοις γεγραμμένον Τόμ. Α', σελ. 403, 12 «Τὸ δὲ *μοι* καὶ τὸ *προσώπῳ* καθ' ὅλον καὶ μέρος εἴρηται· τὸ μὲν ἐμοὶ ὅλον, τὸ δὲ προσώπῳ μέρος· μέρος γὰρ τοῦ παντὸς σώματος τὸ πρόσωπον».

Εἰς τὸ ἐν Ἰλιάδος Ξ, 218 «τόν ῥά οἱ ἔμβαλε χερσί» φέρεται τὸ σχόλιον τόδε (Σχολ. εἰς Ἰλ. Τόμ. Β', σελ. 44, 12) «Τόν ῥά οἱ: ὅτι πτῶσις ἐνήλλακται ἀντὶ τοῦ αὐτῆς ταῖς χερσίν». Πρβ. Λεσβών. περὶ Σχημ. σελ. 181.

Ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου ἐμνημονεύθησαν ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 93, 42 δύο ἐκ τοῦ ποιητοῦ παραδείγματα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος χρήσεως, τὸ *πρύμνῃ ἐνὶ νηΐ* καὶ τὸ *ἀλλ' οὐκ Ἀτρείδῃ ἥνδανε θυμῷ*. Περὶ μὲν τοῦ πρώτου χωρίου εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σελ. 65) ὅτι ἡ ὀρθὴ γραφὴ αὐτου εἶνε *πρυμνῇ ἐνὶ νηΐ*. Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου παρατηροῦμεν ὅτι ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις Τόμ. Α', σελ. 9, 12 κεῖται σημείωσις ἔχουσα ὧδε: «Ἀλλ' οὐκ Ἀτρείδῃ Ἀγαμέμνονι ἥνδανε. Ὅτι Ζηνόδοτος γράφει ἀλλ' οὐκ Ἀτρείδεω Ἀγαμέμνονος. Ὁ δὲ ποιητὴς δοτικὴν ἀντὶ γενικῆς παραλαμβάνει». Οὐδαμῶς ἀποδεκτὴ ὑπάρχει ἡ ὑπὸ τοῦ Ζηνοδότου γενομένη ἀνάγνωσις. Ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τῷ περὶ Σχημάτων Β', 9 λέγεται (Ῥητ. Οὐαλζ. Τόμ. Η', σελ. 467) «Προσδιασάφησίς ἐστιν ὅταν ἓν ὄνομα ἐπενεχθῇ πεπληρωμένῳ λόγῳ προσδιασαφοῦν πλέον τι, ὡς ἔχει τὸ Ὁμηρικὸν *ἀλλ' οὐκ Ἀτρείδῃ Ἀγαμέμνονι ἥνδανε θυμῷ*. Τὸ γὰρ *θυμῷ* ἐπηνέχθη πλήρει τῷ λόγῳ προσδιασαφοῦν ὅτι ψυχή ἐστι, περὶ ἣν τὸ τοῦ ἀρέσκειν πάθος γίνεται». Ὁ Ναιγελσβάχιος ἐν ταῖς εἰς Ἰλιάδα Σημειώσεσι σελ. 17 ἐκδ. γ' ἐκλαμβάνει τὴν δοτικὴν *θυμῷ* ἐπὶ τοπικῆς σχέσεως νομίζων ὅτι ἰσοδυναμεῖ τῷ *ἐν θυμῷ*. Πρβ. καὶ Ἔντζιον ἐν *Παραρτ. εἰς Ἰλ.* Α', σελ. 32-3 καὶ Γ', σελ 57. Ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ἐλέχθη σελ. 44, 17 «δεῖ γὰρ ἐκείνῳ τοῦτο *ἐν τῇ γνώμῃ* παραστῆναι» καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀνδοκίδου σελ. 22, 24 «εἴ τῳ ὑμῶν διάβολό-

τι *ἐν τῇ γνώμῃ* περὶ ἐμοῦ παρέστηκεν». Ἀρκούμεθα ἐν τῷ παρόντι τούτοις μόνοις τοῖς παραδείγμασιν.

Ἐν Ὀδυσσείας Χ, 471 ἀπαντᾷ «ἀμφὶ δὲ *πάσαις* δειρῇσι βρόχοι ἦσαν». Ὑπάρχει δὲ καὶ γραφὴ *πασῶν* καὶ *πασάων*. Ὁ Λαρόχης σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ὀδυσσείας Τόμ. Β', σελ. 222 «πάσαις est dativi forma alioquin inusitata; scribendum videtur πάσῃς vel πασέων». Ὁ Ναύκιος ἐξέδωκεν ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ «ἀμφὶ δὲ *πασέων* κτἑ.» (Ἴδε *Mél. Gréco-Rom.* Τόμ. Δ', σελ. 417-8).

Τοῦ ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου εἰρημένου ἐν Φοινίσσαις στίχ. 88 «ὦ κλεινὸν *οἴκοις* Ἀντιγόνη θάλος πατρὶ» γίνεται ἐξήγησις ἐν τοῖς Σχολίοις Τόμ. Γ', σελ. 60, 13 διὰ τῶνδε· «Ὦ Ἀντιγόνη, ἔνδοξον τῷ πατρὶ βλάστημα *ἐν τοῖς οἴκοις*». Ὀρθῶς ἔχει ἡ ἐπὶ τοπικῆς σχέσεως ἐκδοχὴ τῆς δοτικῆς *οἴκοις*. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ μὲν Αἰσχύλος εἶπεν Ἀγαμ. 578 «θεοῖς λάφυρα ταῦτα τοῖς καθ' Ἑλλάδα δόμοις ἐπασσάλευσαν ἀρχαῖον γάνος», ὁ δ' Εὐριπίδης (ἢ Ψευδευριπίδης) Ῥήσ. 180 «θεοῖσιν αὐτὰ πασσάλευε *πρὸς* δόμοις» (Ἴδε Βαλκενάριον εἰς *Εὐριπ. Φοιν.* Τόμ. Α', σελ. 135 Λιψ. καὶ Θείρσχιον ἐν *Ἑλλην. Γραμματ.* σελ. 474-5 ἐκδ. γ'). Ἀλλ' ὁ Δινδόρφιος καὶ ἄλλοι προέκριναν τὴν γραφὴν *πρὸς δόμΟΥΣ*.

Τὰ ἐκ τοῦ πεζοῦ Ἀττικοῦ λόγου παρατεθέντα ὑπὸ τοῦ Ματθίου παραδείγματα τῆς προκειμένης ἡμῖν χρήσεως εἶνε τάδε.

Πλάτ. (Ψευδοπλάτ.) Ἱππ. Ἐλ. σελ. 364 β': ὤκνουν ἐπανερέσθαι, μή *σοι* ἐμποδὼν εἴην ἐρωτῶν *τῇ ἐπιδείξει*.

Δημοσθ. (Ψευδοδημοσθ.) σελ. 1472, § 19: ἐπιτιμᾶν ὑμῖν τι πειρωμένων τῇ κατ' ἐμὲ ἀγνοίᾳ.

Πλάτ. Νόμ. σελ. 918 γ': πᾶσιν ἐπικουρίαν ταῖς χρείαις ἐξευπορεῖν καὶ ὁμαλότητα ταῖς οὐσίαις.

Τέταρτον παράδειγμα προηνέγκατο ὁ Ματθίας ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Εὐριπίδου Τόμ. Ϛ', σελ. 508 τὸ ἐν τῷ Πρωταγόρᾳ τοῦ Πλάτωνος σελ. 334 γ' «τοῖς μὲν ἔξωθεν τοῦ σώματος ἀγαθόν ἐστι τῷ ἀνθρώπῳ». Τὴν ῥῆσιν ταύτην βλέπει τις καὶ ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Κυννήρου φιλοπονηθείσῃ Διεξοδικῇ Γραμματικῇ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης Τόμ. Β', σελ. 248 ἐκδ. β'. Ἐποιήσατο δ' ὁ Κυννῆρος καὶ ἑτέρων δύο χωρίων μνείαν ἐν σελ. 247, τοῦ παρὰ τῷ Ἰσαίῳ περὶ τοῦ Φιλοκτ. Κληρ. 28 «τοῖς γὰρ φύσει υἱέσιν αὐτοῦ οὐδεὶς οὐδενὶ ἐν διαθήκῃ

γράφει δόσιν οὐδεμίαν» καὶ τοῦ παρὰ τῷ Πλάτωνι Λάχ. σελ. 190 β' «τοῖς υἱέσιν αὐτῶν ἀρετὴ παραγενομένη ταῖς ψυχαῖς». Πρβ. καὶ Σαύπιον εἰς *Πλάτ. Πρωταγ.* σελ. 334 γ'.

Εἰς τὸ χωρίον τοῦ Ψευδοδημοσθένους ποιεῖται ὁ Σχαιφῆρος ἐν *Appar. Crit. et Exeg. ad Demosth.* Τόμ. Ε', σελ. 735 τὴν παρατήρησιν τήνδε· «τῇ κατ' ἐμὲ ἀγνοίᾳ—Id est ἐπὶ τῇ—. *ob errorem circa me* vel *in me commissum.* V. Epist. III, p. 1474, 7. RFISK. Adverte constructionem verbi ἐπιτιμᾷν cum dativo et personae et rei: quae constructio fortasse etiam p. 1474, 7. obtinet». Ἐν σελ. 1474, § 1 ἄλλα μὲν τῶν ἀντιγράφων ἔχουσιν «ἐπιτιμώντων ὑμῖν ἘΠΙ τοῖς περὶ τοὺς Λυκούργου παῖδας γιγνομένοις», ἄλλα δὲ «ἐπιτιμώντων ὑμῖν τοῖς—γιγνομένοις» ἄνευ τῆς ἘΠΙ προθέσεως. Σημειοῦται δ' ὁ Σχαιφῆρος σελ. 739 «ἐπὶ. Abest a Bavarico. REISK. Bekkerus: *ἐπὶ om. S. q.* Fortasse recte: ut eadem hic sit constructio quae p. 1472,3». Ἡμῖν ἀρέσκει μᾶλλον ἡ γνώμη τοῦ Ῥεισκίου, καθ' ἣν τὸ «ἐπιτιμᾶν ὑμῖν τῇ κατ' ἐμὲ ἀγνοίᾳ» ἰσοδυναμεῖ τῷ «ἐπιτιμᾶν ὑμῖν *ἐπὶ* τῇ κατ' ἐμὲ ἀγνοίᾳ».

Ἐπιστήσαντες τὴν διάνοιαν τῇ ἐν τῷ Λάχητι ῥήσει «τίν' ἂν τρόπον τοῖς υἱέσιν (ὑέσιν) αὐτῶν ἀρετὴ παραγενομένη *ταῖς ψυχαῖς* ἀμείνους ποιήσειε;» προσεκόψαμεν τῇ δοτικῇ *ταῖς ψυχαῖς*, ὑπελάβομεν δ' ὅτι καλλίων ἀποβαίνει ὁ λόγος, ἂν τὸ *ταῖς ψυχαῖς* μετατυπωθῇ εἰς τὸ *τὰς ψυχάς*· «τίν' ἂν τρόπον τοῖς υἱέσιν αὐτῶν ἀρετὴ παραγενομένη *τὰς ψυχὰς* ἀμείνους ποιήσειε;». Εἴδομεν δ' ἔπειτα ἐν τῇ ὑπὸ Σχανζίου γινομένῃ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. Ϛ', β', σελ. 46 ὅτι ἐν ἑνὶ τῶν ἀπογράφων κεῖται ἡ αἰτιατικὴ *τὰς ψυχάς*.

Ἐν τῷ χωρίῳ τῷ ἐκ τοῦ Ἐλάττονος Ἱππίου δύναται κάλλιστα ἡ δοτικὴ τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας νὰ νομισθῇ ἠθική, ὡς λέγεται ὑπὸ τῶν νέων γραμματικῶν· ἤγουν «ὤκνουν ἐπανερέσθαι, μή, ὅπερ ἄν σοι ὀχληρὸν ἢ δυσάρεστον γένοιτο, ἐμποδὼν εἴην τῇ ἐπιδείξει». Περὶ τῆς ὀνομασίας τῆς τοιαύτης δοτικῆς γράφει ὁ Ἀσώπιος ἐν *Συντ. Περ. Πρῶτ.* σελ. 57 ἐκδ. ϛ' «Ἡ τοιαύτη δοτικὴ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων γραμματικῶν καλεῖται *χαριστική*, καὶ *ἀντιχαριστικὴ* ἐπὶ ἐναντίας περιστάσεως, ὅταν δηλ. ἐκφέρῃ δυσάρεστόν τι. Ἀλλὰ τὰ ὀνόματα ταῦτα δυσκόλως ἁρμόζουσιν ἁπανταχοῦ. Πολλοὶ τῶν νεωτέρων φιλολόγων

ἠθικὴν δοτικὴν καλοῦσιν αὐτήν, ὀρθότερον δ' ἴσως δύναται νὰ ὀνομασθῇ *σχέσεως τοῦ ὡς πρός*». Χαριστικὴ εἶνε ἡ δοτικὴ *ἡμῖν* ἐν τῇ Ἀριστοφανείῳ ῥήσει (Ἱππ. 503) «ὑμεῖς δ' ἡμῖν προσέχετε τὸν νοῦν τοῖς ἀναπαίστοις», τουτέστιν «ὑμεῖς δ' ἡμῖν χαριζόμενοι προσέχετε τὸν νοῦν τοῖς ἀναπαίστοις» ἢ «ὑμεῖς δ' ἡμῶν χάριν προσέχετε κτέ.». Πρβ. Σοφοκλ. Οἰδ. Κ. 1632 «δός μοι χερὸς σῆς πίστιν ἀρχαίαν (γρ. ἴσ. *ὁρκίαν*) τέκνοις» καὶ Εὐριπίδ. Ἑλ. 1248 «τί σοι παράσχω δῆτα τῷ τεθνηκότι;» καὶ Ἀριστοφ. Θεσμοφ. 250 «ἀλλ' ἱμάτιον γοῦν χρῆσον ἡμῖν τουτῳὶ καὶ στρόφιον» καὶ Ξενοφ. Κύρ. Παιδ. Α', δ', 12 «τίς οὖν ἂν ἡμῖν Ἀστυάγει μνησθείη;» καὶ Ἰσοκράτ. (Ψευδισοκρ.) Τραπεζιτ. 52 «καί μοι ἀνάγνωθι αὐτοῖς» (Ἴδε Βλαϋδέσιον εἰς *Ἀριστοφ. Θεσμοφορ.* σελ. 157). Ἐν Ἰλ. Ξ, 501 κεῖται «εἰπέμεναί μοι, Τρῶες, ἀγαυοῦ Ἰλιονῆος πατρὶ φίλῳ καὶ μητρὶ γοήμεναι ἐν μεγάροισιν». Σημειοῦται δὲ περὶ αὐτοῦ ὁ Εὐστάθιος σελ. 999, 36 « Ἐν δὲ τῷ *εἰπέμεναί μοι, Τρῶες*, ἀντὶ τοῦ εἴπατε, περιττὸν δοκεῖ τὸ *μοι* κεῖσθαι Ἴσως δὲ καὶ ἀντὶ τοῦ περὶ ἐμοῦ ἢ δι' ἐμὲ νοηθήσεται». Πιθανὸν δ' ἡμῖν φαίνεται ὅτι ἔγραψεν ὁ Εὐστάθιος «ἀντὶ τοῦ *ὑπὲρ* ἐμοῦ κτέ.». Περὶ τῆς τοιαύτης χρήσεως τῆς δοτικῆς πτώσεως μετὰ πολλῆς ἀκριβείας μέλλομεν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ νὰ διαλάβωμεν (Πρβ. Κυννῆρον ἐν *Διεξοδ. Γραμμ. τῆς Ἑλλ. Γλώσσ.* Τόμ. Β', σελ. 375 ἐκδ. β' καὶ Λαρόχην ἐν *Ὁμηρ. Ζητήμ.* σελ. 244). Τὸ ἐν τῇ Ἑκάβῃ τοῦ Εὐριπίδου «τί μοι προσώπῳ νῶτον ἐγκλίνασα σὸν κτέ.;», οὗ ἐμνήσθημεν ἐν τοῖς ἄνω, οὐχὶ ἄτοπον φαίνεται νὰ ἐκληφθῇ ὧδε· «τί τὸ σὸν νῶτον τῷ ἐμῷ προσώπῳ ἐγκλίνασα, *ὃ διαφέρει μοι* (*ἢ ἅπτεται τῆς ψυχῆς μου*), κτέ.;» ἢ ὧδε· «τί τὸ σὸν νῶτον τῷ ἐμῷ προσώπῳ ἐγκλίνασα, *ὃ οὐκ ἔστι μοι βουλομένῳ*, κτέ.;»

Παρ' Ἀχιλλεῖ τῷ Τατίῳ βιβλ. Ε', 21 διττὴ φέρεται γραφή, «ἐπιθεῖσά *μου* τοῖς στέρνοις τὴν κεφαλήν» καὶ «ἐπιθεῖσά *μοι* τοῖς στέρνοις τὴν κεφαλήν». Ὁ Ἰακώψιος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ συγγραφέως τούτου σελ. 811 «Facile tamen tuearis duplicem dativum. Ep. ἀδ. in Anth. Pal. IX. 187 T. II. p. 63. αὐταί σοι στομάτεσσιν ἀνηρείψαντο μέλισσαι. *Isocrat.* ad Demonic. T. I. p. 10. οἷς ἡ τῶν τρόπων ἀρετὴ τηλικοῦτον εὐδοξίας χαρακτῆρα τοῖς ἔργοις ἐπέβαλε. *Xenoph.* Hist. Hell. III. I, 28. μισθὸς μὲν ὑμῖν ἐξείργασται τῇ στρατιᾷ. Vid. *Lobeck.* ad *Soph.* Aiac. p. 267.

Schaefer. ad *Soph.* T. II. p. 348». Ἡ ὀρθὴ γραφὴ τῆς Ξενοφωντείου ῥήσεως εἶνε «μισθὸς μὲν *ἡμῖν*, ὦ ἄνδρες, εἴργασται τῇ στρατιᾷ ἐγγὺς ἐνιαυτοῦ ὀκτακισχιλίοις ἀνδράσιν· ἣν δέ τι προσεργασώμεθα, καὶ ταῦτα προσέσται», ἤγουν «μισθὸς μὲν ὑφ' *ἡμῶν*—εἴργασται τῇ στρατιᾷ».

Ὑπὸ τοῦ Ἰρσχιγίου καὶ τοῦ Ἑρχήρου προεκρίθη παρ' Ἀχιλλεῖ τῷ Τατίῳ ἡ ἐκφορὰ «ἐπιθεῖσά *μου* τοῖς στέρνοις». Πρβ. Πλάτ. Φαίδ. σελ. 117 α' «ἕως ἂν *σου* βάρος ἐν τοῖς σκέλεσι γένηται» καὶ Ἀριστοφ. Ὄρν. 26 «ἀπέδεσθαι φησί *μου* τοὺς δακτύλους» καὶ Βατρ. 574 «οἷς *μου* κατέφαγες τὰ φορτία» καὶ Λυσ. 314 «τὴν ῥάχιν θλίβοντά *μου* πέπαυται» καὶ 216 «ὑπολύεταί *μου* τὰ γόνατ', ὦ Λυσιστράτη», κτλ. Ἐν Ἀχαρν. 220 κεῖται «*παλαιῷ Λακρατείδῃ* τὸ σκέλος βαρύνεται». Πρβ. καὶ Πλάτ. Φαίδ. σελ. 117 ε' «ἐπειδή *οἱ* βαρύνεσθαι ἔφη τὰ σκέλη», κτλ. Ὁ Κόβητος μετέβαλεν ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ἀριστοφάνους Ὄρν. 26 τὴν γενικὴν *μου* εἰς τὴν δοτικὴν *μοι*. Ἐν τοῖς Βατράχοις στίχ. 467 ἄλλα μὲν τῶν ἀντιγράφων ἔχουσιν «ὃς τὸν κύν' *ἡμῶν* ἐξελάσας τὸν Κέρβερον ἀπῆξας ἄγχων», ἄλλα δὲ «ὃς τὸν κύν' *ἡμῖν* ἐξελάσας κτέ.». Παντὶ δὲ συμφανὲς ὑπάρχει ὅτι οὐχὶ τὴν αὐτὴν τῇ γενικῇ ἔννοιαν ἐμφαίνει ἡ δοτική.

Περὶ τοῦ χωρίου τοῦ Ἰσοκράτους σημειοῦται ὁ Κοραῆς ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ ῥήτορος Τόμ. Β', σελ. 4 « Οἷς.... χαρακτῆρα τοῖς ἔργοις ἐπέβαλεν: Ὤφειλεν εἶναι, Ὧν (Ἡρακλέους δηλονότι καὶ Θησέως) τοῖς ἔργοις, ἵνα τῷ, Ἔργοις, συνήπτετο τό, Ἐπέβαλεν. Διὸ καὶ ὁ πρὸ ἡμῶν οὐκ ἀλόγως ὑπείληφεν ἐξαλειπτέον εἶναι τό, Τοῖς ἔργοις. Ἀλλ' ἴσως συνεκδοχικῶς ἐκληπτέον, ἵνα ᾖ ὁ νοῦς, Οἷς (Ἡρακλεῖ δηλονότι καὶ Θησεῖ) ἡ τῶν τρόπων ἀρετὴ τηλικοῦτον εὐδοξίας χαρακτῆρα κατὰ τὰ ἔργα ἐπέβαλε».

Ἐν τῇ Β' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ κεφ. ΙΒ', 7 ἀπαντᾷ «ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί». Γράφει δὲ περὶ αὐτοῦ ὁ Οὐϊνῆρος ἐν τῇ Γραμματικῇ τῆς Καινῆς Διαθήκης σελ. 197 ἐκδ. ς' «Ein doppelter Dativ, der *eine* der Person, der *andre* (erklärende, näher bestimmende) der Sache, findet sich 2 C. 12, 7. ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί *er wurde mir ein Pfahl gegeben fürs (ins) Fleisch* (Ex. 4, 9. Gen. 47, 24.) vgl. das homer. δίδου οἱ ἡνία χερσίν».

Ἐν τῇ Ἐξόδῳ ἀπαντᾷ «ἐὰν μὴ πιστεύσωσί σοι τοῖς δυσὶ σημείοις

τούτοις», ἐν δὲ τῇ Γενέσει «τὰ δὲ τέσσαρα μέρη ἔσται ὑμῖν αὐτοῖς εἰς σπέρμα τῇ γῇ καὶ βρῶσιν ὑμῖν καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τοῖς οἴκοις ὑμῶν». Κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν τὰ χωρία ταῦτα δὲν εἶνε ὅμοια ἀλλήλοις, θὰ γραφῶσι δὲ περὶ αὐτῶν τὰ δέοντα ἐν ἑτέρῳ τόπῳ.

Εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι οὐδὲν ἡμεῖς ἔχομεν ἐξ Ἀττικοῦ πεζολόγου νὰ μνημονεύσωμεν παράδειγμα τῆς χρήσεως, καθ' ἣν εἶνε δύο αἰτιατικαὶ παρειλημμέναι, ἡ μὲν τοῦ ὅλου, ἡ δὲ τοῦ μέρους δηλωτική. Ἀπεβλέψαμεν δ' εἰς τὸ τοιοῦτο σχῆμα τῆς ἐκφορᾶς, οἷον τὸ *λωποδύτης ῥοπάλῳ παίει με τὸ νῶτον* καὶ τὰ τούτῳ ὅμοια.

Ὁ Ἀσώπιος γράφει ἐν *Συντ. Περ. Πρώτ.* σελ. 262, § 17 ἐκδ. ζ' «Κατ' ὀνομαστικὴν γίνεται τὸ σχῆμα τοῦτο (δηλ. τὸ καθ' ὅλον καὶ μέρος) ἐπὶ τῶν ὀνομάτων *ἕκαστος*, *ἑκάτερος*, *πᾶς*, *ἄλλος*, *ἄλλος ἄλλοθεν*, ἐν οἷς, τιθεμένου τοῦ ὅλου ὡς ὑποκειμένου τῆς προτάσεως, ἕπεται κατὰ τὴν αὐτὴν πτῶσιν τὸ μέρος, ἐξυπονοουμένου τοῦ ῥήματος κατ' ἀναλογίαν· *οἱ δὲ κλῆρον ἐσημήναντο ἕκαστος* (Ἰλ. Η, 175) =οὗτοι δὲ ἐσημήναντο κλῆρον, ἕκαστος δηλ. ἐσημήνατο τὸν ἑαυτοῦ κλῆρον.—*οἱ δὲ λόγους πλάττοντες ἕκαστος περιερχόμεθα* (Πλ. *Δημ.* Φ. Α', ιϛ')». Γελοιότατον εἶνε τὸ «Πλ. *Δημ.* Φ. Α', ιϛ'». Ἐν ταῖς νεωστὶ ὑπὸ τοῦ Διττεμβεργήρου ἐκδεδομέναις ἐπιγραφαῖς ἀπαντᾷ σελ. 706 (4131, 11) «καὶ στεφανῶσαι αὐτοὺς ἕκαστον αὐτῶν εἰκόνι χαλκῇ τετραπήχει».

Περὶ τῆς χρήσεως ταύτης θὰ διαλάβωμεν μετ' ἀκριβείας ἀλλαχοῦ ποιούμενοι λόγον καὶ περὶ τῆς συντάξεως, καθ' ἣν λέγεται «καὶ τοὺς περὶ τῶν στρατευομένων ἐνίους» καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Ὁ μακαρίτης Βασιάδης σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Δημοσθένους Φιλιππικῶν Τόμ. Α', σελ. 333 «τοὺς—ἐνίους: πρῶτον ὁ ῥήτωρ καθολικῶς εἶπε, τοὺς βλάπτοντας λύσατε, εἶτα μερικῶς, τοὺς περὶ τῶν θεωρ. καὶ τοὺς περὶ τῶν στρατ. εἶτα μερικώτερον, ἐνίους, ἵνα μὴ δόξῃ πάντας κακίζειν τοὺς στρατιωτικοὺς νόμους. Διὸ οὐ χρὴ μετακινῆσαι τὴν αἰτιατικὴν τοὺς περὶ τῶν στρατ. εἰς γενικήν, ὡς ᾤετο Οὐόλφιος. Ἔστι γὰρ εἶδος τοῦ σχήματος καθ' ὅλον καὶ μέρος μετά τινος ἀντιθέσεως τιθέμενον».

ΙΘ'.

Ἐργάζεσθαι τῷ σώματι.

Ἐν τῷ ὑπὸ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου συντεθέντι Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης λ. *ἐργάζομαι*, σελ. 525 κεῖται «Ἐργάζεσθαι τῷ σώματι, Δημ., ἐπὶ τῶν πορνευομένων».

Ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας λόγῳ τοῦ Ψευδοδημοσθένους § 20, σελ. 1351 ἀπαντᾷ «Νέαιρα αὕτη Νικαρέτης ἦν καὶ εἰργάζετο τῷ σώματι μισθαρνοῦσα τοῖς βουλομένοις αὐτῇ πλησιάζειν» καὶ § 22, σελ. 1352 «συνηκολούθει καὶ Νέαιρα αὕτη ἐργαζομένη μὲν ἤδη τῷ σώματι, νεωτέρα δὲ οὖσα διὰ τὸ μήπω τὴν ἡλικίαν αὐτῇ παρεῖναι» καὶ § 49, σελ. 1361 «εἰργάζετο τῷ σώματι ὡς ἑταίρα οὖσα» καὶ § 108, σελ. 1382 «ποῦ γὰρ αὕτη οὐκ εἴργασται τῷ σώματι; ἢ ποῖ οὐκ ἐλήλυθεν ἐπὶ τῷ καθ' ἡμέραν μισθῷ;».

Λέγεται δὲ καὶ *ἀπὸ τοῦ σώματος ἐργάζεσθαι ἢ ἐργάζεσθαι ἀπὸ τοῦ σώματος*, οἷον Πολύβ. σελ. 826, 20 Οὐλσχ. «οὐδὲ τῶν ἐπὶ τέγους ἀπὸ τοῦ σώματος εἰργασμένων οὐδεὶς» καὶ Στράβ. σελ. 785, 10 Μειν. «πλῆθος γυναικῶν τῶν ἐργαζομένων ἀπὸ τοῦ σώματος, ὧν αἱ πλείους εἰσὶν ἱεραί» (Πρβ. *ἱερόδουλοι*). Παρὰ τῷ Ψευδοδημοσθένει κατὰ Νεαίρ. § 36, σελ. 1357 κεῖται «ὡς αὐτῇ ἡ ἀπὸ τοῦ σώματος ἐργασία οὐχ ἱκανὴν εὐπορίαν παρεῖχεν, ὥστε διοικεῖν τὴν οἰκίαν».

Ἐγίνετο δ' ὅμως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων χρῆσις τοῦ *τῷ σώματι ἐργάζεσθαι* καὶ ἐπὶ σημασίας οὐχὶ αἰσχρᾶς. Ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασι τοῦ Ξενοφῶντος βιβλ. Β', η', 1 εἶνε γεγραμμένον «Ἐπειδὴ γὰρ ἀφῃρέθην μὲν τὰ ἐν τῇ ὑπερορίᾳ κτήματα, ἐν δὲ τῇ Ἀττικῇ ὁ πατήρ μοι οὐδὲν κατέλιπεν, ἀναγκάζομαι νῦν ἐπιδημήσας *τῷ σώματι ἐργαζόμενος* τὰ ἐπιτήδεια πορίζεσθαι. Δοκεῖ δέ μοι τοῦτο κρεῖττον εἶναι ἢ δεῖσθαί τινος ἀνθρώπων—Καὶ πόσον ἂν χρόνον οἴει σοι, ἔφη, τὸ σῶμα ἱκανὸν εἶναι μισθοῦ τὰ ἐπιτήδεια ἐργάζεσθαι; Μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐ πολὺν χρόνον. Καὶ μήν, ἔφη, ὅταν γε πρεσβύτερος γένῃ, δῆλον ὅτι δαπάνης μὲν δεήσει, μισθὸν δὲ οὐδείς σοι ἐθελήσει τῶν τοῦ σώματος ἔργων διδόναι». Παντὶ δὲ φανερὸν ἀποβαίνει ὅτι ἀτοπώτατ' ἔχει νὰ μεταληφθῇ τὸ *τῷ σώματι ἐργαζόμενος* εἰς τὸ *ἑταιρῶν* ἤτοι τὸ *ἐμαυτοῦ*

σῶμα πωλῶν, παρέχων ἐμαυτὸν τοῖς βουλομένοις ἀντὶ χρημάτων χρῆσθαι. Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1874, σελ. 447 «Homines de plebecula corpore valido robustoque si frugi essent φορτία βαστάζοντες victum quærebant, si improbi ἐλωποδύτουν. Proprie dicuntur οἱ τὰ φορτία βαστάζοντες aut τῷ σώματι ἐργάζεσθαι (Xenoph. *Mem.* II. 8, 1) aut ἀπὸ τῶν ὤμων ἀποζῆν apud Nicostratum in Stobæi *Floril.* 74, 62». Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι τὸ *τῷ σώματι ἐργάζεσθαι* σημαῖνον καθόλου ὑποβάλλειν ἑαυτὸν σωματικαῖς ἐργασίαις ἢ ἀναλαμβάνειν ἔργα διὰ τοῦ σώματος ἐπιτελούμενα ἐτίθετο οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἀχθοφορούντων ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν σκαπτόντων καὶ τῶν πλινθουργούντων καὶ τῶν θεριζόντων καὶ τῶν κοπρολογούντων, κτλ. Πρβ. Ἀριστοφ. Πλ. 525 «ὥστ' αὐτὸς ἀροῦν ἐπαναγκασθεὶς καὶ σκάπτειν τἄλλά τε μοχθεῖν ὀδυνηρότερον τρίψεις βίον πολὺ τοῦ νῦν» καὶ Ὄρν. 1430 «Α. τουτὶ γὰρ ἐργάζει σὺ τοὔργον; εἰπέ μοι, νεανίας ὢν συκοφαντεῖς τοὺς ξένους; Β. τί γὰρ πάθω; σκάπτειν γὰρ οὐκ ἐπίσταμαι» καὶ Εὔπολ. παρὰ Φωτ. Λεξ. σελ. 290, 21 «ἐπίσταμαι γὰρ αἰπολεῖν, σκάπτειν, νεᾶν, φυτεύειν».

Τὸ *ἐργάζεσθαι τῷ σώματι* φέρεται καὶ ἐν ταῖς Διατριβαῖς τοῦ Ἐπικτήτου βιβλ. Δ', α', 34 «Ἂν ἀφεθῶ, φησίν, εὐθὺς πᾶσα εὔροια, οὐδενὸς ἐπιστρέφομαι, πᾶσιν ὡς ἴσος καὶ ὅμοιος λαλῶ, πορεύομαι ὅπου θέλω, ἔρχομαι ὅθεν θέλω καὶ ὅπου θέλω. Εἶτα ἀπηλευθέρωται· καὶ εὐθὺς μὲν οὐκ ἔχων ποῖ φάγῃ (Κορ.: τί φάγῃ) ζητεῖ τίνα κολακεύσει, παρὰ τίνι δειπνήσει· εἶτα ἢ *ἐργάζεται τῷ σώματι* καὶ πάσχει τὰ δεινότατα, κἂν σχῇ τινα φάτνην ἐμπέπτωκεν εἰς δουλείαν πολὺ τῆς προτέρας χαλεπωτέραν, ἢ κτέ.». Σημειοῦται δ' ὁ Σχουειγαιουσῆρος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἐπικτήτου Διατριβῶν Τόμ. Β', σελ. 812 «ἐργάζεσθαι τῷ σώματι, *quæstum meretricium facere*, habes apud Demosth. adv. Neæram p. 1351 sq. ed. Reisk». Ἀλλὰ κάλλιον ἡμῖν φαίνεται νὰ ἐκληφθῇ ἡ φράσις ἐφ' ἧς ἐννοίας εἶνε τεθειμένη ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασι τοῦ Ξενοφῶντος. Πρβ. καὶ Ἀρτεμίδωρ. Ὀνειροκρ. σελ. 177, 14 «τὰς ἑαυτοῦ σάρκας ἐσθίειν ἀγαθὸν πένητι· πολλὰ γὰρ *τῷ σώματι ἐργασάμενος* καὶ πονῶν κτήσεται· καὶ οὕτως οὐχὶ τὰς σάρκας αὐτοῦ κατέδεται ἀλλὰ τὰς ἀπὸ τῶν σαρκῶν ἐργασίας». Ὁ Λιβάνιος εἶπε *τὸν βίον ἐκ χειρῶν ποιεῖσθαι* ἐν Ἐπιστ. ΦΝΑ', σελ. 268 «κατακλείσας γὰρ αὐτὴν ὁ ὑβριστὴς ἐκεῖνος ἐν δω-

ματίῳ καὶ φήσας δεῖν προσκυνεῖν τὴν τύχην, εἰ *τὸν βίον ἐκ χειρῶν ποιουμένη* συγκατακλίνοιτο τῷ δοῦναι δυναμένῳ, ἐπειδὴ καλῶς εὕρισκεν ὡπλισμένην τῇ σωφροσύνῃ, κτέ.». Πρβ. Θωμ. Μάγιστρ. σελ. 59, 2 «*Τὸν βίον ἐκ χειρῶν ποιεῖται* ἐρεῖς, οὐ *τὰ πρὸς τροφήν*. Λιβάνιος ἐν τῇ Οἷα τετόλμηται ἐπιστολῇ· εἰ τὸν βίον κτέ.».

Τῷ *ἐργάζεσθαι τῷ σώματι ἢ ἀπὸ τοῦ σώματος*, δηλοῦντι πορίζεσθαι χρήματα παρέχοντα τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, ὁμοίαν ἔχει δύναμιν τὸ *ἐργάζεσθαι ἀπὸ τῆς ὥρας ἢ ἀφ' ὥρας*, ὅπερ ἀκριβέστερον ἑρμηνευόμενον σημαίνει *ἐργάζεσθαι ἀπ' ἈΝΘΟΥΝΤΟΣ ἢ ἈΚΜΑΖΟΝΤΟΣ τοῦ σώματος*. Ἐρρήθη δ' ὑπ' Ἀλέξιδος τοῦ Σαμίου παρ' Ἀθην σελ. 572 ϛ' «τὴν ἐν Σάμῳ Ἀφροδίτην —Ἀττικαὶ ἑταῖραι ἱδρύσαντο —ἐργασάμεναι ἱκανῶς ἀπὸ τῆς ὥρας» καὶ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἐν Τιμολ. ΙΔ', 2 «διαπληκτιζόμενον ἐν μέσῳ τοῖς ἀφ' ὥρας ἐργαζομένοις γυναίοις». Πρβ. καὶ Εὐστάθ. σελ. 1349, 7 «Ὅτι δὲ ὥρα καὶ ἐπὶ κάλλους λέγεται δῆλον καὶ ἐκ τοῦ ἐν Σάμῳ Ἀφροδίτην ἑταῖραι ἱδρύσαντο ἐργασάμεναι ἀπὸ τῆς ὥρας. Τοιοῦτον δέ τι καὶ τὸ γυναῖκες αἱ ἐν ὥρᾳ».

Εἶνε δὲ καὶ καθ' ἑαυτὸ τὸ ῥῆμα *ἐργάζεσθαι* εἰλημμένον πρὸς δήλωσιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐννοίας, οἷον Ψευδοδημοσθέν. κατὰ Νεαίρ. § 26, σελ. 1353 «μετὰ ταῦτα τοίνυν ἐν τῇ Κορίνθῳ ἐπιφανῶς ἐργαζομένης καὶ οὔσης λαμπρᾶς ἄλλοι τε ἐρασταὶ γίγνονται καὶ κτέ.» καὶ § 30, σελ. 1354 «οὐ βούλονται αὑτὴν σφῶν αὐτῶν ἑταίραν γεγενημένην ὁρᾶν ἐν Κορίνθῳ ἐργαζομένην οὐδ' ὑπὸ πορνοβοσκῷ οὖσαν» καὶ § 32, σελ. 1355 «ἐπ' ἐλευθερίᾳ καὶ ἐφ' ᾧ ἐν Κορίνθῳ μὴ ἐργάζεσθαι» καὶ § 36, σελ. 1357 «ὥστ' ἐν Κορίνθῳ μὴ ἐργάζεσθαι». Εὑρέθη δὲ καὶ τὸ σύνθετον *ἘΝεργάζεσθαι* παρὰ τῷ Ἡροδότῳ βιβλ. Α', 93 «αἱ *ἐνεργαζόμεναι* παιδίσκαι» (Ἴδε Βαίριον ἐν τῇ Β' ἐκδόσει τοῦ Ἡροδότου Τόμ. Α', σελ. 207). Ἀλλὰ λίαν ὕποπτος ἐφάνη ἡ μετὰ τῆς προθέσεως ἐκφορὰ τῷ Ἑρουερδῆνι ἐν *Comment. Crit. in Her. Libr. I et II*, σελ. 15. Ἀνάγνωθι καὶ ἃ ἔγραψεν ὁ ἀνὴρ ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἡροδότου Τόμ. Α', σελ. 74.

Ἐλέχθη δ' ὑπὸ τοῦ Ψευδοδημοσθένους ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας λόγῳ § 41, σελ. 1358 καὶ «τὴν μὲν αὐτὴν *ἐργασίαν* οὐδὲν ἧττον ἢ πρότερον *εἰργάζετο*, τοὺς δὲ μισθοὺς μείζους ἐπράττετο τοὺς βουλομένους αὐτῇ πλησιάζειν». Πρβ. καὶ § 113, σελ. 1383 «παντελῶς ἤδη ἡ

μὲν τῶν πορνῶν *ἐργασία* ἥξει εἰς τὰς τῶν πολιτίδων θυγατέρας». Μνημονεύομεν δὲ τοῦ ὀνόματος *ἐργασία* ἐπὶ τοιαύτης σημασίας κειμένου τάδε ἔτι τὰ παραδείγματα. Ἡρόδ. Β', 135 «ἀπικομένη δὲ κατ' *ἐργασίην* (ἡ Ῥοδῶπις) ἐλύθη χρημάτων μεγάλων ὑπὸ ἀνδρὸς Μυτιληναίου Χαράξου». Αἰσχίν. κατὰ Τιμ. 119 «ἀκριβῶς εἰδέναι τοὺς ταύτῃ χρωμένους τῇ *ἐργασίᾳ*». Φίλων Ἰουδ. Τόμ. Ε', σελ. 1 «τῶν μὲν γὰρ ἑταιρῶν *τὴν ἐργασίαν* κατέλυσε πολλάκις γῆρας». Διοσκορίδ. ἐν Ἀνθολ. Παλατ. ΙΑ', 363, 4 «ποῦ δὲ τὰ μητρὸς αἴσχεα πάνδημοί τ' *ἐργασίαι* τέγεος;». Σέξτ. Ἐμπειρ. σελ. 168, 32 «τὸ ἑταίρᾳ συνοικεῖν ἢ τὸ ἐξ ἑταίρας *ἐργασίας* διαζῆν». Ἀπολλών. περὶ Αἰσχίν. Ῥήτ. ἐν Βιογρ. Οὐεστερμ. σελ. 265, 8 «ἥν φασι τὴν πρώτην ἡλικίαν ἡταιρηκέναι καθεζομένην ἐν οἰκήματι πρὸς τῷ τοῦ Καλαμίτου ἡρῴῳ· ἔπειτα ὕστερον ἀναστᾶσαν ἀπὸ *τῆς ἐργασίας* ταύτης ἐπὶ τὸ τελεῖν καὶ καθαίρειν τοὺς βουλομένους ἀποκλῖναι». Εὐστάθ. σελ. 1082, 39 «δημιουργοὺς δὲ γυναῖκας λόγῳ σεμνότητος τὰς οἷον δημοτικὰς καὶ *ἐργασίαν* προϊσχομένας δημίαν, ἤγουν δημοσίαν» (Ἴδε Δισσένιον εἰς *Δημοσθ. περὶ τοῦ Στεφ.* σελ. 301 καὶ Βοισσονάδην εἰς *Ἀρισταίν.* σελ. 500-1). Παρὰ τῷ Ἀρτεμιδώρῳ φέρεται σελ. 142, 25 «ἡ δὲ ὅλη γυμνὴ ἑταίραις μόναις ἀγαθὴ καὶ *ἐργασίας* σημαντική» καὶ σελ. 115, 16 «κάνθαροι — τοῖς *τὰς ῥυπώδεις ἐργασίας καὶ ἀσέμνους* ἐργαζομένοις μόνοις ὠφέλιμοι». Ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ τοῦ Πολυδεύκους βιβλ. Δ', 153 εἶνε εἰρημένον «μηνύει δὲ ἑταίραν πεπαυμένην *τῆς τέχνης*». Ὁμοίαν δὲ τῷ *πεπαῦσθαι τῆς τέχνης* δύναμιν ἔχει τὸ *καταλελυκέναι* ἐν τοῖς τοῦ Μάχωνος παρ' Ἀθην. σελ. 581 γ' «*καταλελυκυίας* τῆς Γναθαινίου σχεδὸν οὐκέτι θ' ἑταιρεῖν ὑπομενούσης». Πρβ. Γαλην. Τόμ. Α', σελ. 30 «οὕτως μὲν ἀθλοῦσιν αὐτοῖς διάκειται τὸ σῶμα, *καταλύσασι* δὲ πολὺ δή τι χεῖρον», κτλ.

Παρελήφθη δὲ καὶ τὸ ὄνομα *ἐργάτις* ἐπὶ τῆς πόρνης καὶ σημαίνεται ἐνίοτε διὰ τοῦ *ἐργαστήριον* τὸ πορνεῖον, ὡς παρὰ Ψευδοδημοσθένει κατὰ Νεαίρ. § 67, σελ. 1367 «ὁπόσαι ἂν ἐπ' ἐργαστηρίου καθῶνται» (Ἴδε Βαλκενάριον ἐν *Σημειώσ. εἰς Ἡρόδ.* σελ. 83 Γαισφ. καὶ Σειλῆρον εἰς *Ἀλκίφρ.* σελ. 393). Ὁ Ἀρτεμίδωρος γράφει Ὀνειροκρ. σελ. 72, 21 «Γυναιξὶ δὲ ἑταίραις ταῖς ἐπὶ κασωρίοις (κασωρείοις) ἑστώσαις μίγνεσθαι μικρὰν μὲν αἰσχύνην καὶ βραχὺ ἀνάλωμα σημαίνει· αἰδοῦνται γὰρ ἅμα καὶ ἀναλοῦσι ταύταις πλησιάζοντες οἱ ἄνθρω-

ποι· πρὸς δὲ πᾶσαν ἐγχείρησίν εἰσιν ἀγαθαί· καὶ γὰρ πρός τινων ἐργάσιμοι λέγονται, καὶ οὐδὲν ἀρνησάμεναι παρέχουσιν ἑαυτάς».

Ὡς δὲ λέγεται *ἐργάζεσθαι ἀπὸ τῆς ὥρας*, οὕτω καὶ *πωλεῖν ἢ ἀπεμπολᾶν ἢ πιπράσκειν τὴν ὥραν καὶ τὴν ὥραν ἀποδόσθαι καὶ τὴν ὥραν δημοσιεύειν*, οἷον

Ξενοφ. Ἀπομν. Α', ς', 13 «τήν τε γὰρ ὥραν ἐὰν μέν τις ἀργυρίου πωλῇ τῷ βουλομένῳ, πόρνον αὐτὸν ἀποκαλοῦσιν» καὶ Συμποσ. Η', 21 «ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ χρημάτων γ' ἀπεμπολῶν τὴν ὥραν τί μᾶλλον στέρξει τὸν πριάμενον ἢ ὁ ἐν ἀγορᾷ πωλῶν καὶ ἀποδιδόμενος;». Λιβάν. Τόμ. Δ', σελ. 173, 6 «τοὺς οὖν σωφρονοῦντας ἀξιώσει τις πωλεῖν τὴν ὥραν διὰ τοὺς ἤδη πεπρακότας;». Πολυδεύκ. ς', 126 «μαλθακός—τὴν ὥραν πεπρακώς, πρὸς ἀργύριον ἀντικατηλλαγμένος». Πρβ. καὶ 127 «εὐωνότερος τὴν ὥραν τῶν ἀποκεκηρυγμένων ὠνίων» καὶ «παλίμπρατος τὴν ὥραν» (Ἴδε καὶ Σμιδίτιον εἰς Ἡσύχ. λ. *ὡραιοπώλας*, Τόμ. Δ', σελ. 327).

Εὐσέβ. Προπαρ. Εὐαγγ. Δ', ις', 23 «ἐπὶ μισθῷ τὴν ὥραν ἀπεμπολούσαις (ἀπεμπολώσαις)».

Ὠριγέν. κατὰ Κέλσ. Ε', 42 (Τόμ. ΙΘ', σελ. 244) «οὐδὲ γυναῖκες πιπράσκουσαι τὴν ὥραν παντὶ τῷ βουλομένῳ σπείρειν κενῶς». Πρβ. καὶ Λουκιαν. ἢ Ψευδολουκ. περὶ τῆς Συρ. Θεοῦ 6 «ἐν μιῇ ἡμέρῃ ἐπὶ πρήσι τῆς ὥρης ἵστανται».

Ἰωάνν. Χρυσόστ. Ὁμιλ. εἰς Ματθ. σελ. 512 α' «πολλοὶ τῶν νέων καὶ τὴν ὥραν ἀπέδοντο». Πρβ. καὶ Μουσών. παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. ΟΘ', 51 «ὅς γε υἱὸν ἔχων ὡραῖον τὴν ὥραν ἀπέδοτο αὐτοῦ».

Διον. Ἁλικαρν. Ῥωμ. Ἀρχ. σελ. 218 «ἡ δημοσιευούσῃ ποτὲ τὴν τοῦ σώματος ὥραν κτέ.». Πρβ. καὶ Τόμ. Δ', σελ. 234, 11 Κισλ. «κακῶς δημοσιευθείσης ἐν παισὶν ὥρας».

Γίνεται δὲ καὶ ἐν ἄλλαις ῥήσεσι χρῆσις τοῦ ὀνόματος *ὥρα* ἢ μόνου ἢ μετὰ τῆς γενικῆς *σώματος*. Παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ ἀπαντᾷ Ἠθικ. σελ. 401 γ' «γύναιον εἴργειν τοῦ ἱεροῦ χρησάμενον *ὥρᾳ σώματος* οὐκ ἐλευθερίως» καὶ Κικέρ. Ζ', 5 «οὐκ ἐλευθερίως δοκῶν προΐστασθαι *τῆς ὥρας*» καὶ Βρούτ. ς', 5 «δοκοῦσιν αὐτῷ μὴ καλῶς *τὴν ὥραν* διατεθεῖσθαι» (Πρβ. καὶ Ἠθικ. σελ. 530 α'). Παρὰ δὲ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ κεῖται βιβλ. Ε', λβ', 7 «τῆς ἰδίας εὐσχημοσύνης ἀφροντιστοῦντες *τὴν τοῦ σώματος ὥραν* ἑτέροις εὐκόλως προΐενται». Πρβ. Φίλων.

Ἰουδ. Τόμ. Δ', σελ. 176 «ὑφηγητέον δὲ αὐταῖς μὴ εὐθὺς ἐμπαρέχεσθαι τοῖς ἐθέλουσι *τὴν ὥραν*» καὶ Δίων Κάσσ. ΜΕ', κϛ', 2 «ὅπως μὲν *τὴν ὥραν* τὴν ἐν παισὶν ὑμῖν διέθετο» καὶ Διον. Ἁλικαρν. Ῥωμ. Ἀρχ. σελ. 2338 (Τόμ. Δ', σελ. 225, 7 Κισλ.) «οὗτος τὰ μὲν ἄλλα ὑπηρετῶν, ὅσα δούλους δεσπόταις νόμος ἦν, ἠνείχετο, *τὴν* δὲ *τοῦ σώματος ὥραν* χαρίσασθαι κελευόμενος ἠγανάκτει καὶ μέχρι παντὸς ἀπεμάχετο». Ἔτι δὲ Λουκιαν. Ἀπολ. 7 «εἰ Τίμαρχον μὲν ηὔθυνεν ἐπὶ τοῖς *καθ' ὥραν* ἡμαρτημένοις, αὐτὸς δὲ γέρων ἤδη τοιαῦτα εἰς ἑαυτὸν παρενόμει» καὶ Φιλόστρατ. σελ. 803 «ἐγὼ μέντοι οἶμαι *τὴν ὥραν* ἐκείνου τοῦ μειρακίου διαθηρῶντας ὑμᾶς τεθηρᾶσθαι ὑπ' αὐτοῦ».

Πρὸς δήλωσιν τοῦ μὴ φυλάττοντος τὴν ἑαυτοῦ ὥραν ἀλλ' ἀφροντιστοῦντος αὐτῆς ἐτέθη τὸ *κακὸς τῆς ὥρας φύλαξ* ὑπὸ τοῦ κωμικοῦ Ἀπολλοδώρου παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. ΜϚ', 15, 5 «αὐτοῦ προδότης *κακός τε τῆς ὥρας φύλαξ*». Παρατιθέμεθα καὶ τὸ παρὰ Δίωνι τῷ Κασσίῳ βιβλ. ΜϚ', ε', 1 «ἐτόλμησας, ὦ μιαρώτατε, πρῶτον μὲν *τὴν* τοῦ Ἀντωνίου *ὥραν* διαβαλεῖν, κτέ.».

Παρεκδέχεται ὁ Ἰακώψιος, ὀνομαστὸς φιλόλογος, ἐν τῇ ἐκδόσει Ἀχιλλέως τοῦ Τατίου (σελ. 960) τὸ ὑπ' αὐτοῦ ῥηθὲν βιβλ. Η', 9 «καίτοι γε νέος ὢν συνεγένετο (συνεγίνετο) πολλοῖς αἰδοίοις ἀνδράσι καὶ τὴν ὥραν ἅπασαν εἰς τοῦτο δεδαπανήκει (δεδαπάνηκε)», νομίζων ὅτι τὸ *τὴν ὥραν δαπανᾶν* ἰσοδυναμεῖ τῷ *τὴν ὥραν πωλεῖν*. Ἡ ῥῆσις τοῦ Ἀχιλλέως δηλοῖ ὅτι τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἅπασαν (ἤτοι τὸν χρόνον καθ' ὃν ἤκμαζεν ἅπαντα) ἀνηλώκει εἰς τὸ αἰδοίοις ἀνδράσι συγγίνεσθαι, ὑπεμφαίνεται δ' ὅτι κακῶς τῇ ὥρᾳ τοῦ σώματος ἐκέχρητο.

Γίνεται δ' ἐνίοτε ἀντὶ τοῦ ὀνόματος *ὥρα* χρῆσις τοῦ *ἡλικία* καὶ τοῦ *ἀκμή*, *τὴν ἡλικίαν πιπράσκειν*, *τὴν ἀκμὴν πωλεῖν*, *τῆς ἀκμῆς ἀφειδεῖν*, κτλ. Πολυδεύκ. Ϛ', 127 «τὴν νεότητα προπεπωκώς, *τὴν ἡλικίαν πεπρακώς*». Αἰσχίν. κατὰ Τιμ. 182 «εὑρὼν τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα διεφθαρμένην καὶ *τὴν ἡλικίαν οὐ καλῶς διαφυλάξασαν* μέχρι γάμου». Ἡσυχ. «Ὡραιοπώλας: *ὁ τὴν ἀκμὴν πωλήσας*». Στράβ. σελ. 272, 7 «οὐ νομίζεται παρ' αὐτοῖς (τοῖς Κελτοῖς) αἰσχρὸν τὸ *τῆς ἀκμῆς ἀφειδεῖν* τοὺς νέους» (Ἴδε Κόβητον ἐν *Μνημοσ.* 1876, σελ. 101). Πρβ. *ὃς ἦν αὐτοῦ τῆς ὩΡΑΣ ἐραστής* (Ἀθήν. σελ. 574 ε'), ᾧ ὅμοιον τὸ παρὰ Πολυδεύκει «τῆς ὩΡΑΣ ἡττημένος» (βιβλ. Γ', 69), καὶ

ὅστις αὐτῆς τῆς 'ΑΚΜΗΣ τῶν σωμάτων ἐρᾷ ("Αλεξ. παρ' 'Αθην. σελ. 563 δ'). Παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ ἀπαντᾷ 'Ηθικ. σελ. 530 α' «κακὴ μὲν γὰρ αὕτη *παιδικῆς φρουρὸς ἡλικίας*, ὡς ἔλεγε Βροῦτος, οὐ δοκεῖν αὐτῷ *καλῶς τὴν ὥραν διατεθεῖσθαι* τὸν πρὸς μηδὲν ἀρνούμενον» καὶ παρὰ τῷ 'Ισοκράτει 'Ελέν. 58 «ὥστε καὶ τῶν ἐχόντων τὸ κάλλος τοὺς μὲν μισθαρνήσαντας καὶ κακῶς βουλευσαμένους περὶ τῆς αὐτῶν *ἡλικίας* μᾶλλον ἀτιμάζομεν ἢ τοὺς εἰς τὰ τῶν ἄλλων σώματ' ἐξαμαρτόντας· ὅσοι δ' ἂν τὴν αὐτῶν ὥραν διαφυλάξωσιν ἄβατον τοῖς πονηροῖς, κτέ.». Λέγεται καὶ *ἐφ' ἡλικίας* εἰς δήλωσιν τοῦ *ἐν ἀκμῇ τῆς ἡλικίας* ἤτοι τοῦ *ἐν τῇ νεότητι*, ὡς παρ' 'Υπερείδῃ κατ' 'Αθηνογ. σελ. 160 Weil «γυναικός, ἣ δεινοτάτη μὲν τῶν ἑταιρῶν — ἐφ' ἡλικίας ἐγένετο, κτέ.». Πρβ. καὶ Δημοσθέν. σελ. 414, 233. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Κόβητος ἐν *Var. Lect.* σελ. 640 ἐκδ. β' ἐξήλειψεν ἐκ τῆς ῥήσεως τοῦ Αἰσχίνου τὸ *διεφθαρμένην καὶ* ὡς ὑπὸ ξένης χειρὸς παρεμβεβλημένον.

Τὸ παρέχειν τινὶ τὸ σῶμα χρῆσθαι ἀντὶ χρημάτων δηλοῦται καὶ διὰ τοῦ *μισθαρνεῖν*, οἷον Ψευδοδημοσθέν. κατὰ Νεαίρ. § 23, σελ. 1352 «ἐμισθάρνει τῷ βουλομένῳ ἀναλίσκειν» (καὶ § 28, σελ. 1354 «ὡς ἑταίραν οὖσαν τῶν μισθαρνουσῶν»). Πρβ. καὶ 'Ισοκράτ. 'Ελ. 58 «ὥστε καὶ τῶν ἐχόντων τὸ κάλλος τοὺς μὲν *μισθαρνήσαντας* καὶ κακῶς βουλευσαμένους περὶ τῆς αὐτῶν *ἡλικίας* μᾶλλον ἀτιμάζομεν ἢ τοὺς εἰς τὰ τῶν ἄλλων σώματ' ἐξαμαρτόντας» καὶ Φίλων. 'Ιουδ. Τόμ. Δ', σελ. 176 «ταῖς οὖν περικαλλεστάταις ἐὰν ἐπιτρέψῃς *μισθαρνεῖν καὶ δημοσιεύειν*, ἀγκιστρεύσονται τὴν νεότητα τῶν ἀντιπάλων».

Περὶ τῶν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐργαζομένων ἦτο σύνηθες ἐν τῇ 'Ελληνικῇ γλώσσῃ τὸ ῥῆμα *ἑταιρεῖν*, παρηγμένον μὲν ἐκ τοῦ *ἑταίρα*, τιθέμενον δὲ καὶ ἐπ' ἀνδρῶν. Περὶ τοῦ *ἑταίρα* καὶ *ἑταιρεῖν* γράφει ὁ 'Αθήναιος σελ. 571 δ' «Καλοῦσι γοῦν καὶ αἱ ἐλεύθεραι γυναῖκες ἔτι καὶ νῦν καὶ αἱ παρθένοι τὰς συνήθεις καὶ φίλας ἑταίρας—Καλοῦσι δὲ καὶ τὰς μισθαρνούσας ἑταίρας καὶ τὸ ἐπὶ συνουσίαις μισθαρνεῖν ἑταιρεῖν οὐκέτι πρὸς τὸ ἔτυμον ἀναφέροντες ἀλλὰ πρὸς τὸ εὐσχημονέστερον». 'Η λέξις *ἑταίρα* ἐμφαίνει ὁμοίαν ἔννοιαν τῇ *φίλῃ*, ἀλλὰ συνήθως παρελαμβάνετο καθ' ὑποκορισμὸν ἀντὶ τοῦ *πόρνη* ἢ *χαμαιτύπη*, ἅτι-

να εἶνε ὀνόματα ἐξευτελιστικά. Πρβ. καὶ *ἑταιρίς*, *χαμεταιρίς*, *χαμευνάς*. Ὁ Πλούταρχος λέγει ἐν Σόλωνι κεφ. ΙΕ΄, 2 «Ἃ δ' οὖν οἱ νεώτεροι τοὺς Ἀθηναίους λέγουσι τὰς τῶν πραγμάτων δυσχερείας ὀνόμασι χρηστοῖς καὶ φιλανθρώποις ἐπικαλύπτοντας ἀστείως ὑποκορίζεσθαι, τὰς *μὲν πόρνας ἑταίρας*, τοὺς δὲ φόρους συντάξεις, φυλακὰς δὲ τὰς φρουρὰς τῶν πόλεων, οἴκημα δὲ τὸ δεσμωτήριον καλοῦντας, πρώτου Σόλωνος ἦν, ὡς ἔοικε, σόφισμα τὴν τῶν χρεῶν ἀποκοπὴν σεισάχθειαν ὀνομάσαντος». Κεῖται δὲ καὶ ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἀρχαιολογίᾳ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως σελ. 218 «Ἔστι δὲ τοῦτο Ἑλληνικόν τε καὶ ἀρχαῖον ἐπὶ ταῖς μισθαρνούσαις τἀφροδίσια τιθέμενον, αἳ νῦν εὐπρεπεστέρᾳ κλήσει *ἑταῖραι* προσαγορεύονται». Πρβ. Ἀναξίλ. παρ' Ἀθην. σελ. 572 β΄ «Ἐὰν δέ τις—ὑπουργῇ πρὸς χάριν, ἐκ τῆς ἑταιρίας (γρ. *ἑταιρΕίας*) *ἑταίρα* τοὔνομα προσηγορεύθη. Καὶ σὺ νῦν οὐχ, ὡς λέγεις, *πόρνης*, *ἑταίρας* δ' εἰς ἔρωτα τυγχάνεις ἐληλυθώς». Ὁ Κόβητος ποιεῖται ἐν *Μνημοσ*. 1873, σελ. 356 τὴν παρατήρησιν τήνδε· «Easdem mulierculas amatores appellant ἑταίρας *meretrices*, osores πόρνας sive χαμαιτύπας *scorta*». Πρβ. 1878, σελ. 121-2 «Lycurg. 9. 22. οὐδὲ ἐπέβαινε τῆς Λακωνικῆς οὐ σοφιστὴς λόγων, —οὐχ *ἑταιρῶν τροφεύς*. Plutarchus multa in dicendo εὐφημίᾳ uti solitus et verba obscœna vitans πορνοβοσκός dicere non sustinuit». Ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Ἀλέξιδος παρ' Ἀθην. σελ. 292 δ΄ ἀπαντᾷ «οἱ δὲ νῦν σ' ἄγω πορνεῖόν ἐστι· πολυτελῶς Ἀδώνια ἄγουσ' *ἑταίρα* μεθ' ἑτέρων *πορνῶν* χύδην», παρὰ δὲ τῷ Δημοσθένει φέρεται σελ. 1182, 53 «*ἑταίραν* δὲ λυσάμενος ἔνδον ἔχει» καὶ σελ. 1183, 56 «γυναικὶ πειθόμενος *πόρνῃ*», ὑπὸ δὲ τοῦ Ἰσαίου ἐρρήθη ἐν τῷ περὶ τοῦ Πύρρου Κλήρου λόγῳ § 13 «ὡς μὲν *ἑταίρα* ἦν τῷ βουλομένῳ καὶ οὐ γυνὴ τοῦ ἡμετέρου θείου, κτέ.» καὶ § 15 «ἵνα εἰδῶσιν ὅτι *ἑταίρα* τε ἦν τοῦ βουλομένου καὶ ὅτι οὐδ' ἐξ ἑνὸς ἄλλου φαίνεται τεκοῦσα» καὶ § 16 «ὡς μὲν τοίνυν ἦν *κοινὴ* τῷ βουλομένῳ, ἣν οὗτος ἐγγυῆσαι τῷ ἡμετέρῳ θείῳ μεμαρτύρηκε, κτέ.». Πρβ. Θεόπομπ. παρ' Ἀθην. σελ. 595 β΄ «Πυθιονίκης δὲ τῆς *ἑταίρας* φανήσεται τὸ μὲν Ἀθήνησι, τὸ δ' ἐν Βαβυλῶνι μνῆμα πολὺν ἤδη χρόνον ἐπιτετελεσμένον· ἣν γὰρ πάντες ᾔδεσαν κοινῆς (Μεινέκ.: *ὀλίγης*) δαπάνης *κοινὴν* τοῖς βουλομένοις γιγνομένην, ταύτης ἐτόλμησεν ὁ φίλος εἶναι σοῦ φάσκων ἱερὸν καὶ τέμενος ἱδρύσασθαι καὶ προσαγορεῦσαι τὸν

ναὸν καὶ τὸν βωμὸν Πυθιονίκης Ἀφροδίτης» καὶ Ἀνθολ. Παλατ. Ζ', 403 «ὁ τὰς—*ἐπιμισθίας* αἰὲν *ἑταίρας* πέμπων ἐς τὰ νέων ἡδέα συμπόσια» καὶ «φεῖσαι δ' οὐχ ὅτι κέρδος ἐπήνεσεν, ἀλλ' ὅτι *κοινὰς* θρέψας μοιχεύειν οὐκ ἐδίδαξε νέους». Εἶνε δὲ καὶ *κοινὴ πόρνη* εἰρημένον ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 588 ς' «τοῦ δὲ Διογένους εἰπόντος αὐτῷ· ὦ Ἀρίστιππε, *κοινῇ* συνοικεῖς *πόρνῃ*, κτέ.». Πρβ. τὸ τοῦ Ἑρμίππου (Ἀποσπ. 10 Κοκκ.) «ὦ σαπρὰ καὶ *πᾶσι πόρνη* (Μειν.: *πασιπόρνη*) καὶ κάπραινα». Παρὰ τοῖς Ἀβυδηνοῖς ὑπῆρχεν ἱερὸν ἢ ναὸς *πόρνης Ἀφροδίτης*, ἐν Ἐφέσῳ δ' ἦσαν ἱερὰ ἱδρυμένα *ἑταίρᾳ Ἀφροδίτῃ*, ὡς μανθάνομεν ἐκ τῶν Δειπνοσοφιστῶν τοῦ Ἀθηναίου σελ. 572 ε' καὶ σελ. 573 α'. Πρβ. καὶ σελ. 571 γ' «ἀπὸ τῆς παρ' Ἀθηναίοις καλουμένης *ἑταίρας* [τῆς] *Ἀφροδίτης*· περὶ ἧς φησιν ὁ Ἀθηναῖος Ἀπολλόδωρος ἐν τοῖς περὶ θεῶν οὕτως· ἑταίραν δὲ τὴν Ἀφροδίτην τὴν τοὺς ἑταίρους καὶ τὰς ἑταίρας συνάγουσαν· τοῦτο δ' ἐστὶ φίλας».

Ὑπὸ τοῦ κωμικοῦ Ἄμφιδος ἐρρήθη παρ' Ἀθην. σελ. 559 α' «εἶτ' οὐ *γυναικός* ἐστιν εὐνοϊκώτερον *γαμετῆς ἑταίρα*;». Μνημονεύει δ' ὁ Ἀθήναιος ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ καὶ ῥῆσιν τοῦ κωμικοῦ Φιλεταίρου, ἐν ᾗ κεῖται «οὐκ ἐτὸς *ἑταίρας* ἱερόν ἐστι πανταχοῦ, ἀλλ' οὐχὶ *γαμετῆς* οὐδαμοῦ τῆς Ἑλλάδος». Πρβ. Ἡσύχ. «*Ἑταίρας ἱερόν*: τῆς Ἀφροδίτης Ἀθήνησιν» (Ἴδε Σμιδίτιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἡσυχίου Τόμ. Β', σελ. 210). Ἀπαντᾷ δὲ καὶ ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας λόγῳ τοῦ Ψευδοδημοσθένους § 119 «ἀκούω δὲ αὐτὸν τοιοῦτόν τι μέλλειν ἀπολογεῖσθαι, ὡς οὐ *γυναῖκα* ἔχει αὐτὴν ἀλλ' *ἑταίραν*, καὶ οἱ παῖδες οὐκ εἰσὶ ταύτης, ἀλλ' ἐξ ἑτέρας *γυναικὸς* αὐτῷ *ἀστῆς*» καὶ § 122 «τὰς μὲν γὰρ *ἑταίρας* ἡδονῆς ἕνεκ' ἔχομεν, τὰς δὲ *παλλακὰς* τῆς καθ' ἡμέραν θεραπείας τοῦ σώματος, τὰς δὲ *γυναῖκας* τοῦ παιδοποιεῖσθαι γνησίως καὶ τῶν ἔνδον φύλακα πιστὴν ἔχειν». Πρβ. Δημοσθέν. σελ. 1182, 53 «Ὀλυμπιόδωρος γὰρ οὑτοσὶ—*γυναῖκα* μὲν *ἀστὴν* κατὰ τοὺς νόμους τοὺς ὑμετέρους οὐδεπώποτ' ἔγημεν—*ἑταίραν* δὲ λυσάμενος ἔνδον ἔχει» καὶ Διονύσ. Ἁλικαρν. περὶ τῶν Ἀρχ. Ῥητ. Ὑπομν. Α' «ὥσπερ γὰρ ἐν ἐκείναις (ταῖς τῶν ἀσώτων καὶ κακοδαιμόνων οἰκίαις) ἡ μὲν ἐλευθέρα καὶ σώφρων *γαμετὴ* κάθηται μηδενὸς οὖσα τῶν αὐτῆς κυρία, *ἑταίρα* δέ τις ἄφρων ἐπ' ὀλέθρῳ τοῦ βίου παροῦσα πάσης ἀξιοῖ τῆς οὐσίας ἄρχειν, κτέ.» καὶ Ἀρτεμίδωρ. Ὀνειροκρ. σελ. 142, 5

«Ἀφροδίτη ἡ μὲν πάνδημος ἀγύρταις — καὶ *ἑταίραις* ἀγαθή· *γυναιξὶ* δὲ *οἰκοδεσποίναις* αἰσχύνην καὶ βλάβην προαγορεύει καὶ τοὺς γῆμαι προῃρημένους κωλύει, ὡς *κοινῆς* ἐσομένης τῆς γυναικός». Παρατιθέμεθα καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀντιφῶντος ῥηθὲν Κατηγ. Φαρμ. 14 «καὶ ἦν αὐτῷ *παλλακή*, ἣν ὁ Φιλόνεως *ἐπὶ πορνεῖον* ἔμελλε *καταστῆσαι*». Ὁ Κόβητος ἐν *Μνημοσ.* 1880, σελ 275 ἐξήλειψε μὲν τὸ *ὁ Φιλόνεως*, ἀνέγνω δὲ *ἔμελλε καταστήσΕΙΝ* ἀντὶ τοῦ *ἔμελλε καταστῆσΑΙ*, περὶ οὗ θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἑτέρωθι.

Ἐκ τοῦ ὀνόματος *πόρνη* συνετέθη τὸ *πορνοβοσκός* (*ἀντιπορνοβοσκός*), *πορνοτρόφος*, *πορνοφίλης*, *πορνοκόπος*, *πορνοτελώνης*, κτλ. καὶ τὸ *τρίπορνος*, ὅθεν τὸ *τριπορνία*. Ἡσύχ. «*Πορνοκόπος*: ἑταιροτρόφος, πόρνος» (Πρβ. καὶ Λοβέκκιον εἰς *Φρύν.* σελ. 415). Θεόπομπ. παρ' Ἀθην. σελ. 595 β' «ὥστε γίνεσθαι μὴ μόνον τρίδουλον ἀλλὰ καὶ *τρίπορνον* αὐτήν». Ἀντιφαν. παρ' Ἀθην. σελ. 587 β' «τὸ τῆς Τήθης ἀναφέρουσα ἐκ *τριπορνείας* (γρ. *τριπορνίας*) ὄνομα». Ἀντὶ τοῦ *πορνοβοσκός* εἶπεν ὁ Πλούταρχος εὐφημίᾳ χρώμενος *ἑταιρῶν τροφεύς*· ἐλέχθη δὲ καὶ *ἑταιροτρόφος*, ᾧ ἐμφερὲς τὸ *πορνοτρόφος* (Φίλ. Ἰουδ. Τόμ. Γ', σελ. 116 καὶ Εὐσέβ. περὶ τῶν κατ' αὐτ. Μαρτυρ. Ε', 3).

Ὡς δ' ἐσχηματίσθη *διδασκαλεῖον*, *καπηλεῖον*, *κναφεῖον* (*γναφεῖον*), *βαλανεῖον*, *ἀργυροκοπεῖον*, *ἐριουργεῖον*, *ἀσπιδοπηγεῖον*, *θεσμοθετεῖον*, κτλ., οὕτω καὶ *πορνεῖον*, ᾧ ὅμοια τὸ *χαμαιτυπεῖον* καὶ τὸ *ἑταιρεῖον*, ὧν οὐδέτερον εὑρέθη ἐν τῷ δοκίμῳ ἑλληνισμῷ. Πρβ. καὶ *παιδισκεῖον* καὶ *κοινεῖον* (Ἴδε Ἀθηνᾶν Τόμ. Α', σελ. 174 καὶ Τόμ. Γ', σελ. 304-5). Ὁ Αἰσχίνης λέγει ἐν τῷ λόγῳ τῷ κατὰ Τιμάρχου § 124 «Ἐὰν μὲν εἰς ἓν δήπου τούτων τῶν ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς ἐργαστηρίων ἰατρὸς εἰσοικίσηται, ἰατρεῖον καλεῖται· ἐὰν δ' ὁ μὲν ἐξοικίσηται, εἰς δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐργαστήριον χαλκεὺς εἰσοικίσηται, χαλκεῖον· ἐὰν δὲ κναφεύς, κναφεῖον· ἐὰν δὲ τέκτων, τεκτονεῖον· ἐὰν δὲ πορνοβοσκὸς καὶ πόρναι, ἀπὸ τῆς ἐργασίας εὐθὺς ἐκλήθη *πορνεῖον*. Ὥστε σὺ πολλὰ *πορνεῖα* τῇ τῆς πράξεως εὐχερείᾳ πεποίηκας». Τὸ πορνεῖον ἐκαλεῖτο εὐφήμως *οἴκημα*, ὅθεν ἐλέγετο *καθίσαι* (Ἰων. *κατίσαι*) *τινὰ ἐπ' οἰκήματος*, *στῆσαί τινα ἐπ' οἰκήματος*, *προεστηκέναι ἐπ' οἰκήματος*, *προστῆναι τῶν οἰκημάτων*, κτλ. (Ἴδε Βαλκενάριον ἐν *Σχολ. εἰς Καιν. Διαθ.* Τόμ. Α', σελ. 525-6 καὶ ἐν *Παρατηρήσ. εἰς Ἀμμών.* σελ. 177). Ὁ Ἰσαῖος γράφει ἐν τῷ περὶ Φιλοκτ. Κλήρ. 19 «αὕτη δὲ ἡ

Ἀλκὴ ὠνηθεῖσα πολλὰ μὲν ἔτη *καθῆστο. ἐν οἰκήματι*, ἤδη δὲ πρεσβυτέρα οὖσα *ἀπὸ* μὲν τοῦ *οἰκήματος ἀνίσταται*, κτέ.». Ὠνομάζετο δὲ καὶ *τέγος* τὸ πορνεῖον καὶ *τεγῖτις ἢ στεγῖτις* ἡ πόρνη.

Ἀκριβῶς περὶ τῶν λέξεων *ἑταίρα, πεζὴ ἑταίρα, πεζὴ μόσχος*, κτλ., *παιδίσκη*, κτλ., *πόρνη*, κτλ., *κοινὴ γυνή, δημοσία, μισθία*, κτλ., *πολιτική*, κτλ. καὶ περὶ τῶν λέξεων *πορνεῖον, οἴκημα, τέγος*, κτλ., *πορνοστάσιον* θὰ διαλάβωμεν ἀλλαχοῦ.

Παρατιθέμεθα μαρτύρια τοῦ ῥήματος *ἑταιρεῖν - ἑταιρῆσαι - ἡταιρηκέναι* ἔκ τε τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ μεταγενεστέρου ἑλληνισμοῦ.

Ἀριστοφ. Εἰρ. 11 «ἑτέραν δὸς παιδὸς ἡταιρηκότος». Σκαρλᾶτος ὁ Βυζάντιος γράφει ἐν *Λεξ. τῆς Ἑλλ. Γλώσσ.* σελ. 536 «Ἑταιρέω-ῶ, Μ. ήσω. Ζῶ ὡς ἑταίρα, μετέρχομαι τὸν ἑταιρικὸν βίον. *Παῖς ἡταιρηκώς*, **Αἰσχ.**». Τὸ *ἡταιρηκώς* ἀντὶ τοῦ *ἡταιρηκώς* εἶνε πάντως ἀβλέπτημα.

Φοινικίδ. παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. Ϛʹ, 30, 1 «μὰ τὴν Ἀφροδίτην οὐκ ἂν ὑπομείναιμ' ἔτι, Πυθιάς, ἑταιρεῖν».

Μάχων παρ' Ἀθην. σελ. 581 γʹ «οὐκέτι θ' ἑταιρεῖν ὑπομενούσης».

Δημοσθέν. σελ. 602, 29 «εἰ γράφεις ἡταιρηκώς» καὶ σελ. 612, 61 «τῷ δὲ παῖδας ἐκ πόρνης εἶναι, τοῦ δὲ τὸν πατέρα ἡταιρηκέναι, τοῦ δὲ τὴν μητέρα πεπορνεῦσθαι» καὶ σελ. 1125, 79 «ἀλλὰ τίνα, ὦ Φορμίων, τῶν πολιτῶν ἑταιρεῖν, ὥσπερ σύ, μεμίσθωμαι;».

Ψευδαισχίν. Ἐπιστ. Ζʹ, 3 «σὲ δὲ πραθέντα τρισχιλίων δραχμῶν τὴν ἀκμὴν ἡταιρηκέναι».

Πολύβ. ΙΒʹ, ιγʹ, 1 «Τίμαιός φησι Δημοχάρην ἡταιρηκέναι μὲν τοῖς ἄνω μέρεσι τοῦ σώματος, κτέ.».

Πλούταρχ. Περικλ. ΚΔʹ, 3 «καίπερ οὐ κοσμίου προεστῶσαν ἐργασίας οὐδὲ σεμνῆς ἀλλὰ παιδίσκας ἑταιρούσας τρέφουσαν» καὶ Μάρκ. Κάτ. ΙΖʹ, 2 «μειράκιον ἐκ τῆς παιδικῆς ὥρας ἑταιροῦν ἀνειληφὼς ὁ Λεύκιος ἀεὶ περὶ αὐτὸν εἶχε» καὶ Λουκ. Ϛʹ, 2 «τὰ μὲν ἄλλα κρείττων οὐδὲν ἀνέδην ἑταιρούσης γυναικός» καὶ Ἠθικ. σελ. 273 αʹ «τὴν Λαρεντίαν παραλαβὼν ἐμφανῶς ἑταιροῦσαν εἰστίασε». Πρβ. καὶ σελ. 62 εʹ.

Αἰλιαν. Ποικ. Ἱστορ. Δʹ, 1 «Λυδοῖς ἦν ἔθος πρὸ τοῦ συνοικεῖν τὰς γυναῖκας ἀνδράσιν ἑταιρεῖν».

Δίων Χρυσόστ. Τόμ. Α', σελ. 196 «τῶν ἑταιρουσῶν τινα γυναικῶν ἐνταῦθα ἰέναι πρὸς τὸν ὄχλον».

Λουκιαν. Ἑταιρ. Διαλ. Η', 2 «ταῦτα δὲ λέγω πρὸς σὲ εἴκοσιν ὅλοις ἔτεσιν ἑταιρήσασα». Φέρεται δὲ καὶ γραφὴ *ἑταιρίσασα*.

Φίλων Ἰουδ. Τόμ. Ε', σελ. 1 «εἰ δὲ τὰ παρὰ γυναικὸς ἡταιρηκυίας δῶρα ἀνίερα, πῶς οὐχὶ μᾶλλον τὰ παρὰ ψυχῆς πεπορνευμένης, κτέ.;».

Ἀλκίφρ. Ἐπιστ. Α', 30, 2 «νῦν δ' οὐκέτι τὸ ἑταιρεῖν αἰτιασόμεθα» καὶ Β', 1, 6 «διὸ καὶ μέγα τῶν ἑταιρουσῶν ἐστι σόφισμα κτέ.». Πρβ. Ἀρισταίν. Ἐπιστ. Β', 1 (Ἴδε Βοισσονάδην εἰς *Ἀρισταίν*. σελ. 620 καὶ Σειλῆρον εἰς *Ἀλκίφρ*. σελ. 269).

Σέξτ. Ἐμπειρ. σελ. 168, 25 «τὸ τὰς γυναῖκας ἑταιρεῖν παρ' ἡμῖν μὲν αἰσχρόν ἐστι καὶ ἐπονείδιστον, παρὰ δὲ πολλοῖς τῶν Αἰγυπτίων εὐκλεές».

Ἀθήν. σελ. 587 γ' «ἐκεκώλυτο γὰρ τὰ τοιαῦτα τίθεσθαι ὀνόματα οὐ μόνον ταῖς ἑταιρούσαις ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄλλαις δούλαις».

Ἀπολλών. περὶ Αἰσχίν. Ῥήτ. ἐν Βιογρ. Οὐεστερμ. σελ. 265, 8 «ἥν φασι τὴν πρώτην ἡλικίαν ἡταιρηκέναι καθεζομένην ἐν οἰκήματι πρὸς τῷ τοῦ Καλαμίτου ἡρῴῳ».

Στέφ. Βυζάντ. σελ. 374, 5 «καὶ κορινθιάζομαι τὸ ἑταιρεῖν ἀπὸ τῶν ἐν Κορίνθῳ ἑταιρῶν, ἢ τὸ μαστροπεύειν. Ἀριστοφάνης ἐν Κωκάλῳ». Πρβ. Εὐστάθ. σελ. 290, 22 «Εὐθήνησε δέ ποτε (ἡ Κόρινθος) τῇ τῶν ἑταιρίδων εὐφορίᾳ· ὅθεν καὶ κορινθιάζεσθαι τὸ μαστροπεύειν ἢ ἑταιρεῖν ἀπὸ τῶν ἐν Κορίνθῳ ἑταιρῶν». Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου εἶνε γεγραμμένον κατ' ἐνεργητικὸν τύπον «*Κορινθιάζειν*: μαστροπεύειν, ἑταιρεύειν». Πρβ. καὶ Κόκκιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Κωμικῶν Τόμ. Β', σελ. 231. Ὁ Βλαϋδέσιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀριστοφάνους Ἀποσπασμάτων σελ. 188 (καὶ 427) καὶ ἐν τῇ τοῦ Πλούτου σελ. 424, 149 νομίζει ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης ἐποιήσατο χρῆσιν τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς *κορινθιάζω*.

Πολυδεύκ. Η', 43 «καὶ ταῦτα τῆς κατὰ τῶν ἡταιρηκότων κατηγορίας τὰ ὀνόματα» καὶ 45 «ἡταιρηκότες εἶεν». Πρβ. καὶ Ϛ', 126 «μαλακός, ἡταιρηκώς, ἐκπεπορνευμένος».

Κλήμ. Ἀλεξανδρ. σελ. 233 «τῷ μόναις ἐφεῖναι καλλωπίζεσθαι ταῖς ἑταιρούσαις». Πρβ. καὶ σελ. 195 «τῇ ἀνθοφορούσῃ καὶ ἑταιρούσῃ μουσικῇ».

Ἰωάνν. Χρυσόστ. Ὁμιλ. εἰς Ματθ. σελ. 675 α' «τὸν χορὸν τὸν ἐκ τῶν πορνευομένων γυναικῶν καὶ τῶν ἡταιρηκότων νέων συνεστῶτα» καὶ σελ. 729 γ' «τὸν πόρνον αὐτὸς ποιεῖ πλουτεῖν καὶ τὸν μοιχὸν καὶ τὸν ἡταιρηκότα».

Ἡσύχ. «Ἀριστόδημος: Ἀριστόδημον οἱ κωμικοὶ τὸν πρωκτὸν καὶ Θεόδωρον καὶ Τιμησιάνακτα ἔλεγον ἀπὸ τῶν ἡταιρηκότων»

Σχολ. Ἀριστοφ. σελ. 17, 51 «ὁ δὲ Φαίνιππος ὡς ὑώδης καὶ ἡταιρηκώς» καὶ σελ. 318, 42 «ῥήτωρ ἡταιρηκώς, οὐκ ἰατρὸς ὁ Ἀμύνων».

Ὁ Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 84, 29 «Οὕτω καὶ ἑταίρα μὲν ἡ πόρνη λέγεται, ἀρσενικὸν δὲ αὐτῆς οὐχ εὕρηται· τάχα γάρ, ἵνα τις ἀστείως εἴποι, οὐκ ἦν εἰκὸς ἄνδρα παρωνυμεῖσθαι τῇ μὴ ἐχούσῃ ἕνα τινά. Διὰ μετοχῆς μέντοι ὁ τοιοῦτος ἀναπληροῦται· ἡταιρηκὼς γὰρ λέγεται».

Ἐν τῷ κατὰ Τιμάρχου λόγῳ τοῦ Αἰσχίνου § 19 μνημονεύεται νόμος περὶ τῶν ἑταιρησάντων ἔχων ὧδε· «Ἄν τις Ἀθηναίων ἑταιρήσῃ, μὴ ἐξέστω αὐτῷ τῶν ἐννέα ἀρχόντων γενέσθαι μηδ' ἱερωσύνην ἱεράσασθαι μηδὲ συνδικησάτω τῷ δημοσίῳ μηδὲ ἀρξάτω ἀρχὴν μηδεμίαν μηδέποτε, μήτ' ἔνδημον μήτε ὑπερόριον, μήτε κληρωτὴν μήτε χειροτονητήν· μηδὲ κηρυκευσάτω μηδὲ πρεσβευσάτω μηδὲ τοὺς πρεσβεύσαντας κρινέτω μηδὲ συκοφαντείτω μισθωθεὶς μηδὲ γνώμην εἰπάτω μηδέποτε μήτε ἐν τῇ βουλῇ μήτε ἐν τῷ δήμῳ, μηδ' ἂν δεινότατος ᾖ λέγειν». Πρβ. § 3 «οἱ γὰρ νόμοι προεῖπον αὐτῷ αἰσχρῶς βεβιωκότι μὴ δημηγορεῖν» καὶ § 28-32 καὶ § 73 καὶ § 119 καὶ § 154. Ὁ Κόβητος ἐν *Var. Lect.* σελ. 614 ἐκδ. β' περιέγραψε μὲν τὸ *μηδὲ συκοφαντείτω μισθωθείς*, μετετύπωσε δὲ τὸ *κρινέτω* εἰς τὸ *κρινάτω*. Εἶνε δ' ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ § 160 καὶ τάδε γεγραμμένα· «Οὐ γὰρ εἰ κατὰ γραμματεῖόν τις ἑαυτὸν κατῄσχυνε, τοῦτ' ἐξήτασεν, ἀλλὰ παντελῶς, ὅπως ἂν ἡ πρᾶξις γένηται, τὸν πράξαντα κελεύει μὴ μετέχειν τῶν τῆς πόλεως κοινῶν· εἰκότως· ὅστις γὰρ νέος ὢν ἀπέστη δι' αἰσχρὰς ἡδονὰς τῆς εἰς τὰ καλὰ φιλοτιμίας, τοῦτον οὐκ ᾠήθη δεῖν πρεσβύτερον γενόμενον ὁ τοὺς νόμους εἰσφέρων ἐπίτιμον εἶναι». Τὸ *ὁ τοὺς νόμους εἰσφέρων* ἐξήλειψαν ὡς παρέγγραπτον ὂν ὁ Ἀμακῆρος ἐν *Μνημοσ.* 1858, σελ. 459 καὶ ὁ Κόβητος ἐν *Var. Lect.* σελ. 636

ἐκδ. β'. Ἐξέβαλε δ' οὗτος ἐν σελ. 635 καὶ τὸ *κοινῶν* τὸ κείμενον ἐν τῇ ῥήσει «τὸν πράξαντα κελεύει μὴ μετέχειν τῶν τῆς πόλεως *κοινῶν*».

Ἀπαντᾷ δὲ καὶ ἐν τῷ κατ' Ἀνδροτίωνος λόγῳ τοῦ Δημοσθένους § 30, σελ. 602 «Πολλαχόθεν μὲν οὖν ἄν τις ἴδοι τοῦτο, οὐχ ἥκιστα δ' ἐκ τούτου τοῦ νόμου, μήτε λέγειν μήτε γράφειν ἐξεῖναι τοῖς ἡταιρηκόσιν». Πρβ. καὶ § 73, σελ. 616 (καὶ κατὰ Τιμοκρ. § 181, σελ. 756) «καὶ οὗ τὸ σῶμα ἡταιρηκότος οὐκ ἐῶσιν οἱ νόμοι εἰς τὰ ἱερὰ εἰσιέναι, τούτου τοὔνομα ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐπὶ τῶν φιαλῶν γεγραμμένον ἐστίν». Διογένης ὁ Λαέρτιος λέγει βιβλ. Α', 55 (σελ. 13, 40 Κόβ.) «Λυσίας δ' ἐν τῷ κατὰ Νικίου Δράκοντά φησι γεγραφέναι τὸν νόμον, Σόλωνα δὲ τὸν ἡταιρηκότα εἴργειν τοῦ βήματος» (Ἴδε Μενάγιον ἐν *Παρατηρήσ. εἰς Διογ. Λαέρτ.* Τόμ. Α', σελ. 218-9 Ὑβν.).

Ἄξια παραθέσεως νομίζομεν καὶ ἃ ἔγραψεν ὁ Αἰσχίνης ἐν τῷ κατὰ Τιμάρχου § 164 «Λεγέτω δὲ παρελθὼν ὁ σοφὸς Βάταλος ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵν' εἰδῶμεν τί ποτ' ἐρεῖ. Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐμισθώσατό με ἑταιρεῖν αὐτῷ ἀργυρίου ὁστισδηποτοῦν—Κἀγὼ μὲν ἅπαντα καὶ πεποίηκα καὶ ἔτι καὶ νῦν ποιῶ κατὰ τὸ γραμματεῖον, ἃ χρὴ ποιεῖν τὸν ἑταιροῦντα· οὗτος δ' ὑπερβαίνει τὰς συνθήκας. Ἔπειτ' οὐ πολλὴ κραυγὴ παρὰ τῶν δικαστῶν αὐτῷ ἀπαντήσεται; τίς γὰρ οὐκ ἐρεῖ· *εἶτ' ἐμβάλλεις εἰς τὴν ἀγορὰν ἢ στεφανοῖ ἢ πράττεις τι τῶν αὐτῶν ἡμῖν;*». Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Κόβητος ἐν *Var. Lect.* σελ. 636 ἐκδ. β' ἀποδοκιμάζει μὲν τὸ *ὁστισδηποτοῦν* ὡς ἀνάττικον, ἐκβάλλει δ' ὡς παρέγγραπτον τὸ *τίς γὰρ οὐκ ἐρεῖ*.

Συνετάττετο δὲ καὶ δοτικῇ πτώσει τὸ ῥῆμα *ἑταιρεῖν*, ὡς παρ' Ἀνδοκίδῃ ἐν τῷ περὶ τῶν Μυστηρίων § 100 «ὃς *ἐνὶ* μὲν οὐχ ἡταίρησας» καὶ ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 586 ς' «Εἰρηνίδος ἑταίρας μέμνηται ὡς ἑταιρούσης *τῷ Λεωκράτει*». Πρβ. καὶ Αἰσχίν. κατὰ Τιμ. 163 καὶ 164. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων *παλλακεύεσθαί τινι*.

Ἐκ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ῥήματος παρήχθη τὸ ὄνομα *ἑταίρησις*, ὃ βλέπει τις παρὰ τῷ Δημοσθένει σελ. 599, 21 «ἔτι τοίνυν ἐπιχειρεῖ λέγειν περὶ τοῦ τῆς ἑταιρήσεως νόμου» καὶ παρὰ τῷ Αἰσχίνῃ κατὰ Τιμ. 13 «γραφὰς (γραφὴν) ἑταιρήσεως εἶναι» καὶ 20 «γραφὰς ἑταιρήσεως πεποίηκε» καὶ 160 «πρῶτον μὲν τοὺς περὶ τῆς ἑταιρήσεως

νόμους μέμνησθε», ἀνθ' οὗ ὁ Κόβητος ἔγραψεν ἐν *Var. Lect.* σελ. 635 ἐκδ. β' «τοῦ περὶ ἑταιρήσεως *νόμου* μέμνησθε» ἐξαλείψας τὸ ἄρθρον *τῆς*. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Δημοσθένους πρόσκειται τὸ ἄρθρον. Γίνεται δὲ τοῦ ὀνόματος *ἑταίρησις* μνεία καὶ ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκους βιβλ. ς', 189 καὶ βιβλ. Η', 40 καὶ 43. Εὑρίσκεται δὲ καὶ παρά τισι τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων, οἷον παρὰ Δίωνι τῷ Κασσίῳ βιβλ. ΜΕ', κς', 2 «ὅπως μὲν τὴν ὥραν τὴν ἐν παισὶν ὑμῖν διέθετο, ὅπως δὲ τὴν ἀκμὴν τὴν ἐφ' ἥβης ἀπεκήρυξε, τὰς ἑταιρήσεις αὐτοῦ τὰς λαθραίας, τὰς πορνείας τὰς ἐμφανεῖς» καὶ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ Ἠθικ. σελ. 1086 ε' «ἀλαζονείας, ἑταιρήσεις, ἀνδροφονίας» καὶ παρὰ τῷ Ψευδοπλουτάρχῳ Ἠθικ. σελ. 841 α' «ἐγράψατο δὲ καὶ Τίμαρχον ἑταιρήσεως· ὁ δὲ ἐκλιπὼν τὸν ἀγῶνα αὐτὸν ἀνήρτησεν, ὥς πού φησι Δημοσθένης» καὶ παρὰ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ Τόμ. Ε', σελ. 180 «ἑταιρήσεως ἢ μοιχείας ὀνόματα μὴ δείσητε» καὶ παρὰ Σέξτῳ τῷ Ἐμπειρικῷ σελ. 168, 30 «παρ' ἐνίοις δὲ αὐτῶν αἱ κόραι πρὸ τῶν γάμων τὴν προῖκα ἐξ ἑταιρήσεως συνάγουσαι γαμοῦνται» καὶ παρὰ τῷ Συνεσίῳ Ἐπιστ. σελ. 188 γ' «εἴ τις ἑταιρήσεως διώκοι τὸν Αἴαντα» καὶ παρ' Ἡσυχίῳ τῷ Μιλησίῳ σελ. 221, 21 Φλ. «εἶτα πραθεὶς πορνοβοσκῷ τινι προέστη ὑπ' αὐτοῦ πρὸς ἑταίρησιν ἐν Ἀθήναις» καὶ παρὰ τῷ Σωπάτρῳ ἐν Ῥητ. Οὐαλζ. Τόμ. Ε', σελ. 206, 15 «νόμος τὸν ἡταιρηκότα μὴ λέγειν, Τίμαρχος ἀλοὺς ἑταιρήσεως διδάσκει παῖδας καὶ ὑπάγεται τῷ νόμῳ» (Ἴδε Θησ. Στεφ. Τόμ. Γ', σελ. 2118). Ὁ Ἁρποκρατίων λέγει σελ. 138, 7 «Ἑταιρεία: ἰδίως ἐπὶ τῆς ἑταιρήσεως τοὔνομα τέταχεν Ἀνδοκίδης ἐν τῇ περὶ τῶν Μυστηρίων ἀπολογίᾳ». Σκαρλᾶτος ὁ Βυζάντιος γράφει ἐν *Λεξ. τῆς Ἑλλην. Γλώσσ.* σελ. 536 «Ἑταίρησις—εως (ἡ). τὸ ἔργον (ἡ ἀσέλγεια) τῶν μετερχομένων τὸν ἑταιρικὸν βίον. *Τίμαρχος ἀλοὺς ἑταιρήσεως*, **Σχολ.**». Ἀλλ', ὡς πᾶς τις ἔμπειρος Ἑλληνικῶν γραμμάτων γινώσκει, τὸ ὄνομα *ἑταίρησις* ἀπαντᾷ καὶ παρὰ παλαιοῖς συγγραφεῦσιν.

Ἐπλάσθη δὲ καὶ ῥῆμα *ἑταιρεύεσθαι*, ᾧ ὅμοια κατὰ τὴν ἐκφορὰν ὑπάρχουσιν ἄλλα τε καὶ τὸ *παλλακεύεσθαι*. Εὑρέθη δὲ καὶ ἐνεργητικὸς τύπος *ἑταιρεύειν* παρ' Εὐσεβ. Προπ. Εὐαγγ. ς', ι', 14 «τῶν ἄλλων Ἰνδῶν φονευόντων καὶ ἑταιρευόντων καὶ μεθυσκομένων» καὶ παρ' Ἡσυχίῳ «Κορινθιάζειν: μαστροπεύειν, *ἑταιρεύειν*». Πρβ. Στράβ. σελ.

873, 29 «ἦν καὶ *παλλακεῦσαι* τῷ βασιλεῖ Μιθριδάτῃ φασίν» καὶ σελ. 1139, 10 «αὕτη δὲ καὶ *παλλακεύει* καὶ σύνεστιν οἷς βούλεται».

Παρὰ τῷ Ἰωσήπῳ Ἰουδ. Ἀρχ. Δ', η', 9 ἀπαντᾷ «ἐκ μισθοῦ γυναικὸς *ἡταιρημένης* θυσίας μὴ τελεῖν» καὶ 23 «ἔτι δὲ μηδ' *ἡταιρημένης* εἶναι γάμον». Ἀλλὰ φέρεται καὶ γραφὴ *ἡταιρισμένης*, ἣν ἡμεῖς προκρίνομεν. Ἐλέχθη δὲ καὶ *ἑταιριζόμεναι* ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου Ἰουδ. Ἀρχ. Η', ιε', 6 «αἱ δὲ *ἑταιριζόμεναι* ἐν τῇ κρήνῃ τὸ λοιπὸν λουόμεναι τούτῳ διετέλουν». Πρβ. Γ' Βασιλ. ΚΒ', 38 «καὶ αἱ *πόρναι* ἐλούσαντο ἐν τῷ αἵματι». Ἄλλα παραδείγματα τῆς προκειμένης λέξεως ἔχομεν τάδε. Ἀθήν. σελ. 593 β' «Δανάην δὲ τὴν Λεοντίου τῆς Ἐπικουρείου θυγατέρα ἑταιριζομένην καὶ αὐτὴν Σώφρων εἶχεν ὁ ἐπὶ τῆς Ἐφέσου». Σοφ. Σειρ. Θ', 3 «μὴ ὑπάντα γυναικὶ ἑταιριζομένῃ, μὴ ἐμπέσῃς εἰς τὰς παγίδας αὐτῆς». Φώτ. Ἐπιστ. σελ. 305 «τὰς νεωτερικὰς ὁρμὰς ἑταιριζομένη καὶ διαπαίζουσα». Κραμ. Ἀνέκδ. Ὀξ. Τόμ. Δ', σελ. 237, 10 «πολλαὶ γυναῖκες ἑνὶ ἑταιρίζονται ἀνδρί». Κατ' ἀόριστον εἶπεν ὁ Πλωτῖνος Τόμ. Α', σελ. 91, 20 Τευβν. «ἐνταῦθα δὲ γίνεται πάνδημος οἷον *ἑταιρισθεῖσα*». Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Γ', σελ. 2119 μνημονεύεται ἐξ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου τὸ «δείξωμεν τῆς ἑταιριζομένης γυναικὸς τὴν βδελυγμίαν». Ὁ Πολυδεύκης γράφει βιβλ. ϛ', 188 (σελ. 270 Βεκκ.) «πόρνοις συνών, ἑταιριζόμενος (οὕτω γὰρ οἱ κωμικοὶ ὀνομάζουσι τὸν περὶ τὰς ἑταίρας ἔχοντα)—ἑταίραις συμβιούς, ἑταιριστής», ὁ δὲ Φώτιος λέγει Λεξ. σελ. 25, 2 «Ἑταιριζομένη: ἐρεθιζομένη, προσκνωμένη». Πρβ. καὶ Σουίδ. «Ἑταιριζομένη: ἐρεθιζομένη, προσκνωμένη· ἑταιρίζω γὰρ τὸ φίλον προσλαμβάνομαι» (Ἴδε καὶ Βερνάρδυν εἰς *Σουίδ.* Τόμ. Α', β', σελ. 569). Παρατιθέμεθα καὶ τὸ ὑπὸ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως εἰρημένον σελ. 229 «μοιχεύει γὰρ τὸν ἑαυτοῦ γάμον ὁ ἑταιριζόμενος αὐτόν». Σημειωτέον δ' ὅτι ἐγένετο χρῆσις καὶ τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ Ἑταιρ. Διαλ. Ζ', 3 «ἀλλὰ συνετώτεραι καὶ ἴσασιν *ἑταιρίζειν*». Πρβ. καὶ Σχολ. Ἀριστοφ. σελ. 266, 40 «διαβάλλει δὲ αὐτὸν ὡς μετ' αὐτοῦ ἑταιρίζοντα».

Ὁ Πολυδεύκης μνημονεύει ὄνομα *ἑταιριστής*· ἐσχηματίσθη δὲ καὶ θηλυκὸν *ἑταιρίστρια-ἑταιρίστριαι*· ἔτι δὲ *ἑταιρισμός*. Περὶ τοῦ *ἑταιρίστρια-αι* ἴδε Ῥουγκήνιον εἰς *Τίμ. Σοφ.* σελ. 123-4 καὶ Πιέρσωνα εἰς *Μοῖρ.* σελ. 151.

Ὅμοιον τῷ παρὰ τῷ Ἰωσήπῳ φερομένῳ *ἡταιρημένης* εἶνε τὸ κείμενον παρὰ τῷ Φιλοστράτῳ σελ. 214 *ἡταιρημένους*. Ὁ Κόβητος γράφει περὶ αὐτοῦ ἐν *Μνημοσ.* 1859, σελ. 177 «Peccavit Philostratus p. 214. scribens: Γάλβας ἐπ' ἀγορᾶς μέσης ἀπέθανεν *ἡταιρημένους* ἐσποιῶν ἑαυτῷ παῖδας τὸν Ὄθωνα καὶ τὸν Πείσωνα, nam quid sibi vult ἡταιρημένοι? Quis umquam legit ἑταιροῦμαι et quid tandem ex analogia signifare debebit? Utrum παῖδες ἡταιρημένοι sunt ἐξ ἑταιρῶν γεγονότες an aliud?». Ὁ Ὀλεάριος ἐξηγήσατο τὸ *ἡταιρημένους* ἐν τῷ Προλόγῳ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Φιλοστράτου σελ. λζ' διὰ τοῦ *in collegas adscitos*, ὁ δὲ Ε. Α. Σοφοκλῆς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Λεξικῷ σελ. 526 γράφει «Philostr. 214 ἡταιρημένος=νόθος». Οὐχὶ ἀπίθανον ἡμῖν φαίνεται ὅτι ἐρρήθη ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου *ἡταιρICμένους*, ἡμαρτημένη δ' αὐτοῦ ἀνάγνωσις εἶνε τὸ *ἡταιρημένους*.

Ἐν τοῖς τοῦ Θεοπόμπου παρ' Ἀθην. σελ. 260 ε' εἶνε γεγραμμένον «καὶ περιήγοντο μὲν δύο καὶ τρεῖς *ἑταιρουμένους*, αὐτοὶ δὲ τὰς αὐτὰς ἐκείνοις χρήσεις ἑτέροις παρεῖχον». Ἀλλὰ τὴν ὀρθὴν ἐκφορὰν βλέπει τις παρὰ τῷ Πολυβίῳ βιβλ. Η', ια', 10 «καὶ περιήγοντο μὲν δύο καὶ τρεῖς τοὺς *ἑταιρευομένους*, κτἑ.».

Παρήχθη δὲ καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος *πόρνη* ῥῆμα *πορνεύεσθαι* ὅμοιον κατὰ τὸν τύπον ὃν τῷ *παλλακεύεσθαι*. Παρέχουσι δ' ἡμῖν μαρτύρια τοῦ *πορνεύεσθαι* ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Δημοσθένης καὶ ἄλλοι, οἷον

Ἡρόδ. Α', 93 «τοῦ γὰρ δὴ Λυδῶν δήμου αἱ θυγατέρες πορνεύονται πᾶσαι, συλλέγουσαι σφίσι φερνάς».

Δημοσθέν. σελ. 414, 233 «τοῦτον μὲν τοίνυν οὐκ ἔκρινεν Αἰσχίνης ὅτι τὸν αὐτοῦ παῖδα ἐπ' αἰσχύνῃ πρὸς Φίλιππον ἔπεμψεν· εἰ δέ τις ὢν ἐφ' ἡλικίας ἑτέρου βελτίων τὴν ἰδέαν, μὴ προϊδόμενος τὴν ἐξ ἐκείνης τῆς ὄψεως ὑποψίαν, ἰταμώτερον τῷ μετὰ ταῦτα ἐχρήσατο βίῳ, τοῦτον ὡς πεπορνευμένον κέκρικεν» καὶ σελ. 612, 61 «τοῦ δὲ τὸν πατέρα ἡταιρηκέναι, τοῦ δὲ τὴν μητέρα πεπορνεῦσθαι». Πρβ. καὶ σελ. 1381, 107 «τὴν δὲ περιφανῶς ἐν ἁπάσῃ τῇ Ἑλλάδι πεπορνευμένην οὕτως αἰσχρῶς καὶ ὀλιγώρως ἐάσετε ὑβρίζουσαν εἰς τὴν πόλιν κτἑ.;».

Ἀθήν. σελ. 586 ε' «Λυσίας δ' ἐν τῷ πρὸς Λαΐδα, εἴ γε γνήσιος

ὁ λόγος, τούτων μνημονεύει· Φιλύρα γέ τοι ἐπαύσατο πορνευομένη ἔτι νέα οὖσα καὶ Σκιώνη κτέ.» (Πρβ. καὶ σελ. 592 ε').

Δίων Κάσσ. Ξ', λα', 1 «ἡ Μεσσαλῖνα—καὶ ἐμοιχεύετο καὶ ἐπορνεύετο».

Λουκιαν. Δι. Τραγ. 52 «πῶς δὲ ἡ μήτηρ σου ἐπορνεύετο».

Ἀχιλλ. Τάτ. ϛ', 20 «ἐγὼ μέν σε καὶ πεπορνεῦσθαι δοκῶ».

Φώτ. Βιβλ. σελ. 133, 31 «πεπορνεῦσθαι καὶ καταψεύδεσθαι αὐτὴν Ἀπόλλωνος οἰηθείς».

Ὁ Πολυδεύκης γράφει βιβλ. Ζ', 202 «τὸ δὲ πορνεύεσθαι ῥῆμα ἐν τῷ πρώτῳ Εὐπόλιδος Αὐτολύκῳ, ὡς τὸ πορνοβοσκῆσαι ἐν τῇ Πλάτωνος Συμμαχίᾳ κτέ.». Ἐν δὲ τοῖς Βεκκήρου Ἀνεκδότοις κεῖται σελ. 245, 3 «Ἑταιρήσεως: πορνείας. Καὶ ἡταιρηκὼς ὁ πεπορνευμένος».

Γίνεται δὲ χρῆσις καὶ τοῦ ἐνεργητικοῦ τύπου *πορνεύειν*, ὃν παραβλητέον τῷ *παλλακεύειν*, οἷον

Λουκιαν. Ἀλεξ. ἢ Ψευδομ. 5 «ἀνέδην ἐπόρνευε καὶ συνῆν ἐπὶ μισθῷ τοῖς βουλομένοις».

Στράβ. σελ. 748, 32 «τοιοῦτον δέ τι καὶ Ἡρόδοτος λέγει τὸ περὶ τὰς Λυδάς· πορνεύειν γὰρ ἁπάσας».

Ἁρποκρατ. σελ. 268, 1 «Δίδυμός φησιν ἀντὶ τοῦ πορνεύωσι φανερῶς».

Διογέν. Λαέρτ. ϛ', 61 «περὶ παιδὸς πεπορνευκότος ἐρωτηθεὶς πόθεν εἴη, Τεγεάτης, ἔφη». Πρβ. *τέγος*=πορνεῖον.

Ἀρτεμίδ. Ὀνειροκρ. σελ. 177, 25 «γυνὴ δὲ τὰς ἑαυτῆς σάρκας ἐσθίουσα πορνεύσει καὶ οὕτως ἀπὸ τοῦ ἰδίου σώματος τραφήσεται».

Ψευδοφάλ. Ἐπιστ. Η', σελ. 40 «οὐ γὰρ Κόνωνος μὲν ὑμῖν, πεπορνευκότος ἀνθρώπου, ἔστι τις πρόνοια, κτέ.». Πρβ. σελ. 44 «εἰ δὲ Κόνων ὁ τέως ὑφ' ἑκάστου ὑμῶν εἰς τὸ σῶμα παροινούμενος σῴζεται, κτέ.».

Ὠσηὲ Δ', 10 «ἐπόρνευσαν καὶ οὐ μὴ κατευθύνωσι» καὶ 14 (Ὠριγέν. Τόμ. Η', σελ. 305) «οὐ μὴ ἐπισκέψωμαι ἐπὶ τὰς θυγατέρας, ὅταν πορνεύσωσι». Πρβ. καὶ 13 «ἐκπορνεύσουσιν αἱ θυγατέρες ὑμῶν καὶ αἱ νύμφαι ὑμῶν μοιχεύσουσι» καὶ Γέν. ΛΗ', 24 «ἐκπεπόρνευκε Θάμαρ ἡ νύμφη σου καὶ ἰδοὺ ἐν γαστρὶ ἔχει ἐκ πορνείας».

Φώτ. Λεξ. σελ. 25, 6 καὶ Ἡσύχ. «Ἑταιρήσας: πορνεύσας».

Σχολ. Ἀριστοφ. σελ. 300, 9 «ἣν εἰσήγαγε πορνεύουσαν» καὶ

σελ. 251, 52 «οὐκ ἐπὶ ἀνδρὶ στήσομαι πορνεύουσα, ὡς λέαινα ἐπὶ τυροκνήστιδος». Ὁ Βλαϋδέσιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Λυσιστράτης σελ. 189 εἴκασεν *ἐπὶ ἀνδρός*, ἀλλ' ἴσως γραπτέον *ὑπὸ ἀνδρί*.

Ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ τοῦ Πολυδεύκους βιβλ. Η', 140 γίνεται μνεία τοῦ *κατὰ συγγραφὴν ἐπόρνευσεν*. Ἐν δὲ τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου εἶνε γεγραμμένον «Ματρυλεῖον: τόπος τῶν *πορνευόντων*, τουτέστι πορνεῖον, ὅπου οἱ μαστροποί, ἤτοι μαυλισταί, διέτριβον».

Εὑρέθη καὶ τὸ σύνθετον *καταπορνεύειν* παρά τε τῷ Ἡροδότῳ καὶ μεταγενεστέροις συγγραφεῦσιν, ἀλλ' ἐπ' ἐνεργητικῆς διαθέσεως. Καὶ παρὰ μὲν τῷ Ἡροδότῳ δηλοῖ τὸ *ποιεῖν πορνεύεσθαι*, παρὰ δὲ τοῖς μεταγενεστέροις τὸ *καταισχύνειν ὑβρίζοντα εἰς τὸ σῶμα ἢ ἀφροδιάζοντα*. Ἡρόδ. Α', 94 «χωρὶς ἢ ὅτι τὰ θήλεα τέκνα καταπορνεύουσι» καὶ 196 «πᾶς τις τοῦ δήμου, βίου σπανίζων, καταπορνεύει τὰ θήλεα τέκνα». Πρβ. Θωμ. Μάγιστρ. σελ. 130, 7 «Ἡρόδοτος δὲ ἀντὶ τοῦ εἰς πορνείαν ἐκδίδωσι χρῆται τῷ ὀνόματι ἐν τῇ πρώτῃ· ὅτι τὰ θήλεα τέκνα καταπορνεύουσιΝ».

Πλούταρχ. Δημητρ. καὶ Ἀντων. Συγκρ. Δ', 2 «ὁ δ' ἐν αὐτῷ τῷ Παρθενῶνι ταῖς τε πόρναις συνῆν καὶ τῶν ἀστῶν κατεπόρνευσε πολλάς» καὶ Ἠθικ. 821 δ' «τοὺς μὲν Διονυσίου παῖδας καὶ τὴν γυναῖκα καταπορνεύσαντες οἱ περὶ τὴν Ἰταλίαν ἀνεῖλον». Αἰλιαν. Ποικίλ. Ἱστορ. Θ', 8 «οἱ Λοκροὶ τὴν γυναῖκα τοῦ Διονυσίου καὶ τὰς θυγατέρας κατεπόρνευσαν». Παράδοξον ἡμῖν φαίνεται τὸ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουΐδα γεγραμμένον «Καταπορνεύω: *γενικῇ*». Τὸ *καταπορνεύειν* συνετάττετο αἰτιατικῇ, τὸ *κατελαύνειν* δ' ἐφέρετο ἐπὶ γενικήν, ὡςπαρ' Ἀριστοφάνει Εἰρ. 711 «*τῆς Ὀπώρας* κατελάσας» καὶ Ἐκκλ. 1082 «*ποτέρας προτέρας* οὖν κατελάσας ἀπαλλαγῶ;» (Πρβ. καὶ Κόβητον εἰς *Ὑπερείδ.* σελ. 28 ἐκδ. β'). Ὑπὸ τοῦ Θεοκρίτου δ' ὅμως ἐρρήθη Εἰδ. Ε', 116 «ἢ οὐ μέμνασ' ὄκ' ἐγώ (ἐγών) *τυ* κατήλασα, κτἑ.;» (Ἴδε Βλαϋδέσιον εἰς *Ἀριστοφ. Εἰρ.* σελ. 229).

Ὁμοίως δὲ τῷ *κατοψοφαγεῖν τι*, *καθηδυπαθεῖν τι*, κτλ. εἶπε Δίων ὁ Κάσσιος *καταπορνεύειν τι* βιβλ. ΜΕ', κη', 4 «πάνθ' ὅσαπερ ἐκτήσατο—κατακεκύβευκε καὶ *καταπεπόρνευκε* καὶ καταβέβρωκε καὶ καταπέπωκεν, ὥσπερ ἡ Χάρυβδις (γρ. ἴσ.: *ὡσπερεὶ* Χάρυβδις)». Πρβ. Ἀθηνᾶν Τόμ. Α', σελ. 425.

Ἐλέχθη καὶ παθητικῶς *καταπορνευθῆναι* ὑπὸ τοῦ Στράβωνος σελ.

748, 29 «αἷς νόμος ἐστὶ καταπορνευθείσαις πολὺν χρόνον παρὰ τῇ θεῷ μετὰ ταῦτα δίδοσθαι πρὸς γάμον» καὶ ὑπὸ τοῦ Ψευδοφαλάριδος Ἐπιστ. ΙΓ', σελ. 70 «Κόνων δὲ ὁ καταπορνευθεὶς καὶ Θεαγόρας ὁ τοὺς ὀλέθρους ἡμῖν μηχανησάμενος».

Ὑπάρχει καὶ ῥῆμα μετὰ τῆς προθέσεως ἘΚ συγκείμενον, *ἐκπορνεύειν*· ἔχομεν δ' αὐτοῦ μαρτύρια ἐκ μόνου τοῦ παρηκμακότος ἑλληνισμοῦ, οἷον Ἀριθμ. ΚΕ', 1 «καὶ ἐβεβηλώθη ὁ λαὸς ἐκπορνεῦσαι εἰς τὰς θυγατέρας Μωάβ» καὶ Λευιτ. ΙΘ', 29 «οὐ βεβηλώσεις τὴν θυγατέρα σου ἐκπορνεῦσαι αὐτήν» καὶ «οὐκ ἐκπορνεύσει ἡ γῆ». Κλήμ. Ἀλεξ. σελ. 163 «ἐκπορνευούσης τῆς γεύσεως διά τινος κακοδαίμονος τέχνης τῆς ὀψαρτυτικῆς» (Πρβ. σελ. 151). Εὐστάθ. Μικρ. Συγγρ. σελ. 73, 37 «ψυχῆς ἐκπορνευούσης μόρφασμα» (Πρβ. ἃ παραθέμεθα ἐν τοῖς ἄνω σελ. 114 καὶ Ε. Α. Σοφοκλῆ ἐν *Ἑλλην. Λεξ.* σελ. 441). Περὶ νεάνιδος ἥτις οὐκ ἐφύλαξε τὴν ἑαυτῆς παρθενίαν λέγεται ἐν τῷ Δευτερονομίῳ κεφ. ΚΒ', 21 «ἐποίησεν ἀφροσύνην ἐν υἱοῖς Ἰσραήλ, ἐκπορνεῦσαι τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς αὐτῆς».

Ἐγένετο δὲ καὶ τοῦ παθητικοῦ χρῆσις ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου Ἐπιστ. ΝΑ' (Μικρ. Συγγρ. σελ. 353, 36) «μήποτε δέ σοι ἡ γῆ *ἐκπεπόρνευται* καὶ διὰ τὴν ὥραν ἀπηναισχύντηκας» καὶ ὑπὸ τοῦ Σωζομενοῦ σελ. 727 «τούτου χάριν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διατρίβουσα *ἐκπεπορνεῦσθαι* παρ' ἀνδρὸς διακόνου κατεμήνυσεν». Μετ' ὀλίγα κεῖται «ἀπορῶν δὲ ὅ τι χρήσαιτο τῷ συμβεβηκότι Νεκτάριος ἀφείλετο τῆς διακονίας τὸν *ἡταιρηκότα*». Εἶνε δὲ παραδόξως τὸ *ἡταιρηκότα* τεθειμένον ἐπ' ἀνδρὸς συγγεγονότος ἢ κεχρημένου γυναικί. Ὁ Πολυδεύκης ποιεῖται μνείαν τῆς μετοχῆς *ἐκπεπορνευμένος* βιβλ. Ϛ', 126 «μαλθακός, ἡταιρηκώς, ἐκπεπορνευμένος, ἐμπεπαρῳνημένος».

Εἴπομέν τινα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν περὶ τοῦ *ἑταίρα* καὶ *πόρνη*. Παρατηροῦμεν δ' ἐνθάδε ὅτι ὑπῆρχεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ ἀρσενικὸν ὄνομα *πόρνος*, δι' οὗ ἐσημαίνετο ὁ ὁμότεχνος ταῖς πόρναις, ὁ παρέχων ἑαυτὸν ἀντ' ἀργυρίου τοῖς παιδερασταῖς ἢ ἀρσενοκοίταις χρῆσθαι. Ἐλέχθη δὲ καὶ *ἀνδρόπορνος* καὶ *ἱππόπορνος*. Ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις φέρεται σελ. 331, 42 «Ὅτι ἀρσενικῶς ὁ πόρνος καὶ θηλυκῶς· ζητείσθω δὲ εἰ καὶ οὐδετέρως». Πιθανώτατον νομίζομεν ὅτι ἐκ τοῦ θηλυκοῦ *πόρνη*, οὗ καὶ ὁ Ἀρχίλοχος ἐποιήσατο

χρῆσιν, ἐσχηματίσθη τὸ ἀρσενικὸν *πόρνος*, ὡς ἐκ τοῦ *μητρυιά* τὸ *μητρυιός*. Οὐχὶ δ' ἀπίθανον ἡμῖν φαίνεται ὅτι καὶ τὸ *στεῖρος* ἐκ τοῦ *στεῖρα* παρήχθη καὶ τὸ *χῆρος* ἐκ τοῦ *χήρα (χήρη)*. Πρβ. Ἡσύχ. «*Παλλακός*: ἐρώμενος» καὶ Φώτ. Λεξ. σελ. 374, 22 «*Παλλακόν*: τὸν παλλακευόμενον» (Ἴδε Λοβέκκιον ἐν *Προλεγομέν*. σελ. 29 καὶ 311). Ὁ Σμιδίτιος σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἡσυχίου Τόμ. Γ', σελ. 261 «Expectaveris *πάλλακος*· ἐρωμένου et *παλλάκων*: τῶν παλλακευομένων». Ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσῃ ἐκ τοῦ θηλυκοῦ *μαμμή* ἐπλάσθη τὸ ἀρσενικὸν *μάμμος*.

Ὁ Ξενοφῶν γράφει ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασι βιβλ. Α', ς', 13 «τήν τε γὰρ ὥραν ἐὰν μέν τις ἀργυρίου πωλῇ τῷ βουλομένῳ, *πόρνον* αὐτὸν ἀποκαλοῦσιν — καὶ τὴν σοφίαν ὡσαύτως τοὺς μὲν ἀργυρίου τῷ βουλομένῳ πωλοῦντας σοφιστάς, ὥσπερ *πόρνους*, ἀποκαλοῦσιν». Τὸ *ὥσπερ πόρνους* παρέγγραπτον ὑπελήφθη ὑπὸ τοῦ Ῥουγκηνίου. Μνημονεύομεν δὲ καὶ ἄλλα τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ὀνόματος παραδείγματα.

Ἀριστοφ. Πλ. 155 «οὐ τούς γε χρηστούς, ἀλλὰ τοὺς πόρνους· ἐπεὶ αἰτοῦσιν οὐκ ἀργύριον οἱ χρηστοί».

Δημοσθέν. σελ. 616, 73 καὶ σελ. 756, 181 «ἃς ἀντ' ἐκείνων ἐποιήσατο ὑμῖν ὁ πόρνος οὗτος».

Λουκιαν. πρὸς τὸν Ἀπαίδ. 25 «αἴσχιστα περὶ σοῦ διηγεῖτο ἐξελθὼν ὁ πόρνος ἔτι καὶ τὰ δήγματα ἐπιδεικνύς».

Γαλην. Τόμ. Α', σελ. 6 «εἰσὶ γὰρ ἐνταῦθα καὶ δημαγωγοὶ πολλοὶ καὶ ἑταῖραι καὶ πόρνοι καὶ προδόται φίλων» (Πρβ. Δαρεμβέργην ἐν *Oeuvr. Anat. Physiol. et Medic. de Gal.* Τόμ. Α', σελ. 16).

Ἀρτεμίδωρ. Ὀνειροκρ. σελ. 242, 26 «ἴδοι δ' ἄν ποτε καὶ γυνὴ τὸν ὄνειρον τοῦτον καὶ παῖς ὡραῖος· καὶ πόρνοι γενόμενοι πολλοὺς ὑποδέξονται».

Ψευδοφάλαρ. Ἐπιστ. ΛΕ' «οὕτως οἶδα καὶ Λυκῖνον πόρνον μὲν ἐν παισί, λάγνον δὲ ἐν νέοις, μοιχὸν δὲ ἐν γυναιξίν» (Ἴδε Βεντλήϊον ἐν *Διατριβ. περὶ τῶν Ἐπιστ. τοῦ Φαλάρ*. σελ. 415 κἑξ. Πρβ. καὶ Λεννήπιον εἰς *Φαλάρ. Ἐπιστ*. σελ. 128-30).

Τοῦ προκειμένου ὀνόματος γίνεται μνεία καὶ ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκους βιβλ. Ϛ', 126 καὶ 151 καὶ 188 καὶ βιβλ. Ζ', 201. Παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ φέρεται «*Πόρνῳ*: παιδὶ ὡραίῳ» καὶ παρὰ τῷ Σουίδᾳ «Θηλυμίτρης: ὁ *πόρνος*».

Παρὰ Ξενοφῶντι τῷ Ἐφεσίῳ βιβλ. Β', 1 ἔχουσι τἀντίγραφα «Εἰς τοῦτο ἄρα μέχρι νῦν σώφρων ἐτηρήθην, ἵνα ἐμαυτὸν ὑποθῶ λῃστῇ ἐρῶντι τὴν αἰσχρὰν ἐπιθυμίαν; Καὶ τίς ἐμοὶ βίος περιλείπεται *πόρνῃ* μὲν ἀντὶ ἀνδρὸς γενομένῳ, ἀποστερηθέντι δὲ Ἀνθείας τῆς ἐμῆς;». Τῷ Ναβήρῳ ἐν *Μνημοσ.* 1877, σελ. 218 φαίνεται προκριτώτερον τὸ *πόρνῳ*. Καὶ ὁ Δορβίλλιος δὲ τὸ ἀρσενικὸν ἀποκαθίστα. Ἀλλ' ἄλλοι ὑπερεμάχησαν τῆς παραδεδομένης γραφῆς (Ἴδε Πηρλεκάμπιον εἰς *Ξενοφ. Ἐφέσ.* σελ. 196). Παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ ἀπαντᾷ σελ. 226 «οὐ γὰρ εἰς τὴν Κράτητος πήραν (Πήραν) μόνην ἀλλ' οὐδ' εἰς τὴν ἡμετέραν πόλιν εἰσπλεῖ ὁ μωρὸς παράσιτος οὐδὲ λίχνος *πόρνος* πυγῇ ἀγαλλόμενος, οὐ δολερὰ πόρνη». Ἐν τοῖς τοῦ Κράτητος παρὰ Διογ. Λαερτ. ς', 85 εἶνε γεγραμμένον:

εἰς ἣν (Πήρην) οὔτε τις εἰσπλεῖ ἀνὴρ μωρὸς παράσιτος
οὔτε λίχνος πόρνης ἐπαγαλλόμενος πυγῇσιν.

Ὁ Μεινέκιος ἀνέγνω «οὔτε λίχνος *πόρνῃ* ἐπαγαλλομένΗ πυγῇσιν» (Ἴδε Δινδόρφιον εἰς *Κλήμ. Ἀλεξ.* Τόμ. Δ', σελ. 123). Ὁ δὲ Βέργκιος εἴκασεν ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Λυρικῶν Ποιητῶν Τόμ. Β', σελ. 366 ἐκδ. δ' «οὔτε λίχνος *τις πόρνος ἀγαλλόμενος* πυγῇσιν». Προηνέχθη δὲ καὶ γνώμη ἄτοπος, καθ' ἣν τὸ *πόρνης* εἶνε ἕτερος τύπος τοῦ *πόρνος*. Τῇ γνώμῃ ταύτῃ πεισθεὶς Σκαρλᾶτος ὁ Βυζάντιος λέγει ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 1123 «Πόρνης, ου (ὁ), Π. (σπαν.) ἀντὶ Πόρνος». Πρβ. Λεξ. Πασσοβ. Τόμ. Β', σελ. 1034.

Ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις φέρεται σελ. 103, 38 «Βδελυρός: καὶ τὸν πόρνον οὕτως ἐκάλουν, ὡς ἐν τῷ κατὰ Τιμάρχου Αἰσχίνης καὶ τὸν μίσους ἄξιον». Πρβ. Ψευδοφάλ. Ἐπιστ. ΙΒ', σελ. 62 «συγκατατάξαι *τῷ πόρνῳ καὶ βδελυρῷ* Κόνωνι» καὶ Πολυδεύκ. ς', 126 «Κίναιδος, πόρνος, ἀκάθαρτος, *βδελυρός*, καταπύγων, θηλυδρίας, κτέ.» καὶ 127 «ἀναισχυντότερος τῶν ἑταιρῶν, ἰταμώτερος, *βδελυρώτερος*» καὶ Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 530 β' «διδόντες μὲν αἱροῦσι τὰς *βδελυρωτάτας* τῶν φύσεων». Ὁ Ἀλκίφρων συνάψας τὸ *καταπύγων* καὶ *θηλυδρίας* εἶπεν Ἐπιστ. Γ', με', 2 «ἀκούω γὰρ τὸν καταπύγονα καὶ θηλυδρίαν κτέ.». Τῷ *καταπύγων* ὑπάρχει ὅμοιον τὸ *κατάπρωκτος*, ὃ βλέπει τις ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις σελ. 318, 44 «Ἀντισθένην: ἰατρὸς θηλυδριώδης καὶ οὗτος τῶν *καταπρώκτων*» (Πρβ. καὶ Βλαϋδέσιον εἰς *Ἀριστοφ. Ἐκκλησ.* σελ. 34). Λέγεται δὲ καὶ *εὐρύπρω-*

κτος-εὐρυπρωκτία καὶ *λακκόπρωκτος-λακκοπρωκτία* καὶ *χαυνόπρωκτος*· Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ ὄνομα *μεῖραξ* ἐπὶ γυναικῶν τιθέμενον παρελαμβάνετο ἐνίοτε καὶ ἐπ' ἀνδρῶν διαβαλλομένων εἰς μαλακίαν. Ὁ Χοιροβοσκὸς γράφει σελ. 306, 4 «Διὰ τοῦτο τὸ μεῖραξ ἀναλογώτερόν ἐστι θηλυκῶς λεγόμενον—Ὅταν δὲ λεχθῇ ἀρσενικῶς παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπὶ διαβολῇ παραλαμβάνεται ἀντὶ τοῦ ὁ γυναικώδης» καὶ ὁ Λουκιανὸς Ψευδοσοφ. ἢ Σολοικ. 5 «ἑτέρου δὲ εἰπόντος· πρόσεισιν ὁ μεῖραξ οὑμὸς φίλος· ἔπειτα, ἔφη, λοιδορεῖς φίλον ὄντα;». Ἀλλ' ἀκριβῶς περὶ τοῦ πράγματος θὰ διαλάβωμεν ἀλλαχοῦ.

Ἐν τῇ Α' πρὸς Κορινθ. Ἐπιστολῇ τοῦ Παύλου ἀπαντᾷ κεφ. Ε', 9 «ἔγραψα ὑμῖν ἐν τῇ ἐπιστολῇ μὴ συναναμίγνυσθαι *πόρνοις*». Σημειοῦται δὲ περὶ αὐτοῦ ὁ Βαλκενάριος ἐν *Σχολ. εἰς Καιν. Διαθ.* Τόμ. Β', σελ. 183: πόρνοις. Ap. veteres quidem Graecos πόρνος non significat *scortatorem*, qui cum meretrice rem habeat, sed abominandum *scortum virile* s. *cinaedum*. In Epistolis tamen *Pauli* scortatores, s. *scortis utentes*, πόρνοι dicundur, et in. h. sensum ubiq. vox ap. P. videtur accipienda h. Cap. et Cap. seq. § 9. *Ephes*. V. 5. I Tim. I, 10. ubi clare distinguuntur πόρνοι et ἀρσενοκοῖται».

Διάφορον τοῦ Βαλκεναρίου γνώμην ἀποφαίνεται ὁ Κοραῆς ποιούμενος λόγον ἐν τῷ Συνεκδήμῳ σελ. 84-5 περὶ τοῦ ἐν τῇ Α' πρὸς Τιμόθ. Ἐπιστ. τοῦ Παύλου κεφ. Α', 10 κειμένου «ἀνδροφόνοις, *πόρνοις*, ἀρσενοκοίταις, ἀνδραποδισταῖς». Ἔχει δ' ὁ λόγος τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρὸς οὑτωσί: **Πόρνοις.** Δὲν νοεῖ ἐδῶ τοὺς μὲ πόρνην ἁμαρτήσαντας, ἀλλὰ τοὺς αἰσχρῶς πάσχοντας τὰ τῆς πόρνης, τοὺς ὁποίους ἀλλοῦ ὀνομάζει Μαλακοὺς (Α', Πρὸς Κορινθ. ς', 9). Πόρνους ὠνόμαζαν τοὺς τοιούτους καὶ οἱ παλαιοί, συνηθέστερον ὅμως Κιναίδους. «Κίναιδος, ἀσελγής, πόρνος» λέγει ὁ Ἡσύχιος καὶ «Κίναιδος, ἀσελγής, μαλακός» ὁ Φώτιος. Οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος τοὺς ἐζημίοναν μὲ τὴν στέρησιν ὅλων τῶν πολιτικῶν δικαίων. Ἐπιφέρονται δ' εὐθὺς τάδε: **Ἀρσενοκοίταις.** Οἱ Μωσαϊκοὶ νόμοι ἐζημίοναν μὲ θάνατον καὶ τὸν ἀρσενοκοίτην καὶ τὸν πόρνον του (Λευϊτικ. κ', 13). Κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος, ὁ πόρνος δὲν ἐσυγχωρεῖτο νὰ δημηγορῇ ἐπ' ἐκκλησίας, «Τὸν ἡταιρηκότα εἴργειν τοῦ βή-

ματος» (Ἴδε Διογέν. Λαέρτ. Ι, 55), ἢ νὰ ἐνεργῇ κἀνὲν ὑπούργημα ἄλλο πολιτικὸν ἢ ἱερατικόν· ἂν μετὰ τὴν ποινὴν ταύτην ἐτόλμα νὰ πράξῃ τὶ ἀπὸ τὰ ἀπηγορευμένα, ἐκολάζετο μὲ θάνατον, «Ἄν τις Ἀθηναίων ἑταιρήσῃ, μὴ ἐξέστω αὐτῷ τῶν ἐννέα ἀρχόντων γενέσθαι, μηδ' ἱερωσύνην ἱεράσασθαι..|. ἐὰν δέ τις ταῦτα ποιῇ, καταγνωσθέντος αὐτοῦ ἑταιρεῖν, θανάτῳ ζημιούσθω» (Αἰσχίν. Κατὰ Τιμάρχ. σελ. 3. Δημοσθέν. Κατὰ Ἀνδροτίων. σελ. 602. Περὶ τοῦ *μαλακός* ἴδε ἃ ἐγράψαμεν ἐν τῇ Ἀθηνᾷ Τόμ. Δ', σελ. 264.

Παρατιθέμεθα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Σλεϋσνήρου γεγραμμένα ἐν *Λεξ. εἰς Καιν. Διαθ.* Τόμ. Β', σελ. 662: Interdum vero latius quoque patet et *impurum cuiuscunque generis—scortatorem, qui libidinis causa extra matrimonium Veneri studet et aut rem habet cum* πόρνῃ, *aut adulterium committit*, significat. I Cor. V, 9. 10. 11. VI, 9, ubi πόρνοι a μοιχοῖς, μαλακοῖς et ἀρσενοκοίταις diserte distinguuntur. Ephes. V, 5. πᾶς πόρνος ἢ ἀκάθαρτος. I Tim. I, 10. πόρνοις, ἀρσενοκοίταις fornicariis (prostitutis masculis) et masculorum concubitoribus, coll. I Cor. VI, 9. ubi Paulus μαλακοὺς iunxit cum ἀρσενοκοίταις. Φαίνεται δ' ὅτι ταῦτα εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ Κοραῆς γράφων ἃ ἐν τοῖς ἄνω ἐκ τοῦ Συνεκδήμου παρεθέμεθα.

Ὁ Ἡσύχιος λέγει «Λάγνος: ὁ αἰσχρός, περὶ πορνείαν ἐπτοημένος, *πόρνος*» καὶ «Μάχλης: ἀκρατής, *πόρνος*» καὶ «Μάχλος: ἀκρατής, καταφερής, *πόρνος*». Πρβ. καὶ Φώτ. Λέξ. σελ. 201, 18 καὶ Σουΐδ. λ. *λάγνος*. Παρὰ τῷ Ψευδοδημοσθένει φέρεται σελ. 1489, 11 «ἐχθρὸς μέν ἐστι τοῖς γονεῦσι, φίλος δὲ Παυσανίᾳ τῷ *πόρνῳ*· καὶ θρασύνεται μὲν ὡς ἀνήρ, πάσχει δ' ὡς γυνή». Μεθερμηνεύεται δὲ ῥωμαϊστὶ (*Δημοσθέν*. σελ. 784 Διδ.) «qui parentes odio, Pausaniam *pædiconem* amore prosequatur». Πρβ. καὶ Λιβάν. Ἐπιστ. ΥΚ', σελ. 215.

Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος λέγει σελ. 130, 4 «Κυρίως δὲ πορνεύεται ἡ γυνή. Δημοσθένης ἐν τῷ περὶ τοῦ Στεφάνου· τοῦ μὲν τὸν πατέρα ἡταιρηκέναι, τοῦ δὲ τὴν μητέρα πεπορνεῦσθαι. Καὶ πορνεύει ὁ ταύτῃ χρώμενος». Ἐπὶ τοιαύτης ἐννοίας ἀπαντᾷ ἐνίοτε τὸ ῥῆμα *πορνεύειν* ἐν τῷ παρηκμακότι ἑλληνισμῷ, οἷον Λιβάν. Τόμ. Δ', σελ. 183, 31

«Εὐπρεπής ἐστί τις; πορνεύει, μοιχεύει—Ὡραῖος τυγχάνων ἑταιρεῖ, πορνεύεται» καὶ Φώτ. Βιβλ. σελ. 123, 6 «οἱ ἄπιστοι πάντες πάλιν κἀν τῷ μέλλοντι αἰῶνι καὶ κλέψουσι καὶ πορνεύσουσι καὶ δυσσεβήσουσι καὶ ληστεύσουσι» καὶ Κλήμ. Ἀλεξ. σελ. 230 «διὸ καὶ πάντως ὁ πορνεύων ἀπέθανεν θεῷ» καὶ «τὰ δὲ παθήματα τῶν πορνευσάντων, κτέ.» (Πρβ. καὶ σελ. 223. Ἴδε καὶ Σλεϋσνῆρον ἐν *Λεξ. εἰς Καιν. Διαθ.* λ. *πορνεύω* σελ. 660 καὶ λ. *πορνεία* σελ. 658). Ὁ Ἡσύχιος καὶ ὁ Φώτιος καὶ ὁ Σουίδας γράφουσι «Μαχλῶντες: *πορνεύοντες*».

Περὶ τοῦ *πορνεύεσθαι* ἐγένετο ὑφ' ἡμῶν λόγος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σελ. 113). Ἐλέχθη καὶ *πρός τινος πορνεύεσθαι* ἀντὶ τοῦ *πρός τινος* (ἤτοι *ὑπό τινος*) *βινεῖσθαι* ἢ *περαίνεσθαι* ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις σελ. 288, 49 «Διαβάλλει τὸν Κλεισθένη ὡς φαυλόβιον καὶ πρὸς τοῦ Σεβίνου πορνευόμενον». Ἐν τοῖς ἑξῆς κεῖται σελ. 288, 13 «Τὸ ὅστις ἐμφαίνει οὐ τὸν *ὑπὸ ἑνὸς* μόνον *περαινόμενον*». Πρβ. τὸ *καταπορνεῦσαι*-*καταπορνευθῆναι* καὶ τὸ παρὰ τῷ Σωζομενῷ *ἐκπεπορνεῦσθαι παρ' ἀνδρὸς διακόνου*.

Ὁ Θεοδώρητος ποιούμενος λόγον περὶ τοῦ ἐν Ψαλμ. ΟΒ', 27 «ἐξωλόθρευσας πάντα τὸν πορνεύοντα ἀπὸ σοῦ» γράφει Τόμ. Α', σελ. 1121 «Οἱ δὲ πόρρω σφᾶς αὐτοὺς τῆς σῆς ποιοῦντες κηδεμονίας καὶ εἰδώλοις λατρεύειν αἱρούμενοι καρπὸν ἕξουσι τῆς ἀποστάσεως ὄλεθρον· πορνείαν γὰρ ἐνταῦθα τὴν εἰδωλολατρείαν καλεῖ. Οὕτω καὶ διὰ τοῦ Ἱερεμίου φησὶν ὁ θεός· ἐπορεύθη ἐπὶ πᾶν ὄρος ὑψηλὸν καὶ ὑποκάτω παντὸς ξύλου ἀλσώδους καὶ ἐπόρνευσεν ἐκεῖ· καὶ εἶπον μετὰ τὸ πορνεῦσαι αὐτὴν ταῦτα πάντα· πρός με ἀνάστρεψον καὶ οὐκ ἀνέστρεψε. Καὶ πάλιν· καὶ ἐμοίχευσε τὸ ξύλον καὶ τὸν λίθον· ἀντὶ τοῦ ἐμὲ τὸν νυμφίον καταλιποῦσα ἐλάτρευσε τοῖς μὴ οὖσι θεοῖς». Πρβ. Σουίδ. «Πορνεία: ἡ εἰδωλολατρεία· καὶ πόρνος ὁ εἰδωλολάτρης παρὰ τὸ πόρρω νεύειν. Ἐξωλόθρευσας πάντα τὸν πορνεύοντα ἀπὸ σοῦ· ἐμοὶ δὲ τὸ προσκολλᾶσθαι τῷ θεῷ ἀγαθόν ἐστι. Πορνεία καὶ ἡ ἀκολασία παρὰ τὸ πεπωρωμένον ἔχειν τὸν νοῦν». Χαριέσταται ἀληθῶς εἶνε αἱ παρὰ τῷ Σουίδᾳ ἐτυμολογίαι. Ἀπαντᾷ δὲ καὶ ἐν τοῖς τοῦ Ὠσηὲ κεφ. Θ', 1 «διότι ἐπόρνευσας ἀπὸ τοῦ θεοῦ σου» καὶ κεφ. Δ', 12 «πνεύματι πορνείας ἐπλανήθησαν καὶ ἐξεπόρνευσαν ἀπὸ τοῦ θεοῦ αὐτῶν» (Πρβ. καὶ 18 καὶ Ε', 3). Ἐν Β' Παραλειπ. ΚΑ', 11 κεῖται «καὶ

ἐξεπόρνευσε τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἀπεπλάνησε τὸν Ἰούδαν» καὶ 13 «καὶ ἐξεπόρνευσας τὸν Ἰούδαν καὶ τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἱερουσαλήμ, ὡς ἐξεπόρνευσεν οἶκος Ἀχαάβ» (Πρβ. καὶ Σλεϋσνῆρον ἐν *Λεξ. εἰς Καιν. Διαθ.* Τόμ. Β', σελ. 658-61).

Ὁ Αἰσχίνης ποιεῖται χρῆσιν ἐν τῷ κατὰ Τιμάρχου λόγῳ τοῦ *ἑταιρεῖν-ἑταιρῆσαι-ἡταιρηκέναι*, τοῦ *πωλεῖν αὑτὸν* καὶ *τὸ σῶμα τὸ ἑαυτοῦ πεπρακέναι*, τοῦ *ἑαυτὸν μισθῶσαι*, τοῦ *εἰς τὸ σῶμα τὸ ἑαυτοῦ ἡμαρτηκέναι*, κτλ., τοῦ *καταισχύνειν τὸ σῶμα τὸ ἑαυτοῦ*, κτλ., οἷον § 13 «ἐάν τινα ἐκμισθώσῃ ἑταιρεῖν πατὴρ ἢ ἀδελφός» καὶ «ὃς ἂν ἐκμισθωθῇ ἑταιρεῖν» καὶ § 160 «ἐὰν δ' ἐπιχειρῶσι λέγειν ὡς οὐχ ἡταίρηκεν ὃς μὴ κατὰ συγγραφὴν ἐμισθώθη» καὶ § 161 «τοῖς κατὰ γραμματεῖον ἡταιρηκόσιν» καὶ § 163 «ἐμισθωσάμην, ὦ Ἀθηναῖοι, Τίμαρχον ἑταιρεῖν ἐμαυτῷ κατὰ τὸ γραμματεῖον τὸ παρὰ Δημοσθένει κείμενον» καὶ § 165 «κατὰ γραμματεῖόν τινες ἡταίρησαν» καὶ «λέγεται παρὰ συνθήκας ἡταιρηκέναι τὰς παρ' Ἀντικλεῖ κειμένας». Πρβ. καὶ § 164. Ἔτι δὲ § 19 καὶ 21. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Κόβητος ἐν *Var. Lect.* σελ. 612 ἐκδ. β' παρέγγραπτον ὑπολαμβάνει τὸ «ὃς ἂν ἐκμισθωθῇ ἑταιρεῖν».

§ 22 «τῶν μειρακίων τῶν προχείρως εἰς τὰ ἑαυτῶν σώματα ἐξαμαρτανόντων» καὶ § 39 «ὅσα μὲν παῖς ὢν εἰς τὸ σῶμα τὸ ἑαυτοῦ ἡμάρτηκεν» καὶ § 94 «τὸ μὲν γὰρ ἡμαρτηκέναι τι περὶ τὸ σῶμα παιδὸς εἶναί φησι» καὶ § 195 «τοὺς μὲν εἰς τὰ σώματα ἡμαρτηκότας μὴ ὑμῖν ἐνοχλεῖν». Πρβ. καὶ § 159 «τοὺς εἰς ἑαυτοὺς ἐξαμαρτάνοντας». Ἐν § 16 μνημονεύεται νόμος, ἐν ᾧ κεῖται «οἱ εἰς τὰ οἰκετικὰ σώματα ἐξαμαρτάνοντες». Πρβ. καὶ Βλαϋδέσιον εἰς *Ἀριστοφ. Νεφ.* σελ. 495, 1076.

§ 29 «τὸν γὰρ τὸ σῶμα τὸ ἑαυτοῦ ἐφ' ὕβρει πεπρακότα καὶ τὰ κοινὰ τῆς πόλεως ῥᾳδίως ἡγήσατο ἀποδώσεσθαι» καὶ § 188 «τί δ' οὐκ ἂν ἀπόδοιτο ὁ τὴν τοῦ σώματος ὕβριν πεπρακώς;». Ὁ Κόβητος ἐν *Var. Lect.* σελ. 616 ἐκδ. β' περιγράφει τὸ *τὰ κοινὰ* ὡς ὑπὸ ξένης χειρὸς παρεμβεβλημένον.

§ 31 «καταγελάστως μὲν κεχρημένον τῷ σώματι» καὶ § 194 «οἱ δὲ ταῖς ἡλικίαις καὶ τοῖς ἑαυτῶν σώμασιν οὐ καλῶς κεχρημένοι». Ὁ Κόβητος ἐν *Var. Lect.* σελ. 644-5 ἐκδ. β' ἐξαλείφει τὸ *καὶ τοῖς*

ἑαυτῶν σώμασιν λέγων «Vel haec una oratio satis docere potest quid sit τὴν ἡλικίαν οὐ καλῶς διαφυλάξαι et τῇ ἡλικίᾳ οὐ καλῶς κεχρῆσθαι et similia. Sic dicitur καρποῦσθαι τὴν ἡλικίαν τινός, *florem aetatis decerpere*, et ἀπολαύειν τῆς ἡλικίας τινός et similia plura, ut apud Livium 21, 3. *florem aetatis, quem ipse patri Hannibalis fruendum praebuit, eum iusto iure a filio repeti censet*, et quod de Caesare Cicero non erubuit scribere apud Sueton. Caes. 49. *florem aetatis a Venere orti in Bithynia contaminatum*. Idem alio nomine ὥρα appellatur et τὸ τῆς ὥρας ἄνθος, et ἥβη et τῆς ἥβης ἀπολαύειν, et ἥβης ἐρατὸν ἄνθος. Quis autem talibus addiderit interpretamentum, ut si quis *aetatis flore abusus* esse dicatur (τῇ ἡλικίᾳ κακῶς κεχρημένος) adiiciat καὶ τῷ ἑαυτοῦ σώματι?». Κακῶς ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου λ. *Θεόδωρος* εἶνε γεγραμμένον «ἀπὸ Θεοδώρου τινὸς οὐκ εὖ *τῆς* ἑαυτοῦ *ὥρας* χρησαμένου» ἀντὶ τοῦ «*τῇ* ἑαυτοῦ *ὥρᾳ*» (Ἴδε Μεινέκιον ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Κωμικῶν Τόμ. Δ', σελ. 637 καὶ Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀριστοφάνους Ἀχαρνέων σελ. 328).

§ 40 «τῇ δ' ἀληθείᾳ πωλεῖν αὐτὸν προῃρημένος».

§ 40 «καταισχύνων τὸ σῶμα τὸ ἑαυτοῦ καὶ τὴν πόλιν, μισθαρνῶν ἐπ' αὐτῷ τούτῳ» καὶ § 54 «μέλλων ἑαυτὸν καταισχύνειν πρὸς ἄνθρωπον δημόσιον οἰκέτην τῆς πόλεως» καὶ § 160 «εἰ κατὰ γραμματεῖόν τις ἑαυτὸν κατῄσχυνε». Ἐν § 165 φέρεται «κατέγνωκε τοῦ πράξαντος αἰσχύνην», ἐν δὲ § 90 «καταισχύνας δέ τινα τῶν πολιτῶν». Πρβ. καὶ Διονύσ. Ἁλικαρν. Ῥωμ. Ἀρχ. σελ. 199 «ἠξίου χρῆσθαι τῷ νόμῳ κελεύοντι τὴν μὲν αἰσχύνασαν τὸ σῶμα ῥάβδοις αἰκισθεῖσαν ἀποθανεῖν» καὶ Πολυδεύκ. Ϛ', 127 «αἰσχύνων τὸ σῶμα, καταισχύνων τὴν ὥραν, ἐκδεδωκὼς εἰς αἰσχύνην τὸ σῶμα».

§ 52 «μὴ μόνον παρὰ τῷ Μισγόλᾳ μεμισθαρνηκότα αὐτὸν ἐπὶ τῷ σώματι» καὶ § 87 «ἐάν τις μισθώσηταί τινα Ἀθηναίων ἐφ' ὕβρει καὶ πάλιν ἐάν τις Ἀθηναίων ἐπὶ τῇ τοῦ σώματος αἰσχύνῃ ἑκὼν μισθαρνῇ» καὶ § 154 «μεμισθαρνηκὼς τῷ σώματι». Περὶ τοῦ δευτέρου χωρίου ἴδε Κόβητον ἐν *Var. Lect.* σελ. 624 ἐκδ. β'.

§ 72 «ἐάν τις μισθώσηταί τινα Ἀθηναίων ἐπὶ ταύτην τὴν πρᾶξιν

ἢ ἐάν τις ἑαυτὸν μισθώσῃ». Πρβ. Κόβητον ἐν *Var. Lect.* σελ. 621 ἐκδ. β'.

§ 108 «τὸν Ἀθήνησιν ὑβριστὴν οὐκ εἰς τοὺς ἄλλους μόνον ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ σῶμα τὸ ἑαυτοῦ» καὶ § 116 «τὴν ὕβριν τὴν εἰς τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ὡς ὑπερεόρακε» καὶ § 185 «Ὑμεῖς δὲ Τίμαρχον τὸν τοῖς αἰσχίστοις ἐπιτηδεύμασιν ἔνοχον ἀφήσετε; τὸν ἄνδρα μὲν καὶ ἄρρενα τὸ σῶμα, γυναικεῖα δὲ ἁμαρτήματα ἡμαρτηκότα; Τίς οὖν ὑμῶν γυναῖκα λαβὼν ἀδικοῦσαν τιμωρήσεται; ἢ τίς οὐκ ἀπαίδευτος εἶναι δόξει τῇ μὲν κατὰ φύσιν ἁμαρτανούσῃ χαλεπαίνων, τῷ δὲ παρὰ φύσιν ἑαυτὸν ὑβρίσαντι συμβούλῳ χρώμενος;». Πρβ. § 15 «ἐάν τις ὑβρίζῃ εἰς παῖδα· ὑβρίζει δὲ δήπου ὁ μισθούμενος» καὶ § 17 «βουλόμενος ἡμᾶς ἐθίσαι πολὺ ἀπέχειν τῆς τῶν ἐλευθέρων ὕβρεως προσέγραψε μηδ' εἰς τοὺς δούλους ὑβρίζειν». Ἐν § 55 λέγει ὁ Αἰσχίνης «τοιαῦτα ἁμαρτήματα καὶ τοιαύτας ὕβρεις ἐγὼ ἀκήκοα γεγονέναι ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου τούτου εἰς τὸ σῶμα τοῦ Τιμάρχου, οἵας κτέ.». Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρ' Ἀθηναίῳ σελ. 267 α' «ἐάν τις εἰς δούλου σῶμα ὑβρίσῃ, γραφὰς εἶναι κατὰ τοῦ ὑβρίσαντος» καὶ παρὰ Ψευδιπποκράτει Τόμ. Γ', σελ. 617 «θεωροὺς συλέοντες, γυναῖκάς τε καὶ παῖδας ἀγινέοντες καὶ εἰς τὰ σώματα ἐξυβρίζοντες». Ὁ Κασαύβων γράφει ἐν *Παρατηρήσ. εἰς Ἀθήν.* σελ. 461 «Fere tamen ὕβρις et ὑβρίζειν εἰς σῶμα cum dicitur, stuprum per vim illatum intelligitur» (Ἴδε Λεννήπιον εἰς *Φαλάρ. Ἐπιστ.* σελ. 45 καὶ Πηρλεκάμπιον εἰς *Ξενοφ. Ἐφέσ.* σελ. 218-9). Παρὰ τῷ Λυσίᾳ ὑπὲρ τοῦ Ἐρατοσθ. Φόν. 16 λέγεται περὶ τοῦ Ἐρατοσθένους τοῦ μοιχεύοντος τὴν γυναῖκα τοῦ Εὐφιλήτου «ὁ γὰρ ἀνὴρ ὁ ὑβρίζων εἰς σὲ καὶ τὴν σὴν γυναῖκα ἐχθρὸς ὢν ἡμῖν τυγχάνει». Περὶ τοῦ *ὑβρίζειν εἴς τινα* καὶ *ὑβρίζειν τινά* θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἑτέρωθι. Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐρρήθη ὑπὸ τοῦ Αἰσχίνου καὶ «καὶ τοσαύτην ἀσέλγειαν ἐπεδείξατο εἰς ἐλευθέρων ἀνθρώπων γυναῖκας, ἡλίκην κτέ.» (κατὰ Τιμ. § 107).

§ 158 «καλλίστην ὥραν ὄψεως αἴσχιστα διεφθαρκότα».

Βλέπει δέ τις ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ πολλάκις τὸν παρακείμενον *πεπορνεῦσθαι*, οἷον § 70 «ὅστις ἂν αὐτὸν καταισχύνῃ πρὸς Ἡγήσανδρον, οὐ δοκεῖ ὑμῖν πρὸς τὸν πόρνον πεπορνεῦσθαι;» καὶ § 79 «ὅτῳ δοκεῖ πεπορνεῦσθαι Τίμαρχος» καὶ § 94 «οὐ γὰρ δὴ δοκεῖ εἶναι αὐ-

τῷ δυνατὸν τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον πεπορνεῦσθαί τε καὶ τὰ πατρῷα κατεδηδοκέναι» καὶ «εἰ ὁ αὐτὸς πεπόρνευταί τε καὶ τὰ πατρῷα κατεδήδοκε» καὶ § 119 «τετόλμηκα ἀντιγράψασθαι πεπορνευμένῳ Τιμάρχῳ μὴ ἐξεῖναι δημηγορεῖν» καὶ § 136 «οὔτε τοὺς κάλλει διαφέροντάς φημι πεπορνεῦσθαι» καὶ § 137 «τὸ μὲν ἀδιαφθόρως ἐρᾶσθαί φημι καλὸν εἶναι, τὸ δ' ἐπαρθέντα μισθῷ πεπορνεῦσθαι αἰσχρόν» καὶ § 154 «μὴ δημηγορεῖν Τίμαρχον πεπορνευμένον» καὶ § 155 «ἀνθρώπων πεπορνευμένων αἰσχρῶς καὶ φανερῶς» καὶ § 159 «πότερον εἰς τοὺς ἐρωμένους ἢ εἰς τοὺς πεπορνευμένους;» καὶ § 188 «θαυμάζω δ' ὑμῶν—κἀκεῖνο, εἰ τοὺς μὲν πορνοβοσκοὺς μισεῖτε, τοὺς δ' ἑκόντας πεπορνευμένους ἀφήσετε· καί, ὡς ἔοικεν, ὁ αὐτὸς οὗτος ἀνὴρ ἱερωσύνην οὐδενὸς θεῶν κληρώσεται, ὡς οὐκ ὢν ἐκ τῶν νόμων καθαρὸς τὸ σῶμα, κτέ.» καὶ § 189 «οὕτω τοὺς πεπορνευμένους, κἂν μὴ παρῶμεν αὐτῶν τοῖς ἔργοις, ἐκ τῆς ἀναιδείας—γιγνώσκομεν». Πρβ. καὶ § 123 «οὐκ ἀνδρός ἐστιν ἐλευθερίου ἀλλὰ πόρνου» καὶ § 130 «οὐχ ἅμα τοὔνομα λέγεται καὶ τὸ ἐρώτημα εὐθὺς ἐρωτᾶτε· ποῖός τις; ὁ πόρνος» καὶ § 157 «ἐν ᾧ ἦν εἶναί τινας πόρνους Τιμαρχώδεις». Ἔτι δὲ Ὑπόθ. εἰς τὸν κατὰ Τιμ. λόγον τοῦ Αἰσχίνου σελ. 7 Σχουλτζ. «οὕτω δὲ περιβόητον τὸ πρᾶγμα ἐγένετο, ὥστε ἀπὸ τῆς κρίσεως ταύτης τοὺς πόρνους τὸ λοιπὸν ἐκάλουν Τιμάρχους». Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Κόβητος μετατυποῖ μὲν τὸ ἐν § 94 *δοκεῖ* εἰς τὸ *δοκεῖν* (ἐν *Var. Lect.* σελ. 625 ἐκδ. β') καὶ τὸ ἐν § 188 *ἱερωσύνην* εἰς τὸ *ἱερωσύνης* (ἐν σελ. 643), ἐκβάλλει δὲ τὸ ἐν § 130 *εὐθὺς* (ἐν σελ. 628) καὶ τὸ ἐν § 188 *οὗτος* καὶ τὸ ὀλίγον κατωτέρω κείμενον *ἐκ τῶν νόμων* (ἐν σελ. 642).

Ἐν τῷ περὶ Παραπρεσβείας λόγῳ τοῦ Αἰσχίνου § 144 κεῖται «φησὶ γάρ με εἰπεῖν, ὅτ' ἔκρινον Τίμαρχον, ὅτι πάντες κατ' αὐτοῦ τὴν τῆς πορνείας φήμην παρειλήφασι». Ὡς δ' εἶπεν ὁ ῥήτωρ οὗτος ἐν τῷ κατὰ Τιμάρχου § 188 «ὡς *οὐκ ὢν* ἐκ τῶν νόμων *καθαρὸς* τὸ σῶμα», οὕτω καὶ ἐν τῷ περὶ Παραπρεσβείας § 88 «εἰ κίναιδον αὐτὸν προσειπὼν καὶ *μὴ καθαρεύοντα* τῷ σώματι κτέ.».

Ὑπῆρχε νόμος παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις, ἐν ᾧ ἐφέρετο «ἡ πεπορνευμένος ἢ ἡταιρηκώς», ὡς μανθάνομεν ἐκ τοῦ κατὰ Τιμάρχου λόγου τοῦ Αἰσχίνου § 29. Λέγει δ' ὁ Αἰσχίνης ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ § 51 «οὐκ ἂν ὤκνησα αὐτὸν οὐδὲν αἰτιᾶσθαι ἢ ὅπερ ὁ νομοθέτης παρρησιάζεται,

ἡταιρηκέναι μόνον· ὁ γὰρ πρὸς ἕνα τοῦτο πράττων, ἐπὶ μισθῷ δὲ τὴν πρᾶξιν ποιούμενος, αὐτῷ μοι δοκεῖ τούτῳ ἔνοχος εἶναι» καὶ § 52 «οὐκέτι δήπου φαίνεται (Κόβ.: *φανεῖται*) μόνον *ἡταιρηκὼς* ἀλλὰ— καὶ *πεπορνευμένος*· ὁ γὰρ εἰκῇ τοῦτο καὶ πρὸς πολλοὺς πράττων καὶ μισθοῦ αὐτῷ μοι δοκεῖ ἔνοχος εἶναι». Πρβ. Ἀνδοκίδ. περὶ τῶν Μυστηρ. 100 «Εἶτα σὺ περὶ ἑταιρείας ἐμοὶ μνείαν ποιεῖ καὶ κακῶς τινας λέγεις; ὃς ἑνὶ μὲν οὐχ ἡταίρησας· καλῶς γὰρ ἄν σοι εἶχε· πραττόμενος δ' οὐ πολὺ ἀργύριον τὸν βουλόμενον ἀνθρώπων—ἐπὶ τοῖς αἰσχίστοις ἔργοις ἔζης, καὶ ταῦτα οὕτω μοχθηρὸς ὢν τὴν ἰδέαν». Ἐν τοῖς εἰς Αἰσχίνην Σχολίοις κεῖται σελ. 260, § 29 Σχουλτζ. «εἰ πεπορνευμένος: (πεπορνευμένος) ἐστὶν ὁ πολλάκις ἁμαρτὼν εἰς τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, ἡταιρηκὼς δὲ ὁ προσάπαξ». Πρβ. καὶ σελ. 264, § 52. Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος γράφει σελ. 129, 11 «Ἑταίρα Ἀττικοὶ καὶ οὐχ ἑταιρίς. Ἑταιρῶ δέ, ἑταιρήσω καὶ ἑταίρησις τὸ τοὺς ἄνδρας πάσχειν τὰ τῶν ἑταιρῶν. Ἑταιρεῖ μὲν οὖν καὶ πορνεύεται ὁ πασχητιῶν· ἀλλ' ἑταιρεῖ μὲν ὑπὸ τοῦ ἐραστοῦ, πορνεύεται δὲ ὑπὸ τοῦ τυχόντος. Αἰσχίνης ἐν τῷ κατὰ Τιμάρχου—Κυρίως δὲ πορνεύεται ἡ γυνή. Δημοσθένης ἐν τῷ περὶ τοῦ Στεφάνου· τοῦ μὲν τὸν πατέρα ἡταιρηκέναι, τοῦ δὲ τὴν μητέρα πεπορνεῦσθαι. Καὶ πορνεύει ὁ ταύτῃ χρώμενος». Τὸ χωρίον τοῦ Δημοσθένους κεῖται ἐν τῷ κατ' Ἀνδροτίωνος λόγῳ § 61, σελ. 612. Ἐν τοῖς Γρηγορίου τοῦ Κορίνθου Σχολίοις εἰς τὸ τοῦ Ἑρμογ. περὶ Μεθ. Δειν. ΟΔ' (Ῥητ. Οὐαλζ. Τόμ. Ζ', σελ. 1186, 10) φέρεται «Οὐ μόνον ἡταιρηκὼς ἀλλὰ—καὶ πεπορνευμένος. Ὁ Τζέτζης ἐντεῦθεν ὁρμώμενος διαφορὰν λέγει ἑταιρίας (ἑταιρείας) καὶ πορνείας, πορνείαν μὲν λέγων τὴν ἐπὶ μισθῷ γινομένην αἰσχρὰν πρᾶξιν, ἑταιρίαν (ἑταιρείαν) δὲ τὴν ἀπὸ ἔθους καὶ ἀμισθί». Πρβ. καὶ Κραμ. Ἀν. Ὀξ. Τόμ. Δ', σελ. 135, 1.

Παρὰ Δίωνι τῷ Κασσίῳ ἀπαντᾷ βιβλ. ΜΕ', κς', 2 «τὰς *ἑταιρήσεις* αὐτοῦ τὰς λαθραίας, τὰς *πορνείας* τὰς ἐμφανεῖς, ὅσα ἔπαθεν ἕως ἐνεδέχετο, ὅσα ἔδρασεν ἀφ' οὗπερ ἠδυνήθη». Δηλοῦται δὲ διὰ μὲν τοῦ *ἑταιρήσεις* ἃ ἔπαθεν ὑπ' ἀνδρῶν, διὰ δὲ τοῦ *πορνείας* ἃ ἐνήργησεν εἰς γυναῖκας.

Ἐπειδὴ ὁ ἑταιρῶν ἢ πορνευόμενος πάσχει τὰ τῆς γυναικός, φυσικώτατον εἶνε νὰ προσαγορεύηται καὶ γυνή, ὡς παρὰ τῷ Αἰσχίνῃ κατὰ Τιμ. § 110-1 «Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κλέπτουσιν ὑμῶν ἀνὴρ καὶ γυνὴ

χιλίας δραχμάς—Ὁ μὲν ἀνήρ ἐστιν Ἡγήσανδρος ἐκεῖνος νυνί—πρότερον δ' ἦν καὶ αὐτὸς Λεωδάμαντος γυνή· ἡ δὲ γυνὴ Τίμαρχος οὑτοσί». Πρβ. καὶ Εὐστάθ. σελ. 1678, 58 «Τὸ δὲ ἔγημεν ὅτι διαφέρει τοῦ ἐγήματο οὐκ ἄδηλον οὐδ' αὐτό, καθὰ δηλοῖ καὶ τὸ θάλαμον ἐν ᾧ οὐκ ἔγημεν ἀλλ' ἐγήματο· ἀφ' οὗ δοκεῖ παραξέσας Αἰθέριος εἰπεῖν τὸ βαινόμενος βαίνων, ὁτὲ νυμφίος, ἄλλοτε νύμφη» καὶ σελ. 668, 49.

Ποιούμεθα παρατήρησιν ἐν παρενθήκης μέρει περὶ τοῦ κειμένου ἐν τῇ ῥήσει τοῦ Ἀρτεμιδώρου, ἣν ἐν τοῖς ἄνω παρεθέμεθα, «οὐδὲν ἀρνησάμεναι *παρέχουσιν* ἑαυτάς» καὶ λέγομεν ὅτι καὶ ἀλλαχοῦ ἐποιήσατο ὁ συγγραφεὺς οὗτος χρῆσιν τοῦ *παρέχειν ἑαυτήν*, οἷον σελ. 72, 20 «εἰ δὲ ἀντιβαίνοι ἡ γυνὴ καὶ μὴ παρέχοι ἑαυτήν» καὶ σελ. 73, 9 «εἰ μὲν εὔμορφος εἴη—καὶ ἑαυτὴν παρέχοι—εἰ δὲ πρεσβῦτις εἴη—καὶ μὴ παρέχοι ἑαυτήν». Πρβ. καὶ Ἀθήν. σελ. 518 β' «παρέχουσιν ἑαυτοὺς πάντα τρόπον οὐδὲν αἰσχυνόμενοι τοὺς ὁρῶντας οὐδὲ τοὺς παριόντας» καὶ Ἁρποκρατ. σελ. 268, 2 «πωλεῖν γὰρ τὸ παρέχειν ἑαυτὴν τοῖς βουλομένοις». Εἶπε δ' ὁ Ἀρτεμίδωρος καὶ «ἡ γὰρ τὸ σῶμα τὸ ἑαυτῆς τινι παρέχουσα εἰκότως καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα παρέχοι ἄν» (σελ. 74, 2). Τίθεται δὲ καὶ καθ' ἑαυτὸ τὸ *παρέχειν*, ἄνευ τῆς αὐτοπαθοῦς ἀντωνυμίας. Παρὰ τῷ Λουκιανῷ φέρεται Ἐναλ. Διάλ. ΙΓ', 1 «ἡ δὲ ᾤετο ὑπ' ἐμοῦ ταῦτα πεπονθέναι καὶ διὰ τοῦτο *παρεῖχεν ἑαυτήν*» καὶ Ἀληθ. Ἱστορ. Β', 19 «καὶ οἱ παῖδες δὲ *παρέχουσι* τοῖς βουλομένοις οὐδὲν ἀντιλέγοντες» καὶ Ἑταιρ. Διαλ. Ε', 4 «*πάρεχε* γοῦν, ὦ Λέαινα—καὶ γνώσῃ οὐδὲν ἐνδέουσάν με τῶν ἀνδρῶν—ἀλλὰ *πάρεχε*» καὶ «*παρέσχον*, ὦ Κλωνάριον, ἱκετευούσης πολλά» (Ἴδε Σχουειγαιουσῆρον ἐν *Παρατηρήσ. εἰς Ἀθήν*. Τόμ. Δ', σελ. 190 καὶ Σειλῆρον εἰς *Λόγγ*. σελ. 280 καὶ Βλαϋδέσιον εἰς *Ἀριστοφ. Λυσιστρ.* σελ. 181 καὶ 189). Ὁ Κόβητος ἐν *Var. Lect.* σελ. 295 ἀποφαίνεται ὅτι ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ ἐρρήθη «καὶ διὰ τοῦτο παρεῖχεν», ἄνευ τῆς ἀντωνυμίας *ἑαυτήν*. Ὅμοιον τῷ *παρέχειν τὸ σῶμα* ὑπάρχει τὸ *διδόναι τὸ σῶμα*, οἷον Ἡρώνδ. Μιμιάμβ. Ϛ', 78 (σελ. 43 Τευβν.) «τὸ σῶμα μοῦνον οὐχὶ δοῦσα χρήσασθαι». Πρβ. *παρέχειν τὴν πυγὴν* καὶ *διδόναι τὴν πυγήν*, ὅθεν *δωσίπυγος*. Ἐν τῷ κώδικι τοῦ Ἡσυχίου εἶνε γεγραμμένον «Χαρίσασθαι: παρασχεῖν.

λέγονται γὰρ χώρας γυναῖκες χαρίζεσθαι πρὸς συνουσίαν αὐτοῖς ἐκδιδοῦσαι», ἀνθ' οὗ ὁ Μουσοῦρος ἀνέγνω «λέγονται γὰρ αἱ γυναῖκες χαρίζεσθαι αἱ πρὸς συνουσίαν *ἑαυτὰς ἐκδιδοῦσαι*» (Πρβ. καὶ Βαλκενάριον ἐν *Σχολ. εἰς Καιν. Διαθ.* Τόμ. Β', σελ. 132).

Ὁ Ἁρποκρατίων γράφει σελ. 267, 21 «*Πωλῶσι*: Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας· ἢ ἐν τῇ ἀγορᾷ πωλῶσί τι ἀποπεφασμένως. Δίδυμός φησιν ἀντὶ τοῦ *πορνεύωσι* φανερῶς· *πωλεῖν* γὰρ τὸ παρέχειν ἑαυτὴν τοῖς βουλομένοις, ὅθεν καὶ τὸ πορνεύειν, ὅπερ ἐστὶ περνάναι. Ἐγὼ δέ φημι ὅτι κυρίως ἔταξεν ὁ ῥήτωρ τὸ *πωλεῖν*· φησὶ γὰρ τὸν νόμον οὐκ ἐᾶν ἐπὶ ταύταις μοιχὸν λαβεῖν, ὁπόσαι ἂν ἐπ' ἐργαστηρίου κάθωνται ἢ ἐν τῇ ἀγορᾷ πωλῶσί τι ἀποπεφασμένως». Πρβ. καὶ Φώτ. Λεξ. σελ. 478, 21 καὶ Σουΐδ. σελ. 917 β' Βεκκ.

Φέρεται ἀληθῶς ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας λόγῳ τοῦ Ψευδοδημοσθένους § 67, σελ. 1367 «ὃς (νόμος) οὐκ ἐᾷ ἐπὶ ταύταις μοιχὸν λαβεῖν, ὁπόσαι ἂν ἐπ' ἐργαστηρίου καθῶνται ἢ ἐν τῇ ἀγορᾷ *πωλῶσί τι* ἀποπεφασμένως». Ἀλλ' οὐδαμῶς ὁ νόμος οὗτος ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐν τῇ ἀγορᾷ γινομένην ἐργασίαν, περὶ ἧς εἶνε γεγραμμένον ἐν τῷ πρὸς Εὐβουλίδην λόγῳ τοῦ Δημοσθένους σελ. 1308, 30 «παρὰ τοὺς νόμους, οἳ κελεύουσιν ἔνοχον εἶναι τῇ κακηγορίᾳ τὸν τὴν ἐργασίαν τὴν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἢ τῶν πολιτῶν ἢ τῶν πολιτίδων ὀνειδίζοντά τινι». Μετ' ὀλίγα κεῖται «ἐγώ σοι τούτου ὅλως τοὐναντίον ἐπιδείξω, ὅτι οὐκ ἔξεστι ξένῳ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐργάζεσθαι» (Ἴδε Κόβητον ἐν *Collect. Crit.* σελ. 171). Πρβ. καὶ Ἀριστ. Ἀθην. Πολιτ. σελ. 128 Κεν. «κἄν τις ἐν ἀγορᾷ βουλόμενος ἐργάζεσθαι δανείσηται παρά τινος ἀφορμήν». Ἀδύνατον δ' ἦτο νὰ τεθῇ τὸ *πωλεῖν*, ὡς ὑπελάμβανεν ὁ Δίδυμος, ἀντὶ τοῦ *πωλεῖν ἑαυτὸν* ἢ *ἑαυτὴν* ἢ ἀντὶ τοῦ *πωλεῖν τὴν ὥραν*.

Ἐν τῷ ὑπὸ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου συντεθέντι Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης κεῖται λ. *πωλέω-ῶ*, σελ. 1229 «*Ὅσαι πεφασμένως πωλοῦνται*, Νόμ. Σόλ., φοιτῶσιν ἐμφανῶς πρὸς τοὺς διδόντας, πορνεύονται». Ἐν τῷ Σόλωνι τοῦ Πλουτάρχου κεφ. ΚΓ', 2 εἶνε γεγραμμένον «μοιχὸν μὲν γὰρ ἀνελεῖν τῷ λαβόντι δέδωκεν· ἐὰν δ' ἁρπάσῃ τις ἐλευθέραν γυναῖκα καὶ βιάσηται, ζημίαν ἑκατὸν δραχμὰς ἔταξε, κἂν προαγωγεύῃ, δραχμὰς εἴκοσι, πλὴν ὅσαι πεφασμένως *πωλοῦνται*, λέγων δὴ τὰς ἑταίρας· αὗται γὰρ ἐμφανῶς φοι-

τῶσι πρὸς τοὺς διδόντας». Ἀναγκαίως δ' ἔχει νὰ ἐκληφθῇ τὸ *πωλοῦνται* ἰσοδύναμον τῷ *πωλοῦσιν ἑαυτάς*, ὅπερ ἥκιστ' εὔλογον.

Ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Σόλωνος δὲν ἦτο τεθειμένον τὸ ῥῆμα *πΩλοῦνται* ἀλλὰ τὸ *πΟλοῦνται*, ὡς διδασκόμεθα ἐξ ὧν γράφει ὁ Λυσίας ἐν τῷ Α' κατὰ Θεομνήστου λόγῳ. Μνημονεύσας ὁ ῥήτωρ ἐν § 19 τὸ ἐν νόμῳ τοῦ Σόλωνος φερόμενον «ὅσαι δὲ πεφασμένως *πολοῦνται*» ἐπάγει μετ' ὀλίγα «προσέχετε τὸν νοῦν· τὸ μὲν *πεφασμένως* ἐστὶ φανερῶς, *πολεῖσθαι* δὲ βαδίζειν».

Τούτων οὕτως ἐχόντων, οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία ὅτι καὶ ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας λόγῳ ὑπῆρχε κατ' ἀρχὰς γεγραμμένον «ἢ ἐν τῇ ἀγορᾷ *πολῶνται* ἀποπεφασμένως» ἀντὶ τοῦ *πωλῶσί τι*, ἀνθ' οὗ παρὰ τῷ Ἁρποκρατίωνι σελ. 49, 13 φέρεται *πωλοῦνται*. Νομίζει δ' ὁ Κόβητος ἐν *Collect. Crit.* σελ. 171 ὅτι ὑπὸ ξένης χειρὸς προσετέθη ἐν τῇ ῥήσει ταύτῃ τὸ *ἐν τῇ ἀγορᾷ*, καθὰ καὶ ἄλλοι ἐδόξαζον (ὡς δηλοῖ ὁ Γ. Δινδόρφιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Δημοσθένους Τόμ. Ζ', σελ. 1378 Ὀξ.), καὶ ὅτι ἡ γνησία γραφὴ παρὰ τῷ Λυσίᾳ εἶνε *ἈΠΟπεφασμένως*. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ Σόλωνι τοῦ Πλουτάρχου τὸ ἁπλοῦν ἐπίρρημα κεῖται. Παρὰ τῷ Ἁρποκρατίωνι ἀπαντᾷ σελ. 49, 11 «Ἀποπεφασμένον: ἀντὶ τοῦ ἀποδεδειγμένον καὶ πεφανερωμένον. Οὕτω Δείναρχος καὶ Λυσίας καὶ Δημοσθένης κατὰ Νεαίρας· *ἀποπεφασμένως πωλοῦνται*· ἀντὶ τοῦ φανερῶς» καὶ σελ. 248, 16 «Πεφασμένης: Λυκοῦργος ἐν τῷ κατὰ Λυκόφρονος ἀντὶ τοῦ γεγενημένης. Λυσίας δ' ἐν τῷ κατὰ Θεομνήστου, εἰ γνήσιος, φησί· τὸ μὲν *πεφασμένως* ἐστὶ φανερῶς». Ἐν τοῖς Βεκκήρου Ἀνεκδότοις σελ. 433, 2 εἶνε γεγραμμένον «Οὕτω Δείναρχος καὶ Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας», ἄνευ τοῦ *καὶ Λυσίας*. Τοῦ ἐπιρρήματος *πεφασμένως* γίνεται μνεία καὶ ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκους βιβλ. Ϛ', 207, τὸ δὲ σύνθετον *ἀποπεφασμένως* βλέπει τις καὶ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου «*Ἀποπεφασμένως*: φανερῶς». Δύναταί τις δὲ νὰ νομίσῃ ὅτι καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀρτεμιδώρου ἐγράφη σελ. 266, 16 «*ἀποπεφασμένΩς* κίναιδος ἐγένετο», οὐχὶ δὲ «*ἀποπεφασμένΟς* κίναιδος ἐγένετο», ὡς ἔχουσι τἀντίγραφα.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20 Νοεμβρίου 1892.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Σ. ΚΟΝΤΟΣ

Προσθῆκαι καὶ διορθώσεις.

Τόμ. Δ', σελ. 480, 11-2. Εὐσέβ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Τόμ. Α', σελ. 405 Εἰν. «μακρᾷ καὶ ἐπιλυποτάτῃ τῇ τοῦ σώματος ἀσθενείᾳ *διεργασθείς*».

Τόμ. Δ', σελ. 501, 21. καὶ Γ' 29, «ὁ δὲ Ἄπις πεπληγμένος τὸν μηρὸν ἔφθινε ἐν τῷ ἱρῷ κατακείμενος».

Τόμ. Δ', σελ. 505 τέλ. ὁ Κόβητος ἐν *Μνημοσ*. 1875, σελ. 397 νομίζει τὸ *καὶ τιτρώσκει* ξένης χειρὸς προσθήκην. Ἀλλὰ περὶ τούτου ἀλλαχοῦ.

Τόμ. Δ', σελ. 507, 2. καὶ ἐν τῇ Ἠλέκτρᾳ στίχ. 839 «τοῦ δὲ νεύοντος κάτω ὄνυχας ἐπ' ἄκρους στὰς κασίγνητος σέθεν εἰς σφονδύλους ἔπαισε».

Τόμ. Δ', σελ. 507, 4. καὶ Ἀπολλόδωρ. Γ', ιδ', 1 «καὶ πλήξας τῇ τριαίνῃ ΚΑΤΑ μέσην τὴν ἀκρόπολιν ἀνέφηνε θάλασσαν».

Τόμ. Ε', σελ. 38, 16. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἀπόδειξις τῆς κτέ.

Τόμ. Ε', σελ. 43 τέλ. οὐδὲ θὰ ἴδῃ τις κτέ.

Τόμ. Ε', σελ. 46, 1-2. Κτησ. παρὰ Φωτ. Βιβλ. σελ. 40, 12 «γίνεται πάντα δῆλα τὰ εἰργασμένα ἐπὶ Ξέρξῃ καὶ Δαρειαίῳ».

Τόμ. Ε', σελ. 54, 18. Αἰσχίν. κατὰ Κτησιφ. 17 «ἀλλ' ἐπιδέδωκα τῇ πόλει μνᾶς ἑκατὸν καὶ τὸ ἔργον μεῖζον ἐξείργασται». Φέρεται δὲ καὶ γραφὴ «καὶ τὸ ἔργον μεῖζον *ἐξείργασμαι*».

Τόμ. Ε', σελ. 55, 13-4. Εὐστάθ. σελ. 39, 29 «Ἐντεῦθεν καὶ τὰ τροπικὰ περιείργασται μεταφέροντα ἐξ ἑτέρων εἰς ἕτερα κτέ.».

Ὤετο (τό)—ὥς τό.

Παρὰ τῷ Γαληνῷ εἶνε γεγραμμένον Τόμ. ΙΒ', σελ. 971 «Αὐτὸς δὲ οὐ κίονος ἔγραψεν ἀλλὰ σταφυλῆς χαλασθείσης, ὁμοίως τοῖς πολλοῖς ἡγούμενος τὴν φλεγμονὴν τοῦ κίονος σταφυλὴν ὀνομάζεσθαι. Καὶ τί θαυμαστόν, ὅπου καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς τις ἐπ' ἀττικισμῷ σεμνυνόμενος, *ὡς τὸ* μόριον αὐτὸ σταφυλὴν ὀνομάζεσθαι».

Παντὶ φανερὰ εἶνε ἡ πλημμέλεια τῆς ῥήσεως ταύτης, καθίσταται, δέ, νομίζομεν, ὑγιής, ἂν ἀναγνωσθῇ «τῶν καθ' ἡμᾶς τις ἐπ' ἀττικισμῷ σεμνυνόμενος *ᾤετο (τὸ)* μόριον αὐτὸ σταφυλὴν ὀνομάζεσθαι». ΩΕΤΟ (=ΩΙΕΤΟ)—ΩCΤΟ. Ἐν τῇ ῥωμαϊστὶ γενομένῃ μεταφράσει φέρεται «uvam ipsam particulam *appellari existimavit*».

Κ. Σ. Κ.

Τίς ἄρά γε ἡ πιθανὴ ἀρχικὴ σημασία τῆς λέξεως «βασιλεύς»;

Α΄

Ἡ εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀπάντησις προσήκει μὲν βεβαίως τοῖς φιλολόγοις, προσήκει δ' ὅμως καὶ τοῖς νομικοῖς, εἰδικώτερον μάλιστα, ἐὰν μὴ τῶν πορισμάτων τῆς φιλολογίας ἀφροντιστοῦντες τοὐναντίον ἐπιμελῶνται ἵν' ἐν ταῖς περὶ τοῦ ἀρχαιοτάτου δικαίου ἐρεύναις αὐτῶν φωτίζωνται καὶ ὡς εἰπεῖν χειραγωγῶνται ὑπ' αὐτῶν.

Τῆς λέξεως *βασιλεὺς* πάμπολλαι ἐτυμολογίαι ἄχρι τοῦδε προυτάθησαν, ἐξ αὐτῶν δὲ πιθανωτέρα ὑπό τινων ἐκρίθη ἡ ἐκ τοῦ *βαίνω* καὶ *λαός*, τῆς λέξεως ἑρμηνευθείσης ὡς δηλούσης τὸν κινοῦντα ἢ ὁδηγοῦντα τὸν λαόν (1). Ἄλλοι δ' ὅμως ἀντὶ τοῦ *λαὸς* ὡς δεύτερον συνθετικὸν μέρος εἴκασαν τὴν λέξιν *λᾶας*, τὴν δὲ παραγωγὴν ταύτην ἀνὴρ εἰδικὸς παρ' ἡμῖν, ὁ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκης, ἤλεγξεν ὡς ἐσφαλμένην καὶ ἀπίθανον.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὰς ἡμετέρας ἐρεύνας, νομικὰς μᾶλλον ἢ φιλολογικάς, ἴδωμεν τίνων λόγων ἕνεκα ἡ διαληφθεῖσα ἐτυμολογία ἀπεδοκιμάσθη.

Β΄.

Ὁ κ. Χατζιδάκης ἐν σελ. 3 τῆς ἀξιολόγου ὄντως φιλολογικῆς διατριβῆς αὐτοῦ, τῆς ἐν Ἀθήναις τῷ 1886 δημοσιευθείσης, ὑπὸ τὸν

(1) *Πανταζίδου*, Ὁμηρ. Λεξικόν, ἐν λ. βασιλεύς Ταύτην δὲ τὴν ἑρμηνείαν ὡς ὀρθοτέραν ἠσπάσατο καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἄρθρου *Βασιλεὺς* ἐν Ἐγκυκλοπαιδικῷ Λεξικῷ τῶν κ. κ. Μπὰρτ καὶ Χίρστ.

τίτλον «*Γλωσσικῶν ἀτοπημάτων ἀναίρεσις*», ψέγων τὴν ἐτυμολογίαν τῆς λ. *βασιλεὺς* ὡς συνθέτου ἐκ τοῦ *βαίνω* καὶ *λεὼς* ἢ *λᾶας*, καταδικάζει αὐτὴν ὡς «*ἀτοπωτάτην*», «διότι, ἐπὶ λέξει λέγει, οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες, οἱ τὰς λέξεις ταύτας δημιουργήσαντες καὶ μεταχειριζόμενοι, οὐδὲν περὶ τοῦ συνθέτου τῆς λέξεως ᾐσθάνοντο, ἅτινα καὶ κατ' ἀλήθειαν εἶναι σφόδρα ἀμφίβολα, ἅτε πρὸς φθογγολογικοὺς νόμους ἄντικρυς προσκρούοντα. Εἰς τὸ περὶ γλώσσης αἴσθημα τῶν παλαιῶν, . . . ἡ λέξις *βασιλεὺς* παρίστατο ἁπλῆ, καὶ τοῦτο τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ ὀλιγώτερον ἠπίσταντό τι περὶ τῆς ποιητικῆς λέξεως *λᾶας*, ἐξ ἧς παράγουσιν αὐτὴν κτλ.». Ἀμέσως δὲ κατωτέρω, ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι, ἀποκρούων καὶ αὖθις τὴν περὶ τοῦ συνθέτου τῆς λέξεως δόξαν, ἐπιμαρτύρεται καὶ τὴν γνώμην τοῦ Brugman (ἐν Περιοδ. τοῦ Kuhn, Τ. 24, σελ. 297), καθ' ἣν ἂν τὸ δεύτερον συνθετικὸν τῆς λ. *βασιλεὺς* ὑποτεθῇ ὂν *λαὸς* ἢ *λᾶας*, τότε θὰ εἴχομεν οὐχὶ *βασιλεὺς* ἀλλὰ *βασίλευς*, κατὰ τὰ Ἀγησί-λαος, ἀερσί-πους, ταμεσί-χρους κτλ., πλὴν τῶν εἰς *ης* λ. χ. ἡδιεπής.

Αἱ αἰτιολογίαι αὗται, ἴσως διότι ἐν παρέργῳ ἢ ἐσπευσμένως ἐξετέθησαν, δὲν φαίνονται ὅμως ἡμῖν ἀποχρῶσαι, οὐδὲ δυνάμεθα νὰ πείσωμεν ἡμᾶς αὐτούς, ὅτι οἱ παλαιοί, καὶ δὴ αὐτοὶ οἱ δημιουργήσαντες τὴν λέξιν *βασιλεύς*, δὲν ᾐσθάνοντο, τὸ κατ' ἀρχὰς τοὐλάχιστον, ἂν αὕτη ἦν σύνθετος ἢ οὔ, ὡς ἐπίσης ἀδυνατοῦμεν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι οὗτοι οὐδὲν ἢ ἐλάχιστόν τι ἐγίνωσκον περὶ τῆς λ. *λᾶας*, ἀφοῦ ἐχρῶντο πλείσταις συνήθεσι λέξεσι, πιθανῶς εἰ μὴ βεβαίως μεταγενεστέραις, ἐν αἷς αὕτη προφανῶς χρησιμεύει ὡς πρῶτον συνθετικόν· οἷον· *λαξεύω*, *λατόμος*, *λατύπος* καὶ πλεῖσται ἄλλαι(1).

Ὅσον δ' εἰς τὴν τελευταίαν ἀντίρρησιν τοῦ Brugman ἀφορᾷ, ἡμεῖς οὐδαμῶς αὐτὴν ἀμφισβητοῦντες, ἅτε μάλιστα ὅλως ἀναρμόδιοι πρὸς τοῦτο τυγχάνοντες, ἁπλῶς ἐρωτῶμεν: Καὶ ἐν ᾗ ἂν περιπτώσει ἡ ἀρχαιοτάτη λέξις *βασιλεὺς* τὸ κατ' ἀρχὰς ἐτονίσθη ἐπὶ τῆς παραληγούσης, ἵν' ᾖ *βασίλευς*, κατὰ τὴν τοῦ Brugman ὑπόθεσιν, δὲν ἐδύνατο βραδύτερον ἆρά γε, τῇ ἀναλογίᾳ ἢ μᾶλλον παραναλογίᾳ τινὶ ἑπομένη, νὰ τονισθῇ ἐπὶ τῆς ληγούσης, ἀκολούθως πᾶσι τοῖς εἰς *-ευς* λήγουσιν ὀνόμασιν, ἀφοῦ μάλιστα τῷ χρόνῳ, καὶ δὴ πιθανώτατα ἐπὶ Ὁμήρου

(1) Ἔτι δὲ καὶ κύρια ὀνόματα: ἡ Λᾶ ἢ ὁ Λᾶς (Ἰλιάδ. Β, 585, τὸ Οἴτυλον ἆρά γε;) Λαπέρσαι.

ἤδη, οἱ ταύτῃ χρώμενοι ἐπελάθοντο ἢ οὐδαμῶς πλέον ᾐσθάνοντο τὰ κατ' αὐτὴν ὡς ἀρχικῶς συνθέτου;

Ὁ κ. Χατζιδάκης ἐν τῇ αὐτῇ διατριβῇ (σελ. 14, ἐν τέλει τοῦ κεφ. Β') πιθανολογῶν τὴν παραγωγὴν τῆς λ. *ἁμαξιτὸς* ἐκ τοῦ *ἅμα*+*αξι* (ἐν τῇ ἰνδ. aksi)=*ἁμαξι-τός*, διδάσκει τάδε: «Τὴν παραγωγὴν ταύτην εὑρίσκει πιθανὴν ὅστις ἐνθυμεῖται τὴν ἀκόλουθον μεθοδολογικὴν ἀρχὴν τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης: ὅσῳ μᾶλλον ἀσυνήθης καὶ μονήρης φαίνεται ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις γλωσσικοῖς μνημείοις λέξις ἢ τύπος τις, τόσῳ πιθανώτερον *ἐκ τῶν προτέρων* εἶναι, ὅτι ἐν τῷ ἀσυνήθει καὶ παραδόξῳ τούτῳ τύπῳ ἢ λέξει διασώζεται ἀρχαιοτάτης κατασκευῆς λείψανον, διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον, ὅτι ἡ ὁδός, δι' ἧς οἱ ἄνθρωποι προβαίνουσι δημιουργοῦντες τὴν γλῶσσαν, *ἡ ἀναλογία*, δὲν ἠδύνατο νὰ ὁδηγήσῃ τοὺς λέγοντας ἐπὶ τὴν δημιουργίαν τούτου, ἀφοῦ ἐλλείπουσι πρότυπα, ἃ ἀναγκαιότατα εἰς πᾶσαν ἀναλογίαν».

Ἀλλ' ἀκριβῶς, τῷ ὀρθοτάτῳ τούτῳ γλωσσικῷ κανόνι καὶ ἡμεῖς ἑπόμενοι, εὐρύτερον δ' αὐτὸν νοοῦντες καὶ εἰς τὰ ἀνάλογα ἁρμόζοντες, ἐρωτῶμεν καὶ αὖθις: Ἐὰν ἡ λέξις *βασιλεὺς* φέρῃ τὰ κυριώτατα τοὐλάχιστον στοιχεῖα τῆς παρατεθείσης μεθοδολογικῆς ἀρχῆς, τί μᾶλλον ὀφείλομεν νὰ πράξωμεν, νὰ κατακρίνωμεν τοὺς σύνθετον αὐτὴν ἀποφηναμένους, ἢ καὶ ἐπὶ τῇ ἁπλῇ εἰκασίᾳ, ὅτι δύναται τυχὸν καὶ σύνθετος νὰ ᾖ, παρὰ τοὺς ἤδη γνωστοὺς ἡμῖν γλωσσικοὺς νόμους, ἐπιμελῶς ν' ἀναζητήσωμεν καὶ δι' ἄλλων μέσων, διὰ τῆς ἐντρεχοῦς μελέτης τῆς γενικῆς ἱστορίας, εἰδικώτερον δὲ τῆς τοῦ παναρχαίου βίου τῶν ἐθνῶν, καθ' ὅσον εἶνε γνωστή, τὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐκείνης καταστάσεως λείψανον, οὗ δὴ τὴν ὕπαρξιν ὡς πιθανωτάτην ἐκ τῶν προτέρων, περὶ παραγωγῆς καὶ γενέσεως λέξεων προκειμένου, ἐπαγγέλλεται ἡμῖν ὁ ἄρτι παρατεθεὶς κανών;

Τὴν δευτέραν ταύτην γνώμην ἡμεῖς ἀσπαζόμενοι, θ' ἀναζητήσωμεν ἐν τοῖς ἑξῆς, ὡς νομικοί, τὴν πιθανὴν ἀρχικὴν σημασίαν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος λέξεως, ἐὰν δ' εἰς ὀρθόν τι συμπέρασμα περὶ αὐτῆς καταλήξωμεν, τοῦτο κατὰ τὸ πλεῖστον θὰ ὀφείλωμεν ταῖς ἐν τῇ «*Γλωσσικῶν ἀτοπημάτων ἀναιρέσει*» ἀντιρρήσεσι τοῦ κ. Χατζιδάκη, αἵτινες παρέσχον ἡμῖν τὴν ἀφορμήν.

Γ'

Πρὸ τούτου δ' ὅμως ἀνάγκη εἶνε νὰ προταχθῶσι τινά, ὅπως νοηθῶσι μὲν βέλτιον τὰ κατωτέρω, ἀποφύγωμεν δὲ καὶ τὰς ἐπαναλήψεις, κατὰ τὸ δυνατόν.

Πρὸ χρόνου οὐ μακροῦ, βραχυτέρου σχεδὸν πεντηκονταετηρίδος, ἄνδρες σοφοί, καὶ δὴ νομικοὶ ἢ νομοδιδάσκαλοι ἄγγλοι δ' ἰδίως, τοῦτο μὲν ἀνεπαρκεῖς κρίνοντες τὰς τέως καὶ νῦν ἐν ἰσχύϊ θεωρίας περὶ φυσικοῦ δικαίου καὶ πρωτογόνου κοινωνίας, ἅτε, ἀξιολόγους μὲν βεβαίως καθ' ἑαυτὰς οὔσας, καθαρῶς ὅμως μεταφυσικάς, τοῦτο δὲ καὶ τοῦ νεωτέρου τῶν ἐπιστημῶν πνεύματος ἐμφορούμενοι, μετὰ ζήλου ἐνέκυψαν εἰς τὴν διὰ τῆς θετικῆς μεθόδου ἀναζήτησιν τῶν παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς ἀρχαιοτάτων κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν θεσμῶν, τῆς γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως αὐτῶν, ἔτι δὲ τῶν παρ' αὐτοῖς στοιχειωδῶν ἐννοιῶν περὶ δικαίου καὶ νόμου, τῶν συμβολικῶν παραστάσεων αὐτῶν, κτλ. κτλ. σκοπὸν προτιθέμενοι ἵνα, διὰ τῶν ἐρευνῶν τούτων ἐπιστημονικῶς διεξαγομένων, ἀνεύρωσι, συναρμόσωσι καὶ ὅσον ἔνεστι πιθανώτατα ἀκριβώσωσι τὴν πραγματικὴν ἱστορίαν τοῦ παναρχαίου δικαίου, ἀφ' οὗ, εἰ δυνατόν, χρόνου τὰ πρώτιστα ἴχνη αὐτοῦ ἐμφανίζονται.

Οἴκοθεν νοεῖ πᾶς τις τὰς μεγίστας δυσχερείας τοῦ ἔργου, πρὸς ταῖς ἰδίως νομικαῖς γνώσεσι καὶ μυρίων ἄλλων χρήζοντος, καὶ δὴ τῆς τῶν πορισμάτων τῆς γλωσσολογίας, τῆς ἀρχαιολογίας, τῆς φιλολογίας ἐν γένει, ἰδίᾳ δὲ τῆς ἑλληνικῆς καὶ σανσκριτικῆς, οὐδ' αὐτῶν τῶν τῆς ἀρχαίας ἰρλανδικῆς ἐξαιρουμένων, ἐν ᾗ εἰσι ἀποτεθησαυρισμένα μνημεῖα νομικὰ ἀρχαιότατα(1). Ἄλλως τὸ ἔργον οὔθ' ἑνὸς ἁπλῶς, οὔτ' αὖθις ἐν μικρῷ χρόνῳ κατορθωτόν· τοῦτο δὲ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ τινὲς μὲν τῶν ἐπιστημῶν, ὧν τῶν πορισμάτων χρήζει, εἰσὶ σχετικῶς νέαι, ἡ σανσκριτικὴ δὲ φιλολογία καὶ ἡ ἰρλανδικὴ οὔπω ἐκαλλιεργήθηθησαν ἐπαρκῶς, ὅπως ἐπωφελὴς καὶ ἀσφαλὴς ἅμα χρῆσις τῶν συμπερασμάτων αὐτῶν γένηται. Διὰ τοῦτον δὲ τὸν λόγον καὶ ἡ προσοχὴ τῶν τοῦ ἀρχαιοτάτου δικαίου ἑρμηνευτῶν, ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἐκ τῶν

(1) Θησαυρὸς ὄντως εἶνε ἡ τῶν ἀρχαίων ἰρλανδικῶν νόμων συλλογή, δημοσιευθεῖσα ἐν ἰρλανδικῷ κειμένῳ, μετ' ἀγγλικῆς μεταφράσεως, ἐπιμελείᾳ τῆς ἰρλανδ. Κυβερνήσεως, ἐν Δουβλίνῳ, ὑπὸ τὸν τίτλον: Hiberniæ leges et institutiones antiquæ.

λοιπῶν ἀρχαίων μνημείων, ἐπὶ τῶν Ὁμηρικῶν ἰδίᾳ ἐστράφη ἐπῶν, δικαίως κριθέντων ὡς τῆς διαυγεστάτης καὶ προσιτωτάτης ἡμῖν πηγῆς, ἀφ' ἧς ἀντλοῦντες δυνάμεθα νὰ πορισθῶμεν τὰς περὶ τούτου ἀσφαλεστάτας γνώσεις. Τούτων δ' ἕνεκα καὶ ἡμεῖς παρ' Ὁμήρῳ πρώτιστα θ' ἀναζητήσωμεν τὴν τοῦ ἀπορήματος ἡμῶν πιθανωτέραν λύσιν, καὶ καθ' ὅσον μόνον οὗτος σιωπᾷ, παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις αὐτοῦ θὰ προσφεύγωμεν.

Ὅπως δή ποτε, παρὰ πάσας τὰς μνημονευθείσας δυσχερείας, αἱ ἱστορικαὶ ἔρευναι αὗται ἱκανῶς προὐχώρησαν, ἔν τισι δὲ θέμασι τὰ πορίσματα αὐτῶν εὐλόγως δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐντελῶς ἀσφαλῆ.

Ἐντεῦθεν εἶνε σαφῶς γνωστὸν σήμερον, ὅτι οἱ προϊστορικοὶ ἐκεῖνοι προπάτορες ἡμῶν, τοῦτο μὲν ἀνίκανοι ἔτι ὄντες ἵνα νοήσωσι καὶ διατυπώσωσι γενικὰς ἢ καὶ μερικάς, ἀλλ' ἀφῃρημένας περὶ δικαίου ἰδέας, τοῦτο δ' ἕνεκεν ἄλλων λόγων, ὧν ἡ ἔκθεσις οὐ τοῦ παρόντος, κατέφευγον ὁτὲ μὲν εἰς προσωποποιίας, ὁτὲ δ' εἰς συμβολικὰς παραστάσεις, αἵτινες ἐξηκολούθουν ἐπὶ μακρὸν οὖσαι ἐν ἐνεργείᾳ, πολλάκις δὲ καὶ ἀφοῦ παντάπασιν ἡ ἔννοια αὐτῶν ἐξηλείφετο, ἢ καθίστατο ἀδιανόητος ὅλως ὁ λόγος δι' ὃν οὕτως ἢ ἄλλως κατηρτίσθησαν. Τούτου ἕνεκα λ. χ. παρ' Ὁμήρῳ, καίπερ ἱκανῶς ἤδη προηγουμένης οὔσης τῆς κατ' αὐτὸν κοινωνίας, οὐδαμοῦ ἀπαντῶσιν αἱ λέξεις *νόμος* ἢ *βασιλεία* ἢ *δικαιοσύνη*, ἐνῷ περὶ βασιλέων μὲν ἀδιαλείπτως ἔν τε τῇ Ἰλιάδι καὶ τῇ Ὀδυσσείᾳ γίνεται λόγος, περὶ *Θέμιδος* δὲ καὶ *δίκης* καὶ *θέμιστος* οὐχ ἅπαξ ἁπλῶς. Ἐπίσης πασίγνωστον εἶνε παρὰ ῥωμαίοις, ἀρχαιότατα, διὰ συμβολικῶν μόνον παραστάσεων καὶ ἐφ' ὡρισμέναις τυπικαῖς λέξεσι τελοῦνται καὶ καταρτίζονται τὰ διάφορα συναλλάγματα καὶ λ. χ. ἡ μετάθεσις τῆς κυριότητος διὰ τῆς mancipatio ἢ τῆς cessio in jure, ὁ γάμος διὰ τῆς confarreatio, κτλ. Ὡσαύτως ἐπὶ συμβολικῆς παραστάσεως ἐστηρίζετο ἡ πασῶν τῶν ἀγωγῶν τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου ἀρχαιοτάτη, ἡ legis actio sacramenti, ἧς τὸ πανηγυρικόν, ἐπιμελῶς ἐκτεθειμένον ὑπὸ τοῦ Γαΐου (IV, § 16), ὡς ὀρθῶς

(1) Σημεῖον δὲ τῆς τοιαύτης καταπληκτικῆς ἐμμονῆς μέχρι καὶ σήμερον τῶν συμβολικῶν τύπων πρὸς παράστασιν ἐθίμων ἢ τρόπων, ἔστω ἡμῖν ἡ νῦν ἔτι παρά τε ἄλλοις λαοῖς καὶ παρ' ἡμῖν αὐτοῖς, ἐνιαχοῦ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἐθιζομένη τυπικὴ ἀπαγωγὴ τῆς κόρης ὑπὸ τοῦ μνηστῆρος, οὐδὲν ἄλλο βεβαίως οὖσα ἢ λείψανον τῆς διὰ τοῦ παναρχαίου τούτου τρόπου τελέσεως τοῦ γάμου. — Πρβλ. *Πλουτάρχ.* Ῥωμ. κεφ. καταγρ. 29.

ἤδη παρετήρησεν(1) ὁ σοφὸς τοῦ **'Αρχαίου Δικαίου** συγγραφεὺς καὶ περίπυστος ἄγγλος νομοδιδάσκαλος H. Sumner Maine, μετὰ καταπληκτικῆς ὄντως ἔν τισιν ὁμοιότητος εὕρηται ἐξεικονισμένον ἐπὶ τῆς ἀσπίδος τοῦ 'Αχιλλέως,

ἔνθα .. νεῖκος
ὠρώρει· δύο δ' ἄνδρες ἐνείκεον ἕνεκα ποινῆς

καὶ ὅπου τὸ sacramentum, ἤγουν τὸ εἰς τὸν δικαστὴν δοθησόμενον,

ὃς μετὰ τοῖσι δίκην ἰθύντατα εἴποι,

συνίσταται ἐκ δύο ταλάντων χρυσοῦ (2).

'Αλλ' ἱκανὰ μὲν ταῦτα, ἤδη δ' ἐπὶ τὸ κύριον ζήτημα ἡμῶν.

Δ'

Οὐδείς, πιστεύομεν, θ' ἀντιλέξῃ ἡμῖν δοξάζουσιν, ὅτι ἡ λ. *βασιλεύς*, παρ' οὐδενὶ ἴσως τῶν παλαιῶν τόσῳ συνήθως, ὅσῳ παρ' 'Ομήρῳ ἀπαντῶσα, εἶνε ἀκραιφνῶς ἑλληνική, μοναδικὴ δὲ ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, παρ' ᾗ μόνῃ ἐκ πασῶν τῶν τοῦ ἀρείου κλάδου γλωσσῶν ἀρχαιότατα ἐν χρήσει εὑρίσκεται· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀδύνατον εἶνε φυσικώτερον ἄλλως καὶ πιθανώτερον νὰ ἐτυμολογηθῇ καὶ ἑρμηνευθῇ, ἢ δι' ὧν μόνον μέσων παρέχουσιν ἡμῖν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ αἱ ἀρχαιόταται ἑλληνικαὶ παραδόσεις, ὧν, ὡς εἴρηται, ἄριστος μὲν ἡμῖν θεματοφύλαξ ὁ Ὅμηρος, κατά τινα δ' ὅμως λόγον καὶ οἱ λοιποὶ παλαιοὶ πεζογράφοι καὶ ποιηταί.

'Η βασιλεία, τὸ πανάρχαιον τοῦτο, ὡς δὲ πιστεύεται, καὶ τὸ πρώτιστον (3) παρὰ τοῖς ἕλλησι γενόμενον πολίτευμα, ἐν τοῖς καθ' Ὅμηρον χρόνοις φαίνεται μὲν ἔτι οὖσα ὁ μοναδικὸς τύπος πολιτείας παρ'

(1) Ancient Law, and its relation to Modern Ideas, 12η ἔκδ. 1888 κεφ. 10. οὗ καὶ ἀξιόλογος γαλλικὴ μετάφρασις (1874) ὑπὸ J. G. Courcelle Seneuil. 'Ο αὐτὸς ἐν Études sur l'Histoire des Institutions primitives, σελ. 312, οὗ μόνον τὴν ὑπὸ J^h Durieu de Leyritz γαλλ. μετάφρασιν (1880) ὑπ' ὄψει ἔχομεν

(2) 'Ιλιάδ. Σ, 497-508.

(3) *'Αριστοτ.* Πολιτ. Α', κεφ. 1: «Διὸ καὶ τὸ πρῶτον ἐβασιλεύοντο αἱ πόλεις καὶ νῦν ἔτι τὰ ἔθνη· ἐκ βασιλευομένων γὰρ συνῆλθον· πᾶσα γὰρ οἰκία βασιλεύεται ὑπὸ τοῦ πρεσβυτάτου». Τούτῳ δ' ἴσως τῷ λόγῳ καὶ ἐν τῇ 'Αθηναίων Πολιτείᾳ (§ 3) ὁ 'Αριστοτέλης, ὡς πρώτην κατὰ χρόνον συστᾶσαν ἀρχὴν ἐν 'Αθήναις, λέγει τὴν τοῦ βασιλέως.

ἅπασι τοῖς ὁπωσοῦν πολιτικῶς συντεταγμένοις λαοῖς, ἀσκεῖται δὲ καὶ δὲ καὶ μετατίθεται κληρονομικῷ κατὰ κανόνα δικαιώματι. Σημαίνει δὲ παρ' Ὁμήρῳ ἡ λέξις *βασιλεὺς* κυρίως, ὃν καὶ σήμερον λέγομεν βασιλέα, ἤγουν τὸν ἀνώτατον βασιλευομένης πολιτείας ἄρχοντα.

Οἱ βασιλεῖς, μέγα ὑπὸ τοῦ λαοῦ τιμώμενοι, ἄρχουσιν οὐχὶ τυραννικῶς, ἀλλὰ μετρίως καὶ πολιτικῶς μᾶλλον, ὡρισμένην ἄλλως ἐξουσίαν ἀσκοῦντες (1). Περιβάλλονται δὲ τὴν ἀρχὴν οὐχὶ βίᾳ, ἀλλὰ κοινῇ τινι τοῦ λαοῦ ἢ τῶν πρoυχόντων αὐτοῦ συναινέσει, ἡ πιθανῶς πάνυ καὶ τὸ κατ' ἀρχὰς ἐξελέγοντο (2)· πάντως δὲ τῇ βουλήσει τοῦ Διός, ὅστις ἐδίδω μὲν αὐτοῖς τὸ «*κῦδος*», ἐνεχείριζε δὲ «*σκῆπτρόν τ' ἠδὲ θέμιστας*».

Ὁ δὲ λαός, μετέχων μὲν καὶ αὐτὸς τῆς πολιτείας ἔν τισι περιστάσεσιν, εἴτ' ἀμέσως ἐν τῇ ἀγορᾷ τοῦ δήμου, εἴτ' ἐμμέσως διὰ τῆς βουλῆς τῶν γερόντων, παρίσταται ὡς *δεδμημένος ὑπὸ τῷ βασιλεῖ*, ἤ, κατὰ τὴν τῶν μεταγενεστέρων ἔκφρασιν, ὡς *ἐζευγμένος ὑπ' αὐτῷ*, ὅθεν καὶ τὸ ἐπίθετον *ζευξίλεως*=βασιλεύς. Ἐν Ἰλιάδι (Γ, 182) ὁ Πρίαμος, φωνῶν μακρόθεν πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα, ὧδέ πως κραυγάζει:

> Ὦ μάκαρ Ἀτρείδη, μοιρηγενές, ὀλβιόδαιμον,
> ἦ ῥά νύ τοι πολλοὶ δεδμήατο κοῦροι Ἀχαιῶν.

Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου ὁ Ἄρης πρὸς τὸν ὕπατον τῶν θεῶν κατὰ τῆς Ἀθηνᾶς ἀγορεύων, τῇ αὐτῇ ἀκριβῶς γλώσσῃ κέχρηται (Ἰλιάδ. Ε, 877 ἑπ.):

> Ἄλλοι μὲν γὰρ πάντες, ὅσοι θεοί εἰσ' ἐν Ὀλύμπῳ
> σοί τ' ἐπεπείθονται καὶ δεδμήμεσθα ἕκαστος·
> ταύτην δ' οὔτ' ἔπεϊ προτιβάλλεαι οὔτε τι ἔργῳ,
> ἀλλ' ἀνιεῖς, ἐπεὶ αὐτὸς ἐγείναο παῖδ' ἀΐδηλον.

Εὐλόγως δέ· διότι καὶ οἱ θεοὶ τότε ὁμοιότατα τοῖς ἀνθρώποις ἐπι-

(1) *Ἀριστοτ.* Πολιτ. Γ', κεφ. 10: «Αὕτη δ' (ἡ περὶ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους βασιλεία) ἦν ἑκόντων μέν, ἐπί τισι δ' ὡρισμένων· στρατηγὸς γὰρ ἦν καὶ δικαστὴς ὁ βασιλεὺς καὶ τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς κύριος.

(2) Ἀκριβῶς τὰς ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων βασιλικὰς μοναρχίας ταύτας, εἰς ἴδιον εἶδος διακρίνων ὁ Ἀριστοτέλης (Πολιτ. Γ', κεφ. 9), χαρακτηρίζει ὡς «*ἑκουσίας* τε καὶ πατρίας γενομένας κατὰ νόμον· διὰ γὰρ τὸ τοὺς πρώτους γενέσθαι τοῦ πλήθους εὐεργέτας κατὰ τέχνας ἢ πόλεμον, ἢ διὰ τὸ συναγαγεῖν ἢ πορίσαι χώραν, ἐγίνοντο βασιλεῖς ἑκόντων καὶ τοῖς παραλαμβάνουσι πάτριοι».

στεύοντο βασιλευόμενοι καὶ δεδμημένοι τῷ Διὶ ὄντες, ὑπάτῳ θεῶν καὶ ἀρίστῳ.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν βασιλείαν παρ' Ὁμήρῳ καὶ τὴν σχέσιν λαοῦ καὶ βασιλέως. Ὅσον δ' εἰς τὴν ἐτυμολογίαν τῆς λ. *βασιλεὺς* ἀφορᾷ, ἡμεῖς, παρὰ πάσας τὰς ἐν ἀρχῇ ἤδη ἐκτεθείσας ἀντιρρήσεις τοῦ κ. Χατζιδάκη, ὑπολαμβάνομεν αὐτὴν ὡς ἀμέσως σύνθετον ἐκ τοῦ *βάω* (βαίνω) καὶ *λεὺς*(1) (δωρ.)=*λᾶας*: λίθος, οὐδὲν δ' ἄλλο ἐπὶ λέξει σημαίνουσαν ἢ *τὸν ἐπὶ τὸν λίθον ἀναβεβηκότα*.

Ἀλλ' ἴσως τις, μάλιστα δ' ἂν ἀτελῶς προσέσχε τοῖς προεκτεθεῖσιν, ἐν πλείστῃ ἀπορίᾳ ἐρωτήσῃ: καὶ τί κοινὸν μεταξὺ ἀναβάτου λᾶος ἢ λίθου καὶ βασιλέως;—Τοῦτο ἐν τοῖς ἐφεξῆς δειχθήσεται.

Γνωστότατος τῆς πᾶσιν εἶνε ὁ παρὰ τῷ Ἀπολλοδώρῳ ἐκτενῶς ἱστορούμενος πανάρχαιος μῦθος (2), καθ' ὃν ὁ τοῦ Προμηθέως υἱὸς Δευκαλίων, διασωθεὶς ἐν λάρνακι ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ, μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ Πύρρας, τῆς τοῦ Ἐρεχθέως θυγατρός, τοῦ δὲ Διὸς ἐπιτρέψαντος αὐτῷ νὰ αἰτήσηται ὅ,τι βούλεται, παντὸς ἄλλου προὐτίμησεν ἵνα γένωνται αὐτῷ ἄνθρωποι· τοῦ Διὸς δ' εἰπόντος, οὓς μὲν ὑπὲρ κεφαλῆς αἴρων ἔβαλε λίθους ὁ Δευκαλίων ἐγένοντο ἄνδρες, οὓς δ' ἡ Πύρρα, γυναῖκες. «Ὅθεν, ἐπιλέγει, ὁ Ἀθηναῖος γραμματικός, καὶ λαοὶ μεταφορικῶς ὠνομάσθησαν ἀπὸ λᾶος ὁ λίθος». Ἐμυθολογεῖτο δὲ περὶ Δευκαλίωνος συγχρόνως, ὅτι καὶ πρῶτος ἀνθρώπων ἐβασίλευσεν (3).

Ἀπαντᾷ δὲ ὁ μῦθος οὗτος καὶ παρὰ τῷ πολλῷ τοῦ Ἀπολλοδώρου παλαιοτέρῳ Πινδάρῳ, ἐν οἷς ἐν Ὀλυμπ. Θ', 41-46 ψάλλει:

Φέροις δὲ Πρωτογενείας
ἄστει γλῶσσαν, ἵν' αἰολοβρόντα Διὸς αἴσῃ
Πύρρα Δευκαλίων τε Παρνασοῦ καταβάντε
δόμον ἔθεντο πρῶτον, ἄτερ δ' εὐνᾶς ὁμόδαμον
κτησάσθαι λίθινον γόνον.
Λαοὶ δ' ὀνόμασθεν.

Εἶνε δὲ προφανὲς ὅτι καὶ ὁ Ἡσίοδος ἐν τῷ ἐξῆς παρὰ Στράβωνι (Βιβλ. Ζ', κεφ. 322) σωζομένῳ ἀποσπάσματι τὰ τοῦ μύθου δὴ τούτου εἰς τοὺς Λέλεγας ἁρμόζει:

(1) Ὅθεν *λεύω* (κατα-) *λευστήρ*, *λεύσιμος* καὶ εἴ τι ἄλλο.
(2) *Ἀπολλοδ.* Βιβλιοθ. Α', 7, 2. Πρβ. *Ovid.* Metam. I, 381 ἑπ.
(3) *Ἀπολλων.* Ἀργοναυτ. Βιβλ. Γ', 1088.

Ἤτοι γὰρ Λοκρὸς Λελέγων ἡγήσατο λαῶν,
τούς ῥά ποτε Κρονίδης Ζεὺς ἄφθιτα μήδεα εἰδώς,
λεκτοὺς ἐκ γαίας λάους (1) πόρε Δευκαλίωνι.

Τὸν τοῦ Δευκαλίωνος μῦθον ἐχαρακτηρίσαμεν πρὸ μικροῦ ὡς πανάρχαιον· εὐλόγως δέ, ὡς φρονοῦμεν· διότι αὐτὸ μὲν καθ' ἑαυτὸ τὸ γεγονὸς τοῦ κατακλυσμοῦ πρὸς ὃ ἀμέσως οὗτος σχετίζεται φέρει ἐν ἑαυτῷ, ὡς εἰπεῖν, τὴν τῶν ὠγυγίων χρόνων σφραγῖδα, ταῖς παρ' ἄλλοις δὲ λαοῖς ἀναλόγως καὶ ἀρχαιότατα φερομέναις περὶ κατακλυσμοῦ παραδόσεσιν συνεικαζόμενος ἐν τοῖς καιρίοις ἀναδείκνυται ὁμοιότατος αὐταῖς. Σημειωτέον δ' ὅτι ἡ ἐκ λίθων καταγωγὴ αὕτη τῶν ἀνθρώπων, προσιδιάζουσα τῇ ἑλληνικῇ περὶ κατακλυσμοῦ παραδόσει, συγχρόνως συνᾴδει πληρέστατα ταῖς περὶ αὐτοχθόνου καταγωγῆς ἐκ παλαιοτάτου ἑλληνικαῖς ἰδέαις, πρὸς ἅς, ὡς φαίνεται, ἔκτοτε συνεδυάσθη. Εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ποιητικώτατος, τὰ μάλα δὲ εὐφαντασίωτος ὤν, καὶ αὐτοὺς τοὺς παρ' ἀπωτάτων λαῶν δανείους, ἢ καὶ κοινοὺς ἀρχῆθεν πρὸς αὐτούς, μύθους καὶ παραδόσεις παραλαμβάνων καὶ οἰκειούμενος, οὐ μόνον χαριέντως καὶ κομψῶς λίαν ἐκαλλώπιζεν, ἀλλὰ καὶ ἑλληνικῶς μετέπλασσεν, ὥστε δυσχερέστατα ἢ οὐδαμῶς ἐδύνατο, ἢ καὶ νῦν ἔτι δύναται, ὡς ἐπείσακτοι ἢ μὴ ἀνέκαθεν καὶ ἰδίᾳ ἑλληνικοὶ ν' ἀναγνωρισθῶσιν.

Ἀλλ' ὅπως δή ποτε καὶ ἂν ὑποτεθῶσιν ἔχοντα τὰ τῆς ἀναμίξεως τῶν λίθων ἐν τῷ προκειμένῳ μύθῳ, ἡ δόξα ὅμως περὶ τῆς ἐκ λίθων

(1) *Λάους*, κατὰ Μεινέκιον ἐν ἐκδ. Στράβωνος (1866) ἀντὶ *ἀλέους*, ἀνθ' οὗ ἄλλοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Κοραῆς, εἴκασαν *ἀλέας*· ὁ δὲ Σαλμάσιος *λαούς*. Σημειοῦται δὲ Γοιτλίγγιος ἐν add. et corr. τῆς τοῦ Ἡσιόδου ἐκδ. (1843) καὶ ἑτέραν γραφήν. λεκτοὺς ἐκ γαίας *λᾶας*.

Τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην τοῦ *λαός* ἐκ τοῦ *λᾶας* ἢ *λᾶος*, ἣν πιθανῶς μὲν ὁ Ἀπολλόδωρος παρὰ τοῦ Πινδάρου παρέλαβεν, οὗτος δ' ἴσως παρὰ τοῦ Ἡσιόδου ἐξεδέξατο, ἡμεῖς μόνον ὡς λίαν παλαιὰν νομίζομεν, ἄλλως οὐκ ἀγνοοῦντες ὅτι οἱ παλαιοὶ καὶ μύθους ὅλους ἔπλασσον ἐπὶ τῇ βάσει ψευδῶν ἐτυμολογιῶν. Ἐν δὲ λ. *λαός* ἡ παρετυμολογία ἦν, ὡς εἰπεῖν, φυσικὴ καὶ αὐτόματος, διότι ἐκαλεῖτο μὲν ὁ λίθος καὶ *λᾶος*, ὑπῆρχε δὲ καὶ ὁ μῦθος περὶ τῆς ἐκ λίθων καταγωγῆς τῶν ἀνθρώπων

Ὅπως δή ποτε καὶ τοῦτο ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε, ὅτι ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς μύθοις καὶ τἀντίστροφον, ἤγουν ἡ εἰς λίθους μεταμόρφωσις ἀνθρώπων, συχνάκις ἀπαντᾷ (Ἰλιάδ. Β, 319, Ω, 611, 619). Ὡσαύτως τῷ Κρόνῳ ἀντὶ τοῦ Διὸς νεογνοῦ μέγας λίθος ἐσπαργανωμένος δίδοται (Θεογον. 485]

καταγωγῆς τῶν ἀνθρώπων, φαίνεται οὐ μόνον γνωστὴ τῷ Ὁμήρῳ (1), ἀλλὰ καὶ ἤδη ὡς ἄγαν παλαιὰ θεωρουμένη ἐπ' αὐτοῦ, ὡς εἰκάζομεν ἐξ ὧν ἡ Πηνελόπη λέγει τῷ Ὀδυσσεῖ, ἐρωτῶσα αὐτὸν τὸ δεύτερον ἤδη, τῆς προτέρας ἐρωτήσεως (Ὀδυσσ. Τ, 104: Ξεῖνε, . . . τίς πόθεν εἶς ἀνδρῶν; πόθι τοι πόλις ἠδὲ τοκῆες;) ἀπολειφθείσης ἄνευ ἀπαντήσεως:

Ἀλλὰ καὶ ὥς μοι εἰπὲ τεὸν γένος, ὁππόθεν ἐσσί·
οὐ γὰρ ἀπὸ δρυός ἐσσι παλαιφάτου οὐδ' ἀπὸ πέτρης (2)

ἤγουν: «ἀλλ' ὅπως δή ποτε, εἰπέ μοι τίνες οἱ γονεῖς σου καὶ ὁπόθεν κατάγεσαι· διότι βέβαια οὔτ' ἀπὸ δρυὸς ἐτράφης (3) (ὡς μητρὸς ἢ τροφοῦ) οὔτ' ἀπὸ πέτρας ἐγένεσο, καθ' ἃ ἡμῖν ἐκ παλαιῶν περὶ τῶν ἄλλοτε ἢ πρώτων ἐκείνων ἀνθρώπων παραδέδοται».

Ἡ αὐτὴ δὲ μυθικὴ καταγωγὴ ἀπαντᾷ καὶ ἐν Ἰλιάδι (Χ, 126-128), τῶν ἐν οἷς ἀναφέρεται στίχων διαφόρως ἑκάστοτε παρ' ἑκάστου ἑρμηνευτοῦ ἢ μεταφράστου ἑρμηνευομένων:

Οὐ μέν πως νῦν ἔστιν ἀπὸ δρυὸς οὐδ' ἀπὸ πέτρης
τῷ ὀαριζέμεναι, ἅτε παρθένος ἠΐθεός τε,
παρθένος ἠΐθεός τ' ὀαρίζετον ἀλλήλοιϊν (4).

(1) Τοῦ περὶ Δευκαλίωνος μύθου οὐδεμία μνεία ἐν τοῖς Ὁμηρ. ἔπεσι γίνεται· ἐντεῦθεν οὐδαμῶς ἕπεται ὅτι εἶνε μεταγενέστερος τοῦ Ὁμήρου. Τοὐναντίον, τὰ πάντα ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ περὶ κατακλυσμοῦ παράδοσις ἦν γνωστὴ τῇ ἑλληνικῇ φυλῇ ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων· ἴσως δ' ἀνεφέρετο ἐν θρησκευτικοῖς ὕμνοις, ἴσως δὲ καὶ ὑπὸ προγενεστέρων ἢ συγχρόνων τῷ Ὁμήρῳ ποιητῶν, ὧν μὲν τὴν ὕπαρξιν οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ, ὑποδηλοῖ δ' ἐνιαχοῦ καὶ αὐτὸς ὁ ποιητής (Ἰλιάδ. Α, 403. Υ, 74. Ξ, 291.— Ἰλιάδ. Β, 575 ἑπ. Ὀδυσσ. Θ, 73 ἑπ. 265 ἑπ. 499 ἑπ.).

(2) *Ὀδυσσ.* Τ, 162.

(3) Δι' ὃν λόγον τὸ «*ἀπὸ δρυός*» οὕτως ἑρμηνεύομεν, ὅρα ἑπομένης σελίδος σημ. 1.

(4) Ἡμεῖς δέ, τοὺς στίχους τούτους πρὸς τοὺς προηγουμένους ἐκ τῆς Ὀδυσσείας (Τ, 162-3) παρατεθέντας συνδυάζοντες, ὧδέ πως νοοῦμεν:

Οὐ μέν πως νῦν ἔστι τῷ ὀαριζόμεναι, ἅτε παρθένος ἠΐθεός τ' ὀαρίζετον ἀλλήλοιιν· ἅτε (ποτὲ) παρθένος ἠΐθεός τε, ἀπὸ δρυὸς (τεθραμμένω) ἢ ἀπὸ πέτρας (γεγονότε) ἀλλήλοιιν ὠαριζέτην).

Οὕτω δὲ μόνον, ὡς νομίζομεν, ἐξηγεῖται ἡ τοῦ στ. 128 ἀναιτιολόγητος ἐπανάληψις, παρίσταται δὲ καὶ ὁ Ἕκτωρ λέγων τι ἀκριβέστατα μὲν ἁρμοζόμενον τοῖς συμφραζομένοις, τῇ μνησθείσῃ δ' ἐν Ὀδυσσείας Τ, 163 δόξῃ τῶν συγχρόνων πάντως σύμφωνον. Ὁ Ἕκτωρ διανοεῖται νὰ προσέλθῃ ἄοπλος τῷ Ἀχιλλεῖ, ἵν' ἀδόλως καὶ φιλανθρώπως προτείνῃ αὐτῷ εἰρήνην· παρομοιῶν δ' ἑαυτὸν μὲν πρὸς κόρην, διὰ τὸ ἄοπλον, τὸν Ἀχιλλέα δὲ πρὸς νεανίαν, συγκρίνων δ' ἐνταυτῷ τὰ τῶν πολεμιστῶν τοῦ Ἰλίου βίαια, πολλάκις δὲ καὶ ἀπάνθρωπα συναισθήματα πρὸς τὰ τῶν προγενεστέρων ἀνθρώπων,

Σχετικὴ δὲ τούτοις εἶνε καὶ ἡ ἐν στίχῳ 35 τῆς Ἡσιόδου Θεογονίας ἀπαντῶσα παροιμιακὴ φράσις:

Ἀλλὰ τίη μοι ταῦτα περὶ δρῦν ἢ περὶ πέτρην;

πολυτρόπως καὶ αὕτη ὑπὸ τῶν νεωτέρων κριτικῶν ἑρμηνευομένη, προκύψασα δέ, ὡς ἡμεῖς αἰσθανόμεθα, ἀμέσως ἐκ τῆς ἐν τοῖς ἀνωτέρω παρατεθεῖσιν ὁμηρικοῖς τόποις ἀναφερομένης παμπαλαίου ἑλληνικῆς δόξης περὶ τῆς ἐκ λίθων ἀρχικῆς καταγωγῆς, καὶ ἥτις ἀκολούθως ἑρμηνευομένη, οὐδὲν ἄλλο φυσικώτερον δύναται νὰ σημάνῃ ἢ τόδε: Ἀλλὰ πῶς ἐγὼ δυνήσομαι νὰ ἐπιτελέσω ἐπαξίως ταῦθ' ἅ μοι αἱ Μοῦσαι ἐνετείλαντο, *περὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν πρώτην ἀρχὴν τῶν θεῶν ὄντα*; (1).

ἐπιεικῆ καὶ φιλάνθρωπα νομιζόμενα, λέγει ἃ λέγει, φιλοσοφῶν μετά τινος πικρίας περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τῆς πατρίδος καὶ τοῦ προσδοκωμένου οἰκτίστου μέλλοντος αὐτῆς. Φύσει δ' ἄλλως οἱ ἄνθρωποι ἀρέσκονται φανταζόμενοι τὸ παρελθὸν ὡς βέλτιον, ὁ δὲ παροιμιαζόμενος ἐπὶ Κρόνου βίος ἐσαεὶ θὰ συναριθμῆται ἐν τοῖς ὀνειροπολήμασιν αὐτῶν,

ἔστ' ἂν ὕδωρ τε ῥέῃ καὶ δένδρεα μακρὰ τεθήλῃ.

Γνησία τῶν ἐν λόγῳ δύο ὁμηρικῶν χωρίων χρῆσις γίνεται ἐν Πλάτωνος *Ἀπολ. Σωκράτους* (34, d)· ἐν *Πολιτείᾳ* δὲ (544, d) ὑπ' ἀλλοίαν ὅλως ἔννοιαν, ἀναγκαίᾳ δὲ μεταβολῇ τῆς ἀπὸ προθέσεως εἰς *ἐκ*· ἐν δὲ *Φαίδρῳ* (275, b) ὁ λόγος περὶ «λόγων δρυὸς» καὶ περὶ τοῦ «δρυὸς καὶ πέτρας ἀκούειν». Εἰλικρινῶς δ' ἀνομολογοῦμεν ὅτι οὐδαμῶς ἐδυνήθημεν νὰ νοήσωμεν τίνι ποτὲ τρόπῳ ἐκ τῶν τριῶν τούτων πλατωνικῶν χωρίων, κατὰ 5 εἰ μὴ 6 ὅλους αἰῶνας μεταγενεστέρων τῶν ὁμηρικῶν, πλὴν δὲ τοῦ πρώτου, πάντως ἀσχέτων ἐκείνοις, ἔφθασεν ἵνα συναγάγῃ καὶ οἴκοθεν διδάξῃ ὡς ἀσφαλέστατα ὁ κ. Πανταζίδης ἐν Ὁμηρικῷ Λεξικῷ (ἐν λ. *δρῦς*) τάδε: «Ἐντεῦθεν ἑρμηνεύεται ὀρθότατα (!;) ἡ ἄλλη παροιμιακὴ χρῆσις τῆς λ. παρ' Ὁμήρ. Χ, 126 „Οὐ μέν πως νῦν ἔστιν— ὀαρίζειν", δὲν εἶνε τώρα καιρὸς νὰ ὁμιλῇ τις μηδαμινὰ (!) πράγματα, ἤ, κατὰ τὴν ἀνάλογον τῆς καθομιλ. παροιμίαν „ξύλα, κούτσουρα, δαυλιὰ καμμένα", οἷαι τῶν νέων αἱ ἐρωτικαὶ φλυαρίαι». Νομίζει τις ὅτι τινὲς τῶν ἑρμηνευτῶν περὶ τούτου μόνον ἠμελλήθησαν, τίς τοῦ ἑτέρου ἀλλοιότερον νὰ ἑρμηνεύσῃ τὸ προκείμενον χωρίων.

(1) Ἰδοὺ δὲ διὰ βραχέων οἱ λόγοι τῆς τοιαύτης ἑρμηνείας:

Πρῶτον, τὸ τοῖς συμφραζομένοις ἀκόλουθον· ἡ πρὸς ἑαυτὸν ἐρώτησις αὕτη τοῦ ποιητοῦ ἐπάγεται ἀμέσως τῇ τῶν Μουσῶν ἐντολῇ «ὑμνεῖν μακάρων γένος κτλ.», αὐτὸς δ' ὁ σκοπὸς τῆς Θεογονίας οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ τὸ «περὶ δρῦν ἢ περὶ πέτρην» ζήτημα, ἤγουν τὸ περὶ τῆς πρώτης γενέσεως, ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐπεκτεινόμενον εἰς τοὺς θεούς.

Δεύτερον, διότι εἶνε πρόδηλον ὅτι, προκειμένης ἑρμηνείας ῥήσεώς τινος ἢ φράσεως παροιμιακῆς, ἐὰν ἀγνοῶμεν τὴν ἀρχὴν αὐτῆς, ὀφείλομεν ν' ἀναζητήσωμεν αὐτὴν οὐχὶ παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις, παρ' οἷς δυνατὸν σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ νὰ παρενοήθη, ἀλλὰ

Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ δρυὸς ὁ λόγος, εἴπωμεν ὅτι καθ' ὅσον ἡμεῖς προχείρως ἐξετάσαντες ἔγνωμεν, φαίνονται μὲν οἱ Ἕλληνες γενικώτερον δοξάζοντές ὅτι αὕτη ἐγένετο ἡ πρώτη τροφὸς ἢ καὶ ὁ δρυμὸς (= δάσος δρυῶν) ὡς πρώτη κοιτὶς τῶν ἀνθρώπων, οὐχὶ δ' ὅμως ὅτι καὶ ἐπλάσθησαν ἀπὸ δρυός (1), ἢ ὡς προγόνῳ οἱ ῥωμαῖοι (2) μᾶλλον φιληδοῦσιν, ἴσως ἐκ παρανοήσεως τῶν ἑλληνικῶν μύθων, ἐὰν μὴ ἄλλος λόγος ὑπάρχῃ. Ἀλλὰ περὶ τούτου ἱκανὰ ταῦτα.

Διὰ τῶν προειρημένων ἐπαρκῶς ἀπεδείχθη, νομίζομεν, ὅτι ὁ περὶ τῆς ἐκ λίθων καταγωγῆς τῶν ἀνθρώπων ἑλληνικὸς μῦθος, εἶνε μὲν ἤ, τοὐλάχιστον, φαίνεται ὢν πανάρχαιος, ὅτι δ' ἄλλως, καθ' ὅσον παρ' Ὁμήρῳ δὶς ἀπαντᾷ, ἐν τοῖς παλαιφάτοις καταλέγεται. Ἐξ ὧν δ' ἐν τοῖς

πάντως παρὰ τοῖς συγχρόνοις, μᾶλλον δὲ παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις, ἐν δὲ τῷ παρόντι θέματι παρὰ τῷ Ὁμήρῳ, παρ' ᾧ πρώτῳ ἡ πρωτότυπος ἔννοια αὐτῆς ἀπαντᾷ. Ἐὰν δέ τις ἄλλως πειρᾶται ν' ἀνεύρῃ τὸ ἀληθές, κινδυνεύει οὐχὶ ν' ἀνεύρῃ, ἀλλὰ νὰ κατασκευάσῃ παλαιοφανῆ τινα σημασίαν, ἴσως δὲ εὐπρόσωπον καὶ πιθανήν, ἀλλ' οὐχ ὅμως γνησίαν. Τοιοῦτον δέ τι συνέβη, ὡς ἡμεῖς φρονοῦμεν, καὶ τοῖς ἐπιχειρήσασι νὰ ἑρμηνεύσωσι τὸν ἐν λόγῳ ἡσιόδειον στίχον δι' ἀντιπαραβολῆς καὶ συσχετίσεως πρὸς χωρία κατὰ 4 καὶ πλέον αἰῶνας μεταγενέστερα (λ. χ. Αἰσχ. Προμ. 834, Σοφοκλ. Τραχ. 1158, Ἀριστ. Νεφ. 600, Σοφοκλ. Οἰδ. Τύρ. 464, ἃ πάντα ἀντιπαρατίθησιν ὁ Γοιτλίγγιος ἐν Ἡσιόδου ἐκδ. 1843, σελ. 9 ἑπ.), οὐδεμίαν δὲ σχέσιν, οὐδ' ἔμμεσον πρὸς τὸ ζητούμενον ἔχοντα. Καὶ ταῦτα ἐνῷ ἁπλῶς, ἄνευ ὑπερβαλούσης δυσχερείας, δύναταί τις φυσικώτατα νὰ ἐξηγήσῃ, πῶς ἡ τοῦ παρ' Ὁμήρῳ μύθου ἐκφραστικὴ τοῦ περὶ γενέσεως τῶν πρώτων ἀνθρώπων φράσις παρ' Ἡσιόδῳ κατήντησε παροιμιακή, καίπως ἀνάλογος τῇ παρ' ἡμῖν δημώδει περὶ «ῥίζης καὶ φύτρας», ἧς ἡ χρῆσις πασίγνωστος.

(1) Τούτου ἀκριβῶς τοῦ λόγου ἕνεκα, καὶ κινδυνεύοντες ἴσως ὡς εὐεπίφοροι ἐπὶ τὰς καινολογίας νὰ καταριθμηθῶμεν, ἀπετολμήσαμεν ὅμως νὰ ἑρμηνεύσωμεν τὸ «ἀπὸ δρυός», ἐν ἀμφοτέροις τοῖς παρατεθεῖσιν ὁμηρικοῖς χωρίοις (Ἰλιάδ Χ, 126. Ὀδυσσ. Τ. 163) διὰ τῶν: ἀπὸ δρυὸς ἐτράφης, ὡς ὑπὸ μητρὸς ἢ τροφοῦ κτλ. Ἐν τοῖς περὶ *δρυὸς* καὶ *βαλανηφάγων* ἐν γένει, δρ. σὺν ἄλλοις *Λυκόφρ.* Ἀλεξ. στ. 379 ἑπ. ἔνθα καὶ ἡ φράσις «ἔγγονος δρυός». Πρβ. δὲ τὰς παροιμίας «ἅλις δρυός», καὶ «ἄλλην δρῦν βαλάνιζε», καὶ τὴν κατὰ τοὺς γάμους ἐν Ἀθήναις λεγομένην «ἔφυγον κακόν, εὗρον ἄμεινον». (*Σουΐδ.* ἐν λ *ἔφυγον.*). Ἄξιον δὲ παραθέσεως νομίζομεν καὶ τὸ ἀκόλουθον εἰς τὴν *μητέρα δρῦν* ἐπίγραμμα Ζωνᾶ τοῦ Σαρδιανοῦ (Ἀνθολ. Παλατ. ΙΧ, 312):

Ὦνερ, τᾶν βαλάναν τὰν ματέρα φείδεο κόπτειν,
Φείδεο γηραλέαν δ' ἐκκεραΐζε πίτυν,
Ἢ πεύκαν, ἢ τάνδε πολυστέλεχον παλίουραν,
Ἢ πρῖνον, ἢ τὰν αὐλέαν κόμαρον
Τηλόθι δ' ἴσχε δρυὸς πέλεκυν· κοκόας γὰρ ἔλεξαν
Ἁμῖν ὡς πρότεραι ματέρες ἐντὶ δρύες.

(2) *Virgil*, Aeneid. VIII, 315. *Iuven.* Sat. VI, 12.

ἔμπροσθεν τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν ἐπὶ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων συνοπτικῶς ἐξετάζοντες σὺν τοῖς ἄλλοις εἴδομεν, αὕτη ἦν, κατὰ τὴν σημαντικὴν καὶ κομψὴν ἅμα ἀριστοτελικὴν ῥῆσιν, *ἑκόντων μέν, ἐπὶ τισὶ δ' ὡρισμένων*. Ὃ δὲ καὶ τότε ὑπηνιξάμεθα, καὶ νῦν πάλιν ἐπαναλαμβάνομεν, ὅτι οὐδόλως ἀπίθανον, τοὐναντίον μάλιστα εὐλογώτατον εἶνε, ὅτι ἐν τοῖς παναρχαίοις ἐκείνοις χρόνοι, ἐμπιπτούσης περιστάσεως ἢ ἀνάγκης ἀναδείξεως βασιλέως, αὕτη κανονικῶς ἐτελεῖτο τῇ κοινῇ τοῦ λαοῦ ἢ τῇ τῶν προὐχόντων αὐτοῦ (γερόντων, ἀριστέων) συναινέσει (1), ἑκουσίως ὑποβαλλομένων τῇ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ (2). Πιστεύομεν δ' ὅτι ὁ ἀναμιμνησκόμενος ἃ περὶ *λαοῦ* καὶ *λᾶος* καὶ περὶ συμβολικῶν παραστάσεων, ὡς οὐ μόνον συνηθεστάτων, ἀλλὰ καὶ ἀπαραιτήτως ἀναγκαίων τοῖς παλαιοτάτοις λαοῖς, εἴπομεν, πάντως θὰ συμφωνήσῃ ἡμῖν, ὅτι οὐδενὶ ἄλλῳ τρόπῳ ἐδύνατο φυσικώτερον νὰ παρασταθῇ συμβολικῶς ὁ λαὸς ἢ διὰ λίθου.

Ἤδη δέ, ἀκολουθοῦντες ταῖς ἐνδείξεσιν αὐτῆς τῆς λ. *βασιλεύς*, ἐκ τοῦ *βάω* (βαίνω) καὶ *λεὺς* ἐτυμολογηθείσης, παρ' ἡμῖν δ' ἑρμηνευθείσης ὡς ἐπὶ λέξει σημαινούσης *τὸν ἐπὶ τὸν λίθον ἀναβεβηκότα*, δὲν δυνάμεθα ἆρά γε λίαν φυσικῶς νὰ ὑποτοπάσωμεν πανάρχαιόν τινα, πάντως δὲ προομηρικήν, συμβολικὴν παράστασιν, κατὰ τὴν τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος ἐπὶ τὴν ἐξουσίαν ἀνάῤῥησιν, διὰ πανηγυρικῆς ἀναβάσεως ἐπὶ λιθον, παριστάντα τὸν λαόν, οὑτωσὶ τιθέμενον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ καὶ μέλλοντα ἐφεξῆς διατελεῖν *ὑπ' αὐτῷ δεδμημένον* (3). ὅτι δ' ἀκολούθως τῇ συμβολικῇ ταύτῃ παραστάσει ὁ ἄρχων οὗτος ἐκλήθη *βασιλεύς*;

(1) Ἱστορεῖ δὲ καὶ ὁ Τάκιτος (Germ. § VII) περὶ τῶν ἀρχαίων γερμανῶν ὅτι Reges ex nobilitate, Duces ex virtute sumunt. Nec Regibus infinita aut libera potestas.

(2) Ἐννοεῖται δ' ὅμως ὅτι ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἐδύνατο ἐνίοτε καὶ παρὰ τὰ θέσμια, βίᾳ ἢ ὅπως δή ποτε ἄλλως νὰ καταληφθῇ, παράδειγμα δὲ τοῖς πᾶσι γνώριμον τὸ τοῦ φονέως τοῦ Ἀγαμέμνονος, ᾧ μάλιστα ὁ λαὸς ὑπέκυψεν (Ὀδυσσ. Γ, 304).

(3) Παρατιθέμεθα δὲ περιεργίας χάριν καὶ τόδε τὸ σχόλιον ἐκ τῶν ἐν *Ἀνεκδ. Κραμ.* (Τόμ. Α', σελ. 265, 9) Ὁμηρ. Ἐπιμ. ἐν λ. *λεύς*: «Σημειωτέον δ' ὅτι οὐχ ἁπλῶς τὸν ὄχλον σημαίνει, ἀλλὰ τὸν ὑποτεταγμένον.

Ἑκαταῖος γὰρ
τὸν Ἡρακλέα τοῦ Εὐρυσθέως λεὼν

λέγει, καίτοι ἕνα ὄντα».

Τὴν εἰκασίαν ταύτην, ἣν ἡμεῖς καθ' ἑαυτὴν μὲν ἐξετάζοντες εὔλογον ὑπολαμβάνομεν, τὰ ἑλληνικὰ δὲ τοῖς ἀλλοφύλοις συνοικειοῦντες, πιθανωτάτην νομίζομεν, φαίνεταί πως, εἰ καὶ πάνυ πόῤῥωθεν, συνεπικυρῶν ὅμως καὶ αὐτὸς ὁ Ὅμηρος ἐν οἷς ἐν Ὀδυσσείᾳ (Γ, 404-412) παρίστησι τὸν Νέστορα πρωϊαίτατα καθεζόμενον

ἐπὶ ξεστοῖσι λίθοισιν
οἵ οἱ ἔσαν προπάροιθε θυράων ὑψηλάων
λευκοί, ἀποστίλβοντες ἀλείφατος·

ἐὰν οἱ λίθοι οὗτοι ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ὁ ἐκ λίθων βασίλειος οὗτος θρόνος ἐκληφθῇ ὡς τελευταῖόν τι ἴχνος καὶ ἀποτέλεσμα τῆς ὡς εἴρηται πολλῷ προγενεστέρας συμβολικῆς παραστάσεως δι' ἀναβάσεως ἐπὶ λίθου. Τὴν οὐχὶ δ' ὅλως ἀπίθανον ὑπόθεσιν ταύτην πιθανοῖ πως, ὡς ἡμῖν φαίνεται, καὶ ὁ ποιητής, δι' ὧν τὴν ἱστορικὴν σημασίαν τῶν λίθων τούτων ἐξαίρων, ἀμέσως προστίθησι:

οἷς ἔπι μὲν πρὶν
Νηλεὺς ἵζεσκεν, θεόφιν μήστωρ ἀτάλαντος·
ἀλλ' ὁ μὲν ἤδη κηρὶ δαμεὶς Ἄϊδοσδε βεβήκει,
Νέστωρ αὖ τότ' ἐφῖζε Γερήνιος, οὖρος Ἀχαιῶν,
σκῆπτρον ἔχων.

Ἐνταῦθα δ' ὅμως, πρὸς τῇ εἰρημένῃ προομηρείῳ συμβολικῇ παραστάσει, ἴσως ὑπολανθάνει καὶ ἕτερον ἐπίσης παμπάλαιον, κοινὸν δὲ καὶ ἄλλοις λαοῖς ἔθος, καθ' ὃ οἱ βασιλεῖς εἴτε δικάζοντες εἴτε ἄλλην τινὰ οὐσιωδῶς βασιλικὴν λειτουργίαν τελοῦντες, ἐπὶ ὁμοίων ὡς ὁ Νέστωρ ξεστῶν λίθων ἔξωθεν πρὸ τῶν πυλῶν τῶν ἀνακτόρων τοποθετημένων ἐκαθέζοντο. Ἀλλὰ περὶ τούτου ἴσως ἄλλοτε. Νῦν δ' ἁπλῶς τοῖς ῥηθεῖσι προσθῶμεν, ὅτι ἄξιον προσοχῆς εἶνε, ὅτι καὶ ἀλλαχοῦ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, οἱ ἄρχοντες δικάζοντες ἢ ἄλλην ἐξουσίαν δημοσίᾳ ἀσκοῦντες, παρίστανται καθεζόμενοι ἐπὶ λίθων ξεστῶν (1).

Ἀλλ' ἐὰν ταῦτα ὡς ἐλάχιστα καὶ ἄπωθεν ὅλως συμβάλλωνται πρὸς ὑποστήριξιν τοῖς παρ' Ἕλλησιν ἐν παναρχαίοις χρόνοις πιθανῆς ὑπάρξεως τῆς περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος συμβολικῆς παραστάσεως, πιθανωτάτην ὅμως αὐτὴν καθιστᾶσι τὰ παρ' ἄλλοις λαοῖς, ὡσαύτως ἀρείοις, οὐχὶ γλωσσικά, ἀλλ' ἐν λίθοις ἢ παραδόσεσι σωζόμενα εὐάριθμα μνημεῖα καὶ δὴ τάδε:

(1) Ἰλιάδ. Σ, 504. Ὀδυσσ. Θ, 6.

Ἐν πρώτοις νῦν ἔτι δείκνυται τῷ ἐπισκεπτομένῳ τὸ ἐν Λονδίνῳ Μοναστήριον τῆς Οὐεστμινστέρης λίθος χρώματος φαιοῦ σκοτεινοῦ, ἱκανῶς μέγας, παρεμβεβλημένος δ' ἐν δρυίνῳ θρόνῳ, κάτωθι τοῦ κυρίως ἑδράνου, ὅν, πρὸ μακροῦ ἤδη χρόνου ἐν χρήσει ὄντα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἰρλανδοῖς, παρ' αὐτοῖς δὲ lia fáil, ἤγουν βασίλειον λίθον καλούμενον, τὸ μὲν πρῶτον μετήνεγκον εἰς Σκωτίαν, ἐντεῦθεν δ' οἱ ἄγγλοι αὖθις ἀφελόντες, ἐκόμισαν εἰς Λονδῖνον, ὅπου καὶ ἡμεῖς προπέρυσιν εἴδομεν ἐν τοῖς τιμαλφεστάτοις ὡς κειμήλιον φυλασσόμενον. Εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι ὁ ἐν λόγῳ λίθος ἐκ παλαιοῦ ἐχρησίμευε κατὰ τὴν ἐπίσημον τοῦ βασιλέως ἀνάρρησιν, πανηγυρικῶς ἀναβαίνοντος ἐπ' αὐτοῦ (1).

Ἐπίσης δὲ λίαν ἀξιομνημόνευτος εἶνε σουηδική τις ἀρχαία παράδοσις ὑπὸ τοῦ Grimm ἀναφερομένη, ἐκ τῆς Upsala antiqua τοῦ Scheffer, καθ' ἣν ὁ νεοκατάστατος βασιλεὺς ἀνέβαινε, μᾶλλον δ' ἀνεβιβάζετο πανηγυρικῶς ἐπὶ λίθον (2).

Ἀναφέρει δὲ ὁ Pictet καὶ τρίτον ἐξίσου ἀξιόλογον παράδειγμα τοῦ προκειμένου ἐθίμου, ἴσως καὶ νῦν ἔτι ἀσκουμένου ἐν Σαμαρκάνδῃ, ἔνθα κατὰ τὴν τοῦ παρ' αὐτῷ μνημονευομένου περιηγητοῦ Mayendorf (3) μαρτυρίαν, δείκνυται τετράγωνος ἐκ κυανοειδοῦς μαρμάρου λίθος, Keuk-tach (4) ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων καλούμενος, ἐφ' οὗ ὁ Χάνης τῆς Βουχαρίας κατὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν αὐτοῦ ὀφείλει νὰ καθέζηται.

Ε'

Μετὰ τἀνωτέρω, πεποίθαμεν, ὅτι ὅσῳ δυσπίστως καὶ ἂν ἔχῃ τις πρὸς τὴν ἐκ τοῦ *βάω* (βαίνω) καὶ *λεὺς* (λᾶας) σύνθεσιν τοῦ ὀνόματος

(1) Ἀλλὰ καὶ νῦν ἔτι οἱ Ἄγγλοι, ἐξόχως πιστοὶ τηρηταὶ τῶν πατρίων ὄντες, παρομοίαν ποιοῦνται χρῆσιν τοῦ τε δρυίνου θρόνου καὶ τοῦ ἱστορικοῦ βασιλείου λίθου· τὸ τελευταῖον δ' ἐχρήσαντο αὐτοῖς τῷ 1887 ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τῆς βασιλίσσης κατὰ τὴν ἐν Westminster Abbey τελετήν.

(2) *Grimm*, Deut. R. Alt. σελ. 336, παρὰ *Pictet*, Origines Indo-Européennes, σελ. 93, ἀντιγράφοντι ὧδε τὸ σχετικὸν χωρίον: Stabat ergo noviter electus rex *in lapide*, stabatque non nisu proprio, sed consensu manibusque procerum in eum sublevatur.

(3) Voyage d'Orenbourg à Boukhara, 1826, σελ. 126.

(4) Σημαίνουσιν ἄρά γε αἱ λέξεις αὗται κυανοῦς λίθος, οὐράνιος λίθος, ἢ τί ἄλλο;

βασιλεύς, θ' ἀνομολογήσῃ ὅμως ὅτι πάντες οἱ παραλληλισμοὶ οὗτοι καὶ ὅσα ἀπ' ἀρχῆς προδικαιολογοῦντες αὐτὴν ἐξέθεμεν, εἰ μὴ πιθανὴν λίαν, εὔλογον ὅμως αὐτὴν καθιστᾶσι. Περὶ δὲ τῆς ἑρμηνείας ἡμῶν τοῦτο μόνον λέγομεν, ὅτι ὁ μέλλων νὰ κρίνῃ ἢ ἐπικρίνῃ αὐτήν, ὀφείλει πάντως νὰ μὴ ἐπιλάθηται, ἐὰν ἐπιθυμῇ δικαίαν καὶ ἀκριβῆ κρίσιν νὰ ἐξενέγκῃ, ὅτι αὐτὸ μὲν καθ' ἑαυτὸ τὸ προκείμενον θέμα, εἰς τὴν τοῦ παναρχαίου δικαίου ἱστορίαν ἀναφερόμενον, μόνον διὰ τῆς μεθόδου ἧ καὶ ἡμεῖς ἠκολουθήσαμεν δύναται εὐκολώτερον νὰ διευκρινηθῇ, ὅτι δ' οὐ σπανίως ἐν τοῖς ζητήμασι τούτοις ἡ ἀρίστη λύσις ἐν τῇ πιθανωτάτῃ μόνον εἰκασίᾳ ἔγκειται.

Δι' ἐλπίδος δ' ἔχομεν ὅτι καὶ ὁ κ. Χατζιδάκης κατόπιν δευτέρων φροντίδων, ἂν τὰς μὲν ἡμετέρας ἐρεύνας εὕρῃ ὁπωσοῦν ἐπαρκεῖς, τὰς δὲ κρίσεις οὐχ ὅλως ἐπισφαλεῖς, θ' ἀναγνωρίσῃ μὲν μετὰ τῆς προσηκούσης τῷ ἀληθεῖ ἐπιστήμονι, οἷος αὐτός, παρρησίας ὅτι ἀδίκως τὴν περὶ τοῦ συνθέτου τῆς λ. *βασιλεὺς* δόξαν ἔψεξεν ὡς ἀτοπωτάτην, ἐπιμελήσεται δὲ συνάμα ἵνα, ἂν τὴν ὑφ' ἡμῶν ὑπερασπιζομένην ἐτυμολογίαν κρίνῃ ὀρθήν, δικαιολογήσῃ αὐτὴν καὶ γλωσσικῶς, ὅτε μόνον ἀσφαλὴς ἢ περίπου ἐφεξῆς κριθήσεται.

Π. Σ. ΦΩΤΙΑΔΗΣ, Δ[r] Ν.

Ο ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ NAUCK

ΚΑΙ

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ.

Ἀρίστου φιλολόγου καὶ εὐφυεστάτου κριτικοῦ ἡ τελευτὴ ἠγγέλθη πρὸ βραχέος χρόνου ἐκ Πετρουπόλεως, τοῦ Αὐγούστου Nauck γεννηθέντος ἔτει 1822ῳ καὶ ἐπὶ τριτημόριον αἰῶνος κοσμήσαντος τὴν αὐτοκρατορικὴν Ἀκαδήμειαν τῶν ἐπιστημῶν ἐν Ῥωσίᾳ. Ὁ θάνατος ἀφήρεσε τὴν μὲν ἐπιστήμην φιλοπονώτατον θεράποντα καὶ δεξιώτατον ἐργάτην, ἡμᾶς δὲ τοὺς νεωτέρους πολυτιμότατον διδάσκαλον καὶ ὠφελιμώτατον συνεργάτην ἐν τῇ περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα διατριβῇ.

Τοῦ φιλολογικοῦ ἔργου κατήρξατο ὁ Nauck ἔτει 1848ῳ διὰ τοῦ βιβλίου, ἐν ᾧ μετὰ θαυμαστῆς φιλοπονίας συνέλεξε καὶ ἐν τέχνῃ οὐ τῇ τυχούσῃ διέταξε τὰ ἐν τοῖς λεγομένοις «παλαιοῖς σχολίοις» παραδεδομένα λείψανα τῶν εἰς τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη καὶ τὰ δράματα τῶν τραγικῶν ποιητῶν «ὑπομνημάτων» ὀνομαστοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας γραμματικοῦ, Ἀριστοφάνους τοῦ Βυζαντίου. Μετὰ τὸ βιβλίον τοῦτο, ἐν ᾧ ὁ Nauck μόλις τὸ 26ον ἔτος ἄγων ὑπέθετο τὸ θεμέλιον τῆς φιλολογικῆς δόξης, ἐγένετο ἔτει 1867ῳ ἡ ἔκδοσις παλαιοῦ λεξικοῦ, τοῦ ὑπὸ τῶν φιλολογούντων συνήθως καλουμένου τῷ ὀνόματι «Lexicon Vindobonense».

Τὸ ἔργον, ἐν ᾧ ὁ Nauck τὸ πρῶτον πλείστην ἐμαρτύρησεν ἅμα μὲν τὴν φυσικὴν δεξιότητα ἅμα δὲ τὴν ἐξ ἐνδελεχοῦς ἀναγνώσεως καὶ μελέτης προσκεκτημένην κριτικὴν ἄσκησιν καὶ πεῖραν τοῦ Ἕλληνος λόγου καὶ μάλιστα τοῦ ποιητικοῦ, εἶναι ἡ ἔκδοσις τῶν τραγῳδιῶν τοῦ Εὐριπίδου ἡ ἐν δυσὶ τόμοις ἔτει 1854ῳ καὶ ἐν τρισὶ (μετὰ τῶν λειψάνων τῶν ἀπολομένων δραμάτων τοῦ ποιητοῦ) ἔτει 1871ῳ γενο-

μένη, ἡ δευτέρα ἀκολουθήσασα εἰς τὰ ἀξιόλογα «Εὐριπίδεια μελετήματα» τὰ κατακεχωρισμένα ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι τῷ ὀνομαζομένῳ «Mémoires de l' Académie impériale des sciences de St. Petersbourg» τοῦ ἔτους 1859ου (1, 12). Ἔτει 1856ῳ τὸ πρῶτον ἐξέδωκεν ἐν Λιψίᾳ τὰ λείψανα τῶν ἀπολομένων δραμάτων ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων τραγικῶν, τὸ δεύτερον δὲ ἔτει 1889ῳ μετὰ πλείστων διορθώσεων καὶ προσθηκῶν. Τῶν «μελετημάτων» εἰς Εὐριπίδην τὸ β΄ μέρος ἐδημοσιεύθη ἔτει 1862ῳ ἐν τοῖς «Ὑπομνήμασι» τῆς Ἀκαδημείας (5, 6).

Μετὰ τὸν θάνατον (1856ῳ) τοῦ διαπρεποῦς φιλολόγου τῆς Γοττίγγης Φρειδερίκου Schneidewin ὁ Nauck ἐπεμελήθη τῆς διασκευῆς τῆς ὑπ' ἐκείνου πεφιλοπονημένης ἑρμηνείας τῶν τραγῳδιῶν τοῦ Σοφοκλέους, διασκευῆς ἥτις διετέλεσε γινομένη ἐν ὀκτὼ κατὰ μικρὰ διαλείμματα ἐπαναληφθείσαις ἐκδόσεσι μέχρις ὀλίγου χρόνου πρὸ τῆς τελευτῆς τοῦ ἀνδρός. Ἰδίαν κριτικὴν ἔκδοσιν τοῦ Σοφοκλέους συνέταξεν ὁ Nauck ἔτει 1867ῳ.

Εἰς μακρὸν καὶ ξηρὸν πίνακα θὰ μετέπιπτεν ὁ περὶ τῶν κατορθωμάτων τοῦ ἀνδρὸς προκείμενος σύντομος καὶ γενικώτερος λόγος, ἂν ἐπεχειροῦμεν καὶ νὰ καταλέξωμεν ὅσας ὁ Nauck κατεχώρισε καὶ ἐν ἄλλοις περιοδικοῖς καὶ ἐν τοῖς καλουμένοις «Mélanges Gréco-Romains» τῆς Πετρουπόλεως πραγματείας, ἐν αἷς ἐσπούδασεν ἅμα μὲν νὰ ἀποδείξῃ ὅ τι ἐν τῷ προλόγῳ εἰς τὴν κριτικὴν ἔκδοσιν τοῦ Σοφοκλέους περὶ τῶν σῳζομένων χειρογράφων τοῦ ποιητοῦ ἰσχυρίσατο: «Sophoclis codices quotquot nobis innotuerunt novicii sunt et ad unum pessimi; praebent enim tragoedias summi poetae ab hominibus criticae artis prorsus ignaris licenter interpolatas omnique vitiorum genere inquinatas, et in plurimis gravissimisque corruptelis omnes consentiunt», ἅμα δὲ νὰ σαφηνίσῃ καὶ στηρίξῃ εἰς τὸ κείμενον τῶν τραγῳδιῶν ἰδίας μεταβολάς, αἵτινες ὑπὸ πολλῶν εἶχον πολεμηθῇ ὡς λίαν τολμηραί.

Μικρὰν ὁ Nauck ἀπονέμων ἀξίαν εἰς τὰ χειρόγραφα τῶν τραγικῶν ἐν χωρίοις, ἅτινα κατ' αὐτὸν ἐλυμήναντο ἄκριτοι διορθωταὶ καὶ ἀμαθεῖς ἀντιγραφεῖς, ἐλαχίστην ἀπέδιδεν εἰς τὰ Ὁμηρικὰ χειρόγραφα ἐν τῇ ἀποκαταστάσει τῶν τύπων, μάλιστα τῶν ὀνοματικῶν καὶ ῥηματικῶν, οὓς κατ' αὐτὸν παρήλλαξαν οἱ γραμματικοὶ τῆς Ἀλεξαν-

δρείας, ἰδίᾳ δὲ ὁ Ἀρίσταρχος, μεθαρμόζοντες πρὸς τὴν Ἰωνικὴν-Ἀττικὴν διάλεκτον τὰς ἀρχαίας καὶ γνησίας Ὁμηρικὰς λέξεις. Ἐκ τῆς θεωρίας ταύτης ὁρμώμενος ὁ Nauck ἐδόξαζεν ὅτι ἡ ἀνακάθαρσις καὶ διόρθωσις τοῦ Ὁμηρικοῦ κειμένου τὰ πολλὰ δέον νὰ στηρίζηται οὐχὶ ἐπὶ τῆς γραπτῆς παραδόσεως, ἀλλ' ἐπὶ εὐσταθῶν καὶ ὡρισμένων νόμων, οὓς νὰ διδάξῃ δύναται μόνον ἐπιμελὴς τῶν ἐπῶν αὐτῶν σπουδὴ καὶ ἀκριβὴς μελέτη· τοὐναντίον δέ, οὐδεὶς λόγος, ἀπεφαίνετο ὁ ἀνήρ, δύναται νὰ γίνηται περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων, ἐν ὅσῳ τυφλῶς εὐλαβούμεθα καὶ ἀτόλμως πτήσσομεν τὸ κῦρος τοῦ Ἀριστάρχου καὶ τῶν Ἀρισταρχείων.

Στενῶς συνημμένος πρὸς τὸ περιλεσχήνευτον ζήτημα περὶ τῆς γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν εἶναι καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐκδόσεως αὐτῶν, οὐδέποτε δὲ ἄλλοτε ἢ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις τόσον σαφὴς ἐδηλώθη καὶ ἐν τούτῳ τῶν φιλολογούντων ἡ ἀσυμφωνία, ἥτις τελευτῶσα δὲν δύναται ἢ νὰ προεξομαλίσῃ τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν εὕρεσιν τῶν ἀληθῶν ἤ, ὅπου τοῦτο φύσει εἶναι ἀδύνατον, τουλάχιστον τῶν πιθανωτάτων. Τρεῖς ἐγένοντο μέχρι τῆς σήμερον αἱ μέθοδοι ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν τοῦ Ὁμήρου· καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐστηριγμένη εἶναι ἁπλῶς ἐπὶ τῆς παραδόσεως τῶν χειρογράφων καὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν γραφῶν κατὰ τὰ ἄριστα αὐτῶν καὶ ἀρχαιότατα· ἡ δὲ δευτέρα ἐπὶ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Ἀρισταρχείου κειμένου τῇ βοηθείᾳ τῶν κατ' ἐπιτομὴν παραδεδομένων ἐν τοῖς σχολίοις ὑπομνημάτων τοῦ γραμματικοῦ· ἡ δὲ τρίτη μέθοδος σκοπὸν ἔχει νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸ κείμενον οὐχὶ ὅπως ἀνεγίνωσκον αὐτὸ ὁ Ἀρίσταρχος καὶ οἱ περὶ αὐτόν, ἀλλ' ὅπως πιθανώτατα ἐποίησεν αὐτὸς ὁ Ὅμηρος ἢ αὐτοὶ οἱ Ὅμηροι. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ μεθόδῳ, ἧς ἡ ἀτέλεια φανερωτάτη οὖσα οὐδενὸς λόγου χρῄζει, ἐπρωτοστάτησε πλὴν ἄλλων ὁ Χριστιανὸς Heyne (1802ῳ), ὅστις δὲν ἐνόησε νὰ ἀποστῇ τῆς κοινῆς τῶν κωδίκων γραφῆς («Vulgata»), ἀπρὶξ δ' ἐχόμενος τῆς παλαιᾶς συνηθείας κατεφρόνησε τῶν ὑπὸ τοῦ Γάλλου φιλολόγου Ἰωάννου de Villoison ὀλίγῳ πρότερον ἀνακαλυφθέντων καὶ ἔτει 1788ῳ ἐκδοθέντων πολυτίμων Βενετικῶν σχολίων, ἐξ ὧν θησαυρὸν ὅλον Ἀρισταρχείου σοφίας ἐκαρπώσαντο οἱ ὕστερον ἐκδόται.

Ὁ Heyne οὐδὲ ἀπόμοιραν εἶχε τοῦ δαιμονίου πνεύματος τοῦ Φρειδερίκου Αὐγούστου Wolf, ὅστις ἐγέννησε μὲν τὸ νεώτερον Ὁμηρικὸν

ζήτημα ἐν τοῖς διατεθρυλημένοις «Προλεγομένοις εἰς Ὅμηρον» (1795ῳ), ἵδρυσε δὲ τὴν δευτέραν μέθοδον τὴν διὰ τῆς Ἀρισταρχείου ἑρμηνείας καὶ κριτικῆς, ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ἰλιάδος τῇ ἐκ δύο τόμων συγκειμένῃ, μέθοδον, ἣν ἐπιμελῶς κατόπιν ἐκαλλιέργησαν ὀνομαστοὶ κριτικοί, οἷοι ἐγένοντο ὁ Κάρολος Lehrs ὁ καὶ ἴδιον λαμπρὸν πόνημα περὶ Ἀριστάρχου συγγράψας φέρον τὴν ἐπιγραφὴν «de Aristarchi studiis Homericis» (1833) ὁ Ἐμμανουὴλ Bekker καὶ ὁ Φρειδερῖκος Ritschl, κατὰ τοὺς νῦν δὲ χρόνους ἐν πολλοῖς εὐφυῶς συμπληροῦσι δοκιμώτατοι φιλόλογοι, ὧν προεξάρχει ὁ ἐν Koenigsberg καθηγητὴς Ἀρθοῦρος Ludwich, ὁ συγγράψας μὲν ἔτει 1885ῳ δύο σοφοὺς τόμους περὶ τῆς Ἀρισταρχείου κριτικῆς καὶ ἐκδοὺς τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη μετὰ πολυτίμων κριτικῶν σημειωμάτων, ἀσχολούμενος δὲ νῦν περὶ τὴν ἔκδοσιν καὶ τῶν παλαιῶν εἰς Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσσειαν σχολίων.

Καὶ τῆς δευτέρας ταύτης μεθόδου δὲν ἤργησαν νὰ φανῶσι δεινοὶ πολέμιοι, μάλιστα δὲ μετὰ τὰς θαυμασίας Ὁμηρικὰς μελέτας τοῦ πρὸ δύο ἐτῶν τελευτήσαντος δαιμονίου τοῦ Ὀλλανδικοῦ Λουγδούνου καθηγητοῦ Καρόλου Cobet, τῶν πολεμίων δὲ τούτων ἡγεῖτο ὁ Nauck, ὁ ἐκδοὺς τὴν Ὀδύσσειαν μὲν ἔτει 1874ῳ, τὴν Ἰλιάδα δὲ ἔτεσι 1877ῳ καὶ 1879ῳ, ἔκτοτε δὲ πλείστας ὅσας πραγματείας περὶ τῶν Ὁμηρικῶν ζητημάτων δημοσιεύσας ἐν τοῖς «Mélanges Gréco-Romains». Δριμὺς ἐπεξέρχεται ὁ Nauck κατὰ τοῦ Ἀριστάρχου μεμφόμενος μὲν αὐτῷ ἄγνοιαν τοῦ Ὁμηρικοῦ λόγου καὶ πλείστας τῶν γραφῶν αὐτοῦ ὡς ἡμαρτημένας ἀποβάλλων, σπουδάζων δὲ αὐτὸς νὰ ὁρίσῃ τὴν γνησίαν μορφὴν τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τύπων, οἷοι οἱ «Ἡρακλέεος», «ἔεν», «ἔσσ'», «τερπέμεν», «κρεάων» καὶ ἀπείρων ἄλλων ἀντὶ τῶν παραδεδομένων «Ἡρακλῆος», «ἦν», «εἶς», «τέρπειν», «κρειῶν» καὶ λοιπῶν· ἐπειδὴ δέ, ὡς εἰκός, ἡ εἰσαγωγὴ τούτων καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων δὲν εἶναι εὔκολος πανταχοῦ, θέλων ὁ Nauck αὐστηρῶς νὰ ἀκολουθήσῃ τῇ ἀναλογίᾳ καταφεύγει εἰς μεταβολὰς τοῦ κειμένου, αἵτινες οὔτε μικραὶ οὔτε ὀλίγαι εἶναι.

Δόλιχον τοῦ λόγου θὰ κατετείνομεν, ἂν ἐπεχειροῦμεν λεπτομερῶς νὰ παραστήσωμεν καὶ πλατέως νὰ ἀναπτύξωμεν τοῦ ἀνδρὸς τὰ Ὁμηρικὰ μελετήματα, ἐξ ὧν ἀφορμὴν ἔλαβον καὶ ἄλλοι διάσημοι φιλόλογοι, οἷοι εἶναι ὁ Γουλιέλμος Christ καὶ ὁ Βιλαμοβίτσιος de Moel-

lendorf καὶ οἱ λοιποί, πρὸς ἔργα ἅτινα, καὶ ἂν ἄλλη ἐλλείπῃ αὐτοῖς ἀξία (ὅπερ ἡμεῖς δὲν δοξάζομεν), συνετέλεσαν καὶ συντελοῦσιν, ὡς ἀρχόμενοι ἐλέγομεν, εἰς ἐξομαλισμὸν τῆς ὁδοῦ τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀγούσης, πόρρω ἀπέχοντα τῶν φανταστικῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ Knight καὶ τῶν περὶ τὸν Knight. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τοῦ Nauck μεταβολαί τινες εἶναι ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς ἡμαρτημέναι, ἄλλαι δὲ ἀπίθανοι διότι στεροῦνται τοῦ ἱστορικοῦ ἀποδεικτικοῦ λόγου, ὡς ἐπίσης ἀληθὲς εἶνε ὅτι ὅπως ὁ Nauck μετέβαλε τοῦτον καὶ ἐκεῖνον τὸν στίχον, δύναται δεύτερος καὶ τρίτος νὰ μεταβάλῃ αὐτοὺς κατ' ἄλλον τρόπον, μετὰ τοῦ αὐτοῦ δικαίου ἰσχυριζόμενος ὅτι ἡ ἑαυτοῦ μεταβολὴ εἶνε καὶ ἡ ἀληθής· ἐν τούτῳ δὲ καὶ κεῖται τὸ ἐπισφαλὲς μεθόδου, καθ' ἣν δυνάμεθά ποτε νὰ ἔχωμεν, ἐὰν μὴ ἔχωμεν ἤδη, τοσούτους Ὁμήρους γνησίους δῆθεν, ὅσοι εἶναι καὶ οἱ διασκευασταὶ τοῦ διὰ τοῦ χρόνου παραδεδομένου ἡμῖν ἑνὸς καὶ μόνου· αὐτὸς δὲ ὁ Nauck ὁμολόγει ὅτι τὴν αὐστηρὰν ἀναλογίαν, ἧς ἐνθουσιώδη ὑπέρμαχον ἐκήρυξεν ἑαυτόν, δὲν ἠδυνήθη πανταχοῦ νὰ ἐφαρμόσῃ, καταλιπὼν δὲ τὴν περὶ τῶν ὑπολελειμμένων φροντίδα τοῖς ἄλλοις καὶ ἄκων ἠκολούθησεν ἐν πολλοῖς τῷ Ἀριστάρχῳ, πλαγίως οὕτω μετριάζων καὶ ἀρρήτως κολάζων ὅσας πικρὰς κατὰ τῆς σχολῆς τοῦ κλεινοῦ γραμματικοῦ ἐξήνεγκε μομφάς. Ἀλλ' ὅμως παρὰ πάντα τὰ εἰρημένα ἡ φιλολογικὴ ἐπιστήμη, ἐν ὅσῳ ζῇ ἀλώβητος ὑπὸ τοῦ ὁσημέραι στενώτερον πολιορκοῦντος αὐτὴν «πρακτικοῦ» λεγομένου «πνεύματος» τοῦ αἰῶνος ἡμῶν, θὰ διατελῇ ὀφείλουσα χάριτας εἰς ἄνδρα, ὅστις ἔμπειρος μὲν γνώμων τῶν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ εἰδήμων κριτὴς τῶν κατὰ τὰς διαλέκτους αὐτῆς λαμπρῶς διευκρίνησε πολλὰς Ὁμηρικὰς χρήσεις, ἐπιτήδειος δὲ παρατηρητὴς καὶ ἀγχίνους κριτικὸς εὐστόχως ἐπηνώρθωσε πολλὰ τοῦ κειμένου χωρία οἰκτρῶς ὑπὸ τῶν ἀντιγραφέων ἐφθαρμένα. Τὰ δὲ ἀστοχήματα τοῦ Nauck, ὅσον ἂν μεγάλα ὑποτεθῶσι, συγγνώμης ἄξια θὰ εὕρωσιν ἐπιεικεῖς κριταί, ὅσοι γινώσκουσι μὲν τὰ πλεῖστα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ κατορθώματα αὐτοῦ, ἐν νῷ δὲ ἔχουσιν ὅτι φύσει σύνεστι τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι τὸ ἐξαμαρτάνειν καὶ ὅτι καὶ τοῦ Nauck μεγαλοφυέστεροι φιλόλογοι, ὁ Valckenaer, ὁ Ruhnken, ὁ Porson, ὁ Bentley, ὁ Cobet καὶ ἄλλοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καυχηθῶσιν ὅτι ἔμειναν ἀνεπηρέαστοι ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης ἀτελείας.

Τολμηρὸν οὐχ ἧττον ἢ ἐν ταῖς Ὁμηρικαῖς διασκευαῖς ἔδειξεν ἑαυ-

τὸν ὁ Nauck ἐν ταῖς εἰκασίαις εἰς τοὺς τραγικούς, ἰδίως δὲ ἐν ταῖς εἰς τὸν Σοφοκλέα. Ὅτι τὰ κείμενα τῶν δραματικῶν διὰ πολλοὺς λόγους, ὧν τινες εὐνόητοι εἶναι καὶ ἀφ' ἑαυτῶν, παρεδόθησαν ἡμῖν μᾶλλον ἐφθαρμένα ἢ τὰ τῶν πεζῶν συγγραφέων, περὶ τούτου συμφωνοῦσι πάντες· ἀλλ' ὅμως οὐδεμία ἀμφιβολία ἐπιτρέπεται νὰ ὑπάρχῃ καὶ περὶ τούτου, ὅτι ἡ κριτικὴ πλεῖστα χωρία ἀσφαλῶς ἅμα καὶ ἁπλῶς μέχρι τοῦδε θεραπεύσασα πλείω, σωφρόνως ἀσκουμένη, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι θὰ δυνηθῇ νὰ θεραπεύσῃ.

Ἀλλ' ὁποία τις εἶναι ἡ νῦν δὴ εἰρημένη «σώφρων ἄσκησις» τῆς κριτικῆς;

«Ἡ κριτική, ἐλέγομεν ἄλλοτε, τὸ λαμπρότατον τῆς γραμματικῆς μέρος ἀληθῶς εἶναι καὶ τὸ δυσκολώτατον αὐτῆς, πολλῶν φροντίδων τελευταῖον ἐπιγέννημα· ἀπαιτεῖ καὶ τῆς γλώσσης τῆς ἀρχαίας γνῶσιν ἀκριβῆ καὶ τοῦ παλαιοῦ σύμπαντος βίου ἐξέτασιν λεπτομερῆ, πρὸς δὲ τούτοις τοῖς ἐπικτήτοις καὶ ὀρθότητα ἀντιλήψεως καὶ ὀξύτητα διανοίας καὶ φαντασίας ζωηρότητα, δῶρα ταῦτα ἅτινα ἡ φύσις δυσκόλως χαρίζεται πάντα ὁμοῦ· πρόσθες εἰς αὐτὰ καὶ παλαιογραφικὴν προπαιδείαν καὶ ἄσκησιν οὐκ ὀλίγην . . . . Καινὸν δὲν λέγει τις, ἐὰν εἴπῃ ὅτι πασῶν ἀρίστη καὶ πιθανωτάτη εἶναι ἡ διόρθωσις, ἣν αὐτὰ τὰ χειρόγραφα *παλαιογραφικῶς* καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς *πραγματικῶς* δύναται νὰ ἀσφαλίσῃ καὶ ἐμπεδώσῃ κατά τινα οἱονδήποτε τρόπον. Καὶ ὅμως ἡ ἀλήθεια αὕτη ὅσον φανερὰ καὶ ἁπλῆ εἶναι, τόσον καὶ ὡς ἀρχαιότροπος καὶ ἄχρηστος κινδυνεύει ὁσημέραι νὰ νομίζηται πρὸς βλάβην τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης· ἀλλ' ἐὰν μὴ λεπτομερὴς παλαιογραφικὴ ἔρευνα τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων μεταλλαγῶν, ἃς κείμενόν τι ἔπαθε κατὰ διαφόρους χρόνους ὑπὸ διαφόρων ἀντιγραφέων, ἐὰν μὴ ἀκριβὴς γραμματικὴ καὶ ἄλλη τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ μελέτη ὑποτεθῇ βάσις εἰς τὴν κριτικὴν ἐργασίαν, προασφαλίζουσα οὕτως εἰς τὰς προτεινομένας μεταβολὰς ἢ βεβαιότητα πλήρη ἢ τουλάχιστον πιθανότητα ἱκανήν, ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν μὰ τοῦ Ἑρμοῦ τὸν λόγον ποῖον ἄλλο θεμέλιον, ἀνθρωπίνως ἐπινοηθέν, δύναται νὰ ὑποτεθῇ εἰς τοῦ κριτικοῦ τὸ οὐχὶ εὔκολον ἔργον. Ἐὰν δὲ ἐν τῇ κριτικῇ τῶν ἀρχαίων κειμένων ἐπιτρέπηται ἡμῖν τὰ πάντα νὰ ἀποτολμῶμεν, οὐδὲν ἄλλο κατορθοῦμεν ἢ κλονοῦμεν ἐκ θεμελίων καὶ σείομεν αὐτόρριζον αὐτὴν τὴν παράδοσιν, εἰς ἣν καὶ μόνην ὀφείλομεν ὅσα ἔ-

χομεν κείμενα· ὅταν δὲ τὴν παράδοσιν ἀφαιρέσωμεν πᾶν ἀξίωμα καὶ ἀποσυλήσωμεν πᾶσαν πίστιν καὶ πᾶν κῦρος, τί μένει ἡμῖν; ποῦ τότε τὸ θεμέλιον ἐφ' οὗ ἐστηρίξαμεν τὸ κριτικὸν οἰκοδόμημα ἡμῶν; τὸ θεμέλιον ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἀκρίτων «κριτικῶν» ἐπισωρευμάτων μετεβλήθη ἤδη ἀνεπαισθήτως εἰς ἄμμον, γινώσκομεν δὲ τί πάσχουσι κατόπιν τὰ ἐπὶ ἄμμου οἰκοδομηθέντα· πίπτουσιν οἰκτρῶς μεταβαλλόμενα εἰς ἄχριστον λίθων καὶ χωμάτων σωρόν.

Πράγματι δέ, σωρὸς ἄχρηστος εἶναι τὸ πλῆθος, τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο καὶ μέγα πλῆθος ὅπερ κατεφόρτισε μέχρι τοῦδε εἰς τῶν συγγραφέων τὴν ράχιν ἡ αὐθαίρετος τολμηρία τῶν νεωτέρων «κριτικῶν»· δὲν ἐπινοοῦσιν οἱ πλεῖστοι αὐτῶν μεταβολὴν σήμερον ταύτην ὅπως, αὐτοὶ πάλιν φανερῶς ἀποδοκιμάζοντες ἢ συνηθέστερον ἀρρήτως ἀποκηρύσσοντες αὐτήν, δοκιμάσωσι τὴν ἀμφίβολον ἡδονὴν νὰ ἀναστηλώσωσιν αὔριον ἐκείνην; ἢ εἶναι ὀλίγοι καὶ ὅσοι ἀνὰ τρεῖς καὶ πέντε ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ χωρίῳ προβάλλοντες τὰς εἰκοτολογίας περιάγουσι τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν παράδοξον ἀμηχανίαν περὶ ἀπονομῆς τῶν πρωτείων τῆς . . . . . ἀπιθανότητος; Εἰς ὑπερτριάκοντα, ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, ἀνέρχονται αἱ εἰς τοὺς πρώτους τῆς Σοφοκλέους Ἀντιγόνης στίχους ὑπό τε ξένων καὶ ἡμετέρων προταθεῖσαι μεταβολαί, πρὸς ἃς ἀφορμὴν ἔδωκε τὸ παρέλκον ἐκεῖνο «ἄτερ» ἐν τῷ τετάρτῳ στίχῳ ὃν πάντες ἔχουσι διὰ μνήμης, μία δὲ αὐτῶν:

οὐδὲν γὰρ οὔτ' ἀλγεινὸν οὔτ' ἄτης ἄτη,

δι' ἧς καὶ σπονδεῖος εἰσήχθη εἰς τὸν ἰαμβικὸν τρίμετρον ἐν τῇ ἕκτῃ χώρᾳ, ὀφείλεται, ἐὰν μὴ ἡ μνήμη ἀπατᾷ ἡμᾶς, εἰς ἐπιφανῆ φιλόλογον· ἀλλ' ἐφ' ὅσον τοιαῦται εἶναι αἱ μεταβολαί, οἷαι αἱ ἤδη προτεταμέναι, ἡμεῖς εἰλικρινῶς ὁμολογοῦμεν ὅτι προτιμῶμεν νὰ συνανοηταίνωμεν μετὰ τοῦ Σοφοκλέους ἢ νὰ συσσωφρονῶμεν μετὰ τῶν νεωτέρων.

Καὶ οὕτω πάσχουσιν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς παραδοξότατον ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πάθημα· οὐχὶ τριάδες καὶ πεντάδες πλέον, ἀλλὰ εἰκοσάδες καὶ τριακοντάδες ὅλαι εἰκοτολογιῶν κατέκλυσαν καὶ κατακλύζουσι καὶ νῦν ἔτι ἑκατοντάδας χωρίων, χωρὶς πλειστάκις μία ἐξ αὐτῶν νὰ εἶναι καὶ κατ' ἐλάχιστον τῆς ἄλλης πιθανωτέρα· τί λέγομεν; χωρὶς πολλάκις πρὸς μηδεμίαν νὰ ὑπάρχῃ πιθανὸς ἂν μὴ ἀποχρῶν

λόγος, πλὴν ἐὰν ὡς τοιοῦτος ὑποληφθῇ ὁ ἁπλοῦς ἔρως πρὸς καινοτομίαν καὶ διαστροφὴν τῆς ὀρθῆς καὶ ἀθῴας παραδόσεως. Τὸ δὲ ἀποτέλεσμα ὅλης ταύτης τῆς ματαιοπονίας; παρερμηνεύων ὁ εἷς τὸν συγγραφέα, μεταδιδάσκων αὐτὸν ὁ ἄλλος σαφέστερα δῆθεν καὶ σοφώτερα, κινδυνεύομεν νὰ ἀναπλάσωμεν κατὰ τὸν ἐπιόντα εἰκοστὸν αἰῶνα, ἂν μὴ ἀνεπλάσαμεν ἤδη κατὰ τὸν νῦν, ἴδιον ἕκαστος ἡμῶν Αἰσχύλον καὶ Σοφοκλέα καὶ ὅλον τὸ ἄλλο πλῆθος τῶν συγγραφέων, οὐδὲν ἄλλο μέλλοντας κοινὸν νὰ ἔχωσί ποτε πρὸς τοὺς ἀπ' αἰώνων κεκοιμημένους, εἰ μὴ τὸ ὄνομα.

Ἀλλὰ «κριτικὴ» δὲν εἶναι αὕτη· ἐὰν δὲ «κριτικοὺς» ὀνομάσωμεν τὸ πλῆθος τῶν νεωτέρων παραμορφωτῶν, τότε ἀγνοοῦμεν πῶς ἐν ταῖς σελίσι τῆς ἱστορίας τῆς κριτικῆς θὰ ὀνομάζωνται τοῦ λοιποῦ οἱ ἀληθεῖς αὐτῆς μύσται καὶ ἱεροφάνται, ὅσοι πρῶτοι καὶ σαφῶς ἐδίδαξαν ἡμᾶς τὰς ὑγιεῖς ἀρχὰς καὶ ἐπιτυχῶς ἐφήρμοσαν αὐτὰς εἰς τῶν συγγραφέων τὰ κείμενα. Ποῦ τότε ὁ Bentley καὶ ὁ Porson, ὁ Hemsterhuis καὶ ὁ Valckenaer, ὁ Ruhnken καὶ ὁ Dawes, ὁ Hermann καὶ ὁ Κοραῆς, ὁ Boeckh καὶ ὁ Ritschl; ποῦ τότε ὁ μέγας Cobet; παραλείπομεν δὲ ἐπιφανεῖς φιλολόγους δευτέρας καὶ τρίτης τάξεως, ἰδίᾳ δὲ ἐν τῇ σοφῇ Γερμανίᾳ.

Διεφθαρμένα, οὐδεὶς πλέον ἀρνεῖται τοῦτο ὀρθῶς σκεπτόμενος, παρεδόθησαν ἡμῖν τὰ Ἑλληνικὰ βιβλία, κριτικὴ δὲ ἀξία τοῦ ὀνόματος τοῦτο ὀφείλει νὰ καταστήσῃ ἑαυτῇ ἔργον, πῶς ἀπὸ τῆς παραδόσεως ἀναμφισβητήτῳ ἢ πιθανῷ τῷ τρόπῳ ἀφισταμένη νὰ πλησιάσῃ ἐπὶ πλεῖστον πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ὅτι τοῦτο ἐν ἀθλίως ἐστρεβλωμένοις χωρίοις εἰς ὀλίγους μακαριστοὺς καὶ συνέπεσε καὶ συμπίπτει, εἶναι δυστυχῶς ἀληθὴς λόγος· πολλαὶ καθ' ἑαυτὰς αἱ «palmares» λεγόμεναι τῶν φιλολόγων διορθώσεις ἐν τῇ εὐγενεστάτῃ κριτικῇ ἀσχολίᾳ, ἧς αἱ ἀνακαλυπτόμεναι ἀλήθειαι κατὰ τὸν μέγαν Wolf «δὲν εἶναι ἧσσον πειστικαὶ ἢ ἐφ' ὅσαις δικαίως καυχῶνται αἱ πρακτικαὶ ἐπιστῆμαι» («........ die Kritik ..... die zu einer Wahrheit leitet die nicht minder ueperzeugend ist, als deren sich die exacten Wissenschaften mit Recht rühmen»), εἶναι πάλιν ὀλίγαι παραβαλλόμεναι πρὸς τῶν χωρίων τὸ πλῆθος, ὅσα ἔμειναν καὶ μένουσιν ἔτι καὶ θὰ μένωσιν ἴσως διὰ τοῦ παντὸς ἀδιόρθωτα, ἐν ὅσῳ καὶ τὰ ἡμέτερα μέσα μένουσι τὰ αὐτά· ὅσα χωρία ἔσχον τὴν κακὴν

τύχην καὶ μετὰ τοσαύτας φροντίδας νὰ κηρυχθῶσιν «*insanabilia*», τοιαῦτα θὰ εἶναι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, πλὴν ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ θαυμαστή τις τύχη εὐνοήσῃ ἡμῖν δωρουμένη κώδικας ἀρχαιοτέρους τῶν σῳζομένων γνωστῶν. Δι' ἁπλῶν εἰκοτολογιῶν, οἵας πᾶς τις εὐκόλως δύναται νὰ κατασκευάσῃ ὅταν μάλιστα εἶναι ἠσκημένος καὶ περὶ τὴν «ταχυδακτυλουργικὴν» παλαιογραφικὴν τέχνην, δὲν θὰ θεραπεύωμεν αὐτά· τοὐναντίον δέ, «κακὸν κακῷ διδόντες ἄκος» αὐξάνομεν τὴν σύγχυσιν καὶ ἐπιτείνομεν τὸν κυκεῶνα. Οὕτω δέ τις κρίνων τὰ πράγματα δὲν δύναται ἢ μετὰ χαρᾶς νὰ ἀσπασθῇ τοῦ Cobet τὴν γνώμην καὶ εἰλικρινῶς νὰ θαυμάσῃ τὴν γενναίαν ἀπόφασιν αὐτοῦ, ἀποφεύγοντος νὰ ἐπιβάλῃ χεῖρα εἰς χωρία, ἅτινα νὰ διορθώσῃ «ὡς μὲν βούλεται οὐ δύναται, ὡς δὲ δύναται οὐ βούλεται».

Περιττὸν νομίζομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἐκ τοῦ προκειμένου λόγου ἀποκλείομεν πάντα τὰ χωρία, ὅσων ἡ μὲν κάκωσις φανερὰ οὖσα ἡ δὲ θεραπεία φανεροτέρα οὐδένα ἐπιτρέπει ἡμῖν λόγον τῆς παραδόσεως τῆς ὀφειλομένης εἰς ἀμαθεῖς διορθωτὰς καὶ ἔτι ἀμαθεστέρους ἀντιγραφεῖς. Διάφορα εἶναι καὶ τὰ χωρία περὶ τῆς θεραπείας τῶν ὁποίων, καὶ δεινῶς νοσούντων, οὐδέποτε ὀφείλομεν νὰ ἀποβάλωμεν τὰς ἐλπίδας· καὶ ἄξιον μὲν εὐχῆς θὰ ἦτο, ἂν τὰ ἀληθῆ ἐπήρχοντο εὐθὺς καὶ ἀμέσως εἰς τῶν κριτικῶν τὰς κεφαλάς, ἐπειδὴ

πρεσβέει πολὺ
φῦναι τὸν ἄνδρα πάντ' ἐπιστήμης πλέων·

ἀλλ' ἀφοῦ

..... φιλεῖ ... τοῦτο μὴ ταύτῃ ῥέπειν,

καλὸν τοὐλάχιστον εἶναι καὶ κέρδος δύναται μέγα νὰ νομισθῇ, ἐὰν δύο καὶ τριῶν κριτικῶν αἱ φροντίδες, ἧττον ἢ μᾶλλον τῆς ἄλλης ἡ ἄλλη εὔστοχος, παράσχωσι τετάρτῳ τινὶ ἀφορμὴν πρὸς τὴν πλήρη τοῦ ἀληθοῦς ἀποκάλυψιν».

Καὶ ταῦτα μὲν πλὴν ἄλλων καὶ διὰ παραδειγμάτων ξένων εἰκασιῶν καὶ ἡμετέρων ἐμπεδοῦντες καὶ διασαφηνίζοντες ἐλέγομεν πρὸ ἓξ ἐτῶν ἐν πραγματείᾳ, ἣν ἐπιγεγραμμένην «ἡ κριτικὴ ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἑλλάδι» εἴχομεν συντάξῃ πρὸς ἀνακοίνωσιν ἐν τῷ ματαιωθέντι Συνεδρίῳ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ Συλλό-

γου· ἔκτοτε δὲ ἀφορμὰς καὶ ἄλλας ἐλάβομεν ἔτι μᾶλλον νὰ ἐπιρρώσωμεν τὴν γνώμην, ὅτι τὰ ἔργα τὰ καθ' ἑκάστην ἀνατέλλοντα, μάλιστα τὰ περὶ τῶν τραγικῶν ποιητῶν, πλὴν σπανίων ἐξαιρέσεων ἐν αἷς δικαίως καταλέγεται καὶ ὁ σοφὸς τοῦ Μονάχου καθηγητοῦ Wecklein, μαρτυροῦσιν ὅτε ἡ κριτικὴ δοξασθεῖσα ἄλλοτε διὰ τῆς χορείας τῶν τε ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθέντων ἀνδρῶν κα' ἄλλων, παρεκτραπεῖσα τῶν σωφρόνων καὶ ὑγιῶν ἀρχῶν μετέπεσεν εἰς ἄγονον καὶ μηχανικὴν («schablonenhaft» φαῖεν ἂν Γερμανῶν παῖδες) ἐργασίαν, παντὸς ἄλλου ὀνόματος ἀξίαν ἢ τοῦ σεμνοῦ ὀνόματος τῆς κριτικῆς, εἰς Σισύφειον ἀγῶνα αὐθαιρέτων, πολλάκις ἀλλήλαις ἀντιμαχομένων μεταβολῶν καὶ ἀλλοκότων παραδιορθώσεων, αἵτινες κατ' εὐφημισμὸν ὀνομαζόμεναι «διορθώσεις» κινοῦσι τὴν ὀργὴν οὐχ ἧττον ἀηδίαν τῶν δυναμένων νὰ κρίνωσιν ὀρθῶς καὶ ἀσφαλῶς.

Τολμηροὶ εἰς μεταβολὰς ἐγένοντο καὶ ὀνομαστοὶ φιλόλογοι, πλὴν ἄλλων οἱ μακαρῖται Θεόδωρος Bergk καὶ Μαυρίκιος Schmidt, ἐκεῖνος ἐν τοῖς ἔργοις τῶν λυρικῶν ποιητῶν, οὗτος δὲ ἐν τοῖς τοῦ Σοφοκλέους καὶ Αἰσχύλου· ἀλλὰ τὰ ἐν τοῖς λοιποῖς τῆς ἐπιστήμης κεφαλαίοις κατορθώματα αὐτῶν, ὧν παρὰ τῷ δευτέρῳ ἄφθιτον μνημεῖον κεῖται ἡ πολυτιμοτάτη ἔκδοσις τοῦ λεξικοῦ τοῦ Ἡσυχίου, εἶναι τοσαῦτα, ὥστε νὰ ἰσοφαρίσωσι καὶ πρὸς δεκαπλάσια φανταστικὰ ἀποκινδυνεύματα· παραλείπομεν ὅτι παρὰ τῷ πρώτῳ πρὸς τὴν αὐθαιρεσίαν ἀντίρροπός πως ὑπάρχει ποιητικὴ χάρις ἄφθονος καὶ ἀβίαστος ἐπικεχυμένη εἰς τὰς ποικίλας μεταβολάς, ὅλως διαφόρους τῶν ψυχρῶν πεζολογημάτων τῶν ἄλλων.

Τὸ χάρισμα τῆς ποιτικῆς φαντασίας ἐκόσμει τὸν Nauck εἰς μείζονα ἢ τὸν Bergk βαθμόν· τὸ φύσει ποιητικὸν πνεῦμα ἐπικαλλύνας διὰ μακρὰς καὶ συντόνου μελέτης τοῦ τραγικοῦ λόγου κατώρθωσεν ὁ Nauck ἐπὶ τοσοῦτον νὰ κρατύνῃ καὶ τὸ λεγόμενον «γλωσσικὸν αἴσθηθημα», ὥστε νὰ ἀποβῇ πολλαχοῦ μὲν δεξιὸς τῶν σφαλμάτων τῆς παραδόσεως ἰχνηλάτης καὶ ἀσφαλὴς θεραπευτής, πολλαχοῦ δὲ γλαφυρώτατος διασκευτής, οὐδεὶς δὲ ὑπάρχει εἴτε τῶν σφοδρῶν αὐτοῦ ἀντιπάλων ὁ μὴ ὁμολογήσας ὅτι ἀληθῆ εὗρεν ἡδονὴν καὶ εἰς τὰς τολμηροτάτας τῶν μεταβολῶν, εἴτε τῶν μὴ λίαν ἀσμενιζόντων εἰς τὴ λεγομένην «ὑπερκριτικήν», μᾶλλον δὲ ἀσπαζομένων τὸ παράγγελμα «*quod vides periisse perditum ducas*» ὁ μὴ εἰπὼν ὅτι ὁ Σο

φοκλῆς πολαχοῦ, μάλιστα ἐν τοῖς μελικοῖς, καὶ ἂν μὴ ἔγραψεν ὅπως ἤκασεν ὁ Nauck, πάντως ὅμως κάλλιστα καὶ ἀξίως αὐτοῦ ἠδύνατο καὶ οὕτω νὰ γράψῃ.

Ἀλλὰ τὸ ἔργον, ὅπερ καὶ μόνον ἠδύνατο νὰ ἀσφαλίσῃ καὶ ἠσφάλισε τῷ Nauck ζηλωτὴν τιμὴν ἐν τῇ φιλολογικῇ ἐπιστήμῃ, εἶναι ἡ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθεῖσα Συλλογὴ τῶν λειψάνων τῶν ἀπολομένων δραμάτων τῶν Ἑλλήνων τραγικῶν, ἔργον ἀληθῶς τῶν δυσχερεστάτων, ἐν ᾧ δὲν πρόκειται ἀσκόπως νὰ παρατεθῶσιν ὅσοι στίχοι ῥητῶς ἀπεμνημονεύθησαν ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ πολιτικοῦ λόγου, ἀρχαίου τε καὶ μεταγενεστέρου, μηδὲ ἁπλῶς νὰ καταταχθῶσι κατὰ δράματα, ἔνθα ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα τούτων, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀποδοθῶσιν, εἰς τὸ προσῆκον ἕκαστος δρᾶμα, οἱ στίχοι οἱ ἄνευ τοῦ οἰκείου ὀνόματος παρειλημμένοι καὶ νὰ ἀνακαλυφθῶσιν ὅσαι δραματικαὶ ῥήσεις ἀρρήτως εἶναι συνυφασμέναι ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ καὶ ὅσαι, καὶ αἱ ἐλάχισται, παραδηλώσεις δραματικῶν χωρίων λανθάνουσιν ἐν αὐτῷ καὶ ὅσαι λέξεις, καὶ αἱ βραχύταται, εἶναι δάνεια καὶ ξέναι· ταῦτα δὲ πάντα μετὰ εὐλαβοῦς στοργῆς οὕτω νὰ συναρμοσθῶσιν, ὥστε, καθ' ὅσον τὸ πρᾶγμα εἶναι δυνατόν, νὰ ἐκφαίνηται καὶ ἡ ὅλη τοῦ ἀπολομένου δράματος πιθανὴ διάθεσις καὶ εὔλογος οἰκονομία· ἀπαραλλάκτως, ὅπως ἐν τοῖς μουσείοις ἐνθουσιώδης καλλιτέχνης μετὰ ἱερᾶς προσοχῆς συγκολλᾷ τὰ περισωθέντα τρίμματα ἀγάλματος, ἵνα ἀναδείξῃ πάλιν εἰς φῶς τὸ ἀρχαῖον κάλλος αὐτοῦ, ἔστω καὶ μερικόν, καὶ καταστήσῃ οὕτω καὶ τοὺς ἄλλους κοινωνοὺς τῆς τέρψεως τῆς ἐκ τῆς θέας.

Πρὸς τοιοῦτον παγχάλεπον ἔργον, ᾧ βάσις ὑπόκειται ἅμα μὲν καὶ καὶ ἄλλη πολυμερὴς προπαιδεία καὶ δὴ καὶ ἀκριβὴς γνῶσις τῶν ἀκεραίων σῳζομένων δραμάτων τῶν ἀρχαίων, τραγῳδιῶν τε καὶ κωμῳδιῶν, ἅμα δὲ καὶ ἀγχίνοια οὐχ ἡ τυχοῦσα πρὸς διαστολὴν τῶν τραγικῶν ἀπὸ τῶν κωμικῶν ὀξυδέρκεια πρὸς ἀνακάλυψιν παντὸς τραγικοῦ ὅπερ παρῴδησεν ἡ κωμικὴ μοῦσα, τέλος δὲ ἐπανειλημμένη καὶ ἐπιμελὴς μελέτη πάντων τῶν ἔργων τῶν πεζῶν συγγραφέων, ἀρχαίων τε καὶ μεταγενεστέρων, ὁ Nauck ἦτο παρασκευασμένος πολλῷ μᾶλλον τῶν πρὸ αὐτοῦ ἤδη ἔτει 1856ῳ, ὅτε ἐποιήσατο τὴν πρώτην ἔκδοσιν τῆς Συλλογῆς φερούσης τὸ ἁπλούστατον ὄνομα «tragicorum Graecorum fragmenta» μετὰ τριτημόριον ὅλον αἰῶνος, καθ' ὃ ὁ Nauck

οὐδέποτε ἐπαύσατο νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἔχων ἀνὰ χεῖρας τὰ Ἑλληνικὰ βιβλία, ἐδημοσίευσεν ἔτι 1889ῳ τὴν δευτέραν τῆς Συλλογῆς ἔκδοσιν πολλῷ τῆς πρώτης καὶ μᾶλλον ἐπιμεμελημένην καὶ πληρεστέραν, ἀφοῦ αἱ σελίδες ἀπὸ 784 ηὐξήθησαν εἰς 1022. Εἶχε δὲ ἡ ἐπιστήμη νέας ἐκδόσεως τῶν τραγικῶν λειψάνων ἐπείγουσαν ἀνάγκην, ἀφοῦ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1869ου, καθ' ὃ ὁ Γουλιέλμος Dindorf ἐξέδωκεν αὐτά, πλεῖστοι ὅσοι ἠσχολήθησαν περὶ τὰ λείψανα τῆς τραγικῆς τῶν ἀρχαίων μούσης, ἄλλοι μὲν διορθοῦντες εἴτε ἐξ ἑαυτῶν εἴτε ἐκ χειρογράφων τὰ παλαιά, ἄλλοι δὲ ἐπιμελῶς συλλέγοντες ὅσα νέα εὕρισκον κεκρυμμένα ἐν τοῖς βιβλίοις τῶν πεζῶν συγγραφέων. Εἰς τὸ ἔργον εὐμενὴς προσῆλθε καὶ ἡ ἀγχίστροφος τύχη, ἥτις ἐδωρήσατο ἡμῖν παπύρους Αἰγυπτιακοὺς σῴζοντας τοῦ Εὐριπίδου ἀγνώστους πολυτίμους στίχους, ὅσους ἐξέδωκαν δοκιμώτατοι φιλόλογοι, ὁ Weil ἐν Γαλλίᾳ καὶ ὁ Blass ἐν Γερμανίᾳ. Πρὸς τὴν θαυμαστὴν δὲ πολυμάθειαν, ἥτις ἐν ὅλῃ τῇ Συλλογῇ εἶναι τεθησαυρισμένη, καὶ τὴν κριτικὴν δεινότητα, ἥτις διαλάμπει ἐν αὐτῇ, ἐφάμιλος εἶναι ἡ ἱερὰ εὐλάβεια τοῦ Nauck πρὸς τὰς γνώμας τῶν ἄλλων, ἡ ἀξία μιμήσεως ἐπιμέλεια περὶ τὴν παράθεσιν τῶν ξένων εὑρημάτων καὶ ἡ εἰλικρινὴς ἐκτίμησις αὐτῶν. Τῶν Ἑλλήνων λογίων μνημονεύεται ἐν τῇ Συλλογῇ πλὴν ἄλλων καὶ ὁ κ. Κ. Κόντος, ὃν εὐλόγως μεγάλως ἐτίμα καὶ εἰλικρινῶς ἐπῄνει ὁ μακαρίτης καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ. Τῶν ἡμετέρων κατὰ καιροὺς εἰς τὰ λείψανα γενομένων παρατηρήσεων ἄλλαι μὲν ἐγένοντο δεκταὶ ἐν τῷ κειμένῳ αὐτῷ τῶν στίχων, ἄλλαι δὲ ἐμνημονεύθησαν ἁπλῶς ἐν τοῖς κριτικοῖς λεγομένοις παρασημειώμασιν. Ἀδιστάκτως δὲ ὁ σοφὸς ἀνὴρ καὶ μετὰ χαρᾶς τιμώσης τὸ ἦθος ἐδέξατο ἐν σελίδι 204ῃ τὴν ἄνευ τοῦ «ν» ἐκφορὰν τοῦ ὀνόματος τῆς γυναικὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος («Κλυταιμήστρα»), ἣν ἡμεῖς ἐξ ἀρχαίων κωδίκων, ἐπιγραφῶν καὶ ἐτυμολογιῶν γραμματικῶν τε παλαιῶν καὶ ποιητῶν πρὸ δέκα ἐτῶν εὐτυχήσαμεν νὰ ποδείξωμεν ὡς τὴν μόνην ἀληθῆ καὶ γνησίαν ἀντὶ τοῦ μετὰ τοῦ παραστήσαντος γράμματος «ν» ἐκφερομένου «Κλυταιμνήστρα», ὅπερ παρ' ἡμῖν βλέπει τις, ὡς μὴ ὤφελεν, ἔτι καὶ νῦν γραφόμενον ἔν τε ἐκδόσεσιν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ἐν νεωτέροις συγγράμμασι. Τῷ Nauck ἀκολουθοῦσι νῦν καὶ πάντες οἱ ἐν Εὐρώπῃ φιλολογοῦντες.

Μέλλοντες περὶ τῆς νέας ταύτης Συλλογῆς νὰ γράψωμεν διὰ μα-

κρῶν ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ καὶ νὰ ἐξενέγκωμεν ἣν ἡμεῖς ἔχομεν γνώμην περὶ πλείστων χωρίων πιστεύομεν ὅτι εὐχάριστον ἔργον τελοῦμεν ἐπισυνάπτοντες παραδείγματά τινα, σταγόνα ἐξ Ὠκεανοῦ ὅλου, ἐπιτήδεια ὅπως ἐμπεδώσωσιν ὅσα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶναι εἰρημένα περὶ τῆς κριτικῆς δεινότητος τοῦ ἀνδρός, ὅστις καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν Ἑταιρείαν ἠγλάιζε.

Γράφει ὁ Στράβων ἐν βιβλίου 10ου σελ. 470ῃ : «τῆς μὲν οὖν Κότυος τῆς ἐν τοῖς Ἠδωνοῖς Αἰσχύλος μέμνηται καὶ τῶν περὶ αὐτὴν ὀργάνων· εἰπὼν γὰρ

σεμνὰ Κότυος ὄρια δ' ὄργαν' ἔχοντες

τοὺς περὶ τὸν Διόνυσον εὐθέως ἐπιφέρει».

Χειρόγραφα τοῦ Στράβωνος ἔχουσι τὴν γραφὴν «ΚΟΠΤΟΥΣ» ἀντὶ τοῦ «ΚΟΤΥΟΣ», ὅθεν λαμπρῶς ὁ Nauck εὗρε (σελ. 20ῃ) τὸ ἀληθὲς «ΚΟΤΥΤΟΥΣ», γράψας:

σεμνὰ Κοτυτοῦς ὄργι' ἔχοντες·

δῆλον δὲ ὅτι καὶ ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Στράβωνος γραπτέον «Κοτυτοῦς» ἀντὶ τοῦ «Κότυος τῆς»: «τῆς μὲν οὖν Κοτυτοῦς ἐν τοῖς Ἠδωνοῖς Αἰσχύλος μέμνηται κ.τ.λ.».

Γράφει ὁ Πολυδεύκης (7, 193): «τὸ δὲ τῶν καπήλων ἐργαστήριον καπηλεῖον εἰρήκασιν οἱ κωμῳδοδιδάσκαλοι· καὶ τὸ κωμῳδούμενον ἐν Σοφοκλέους Φινεῖ

βλέφαρα κέκληταί γ' ὡς καπηλείου θύραι».

Εὐστοχώτατα ὁ ἀνὴρ εὗρεν (σελ. 285ῃ) ὅτι αἱ λέξεις «καπηλείου θύραι» ἀνήκουσιν εἰς κωμικόν, οὗ καὶ ἄξιαι εἶναι, οὐχὶ δὲ εἰς τὸν τραγικόν.

Παρατιθεὶς μακρὸν λείψανον Σοφοκλείου ῥήσεως ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἰσχὺν τῆς Κύπριδος ὁ Στοβαῖος ἐν Ἀνθολογίῳ (63, 6) ἀναφέρει πλὴν ἄλλων καὶ τάδε:

ἐντήκεται γὰρ πλευμόνων ὅσοις ἔνι
ψυχή· τίς οὐχὶ τῆσδε τῆς θεοῦ βορός;
εἰσέρχεται μὲν ἰχθύων πλωτῷ γένει,
χέρσου δ' ἔνεστιν ἐν τετρασκελεῖ γονῇ

Ὅτι ἡ λέξις «βορὸς» δὲν δύναται νὰ ἔχῃ κατά τε τὴν χρῆσιν καὶ τὴν σημασίαν ὑγιῶς ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Σοφοκλέους, οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφιβάλῃ· ἄλλος τις ἴσως θὰ ἤκαζεν ὅτι ὁ ποιητὴς εἶπε τὸ «βορά», ἀλλ' ἡ εἰκασία θὰ ἦτο πλημμελής· τάδε ἔγραψεν ὁ Nauck ἐν Mélanges Gréco-Romains (5, 213, ἐκδόσ. σελ. 329η): «τὸ *τῆσδε δεύτερος θεοῦ* μετέπεσε κατ' ἀρχὰς ἐν τοῖς χειρογράφοις εἰς τὸ *τῆσδε θεοῦ βος*· τὴν ἄλλην διαφθορὰν κατώρθωσε μετρικός τις ἀφροντιστῶν τοῦ νοῦ»· ὡραῖος καὶ ἄξιος τοῦ Σοφοκλέους ἐξέλαμψεν ἐκ τῆς εὐφυεστάτης παρατηρήσεως τοῦ ἀνδρὸς ὁ στίχος:

ψυχή· τίς οὐχὶ τῆσδε δεύτερος θεοῦ;

Ἀναφέρει ὁ Στοβαῖος (63, 4) τούσδε τοὺς στίχους τῆς Εὐριπίδου Ἀντιγόνης:

ἀνδρὸς δ' ὁρῶντος εἰς Κύπριν νεανίου
ἀφύλακτος ἡ τήρησις· κἂν γὰρ φαῦλος ᾖ
τἄλλ', εἰς ἔρωτα παῖς ἀνὴρ σοφώτερος.

Ἐν τῷ δευτέρῳ ἀμέτρῳ στίχῳ ὁ Matthiae ἀντὶ τοῦ «κἂν» ἤκασεν «ἢν», ἡ μεταβολὴ ὅσον ἁπλῆ εἶναι δὲν εἶναι καὶ ἀληθής, ἀφανίζουσα τὴν ἐν τῷ «καὶ» ἐνοῦσαν δύναμιν· ὁ Nauck καλῶς ἔγραψεν (σελ. 406η):

ἀφύλακτος ἡ τήρησις· ὡς κἂν φαῦλος ᾖ
τἄλλ', εἰς ἔρωτα πᾶς ἀνὴρ σοφώτερον·

δῆλον δὲ ὅτι ἐκρυέντος τοῦ «ὡς» διὰ τὸ ὅμοιον τέλος τῆς πρὸ αὐτοῦ λέξεως «τήρησις» μετρικός τις κατεσκεύασε τὸν παραδεδομένον ἡμῖν στίχον προσθεὶς μετὰ τὸ «κἂν» τὸ «γάρ».

Τάδε λέγει ὁ Πλάτων ἐν τῷ Γοργίᾳ, σελ. 486η: «ἀλλ' ὠγαθέ, ἐμοὶ πιθοῦ· παῦσαι δ' ἐλέγχων, πραγμάτων δ' εὐμουσίαν ἄσκει ὁπόθεν δόξεις φρονεῖν, ἄλλοις τὰ κομψὰ ταῦτ' ἀφείς, εἴτε ληρήματα χρὴ φάναι εἶναι εἴτε φλυαρίας,

ἐξ ὧν κενοῖσιν ἐγκατοικήσεις δόμοις».

Εἰς ταῦτα παρετήρησεν ὁ μὲν Ὀλυμπιόδωρος τὰ ἑξῆς: «ἐκεῖνος (ὁ Ζῆθος) εἶπε τῷ Ἀμφίονι *πολέμων δὲ εὐμουσίαν ἄσκει*, οὗτος δὲ

φησὶ *πραγμάτων*»· ὁ δὲ ἀρχαῖος σχολιαστὴς τάδε: «καὶ ταῦτα τὰ ἰαμβεῖα τοῦ Εὐριπίδου ἐκ τοῦ αὐτοῦ Ἀντιόπης δράματος εἴληφε. Σκόπει δὲ ὅπως δεῖ χρῆσθαι ταῖς μακροτέραις ῥήσεσι τῶν ποιητῶν, μὴ αὐτοὺς διόλου τιθέναι τοὺς στίχους, ἀλλά τι καὶ λέξεως πεζοτέρας εὖ πως αὐτοῖς ἀναμῖξαι. Ὁ τῶν στίχων δὲ νοῦς οὗτος· ὁ Ζῆθος φησὶ τῷ Ἀμφίονι μουσικῷ ὄντι *ῥίψον τὴν λύραν. κέχρησο δὲ ὅπλοις*· οὕτω καὶ Καλλικλῆς λέγει Σωκράτει *ἄφες φιλοσοφίαν, ἐλθὲ δὲ ἐπὶ τὴν πόλιν καὶ δίκαζε*»· ὁ Στοβαῖος παρέδωκεν ἡμῖν τούσδε τοὺς στίχους τῆς Ἀντιόπης:

τοιαῦτ' ἄειδε καὶ δόξεις φρονεῖν,
σκάπτων, ἀρῶν γῆν, ποιμνίων ἐπιστατῶν,
ἄλλοις τὰ κομψὰ ταῦτ' ἀφεὶς σοφίσματα (56, 13).

Λαμπρῶς ταῦτα συνάψας ὁ Valckenaer εὗρε τούσδε τοῦ ποιητοῦ τοὺς στίχους:

παῦσαι δ' ἐλέγχων, πολέμων δ' εὐμουσίαν
ἄσκει· τοιαῦτ' ἄειδε καὶ δόξεις φρονεῖν,
σκάπτων, ἀρῶν γῆν, ποιμνίοις ἐπιστατῶν,
ἄλλοις τὰ κομψὰ ταῦτ' ἀφεὶς σοφίσματα,
ἐξ ὧν κενοῖσιν ἐγκατοικήσεις δόμοις.

Ἀλλ' ὅτι τὸ «ἐλέγχων» καλῶς παρὰ Πλάτωνι εἰρημένον δὲν δύναται νὰ ἔχῃ τόπον καὶ παρ' Εὐριπίδῃ παρ' ᾧ περὶ ἄλλων ἐγίνετο ὁ λόγος, εἶναι οἴκοθεν δῆλον, ἄριστα δὲ ὁ Nauck (σελ. 416 ἑ) παραβαλὼν τὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν Ὀρνίθων στίχῳ 1382ψ:

παῦσαι μελῳδῶν, ἀλλ' ὅ τι λέγεις εἰπέ μοι

καὶ τὸ τοῦ Ἀνωνύμου κωμικοῦ:

παῦσαι μελῳδοῦσ', ἀλλὰ πεζῇ μοι φράσον

ἀνεκάλυψεν ὅτι οἱ κωμικοὶ παρῴδησαν τὸν στίχον τοῦ Εὐριπίδου:

παῦσαι μελῳδῶν, πολέμων δ' εὐμουσίαν.

Τοῦ Ἀρχελάου τοῦ Εὐριπίδου διέσωσεν ὁ Στοβαῖος (7, 5) τοὺς δύο στίχους:

ἓν δέ σοι μόνον προφωνῶ, μὴ ἐπὶ δουλείαν ποτὲ
ζῶν ἑκὼν ἔλθῃς, παρὸν σοὶ κατθανεῖν ἐλευθέρως.

Οὕτως ἔγραφον τὸ χωρίον πάντες οἱ λοιποί, μέχρις οὗ τοῦ Nauck ἡ ὀξυδέρκεια εὗρε (σελ. 432[ϟ]) τὸ γνήσιον «ἐλευθέρῳ»:

παρὸν σοὶ κατθανεῖν ἐλευθέρῳ.

Τῆς Δανάης τοῦ Εὐριπίδου παρέδωκεν ὁ Στοβαῖος (97, 24) τοὺς στοίχους:

φιλοῦσι γάρ τοι τῶν μὲν ὀλβίων βροτοὶ
σοφοὺς τίθεσθαι τοὺς λόγους· ὅταν δέ τις
λεπτῶν ἀπ' οἴκων εὖ λέγῃ πένης ἀνήρ,
γελᾶν· ἐγὼ δὲ πολλάκις σοφωτέρους
πένητας ἄνδρας εἰσορῶ τῶν πλουσίων
καὶ θεοῖς μικρᾷ χειρὶ θύοντας τέλη
τῶν βουθυτούντων ὄντας εὐσεβεστέρους.

Ἴσως τὸ «λεπτῶν» ἐν τῷ γ' στίχῳ θὰ νομίσῃ τις μὴ παντάπασιν ἀδικαιολόγητον· ἀλλ' ὅμως οὐδεὶς θὰ ἀρνηθῇ ὅτι καὶ τοῦ Nauck ἡ ἐλαχίστη μεταβολὴ «λειτῶν» εἶναι πιθανωτάτη (σελ. 458[η]). Ἐν τῷ ἕκτῳ στίχῳ ὁ ἐκδότης ἐδέξατο τοῦ Meineke τὴν εἰκασίαν:

καὶ τοὺς θεοῖσι μικρὰ θύοντας τέλη,

ἀνθ' οὗ ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι γραπτέον:

θεοῖς τε μικρᾷ χειρὶ θύοντας τέλη·

δῆλον δὴ ὅτι μετρικὸς ἐκρυέντος τοῦ «τε» προσέθηκεν ἐξ ἑαυτοῦ τὸ «καὶ» ὅπως συνδέσῃ τὸν στίχον, ἐπόδισε δὲ αὐτὸν κατὰ συλλαβάς:

καὶ θε-οῖς μι-κρᾷ χει-ρὶ θύ-οντας-τέλη,

ἀφροντιστήσας ὁ ἄμετρος τοῦ μέτρου. Ἀνακοινωσαμένοις ἡμῖν πρὸ πέντε μηνῶν τῷ Nauck τὴν εἰκασίαν ταύτην παρετήρησεν ὁ ἀνήρ: «man sagt wohl ἀφθόνῳ χειρί, ob aber μικρᾷ χειρί?»· δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι ὁ Nauck, ὅστις δὲν ᾐσχύνετο νὰ ὁμολογῇ μὲν τὰ ἑαυτοῦ ἀστοχήματα, συζητῶν δὲ νὰ δέχηται τὰς γνώμας τῶν ἄλλων

ὀρθὰς οὔσας, ζῶν θὰ ἔπειθεν ἑαυτὸν ἀναμιμνησκόμενος ὅτι οὐχὶ ἄλλος τις, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Αἰσχύλος ἐν Ἱκετίδων στίχῳ 958ῳ εἶπε:

δεδωμάτωμαι δ' οὐδ' ἐγὼ σμικρᾷ χερί.

Ὁ Στοβαῖος (Ἐκλ. 1, 7, 8) ἐφύλαξεν ἄλλους τε τῆς Δανάης στίχους καὶ τόνδε:

οὗτος θέρους τε λαμπρὸν ἐκλάμπει σέλας.

Κατὰ τὸν Nauck (σελ. 459ῃ) τὸ «ἐκλάμπει» ἔγραψε πρὸς τὸ «λαμπρὸν» ὁ ἀντιγραφεύς, τοῦ Εὐριπίδου εἰπόντος τὸ «ἐκπέμπει», κατὰ τὸ παρ' Αἰσχύλῳ ἐν Ἀγαμέμνονος στίχῳ 281ῳ:

λαμπρὸν ἐκπέμπων σέλας.

Τοῦ Μελεάγρου μνημονεύει τούσδε τοὺς στίχους ὁ Στοβαῖος (Ἀνθολ. 119, 9):

τερπνὸν τὸ φῶς μοι τόδ'· ὑπὸ γῆν δι' Ἅιδου σκότος
οὐδ' εἰς ὄνειρον οὐδ' εἰς ἀνθρώπους μολεῖν.
ἐγὼ μὲν οὖν γεγῶσα τηλικήδ' ὅμως
ἀπέπτυσ' αὐτὸ κοὔποτ' εὔχομαι θανεῖν.

Καὶ μέτρον καὶ ἔννοιαν ἔφθειρε κατὰ τὸν Nauck (σελ. 530ῃ) ὁ μετρικὸς ὅστις, ἐκρυέντος τοῦ «Ὁ Δ'» μετὰ θὸ «ΤΟ'Δ'», προσέθηκεν ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ «μοι», κατὰ δὲ τὸ «οὐδ' εἰς) μετέγραψε τὸ «ἡδὺς» εἰς τὸ «οὐδείς»:

τερπνὸν τὸ φῶς τόδ'· ὁ δ' ὑπὸ γῆς Ἅιδου σκότος
οὐδ' εἰς ὄνειρον ἡδὺς ἀνθρώποις μολεῖν·

παρέδραμεν ὁ ἐκδότης νὰ διοθώσῃ καὶ τὸ «αὐτὸ» εἰς «αὐτὸν», τ. ἔ. «τὸν σκότον:»:

ἐγὼ μὲν οὖν γεγῶσα τηλικήδ' ὅμως
ἀπέπτυσ' αὐτὸν κοὔποτ' εἴχομαι θανεῖν.

Γράφει ὁ Στράβων (10, 470): «τὴν κοινωνίαν τῶν περὶ τὸν Διόνυσον ἀποδειχθέντων νομίμων παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ τῶν παρὰ

τοῖς Φρυξὶ περὶ τὴν μητέρα τῶν θεῶν συνοικειῶν ἀλλήλαις.—Καὶ ἐν Παλαμήδει φησὶν ὁ χορὸς

ΟΥ' ΣΑ'Ν Διονύσου
κομᾶν ὃς ἀν' Ἴδαν
τέρπεται σὺν ματρὶ φίλᾳ
τυμπάνων ἐπ' ἰαχαῖς».

Φῶς ἔλαμψεν ἐκ τῆς ἐπινοίας τοῦ Nauck (σελ. 545ᾳ):

ΘΥ'ΣΑΝ Διονύσου
κόραν, ὃς κ. τ. λ.,

ἀνθοῦ προτιμότερον καθ' ἡμᾶς:

Θυσᾶν Διονύσου
κορᾶν, ὃς ἀν' Ἴδαν κ. τ. λ.

Τοῦ Φιλοκτήτου ὁ Στοβαῖος (Ἐκλ. 1, 1, 2) παρέδωκε τοὺς στίχους:

τί δῆτα θάκοις ἀΡΓικοῖς ἐνήμενοι
σαφῶς διόμνυσθ' εἰδέναι τὰ δαιμόνων;

Ὁ Nauck ἀνεκάλυψε (σελ. 618ᾳ) τὸ ἀληθές:

τί δῆτα θάκοις μαΝΤικοῖς ἐνήμενοι,

κατὰ τὸ παρ' Αἰσχύλῳ ἐν Εὐμενίδων στίχῳ 616ᾳ

οὐ πώποτ' εἶπον μαντικοῖσιν ἐν θρόνοις·

γνωστὸν δὲ ὅτι μυριάκις οἱ βιβλιογράφοι ἔγραψαν τὸ Ρ ἀντὶ τοῦ Ν καὶ τὸ Γ ἀντὶ τοῦ Τ.

Παρέδωκεν ὁ Πλούταρχος ἐν Ἠθικῶν σελίδι 120ᾳ ἀγνώστου τοῦ Εὐριπίδου τραγῳδίας· στίχον:

βίος γὰρ ὄνομ' ἔχει πόνος ἘΓΩ' Σ'·

καὶ ὁ Nauck εὗρε (σελ. 673ᾳ τὸ ἀληθές:

βίος γὰρ ὄνομ' ἔχει πόνος ΓΕΓΩ'Σ.

Παραλείποντες τὰ ἀδέσποτα λείψανα (Συλλογῆς, σελ. 837-958

παρατιθέμεθα ἐκ τῶν λοιπῶν ἐλασσόνων τραγικῶν (σελ. 719-833) τέσσαρας τοῦ Θεοδέκτου στίχους παρὰ Στοβαίῳ (Ἐκλ. 1, 8, 6):

ἀλλ' ὦ τάλαν Θυέστα, καρτέρει δαθανὼν
ὀργῆς χαλινόν· παρακελεύομαι δὲ σοὶ
τεθηγμένον ἐν ἄλλοις μυρίοις χρόνοις
τὰ πάντ' ἀμαυροῖ χὐπὸ χεῖρα λαμβάνει.

Λαμπρῶς ὁ Grotius διώρθωσε τὸ «δαθνὼν» εἰς τὸ «δάκνων», λαμπρῶς δὲ καὶ ὁ Nauck (σελ. 804 ?) τὸ «ἄλλοις μυρίοις χρόνοις» εἰς τὸ «ἀλλ' ὁ μυρίος χρόνος», ἀντὶ τοῦ «τεθηγμέΝΟΝ ἘΝ» γράψας «τεθηγμέΝΩι ΝΥ͂Ν»· ἀλλ' ἐὰν μὴ ἀπατώμεθα, ὁ ποιητὴς εἶπε «τεθηγμέΝΩι ΜΕΝ»,:

ἀλλ' ὦ τάλαν Θυέστα, καρτέρει δάκνων
ὀργῆς χαλινόν· παρακελεύομαι δὲ σοὶ
τεθηγμένῳ μέν, ἀλλ' ὁ μυρίος χρόνος
τὰ πάντ' ἀμαυροῖ χὐπὸ χεῖρα λαμβάνει,

τῇ βοηθείᾳ τῶν τριῶν εἰρημένων μεταβολῶν· πρὸ ἐτῶν ὑπερδισχιλίων δὲν εἶπεν ὁ ποιητής:

σύν τε δύ' ἐρχομένω καί τε πρὸ ὃ τοῦ ἐνόησεν;

Τοιαῦτα δι' ὀλίγων τὰ κατορθώματα τοῦ Nauck ἐν τῇ κριτικῇ τῶν κειμένων τῶν τραγικῶν ποιητῶν. Περὶ τὰ τοῦ πολιτικοῦ λόγου ὁ Nauck ὀλίγον ἠσχολήθη, ἀλλὰ καὶ ἐν οἷς ἐξέδωκεν ἐμαρτύρησε τὴν αὐτὴν κριτικὴν εὐστοχίαν καὶ παλαιογραφικὴν τριβήν, μνημονευτέαι δὲ ἐνθάδε εἶναι αἱ ἀξιόλογοι ἐκδόσεις τριῶν τοῦ Πορφυρίου ἔργων (1860) καὶ τοῦ ὑπὸ Ἰαμβλίχου βίου τοῦ Πυθαγόρου (1884). Ἔτει 1890ῷ ἔγραψε καὶ περὶ τῶν εἰς Σοφοκλέα ἀρχαίων σχολίων, ὁρμώμενος ἐκ τῆς ἡμετέρας παρὰ τῷ Teubner ἐκδόσεως (1887) περὶ ἧς καὶ εὐμενῆ ἀπεφήνατο γνώμην.

Εἰλικρινὴς τὸ ἦθος καὶ ἀπόνηρος τὴν γνώμην ὁ Nauck δὲν ἠσχύνετο, ὡς εἴπομεν, νὰ ὁμολογῇ τὰ ἴδια σφάλματα, ὡς γενναίοις ἐμπρέπει ἀνδράσιν· ἔγραψεν ἐν ταῖς εἰς τὰ σχόλια τῶν τραγῳδιῶν τοῦ Σοφοκλέους παρατηρήσεσι καὶ τάδε: «Electr. vers. 1344, pag. 155, 18: ἅπερ λεγόμενα πρὸς ἄκρον ἐστὶ παροξυντικά· dum ab

aliis edocear quid πρὸς ἄκρον sibi velit, requiro πρὸς ἔργον, i. e. *ad caedem perpetrandam*»· ὑποδείξασιν ἡμῖν αὐτῷ ὅτι τὸ «πρὸς ἄκρον» ἔχει ἄριστα ἰσοδυναμοῦν τῷ ἐπιρρήματι «ἄκρος», οὗ πυκνὴν ποιοῦνται ἐπὶ τοιαύτης ἐννοίας χρῆσιν οἱ παλαιοὶ σχολιασταί (πρβλ. πίνακος ἡμετέρας ἐκδόσεως σελίδα 476ην), ὁ Nauck ἔγραψε τὸ ἁπλούστατον τόδε: nunc edoctus sum»· εἰς ὁπόσα καὶ ὁποῖα ἄλλος θὰ κατέφευγε σοφίσματα θέλων ἀντὶ παντὸς νὰ στηρίξῃ τὴν σαθρὰν αὐτοῦ γνώμην!

Ὅτι ὁ Nauck καὶ περὶ πολλὰ ἥμαρτε, τὴν Νεφέλην ἀντὶ τῆς Ἥρας (τὸ δὴ λεγόμενον) λαβών, εἶναι οἴκοθεν δῆλον, ἐπίσης δὲ θὰ ἐθαυμάζομεν ἡμεῖς ἂν μὴ ἡμάρτανεν, ὅπως νῦν θαυμάζομεν ὅτι ἐν οὕτω δυσκόλῳ ἔργῳ δὲν ἥμαρτεν ἔτι περισσότερα. Ἐν τῷ 117ῳ λειψάνῳ τοῦ Εὐριπίδου ἐξέδωκε:

φίλαι παρθένοι, φίλαι μοι (σελ. 394η),

κατὰ τὸ σχόλιον εἰς Ἀριστοφάνους Θεσμοφοριαζουσῶν στίχον 1015ον καὶ ἑξῆς:

φίλαι παρθένοι, φίλαι,
πῶς ἂν ἀπέλθοιμι καὶ
τὸν Σκύθην λάθοιμι

τόδε: «παρὰ τὰ ἐξ Ἀνδρομέδας Εὐριπίδου *φίλαι παρθένοι, φίλαι μοι*· τὰ δὲ ἐπιφερόμενα *παρὰ* τὸ αὐτὸ *γορικόν*»· οὕτως ἀποκατέστησε τὸ σχόλιον ὁ Nauck κατ' εἰκασίαν τοῦ ἐπιφανοῦς φιλολόγου de Moellendorf, ἣν ὅμως ἡμεῖς δὲν διστάζομεν νὰ κηρύξωμεν ἄστοχον· οἱ κώδικες ἔχουσι: «τὰ δὲ ἐπιφερόμενα *πρὸς* τὸ αὐΤΟ (διὰ τοῦ γράμματος Ο) *χρήσιμον*» ὅπερ ἄνευ ὄκνου μεταβλητέον καθ' ἡμᾶς εἰς τό: «τὰ δὲ ἐπιφερόμενα πρὸς τὸ αὐΤΩι (διὰ τοῦ γράμματος Ω) χρήσιμον»· δῆλον δὴ ὅτι ὁ σχολιαστὴς τοῦτο θέλει νὰ εἴπῃ, ὅτι τὸ «φίλαι παρθένοι, φίλαι» ὁ Ἀριστοφάνης παρῳδῶν ἔλαβεν ἐκ τῆς Ἀνδρομέδας τοῦ Εὐριπίδου, τὰ δὲ λοιπὰ (*τὰ ἐπιφερόμενα* «πῶς ἂν ἀπέλθοιμι καὶ τὸν Σκύθην λάθοιμι») ἐπήνεγκεν ὁ κωμικὸς «πρὸς τὸ αὐτῷ χρήσιμον», τ.ἔ. συμφώνως πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, χάριν τοῦ ὑποκειμένου τῆς κωμῳδίας· ὅτι δὲ τοῦτο ὁ σχολιαστὴς καὶ οὐχὶ ἄλλο τι ἠθέλησε νὰ εἴπῃ, μαρτυρεῖ αὐτὸς γράφων εἰς Θεσμοφ. στ. 1098 (λείψ. 124)

τάδε: «ἐξ Ἀνδρομέδας τρία τὰ πρῶτα (γράφε «τὰ τρία πρῶτα») καὶ λοιπὸν ἐπέζευξε (δηλ. ὁ Ἀριστοφάνης) τὰ ἑξῆς» καὶ εἰς Βατράχων στ. 470 (λείψ. 383) τάδε: «τὰ μὲν ἑαυτῷ πλάττων λέγει, τὰ δὲ ἐξ Εὐριπίδου». Κατὰ ταῦτα τοῦ Nauck τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ αἱ λέξεις «πῶς ἂν ἀπέλθοιμι» (συμφώνως πρὸς τὴν εἰκασίαν τοῦ Moellendorf) ἀνήκουσιν εἰς τὸν Εὐριπίδην δὲν εἶνε ἀληθές.

Ἐν τέλει μακροῦ ἐκ 44 στίχων συγκειμένου, ἀξιολόγου λειψάνου τοῦ Εὐριπίδου, ὅπερ ἐδωρήσατο ἡμῖν πάπυρος τοῦ Διδότου ἐκδοθεὶς ἐν Παρισίοις πρὸ δώδεκα ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Weil, κεῖται μείζοσι χαρακτῆρσι γεγραμμένον τόδε:

ΣΤΙΧΟΙ ΜΔ,

κάτωθι δὲ τούτου λεπτοτέροις χαρακτῆρσι τόδε:

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣΣΜΟΔΡΕΓΑΤΗΣ.

Πλεῖστα ὅσα εἶναι γεγραμμένα περὶ τοῦ ἀνηκούστου τούτου «Σμοδρεγάτης» καὶ πολλαὶ εἶναι αἱ προβεβλημέναι εἰκασίαι περὶ τοῦ δράματος εἰς ὃ ἀνῆκον οἱ 44 στίχοι· καὶ ὁ μὲν Bergk ἀστοχώτατα ἤκασεν «ὁμηραπάτης», ὁ δὲ Cobet «ἀλὸς ἐργάτης», ὁ δὲ Gomperz «Εὐριπίδης σφόδρ' ἐργάτης» ὁ δὲ van Leeuwen «Σίσυφος δραπέτης» καὶ ὁ Holzner «δράματος ἐργάτης»· ὁ Nauck δικαίως ἀποδεξάμενος (σελ. 669 λ) τοῦ Cobet· τὸ εὕρημα «ἐργάτης» παρετήρησε: «pro ΔΕΡΓΑΤΗΣ sive ΔΕΕΡΓΑΤΗΣ cum primum ΔΕΕΓΑΤΗΣ scriptum esset, inde factum opinor ΔΡΕΓΑΤΗΣ. pregressae literae non ΣΜΟ sed (de quo iam Weilius cogitavit) ΕΓΣΟ (h. e. ΕΓΩ) fuisse videntur; scripserim igitur Εὐριπίδης· ἐγὼ δὲ ἐργάτης, qnibus verbis balbutiens discipulus significare id quod rectius dici poterat Εὐριπίδης μὲν ἐποίει, ἐγὼ δὲ ἔγραφον» ἡμεῖς θέλομεν νὰ μὴ ἀμφιβάλλωμεν ὅτι «ἐργάτης» νοεῖται αὐτὸς ὁ Εὐριπίδης, οὐχὶ δὲ ὁ ἀντιγραφεύς· ἄλλως δὲ, ἐν τῇ φωτοτυπικῇ εἰκόνι τοῦ παπύρου, ἣν ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν, σαφέστατον καὶ καθαρώτατον βλέπομεν γεγραμμένον τὸ ΣΜΞ (οὐχὶ δὲ ΕΓΣΟ, ὅπως μετὰ τοῦ Weil ἐνόμιζεν ὁ Nauck), νομίζομεν δὲ ὅτι οὐδὲν ἄλλο πρόκειται ἡμῖν

ἐν τῷ παπύρῳ ἢ μαθητοῦ, ἀποβλέποντος εἰς τὸ ἄνωθεν κείμενον ΣΤΙΧΟΙ ΜΔ, ἁπλούστατον γύμνασμα γραφικὸν τόδε:

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ. Σ. ΜΔ. Ο ΕΡΓΑΤΗΣ,

τ. ἔ. «Εὐριπίδης στίχων μδ' ὁ ἐργάτης».

Πάντες γινώσκομεν τὸ λαμπρὸν τῆς Εὐριπίδου τραγῳδίας Ἐρεχθέως λείψανον (Συλλογῆς 360), ὅπερ διέσωσεν ὁ Λυκοῦργος ἐν τῷ κατὰ Λεωκράτους, § 100· τὴν μακρὰν ῥῆσιν λυμαίνονται καὶ ἐν ἄλλοις χωρίοις δεινὰ τῶν ἀντιγραφέων πλημμελήματα, ὧν ἔνια εὐστόχως ἐπηνώρθωσαν οἱ κριτικοί, καὶ τοῖς στίχοις 25 καὶ τούτῳ ἑξῆς:

ἀλλ' ἔμοιγ' εἴη τέκνα
ἃ καὶ μάχοιτο καὶ μετ' ἀνδράσιν πρέπει,
μὴ σχήματ' ἄλλως ἐν πόλει πεφυκότα·
τὰ μητέρων δὲ δάκρυ' ὅταν πέμπῃ τέκνα,
πολλοὺς ἐθήλυν' εἰς μάχην ὁρμωμένους.
Μισῶ γυναῖκας αἵτινες πρὸ τοῦ καλοῦ
ζῆν παῖδας εἵλοντο καὶ παρῄνεσαν κακά.

Ἕνδεκα, οὐχὶ ὀλιγώτεραι, εἶναι αἱ προτεταμέναι μεταβολαὶ εἰς τὸν τελευταῖον ἕβδομον στίχον, καὶ κατὰ τὸ μέτρον καὶ κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἐκφορᾶς νοσοῦντα· πάσας δὲ τὰς εἰκασίας οὐκ ἀδίκως καθ' ἡμᾶς ὁ ἐκδότης τοῦ λόγου Κάρολος Scheibe (προλόγου σελ. 11) ἀπεκάλεσεν «incertas»· ὁ Grotius καὶ ὁ Scaliger ᾔκασαν «εἷλον» ἀντὶ «εἵλοντο» τὸ μέτρον μόνον θεραπεύοντες· ὁ Hermann «εἷλονθ' αἳ παρῄνεσαν», ὅπερ τὴν ἐκφορὰν παλαιογραφικῶς μὴ ἑρμηνεῦον δὲν εὐαρμοστεῖ καὶ κατὰ τὸν λόγον μετὰ τὸ ἡγούμενον «γυναῖκας αἵτινες»· ὁ Baiter ἀνέρριψε τὸ «εἷλονθ' ᾧ παρῄνεσαν», ὅπερ βεβιασμένως ἐξηγεῖται «εἵλοντο τούτῳ, ὅτι παρῄνεσαν»· ἔτι ἀπιθανώτερον τῶν εἰρημένων εἶναι τὸ τοῦ κλεινοῦ τῆς Γοτίγγης καθηγητοῦ Sauppe «εἷλονθ' ὥστ' ἄρ' ᾔνεσαν», τὸ τοῦ Reiske «ἑλόμεναι παρῄνεσαν», τὸ τοῦ Bergk «ὡς εἵλοντο κακά», τὸ τοῦ Hinrich καὶ Dobree «εἵλοντο παῖδας καὶ παρῄνεσαν», δ' ἀποβολῆς τοῦ «ζῆν» καὶ μεταθέσεως τῶν λέξεων «παῖδας» καὶ «εἵλοντο»· ἀπιθανώταται δὲ εἶνα αἱ εἰκασίαι Ἀνωνύμων «εἷλοντ' ἡδὲ» καὶ «εἷλονθ' ὅτι παρῄνεσαν» καὶ «εἷλονθ' αἵ τ' ἄρ' ᾔνεσαν»· ἑνδεκάτη μεταβολὴ εἶναι ἡ τοῦ Mat-

thiae «εἷλοντ' ἥ», ἣν ἀποροῦμεν πῶς ἐδέξατο ἐν τῷ κειμένῳ ὁ Nauck, ἀφοῦ διαζευκτικῆς ἐννοίας οὐδεὶς τόπος δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῷ χωρίῳ, προφανῶς δὲ διὰ τοῦ «παρήνεσαν κακὰ» ἐπιφέρεται τροπικὴ ἔννοια ἑρμηνεύουσα τὸ «ζῆν παῖδας εἵλοντο», ὧδε: «εἵλοντο τοὺς παῖδας ζῆν κακὰ (ἀνανδρίαν, ἄτιμον φυγὴν) παραινέσασαι αὐτοῖς»· ὑπολαμβάνομεν ἡμεῖς ὅτι ἔκειτο γεγραμμένον:

ΕΙΛΟΝΤΟΙϹ,

τ.ἔ. «εἷλοντ' οἷς», ὅπερ τῶν ἀντιγραφέων τις ἀνέγνω:

ΕΙΛΟΝΤΟΚ,

τ.ἔ. «εἵλοντο καί»· γνωστότατον δὲ εἶναι τὸ ταχυγραφικὸν σημεῖον τοῦ συνδέσμου «καὶ» διὰ τοῦ γράμματος Κ, καὶ μικρᾶς μετ' αὐτὸ ὑποστιγμῆς· ὅσον δὲ εἰς τὸ «εἷλοντ'», ἀνθ' οὗ ὁ ἀντιγραφεὺς ὁ πρῶτος ὤφειλε νὰ γράψῃ «εἷλονθ'», κρίνομεν περιττὸν νὰ μνημονεύσωμεν ὅμοια παραδείγματα ἐκ χειρογράφων. ὑπάρχουσι δὲ ἡμῖν πρόχειρα πλεῖστα· κατὰ ταῦτα ὁ Εὐριπίδης ἔγραψεν, ἐὰν μὴ ἀπατώμεθα:

μισῶ γυναῖκας αἵτινες πρὸ τοῦ καλοῦ
ζῆν παῖδας εἵλονθ' οἷς παρήνεσαν κακά.

ἐναντίον λέγεται παρ' Αἰσχύλῳ ἐν Προμηθέως στίχῳ 307 τό: «παραινέσαι γέ σοι | θέλω τὰ λῷστα».

'Αλλὰ πρὸς τὰς ἡμετέρας παρατηρήσεις δὲν εἶναι νῦν ὁ ἐπιτήδειος χρόνος καὶ τόπος. Τὰ ἀστοχήματα αὐτοῦ ὁ Nauck ἐξηγόραζεν ἅμα μὲν αὐτὸς πολλὰ ἄλλα καὶ γενναῖα εὑρίσκων εὑρήματα, ἅμα δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις πειθόμενος, ἐν νῷ ἔχων τὸ τοῦ Σοφοκλέους:

ἀνθρώποισι γὰρ
τοῖς πᾶσι κοινόν ἐστι τοὐξαμαρτάνειν·
ἐπεὶ δ' ἁμάρτῃ, κεῖνος οὐκέτ' ἔστ' ἀνὴρ
ἄβουλος οὐδ' ἄνολβος, ὅστις ἐς κακὸν
πεσὼν ἀκῆται μηδ' ἀκίνητος πέλῃ.

Περὶ δυσμὰς βίου ὁ Nauck συντόνως ἠσχολήθη καὶ περὶ τὰ λείψανα τῶν κωμικῶν ποιητῶν, εἰς ἅ, ὁρμώμενος ἐκ τῆς νεωτάτης ἐκδόσεως τοῦ Koch, ἐποιήσατο λαμπρὰς παρατηρήσεις ἐν Mélanges

Gréco-Romains (6, 53-180). Ἀλλὰ τοὺς προσφιλεῖς τραγικοὺς οὐδέποτε κατέλιπε καὶ μέχρι τελευτῆς: «ἀπὸ δύο ἐτῶν (ἔγραφεν ἡμῖν ἐκ Πετρουπόλεως τῇ 18 Ἀπριλίου τοῦ ἔτους τούτου) ἐκτυποῦται ἐνταῦθα μέγα λεξικὸν τῶν τραγικῶν λειψάνων. Τὰ σπουδαῖα προσκτήματα, ἅτινα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔσχον τὰ λείψανα διὰ τῶν ἀποκαλύψεων τοῦ Cohn, Gomperz, Mahaffy, Παπαδοπούλου τοῦ Κεραμέως καὶ Reitzstein, θὰ καταλέξω ἐν ἀναπληρωτικῷ τεύχει, ἐν ᾧ κατ' αὐστηρὰν ἐκλογὴν θὰ περιλάβω καὶ εἰκασίας τινὰς εἰς τὰ ἤδη ἐκδεδομένα· ὅθεν παρακαλῶ ὑμᾶς ὅπως ἐγκαίρως μὴ ἀνακοινώσητε τὰς νέας παρατηρήσεις ὑμῶν. Γράφοντι ὑμῖν ἀγγέλλει μοι ἐκ Μεσσήνης ὁ Hugo Rabe ὅτι εὗρε μικρὸν λεξικὸν περιέχον εἴκοσιν ἀγνώστους τραγικοὺς καὶ κωμικοὺς στίχους, ἐν οἷς καὶ τρεῖς τοῦ «Διονυσίσκου» τοῦ Σοφοκλέους, ὃν μέχρι τοῦ νῦν κακῶς ἐγινώσκομεν τῷ ὀνόματι «Διονυσιακός». Προσθῆκαι καὶ διορθώσεις δὲν θὰ λείπωσιν, ὡς δύναταί τις νὰ ἐλπίζῃ, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· ὅθεν διδότω τις ὅ τι ἐν τῷ παρόντι δύναται νὰ δίδῃ καὶ μὴ ἀναμενέτω «dum defluat amnis». Φεύγει ταχὺς τῶν ἀνθρώπων ὁ βίος· ἡ ἐπιστήμη ζῇ ἐπὶ πλείστας γενεάς».

Καὶ δὲν δύναται ἄλλο τι κάλλιον νὰ παραστήσῃ τὴν ἱερὰν πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα μανίαν τοῦ οἰχομένου ἀνδρὸς ἢ αἱ τελευταῖαι λέξεις ἐν τῇ περὶ τῶν κωμικῶν λειψάνων διατριβῇ αὐτοῦ:

«Einen Wunsch . . . Kann ich nicht unterdrücken. Bei der zumal den Deutschen Philologen anhaftenden Schreibseligkeit droht die Gefahr, dass durch die Flut der neueren Litteratur das Studium der alten Autoren von Iahr zu Iahr mehr beeintraechtigt wird. Möchte denn das jüngere Geschlecht stets die Mahnung des Horaz beherzigen, «*vos exemplaria Graeca nocturna versate manu, versate diurna*»,

λέξεις δι' ὧν κατακλείομεν καὶ ἡμεῖς τὸν παρόντα λόγον.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ, τῇ 22 Ὀκτωβρίου 1892.

ΠΕΤΡΟΣ Ν. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ.

Καλὸν ἐνομίσθη νὰ καταχωρισθῇ ἐνθάδε τὸ γράμμα, ὃ ἀπέστειλεν ὁ Ναύκιος τῇ Ἐπιστημονικῇ Ἑταιρείᾳ λαβὼν τὸ δίπλωμα, δι' οὗ αὕτη ἐπίτιμον τῆς Ἑταιρείας ἑταῖρον τὸν ἐνδοξότατον ἄνδρα ἀπέδειξεν.

Τῇ ἐντιμοτάτῃ Ἀθήνησιν Ἐπιστημονικῇ Ἑταιρείᾳ

Πρὸ ὀκτὼ ἡμερῶν ἔλαβον δίπλωμα τὸ ἀπαγγέλλον ὅτι ὑμεῖς, ἄνδρες ἐλλογιμώτατοι, τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας ἐπίτιμον ἐμὲ ἑταῖρον ἀπεδείξατε. Εὖ οἶδ' ὅτι τήνδε τὴν τιμὴν μάλιστα ὀφείλω τῇ εὐμενείᾳ τοῦ σεβαστοῦ τῆς Ἑταιρείας προέδρου. Ἃ γὰρ πρὸς διόρθωσιν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἐκ πολλοῦ χρόνου συνεβαλόμην ὀλίγου τ' ἐστὶν ἄξια καὶ ἀπονεμητέα οὐ τοσοῦτον ἐμοὶ ὅσον τοῖς πρὸ ἐμοῦ καὶ τοῖς κατ' ἐμὲ φιλολόγοις καὶ ἔτι μᾶλλον τῇ ἀνυπερβλήτῳ ἀρετῇ τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως, ἣν ἐκ παιδὸς θαυμάσας ἔχω. Ὅτι δ' ἡ ἐμὴ περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα σπουδὴ Κωνσταντίνῳ Σ. Κόντῳ τῷ ἐμπειροτάτῳ ἑλληνιστῇ καὶ εὐστοχωτάτῳ κριτικῷ οὐκ ἀπήρεσεν, εἰκότως γέγηθα. Ἅμα δὲ λυποῦμαι ἐνθυμούμενος ὅτι ἐγὼ ἅτε ἐν τῷ τέρματι τοῦ βίου καθεστὼς οὐκέτι οἷός τε ἔσομαι τῇ ἐπιφανεστάτῃ Ἑταιρείᾳ τὴν προσήκουσαν χάριν ἀποτίνειν· ἡδοίμην δ' ἂν εἴ μοι περιγένοιτο μὴ παντελῶς ἀναξίῳ φανῆναι τῆς τιμῆς ἣν ἐμὲ τετιμήκατε.

Τοῦ περιοδικοῦ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας συγγράμματος, τῆς Ἀθηνᾶς, τοὺς μὲν πρώτους δύο τόμους καὶ τὸ α΄ τεῦχος καὶ τὸ β΄ τοῦ τρίτου τόμου, ἃ ὁ σεβαστὸς πρόεδρος ἐμοὶ ἐδωρήσατο, μετὰ πολλῆς ὠφελείας ἀνέγνωκα, τὰ δὲ παρεπόμενα τεύχη παρὰ τῆς Ἑταιρείας δεξαίμην ἂν μετ' εἰλικρινεστάτης εὐχαριστίας.

Ἔρρωσθε, ἐλλογιμώτατοι ἄνδρες Ἑταῖροι, καὶ διατελεῖτε εὐμενῶς ἔχοντες τῷ μεγίστην χάριν ὑμῖν ἔχοντι καὶ ὑπερβαλλόντως ὑμᾶς τιμῶντι

ΑΥΓΟΥΣΤῼ NAUCK.

Ἐν Πέτρου πόλει
τῇ κ΄ Ἰανουαρίου 1892.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Κ'.

("Ιδε 'Αθηνᾶν Τόμ. Ε', σελ. 35-129).

Καθωμιλημένον — καθομιλούμενον.

'Εν τῇ ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου γενομένῃ Συγγραφῇ τῆς 'Αλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης φέρεται Μικρ. Συγγρ. σελ. 294, 56 Ταφ. «Ταῦτα καὶ μόνα κεφαλαιώσομαι, ὅτι τέσσαρας χρυσίνων χιλιάδας ἐγκρατῶς ἐζητήθημεν οἱ μηδὲ ψαμμίων ἢ χοὸς δράκα ἢ τὸ *καθομιλούμενον* σίελον ἐπὶ στόματος ἔχοντες».

'Επειδὴ κατὰ τὴν φύσιν τῆς 'Ελληνικῆς γλώσσης ὁ παρακείμενος *καθωμιλῆσθαι* εἶνε ἐπιτήδειος πρὸς δήλωσιν τοῦ *γεγονέναι* καὶ *εἶναι κοινὸν* ἢ *δημῶδες*, ἀδυνατοῦμεν δὲ νὰ πείσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὅτι ὁ Εὐστάθιος ὑπ' ἀγνοίας ἢ ἀμελείας ἀπέστη τῆς προσηκούσης χρήσεως, ἀποφαινόμεθα ὅτι ἐγράφη μὲν ὑπ' αὐτοῦ τὸ *καθΩμιλΗμένον*, ὡς ἐν σελ. 302, 29 «οὔτι ἑκόντες ἔς γε τὸ πᾶν, ἀλλ' εἰπεῖν *καθωμιλημένως* ἐκουσιακούσιοι», ἀνεγνώσθη δὲ κακῶς ὑπὸ τοῦ βιβλιογράφου τὸ *καθΟμιλΟΥμενον*.

Πολλάκις δ' ὁ Εὐστάθιος ποιεῖται χρῆσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος παρακειμένου ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς, οἷον

σελ. 20,25 : ὡς δὲ Ζεὺς οὐ μόνον ὁ κατὰ μῦθον πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε — ἀλλὰ καὶ ὁ κατὰ ἀναγωγὴν ἀὴρ καὶ αἰθὴρ — *καθωμίληται* τοῖς παλαιοῖς.

130,7 : διὸ ἡ *καθωμιλημένη* γλῶσσα ὁρμισίας τὰς τοῦ λιμένος προσγείους λέγει κατατομὰς καὶ καταγωγάς.

138,24 : ὅτι δὲ ἑκάεργος 'Απόλλων ὁ ἕκαθεν εἴργων ὡς τοξότης — *καθωμίληται* τοῖς παλαιοῖς.

309,39 : λαγόνες δὲ ὄρους *καθωμίληνται*.

310,44 : ὡς πολλαχοῦ *καθωμίληται.*
329,25 : τῇ *καθωμιλημένῃ* ἀρεσκείᾳ τῶν παλαιῶν.
367,36 : ὅτι δὲ μισθοφόροι οἱ Κᾶρες *καθωμίληται.*
449, 6 : ὃ καὶ λυκόφως ἡ *καθωμιλημένη* γλῶσσα καλεῖ.
487,29 : ὃ μυριαχοῦ *καθωμίληται.*
518,23 : κοινὴ μὲν (καὶ) *καθωμιλημένη* κλίσις τοῦ Ἄρεος.
555,44 : ὅτι δὲ διττῶς ἡ Ἶρις — *καθωμίληται.*
637,18 : ὅτι δὲ ἡ Ἄρτεμις ἡ αὐτή ἐστι τῇ σελήνῃ *καθωμίληται.*
690,26 : ὡς δὲ καὶ ἄλλως ἐμπαθῶς παντοίως εἶχον *καθωμίληται* κοινῶς.
805, 9 : τὸ δὲ δεξιὸν ὅτι πρὸς ἀγαθοῦ εἶναι τοῖς παλαιοῖς ἐδόκει — *καθωμιλημένον* ἐστί.
812,56 : χρήσιμα δὲ εἰς νοῦν τοιοῦτον καὶ ἡ *καθωμιλημένη* ὤχρα κτἑ.
835, 2 : ὁ δὲ ἁπαλὸς οἶνος *καθωμίληται.*
840,45 : ὅτι δὲ θάλαμος καὶ ὁ κοιτὼν λέγεται *καθωμίληται.*
857,55 : τὸ δὲ τοῦ Αἴαντος σάκος ὡς μέγα ἦν *καθωμίληται.*
978,51 : τὸ δὲ Ὠκεανὸν λέγεσθαι ἀπὸ τοῦ ὠκέως νάειν — *καθωμίληται.*
1266,44 : ἡ *καθωμιλημένη* γλῶσσα τὸν θανεῖν κινδυνεύοντα ἐλθεῖν εἰς τὰ τοῦ θανάτου λέγει ζυγά.
1349,26 : λέγει δὲ καὶ ἡ *καθωμιλημένη* γλῶσσα τοὺς ἀτυχεστέρους τῶν ἀρχόντων ἰσχυροὺς εἶναι κατὰ τοῦ ὑπ' αὐτοὺς δήμου.
1429,63 : ὁ δὲ πλείων λόγος καὶ *καθωμιλημένος* ἠριγένειαν λέγει τὴν ἐν τῷ ἦρι — γεννωμένην.
1471,12 : ὅτι δὲ ἐκ τῆς ζωϊκῆς γλώσσης μετηνέχθησαν καὶ αἱ κατὰ τοὺς αὐλοὺς γλῶσσαι *καθωμίληται.*
1531,53 : ὅτι δὲ πελεκῶ μὲν ἐπὶ ξύλων, πελεκίζω δὲ ἐπὶ προβάτων καὶ βοῶν καὶ ὅλως ζῴων *καθωμίληται* τοῖς γραμματικοῖς.
1533,45 : ὡς δηλοῖ τὸ *καθωμιλημένον* αὐχένιον.
1572,55 : ὡς δὲ καί τις ὕστερόν ποτε φιληδῶν τῷ ὀσπρίῳ ἐπεκαλεῖτο σκωπτικῶς δι' αὐτὸ Φακῆ *καθωμίληται.*

1616,58 : ὡς δὲ καὶ ἡ τοῦ φοίνικος ὀπώρα συντελεῖ εἰς οἶνον *καθωμίληται*.

1682,34 : καὶ μὴν καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν τέκνα ἐπίσης καὶ ἐκείνου καὶ ἐκείνης *καθωμίληνται*.

1696,44 : Ἀχιλλέα δὲ ὅτι Πάρις ἀνεῖλε τοξεύσας *καθωμίληται*.

1717,44 : ὅτι δὲ καὶ καθ' ἱστορίαν ἀγέλας ὅλας ἡμέρων ζῴων Ἕλληνες ἀφιέρουν δαίμοσιν — *καθωμίληνται* (γρ. *καθωμίληται*) ἐν ταῖς ἱστορίαις.

1851,48 : ὅτι δὲ νῆστις οὐ μόνον ὁ ἄγευστος σίτου ἀλλὰ καὶ ἔντερον μεταξὺ κοιλίας καὶ στομάχου *καθωμίληται*.

1941,37 : τὸ δὲ φεύγεσθαι τὰς πατρίδας ὑπὸ τῶν φονευσάντων *καθωμίληται*.

Γράφει δ' ὁ Εὐστάθιος καὶ ἐν ταῖς εἰς Διονύσιον Παρεκβολαῖς σελ. 256, 21 Διδ. «ὅτε ἀποτελοῦνται τὰ παρ' ἡμῖν κατὰ τὴν *καθωμιλημένην* γλῶσσαν λεγόμενα κυνοκαύματα» καὶ σελ. 271,20 «ὅτι δὲ προκατηγγυημένη ἦν τῷ Ἀχιλλεῖ ἡ Ἰφιγένεια *καθωμίληται*»

Διεξερχόμενός τις τὰ ἐκ τοῦ Εὐσταθίου κατειλεγμένα μαρτύρια τοῦ *καθωμιλῆσθαι* παρατηρεῖ ὅτι ἐν τοῖς πλείοσι τούτων ἰσοδυναμεῖ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος λέξις τῷ *διαβεβοῆσθαι* ἢ *τεθρυλῆσθαι*, οὗ γίνεται χρῆσις ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1113, 18 «ὅτι δὲ πολλὴν φυσικὴν οἰκειότητα πρὸς τοὺς τρέφοντας καὶ τημελοῦντας ὁ ἵππος ἔχει — *τεθρύληται*» καὶ σελ. 1790, 19 «ταχὺν δὲ τὸν κίρκον εἶναι καὶ Ἀπόλλωνος ἱερὸν *τεθρύληται*». Ἐφ' ὁμοίας ἐννοίας εἶπεν ὁ Ἀθήναιος σελ. 300 β' «ὅτι δ' ἤσθιον τὰς ἐγχέλεις καὶ μετὰ τεύτλων ἐντυλίξαντες *πολὺ* μέν ἐστι καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις κωμικοῖς». Πρβ. καὶ Λουκιαν. Νεκρ. Διαλ. Α', 1 «ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐν ἀμφιβόλῳ σοι ἔτι ὁ γέλως ἦν καὶ *πολὺ* τὸ· τίς γὰρ ὅλως οἶδε τὰ μετὰ τὸν βίον;» καὶ Ὑπὲρ τοῦ ἐν τῇ Προσαγ. Πταίσμ. 6 «*πολὺ* δ' ἂν καὶ ἐν τῇ τραγῳδίᾳ καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ κωμῳδίᾳ εὕροις τὸ ὑγιαίνειν πρῶτον εὐθὺς λεγόμενον», κτλ.

Εὑρίσκεται δ' ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου καὶ ὁ παρακείμενος *κεκοινῶσθαι* ἀντὶ τοῦ *καθεστάναι κοινὸν* ἢ *τεθρυλῆσθαι*, οἷον σελ. 135, 31 «*κεκοίνωται* δὲ πλέον ἤπερ τὰ μετὰ αὐξήσεως κοινά» καὶ σελ. 985, 51 «εἰ καὶ ἄλλως *κεκοίνωται* ὁ Τιτάν» καὶ σελ. 1018, 55 «*κεκοίνωται* γοῦν μάλιστα τὸ σκεδάζειν» καὶ

σελ. 1291, 32 «*κεκοίνωται* δὲ ἡ λέξις, ὡς δηλοῖ παρ' ἡμῖν τὰ σειράδια» καὶ σελ. 1307, 12 «τὸ δὲ παρήλασε *κεκοίνωται* παρὰ τοῖς ὕστερον τροπικῶς ἐπὶ νίκης τῆς οἱασοῦν» καὶ σελ. 1735, 50 «ὡς δὲ παρὰ τὸ μέλω καὶ αὐταὶ καὶ τὸ μέλι ἀλλὰ τοῦτο *κεκοίνωται*». Πρβ. καὶ σελ. 1679, 37 «οἷς σύστοιχα τὸ ὁμώνυμος, συνώνυμος καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐξ Αἰολίδος γλώσσης *ἐκοινώθησαν*» καὶ σελ. 1487, 1 «Ἴσως δὲ ἀχρηστίαν ἐκύρωσε τοῦ νάω τὸ οἰκῶ ἡ *κοίνωσις* τοῦ νάω τὸ ῥέω». Ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου κεῖται σελ 76 α' «ὅτι δὲ καὶ τὰ ἀπὸ Καύνου τῆς Καρίας ἐπαινεῖται *κοινόν*» καὶ σελ. 267 ε' «ὅτι δὲ οἰκέτης ἐστὶν ὁ κατὰ τὴν οἰκίαν διατρίβων, κἂν ἐλεύθερος ᾖ, *κοινόν*» καὶ σελ. 440 ε' «ὅτι δὲ φίλοινον τὸ τῶν γυναικῶν γένος *κοινόν*» καὶ σελ. 594 δ' «ὅτι δὲ καὶ Μένανδρος ποιητὴς ἦρα Γλυκέρας *κοινόν*». Πρβ. Αἰλιαν. Ποικ. Ἱστορ. Α', 19 «ὁ μὲν *δημώδης* λόγος καὶ εἰς πάντας ἐκφοιτήσας λέγει» καὶ Γ', 3 «ταῦτα μὲν οὖν *δημώδη* καὶ ἐς πολλοὺς ἐκπεφοίτηκεν» καὶ Γ', 45 «ὁ μὲν πρῶτος λόγος *δημώδης*, ὁ δ' οὐκ εἰς πάντας ἐξεφοίτησεν» καὶ Πλούτ. Περικλ. Λ', 4 «τοῖς περιβοήτοις καὶ *δημώδεσι* τούτοις ἐκ τῶν Ἀχαρνέων στιχιδίοις» καὶ Ἰάμβλιχ. περὶ τοῦ Πυθαγορ. Βίου 63 «τὰ γὰρ ἱστορούμενα περὶ τῆς ἐν Μυκήναις ἀνακειμένης — ἀσπίδος παρίεμεν ὡς πάνυ *δημώδη*» καὶ Τζέτζ. Ἱστορ. Δ', 921 (σελ. 153 Κισλ.) «τὸ λέγειν δὲ καὶ τίς φησιν ἑκάστην ἱστορίαν τῶν *δημωδῶν τε καὶ κοινῶν*, εἰ μή που τῶν σπανίων, καὶ χάρτας ἀναλίσκει μου καὶ πλείω ποιεῖ κόπον».

Ἄλλα παραδείγματα τοῦ παρακειμένου *καθωμιλῆσθαι* ἐκ συγγραφέων τοῦ μεταγενεστέρου ἑλληνισμοῦ, παρ' οἷς μόνοις ἀπαντᾷ τὸ ῥῆμα τοῦτο, θὰ καταλέξωμεν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ, ἐν ᾧ θὰ δηλώσωμεν καὶ ἣν ἡμεῖς ἔχομεν γνώμην περὶ τοῦ ἐν ἐπιγραφῇ τῶν μετὰ Χριστὸν χρόνων ἀναγνωσθέντος κατ' ἀναπλήρωσιν «παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις *καθο(μιλ)ουμένης*».

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Ἰανουαρίου 1893

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Σ. ΚΟΝΤΟΣ

Ἐν σελ. 34 τέλ. προσθετέον:

Σχολ. Θεοκρ. σελ. 255, 15 Ἀρ. «ὁ Ἀγεάναξ μέλλει *χωρίζεσθαι* εἰς τὴν πατρίδα»

Σχολ. Ἀριστοφ. σελ. 124, 33 Διδ. «καὶ γνοὺς ὁ Πηλεὺς ἐβόησεν· ἡ δὲ λυπηθεῖσα *ἐχωρίσθη*».

Πρβ. καὶ Διττεμβεργήρου *Συλλ. Ἐπιγρ. Ἑλλην.* 252, 30, σελ. 374.

Γραπτέον ἐν σελ. 39, 26: *ἐσάγεται* ἀντὶ τοῦ *εἰσάγεται*, ὃ κτέ., καὶ σελ. 44, 30: μετὰ προθέσεως ἢ προθέσεων, καὶ σελ. 68, 13: Λαρόχην, καὶ σελ. 74, 33: Berglerus, καὶ σελ. 87, 1: Πρβ.

Περὶ τοῦ *παλλακεύεσθαι* (σελ. 113, 21) παρατηροῦμεν ὅτι ἐλέχθη καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου βιβλ. Δ΄, 155 «τὴν Φρονίμην παραλαβὼν Πολύμνηστος — *ἐπαλλακεύετο*». Ἀλλὰ σημαίνει *ἐχρῆτο δίκην παλλακῆς*. Πρβ. Ἡσύχ. «*Ἐπαλλακεύετο*: παλλακῇ ἐχρῆτο».

Παροιμίας τριττὴ γραφή.

Ὑπάρχει παροιμία, ἣν τριττῶς ἡμεῖς εὕρομεν προενηνεγμένην, οἷον

Ἔτος φέρει, **οὔτις** ἄρουρα.
Ἔτος φέρει, **οὔτι** ἄρουρα.
Ἔτος φέρει, **οὐχὶ** ἄρουρα.

Ἐν τοῖς Ἠθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου κεῖται σελ. 701 α΄ «ὅθεν οὐκ ὀρθῶς οἱ λέγοντες ἔτος φέρει, οὔτις ἄρουρα τὰ καθ' Ὁμήρου (Τούρν.: *καθ' Ὅμηρον*) λέγουσι».

Παρὰ δὲ τῷ Θεοφράστῳ ἀπαντᾷ περὶ Φυτ. Ἱστορ. Η΄, ζ΄, 6 «διὸ καὶ παροιμιαζόμενοι λέγουσιν οὐ κακῶς ὅτι ἔτος φέρει, οὐχὶ ἄρουρα» καὶ περὶ Φυτ. Αἰτ. Γ΄, κγ΄, 4 «ὃ καὶ ἡ παροιμία καλῶς ἔτος φέρει, οὔτι ἄρουρα».

Ἡ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ γραφὴ *οὔτις ἄρουρα* οὐδαμῶς ἡμῖν ἀποδεκτὴ φαίνεται, τῶν δὲ παρὰ τῷ Θεοφράστῳ φερομένων *οὐχὶ ἄρουρα* καὶ *οὔτι ἄρουρα*, ὧν ἑκατέρας δύναται νὰ ὑπάρξῃ ὑπέρμαχος, προκρίνομεν τὴν δευτέραν ἐκφέροντες αὐτὴν ὧδε· «ἔτος φέρει, *οὔτΟΙ* ἄρουρα».

Πολλάκις ἔν τε τῷ ποιητικῷ καὶ τῷ πεζῷ λόγῳ γίνεται χρῆσις τοῦ *οὔτοι*, οὐχὶ δ' ὀλιγάκις μετέπεσον εἰς ἄλληλα τὸ ΤΟΙ καὶ τὸ ΤΙ, ὡς μέλλομεν ἀλλαχοῦ νὰ παραστήσωμεν. Κ. Σ. Κ.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ
ΑΘΗΝΑΣ

---

1. Ἕκαστος τόμος τοῦ περιοδικοῦ τούτου ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων τευχῶν, ὧν ἕκαστον ἐξ ὀκτὼ τοὐλάχιστον τυπογραφικῶν φύλλων.

2. Τὰ δημοσιευόμενα ἐν τῷ περιοδικῷ εἶνε πρωτότυποι πραγματεῖαι *φιλολογικαί*, *ἱστορικαί*, *ἀρχαιολογικαί*, *φυσικαὶ* καὶ *μαθηματικαί*. Εἰς τὰς φιλολογικὰς καὶ ἱστορικὰς πραγματείας ὑπάγεται πᾶσα φιλολογικῶς ἢ ἱστορικῶς διεξαγομένη διατριβή.

3. Ἐν τῷ περιοδικῷ καταχωρίζονται καὶ *βιβλιοκρισίαι*, ἂν περιορίζωνται ἀκριβέστατα ἐν τῷ περὶ οὗ ἡ κρίσις ἐπιστημονικῷ ζητήματι.

4. Πᾶσα *πραγματεία* καὶ *βιβλιοκρισία* εἶνε ὑπογεγραμμένη ὑπὸ τοῦ συντάξαντος αὐτήν.

5. Ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδεμία χρηματικὴ ἀμοιβὴ χορηγεῖται εἰς τοὺς συγγραφεῖς διατριβῶν, δίδονται δ' αὐτοῖς περὶ τὰ 25 ἀντίτυπα τῶν διατριβῶν αὐτῶν.

6. Αἱ διατριβαὶ ἐλεύθεραι ταχυδρομικῶν τελῶν ἀποστέλλονται πρὸς τὸν γραμματέα τῆς ἑταιρείας.

7. Διὰ τῆς «ΑΘΗΝΑΣ» ἀγγέλλεται πᾶν βιβλίον, οὗτινος ἀντίτυπον ἤθελε σταλῇ πρὸς τὸν γραμματέα τῆς ἑταιρείας.

8. Τὸ περιοδικὸν ἀνταλλάσσεται τῇ ἐγκρίσει τοῦ συμβουλίου πρὸς πᾶν περιοδικὸν ἡμεδαπὸν ἢ ἀλλοδαπόν.

9. Πάντες οἱ ἑταῖροι οἱ καταβαλόντες τὴν ἐνιαύσιον αὐτῶν χορηγίαν λαμβάνουσι τὸ περιοδικὸν δωρεάν.

10. Οἱ μὲν ἐν Ἑλλάδι συνδρομηταὶ τοῦ περιοδικοῦ πληρώνουσι 15 δραχμάς, οἱ δ' ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ δραχμὰς 18.

11. Πᾶς νέος ἑταῖρος ἐπιθυμῶν ν' ἀγοράσῃ τοὺς προηγουμένους τέσσαρας τόμους λαμβάνει αὐτοὺς καταβάλλων δι' ἕκαστον δραχ. 8.

Πᾶσα αἴτησις περὶ συνδρομῆς ἢ ἀγορᾶς τοῦ περιοδικοῦ πωλουμένου κατὰ τόμους ἀπευθύνεται πρὸς τὸν κ. Μαργαρίτην Εὐαγγελίδην, γραμματέα τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας.

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ Π

1893

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Μέρος Β΄. (1)

Διὰ τοῦ πρώτου μέρους τῆς πραγματείας μου «Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐν Ἑλλάδι» ἀπέδειξα, ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι μᾶλλον ἱστορικὸν ἢ γλωσσικόν, καὶ ὅτι πάντες ὅσοι εἴτε ὡς φιλόλογοι εἴτε ὡς γλωσσολόγοι εἴτε ὡς λογοτέχναι ἔκριναν αὐτὸ λαβόντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν νεωτάτην φάσιν τοῦ γραπτοῦ παρ' ἡμῖν λόγου καὶ μόνην ταύτην, ἐσφάλησαν· ὅτι τὴν πορείαν ταύτην ἐπέβαλλεν ἡμῖν αὐτὴ ἡ ἱστορία ἡμῶν, ἤτοι τὸ μέγεθος καὶ τὸ κλέος τῆς δοκίμου περιόδου εἵλκυε πάντοτε καὶ κατεπίεζε κατὰ λόγον τῆς σημασίας μὲν αὐτῆς ἀσημότητος δὲ τῶν ἑξῆς χρόνων πάσας τὰς ἀκολούθους ἐξησθενωμένας γενεὰς καὶ ἠνάγκαζεν αὐτὰς νὰ στρέφωνται καὶ ἀτενίζωσι καὶ πάσῃ δυνάμει ἀναρριχῶνται πρὸς τὸ λαμπρὸν παρελθὸν καὶ τοῦτο τοσούτῳ μᾶλλον ἢ ἧττον ἑκάστοτε ὅσῳ ἰσχυροτέραν ἢ ἀσθενεστέραν εἶχον τὴν συνείδησιν τῆς ἱστορικῆς συναφείας αὐτῶν πρὸς τοὺς παλαιοὺς καὶ ὅσῳ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐφιλοτιμοῦντο νὰ φανῶσιν ἄξιοι ἐκείνων. Ὅτε δὲ ἡ ἱστορικὴ αὕτη συνάφεια καὶ ὁ τοῦ παρελθόντος ζῆλος ἀφίκοντο εἰς τὸν ὕπατον βαθμόν, ἀνέστησαν μὲν τὸ ἔθνος ἐκ τῆς αἰσχρᾶς δουλείας, κατεσκεύασαν δὲ καὶ τὸν γραπτὸν

(1) Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ Α΄. μέρους ἐν *Ἀθηνᾶς* Τ. Β΄, σελ. 169 κἑξ. ἐφάνησαν περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος πραγματεῖαί τινες, λ. χ. Κ. Ῥάδου «Ἡ τελευταία φάσις τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐν Γαλλίᾳ». Δημ. Οἰκονομίδου «Περὶ τοῦ τρόπου τῆς λύσεως τοῦ παρ' ἡμῖν γλωσσικοῦ ζητήματος» ἐν τῇ *Ἑλλάδι* τοῦ Ἀμστελοδάμου Τ. Γ΄ 125 κἑξ. Κ. Παλαμᾶ σειρὰ ἄρθρων ἐν τῇ *Ἐφημερίδι* κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1891 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1892. Ἰακώβου Πολυλᾶ «Ἡ φιλολογική μας γλῶσσα» Ἀθην. 1892, καὶ Γεωργίου Καλοσγούρου «Κριτικαὶ παρατηρήσεις περὶ τῆς μεταφράσεως τοῦ Ἀμλέτου ὑπὸ Ἰ. Πολυλᾶ» ἐν *Παρνασσῷ* Τ. ΙΓ΄. Ὀλίγας λέξεις εἶπον καὶ ἐγὼ ἐν *Ἀθηνᾶς* Τ. Γ΄, σελ. 259 κἑξ., ἐδημοσιεύθησαν δὲ καὶ ἐν τῇ *Ἑστίᾳ* ἐκθέσεις τῶν ποιητικῶν διαγωνισμῶν τοῦ 1890 καὶ 1891 ἐν αἷς πολλὰ περὶ γλώσσης ἐκτίθενται. Μ. Μητσάκι «Μία φιλολογικὴ σελὶς εἰς δύο γλώσσας» Ἀθην. 1892.

ἡμῶν λόγον ὁποῖος εἶναι σήμερον. Ὁμοίως ἀπέδειξα ὅτι τὴν δημιουργίαν τοῦ λόγου τούτου ἀνέλαβον οὐχὶ καλλιτέχναι τοῦ λόγου, ῥήτορες ἢ συγγραφεῖς, ἀλλ' εἰδήμονες τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἱστορίας, καὶ ὅτι οὗτοι παρέλαβον μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς τῶν παλαιῶν γλώσσης τὸν λεξιλογικὸν θησαυρόν, ἔπλασαν δὲ πάλιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ τοῦ ἀρχαίου ὑλικοῦ τὰ ἐλλείποντα στοιχεῖα αὐτοῦ καὶ περιέβαλον πάντα ταῦτα διὰ τύπου ἀρχαίου.

Ἀλλ' ἄν, εἶπον τότε, τὴν τοιαύτην μέχρι τοῦδε πορείαν τῆς γραφομένης ἡμῶν γλώσσης ἐπέβαλεν ἡμῖν κατ' ἀνάγκην ἀμείλικτον ἡ μακραίων ἡμῶν ἱστορία, ἂν ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἀπεδείχθη ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχωσιν ἄλλως ἢ ὡς ἔχουσι τὰ κατὰ τὴν γλῶσσαν ἡμῶν, οὐχ ἧττον δὲν συνάγεται ἐντεῦθεν ὅτι καὶ ἔχουσιν ἄριστα κατὰ πάντα καὶ ὅτι πρέπει νὰ εἴμεθα παντελῶς εὐχαριστημένοι. Καὶ ἡ σημερινὴ ἐκ τοῦ συντάγματος καὶ τῶν ἐκ τούτου δεινοπαθημάτων κατάστασις εἶναι παρακολούθημα ἀναγκαῖον καὶ καρπὸς φυσικὸς τῆς ἱστορίας ἡμῶν, ἀλλ' ὀλίγοι, πιστεύω, εἶναι εὐχαριστημένοι ἐκ τούτων. Διὰ ταῦτα ἔλεγον τότε ὅτι «*ἀνήκω εἰς τοὺς ἐξ ἀνάγκης ὑποτασσομένους νὰ γράφωσι τὴν ἐπικρατήσασαν γλῶσσαν*» (Ἀθηνᾶς Β', 233), ἐσκεπτόμην δὲ μετὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων καὶ ἀναγκῶν ἐκείνων νὰ στραφῶ ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς ἐξετάσεως ἐπὶ τὸ ἐνεστὼς καὶ ἐπὶ τὸ μέλλον καὶ τοῦτο μὲν βασανίσω τοὺς λόγους, δι' οὓς πολλὰ πολλάκις παρὰ διαφόρων ἀκούομεν περὶ τούτων παράπονα, τοῦτο δὲ δοκιμάσω ἂν δύναται νὰ ἐξευρεθῇ τι μέσον θεραπείας. Δὲν δύναμαι, λέγει οὗτος, νὰ μεταχειρισθῶ τὴν γλῶσσαν ταύτην ὅπως θέλω, διότι δέν μοι παρέχει τὰ μέσα νὰ μεταβῶ τάχιστα ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ εἰς τὸ ταπεινόν, ἢ ἀπὸ τοῦ σοβαροῦ εἰς τὸ γελοῖον ἢ τὴν εἰρωνείαν, ἀπὸ τοῦ γέλωτος εἰς τὸν κλαυθμὸν κττ., ἅτινα βλέπομεν παρὰ τοῖς μεγάλοις συγγραφεῦσιν ἀδιαλείπτως διαδεχόμενα ἄλληλα». Εἶναι γλῶσσα, λέγει ἐκεῖνος, «ποῦ σου παγώνει τὸν ἐνθουσιασμό, σοῦ πλαστογραφεῖ τὴν ἰδέα, σοῦ κόβει τὴ δύναμι, σοῦ ἀλλάζει τὸ αἴσθημα. Εἶνε καλοῦπι ποῦ ἡ κακή του πάστα ἀλλάζει καὶ κάθε τι ποῦ θὰ χύσῃς μέσα του. Τῆς ρίχνεις χρυσάφι καὶ σοῦ βγάζει κάρβουνα, τῆς ρίχνεις φωτιὰ καὶ σοῦ βγάζει στάχτη, τῆς ρίχνεις αἷμα καὶ σοῦ βγάζει λαχανόζουμο...».

Εἶναι παράλογον, λέγουσιν οἱ ἄλλοι, τὴν μὲν Γαλλικὴν γλῶσσαν

νὰ μανθάνω καὶ μαθὼν νὰ μεταχειρίζωμαι λέγων καὶ γράφων ἀκριβῶς ὁποίαν ἔμαθον, τὴν δ' Ἑλληνικήν, ὑπὲρ ἧς ἐδαπάνησα τοσαῦτα ἔτη καὶ χρήματα καὶ κόπους, μαθὼν νὰ μὴ δύναμαι νὰ μεταχειρίζωμαι λέγων καὶ γράφων, ἀλλ' ἀνάγκη ἔπειτα νὰ μεταβῶ παρὰ τοὺς ἀγροίκους, τοὺς πάντοτε καὶ πανταχοῦ διαφθείροντας καὶ περικείροντας τὰς λέξεις καὶ ταπεινοῦντας τὸν λόγον, ὅπως παρ' αὐτῶν διδαχθῶ τὸν λόγον τοῦ οἰνοπωλείου καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ γραπτῷ καὶ προφορικῷ μου λόγῳ φροντίζω νὰ κανονίζω καὶ σχηματίζω τὸν λόγον μου καὶ συγκόπτω καὶ περικείρω καὶ ἀσχημίζω τὰς λέξεις μου ἀκριβῶς κατὰ τὸ παράδειγμα ἐκείνων. Κατὰ τὴν θεωρίαν ἄρα ταύτην ὀφείλω νὰ διδαχθῶ παρ' αὐτῶν καὶ τὸν τρόπον τοῦ φέρεσθαι καὶ ἐνδύεσθαι καὶ διασκεδάζειν καὶ τρώγειν καὶ κοιμᾶσθάι καὶ τοῦ ἀπαγγέλλειν τὰς λέξεις κττ. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδαμοῦ τοῦ κόσμου συμβαίνει, ἢ μήπως εἶναι ἀνάγκη νὰ ἴδωμεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας καὶ τοῦτο ἐν τῇ πολλαχῶς πρωτοτύπῳ ἡμῶν χώρᾳ;

Ταῦτα ἀκούων καὶ ἀναγινώσκων συχνὰ εὕρισκον πρῶτον ὅτι οἱ λογοτέχναι ἔχουσι βεβαίως δίκαιον, διότι ἡ γλῶσσα ἡ γραφομένη, ὅπως εἴδομεν, ἐπλάσθη κυρίως ὑπὸ λογίων ἐπιστημόνων εἰς ἐπιστημονικοὺς καὶ ἄλλους τοῦ βίου σκοπούς, ἤτοι ἐμπορικούς, δικαστικούς, νομοθετικούς, διοικητικοὺς κλπ. οἱ δὲ λογοτέχναι δὲν μετέσχον ἐνεργῶς οὐδ' ἐπρωταγωνίστησαν, ὅπως ὤφειλον, κατὰ τὴν δημιουργίαν αὐτῆς. Καὶ ὅσοι δὲ τυχὸν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐθνεγερσίας καλλιτέχναι τοῦ λόγου μετέλαβον τοῦ ἔργου, π. χ. Ἀλ. Σοῦτσος, μετεχειρίζοντο τὸν τῆς καθαρευούσης τύπον, καθ' ἃ ἀπήτει τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς. Λοιπὸν ὑπ' ἀνθρώπων μᾶλλον σκεπτομένων ἢ αἰσθανομένων καὶ εἰς ὀλίγα τινὰ σχετικῶς ἑκάστων ἀρκουμένων κατασκευασθεῖσα ἐξαρκεῖ μὲν εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτῶν, ἀλλ' ὑστερεῖ μέγιστον εἰς πιστὴν καλλιτεχνικὴν παράστασιν ὁλοκλήρου ψυχολογικοῦ κόσμου αἰσθημάτων καὶ διανοημάτων, ὁποῖον νὰ παραστήσῃ ἐπιδιώκει ὁ καλλιτέχνης. Παρετήρουν δεύτερον ὅτι καὶ οἱ ὀπαδοὶ τῆς καθαρευούσης ἔχουσιν ἐπίσης δίκαιον, διότι οἱ λογοτέχναι δὲν εἰργάζοντο οὔτε συστηματικῶς οὔτε καταλλήλως, ἵνα ἀπαλλαγῶσι μὲν αὐτοὶ τοῦ δεινοῦ, θεραπεύσωσι δὲ κατὰ τρόπον εὐαρεστοῦντα πᾶσιν, εἰ δυνατόν, τὴν γλωσσικὴν ταύτην ἔλλειψιν, ἀλλ' οἱ μὲν ἔψεγον τὴν γραφομένην καὶ τοὺς καλλιεργοῦντας αὐτήν, ἤτοι εἰργάζοντο ἀρνητικῶς ἀντὶ νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς θετικὴν καὶ μόνιμον

ἐργασίαν ὅτε τὰ κακὰ τῆς γραφομένης θὰ ἐξέλειπον ἀφ' ἑαυτῶν, διότι οἴνου παρόντος οὐδεὶς τρέπεται ἐπὶ τὴν πόσιν ὄξους· οἱ δὲ ἐπιχειροῦντες νὰ συγγράψωσιν εἰς ἄλλην ἢ τὴν γραφομένην περιέπιπτον ἑκόντες ἢ ἄκοντες εἰς χυδαιολογίαν καὶ οὕτω καθίσταντο μᾶλλον ἀποτροπῆς ἢ προτροπῆς παραδείγματα.

Δὲν θὰ μνημονεύσω τῆς θνησιγενοῦς κατ' ἀνάγκην ἀποπείρας τοῦ κ. Ἰ. Ψυχάρι τοῦ νὰ συστήσῃ ἡμῖν ὡς γραπτὴν γλῶσσαν φάσιν τῆς γλώσσης ἡμῶν οὕτως ἄγνωστον πᾶσι καὶ δεινῶς διάστροφον καὶ λελωβημένην, ὥστε πάντες ἀπεκήρυξαν αὐτήν, πρβλ. Ἀθηνᾶς Α', σελ. 524-5· θ' ἀρκεσθῶ εἰς ὅσα περὶ τῆς γλώσσης τῶν λογοτεχνῶν τούτων ἐκήρυξε διὰ τῆς «Νέας Ἡμέρας» μεγαλοφώνως ὁ κ. Δημ. Βερναρδάκις ἤτοι «*Ἡ Ἀττικὴ Μοῦσα ἔχασε τὰ νερά της ἐντείνουσα στίχους εἰς γλῶσσαν δημοτικὴν ἄγνωστον εἰς ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς δήμους τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου καὶ τῆς δούλης Ἑλλάδος*» καὶ «*Οἱ δὲ ποιηταὶ* (*ἤρχισαν*) *ν' ἀποκεφαλίζωσι καὶ νὰ κουτσουρεύωσι τὰς λέξεις τῆς φραγγαττίκου, ὅπως ἐξ αὐτῆς κατασκευάσωσι γλῶσσαν δῆθεν δημοτικήν*». Βεβαίως δὲν δύναμαι ν' ἀσπασθῶ τὰ κατὰ τὸ σύνηθες ὑπερβολικὰ ταῦτα τοῦ κ. Βερναρδάκι, ἀλλ' οὐχ ἧττον ὁμολογητέον ὅτι δὲν ἐπέτυχον ἀκόμη οἱ ποιηταὶ ἡμῶν νὰ καταρτίσωσιν ὁμοειδῆ καὶ ἀνεγνωρισμένην ποιητικὴν γλῶσσαν.

Ἀπέναντι τῶν πραγμάτων τούτων ἐσκόπουν νὰ κατέλθω καὶ πάλιν εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ προσπαθήσω νὰ ἐξεύρω καὶ ὑποδείξω μέσον τι κοινῆς ἐνεργείας. Καὶ ἐφοβούμην μὲν πάντοτε ὅτι ἀφοῦ ὡς ἱστορικὸς τοῦ παρελθόντος παρηρμηνεύθην καὶ κατηγορήθην τοσοῦτον ὑπό τινων (εὐτυχῶς οὐχὶ ὑπὸ πάντων), ὡς σύμβουλος τοῦ μέλλοντος ἔμελλον ν' ἀκούσω δεινότερα, ἀλλ' ἀναλογιζόμενος ὅτι πιθανὸν οἱ λόγοι μου νὰ ὠφελήσουν καί τινας ἢ τοὐλάχιστον νὰ δώσουν ἀφορμὴν εἰς γονίμους σκέψεις, ἀπεφάσισα νὰ καταγράψω τὰς ἐν τῷ μεταξὺ σάρκα καὶ ὀστᾶ λαβούσας ἰδέας μου, ὅτε ἐνέτυχον πραγματείᾳ τινὶ **περὶ ὀρθοεπείας** τοῦ Σουηδοῦ γλωσσολόγου Noreen. Ἡ πραγματεία αὕτη μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς Σουηδικῆς εἰς τὴν Γερμανικὴν καὶ διὰ πολλῶν παρατηρήσεων ἀναπληρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ μεταφράσαντος Arwid Johannson ἐξεδόθη ἐκ νέου ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ καθηγητοῦ Brugmann καὶ Streitberg ἤτοι ἐν Indogermanische Forschungen, καὶ διὰ τὰς πολλὰς λαμπρὰς ἰδέας ἃς περιέχει καὶ διὰ τὸ μέγα ἀ-

ξίωμα τοῦ γράψαντος αὐτὴν ἐφάνη μοι ὅτι ἠδύνατο νὰ ἀναγνωσθῇ ἐπωφελῶς καὶ παρ' ἡμῖν. Δι' αὐτῆς δηλ. θὰ καθίστατο παρ' ἡμῖν γνωστόν, ὅτι καὶ ἀλλαχοῦ παρόμοια ζητήματα ὁποῖα καὶ παρ' ἡμῖν ἀπὸ μακροῦ ὑπάρχουσι καὶ μετὰ πολλοῦ ζήλου συζητοῦνται καὶ ἐξετάζονται, ὅτι καὶ ἀλλαχοῦ ἡ γλῶσσα διαιρεῖται εἰς γραφομένην καὶ λαλουμένην, ὅτι καὶ ἀλλαχοῦ ὑπάρχουν οἱ καθαρεύοντες καὶ οἱ δημοτικοί, οἱ ἀρχαΐζοντες καὶ οἱ νεωτερίζοντες, οἱ ἀποστρεφόμενοι καὶ ἐκβάλλοντες καὶ οἱ ἀσπαζόμενοι καὶ παραδεχόμενοι τὰς ξένας λέξεις, καὶ ἀλλαχοῦ ἀπὸ μακροῦ χρόνου σκέπτονται καὶ συζητοῦσιν οἱ ἄνθρωποι οἵ τε ἐπιστήμονες καὶ οἱ καλλιτέχναι περὶ τῆς γραπτῆς καὶ τῆς γραπτέας γλώσσης καὶ πολλά, πλεῖστα σοφὰ περὶ αὐτῆς μέχρι τοῦδε διδάγματα ἐξήνεγκον κττ. Οὐδὲ δύνανται νὰ εἶναι δι' ἡμᾶς ἄχρηστα τὰ ἐκ τῆς πείρας τῶν ἀλλαχοῦ γινομένων διδάγματα, ἂν σωφρονῶμεν καὶ θέλωμεν νὰ μὴ εἴμεθα καὶ κατὰ τοῦτο πρωτότυπος λαός. Διὰ ταῦτα ἐνόμισα καλὸν νὰ μεταφράσω ἐλευθέρως πως τὴν διατριβὴν ταύτην τοῦ Noreen καὶ τὰς εἰς αὐτὴν τοῦ Johannson παρατηρήσεις, νὰ ἐπιφέρω δὲ ἔπειτα ἐξ αὐτῆς ὀλίγα τινὰ συμπεράσματα καί τινας περὶ τῆς γραφομένης ἡμῶν γλώσσης ἰδέας μου.

Ἰδοὺ ἡ διατριβή:

Περὶ ὀρθοεπείας.

Ἐπειδὴ σήμερον αἱ γενικαὶ θεωρίαι δὲν εἶναι προσφιλεῖς εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ οἱ λόγιοι μᾶλλον περὶ τὰ μερικά, τὰ καθ' ἕκαστον, ἢ περὶ τὰ γενικὰ τῆς ἐπιστήμης ζητήματα ἀσχολοῦνται, δι' αὐτὰ τὸ περὶ ὀρθοεπείας ζήτημα δὲν ἑλκύει, ὡς φαίνεται, σήμερον τὴν προσοχὴν αὐτῶν, τοὐλάχιστον ἐν τοῖς φιλολογικοῖς ἔργοις. Καὶ ὅμως οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου τοιαῦτα ζητήματα συνεζητοῦντο ἐν Σουηδίᾳ ζωηρότατα, καὶ προήρχοντο τοῦτο μὲν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐκ τοῦ φιλοπάτριδος ὀργασμοῦ τῶν ἀπαιτούντων πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ «δόκιμον Σουηδικὴν γλῶσσαν», τοῦτο δὲ ἐκ τῶν τοῦ J. E. Rydquist, C. Säve, Rydberg καὶ Es. Tegnér συμβολῶν εἰς τὴν ὀρθοέπειαν, αἵτινες τοὐλάχιστον ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις τῆς Σουηδίας ζωηρὰς ἤγειραν συζητήσεις περὶ τοῦ ὑποκειμένου τούτου. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ πιστευθῇ, ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο διὰ τῶν ἀνωτέρω συζητή-

σεων προσήγγισεν οὐσιωδῶς εἰς τὴν λύσιν του· τοὐναντίον τὰς νῦν ἐπικρατούσας γνώμας — τοὐλάχιστον ἐν τοῖς Σουηδοῖς συγγραφεῦσι καὶ διδασκάλοις — οὕτω θεωρῶ ἐσφαλμένας, ὥστε δὲν δύναμαι ἢ ἐκτελῶν ἀπὸ πολλοῦ ἀναπτυχθεῖσαν ἐν ἐμοὶ ἐπιθυμίαν νὰ πραγματευθῶ ἐκ νέου τὸ ζήτημα. Καὶ δὲν δύναμαι μέν, καθὰ ἐλέχθη, νὰ ἐλπίζω ὅτι θὰ ἐγείρω τοσοῦτο ζωηρὸν ἐνδιαφέρον, ὅπως πρὸ 10 ἢ 20 ἐτῶν, ἀλλ' ἀκριβῶς διὰ τοῦτο εἰς τὴν παροῦσαν ἐποχὴν εἶναι δυνατὴ ἀπαθεστέρα τοῦ πράγματος ἐξέτασις. Προσθέσατε ὅτι τὸ ζήτημα εἶναι ὅλως πρακτικὸν καὶ σπουδαῖον καὶ τοιοῦτον ὁποῖον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατασιγηθῇ. Εἴθε τὰ ἑξῆς νὰ συμβάλωσί τι εἰς λύσιν αὐτοῦ.

Οἱ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διαλαβόντες δύνανται νὰ χωρισθῶσιν εὐκόλως εἰς δύο τάξεις, οὓς συντόμως ὀνομάζομεν *φιλολογικοὺς* ὡς ἀσπαζομένους τὰ διὰ τῶν φιλολογικῶν ἔργων διασωθέντα ἡμῖν, καὶ *προφορικούς*, ὡς προτιμῶντας τὰ διὰ προφορικῆς, φυσικῆς, ὁδοῦ περιελθόντα εἰς ἡμᾶς. Εἰς τούτους προσθέτω τρίτην τάξιν τὴν τῶν *ἐλλόγων*.

Ὁ πρῶτος καὶ διασημότατος ἀντιπρόσωπος τῶν φιλολογικῶν κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα εἶναι ὁ Jacob Grimm, ὁ πατὴρ τῆς ἱστορικῆς γλωσσολογίας, τούτου δὲ μαθητὴς ὁ I. E. Rydquist ὁ ἔξοχος ἀντιπρόσωπος αὐτῶν ἐν Σουηδίᾳ. Τῶν λοιπῶν λογίων ὀνομαστέος ἐνταῦθα ὁ Säve, καὶ μεταξὺ τῶν νεωτέρων ὁ V. Rydberg. Οἱ τοῦ συστήματος τούτου ὀπαδοὶ ἀνήκουσιν ἰδίως εἰς τοὺς πρεσβυτέρους τῆς παρούσης γενεᾶς, εἰ καὶ σήμερον οὐδεὶς τούτων ἐμμένει κατὰ πάντα πιστὸς εἰς αὐτό. Ὡς κανὼν τῆς ὀρθοεπείας κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο προβάλλεται ἡ χρῆσις μιᾶς τινος παρελθούσης — πολλάκις αὐθαιρέτως ἐκλεγομένης — περιόδου. Π. χ. ἡ χρῆσις τοῦ «χρυσοῦ αἰῶνος», κανὼν διὰ τὴν ὀρθοέπειαν ἐν τῇ Λατινικῇ, ἡ χρῆσις τοῦ Voltaire καὶ τῶν συγχρόνων του ἐν τῇ Γαλλικῇ. Ἐν Σουηδίᾳ ὁ Rydquist, ὁ ὑπὸ τῶν νεωτέρων ὡς ἀναντίλεκτος αὐθεντία θεωρούμενος, ἐθεώρησε τὴν ἀρχαίαν Σουηδικήν, τὴν περὶ τὸ 1300 ὡς «δόκιμον». Λοιπὸν Σουηδικὰ δόκιμα εἶναι τὰ ἐλάχιστον ἀπομακρυνόμενα ἀπὸ τῆς γλωσσικῆς ἐκείνης φάσεως. Ἐν Γερμανίᾳ ὀπαδοὶ τοῦ συστήματος τούτου εἶναι ὁ Jacob Grimm, ὁ K. A. J. Hoffmann, ὁ Engelien, ὁ Andresen, ὁ Hans von Wolzogen, ἐν μέρει ὁ Schleicher καὶ ἄλλοι.

Πάντες οὗτοι προκειμένου νὰ ἐκλέξωσι τὸν ἕτερον ἐκ δύο παρ' ἀλλήλους εὐχρήστων τύπων κρίνουσι πάντοτε ὅτι ὀρθὸς εἶναι ὁ τύπος, ὅστις δύναται φθογγολογικῶς νὰ συναφθῇ πρὸς τὸν ἀντίστοιχον ἐν τῇ μεσαιωνικῇ Γερμανικῇ. Τὸ τῶν φιλολογικῶν σύστημα φαίνεται ἀριθμοῦν σήμερον τοὺς πλείστους ὀπαδούς, διότι ἀκριβῶς εἰπεῖν καὶ οἱ θεωροῦντες τὴν γλῶσσαν τοῦ Lessing, Göthe καὶ Schiller ὡς κανόνα τῆς σήμερον γραφομένης Γερμανικῆς εἰς τούτους ὀφείλουν νὰ καταταχθοῦν. Ἐν τῇ πεζογραφίᾳ τῶν μεγάλων συγγραφέων τούτων, λέγει ὁ Behagel, δυσκόλως εὑρίσκομεν σήμερον σελίδα, ἥτις δὲν περιέχει λέξεις καὶ πλοκὰς λέξεων ξένας ἡμῶν, καὶ ἐπειδὴ μεταξὺ τῆς γλώσσης ἐκείνων καὶ τῆς ἡμετέρας κεῖται ἱκανὸν μέρος τῆς ἀναπτύξεως τῆς γλώσσης, ἡ γλῶσσα ἐκείνων ἐμφανίζει ἡμῖν τὴν χρῆσιν παρελθόντος χρονικοῦ διαστήματος.

Τὸ σύστημα τῶν *φιλολογικῶν* διακρίνεται ἐν τῇ πράξει πρὸ πάντων διὰ τῆς ἐπιδεικτικῆς ἀποστροφῆς πρὸς πάντα νεωτερισμὸν κατ' ἀναλογίαν προελθόντα. Κατὰ τῶν διὰ φωνητικῶν νόμων προελθουσῶν μεταβολῶν εἶναι ἀνεκτικώτεροι. Ἀνακόλουθοι δ' οὕτω γενόμενοι ὑπολαμβάνουσιν ἀρίστους γλωσσικοὺς τύπους ἐκείνους ὅσους κρίνουσι — πολλάκις ἐκ λόγων οὐχὶ ἀποχρώντων — ὅτι προῆλθον ὁμαλῶς κατὰ τοὺς νόμους τῆς γλώσσης, ὑφ' οὓς πάντοτε ἐννοοῦν αὐθαιρέτως τοὺς φθογγικοὺς νόμους.

Λοιπὸν κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην τὸ γλωσσικῶς ὀρθὸν δύναταί τις νὰ μάθῃ μόνον παρὰ τοῦ γλωσσοδίφου καὶ ἰδιαιτέρως παρὰ τοῦ ἱστορικοῦ γλωσσοδίφου. Μόνος οὗτος ἐν πᾶσι τοῖς ζητήμασι τῆς ὀρθοεπείας εἶναι ὁ εἰδήμων τοῦ πράγματος, ὁ πραγματογνώμων, ὅστις διὰ τῆς μελέτης τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης εὑρίσκει ἑκάστοτε τὸ γλωσσικῶς ὀρθόν.

Ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν εἶναι ἐσφαλμένον, δῆλον ἐκ τῶν ἑξῆς:

1) Καθόλου εἶναι ἄτοπον νὰ ζητῆται ὁ κανὼν καὶ γνώμων πράγματός τινος ἐκτὸς αὐτοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο γίνεται, ὅταν τις γνώμονα τῆς νεωτέρας Γερμανικῆς παραλαμβάνῃ τὴν μέσην ἢ ἀρχαίαν Γερμανικήν, οὐσιωδῶς ἄλλην γλῶσσαν.

2) Ὁ καθορισμὸς τῆς γλώσσης παρελθούσης περιόδου ἀπαραλλάκτου ὡς ἰδανικοῦ κανόνος διὰ γλῶσσαν ἄλλης νεωτέρας περιόδου εἶ-

ναι οὐ μόνον ἐσφαλμένος ἀλλὰ καὶ ἀδύνατος, ὅπως εὐθὺς κατὰ τὴν πρώτην αὐστηρὰν ἐφαρμογὴν θὰ καθίστατο δῆλον.

3) Ἂν τις ἠρκεῖτο μόνον εἰς προσέγγισίν τινα πρὸς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν, θὰ περιέπιπτεν εἰς μεγάλην αὐθαιρεσίαν, καὶ δυσκόλως θὰ συνεφώνουν δύο πρόσωπα μέχρι τίνος πρέπει νὰ προβαίνῃ ἡ προσέγγισις. Καὶ ἀληθῶς ἐν τούτῳ αἱ ἀνακολουθίαι εἶναι μέγισται.

4) Ἡ διὰ τῶν φωνητικῶν νόμων διάγνωσις καὶ διάκρισις τοῦ ἐκ τῆς ἀρχαιοτέρας γλώσσης ὀρθῶς, ἤτοι ὁμαλῶς καὶ κατὰ τοὺς φωνητικοὺς νόμους προελθόντος εἶναι συχνὰ δυσκολώτατον, εἰ μὴ καὶ ὅλως ἀδύνατον. Διότι πλὴν τῶν γενικῶν κατ' ἀρχὴν δυσχερειῶν τοῦ καθορίσαι τίνες φθογγικοὶ νόμοι πρέπει νὰ ἐφαρμοσθῶσιν, οἱ τῆς ἀρχαίας γλώσσης ἢ οἱ νῦν ἔτι ἐνεργοῦντες τῆς νέας, ἢ οἱ νῦν ἀνακύπτοντες, ἢ πάντες ὁμοῦ, οἵ ἐνίοτε καὶ διαφωνοῦσι, πλήν, λέγω, τούτων ἀναφύεται καὶ ἡ ἑξῆς δυσκολία, ὅτι σπανίως ἢ οὐδέποτε ἠξεύρομεν οὕτω κατὰ βάθος τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας καὶ τὴν ἔκτασιν ἑκάστου φθογγικοῦ νόμου, ὥστε νὰ διατυπώσωμεν αὐτὸν ἀκριβῶς καὶ ὡρισμένως. Αἱ πρόοδοι τῆς ἐπιστήμης ἄγουσι καθ' ἑκάστην εἰς νέας καὶ ἀκριβεστέρας διατυπώσεις αὐτῶν, τοῦτο δὲ θὰ ἦγεν ἀναγκαίως καὶ εἰς ἀδιαλείπτους μεταβολὰς τῶν περὶ ὀρθοεπείας κρίσεων.

5) Εἶναι προφανῶς αὐθαίρετος ἡ ἐκλογὴ τῆς χρονικῆς περιόδου, ἧς τὴν χρῆσιν ἀνυψοῦσιν εἰς ἰδανικὸν κανόνα. Ἂν ὁ Rydquist ἠσπάσθη τὴν Σουηδικὴν τῆς περὶ τὸ 1300 περιόδου, αἰτία τούτου ὀφθαλμοφανῶς εἶναι, ὅτι ἐκ τοῦ αἰῶνος τούτου χρονολογοῦνται τὰ ἀρχαιότατα φιλολογικὰ μνημεῖα τῶν Σουηδῶν. Ἂν δ' εἴχομεν ἀρχαιότερα τούτων, ὁ Rydquist ἀναμφιβόλως θὰ εὕρισκεν ἐν τῇ γλώσσῃ τούτων τὸν ὕπατον γνώμονα τῆς ὀρθοεπείας. Καὶ ἂν ὁ Rydquist δὲν εὕρισκε παλαιότερα ἑαυτοῦ φιλολογικὰ Σουηδικὰ μνημεῖα, οὐδέποτε ἤθελεν ἀναζητήσει ἐν τῇ παλαιοτέρᾳ γλώσσῃ τὸν κανόνα διὰ τὴν νεωτέραν. Ἐν Γερμανίᾳ ἡ πρὸς τἀρχαῖα τάσις αὕτη συνήθως δὲν ἀνέρχεται πέραν τῆς μέσης Γερμανικῆς.

6) Τὸ σύστημα τῶν φιλολογικῶν αὐτοδήλως ἔχει τὴν τελευταίαν αὐτοῦ αἰτίαν ἐν τῇ ὑπερτιμήσει τῆς ἐν τοῖς φιλολογικοῖς μνημείοις κεκανονισμένης γλώσσης, καὶ δὴ ἐν τῷ ἀτόπῳ ὑπερβολικῷ σεβασμῷ πρὸς τὸν χρυσοῦν αἰῶνα ἢ τὴν δόκιμον περίοδον (ἢ ὅπως ἄλλως λέγεται) τῶν ἡμετέρων προγόνων. Κατὰ τὴν θεωρίαν τούτων ἡ γλῶσσα

ζῇ κυρίως ἐπὶ τοῦ χάρτου καὶ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ χάρτου ἢ ἐν τῷ στόματι τῶν λαλούντων ἀτόμων. Ἡ λαλουμένη γλῶσσα ὀφείλει κατ' αὐτοὺς ἢ τοὺς πλείστους ἐξ αὐτῶν νὰ κανονίζηται κατὰ τὴν γραφομένην. Εὐθὺς ὡς γλῶσσά τις ἔχῃ φιλολογικὰ ἔργα, καθηγιάσθη ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐπειδὴ τὰ ἀρχαῖα συνήθως μόνον διότι εἶναι ἀρχαῖα κρίνονται ὀρθότερα, φυσικὸν ὅτι πᾶσα ἀπόκλισις καὶ διαφορὰ ἀπὸ τῆς παλαιοτέρας χρήσεως νομίζεται ταὐτόσημος πρὸς διαφθορὰν ὅπως καὶ συνήθως λέγεται, οὐχὶ δὲ ἀνέλιξις, ὅπως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀληθεύει.

7) Κατὰ τὰ εἰρημένα ἡ θεωρία αὕτη ἄγει εἰς ἀντίδρασιν πρὸς τὴν ἀνέλιξιν τῆς γλώσσης καὶ αὐστηρῶς ἀκολουθουμένη ἐν τῇ πράξει, θὰ συνεπήγετο τὴν ἀπολίθωσιν αὐτῆς εἴς τινα γλωσσικὸν τύπον, ἐξ οὗ πρὸ πολλοῦ ἀνεπτύχθη. Ἀλλ' οὐδὲν δικαίωμα ἔχομεν νὰ συγκρατήσωμεν τὴν γλῶσσαν ἔν τινι ἀρχαιοτέρᾳ φάσει αὐτῆς· αὕτη τοὐναντίον ἐν ἑκάστῃ νέᾳ περιόδῳ ἀπαιτεῖ ἰδιαίτερον τύπον, ἵνα δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς νέας ἐποχῆς.

Τοιαῦται καὶ ὅμοιαι σκέψεις ἄγουσιν εἰς τὸ δεύτερον σύστημα, τὸ τῶν *προφορικῶν*. Ἐν τοῖς προμάχοις τούτων ὀνομαστέος ὁ Schleicher, οὗτινος αἱ περὶ τούτου σκέψεις συνεφώνουν μετὰ τῆς τάσεώς του πρὸς τὸν Δαρβινισμόν, ἂν καὶ ἔκλινε πάλιν σφόδρα πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Grimm. Ἰδιαιτέρως ἀπεστρέφετο ὁ Schleicher, ὅπως καὶ οἱ φιλολογικοί, τοὺς κατ' ἀναλογίαν σχηματισμοὺς καὶ δι' αὐτὸ πάντες ἀπεκάλουν αὐτοὺς *ψευδεῖς ἀναλογίας*. Ὁ εὐφυέστατα καὶ εὐληπτότατα τοῖς πολλοῖς ἀναπτύξας τὴν φιλοσοφικὴν βάσιν τοῦ συστήματος τούτου εἶναι ὁ Max Müller, ὅστις ὅμως τώρα ἐγκατέλιπεν αὐτό. Ἐν Σουηδίᾳ ὁ M. B. Richert καὶ πολλοὶ τῶν μαθητῶν του ἠσπάσθησαν τὸ σύστημα τοῦτο καὶ ἴσως οἱ πολλοὶ Σουηδοὶ λόγιοι ἀσπάζονται ἀκόμη.

Ἡ πρώτη, λέγουσιν οὗτοι, καὶ ἡ κυρία γλῶσσα, ἐξ ἧς ὀφείλει τις νὰ παραλάβῃ τὸν κανόνα τῆς ὀρθοεπείας, εἶναι ἡ *λαλουμένη γλῶσσα*, εἶναι δὲ παντάπασιν ἀδιάφορον ἂν αὕτη ἐγράφη ἢ μή. Ἡ λαλουμένη εἶναι *ζῶν ὀργανισμός*, οὐδεὶς ἄρα πρέπει ν' ἀπορῇ ὅτι αὕτη ζῇ. Τοὐναντίον ὀφείλει ἕκαστος νὰ νοήσῃ, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τῆς γλώσσης κεῖται τὸ ὅτι ὁ βίος της στηρίζεται ἐν τῇ μεταβολῇ, τοῦτο δὲν εἶναι κατάπτωσις, ἀλλ' ἐξέλιξις. Ἡ γλῶσσα εἶναι τοιοῦτος ὀργανι-

σμός, ὥστε ὀνομάζεται *φυσικὸν προϊόν*, καὶ τοῦτο φύσει εἶναι τοσούτῳ τελειότερον ὅσῳ ἐλευθερώτερον καὶ ἀκωλυτότερον δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ. Ἵνα ὀρθῶς λαλῶμεν, πρέπει νὰ λαλῶμεν ὅπως εἶναι τὸ στόμα ἡμῶν. Λοιπὸν ἀπόβλητος πᾶσα τῆς γλώσσης διδασκαλία, ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ τοιαῦται αὐθαίρετοι μεταβολαὶ οὐδέποτε κατισχύουσι καὶ ἂν ἀκόμη αὐτοκράτορες καὶ βασιλεῖς τὰς ἐπιβάλουν. Ὅπως τὸ φυτόν, τὸ δυνηθὲν νὰ ἀναπτυχθῇ καθ' ὅλα ἐλευθέρως, λαμπρότατα ἐμφαίνει τὴν φύσιν του, οὕτω καὶ ἡ ἀβασάνιστος ὑπὸ τῶν Γραμματικῶν γλῶσσα.

Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ἐξαρθῶσιν αἱ διάλεκτοι, οὐχὶ ἡ γραφομένη, διότι αὗται κατ' ἐξοχὴν ἀποτελοῦσι τὴν γλῶσσαν, τὴν *φυσικὴν* γλῶσσαν, ἀπέναντι τῆς φιλολογικῆς γραπτῆς, ἥτις εἶναι τεχνητὴ καὶ ἀνάμικτος, καὶ ἐν ᾗ οἱ φθογγολογικοὶ νόμοι οὐδαμῶς ἐμφανίζονται οὕτω μεγαλοπρεπεῖς καὶ καθαροὶ ὅπως ἐν ταῖς διαλέκτοις. Ὁ ἀληθὴς καὶ φυσικὸς βίος τῆς γλώσσης κινεῖται ἐν ταῖς διαλέκτοις κατὰ τὸν Max Müller. (Τότε ἀκριβῶς ἤρχιζον τὴν μελέτην τῆς φθογγολογίας καὶ ἀνεκάλυψαν τὴν ἔννοιαν τῶν φθογγικῶν νόμων — πρότερον διελάμβανον περὶ στοιχείων ἢ γραμμάτων οὐχὶ περὶ φθόγγων — καὶ τώρα ὁ νέος οὗτος Βάαλ ἐλατρεύετο, ἐνῷ πρότερον ἐτιμᾶτο ἡ μυστική πως καὶ ἀκατάληπτος θεότης, *οἱ νόμοι τῆς γλώσσης*). Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας φθογγικοῦ τινος νόμου, ἐννοεῖται οἴκαθεν, ὀφείλει νὰ μένῃ ἄθικτον καὶ ἀπρόσβλητον, ἀλλὰ καὶ τἄλλα προϊόντα τοῦ βίου τῆς γλώσσης πρέπει νὰ εἶναι ἐπ' ἴσης σεβαστά. Ὅταν γλωσσικός τις τύπος γεννηθῇ, οὗτος αὐτοδικαίως δικαιοῦται νὰ ὑπάρχῃ. Τὸ πραγματικὸν εἶναι καὶ λογικόν. Ἐκ πολλῶν ἀντιμαχομένων τύπων κρείττων ὁ παρὰ πλείοσιν ἐν χρήσει. Ὅ,τι ἐν καθολικῇ χρήσει, τοῦτο ἡ ἀρίστη χρῆσις. «Φωνὴ λαοῦ, φωνὴ Θεοῦ». Ἂν δὲ νέα τις χρῆσις ἐμφανισθῇ καὶ κατακτήσῃ τοὺς πλείους, τότε *αὕτη* ἡ ἀρίστη. Ἡ μειοψηφία ἔχει ἀεὶ ἄδικον, ἐννοεῖται σχετικῶς· διότι ἀπολύτως ἐσφαλμένον οὐδὲν ὑπάρχει, ἀφοῦ καθόλου ὑπάρχει, δηλονότι ἐν τῇ *λαλουμένῃ* γλώσσῃ. «Ἐσφαλμένοι δὲ μόνον οἱ τύποι ἐκεῖνοι οἱ ἐν χρήσει ὄντες παρά τινι συγγραφεῖ εἶναι ἄγνωστοι ἐν τῇ λαλουμένῃ» Richert. Πάντα τἄλλα εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὀρθά. Τὴν ὀρθὴν ἑκάστοτε ἔκφρασιν δὲν εἶναι πάντοτε εὔκολον νὰ εὑρίσκωμεν, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ποσοῦ τῶν λαλούντων, οὐχὶ ἐκ τοῦ ποιοῦ. Εἰδήμων τῆς ὀρθοεπείας

δὲν εἶναι ἰδίᾳ ὁ γλωσσοδίφης, ἀλλ' ἕκαστος λαλῶν τὴν γλῶσσαν, καὶ τὸ ὀρθὸν ἑκάστοτε εὑρίσκεται διὰ στατιστικῆς περὶ τῆς χρήσεως ἐν τῷ παρόντι Διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς μητρικῆς γλώσσης διαταράσσεται ἡ ἐλευθέρα ἀνάπτυξις τῆς γλώσσης εἰς τοὺς παῖδας. Πᾶς Γερμανὸς λαλῶν τὴν γλῶσσάν του ἄνευ τῆς τῶν διδασκάλων ἐπιδράσεως εἶναι ἐνσώματος ζῶσα γραμματικὴ καὶ δύναται μετὰ θάρρους ν' ἀποβάλῃ πάντα διδασκάλου κανόνα. Ὅπως λαλοῦμεν περὶ δημοκρατίας τῶν γραμμάτων, οὕτω καὶ τὴν τελευταίαν ἀπόφασιν καὶ κρίσιν περὶ τῶν λέξεων καὶ τῆς ὀρθογραφίας αὐτῶν ἐκφράζει ἡ καθολικὴ τῆς γλώσσης χρῆσις καὶ ἡ τοῦ λαοῦ θέλησις.

Ἐκ τῶν νεωτέρων ὀπαδῶν τοῦ συστήματος τούτου ὀνομαστέος ὁ Osthoff διδάσκων «Ἡ γραφομένη, ὡς γλῶσσα, ὑπολείπεται κατ' ἀνάγκην πολὺ τῶν διαλέκτων. Καθόλου ῥητέον ὅτι ἐνώπιον ἀμερολήπτου, ἀληθῶς ἱστορικοῦ γλωσσοδίφου, οὐδεμία ὑπάρχει ὀρθὴ καὶ ἐσφαλμένη χρῆσις. Ἡ ἐπιστήμη τοῦ διεθνοῦς δικαίου ὀφείλει εἰς τὸν ἱδρυτὴν τῆς ἱστορικῆς νομικῆς Savigny τὴν ὀρθὴν ἀρχήν, ὅτι ἐπὶ παντὸς ἱστορικῶς ἀναπτυχθέντος αἱ ἔννοιαι τοῦ δικαίου καὶ ἀδίκου δὲν πρέπει νὰ ἐφαρμόζωνται· τὸ ἱστορικὸν γεγονὸς ἀκριβῶς δι' αὐτό, διότι ἐγένετο, ἔχει δικαίωμα νὰ ὑπάρχῃ, οὐδὲ πρέπει νὰ ἀρνηθῶμεν αὐτῷ τὸ δικαίωμα τοῦτο διὰ τὸν λόγον, ὅτι ἀνεπτύχθη ἐκβαλὸν ἄλλο. Δυνατὸν νὰ ἀνῆλθεν ὁ Ναπολέων ὁ τρίτος ἐπὶ τὸν θρόνον διὰ πραξικοπήματος καὶ ἄλλων ἀνηθίκων καὶ ἀποβλήτων μέσων, ἀλλ' εὐθὺς ὡς ἐπέτυχε τούτου, εἶναι ὁ νόμιμος αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων». «Λάθος γλωσσικὸν ἐννοοῦμεν ὅ,τι ἢ δὲν εἶναι καθόλου ἢ δὲν εἶναι πλέον ἢ δὲν εἶναι ἀκόμη ἐν καθολικῇ χρήσει». Ἡ γενικὴ τοῦ caro ἂν ὑπό τινος σήμερον ἐσχηματίζετο caronis κατὰ τὸ Juno Junonis ἢ carinis κατὰ τὸ virgo virginis, θὰ ἦτο ἐσφαλμένη, διότι *πραγματικῶς* λέγεται caro carnis».

Φανερὸν ὅτι καὶ τὸ σύστημα τοῦτο εἶναι ὁμοίως ἀσύστατον ὅπως καὶ τὸ πρῶτον, μάλιστα ἀτοπώτερον ἐκείνου καὶ δύναται διὰ τῆς κριτικῆς εὐκόλως νὰ ἀποδειχθῇ ἡ ἀτοπία του, ἄν τις ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν προϋποθέσεων καὶ ἀρχῶν αὐτοῦ ὁρμηθῇ. Αἱ ἑξῆς ἀντιρρήσεις εἶναι προχειρόταται.

1) Εἶναι παντελῶς παράδοξον ὅτι ἡ γλῶσσα τοιαύτην ἐξαιρετικὴν κατέχει θέσιν, ὥστε μόνον ὡς πρὸς αὐτὴν τὸ ζήτημα περὶ τοῦ ὀρθοῦ καὶ

ἐσφαλμένου, κρείττονος καὶ ἥττονος, πάντοτε ἀσφαλῶς δι' ἀποφάσεως τῆς πλειονοψηφίας νὰ λύηται. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἡ μειονοψηφία οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τὴν ὀρθὴν γνώμην. Μόνον ἐδῶ θὰ συνέπιπτον καὶ θὰ ἐταυτίζετο ἡ δύναμις μετὰ τοῦ δικαίου. Ἀλλὰ τοῦτο ἀληθῶς οὐδὲν ἄλλο θὰ ἦτο ἢ ἡ ἄρνησις παντὸς δικαίου.

2) Ἐπειδὴ ἐν τῷ συστήματι τούτῳ τὸ ὀρθὸν καὶ τὸ ἐσφαλμένον κρέμαται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν λαλούντων, δῆλον ὅτι περὶ δύο ἐκφράσεων ἐξ ἴσου εὐχρήστων πρὸς δήλωσιν τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἀδύνατον νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ ἑτέρα εἶναι κρείττων τῆς ἄλλης, οὐδ' ὅτι διὰ τῶν μεταβολῶν της ἡ γλῶσσα γίνεται κρείττων ἢ ἥττων. Ἀλλὰ τότε πῶς δύναταί τις νὰ λαλῇ περὶ ἀναπτύξεως ἢ καταπτώσεως τῆς γλώσσης; Διότι κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο πᾶσα χρῆσις ἂν μόνον καθολική, εἶναι πάντοτε ὀρθοτάτη ὁπωσδήποτε καὶ ἂν ἔχῃ κατασκευασθῇ. Λοιπὸν ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡμεῖς εἴτε μετ' ἐπιγνώσεως εἴτε καὶ ἀνεπιγνώστως μετεβάλομεν τὴν γλῶσσαν καὶ ὅτι ἡ μεταβολὴ αὕτη κατέστη παρὰ πάντων ἀποδεκτή, ἡ νέα γλῶσσα θὰ ἦτο τώρα ἐπίσης καλὴ καὶ ὀρθή, ἀφοῦ θὰ ἦτο ἐν καθολικῇ χρήσει, καὶ ἂν ἡ μεταβολὴ ἡμῶν ἦτο τοιαύτη ὥστε ἐπανήγαγεν ὅλως τὴν ἀρχαίαν χρῆσιν, θὰ ἦτο καὶ αὕτη εὐλόγως ἐπ' ἴσης καλὴ καὶ ὀρθή, ἂν μόνον γίνῃ παρὰ πάντων ἀσπαστή. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι τὸ αὐτὸ ὡσεί τις ἔλεγεν ὅτι πάντες τῶν ἐνδυμάτων οἱ συρμοὶ εἶναι ἐξ ἴσου καλοί, ἂν μόνον εἶναι ὁμοίως ἐν χρήσει. Ἔπειτα καθ' ὃν τρόπον, ἵνα τις μάθῃ πῶς πρέπει νὰ κατασκευασθῇ ὀρθὴ καὶ σκόπιμος ἐνδυμασία, δύναται ἀπὸ τοῦ Κοινοῦ τοῦ φίλου τῶν συρμῶν νὰ κάμῃ ἔφεσιν εἰς τὸν ἰατρόν, τὸν περὶ τοῦ σκοποῦ τῶν ἐνδυμάτων σκεπτόμενον, καὶ εἰς τὸν ῥάπτην τὸν τεχνικῶς κατασκευάζοντα τὰ ἐνδύματα, οὕτω καὶ ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν δύναταί τις νὰ κάμῃ ἔφεσιν πρὸς τὸν φιλοσοφοῦντα περὶ τῆς γλώσσης ἢ πρὸς τὸν συγγραφέα τὸν κάτοχον τῆς γλώσσης. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἀρνοῦμαι διὰ τούτων ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς χρήσεως μάλιστα στηριζομένη καλαισθησία τοῦ Κοινοῦ δὲν ἐξασκεῖ ἐπίδρασιν ἰσχυράν. Διότι ὑποτεθείσθω ὅτι ῥάπτης τις ἐν συνεννοήσει μετὰ ἰατροῦ κατεσκεύασε τὰ τελειότατα ἐνδύματα, ἀλλὰ τὸ Κοινὸν ἔχει οὕτως ἀλλόκοτον καλαισθησίαν, ὥστε προτιμᾷ νὰ βαδίζῃ γυμνόν· αὐτόδηλον, ὅτι διὰ τὸ Κοινὸν τοῦτο τὰ τοιαῦτα φορέματα εἶναι κακά, μάλιστα παντάπασιν ἄχρηστα.

3) Ἐὰν ἔθνος τι ἀπεφάσιζε ν' ἀκολουθήσῃ τῷ συστήματι τούτῳ,

ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτοῦ οὐδεμία κυρίως εἰπεῖν ἔπρεπε τοῦ λοιποῦ νὰ ἐμφανίζηται μεταβολή. Διότι κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ὁ θέλων νὰ ὁμιλῇ *καλῶς*, ὀφείλει φύσει νὰ κανονίζῃ τὸν λόγον του κατὰ τὸν εὐχρηστότατον τρόπον τοῦ ἐκφράζεσθαι, καὶ δὴ πάντα ἀσυνήθη τρόπον ἐκφράσεως καὶ πρὸ πάντων πᾶν νέον δημιούργημα ν' ἀποφεύγῃ, διότι ταῦτα εἶναι ἀπολύτως ἐσφαλμένα, ἐπειδὴ οὐδέποτε πρότερον ἠκούσθησαν. Καὶ ὅμως ταῦτα ἀκριβῶς προσδίδουν εἰς τὴν γλῶσσαν κατ' ἐξοχὴν χρῶμα καὶ ποίησιν, καὶ ἐν αὐτοῖς μάλιστα ζῇ ἡ γλῶσσα. Λοιπὸν τὸ σύστημα τοῦτο τὸ ὁρίζον οὕτω τὴν ὀρθοέπειαν ἄγει ἀληθῶς εἰς περιορισμὸν καὶ ἀποστέωσιν τῆς φραστικότητος τῆς γλώσσης, τ. ἔ. εἰς πτωχείαν καὶ θάνατον αὐτῆς. Καὶ ὅμως οἱ ὀπαδοὶ τοῦ συστήματος τούτου ἐζήτουν κατ' ἀρχὰς τοιαύτην ἀρχὴν τῆς ὀρθοεπείας, ἥτις τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γλώσσης νὰ προφυλάττῃ καὶ προάγῃ, ἀλλ' ἀληθῶς ἡ θεωρία αὕτη δὲν ἄγει εἰς διάφορα ἀποτελέσματα τῆς ἑτέρας, τῆς τῶν φιλολογικῶν. Ἡ μὲν ἐπιτάσσει τὴν μίμησιν τῆς γλώσσης τοῦ παρελθόντος, ἡ δὲ τὴν τοῦ ἐνεστῶτος. Ἀντείπῃ δέ μοι μηδεὶς ὅτι παρὰ πάντα ταῦτα ἡ γλῶσσα θὰ ἐξηκολούθει νὰ ζῇ, διότι ἡ τοῦ ἀνθρώπου θέλησις οὐδὲν δύναται ἀπέναντι τῆς γλώσσης καὶ ὅτι πάντες οἱ ἀγῶνες ἡμῶν θ' ἀπέβαινον μάταιοι. Δυνατὸν τοῦτο, εἰ καὶ ἐγὼ δὲν παραδέχομαι τὴν ὀρθότητα τοῦ δισχυρισμοῦ τούτου, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἐπικρατοῦντος τοῦ συστήματος τούτου ἡ γλῶσσα θὰ ἐσώζετο καὶ θ' ἀνεπτύσσετο μόνον διὰ παραβάσεων τῆς ὀρθοεπείας, ὁ βίος αὐτῆς θὰ ἦτο οὐδὲν ἄλλο ἢ σειρὰ γλωσσικῶν ἁμαρτημάτων, καὶ εἰς μόνους τοὺς *οὐκ ὀρθῶς* ὁμιλοῦντας θὰ ὠφείλετο πᾶσα τῆς γλώσσης ἀνάπτυξις. Ἀλλ' αὐτόδηλον, ὅτι ἀρχὴ εἰς τοιαύτην ἐκδοχὴν ἄγουσα εἶναι ἐσφαλμένη.

4) Τὸ σύστημα τοῦτο ἔχει τὸν ἔσχατον αὐτοῦ λόγον προφανῶς ἐν τῇ πεπλανημένῃ ἐκδοχῇ τῆς φύσεως τῆς γλώσσης ὡς *φυσικοῦ προϊόντος*. Καὶ ἂν δέ τις ἤθελεν ὁμολογήσει τὸ δόγμα τοῦτο, πάλιν ἡ λογικὴ πορεία ἡ περαιτέρω ἐφαρμοζομένη εἶναι πολυειδῶς ἐσφαλμένη. Ἀνακόλουθος εἶναι πᾶς καθόλου λόγος περὶ ὀρθοεπείας, ἔνθα τις πιστεύει ὅτι ἡ ἀνάπτυξις ἡ ἀγρία καὶ ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως ἀπαρακώλυτος παράγει τὰ κάλλιστα ἀποτελέσματα. Διότι καὶ τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς πίτυος ὅπερ ἰδιαζόντως εἶναι πεπηρωμένον, εἶναι τότε ἐπ' ἴσης καλὸν ὅσον καὶ ἡ εὐθεῖα πίτυς. Ἀλλ' εἶναι προφανὴς πλάνη,

ἐσφαλμένου,κρείττονος καὶ ἥττονος, πάντοτε ἀσφαλῶς δι' ἀποφάσεως τῆς πλειονοψηφίας νὰ λύηται. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἡ μειονοψηφία οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τὴν ὀρθὴν γνώμην. Μόνον ἐδῶ θὰ συνέπιπτον καὶ θὰ ἐταυτίζετο ἡ δύναμις μετὰ τοῦ δικαίου. Ἀλλὰ τοῦτο ἀληθῶς οὐδὲν ἄλλο θὰ ἦτο ἢ ἡ ἄρνησις παντὸς δικαίου.

2) Ἐπειδὴ ἐν τῷ συστήματι τούτῳ τὸ ὀρθὸν καὶ τὸ ἐσφαλμένον κρέμαται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν λαλούντων, δῆλον ὅτι περὶ δύο ἐκφράσεων ἐξ ἴσου εὐχρήστων πρὸς δήλωσιν τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἀδύνατον νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ ἑτέρα εἶναι κρείττων τῆς ἄλλης, οὐδ' ὅτι διὰ τῶν μεταβολῶν της ἡ γλῶσσα γίνεται κρείττων ἢ ἥττων. Ἀλλὰ τότε πῶς δύναταί τις νὰ λαλῇ περὶ ἀναπτύξεως ἢ καταπτώσεως τῆς γλώσσης; Διότι κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο πᾶσα χρῆσις ἂν μόνον καθολική, εἶναι πάντοτε ὀρθοτάτη ὁπωσδήποτε καὶ ἂν ἔχῃ κατασκευασθῇ. Λοιπὸν ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡμεῖς εἴτε μετ' ἐπιγνώσεως εἴτε καὶ ἀνεπιγνώστως μετεβάλομεν τὴν γλῶσσαν καὶ ὅτι ἡ μεταβολὴ αὕτη κατέστη παρὰ πάντων ἀποδεκτή, ἡ νέα γλῶσσα θὰ ἦτο τώρα ἐπίσης καλὴ καὶ ὀρθή, ἀφοῦ θὰ ἦτο ἐν καθολικῇ χρήσει, καὶ ἂν ἡ μεταβολὴ ἡμῶν ἦτο τοιαύτη ὥστε ἐπανήγαγεν ὅλως τὴν ἀρχαίαν χρῆσιν, θὰ ἦτο καὶ αὕτη εὐλόγως ἐπ' ἴσης καλὴ καὶ ὀρθή, ἂν μόνον γίνῃ παρὰ πάντων ἀσπαστή. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι τὸ αὐτὸ ὡσεί τις ἔλεγεν ὅτι πάντες τῶν ἐνδυμάτων οἱ συρμοὶ εἶναι ἐξ ἴσου καλοί, ἂν μόνον εἶναι ὁμοίως ἐν χρήσει. Ἔπειτα καθ' ὃν τρόπον, ἵνα τις μάθῃ πῶς πρέπει νὰ κατασκευασθῇ ὀρθὴ καὶ σκόπιμος ἐνδυμασία, δύναται ἀπὸ τοῦ Κοινοῦ τοῦ φίλου τῶν συρμῶν νὰ κάμῃ ἔφεσιν εἰς τὸν ἰατρόν, τὸν περὶ τοῦ σκοποῦ τῶν ἐνδυμάτων σκεπτόμενον,καὶ εἰς τὸν ῥάπτην τὸν τεχνικῶς κατασκευάζοντα τὰ ἐνδύματα, οὕτω καὶ ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν δύναταί τις νὰ κάμῃ ἔφεσιν πρὸς τὸν φιλοσοφοῦντα περὶ τῆς γλώσσης ἢ πρὸς τὸν συγγραφέα τὸν κάτοχον τῆς γλώσσης. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἀρνοῦμαι διὰ τούτων ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς χρήσεως μάλιστα στηριζομένη καλαισθησία τοῦ Κοινοῦ δὲν ἐξασκεῖ ἐπίδρασιν ἰσχυράν. Διότι ὑποτεθείσθω ὅτι ῥάπτης τις ἐν συνεννοήσει μετὰ ἰατροῦ κατεσκεύασε τὰ τελειότατα ἐνδύματα, ἀλλὰ τὸ Κοινὸν ἔχει οὕτως ἀλλόκοτον καλαισθησίαν, ὥστε προτιμᾷ νὰ βαδίζῃ γυμνόν· αὐτόδηλον, ὅτι διὰ τὸ Κοινὸν τοῦτο τὰ τοιαῦτα φορέματα εἶναι κακά, μάλιστα παντάπασιν ἄχρηστα.

3) Ἐὰν ἔθνος τι ἀπεφάσιζε ν' ἀκολουθήσῃ τῷ συστήματι τούτῳ,

ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτοῦ οὐδεμία κυρίως εἰπεῖν ἔπρεπε τοῦ λοιποῦ νὰ ἐμφανίζηται μεταβολή. Διότι κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ὁ θέλων νὰ ὁμιλῇ *καλῶς*, ὀφείλει φύσει νὰ κανονίζῃ τὸν λόγον του κατὰ τὸν εὐχρηστότατον τρόπον τοῦ ἐκφράζεσθαι, καὶ δὴ πάντα ἀσυνήθη τρόπον ἐκφράσεως καὶ πρὸ πάντων πᾶν νέον δημιούργημα ν' ἀποφεύγῃ, διότι ταῦτα εἶναι ἀπολύτως ἐσφαλμένα, ἐπειδὴ οὐδέποτε πρότερον ἠκούσθησαν. Καὶ ὅμως ταῦτα ἀκριβῶς προσδίδουν εἰς τὴν γλῶσσαν κατ' ἐξοχὴν χρῶμα καὶ ποίησιν, καὶ ἐν αὐτοῖς μάλιστα ζῇ ἡ γλῶσσα. Λοιπὸν τὸ σύστημα τοῦτο τὸ ὁρίζον οὕτω τὴν ὀρθοέπειαν ἄγει ἀληθῶς εἰς περιορισμὸν καὶ ἀποστέωσιν τῆς φραστικότητος τῆς γλώσσης, τ. ἔ. εἰς πτωχείαν καὶ θάνατον αὐτῆς. Καὶ ὅμως οἱ ὀπαδοὶ τοῦ συστήματος τούτου ἐζήτουν κατ' ἀρχὰς τοιαύτην ἀρχὴν τῆς ὀρθοεπείας, ἥτις τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γλώσσης νὰ προφυλάττῃ καὶ προάγῃ, ἀλλ' ἀληθῶς ἡ θεωρία αὕτη δὲν ἄγει εἰς διάφορα ἀποτελέσματα τῆς ἑτέρας, τῆς τῶν φιλολογικῶν. Ἡ μὲν ἐπιτάσσει τὴν μίμησιν τῆς γλώσσης τοῦ παρελθόντος, ἡ δὲ τὴν τοῦ ἐνεστῶτος. Ἀντείπῃ δέ μοι μηδεὶς ὅτι παρὰ πάντα ταῦτα ἡ γλῶσσα θὰ ἐξηκολούθει νὰ ζῇ, διότι ἡ τοῦ ἀνθρώπου θέλησις οὐδὲν δύναται ἀπέναντι τῆς γλώσσης καὶ ὅτι πάντες οἱ ἀγῶνες ἡμῶν θ' ἀπέβαινον μάταιοι. Δυνατὸν τοῦτο, εἰ καὶ ἐγὼ δὲν παραδέχομαι τὴν ὀρθότητα τοῦ δισχυρισμοῦ τούτου, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἐπικρατοῦντος τοῦ συστήματος τούτου ἡ γλῶσσα θὰ ἐσώζετο καὶ θ' ἀνεπτύσσετο μόνον διὰ παραβάσεων τῆς ὀρθοεπείας, ὁ βίος αὐτῆς θὰ ἦτο οὐδὲν ἄλλο ἢ σειρὰ γλωσσικῶν ἁμαρτημάτων, καὶ εἰς μόνους τοὺς *οὐκ ὀρθῶς* ὁμιλοῦντας θὰ ὠφείλετο πᾶσα τῆς γλώσσης ἀνάπτυξις. Ἀλλ' αὐτόδηλον, ὅτι ἀρχὴ εἰς τοιαύτην ἐκδοχὴν ἄγουσα εἶναι ἐσφαλμένη.

4) Τὸ σύστημα τοῦτο ἔχει τὸν ἔσχατον αὐτοῦ λόγον προφανῶς ἐν τῇ πεπλανημένῃ ἐκδοχῇ τῆς φύσεως τῆς γλώσσης ὡς *φυσικοῦ προϊόντος*. Καὶ ἄν δέ τις ἤθελεν ὁμολογήσει τὸ δόγμα τοῦτο, πάλιν ἡ λογικὴ πορεία ἡ περαιτέρω ἐφαρμοζομένη εἶναι πολυειδῶς ἐσφαλμένη. Ἀνακόλουθος εἶναι πᾶς καθόλου λόγος περὶ ὀρθοεπείας, ἔνθα τις πιστεύει ὅτι ἡ ἀνάπτυξις ἡ ἀγρία καὶ ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως ἀπαρακώλυτος παράγει τὰ κάλλιστα ἀποτελέσματα. Διότι καὶ τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς πίτυος ὅπερ ἰδιαζόντως εἶναι πεπηρωμένον, εἶναι τότε ἐπ' ἴσης καλὸν ὅσον καὶ ἡ εὐθεῖα πίτυς. Ἀλλ' εἶναι προφανὴς πλάνη,

ὅτι τὸ ἄγριον φυτὸν εἶναι τὸ ἄριστον, διότι ἂν μὴ ἀποκοποῦν περιτταὶ παραφυάδες, τὸ φυτὸν δυνατὸν νὰ καταστραφῇ. Ἔπειτα δυνατὸν ὁ ἐμβολιασμὸς νὰ εἶναι ἀπαραίτητος. Καὶ τὸ φυτὸν αὐξάνεται καὶ ἀναπτύσσεται τελειότερον διὰ συνετῆς καλλιεργείας ἢ ἐν *ἐλευθέρᾳ*, φυσικῇ καταστάσει. Λοιπὸν τὸ φυτὸν τὸ τυχὸν καλλιεργίας καὶ περιθάλψεως εἶναι ὑπέρτερον ἐν τῷ εἴδει του καὶ τελειότερον τοῦ ἀγρίου, καὶ ἡ καλλιεργηθεῖσα ἄμπελος παρέχει εὐγενέστερον οἶνον ἢ ἡ ἀγρία. Προθύμως ὁμολογῶ ὅτι μικρολόγος καὶ τὰ περίτεχνα φιλῶν κηπουρὸς δύναται διὰ ἰδιοτρόπου κλαδεύσεως καὶ ἄλλων ἀλλοκότων μέτρων νὰ βλάψῃ καὶ ἀσχημίσῃ τὸ φυτόν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀποκλείει τὴν καλλιεργίαν αὐτῶν διὰ κηπουροῦ ἐμπείρου τῆς φύσεως τῶν φυτῶν· τοῦτο δ'εἶναι τὸ ἰδανικὸν ἡμῶν.

Ἵνα λοιπὸν δυνηθῶμεν νὰ ὁρίσωμεν λογικήν τινα ἀρχὴν περὶ ὀρθοεπείας, ὀφείλομεν νὰ πειραθῶμεν νὰ νοήσωμεν καὶ ὁρίσωμεν ὀρθῶς τὴν φύσιν αὐτὴν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς γλώσσης. Τούτων ἐπιτευχθέντων δὲν θὰ εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ ἀνεύρωμεν τὸν κανόνα τῆς ὀρθοεπείας. Αὐτοδήλως ἐκείνη ἡ χρῆσις ἡ ἀρίστη ἥτις ἄριστα ἐκτελεῖ τὸν σκοπὸν τῆς γλώσσης. Τίς εἶναι λοιπὸν ὁ σκοπὸς τῆς γλώσσης;

Ἡ εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀπάντησις ἄγει εἰς τὸ τρίτον σύστημα, ὅπερ ἀνωτέρω ὠνομάσαμεν *ἔλλογον*. Τούτου δὲν δύναμαι ν' ἀναφέρω λογιόν τινα ὡς κύριον αὐτοῦ ἱδρυτήν, ἐπειδὴ ἡ περὶ αὐτοῦ θεωρία εὑρίσκεται ἀκόμη ἐν τῇ γενέσει αὐτῆς καὶ κατ' ἐμὴν γνώμην δὲν διετυπώθη ἀκόμη ἀκριβῶς, εἰ καὶ εἶναι ἄμεσος καὶ ἀναγκαία ἀκολουθία καὶ ἀναπλήρωσις τῆς περὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς γλώσσης θεωρίας,ὅπως αὕτη ὑπὸ τοῦ Madvig, Whitney, Leskien, Paul καὶ καθόλου ὑπὸ τῆς οὕτως ὀνομαζομένης σχολῆς τῶν νεογραμματικῶν ὑπεστηρίχθη καὶ κατίσχυσεν. Ἀλλ' ὅμως οἱ ὀπαδοὶ τῆς σχολῆς ταύτης προκειμένου περὶ τῆς ὀρθοεπείας φαίνονται ἀτολμότεροι καὶ διστάζοντες, ὅπερ ἑρμηνεύεται ἐκ τούτου ὅτι οὗτοι δὲν ἠδυνήθησαν ἀκόμη ν' ἀπαλλαγῶσι τῆς ἐπιδράσεως τῶν τοῦ προηγουμένου συστήματος ὀπαδῶν, τῶν *προφορικῶν*. Τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐν Γερμανίᾳ, ἔνθα εὑρίσκονται οἱ δραστηριώτατοι καὶ εὐφυέστατοι νεογραμματικοί, καὶ ἐν Σουηδίᾳ,ἐν ᾗ ἡ νεωτέρα τῶν γλωσσοδιφῶν γενεὰ προσκολλᾶται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τῷ συστήματι τούτῳ.

Ὀφείλομεν νὰ ὁρμηθῶμεν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης: ἡ γλῶσσα εἶναι

τὸ μέσον πρὸς ἀνακοίνωσιν. Λοιπὸν ἐκείνη ἡ χρῆσις ἀρίστη ἡ ἄριστα ἀνακοινοῦσα τὸ ἀνακοινωτέον, καὶ ἀπολύτως ἐσφαλμένη μόνη ἐκείνη ἥτις οὐδαμῶς δύναται νὰ καταστήσῃ εἰς τὸν πρὸς ὃν ἀπευθύνομεν τὸν λόγον ἡμῶν, τὰς ἰδέας μας καταληπτὰς ἢ παρέχει αὐτῷ ἐσφαλμένην αὐτῶν ἐκδοχήν. Ἐσφαλμένη λοιπὸν ἡ χρῆσις ἥτις μόνον ἡμιτελῶς ἐπιτυγχάνει νὰ ἐπιτελέσῃ τὸν σκοπόν της ἤτοι νὰ μεταβιβάσῃ τὴν ἰδέαν, καλὴ δὲ ἢ ἀρίστη ἡ ἐπιτυγχάνουσα κατὰ προσέγγισιν ἢ πληρέστατα νὰ μεταφέρῃ τὸν πρὸς ὃν ἀπευθύνομεν τὰς λέξεις μας εἰς τὸν κύκλον τῶν ἐννοιῶν καὶ παραστάσεων ἡμῶν. Τίνα δὲ μέσα καὶ τίνας τέχνας πρέπει νὰ μεταχειρισθῶμεν, ἵνα κατὰ τὸ δυνατὸν ἐπιτύχωμεν καλοῦ ἀποτελέσματος; τοῦτο προφανῶς κρέμαται ἐκ τοῦδε: τίνες ἑκάστοτε εἶναι οἵ τε λέγοντες καὶ οἱ ἀκούοντες, μάλιστα οἱ ἀκούοντες; Γενικὸν περὶ τούτου κανόνα δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν «Ἄριστον εἶναι ὅ,τι δύναται ὑπὸ τοῦ ἑκάστοτε Κοινοῦ ἀκριβέστατα καὶ τάχιστα νὰ κατανοῆται καὶ ὑπὸ τοῦ λέγοντος εὐκολώτατα νὰ προφέρηται» ἢ κατὰ τὸν Foldström «ἄριστος γλωσσικὸς τύπος ὁ συνάπτων τὴν μεγίστην ἁπλότητα μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης σαφηνείας», ἢ κατὰ τὸν Tegnér «ὅ,τι εὐκολώτατα παρέχεται καὶ εὐκολώτατα κατανοεῖται». Καὶ ὁ Behagel διδάσκει ὅτι «ὁ ὕπατος σκοπὸς τῆς γλώσσης εἶναι ἡ κατανόησις, καὶ δὲν ἀρκεῖ εἰς τὸν σκοπὸν τῆς κατανοήσεως ὅτι μετὰ ὥριμον σκέψιν ἀποκλείεται πᾶσα παρανόησις καὶ ἀμφιβολία διὰ τὸν ἀκροατὴν ἢ ἀναγνώστην, ἀλλ' ἀνάγκη ὅσον τὸ δυνατὸν ταχέως καὶ εὐκόλως ἡ παράστασις τοῦ ἀκούοντος νὰ διεγερθῇ διὰ τῆς βοηθείας τῶν ὡρισμένων εἰς τοῦτο φωνῶν».

1) Ἐσφαλμένον λοιπὸν πᾶν ὅ,τι παρανοεῖται, π.χ. ἡ χρῆσις φιλοσοφικῶν ἐκφράσεων ἐν λόγῳ ἀπευθυνομένῳ εἰς Κοινὸν ἀφιλόσοφον, διότι αὗται σχεδὸν πάντοτε παρανοοῦνται, ὅπως ἡ καθ' ἑκάστην πεῖρα διδάσκει.

2) Ἐσφαλμένον πᾶν ὅ,τι δὲν νοεῖται· π.χ. αἱ ξέναι καὶ ἄγνωστοι λέξεις, αἵτινες ὑπὸ τῶν πολλῶν τῶν ἀγνοούντων τὰς γλώσσας ὅθεν ἐλήφθησαν δὲν νοοῦνται ἢ τὸ πολὺ πολὺ παρανοοῦνται. Ὁμοίως δὲν νοοῦνται πολλάκις τὰ ὁμώνυμα, ἤτοι λέξεις ὅμοιαι μὲν τὸν ἦχον ἀλλὰ διάφοροι τὴν σημασίαν. Ἡ διάφορος αὐτῶν πολλάκις γραφὴ οὐδὲν σημαίνει διὰ τὸν προφορικὸν λόγον. Ἐπειδὴ δὲ αἱ πλεῖσται τῶν λέξεων ἔχουσιν ἑκάστη πολλὰς σημασίας, τὸ πολὺ τῆς γλώσσης σύγ-

ὅτι τὸ ἄγριον φυτὸν εἶναι τὸ ἄριστον, διότι ἂν μὴ ἀποκοποῦν περιτταὶ παραφυάδες, τὸ φυτὸν δυνατὸν νὰ καταστραφῇ. Ἔπειτα δυνατὸν ὁ ἐμβολιασμὸς νὰ εἶναι ἀπαραίτητος. Καὶ τὸ φυτὸν αὐξάνεται καὶ ἀναπτύσσεται τελειότερον διὰ συνετῆς καλλιεργείας ἢ ἐν *ἐλευθέρᾳ*, φυσικῇ καταστάσει. Λοιπὸν τὸ φυτὸν τὸ τυχὸν καλλιεργίας καὶ περιθάλψεως εἶναι ὑπέρτερον ἐν τῷ εἴδει του καὶ τελειότερον τοῦ ἀγρίου, καὶ ἡ καλλιεργηθεῖσα ἄμπελος παρέχει εὐγενέστερον οἶνον ἢ ἡ ἀγρία. Προθύμως ὁμολογῶ ὅτι μικρολόγος καὶ τὰ περίτεχνα φιλῶν κηπουρὸς δύναται διὰ ἰδιοτρόπου κλαδεύσεως καὶ ἄλλων ἀλλοκότων μέτρων νὰ βλάψῃ καὶ ἀσχημίσῃ τὸ φυτόν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀποκλείει τὴν καλλιεργίαν αὐτῶν διὰ κηπουροῦ ἐμπείρου τῆς φύσεως τῶν φυτῶν· τοῦτο δ' εἶναι τὸ ἰδανικὸν ἡμῶν.

Ἵνα λοιπὸν δυνηθῶμεν νὰ ὁρίσωμεν λογικήν τινα ἀρχὴν περὶ ὀρθοεπείας, ὀφείλομεν νὰ πειραθῶμεν νὰ νοήσωμεν καὶ ὁρίσωμεν ὀρθῶς τὴν φύσιν αὐτὴν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς γλώσσης. Τούτων ἐπιτευχθέντων δὲν θὰ εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ ἀνεύρωμεν τὸν κανόνα τῆς ὀρθοεπείας. Αὐτοδήλως ἐκείνη ἡ χρῆσις ἡ ἀρίστη ἥτις ἄριστα ἐκτελεῖ τὸν σκοπὸν τῆς γλώσσης. Τίς εἶναι λοιπὸν ὁ σκοπὸς τῆς γλώσσης;

Ἡ εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀπάντησις ἄγει εἰς τὸ τρίτον σύστημα, ὅπερ ἀνωτέρω ὠνομάσαμεν *ἔλλογον*. Τούτου δὲν δύναμαι ν' ἀναφέρω λόγιόν τινα ὡς κύριον αὐτοῦ ἱδρυτήν, ἐπειδὴ ἡ περὶ αὐτοῦ θεωρία εὑρίσκεται ἀκόμη ἐν τῇ γενέσει αὐτῆς καὶ κατ' ἐμὴν γνώμην δὲν διετυπώθη ἀκόμη ἀκριβῶς, εἰ καὶ εἶναι ἄμεσος καὶ ἀναγκαία ἀκολουθία καὶ ἀναπλήρωσις τῆς περὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς γλώσσης θεωρίας, ὅπως αὕτη ὑπὸ τοῦ Madvig, Whitney, Leskien, Paul καὶ καθόλου ὑπὸ τῆς οὕτως ὀνομαζομένης σχολῆς τῶν νεογραμματικῶν ὑπεστηρίχθη καὶ κατίσχυσεν. Ἀλλ' ὅμως οἱ ὀπαδοὶ τῆς σχολῆς ταύτης προκειμένου περὶ τῆς ὀρθοεπείας φαίνονται ἀτολμότεροι καὶ διστάζοντες, ὅπερ ἑρμηνεύεται ἐκ τούτου ὅτι οὗτοι δὲν ἠδυνήθησαν ἀκόμη ν' ἀπαλλαγῶσι τῆς ἐπιδράσεως τῶν τοῦ προηγουμένου συστήματος ὀπαδῶν, τῶν *προφορικῶν*. Τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐν Γερμανίᾳ, ἔνθα εὑρίσκονται οἱ δραστηριώτατοι καὶ εὐφυέστατοι νεογραμματικοί, καὶ ἐν Σουηδίᾳ, ἐν ᾗ ἡ νεωτέρα τῶν γλωσσοδιφῶν γενεὰ προσκολλᾶται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τῷ συστήματι τούτῳ.

Ὀφείλομεν νὰ ὁρμηθῶμεν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης: ἡ γλῶσσα εἶναι

τὸ μέσον πρὸς ἀνακοίνωσιν. Λοιπὸν ἐκείνη ἡ χρῆσις ἀρίστη ἡ ἄριστα ἀνακοινοῦσα τὸ ἀνακοινωτέον, καὶ ἀπολύτως ἐσφαλμένη μόνη ἐκείνη ἥτις οὐδαμῶς δύναται νὰ καταστήσῃ εἰς τὸν πρὸς ὃν ἀπευθύνομεν τὸν λόγον ἡμῶν, τὰς ἰδέας μας καταληπτὰς ἢ παρέχει αὐτῷ ἐσφαλμένην αὐτῶν ἐκδοχήν. Ἐσφαλμένη λοιπὸν ἡ χρῆσις ἥτις μόνον ἡμιτελῶς ἐπιτυγχάνει νὰ ἐπιτελέσῃ τὸν σκοπόν της ἤτοι νὰ μεταβιβάσῃ τὴν ἰδέαν, καλὴ δὲ ἢ ἀρίστη ἡ ἐπιτυγχάνουσα κατὰ προσέγγισιν ἢ πληρέστατα νὰ μεταφέρῃ τὸν πρὸς ὃν ἀπευθύνομεν τὰς λέξεις μας εἰς τὸν κύκλον τῶν ἐννοιῶν καὶ παραστάσεων ἡμῶν. Τίνα δὲ μέσα καὶ τίνας τέχνας πρέπει νὰ μεταχειρισθῶμεν, ἵνα κατὰ τὸ δυνατὸν ἐπιτύχωμεν καλοῦ ἀποτελέσματος; τοῦτο προφανῶς κρέμαται ἐκ τοῦδε: τίνες ἑκάστοτε εἶναι οἵ τε λέγοντες καὶ οἱ ἀκούοντες, μάλιστα οἱ ἀκούοντες; Γενικὸν περὶ τούτου κανόνα δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν «Ἄριστον εἶναι ὅ,τι δύναται ὑπὸ τοῦ ἑκάστοτε Κοινοῦ ἀκριβέστατα καὶ τάχιστα νὰ κατανοῆται καὶ ὑπὸ τοῦ λέγοντος εὐκολώτατα νὰ προφέρηται» ἢ κατὰ τὸν Foldström «ἄριστος γλωσσικὸς τύπος ὁ συνάπτων τὴν μεγίστην ἁπλότητα μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης σαφηνείας», ἢ κατὰ τὸν Tegnér «ὅ,τι εὐκολώτατα παρέχεται καὶ εὐκολώτατα κατανοεῖται». Καὶ ὁ Behagel διδάσκει ὅτι «ὁ ὕπατος σκοπὸς τῆς γλώσσης εἶναι ἡ κατανόησις, καὶ δὲν ἀρκεῖ εἰς τὸν σκοπὸν τῆς κατανοήσεως ὅτι μετὰ ὥριμον σκέψιν ἀποκλείεται πᾶσα παρανόησις καὶ ἀμφιβολία διὰ τὸν ἀκροατὴν ἢ ἀναγνώστην, ἀλλ' ἀνάγκη ὅσον τὸ δυνατὸν ταχέως καὶ εὐκόλως ἡ παράστασις τοῦ ἀκούοντος νὰ διεγερθῇ διὰ τῆς βοηθείας τῶν ὡρισμένων εἰς τοῦτο φωνῶν».

1) Ἐσφαλμένον λοιπὸν πᾶν ὅ,τι παρανοεῖται, π.χ. ἡ χρῆσις φιλοσοφικῶν ἐκφράσεων ἐν λόγῳ ἀπευθυνομένῳ εἰς Κοινὸν ἀφιλόσοφον, διότι αὗται σχεδὸν πάντοτε παρανοοῦνται, ὅπως ἡ καθ' ἑκάστην πεῖρα διδάσκει.

2) Ἐσφαλμένον πᾶν ὅ,τι δὲν νοεῖται· π.χ. αἱ ξέναι καὶ ἄγνωστοι λέξεις, αἵτινες ὑπὸ τῶν πολλῶν τῶν ἀγνοούντων τὰς γλώσσας ὅθεν ἐλήφθησαν δὲν νοοῦνται ἢ τὸ πολὺ πολὺ παρανοοῦνται. Ὁμοίως δὲν νοοῦνται πολλάκις τὰ ὁμώνυμα, ἤτοι λέξεις ὅμοιαι μὲν τὸν ἦχον ἀλλὰ διάφοροι τὴν σημασίαν. Ἡ διάφορος αὐτῶν πολλάκις γραφὴ οὐδὲν σημαίνει διὰ τὸν προφορικὸν λόγον. Ἐπειδὴ δὲ αἱ πλεῖσται τῶν λέξεων ἔχουσιν ἑκάστη πολλὰς σημασίας, τὸ πολὺ τῆς γλώσσης σύγ-

κειται ἐξ ὁμωνύμων, καὶ ἐντεῦθεν προκύπτουσιν ἐκφράσεις ἀσαφεῖς ἢ καὶ ἀδιανόητοι, καθ' ὅσον πολλάκις δὲν εἶναι ἐξ αὐτῆς τῆς φράσεως δυνατὸς ὁ καθορισμὸς τίς τῶν δύο ἢ πλειόνων δυνατῶν σημασιῶν νοεῖται. Αἱ τοιαῦται ἐκφράσεις εἶναι χρήσιμοι καὶ ἀρεσταὶ εἰς τοὺς κατασκευαστὰς τῶν λογοπαιγνίων, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῆς ὀρθοεπείας οὐδεὶς λόγος πρέπει νὰ γίνηται περὶ τῆς εὐκολίας αὐτῶν. Ἀλλ' ὅμως ἡ ἐκ τῶν ὁμωνύμων βλάβη συνήθως εἶναι σχετικῶς μικρά, καθ' ὅσον ἐκ τῆς συναφείας τοῦ λόγου καθίσταται ἑκάστοτε δῆλον τίς σημασία πρέπει νὰ προτιμηθῇ. Πάντοτε ὅμως δὲν εἶναι καλὸν ὅτι πολλαὶ σημασίαι νοοῦνται ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ἤχους, καὶ διὰ τοῦτο ὁσάκις λέξις τις ἔχει δύο τύπους, ὧν ὁ ἕτερος δὲν συμπίπτει μετ' ἄλλου, οὗτος ὀφείλει νὰ προτιμᾶται. Οὕτω π.χ. πολλὰ πρότερον διάφορα ἀλλήλων μέλη ἑνὸς παραδείγματος διὰ φωνητικῶν παθῶν ἐγένοντο ὅμοια ἀλλήλοις καὶ ἐντεῦθεν κατέστησαν ὁμώνυμα· καὶ ἂν μὲν ἐκ τούτου μηδεμία προκύπτῃ ἀσάφεια, οὐδεμία ζημία, ἄλλως μεγάλη, ἀφοῦ δύο ἢ καὶ πλείους οὐσιωδῶς διάφοροι γραμματικαὶ κατηγορίαι καὶ σημασίαι παλαίουσιν περὶ ἑνὸς τύπου, ὅπερ ἀναμφιβόλως ἔλλειψις. [πρβλ. καλὲς ὧρες καὶ ὡς ὀνομαστικὴν καὶ ὡς αἰτιατικήν, τὸ δεμένο = τὸν δεμένον καὶ τὸ δεμένον].

3) Ἐσφαλμένον προσέτι ὅ,τι μετὰ δυσκολίας νοεῖται. Εἶναι πολὺ σπουδαῖον τὸ νὰ καταλαμβάνηται ἔκφρασίς τις ὑπὸ τοῦ ἀκούοντος ἀκριβῶς, ἀλλ' εἶναι ἐπ' ἴσης σπουδαῖον νὰ καταλαμβάνηται ταχέως καὶ ὅσον οἷόν τε μετὰ μικροτέρου κόπου. (Καὶ αὐτὸ ὅπερ λέγομεν κοινῶς *καλὸν* ἢ *εὔκολον ὕφος* ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *δύσκολον*, οὐδὲν ἄλλο ἀληθῶς σημαίνει ἢ ὅτι τοῦ οὕτως ἐπαινουμένου ὕφους ὁ συγγραφεὺς ἐπεμελήθη καὶ ἱκανοποίησε κατὰ τοῦτο τὴν γλῶσσαν). Ἧττον ὀρθὴ εἶναι ἡ ἔκφρασις ἥτις ἧττον ταχέως καθιστᾷ τὴν διάνοιαν τοῦ λαλοῦντος καταληπτὴν εἰς τὸν πρὸς ὃν ἀπευθύνεται, ἥτις ἵνα ὀρθῶς κατανοηθῇ, ἀπαιτεῖ πλείονα σκέψιν. Ἐνταῦθα βεβαίως δύναται μέγα ἡ ὑποκειμενικὴ ἀντίληψις, διότι οὐ μόνον ἡ τῶν ἰδεῶν σύναψις ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς συνδέσεως αὐτῶν εἶναι ποικιλώτατος, ὥστε ἡ αὐτὴ ἔκφρασις κατὰ τὰς διαφόρους περιπτώσεις ἄλλως δύναται νὰ κριθῇ καὶ ἡ σαφὴς ἔκφρασις πρὸς τοῦτον εἶναι ἀσαφὴς πρὸς ἐκεῖνον.

Τὰ λεχθέντα μέχρι τοῦδε περὶ κακιῶν τοῦ ὕφους ἀναφέρονται εἰς

τὴν εὐκολίαν τοῦ πρὸς ὃν ἀπευθυνόμεθα, ὅστις ἔχει τὰ μέγιστα δικαιώματα ἀξιῶν νὰ ὁμιλῶμεν πρὸς αὐτὸν σαφῶς καὶ εὐλήπτως. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν λέγοντα ἀνάγκη νὰ εἶναι ἡ γλῶσσα εὐμεταχείριστος ὅσον τὸ δυνατόν. Ἐντεῦθεν πηγάζουσι νέαι ἀπαιτήσεις τῆς ὀρθοεπείας, ἤτοι

4) Ἐσφαλμέναι εἶναι αἱ φράσεις αἱ παρέχουσαι δυσκολίαν κατὰ τὴν προφοράν, ἤτοι αἱ ἀπαιτοῦσαι ἄλλας παρὰ τὰς συνήθεις ἡμῖν κινήσεις τῶν φωνητικῶν ὀργάνων. Σημειωτέον ὅμως ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι πάντοτε βαρυσήμαντον, καὶ δὴ ἂν διὰ τῆς δυσκολωτέρας ἐκφράσεως πρσγίνηται ἄλλη τις τοῦ λόγου ὠφέλεια, τότε ἀνάγκη νὰ ὑποκύψῃ τὸ ζήτημα τῆς προφορᾶς, ἥτις πολλάκις σὺν τῷ χρόνῳ δύναται νὰ συμμορφωθῇ [πρβλ. εὔμορφος ἀντὶ ἔμορφος πεπαιδευμένος, Ἀχιλλεὺς κτλ.]. Ἂν δ' ὅμως ἔκφρασίς τις δι' ἄλλους λόγους δὲν εἶναι προτιμητέα, τότε ἡ δυσκολωτέρα προφορὰ αὐτῆς εἶναι ἐλάττωμα, ὃ κατὰ τὴν κρίσιν περὶ ὀρθοεπείας ἀνάγκη νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν. Ἐννοεῖται ὅτι ἐν τούτῳ ἄλλας ἀπαιτήσεις ἔχει ἡ συνήθης ὁμιλία καὶ ἄλλας ἡ σεμνοπρεπὴς καὶ ποιητικὴ γλῶσσα καὶ ἀπαγγελία· διότι ὅ,τι ἐν τῇ συνήθει καθ' ἡμέραν προφορᾷ φαίνεται προσποίησις καὶ ἀκκισμός, δὲν εἶναι πάντοτε ἐν τῇ ᾠδῇ καὶ ἐν τῇ ποιήσει κτλ. ὅπου καὶ ἀρχαιοπρεπεστέρα ἀπαγγελία ὅπως καὶ λέξις εἶναι ὀρθὴ καὶ ἐνίοτε ἐπιθυμητή.

5) Κακοὶ εἶναι οἱ γλωσσικοὶ τύποι ὅσοι δυσκόλως κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀνάγκης αὐτῶν εὑρίσκονται, ὃ ἑρμηνεύεται ἐντεῦθεν ὅτι δὲν ἐντυποῦνται εἰς τὴν μνήμην εὐκόλως, ἐπειδὴ δὲν συνδυάζονται εὐχερῶς μετ' ἄλλων ἐκφράσεων ὁμοίας χρήσεως. Ἔκφρασις δηλ. συνδυαζομένη εὐκόλως μετ' ἄλλων διατηρεῖται ἐν τῇ μνήμῃ εὐκολώτερον καὶ ἐν ἀνάγκῃ ἀνακαλεῖται εἰς τὴν συνείδησιν ταχύτερον καί, καθὰ ἀνωτέρω εἴπομεν, συνήθως εὐκολώτερον καὶ ταχύτερον νοεῖται. «Πάντοτε, κατὰ τὸν Behagel, ἡ ἐτυμολογικῶς διαφανεστέρα ἔκφρασις εἶναι καὶ σαφεστέρα καὶ διαυγεστέρα». Τὰς τοιαύτας ἐκφράσεις ὀνομάζομεν συνήθως *ὁμαλάς*, καὶ ἐδῶ προσκρούω πρὸς τὸ ἀρχαῖον δόγμα, καθ' ὃ οἱ ἀνώμαλοι τύποι εἶναι καλοὶ καὶ πρὸ πάντων ὡραῖοι. Καὶ περὶ μὲν τοῦ κάλλους ὡς πράγματος τῆς ὀρέξεως καὶ τῆς αὐθαιρεσίας δὲν θὰ ἐρίσω πρὸς οὐδένα, ἀλλ' ἡ εὐχρηστία τῶν τοιούτων τύπων εἶναι βεβαίως φανταστική. Κατωτέρω θὰ δείξω ὅτι πλοῦτος καὶ ποικιλία ἐν τῇ γλώσσῃ δύναται κατ' ἄλλον προτιμότερον τρόπον νὰ ἐπιτευχθῇ. Τοσοῦτο δὲ μόνον ἐπιθυμῶ νὰ ἐξάρω ἐν τῷ παρόντι, ὅτι κανονικότης καθ' ἑαυτήν, συστημα-

τική κατασκευή καὶ ὀργανικὴ συνάφεια ἐν τῇ γλώσσῃ εἶναι λαμπρὰ προτερήματα [π. χ. συνεδρία προτιμότερον τοῦ συνεδρίασις, διότι συμφωνεῖ πρὸς τὸ *ἐνεδρία*, *προεδρία*, *προσεδρία* κτλ. ὁμοίως *συνεστάθη* τοῦ συνεστήθη διότι λέγομεν καὶ *παρεστάθη*, *κατεστάθη* κτλ.]. Εἰς τὴν διαύγειαν τοῦ γλωσσικοῦ ὑλικοῦ συντελεῖ καὶ ἡ παρετυμολογία, ἤτοι ἡ ὑπὸ τῶν λαλούντων ἀνεπαισθήτως (οὐχὶ πρὸς κατασκευὴν λογοπαιγνίων) γινομένη προσέγγισις αὐτῶν πρός τι σύστημα λέξεων ἐξ ὧν δῆθεν παρήχθησαν, ὅτε καὶ φωνητικὴ ἐπιβάλλεται μεταβολή. Αὗται χαρακτηρίζονται συνήθως σφάλματα καὶ εἶναι ὄντως ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, διότι πρὸ τῆς συνδέσεως αὐτῶν πρός τι νέον σύστημα γίνεται ἀπόσπασις ἀπὸ τοῦ προτέρου, ὁσάκις ὑπῆρχε σύστημα πρότερον, π. χ. κατὰ τὴν παρετυμολογίαν τῶν ἐγχωρίων λέξεων, οὐχὶ δὲ κατὰ τὴν τῶν ξένων. Ὅτι δ' ὅμως διὰ τῆς παρετυμολογίας καθίστανται τὰ παρετυμολογούμενα αἰσθητότερα εἰς τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα, εἶναι προφανές.

6) Πᾶν ἀνωφελὲς φορτίον εἶναι κώλυμα, διότι καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ ἰσχύει ὁ νόμος καθ' ὃν ὅ τι δὲν ὠφελεῖ, βλάπτει. Ἐντεῦθεν δῆλον ὅτι ἐσφαλμένη εἶναι ἡ μακροσκελὴς ἔκφρασις, ἐὰν μηδὲν πλέον ἐκφράζῃ τῆς βραχυτέρας, ἢ ἐν τῇ παρούσῃ τοὐλάχιστον ὡρισμένῃ περιπτώσει μήτε δύναται μήτε πρέπῃ νὰ σημαίνῃ τι πλέον. «Ἡ ἔκφρασις εἶναι τοσούτῳ ἰσχυροτέρα, ἡ μετ' αὐτῆς συνημμένη παράστασις τοσούτῳ εὐληπτοτέρα, ὅσῳ ὀλιγώτερα στοιχεῖα ἀποτελοῦσιν αὐτήν», λέγει ὁ Behagel. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα σημειωτέον ὅτι καὶ τοῦτο δὲν εἶναι μεγάλης σημασίας ὡς πρὸς τὴν ὀρθοέπειαν, ἐπειδὴ αἱ μακρότεραι ἐκφράσεις συνήθως δηλοῦσί τινα ἀπόχρωσιν τῆς ἐννοίας καὶ συνήθως τίθενται εἰς τὸν λόγον ἵνα παραστήσωσιν αὐτήν.

7) Ἐσφαλμέναι εἶναι αἱ ἐκφράσεις αἱ μετὰ μικρολογίας καὶ περιττῆς σαφηνείας κατεσκευασμέναι, ἤτοι ὅσαι διὰ τοῦ γλωσσικοῦ αὐτῶν τύπου ἐκφράζουσι τοιαύτην τῶν ἐννοιῶν διαφοράν, ἥτις ἢ δὲν χρειάζεται νὰ ἐκφρασθῇ διότι ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει ἄλλως τὸ πρᾶγμα εἶναι δῆλον, ἢ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ δηλωθῇ, διότι δὲν νοεῖται πλέον ὡς τοιαύτη.

8) Ἀπολύτως ἀπόβλητος εἶναι πᾶσα μεταβολὴ τῆς χρήσεως, δι' ἧς οὐδὲν κερδαίνεται, ἤτοι δι' ἧς δὲν σκοπεῖται ν' ἀνακοινωθῇ ἡ ἔννοια ἀκριβέστερον ἢ ταχύτερον· διότι ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ μεταβολὴ εἶναι μόνον βάρος διὰ τὸν λέγοντα καὶ συνήθως καὶ διὰ τὸν ἀκούοντα,

ὠφέλεια δὲ δι' οὐδέτερον. Λοιπὸν ἡ χρῆσις κατὰ τοσοῦτο κανονίζει τὴν ὀρθοέπειαν, καθ' ὅσον ἐκ δύο κατὰ πάντα ἴσων ἐκφράσεων ἡ συνηθεστέρα εἶναι προτιμοτέρα, διότι αὕτη εἶναι προχειροτέρα καὶ εὐκολωτέρα εἰς χρῆσιν καὶ διὰ τὸν λέγοντα καὶ διὰ τὸν ἀκούοντα. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς προφορᾶς μικρὸν ὡς πρὸς τὴν τελειότητα τῆς γλώσσης ἐπιτυγχάνεται, πολὺ δὲ πλέον διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ τυπικοῦ τῶν λέξεων καὶ μάλιστα διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς συντακτικῆς συνδέσεως καὶ τῆς σημασίας αὐτῶν, δι' αὐτὰ τὸ κῦρος τῆς χρήσεως εἶναι ἰσχυρότατον ἐν τῇ προφορᾷ, καὶ πᾶς νεωτερισμὸς ἐν αὐτῇ θεωρεῖται ξενότροπος καὶ ἀπόβλητος· τοὐναντίον δὲ τῆς χρήσεως ἡ δύναμις εἶναι μικρὰ ἐν τῷ τυπικῷ καὶ ἐλαχίστη ἐν τῇ συνδέσει τῶν λέξεων πρὸς ἀλλήλας· ἐν τῇ συντάξει μάλιστα ἡ χρῆσις ἀείποτε μικρὸν ἠδυνήθη καὶ σχεδὸν οὐδέποτε ἔκφρασίς τις ἐλέχθη ἐν τῇ αὐτῇ συνδέσει καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς σημασίας μεθ' ἧς πρότερον (πλὴν ἐν δουλικῇ ἀπομιμήσει), ἀλλὰ διαρκῶς συνάπτει κατὰ νέον τρόπον καὶ παράγει νέας σημασίας ὡς παραστάσεις νέων ἰδεῶν. Καὶ τοῦτο λίαν φυσικόν, ἀφοῦ ἀκριβῶς διὰ τούτων τῶν παραγόντων, ἤτοι διὰ τῶν κατ' ἀναλογίαν σχηματισμῶν, ζῇ καὶ ἀναπτύσσεται ἡ γλῶσσα. Καὶ αἱ τῆς προφορᾶς μεταβολαὶ δεικνύουν ζωήν, ἀλλ' ἐδῶ δύναται νὰ γίνῃ λόγος καὶ περὶ φθορᾶς καὶ καταχρήσεως τοῦ ὑλικοῦ. Καθόλου ὅπως πάντες ὁμολογοῦσιν ἡ εὐλόγως συντηρητικὴ χρῆσις ὡς πρὸς τὴν προφορὰν μὲν εἶναι σχεδὸν παντοδύναμος, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ τυπικὸν καὶ τὴν σύνταξιν καὶ τὴν σημασίαν ὅλως ἀδύνατος.

Πολλάκις ἐκ φωνητικῶν λόγων διασχίζεται λέξις τις εἰς δύο ἢ διὰ τῆς γραφομένης ἐπαναφέρεται ὁ ἀπαθὴς τύπος αὐτῆς καὶ οὕτως ἔχομεν δύο ἀντὶ μιᾶς [πρβλ. *πιάνω-πιέζω*, *καταλαμβάνω* (τὴν χώραν, τὴν θέσιν)-*καταλαβαίνω διαβάζω-διαβιβάζω*], καὶ τότε δὲν εἶναι δίκαιον νὰ κρίνηται ἡ ἑτέρα ἡμαρτημένη, διότι ἀμφότεραι εἶναι χρήσιμοι ἑκάστη δι' ἰδίαν ἔννοιαν.

Οὐδαμοῦ δ' αἱ περὶ τῆς ὀρθοεπείας γνῶμαι διαφέρουν ἀλλήλων ὅσον προκειμένου περὶ τῶν ξένων λέξεων. Ἐδῶ δύο ὅλως ἀντικείμεναι ἀλλήλαις ἀρχαὶ μάχονται καὶ ἀμφότεραι ἔτυχον δεξιῶν ὑπερασπιστῶν. Οὕτως οἱ μὲν θέλουσιν ὡς ἀρχήν, ὅτι ξένοι τόποι καὶ ἄνθρωποι ὀφείλουν νὰ ὀνομάζωνται ὅπως ἐν τῇ ἰδίᾳ γλώσσῃ λέγονται. Οἱ δὲ διατείνονται ὅτι ἀνάγκη νὰ δίδωμεν εἰς τὰ τοιαῦτα ξένα ὀνόματα τὸν

τύπον τῆς Σουηδικῆς γλώσσης. Τοῦτο μάλιστα ἀπαιτοῦσι προκειμένου περὶ ἀρχαίων Ἰσλανδικῶν ὀνομάτων. Ἀμφότεραι αἱ μερίδες συζητοῦσιν ἐμπαθῶς, διότι κατὰ τὰς περὶ ὀρθοεπείας συζητήσεις αὐτῶν παραβλέπουν τὰ ἑξῆς οὐσιώδη: ἤτοι πρῶτον ὅτι ἀνάγκη ὁ λαλῶν νὰ ἔχῃ πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ κοινὸν εἰς ὃ ἀπευθύνεται καὶ δὴ λαλῶν πρὸς ἐγχώριον νὰ μὴ φροντίζῃ πῶς νὰ νοηθῇ ὑπ' ἀλλοδαποῦ. Πάσας λοιπὸν τὰς περιττὰς μεταβολὰς τῆς συνήθους χρήσεως ὀφείλομεν ν' ἀποφεύγωμεν. Δεύτερον ὅτι ἡ ὀρθοέπεια ἄλλα ἐπιβάλλει ἀπέναντι λέξεων ξένων μὲν ἀλλὰ πασιγνώστων καὶ εὐχρηστοτάτων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ καὶ ἄλλα ἀπέναντι λέξεων ξένων σπανίως ἐν τῇ γλώσσῃ ἀναφερομένων.

Κατὰ ταῦτα ἀνάγκη α') ξέναι λέξεις εἰσαχθεῖσαι ἀπὸ πολλοῦ εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ γενόμεναι ἔν τινι τύπῳ πασίγνωστοι ὀφείλουν νὰ παραμένωσιν ἀμετάβλητοι, διότι διὰ μεταβολῆς τινος αὐτῶν οὐδὲν μὲν ὠφελεῖται τὸ Κοινόν, χάριν τοῦ ὁποίου αἱ λέξεις αὗται ὑπάρχουν, νέαι δὲ καὶ ποικίλαι δυσκολίαι ἀναφύονται· β') ξέναι λέξεις σπανίως ἀναφερόμεναι ἢ μόνον ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ γλώσσῃ εὔχρηστοι, ὀφείλουν νὰ διατηρῶσι τὸν τύπον ὃν ἐν τῇ ξένῃ γλώσσῃ ἔχουσιν. Οὐδὲ πρέπει νὰ κανονίζωνται τὰ ὀνόματα γλώσσης τινὸς κατ' ἄλλην ἐπ' ἴσης ξένην γλῶσσαν, καὶ ἀκόμη ὀλιγώτερον λέξεις ἐγχώριοι παθοῦσαι μεταβολήν τινα ἐν ξένῃ γλώσσῃ νὰ λέγωνται ἔπειτα μεταβεβλημέναι, [λ. χ. ἡ Σταμπούλ, Βουτρίντο ἀντὶ Βουθρωτὸν κτλ.]. Ἀπὸ τοῦ Klopstock καὶ ἑξῆς πολλάκις τὰ ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἰσλανδικῆς παραλαμβανόμενα ὀνόματα μεταφράζονται, ὅπερ κρίνομεν παντελῶς ἐσφαλμένον.

Μέχρι τοῦδε οὐδὲν εἴπομεν περὶ τοῦ κάλλους τῆς γλώσσης, εἰ καὶ ὁ ἀναγνώστης πιθανῶς θὰ περιμένῃ νὰ ἴδῃ ἐν τῷ περὶ ὀρθοεπείας λόγῳ τὸ κάλλος τῆς γλώσσης σφόδρα ἐξαιρόμενον. Δὲν θὰ παραδράμω τὴν περὶ τούτου ἐξέτασιν λέγων ὅτι λόγοι ἐξ ἀντικειμένου ὁρίζοντες τὸ κάλλος δὲν εἶναι εὔκολον, ἵνα μὴ εἴπω ἀδύνατον, νὰ ἐξευρεθῶσιν οὔτε ἐν τούτῳ οὔτε ἀλλαχοῦ. Διότι εἶναι μὲν πάντοτε ἀληθές, ὅτι περὶ ὀρέξεως οὐδεὶς λόγος καὶ ὅτι ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ δὲν δύναταί τις νὰ πείσῃ ἄλλους, ἀλλ' ὅμως εἶναι ἀναντίλεκτον, ὅτι τὸ αἴσθημα ἐξευγενίζεται, τοῦτο δὲ σημαίνει ὅτι δύναται νὰ ἐξευρεθῇ μέτρον τι ἐξ ἀντικειμένου πρὸς ὁρισμὸν τοῦ καλοῦ, εἰ καὶ εἶναι

δύσκολον νὰ καθορισθῇ. Ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ ὡραιότης αὐτῆς κυρίως συνίσταται ἐν τῇ χρησιμότητι αὐτῆς, καὶ δὴ ὅτι ἡ ὡραιότης ἐπιτυγχάνεται πρὸ πάντων, ὅταν οἱ ἀνωτέρω ἐκτεθέντες τῆς ὀρθοεπείας ὅροι ἐκπληρῶνται. Πρὸς δὲ τούτοις σημειωτέον ὅτι πλοῦτος καὶ ποικιλία τῆς φράσεως σφόδρα συμβάλλουσιν εἰς τὴν ὡραιότητα τῆς γλώσσης. Ὅσῳ πλείους ἐκφράσεις μεταχειρίζεται ὁ λαλῶν, τοσούτῳ ὡραιότερον τὸ ὕφος του. Οὕτως ἡ γλῶσσα προσκτᾶται χρῶμα καὶ πλῆθος διαφορῶν τῶν ἐννοιῶν, ἤτοι γίνεται ὡραία. Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ πλούτου τούτου ἄγουσι δύο ὁδοί, ἡ τῆς δημιουργίας νέων λέξεων, καὶ ἡ τῆς ἄλλοθεν παραλαβῆς αὐτῶν, ἀμφότεραι πολλῆς σημασίας.

α') Νέαι φράσεις καὶ λέξεις δημιουργούμεναι ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος ὑλικοῦ τῆς ἐπικρατούσης γλώσσης (λ. χ. τὰ σύνθετα κτλ.) ἢ καὶ ἐκ τοῦ μηδενὸς (λ. χ. τὰ ἐπιφωνήματα τῶν νεωτέρων χρόνων) εἶναι πολλαχῶς προτιμότεραι τῶν ἄλλοθεν παραλαμβανομένων. Διότι ἡ νέα πλασθεῖσα ἐξ ἐγχωρίου ὑλικοῦ λέξις ἢ φράσις εἶναι εὐθὺς γνωστὴ εἰς πλείονας ἢ ἡ παραλαμβανομένη, πρὸς δὲ τούτοις αἱ νέαι δημιουργίαι αὗται εἶναι συνήθως διαφανέστεραι, ἐγείρουσι πλείονας τῶν ἰδεῶν συνειρμούς, συμφωνοῦσι μᾶλλον μετὰ τοῦ ὑπάρχοντος ὑλικοῦ καὶ συνάπτονται μετ' αὐτοῦ εὐκολώτερον, ἐνῷ αἱ ξέναι λέξεις, ἵνα καταστῶσι συνήθεις, ὑποβάλλονται συνήθως εἰς παρετυμολογικὰς παθήσεις. Κατ' αὐτὰ ἐπειδὴ αἱ νέαι δημιουργίαι συνάπτονται εὐκόλως καὶ συμφωνοῦσι μετὰ τοῦ ὑπάρχοντος ὑλικοῦ τῆς γλώσσης, αὗται θεωροῦνται ὡραιότεραι τῶν παραλαμβανομένων. Μεταξὺ τῶν συγχρόνων Σουηδῶν συγγραφέων ὁ μὲν Victor Rydberg ἐπλούτισε τὴν λογίαν γλῶσσαν διὰ πλείστων νέων δημιουργημάτων, ὁ δὲ August Strindberg τὴν συνήθη τοῦ καθ' ἡμέραν βίου. Ἰδιαιτέρως μάλιστα σημειωτέα ἡ τοῦ Rydberg ἐργασία, διότι τὸ μὲν πλείστας ξένας λέξεις ἀντικατέστησε δι' ἐγχωρίων νέων ἰδίας αὐτοῦ κατασκευῆς, τὸ δὲ πλείστας νέας λέξεις μετὰ διαφόρου σημασίας παρὰ τὰς ξένας ἔπλασε. Καὶ ἐν τῇ συγχρόνῳ Γερμανίᾳ ὁ Ἰωάννης Scherr ἔπλασε πλείστας λέξεις, αἵτινες ὅμως δὲν εἰσῆλθον πᾶσαι εἰς τὴν καθ' ἡμέραν χρῆσιν. Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ ἐν ταῖς ἀρχαῖς τοῦ παρόντος ἐπλάσθησαν ὑπὸ τῶν μεγάλων συγγραφέων ἐν Γερμανίᾳ πλεῖσται λέξεις καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ ὑλικοῦ τῆς γραφομένης, ἐν δὲ τοῖς ἑξῆς

χρόνοις μάλιστα ἐκ τῆς παλαιοτέρας φιλολογίας καὶ ἐκ τῶν διαλέκτων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς γραφομένης οὐχὶ ὀλίγαι. Πολλῶν δὲ λέξεων ἀγνοεῖται ὁ δημιουργός.

β') Λέξεις ξέναι λέγονται ὅσαι εἰσήχθησαν εἰς χρῆσιν, ληφθεῖσαι οὐχὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐγχωρίου γλώσσης ἀλλ' ἔξωθεν, ἀδιάφορον ἂν ἐκ ζώσης γλώσσης ἢ μή, ἂν ἐκ συγγενοῦς ἢ μή, ἂν ἐκ τῆς ἀρχαιοτέρας φάσεως τῆς γλώσσης ἢ ἐκ τῶν διαλέκτων. Τοῦτο δὲν παραδέχονται οἱ ἀγωνιζόμενοι ν' ἀποσκορακίσωσι τὰς ξένας λέξεις· ἐντεῦθεν ἐκβάλλουσι μὲν τὰς ἄλλας ἀφίνουσι δὲ τὰς Ἰσλανδικάς, διότι δὲν θεωροῦσι τὴν Ἰσλανδικὴν γλῶσσαν ξένην, ὅπως ἀληθῶς εἶναι. Ἐνῷ δὲ οἱ παλαιότεροι κατὰ τὸν 17 αἰῶνα παρελάμβανον ὀρθῶς ποιοῦντες μᾶλλον ἐκ τῶν συγγενῶν γλωσσῶν, σήμερον προτιμῶνται τὰ ἐξ ἀπωτέρω γλωσσῶν, π. χ. τὰ ἐκ τῆς Γαλλικῆς παραλαμβανόμενα, ψέγονται δὲ τὰ ἐκ τῆς Γερμανικῆς καὶ Δανικῆς. Τὰ δὲ ἐκ τῆς Ἰσλανδικῆς, ἥτις εἶναι ἀπωτέρω ἢ ἡ Δανική, κρίνονται ὡς κάλλιστον κτῆμα. Καλὸν δ' εἶναι τὰ παραλαμβανόμενα νὰ παραλαμβάνωνται, εἰ δυνατόν, ἐκ μιᾶς γλώσσης, ὅπου εἶναι αὐτῶν ἀληθὴς ἀνάγκη· εἶναι δ' αὐτῶν ἀληθῶς χρεία καθημερινὴ καὶ οἱ ἐκ τῆς ἀρχαίας γλώσσης παραλαμβάνοντες καὶ πλουτίζοντες τὴν γλῶσσαν καὶ συγχρόνως ὁμοιομερῆ καθιστῶντες ἐπιτελοῦσιν ἔργον ἐθνικόν· ὁ ὁμοιομερὴς θησαυρὸς τῆς γλώσσης ἐκτὸς ἄλλων εἶναι καὶ εὐμνημονευτότερος. Βεβαίως εἶναι ἀναγκαῖον νὰ παραλαμβάνωμεν καὶ ἄλλοθεν λέξεις, ἀλλ' ἐν τοῖς παροῦσι κρισίμοις διὰ τὸν ἐθνισμὸν καὶ τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καιροῖς δὲν εἶναι ἄνευ λόγου μετρία τις πρὸς καθαρισμὸν τάσις, καθὼς καὶ ἄλλα μεταξὺ τῶν λαῶν διαχωρίσματα· καθώς, λέγει ὁ Leibnitz, τοὺς ὁμοίαν θρησκείαν καὶ ὅμοια ἤθη ἡμῖν ἔχοντας εὐκολώτερον ἀποδεχόμεθα τῶν παντάπασιν ἀλλοτρίων, οὕτω καὶ τὰς ξένας λέξεις τὰς ἐκ συγγενῶν καὶ ὁμοίων τὴν ὑφὴν γλωσσῶν.

Πρὸ πάντων ὁ Victor Rydberg ἔχει παραλάβει πλείστας λέξεις ἐκ τῆς ἀρχαίας Σουηδικῆς καὶ ἀρχαίας Ἰσλανδικῆς, εἰ καὶ δὲν ἐτήρησε πάντοτε τὸ προσῆκον μέτρον. Εἰς παρομοίας ὑπερβολὰς περιέπεσον καὶ ὁ Säve, ὁ Gödecke καὶ Hildebrand, ἐν ταῖς μεταφράσεσι τῶν ὁποίων πολλαὶ ἀναγινώσκονται φράσεις αἵτινες πᾶν ἄλλο εἶναι ἢ Σουηδικαί, τ. ἔ. διὰ Σουηδὸν ἀγνοοῦντα τὴν Ἰσλανδικήν, δὲν εἶναι καταληπταί.

Ἐνῷ δὲ ὁ Gotteschеd καὶ ὁ Adelung ἐκήρυττον ἀπόβλητον πᾶ-

σαν λέξιν ἐκ τῆς ἀρχαίας Γερμανικῆς παρειλημμένην, ἀπὸ τοῦ 18 αἰῶνος διὰ τοῦ Bodmer, Klopstock καὶ τῆς ποιητικῆς Σχολῆς τῆς Γοττίγγης ἐπῆλθε τροπὴ ὑπὲρ τῆς ἀρχαίας Γερμανικῆς καὶ πλεῖσται λέξεις ἐντεῦθεν ἐλήφθησαν· εἰς τοῦτο συνέπραξε καὶ ὁ Lessing, Herder, Wieland. Ὅτε δὲ κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα ἤρξατο ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξέτασις τῆς Γερμανικῆς γλώσσης, τότε ὁ Jacob Grimm, ὁ Uhland, ὁ Scheffel, ὁ Richard Wagner καὶ ἄλλοι ἐπλούτισαν τὴν γλῶσσαν τῇ βοηθείᾳ τῶν σπουδῶν τούτων. Καὶ δὲν εὐδοκίμησαν μὲν ἅπαντα τὰ τότε εἰσαχθέντα, ἀλλ' ὅμως πλεῖσται λέξεις ἐκ τούτων κατέστησαν σήμερον πασίγνωστοι καὶ ἡ παντοδύναμος νομιζομένη χρῆσις ὑπέκυψε καὶ ἡ γλῶσσα θαυμασίως ἐπλουτίσθη.

Ἐκ τῶν διαλέκτων δὲν ἐλήφθησαν ἀκόμη, ὅσαι ἔπρεπε νὰ ληφθῶσι λέξεις, διότι ἡ ἐκμετάλλευσις τοῦ μεταλλείου τούτου μόνον τώρα ἄρχεται. Ὅτι δ' ὅμως ἐκ τούτων πλεῖστα δύνανται νὰ ληφθῶσιν εἰς πλουτισμὸν τῆς γλώσσης, δεικνύει ἡ Γερμανικὴ γραπτὴ γλῶσσα, ἥτις κατ' εἰσήγησιν τοῦ Bodmer, Wieland καὶ Herder πλεῖστα ἐκ τῶν διαλέκτων παρέλαβεν, ὥστε τοῦ λεξικολογικοῦ αὐτῆς θησαυροῦ ἱκανὸν μέρος προέρχεται ἐκ τῶν διαλέκτων.

Καὶ ἐκ τῆς δημώδους γλώσσης δύνανται πρὸς δήλωσιν πραγμάτων καὶ σχέσεων τοῦ καθ' ἡμέραν βίου πολλὰ νὰ ληφθῶσι καὶ τεθῶσιν εἰς χρῆσιν, μάλιστα ὑπὸ τῶν συγγραφέων τῆς πραγματικῆς σχολῆς, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἀπαιτεῖται πολλὴ προσοχή, διότι εὐχερῶς πηδῶσιν ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα.

Ἐκ ξένων ὅλως γλωσσῶν παραλαμβάνονται πολλάκις ὀνομασίαι πραγμάτων τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ, καθὼς καὶ εἰς τὰ τῆς ἐλαφρᾶς φιλολογίας ἔργα γίνεται ἐπιτυχὴς χρῆσις αὐτῶν. Ἀλλ' εἴπερ ἀλλαχοῦ ἐν τούτοις ἀπαιτεῖται προσοχὴ μεγάλη.

Πιθανῶς ὁ ἀναγνώστης μου θὰ ὑποθέσῃ ὅτι τὰ ὑπ' ἐμοῦ ὑποστηριζόμενα ταὐτίζονται, κυρίως εἰπεῖν, τοῖς τῶν *προφορικῶν* διδάγμασι, καθ' ἃ ἡ χρῆσις εἶναι ὁ ὕπατος ἐν τῇ γλώσσῃ νόμος. Διότι καὶ ἐγὼ ἀληθῶς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατέληξα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ ὂν πραγματικῶς ἐν χρήσει εἶναι κρεῖττον τοῦ ὑπὸ τῶν καθαριστῶν καὶ ἄλλων προτεινομένου εἰς ἀντικατάστασιν. Ἀλλ' ἀνάγκη νὰ τονισθῇ τοῦτο μέν, ὅτι ἐγὼ οὐχὶ πάντοτε ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μόνον ἐπεδοκίμασα τὴν χρῆσιν, πολλάκις δὲ καὶ τὰ οὐδέποτε λεχθέντα ἢ τὰ μόνον

ἐν τῇ γραφομένῃ ἀπαντῶντα ὡς προτιμότερα τῶν ἐν τῇ καθ' ἡμέραν λαλουμένῃ· τοῦτο δ' ὅτι καὶ ὅπου συνεφώνησα ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν μετὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτῆς, ἄλλως ἢ οὗτοι ἐστήριξα τὴν χρῆσιν ταύτην. Διότι κατ' ἐμὲ εἶναι βέβαιον ὅτι ἔκφρασίς τις δὲν εἶναι δι' αὐτὸ τοῦτο ὀρθή, διότι εἶναι ἐν χρήσει, ἀλλ' εἶναι ἐν χρήσει, διότι ἀπεδείχθη ἐκ τῶν πραγμάτων καλή. Οὕτως ἐπὶ παραδείγματι τὸ τηλεγραφικὸν ἀλφάβητον δὲν εἶναι δι' αὐτὸ καλόν, διότι εἶναι ἐν χρήσει, ἀλλ' εἶναι ἐν χρήσει, διότι ἀπεδείχθη πρακτικόν. Καὶ οὕτω γίνεται, διότι αὐτομάτως φέρεται ὁ ἄνθρωπος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς καλὴν ἔκφρασιν. 'Αλλ' οὐχ ἧττον δὲν πρέπει ν' ἀρνηθῶμεν ὅτι ἀντιστρόφως πολλάκις ἤχθη καὶ εἰς ἐσφαλμένην φράσιν, ἧς ὅμως ἐγένετο καὶ ἀκόμη γίνεται χρῆσις. Τοῦτο δὲ δὲν παραδέχονται οἱ ὀπαδοὶ τοῦ συστήματος τῆς προφορικῆς χρήσεως, διότι κατ' αὐτοὺς πᾶν τὸ ἐν χρήσει εἶναι καλόν. 'Αλλ' ἐγὼ παραδέχομαι τοῦτο ἄνευ τινὸς φόβου ἀντιφάσεως, διότι κατ' ἐμὲ ἄχρηστον ἀπολύτως εἶναι ὅ,τι δὲν δύναταί τις νὰ μεταχειρισθῇ, ἐκ δὲ τοῦ ἐν χρήσει ὄντος ἢ δυναμένου νὰ ἔλθῃ εἰς χρῆσιν τὸ μὲν εἶναι καλὸν τὸ δὲ κακόν, μάλιστα πολὺ μέρος εἶναι συνάμα καὶ καλὸν καὶ κακὸν κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις. Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον ἰδίᾳ τοῦτο διατείνομαι ἄνευ φόβου ἀνακολουθίας καὶ ἀντιφάσεως ὅτι ὅ,τι καθ' ἑαυτὸ θεωρούμενον, γενικῶς, εἶναι ὀρθόν, δύναται ἐν δεδομένῃ περιπτώσει νὰ εἶναι οὐκ ὀρθόν, τ. ἔ. ὅ,τι διὰ τὸν λέγοντα εἶναι ἄριστον, ὅ,τι πιστότατα ἐκφράζει τὴν ἔννοιαν αὐτοῦ, εἶναι ἐνίοτε διὰ τὸν ἀκούοντα κάκιστον, ἤτοι ὅλως ἀκατάλληλον νὰ μεταβιβάσῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἔννοιαν τοῦ λέγοντος. Οὕτω λ. χ. λέξις τις ἐκφράζει ἀκριβῶς τὴν ἰδέαν μου, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ὁμιλῶ πρὸς ἰδίαν μου εὐχαρίστησιν ἀλλὰ πρὸς ἀνακοίνωσιν τῆς ἰδέας μου ταύτης εἰς ἄλλον ἢ εἰς ἄλλους, ἂν οὗτοι ἢ παρανοήσωσιν ἢ δὲν νοήσωσι τὴν ἄλλως πιστότατα ἐκφράζουσαν τὸ διανόημά μου λέξιν ταύτην, ὁ σκοπὸς τῆς ἀνακοινώσεώς μου ἀπέτυχε, καὶ ταῦτα διὰ τὴν κακὴν ἐκλογὴν τῆς ἄλλως λαμπρᾶς καὶ καταλλήλου λέξεως, καὶ δὴ καὶ ἡ λέξις αὐτὴ ἐν τῇ προκειμένει περιπτώσει εἶναι οὐκ ὀρθή. Διότι εἶναι σπουδαῖον νὰ διεγείρω διὰ τῆς φράσεώς μου ταύτης καὶ ἱκανοποιήσω ἅμα τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀκροατοῦ μου, εἰ καὶ ἀναμφιβόλως τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ λέγοντος εἶναι ἀνώτερον, καὶ τούτου κατὰ τὸ δυνατὸν ἱκανοποιουμένου ἡ γλῶσσα καθόλου τελειοποιεῖται. Πάντοτε δὲ καὶ ἐν πάσῃ ἡμῶν

πράξει εἴτε περὶ ἑνὸς μόνου ἀτόμου εἴτε περὶ ὅλου ἔθνους εἴτε περὶ τῆς ἀνθρωπότητος καθόλου πρόκειται, ἡ ἀνάπτυξις καὶ βελτίωσις εἶναι ὁ ὕπατος ἡμῶν σκοπός, τὸν ὁποῖον πάντοτε πρέπει νὰ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν, διότι οὗτος ὁδηγεῖ τὴν ἐνέργειαν ἡμῶν εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδόν. Ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα ἀνάγκη νὰ προσέχωμεν καὶ ἐπὶ τὰς δυνάμεις καὶ τὴν θέσιν τοῦ ἀναπτυσσομένου καὶ βελτιουμένου, διότι οὕτω θὰ ἡξεύρωμεν τὸ ἑκάστοτε πρακτέον. Ἡ καιροσκοπία, ἤτοι τὸ συμμορφοῦσθαι πρὸς τὰς περιστάσεις, συνήθως εἶναι ἀχαρακτηρισία, ἀλλὰ παρ' ἀνθρώποις οἵτινες ἔχουν ἀρχὰς σταθεράς, δὲν εἶναι ἐπίψογος ἀλλ' ἐπαινετὴ λίαν.

Ὑπολάβῃ δὲ μηδεὶς ὅτι ἐκ τῶν ἐκτεθέντων ὑπ' ἐμοῦ οὐδὲν πρακτικὸν πόρισμα δύναται νὰ συναχθῇ, διὰ τὸν λόγον ὅτι οὕτω φαίνεται ἡ χρῆσις παντοδύναμος, τὸ δ' ἄτομον ἀδύνατον, καὶ ἡ γλῶσσα καθόλου βαίνει κατὰ τὴν θέλησιν τῶν πολλῶν. Διότι τοῦτο οὐκ ἀληθές, ἀφοῦ κατ' ἀλήθειαν οὐχὶ οἱ πολλοὶ ἀλλ' οἱ ἐξέχοντες ἔχουσι καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ τὴν νικῶσαν ψῆφον. Οὐδενὶ δὲ δύναται νὰ εἶναι ἄνευ σημασίας τὸ νὰ βλέπῃ σαφῶς διαγεγραμμένην τὴν διεύθυνσιν καθ' ἣν ὀφείλει νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ γλῶσσα, καὶ καθωρισμένα ἀκριβῶς τὰ μέσα δι' ὧν ἑκάστοτε νὰ κρίνῃ τὸ δυνατὸν ἢ δέον γενέσθαι, καὶ ἂν ἀκόμη πολλάκις ἀνάγκη νὰ ἀρκεσθῇ εἰς τὴν ὁμολογίαν, ὅτι τὰ νῦν πράγματα οὕτως ἔχουσιν. Οὐδὲ δύναται νὰ εἶναι δι' ἐμὲ ἄνευ σημασίας ἡ διάγνωσις, ὅτι δεδομένη τις ἔκφρασις εἰς ἄλλας εὐτυχεστέρας περιστάσεις θὰ ἦτο ἡ ἀρίστη ἔκφρασις τούτου ὅπερ ἐγὼ σήμερον, ἵνα μὴ παρανοηθῶ ἢ καὶ ὅλως γίνω ἀκατάληπτος, δι' ἄλλης λέξεως ἧττον ἀκριβῶς ἀποδιδούσης τὴν ἰδέαν μου ἀναγκάζομαι καὶ ὀφείλω νὰ ἐκφράσω. Διότι καὶ τὸ πείθεσθαι τῇ ἀνάγκῃ εἶναι ἀείποτε ἀρετή. Ἡ τοιαύτη τῆς ὀρθοεπείας ἐκδοχὴ δύναται ν' ἀποβῇ εὐεργετικωτάτη καὶ διὰ τὰ Σχολεῖα, ἐν οἷς οὐ πάντα κατ' εὐχὴν βαίνουσιν. Ἀλλὰ σημειωτέον ὅτι δὲν φρονῶ ὅτι πρέπει νὰ εἰσαγάγωμεν εἰς τὰ Σχολεῖα τὰς ῥιζικὰς μεταρρυθμίσεις ταύτας, πρὶν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καθ' ὁλοκληρίαν κατισχύσωσι. Διότι τὸ σχολεῖον δὲν εἶναι ἐργαστήριον πρὸς πειράματα, καὶ ἐν τῷ ἀγρῷ τῷ μέλλοντι νὰ παραγάγῃ σῖτον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ σπείρωμεν ἀμφίβολα σπέρματα ἢ λίθους. Ἀλλ' ἡ στοιχειώδης αὕτη ἀλήθεια πολλάκις παραβλέπεται.

Ἀλλὰ θά μοι παρατηρήσῃ τις ἴσως ὅτι οἱ περὶ τῆς ὀρθοεπείας κα-

νόνες μου εἶναι πολυπλοκώτεροι ἢ ὥστε νὰ δύνανται νὰ ἐφαρμόζωνται, ὅτι κατ' αὐτοὺς ἀπαιτεῖται νὰ ἔχῃ τις συγχρόνως πρὸ ὀφθαλμῶν πολὺ πλείονα ἢ ὥστε νὰ εἶναι δυνατὸν εἰς ἕκαστον νὰ ἀναλάβῃ ἐπιτυχῶς τὴν βελτίωσιν τῆς γλώσσης, καὶ ἂν ἀκόμη ὑπολαμβάνῃ αὐτὴν δυνατὴν καὶ ἀναγκαίαν. Τοῦτο εἶναι πράγματι ἀληθές, ἀλλ' ἂς μὴ ἀναλαμβάνῃ τὸ ἔργον τοῦτο *καὶ ἕκαστος*, διότι κατ' ἀλήθειαν δὲν δύναται αὐτὸ *ἕκαστος*. Τίς λοιπὸν εἶναι ἐν τούτῳ ὁ δυνάμενος; Τίς ὁ ἐπιστάμενος; Τίς ὁ διδάσκαλος; Δὲν εἶναι ὁ γλωσσολόγος, διότι οὗτος κατὰ τὸν Tegnér ὀφείλει οὐχὶ νὰ γράψῃ (καὶ θέσῃ) τοὺς νόμους τῆς γλώσσης ἀλλ' ἁπλῶς νὰ περιγράψῃ· ἀλλ' εἶναι τοῦτο μὲν ὁ φιλοσοφῶν τὰ τῆς γλώσσης, ὁ περὶ τῶν ὑψηλῶν σκοπῶν αὐτῆς διασκεπτόμενος καὶ ἐπιστάμενος τίνος εἶναι χρεία, τοῦτο δὲ ὁ καλλιτέχνης τῆς γλώσσης, ὁ κρεῖσσον παντὸς ἄλλου μεταχειριζόμενος τοὺς θησαυροὺς αὐτῆς, ὁ κατασκευάζων καταλλήλους ἐκφράσεις τῶν ἰδεῶν του καὶ δὴ ἀκριβῶς εἰδὼς τί δύναται νὰ γίνῃ ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος ὑλικοῦ. Διότι ἡμεῖς εἴμεθα τὸ μέγα πλῆθος τὸ μεταχειριζόμενον τὰ τῶν ἐννοιῶν ἡμῶν ἐνδύματα τὰ ὑπ' ἐκείνων ἐπινοηθέντα καὶ πρὸς ἰδίαν ἡμῶν χρῆσιν κατασκευασθέντα, ἡμεῖς φοροῦμεν καὶ φθείρομεν αὐτά. Μόνοι ἡμεῖς μικρὸν δυνάμεθα νὰ συμβάλωμεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γλώσσης καὶ τοῦτο μόνον ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν διδασκάλων ἡμῶν τούτων. Ἀνάγκη ἄρα νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὸ νὰ εἴμεθα μαθηταὶ αὐτῶν, οὐδὲ πρέπει ἐν ὅσῳ καθήμεθα ἀκόμη ἐπὶ τῶν μαθητικῶν βάθρων νὰ ἀγωνιζώμεθα νὰ μεταρρυθμίσωμεν τὸν κόσμον.

Οὕτω κατήντησα εἰς τὴν περὶ τῆς γλώσσης ἐκδοχήν, ἣν δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν ὡς σύστημα *τοῦ ὑγιοῦς ἀνθρωπίνου νοῦ*. Ἤτοι λαλεῖ τις καὶ γράφει καλὴν γλῶσσαν, ὅταν λαλῇ καὶ γράφῃ ὅπως οἱ καλοὶ ῥήτορες καὶ συγγραφεῖς, καὶ τοῦτο εἶναι ὀρθότατον, οὐδ' ἀποτελεῖ, ὡς κατὰ πρώτην ὄψιν φαίνεται, διάλληλον κύκλον. Διότι ἐζήτησα ἀνωτέρω διὰ πολλῶν νὰ ἐκθέσω τὰ χαρακτηριστικά, δι' ὧν συγγραφεύς τις γίνεται κύριος τῆς γλώσσης. Ἀλλ' οὗτος ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ ἀληθεῖς καλλιτέχναι συνήθως ἐξ ἐνστίκτου ὡς εἰπεῖν φερόμενος ἐπὶ τὴν τελειοποίησιν τῆς τέχνης δὲν ἔχει συνείδησιν τῶν κανόνων τούτων.

Τίς δὲ εἶναι ἡ φιλοσοφικὴ τῆς φύσεως τῆς γλώσσης ἐκδοχὴ ἐφ' ἧς στηρίζονται τὰ ὑπ' ἐμοῦ λεχθέντα; Τί εἶναι ἡ γλῶσσα; Ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι, ἵνα οὕτως εἴπω, πλῆθος χαρτονομισμάτων ὡρισμένων τὸν

ἀριθμόν, τὴν ὕλην, τὸν τύπον καὶ τὴν ἀξίαν, ἅτινα ἡμεῖς κατὰ τὴν χρῆσιν ὀφείλομεν νὰ προσέχωμεν ἵνα μὴ παρὰ πολὺ φθείρωμεν. Ὁμοίως δὲν εἶναι ἡ γλῶσσα φυσικὸν προϊόν, ὅπερ ἐν τῷ κόσμῳ ἀνεξαρτήτως τῆς θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ παρὰ ταύτην κινεῖται, ζῇ καὶ ὑπάρχει. Ἡ γλῶσσα εἶναι καθὼς τὰ ἐνδύματα, ἡ κατοικία καὶ τὰ λοιπὰ ὄργανα, κυρίως τέχνης προϊόν, ὃ μεταβάλλεται μέν, διότι εἶναι ἐν χρήσει καὶ καταχρήσει καὶ δὴ καὶ φθείρεται, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀναπτύσσεται καὶ βελτιοῦται κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον καθ' ὃν ἀναπτύσσεται καὶ ὁ καλλιτέχνης ὁ κατασκευάζων καὶ ὁ λαὸς δι' ὃν κατασκευάζονται τὰ τῶν ἐννοιῶν γλωσσικὰ ἐνδύματα ταῦτα. Οὐδ' ἀναιρεῖται ἡ τεχνικὴ ἀρχὴ τῆς γλώσσης διὰ τούτου ὅτι κατὰ μέγιστον μέρος ἢ τοὐλάχιστον παρὰ τοῖς πλείστοις ἀνθρώποις ἡ γλῶσσα παράγεται ἀνεπιγνώστως καὶ αὐτομάτως. Διότι ταὐτὸν ἰσχύει καὶ περὶ τῆς κατοικίας τοῦ κάστορος καὶ τοῦ κυττάρου τῶν μελισσῶν κλπ., ἃ πάντα τεχνικὰ ἔργα, εἰ καὶ παράγονται ἐξ ἐνστίκτου οὐχὶ δὲ διὰ τεχνικῆς ἐνεργείας ἐν ἐπιγνώσει καὶ προαιρέσει. Τοῦ ἀνθρώπου δέ, ὅστις εὐτυχῶς εἶναι ὡς πρὸς τοῦτο ἀνώτερος τοῦ κάστορος καὶ τῆς μελίσσης, ἡ γλῶσσα ἀνάγκη οὕτω δεξιῶς καὶ σοφῶς νὰ καλλιεργηθῇ καὶ τελειοποιηθῇ, ὥστε νὰ δύναται ἀξίως νὰ ἐπιτελέσῃ τὸν μέγαν καὶ ὑψηλὸν αὐτῆς προορισμόν, ὡς οὖσα τὸ θαυμασιώτατον τοῦ ἀνθρώπου ὄργανον. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ βιάσωμεν τὴν γλῶσσαν. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ὅπως καὶ ἐν τῇ τέχνῃ εἶναι δυνατὸν νὰ πηδήσῃ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα ὁ θαυμασμὸς τῆς φύσεως. Διότι κατασκευάζει μὲν καὶ αὐτὴ ἡ μέλισσα μετρίαν τινὰ κατοικίαν δι' ἑαυτήν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐκώλυσε τὸν μελισσουργὸν (1) νὰ ἐπινοῇ διαρκῶς καὶ μεταχειρίζηται τὰς ὅσον οἷόν τε ἀρίστας κυψέλας. Ἔπρεπε δὲ ὁ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ ὁπωσδήποτε δύναται νὰ ξενίσῃ τὰς ἰδέας του, νὰ μὴ ἀγωνίζηται ἐπιμόνως ἵνα παρασκευάσῃ δι' αὐτὰς τελειοτέρας κατοικίας; Ἀλλὰ καὶ πάλιν καθ' ὃν τρόπον ὁ μελισσουργὸς ὀφείλει νὰ προσέχῃ ἵνα μὴ διὰ τῶν θεωριῶν του τοιαύτας κατασκευάσῃ τὰς κυψέλας τῶν μελισσῶν, ὥστε αὗται νὰ μὴ εὐχαριστῶνται καὶ μὴ μένωσιν ἐν αὐταῖς, οὕτω καὶ ὁ διορθωτὴς τῆς γλώσσης ὀφείλει νὰ προσέχῃ ἐπαρκῶς ἐπὶ τὴν χρῆσιν τήν τε ἀρχαιοτέραν καὶ τὴν νεωτέραν. Καθόλου δ' ὅμως, ἐπα-

(1) Ἡ καλλίστη αὕτη λέξις εἶναι ἐν Κρήτῃ ἐν καθημερινῇ χρήσει.

ναλαμβάνω, ν' ἀποστῶμεν τῆς βελτιώσεως τῆς γλώσσης καὶ ν' ἀφήσωμεν αὐτὴν εἰς τὴν τύχην της, τοῦτο καὶ ἀνάξιον τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἦτο καὶ δὲν ἐπιτρέπεται ἡμῖν. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἕκαστος κεκλημένος, ἵνα βελτιώσῃ τὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ μόνον τὸ γλωσσικὸν δαιμόνιον (ἐν τῇ πρακτικῇ ἐννοίᾳ), τ.ἔ. ὁ τεχνίτης τοῦ λόγου ἐν τῇ ἀρίστῃ τῆς λέξεως σημασίᾳ, καὶ οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς, οἱ μέλλοντες νὰ ὀνομασθῶσι ἡμέραν τινὰ δόκιμοι. Τοσοῦτα ὁ κ. Noreen.

Εἰς τὰ ὑπὸ τούτου δ' οὕτω σαφῶς καὶ σοφῶς διειλημμένα προσέθηκεν ὁ μεταφράσας Arwid Johannson παρατηρήσεις τινάς, τὰς μὲν ἐπιδοκιμαζούσας, τὰς δὲ τροποποιούσας τὰς θεωρίας τοῦ Noreen. Θὰ ἐκθέσω διὰ βραχέων τὰς σπουδαιοτάτας τῶν παρατηρήσεων τούτων.

Ἡ ἐργασία τοῦ Noreen, λέγει ὁ Joh., τοσαῦτα περιέχει νέα διδάγματα, ὥστε οὐδενὶ περὶ τῶν ζητημάτων τῆς ὀρθοεπείας ἀσχολουμένῳ ἐπιτρέπεται ν' ἀγνοῇ αὐτά, ἀλλ' ἕκαστος ὀφείλει νὰ λάβῃ στάσιν ἀπέναντι αὐτῶν ὡρισμένην εἴτε ὡς γλωσσικὸς φιλόσοφος θέλει νὰ τὰ κρίνῃ εἴτε διὰ τὸ ὕφος καὶ τὴν διδασκαλίαν θέλει νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ.

Κατὰ πάντα σχεδὸν ἐπιδοκιμάζω τὴν ἰσχυρὰν ἀντιλογίαν τοῦ Noreen κατὰ τῶν ἀξιούντων ὅπως τὰ τῆς ὀρθοεπείας κανονίζωνται κατὰ τὴν χρῆσιν τῶν πολλῶν. Ὑπὸ τῆς ἐκμηδενιζούσης ἀνασκευῆς ταύτης δὲν προσβάλλεται οὐδαμῶς ἡ ἄλλη γνώμη, ἡ ἐπὶ τῆς χρήσεως μὲν ὁμοίως στηριζομένη, ἀλλ' οὐχὶ ἐπὶ τῆς χρήσεως τοῦ πλήθους τῶν λαλούντων ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀρετῆς αὐτῶν. Δὲν εἶναι ἄρα ὀρθὸς ὁ τῶν πολλῶν τρόπος τοῦ ἐκφράζεσθαι, ἀλλ' ἡ γλῶσσα ἣν μεταχειρίζονται οἱ καλοὶ ῥήτορες καὶ συγγραφεῖς. Ἡ γνώμη αὕτη γνωστὴ ἤδη ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐφαρμόζεται σήμερον ἐν Γερμανίᾳ συχνότατα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μετ' ἐπιγνώσεως. Πρῶτος ἀντιπρόσωπος ταύτης φαίνεται ὅτι εἶναι Κράτης ὁ Μαλλώτης καὶ μετ' αὐτοῦ πᾶσα ἡ Σχολὴ τῶν τῆς ἀνωμαλίας. Αὕτη κατὰ μικρὸν οὕτως ἐπεκράτησεν, ὥστε τελευτῶντες οἱ ἀντίπαλοι αὐτῶν, οἱ ἀναλογικοί, τὰ πλεῖστα τῶν τῆς ἀνωμαλίας ὡμολόγησαν, οὐδ' ἔβλεπον ὅτι οὕτως ἐγκατέλειπον τὸ ἴδιον σύστημα. Εἰς τὴν ἐπίγνωσιν ταύτην προέβη πλεῖστον ὁ ἀναλογικὸς Κοϊντιλιανὸς λέγων «consuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum, sicut vivendi consensum bonorum; consuetudo vero certissima loquendi magistra. Κατ' αὐτὰ τύποι ἀνα-

λογικοὶ ἀλλὰ πρὸς τὴν συνήθειαν ἀσύμφωνοι δὲν πρέπει νὰ ὑποστηρίζωνται, μόνον δὲ ἐν ἀμφιβόλοις δύναται ἡ ἀναλογία νὰ ἀποφασίζῃ, incerta certis probet. Τὴν γνώμην ταύτην πολλοὶ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἠσπάσθησαν, π. χ. K. L. Heyse, R. von Raumer, καὶ πρὸ πάντων ὁ Paul καὶ Rehagel σαφέστατα ἐξέθηκαν. Ἰδοὺ τοὺς λόγους αὐτῶν :

«Τὸ εὔχρηστον εἶναι ὀρθόν, ὅ,τι δὲν εἶναι ἐν χρήσει, ἀντιβαίνει πρὸς τὴν ὀρθοέπειαν» Rehagel. «Καὶ εἰς ἐπίτευξιν γλωσσικῆς ἑνότητος καὶ εἰς διάσωσιν αὐτῆς ὑπαρχούσης ἀπαιτεῖταί τι ἀνεξάρτητον τοῦ λόγου τοῦ συνόλου τῶν λαλούντων, ἀντίκειται δὲ αὐτῷ, τοῦτο δ' εἶναι ἡ χρῆσις ὡρισμένου τινὸς στενοῦ κύκλου» Paul. «Τὰς ψήφους δὲν δυνάμεθα νὰ μετρῶμεν ἀλλ' ὀφείλομεν καὶ νὰ σταθμίζωμεν· δὲν δύναταί τις νὰ μάθῃ τί εἶναι καλὴ συνήθεια παρ' ἐκείνων, ὅσοι οὐδεμίαν ἀποδίδουν σημασίαν εἰς τὰς συνηθείας καὶ καθόλου εἰς τοὺς τρόπους τοῦ φέρεσθαι» Behagel. «Ὁ Γραμματικὸς ἑκὼν ἄκων ὀφείλει νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν τῶν δοκίμων συγγραφέων» R. von Raumer. «Γραπτὴ γλῶσσα, ἂν μέλλῃ νὰ ὑπηρετήσῃ εἰς τὰς πρακτικὰς ἀνάγκας, ὀφείλει σὺν τῷ χρόνῳ νὰ μεταβάλληται καθ' ὃν τρόπον καὶ ἡ ζῶσα διάλεκτος. Ἡ δὲ χρῆσις τοῦ παρόντος ὀφείλει, ἂν μὴ μόνη, τοὐλάχιστον παρὰ τὰ ἀρχαῖα πρότυπα παραδείγματα νὰ καταστῇ κανὼν» Paul. «Καὶ διὰ τὸν ἐπιμελέστατον παρατηρητήν, καὶ διὰ τὸν ἔχοντα λεπτότατον τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα θὰ μένῃ πάντοτε ὑπόλοιπόν τι, περὶ οὗ ἡ συνήθεια δὲν θὰ δύναται νὰ ὁρίσῃ τὴν ὀρθοέπειαν. Ἐν τῷ ἀγῶνι μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νέου ὑπάρχουν κατ' ἀνάγκην στιγμαί, ὅτε ἀμφότεραι αἱ δυνάμεις ἰσορροποῦσιν, ὅτε ὑπὲρ ἑκατέρας χρήσεως ἐμφανίζονται αὐθεντίαι ἐξ ἴσου ἰσχυραί, τότε τί ποιητέον; ἐπειδὴ ἡ ἀνάγκη τοῦ εὐλήπτου ἐν τῷ παρόντι δὲν ἐπιβάλλεται ἰδιαιτέρως, ἀφοῦ ἀμφότεραι αἱ χρήσεις σαφεῖς, ἂς ἀποφασίσῃ ἡ φροντὶς περὶ τοῦ μέλλοντος» Behagel.

Οὕτως ἡ γνώμη τῶν ἀνδρῶν τούτων συμφωνεῖ τῇ τοῦ Noreen, διότι καὶ κατ' αὐτὸν καλὴν γλῶσσαν ἔχει ὅστις ὁμιλεῖ καὶ γράφει κατὰ τοὺς δοκίμους συγγραφεῖς καὶ ῥήτορας. Ἀμφότεραι αἱ γνῶμαι φθάνουσιν εἰ καὶ διὰ διαφόρων ὁδῶν εἰς τὸ αὐτὸ τέρμα. Ἡ διαφορὰ κυρίως κεῖται ἐν τῷ ἐρωτήματι, τί ἀποτελεῖ τὸν καλὸν συγγραφέα;

Κατὰ τὸν Noreen καλὸς συγγραφεὺς εἶναι ὅστις ἀκολουθεῖ τοῖς ἐκτεθεῖσι κατὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἐλλόγου συστήματος. Κατ' ἐμὲ προκειμένου νὰ ἐκτιμηθῇ ἡ ἀξία τοῦ ὕφους συγγραφέως τινός, ἀνάγκη νὰ ληφθῶσι πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ ἀκόλουθα.

Α') Ἡ παράστασις ὀφείλει νὰ βοηθῇ τὴν κατάληψιν, ἤτοι

1) Ὀφείλει νὰ εἶναι καταληπτὴ καὶ ἐν ταῖς καθ' ἕκαστον φράσεσιν καὶ ἐν τῇ κατασκευῇ καὶ πλοκῇ τῶν προτάσεων.

2) Ἡ ἐκφραστέα ἔννοια πρέπει νὰ νοηθῇ ὡρισμένως καὶ νὰ ἐκφρασθῇ μετ' ἀκριβείας· ἀνάγκη λοιπὸν νὰ δοθῇ προσοχὴ ἐπὶ τὰς λεπτὰς διαφορὰς τῶν συγγενῶν ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν λέξεων καὶ νὰ τηρῆται ἡ διάφορος αὐτῶν σημασία.

3) Ἡ παράστασις ὀφείλει νὰ εἶναι βραχεῖα καὶ σύντομος καὶ ὡς πρὸς τὴν σύνταξιν καὶ ὡς πρὸς τὸν τύπον.

4) Ὀφείλει νὰ εἶναι λογικῶς ἀκόλουθος, ἄνευ ἀντιφάσεων καὶ ἐσφαλμένων συμπερασμάτων.

Β') Ἡ παράστασις πρέπει νὰ ἱκανοποιῇ τὸ περὶ τοῦ καλοῦ αἴσθημα, ἤτοι

1) Ἑκάστη φράσις ἢ ἡ ἔκθεσις ἑνὸς μέρους ὀφείλει νὰ συμφωνῇ μετὰ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ συνόλου. Εἰς τὴν ἑνότητα τοῦ ὕφους ἀνήκει καὶ ἡ καθαρότης αὐτοῦ, τ.ἔ. ἡ ἀπαλλαγὴ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν περιττῶν ξένων λέξεων.

2) Αἱ φράσεις ὀφείλουν νὰ ἔχουν ζωηρότητα καὶ διαύγειαν, τετριμμέναι καὶ ἐκχυδαϊσμέναι λέξεις καὶ εἰκόνες ν' ἀποφεύγωνται.

3) Ἡ παράστασις πρέπει νὰ ἔχῃ πλοῦτον καὶ ποικιλίαν τῆς φράσεως.

Προκειμένου περὶ γλώσσης στερουμένης συγγραφέων ὁμολογουμένως δοκίμων ἀνάγκη κατὰ τὴν κρίσιν καὶ ἐκτίμησιν τοῦ ὕφους νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν σκοπιμότητα καὶ τὸ κάλλος. Ὅπου δ' ὅμως ὑπάρχουν συγγραφεῖς εἴτε σύγχρονοι εἴτε παλαιότεροι, τότε δυνάμεθα νὰ μὴ λάβωμεν ταῦτα πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ἀντὶ θεωρητικοῦ κανόνος νὰ λάβωμεν αὐτοὺς ὡς γνώμονα καὶ νὰ στηριχθῶμεν ἐπ' αὐτῶν ὡς ἐπὶ στερεᾶς βάσεως κατὰ τὴν κρίσιν ἡμῶν. Ἐκ τῶν δοκίμων τοῦ παρελθόντος συγγραφέων εὐκόλως φαίνεται τίνας ἀπαιτήσεις ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν παρὰ τῶν συγχρόνων· διότι δι' αὐτῶν ἐσχηματίσθη τὸ περὶ ὕφους αἴσθημα καὶ δὴ δὲν ὑπάρχει πλέον διαφωνία περὶ τοῦ τίνα

συγγραφέα πρέπει νὰ ὀνομάσωμεν δόκιμον. Λ. χ. ὁ G. Freytag, P. Heyse, G. Keller, Ranke ἀναγνωρίζονται ὁμοφώνως σήμερον ἐν Γερμανίᾳ ὡς πρότυπα ὕφους τοῦ παρόντος. Τούτοις λοιπὸν ἀνάγκη ν' ἀκολουθῶμεν, ἂν θέλωμεν νὰ ὁμιλῶμεν καὶ γράφωμεν ὀρθῶς. Ὅπου δ' ὅμως ἢ δὲν συμφωνοῦν τὰ πρότυπα ἢ δὲν ὑπάρχουν, τότε ἃς ἐκλέγωμεν ὅ,τι εἶναι χρήσιμον διὰ τὴν περαιτέρω διαμόρφωσιν τῆς γλώσσης. Βαθὺς δὲ γνώστης τῆς ἱστορίας τῆς μητρικῆς του γλώσσης θὰ δύναται μετὰ πολλῆς πιθανότητος νὰ δείξῃ τὴν ὁδόν, τὴν ὁποίαν δύναται ἡ γλῶσσα νὰ χαράξῃ ἐν τῇ προσεχεῖ αὐτῆς ἀναπτύξει.

Μεταβαίνω τώρα εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ συστήματος τῶν ἐλλόγων, θὰ ἐξετάσω δὲ μόνον τὰ μέρη περὶ ὧν ἔχω διάφορον γνώμην. Ἡ ἀρχὴ ὅτι «ἀρίστη χρῆσις ἡ ἄριστα τὸ ἀνακοινωτέον εἰς τὸν ἀκούοντα μεταβιβάζουσα, ἀπολύτως δὲ ἐσφαλμένη, ἡ μὴ ἐπιτυγχάνουσα τούτου, ὅ,τι ἐνταῦθα εἶναι καλόν, εἶναι ἐκεῖ κακόν», καθόλου μὲν εἶναι ὀρθή, ἀλλὰ μέχρι τῶν ἐσχάτων ἐφαρμοζομένη θὰ καθίστατο ἀδύνατος, διότι πάμπολλαι ὑπάρχουσι βαθμῖδες τῆς μορφώσεως τοῦ τε λέγοντος καὶ τοῦ ἀκούοντος καὶ δὴ ἄπειροι θὰ εἶναι αἱ περιπτώσεις αἱ ἀπαιτοῦσαι τροποποίησιν τῆς φράσεως, ἵνα ἑκάστοτε καθίσταται ὀρθή. Ὁ Noreen, φαίνεται, προϋποθέτει ὅτι ὅ τε λέγων καὶ ὁ ἀκούων ἔχουσι τὴν αὐτὴν περίπου ἀνάπτυξιν, καὶ ὡς βάσιν συνεννοήσεως λαμβάνει τὴν λαλουμένην γλῶσσαν, ἰδιαιτέρως τὴν ἀπηλλαγμένην διαλεκτικῶν ἰδιοτήτων καθημερινὴν συνήθειαν, οὐχὶ δὲ τὴν γραφομένην. Φαίνεται μάλιστα ὅτι ἐν μὲν τῇ λαλουμένῃ θεωρεῖ κανόνα τῆς ὀρθοεπείας τὴν σκοπιμότητα, ἐν δὲ τῇ γραφομένῃ τὴν χρῆσιν. Εἰς ταῦτα παρατηρῶ, ὅτι

1) Ἐπειδὴ ὀρθότερον φαίνεταί μοι νὰ χαράξωμεν ὅριον ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει φυσικὸς χωρισμός, θὰ ἦτο ἴσως ὀρθότερον νὰ ὁρίσωμεν τὸν πεζὸν λόγον τῆς γραφομένης ὡς κανόνα. Διότι μεταξὺ τῆς γραφομένης καὶ τῆς συνήθους λαλουμένης οὐδεμία ὑπάρχει διαφορὰ κατ' ἀρχήν, ἀλλὰ μόνον κατὰ ποσόν· παρατηροῦνται δὲ τοσαῦται ἀμοιβαῖαι σχέσεις καὶ στεναὶ συνδέσεις αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας, ὥστε τὸ μεταξὺ αὐτῶν χαρακτέον ὅριον πάντοτε αὐθαιρέτως θὰ ἐκλεχθῇ.

2) Ὅταν κανὼν τῆς ὀρθοεπείας τεθῇ ἡ γραφομένη, αὕτη ἅτε ὁμοειδὴς καὶ ἑνιαία εἰς πλείονας χρησιμεύει ὡς μέσον συγκοινωνίας καὶ δὴ ἐπιτυχεστέρα. Τοὐναντίον ὅταν κανὼν τεθῇ ἡ λαλουμένη, τότε ἡ γλῶσσα διασχίζεται καὶ ἡ ἑνότης ἐλλείπει, διότι ἐν Γερμανίᾳ οὐδεμία

ὑπάρχει καθολικῶς ἀνεγνωρισμένη συνήθης λαλουμένη. Ἀλλ' ἐνῷ ἐν τῇ βορείῳ Γερμανίᾳ ἡ παρὰ τοῖς πεπαιδευμένοις συνήθης λαλουμένη μικρὸν μόνον διαφέρει τῆς γραφομένης, ἐν τῇ λαλουμένῃ ἐν Βυρτεμβέργῃ, Αὐστρίᾳ, Ἑλβετίᾳ τοσοῦτον ἀναμίγνυται ἡ κατὰ τόπους διάλεκτος, ὥστε κατ' αὐτὰ ἔπρεπε διὰ τὴν συνήθη λαλουμένην ἑκάστης τῶν εἰρημένων χωρῶν νὰ θέσωμεν ἰδιαίτερον κανόνα. Ἂν ἐπεχείρει τις νὰ καταγράψῃ πλῆρες λεξιλόγιον τῆς ὀρθοεπείας δι' ἑκάστην διάλεκτον, θὰ παρετήρει σαφέστατα τὴν μεγάλην διάσπασιν.

3) Ἐν τῇ καθ' ἡμέραν συνηθείᾳ δὲν εἶναι, καθόλου εἰπεῖν, ἀνεπτυγμένη ἱκανῶς ἡ μετ' ἐπιγνώσεως τάσις πρὸς τὸ ὀρθῶς λαλεῖν. Τοὐναντίον ἐπικρατεῖ ἡ κλίσις εἰς εὐκολίαν, εἰς ἀδιαφορίαν καὶ ῥᾴθυμον λόγον, εἰς ἐμμονὴν ἐν τοῖς τετριμμένοις. Ὅσῳ ἧττον πεπαιδευμένος εἶναί τις, τοσούτῳ ἧττον αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην, νὰ ἐπιμεληθῇ περὶ τῆς ὀρθότητος, ἀρκεῖται νὰ ἐκφράσῃ ὁπωσδήποτε τὴν ἰδέαν του, ὅπως ἐσυνήθισεν. Ἀφοῦ δ' ὅμως ἐν τῇ καθ' ἡμέραν συνηθείᾳ ἡ κλίσις εἰς ὀρθοέπειαν τοσοῦτον ὀλίγον εἶναι ἀνεπτυγμένη, δὲν εἶναι δίκαιον νὰ θέσωμεν τὴν συνήθειαν ταύτην ὡς κανόνα καὶ γνώμονα, καθ' ὃν πάντες ὀφείλομεν νὰ σχηματίζωμεν τὸν λόγον ἡμῶν. Ὀρθότερον φαίνεταί μοι νὰ θέσωμεν ὡς κανόνα τὴν γραφομένην, καὶ νὰ μετρῶμεν τὴν ὀρθοέπειαν κατὰ τὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ κανόνος τούτου. Αὐτόδηλον δ' ὅτι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ βεβαίου καὶ ὡρισμένου ὡς προτύπου καὶ τοῦ ἐπιβαλλομένου ἢ ἐπιτρεπομένου ὑπὸ ἰδιαιτέρων περιστάσεων. Ὁ νόμος τείνει ἀείποτε εἰς τελειότητα, διὰ τοῦτο δὲν δύνανται νὰ εἶναι δι' ἡμᾶς νόμος αἱ πράξεις ἐκείνων, οἵτινες ἐν τῇ πνευματικῇ αὐτῶν ἀναπτύξει πόρρῳ ἀπέχουσι τῆς τελειότητος.

4) Ἀλλὰ καὶ ὁ Noreen καταλήγει περὶ τὸ τέλος τῆς ἐργασίας του εἰς τὸ σημεῖον, ἀφ' οὗ ἐγὼ ὡρμήθην. Διότι κατ' αὐτὸν συγγραφεῖς καὶ ῥήτορές τινες παραλαμβάνουσιν ἐκ τῆς λαλουμένης εἰς τὴν γραφομένην γλωσσικοὺς τύπους ἐκλεχθέντας ὑπ' αὐτῶν κατὰ τοὺς ἐκτεθέντας περὶ ὀρθοεπείας νόμους. Οἱ γλωσσικοὶ τύποι οὗτοι ἀνήκουσιν οὕτως εἰς τοὺς μεγάλους ῥήτορας καὶ δοκίμους συγγραφεῖς. Θέλων λοιπόν τις νὰ ὁμιλῇ καὶ γράφῃ καλῶς, ὀφείλει νὰ λάβῃ τὰ συγγράμματα αὐτῶν ὡς πρότυπα παραδείγματα. Οὕτω δὲ καταντᾷ γ' ἀναγνωρίσῃ ὡς γνώμονα καὶ διὰ τὴν λαλουμένην τὸν ἐκ τῆς γρα-

φομένης (οὐχὶ ἐκ τῆς λαλουμένης) ἀρυσθέντα καὶ ἐπ' αὐτῆς στηριζόμενον κανόνα.

5) Τὸ ἔλλογον σύστημα δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ μόνον ἐκεῖ ὅπου πρόκειται περὶ τῆς ταχίστης καὶ ἀκριβεστάτης ἀντιλήψεως καὶ περὶ τῆς εὐκολωτάτης παραγωγῆς. Ἐν πᾶσι δὲ σχεδὸν τοῖς λοιποῖς ὅπου δὲν δύνανται νὰ ἐφαρμοσθῶσιν αἱ κατηγορίαι αὗται, τὸ σύστημα τοῦτο οὐδὲν δύναται νὰ βοηθήσῃ. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ καταφύγωμεν εἰς τὴν χρῆσιν.

Περὶ τῆς τῶν φωνητικῶν νόμων ἐνεργείας ἐπὶ τὴν γλῶσσαν διδάσκει ὁ Flodström ὅτι οὗτοι δὲν σημαίνουσι τὴν φθορὰν καὶ τὸν θάνατον τοῦ ὑλικοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν ἀπολείανσιν καὶ λέπτυνσιν τοῦ φορείου τῶν ἐννοιῶν. Δι' αὐτῶν, λέγει, ἡ ἀνακοίνωσις καθίσταται εὐκολωτέρα, διότι δὲν ἀναγκάζεταί τις νὰ μένῃ μακρότερον ἐν τῷ λόγῳ ἢ ἐν τῇ συνδέσει τῶν ἐννοιῶν. Ἀλλὰ πάλιν ἐρωτᾶται, ἂν ἡ οἰκονομία ὡς πρὸς τοὺς φθόγγους ἀντισηκώνῃ ἀληθῶς τὴν βλάβην, ἥτις γίνεται εἰς τὴν γλῶσσαν ὅταν ἐφαρμοσθέντων τῶν φθογγικῶν νόμων καὶ δὴ πολλῶν φθόγγων ἐκπεσόντων διὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν τοῦ λοιποῦ ἕκαστος τύπος δὲν εἶναι καθ' ἑαυτὸν δῆλος. Διότι δὲν εἶναι, νομίζω, ἀμφίβολον, ὅτι μικρὰ μὲν εἶναι ἡ ὠφέλεια ἡ ἐκ τῆς εὐκολίας τῆς προφορᾶς μετὰ τὴν παράληψιν τῶν καταλήξεων τῆς κλίσεως καὶ ἡ ἔκ τινων ἄλλων μικρῶν καὶ εὐαναπληρώτων ἄλλως εὐκολιῶν, μεγάλη δὲ ἡ ζημία ἐκ τῆς προκυπτούσης ἀσαφείας. Ὁ δὲ τοῦ Flodström λόγος ὅτι δι' ἄλλης συντάξεως δυνάμεθα νὰ ἀποφύγωμεν τὰς ἀσαφείας, εἶναι μικρᾶς σημασίας, τὸ μὲν ὅτι συχνὰ ἡ ἀσάφεια δὲν εἶναι αἰσθητὴ εἰς τὸν λέγοντα, εἰς αὐτὸν ἡ ἔννοια εἶναι σαφεστάτη καὶ τὸ αὐτὸ προϋποθέτει καὶ διὰ τὸν ἀκούοντα, τὸ δὲ ὅτι δὲν δύνανται πολλάκις καὶ ἀληθῶς ὑπάρχουσαι ἀσάφειαι ν' ἀρθῶσιν. Ἔπειτα διὰ τῆς ἄλλης ταύτης συντάξεως δὲν αἴρονται ἀληθῶς ἀλλὰ παρακάμπτονται αἱ δυσχέρειαι τῆς νοήσεως. Διὰ τοῦτο δέν μοι φαίνεται ἐπιθυμητὸν ὁ περιορισμὸς τῶν τυπικῶν διαφορῶν. Ὅσῳ μείζων ὁ πλοῦτος τῶν τύπων, τοσούτῳ εὐληπτότερος ὁ λόγος. Διὰ τῶν τύπων καθίσταται δυνατὴ μείζων ποικιλία ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν προτάσεων, ἐνῷ ἄλλως ἡ ἔκφρασις ὀφείλει νὰ εἶναι προσδεδεμένη εἰς μίαν καὶ μόνην τῶν λέξεων τοποθέτησιν. Ἔπειτα καὶ ἂν ἀκόμη αἱ λέξεις ἔχωσιν ὅλως ὡρισμένην θέσιν, πάλιν ἀποβληθεισῶν τῶν καταλήξεων διὰ τῶν φθογγικῶν νόμων, προκύπτει ἀσάφεια.

Δὲν κρίνω δὲ ἐγὼ ὅπως ὁ Jespersen τὴν φράσιν ἐκείνην ἀρίστην ἥτις σοφῶς σιωπᾷ καὶ μόνον ἐν μέρει ἐπιτρέπει νὰ μαντεύωμεν τί ἐννοεῖται, ἀλλ' ἐκείνην ἥτις τελείως καὶ σαφῶς μεταβιβάζει εἰς τοὺς ἄλλους τὴν ἰδέαν τοῦ λέγοντος ἢ γράφοντος. Σπουδαῖον δὲ προτέρημα τῆς γλώσσης εἶναι καὶ ἡ ἱκανότης αὐτῆς νὰ παριστᾷ ἐννοίας τινὰς μετὰ μείζονος ἐμφάσεως, εἰς ὃ συμβάλλεται πλεῖστον ἡ ἐλευθερία περὶ τὴν τοποθέτησιν τῶν λέξεων κατὰ λόγον τῶν ἐκφραζομένων σχέσεων. Ἡ ἐλευθερία δὲ αὕτη ἐπιτρέπουσα μεγάλην ποικιλίαν ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν προτάσεων καθιστᾷ τὴν γλῶσσαν ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ ὡραιοτέραν. Καὶ καθ' ὃν δὲ τρόπον δὲν ὀνομάζομεν ἄσκοπον πολυτέλειαν τὸν μέγαν τῶν ἐκφράσεων πλοῦτον, καὶ δὲν δικαιούμεθα βεβαίως ν' ἀποκαλέσωμεν *ἀταξίαν* τὴν ἐλευθερίαν ἐν τῇ συνδέσει τῶν προτάσεων, οὕτω δὲν δυνάμεθα ν' ἀποκαλέσωμεν ἀταξίαν οὐδὲ τὴν ποικιλίαν ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν λέξεων, τὴν μεταβαλλομένην κατὰ τὴν διάφορον ἀπόχρωσιν τῆς ἐννοίας. Καὶ μόνος δὲ ὁ φόβος, μήπως ἡ γλῶσσα ἐν τῷ μέλλοντι ἀποβάλῃ τὴν σαφήνειαν αὐτῆς, ἀρκεῖ ν' ἀποτρέψῃ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ ἐλλόγου συστήματος ἀπὸ τῆς περικοπῆς τοῦ πλούτου τῶν τύπων.

Περὶ τῶν ξένων λέξεων κρίνω ὅτι αὗται πρέπει νὰ μένωσιν ἄθικτοι α') ὁσάκις ἀπὸ παλαιοῦ χρόνου παραληφθεῖσαι μετεσχηματίσθησαν κατὰ τοὺς φθόγγους, τὸν τύπον καὶ τὸν τόνον τῶν ἐγχωρίων, ὥστε δὲν διακρίνονται πλέον αὐτῶν· β') ὁσάκις δὲν ὑπάρχει ἐγχώριος ἀκριβῶς ἀντιστοιχοῦσα λέξις, διότι ἄλλως ἀποβαλλομένης τῆς ξένης ἡ γλῶσσα βλάπτεται. γ') ὅταν λέξις τις εἶναι τεχνικὸς ἢ ἐπιστημονικὸς ὅρος ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, τῇ τέχνῃ, τῇ πολιτείᾳ, δὲν ὑπάρχῃ δὲ ἐγχώριος ἀντίστοιχος, ἄλλως αὕτη προτιμητέα.

Ἐν πάσαις δὲ ταῖς λοιπαῖς περιπτώσεσι δὲν ἐπιτρέπεται ἡ χρῆσις ξένων λέξεων. Ὁσάκις δὲ πρὸς ὀνομασίαν νέας ἐννοίας ἐλλείπει ἡ κατάλληλος ἔκφρασις, ἂς μὴ ἁρπάζωμεν παρὰ ξένης τινὸς γλώσσης, ἀλλ' ἂς ἀποτεινώμεθα εἰς τοὺς ἐπιτηδείους ὀνοματοθέτας καὶ εἰς τοὺς λογίους, ἵνα οὗτοι ἐκ τοῦ ὑλικοῦ τῆς ἰδίας αὐτῶν γλώσσης πλάττωσι τὴν κατάλληλον ὀνομασίαν. Ὅτι δὲ δὲν πρέπει ὑπερβαλλόντως νὰ ἀσπαζώμεθα τὰς ξένας λέξεις, δῆλον ἐκ τῶνδε:

1) Αἱ γλῶσσαι παρέλαβον ξένας λέξεις οὐ μόνον διότι δὲν εἶχον πῶς νὰ χαρακτηρίσωσι νέαν τινὰ ἔννοιαν, καὶ ἢ ἐκ τῆς φυσικῆς αὐ-

τῶν κατασκευῆς ἢ ἐκ ῥαθυμίας δὲν ἦτο εὔκολον εἰς αὐτὰς ἢ ἐν χρόνοις πνευματικῆς καταπτώσεως δὲν ἠδύναντο νὰ πλάσωσιν ἰδίαν λέξιν, ἀλλὰ καὶ πρὸ πάντων διότι τὸ μέγιστον πλῆθος τῶν ξένων λέξεων παρελήφθη ἐν χρόνοις δουλείας καὶ τυραννικῆς πιέσεως, ἐν χρόνοις καθ' οὓς ἔλειπε πᾶσα ἐθνικὴ συνείδησις· διὰ ταῦτα φαίνεταί μοι ὅτι, ἐπειδὴ οὐδὲν ἔθνος ἀσμένως ἀναμιμνήσκεται τοὺς dies atri αὐτοῦ, λόγοι φιλοπατρίας δικαιολογοῦσιν ἐπαρκῶς τὴν ἐπιθυμίαν, ἵνα τὰ δείγματα ταῦτα τῆς ἐθνικῆς ταπεινώσεως καὶ τοῦ ἐξευτελισμοῦ ἀποσκορακισθῶσιν καὶ μὴ διαρκῶς ἐπαναλαμβάνωνται καὶ ἀναζωογονῶνται.

2) Κατὰ τὸν Noreen ὅσῳ δυσκολώτερον εὑρίσκεται ἐν ἀνάγκῃ ἔκφρασίς τις, τοσούτῳ χείρων εἶναι, διότι δυσκολώτερον ἐντυποῦται εἰς τὴν μνήμην καὶ δυσκολώτερον συνδυάζεται μετ' ἄλλων. Ἀλλ' εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται προφανῶς καὶ αἱ ξέναι λέξεις, διότι καθὼς ὁ Sarrazin ἀπέδειξεν, ἡ ξένη λέξις μόνον καθολικῶς, ἁδρομερῶς, χονδρικῶς πως ἐκφράζει τὴν ἔννοιαν, τοὐναντίον δὲ διὰ τῆς ἐγχωρίου ἐκφράσεως καταρτίζεται ἡ ἀκριβὴς καὶ ἡ λεπτοτέρα διάκρισις τῶν ἐννοιῶν. Ὥστε, συμπεραίνει, ἐγχώριος ἔκφρασις καὶ ἀσάφεια τῶν ἐννοιῶν δὲν συμβιβάζονται εὐκόλως, ἐνῷ τοὐναντίον ἀσαφὴς ἔννοια καὶ ξένη λέξις εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον φίλτατοι σύμμαχοι.

Ὁ Noreen φρονεῖ ὅτι ἡ γλῶσσα διὰ τῶν ξένων λέξεων πλουτίζεται προκειμένου περὶ διεθνοῦς συγκοινωνίας. Τοῦτο εἶναι μὲν ἀληθὲς ἀλλὰ δὲν ἀντισηκώνει τὰς βλάβας, ὅσας ἡ ξένη λέξις εἰς τοὺς ἐγχωρίους παρασκευάζει, ἀπέναντι τῶν ὁποίων ἡ διὰ τοὺς ξένους προσγινομένη ἐκ τούτων ὠφέλεια οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν. Διότι, κρίνω, δὲν ἐπιτρέπεται πρὸς καθορισμὸν τοῦ ὀρθοῦ ἔν τινι γλώσσῃ νὰ λαμβάνωμεν ὡς γνώμονα ἄλλην τινὰ γλῶσσαν, ἀφοῦ «καθόλου εἶναι ἄτοπον νὰ ζητῶμεν τὸν κανόνα διὰ πρᾶγμά τι ἐκτὸς αὐτοῦ». Ἔπειτα πλὴν τούτου οὐδ' ἡ ὠφέλεια ἡ ἐκ τούτων εἶναι πολλῆς προσοχῆς ἀξία, διότι ἡ παρουσία τεχνικῶν ὅρων καὶ ἐκφράσεων ἔν τινι γλώσσῃ δὲν ἀπαλλάσσει τὸν ξένον τοῦ κόπου τοῦ νὰ μάθῃ αὐτήν. Ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ τέχνη δύνανται νὰ εἶναι κοσμοπολίτιδες, ἀλλὰ διὰ τοῦτο οὔτε ἀναγκαῖον εἶναι οὔτε δυνατὸν νὰ εἶναι καὶ ἡ γλῶσσα κοσμοπολῖτις. Εὐχῆς ἔργον βεβαίως εἶναι, ὅπως διά τινα πράγματα γλῶσσά τις διὰ τὴν φύσιν αὐτῆς καταστῇ τρόπον τινὰ διεθνής, ὅπως π. χ. ἡ Ἀγ-

γλικὴ διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν συγκοινωνίαν, ἡ Γαλλικὴ διὰ τὴν διπλωματίαν, ἡ Γερμανικὴ διὰ τὴν ἐπιστήμην. (Κατὰ τὸν Brunnhofer «Ἡ εὐτυχία τῆς ἀνθρωπότητος δὲν κεῖται ἐν τῇ ἑνοποιήσει τῶν χαρακτήρων πάντων τῶν ἐθνῶν, ἀλλ' ἐν τῇ ὑπάτῃ τελειοποιήσει αὐτῶν»). Διὰ ταῦτα ὅμως δὲν πρέπει προκειμένου περὶ ἐμπορίου νὰ παραλαμβάνωμεν εἰς τὴν γλῶσσαν ἡμῶν ὅσον οἷόν τε πλείστας Ἀγγλικὰς λέξεις ἢ προκειμένου περὶ διπλωματίας ὅσον οἷόν τε πλείστας Γαλλικὰς κτλ.

3) Καὶ ἡ ἰδέα περὶ τοῦ ἑνιαίου καὶ ὁμοιομόρφου τῆς γλώσσης δὲν συνηγορεῖ ὑπὲρ τῶν ξένων λέξεων ἀλλὰ κατ' αὐτῶν. Πόσον ἡ Γερμανικὴ γλῶσσα κατεπλημμυρίσθη ὑπὸ ξένων στοιχείων, ἀποδεικνύει τὸ λεξικὸν τῶν ξένων λέξεων περιέχον 70,000 λέξεις ἀπέναντι 250,000 ἐγχωρίων, ὥστε ἡ παρομοίωσις πρὸς «ἐπαίτου φόρεμα μὲ χίλια ἐμβαλώματα» δὲν εἶναι ὅλως ἀνοίκειος.

4) Ὑπὲρ τῆς ἀποφυγῆς τῶν ξένων λέξεων συνηγορεῖ καὶ τὸ παράδειγμα ἐκκρίτων συγγραφέων, οἵτινες μάλιστα ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις προτιμῶσι τὰς ἐγχωρίους λέξεις. Ἡγεμὼν πάντων τούτων εἶναι καὶ ἐδῶ ὁ Gustav Freytag, ὅστις ἐν ταῖς νέαις τῶν ἔργων του ἐκδόσεσιν ἀντικατέστησε τὰς ξένας λέξεις δι' ἐγχωρίων καὶ μάλιστα κατὰ τρόπον παραδειγματικὸν πῶς πρέπει νὰ ἀντικαθιστῶνται αἱ ξέναι λέξεις. Ὅτι δὲ οὐδεμία ἀμφιβολία πρέπει νὰ ὑπάρχῃ περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῶν ἀγώνων τούτων, ἀποδεικνύει σαφῶς ἡ ἱστορία τῶν ξένων λέξεων ἐν τῇ Γερμανίᾳ.

Δὲν εἶναι δ' ἀληθὴς ἡ διδασκαλία τοῦ Richert, ὅτι νέαι λέξεις καὶ μεταβολαὶ τοῦ λόγου καθόλου οὐχὶ ἐν τῇ γραφομένῃ ἀλλ' ἐν τῇ λαλουμένῃ πρέπει πρῶτον ν' ἀναφαίνωνται, διότι οὕτω θὰ κατεδικάζοντο οἱ συγγραφεῖς νὰ μεταχειρίζωνται διαρκῶς μόνον μεταχειρισμένα νομίσματα καὶ δὲν θὰ εἶχον τὴν ἄδειαν, ἐκτὸς ἂν ἤθελον νὰ ὀνομασθῶσι κιβδηλοποιοί, νὰ ἐκθέσωσιν εἰς κυκλοφορίαν νόμισμα ἰδίας αὐτῶν κοπῆς, καὶ οὕτω «θὰ ἐστεροῦντο τὸ μέγιστον ἀγαθὸν αὐτῶν, τὸν ἐκ τῆς ψυχῆς των ἐκρέοντα λόγον καὶ ἀντ' αὐτοῦ θὰ ἐπεβάλλετο αὐτοῖς ἡ χρῆσις ἁπλῶς φράσεων ξένων προσκεκτημένων διὰ μελέτης» Raumer.

Ὑπολάβῃ δὲ μηδεὶς τέλος, ὅτι εἰς τοὺς δοκίμους συγγραφεῖς παραχωρεῖται ὑπερβαλλόντως μεγάλη δύναμις ἐπὶ τοὺς ὁμογλώσσους, διότι

τοῦτο εἶναι μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον ἀληθές. Ἡ δύναμις τῶν συγγραφέων παρεχωρήθη αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐνῷ δηλ. ὁ λαὸς διαρκῶς ἀναγινώσκει τὰ ἔργα αὐτῶν, ἐνῷ μιμεῖται αὐτὰ καὶ μορφοῦται κατ' αὐτά, ἀναγνωρίζει αὐτὰ δόκιμα καὶ κατάλληλα πρότυπα ἵν' ἀκολουθῶνται. Οἱ συγγραφεῖς τρόπον τινὰ εἶναι οἱ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλεχθέντες ἀντιπρόσωποι, οἵτινες ἐπὶ τοῦτο ἐξελέχθησαν, ἵνα θέσωσι διὰ τὸν λαὸν νόμους, οὓς οὗτος κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον πιστῶς θὰ ἀκολουθήσῃ καὶ θὰ σεβασθῇ. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ λαὸς παρεχώρησεν εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτοῦ τὸ δικαίωμα ἵνα νομοθετῶσιν, ἀνάγκη νόμος τις καὶ ἂν σὺν τῷ χρόνῳ ἀποδειχθῇ ἄσκοπος, ἐφ' ὅσον οἱ ἀνεγνωρισμένοι συγγραφεῖς ἐν τῇ χρήσει ταύτῃ συμφωνοῦσιν, ν' ἀκολουθῆται, καθὼς πᾶσα διάταξις νομοθετικῆς ἀρχῆς, μέχρις οὗ διὰ νέων συγγραφέων ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους ἡ διάταξις αὕτη καταργηθῇ. Ταῦτα ὁ Johannson.

Πολλὰ δύνανται νὰ συναχθῶσιν ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθειμένων χρήσιμα συμπεράσματα διὰ τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν, ὧν τινα θὰ ζητήσω ν' ἀναπτύξω ἐν τοῖς ἑξῆς. Κατὰ πρῶτον εἶναι δῆλον ὅτι καὶ οἱ τὴν ἀρχαίαν χρῆσιν ὡς ἀποκλειστικὸν κανόνα τῆς νεωτέρας γλώσσης προβάλλοντες ἤτοι οἱ φιλολογικοὶ καὶ οἱ τὴν ἄκρατον δημώδη ἀσπαζόμενοι, οἱ προφορικοί, οἱ παρ' ἡμῖν διαφόρως ὀνομαζόμενοι, σφάλλονται, δι' οὓς ὁ Noreen καὶ ὁ Johannson ἰσχυροὺς ἐξέθηκαν λόγους. Δὲν ὁμιλοῦμεν πρὸς ἰδίαν ἡμῶν εὐχαρίστησιν ἀλλὰ πρὸς ἀνακοίνωσιν τῶν ἰδεῶν μας εἰς ἄλλους, ἀρίστη ἄρα φράσις καὶ καθόλου ἀρίστη γλωσσικὴ φάσις εἶναι ἡ ἄριστα τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπιτελοῦσα, τ.ἔ. ἡ μὴ πάσχουσα ὅσας ἀνωτέρω ἐξεθήκαμεν κακίας, ἤτοι ἥτις οὔτε παρανοεῖται οὔτε ἀδιανόητος εἶναι καθόλου, οὔτε νοεῖται μετὰ δυσκολίας, οὔτε εἶναι σχοινοτενὴς καὶ μικρολόγος καὶ ἀσυνάρτητος ἢ ἀντιφατική, καὶ ἀνομοία, πτωχὴ καὶ τετριμμένη κτλ. Ἵνα δὲ ἔχῃ ὁ λόγος τὰ προτερήματα ταῦτα, ἀνάγκη, καθ' ἃ καὶ ἡ καθ' ἡμέραν πεῖρα διδάσκει, νὰ ἔχωσιν οἱ λογοτέχναι πάντοτε ὑπ' ὄψει τὸ Κοινὸν πρὸς ὃ ἀπευθύνονται καὶ νὰ συμμορφῶνται πρὸς τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ καθὼς καὶ πρὸς τὰς ἄλλας αὐτοῦ ἕξεις καὶ συνηθείας, διότι μόνον οὕτω θὰ δύνωνται νὰ ἐπιτύχωσι τοῦ ὑψίστου αὐτῶν σκοποῦ ἤτοι τῆς πλήρους καὶ ἐντελοῦς καταλήψεως καὶ τοῦ νὰ ἀρέσκωσιν, καὶ τοῦτο οὐ μόνον ὀλίγοις τισὶν ἀλλὰ καὶ τοῖς πολλοῖς, ὅπερ ἀπαραίτητον συστατικὸν παντὸς

ἀληθοῦς καλλιτεχνήματος. Καθ' ὃν ἄρα τρόπον δὲν δυνάμεθα ἔν τινι αἰθούσῃ νὰ ὁμιλῶμεν τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικήν, ἂν μὴ θέλωμεν νὰ ὀνομαζώμεθα σχολαστικοὶ καὶ λογιώτατοι, ἢ χυδαϊστί, ἂν μὴ θέλωμεν νὰ θεωρώμεθα ἀγροῖκοι ἢ ἰδιότροποι, ἀλλ' ἀναγκαζόμεθα νὰ μεταχειριζώμεθα γλῶσσαν κεκραμένην, οὕτως ἀκριβῶς ὀφείλουσιν νὰ κάμνουν καὶ ὅταν διὰ τῶν μυθιστορημάτων, διὰ τῶν διηγημάτων, διὰ τῶν δραμάτων καὶ ἄλλων ποιημάτων, διὰ τῶν ἀγορεύσεων αὐτῶν κτλ. ἀπευθύνωνται πρὸς τὸ περὶ αὐτοὺς Κοινόν. Ὁ συγγραφεὺς φιλολογικοῦ καλλιτεχνήματος, ἐπειδὴ ἀτυχῶς παρ' ἡμῖν δὲν δύναται νὰ ἔχῃ πρὸ αὐτοῦ συγχρόνους ἢ μικρῷ προγενεστέρους ἀνεγνωρισμένους δοκίμους συγγραφεῖς ὡς πρότυπα, ὀφείλει, νομίζω, γράφων καὶ σχηματίζων τὸν λόγον του νὰ ἔχῃ πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι ἀποτείνεται εἰς τοὺς ὁπωσδήποτε μορφωμένους κατοίκους Ἑλληνικῆς τινος πόλεως τῆς Ἑλλάδος ἢ τῆς Τουρκίας, οὐχὶ δὲ κώμης, καὶ νὰ ζητῇ πάσῃ δυνάμει νὰ ἐπιτύχῃ δύο τινὰ παρὰ τοῦ Κοινοῦ ἤτοι πῶς νὰ νοηθῇ ἐντελῶς καὶ ἀκριβῶς καὶ πῶς νὰ μὴ νομισθῇ μήτε ἀγροῖκος καὶ ἄξεστος μήτε σχολαστικὸς καὶ μωρός.

Σήμερον ὅμως παρατηροῦμεν τὸ παράδοξον φαινόμενον ὅτι οἱ ἀποδοκιμάζοντες τὴν γραφομένην καὶ ἐπιχειροῦντες νὰ ὁμιλήσωσι πρὸς ἡμᾶς δι' ἄλλης γλώσσης συνήθως μεταχειρίζονται οὐχὶ τὴν γλῶσσαν ἡμῶν τῶν πολιτῶν, τῶν ἀναγινωσκόντων καὶ δὴ μελλόντων ν' ἀναγνώσωμεν τὰ ἔργα των, ἀλλὰ τὴν τῶν ἀναλφαβήτων χωρικῶν, οἵτινες πιθανῶς οὐδέποτε θὰ λάβωσιν εἴδησιν τῶν πονημάτων αὐτῶν. Οὕτω δὲ περιπίπτουσιν ἄκοντες εἰς πάντα τὰ ἁμαρτήματα ὅσα ὁ Noreen καὶ ὁ Johannson ἀνωτέρω ἐξέθηκαν, ἤτοι καὶ παρανοοῦνται καὶ παντάπασι δὲν νοοῦνται καὶ δυσχερῶς νοοῦνται [πρβλ. Ἀθηνᾶς Τόμ. Α', σελ. 524-5 ἔνθα παρατίθενται μαρτυρίαι ὅτι δὲν ἐννόησαν τὸ Ταξεῖδι τοῦ κ. Ψυχάρι] καὶ τὴν μὲν γλῶσσαν ἀντὶ ἑνιαίας καθιστῶσι πολυσχιδῆ καὶ διὰ τῆς χρήσεως τῶν ξένων λέξεων ἀσαφῆ καὶ ἀνάμικτον, τὸν δὲ λόγον διὰ τῆς χρήσεως χωρικῶν μεταβεβλημένων τύπων καὶ λέξεων τετριμμένον καὶ εὐτελῆ καὶ δὴ ἀνάξιον καὶ ἀδύνατον μιμήσεως.

Ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς λέγει ἐν ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Βασιλείου ὅτι «*ἀπὸ τὴν γλῶσσαν μετέχει τὸ ἔθνος ὅλον μὲ δημοκρατικὴν ἰσότητα*», ἀλλ' οὐδ' ἐν τῇ δημοκρατίᾳ ἄρχουσιν οὐδὲ

προηγοῦνται οἱ πολλοὶ ἀλλ' οἱ ἐκλεκτοί, οὐχὶ οἱ Ὑπέρβολοι καὶ οἱ Κλέωνες, οὐδ' οἱ ἀλλαντοπῶλαι πλὴν ἐν καιροῖς παρακμῆς, ἀλλ' οἱ Περικλεῖς, οἱ Κίμωνες καὶ Νικίαι. Καὶ τὴν γλῶσσαν πάντες ἀνεξαιρέτως οἱ ὁμόγλωσσοι δύνανται ν' ἀξιῶσιν ἵνα νοῶσι καὶ αἰσθάνωνται, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ πλάττωσι καὶ πλουτίζωσιν. Τοῦτο εἶναι ἔργον τῶν λογάδων καὶ ὑπερόχων φύσεων, τῶν ἀληθῶς πεφωτισμένων πνευμάτων, *τῶν δοκίμων* καλλιτεχνῶν.

Ἐκ τούτων δῆλον ὅτι τὰς ψήφους δὲν πρέπει νὰ μετρῶμεν ἀλλὰ νὰ σταθμίζωμεν καὶ δὴ προκειμένου περὶ κρίσεως βιβλίων καὶ γλωσσικοῦ τύπου περισσότερον σημαίνουν φιλαναγνῶσται ἔστω καὶ εὐαριθμότεροι πολῖται πολλαπλασίων μὲν ἀλλ' ἀγραμμάτων ὅλως χωρικῶν, οἵτινες, καθ' ἃ ἀνωτέρω ἐλέχθη, καὶ ἕκαστος ἐκ πείρας ἠξεύρει, ἥκιστα ἐπιμελοῦνται τοῦ λόγου, ἀρκοῦνται δὲ νὰ παραστήσουν ὅπως ὅπως τὴν ἰδέαν των. Καὶ ὅμως πολλοὶ τῶν ἀφισταμένων τῆς συνήθους γραφομένης τὸν λόγον τούτων τῶν ἀνθρώπων λαμβάνουσιν ὡς πρότυπον, οὐδὲ πείθονται τῷ διδάγματι τοῦ Κουϊντιλιανοῦ « consuetudinem sermonis vocabo consensum *eruditorum* », ἀλλ' ὡσεὶ ἐφιλοτιμοῦντο ν' ἀποστῶσιν ὅσον οἷόν τε πλεῖστον ἀπὸ τῆς καθόλου συνηθείας, ἀγωνίζονται πάσῃ δυνάμει νὰ παραλαμβάνουν εἰς τὸν λόγον των τὰ μάλιστ' ἀσυνήθη καὶ μεταβεβλημένα. Ἀποτέλεσμα τούτου εἶναι ὅτι οὔτε ἀγαπῶνται οὔτε ἀναγινώσκονται τὰ ἔργα των· οὕτω π. χ. παρὰ πλείστων ἤκουσα ὅτι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διέλθουν τὸ Ταξεῖδι τοῦ κ. Ἰ. Ψυχάρι. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ μόνος ἐν Ἑλλάδι ἐπαινέσας τὸ βιβλίον τοῦτο κ. Ἐμ. Ῥοΐδης ἠναγκάσθη ἐν τέλει νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι « *ἂν ἐγράφομεν κατὰ τὴν γλῶσσαν τοῦ ταξειδίου, δὲν θὰ ἐγράφωμεν ὅπως ὁμιλοῦμεν* », δι' ὧν καὶ μόνων κατεδίκασεν αὐτὴν ὡς ξένην ἡμῶν. Ὀρθότατα δ' ἐχαρακτήρισεν ὁ κ. Γ. Καλοσγοῦρος τὴν τάσιν ταύτην ὡς « *ἀξίωσιν ἐπιβολῆς τοῦ ὄχλου ἐπὶ τοῦ εὐγενεστέρου καὶ εὐπαιδεύτου μέρους τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας* ».

Καὶ ὅμως ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐν Γερμανίᾳ λαλουμένην παρ' ἡμῖν κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν ἐν πάσαις ταῖς πόλεσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν μία γλῶσσα σήμερον λαλεῖται, ἥτις διαλεκτικάς μέν τινας ἀποχρώσεις κατὰ τύπους βεβαίως ἔχει, ἀλλ' οὐσιωδῶς ἤτοι καὶ λεξιλογικῶς καὶ τυπικῶς, εἶναι ὁμοιομερὴς καὶ ὁμοιόμορφος καὶ πλησία καθόλου πρὸς τὴν γραφομένην.

ἀληθοῦς καλλιτεχνήματος. Καθ' ὃν ἄρα τρόπον δὲν δυνάμεθα ἔν τινι αἰθούσῃ νὰ ὁμιλῶμεν τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικήν, ἂν μὴ θέλωμεν νὰ ὀνομαζώμεθα σχολαστικοὶ καὶ λογιώτατοι, ἢ χυδαϊστί, ἂν μὴ θέλωμεν νὰ θεωρώμεθα ἀγροῖκοι ἢ ἰδιότροποι, ἀλλ' ἀναγκαζόμεθα νὰ μεταχειριζώμεθα γλῶσσαν κεκραμένην, οὕτως ἀκριβῶς ὀφείλουσιν νὰ κάμνουν καὶ ὅταν διὰ τῶν μυθιστορημάτων, διὰ τῶν διηγημάτων, διὰ τῶν δραμάτων καὶ ἄλλων ποιημάτων, διὰ τῶν ἀγορεύσεων αὐτῶν κτλ. ἀπευθύνωνται πρὸς τὸ περὶ αὐτοὺς Κοινόν. Ὁ συγγραφεὺς φιλολογικοῦ καλλιτεχνήματος, ἐπειδὴ ἀτυχῶς παρ' ἡμῖν δὲν δύναται νὰ ἔχῃ πρὸ αὐτοῦ συγχρόνους ἢ μικρῷ προγενεστέρους ἀνεγνωρισμένους δοκίμους συγγραφεῖς ὡς πρότυπα, ὀφείλει, νομίζω, γράφων καὶ σχηματίζων τὸν λόγον του νὰ ἔχῃ πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι ἀποτείνεται εἰς τοὺς ὁπωσδήποτε μορφωμένους κατοίκους Ἑλληνικῆς τινος πόλεως τῆς Ἑλλάδος ἢ τῆς Τουρκίας, οὐχὶ δὲ κώμης, καὶ νὰ ζητῇ πάσῃ δυνάμει νὰ ἐπιτύχῃ δύο τινὰ παρὰ τοῦ Κοινοῦ ἤτοι πῶς νὰ νοηθῇ ἐντελῶς καὶ ἀκριβῶς καὶ πῶς νὰ μὴ νομισθῇ μήτε ἀγροῖκος καὶ ἄξεστος μήτε σχολαστικὸς καὶ μωρός.

Σήμερον ὅμως παρατηροῦμεν τὸ παράδοξον φαινόμενον ὅτι οἱ ἀποδοκιμάζοντες τὴν γραφομένην καὶ ἐπιχειροῦντες νὰ ὁμιλήσωσι πρὸς ἡμᾶς δι' ἄλλης γλώσσης συνήθως μεταχειρίζονται οὐχὶ τὴν γλῶσσαν ἡμῶν τῶν πολιτῶν, τῶν ἀναγινωσκόντων καὶ δὴ μελλόντων ν' ἀναγνώσωμεν τὰ ἔργα των, ἀλλὰ τὴν τῶν ἀναλφαβήτων χωρικῶν, οἵτινες πιθανῶς οὐδέποτε θὰ λάβωσιν εἴδησιν τῶν πονημάτων αὐτῶν. Οὕτω δὲ περιπίπτουσιν ἄκοντες εἰς πάντα τὰ ἁμαρτήματα ὅσα ὁ Noreen καὶ ὁ Johannson ἀνωτέρω ἐξέθηκαν, ἤτοι καὶ παρανοοῦνται καὶ παντάπασι δὲν νοοῦνται καὶ δυσχερῶς νοοῦνται [πρβλ. Ἀθηνᾶς Τόμ. Α', σελ. 524-5 ἔνθα παρατίθενται μαρτυρίαι ὅτι δὲν ἐννόησαν τὸ Ταξεῖδι τοῦ κ. Ψυχάρι] καὶ τὴν μὲν γλῶσσαν ἀντὶ ἑνιαίας καθιστῶσι πολυσχιδῆ καὶ διὰ τῆς χρήσεως τῶν ξένων λέξεων ἀσαφῆ καὶ ἀνάμικτον, τὸν δὲ λόγον διὰ τῆς χρήσεως χωρικῶν μεταβεβλημένων τύπων καὶ λέξεων τετριμμένον καὶ εὐτελῆ καὶ δὴ ἀνάξιον καὶ ἀδύνατον μιμήσεως.

Ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς λέγει ἐν ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Βασιλείου ὅτι «*ἀπὸ τὴν γλῶσσαν μετέχει τὸ ἔθνος ὅλον μὲ δημοκρατικὴν ἰσότητα*», ἀλλ' οὐδ' ἐν τῇ δημοκρατίᾳ ἄρχουσιν οὐδὲ

προηγοῦνται οἱ πολλοὶ ἀλλ' οἱ ἐκλεκτοί, οὐχὶ οἱ Ὑπέρβολοι καὶ οἱ Κλέωνες, οὐδ' οἱ ἀλλαντοπῶλαι πλὴν ἐν καιροῖς παρακμῆς, ἀλλ' οἱ Περικλεῖς, οἱ Κίμωνες καὶ Νικίαι. Καὶ τὴν γλῶσσαν πάντες ἀνεξαιρέτως οἱ ὁμόγλωσσοι δύνανται ν' ἀξιῶσιν ἵνα νοῶσι καὶ αἰσθάνωνται, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ πλάττωσι καὶ πλουτίζωσιν. Τοῦτο εἶναι ἔργον τῶν λογάδων καὶ ὑπερόχων φύσεων, τῶν ἀληθῶς πεφωτισμένων πνευμάτων, *τῶν δοκίμων* καλλιτεχνῶν.

Ἐκ τούτων δῆλον ὅτι τὰς ψήφους δὲν πρέπει νὰ μετρῶμεν ἀλλὰ νὰ σταθμίζωμεν καὶ δὴ προκειμένου περὶ κρίσεως βιβλίων καὶ γλωσσικοῦ τύπου περισσότερον σημαίνουν φιλαναγνῶσται ἔστω καὶ εὐαριθμότεροι πολῖται πολλαπλασίων μὲν ἀλλ' ἀγραμμάτων ὅλως χωρικῶν, οἵτινες, καθ' ἃ ἀνωτέρω ἐλέχθη, καὶ ἕκαστος ἐκ πείρας ἠξεύρει, ἥκιστα ἐπιμελοῦνται τοῦ λόγου, ἀρκοῦνται δὲ νὰ παραστήσουν ὅπως ὅπως τὴν ἰδέαν των. Καὶ ὅμως πολλοὶ τῶν ἀφισταμένων τῆς συνήθους γραφομένης τὸν λόγον τούτων τῶν ἀνθρώπων λαμβάνουσιν ὡς πρότυπον, οὐδὲ πείθονται τῷ διδάγματι τοῦ Κουϊντιλιανοῦ «consuetudinem sermonis vocabo consensum *eruditorum*», ἀλλ' ὡσεὶ ἐφιλοτιμοῦντο ν' ἀποστῶσιν ὅσον οἷόν τε πλεῖστον ἀπὸ τῆς καθόλου συνηθείας, ἀγωνίζονται πάσῃ δυνάμει νὰ παραλαμβάνουν εἰς τὸν λόγον των τὰ μάλιστ' ἀσυνήθη καὶ μεταβεβλημένα. Ἀποτέλεσμα τούτου εἶναι ὅτι οὔτε ἀγαπῶνται οὔτε ἀναγινώσκονται τὰ ἔργα των· οὕτω π. χ. παρὰ πλείστων ἤκουσα ὅτι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διέλθουν τὸ Ταξείδι τοῦ κ. Ἰ. Ψυχάρι. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ μόνος ἐν Ἑλλάδι ἐπαινέσας τὸ βιβλίον τοῦτο κ. Ἐμ. Ῥοΐδης ἠναγκάσθη ἐν τέλει νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι «*ἂν ἐγράφομεν κατὰ τὴν γλῶσσαν τοῦ ταξειδίου, δὲν θὰ ἐγράφωμεν ὅπως ὁμιλοῦμεν*», δι' ὧν καὶ μόνων κατεδίκασεν αὐτὴν ὡς ξένην ἡμῶν. Ὀρθότατα δ' ἐχαρακτήρισεν ὁ κ. Γ. Καλοσγοῦρος τὴν τάσιν ταύτην ὡς «*ἀξίωσιν ἐπιβολῆς τοῦ ὄχλου ἐπὶ τοῦ εὐγενεστέρου καὶ εὐπαιδεύτου μέρους τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας*».

Καὶ ὅμως ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐν Γερμανίᾳ λαλουμένην παρ' ἡμῖν κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν ἐν πάσαις ταῖς πόλεσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν μία γλῶσσα σήμερον λαλεῖται, ἥτις διαλεκτικὰς μέν τινας ἀποχρώσεις κατὰ τύπους βεβαίως ἔχει, ἀλλ' οὐσιωδῶς ἤτοι καὶ λεξιλογικῶς καὶ τυπικῶς, εἶναι ὁμοιομερὴς καὶ ὁμοιόμορφος καὶ πλησία καθόλου πρὸς τὴν γραφομένην.

Τὴν γλῶσσαν ταύτην τῶν *αἰθουσῶν* τῶν πόλεων ὀφείλουν νὰ λάβουν οἱ παρ' ἡμῖν καλλιτέχναι ὡς βάσιν πρὸς συγγραφὴν καλλιτεχνικῶν ἔργων, διότι καὶ πλοῦτον ἱκανὸν καὶ εὐφωνίαν καὶ δύναμιν ἔχει καὶ τὸ σπουδαιότατον πάντων διὰ τῶν σχολείων, τῶν βιβλίων, τῶν ἐφημερίδων τοσοῦτον ἐξηπλώθη καὶ ἐγνώσθη ἐν πάσῃ πόλει ὥστε, καθ' ἃ εἴπομεν, ἐξέβαλε μὲν καὶ περιώρισε σφόδρα πάντα τὰ πρότερον εὐχρηστοῦντα ἐν αὐταῖς τοπικὰ ἰδιώματα, ἐπεκράτησε δ' αὕτη τοσοῦτον, ὥστε πάντες οἵ τε πεπαιδευμένοι καὶ οἱ ἀπαίδευτοι κάτοικοι τῶν πόλεων ἐν ταύτῃ καὶ ἐν μόνῃ ταύτῃ κάλλιστα συνεννοοῦνται ἀπὸ πολλοῦ. Μέχρι τοῦδε τῆς κεκραμένης γλώσσης ταύτης γίνεται συχνὴ χρῆσις εἰς τὰ δράματα καὶ εἰς τὰ διηγήματα, ἀλλ' ἂν δὲν ἀπατῶμαι, οὐχὶ μετὰ τῆς προσηκούσης μεθόδου, διότι ἀκόμη δὲν ἐπείσθησαν οἱ καλλιτέχναι τοῦ λόγου παρ' ἡμῖν τὴν προφανῆ ταύτην ἀλήθειαν, ἤτοι νὰ μελετήσουν καὶ μάθουν τὴν γλῶσσαν ταύτην ἱκανῶς, οὐδὲ νὰ βασανίζουν ἑκάστην φράσιν καὶ ἐξετάζουν πῶς λέγεται εἰς τὰς αἰθούσας μεταξὺ τῶν ζώντων νῦν καὶ ἀνεπτυγμένων Ἑλλήνων καὶ Ἑλληνίδων ἀλλὰ ἢ πῶς ἐλέγετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἢ πῶς λέγεται ὑπὸ τῶν ἀγροίκων. Τὸ τελευταῖον τοῦτο γίνεται πολλάκις μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας κατὰ τὴν ἐξεικόνισιν ἀγροτικῶν ἢ ἄλλως ἀμαθῶν χαρακτήρων ἐν ταῖς κωμῳδίαις καὶ ἐν τοῖς διηγήμασιν, ἀλλὰ πρὸς ἐξεικόνισιν ἡμερωμένου ὁπωσδήποτε βίου κρίνεται ἄτοπον, καθὼς καὶ ἡ χρῆσις ἀγροίκων τύπων καὶ λέξεων ἐν ταῖς αἰθούσαις.

Ὅτε πρό τινων μηνῶν ἤκουσα ἐν τῷ παρὰ τὸν Ἰλισὸν θεάτρῳ τὴν Κυρίαν μὲ τὰς Καμελίας προσέκρουσα ἀηδῶς πρὸς τὴν γλῶσσαν τῆς κ. Παρασκευοπούλλου. Διότι δὲν εὗρον φυσικὸν τὸν λόγον της «ἐκεῖνος, πάτερ μου, ὁ ὁποῖος σοὶ εἶπεν ὅτι ἐγὼ ἦλθον σήμερον», «Κυρία, τὴν μηλωτήν σας...» κτλ. Ἡμεῖς ἐν τῷ καθ' ἡμέραν λόγῳ δὲν λαλοῦμεν οὕτως, ἀλλ' ὅμως ἐν σκηνῇ ἀξιούσῃ νὰ παραστήσῃ ἐνώπιον ἡμῶν τὸν καθ' ἡμέραν πλήρη ζωῆς καὶ πάθους βίον τοιοῦτος λόγος ἀνελάμβανε νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ ἔργον τοῦτο. Βεβαίως ὁ μεταφράσας τὸ δρᾶμα ἐκεῖνο πᾶν ἄλλο συνεβουλεύθη ἢ τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα αὐτοῦ τε καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἀνεπτυγμένης κοινωνίας, πρὸς ἣν ἐσκόπει νὰ ὁμιλήσῃ. Ἡ ἁμαρτία αὕτη εἶναι παλαιοτάτη καὶ τοσοῦτον συνήθης ὥστε δὲν εἶναι χρεία περισσοτέρων παραδειγμάτων. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀποκλίνοντες ἀπὸ τοῦ συστή-

ματος τούτου δὲν ἐννόησαν μέχρι τοῦδε νὰ θέσωσι τὴν γλῶσσαν τῶν αἰθουσῶν ὡς σταθερὰν καὶ βεβαίαν τοῦ λόγου των βάσιν.

Ἡ *πολιτικὴ* γλῶσσα αὕτη (κατὰ τὸ *πολιτικὸς* στίχος) δὲν εἶναι ἡ δημοτικὴ τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων, εἰ μὴ κατ' ἐπίφασιν, ἀλλὰ πολυμιγὲς κρᾶμα λέξεων καὶ τύπων τῆς καθαρευούσης ὁμοῦ καὶ τῆς δημώδους. Τοιαύτη δ' οὖσα ἀπαρέσκει φύσει καὶ εἰς τοὺς νομίζοντας ὅτι ἀνάγκη νὰ γίνηται χρῆσις μόνης τῆς γνωστῆς καθαρευούσης καὶ εἰς τοὺς δοξάζοντας ὅτι μόνην τὴν ἄκρατον δημοτικὴν πρέπει ν ἀγράφωμεν. Οὕτω π. χ. ὁ κ. Δημ. Βερναρδάκις, μέμφεται καθὰ ἤδη ἐλέχθη, τοὺς νεωτέρους ποιητὰς λέγων: «Ἡ Ἀττικὴ Μοῦσα *ἔχασε τὰ νερά της ἐντείνουσα στίχους εἰς γλῶσσαν δημοτικὴν ἄγνωστον εἰς ὅλους τοὺς δήμους τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου καὶ τῆς δούλης Ἑλλάδος*», ὅπερ κατ' ἐμὲ οὐ μόνον ἐπίμεμπτον δὲν εἶναι ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀξιέπαινον καὶ τὸ μόνον ὀρθόν, ἂν δὲν θέλουν νὰ προσδίδουν εἰς τὰ ἔργα των τοπικὸν χαρακτῆρα καὶ δὴ περιορίζουν τὴν χρῆσιν αὐτῶν αὐτοὶ οἱ ποιηταί. Ὁμοίως μέμφεται καὶ ὁ κ. Κλ. Ῥαγκαβῆς ὅτι ἐν ταῖς αἰθούσαις τῶν Ἀθηνῶν ἡ ὁμιλουμένη διάλεκτος δὲν εἶναι ἀκόμη ἀρκούντως καθαρά, ἀλλ' εἶναι, ὡς λέγει, γλῶσσα τῶν τριόδων, καὶ ὅτι, καθὰ φαίνεται, παρ' ἡμῖν ἀτελῶς ἐφαρμόζεται τὸ ῥητόν, καθ' ὃ ἄριστον τοῦ πολιτισμοῦ λαοῦ τινος κάτοπτρον εἶναι ἡ γλῶσσα αὐτοῦ. Ὁ δὲ κ. Ἰ. Ψυχάρις τοὐναντίον κηρύττει αὐτὴν ἀπόβλητον, διατεινόμενος ὅτι ἐν Ἀθήναις αἱ γυναῖκες ἡμῶν δὲν ὁμιλοῦσι καλῶς, διότι δὲν μεταχειρίζονται ἄκρατον τὴν δημοτικὴν ὅπως ἐκεῖνος ἀξιοῖ, ἀλλὰ μῖγμά τι ἐκ τῆς γραφομένης καὶ τῆς συνήθους δημοτικῆς!

Αὐτόδηλον δ' ὅτι ὅσῳ μᾶλλον ἀντιδρῶντες πρὸς τοὺς φιλολογικοὺς οἱ προφορικοὶ οὗτοι καταφεύγουν εἰς τὰ ἀποκεχωρηκότα καὶ ἄγνωστα τοῖς πολλοῖς τῶν ἀναγινωσκόντων καὶ εἰς τὰς συγκοπὰς καὶ παραφθορὰς τῶν λέξεων, τοσούτῳ μᾶλλον δύσληπτοι καθόλου ἀποβαίνουν καὶ εἰς τὸ περὶ γλώσσης αἴσθημα ἡμῶν προσκρούουν, καὶ τοῦτο τοσοῦτο μεῖζον τῶν φιλολογικῶν ὅσον οὗτοι μὲν παραλαμβάνουν ἐκ τῆς ἀρχαίας γλώσσης, ἧς γνωστὴ καὶ ὁμολογουμένη ἡ εὐγένεια καὶ δὴ καλαὶ καὶ αἱ λέξεις, ἐκεῖνοι δὲ ἐκ τῆς ἀγροίκου, τῆς χυδαίας, ἢ ὅπως ἄλλως λέγεται, γλώσσης τῶν ἀγροίκων χωρικῶν. Βεβαίως οὐδεὶς ἡμῶν λέγει ποτὲ ἐν αἰθούσῃ τινὶ *πνὲς* ἀντὶ πνέεις, ἢ *ἄντροι* ἀντὶ ἄνδρες, ἢ *χάρτηδες* ἀντὶ χάρτες ἢ χάρται, *ἄθρωπος*, *συ-*

θῆκες, νταλκαβούκης, τέλος πάντα, σὰ μάνητα τρικυμιᾶς, Ἀχιλλές (1), *Φαραώνηδες, ὅλους διόλου, θὰ ζγιάζῃ, τῆς ὑποτείνουσας, μάθτε, παραδείματος χάρη, φωνήεντο* κτλ. κτλ., ἅτινα πάντα ὡς πρότυπα Ἑλληνικῆς γλώσσης προετάθησαν ἡμῖν μετὰ μεγάλου μάλιστα πατάγου. Ὁμοίως ἀνέγνωσα τελευταῖον «ποῦ θὰ *ἤντουσαν* τὰ στιβαρὰ χέρια... ποῦ θὰ *ἤντουσαν*... *μὲ ξαναμμένα βυζὰ* (=μὲ σφριγῶντας τοὺς μαστούς), *ἀπὸ τὰ σκέλια ἕως εἰς τὰ μαλλιά, τἀντικλήνια, τὰ μεριά, τὴν ἀνθισμένη σάρκα τῶν πισινῶν του, ἄντζας* κττ., ἅτινα δὲν λέγονται, νομίζω, εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν αἰθουσῶν.

Τὰ τελευταῖα παραδείγματα εἶναι εἰλημμένα ἔκ τινος μικρᾶς πραγματείας τοῦ κ. Μιχαὴλ Μητσάκι, ἥτις ἐπιγράφεται «Μία φιλολογικὴ σελὶς εἰς δύο γλώσσας». Ἀφοῦ δηλ. συνέταξεν εἰς τὴν καθαρεύουσαν πραγματείαν σύντομον περὶ ἀρχαίου καλλιτεχνήματος, μετέτρεψεν ὁ κ. Μητσάκις αὐτὴν ἔπειτα εἰς τὴν δημοτικήν, ἵνα, καθὰ λέγει, ἀφοῦ κατὰ κοινὴν πολλῶν ὁμολογίαν ἐπέτυχεν ἡ ἐν τῇ καθαρευούσῃ παράστασις αὐτοῦ, δοκιμασθῇ τώρα, ἄν, μεταλλάξασα ἔνδυμα καὶ μορφήν, ὑπελείφθη τοῦ πρωτύπου ἢ κατέστη αὐτοῦ ὑπερτέρα, καὶ ἑπομένως γίνῃ φανερὸν διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἐν ἀντιπαραβολῇ ἡ ἀξία ἑκατέρας παραστάσεως καὶ γλωσσικῆς μορφῆς. Αὐτόδηλον δ' ὅτι ἡ μέθοδος αὕτη τῶν πραγμάτων καὶ πειραμάτων γινομένη μάλιστα ὑπ' ἀνδρῶν ἀξίως λόγου ἀπὸ πολλοῦ συγγραφόντων εἰς ἀμφοτέρας τὰς γλωσσικὰς φάσεις, τήν τε δημοτικὴν καὶ τὴν καθαρεύουσαν, εἶναι ἡ ἀρίστη μέθοδος διὰ τῆς ὁποίας θὰ δυνηθῶμεν ἡμέραν τινὰ νὰ φθάσωμεν εἰς ἓν τελικὸν συμπέρασμα καὶ ἀποτέλεσμα. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ πολὺ εὐχαριστήθην ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς εἰρημένης διατριβῆς, εἰ καὶ κατ' ἐμὴν γνώμην τὸ πείραμα δὲν ἐπέτυχεν εἰ μὴ ἡμιτελῶς. Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι ἡ αἰτία τούτου δὲν κεῖται εἰς τὸν κ. συγγραφέα, ἀλλ' εἰς αὐτὸ τὸ θέμα του. Διότι ἂν ἐξαιρέσωμεν φράσεις τινὰς οἷαι αἱ ἀνωτέρω παρατεθεῖσαι, δι' ὧν ὁ λόγος λαμβάνει ἀπόχρωσιν χωρι-

(1) Εἶναι ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ὁ γράφων ἄλλοτε *Ἀχιλλές, πνὲς* κττ. καὶ παταγωδῶς συνιστῶν μὲν αὐτά, σκώπτων δὲ καὶ διασύρων τοὺς μὴ ἀποδεχομένους τὸ φῶς τῆς νέας ἀποκαλύψεως, φαίνεται διστάζων σήμερον, ὅπως πάντες οἱ ἀστάθμητοι καὶ ἀνερμάτιστοι, καὶ διὰ τοῦτο λέγει: «Νὰ πάρουμε μία ἀρχαία λέξη ὅπου καὶ ὅπως τύχῃ, *παίρνουμε καὶ τὴν ἀρχαία Γραμματική*. Ἀδύνατο π. χ. νὰ ποῦμε *κοπεὺς* καὶ νὰ τὸ κάνουμε *κοπέας σὰ νὰ μὴ πολυταιριάζῃ*». Ὥστε τὸ ἀρχαῖον εἶναι ἀδύνατον, τὸ δὲ νέον δὲν πολυταιριάζει, ἀλλὰ τότε τί θὰ λέγωμεν; ἢ οὐδέτερον;

κήν, καὶ ἂς ὁ κ. συγγραφεὺς θὰ ἠδύνατο, φρονῶ, ν' ἀντικαταστήσῃ εὐκόλως δι' ἄλλων πολιτικῶν, τὸ μέγα κακὸν κεῖται ἐν τούτῳ ὅτι, ὅπως συνέβη εἰς τὸν κ. Μητσάκιν κατὰ τὴν ἀληθεστάτην αὐτοῦ ὁμολογίαν, ὅτι «εἰς τὴν καθαρεύουσαν τοῦ ἤρχοντο *αὐτομάτως* τὰ νοήματα ὅπου ἠθέλησε νὰ ἐκφράσῃ καὶ εἰς αὐτὴν ἐνόμισεν ὁρμεμφύτως ὅτι ἔπρεπε νὰ τὸ γράψῃ», οὕτω συμβαίνει καὶ εἰς τὸν ἀναγνώστην, ἤτοι αὐτομάτως ἐπέρχονται καὶ εἰς αὐτὸν τὰ νοήματα τοῦ συγγραφέως εἰς τὸν τῆς καθαρευούσης τύπον καὶ ὁρμεμφύτως εἰς αὐτὴν τὰ σκέπτεται καὶ τὰ νοεῖ, ἐπειδὴ εἰς μόνην αὐτὴν ἐσυνήθισε μέχρι τοῦδε νὰ ἀναγινώσκῃ καὶ ἀκούῃ καὶ σκέπτηται περὶ τοιούτων ἐπιστημονικῶν, καλλιτεχνικῶν κττ. ζητημάτων. Ἡ ἀδυναμία λοιπὸν τοῦ συγγραφέως εἶναι ἀδυναμία καὶ τοῦ ἀναγνώστου καὶ γενικῶς τῆς περὶ αὐτὸν κοινωνίας, ἥτις εἶναι καθόλου εἰς ταῦτα ἀμαθὴς καὶ δὲν ἠμπορεῖ διὰ τοῦ γλωσσικοῦ της τύπου νὰ ὁμιλήσῃ περὶ πάντων, καὶ ἐπομένως νὰ παράσχῃ τὸ κατάλληλον γλωσσικὸν ὑλικὸν εἰς τὸν καλλιτέχνην, ὅστις τότε μόνον νοεῖται ἀληθῶς καὶ ἀγαπᾶται, ὅταν παρουσιάζηται εἰς τὴν κοινωνίαν κατὰ τὸ φαινόμενον τοὐλάχιστον ὡς εἷς ἐξ αὐτῆς καὶ λαλῇ περὶ ὅσων αὐτὴ λαλεῖ καὶ ὅπως περίπου αὐτὴ λαλεῖ καὶ αἰσθάνεται. Οὕτως ἔπραξεν ὁ δαιμόνιος Εὐριπίδης, οὕτως οἱ ἀρχαῖοι ῥήτορες παρουσιαζόμενοι ὡς ἄνθρωποι τοῦ δήμου καὶ προσποιούμενοι πλειστάκις γνῶσιν καὶ ἄγνοιαν ὁποίαν καὶ ὁ λαὸς εἶχεν, οὐχὶ δὲ ἀνωτέραν.

Ὁ κ. Μητσάκις, λέγει «κατὰ τὴν μετάφρασιν ἐπροσπάθησα ν' ἀποφύγω πᾶσαν εἴτε λέξιν εἴτε τύπον, ὅστις μοῦ ἐφαίνετο ἀπομακρυνόμενος τοῦ δημοτικοῦ χαρακτῆρος, τὸν ὁποῖον ἤθελα νὰ προσδώσω εἰς τὸ ἔργον, καὶ μὴ ἐν χρήσει γενικῶς ἂν ὄχι παρὰ τῷ λαῷ τῶν ἀγρῶν, τοὐλάχιστον ὅμως καὶ παρὰ τῷ λαῷ ἔτι αὐτῷ τῶν πόλεων». Ἀλλ' εἶναι φανερὸν ὅτι εἰς περιγραφὴν γλυπτικοῦ καλλιτεχνήματος ὁ λαὸς οὔτε ὁ τῶν ἀγρῶν οὔτε ὁ τῶν πόλεων δύναται νὰ παράσχῃ γλωσσικὸν ὑλικόν, ἀφοῦ περὶ τῶν τοιούτων ζητημάτων δὲν συνηθίζεται νὰ γίνηται λόγος εἰς τὰς συναναστροφάς, καὶ ἐπομένως ἐλλείποντος τοῦ γλωσσικοῦ τύπου, τῆς γλωσσικῆς φρασεολογίας, εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς νὰ ἐζήτει τις νὰ μεταφράσῃ εἰς τὴν Ἀλβανικὴν τὸ σύνταγμα ἢ τὴν πολιτικὴν δικονομίαν ἡμῶν. Οὕτως ἐννοεῖται καὶ διατί δὲν ἠδυνήθην νὰ νοήσω τινὰ εὐκόλως καὶ ἔγινε χρεία πολλάκις νὰ παρα-

τηρήσω εἰς τὸ πρωτότυπον π.χ. *ὀλόβολο* (=κατὰ μῆκος), *'ς τὸ θεῖο βασίλειο τῆς γυμνῆς νεότης του* (=εἰς τῆς γυμνῆς ἥβης τὸ θεῖον κράτος), *σὰν κατάλευκ' ὀνειροφάντασμα ὡραιότητας καὶ γεροσύνης* (=πάλλευκον ὄνειρον κάλλους καὶ εὐρωστίας) (ὡς γνωστὸν ὀνειροφάντασμα εἰς τὸν Ἐρωτόκριτον σημαίνει ὄνειρον τρόμον προξενοῦν) κτλ.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο παρετήρησα πολλάκις καὶ χθὲς ἀκόμη ἐν τῇ Ἑστίᾳ σελ. 74 κἑξ. καὶ 77 κἑξ. ὅπου πρῶτον ἀναγινώσκεται διατριβή τις πολλοῦ λόγου ἀξία τοῦ ἀξιοτίμου κ. Γ. Καλοσγούρου καὶ ἔπειτα διήγημά τι ἀνωνύμου. Ὁ κ. Καλοσγοῦρος καὶ ὁ κ. Ἰάκωβος Πολυλᾶς εἶναι τῶν σωφρονεστάτων ὀπαδῶν τῆς λαλουμένης καὶ ἐναντίων τῆς καθαρευούσης, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ ἀγωνίζονται δεξιῶς ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς λαλουμένης. Ἀναγνωρίζω προθύμως καὶ ἐκτιμῶ μεγάλως τοὺς εὐγενεῖς αὐτῶν ἀγῶνας καὶ εὔχομαι αὐτοῖς ἐπιτυχίαν· ἀλλ' οὐχ ἧττον δὲν θὰ παρασιωπήσω ὅτι ὁ λόγος των δὲν ἔχει ἀκόμη καλλιεργηθῇ ἀρκούντως οὐδ' ἡμεῖς εἴμεθα ἀκόμη ἐξησκημένοι εἰς τοιαύτας ἀναγνώσεις, ὥστε πολλάκις ἠναγκάσθην νὰ ἐπαναλάβω δὶς ἢ καὶ τρὶς τὴν φράσιν, ἵνα τὴν ἐννοήσω προσηκόντως, πολλάκις δὲ κατώρθωσα τοῦτο, ἀφοῦ πρῶτον μετέφρασα εἰς τὴν γραφομένην· π. χ. ἐν τῇ φράσει «Ἀπὸ τὸ ζωντανὸ τοῦτο προοίμιον αἰσθάνεσ' εὐθὺς ποῦ θ' ἀνοιχθῇ ἐμπρός σου ἕνας κόσμος συμβολικός, ἕνα περασμένο, ὅπου θὰ γλυκοφέγγουν ἡ ὡραίαις ἀχτῖνες τοῦ Μέλλοντος . . .»· τὸ *περασμένο* ἐνόησα τότε μόνον ὅτε ἐθεώρησα αὐτὸ μετάφρασιν τοῦ *παρελθόντος*· διότι ὅπως λέγεται ἐν τῇ καθαρευούσῃ τὸ *παρελθόν*, δὲν λέγεται ἐν τῇ λαλουμένῃ, καθ' ὅσον ἠξεύρω, τὸ *περασμένο*. Καὶ τὸ *αἰσθάνεσ' εὐθὺς ποῦ θ' ἀνοιχθῇ* . . . ἠναγκάσθην δὶς νὰ ἐπαναλάβω, διότι συνέδεσα *εὐθὺς ποῦ* ἀντὶ *αἰσθάνεσαι ποῦ*, ὃ δὲν συνηθίζομεν ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' *αἰσθάνεσαι πῶς*. Πρόσθες τούτοις ὅτι ὁ κ. συγγραφεὺς μεταφέρει τὴν περιοδολογίαν τῆς καθαρευούσης ἐπὶ τὴν ἁπλουστέραν ταύτην γλωσσικὴν φάσιν καὶ οὕτως ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ κομματικὸν καὶ τρόπον τινὰ ἀσθματικὸν ὕφος τοῦ κ. Ψυχάρι κατασκευάζει περιόδους ἐκτενεῖς, αἵτινες καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν καταλλήλων συνδέσμων καὶ διὰ τὴν ἐπιβαλλομένην ἀνάλυσιν τῶν μετοχῶν καθίστανται σχοινοτενεῖς καὶ πως ἀσαφεῖς. Τοὐναντίον ὁ κ. συγγραφεὺς τοῦ ἐν σελ. 77-8 Χοροῦ τοῦ κ. Ἀσημάκι δὲν ἐπιτηδεύει νὰ ὁμιλήσῃ καθαρὰν καὶ ὁμαλὴν τὴν δη-

μοτικήν, ἀλλ' ἀναμιγνύει καθὰ καὶ ἡ λαλοῦσα κοινωνία, καὶ ἀρχαῖα καὶ νέα καὶ ξένας λέξεις ἀκόμη, καὶ ὅμως τὸ μὲν δι' αὐτὰ ταῦτα τὸ δὲ διὰ τὸ περιεχόμενον τοῦ διηγήματός του, οὐ μόνον εἶναι καταληπτὸς ἀλλὰ καὶ δὲν παρέχει εἰς ἡμᾶς τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ξένου καὶ ἀήθους, διότι ἀληθῶς οὕτω περίπου λαλοῦμεν.

Βεβαίως δὲν ἐννοῶ διὰ τούτων ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ κοινωνία δὲν συνηθίσῃ νὰ ὁμιλῇ περί τινος πράγματος καὶ δὲν καταρτίσῃ φρασεολογίαν, δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐπιχειρῇ νὰ πλάττῃ λέξεις καὶ φράσεις ἰδίας οὐδ' ὁ καλλιτέχνης καθ' ἃ καὶ ὁ κ. Johannson ἀνωτέρω παρατηρεῖ. Οὗτος βέβαια ἠμπορεῖ νὰ τολμᾷ, ἀλλὰ πάντοτε θὰ διατρέχῃ κίνδυνον νὰ μὴ εἶναι ἢ νὰ μὴ θεωρῆται σαφὴς διὰ τὰ πολλὰ καινὰ καὶ ἀήθη κατὰ λόγον τοῦ καινοῦ θέματος. Διὰ τοῦτο καλῶς θὰ πράξῃ, ἂν πρῶτον διαλαμβάνῃ περὶ ὅσων πραγμάτων ἡ κοινωνία καθ' ἑκάστην λαλεῖ καὶ ἔχει καταρτίσει φραστικὸν τύπον, ὅπως τοῦτο γίνεται ἐν τοῖς διηγήμασι καὶ τοῖς δράμασι. Τοῦτον δὲ τὸν τύπον λαβὼν ὁ καλλιτέχνης δύναται νὰ πλουτίσῃ καὶ καλλύνῃ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, ἀλλ' ὁπωσδήποτε χρεωστεῖ καὶ νὰ σεβασθῇ ἐν τοῖς καθόλου. Πολὺ πρὸ τοῦ θείου Πλάτωνος εἶχον ἐν Ἀθήναις οἱ σοφισταὶ ἐργασθῆ εἰς ἀπαρτισμὸν φιλοσοφικῆς γλώσσης, καὶ πολὺ πρὸ τοῦ Ὁμήρου γνωστοὶ καὶ ἄγνωστοι ἀοιδοὶ εἶχον καταρτίσει τὸν ἐπικὸν τῆς γλώσσης τύπον, οἱ δὲ δαιμόνιοι ἐκεῖνοι ἄνδρες εὑρόντες τὰς γλωσσικὰς ταύτας φάσεις ἐτελειοποίησαν μόνον αὐτάς. Οὐδέποτε δ' ἐφαντάσθησαν οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, ὅτι ἔπρεπε νὰ βιάσουν τὴν γλῶσσαν, ἵνα καταστήσουν αὐτὴν ὁμαλήν, ὅπως πειρᾶται ὁ κ. Ψυχάρις προτείνων νὰ γράφωμεν *ὁ ἔθνος οἱ ἔθνοι* ἀντὶ τὸ ἔθνος κτλ.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἀνωμαλίας ἐν τοῖς φθόγγοις, ἐν τῇ κλίσει, ἐν τῇ συντάξει κττ. οὐκ ὀλίγας θὰ παρέχῃ τοὐλάχιστον κατ' ἀρχὰς ὁ λόγος τῶν συγγραφέων τούτων, διότι συχνὰ θὰ μεταχειρίζωνται λέξεις καὶ τύπους διαφόρους καὶ γραμματικῶς ἀσυμβιβάστους, ὅπως καὶ ἡ περὶ αὐτοὺς κοινωνία κάμνει, λ. χ. *λέγουν* καὶ *λέγουσι*, *τρικυμία*, *αἰτία*, *τιμία* ἀλλὰ *καρδιά*, *συνθήκη*, *ξανθός*, *ἄνθρωπος*, ἀλλὰ *ῥεβίθια*, *ἱππεὺς* καὶ *ἱππέας*, *βασιλεὺς* και *βασιλέας*, ἀλλὰ μόνον *ἱππεῖς*, *Ἀχιλλεὺς* καὶ *Ἀχιλλέας* (ἀλλ' οὐχὶ καὶ Ἀχιλλές), *ὁμιλῶ περὶ τούτου* καὶ *ὁμιλῶ διὰ τοῦτο* κτλ. Ὁ κ. Πολυλᾶς γράφει *τῆς λαμπρῆς πατρίδος*, *τῆς σεμνῆς μητρός μου*, *ἡ σεβαστὴ μητέρα*, *'ς τὴν Ἴλιον βασιλέας*, τοῦ

πατρός του, *ἡ γυνή του*, *ὁ Ἕκτωρ ἀλλ' ὁ Ἀχιλλέας* κττ. Καὶ ὁ Σολωμὸς γράφει *μίαν ἱστορία=κάθε καρδία*, *ἀναρίθμητοι*, *φλογώδη λάμψιν*, *εἶχε ποιήσει*, *μνήμη παλαιά* (τρισυλλάβως), *γλυκειά*, *τῆς ἀνδρείας*, καὶ *σεβαστή κ' ἁγία*, *ναὸς* κτλ. Καὶ ὁ Ὅμηρος λέγει *Ἀτρεΐδαο* καὶ *Ἀτρεΐδεω*, *πολέες* καὶ *πολλοί*, *λόγοιο* καὶ *λόγου* κτλ. καὶ οἱ Ἀθηναῖοι *καίω κλαίω εἵνεκα* καὶ *κάω κλάω ἕνεκα*, *ἔστων* καὶ *ὄντων* κτλ.· κατ' ἀρχὰς μάλιστα οὗτοι μιμούμενοι τὴν παλαιότερον καλλιεργηθεῖσαν Ἰωνικὴν διάλεκτον ἔγραφον ἀνάμικτα, πρβλ. *γλῶσσα περισσὸς ἄρσην*, *πράσσω* ἀντὶ πράττω (ἀλλ' οὐχὶ *πρήσσω*) ἀλλὰ *σοφία ὥρα ἀνιάσω* οὐχὶ *σοφίη ὥρη ἀνιήσω* κτλ.

Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα εἶναι ἀναγκαιότατα ἐν τῇ κατὰ πρῶτον συμπήξει πάσης γραπτῆς γλώσσης καὶ δὲν πρέπει ν' ἀποθαρρύνουν τοὺς αἰσθανομένους εἰς τὴν ψυχήν των τὸ καλλιτεχνικὸν τοῦ λόγου πῦρ φλέγον. Ἂς μὴ φροτίζουν οὗτοι νὰ κατασκευάσουν γλῶσσαν ἀντὶ πάσης θυσίας ὁμαλὴν καὶ καταστήσουν οὕτως εἰς τοὺς μέλλοντας Γραμματικοὺς τὸ ἔργον εὔκολον. Οὕτω δὲν ἐσκέφθη ὁ Ὅμηρος οὐδ' ὁ Δάντης οὐδ' ὁ Θουκυδίδης. Ἀναντιλέκτως καλὸν ἡ ὁμαλότης, ἀλλ' αὕτη θὰ ἐπέλθῃ σὺν τῷ χρόνῳ. Ἂς φροντίσουν μᾶλλον, ὅπως πάντες οἱ δόκιμοι κατόπιν ὀνομαζόμενοι συγγραφεῖς, ἵνα ἐκ τῆς συνδέσεως τοῦ γλωσσικοῦ τύπου τῆς κοινωνίας μετὰ τοῦ διανοητικοῦ κόσμου καὶ τοῦ καλλαισθητικοῦ αἰσθήματος αὐτῆς καὶ μάλιστα ἑαυτῶν καταρτίσωσιν ἐθνικὰ ἀΐδια κειμήλια, *κτήματα ἐς ἀεί*, τῆς ἰδίας αὐτῶν σοφίας καὶ τῆς τοῦ ἔθνους μνημεῖα. Δι' αὐτῶν καὶ μετ' αὐτοὺς θὰ ἐπέλθῃ ἡ γραμματικὴ ὁμαλότης τῆς γλώσσης, οὐχὶ πρὸ αὐτῶν. Ἄλλως δ' ἔχομεν ἤδη πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ἐπιτυχὸν πείραμα τοῦ κ. Γ. Σουρῆ, ὅστις μεταχειρίζεται μὲν εἰς τὸν Ῥωμηόν του λόγον σφόδρα ἀνάμικτον, καὶ φθογγικῶς καὶ τυπικῶς καὶ συντακτικῶς καὶ λεξικολογικῶς ἀκανόνιστον, ὁποῖον ἡμεῖς σήμερον λαλοῦντες κατασκευάζομεν, ἀλλ' ὅμως παρὰ πάντα ταῦτα ἀρέσκει.

Σήμερον ἡ ἡμετέρα κοινωνία ὁμολογουμένως κινεῖται, ὀργᾷ, πάσχει καὶ διανοεῖται, διὰ δὲ τῆς γενομένης μέχρι τοῦδε ἐργασίας τῶν Σχολείων, τῶν βιβλίων καὶ τῶν ἐφημερίδων μέγας θησαυρὸς λέξεων καὶ τύπων καὶ συντάξεων εἰσῆλθεν ἐκ τῆς ἀρχαίας εἰς τὴν νεωτέραν καὶ δὴ ἐπλουτίσθη ἱκανῶς. Ἡ ἐργασία αὕτη δὲν πρέπει μήτε νὰ ὑποτιμᾶται μήτε τὸ χείριστον νὰ σκώπτηται καὶ νὰ ὑβρίζηται, ὅπως

συνήθως γίνεται. Ἰδοὺ ἓν παράδειγμα. Πρό τινων ἐτῶν θὰ ἔλεγέ τις ὅτι τὸ γνωστὸν *κρέμαται* ἤρκει καὶ ὅτι τὸ *ἐξαρτᾶται*, *ἐξήρτηται* κττ. ἦτο περιττόν. Ἀλλ' ὅμως εἰσαχθέντος καὶ τούτου ἔχομεν σήμερον πλὴν τῶν ῥηματικῶν τύπων καὶ τὰ ὀνόματα *ἐξάρτησις*, ἀνθ' οὗ τὸ *κρέμασις* εἶναι ἀδύνατον, ἔπειτα τὸ *ἀνεξάρτητος ἀνεξαρτησία*, ἀνθ' ὧν τὸ κρέμαμαι οὐδὲν παρέχει. Ὁμοίως ἀπεβάλλετο ἄλλοτε τὸ *ἐπιτρέπω* λόγῳ ὅτι ἤρκει τὸ *συγχωρῶ*, ἀλλ' ὅμως ἔπειτα ἐγνώσθη καὶ τοῦτο καὶ τὸ *ἐπιτροπὴ* καὶ *ἐπιτετραμμένος* καὶ *ἐπίτροπος* κτλ., ἀνθ' ὧν τὸ συγχωρῶ οὐδὲν δίδει· πρόσθες ὅτι μεταξὺ τοῦ *συγχωρῶ* καὶ τοῦ *ἐπιτρέπω* ὑπάρχει καὶ εἶναι αἰσθητὴ πᾶσι διαφορὰ μεγάλη. Ἐπλούτισαν ἄρα ἀληθῶς τὴν γλῶσσαν οἱ εἰσαγαγόντες εἰς τὴν νεωτέραν γλῶσσαν ταύτας καὶ ἄλλας τοιαύτας πολυαρίθμους λέξεις ἐκ τῆς ἀρχαίας, καθὰ κατὰ τὴν ἀνωτέρω παρατηρηθεῖσαν μαρτυρίαν τοῦ Noreen οἱ εἰσαγαγόντες Ἰσλανδικὰς λέξεις εἰς τὴν Σουηδικὴν ἔπραξαν· καὶ ὁ πλοῦτος οὗτος παρ' ἡμῖν εἶναι ἀληθής, διότι μετέβη καὶ εἰς τὴν λαλουμένην, καὶ διότι δι' αὐτοῦ πάντες σήμερον πλείστας διακρίνομεν ἐννοίας. Καὶ τώρα κατανοεῖ ἕκαστος πόσον σόλοικον καὶ δεινὸν ἁμάρτημα διέπραξεν ὁ κ. Δημήτριος Βερναρδάκις διδάξας: «*Ἂς ἀποσκορακίσωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τῆς καθαρευούσης ὅλον τὸν φορητὸν* (sic) *τῶν λέξεων καὶ τῶν τύπων, ὅσους ὡς τόσα καρφία ἐνεπήξαμεν διὰ τῆς βίας εἰς τὸ σῶμα τῆς ζώσης γλώσσης τοῦ ἔθνους* . . . Ἐπὶ τούτοις δ' ἐξελεγχθεὶς ἐν Μελέτῃ σελ. 77 ἐπεχείρησεν ἔπειτα νὰ μετριάσῃ τὸ πρᾶγμα λέγων ὅτι ἐνόει «*ὅσα διὰ τῆς βίας ὡς ἀσύμφυρτα καὶ μὴ ἀναγκαῖα ἐνεπήχθησαν εἰς αὐτὴν διὰ τῆς βίας ὑπὸ τῶν σχολαστικῶν*» πρβλ. Ἀναίρεσιν Γλωσσικῶν Ἀτοπημάτων σελ. 69.

Λοιπὸν τὸ ἐν τῷ ποιητικῷ λόγῳ ὑπὸ τοῦ κ. Σουρῆ κατορθωθὲν δύναται, φρονῶ, νὰ ἐπιτύχῃ ἄλλος ὁμοίως δεξιὸς γλωσσικὸς νοῦς ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ, ἤτοι νὰ κατορθώσῃ νὰ νοῆται ἐντελῶς καὶ ν' ἀρέσκῃ, εἰ καὶ ὁ λόγος του βάσιν ἔχων τὴν τῶν αἰθουσῶν γλῶσσαν θὰ εἶναι κατ' ἀρχὰς ἐν πολλοῖς ἀκανόνιστος. Τῶν ἀνωτέρων καὶ πεφωτισμένων πνευμάτων ἔργον εἶναι ἡ ὀργανικὴ ἀνάπτυξις τῆς γλώσσης. Ἂς πράξουν τοῦτο, τοὺς δὲ κανόνας τῆς γλώσσης θ' ἀγωνισθῶσιν ἵν' ἀρυσθῶσιν οἱ Γραμματικοὶ ἡμέραν τινὰ ἐκ τοῦ λόγου τῶν εὐφυῶν συγγραφέων τούτων. Προφανὲς δ' εἶναι, νομίζω, ὅτι τὸ ἔργον τῶν ἀνδρῶν τούτων, οἵτινές ποτε θὰ ὀνομάζωνται δόκιμοι συγγραφεῖς, ἀπαιτεῖ καὶ καλαισθητι-

κὴν δύναμιν καὶ παρατηρητικὴν ἱκανότητα καὶ κριτικὴν διάνοιαν καὶ γλωσσικὴν καὶ ἄλλην παιδείαν οὐ τὴν τυχοῦσαν. Ἀλλὰ καθ' ἃ ἀνωτέρω ἐλέχθη, τὸ συγγράφειν καὶ μάλιστα εἰς γλῶσσαν ἀκανόνιστον ἔτι δὲν εἶναι εὔκολον οὐδὲ τοῦ τυχόντος, ἀλλὰ τοὐναντίον προϋποθέτει καὶ ἀπαιτεῖ καὶ νοῦν καὶ καρδίαν καὶ παιδείαν ἔκτακτον.

Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων ἀνάγκη ἀπαραίτητος νὰ σπουδάσωσι καὶ αὐτὴν τὴν γλῶσσαν τὴν ὁποίαν θὰ μεταχειρίζωνται, ἵνα μάθουν τίνα πανελλήνια, τίνα πολλαχοῦ γνωστὰ καὶ τίνα μόνον ἐνιαχοῦ καὶ μετὰ τίνος ἑκασταχοῦ σημασίας, νὰ μάθουν τὰ συνώνυμα αὐτῆς, τὰς συντάξεις καὶ τὴν φρασεολογίαν κττ. ἤτοι ἐν μιᾷ λέξει ἀνάγκη φιλολογικῆς καλλιεργίας τῆς λαλουμένης. Ἡ ἀπαίτησις αὕτη δὲν πρέπει νὰ φανῇ αὐτοῖς βαρεῖα καὶ ὑπερβολική, διότι καὶ τὴν Γαλλικήν, ἂν θέλῃ τις νὰ γράφῃ, ὀφείλει νὰ σπουδάσῃ αὐτὴν πρῶτον. Σήμερον ἡ ἐργασία ἤρχισεν, ἀλλ' ἀπέχει ἀκόμη οὐκ ὀλίγον τοῦ νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ ποθητὸν σημεῖον, Ὅ,τι κατώρθωσεν ὁ χρόνος καὶ ἡ ἱστορία καὶ ὀλίγων τινῶν ἐργασία, ὀφείλει νὰ τύχῃ συμπληρώσεως παρὰ τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν, οἵτινες θὰ καταρτίσουν τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν γλῶσσαν. Λοιπὸν προσοχὴ ἐπὶ τὸν λόγον τῆς πέριξ κοινωνίας καὶ μελέτη ἐκτὸς τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων, ἅτινα θὰ περιγράψουν καὶ αὐτῆς τῆς γλώσσης, δι' ἧς θὰ περιβάλουν τὰς περὶ τοῦ κόσμου ἰδέας των. Διότι μόνον ὅταν ἐπιμελῶς μελετήσουν ταῦτα, ἡμεῖς θὰ ἀναγνωρίσωμεν αὐτοὺς διδασκάλους μας καὶ θὰ καθίσωμεν ἐνώπιόν των εἰς τὰ μαθητικὰ βάθρα.

Οὐδὲ πρέπει νὰ νομίζουν ὅτι ἀφιστάμενοι τῆς συνήθους λαλουμένης δύνανται νὰ γράφωσιν ταχέως καὶ εὐκόλως τὸ ἐπελθὸν αὐτοῖς, ὅπως πολλάκις βλέπομεν. Ὅλως τοὐναντίον ὀφείλουν νὰ βασανίζουν πρῶτον τὴν ἰδέαν καὶ καθαρίσαντες αὐτὴν πανταχόθεν νὰ ζητοῦν νὰ ἐκφράζουν αὐτὴν στρογγύλῳ τῷ στόματι μετὰ τῆς ἐφικτῆς χάριτος καὶ σαφηνείας. Καὶ ὅμως οὐχὶ σπανίως προσκρούομεν εἰς τὸν λόγον αὐτῶν ἅτε ἐξηρθρωμένον καὶ πλημμελῶς κατεσκευασμένον, ἀναφέρω ἓν μόνον παράδειγμα ἐκ τοῦ κ. Μ. Μητσάκι σελ. 4 «*εἰς τὸ ὁποῖον ἀπαντῶ*, ὅτι κάμνω τοῦτο διότι» κτλ. Ἄλλοτε ὡς παράδειγμα πλημμελοῦς συνδέσεως τοῦ λόγου ἐμνημόνευσα τὸ τοῦ Σολωμοῦ «μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλλικάρια *καὶ* 'ς τὴν κόμη στεφάνι φορεῖ» καί τις τῶν νεωτέρων εὐηρεστήθη προπετέστερον καὶ τραχύτερον

νά μοι δώσῃ μάθημα, διδάσκων με ὅτι καὶ ὁ Εὐριπίδης ἐν χορικῷ ᾄσματι εἶπεν «ἐπιβαλλομένων χαίταις εὐώδη ῥοδέων πλόκον ἀνθέων». Οὐχ ἧττον ἐγὼ θὰ συνεβούλευον τοὺς νεωτέρους παρ' ἡμῖν συγγραφεῖς νὰ μὴ λαμβάνουν ὡς πρότυπα κυριολεκτικοῦ ὕφους καὶ φραστικῆς ἀκριβείας τὰ λυρικὰ τῶν παλαιῶν ποιήματα, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι οὐχὶ σπανίως οὐ μόνον δυσνόητοι ἀλλὰ καὶ (μάλιστα οἱ διθυραμβοποιοὶ) ὅλως ἀδιανόητοι ἐν τῷ ζήλῳ αὐτῶν πρὸς τὰ παρηλλαγμένα καὶ ἀήθη καθίσταντο (πρβλ. Ἀριστοφ. Βατρ. 925 ῥήματ' ἂν δώδεκ' εἶπεν . . . δείν' ἄττα μορμορωπά, ἀγνῶτα τοῖς θεωμένοις, σαφὲς δ' ἂν εἶπεν οὐδὲ ἕν . . .). ἀντ' αὐτῶν δὲ νὰ μελετῶσι τοὺς πεζοὺς καὶ μάλιστα τὸν Λυσίαν καὶ Δημοσθένην. Ἡ σημερινὴ γλῶσσα ἡμῶν μορφωθεῖσα ὡς πρὸς τὴν ἀνάλυσιν καὶ τὴν σαφήνειαν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν νεωτέρων τῆς Ἑσπερίας γλωσσῶν δὲν ἀνέχεται οὐδ' ἐν τῇ ποιήσει τοιαῦτα φαντασιοκοπήματα ὁποῖα ὁ ἀδάμαστος ἔτι καὶ ἀκατασκεύαστος τῶν παλαιῶν ποιητῶν λόγος παρέχει.

Ὁ ἀγὼν σήμερον θὰ εἶναι τοσοῦτο δυσκολώτερος ὅσον καθαρώτερα θὰ φαίνονται εἰς τὸν γνωστὸν γλωσσικὸν τύπον καὶ θὰ κρίνωνται εὐκολώτερον τὰ νοήματα τῶν συγγραφέων. Τοῦτο δὲ θὰ εἶναι ἀναμφιβόλως οὐκ εὐκαταφρόνητον κέρδος, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ γλωσσικῇ φάσει δὲν θὰ εἶναι πλέον δυνατὸν νὰ γράφῃ τις πολλὰ λόγῳ ὅτι δὲν εἶχε καιρὸν νὰ γράψῃ ὀλίγα, τ.ἔ. δὲν θὰ δύναταί τις τοῦ λοιποῦ νὰ καταπλημμυρῇ τὸν σταλαγμὸν τῶν νοημάτων μὲ τον ὠκεανὸν τῶν λέξεων. Εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι «ἐγχώριος ἔκφρασις καὶ ἀσάφεια δὲν συμβιβάζονται εὐκόλως». Οὐδεμία δὲ εἶναι οὕτως ἐγχώριος ἔκφρασις ὅσον ἡ ἐκ τῆς καθ' ἡμέραν ὁμιλίας εἰλημμένη. Ἑλληνικὸν λόγιον εἶναι τὸ *σοφὸν τὸ σαφές, οὐ τὸ μὴ σαφές*, καὶ τὸ *χάρισι καὶ σαφηνείᾳ θύειν*. Διὰ ταῦτα ὁμολογῶ παρρησίᾳ τὴν ἁμαρτίαν μου, ὅτι παρὰ τῆς σχολῆς τῶν συμβολικῶν λεγομένων ποιητῶν οὐδὲν ἀπολύτως ὑπὲρ τῆς γλώσσης ἡμῶν καλὸν προσδοκῶ. Εἶναι σημεῖον παρακμῆς, ὅπως καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Γραμματολογία διδάσκει, ἥτις μετὰ τὸν Ὅμηρον καὶ Ἡσίοδον καὶ Σοφοκλέα καὶ Εὐριπίδην κλπ. παρέχει Ἡράκλειτον τὸν σκοτεινὸν καὶ Ἀντίμαχον καὶ Λυκόφρονα καὶ ἄλλους οὓς ὁ χαρίεις Λουκιανὸς ἐν τῷ πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν καὶ ἐν Λεξιφάνει ἐπιχαρίτως σκώπτει. Τὴν Ἑλληνικὴν Γραμματολογίαν δὲν ἐδόξασαν βεβαίως οὗτοι, ὅπως οὐδὲ τὴν Γαλλικὴν αἱ σημεριναὶ παρα-

φυάδες τῶν παρηκμακότων. Ὅταν περὶ ἔργου βλέπω νὰ γράφηται ὅτι «τὸ διάβασα τρεῖς φορὲς καὶ τὸ νόημα παστρικὰ ἀκόμη δὲ βγῆκε», τότε δὲν χρειάζεται μαντικὴ δύναμις, ἵνα τις ἐννοήσῃ ὅτι πρόκειται περὶ θνησιγενοῦς παιδιᾶς, ἀλλ' οὐχὶ περὶ ἔργου φιλολογικοῦ μέλλοντος νὰ ζήσῃ.

Ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλον λόγον θὰ εἶναι τὸ ἔργον τῶν μελλόντων νὰ συγγράψωσιν εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην χαλεπόν, ἤτοι διότι θὰ στερῶνται τοῦ ἐκ τῶν ἀρχαίων καὶ ἀγνώστων λέξεων κόσμου. Διότι καθὼς ἤδη ὁ Ἀριστοτέλης παρετήρησεν «Λέξεως δὲ ἀρετὴ σαφῆ καὶ μὴ ταπεινὴν εἶναι· σαφεστάτη μὲν οὖν ἐστιν ἡ ἐκ τῶν κυρίων ὀνομάτων (=ἐκ τῆς κυριολεξίας) ἀλλὰ ταπεινή· *σεμνὴ δὲ καὶ ἐξαλλάττουσα τὸ ἰδιωτικὸν ἡ τοῖς ξενικοῖς κεχρημένη*». Τούτοις προσθετέον τὸ δυσήνιον καὶ ἰδιόβουλον πολλῶν πολυμαθῶν καὶ ἡμιμαθῶν, οἵτινες ἰδίας ἕκαστος περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος γνώμης ἀντιποιούμενοι τὰ παραδοξότατα διατείνονται. Πρό τινος λ. χ. ἤκουσα παρά τινος ὅτι τὸ *λέγει μου, δίδει μου, παίρνει μου* κττ. εἶναι ἀφόρητον, ὄζει οἰνοπωλείου, τὸ δὲ *λέγει με, δίδει με, παίρνει με* κττ. ἐθεώρει εὐγενῆ καὶ πρὸς χρῆσιν δόκιμα! Τοιαύτας γνώμας ἀκούομεν πάντες συχνὰ καὶ ἐντεῦθεν πηγάζει πολλὴ σύγχυσις καὶ δυσκολία. Ἀλλὰ τὸ δύσκολον τοῦ ἀγῶνος δὲν ἀπέτρεψε μέχρι τοῦδε καλοὺς κἀγαθούς τινας ἄνδρας, λ.χ. τὸν κ. Ἀλεξ. Μωραϊτίδην, Παππαδιαμάντην, Γ. Δροσίνην, Ἰάκ. Πολυλᾶν, Μ. Μητσάκιν. Ἀνδρ. Καρκαβίτσαν καὶ ἄλλους νὰ ἀναλάβωσι νὰ ἐξιστορῶσιν ἡμῖν τὸν Ἑλληνικὸν ἀγροτικὸν βίον μὲ τὴν ἐξαισίαν χάριν καὶ ζωὴν αὐτοῦ. Ὅταν λοιπὸν ἢ αὐτοὶ οὗτοι ἢ καὶ ἄλλοι συντονώτερον ἐπιληφθῶσι τοῦ ἔργου μετὰ μείζονος ἐπιμονῆς καὶ δὴ καὶ ἐπιτυχίας(1), τότε οὗτοι δὲν θὰ καταδικάσουν ἐλαφρᾷ τῇ καρδίᾳ τὸν προφορικὸν ἡμῶν λόγον οὔτε ὡς ἀρχαΐζοντα οὔτε ὡς χυδαΐζοντα, ὅπως μέχρι τοῦδε ἐβλέπομεν, ἀλλὰ θὰ παρατηρήσουν καὶ θὰ εὕρουν ἐν αὐτῷ τὴν ποθητὴν γλωσσικὴν ἑνότητα, ἥτις ἤδη

(1) Αἰτία δι' ἣν ἡ λογοτεχνία παρ' ἡμῖν δὲν εὐδοκιμεῖ εἶναι βεβαίως καὶ τοῦτο ὅτι τὰ φιλολογικὰ καλλιτεχνήματα παρ' ἡμῖν οὔτε νοοῦνται οὔτε ἀναγινώσκονται ἱκανῶς οὔτε ἑπομένως ἀγοράζονται ὑπὸ πολλῶν· διὰ ταῦτα οἱ συγγραφεῖς δὲν δύνανται ν' ἀφοσιωθῶσιν εἰς τὸ ἔργον των ἀλλ' ἀναγκάζονται ν' ἀσχολῶνται, ὅπως ζήσουν, περὶ ἄλλα, καὶ μόνον τὰς ἐλευθέρας, ὡς λέγομεν, ὥρας διαθέτουν εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Τὸ πρᾶγμα βεβαίως θὰ εἶχεν ἄλλως ἂν ἢ τὸ Κοινὸν ἐφαίνετο ὀλιγώτερον φειδωλὸν ἢ ἂν πλούσιός τις Ἕλλην ἐπεκούρει τοὺς ἀγωνιζομένους τὸν καλὸν τοῦτον ἀγῶνα.

ἐκβάλλουσα καὶ περιορίζουσα τοῦτο μὲν τὰ τοπικὰ καὶ δὴ ἄγνωστα εἰς τὸ σύνολον τοῦ ἔθνους ἰδιώματα, τοῦτο δὲ τὴν ἡμιτελῶς μόνον γνωστὴν καὶ ἀνεπαρκῆ εἰς φιλολογικὰ ἔργα καθαρεύουσαν συντελεῖται ἀπαρατηρήτως καὶ ἀνεπαισθήτως, καὶ θέτοντες τὸν λόγον ἡμῶν τοῦτον κρηπῖδα ἀσφαλῆ καὶ ἀσάλευτον τοῦ καλλιτεχνικοῦ λόγου αὐτῶν, θὰ ἐξετάζωσι πῶς λέγεται ἕκαστον ὑπὸ τῆς περὶ αὐτοὺς κοινωνίας, πῶς προφέρεται, πῶς συντάσσεται κτλ. Ἐκ τῶν πολλῶν δ' αὐτοῖς προσφερομένων θὰ ἐκλέγωσιν ἑκάστοτε τὰ προσήκοντα καὶ ἀνάλογα πρὸς τὴν περίστασιν, τὰ συντελοῦντα εἰς τὴν περαιτέρω διαμόρφωσιν τῆς γλώσσης, καὶ κατὰ μικρὸν θὰ καταρτίσουν γλῶσσαν οὐ μόνον τἆλλα καλλίστην ἀλλὰ τελευταῖον καὶ ὁμοειδῆ.

Τώρα εὑρίσκονται ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ σταδίου των καὶ ὁ λόγος αὐτῶν δὲν δύναται νὰ βαδίσῃ ἄλλο στάδιον ἀναπτύξεως ἢ ὅπερ καὶ πρότερον ἀλλαχοῦ. Οὕτω π. χ. εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι ἐπὶ πολὺ ἠγωνίσθησαν ἵνα συγγράψωσιν εἰς τὴν διάλεκτον αὐτῶν, καὶ κατ' ἀρχὰς μάλιστα δὲν ἠκολούθουν πιστῶς τὴν φωνητικὴν καὶ τὴν κλίσιν τῆς διαλέκτου των ἀλλ' ἐν μέρει τῆς ἀρχαιότερον γραφείσης Ἰωνικῆς, οὐδ' εἶχεν ὁ λόγος αὐτῶν ἐν ἀρχῇ τὴν γνωστὴν εὐκαμψίαν καὶ χάριν, (πρβλ. τὸν τραχὺν λόγον τοῦ Θουκυδίδου). Ὁμοίως λέγει ὁ Lessing ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς του ὅτι ἐκοπίαζε πολὺ εἰς σύνταξιν μάλιστα τῶν πεζολογικῶν συγγραμμάτων του καὶ ὅτι εὐκολώτερον θὰ συνέτασσεν αὐτὰ ἢ Γαλλιστὶ ἢ εἰς τὸν ποιητικὸν τ. ἔ. τὸν ἐλευθερώτερον λόγον. Ἀλλ' ὅμως ἡ κριτικὴ δεινότης τοῦ Lessing, ἡ ἐκτάκτως γόνιμος διάνοια τοῦ Göthe, ἡ λεπτότης τῶν αἰσθημάτων καὶ πλαστικὴ δύναμις τοῦ Schiller, Heine καὶ τοσούτων ἄλλων ἡρώων τῆς Γερμανικῆς γραμματολογίας ἐπέτυχον νὰ δημιουργήσωσι τὴν ἐξαισίαν τὸ κάλλος καὶ τὸν πλοῦτον Γερμανικὴν γραπτὴν γλῶσσαν. Οὕτω θὰ γίνῃ καὶ παρ' ἡμῖν, ἂν ἄνδρες οἷοι ὁ Θουκυδίδης, Ἀντιφῶν, οἱ τρεῖς μεγάλοι τραγικοί, ὁ Lessing, Göthe κλπ. ἐμφανισθῶσιν, ὅπως ἐλπίζομεν καὶ εὐχόμεθα.

Περὶ τῆς παραλαβῆς ξένων λέξεων εἰς τὴν γραφομένην γλῶσσαν οἱ Ἕλληνες ἔκριναν αὐστηρότερον τῶν ἄλλων λαῶν, δι' αὐτὸ δὲ καὶ ἐλαχίστας ξένας λέξεις παρέχει ἀληθῶς ὁ γραπτὸς ἡμῶν λόγος. Αἰτία τούτου εἶναι καὶ ὅσα ἀνωτέρω ὁ Noreen καὶ Johannson περὶ αὐτῶν καθολικῶς ἐξέθηκαν καὶ ἄλλα τινά, ἤτοι α') ὅτι ἐλάχισται

τούτων ἀνεπλήρωσαν ἀρχῆθεν καὶ ἀναπληροῦσι νῦν ἔτι ἀληθῆ ἔλλειψιν ὑπάρχουσαν ἐν τῇ γλώσσῃ, ἀλλ' αἱ πλεῖσται ἐν χαλεποῖς καιροῖς εἰσερπύσασαι ἀναμιμνήσκουσιν ἡμᾶς ἀεὶ dies atri. Καὶ δὴ λόγοι φιλοπατρίας ἐπέβαλλον τὴν ἀποβολὴν καὶ ἀντικατάστασιν αὐτῶν· β') ὅτι διὰ τῶν ξένων λέξεων ὁ λόγος γίνεται ἀνάμικτος, «χιλιομπαλωμένο φόρεμα» ἐπαίτου, ὃ πάντως ψεκτόν· γ') ὅτι αἱ ξέναι λέξεις οὐδέποτε εἶναι σαφεῖς ὅπως αἱ ἐγχώριοι, οὐδὲ γόνιμοι παραγώγων, οὐδὲ συνδυασταὶ εὐκόλως μετὰ τῶν γνησίων Ἑλληνικῶν· δ') ὅτι συνηθέστατα παρὰ τὴν ξένην ὑπάρχει ἐν κοινῇ χρήσει καὶ Ἑλληνική, πρβλ. *θύρα-πόρτα* ὅτε καὶ *θυρίδα* (ἡ λέξις γνωστὴ ἐν Κρήτῃ) καὶ *παραθύρι* καὶ *παραθυρόφυλλο* κττ.) ἢ δύναται νὰ ληφθῇ ἐκ τῆς ἀρχαίας ἢ νὰ πλασθῇ νέα λέξις σαφὴς διὰ τὰ συστατικὰ αὐτῆς εὐθὺς ἅμα τῷ σχηματισμῷ αὐτῆς. Ἡ ἐκ τῆς ἀρχαίας παραλαβὴ καὶ σαφεστέραν καὶ ὁμοειδεστέραν καὶ δὴ ὡραιοτέραν ἐποίει τὴν γλῶσσαν ὁμοίως καὶ ἡ δημιουργία λέξεων (πρβλ. νδιλεττάντης-ἐρασιτέχνης)· ε') ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἀλφάβητον δὲν ἐπαρκεῖ εἰς γραφὴν αὐτῶν, ἡ δὲ χρῆσις καὶ ξένων γραμμάτων θὰ καθίστα καὶ τὴν γλῶσσαν τοῖς πολλοῖς τοῖς ἀγνοοῦσι τὰς ξένας γλώσσας ἀπρόσιτον καὶ τὸν λόγον ἀπρεπῆ.

Ἴσως δὲν θὰ εἶναι ὅλως περιττὸν προτοῦ τελειώσω νὰ προσθέσω ὀλίγας λέξεις εἰς συγκεφαλαίωσιν τῶν ἀνωτέρω. Εἶπα ὅτι ἡ γραφομένη ἡμῶν γλῶσσα διὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς καταγωγὴν δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι διάφορος ἢ ὁποία εἶναι, ἀλλ' ἂν σήμερον τοιαύτη οὖσα ἀρέσκῃ καὶ ἐξαρκῇ εἰς τὰς ἐπιστημονικάς, διοικητικάς, νομοθετικάς, ἐμπορικὰς καὶ λοιπὰς ἡμῶν βιοτικὰς ἀνάγκας, εἰς τὴν ποίησιν ἀπὸ μακροῦ χρόνου κατεδείχθη ἐλλειπής, ἐντεῦθεν μετὰ μακρὰν ματαιοπονίαν καὶ μετὰ πολλὰ ἀποτυχόντα πειράματα ἐγκατελείφθη. Οὕτως περιωρίσθη ἡ χρῆσις τῆς καθαρευούσης. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ εἴδη ἐκεῖνα τοῦ λόγου, τὰ ἄνευ μὲν μέτρων γραφόμενα ἀλλ' ἐγγὺς τῆς ποιήσεως κείμενα, τ. ἔ. εἰς τὸ μυθιστόρημα καὶ διήγημα ἤρχισεν ἀπὸ πολλοῦ νὰ μὴ κρίνηται ἐπαρκὴς καὶ κατὰ πάντα κατάλληλος ἡ γραφομένη καθαρεύουσα, καὶ εἰς ἀντικατάστασιν τῆς ἀκαταλλήλου ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἀποδειχθείσης καθαρευούσης, ὅπως ὀνομάζεται ἡ συνήθης γραπτὴ γλῶσσα, ἐλήφθη ἡ δημοτική, ἥτις ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐδείχθη ἐπιτυχὴς καὶ ἀρκοῦσα. Λοιπὸν σήμερον ἡμεῖς μὲν οἱ πολλοὶ δυνάμεθα νὰ μεταχειριζώμεθα τὴν ἑτοίμην πρὸ

ἡμῶν γραπτὴν γλῶσσαν εἰς τὰς ποικίλας ἡμῶν βιοτικὰς καὶ πολιτικὰς ἀνάγκας, διότι καθὰ εἶπον καὶ ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τοῦ Γλωσσικοῦ Ζητήματος, σελ. 227-9 καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἡ γραφομένη γλῶσσα ἔχει πολλὰς ἀρετὰς καὶ δι' ἡμᾶς εἶναι ἐπαρκής.

Ἀλλ' οἱ καλλιτέχναι, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ γραφομένη, ἅτε ἐξ ἀρχῆς ὑπερβαλλόντως κατὰ τὴν ἀρχαίαν κανονισθεῖσα καὶ σὺν τῇ περαιτέρω ἀναπτύξει αὐτῆς σφόδρα διάφορος τῆς λαλουμένης καταστᾶσα, εἶναι, ὡς λέγουσιν, ἄχρηστος, καὶ οἵτινες ἐπιβάλλονται σήμερον νὰ μεταβάλωσι καὶ μεταπλάσωσιν αὐτὴν κατὰ τὸν τύπον τῆς λαλουμένης, οἱ καλλιτέχναι, λέγω, ὀφείλουν, ἄν, ὡς φαίνεται, αἰσθάνωνται ἐντὸς αὐτῶν ἀρκοῦσαν δύναμιν καὶ θάρρος ὥστε νὰ κατισχύσωσιν ἐν τῷ πρὸς τὴν καθεστηκυῖαν γεγραμμένην ἀγῶνι, νὰ βελτιώσουν τὴν μέθοδόν των, ὅπως οὕτω δυνηθοῦν νὰ διαμορφώσουν νέαν γλωσσικὴν φάσιν κατάλληλον εἰς τὰς ὑποθέσεις των. Ἡμεῖς οἱ πολλοὶ κρίνομεν μὲν ὅτι ἡ ἐπιτυχία καὶ εὐδοκίμησις αὐτῶν ἤτοι ὁ καταρτισμὸς δοκίμων ἔργων, θὰ εἶναι ἐπιτυχία παντὸς τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ νὰ συντελέσωμεν εἰς τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἔργου των ἀτυχῶς δὲν δυνάμεθα, πάσῃ δ' ὅμως δυνάμει προτρέπομεν αὐτοὺς καὶ ἐνθαρρύνομεν εἰς τὸν εὐγενῆ ἀγῶνα.

Ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ἐπειδὴ σφόδρα ἐπιθυμῶ καὶ ἀπὸ καρδίας εὔχομαι αὐτοῖς ἐπιτυχίαν, τολμῶ νὰ ἐπιστήσω ἰδιαιτέρως τὴν προσοχήν των ἐπὶ τὰ ἑξῆς δύο: Μὴ νομίζετε ὅτι ὅσῳ περισσότερον ἀφίστασθε τῆς γραφομένης, τοσούτῳ μᾶλλον πλησιάζετε εἰς τὸν καταρτισμὸν τῆς γλώσσης ἧς ἔχετε ἀνάγκην, διότι ὅλως τοὐναντίον συμβαίνει, τὰ χωρικὰ καὶ ἐπαρχιωτικὰ δὲν εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ μέλλοντος, καὶ τύποι οἷον *μιλᾶμε*, *λέ(γ)ουμε*, *ἤντοισαν*, *ζγιάζ(ει)*, *Ἀχιλλὲς* κττ. ἀντὶ (ὁ)μιλοῦμεν, λέγομεν, ἦσαν, ζυγιάζει, Ἀχιλλεὺς ἢ Ἀχιλλέας, οὐδὲν ἄλλο κάμνουν ἢ περιβάλλουν τὸν λόγον σας ἀγροικοτέραν χροιάν, καὶ δὴ καθιστῶσιν αὐτὸν ξένον τῆς λεπτῆς κοινωνίας. Θέλετε νὰ ἀποταθῆτε πρὸς τὴν περὶ ὑμᾶς κοινωνίαν καὶ ἔπειτα ὁμιλεῖτε ὅπως οἱ βλάχοι; Μὴ παραλαμβάνετε εἰς τὸν λόγον σας τὴν πρώτην τυχοῦσαν τοῦ χωρίου σας λέξιν καὶ τὸν πρῶτον τυχόντα τῆς ἐπαρχίας σας τύπον πρὶν κατὰ δύναμιν ἐξετάσητε, ἂν εἶναι καὶ ἀλλαχοῦ, εἰ μὴ πανταχοῦ, γνωστὸς καὶ ἂν ἔχῃ τὴν αὐτὴν σημασίαν. Ὀλίγα τινὰ τοιαῦτα, ἅς τὰ εἴπωμεν, παραπτώματα καθιστῶσι τὸ πόνημά σας δυσπρόσιτον ἢ ἀπρόσιτον τοῖς ἐξ ἄλλων χωρῶν καταγομένοις, ὅπως

συχνὰ συμβαίνει. Τούτου δὲ γενομένου τὸ ἔργον δὲν ἔχει τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας ἀρετὰς καὶ δὴ οὔτε μελετᾶται ἐπαρκῶς οὔτε ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὸ Κοινόν. *Κερατσισιές*, *νταλκαβούκης* κττ. ἀγνοοῦνται σήμερον παρ' ἡμῖν καὶ σφάλλεται ὅστις ἐν ἔργῳ σκοποῦντι νὰ καταστῇ πανελλήνιον μεταχειρίζεται αὐτά. Ὁμοίως ἀνέγνωσα πρό τινος ἐν βιβλιοκρισίᾳ τινὸς ποιήματος ἐπιγραφομένου: «Ἕνας ἀπὸ τοὺς εἴκοσι ἢ Ζακυνθινὸς μνηστῆρας θρόνου» ὑπὸ Ὑακίνθου, ὅτι «*τὸ ἰδιωματικὸν ποίημα ἔχει διὰ τοὺς ξένους* (=διὰ τοὺς μὴ Ζακυνθίους) *ἀνάγκην σχολίων*». Τοῦτο, νομίζω, ἀρκεῖ, ὅπως πείσῃ πάντας ὅτι τὸ ἔργον δὲν θὰ καταστῇ ἐθνικὸν κτῆμα.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν κακῶν τούτων ἀνάγκη νὰ μελετήσωσιν οἱ παρ' ἡμῖν καλλιτέχναι τὴν περὶ ἡμᾶς λαλουμένην ἐπιμελέστερον. Εἰς τοῦτο προέτρεπον καὶ πρὸ δεκαετίας ὅλης ἐν Μελέτῃ, σελ. 96 καὶ συγχρόνως ἀπέτρεπον ἀπὸ τοῦ περαιτέρω ἐξαττικισμοῦ ἢ ἐξαρχαϊσμοῦ τῆς γραφομένης, ἵνα μὴ τὸ μεταξὺ χάσμα γίνῃ εὐρύτερον. Δυστυχῶς παρενοήθην, καὶ τὰ σαφῶς ἐκεῖ ἐκτεθέντα (πρβλ. καὶ Ἀθηνᾶς Τ. Β' 139 ἐξελήφθησαν ὅτι παραγγέλλουν στάσιν τῆς γραφομένης. Σήμερον καὶ ἡ γραφομένη ἐξακολουθεῖ νὰ προβαίνῃ εἰς τὸν ἀρχαϊσμὸν ἀλλ' οὐχ ἧττον νὰ ἐξυπηρετῇ καλῶς εἰς τὰς ποικίλας ἡμῶν βιοτικὰς καὶ πολιτικὰς ἀνάγκας, καὶ ἡ λαλουμένη γράφεται συχνά, θὰ γίνῃ δ' αὐτῆς εὐρυτέρα καὶ ἐπιτυχεστέρα χρῆσις, ἂν προσηκόντως μελετηθῇ καὶ γνωσθῇ.

Τὸ μέλλον δὲν ἠξεύρομεν ὑπὲρ ποτέρας φάσεως θὰ ὁρίσῃ τὴν νίκην, διότι τοῦτο κρέμαται κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον ἐκ τῶν μελλόντων νὰ ἐργασθῶσιν ἐπιμελῶς, μεθοδικῶς καὶ *δοκίμως*, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ γλῶσσα ἐκείνων οἵτινες θὰ ἐπιτύχουν νὰ περιβάλουν λαμπρὰς καὶ πρωτοτύπους ἰδέας δι' ὡραίου γλωσσικοῦ τύπου θὰ κατισχύσῃ, διότι ἡμεῖς ὡς μαθηταὶ ἐκείνων μετὰ τῶν ἐννοιῶν θὰ παραλάβωμεν καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν.

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΛΕΞΕΩΣ
Μορέας - Μορεάς.

Ἡ ἐτυμολογικὴ ἐξέτασις τῶν τοπικῶν ὀνομάτων, ὅσα εἴτε ἐκ προϊστορικῶν χρόνων διεσώθησαν εἴτε κατὰ τὸν πολλαχῶς σκοτεινὸν μεσαίωνα ἐπλάσθησαν, πολλὰ παρέχει πράγματα τοῖς γλωσσοδίφαις. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ ἐπιστημονικὴ μέθοδος συνιστᾷ μᾶλλον ν' ἀπεχώμεθα τούτων, ἅτε πάντοτε σχεδὸν προκειμένου περὶ παρακεκινδυνευμένης ἀποπείρας, ἥ ἀνὰ πᾶν βῆμα νὰ κινδυνεύωμεν νὰ σφαλῶμεν. Ἀλλ' ὅμως παρὰ πάντα ταῦτα ἐπιβάλλεται ἡμῖν πολλάκις ἡ ἐπίσκεψις καὶ τούτων τῶν ὀνομάτων, διότι ἄνθρωποι ἀδαεῖς ἢ ἐρασιτέχναι ἢ καὶ ἐκ πολιτικῶν σκοπῶν ὁρμώμενοι καὶ δὴ συμφέροντα οὐχὶ τῆς ἐπιστήμης ἀλλ' ἰδιαίτερα θηρεύοντες(1) ἀναλαμβάνουσι νὰ συνάγωσιν ἐκ τῶν ἀγνώστων καὶ ἀβεβαίων τούτων σπουδαιότατα ἐθνολογικὰ συμπεράσματα καὶ οὕτως ἀποδεικνύουσι μὲν τὸ ἄγνωστον δι' ἀγνωστοτέρου, δὲν ἐξελέγχονται δ' εὐκόλως οὐδὲ πάντοτε ἐπιτυχῶς.

Αἰτία δὲ τοῦ ἡμιτελοῦς ἢ ἀνεπιτυχοῦς ἐλέγχου εἶναι ὅτι ἡμεῖς δὲν ἠθελήσαμεν ἀκόμη, ὅπως ὠφείλομεν, ν' ἀναλάβωμεν συστηματικῶς τὴν ἐπιστημονικὴν τῆς γλώσσης ἡμῶν ἀναδίφησιν, καὶ ἀπὸ τῆς μελέτης τῶν προφανῶν καὶ ἀναμφισβητήτων φαινομένων διδαχθῶμεν πρῶτον τοὺς φθογγικοὺς καὶ μορφολογικοὺς νόμους αὐτῆς, καὶ ἔπειτα ἐφαρμόζοντες τούτους εὑρίσκωμεν τὸ ζητούμενον· ἀλλ' ὡς ἀληθεῖς ἐρασιτέχναι φερόμεθα ἐπὶ τὴν διαλεύκανσιν ἐκείνων μάλιστα τῶν φαινομένων ἅτινα ὡς ἀνώμαλα ἐμποιοῦσιν ἡμῖν ἐντύπωσιν, ὅτε σφαλλόμεθα περιφανῶς, διότι εἰς τὴν ἀληθῆ ἑρμηνείαν αὐτῶν μόνον μακρὰ προπαρασκευὴ καὶ πεῖρα ἀπὸ τῶν αὐτοδήλων ὡς εἰπεῖν συναχθεῖσα θὰ ἠδύνατο νὰ ὁδηγήσῃ ἡμᾶς· τὴν ἀλήθειαν ταύτην θὰ καταστήσῃ, ἐλπίζω, ἡλίου φαεινοτέραν ὁ ἑξῆς περὶ τοῦ ὀνόματος *Μορέας* λόγος.

(1) Οὕτως ἐπ' ἐσχάτων ἀκόμη ὁ Βούλγαρος κ. Γεννάδιεφ διαλαμβάνων περὶ Μακεδονίας ἐπανέλαβε τὴν ἐκ τῆς Σλαυικῆς λέξεως morje ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως *Μορέας*, ἵν' ἀποδείξῃ ὅτι καὶ ἡ Πελοπόννησος αὐτὴ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἦτο Σλαυικὴ χώρα,

Τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρεται κατὰ πρῶτον ἐν χειρογράφῳ τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου γεγραμμένῳ ἐν ἔτει 1111, καθὰ ὁ κ. Κ. Σάθας ἐν Μνημείοις Ἑλληνικῆς ἱστορίας, Τόμ. Α΄, σελ. λδ΄ διέλαβεν. Ἐν τῷ χειρογράφῳ τούτῳ λέγεται «*Μνήσθητι, Κύριε, τοῦ δούλου σου Ἀνδρέου Μοναχοῦ τοῦ ἐκ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας σου Ὠλένης τοῦ Μοραίου, τοῦ. . . γράψαντος τὴν βίβλον ταύτην*» καὶ «*ἐτελειώθη χάριτι Χριστοῦ ἡ ἱερὰ καὶ ψυχωφελὴς βίβλος αὕτη διὰ χειρὸς Ἀνδρέου . . μοναχοῦ μηνὶ μαρτίῳ, ἰνδικτιόνος τετάρτης, ἔτους κτίσεως κόσμου ἑξακισχιλιοστὸν ἑξακοσιοστὸν ἐννεακαιδέκατον*». Ἐκ τῆς οὕτω βεβαιωθείσης ὑπάρξεως τοῦ ὀνόματος ἑκατὸν σχεδὸν ἔτη πρὸ τῆς κατακτήσεως τῆς χώρας ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀποδεικνύεται ὅτι τοῦτο δὲν δύναται νὰ εἶναι φραγκικῆς ἀρχῆς.

Τοῦ ὀνόματος τούτου πολλαὶ προηνέχθησαν μέχρι τοῦδε ἐτυμολογίαι· π. χ. ἡ τοῦ Guilletière κατὰ τὸν 17 αἰῶνα ἐκ τῆς *μορέας*, λόγῳ ὅτι ἡ χερσόνησος ἔχει τὸ σχῆμα φύλλου μορέας. Ἀλλ᾽ ἡ δικαιολογία αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή· πρῶτον μὲν διότι προδήλως τὴν ἔννοιαν τοῦ τοιούτου σχήματος τῆς Πελοποννήσου μόνοι οἱ ποιούμενοι χρῆσιν γεωγραφικῶν πινάκων ἤτοι οἱ ἐγγράμματοι ἠδύναντο νὰ λάβωσιν, οὐχὶ δὲ οἱ ἀπαίδευτοι. Ἀλλ᾽ οἱ ἐγγράμματοι οὐδέποτε θὰ μετέβαλλον τὸ ἀρχαῖον ὄνομα. Τοῦτο πάντως ὀφείλεται εἰς τοὺς ἀμαθεστέρους, οἵτινες, ὅπως ἡ πεῖρα διδάσκει, οὔτε ἐκ τῆς θέας τῶν γεωγραφικῶν χαρτῶν οὔτε ἐξ αὐτοψίας καὶ ἐπισκοπήσεως τῆς ὅλης χερσονήσου ἠδύναντο νὰ ἐξεύρωσι τὸ ὄνομα τοῦτο. Ἔπειτα διότι, καθὰ ἐκ τῶν παρατεθειμένων ὑπὸ τοῦ κ. Σάθα (ἔνθα ἀνωτέρω) χωρίων σαφέστατα δηλοῦται, κατ᾽ ἀρχὰς οὐχὶ πᾶσα ἡ χερσόνησος ὠνομάσθη Μορέας, ὅπως ἔπρεπε νὰ ἐγίνετο, ἂν ὄντως ἀπὸ τοῦ ὅλου σχήματος ὠνομάζετο, ἀλλὰ μόνον μέρος αὐτῆς ἐν Ἤλιδι. Καὶ σήμερον δὲ ἀκόμη, μανθάνω, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Μάνης δὲν θεωροῦσιν ἑαυτοὺς Μοραΐτας, ἀλλὰ τοὺς πρὸς βορρᾶν οἰκοῦντας.

Ἄλλην ἐτυμολογίαν ἐκ τῆς Σλαυικῆς λέξεως morje (=θάλασσα) προήνεγκεν ὁ διαβόητος Fallmerayer, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ αὐτὴ δύναται ν᾽ ἀληθεύῃ· πρῶτον μὲν διότι, καθὰ καὶ ὑπ᾽ ἄλλων παρετηρήθη, θάλασσα (morje) δὲν λέγεται ἡ ξηρά, ὥστε οἱ ὀνοματοθέται ἐκεῖνοι θὰ ἦσαν σφόδρα παραδοξολόγοι· ἔπειτα διότι, καθὰ εἴπομεν, *Μορέας* δὲν ἐλέγετο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁλόκληρος ἡ χερσόνησος, ἀλλ᾽ ἓν αὐτῆς μέρος.

Αὐτόδηλον δ' ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς μιᾶς τινος ἐπαρχίας ὡς θαλάσσης (οὐχὶ ὡς ἐπιθαλασσίας ἢ παραθαλασσίας ἢ τοιούτου τινός, ἀλλ' ἁπλῶς θαλάσσης) εἶναί τι ἀνήκουστον καὶ ὅλως ἀπίθανον. Καὶ τέλος οὐδ' οἱ φθογγολογικοὶ νόμοι τῆς ἡμετέρας γλώσσης ἐπιτρέπουσι τὴν μετὰ τὸ ρ ἔκπτωσιντοῦ j, καὶ δὴ τὴν ἐκ τοῦ morje παραγωγὴν τοῦ Μορέας, ὡς μετὰ ταῦτα θὰ γίνῃ δῆλον.

Ἄλλη ἐτυμολογία εἶναι ἡ κατὰ μετάθεσιν ἐκ τοῦ Ῥωμαία παράγουσα τὸ Μορέας. Αὕτη θὰ ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν, ἂν ἀπεδεικνύετο, ὅτι ἡ Πελοπόννησος ὠνομάζετο ἀληθῶς *Ῥωμαία*. Ἡμεῖς ἠξεύρομεν ὅτι κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα Ῥωμανία ἐκαλοῦντο αἱ ὑπὸ τὸ Βυζάντιον χῶραι ἐν τῇ Εὐρώπῃ καὶ τῇ Ἀσίᾳ, οὐχὶ Ῥωμαία. Ἔπειτα παρατηρῶ, ὅτι τὸ ὄνομα Ῥωμαῖος, Ῥωμαϊκός, Ῥωμανία ἦσαν τοσοῦτον συχνὰ ἔν τε τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ πολιτείᾳ καὶ δὴ οὕτω σφοδρα ἐν τῷ αἰσθήματι τῶν λαλούντων ἐρριζωμένα, ὥστε ὅλως ἀπίθανος φαίνεται ἡ μετάθεσις αὕτη, καὶ ἂν μηδεμίαν φωνητικὴν παρεῖχε δυσκολίαν (1).

Ἄλλην ἐτυμολογίαν προέτεινε καὶ ἰσχυρῶς ὑπεστήριξεν ἐν τῷ ῥηθέντι τόμῳ τῶν Μνημείων ὁ κ. Σάθας, διισχυρισθεὶς ὅτι ὁ Μορέας προῆλθεν ἔκ τινος πόλεως τῆς ἀρχαίας Ἠλείας, ἣν *Μάργανα* μὲν ὁ Ξενοφῶν καὶ ὁ Διόδωρος, *Μάργαλα* δὲ καὶ *Μαργάλαι* ὁ Στράβων, *Μαργαῖαι* δὲ Στέφανος ὁ Βυζάντιος καλοῦσιν. Τὴν ἐκ τοῦ Μαργαῖαι παραγωγὴν ταύτην ὠνόμασεν ὁ κ. G. Meyer ἐν Essais und Studien σελ. 137 «*τὴν πρώτην ἐπιστημονικήν*». Ἀλλ' ἂν μὴ σφάλλωμαι, οὐδ' αὕτη εἶναι δόκιμος καὶ ἀποδοχῆς ἀξία. Λόγοι ἰσχυροί, ἱστορικοὶ καὶ φωνητικοὶ ἀντιλέγουσιν αὐτῇ.

Κατὰ πρῶτον παρατηρῶ, ὅτι κατὰ τὴν συνήθη πεῖραν πόλις τις δύναται νὰ δώσῃ τὸ ὄνομα αὐτῆς εἰς τὴν πέριξ χώραν, ὅταν διὰ πολιτικούς, ἐμπορικοὺς καὶ τοιούτους λόγους ὑπερέχῃ τῶν περὶ αὐτὴν καὶ αὗται ἐξ ἐκείνης ὁπωσδήποτε ἐξαρτῶνται. Ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἠξεύρομεν περὶ τῆς Μαργαίας ἢ τῶν Μαργαιῶν, ὧν καὶ αὐτὴν τὴν

(1) Ὁ κ. G. Meyer ἀποφαίνεται ἐν Essais und Studien σελ. 136 ὅτι ἡ κατὰ μετάθεσιν γένεσις τοῦ Ῥουφεὰς ἐκ τοῦ Ὀρφεὰς ἀντὶ Ἀλφειὸς ὀφείλεται εἰς Σλαυικὴν ἐπίδρασιν, ἐπειδή, λέγει, ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ εἶναι ἄγνωστος ἡ ἐν ἀρχῇ λέξεως μετάθεσις τοῦ ορ εἰς ρο. Ὡς φαίνεται, διέλαθε τὸν φίλον κ. Meyer ἡ λέξις *ῥοφὸς* ἀντὶ ὀρφός. Βεβαίως δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἡ μετάθεσις ἐγένετο διὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ *ῥοφῶ* καὶ δὴ *ῥοφὸς* ἀντὶ *ὀρφός*. Ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο δύναται νὰ ὑποτεθῇ καὶ ἐν τῷ *Ῥουφεὰς* καὶ δὴ οὐδεμία χρεία ξενικῆς ἐπιδράσεως.

ὕπαρξιν θὰ ἠγνοοῦμεν, ἂν μὴ ὁ πολυΐστωρ ἀρχαιοδίφης Στέφανος ὁ Βυζάντιος ἀνευρὼν Κύριος οἶδε ποῦ κατέγραφε καὶ διεφύλαττεν ἡμῖν τὸ ὄνομα τοῦτο. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο ἀγνοοῦμεν ἀλλὰ καὶ τἀναντία ἠξεύρομεν, ὅτι δηλ. ἀπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων καὶ καθ' ὅλον τὸν μέσον αἰῶνα ἡ Κόρινθος ἦτο ἡ ἕδρα τοῦ στρατηγοῦ, ἀπὸ δὲ τοῦ 807 κέξ. ὅτε αἱ Πάτραι καταβαλοῦσαι τοὺς πολιορκήσαντας αὐτὰς βαρβάρους κατέστησαν διάσημοι, ἡ ἐπισκοπὴ Πατρῶν προεβιβάσθη εἰς Μητρόπολιν καὶ ὑπήχθησαν ὑπ' αὐτὴν αἱ ἐπισκοπαὶ Μεθώνης, Κορώνης καὶ Λακεδαίμονος, καὶ οἱ ἐπαναστάντες βάρβαροι τῆς Ἀχαΐας, Ἤλιδος, Μεσσηνίας καὶ Λακεδαίμονος ἐγένοντο δουλοπάροικοι τοῦ πολιούχου καὶ τότε θαυματουργήσαντος τὴν σωτηρίαν ἁγίου Ἀνδρέου. Περὶ ἐπικρατήσεως ἄρα πόλεώς τινος Μαργαίας κατὰ τὸν 9 καὶ 10 αἰῶνα ἢ καὶ πρότερον οὐδεὶς δύναται νὰ γίνῃ λόγος, ἀδύνατον ἄρα νὰ νοηθῇ πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξαπλωθῇ καὶ ἐπικρατήσῃ τὸ ὄνομα πόλεως ἀγνώστου καὶ ἀσήμου.

Ἔπειτα φρονῶ, ὅτι παρὰ πάσας τὰς προσπαθείας τοῦ κ. Σάθα ἵν' ἀποδείξῃ τοὐναντίον, δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὑπῆρχε κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα *πόλις* Μορέας ἀλλὰ μόνον *τόπος*. Τοῦτο παρετήρησεν ὀρθῶς καὶ ὁ μακαρίτης Κ. Παππαρρηγόπουλλος ἐν Δελτίῳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀλληλογραφίας Τόμ. Ε΄, σελ. 145 κέξ. καὶ διὰ πολλῶν χωρίων ἀπέδειξε· λ. χ.

«'ς τὸν Ποντικὸν ἐπιάσασι τὰ κάτεργα λιμιόνα,
ὅπου ἔνι γὰρ εἰς τὸν Μορεάν, κάστρον λαμπρὸν ὑπάρχει»

τὸ «*κάστρον λαμπρὸν*» ἀναφέρεται προδήλως, οὐχὶ ὅπως φρονεῖ ὁ κ. Σάθας εἰς *τὸν Μορεάν*, ἀλλ' εἰς *τὸν Ποντικόν*, ὅστις καὶ ἄλλοθεν εἶναι γνωστὸς ὡς κάστρον τοῦ Ποντικοῦ καὶ Ποντικόκαστρον ἤτοι= Μυόπολις κατὰ τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ κ. Σάθα. Καὶ ἐν τῷ Ἰατροσοφίῳ δὲ τοῦ Ἰ. Σαφίδα «*ἐὰν θέλῃς νὰ ποιήσῃς τὰς τρίχας τῶν ὀφρύων μαύρας . . . εἶναι ἡ χώρα ἡ λεγομένη Ποντικὴ πλησίον τοῦ λεγομένου Μορέα . . .*» καὶ ἐδῶ «χώρα Ποντικὴ» δηλοῖ κατὰ τὴν νεωτέραν συνήθειαν «πόλιν Ποντικήν», πλησίον τοῦ Μορέα ἤτοι τόπου τινὸς οὕτως ὀνομαζομένου. Τὴν μαρτυρίαν δὲ τῶν Ἀράβων Γεωγράφων περὶ τῆς ὑπάρξεως πόλεως ὀνόματι Μορέας ἐν τῷ μέσῳ τῆς χώρας Μορέα ἐξήλεγξε καὶ ἠμφισβήτησεν ὀρθῶς ὁ Παππαρρηγόπουλ-

λος, ὅτι κατ' αὐτὴν ἡ πόλις Μορέας θὰ ἔκειτο ἐν Ἀρκαδίᾳ οὐχὶ δὲ ἐν Ἤλιδι, καὶ ὁ G. Meyer ἔνθα ἀνωτέρω σελ. 139 ὠνόμασεν αὐτὴν ἐπ' ἴσης ἀνακριβῆ.

Δεύτερον ἔρχονται ἐναντίον τῆς ἐκ τοῦ Μαργαία ἐτυμολογίας τοῦ Μορέα οἱ φωνητικοὶ νόμοι. Ὁ κ. G. Meyer ἔνθα ἀνωτέρω σελ. 139-40 ἀποφαίνεται ὅτι ἡ μετάβασις τοῦ Μάργαια εἰς Μαργαία Μορjὰ εἶναι σύμφωνος τοῖς φθογγικοῖς νόμοις τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς, ἀλλ' ἐγὼ κρίνω ὅτι τοὐναντίον εἶναι ὅλως ἀσύμφωνος. Οὐδὲν λέγω περὶ τοῦ *Μο-* ἀντὶ *Μα-*, διότι ἡ τροπὴ αὕτη τοῦ *α* εἰς *ο* κατόπιν τοῦ χειλικοῦ *μ* ἦτο δυνατὴ (πρβλ. *φονάρι* καὶ *φοσκjὰ* ἐν Ἰκάρῳ ἀντὶ *φανάρι φασκjά*, *μουστάρι* ἀντὶ *μαστάριον* κττ. ἐν τῇ ἐμῇ Εἰσαγωγῇ σελ. 105), ἀλλὰ διατείνομαι ὅτι τὸ σύμπλεγμα *-ργαία* δὲν ἠδύνατο φθογγικῶς νὰ τραπῇ εἰς *ραία-ρεά*. Καὶ ἡμεῖς μὲν ἐν τῇ συνήθει Ἑλληνικῇ ἀπὸ πολλῶν αἰώνων κατὰ συνίζησιν ἀπαγγέλλοντες οὐδεμίαν ποιούμεθα διάκρισιν προφορᾶς τοῦ *βορέας-βορjάς*, *βαρέα-βαρjὰ* καὶ *χωρία-χωρjά*, *μερία-μερjὰ* καὶ *καλλιεργία-καλλουρjὰ* καὶ *αργέα* (=ἀργὴ)-*ἀρjά*, τ. ἔ. ἡμεῖς τὰ συμπλέγματα *-ρεα -ρια -ργια -ργεα* προφέρομεν πάντα ὁμοίως, ἀλλ' οὐχ οὕτω καὶ ἡ ἀρχαιοτέρα, ἡ μεσαιωνικὴ ἡμῶν γλῶσσα καὶ τῶν σημερινῶν ἰδιωμάτων ἐκεῖνα, ἅτινα ἢ οὐδαμῶς ταῦτα κατὰ συνίζησιν ἀλλὰ πάντοτε κεχωρισμένα ἀπαγγέλλουσιν ἢ ἐπ' ἐσχάτων τὴν συνίζησιν εἰσαγαγόντα διακρίνουσιν εἰσέτι τὰ συμπλέγματα *ια* τῶν *εα*. Διότι ἡ μεσαιωνικὴ ἡμῶν γραμματεία ἀσυναιρέτους παρέχουσα πολλοὺς τύπους τῆς λέξεως οὐδέποτε παρέχει *-ργέα* ἀλλ' ἀείποτε ἄνευ τοῦ *γ* -ρέα, ἐν ᾧ ἡ ἔκπτωσις τοῦ *γ* ἀνερμήνευτος. Καὶ τὰ σημερινὰ ταῦτα ἰδιώματα π. χ. τὸ τῆς δυτικῆς Μάνης καὶ τὸ τοῦ Ὀλύμπου προφέροντα *ὁ Μορέας* τρισυλλάβως καὶ *ὁ Μορεὰς ἡ μερεά*, ἐνῷ *τὰ χωρjά*, *τὰ μερjὰ* (πρβλ. Ἀρχείων τῆς Νεωτέρας Ἑλληνικῆς τοῦ Συλλόγου Κοραῆ Τόμ. Α', σελ. 31-33 τῆς Μελέτης περὶ τῆς διαλέκτου τῆς Βελβενδοῦ) πείθουσιν ὅτι ἐν τῇ λέξει ταύτῃ *γ* κατόπιν τοῦ *ρ* οὐδέποτε ὑπῆρξεν, ἀφοῦ ἀναντιλέκτως τὸ *-ργαία* ἄνευ συνιζήσεως ἀπαγγελλόμενον δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποβάλῃ τὸ *γ* καὶ νὰ γίνῃ *ραια*, πρβλ. *ἀργία* οὐχὶ ἀρία, *ὀργὴ* οὐχὶ ὀρή, *ἀργῶ* οὐχὶ ἀρῶ κττ., φθογγικῶς ἄρα ἡ παραγωγὴ εἶναι ἀδύνατος.

Τελευταῖον παρατηρῶ ὅτι καὶ τὸ ἀρσενικὸν γένος *ὁ Μορεάς* δὲν ἑρμηνεύεται κατὰ τὴν παραγωγὴν ταύτην ἐκ τῆς Μαργαίας, διότι

καὶ ὅπου πόλις τις ἔδωκε τὸ ὄνομα αὐτῆς εἰς τὴν πέριξ χώραν, δὲν μετέβαλε τὸ γένος, πρβλ. *ἡ Λεβαδεά*, *ἡ Λάρισα*, *ἡ Ἄρτα*, *ἡ Τροπολιτσά*, *ἡ Καλαμάτα* κττ. Τὴν μεταβολὴν τοῦ γένους ταύτην δικαιολογεῖ ὁ κ. G. Meyer λέγων αὐτὴν σύνηθες ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ φαινόμενον, ἀλλ' αὐτὸ βεβαίως δὲν εἶναι ἑρμηνεία, διότι ἀνάγκη ἑκάστοτε ἰδιαιτέρου λόγου.

Ἄλλην ἑρμηνείαν τοῦ Μορέα προήνεγκεν ὁ Ζαχαρίας von Lingenthal ἐν Deutsche Litteraturzeitung 1880 ἀρ. 6 εἰπὼν ὅτι ἔκ τινος ἐπιθέτου *ἀνόρειος* (Ἦλις)=κοίλη ἠδύνατο νὰ προέλθῃ διὰ μικρᾶς μεταβολῆς *ἀμόρειος*, ἐξ οὗ *ἀμορέα Ἀμορέα-Μορέα*. Ἀλλ' ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ μακαρίτης Παππαρρηγόπουλλος (ἔνθα ἀνωτέρω), ὅτι ἔδει πρότερον ν' ἀποδειχθῇ, ὅτι ὠνομάζετο κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἡ Ἦλις ἀνόρειος. Πρὸς δὲ τούτοις κρίνω ὅτι ἡ τροπὴ τοῦ ἀνόρειος εἰς ἀμόρειος εἶναι αὐτόχρημα ἀδύνατος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ, διότι μεταξὺ φωνηέντων τὰ ἔρρινα *μ* καὶ *ν* δὲν ἐναλλάσσονται. Λοιπὸν ἐτυμολογία ὁρμωμένη ἀπὸ ὅλως ἀγνώστου καὶ ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα ὀνόματος (*ἀνόρειος*) καὶ βιάζουσα οὕτω τοὺς φωνητικοὺς τῆς γλώσσης νόμους δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἀποδεκτή.

Πᾶσαι ἄρα ἀνεξαιρέτως αἱ τέως προταθεῖσαι ἐτυμολογίαι τοῦ Μορέα εἶναι οὕτως ἀπίθανοι καὶ ἀδύνατοι, ὥστε ὀρθῶς ὁ μακαρίτης Παππαρρηγόπουλλος διισχυρίσθη, Pour conclure, je crois que ce Sphinx n'a pas encore trouvé son Oedipe.

Κατ' ἐμὴν γνώμην ἡ πρὸ πολλοῦ χρόνου προταθεῖσα ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος ἐκ τοῦ δένδρου *τῆς μορέας* εἶναι ἡ μόνη ἀληθής, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ νοηθῇ οὐχὶ ὡς κοινῶς ἑρμηνεύεται. Διατείνονται δηλ. ὅτι ἡ χερσόνησος καὶ πρότερον καὶ νῦν βρίθει μορεῶν καὶ ὅτι ἡ κατάληξις -*ᾶς* ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ εἶναι δηλωτικὴ ἀφθονίας τοῦ ὑπὸ τοῦ θέματος δηλουμένου, οἷον *κοτρωνᾶς*=τόπος πλήρης πετρῶν, *μυταρᾶς*, *κεφαλᾶς*, *κοιλαρᾶς* κτλ. Ἀλλ' ἐν τούτοις προφανῶς συμφύρονται φαινόμενα ὅλως διάφορα ἀλλήλων, ἤτοι περιεκτικὰ καὶ μεγεθυντικά, καὶ προκειμένου περὶ ὀνόματος καταλήγοντος εἰς -έας παραλαμβάνονται εἰς ἑρμηνείαν αὐτοῦ ὀνόματα εἰς -*ᾶς* καὶ -*αρᾶς*, ὧν καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ σημασία οὐδὲν φαίνεται ἔχουσαι κοινὸν τοῖς εἰς -έας.

Ἡ γένεσις τῶν εἰς -*έας*-εὰς καὶ δὴ καὶ τοῦ *Μορέας* ἔχει ὡς ἑξῆς Εἶναι γνωστὸν τοῖς πᾶσιν, ὅτι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ ἐσχηματί-

ζοντο ὀνόματα *περιεκτικὰ* εἰς *ὼν-ῶνος-οῦς-οῦντος* κτλ., ὧν πολλὰ ἐξ ὀνομάτων φυτῶν, π. χ. *ἀκανθών*, *ἀμπελών*, *δαφνών*, *ἐλαιών*, *καλαμών*, *κισσών*, *κροκών*, *πευκών*, *πλατανών*, *φηγὼν* κτλ. Καὶ ὅτι πολλὰ τούτων ἐλαμβάνοντο καὶ ὡς ὀνόματα τόπων, *Μαραθών*, *Δονακών*, *Σικυών*, *Κρομμυών*, *Φελλῶν* κτλ. Πρὸς τούτοις ὠνομάζοντο ἀπὸ τῶν φυτῶν καὶ δι' ἄλλων καταλήξεων ἢ καὶ ἄνευ τινὸς παραγωγικῆς καταλήξεως ἀλλὰ διὰ τοῦ πρωτοτύπου μόνου πόλεις ἢ τόποι, ποταμοὶ κτλ., π.χ. *'Ελαιοῦς*, *'Ελαιεύς*, *Σχοινεύς*, *Φελλεύς*, *Σελινοῦς*, *'Οποῦς*, *Οἰνοῦς*, *Οἰνόη* κτλ. καὶ *Κάλαμος*, *Κάλαμοι*, *Καλάμαι*, *Φελλός*, *Συκῆ*, *Πλάτανος* κττ. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ νεώτεροι Ἕλληνες ἔχομεν πολλὰ ἐξ ὀνομάτων φυτῶν περιεκτικὰ ὀνόματα π. χ. *κυπαρισσεῶνας*, *καλαμεῶνας*, *ἐλαιῶνας*, *συκῶνας* κτλ. *ἐρεικεάς*, *ἀσπαλαθεάς*, *θρυμβεάς*, *καλαμεάς*, *βελανιδεάς*, *δρυjαδεάς*, *ἀκονυζεάς*, *πρινεὰς* καὶ *πριναρεάς*, *κερδεὰς* (κεδρών), *πευκεὰς* κτλ., ἐξ ὧν πολλὰ λέγονται καὶ ὡς τοπωνυμίαι, π. χ. ἀζογυρεὰς (ὀζόγυρος =ἀνάγυρος) *'Αζογυρεάς*, ἀγριελαιεὰς-*'Αργουλαιεάς*, ἐξ οὗ *'Αργουλαὶς* (κώμη ἐν Σφακίοις τῆς Κρήτης), ἀσφενδαμνεὰς-*'Ασφενδαμνεάς*, δαφνεὰς-*Δαφνεάς*, πρινεὰς-*Πρινεάς*, φοινικεὰς-*Φοινικεάς*, τζιτζυφεὰς-*Τζιτζυφεάς*, μαραθεὰς-*Μαραθεάς*, ἀκονυζεὰς-*'Ακονυζεὰς* κτλ. Καὶ ἄνευ καταλήξεως π. χ. *Κερατέα*, *Κερασεά*, *Κρανεά*, *Καρεά*, *Μουρνεά*, *Μηλεὰ* κτλ. καὶ πληθυντικῶς *Μηλεές*, *Μουρνεὲς* κτλ. Ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἀξία εἶναι ἐν τῷ παρόντι ἡ κατάληξις *-έας*, ἥτις προφανῶς κεῖται καὶ ἐν τῷ *Μορέας*. Περὶ ταύτης δύναταί τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι προῆλθεν εὐθὺς ἐκ τῶν θηλυκῶν ὀνομάτων τῶν φυτῶν εἰς *-έα* τρεπομένου τοῦ θηλυκοῦ εἰς ἀρσενικὸν διὰ τὸ ὑπονοούμενον *τόπος*, καὶ δὴ *ἡ μαραθέα*, *ἡ ἀκονυζεά*, *ἡ πρινεὰ* κτλ.—*ὁ μαραθέας*, *ὁ ἀκονυζέας*, *ὁ πρινέας*, ὅθεν *ὁ Μαραθέας*, *ὁ 'Ακονυζέας*, *ὁ Πρινέας*. Ἀλλ' οὕτως μένει ἡ περιληπτικὴ σημασία τῶν εἰς *-έας* ἀδικαιολόγητος. Διὰ ταῦτα προτιμότερον κρίνω ν' ἀγάγω τὴν γένεσιν αὐτῶν εἰς τὰ τῆς ἀρχαίας ἀρσενικὰ εἰς *-εύς*, ὅθεν κανονικῶς προῆλθον τὰ ἡμέτερα εἰς *-έας*, (*βασιλεὺς-βασιλέα-βασιλέαν* ὅθεν *ὁ βασιλέας*). Ἤδη ὁ Ὅμηρος εἶπεν Σ 576 *δονακῆα* ἀντὶ δονακών, *Σχοινεὺς* ἐλέγετο ποταμός τις ἐν Βοιωτίᾳ καὶ ἄλλος Ἀρκαδίᾳ ἀπὸ τῶν πέριξ σχοίνων, *'Ελαιεὺς* δῆμος τῆς Ἱπποθοωντίδος φυλῆς. Ἀρχαιόθεν ἄρα ἡ κατάληξις *-ευς* ἐτέθη καὶ ἐπὶ τόπων, ὡς παραγόντων τρόπον τινὰ τὸ ὑπὸ τοῦ θέματος ση-

μαινόμενον φυτόν· τὸ ἔθος δὲ τοῦτο φαίνεται ἐπίδοσιν μεγάλην λαβὸν βραδύτερον ἐν τοῖς μεταγενεστέροις καὶ βυζαντιακοῖς χρόνοις, ὅτε τὰ τῶν φυτῶν ὀνόματα μετεπλάσθησαν εἰς *-έα* καὶ δὴ προητοίμασαν τὴν διὰ τὸ *-έας* ὁδόν.

Κατ' αὐτὰ δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι καὶ ἐν Ἥλιδι ἐλέχθη κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα *ἡ μορέα - ὁ μορέας - ὁ Μορέας* καὶ *ἡ μορέα - ἡ Μορέα*, καθ' ἃ ἐν Κρήτῃ ἀληθῶς λέγονται καὶ *ἡ Μουρνέ(α)* καὶ *οἱ Μουρνὲς* (=Μορινέα - Μορινέαι) ὡς ὀνόματα κωμῶν, πρβλ. καὶ *ἡ Κερατέα* καὶ *Κερασέα* καὶ *Κρανέα* κττ. Οὕτω καὶ τὸ διφορούμενον γένος *ἡ Μορέα* (ὅπως ὄντως φαίνεται ὅτι ἐλέγετο) καὶ *ὁ Μορέας* (καὶ ἡ γενικὴ *Μορέα* καὶ *Μορέως* καθὼς καὶ *ὁ βασιλέας τοῦ βασιλέα* καὶ *τοῦ βασιλέως τοῦ βορέα* καὶ *τοῦ βορέως* κτλ.) ἑρμηνεύεται καὶ οἱ φθογγικοὶ καὶ μορφολογικοὶ νόμοι τηροῦνται καὶ δὴ ἡ ἐτυμολογία φαίνεται ἀποδεκτή.

Ἀλλὰ θὰ μ' ἐρωτήσῃ τις ἴσως πῶς δύναμαι ν' ἀποδείξω ὅτι κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ὑπῆρχον ἐν Ἥλιδι μορέαι καὶ μάλιστα δάση αὐτῶν, ὥστε ἀπὸ τούτων νὰ ὀνομασθῇ μέρος αὐτῆς μορέας - Μορέας; Τοῦτο δυστυχῶς δὲν δύναμαι ν' ἀποδείξω διὰ ῥητῆς τινος μαρτυρίας καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἐτυμολογία μου ὁμολογῶ ὅτι ἔχει τι τὸ κενόν, ἀλλ' ὅμως ἂν μὴ δύναμαι ν' ἀποδείξω τοῦτο μαθηματικῶς, ὡς εἰπεῖν, ἐλπίζω ὅτι δύναμαι νὰ καταστήσω τοῦτο πιθανώτατον διὰ τοῦ ἑξῆς συλλογισμοῦ. Ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι μετὰ πολλοὺς αἰῶνας ἀντὶ σταφίδος ἐν Πελοποννήσῳ θὰ καλλιεργῆται ἄλλο τι προσοδοφορώτερον καὶ ὅτι τῶν τότε ἱστορικῶν τις ἔκ τινος βραχείας σημειώσεως μανθάνει ὅτι φθίνοντος τοῦ 19 αἰῶνος ἐν Πάτραις μέγα διεξήγετο ἐμπόριον σταφίδων καὶ ἐντεῦθεν λαμβάνων πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν φύσιν τῆς χώρας συμπεραίνει ὅτι οἱ σταφιδῶνες κατὰ τὸν 19 αἰῶνα θὰ ἦσαν μᾶλλον ἐν τῇ εὐφόρῳ Ἠλείᾳ ἢ ἐν τῇ λυπρᾷ σχετικῶς Ἀχαΐᾳ, θὰ σφαλῇ ἐν τῷ συμπεράσματι αὐτοῦ τούτῳ ἢ ὄχι; Βεβαίως ὄχι. Λοιπὸν καὶ ἐγὼ σήμερον ὁμοίως συλλογιζόμενος λέγω ὅτι, ὡς γνωστόν, κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐν Πελοποννήσῳ ἤκμαζεν ἡ σηροτροφία καὶ τὰ σηρικὰ τῶν Πατρῶν ὑφάσματα ἦσαν θαυμάσια (πρβλ. τὰ περὶ τῆς Δανιηλίδος λεγόμενα) καὶ ὅτι ὅπως νῦν ἡ σταφὶς οὕτω τότε μέχρι τοῦ 1147 ἡ παραγωγὴ καὶ κατεργασία τῆς μετάξης ἐν μόνῳ τῷ βυζαντιακῷ Κράτει ἦτο γνωστὴ καὶ πρὸ πάντων ἐν τῇ Ἑλλάδι, δὲν εἶναι δὲ πιθανὸν ὅτι οἱ μὲν Πα-

τρεῖς εἰργάζοντο τὴν μέταξαν καὶ ἐπλούτουν, οἱ δὲ Ἠλεῖοι εἴτε διὰ νωθρότητα εἴτε δι' ἄλλην αἰτίαν θὰ ἀπείχοντο τῆς καλλιεργίας τῶν σηροποιῶν σκωλήκων, ἀλλὰ τοὐναντίον ὅτι καθὰ σήμερον πρωταγωνιστοῦσιν ἐν τῇ παραγωγῇ τῶν σταφίδων διὰ τὴν θαυμασίαν αὐτῶν χώραν, οὕτω καὶ τότε θὰ ἐπρωταγωνίστουν διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἐν τῇ καλλιεργίᾳ τῆς μετάξης. Πρὸς τοῦτο δ' ὅμως ἦτο ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον νὰ φυτεύωσι μορέας καὶ δὴ καθὼς σήμερον οἱ σταφιδῶνες οὕτω τότε οἱ μορεῶνες θὰ ἐκάλυπτον τὰς εὐφόρους πεδιάδας τῆς Ἠλείας. Ἐκ τούτων ἄρα τῶν μορεῶν ὠνομάσθη πεδιάς τις κατ' ἐξοχὴν διὰ τὰς λαμπρὰς ἢ πολλὰς μορέας αὐτῆς *ὁ μορέας* - *ὁ Μορέας*, παρ' ὃν ἔκειτο ἡ Ὠλένη καὶ ὃς ὡς γνωστότερος ἐχρησίμευεν εἰς ἀκριβέστερον προσδιορισμὸν αὐτῆς. Καὶ σήμερον δ' ἀκόμη σῴζεται ἀληθῶς ἐν Ἤλιδι τὸ ὄνομα *Μουρjὰ* δηλοῦν οὐχὶ πλέον μορεῶνα, διότι τοὺς μορεῶνας αὐτόθι διεδέχθησαν οἱ σταφιδῶνες, ἀλλὰ ἰχθυοτροφεῖον. Κατ' ἀρχὰς ὠνομάζετο οὕτω μόνη ἡ Ἠλεία ἢ μέρος αὐτῆς ὡς κατ' ἐξοχὴν πλήρης μορεῶν, ἔπειτα δὲ ἀφοῦ οἱ Φράγκοι κατέλαβον τὴν Πελοπόννησον, οἱ πρίγκιπες αὐτῆς οἱ ἔχοντες ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτῶν ἐξουσίαν κυρίως μόνην τὴν Ἠλείαν, ἐπὶ δὲ τῶν λοιπῶν μερῶν τὴν ἐπικυριαρχίαν, ἵδρευον εἰς τὰς ἐν Ἠλείᾳ ἤτοι ἐν Μορέᾳ κειμένας πόλεις Ἀνδραβίδαν καὶ Γλαρέντζαν· ἐντεῦθεν κατέστη ἡ χώρα τοῦ Μορέα ὡς κατ' ἐξοχὴν χώρα τῶν πριγκίπων πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου καὶ εἰς τὰς ἐν τῷ Μορέᾳ κειμένας πόλεις προσήρχοντο ὡς εἰς πρωτεύουσαν οἱ ὑποτελεῖς τιμαριοῦχοι· ὁμοίως οἱ Βυζαντῖνοι οἱ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Μονεμβασίας, Μάνης καὶ τοῦ Μιζιθρᾶ ἀπὸ τῶν μεσημβρινῶν καὶ ἀνατολικῶν τούτων φρουρίων ἐπὶ αἰῶνας ἀδιαλείπτως μαχόμενοι πρὸς τοὺς Φράγκους πάντοτε τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν καὶ τὴν ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτῶν ἐξουσίαν εὑρισκομένην χώραν, τὸν Μορέαν εἶχον ἀνὰ στόμα· ἐκ τούτων δ' ἑρμηνεύεται τοῦτο μὲν ἡ ἐξάπλωσις τοῦ ὀνόματος Μορέας ἐπὶ πᾶσαν τὴν ὑπὸ τοὺς Φράγκους χερσόνησον, τοῦτο δὲ ἡ ἀντίθεσις αὐτοῦ μέχρι σήμερον ἐν Μάνῃ. Ταῦτα περὶ τοῦ πολυκρότου τούτου ὀνόματος.

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΙΣ

Ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ εἰς τὴν Γραμματικὴν τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς σελ. 21 διισχυρίσθην, ὅτι, μετὰ τὴν ἐξίσωσιν τῶν μακρῶν καὶ βραχέων φωνηέντων, αἱ πρότερον μακραὶ καὶ περισπώμεναι συλλαβαὶ δὲν ἠδύναντο νὰ διαστέλλωνται τῶν ὀξυτονουμένων καὶ δὴ συνέπεσον ὁ περισπώμενος καὶ ὀξὺς τόνος. Τοῦ φαινομένου δὲ τούτου τὰς πρώτας ἀρχὰς ἐνόμισα ὅτι ἀνεῦρον ἐν τοῖς παραδεδομένοις ὑπὸ Ἡρῳδιανοῦ Β′ 33 «*αἰδῶ*: Ἀρίσταρχος περισπωμένως ἀναγινώσκει ὁμοίως καὶ τὸ *ἠῶ*, καὶ ἡμεῖς δὲ αὐτῷ συγκατατιθέμεθα. Διονύσιος δὲ ὁ Σιδώνιος ὀξύνει. Πάμφιλος δὲ πάσας τὰς τοιαύτας αἰτιατικὰς περισπᾷ, *Λητῶ Πυθῶ*, ἐπεί φησιν Λητόα ἐστὶ καὶ Πυθόα. Διονύσιος δὲ ὁ Θρᾷξ κακῶς ἀνεγνωκέναι φησὶν Ἀρίσταρχον κατὰ τὸν περισπώμενον τόνον τὸ *αἰδῶ* καὶ *ἠῶ*, τὰ δ' ἄλλα κατ' ὀξεῖαν τάσιν, *Πυθώ Λητώ*· ἐχρῆν γὰρ ὁμοίως ἀνεγνωκέναι· οὐκ εὖ δὲ μέμφεται τῷ Ἀριστάρχῳ, εἴγε ἤδη διάφοροι αἱ εὐθεῖαι, *ἠώς*, *αἰδώς*, *Λητὼ* δὲ καὶ *Πυθώ*». Καὶ ἐν τοῖς ὑπὸ Ἀπολλωνίου περὶ Ἀντωνυμ. 112 «διστάσαι τὸν Ἀρίσταρχόν φασι περὶ τοῦ *ἠῶ*, καθὸ ἦν τὸ ἐντελὲς ἠόα». Ἂν, εἶπα, ὁ Ἀρίσταρχος ἐδίστασε περὶ τοῦ τόνου τοῦ *ἠῶ* καὶ οἱ εἰρημένοι Γραμματικοὶ οὕτως ἀντίθετα ἐπρέσβευον προκειμένου περὶ τονισμοῦ λέξεων εὐχρήστων ἐν τῇ τότε γλώσσῃ, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι κατὰ τὸν β′ π. Χ. αἰῶνα εἶχεν ἀρχίσει ὁ σάλος τῆς περισπωμένης καὶ ὀξείας τάσεως. Ἀλλὰ τὸ συμπέρασμα τοῦτο δέν μοι φαίνεται σήμερον ὀρθὸν διὰ τὸν ἑξῆς λόγον.

Τὰ θηλυκὰ εἰς εἰς -ώ (ἢ ῴ) καὶ εἰς -ώς ὀνόματα τῆς γ′ κλίσεως συνέπεσον διὰ φωνητικὴν αἰτίαν ἐν τῇ γενικῇ καὶ τοπικῇ (ἠχο(ί)ος - ἠχόος - ἠχοῦς ἠχό(ἰ)ι ἠχόι ἠχοῖ καὶ αἰδό(σ)ος - αἰδόος - αἰδοῦς αἰδό(σ)ι αἰδόϊ αἰδοῖ)· ἐκ δὲ τῶν ὁμοίων γενομένων τούτων πτώσεων προέκυψαν διάφοροι ἐπιδράσεις καὶ ἐξισώσεις ἀμφοτέρων τῶν τάξεων ἐπ' ἀλλήλας. Οὕτω π. χ. κατὰ τὰς αἰτιατικὰς τὴν (αἰδόα) - *αἰδῶ* τὴν (ἠόα) - *ἠῶ* ἐλέχθη ἄνευ τοῦ *ν* καὶ ἡ αἰτιατικὴ τῶν εἰς -ώ, *τὴν Λητὼ τὴν ἠχὼ* κτλ. ἀντὶ τῶν παλαιοτέρων μετὰ τοῦ *ν*, *Λητὼν Δαμὼν* κτλ., πρβλ. J. Schmidt ἐν Περιοδικῷ Kuhn Τ. κζ′, σελ. 377, ἔνθα καὶ τὰ τῆς νεωτέρας Ἀττικῆς *τὸν νεώ*, *τὸν λαγὼ* κτλ. παρατίθενται καὶ κατὰ *τὸν ἥρω* κττ. ἑρμηνεύονται· πρβλ προσέτι Ἡρῳδιαν. Φιλεταιρ. 439 «*τὸν λαγὼν* καὶ *τὸν νεών*, *τὸν νεὼ* καὶ *τὸν λαγὼ* ἄνευ τοῦ *ν* ἢ σὺν τῷ *ν*». Καὶ ἡ ὀνομαστικὴ δὲ *ἡ αἰδὼ* ἡ ὑπὸ Φιλητᾶ τοῦ διδασκάλου τοῦ Θεοκρίτου λεχθεῖσα (Ἡρῳδιαν. Β′ 763, 20) ἐσχηματίσθη κατὰ τὰς εἰς -ώ ὀνομαστικάς. Καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου ἐν τοῖς κανόσι μνημονευομένη κλητικὴ ὦ *αἰδοῖ*, Βεκκήρου Ἀνεκδ. 998, ἂν ὄντως ἐλέχθη, θὰ ἐσχηματίσθη πάντως κατὰ τὰς κλητικὰς τῶν εἰς ώ, *Λητοῖ*. Αἱ ἐξισώσεις αὗται φαίνεται ὅτι ἐπεξετάθησαν καὶ ἐπὶ τὸ εἶδος τοῦ τόνου τῶν αἰτιατικῶν τούτων καὶ δὴ ἐλέγετο καὶ τὴν αἰδὼ ἢ καὶ τὴν Λητῶ, καὶ ἐντεῦθεν ἡ σύγχυσις τοῦ γλωσσικοῦ αἰσθήματος τῶν Γραμματικῶν· πρβλ. καὶ Ἀθηναίου 9, 400· «Ξενοφῶν δ' ἐν Κυνηγετικῷ χωρὶς τοῦ *ν*, *τὸν λαγῶ*, καὶ *περισπωμένως*» ὃ ἴσως τὸ πρῶτον δεῖγμα τῆς μεταβάσεως. Ἡ κατ' ἀναλογίαν ἄρα ἐν τούτοις (πρβλ. καὶ *ἀμυγδάλη* ἐξ οὗ *ἀμυγδαλὴ* καὶ τέλος *ἀμυγδαλῆ* κατὰ τἆλλα τῶν φυτῶν ὀνόματα εἰς -*ῆ*) ἑρμηνευομένη ἐναλλαγὴ τῶν τόνων δὲν ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνωμέν τι καθολικὸν περὶ τῆς φωνητικῆς συγχύσεως αὐτῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Γραμματικῶν ἐκείνων, ἤτοι πρὸ Χριστοῦ.

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

Ἄσμενοι καταχωρίζομεν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν τὴν Περὶ τῶν μεταφορικῶν σχημάτων τοῦ Ἀριστοφάνους πραγματείαν τοῦ κ. Γουλιέλμου Pecz, καθηγητοῦ ἐν τῷ ἐν Κλαυδιουπόλει τῆς Οὐγγαρίας Πανεπιστημίῳ. Ἡ περὶ τοῦ Ἀριστοφάνους διατριβὴ αὕτη συντεταγμένη εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν εἶναι περιφανὲς τεκμήριον τῆς ἐπιμελοῦς καὶ ἐπιτυχοῦς καλλιεργίας, ἧς ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀρχαία τε καὶ νεωτέρα, ἀξιοῦται ἐν Οὐγγαρίᾳ. Μετ' εὐλόγου δ' εὐφροσύνης ἐμάθομεν ὅτι καὶ νέα ἕδρα συμπάσης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἤτοι ἀρχαίας, μέσης καὶ νεωτέρας, ἱδρύθη ἐν τῷ ἐν Βούδᾳ Πέστῃ Πανεπιστημίῳ, ἀναγνωριζομένης οὕτως ἐπισήμως τῆς ἑνότητος τῆς γλώσσης ἡμῶν ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου μέχρι σήμερον. Εἴθε δὲ ἀνὴρ οἷος ὁ ἐλλογιμώτατος φίλος κ. Pecz, ὅστις ὡς γνωστὸν καὶ λαλεῖ τὴν ἡμετέραν νέαν γλῶσσαν ἀπταίστως, ν' ἀναλάβῃ τὸ μέγα καὶ ἔνδοξον τοῦτο ἔργον.

Γ. Ν. Χ.

ΤΑ ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΑ ΣΧΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ

ΠΑΡΑΒΑΛΛΟΜΕΝΑ ΠΡΟΣ ΤΑ ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΑ ΣΧΗΜΑΤΑ

ΤΟΥ ΑΙΣΧΥΛΟΥ, ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΚΑΙ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

Εἰσαγωγή (1).

Ἐπειδὴ ἐν τῇ παρούσῃ διατριβῇ ὁρμῶμαι ἐκ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν, ἀφ' ὧν καὶ ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τοῦ περὶ τρόπων συγγράμματός μου, ἐπάναγκες θεωρῶ νὰ συγκεφαλαιώσω ἐν τοῖς ἑπομένοις τὰς ἐκεῖ ἐξη-

(1) Ἡ διατριβὴ αὕτη περὶ τῶν μεταφορικῶν σχημάτων τοῦ Ἀριστοφάνους εἶναι συνέχεια συγγράμματός μου ἐπιγραφομένου· «Beiträge zur vergleichenden Tropich der Poesie. Erster Theil: Systematische Vorstellung der Tropen des Aeschylus, Sophocles und Euripides mit einander verglichen und in poetischer und culturhistorischer Rücksicht behandelt» (Berliner Studien für classische Philologie und Archäologie. Dritter Band. Drittes Heft. Berlin, Calvary, 1886), περὶ οὗ, καθ' ἃ ἠξεύρω, ἐπραγματεύθησαν καὶ ἐξήνεγκον κρίσιν οἱ ἑξῆς λόγιοι· *H. Ziemer* ἐν τῷ παραρτήματι τῶν ἀριθ. 5-6 τοῦ Neuer Philologischer Anzeiger

γήσεις μου. Πραγματευόμενος τὰ μεταφορικὰ σχήματα διακρίνω δύο ἐπόψεις, τὴν γλωσσικὴν καὶ τὴν τῆς ἱστορίας τῶν γραμμάτων. Ἡ γλωσσικὴ ἔποψις ἐν σχέσει πρὸς τὴν ῥητορικήν, γραμματικὴν καὶ λεξικογραφίαν πραγματεύεται τὰ μεταφορικὰ σχήματα, παρατηροῦσα ἢ τί ὑπὸ τῶν μεταφορικῶν σχημάτων εἰκονικῶς ἐκφράζεται, ἢ ὑπὸ ποίας λεξικῆς ὕλης εἰκονικῶς τι ἐν τοῖς μεταφορικοῖς σχήμασι παριστάνεται. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἱστορίας τῶν γραμμάτων μέχρι τοῦ νῦν, οἱ μὲν ἄλλοι μόνην τὴν ψυχολογικὴν ἀρχήν, τὸ καλούμενον tertium comparationis, ἐπραγματεύθησαν, ἡμεῖς δὲ ἐξηγήσαμεν; ὅτι τῶν γλωσσικῶν ἐπόψεων καὶ τῆς πραγματείας τοῦ tertium comparationis σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ ἔποψις ἐκείνη τῆς ἱστορίας τῶν γραμμάτων, καθ' ἣν τὰ μεταφορικὰ σχήματα θεωροῦνται ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν ποιητικήν. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔποψιν ἐξηγήσαμεν πρῶτοι τὰ μεταφορικὰ σχήματα ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι. Πρὸς τούτοις ἐξηγῶ αὐτόθι τὴν οὐσίαν τῶν μεταφορικῶν σχημάτων παρατηρῶν ἅμα τινὰ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ἀντικειμένου, τέλος δὲ συμπαραθέσας τὴν ὕλην συστηματικῶς συνάγω ἐξ αὐτῆς συμπεράσματα ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν ποιητικήν, καὶ ἐξακριβῶ τὴν πολυχρωμίαν τῆς ποιήσεως, τὰ συμπλέγματα τὰ ἐκ διαφόρων μεταφορικῶν σχημάτων

1886· *Ernst Maass* ἐν ἀριθ. 32 τοῦ Deutsche Litteraturzeitung (ἀπάντησις καὶ ἀνταπάντησις αὐτόθι ἐν ἀριθ. 38)· *H. St.* ἐν ἀριθ. 37 τοῦ Litterarisches Centralblatt, 1886· *Théodore Reinach* ἐν ἀριθ. 42 τοῦ Revue Critique d'histoire et de Littérature, 1886· *Wecklein* ἐν ἀριθ. 52 τοῦ Berliner Philologische Wochenschrift, 1886· *Hammer* ἐν ἀριθ. 10 τοῦ Philologischer Anzeiger, 1887, καὶ *G. Rappold* ἐν σελ. 690-692 τοῦ Zeitschrift f. d. öst. Gymnasien, 1887. Ἕκαστος τῶν ἐπικριτῶν εὗρέ τι ἀποδοχῆς ἄξιον ἐν τῷ συγγράμματί μου — καὶ αὐτὸς ὁ Maass, ὅστις ἴσως ἥκιστα εὐνοϊκῶς περὶ τούτου κρίνει, ταῦτα παρατηρεῖ· «Sonst manche feine Beobachtung, z. B. das über die Polychromie . . . gesagte, und andere mehr» — ἀλλὰ ἰδιαιτέραν χαρὰν προὐξένησέ μοι ἡ μετὰ προθύμου ἀποδοχῆς καὶ εὐνοίας γεγραμμένη κρίσις τοῦ Ziemer, ἐν ᾗ μεταξὺ ἄλλων καὶ ταῦτα ἀποφαίνεται. Diese Aufgabe (τοῦτ' ἔστιν ἡ πραγματεία τῶν μεταφορικῶν σχημάτων ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν ποιητικήν) hat der Verf. mit grosser Schärfe und Klarheit gelöst und gelangt so zu Resultaten, . . . die durch ihre Neuheit überraschen. . . . Die vom Verf. gegebene Anregung halten wir . . . . für so fruchtbar, den von ihm befolgten Grundsatz so billigenswerth, dass wir hoffen, sein Vorbild wird andere zur Weiterarbeit in seinem Sinne anregen».

συνιστάμενα καὶ τὰ διπλᾶ μεταφορικὰ σχήματα. Τὴν μεταφοράν, τὴν ἀλληγορίαν καὶ παραβολὴν ὀνομάζω μεταφορικὰ σχήματα τῆς ἀναλογίας, ἀλλ' ὀφείλω ἐδῶ κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Rappold ἔτι τὴν διόρθωσιν, ὅτι παρὰ τὰ μεταφορικὰ σχήματα τῆς ἀναλογίας, ἅτινα ἐρείδονται ἐπὶ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι τῇ γεωμετρικῇ ἀναλογίᾳ ὁμοίου, ἐν τῇ μεταφορᾷ οὐχὶ τὸ ποσὸν ἀλλὰ τὸ προϊὸν τῶν ἐξωτερικῶν μερῶν εἶναι ἴσον τῷ προϊόντι τῶν ἐσωτερικῶν μερῶν· ὑπάρχει λοιπὸν ἐν τῇ μεταφορᾷ ἐκ τῆς γεωμετρικῆς ἀναλογίας· $\alpha : \beta = A : B$ οὐχὶ $\alpha + B$ ἀντὶ $\alpha : \beta$ ἢ $A + \beta$ ἀντὶ $A : B$, ἀλλὰ $\alpha \times B$ ἀντὶ $\alpha : \beta$ ἢ $A \times \beta$ ἀντὶ $A : B$.

Τὸ πλεῖστον μέρος τῶν συγγραμμάτων τῶν ἐν τῷ πρώτῳ παραρτήματι ταύτης τῆς διατριβῆς ἀναφερομένων πραγματεύεται τὰ μεταφορικὰ σχήματα ἐν σχέσει πρὸς τὴν γλῶσσαν· ἀναφορικῶς δὲ πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν γραμμάτων μόνον τὰ τοῦ *Müller*, *Blümner* καὶ *Hirzel*. Τούτων δ' ὁ μὲν Müller οὐδεμίαν ποιεῖται μνείαν τοῦ συγγράμματός μου, ὁ δὲ Blümner μόνον ὡς πρὸς τὴν διάταξιν τῆς ὕλης, ἐπαγγελλόμενος ἐν μέλλοντι χρόνῳ νὰ συναγάγῃ ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν γραμμάτων συμπεράσματα, ἀλλ' ὁ Hirzel ἀποδέχεται εἰλικρινῶς τὰς ἀρχάς μου καὶ ὡς πρὸς τὴν διάταξιν τῆς ὕλης καὶ ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς πραγματεύσεως αὐτῆς, καὶ λέγει μεταξὺ ἄλλων καὶ ταῦτα· «Ein jeder dieser Wege (ὅ ἐστιν ἕκαστος τρόπος τῆς πραγματεύσεως τῶν μεταφορικῶν σχημάτων) hat zu irgend einem lohnenden Ziele geführt; am lehrreichsten und fruchtbringendsten wird aber zweifellos die Untersuchung, wenn in ihr die Principien maassgebend sind, die Pecz in seiner Darstellung der Tropen des Aeschylus, Sophokles und Euripides verfolgt hat. Er geht von der vichtigen Tatsache aus, dass die poetischen Bilder die natürlichen Erzeugnisse des betreffenden Zeitgeistes, der betreffenden poetischen Richtung und des Geistes des betreffenden Dichters sind, dass sie als solche nur in einer derartigen Rücksicht behandelt werden können, und stellt deshalb die Proportionstropen (Metapher, Gleichniss, Allegorie) sowie die unter den Begriff der Synekdoche und Metonymie fallenden Bilder des einzelnen Dichters nach sachlichen Gruppen zusammen, um dann seine Schlüsse zie-

hen zu können, die sich für die Culturgeschichte, für die Beanlagung des Dichters und für den poetischen Wert der von ihm gebrauchten Tropen ergeben».

Ὡς ἐν τῷ συγγράμματί μου τὰ μεταφορικὰ σχήματα τῶν ἑλλήνων τραγικῶν πραγματευομένῳ οὕτω καὶ ἐν τῇ παρούσῃ διατριβῇ ἔλαβον ὡς βάσιν τὸ ἔργον «Poetarum scenicorum græcorum Aeschyli Sophoclis Euripidis et Aristophanis fabulæ superstites et perditarum fragmenta» (Editio quinta correctior. Teubner, 1869) τοῦ *Dindorf*, καὶ διαιρῶ τὰ μεταφορικὰ σχήματα τοῦ Ἀριστοφάνους εἰς τὰ ἑπόμενα συμπλέγματα. Αἱ κατηγορίαι τῆς *συνεκδοχῆς*· ὁ ἄνθρωπος, ἡ μαγειρική, τὸ φαγητὸν καὶ τὸ ποτόν, ἡ μυθολογία, ὁ πόλεμος, ὁ πολιτικὸς βίος, ἡ ναυτιλία· αἱ κατηγορίαι τῆς *μετωνυμίας*· ὁ ἄνθρωπος, ἡ μαγειρική, τὸ φαγητὸν καὶ τὸ ποτόν, ὁ πόλεμος, ὁ πολιτικὸς βίος, ἡ κηπουρικὴ καὶ ἡ γεωργία, ἡ φύσις σὺν ταῖς ἑπομέναις ὑποδιαιρέσεσιν· τὸ ὕδωρ, τὰ μετεωρολογικὰ φαινόμενα· αἱ κατηγορίαι τῶν *μεταφορικῶν σχημάτων τῆς ἀναλογίας*· ὁ ἄνθρωπος, ἡ οἰκία, ἡ μαγειρική, τὸ φαγητὸν καὶ τὸ ποτόν, τὰ ἀνθρώπινα ἐπιτηδεύματα ἐν γένει, ἡ θρησκεία, ἡ μυθολογία, οἱ ἀγῶνες, τὸ ᾆσμα, ἡ μουσική, ὁ χορός, ἡ ποίησις, τὸ θέατρον, ἡ χώνευσις τοῦ χαλκοῦ, ἡ κηροπλαστική, ἡ ζωγραφική, ἡ ξυλουργικὴ καὶ ἡ σιδηρουργική, ἡ ὑφαντουργία, ἡ ἱματουργία, ἡ ἰατρική, ὁ πόλεμος, ὁ πολιτικὸς βίος, ἡ θήρα, ἡ ἁλιευτική, ἡ ἱπποτροφία καὶ ἡ ἱπποδρομία, ἡ κτηνοτροφία, ἡ μελισσουργία, ἡ κηπουρικὴ καὶ ἡ γεωργία, ἡ ἀμπελουργία, ἡ ἐμπορία, ἡ ναυτιλία, ἡ φύσις σὺν ταῖς ἑπομέναις ὑποδιαιρέσεσιν· αἱ γενικαὶ ἰδιότητες τῆς φύσεως, τὰ ζῷα, τὰ φυτά, τὸ πῦρ, τὸ ὕδωρ, τὰ μετεωρολογικὰ φαινόμενα.

A. SYNECDOCHE.

I. Homo.

1. *Caput pro homine.* ὦ μιαρὰ κεφαλή. Ἀχαρν. 285.

2. *Coma pro capite.* νοῦς οὐκ ἔνι ταῖς κόμαις ὑμῶν. Ἱππ. 1121-1122.

3. *Anus pro homine.* πολλοῖς γ' ὑπολίσφοις πυγιδίοισιν ἐχαρίσω. Ἱππ. 1368.

4. *Cunnus pro filia.* 1. ἐκτραφεὶς γε κύσθος ἔσται. Ἀχ. 782. 2. τὸν θυγατέρος χοῖρον ἀνδρός μοι τυχεῖν. Θεσμ. 289,

5. *Cunnus pro scorto.* V. C, XXI, 14, 2.

II. Culinarum artes, cibus et potio.

Orbis pro placenta. κἀμοὶ πλακοῦντος τυρόνωτον δὸς κύκλον. Ἀχ. 1125.

III. Mythologia.

1. *Os pro Musis.* V. C, XXV, 6.

2. *Faux pro Heracle.* ὦ μιαρὰ φάρυγξ (caupona Heraclem alloquitur). Βατρ. 571.

3. *Pes pro Aeaco.* ἐφ' ἃς ἐγὼ (Aeacus loquitur) δρομαῖον ὁρμήσω πόδα. Βατρ. 478.

IV. Bellum.

Orbis pro clypeo. φέρε δεῦρο γοργόνωτον ἀσπίδος κύκλον. Ἀχ. 1124.

V. Res publica.

1. *Facies pro populo.* τὸ τοῦ δήμου πρόσωπον μακκοᾷ καθήμενον. Ἱππ. 396.

2. *Noctua nummo impressa pro nummo.* V. C, XXXII, 6, 2.

VI. Navigatio.

Navis pro columbario navis. V. C, XXXI, 4.

B. ΜΕΤΟΝΥΜΙΑ.

I. Homo.

1. *Corpus pro homine.* V. C, XXXI, 30.

2. *Calceus pro homine.* οὐκ ἔνι οὐδ' ἐν ὀφθαλμοῖσιν αἰδὼς τῶν παλαιῶν ἐμβάδων. Σφη. 446-447.

3. *Calceus persicus pro pede.* οὐ πρὸς τὸν ὄροφον ἀνατενῶ τὰ Περσικά. Λυσιστρ. 229.

4. *Venter pro mente.* ποτέχετ' ἐμὶν τὰν γαστέρα (Megarensis dicit filiabus esurientibus). 'Αχ. 733.

5. *Senectus pro loquacitate.* V. C, IV, 31.

6. *Ansa clypei Cleonymi pro Cleonymo.* V. C. XXXII, 6, 10, 3.

II. Culinarum artes, cibus et potio.

Vinum pro temulentia. πράγματ' αὖ δεῖ καὶ δίκας ἔχειν διὰ τὸν σὸν οἶνον. Σφ. 1392-1393.

III. Bellum.

1. *Clypeus pro bello.* 1. V. C, XXXII, 6, 14. 2. δεινὰ γὰρ . . . . . λαλεῖν γυναῖκας οὔσας ἀσπίδος χαλκῆς πέρι. Λυσιστρ. 626-627.

2. *Ares pro pugnandi cupiditate.* βλέπειν γὰρ ἄντικρυς δόξεις μ' Ἄρη. Πλουτ. 328.

IV. Res publica.

1. *Urbs pro civibus.* ἡ πόλις γὰρ ὠχριῶσα κἀν φόβῳ καθημένη. Εἰρ. 642.

2. *Horologium et aqua pro judicio.* ταῦτα πῶς εἰκότα, γέροντ' ἀπολέσαι, πολιὸν ἄνδρα, περὶ κλεψύδραν. 'Αχ. 692.

V. Hortorum agrorumque cultus.

Aestas pro segete. V. C, XXVIII, 17.

VI. Natura.

a. Aqua.

Achelous pro aqua. σὸν ἔργον, ὦχελῷε. Λυσιστρ. 381.

b. Ea, quæ caelo apparent.

Hirundo pro vere. δεῖσθαι δ' ἔοικεν οὐκ ὀλίγων χελιδόνων. 'Ορν. 1417.

C. TROPI PROPORTIONALES

I. Homo.

1. *Oculus.* 1. ὄμμα (lux) γὰρ αἰθέρος ἀκάματον σελαγεῖται. Νεφ. 285. 2. ὀφθαλμὸν (lucem) οὐδεὶς τὸν σὸν (sc. τοῦ λύχνου) ἐξείργει δόμων. 'Εκκλ. 11,

2. *Virgo, parere, fetum exponere, puella, educare, instituere.* παρθένος γὰρ ἔτ' ἦ κοὐκ ἐξῆν πώ μοι τεκεῖν, ἐξέθηκα, παῖς δ' ἑτέρα τις λαβοῦσ' ἀνείλετο, ὑμεῖς δ' ἐξεθρέψατε γενναίως κἀπαιδεύσατε (quum mihi non liceret fabulam agere meo nomine, alii agendam traditi). Νεφ. 530-532.

3. *Susurrare.* ὁπόταν πλάτανος πτελέᾳ ψιθυρίζῃ.

4. *Irritare, redimiculum frontis.* V. III, 8.

5. *Incubare*. V. XX, 3.

6. *Timor*. ὑπὸ τοῦ δέους δὲ τῆς μαρίλης μοι συχνὴν ὁ λάρκος ἐνετίλησεν. Ἀχ. 350 - 351.

7. *Gemere*. ἦν δ' ἂν ἡ πόλις πλέα . . . στοᾶς στεναχούσης (*plenum esse*) Ἀχ. 545 - 548.

8. *Mulier gravida, ciborum peculiarium cupida*. 1. οὕτω κιττῶ (cupiditate flagro) διὰ τῶν σανίδων μετὰ χοιρίνης περιελθεῖν. Σφ. 349. 2. ἀλλ' οὖν ὑμεῖς γ' οἱ κιττῶντες (cupiditate flagrantes) τῆς εἰρήνης σπᾶτ' ἀνδρείως. Εἰρ. 497 - 498.

9. *Partum perdere*. 1. φροντίδ' ἐξήμβλωκας (excussisti). Νεφ. 137. 2. εἰπέ μοι τὸ πρᾶγμα τοὐξημβλωμένον (qnod excussi) Νεφ. 139.

10. *Infeliciter parere*. ἡ πόλις γὰρ δυστοκεῖ (male habet). Βατρ. 1423.

11. *Mori*, 1. ὀλίγου τ' ἀπέθανον (pessum ierunt) ἄνθρακες Παρνήσιοι. Ἀχ. 348. 2. τὸ τρυβλίον τὸ περυσινὸν τέθνηκέ (frangi) μοι. Βατρ. 985 - 986.

12. *Partus et fortuna*. ὦ λαμπρὸν ὄμμα τοῦ τροχηλάτου λύχνου . . . . . γονάς (originem) τε γὰρ σὰς καὶ τύχας δηλώσομεν. Ἐκκλ. 1 - 3.

13. *Mater*. κίθαρίν τε ματέρ' ὕμνων. Θεσμ. 124.

14. *Clamare*. τὸ πρᾶγμα φανερόν ἐστιν· αὐτὸ γὰρ βοᾷ (manifestum esse) Σφ. 921.

15. *Somno excitare*. Γοργόν' ἐξήγειρεν (amisit) ἐκ τῆς Ἀσπίδος. Ἀχ. 1181.

16. *Vigilare, vivere*. τουτὶ τὸ πῦρ ἐγρήγορεν θεῶν ἕκατι καὶ ζῇ. Λυσιστρ. 306.

17. *Ructare*. ὡς θερμὸν ἡ μιαρὰ (sc. ἐριώλη) τί μου κατήρυγεν (tetigit) Σφ. 1151.

18. *Cacare*. τὠφθαλμῷ μου προσετίλησεν (fastum eiaculatus est sc. ventriculus). Νεφ. 411.

19. *Mingere*. ἅπαξ προσουρήσαντα (periclitantes) τῇ τραγῳδίᾳ. Βατρ. 95.

20. *Balbutire*. τί βάρβιτος λαλεῖ κροκωτῷ (quid barbito re est cum crocota). Θεσμ. 137 - 138.

21. *Garrire*. οὐ λαλεῖς (sc. ὦ λύχνε) τοῖς πλησίον. Ἐκκλ. 16.

22. *Ridere*. ὥστε σὲ . . . ὁπόσ' ἐστὶ φυτὰ προσγελάσεται λαβόντ' ἄσμενα. Εἰρ. 596-597.

23. *Iracunde reculcitrare*. πίθος πληγεὶς ὑπ' ὀργῆς ἀντελάκτισεν πίθῳ. Εἰρ. 613.

24. *Juvenis*. ὁ δ' ἄρτος ἀπὸ χοίνικος ἰδεῖν μάλα νεανίας (magnus). Λυσιστρ. 1209

25. *Aequalis*, *amicus*. ἀπολεῖς ἄρ' ὁμήλικα τόνδε φιλανθρακέα (de corbe dictum, qua carbonarius per multos annos usus est). Ἀχ. 336.

26. *Lana*, *stragulum villosum*. εἴ τινα πόλιν φράσειας ἡμῖν εὔερον (tenellam), ὥσπερ σισύραν ἐγκατακλινῆναι μαλθακήν. Ὀρν. 121-122. **Similitudo.**

27. *Laneum et pelliceum stragulum*. πῶς οὖν τις ἂν σώσειε τοιαύτην πόλιν, ᾗ μήτε χλαῖνα μήτε σισύρα (nec bonnus nec malus vir) συμφέρει; Βατρ. 1458-1459.

28. *Praecingere*. τοῦτον τέως τὸν ἄνδρα περιεζώσατο (usus est). Εἰρ. 687.

29. *Divitiae*. ἔοικας, ὦ πρεσβῦτα, νεοπλούτῳ (fervens) τρυγί. Σφ. 1309.

30. *Phormisius*, *qui barbam longam habuit*. κἄπειθ' ὑπερβαίνουσά τις ἀναβαλλομένη δείξειε τὸν Φορμίσιον (cunnum). Ἐκκλ. 96-97.

II. Domus.

1. *Septum* (*panem rotundare*, *ex aere liquefacto formare*). ὅς ἕτοιμος σοῦ τοῦ τε ποιητοῦ τοῦ καλλιεποῦς κατὰ τοῦ θριγκοῦ (in nates) ξυγγογγύλας (rotundatum) καὶ ξυστρέψας τουτὶ τό πέος χοανεῦσαι (infundere). Θεσμ. 59-62.

2. *Ostium obserare*. 1. νῦν μὲν γὰρ οὗτος βεβαλάνωκε τὴν θύραν (cacare non possum). Ἐκκλ. 361. 2. μή με περιίδῃς διαρραγέντα μηδὲ βεβαλανωμένον (obserato podice). Ἐκκλ. 369-370.

3. *Januam pultare*. ὁ δ' ἤδη τὴν θύραν ἀπεῖχε κρούων ὁ κοπρεαῖος (cacaturiebam). Ἐκκλ. 316-317.

4. *Canis dentes restringeus*. κᾆτ' ἐπειδὴ 'γνωσαν ὑμᾶς αἱ πό-

λεις. ὧν ἄρχετε ἠγριωμένους ἐπ' ἀλλήλοισι καὶ σεσηρότας (iratos). Εἰρ. 619-620.

5. *Rabiosus canis mordens*. ἰοὺ ἰοῦ τοῦ καπνοῦ . . . ὥσπερ κύων λυττῶσα τὠφθαλμὼ δάκνει. Λυσιστρ. 295-298. **Similitudo.**

6. *Catuli ova arrodentes*. οὐδ' οἱ Μεγαρῆς δρῶσ' οὐδέν· ἕλκουσιν δ' ὅμως γλισχρότατα σαρκάζοντες ὥσπερ κυνίδια. Εἰρ. 481-482. **Similitudo.**

7. *Lucerna*. καὶ διαστίλβονθ' ὁρῶμεν ὥσπερ ἐκ καινοῦ λυχνούχου (non ἐν καινῷ λυχνούχῳ, v. supplementa in vol. tertio) πάντα τῆς ἐξωμίδος. 'Αποσπ. 8. **Similitudo.**

8. *Ellychnium contrahere*. ὁ δ' ἥλιος τὴν θρυαλλίδ' εἰς ἑαυτὸν εὐθέως ξυνελκύσας (deficiens) οὐ φανεῖν ἔφασκεν ὑμῖν. Νεφ. 584-586.

9. *Scintilla*. 1. βάλλουσιν ὥσπερ φέψαλον. Σφ. 227. **Similitudo.** 2. ἀλλ' οὐδὲ μοιχοῦ καταλέλειπται φεψάλυξ. Λυσιστ. 107.

10. *Accendere*. 1. τὸν Πόλεμον ἐκζωπυρήσετ' (excitabitis) ἔνδοθεν κεκραγότες. Εἰρ. 400. 2. εἰ νὴ τὼ θεὼ με ζωπυρήσεις (irritabis). Λυσιστρ. 682.

11. *Inflammare*. ῥιπίζει (irritat), κερδῶν ἰδίων ἐπιθυμῶν, Βατρ. 360.

12. *Inflammare*, *scintilla*, *flatu excitare*, *fumus*. ἐξέφλεξε (irritavit) τὴν πόλιν, ἐμβαλὼν σπινθῆρα (causam) μικρὸν Μεγαρικοῦ ψηφίσματος, κἀξεφύσησεν (excitavit) τοσοῦτον πόλεμον ὥστε τῷ καπνῷ (malis) πάντας Ἕλληνας δακρῦσαι. Εἰρ. 608-611.

13. *Ilex incensus*. σὺ δ' εὐθὺς ὥσπερ πρῖνος ἐμπρησθεὶς βοᾷς. Βατρ. 859. **Similitudo.**

14. *Carbo ilignus scintilla flabellum*. V. III, 8.

15. *Carbo semiustus*. οἷον αὖ μέλας τις ὑμῖν θυμάλωψ (furor) ἐπέζεσεν. 'Αχ. 321.

16. *Pruna*. διὰ τοῦτ' οὐθ' ὁτιή σου τῆς ἀνθρακιᾶς (opes) ἀπολαύει. 'Ιππ. 780.

17. *Scopis verrere*. ὦ Ζεῦ, τί ποτε βουλεύει ποιεῖν; κατάθου τὸ κόρημα (bellum)· μὴ 'κκόρει (facias hominibus privatam) τὴν 'Ελλάδα. Εἰρ. 58-59.

18. *Vestes redolendi causa cum pomis in arcas recon-*

dere. τὰ νοήματα σώζεσθ' αὐτῶν, ἐσβάλλετέ τ' ἐς τὰς κιβωτοὺς μετὰ τῶν μήλων (penitus in animis recondite). κἂν ταῦτα ποιῆθ', ὑμῖν δι' ἔτους τῶν ἱματίων ὀζήσει δεξιότητος (sententiae vestrae dexteritatem habebunt). Σφ. 1055-1059.

III. Culinarum artes, cibus et potio.

1. *Amphora capax.* πόθεν ἂν λάβοιμι ῥῆμα μυριάμφορον (praedicans); Εἰρ. 521.

2. *Panem rotundare.* 1. V. XXXI, 3. 2. V. II, 1.

3. *Prandere, depsere, pisces adponere.* πρὸς τούτοις ἀριστώσῃ (sc. τῇ πόλει) τὸν Πειραιᾶ προσέμαξεν (acquisivit), ἀφελὼν τ' οὐδὲν τῶν ἀρχαίων ἰχθῦς (bona) καινοὺς παρέθηκε. Ἱππ. 815-816.

4. *Prandium modici sumptus dare, mandere.* ὃς ἀπὸ σμικρᾶς δαπάνης ὑμᾶς ἀριστίζων (modica arte comica vos delectans) ἀπέπεμψεν, ἀπὸ κραμβοτάτου στόματος μάττων (parvo ingenio dicens) ἀστειοτάτας ἐπινοίας. Ἱππ. 538-539.

5. *Gallinas digitis tentare.* τὰν ἅσπερ πάλαι δεόμεθα καὶ βλιμάδδομες (captamus). Λυσιστρ. 1163-1164.

6. *In frusta discerpere.* καλῶς γ' ἂν οὖν τι πρᾶγμα προσπεσόν σοι ὠμοσπάρακτον (tractare) παραλαβὼν μεταχειρίσαιο χρηστῶς. Ἱππ. 344-345.

7. *Farcimen facere, condire, culinarum artes,* χόρδευ' (turba) ὁμοῦ τὰ πράγματα ἅπαντα, καὶ τὸν δῆμον ἀεὶ προσποιοῦ ὑπογλυκαίνων (demulcens) ῥηματίοις μαγειρικοῖς (artificiosis). Ἱππ. 214-215.

8. (*Carbo ilignus, scintilla, irritare, ventus secundus, flabellum*) *pisciculi torrendi, muriam Thasiam miscere* (*redimiculum frontis*), *depsere.* οἷον ἐξ ἀνθράκων πρινίνων φέψαλος ἀνήλατ', ἐρεθιζόμενος (ventilata) οὐρίᾳ (ventilante) ῥιπίδι, ἡνίκ' ἂν ἐπανθρακίδες ὦσι παρακείμεναι, οἱ δὲ Θασίαν ἀνακυκῶσι λιπαράμπυκα (pinguem), οἱ δὲ μάττωσιν, οὕτω σοβαρὸν ἐλθὲ μέλος εὔτονον ἀγροικότερον ὡς ἐμὲ λαβοῦσα τὸν δημότην. Ἀχ. 665-675. **Similitudo.**

9. *Caules succidere et deglutire, sorbilionem haurire,*

τοὺς καυλοὺς (partem plurimam) τῶν εὐθυνῶν ἐκκαυλίζων (surripiens) καταβροχθίζει (furatur), κάμφοῖν χεροῖν μυστιλᾶται (furatur) τῶν δημοσίων. Ἱππ. 824-827.

10. *Cepam valvulis eximere.* τῶν κφδίων, ἃ 'λάμβαν' αὐτὸς ἐξαπατῶν, ἐκβολβιῶ (detraham). Εἰρ. 1122-1123.

11. *Condire.* οἵπερ ἁρμονίαν ἐχύμισαν (temperarunt). Θεσμ. 162.

12. *Bullire, exundare, lignum subducere, despumare.* ἀνὴρ παφλάζει, παῦε παῦ', ὑπερζέων (iratus)· ὑφελκτέον τῶν δαλίων, ἀπαρυστέον (sedare) τε τῶν ἀπειλῶν ταυτηί. Ἱππ. 919-922.

13. *Fermentari, diluere, depsere.* καὶ μὴν ὀργῶ (gestio), νὴ τὸν Δία, καὶ προπεφύραται (praeparata est) λόγος εἷς μοι, ὃν διαμάττειν (habere) οὐ κωλύει. Ὀρν. 462-463.

14. *Diluere.* 1. οὐδ' ἂν μαλακὴν φυρασάμενος (modulatus) τὴν φωνήν. Νεφ. 979. 2. ἔστιν κακόν μου μέγα τι προπεφυραμένον (praeparatum est) Θεσμ. 75.

15. *Torrere.* ξυσταθεύσω (excruciabo) τοῦτον. Λυσιστρ. 844.

16. *Torrere, versare.* σὸν ἔργον ἤδη τοῦτον ὀπτᾶν καὶ στρέφειν (excruciare). Λυσιστρ. 839.

17. *Arefacere. beta alba, sucum exprimere, miscere.* ἴσχνανα (attenuavi) μὲν πρώτιστον αὐτὴν (sc. τὴν τέχνην) καὶ τὸ βάρος ἀφεῖλον ἐπυλλίοις καὶ περιπάτοις καὶ τευτλίοισι λευκοῖς, χυλὸν διδοὺς στωμυλμάτων, ἀπὸ βιβλίων ἀπηθῶν· εἶτ' ἀνέτρεφον μονῳδίαις, Κηφισοφῶντα μιγνύς· εἶτ' οὐκ ἐλήρουν ὅ τι τύχοιμ', οὐδ' ἐμπεσὼν ἔφυρον. Βατρ. 741-945.

18. *Sucus miscere.* μῖξον δ' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας . . . . φιλίας χυλῷ (affectu), καὶ ξυγγνώμῃ τινὶ πραοτέρᾳ κέρασον (da) τὸν νοῦν. Εἰρ. 996-999.

19. *Jus.* τὸν ζωμὸν (sucum) αὐτῆς προπεσὼν ἐκλάψεται. Εἰρ. 885.

20. *Jus, quod καρύκη vocatur, facere.* ὁτιὴ λέγειν οἷός τε κἀγὼ καὶ καρυκοποιεῖν (blandiloquentem esse). Ἱππ. 343.

21. *Pultem facere.* V. XXXII, f, 3.

22. *Gustare.* ταύτην (sc. comoedium) σοφώτατ' ἔχειν τῶν ἐμῶν κωμῳδιῶν πρώτους ἠξίωσ' ἀναγεῦσ' (spectare) ὑμᾶς. Νεφ. 522-523.

23. *Edere acetum.* ἡδέως φάγοις ἂν ἐξ ὄξους δίκην (litem exacerbatam intenderes). Σφ. 1367.

24. *Devorare.* καὶ πῶς ἐγὼ Σθενέλου φάγοιμ' ἂν (audirem) ῥήματα; Ἀποσπ. 151.

25. *Devorare, maturitatem fici premendo tentare, ficus immatura et matura.* τὰ κοινὰ πρὶν λαχεῖν κατεσθίεις (furaris), κἀποσυκάζεις (tentas) πιέζων τοὺς ὑπευθύνους σκοπῶν ὅστις αὐτῶν ὠμός (non paratus) ἐστιν ἢ πέπων (paratus) ἢ μὴ πέπων. Ἱππ. 258 - 260.

Ligurrire. οἱ δὲ ξύμμαχοι ὡς ἤσθηνται τὸν μὲν σύρφακα τὸν ἄλλον ἐκ κηθαρίου λαγαριζόμενον καὶ τραγαλίζοντα (frutentem) τὸ μηδέν. Σφ. 673 - 674.

27. *Sorbere.* 1. ἐγὼ γάρ φημί σοι παρέξειν, ὦ Δῆμε, μηδὲν δρῶντι μισθοῦ τρυβλίον ῥοφῆσαι (frui abunde), Ἱππ. 904 - 905. 2. ἤν τις ἀστράτευτος ὢν ἐκροφῇ (aufert) τὸν μισθὸν ἡμῶν. Σφ. 1117 - 1118.

28. *Sorbere e catino.* ἐγὼ γάρ φημί σοι παρέξειν, ὦ Δῆμε, μηδὲν δρῶντι μισθοῦ τρυβλίον ῥοφῆσαι (frui abunde). Ἱππ. 904-905.

29. *Evomere, digitos vomendi causa in guttur immittere.* ἔπειτ' ἀνάγκάζω πάλιν ἐξεμεῖν (reddere) ἅττ' ἂν κεκλόφωσί μου, κημὸν καταμηλῶν (evacuans). Ἱππ. 1147 - 1150.

30. *Lac bibere.* πλὴν κωλαγρέτου γάλα (pecuniam) πίνειν (accipere). Σφ. 724.

31. *Malum granatum enucleare.* 1. λήσεις σεαυτὸν τὰς πόλεις ἐκκοκκίσας (desertum facere) Εἰρ. 63. 2. εἰ μὴ σιωπήσει, θενών σου 'κκοκκιῶ (excutiam) τὸ γῆρας (senectus pro loquacitate). Λυσιστρ. 364. 3. ἐκκοκκιῶ (evellam) σου τὰς στενοκωκύτους τρίχας. Λυσιστρ. 448.

32. *Vinum forte miscere.* οὕτω πολυφόρῳ (gravi) ξυγκέκραμαι (obrutus sum) δαίμονι. Πλουτ. 853.

33. *Bibere.* 1. οὐκ εὖ καταπιὼν (didicisse) Εὐριπίδην. Ἀχ. 482. 2. αὕτη γέ τοι ἐρίων τάλαντον καταπέπωκε (absumsit) ῥᾳδίως. Σφ. 1146 - 1147.

34. *Vinum fragrans bibere.* πίνεις οἶνον οὐκ ἀνθοσμίαν (mala dicteria dicis). Βατρ. 1150. **Allegoria.**

35. *Vappam bibere.* θυμὸν ὀξίνην πεπωκότες (irati) Σφ. 1082.

36. *Poculum versus finem cenae implere in honorem boni genii.* μηδέποτε πίοιμ' ἄκρατον μισθὸν ἀγαθοῦ δαίμονος (numquam accipiam mercedem deo propitio). Σφ. 525.

IV. Facta hominum in universum.

1. *Detergere.* τὴν ὀργὴν ἀπομορχθείς (desinere). Σφ. 560.

2. *Prodere.* τόδε τὸ λαρκίδιον οὐ προδώσω (deseram) ποτέ. 'Αχ. 340.

3. *Occidere.* ἀποκτενῶ (transfigam sc. corbem gladio). 'Αχ. 335.

4. *Peregre abire.* ὁ νοῦς δέ σου παρὼν ἀποδημεῖ (est absens), 'Ιππ. 1119 - 1120.

5. *Excipere.* χώραν τε πᾶσαν Κέκροπος, ἥ μ' ἐδέξατο. Πλούτ. 773.

6. *Balneatorem esse.* ἀλλ' εἰ ταῦτα δοκεῖ, κἀγὼ 'μαυτῷ βαλανεύσω (ministrabo). Εἰρ. 1103.

7 *Ὑδρελαίῳ augere.* γυμναστικῶς ὑγρὸν χύτλασον (malliter defunde) σεαυτὸν ἐν τοῖς στρώμασιν. Σφ. 1212 - 1213.

8. *Puteum facere.* πάλαι γέ μ' ἐφρεωρύχει (fodiebat). Λυσιστρ. 1033.

V. Religio.

1. *Sacerdos.* λεπτοτάτων λήρων ἱερεῦ (magister). Νεφ. 359.

2. *Socius thiasi.* ξυνθιασῶτα (socii) τοῦ ληρεῖν. Πλουτ. 508.

3. *Crocitare.* (de avibus voce malum ominantibus). τοῦτο μεν, ὦ γραῦ, σαυτῇ 'κρώξας (dixisti). Λυσιστρ. 506.

VI. Mythologia.

1. *Bacchae.* ταὶ δὲ κόμαι σείονθ' ᾇπερ Βακχᾶν. Λυσιστρ. 1312.

Similitudo.

2. *Tithonus.* ἄνδρα Τιθωνὸν (longa senectute minutum) σπαράττων καὶ ταράττων καὶ κυκῶν. 'Αχ. 688.

VII. Ludi.

1. *Isthmia, tentorium.* εἰς Ἴσθμια (ad coitum) σκηνὴν (cunnum) ἐμαυτοῦ τῷ πέει καταλαμβάνω.

2. *Carcer stadii.* 1. ἄφες ἀπὸ βαλβίδων (loco) ἐμέ. Ἱππ. 1150. 2. ἀπὸ βαλβίδων (initio) περὶ τῆς ἀρχῆς ἀποδείξω τῆς ἡμετέρας. Σφ. 548 - 549.

3. *Meta stadii.* γυναῖκες ᾧπερ ἀπὸ μιᾶς ὑσπλαγίδος (consensu) ἀπήλασαν τοὺς ἄνδρας. Λυσιστρ. 1000 - 1001. **Similitudo.**

4. *Linea, quae initium finemque stadii significat.* πρόβαινε νῦν, ὦ θυμέ· γραμμὴ (tempus adest) δ' αὐτηί. Ἀχ. 483.

5. *Luctator maxillas contorquens* (*rudentes crassos in naves onerarias convolvere*). οἷον δὲ κύψας ὁ κατάρατος ἐσθίει, ὥσπερ παλαιστής, παραβαλὼν τοὺς γομφίους, καὶ ταῦτα τὴν κεφαλήν τε καὶ τὼ χεῖρέ πως ὡδὶ περιάγων, ὥσπερ οἱ τὰ σχοινία τὰ παχέα συμβάλλοντες ἐς τὰς ὁλκάδας. Εἰρ. 33 - 37. **Similitudo.**

6, *Adversario instare et eum versare mediumque tenere.* ἀλλ' ἔπιθι καὶ στρόβει, ... νῦν γὰρ ἔχεται μέσος (adorire verbis iam paene devictum). Ἱππ. 386 - 387. **Allegoria.**

7. *Adversarii impetus dexteris evitare corporis declinationibus.* πλευρὰν λυγίσαντος (torquentis) ὑπὸ ῥύμης οἷον μυκτὴρ μυκᾶται. Σφ. 1487 1488.

8. *Occasionem prensandi dare.* λαβὴν γὰρ ἐνδέδωκας (ansam praebuisti). Ἱππ. 847.

9. *Occasionem prensandi dare, prosternere, adversarium magno latere.* καὶ μὴ μεθῇς τὸν ἄνδρ', ἐπειδή σοι λαβὴν δέδωκεν (ansam praebuit)· κατεργάσει (devinces) γὰρ ῥᾳδίως, πλευρὰς (loquendi potestatem) ἔχων τοιαύτας. Ἱππ. 841 - 842.

10. *Medium tenere adversarium.* εὐθὺς γάρ σε μέσον ἔχω λαβὼν (teneo) ἄφυκτον. Νεφ. 1047.

11. *Ingeniculare, humerum retorquere, prosternere.* κἄν τιν' αὐτῶν γνῷς ἀπράγμον' ὄντα καὶ κεχηνότα, καταγαγὼν ἐκ Χερρονήσου διαλαβὼν ἠγκύρισας, εἶτ' ἀποστρέψας τὸν ὦμον αὐτὸν ἐνεκολήβασας (accusare et condemnare). Ἱππ. 261 - 263.

12. *Ventrem percutere, insultare iacenti, latus apertum obdere adversario, conculcare.* ὅς μέγιστον ὄντα Κλέων' ἔπαισ' ἐς τὴν γαστέρα (impugnavi), κοὐκ ἐτόλμησ' αὖθις ἐπεμπηδῆσ' (impugnare) αὐτῷ κειμένῳ (mortuum). Οὗτοι δ', ὡς ἅπαξ παρέδωκεν λαβὴν (ansam praebuit) Ὑπέρβολος, τοῦτον δείλαιον κολετρῶσ' (ludibrio habent) ἀεὶ καὶ τὴν μητέρα. Νεφ. 549-552.

13. *Cadere iacere.* ἀλλ' οὐδ' ἐγὼ μέντοι πεσών γε κείσομαι (non sum devictus). Νεφ. 126. **Allegoria.**

14. *Placenta, praemium* παννυχίδα *optime pervigilantibus propositum.* 1. ἦν δ' ἀναιδείᾳ παρέλθῃ σ', ἡμέτερος ὁ πυραμοῦς (praemium). Ἱππ. 277. 2 τοῦ γὰρ τεχνάζειν ἡμέτερος ὁ πυραμοῦς (praemium). Θεσμ. 94.

15. *Gallos allio cibare, ut pugnatiores fiant.* 1. οὐ μὴ πρόσει τούτοισιν ἐσκοροδισμένοις (iracundis). Ἀχ. 166. 2. οἱ Μεγαρῆς ὀδύναις πεφυσιγγωμένοι (exacerbati). Ἀχ. 526. 3. φάσκων φιλεῖν μ' ἐσκορόδισας (exacerbasti). Ἱππ. 946.

16. *Mordere, cristas et palear galli rodere.* μέμνησό νυν δάκνειν, διαβάλλειν, τοὺς λόφους κατεσθίειν, χὤπως τὰ κάλλαι' ἀποφαγὼν (vicibus vehementissimis adoriens) ἥξεις πάλιν. Ἱππ. 495-497.

17. *Calcar galli.* ἦν τις τῷ πατρὶ προσδραμὼν εἴπῃ πατάξας, αἶρε πλῆκτρον, εἰ μαχεῖ. Ὀρν. 758-759.

VIII. Cantus.

Concinere. 1. ἐμοὶ φρονῶν ξυνῳδά (consentientia). Ἀπ. 635. 2. χαὔτη ξυνᾴδει (similis est) χἀτέρα ταύτῃ νόσος. Λυσιστρ. 1088.

IX. Musice.

1. *Fidibus canere.* σὺ μὲν οὐ τὸν ἐμὸν βίον εἴρηκας, τὸν τῶν πτωχῶν δ' ὑπεκρούσω (exagitasti). Πλουτ. 548.

2. *Male citharisare.* ὅπως μηδὲν παραχορδιεῖς (aberres) ὧν δεῖ σ' ἀποδεῖξαι. Ἐκκ. 295-296.

3. *Verticillus lyrae*. χἠμεῖς αὐτῷ τότε τῆς ὀργῆς ὀλίγον τὸν κόλλοπ' (intensionem) ἀνεῖμεν. Σφ. 574.

4. *Tibiis concinere*, *modi Olympi*. δεῦρο δὴ πρόσελθ', ἵνα ξυναυλίαν κλαύσωμεν (ut lamenta misceamus) Ὀλύμπου νόμον. Ἱππ. 8-9. **Similitudo.**

5. *Tibiam canendo atterere*. οἵτινες γέροντας ἄνδρας . . . ἐᾶτε καταγελᾶσθαι. . . κωφοὺς καὶ παρεξηυλημένους (viribus fructis). Ἀχ, 679-681.

X. Saltatio.

Ἐμμέλεια, *saltatio tragica*. ἀπολῶ γὰρ αὐτὸν ἐμμελείᾳ κονδύλου (ictu colaphi). Σφ. 1503.

XI. Poesis.

Electra fratris cincinnum agnoscens in tragoedia. νῦν οὖν Ἠλέκτραν κατ' ἐκείνην ἥδ' ἡ κωμῳδία ζητοῦσ' ἦλθ', ἤν που 'πιτύχῃ θεαταῖς οὕτω σοφοῖς (sc. quam fuerunt ii, qui Daetalensibus plauserunt)· γνώσεται γάρ, ἤνπερ ἴδῃ, τἀδελφοῦ τὸν βόστρυχον. Νεφ. 534-536. **Similitudo.**

XII. Scena.

1. *Chorus*. μοὐξέκοψε τοὺς χοροὺς (dentes) τοὺς προσθίους. Βατρ. 547-548.

2. *Secundas partes agere*. ὅταν ἤδη 'γὼ διαπραξάμενος παραδῶ σοι δευτεριάζειν (deinde ea uti). Ἐκκλ. 634.

XIII. Ars fusorum aeris.

Ex aere liquefacto formare. 1. V. XXXI, 3. 2. V. II, 1.

XIV. Ars ceroplastarum.

E cera liquefacta fingere. V. XXXI, 3.

XV. Pictura.

Tinctura purpurae. περιαλουργὸς (obrutus) τοῖς κακοῖς Ἀχ. 856.

XVI. Ars liquariorum.

1. *Scobis*. παραπρίσματ' (subbilitates) ἐπῶν. Βατρ. 881.
2. *Conglutinare*. V. XX, 3.
3. *Struere, compingere, conglutinare*. ταυτὶ μὰ τὴν Δήμητρά μ' οὐκ ἐλάνθανεν τεκταινόμενα τὰ πράγματ', ἀλλ' ἠπιστάμην γομφούμεν' αὐτὰ πάντα καὶ κολλώμενα (scio, quae res in me machinentur). Ἱππ. 461-463.
4. *Curvaturam rotae curvare, tornare, conglutinare*. V. XXXI, 3.

XVII. Ars ferraria.

1. *Follibus fabrilibus ignem accendere, ferrum tundere*. καὶ ταῦτ' ἐφ' οἷσίν ἐστι συμφυσώμενα (colloqui) ἐγᾦδ'· ἐπὶ γὰρ τοῖς δεδεμένοις χαλκεύεται (de captivis agitur). Ἱππ. 468-469.
2. *Malleo contundere*. καὶ ξυγκροτοῦσιν (constituunt) ἄνδρες αὔτ' ἐκεῖθεν αὖ. Ἱππ. 471.

XVIII. Ars textrina.

1. *Filum conglomerare*. εἶμ' ἐπὶ τὸν Κλέων', ὃς αὐτοῦ τήμερον ἐκπηνιεῖται (extricabit) ταῦτα. Βατρ. 577-578.
2. *Texere*. ἀλλὰ ταῦθ' ὕφηναν (machinatae sunt) ἡμῖν, ἄνδρες, ἐπὶ τυραννίδι. Λυσιστρ. 630.
3. *Subtexere telae tramam*. ἀπολούμεθ' ἄλλως τὴν ὁδὸν προφορουμένω (ultro citroque cursitantes). Ὀρν. 4.

XIX. Vestificina.

1. *Consuere*. οἶδ' ἐγὼ τὸ πρᾶγμα τοῦθ' ὅθεν πάλαι καττύεται (concitur). Ἱππ. 314.

2. *Vestem pannis versis reficere.* Εὔπολις μὲν τὸν Μαρικᾶν πρώτιστος παρείλκυσεν ἐκστρέψας (commutans) τοὺς ἡμετέρους Ἱππέας κακὸς κακῶς. Νεφ. 553-554.

XX. Ars Medicinae.

1. *Ungere.* ὑπάλειψον εἰρήνῃ (da pacem) τὠφθαλμὼ ταχύ. Ἀχ. 1029.

2. *Oleum ex lanae flocculo paulatim auribus instillare.* οὐκ ἀπολαύεις πλὴν τοῦθ' ὃ φέρεις ἀκαρῆ, καὶ τοῦτ' ἐρίῳ σοι ἐνστάζουσιν κατὰ μικρὸν ἀεί, τοῦ ζῆν ἕνεχ', ὥσπερ ἔλαιον. Σφ. 701-702. **Similitudo.**

3. *Incubus, febris, strangulare, suffocare (incubare, conglutinare)* φησίν τε μετ' αὐτοῦ τοῖς ἠπιάλοις ἐπιχειρῆσαι πέρυσιν καὶ τοῖς πυρετοῖσιν (philosophi miseri, Socratis discipuli), οἳ τοὺς πατέρας τ' ἦγχον (exagitabant) νύκτωρ καὶ τοὺς πάππους ἀπέπνιγον (excruciabant), κατακλινόμενοί (irritantes) τ' ἐπὶ ταῖς κοίταις ἐπὶ τοῖσιν ἀπράγμοσιν ὑμῶν ἀντωμοσίας καὶ προσκλήσεις καὶ μαρτυρίας ξυνεκόλλων (machinabantur), ὥστ' ἀναπηδᾶν δειμαίνοντας πολλοὺς ὡς τὸν πολέμαρχον. Σφ. 1037-1042.

XXI. Bellum.

1. *Bellum.* ἁδρὸς ὁ πόλεμος (certamen) ἔρχεται. Βατρ. 1099.

2. *Bellum gerere.* ὁ βορέας ὁ μέγας ἐπεστρατεύσατο (ingruit). Σφ. 1124.

3. *Opem ferre.* ὦ τύμπανα καὶ κύφωνες οὐκ ἀρήξετε. Πλουτ. 477.

4. *Medus invadens.* κἀμοὶ γὰρ ἀρτίως ἐπεστρατεύσατο Μῆδός τις ἐπὶ τὰ βλέφαρα νυσταχτὴς ὕπνος. Σφ. 11-12. **Similitudo.**

5. *Militare.* ἐστρατευμένοι (exercitati) γάρ εἰσι. Βατρ. 1113.

6. *Miles levis armaturae, militare.* οἴμοι κακοδαίμων, ψιλὸς αὖ στρατεύσομαι (barba abrasa ibo in concionem mulierum). Θεσμ. 232. **Allegoria.**

7. *Arma.* εὔοπλος γὰρ εἶ (bene vasatus es) Ἀχ. 592.

8. *Missili ferire.* 1. διακοσίαισι βουσὶν ὑπερηκόντισα (superavi). Σφ. 659. 2. ὑπερακοντίζεις (exsuperas) σύ γ' ἤδη Νικίαν ταῖς μηχαναῖς. 'Ορν. 363. 3. ἵν' οἱ θεοὶ τοὺς Γηγενεῖς ἀλαζονευόμενοι καθυπερηκόντισαν (superarunt). 'Ορν. 824-825. 4. κλέπτων δὲ τοὺς βλέποντας ὑπερηκόντισεν (superat). Πλουτ. 666.

9. *Sagittas mittere.* νομίζων ἐκτετοξεῦσθαι (ad finem vergere) βίον. Πλουτ. 34.

10. *Sagittis configere.* ῥηματίοισιν καινοῖς αὐτὸν καὶ διανοίαις κατατοξεύσω (devincam). Νεφ. 943-944.

11. *Muros turresque aedificare.* ἐποίησε τέχνην μεγάλην ἡμῖν κἀπύργωσ' οἰκοδομήσας (magnifico genere poesis) ἔπεσιν μεγάλοις, Σφ. 749-750.

12. *Propugnaculum, scutum, telum.* τάδε κέκτημαι πρόβλημα (praesidium) κακῶν, σκευὴν βελέων (periculorum) ἀλεωρήν (munimentum). Σφ. 615.

13. *Aries.* οὔκουν ἂν . . . ἐς τὴν θύραν κριηδὸν ἐμπέσοιμεν. Λυσιστρ. 307-309. **Similitudo.**

14. *Pugnam navalem facere.* 1. κακοῖς τοσούτοις ναυμαχεῖν (conflictare) ὁσημέραι. Σφ. 478. 2. κύσθῳ (cunnus pro scorto) λεοντῆν ναυμαχεῖν (stuprum facere) ἐνημμένον. Βατρ. 430.

15. *Delphinas erigere et lembum appellere.* καὶ πρὶν ἐκεῖνον προϊκέσθαι σοῦ, πρότερον σὺ τοὺς δελφῖνας μετεωρίζου καὶ τὴν ἄκατον παραβάλλου (tu prior illum aggredere). 'Ιππ. 761-762. **Allegoria.**

16. *Tropaeum ponere.* μόνος γὰρ ὁ θεὸς οὗτος οἶδ' ὅτι τροπαῖον ἂν στήσαιτο (profligaturum esse) τῶν ταύτης τρόπων. Πλουτ. 452-453.

17. *Coronare victorem.* ὦ πολλοῖς τοὺς πρεσβυτέρους ἤθεσι χρηστοῖς στεφανώσας (qui decorasti). Νεφ. 957.

XXII. Res publica.

1. *Principem esse.* ἥπερ μόνη (sc. ἀναίδεια) προστατεῖ (res omnium gravissima est) ῥητόρων. 'Ιππ. 323.

2. *Demarchus.* δάκνει με δήμαρχός (cimex) τις ἐκ τῶν στρωμάτων. Νεφ. 37.

3. *Popularis*. ὁ λάρκος δημότης (proprium) ὅδ' ἔστ' ἐμός. Ἀχ. 333.

4. *Plebiscitum*. μὴ πατεῖν τὰ τοῖν θεοῖν ψηφίσματα (leges). Σφ. 377-378.

5. *Nota nummi*. ἴδιοί τινές σου, κόμμα καινόν (dei novi). Βατρ. 890.

6. *Nummus adulterinus*. ἔοικε δ' εἶναι τοῦ πονηροῦ κόμματος (homo pravus). Πλουτ. 862.

7. *Diiudicare*. τὰς ἐντὸς εἴκοσιν γὰρ ἐκδικάζομεν (comprimimus) Ἐκκλ. 984.

XXIII. Venatio.

1. *Venator*. θηρατὰ (invastigator) λόγων φιλομούσων. Νεφ. 358.

2. *Canis institutor*, *canem instigare*, *insultare ferae*. ἵνα γιγνώσκῃς τὸν τιθασευτήν (corruptorem)· κᾆθ' ὅταν οὗτός γ' ἐπισίξῃ (instigaverit), ἐπὶ τῶν ἐχθρῶν τιν' ἐπιρρύξας (instigans), ἀγρίως αὐτοῖς ἐπιπηδᾷς (insultas). Σφ. 704-705.

3. *Odorari feram*. 1. οἱ δ' ὤσφροντο (conspexerunt) πρεσβῦταί τινες. Ἀχ. 179. 2. κατὰ σοῦ τὴν ψῆφον ἰχνεύων (quaerens). Ἱππ. 808. 3. εἶά νυν ἴχνευε (investiga). Θεσμ. 663.

4. *Olere*. *odorari feram*. ἤδη γὰρ ὄζειν (esse) ταδὶ πλειόνων καὶ μειζόνων πραγμάτων μοι δοκεῖ, καὶ μάλιστ' ὀσφραίνομαι (animadverto) τῆς Ἱππίου τυραννίδος. Λυσιστρ. 616-619.

5. *Laqueus*. σκανδάληθρ' (insidias) ἱστὰς ἐπῶν. Ἀχ. 687.

6. *Retia speculari*. ἐγὼ δ' ἕστηκα λινοπτώμενος (quietus). Εἰρ. 1178.

7. *Venando nancisci*. ἃ δ' οὐ κεκτήμεθα, μίμησις ἤδη ταῦτα συνθηρεύεται (assequitur). Θεσμ. 155-156.

XXIV. Piscatio.

1. *Piscem arundine extrahere*. 1. ζητητόν μ' ἐκκαλαμᾶσθαι (retrahere) Σφ. 381. 2. τῇ γλώττῃ τὸ τριώβολον ἐκκαλαμᾶται (extrahit). Σφ. 609.

2. *Piscator, qui thynnos e scopulis observat.* κἀπὸ τῶν πετρῶν ἄνωθεν τοὺς φόρους θυννοσκοπῶν (expectanes). Ἱππ. 313.

3. *Thynnos pungere.* εἶτα δ' εἰπόμεθα θυννάζοντες (pungentes) ἐς τοὺς θυλάκους. Σφ. 1087.

XXV. Res equaria et equorum certamen.

1. *Pullus equinus.* ᾇ δὲ πῶλοι ταὶ κόραι πὰρ τὸν Εὐρώταν ἀμπάλλοντι πυκνὰ ποδοῖν. Λυσιστρ. 1308-1310. **Similitudo.**

2. *Equitare certatim.* 1. ὅτε κελητίσαι (stuprare) 'κέλευον. Σφ. 501. 2. οὐκοῦν κελητίζεις (stupras), ὅταν Φαίδραν ποιῇς. Θεσμ. 153.

3. *Equorum pernicitas (fulgor).* ἀλλά τις ὠκεῖα Μουσάων φάτις οἷάπερ ἵππων ἀμαρυγά (fulgor sensu metaphorico pernicitas). Ὀρν. 924-925. **Simililudo.**

4. *Auriga.* αἰγίδος ἡνίοχος (domina), πολιοῦχος Ἀθάνα. Νεφ. 602.

5. *Habena.* 1. ὡς ἐγὼ .... τούτῳ παραδώσω τῆς Πυκνὸς τὰς ἡνίας (curam). Ἱππ. 1107-1109. 2. μὴ παραλαβοῦσαι τῆς πόλεως τὰς ἡνίας (imperium). Ἐκκλ. 466.

6. *Moderari equum.* οἰκείως Μουσῶν στόμαθ' (os pro Musis) ἡνιοχήσας (regens). Σφ. 1022.

7. *Frena concutere.* γλῶσσ' ἀνελισσομένη φθονεροὺς κινοῦσα χαλινούς (obtrectans). Βατρ. 827.

8. *Praetervehi et currum confringere.* παρελαύνων (suprans) τοὺς ἀντιπάλους τὴν ἐπίνοιαν ξυνέτριψεν (amisit). Σφ. 1050.

9. *Locus, quo equi se volutant.* συσκεδᾶν πολλὰς ἀλινδήθρας (tricas) ἐπῶν. Βατρ. 904.

XXVI. Pecuaria.

1. *Pascere.* 1. αὗται βόσκουσι (alunt) σοφιστάς. Νεφ. 331. 2. οὐδὲν δρῶντας βόσκουσ' (alunt) ἀργούς. Νεφ. 334. 3. τὸν αὐτὸν ἄρ' ἐμοὶ βουκολεῖς (colis) Σαβάζιον. Σφ. 10. 4. τούτων εἴκοσιν ἄνδρας βόσκειν (victum praebere) εἴ τις προσέταξεν ἑκάστῃ.

Σφ. 708. 5. ἐγώ σ' ἀπέκληον ἀεί, βόσκειν (alere) ἐθέλων. Σφ. 719-720. 6. κάτω κάρα ῥίψας με βουκολήσεται (colet). Εἰρ.153. 7. πορνοβοσκοῦσ' (lenocinium faciunt) ὥσπερ ἡμεῖς οἱ βροτοί. Εἰρ. 849. 8. πάνυ τοίνυν χρὴ ῥύγχος βόσκειν (alere) σε τὸ λοιπόν. Ὀρν. 479. 9. τίς ἄν ποτ' ἤλπισ'... γυναῖκας, ἃς ἐβόσκομεν (alebamus) κατ' οἶκον.... κατὰ μὲν ἅγιον ἔχειν βρέτας. Λυσιστρ. 259-262. 10. βόσκει (alit) δ' οἰκέτας. Λυσιστρ. 1204. 11. βουκολεῖν (curare) ἐθέλει τὸν δήμιον. Ἐκκλ. 81. 12. βοσκήσομεν (alemus) ὑμᾶς. Ἐκκλ. 599.

2. *Pasci*. 1. οὐ γὰρ ἀξίως... γηροβοσκούμεθ' (alimur) ὑφ' ὑμῶν. Ἀχ. 677-678. 2. ἐν τἀγορᾷ γὰρ κρινόμενος ἐβοσκόμην (alebar). Ἱππ. 1258.

3. *Pascere*, *pasci*. ἐμοὶ γὰρ ἀνὴρ ἀπέθανεν... παιδάρια πέντε καταλιπών, ἀγὼ μόλις στεφανηπλοκοῦσ' ἔβοσκον (alebam)... τέως μὲν οὖν ἀλλ' ἡμικάκως ἐβοσκόμην (vitam sustentabam). Θεσμ. 446-449.

4. *Pabulum*. αἰθήρ, ἐμὸν βόσκημα (alimentum). Βατρ. 892.

5. *Pinguitudo*. λέγειν ζητῶ τι πάλαι μέγα καὶ λαρινὸν (magnificum) ἔπος τι. Ὀρν. 465.

6. *Vacca, in quam taurus non saluit*. οἴκοι δ' ἀταυρώτη (casta) διάξω τὸν βίον. Λυσιστρ. 217.

7. *Uber*, ὦ πόλι φίλη Κέκροπος, ... χαῖρε λιπαρὸν δάπεδον, οὖθαρ (pars optima) ἀγαθῆς χθονός. Ἀποσπ. 110.

8. *Taurus*. ἔβλεψε γοῦν ταυρηδὸν ἐγκύψας κάτω. Βατρ. 804.

Similitudo.

9. *Jugum*. παρθένον, ἄζυγα κούρην (virginem). Θεσμ. 1139.

10. *Bigae*. 1. ζεῦγος (par) πριάμενος ἐμβάδοιν. Ἱππ. 872. 2. ἐὰν δὲ ξύζυγον (socium) λάβω τινά. Πλουτ. 945.

11. *Balare*. τὰ δὲ συγκύψανθ' ἅμα βληχᾶται (fleunt). Σφ. 570.

XXVII. Apium cultus.

1. *Apis*. V. XXVIII, 8.

2. *Examen*. 1. μέγα γάρ τι θεῶν κινεῖται σμῆνος (chorus) ἀοιδῆς. Νεφ. 297. 2. ἑσμὸς (turba) γυναικῶν οὑτοσὶ θύρασιν αὖ βοηθεῖ. Λυσιστρ. 353.

3. *Apis in floribus sedens.* δωροδόκοισιν ἐπ' ἄνθεσιν ἵζων (dona expectans, sc. Cleon). Ἱππ. 403.

4. *Prata carpere.* ἵνα μὴ τὸν αὐτὸν Φρυνίχῳ λειμῶνα (poemata) Μουσῶν ἱερὸν ὀφθείην δρέπων (imitans). Βατρ. 1299-1300.

5. *Apibus fumo enecatis favos eximere.* 1. καθείρξας αὐτὸν βλίττεις (excrucias). Ἱππ. 794. 2. ὁ δ' ἀπέβλισε (spoliavit). θοἰμάτιόν μου. Ὀρν. 498.

6. *Nidus vesparum, apibus fumo enecatis favos eximere.* θέλω 'γὼ σωφρόνως . . . . καθῆσθαι, ... ἢν μή τις ὥσπερ σφηκιὰν βλίττῃ με κἀρεθίζῃ. Λυσιστρ. 474-475. **Similitudo.**

7. *Favos eximere.* ἐξελεῖν (spoliare) ἡμῶν μενοινῶν πρὸς βίαν τἀνθρήνια (divitias). Σφ. 1080.

8. *Mel.* V. XXIX, 3.

XXVIII. Hortorum agrorunque cultus.

1. *Plantis serere.* 1. ἔπειτα παῖδας χρὴ φυτεύειν (generare) κἀκτρέφειν. Σφ. 1133. 2. παῖδας ἐφύτευσας (generasti) ὅτι χειροτεχνικωτάτους. Σφ. 1276.

Florere. 1. οὕτως ἤνθησεν (clarus erat) ἐκεῖνος. Ἱππ. 530. 2. ταῦτα γὰρ ἀνθεῖ (laudantur) διὰ τουτουσὶ τοὺς ἀνοήτους, Νεφ. 897-898. 3. ὅτ' ἐγὼ τὰ δίκαια λέγων ἤνθουν (laudabar). Νεφ. 962. 4. τοῖς αἰδοίοισι δρόσος καὶ χνοῦς ὥσπερ μήλοισιν ἐπήνθει (erat). Νεφ. 978. 5. εὐανθὴς (fortis) ἐν γυμνασίοις διατρίψεις. Νεφ. 1001. 6. καὶ τοῦτο τοὐπιχώριον ἀτεχνῶς ἐπανθεῖ (inest), τὸ «τί λέγεις σύ» Νεφ. 1173-1174. 7. ἔτι πολιώτεραι δὴ αἵδ' ἐπανθοῦσιν (canent) τρίχες. Σφ. 1064-1065. 8. πολὺς δ' ἀμφὶ τὰς γένυας ἀφρὸς ἤνσει (erat). Λυσιστρ. 1257.

3. *Deflorescere* (*volare*). τὰ δ' ἄλλ' ἀπανθήσαντα πάντ' ἀπέπτετο (evanuerunt). Ἐκκλ. 1121.

4. *Flos.* ἡδύ σου τοῖσι λόγοις σῶφρον ἔπεστιν ἄνθος (suavitas). Νεφ. 1025.

5. *Calyx.* Σταθερὰ δὲ κάλυξ (forma) νεαρᾶς ἥβης. Ἀποσπ. 467.

6. *Germinare.* 1. βρύων (redundans) μελίτταις καὶ προβά-

τοις. Νεφ. 45. 2. ἔβλαστεν (natus est) Ἔρως ὁ ποθεινός. Ὀρν. 696. 3. τοιαῦτ' ἀπ' αὐτῶν βλαστάνει (nascuntur) βουλεύματα. Λυσιστρ. 416.

7. *Germen*. Λατοῦς χρυσώπιδος ἔρνος (filia). Θεσμ. 321.

8. *Germen* (*apis*). Κύπριδος ἔρνος (filia), μέλιττα Μουσης. Ἐκκλ. 973.

9. *Malum*, *florere*. τὸ τρυφερὸν . . . . τοῖς μήλοις (papillis) ἐπανθεῖ (inest). Ἐκκλ. 901 - 904.

10. *Fruges legere*, *fecunditas*. ἀμέργει (spolias) τῶν ξένων τοὺς καρπίμους (opulentiores). Ἱππ. 326.

11. *Urtica*. ἀπὸ τῆς ὀργῆς τὴν ἀκαλήφην (asperitatem) ἀφελέσθαι. Σφ. 884.

12. *Sulcos ducere*. ἐγὼ δ' ἀλοκίζειν (lineam ducere) ἐδεόμην τὸ χωρίον. Σφ. 850.

13. *Sulcus*. 1. V. XXXI, 30. 2. τουτὶ τὸ ῥῶ μοχθηρὸν . . . ποίαν αὔλακα (lineamentum). Θεσμ. 781 - 782.

14. *Serere*. σπείρεται (est) γὰρ τοῦτ' ἐκεῖ τὸ σπέρμ' (genus hominum). Ὀρν. 110 - 111.

15. *Serere*, *non crescere*. καταπρούδοτε καινοτάταις σπείραντ' (praedicantum) αὐτὸν, ἃς ὑπὸ τοῦ μὴ γνῶναι καθαρῶς ὑμᾶς ἐποιήσατ' ἀναλδεῖς (irritum esse). Σφ. 1044 - 1045.

16. *Metere*. μέλλω γέ τοι θερίδδεν (convasare, sc. Aristophanes de sycophanta, quem Boeotus auferre vult, sicuti de vase loquitur). Ἀχ. 948.

17. *Segetes secare*, *spicus arefacere*. κᾆτ' ἀνὴρ ἔδοξεν εἶναι, τἀλλότριον ἀμῶν θέρος (aestas sensu metonymico: seges, haec sensu metaphorico: victoria a Demosthene Sphacteriae reportata), νῦν δὲ τοὺς στάχυς ἐκείνους, οὓς ἐκεῖθεν ἤγαγεν, ἐν ξύλῳ δήσας ἀφαύει κἀποδόσθαι βούλεται (alludit iis, quae a Cleone Pyli facta sunt, praecipue Spartanis Sphacteriae captis, quos Cleon in vicula coniectos fame et miseriis excruciavit, quo citius se redimi curent). Ἱππ. 392 -394. **Allegoria.**

18. *Frumentum terere*. 1. ἀπολεῖ μ' ἀλοῶν (in urben circumducens) ἄνθρωπος ἐξ ἑωθινοῦ. Θεσμ. 2. 2. μητέρ' ἠλόησεν (verberavit). Βατρ. 149.

19. *Deglubere, acus.* ἀλλ' ἐσμὲν αὐτοὶ νῦν γε περιεπτισμένοι (soli sumus, nondum peregrini adsunt)· τοὺς γὰρ μετοίκους ἄχυρα (partem deterrimam) τῶν ἀστῶν λέγω. 'Αχ. 507-508.

XXIX. Vitium cultura.

1. *Vitem amputare.* στρατηγοὺς κλαστάσεις (constringes). 'Ιππ. 166.

2. *Racemulus.* ἐπιφυλλίδες (exigui) ταῦτα' ἐστὶ καὶ στωμύλματα. Βατρ. 92.

3. *Sapa (mel).* ἀντὶ σιραίου (rigidi mores) μέλιτος (clementia) μικρὸν τῷ θυμιδίῳ παραμίξας. Σφ. 878.

4. *Vappa.* ὀξίνην (morosum) Ὑπέρβολον. 'Ιππ. 1304.

5. *Vinum ex uvis acerbis et immaturis confectum.* δεινὸν γὰρ οὕτως ὀμφακίαν (acerbum) πεφυκέναι τὸν θυμόν. 'Αχ. 352-353.

6. *Vitis arbustiva.* τὸν Σέλλου τοῦτον τὸν ψευδαμάμαξυν (mendacem). Σφ. 325 326.

XXX. Mercatus.

Socius mercatoris. τὸν ξυνέμπορον (sodalem) τῆσδε τῆς χορείας. Βατρ. 397.

XXXI. Navigatio.

1. *Navis.* περὶ τῆς πόλεως γάρ ἐστι τοῦ σκάφους (salus) ὅλου. Σφ. 29.

2. *Carina.* λέγε νυν ἀνύσας τι τὴν τρόπιν (ab initio) τοῦ πράγματος. Σφ. 30.

3. *Statumina navis (cuvaturam rotae curvare, tornare, conglutinare, e cera liquefacta fingere, panem rotundare, ex aere liquefacto formare).* δρυόχους (exordium) τιθέναι δράματος ἀρχάς. κάμπτει δὲ νέας ἁψῖδας ἐπῶν, τὰ δὲ τορνεύει, τὰ δὲ κολλομελεῖ, καὶ γνωμοτυπεῖ κἀντονομάζει καὶ κηροχυτεῖ καὶ γογγύλλει καὶ χοανεύει (operosa verba fingit). Θεσμ. 52-57.

4. *Columbarium navis, circu promontorium flectere, navale observare, lorum, quo remus circumligatur.* ἄνθρωπε, ναύφαρκτον (navis sensu synecdochico: columbarium navis, hoc sensu metaphorico: oculus immensus) βλέπεις, ἤ περὶ ἄκραν κάμπτων νεώσοικον σκοπεῖς; ἄσκωμ' ἔχεις που περὶ τὸν ὀφθαλμὸν κάτω (Dicaeopolis allegorice de persona comica βασιλέως ὀφθαλμοῦ, Pseudartabae loquitur, qui immensum oculum in media fronte depictum coriumque barbae instar persona dependentem habebat). 'Αχ. 95-97. **Allegoria.**

5. *Naves pice illinere.* ἱκανὸν γὰρ αὐτὴν πρότερον ὑπεπίττουν (stuprabam) χρόνον. Πλουτ. 10 93.

6. *Remex, gubernaculum tenere, prorae custodem et ventorum speculatorem esse, gubernare.* ἔφασκεν ἐρέτην χρῆναι πρῶτα γενέσθαι, πρὶν πηδαλίοις ἐπιχειρεῖν, κᾆτ' ἐντεῦθεν πρωρατεῦσαι καὶ τοὺς ἀνέμους διαθρῆσαι, κᾆτα κυβερνᾶν αὐτὸν ἑαυτῷ (comaediae meditatione opus est). 'Ιππ. 541-544. **Allegoria.**

7. *Navigare.* 1. τὼ πτέρυγε ποῖ ναυστολεῖς (volas); 'Ορν. 1229. 2 ἐάν τι πολλὰ πολλάκις πάθω ὑπὸ τοῖνδε τοῖν κασαλβάδοιν δεῦρ' ἐσπλέων. 'Εκκλ. 1105-1106.

8. *Remigare.* πῶς οὖν δικωπεῖν ἀμφοτέρας (ambas comprimere) δυνήσομαι. 'Εκκλ. 1091.

9. *Navem remis propellere.* τὴν νύχθ' ὅλην ἤλαυνέ (agitavit) μ' ἐν τοῖς στρώμασιν. 'Εκκλ. 39.

10. *Lata parte remi* (non acie) *fluctus ferire.* τί . . . πλατυγίζεις (frustra tumultuaris). 'Ιππ. 830.

11. *Fluctus remorum ictu strepentes.* οἷον ῥοθιάζουσ' (vorant cum strepitu) 'Αχ. 807.

12. *Tranquillitas maris.* οἱ δ' εὐθέως τὰ πρόσωπα διεγαλήνισαν (serenum facere). 'Ιππ. 646.

13. *Ventus secundus.* 1. V. III, 8. 2. ἔτι γὰρ νῦν οὔρια (prospere) θεῖτε. Λυσιστρ. 530. 3. τρέχε νῦν κατὰ τοὺς κόρακας ἐπουρίσας (ruens). Θεσμ. 1226.

14. *Vela in altum dare, aquarum strepitus, remus.* τούτων οὖν οὕνεκα ὅτι σωφρονικῶς κοὐκ ἀνοήτως ἐσπηδήσας (incipiens) ἐφλυάρει, αἴρεσθ' αὐτῷ πολὺ τὸ ῥόθιον (plausum), παραπέμψατ' ἐφ'

ἕνδεκα κώπαις (quam honestissime comitamini), θόρυβον χρηστὸν ληναΐτην. Ἱππ. 544-547.

15. *Fluctus pedetentim litori appropinquans, qui tempestatem instantem significat.* ὁ Παφλαγὼν οὑτοσὶ προσέρχεται, ὠθῶν κολόκυμα (iram). Ἱππ 691-692.

16. *Navis sentinam trahens, sentinam observare.* κἄγωγ', ἐάν τι παραχαλᾷ, τὴν ἀντλίαν φυλάξω (si locum nocendi dabis, aberam). Ἱππ. 434. **Allegoria.**

17. *Agnum nigrum immolare, procella eruptura.* ἄρν' ἄρνα μέλαιναν, παῖδες, ἐξενέγκατε· τυφὼς γὰρ ἐκβαίνειν παρασκευάζεται (animum advertite, nam certamen magnum incipit). Βατρ. 847-848. **Allegoria.**

18. *Extremos funes laxare, ventus remittens.* τοὺς τερθρίους παρίει, τὸ πνεῦμ' ἔλαττον γίγνεται (paria tecum vult facere). Ἱππ. 440-441. **Allegoria.**

19. *Rudentes crassos in naves onerarias convolvere.* V. VII, 5.

20. *Pedem veli laxare, ventus, qui nominatur caecias.* ἄθρει, καὶ τοῦ ποδὸς παρίει (intende animum)· ὡς οὗτος ἤδη καικίας ἢ συκοφαντίας πνεῖ (accusaris). Ἱππ. 436-437.

21. *Vela contrahere, ventus lenis et placidus.* μὴ πρὸς ὀργὴν ἀντιλέξεις, ἀλλὰ συστείλας, ἄκροισι χρώμενος τοῖς ἱστίοις, εἶτα μᾶλλον μᾶλλον ἄξεις, καὶ φυλάξεις, ἡνίκ' ἂν τὸ πνεῦμα λεῖον καὶ καθεστηκὸς λάβῃς (primum leniter, deinde sedata adversarii ira ferociter aggredere). Βατρ. 998-1004.

22. *Vela contrahere, se fluctibus secundis ventis impulsis committere.* ἐγὼ δὲ συστείλας (arripiens) γε τοὺς ἀλλᾶντας εἶτ' ἀφήσω κατὰ κῦμ' ἐμαυτὸν οὔριον (bonnis auspiciis certamen incipiam), κλάειν σε μακρὰ κελεύσας. Ἱππ. 432-433.

23. *Vela submittere.* ἀλλ' ὕφεσθε τοῦ τόνου (submissiore voce loquinimi). Σφ. 337.

24. *Vela submittere, ventus.* ὑφέσθαι (desinere) μοι δοκεῖ. τὸ ληκύθιον γὰρ τοῦτο πνεύσεται (nocebit) πολύ. Βατρ. 1220-1221.

25. *Navem appellere.* ἐπὶ τραπέζης κειμένη, ὀκέλοι (axsit). Ἀχ. 1158-1159.

26. *Vavem puppi appellere.* ἥν πως πρύμναν ἀνακρούσηται (retro se convertat) πληγεὶς ταῖς εἰρεσιώναις. Σφ. 399.

27. *Retro inhibere navem.* ἀτὰρ τὸ δεῖνα δεῦρ' ἐπανάκρουσαι (retrorsus gradum flecte) πάλιν. 'Ορν. 648.

28. *Litus arenosum.* ὥς μου τὸν θῖνα (cor profundum) ταράττεις. Σφ. 696.

29. *Oop!* (signum remigationis finem faciendi) ὠόπ (desine). 'Ορν. 1394.

30. *Portus (sulcus).* βορέᾳ σῶμα (corpus pro homine) πελάζων ἀλίμενον (immensam) αἰθέρος αὔλακα (altitudinem) τέμνων. 'Ορν. 1399-1400.

XXXII. Natura.

a. Naturae proprietates in universum.

1. *Plani campi.* V. e, 2.

2. *Dumetum.* τὴν λόχμην πολλὴν φορεῖς (hispidus es). Λυσιστρ. 800.

3. *Rupes.* κρημνοὺς (verba sonantia) ἐρείπων καὶ ξυνωμότας λέγων. 'Ιππ. 628.

4. *Commissurae saxorum, Charybdis.* παῖε παῖε τὸν πανοῦργον . . . καὶ φάραγγα (rapacem) καὶ Χάρυβδιν ἁρπαγῆς (latronem maximum). 'Ιππ. 247-248.

b. Bestiae.

1. *Bestia.* ὑφ' οἵων θηρίων (hominibus feris) γαστρίζομαι. 'Ιππ. 273.

2. *Nidificare, ova excludere.* γλαῦκες (noctua nummo impressa pro nummo) ὑμᾶς οὔποτ' ἐπιλείψουσι Λαυρεωτικαί, ἀλλ' ἐνοικήσουσιν ἔνδον, ἔν τε τοῖς βαλαντίοις ἐννεοττεύσουσι (inerunt) κἀκλέψουσι μικρὰ κέρματα (numerus nummorum angebitur). 'Ορν. 1106-1108.

3. *Pullos* (ex ovis ortos) *nutrire.* ἐξ ἧς ἐνεοττοτροφήθης (educatus es). Νεφ. 999.

4. *Ala*. κἄστ' ἐκ γυναικῶν εὐπτέρων (superbis) τῶν Κοισύρας. Νεφ. 800.

5. *Volare conari*. (sicuti pulli avium). φλυαρεῖς καὶ πτερυγίζεις (frustra strepis). Πλουτ. 575.

6. *Alas tendere*, *cornua iactare*. ἀνωρτάλιζες κἀκερουτίας (vanam de temet ipso persuasionem habebas). Ἱππ. 1344.

7. *Volare*. 1. ἡ ψυχή μου πεπότηται (assurgit). Νεφ. 319. 2. ὁ νους πέτεται (est) τὴν νύκτα περὶ τὴν κλεψύδραν. Σφ. 93. 3. ἀνεπτόμεθ' (profecti sumus) ἐκ τῆς πατρίδος ἀμφοῖν τοῖν ποδοῖν. Ὀρν. 35. 4. φροῦδος ἀμπτάμενος (properans) ἔβα. Λυσιστρ. 106. 5. ἐφ' ἕτερον ἂν πέτοιτο (abibit). Ἐκκλ. 899. 6. V. XXVIII, 3.

8. *Lambere*. σὺ δ' ἀνδρὸς ἐκπεπληγμένου . . . γνοὺς ἀπολάψεις (emunge) ὅ τι πλεῖστον δύνασαι ταχέως. Νεφ. 810-812.

9. *Rodere*, i. μή τις λαθών σου περιτράγῃ (spoliet) τὰ χρυσία. Ἀχ. 258. 2. αὐτὸς δ' ὁ Κλέων ὁ κεκραξιδάμας μόνον ἡμᾶς οὐ περιτρώγει (adoritur). Σφ. 596. 3. σὺ δὲ τῆς ἀρχῆς ἀγαπᾷς τῆς σῆς τοὺς ἀργελόφους περιτρώγων (fruens). Σφ. 672. 4. τοῦ κύκλου παρέτρωγον (ademerunt) ὑφ' ἁμαρτωλίας. Εἰρ. 415. 5. τοὺς μισθοὺς τῶν ποιητῶν ῥήτωρ ὢν εἶτ' ἀποτρώγει (comminuit). Βατρ. 367.

10. *Mordere*, i. δήξομἄρ' (ulciscar) ὑμᾶς ἐγώ. Ἀχ. 325. 2. οὐδὲν βλέπουσιν ἄλλο πλὴν ψήφῳ δακεῖν (nocere). Ἀχ. 376. 3. τοῦτ' ἔδακε (perturbavit) τὸν πόρπακα τὸν Κλεωνύμου (ansa clypei Cleonymi pro Cleonymo). Ἱππ. 1372. 4. δακνόμενος (excruciatus) ὑπὸ τῆς δαπάνης. Νεφ. 12-13. 5. οὐ γὰρ δάκνει (laborare de aliqua re) σ', ὅταν δέῃ τίμιον πρίασθαι. Σφ. 253. 6. δάκνων (crucians) σεαυτὸν καὶ τὸν ἀπολογούμενον. Σφ. 778. 7. κοὐκ ἀναδύομαι, δάκνειν (vituperare) δάκνεσθαι (vituperari) πρότερος. Βατρ. 860-861. **Similitudo.**

11. *Morsus*. ἀλλ' οὐκ ἔνεστι συκοφάντου δήγματος (contra denunciationem). Πλουτ. 885.

12. *Mus agressis*. ὅκκ' ἐσβάλητε, τὼς ἀρουραῖοι μύες πάσσακι τὰς ἄγλιθας ἐξορύσσετε. Ἀχ. 762-763. **Similitudo.**

13. *Crabro pungens*. τὸ πρόσωπον ἅπαν καὶ τὠφθαλμὼ κεν-

τούμενος ὥσπερ ὑπ' ἀνθρηνῶν ὑπὸ τῶν γνωμῶν ἀπολεῖται. Νεφ. 946-947. **Similitudo.**

14. *Anguis vernationem exuens.* γελῶ μᾶλλον ἢ τὸ γῆρας ἐκδὺς (effugiens) ἐκφυγὼν τὴν ἀσπίδα (clypeus pro bello). 'Ορν. 335-336.

15. *Serpere.* ὁ πόλεμος ἑρπέτω (progrediatur). 'Ιππ. 673.

16. *Aper dentem exacuens.* ἁμὲ δ' αὖ Λεωνίδας ἆγεν ᾇπερ τὼς κάπρως θάγοντας, οἰῶ, τὸν ὀδόντα. Λυσιστρ. 1254-1256. **Similitudo.**

17. *Dentes exacuere.* ἡνίκ' ἂν ὀξυλάλου παρίδῃ θήγοντος ὀδόντας (se accigentis) ἀντιτέχνου. Βατρ. 815-816.

18. *Leonis catulus et leo.* οὐ χρὴ λέοντος σκύμνον (iuvenem ambitiosum) ἐν πόλει τρέφειν. μάλιστα μὲν λέοντα (virum ambitiosum) μὴ 'ν πόλει τρέφειν. Βατρ. 1431-1432

c. Ea, quae a terra stirpibus continentur.

1. *Arbor* (*ver*), *germinare* (*hiems*), *folia deperdere.* ἔστι γὰρ δένδρον (homo) πεφυκὸς ἔκτοπόν τι, καρδίας ἀπωτέρω, Κλεώνυμος, χρήσιμον μὲν οὐδέν, ἄλλως δὲ δειλὸν καὶ μέγα. τοῦτο τοῦ μὲν ἦρος (pace) ἀεὶ βλαστάνει (bene se habit) καὶ συκοφαντεῖ, τοῦ δὲ χειμῶνος (bello) πάλιν τὰς ἀσπίδας φυλλορροεῖ (amittit). 'Ορν. 1473-1481.

2. *Quercus et platanus.* V. e, 2.

3. *Folium.* ἀντῄκασ' αὐτὸν πάρνοπι τὰ θρῖα (floccos) τοῦ τρίβωνος ἀποβεβληκότι. Σφ. 1311-1312.

4. *Stipes.* ἥκετον δ' ἔχοντε πρέμνον (fundamentum) πράγματος πελωρίου. 'Ορν. 320.

5. *Juncus acutus.* κοὐκ ἀνήσω πρὶν ἂν σχοῖνος αὐτοῖσιν ἀντεμπαγῶ ὀξύς. 'Αχ. 230-231. **Similitubo.**

d. Ignis.

1. *Uri*, κάομαι (iratus sum) τὴν καρδίαν. Λυσίστρ. 8.

2. *Incendi.* ὅπως ἂν ἀνὴρ ἐπιτυφῇ (cupidus sit) μάλιστά μου. Λυσιστρ. 221.

3. *Ardere.* μανιάσιν φλέγων (furens) λύσσαις. Θεσμ. 680.

4. *Calefieri.* αἴ κε μὴ θαλφθῇ (decipitur) λόγοις. Ἱππ. 210.
5. *Liquefieri.* τήκομαι (tabesco) μὲν πάλαι. Σφ. 317-318.

e. Aqua.

1. *Fons.* κοσμήσας τραγικὸν λῆρον, θαρρῶν τὸν κρουνὸν (verborum copiam) ἀφίει. Βατρ. 1005.

2. *Fluvius (per planos campos) impetu ruens (et radicibus quercus et platanos vehens).* εἶτα Κρατίνου μεμνημένος, ὃς πολλῷ ῥεύσας ποτ' ἐπαίνῳ διὰ τῶν ἀφελῶν πεδίων ἔρρει, καὶ τῆς στάσεως παρασύρων ἐφόρει τὰς δρῦς καὶ τὰς πλατάνους καὶ τοὺς ἐχθροὺς προθελύμνους (de Cratini arte comica, qua omnes suos adversarios devicit). Ἱππ. 526-528.

3. *Irrigare.* οὐδὲ κατάρδων (laudibus demulcens), ἀλλὰ τὰ βέλτιστα διδάσκων, Ἀχ. 658.

4. *Defluere.* ἄθροι καταρρέοντες (concurrentes). Ἀχ. 26.

f. Ea, quae caelo apparent.

1. *Ver hiems.* V. c, 1.

2. *Lucere.* ἆρ' ἐξέλαμψε (manifestum est) τῶν γυναικῶν ἡ τρυφή. Λυσιστρ. 387.

3. *Lucere (pultem facere).* οὐδ' εἰ Κλέων γ' ἔλαμψε (inclaruit) τῆς τύχης χάριν, αὖθις τὸν αὐτὸν ἄνδρα μυττωτεύσομεν (contundemus). Σφ. 62-63.

4. *Lux.* 1. ὦ ταῖς ἱεραῖς φέγγος (decus) Ἀθήναις. Ἐκκλ. 1319. 2. ἀναβοάσομαι τὸν εὔπαιδα καὶ μέγα βροτοῖσι φέγγος Ἀσκληπιόν. Πλουτ. 639-640.

5. *Fulgor.* V. XXV, 3.

6. *Aura.* πολέμου μετάτροπος αὔρα (vices). Εἰρ. 945.

7. *Nubes.* στρούθων νέφος (multitudo) ἀρθέν. Ὀρν. 578.

8. *Tempestas.* 1. ὥσπερεὶ χειμὼν ἄρα ὀρνιθίας ἐς τὴν ἀγορὰν ἐλήλυθας. Ἀχ. 876-877. **Similitudo.** 2. τῆς πόλεως χειμαζομένης (calamitatibus vexari) ἄρχων καταδωροδοκεῖται. Βατρ. 361.

Ventus clarus et vehemens, qui terram simul et maria perturbat. ἔξειμι γάρ σοι λαμπρὸς ἤδη καὶ μέγας καθιείς, ὁμοῦ τα-

ράττων τήν τε γῆν καὶ τὴν θάλατταν εἰκῇ. Ἱππ. 430-431. **Simillitudo.**

10. *Turbo, circias.* καὶ γενναίως πρὸς τὸν Τυφῶ χωρεῖ καὶ τὴν ἐριώλην (adorire Cleonem violentum). Ἱππ. 512.

11. *Fulminare, tonare.* ἐντεῦθεν ὀργῇ Περικλέης οὑλύμπιος ἤστραπτ', ἐβρόντα (iracundus erat). Ἀχ. 530-531,

12. *Tonitrus.* ὁ δ' ἄρ' ἔνδον ἐλασίβροντ' (exclamantia) ἀναρρηγνὺς ἔπη. Ἱππ. 626.

13. *Grando.* ἀπὸ τῶν χαλαζῶν (impetus) δ', ὦ πονήρ' Εὐριπίδη, ἄπαγε σεαυτὸν ἐκποδών. Βατρ. 852-853.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ

Ἂν θεωρήσωμεν τὰ μεταφορικὰ σχήματα τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολισμοῦ, τὴν ποιητικὴν καὶ τὴν ῥητορικήν, καὶ παραβάλωμεν αὐτὰ πρὸς τὰ μεταφορικὰ σχήματα τῶν τριῶν μεγάλων ἑλληνικῶν τραγικῶν, παρατηροῦμεν τὰ ἀκόλουθα.

Ὡς οἱ τρεῖς τραγικοὶ ἐκπροσωποῦσιν ἰδιαιτέρας περιόδους τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν, ὁ μὲν Αἰσχύλος τὴν τῶν περσικῶν πολέμων, ὁ δὲ Σοφοκλῆς τὴν τοῦ Περικλέους, ὁ δὲ Εὐριπίδης τὴν τοῦ Κλέωνος καὶ τῆς ἀχαλινώτου δημοκρατίας, οὕτω καὶ ὁ Ἀριστοφάνης οὐ μόνον ἐν τῇ ἐκλογῇ τῆς ὕλης τῶν κωμῳδιῶν του καὶ ἐν τῷ σκοπῷ αὐτῶν ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς μεταφορικοῖς σχήμασιν ἀποδεικνύεται ποιητὴς τῆς ἐποχῆς τῆς ἀκρατήτου δημαγωγίας καὶ καταπτώσεως. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἀρκεῖ νὰ παρατηρήσῃ τις τὰ μεταφορικὰ σχήματα τὰ ἐκ τῆς μαγειρικῆς, τοῦ φαγητοῦ καὶ ποτοῦ λαμβανόμενα, ἅπερ παρὰ τοῖς τραγικοῖς δὲν εὑρίσκονται. Ἡ μὲν ὑψηλὴ Μοῦσα τῆς ἑλληνικῆς τραγῳδίας μετὰ μεγάλης δυσκολίας τὰς ἀγοραίας ἐκφράσεις συγχωρεῖ, ἡ δὲ κωμικὴ εὐκολώτατα· ἀλλ' εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι ὁ ἀναλόγως μέγιστος ἀριθμὸς τῶν εἰρημένων μεταφορικῶν σχημάτων παρ' Ἀριστοφάνει

καὶ τοῦ Σοφοκλέους. Παρ' *'Αριστοφάνει* ἀποτελοῦσιν ἡ συνεκδοχὴ καὶ ἡ μετωνυμία περίπου τὸ ὄγδοον μόνον τῶν μεταφορικῶν σχημάτων τῆς ἀναλογίας, οὐ μόνον ἄρα ὁ νοῦς τῶν δραμάτων του ἀλλὰ καὶ ἡ ἀριθμητικὴ σχέσις τῶν διαφόρων μεταφορικῶν σχημάτων του ἀποδεικνύουσιν, ὅτι μεταξὺ τῶν τεσσάρων ἀττικῶν δραματικῶν *ἡ μὲν φαντασία τούτου εἶναι μεγίστη, ὁ δὲ διαλογισμὸς ἐλάχιστος*. Τὸ αὐτὸ τεκμηριοῦσιν καὶ ὁ ἀριθμός, τὸ μέγεθος καὶ ἡ χρωματικὴ μῖξις τῶν συμπλεγμάτων, τῶν ἐξ ὁμοιοτρόπων μεταφορικῶν σχημάτων συνισταμένων, περὶ ὧν κατωτέρω θὰ πραγματευθῶμεν, ἅτινα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ καὶ 'Αριστοφάνει διαπρέπουσιν, παρὰ δὲ τῷ Εὐριπίδῃ ὡς μιμήσεις τῆς αἰσχυλείας τέχνης καταδεικνύονται. Τὸ γεγονός, ὅτι παρ' Εὐριπίδῃ τὰ μεταφορικὰ σχήματα τῆς ἀναλογίας καὶ ἐν τῇ χρονολογικῇ ἐπαλληλίᾳ τῶν δραμάτων καὶ ἐντὸς τῶν κατ' ἰδίαν δραμάτων ἐναλλὰξ ὁτὲ μὲν συχνότερον ὁτὲ δὲ σπανιώτερον προφαίνονται, τεκμηριοῖ *τὴν ἀεὶ χαλαρουμένην φαντασίαν τοῦ Εὐριπίδου*, ἐν ὅσῳ τὸ συμμετρικὸν ὡς πρὸς τοῦτο *παρ' Αἰσχύλῳ, Σοφοκλεῖ καὶ 'Αριστοφάνει ἀποδεικνύει τὴν συμμέτρως ἐνεργοῦσαν δύναμιν τῆς φαντασίας των*.

Ἂν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὰ μεταφορικὰ σχήματα τῆς ἀναλογίας ἀποτελοῦσι *τὴν πλαστικὴν τῆς ποιήσεως* καὶ ἡ χρωματικὴ μῖξις τῶν συμπλεγμάτων ἐξ ὁμοιοτρόπων μεταφορικῶν σχημάτων τῆς ἀναλογίας συνισταμένων *τὴν πολυχρωμίαν τῆς ποιήσεως*, τότε *εἶναι ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ 'Αριστοφάνης προφανῶς οἱ πλαστικώτατοι καὶ πολυχρωμικώτατοι. Ὁ δὲ Εὐριπίδης εἶναι* ἕνεκα τοῦ μεγίστου διαλογισμοῦ του *ὁ φιλοσοφικώτατος* — ὡς καὶ οἱ ἀρχαῖοι αὐτὸν ὠνόμασαν —, ὁ ἀληθινὸς «σκηνικὸς φιλόσοφος», ἐνῷ *παρὰ Σοφοκλεῖ ἡ πλαστικὴ καὶ ἡ πολυχρωμία ἐκ τῆς φαντασίας προερχόμεναι τῷ διαλογισμῷ ἰσορροποῦσιν*. 'Εν τῇ ἑλληνικῇ ἀρχιτεκτονικῇ καὶ ἀγαλματοποιίᾳ τὸ πλαστικὸν πνεῦμα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους ἐνισχύεται ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐποχὴν τῶν περσικῶν πολέμων, ἐν ᾧ τὸ αὐτὸ χαλαροῦται ἐπὶ τοῦ Κλέωνος καὶ τῆς δημαγωγίας ἐν σχέσει πρὸς τὸν αἰῶνα τοῦ Περικλέους. 'Εν τῇ ποιητικῇ τοὐναντίον τὸ πλαστικὸν πνεῦμ χαλαροῦται παρὰ Σοφοκλεῖ ἐπὶ Περικλέους παραβαλλόμενον πρὸς τ τοῦ Αἰσχύλου, ὅστις ἔζη ἐν τῇ ἐποχῇ τῶν περσικῶν πολέμων ἐν ᾧ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐνισχύεται παρ' Εὐριπίδῃ ἐπὶ τοῦ Κλέωνο

ὡς αἰσχυλεία μίμησις, καὶ παρ' Ἀριστοφάνει ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ἀκμάζοντι ὡς ἐκδήλωσις αὐτοτελοῦς πνεύματος ὡς πρὸς τὸν Σοφοκλέα, ὅστις ἤκμαζεν ἐν τῇ ἐποχῇ τοῦ Περικλέους. Τουτέστι *παρὰ τοῖς Ἕλλησι δεικνύει ἡ δρᾶσις τοῦ πλαστικοῦ πνεύματος τοῦτο μὲν ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ καὶ ἀγαλματοποιίᾳ τοῦτο δὲ ἐν τῇ ποιητικῇ ἀντίστροφον πορείαν, διότι ἐφ' ὅσον αὕτη ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ καὶ ἀγαλματοποιίᾳ ἐνισχύεται, ἐπὶ τοσοῦτον ἐν τῇ ποιητικῇ χαλαροῦται, καὶ ἐφ' ὅσον ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ καὶ ἀγαλματοποιίᾳ χαλαροῦται, ἐπὶ τοσοῦτον ἐν τῇ ποιητικῇ ἐνισχύεται.*

Ἡ συνεκδοχὴ καὶ ἡ μετωνυμία εἶναι ἀπόρροια τοῦ διαλογισμοῦ, ἀλλ' ὁ διαλογισμὸς εἶναι συνάμα αὐτὴ ἡ διανοητικὴ ἐνέργεια, δι' ἧς ὁ δραματικὸς δημιουργεῖ τὴν δρᾶσιν, τὴν σύγκρουσιν τῶν χαρακτήρων καὶ τὴν καταστροφήν, συνελόντι εἰπεῖν, πλάττει τὸ δραματικόν. Τοῦτο δὲ διασαφηνίζει τὸ γεγονός, ὅτι τὰ δύο ῥηθέντα μεταφορικὰ σχήματα παρὰ τοῖς τέσσαρσι δραματικοῖς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τῷ διαλόγῳ, τῷ πεδίῳ τούτῳ τῆς δράσεως καὶ τῆς δραματικῆς πλοκῆς ἀπαντῶσιν, τουτέστιν, ὅτι *ἡ συνεκδοχὴ καὶ ἡ μετωνυμία εἶναι τὰ ὅπλα τοῦ διαλόγου*. Τὰ ὅπλα ταῦτα παρ' Αἰσχύλῳ δὲν εἶναι μὲν τόσον πολυάριθμα ὅσον παρὰ Σοφοκλεῖ, ἀλλὰ ἕνεκα τῆς τόλμης τῆς ἐν ταῖς ἐκφράσεσιν ἐνούσης γίγνονται ὀξύτερα, παρ' Εὐριπίδῃ εἶναι πολυαριθμότατα καὶ ὀξύτατα, ἐν ᾧ παρ' Ἀριστοφάνει ἥκιστα πολυάριθμα καὶ ὀξέα φαίνονται.

Ἐν τῇ μετωνυμίᾳ καὶ τοῖς μεταφορικοῖς σχήμασι τῆς ἀναλογίας εὑρίσκεται ἡ συγχώνευσις δύο ἢ περισσοτέρων μετωνυμιῶν ἢ μεταφορικῶν σχημάτων τῆς ἀναλογίας εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν, ἀνηκόντων εἰς ἓν μεταφορικὸν σχῆμα, ὅπερ ἡμεῖς *σύμπλεγμα ἐξ ὁμοιοτρόπων μεταφορικῶν σχημάτων συνιστάμενον* ὀνομάζομεν. Π. χ. λέγεται παρ' Αἰσχύλῳ Ἱκ. 671 «βύβλου δὲ καρπὸς οὐ κρατεῖ στάχυν» ἤτοι βύβλου καρπὸς ἀντὶ τῶν Αἰγυπτίων καὶ στάχυς ἀντὶ τῶν Ἀργείων, τουτέστι, δύο μετωνυμίαι εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀνήκουσαι εἰς ἓν σχῆμα μεταφορικὸν συγχωνεύονται· παρ' Ἀριστοφάνει Ἐκκλ. 1-3 «ὦ λαμπρὸν ὄμμα τοῦ τροχηλάτου λύχνου . . . γονάς τε γὰρ σὰς καὶ τύχας δηλώσομεν» ἡ γέννησις καὶ ἡ τύχη συμπεριλαμβάνονται ὡς μεταφοραί, τουτέστιν, ὡς δύο μεταφορικὰ σχήματα τῆς ἀναλογίας ἀνήκοντα εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ ἀνθρώπου. Τοιοῦτον

σύμπλεγμα ἐξ ὁμοιοτρόπων μεταφορικῶν σχημάτων θὰ ἦτο καὶ ἐν τῇ συνεκδοχῇ δυνατόν, ἀλλὰ παρὰ τοῖς τέσσαρσι δραματικοῖς δὲν παρατηρεῖται, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ μετωνυμίᾳ σπανίως μόνον ἀπαντᾷ, τουτέστι, ἅπαξ παρ' Αἰσχύλῳ (1), παρ' Εὐριπίδῃ πεντάκις (2); παρὰ Σοφοκλεῖ καὶ Ἀριστοφάνει οὐδ' ἅπαξ, ἐν ᾧ ἐν τοῖς μεταφορικοῖς σχήμασι τῆς ἀναλογίας συχνότατα. Ὑπάρχουσι περιπτώσεις, καθ' ἃς δύο ἢ περισσότεραι συνεκδοχαὶ ἢ μετωνυμίαι ἢ μεταφορικὰ σχήματα τῆς ἀναλογίας εἰς διαφόρους κατηγορίας ἀνήκοντα συγχωνεύονται εἰς ἓν σχῆμα μεταφορικόν, καὶ τοῦτο *πολυχρωμικὸν σύμπλεγμα ἐξ ὁμοιοτρόπων μεταφορικῶν σχημάτων συνιστάμενον* ὀνομάζομεν. Π. χ. λέγεται παρ' Εὐριπίδῃ Τρῳ. 1331 - 1332· «ὅμως δὲ πρόφερε πόδα σὸν ἐπὶ πλάτας Ἀχαιῶν» ὁ ποὺς ἀντὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ κώπη ἀντὶ τοῦ πλοίου, τουτέστι, δύο συνεκδοχαὶ ἐκ διαφόρων κατηγοριῶν εἰς ἓν σχῆμα μεταφορικὸν συμπεριλαμβάνονται — ἡ μὲν ἐκ τῆς κατηγορίας τοῦ ἀνθρώπου ἡ δὲ ἐκ τῆς ναυτιλίας· παρ' Εὐριπίδῃ Ἑκ. 129-131 «τὰ δὲ Κασάνδρας λέκτρ' οὐκ ἐφάτην τῆς Ἀχιλείας πρόσθεν θήσειν ποτὲ λόγχης» λέγεται ἡ κλίνη ἀντὶ τῆς γυναικὸς καὶ ἡ αἰχμὴ τοῦ δόρατος ἀντὶ τοῦ μαχητοῦ, τουτέστι, δύο μετωνυμίαι ἐκ διαφόρων κατηγοριῶν εἰς ἓν σχῆμα μεταφορικὸν συγχωνεύονται — ἡ μὲν ἐκ τῆς κατηγορίας τοῦ ἀνθρώπου ἡ δὲ ἐκ τῆς τοῦ πολέμου· παρ' Ἀριστοφάνει Ὄρν. 1399 - 1400 «βορέᾳ σῶμα πελάζων ἀλίμενον αἰθέρος αὔλακα τέμνων» ὁ λιμὴν καὶ ἡ αὖλαξ ὡς μεταφοραί, τουτέστι, δύο μεταφορικὰ σχήματα τῆς ἀναλογίας ἐκ διαφόρων κατηγοριῶν εἰς ἓν σχῆμα μεταφορικὸν συμπεριλαμβάνονται — τὸ μὲν ἐκ τῆς κατηγορίας τῆς ναυτιλίας τὸ δὲ ἐκ τῆς κηπουρικῆς καὶ γεωργίας. Τὸ πολυχρωμικὸν σύμπλεγμα ἐξ ὁμοιοτρόπων μεταφορικῶν σχημάτων συνιστάμενον ἀπαντᾷ δὶς μόνον ἐν τῇ συνεκδοχῇ καὶ μετωνυμίᾳ, δηλαδὴ παρ' Εὐριπίδῃ ἅπαξ ἐν τῇ συνεκδοχῇ καὶ ἅπαξ ἐν τῇ μετωνυμίᾳ ἐν ταῖς δύο ἀνωτέρω ῥηθείσαις περικοπαῖς (3), ἐν ᾧ τὸ αὐτὸ σύμπλεγμα

(1) Ἱκ. 671 (ὅρα ἐν τῷ συγγράμματί μου «Beiträge» κ. τ. λ. Aeschylus, B. I. 41).

(2) Ἱππ. 154, Τρῳ. 346 - 347, 826-831, Ἱκ. 579, Ἡρακλ. 275-276 (ἴδε «Beiträge» Euripides, B. I. 76; VIII. 30, 32, 10, 9).

(3) Τρῳ. 13311 - 1332, Ἑκ. 129-131 (βλέπε «Beiträge Euripides, A. I. 13; B. I. 59).

ἐν τοῖς μεταφορικοῖς σχήμασι τῆς ἀναλογίας ἀρκούντως συχνότερον ἀπαντᾷ.

Ἂν ἡ συνεκδοχὴ καὶ τὸ μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας ἢ ἡ μετωνυμία καὶ τὸ μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας ἢ ἡ συνεκδοχή, μετωνυμία καὶ τὸ μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας ἓν συναφὲς μεταφορικὸν σχῆμα ἀποτελῶσιν, τότε γίνεται *σύμπλεγμα ἐκ διαφόρων σχημάτων συνιστάμενον*. Π. χ. λέγεται παρ' Ἀριστοφάνει Σφ. 1022 «οἰκείων Μουσῶν στόμαθ' ἡνιοχήσας» τὸ στόμα ὡς συνεκδοχὴ ἀντὶ τῶν Μουσῶν καὶ ἡ ἡνιοχία τοῦ ἵππου ὡς μεταφορὰ ἀντὶ τῆς κυβερνήσεως· παρ' Ἀριστοφάνει Ἱππ. 1372 «τοῦτ' ἔδακε τὸν πόρπακα τὸν Κλεωνύμου» λέγεται ἡ λαβὴ τῆς ἀσπίδος τοῦ Κλεωνύμου ὡς μετωνυμία ἀντὶ τοῦ Κλεωνύμου καὶ ἡ δῆξις ὡς μεταφορὰ ἀντὶ τῆς συγχύσεως· παρ' Εὐριπίδῃ Ἑκ. 1025-1027 «ἀλίμενόν τις ὡς ἐς ἄντλον πεσὼν λέχριος ἐκπισεῖ φίλας καρδίας, ἀμέρσας βίου» λέγεται ὁ ἄντλος ὡς συνεκδοχὴ ἀντὶ τῆς θαλάσσης, ἡ καρδία ὡς μετωνυμία ἀντὶ τῆς ζωῆς καὶ ὁ λιμὴν ὡς παραβολή. Τοιαῦτα συμπλέγματα εὑρίσκονται παρ' Αἰσχύλῳ δεκαεπτάκις, δηλαδὴ συνεκδοχὴ καὶ μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας ἅπαξ, μετωνυμία καὶ μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας δεκαεξάκις (1) παρὰ Σοφοκλεῖ πεντάκις μετωνυμία καὶ μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας (2)· παρ' Εὐριπίδῃ τριακοντάκις καὶ ἅπαξ, δηλαδὴ συνεκδοχὴ καὶ μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας δεκάκις, μετωνυμία καὶ μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας εἰκοσάκις, συνεκδοχή, μετωνυμία καὶ μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας ἅπαξ (3)· παρ' Ἀριστοφάνει ἑπτάκις, δηλαδὴ συνεκδοχὴ

(1) Συνεκδοχὴ καὶ μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας· Ἱκ. 1007· μετωνυμία καὶ μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας· Προμ. 7-8, Ἑπτ. 52-53, 62-64, 122-123, 415-416, 448, 497-498, 838-839, Πέρσ. 406-407, Ἀγ. 42-67, 437-439, 717-749, 1115-1116, 1309, 1356-1357, 1417-1418 (ἴδε «Beiträge» σελ. 171).

(2) Αἴ. 651, Οἰ. Τ. 706, Ἀντ. 30, Τραχ. 507-508, 914 (ὅρα «Beiträge», σελ. 171).

(3) Συνεκδοχὴ καὶ μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας· Ἱππ. 1224, Ὀρ. 171, 302, 1269, Φοιν. 699, 834-835, 1380, Ἑλ. 667, 1452, Ἠλ. 138· μετωνυμία καὶ μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας· Ῥῆσ. 431, 446, Μηδ. 641-642, 673, Ἱππ. 153-154, Ἀνδρ. 471, Τρῳ. 44, 671, Ἑκ. 1210, Ὀρ. 36, Φοιν. 1281, Ἱκ. 449, Ἡρακλ. 822, 834, Ἴων. 64, Ἑλ. 192, Ἠλ. 1155. Ἰφ. Τ. 1346, Ἰφ. Αὐ. 960, Ἀποσπ. 524· συνεκδοχή, μετωνυμία καὶ μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας· Ἑκ. 1025-1027 (ὅρα Beiträge» σελ. 171).

καὶ μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας τρίς, μετωνυμία καὶ μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας τετράκις (1).

Παρ' Ἀριστοφάνει Ὄρν. 924 - 925 «ἀλλά τις ὠκεῖα Μουσάων φάτις οἱάπερ ἵππων ἀμαρυγά» λέγεται ἡ λαμπηδὼν ὡς μεταφορὰ ἀντὶ τῆς ταχύτητος καὶ ἡ ταχύτης τῶν ἵππων ὡς παραβολή, τῆς ταχύτητος ἄρα χρῆσις γίγνεται ὡς διφυοῦς μεταφορικοῦ σχήματος τῆς ἀναλογίας, πρῶτον ὡς μεταφορᾶς, δεύτερον τῆς μεταφορικῆς αὐτῆς ἐννοίας ὡς μέρους τῆς παραβολῆς. Τοῦτο τὸ τολμηρὸν μεταφορικὸν σχῆμα, ἐξ οὗ τὸ μοναδικὸν τοῦτο παράδειγμα εὕρομεν, *διπλῆς ἀναλογίας μεταφορικὸν σχῆμα* ὀνομάζομεν.

Οὐχ ἧττον τολμηρὸν εἶναι *τὸ διπλοῦν μεταφορικὸν σχῆμα*, ἐν ᾧ γίγνεται χρῆσις τῆς συνεκδοχικῆς ἢ μετωνυμικῆς ἐννοίας λέξεώς τινος ὡς μεταφορικοῦ σχήματος τῆς ἀναλογίας. Π.χ. λέγεται παρ' Εὐριπίδῃ Φοιν. 1380-1381 «κάπροι δ' ὅπως θήγοντες ἀγρίαν γένυν ξυνῆψαν», ἤτοι ἡ σιαγὼν ὡς συνεκδοχὴ ἀντὶ τοῦ ὀδόντος καὶ ὁ τοὺς ὀδόντας τρίζων κάπρος ὡς παραβολή, ἡ σιαγὼν ἄρα ἀντὶ δύο διαφόρων μεταφορικῶν σχημάτων τίθεται, πρῶτον ὡς συνεκδοχή, δεύτερον ἡ συνεκδοχικὴ ἔννοια ἐκείνης ὡς μέρος τῆς παραβολῆς· παρ' Αἰσχύλῳ Πέρσ. 821 - 822 «ὕβρις γὰρ ἐξανθοῦσ' ἐκάρπωσε στάχυν ἄτης, ὅθεν πάγκλαυτον ἐξαμᾷ θέρος» λέγεται τὸ θέρος ὡς μετωνυμία ἀντὶ τῆς σπορᾶς, καὶ ἡ σπορὰ ὡς μεταφορὰ ἀντὶ τῆς λύπης, τὸ θέρος ἄρα ἀντὶ δύο διαφόρων μεταφορικῶν σχημάτων τίθεται, πρῶτον ὡς μετωνυμία, δεύτερον ἡ μετωνυμικὴ ἔννοια ἐκείνου ὡς μεταφορά. Τοιαῦτα διπλᾶ μεταφορικὰ σχήματα εὑρίσκομεν παρ' Αἰσχύλῳ τετράκις, δηλαδὴ τὴν χρῆσιν τῆς συνεκδοχικῆς ἐννοίας ὡς μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας ἅπαξ, τὴν χρῆσιν τῆς μετωνυμικῆς ἐννοίας ὡς μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας τρίς (2)· παρὰ Σοφοκλεῖ ἅπαξ, δηλαδὴ τὴν χρῆσιν

(1) Συνεκδοχὴ καὶ μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας. Σφ. 1022 (ἴδε A. III. 1· C. XXV. 6), Ὄρν. 1106-1108 (βλέπε A. V. 2· C. XXXII. 6, 2), Βατρ. 430 (ὅρα A. I. 5· C. XXI. 14. 2)· μετωνυμία καὶ μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας· Ἱππ. 1372 (ὅρα B. I. 6· C. XXXII. 6. 10. 3), Εἰρ. 335-336 (ὅρα B. III. 1. 1. C. XXXII. 6. 14), Ὄρν. 1399-1400 (ὅρα B. I. 1· C. XXXI. 30), Λυσιστρ. 3[illegible] (ὅρα B. I. 5· C. III. 31. 2).

(2) Τὸ συνεκδοχικὸν νόημα ὡς μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας Ἀγ. 1618· μετωνυμικὸν νόημα ὡς μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας Πέρσ. 821-822, Ἱκ. 635-336, Ἀγ. 1655 (ὅρα «Beiträge», σελ. 172).

τῆς συνεκδοχικῆς ἐννοίας ὡς μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας (1)· παρ' Εὐριπίδῃ ἑξάκις, δηλαδὴ τὴν χρῆσιν τῆς συνεκδοχικῆς ἐννοίας ὡς μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας ἅπαξ, τὴν χρῆσιν τῆς μετωνυμικῆς ἐννοίας ὡς μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας πεντάκις (2)· παρ' Ἀριστοφάνει δίς, δηλαδὴ ἅπαξ τὴν χρῆσιν τῆς συνεκδοχικῆς ἐννοίας καὶ ἅπαξ τὴν τῆς μετωνυμικῆς ὡς μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας (3).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Συγγράμματα περὶ μεταφορικῶν σχημάτων πραγματευόμενα, ἅπερ ἐν τῷ πρώτῳ μέχρι τῶν συμβολῶν δὲν μνημονεύονται.

(Συγγράμματα, ἅτινα ἔλαβον ὑπ' ὄψιν ἀστερίσκῳ ἐσήμηνα).

* *Bergaigne*, *A*: Quelques observations sur les figures de rhétorique dans le Rig-Veda. Mémoires de la société de linguistique de Paris. Tome IV, fascicule II, 1880. Σελ. 96-137.

* *Bergaigne*, *A*: La syntaxe des comparaisons védique. Mélanges Rénier. Σελ. 75-101.

* *Blümner*, *H*: Die Metapher bei Herodotos. Neue Jahrbücher f. Phil. u. Päd., 1891.

(1) Αἴ. 140 (ὅρα «Beiträge» σελ. 172).

(2) Τὸ συνεκδοχικὸν νόημα ὡς μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας Φοιν. 1380-1381· τὸ μετωνυμικὸν νόημα ὡς συνεκδοχικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας Μηδ. 1281-1282, Φοιν. 326-330, Ἴων. 1094-1095, Βάκχ. 1026-1027, Ἀποσπ. 423 (ὅρα «Beiträge», σελ. 172).

(3) Τὸ συνεκδοχικὸν νόημα ὡς μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας· Ἀχ. 95-97 (ὅρα A. VI· C. XXXI. 4)· τὸ μετωνυμικὸν νόημα ὡς μεταφορικὸν σχῆμα τῆς ἀναλογίας· Ἱππ. 392-394 (ὅρα B. V· C. XXXIII. 17).

* *Blümner, H*: Studien zur Geschichte der Metapher im Griechischen. Erster Theil: Ueber Gleichniss und Metapher in der attischen Komoedie. Leipsig, Teubner, 1891.

* *Bussenius, O*: De Valerii Flacci in adhibendis comparationibus usu. Dissert. Lubecae, 1872.

* *Corack*: Bild und Gleichniss in ihrer Bedeutung für Lessing's Stil. Progr. Danzig, 1869.

* *Dahlgren*: De Aeschyli metaphoris et similitudinibus a re navali deductis commentatio. Dissert. Stockholm, 1875.

* *Danneh, G*: De tropis. Particula I. De translationum, metonymiae, synecdoches apud poetas aevi Augusti usu. (In exemplum adhibita sunt Catulli, Tibulli, Propertii, Horatii carmina, Ovidii Metam. L. I-VI, Vergilii Eclogae, Georg. L. I-II, Aeneid. L. I-III). Dissert. Halis Saxonum, 1868.

* *Degenhardt, E*: Die Metapher bei den Vorläufern Moliere's (1612-1654). Dissert. Marburg, 1886.

Eppelin: Über die Vergleichungen bei Vergil. 1862.

* *Franke, G*: De Tib. Silii Jtalici Punicorum tropis. Dissert. Monasterii Guestfalorum, 1889.

* *Gelbing, H*: De C. Valerii Flacci tropis et figuris. Dissert. Marburgi Cattorum, 1878.

Goldmann, Fr: Über die poetische Personification bei Plautus. II. Progr. Halis Saxonum, 1877.

Goodwin: The similes of Apollonius Rhodius. John Hopkins University Circulars. IX. 1890.

* *Gorter, H*: De interpretatione Aeschyli metaphorarum. Dissert. Lugduni-Batavorum, Brill, 1889.

Henkel, H: Das Goethe'sche Gleichniss. III. Progr. Halle a. d. S. 1886.

* *Herzer, G*: Metaphorische Studien zu griechischen Dichtern. I. Die auf «Unglück und Verwandtes» berüglichen Metaphern und Bilder bei den Tragikern. Progr. Zweibrücken, 1884.

* *Hirzel, A*: Gleichnisse und Metaphern im Rigveda in culturhistorischer Hinsicht zusammengestellt und verglichen

mit den Bildern bei Homer, Hesiod, Aeschylus, Sophocles und Euripides. Zeitschr. f. Vöckerpsych. u. Sprachwissensch. XIX, 1889. Σελ. 276-313, 347-415.

* *Hornbostel*, *W*: Die Gleichnisse bei Vergil. Progr. Ratzeburg, 1870.

* *Hundt*, *G*: De M. Annaei Lucani comparationibus. Dissert. Cothenis Anhaltinorum, 1886.

* *Itzinger*, *Fr*: Index der in Ciceros Rede für Milo enthaltenen Metaphern und Angabe des Wandels der Wortbedeutung. Progr. Budweis, 1888.

Jeep: De forma comparationum apud Vergilium grammatica. Progr. Holzminden, 1826.

* *Krause*, *K*: De P Papinii Statii comparationibus epicis. Dissert. Halis Saxonum, 1871.

* *Kröhnert*, *R*: Zur Homerlektüre. I. Theil: Homerische Epitheta und Gleichnisse (Fortsetzung). Progr. Memel, 1887.

* *Küsel*, *E*: Über Schillers Gleichnisse. 1. Theil. Progr. Gumbinnen, 1874.

* *Lobeck*: Dissertationes de metaphora et metonymia. Regimonti, 1864.

* *Meier*, *D*: Vergleiche und Metapher in den Lustspielen Molière's. Dissert. Marburg, 1885.

* *Morel*, *L*: Essai sur la métaphore dans la langue grecque. Les noms d'animaux pris métaphoriquement. Genève, Georg, 1879.

* *Müller*, *C. H*: De similitudinibus imaginibusque apud veteres poetas elegiacos. Dissert. Bremis, 1887.

* *Rappold*, *J*: Beiträge zur Kenntniss des Gleichnisse bei Aeschylos, Sophokles und Euripides. Progr. Wien, 1886.

* *Raeder*, *H*: Die Tropen und Figuren bei R. Garnier, ihrem Inhalt nach untersucht und in den römischen Tragödien. mit der lateinischen Verlage verglichen. Dissert. Wandsbeck, 1886.

* *Roschaft*, *A*: Die Metaphern bei den attischen Rednern. Progr. Straubing, 1886.

* *Rödström*, *P*: De imaginibus Sophocleis a rerum natura sumptis. Dissert. Holmiae, 1883.

* *Simsay*, *L*: De tropis et figuris apud Terentium. Disset. Claudiopoli, 1889.

* *Stitz*, *A*: Die Metapher bei Tacibus. Progr. Krems, 1883.

* *Schauenburg*, *Ad*: De comparationibus Aristophaneis. Caput primum. Progr. Jeres, 1888.

* *Schellert*, *M*: De Apollonii Rhodii comparationibus. Dissert. Halis Saxonum, 1885.

* *Velsen*, *A*: De comparationibus Homericis. Dissert. Berolini 1829.

Wild, *G*: Die Vergleiche bei Nonnus. Progr. Regensburg 1886.

ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ ΠΕΤΣ

ΔΥΟ ΝΕΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑΝ

XLIX. 1. «Δοκιμάζει δὲ καὶ τοὺς ἵππους ἡ βουλή, κἂν μέν τις καλὸν ἵ[ππον ἔχ]ων κακῶς δοκῇ τρέφειν, ζημιοῖ τῷ σίτῳ, τοῖς δὲ μὴ δυναμένοις [ἀκολ]ουθεῖν ἢ μὴ θέλουσι μένειν ΑΝΑΓΟΥCΙ (ΛΛ) τροχὸν ἐπὶ τὴν γνάθον [ἐπιβάλλουσι καὶ ὁ τ]οῦτο παθὼν ἀδόκιμός ἐστι».

Τὰ κεφαλαίοις γράμμασι σημειούμενα ΑΝΑΓΟΥCΙ, ὧν ὑπεράνω ἐπὶ τοῦ Ν εἶναι γεγραμμένα ὑπὸ δευτέρας χειρὸς δύο γράμματα, κατὰ μὲν τὴν ἀνάγνωσιν τῶν K. W. καὶ τοῦ Blass δύο Λ, κατὰ δὲ τὴν τῶν H. L. Α καὶ Γ, βεβαίως δὲν ἔχουσιν ὑγιῶς. Δικαίως λοι-

πὸν οἱ κριτικοὶ ἀπεπειράθησαν τὴν διόρθωσιν τοῦ χωρίου. Καὶ οἱ μὲν ἐκδόται K. W. τολμηρότερόν πως παραλείπουσι τὴν λέξιν *μένειν*, καὶ τὸ ΑΝΑΓΟΥϹΙ τρέπουσιν εἰς *ἐπιβάλλουσι*. Οἱ δὲ ἐκδόται H.L. συμπληροῦσι τὸ ΑΝΑΓΟΥϹΙ εἰς ΑΝΑΓ(ΩΓΟΙϹ)ΟΥϹΙ. Ὁ Blass γράφει *ἀλλ' ἀνάγουσι*, ὁ Wyse προὔτεινε *χαράττουσι*, ὁ Campbell *ἀναγράφουσι*, ὁ Ellis *ἀναδοῦσι*, ὁ Jackson *ἀνάπτουσι*, ὁ Thompson, ὡς καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ Ἀθηνᾷ, καὶ ὁ Κόντος, καὶ ὁ Παπαδημητρίου, διώρθωσαν *ἐγκάουσι*, τελευταῖον δὲ ὁ Π. Ν. Παπαγεωργίου ἢ *ἀναβάλλουσι*.

Ἐπειδὴ οὐδεμία τῶν διορθώσεων τούτων εὐχαριστεῖ ἡμῖν, ἐσκέφθημεν ὅτι εἶναι δυνατὸν ἐν τῇ ἐφθαρμένῃ γραφῇ νὰ κρύπτηται ἄλλο τι ἐλάττωμα τῶν ἵππων καθιστῶν αὐτοὺς ἀνεπιτηδείους εἰς τὴν ἐν τῷ πολέμῳ χρῆσιν. Τοιοῦτο δὲ ἐλάττωμα ἠκάσαμεν ὅτι εἶναι τὸ λακτίζειν, καὶ διωρθώσαμεν ΗΛΑΚΤΙΖΟΥϹΙ. Ἡ διόρθωσις ὅμως αὕτη θὰ ἐστερεῖτο στηρίγματος, ἐὰν δὲν εὑρίσκοντο χωρία ἀρχαίων συγγραφέων μαρτυροῦντα ὅτι οἱ λακτίζοντες ἵπποι ὡς πολεμιστήριοι ἀπεδοκιμάζοντο. Ἀλλὰ τοιαῦτα χωρία, διαῤῥήδην τοῦτο λέγοντα, ἔχομεν τὰ ἑξῆς τρία, πάντα ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος.

Ἱππαρχ. I, 1, 4. «Καὶ *οἱ λακτίζοντες* δὲ ἀναβεβαμένοι ἵπποι ἐκποδὼν ποιητέοι· οἱ γὰρ τοιοῦτοι πολλάκις πλείω κακὰ ἢ οἱ πολέμιοι ποιοῦσι».

Αὐτόθ. I, 1, 15. «Ἀγαθὸν δὲ καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἱππασίαις *λακτίζοντας* ἵππους προρρηθῆναι ὅτι *ἀποδοκιμασθήσονται*· οὐδὲ γὰρ συντάττειν τοὺς τοιούτους δυνατόν»,

Ἀπομν. III, 3, 4. «Ἐὰν οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, παρέχωνταί σοι (τῷ ἱππάρχῳ) τοὺς ἵππους, οἱ μὲν οὕτω κακόποδας ἢ κακοσκελεῖς ἢ ἀσθενεῖς, οἱ δὲ οὕτως ἀτρόφους, ὥστε *μὴ δύνασθαι ἀκολουθεῖν*, οἱ δὲ οὕτως ἀναγώγους, ὥστε *μὴ μένειν*, ὅπου ἂν σὺ τάξῃς, οἱ δὲ οὕτω *λακτιστάς*, ὥστε μηδὲ τάξαι δυνατὸν εἶναι, τί σοι τοῦ ἱππικοῦ ὄφελος ἔσται;»

Βεβαίως καὶ ὁ Ξενοφῶν καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐκτιθέντες τὰ καθιστῶντα ἀποδοκιμαστέους τοὺς πολεμιστηρίους ἵππους ὑπ' ὄψιν εἶχον τὰ ὑπὸ τῆς πολιτείας περὶ τούτου νενομοθετημένα, ἡ δὲ ἡμετέρα διόρθωσις ἀποκαθιστᾷ τελείαν τὴν συμφωνίαν τῶν ὑφ' ἑκατέρου περὶ τοῦ πράγματος εἰρημένων.

V. 1. «Ἰσχυρᾶς δὲ τῆς στάσεως οὔσης καὶ πολὺν χρόνον ἀντικαθημένων ἀλλήλοις, εἵλοντο κοινῇ διαλλακτὴν καὶ ἄρχοντα Σόλωνα, καὶ τὴν πολιτείαν ἐπέτρεψαν αὐτῷ ποιήσαντι τὴν ἐλεγείαν, ἧς ἐστὶν ἀρχή·

γιγνώσκω, καί μοι φρενὸς ἔνδοθεν ἄλγεα κεῖται
πρεσβυτάτην ἐσορῶν γαῖαν Ἰαονίας.

καὶ γὰρ........ πρὸς ἑκατέρους ὑπὲρ ἑκατέρων μάχεται καὶ διαμφισβητεῖ, καὶ μετὰ ταῦτα κοινῇ παραινεῖ καταπαύειν τὴν ἐνεστῶσαν φιλονικίαν».

Τὰ ἐν τῷ διὰ στιγμῶν σημειουμένῳ χάσματι ὁ Kenyon κατὰ πρῶτον μὲν ἀνέγνω «*καὶ γὰρ ἐπήλαυνεν καὶ*», ἐν δὲ τῇ τρίτῃ ἐκδόσει μετὰ δισταγμοῦ «*καὶ γὰρ ἐπελαύνει*». Οἱ ἐκδόται K. W. ἔγραψαν «καὶ γὰρ πολι[τικώτατα]», οἱ δὲ H. L. «*καὶ γὰρ συμβουλεύων πολλά*», ὁ δὲ Blass οὐδεμίαν τῶν γενομένων συμπληρώσεων ἐπιδοκιμάζων μετὰ τὸ *καὶ γὰρ* γράφει στιγμάς, οὐδεμίαν προτείνων εἰκασίαν. Ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων ὁ μὲν Σ. Παπαδημητρίου ᾔκασε «*καὶ γὰρ ἐπιλαμβάνεται καὶ*», ὁ δὲ Κόντος μετὰ δισταγμοῦ «*καὶ ἀμφοτέρων εἴτ' ἐπιλαμβάνεται*». Τελευταῖον δὲ ὁ Π. Ν. Παπαγεωργίου εἰκάζει «*καὶ τελευτῶν*».

Καθ' ἡμᾶς ἦτο ἀναγκαῖον νὰ λεχθῇ ὅτι ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἐλεγείᾳ ὁ Σόλων «πρὸς ἑκατέρους ὑπὲρ ἑκατέρων μάχεται κτλ.»· διότι οὕτω μόνον ἐξηγεῖται διὰ τί οἱ Ἀθηναῖοι εἵλοντο αὐτὸν κοινῇ διαλλακτὴν καὶ ἄρχοντα, καὶ ἐπέτρεψαν αὐτῷ τὴν πολιτείαν ποιήσαντι τὴν ἐλεγείαν. Φρονοῦμεν λοιπὸν ὅτι ἐν τῷ χάσματι πρέπει νὰ γραφῇ ΕΝΕΚΕΙΝΗΙ. Ἡ συμπλήρωσις αὕτη ἔχει ἀκριβῶς τόσα γράμματα ὅσα εἶναι καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Kenyon ἀναγνωσθέντα ΕΠΕΛΑΥΝΕΙ, πολλὰ δὲ εἶναι τὰ κοινὰ γράμματα καὶ τὴν αὐτὴν κατέχουσι θέσιν.

Καὶ ἡ τελευταῖον δὲ ὑπὸ τοῦ Blass γενομένη ἐκ τοῦ πρωτοτύπου παπύρου ἀνάγνωσις ΚΑΙΝΟΜΕΝΗΝΕΝΗΙ, ἐν τῷ Fleckeisens Jahrbuch δημοσιευθεῖσα, καθ' ἃ ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Kenyon ἐμάθομεν, ἐνισχύει τὴν ἡμετέραν εἰκασίαν, ὡς ἔτι μᾶλλον προσεγγίζουσα εἰς αὐτήν, ἐὰν τἀπρῶτα πέντε γράμματα ἀναγνωσθῶσι ΚΑΙΓΑΡ, ὡς πάντες οἱ μέχρι τοῦδε ἐκδόται ἄνευ δισταγμοῦ ἐποίησαν. Διότι τὰ τούτοις ἐπό-

μενα ΕΝΗΝΕΝΗΙ ὀλίγον διαφέρουσι τοῦ ΕΝΕΚΕΙΝΗΙ. Ἄλλως δὲ ἡ ἀνάγνωσις ΚΑΙΝΟΜΕΝΗΝ, τῆς μετοχῆς ταύτης θεωρουμένης ὡς ἀρχῆς τοῦ τρίτου τῆς ἐλεγείας στίχου καὶ ἀναφερομένης εἰς τὸ ΓΑΙΑΝ, οὐδὲν ὑγιὲς νόημα δυναμένη νὰ παράσχῃ, εἶναι βεβαίως ἐσφαλμένη. Ὅτι δὲ ἐνταῦθα τοῦ παπύρου τὰ γράμματα εἶναι λίαν ἐφθαρμένα, καὶ αἱ τοσοῦτον διάφοροι ἀναγνώσεις αὐτῶν δεικνύουσι, καὶ οἱ K. W. ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτῶν δηλοῦσι γράφοντες ἐν ὑποσημειώσει· «legimus ΚΑΙΓΑΡΠΟΛΙ..ΕΤΑΙΚΑΙ, quae omnia fere plane incerta»,

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 27ῃ Ἀπριλίου 1893.

Β. ΛΑΚΩΝ

ΕΞΥΠΝΙΖΩ - ΕΞΥΠΝΩ

Ἐν Études de philologie Néo-grecque σελ. 357 κἑξ. γίνεται μακρὸς λόγος περὶ τοῦ ῥήματος (*ἐ*)*ξυπνῶ*, ἐν δὲ σελ. ρθ΄. λέγεται ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο ἐξητάσθη ἐν ταῖς παραδόσεσι τοῦ κ. Ψυχάρι ἐν ἔτει 1890-91, ὅθεν ἀπέρρευσεν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ περὶ τοῦ ῥήματος τούτου εἰρημένα εἶναι γεγραμμένα μετ' εὐπρεπείας, ἀλλοτρίας ἄλλως τοῦ παραδόξου τούτου βιβλίου, νομίζω ὅτι μοι ἐπιτρέπεται νὰ ἐξετάσω αὐτά. Τὸ ῥῆμα τοῦτο ὑπολαμβάνεται σύνθετον ἐκ τῆς *ἐξ* καὶ τοῦ *ὑπνόω ὑπνῶ*. Ἐντεῦθεν τοῦτο μὲν ζητεῖται νὰ ἑρμηνευθῇ πόθεν ἡ ἀμετάβατος αὐτοῦ σημασία (= ἐγείρομαι ἐκ τοῦ ὕπνου) παρὰ τὴν μεταβατικὴν (ἐγείρω τινὰ ἐκ τοῦ ὕπνου), καὶ πρὸς τοῦτο ὑποτίθεται ὅτι τὸ μεταγενέστερον *ἐξυπνίζω ἐξυπνίζομαι* ἐπέδρασεν ἐπὶ τὸ *ἐξυπνῶ* καὶ μετέδωκεν αὐτῷ τὴν μεταβατικὴν καὶ ἀμετάβατον αὐτοῦ σημασίαν· τοῦτο δὲ ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς λέξεως ταύτης *ἐξυπνῶ* συνάγονται καθολικώτερα συμπεράσματα καὶ διδάγματα περὶ λεξικογραφίας, ὅτι δηλ. παρὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν δόξαν τὸ *ὑπνοῦν* ἐν τῷ συνθέτῳ *ἐξυπνῶ* σῴζεται μέχρι σήμερον, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξευρίσκωμεν καὶ μανθάνωμεν ἀκριβῶς τὰς σημασίας τῶν ἀρχαίων λέξεων, ἂν μὴ μέ-

χρι τῆς σήμερον ἐκτείνωμεν τὴν ἔρευναν κττ. Δυστυχῶς ταῦτα εἶναι πολυειδῶς ἐσφαλμένα, διότι δὲν ἐδόθη ἡ ἀναγκαία προσοχὴ ἐπὶ τὰ κινήματα τοῦ ῥήματος καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὰ περὶ τούτου λεγόμενα καὶ τὰ καθολικώτερον συναγόμενα εἶναι πλημμελῆ. Διότι οὔτε ὁ γράφων ταῦτα οὔτε ὁ κ. Ψυχάρις ἐν σελ. μ'. προσέσχον εἰς τὸ φαινόμενον, ὅτι α'.) τὸ ῥῆμα (*ἐξ*)*υπνόω* θὰ ἐτρέπετο εἰς βαρύτονον *ἐξυπνώνω*, καθὼς πάντα τὰ εἰς -*οω* τῶν παλαιῶν, ὅσα σῴζονται, ἔπειτα β'.) θὰ ἐλέγομεν *ἐξύπνωσα θὰ* (*ἐ*)*ξυπνώσω*, οὐχὶ *ἐξύπνισα* θὰ (*ἐ*)*ξυπνίσω* (πρβλ. *φανερώνω ἐφανέρωσα θὰ φανερώσω*). Λοιπὸν δὲν φαίνονται γνωστὰ οὔτε τῷ μαθητῇ οὔτε τῷ διδασκάλῳ τὰ κατ' ἀναλογίαν παθήματα τοῦ ἐνεστῶτος καὶ δὴ ἀγνοοῦν ὅτι τὸ *ἐξυπνῶ ἐξυπνᾷς ἐξυπνᾷ ἐξύπνισα* κττ. τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης προέκυψεν ἐκ τοῦ μεταγενεστέρου ἐξυπνίζω, καθὰ καὶ τὸ *χαιρετῶ χαιρετᾷς χαιρετᾷ ἐχαιρέτισα* κτλ. προῆλθον ἐκ τοῦ *χαιρετίζω*, τὸ *ψηφῶ* ἐκ τοῦ *ψηφίζω*, τὸ *ἁρπῶ* ἐκ τοῦ *ἁρπάζω* κτλ. Περὶ τούτων διέλαβον πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐν τῷ περιοδικῷ Kuhn Τομ. ΚΖ'. σελ. 72 κἑξ., μετὰ ταῦτα ἐν τῇ Ἀθηνᾷ Τομ. Α'. σελ. 258 κἑξ., πέρυσι δὲ ἐκτενέστερον καὶ ἐν τῇ Einleitung σελ. 395 κἑξ. ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐμελετήθη καὶ ἐνοήθη ὑπὸ τοῦ συντάξαντος τὴν μονογραφίαν ταύτην οὐδ' ὑπὸ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ. Πρὸς τούτοις νομίζουν ἀναγκαῖον νὰ καταφύγουν εἰς ἀναλογικὰς ἐπιδράσεις ἄλλων ῥημάτων, ἵνα ἑρμηνεύσουν τὴν συνύπαρξιν τῆς μεταβατικῆς καὶ ἀμεταβάτου σημασίας τοῦ ἐξυπνῶ. Δὲν θὰ ἐποίουν βεβαίως τοῦτο, ἂν εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ ἐν Einleitung σελ. 200-4 διεξοδικῶς περὶ τοῦ φαινομένου τούτου διειλημμένα, διότι ἐκεῖθεν θὰ ἐδιδάσκοντο ὅτι ἡ κατάχρησις αὕτη χρονολογεῖται ἀπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ μάλιστα ἀπὸ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Ὁμοίως εἶναι ἄτοπος ἡ συσχέτισις τοῦ ἐξυπνίζω πρὸς τὸ ξεκάνω ξεφορτώνω ξημερώνω κτλ., ὀρθὴ δὲ ἡ πρὸς τὸ ἐξορίζω, ἐξινίζω, ἐκχυλίζω ἐξοπίζω κτλ. περὶ ὧν ἴδε Κ. Κόντου Γλωσσ. Παρατηρ. σελ. 5 καὶ Einleit. 414-5. Ὁμοίως ἐσφαλμένη εἶναι ἡ γνώμη καθ' ἣν τὰ ῥήματα ὑπνώοντες, ἱδρώουσα, δαμιώοντες, στεφανωέτω, μαστιγώων, ἐσχηματίσθησαν κατὰ τὸ ῥιγώω (πρβλ. Meister Ἑλλ. Διαλ. Τομ. Α'. σελ. 177 καὶ Hoffmann Ἑλλ. Διαλ. Τομ. Β'. σελ. 573 κἑξ.) κτλ.

Γ. Ν. Χ.

ΕΟΡΤΑΙ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΤΙΜΗΝ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΑΥΤΗΣ

ΚΥΡΙΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ

ΕΟΡΤΑΖΟΝΤΟΣ

ΤΗΝ ΠΕΜΠΤΗΝ ΚΑΙ ΕΙΚΟΣΤΗΝ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ

ΤΗΣ ΕΝ ΤΩ ΕΘΝΙΚΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ ΚΑΘΗΓΕΣΙΑΣ ΑΥΤΟΥ

Τὸ διοικητικὸν τῆς Ἑταιρείας συμβούλιον συνελθὸν εἰς ἔκτακτον συνεδρίαν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἀντιπροέδρου κ. Ἰωάννου Ν. Χατζιδάκη συνεσκέψατο περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἔμελλεν ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία νὰ πανηγυρίσῃ τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα τῆς ἐν τῷ ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ καθηγεσίας τοῦ προέδρου αὐτῆς κ. *Κωνσταντίνου Σ. Κόντου*. Ἐκρίθη δὲ καλόν, ἵνα

1) συγκληθῶσιν οἱ ἑταῖροι τῇ ἡμέρᾳ τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος, τῇ 20 Μαρτίου 1893, εἰς ἔκτακτον τιμητικὴν συνεδρίαν, ἐν ταύτῃ δὲ εἷς μὲν τῶν ἑταίρων ἀπαγγείλῃ τὸν πανηγυρικὸν λόγον, ἄλλοι δὲ ἑταῖροι ποιήσωνται πρὸς τιμὴν τοῦ τὴν ἑορτὴν ἄγοντος ἐπιστημονικὰς ἀνακοινώσεις.

2) συγχαρῇ τῷ προέδρῳ αὐτῆς ἡ Ἑταιρεία δι' ἐπιτροπείας, ἐν τῇ συνεδρίᾳ ἐκλεχθησομένης.

3) παρατεθῇ τῷ κ. Κ. Σ. Κόντῳ δεῖπνον ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τῆς Μεγάλης Βρεττανίας.

Ἐνετάλησαν δὲ ὅ τε γραμματεὺς τῆς Ἑταιρείας κ. Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης καὶ ὁ σύμβουλος κ. Π. Καββαδίας νὰ παρακαλέσωσιν εἴς τε τὴν ἑορτὴν καὶ τὴν εὐωχίαν τὸν πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως κ.

Χαρίλαον Τρικούπην καὶ τὸν ὑπουργὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς παιδείας κ. Κωνσταντῖνον Κοσσονάκον, ἵνα ὡς ἐπίτιμος τῆς Ἑταιρείας πρόεδρος προεδρεύσῃ τῆς τιμητικῆς συνεδρίας. Ἐδόθη δὲ προσέτι ἐντολὴ τῷ γραμματεῖ, ἵνα προσκαλέσῃ εἰς τὴν ἑορτὴν τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, τοὺς καθηγητὰς καὶ ὑφηγητὰς αὐτοῦ, τοὺς διευθυντὰς τῶν ἐνταῦθα ξένων ἀρχαιολογικῶν σχολῶν, Γερμανικῆς, Γαλλικῆς, Ἀγγλικῆς καὶ Ἀμερικανικῆς μετὰ τῶν ἑταίρων αὐτῶν.

Καὶ ἡ μὲν τοῦ πανηγυρικοῦ λόγου σύνταξις ἀνετέθη τῷ κ. *Γεωργίῳ Ν. Χατζιδάκῃ*, ἐπιστημονικὰς δ' ἀνακοινώσεις ἐδήλωσαν ὅτι θὰ ποιήσωνται οἱ ἑταῖροι *Σπυρίδων Βάσης*, *Π. Καββαδίας*, *Α. Λόλλιγκ*, *Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης*, *Ῥήγας Νικολαΐδης*, *Γ. Α. Παπαβασιλείου*, *Γ. Κρέμος*, *Γ. Σωτηριάδης*, *Ι. Ἀργυριάδης*, *Δ. Γ. Καμπούρογλους*, *Ι. Κοφινιώτης*.

Ἐπειδὴ δὲ ἀδύνατον ἦτο νὰ ὁμιλήσωσιν οἱ δηλώσαντες πάντες ἐν τῇ αὐτῇ συνεδρίᾳ, συνετάχθη τὸ τῆς ἑορτῆς πρόγραμμα ὧδε.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

τῆς ἐπὶ τῇ εἰκοσιπενταετηρίδι τῆς ἐν τῷ ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ καθηγεσίας τοῦ κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ ἐκτάκτου τιμητικῆς συνεδρίας τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας.

α' Εἰσήγησις τοῦ ἀντιπροέδρου κ. Δ. ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΥ.

β' Λόγος πανηγυρικὸς Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΗ.

γ' Περὶ τῶν ἀγαλμάτων ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν Λυκοσούρας ὑπὸ Π. ΚΑΒΒΑΔΙΟΥ.

δ' Ἑρμηνεία τοῦ Fulmen sinistrum ὑπὸ Σ. ΒΑΣΗ.

ε' Ἐπιγραφὴ Ἀττικὴ ὑπὸ Α. ΛΟΛΛΙΓΚ.

ς' Περὶ τῶν ἀδένων τοῦ Brunner ὑπὸ ῬΗΓΑ ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ.

ζ' Περὶ τοῦ Θησείου ὡς ἐκκλησίας ὑπὸ Δ. Γ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ.

η' Περὶ ἀνεκδότων φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων τοῦ Φωτίου ὑπὸ ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ.

θ' Ἐκλογὴ ἐπιτροπείας, ὅπως συγχαρῇ παρὰ τῆς συνόδου τῷ διὰ τῆς ἑορτῆς τιμωμένῳ κ. Κ. Σ. Κόντῳ.

Ὁ γραμματεὺς τῆς Ἑταιρείας ἐκάλεσε τοὺς ἑταίρους καὶ τοὺς ἄλλους τῶν γραμμάτων ἄνδρας εἰς τὴν ἑορτὴν διὰ τοῦδε τοῦ προσκλητηρίου.

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Κύριε.

Ἡ ἑταιρεία ἡμῶν ἑορτάζουσα τὴν πέμπτην καὶ εἰκοστὴν ἐπετηρίδα τῆς καθηγεσίας τοῦ προέδρου αὐτῆς κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ καλεῖ ὑμᾶς καὶ τοὺς φίλους ὑμῶν εἰς τὴν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ τῷ προσεχεῖ Σαββάτῳ, ὥρᾳ 10 π. μ., ἐν τῇ νέᾳ αἰθούσῃ τῆς Νομικῆς Σχολῆς συγκαλουμένην ἔκτακτον τῶν ἑταίρων συνεδρίαν, ἐν ᾗ γενήσονται ὑπὸ Ἑταίρων ἐπιστημονικαὶ ἀνακοινώσεις.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 17 Μαρτίου 1893

Κατ' ἐντολὴν τοῦ Διοικητικοῦ τῆς Ἑταιρείας Συμβουλίου

ὁ γραμματεὺς

ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

ΠΡΩΤΗ ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Τῷ δὲ Σαββάτῳ, ὥρᾳ 10 π. μ., συνελθόντων τῶν ἑταίρων καὶ τῶν ἄλλων προσκεκλημένων εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τῆς Νομικῆς τοῦ πανεπιστημίου Σχολῆς, ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς παιδείας κ. *Κωνσταντῖνος Κοσσονάκος* μετὰ τῶν ἀντιπροέδρων κ. *Ι. Ν. Χατζιδάκη* καὶ *Δημοσθένους Τσιβανοπούλου* καὶ τοῦ γραμματέως κ. *Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου* κατέλαβον τὰς ἕδρας τοῦ προεδρείου. Ὁ ἕτερος τῶν ἀντιπροέδρων κ. *Δ. Τσιβανόπουλος*, εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου, παραδιδοὺς τὴν προεδρίαν τῷ κ. Ὑπουργῷ, ἐπιτίμῳ τῆς Ἑταιρείας προέδρῳ, εἶπε :

Φίλοι ἑταῖροι καὶ λοιπὴ φιλόμουσος ὁμήγυρις.

Συνήλθομεν σήμερον εἰς ἔκτακτον συνεδρίαν, ὅπως ἑορτάσωμεν τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα τῆς καθηγεσίας τοῦ προέδρου τῆς Ἑταιρείας ἡμῶν. Τῆς συνεδρίας θὰ προεδρεύσῃ ὁ κ. ὑπουργὸς τῆς παιδείας, ὅστις κατὰ τὸ καταστατικὸν τῆς Ἑταιρείας εἶνε ἐπίτιμος αὐτῆς πρόεδρος. Ἡ προεδρία αὕτη τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῆς παιδείας ἐν τῇ τελουμένῃ σήμερον ἑορτῇ ἀναζωπυροῖ τὸν ὑπὲρ τῆς προόδου τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐνθουσιασμὸν τῶν λογίων.

Τὸν κ. Ὑπουργὸν ἐχαιρέτισε τὸ ἐκλεκτὸν πλῆθος ἐνθουσιωδῶς τὰς χεῖρας κροτῆσαν. Ὁ δὲ Ὑπουργὸς κ. *Κωνσταντῖνος Κοσσονάκος* ἀναλαβὼν τὴν προεδρίαν τῆς συνεδρίας καὶ ἑρμηνεύσας διὰ λόγων ἐπαινετικῶν τὸν σκοπὸν τῆς ἑορτῆς ἐπεῖπε . . . « Διὸ χαίρων ἀναλαμβάνω τὴν προεδρίαν τῆσδε τῆς ἐκτάκτου τιμητικῆς συνεδρίας τῶν ἑταίρων τῆς ἡμετέρας Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας, συνελθόντων ὅπως ἑορτάσωσι τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα τῆς ἐν τῷ ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ καθηγεσίας τοῦ προέδρου αὐτῆς κ. *Κωνσταντίνου Κόντου*, ἀνδρὸς διαφερόντως τὴν ἐπιστήμην τιμήσαντος. Ἡ ἡμετέρα Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία τιμῶσα οὕτως ἐκτάκτως τὸν πρόεδρον αὐτῆς τιμᾷ τὸν ἄνδρα, ὅστις ἐπὶ εἰκοσιπενταετίαν διὰ τῶν σοφῶν αὐτοῦ διδαγμάτων ἀπό τε τῆς ἕδρας τοῦ πανεπιστημίου καὶ διὰ τῆς σπουδαίας αὐτοῦ συγγραφικῆς δράσεως τὰς μὲν τῶν Ἑλλήνων γενεὰς εἰσάγει εἰς τὰ ἀθάνατα κάλλη τῶν προγονικῶν ἡμῶν διανοητικῶν θησαυρῶν, τὴν δὲ Ἑλληνικὴν ἐπιστήμην σεμνὴν καὶ ἔντιμον ἀποδεικνύει πρὸς τοὺς σοφοὺς ἄνδρας τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν.

Τοῦ διὰ τῆσδε τῆς ἑορτῆς τιμωμένου ἐξόχου ἀνδρὸς ἐγκώμιον μέγιστον εἶνε ἡ ἐν τοῖς ἐπιστήμοσι μεγάλη αὐτοῦ δόξα, πλὴν εὐγνωμοσύνης φόρον πρὸς εἰκοσιπενταετῆ ὠφελιμωτάτην καὶ γονιμωτάτην διδασκαλίαν τελοῦντες δικαίως τιμῶμεν καὶ γεραίρομεν τὸν σοφὸν καὶ ἀκάματον τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης διδάσκαλον.

Τὸν προσήκοντα τῷ ἀνδρὶ ἔπαινον καταλείπων τῷ ἐπὶ τούτῳ ὡρισμένῳ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκῃ παρακαλῶ αὐτὸν νὰ λάβῃ τὸν λόγον ».

Τοὺς λόγους τοῦ κ. Ὑπουργοῦ ἀπεδέξατο τὸ ἀκροατήριον μετ' ἀνευφημιῶν καὶ κρότων.

Ὁ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκης παρελθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα ἀπήγγειλε τὸν κατωτέρω κατακεχωρισμένον λόγον.

Μετὰ τὸν λόγον τοῦ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκη παρέδωκεν ὁ προεδρεύων Ὑπουργὸς τὸν λόγον τῷ κ. Σ. Βάσῃ, ὅστις ἐπραγματεύθη περὶ τοῦ Fulmen sinistrum. Μετὰ τὸν κ. Βάσην ὁ κ. Καββαδίας ὡμίλησε περὶ τῶν ἀγαλμάτων, τῶν ἀνευρεθέντων ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς Λυκοσούρας, μετὰ δὲ τὸν κ. Καββαδίαν ὁ κ. Λόλλιγκ ἀνεκοινώσατο τοῖς ἑορτάζουσιν Ἀττικὴν ἐπιγραφήν, ἐν ᾗ φαίνεται πῶς αἱ τῶν ἀρχαίων ἑταιρεῖαι ἐτίμων τοὺς ἐξόχους αὐτῶν ἄνδρας.

Ὁ κ. ὑπουργὸς ἀναβαλὼν τὰς λοιπὰς ἀνακοινώσεις εἰς ἄλλην συνεδρίαν ὥρισεν ἐπιτροπείαν ἐκ τῶν κυρίων *Ι.Ν.Χατζιδάκη*, *Δ.Τσιβανοπούλου*, *Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου*, *Ῥήγα Νικολαΐδου καὶ Π. Καββαδίου*, ὅπως μεταβᾶσα εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Κ. Σ. Κόντου συγχαρῇ αὐτῷ παρὰ τῆς Ἑταιρείας. Τῇ δὲ τρίτῃ μ.μ. ὥρᾳ μεταβᾶσα ἡ ἐπιτροπεία εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Κ. Σ. Κόντου ἐπετέλεσε τὸ ἀνατεθὲν αὐτῇ ἔργον διὰ τοῦ ἀντιπροέδρου κ. Δημοσθένους Τσιβανοπούλου, προσφωνήσαντος τάδε:

« Ἡ τιμή, ἣν λαμβάνω σήμερον, ὅπως προσφωνήσω ὑμᾶς, ἐρίτιμε ἄνερ, ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπιεικῆ περὶ ἐμοῦ κρίσιν τῶν σοφῶν μελῶν τῆς ὑπὸ τὴν ὑμετέραν προεδρίαν ἀκμαζούσης Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας· ἡ δ' ἐκτέλεσις τῆς σπουδαιοτάτης ταύτης ἐντολῆς ἐπὶ εὐτυχεστάτου γεγονότος, τῆς συμπληρώσεως γονιμωτάτης εἰκοσιπενταετοῦς ὑφ' ὑμῶν διδασκαλίας τῆς θείας γλώσσης τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Δημοσθένους, χρῄζει βεβαίως εὐγλωττίας ἱκανῆς, ὅπως πλέξῃ ἐγκώμιον ἀντάξιον ὑμῶν. Ἔργον δὲ συνέσεως νομίζω νὰ μὴ ἀποτολμήσω νὰ ὑπερβῶ τὰ ὅρια, τὰ διαγραφόμενα ὑπὸ τῶν εἰδικῶν μου σπουδῶν.

Τὸ ὄνομα μόνον Κωνσταντῖνος Κόντος ἤρκει εἰς ἔπαινόν σου καὶ πᾶς περαιτέρω λόγος ἤθελεν εἶσθαι περιττός, ἐὰν ἡ ἀνθρωπότης μὴ ὤφειλεν αἰώνιον σέβας πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τοὺς πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἀληθείας μόχθους καὶ ἐὰν ὁ βίος τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν μὴ ἐχρησίμευεν ὡς μάθημα εἰς τοὺς συγχρόνους καὶ ὡς πρότυπον εἰς τοὺς μεταγενεστέρους. Τὰ ἀξιώματα καὶ οἱ τίτλοι ἐπιβάλλουσιν ἡμῖν πάντοτε σεβασμόν τινα, ἀλλὰ δὲν στηρίζουσι καὶ δικαιώματα εἰς τὰς ψήφους ἡμῶν. Ἐν ἐλευθέρῳ σωματείῳ, οὗ τὸ πρῶτον καθῆκον εἶνε νὰ τιμᾷ τὰ γράμματα, μόνη ἡ προσωπικὴ ἀξία καὶ ἄνευ διακρίσεώς τινος προ-

τιμᾶται τοῦ ἀξιώματος, ὅπερ οὐδεμίαν ἄλλην ἀξίαν ἔχει ἢ τὴν ἑαυτοῦ. Τοιοῦτον ὑπῆρξε καὶ τοιοῦτον ὑπάρξει ἀείποτε τὸ πνεῦμα τῶν ἐπιστημονικῶν σωματείων. Ἵνα λοιπὸν ταῦτα νομίζωσι τιμὴν αὐτῶν τὸ νὰ ἀποδέχωνται τοὺς τίτλους, πρέπει οὗτοι νὰ περιβάλλωνται ὑπὸ τῆς αἴγλης τῶν φώτων. Ὑμεῖς δέ, κύριε πρόεδρε, φέρετε τὴν διπλῆν ταύτην περιβολήν. Προωρισμένος ὢν εἰς τὴν ἀνωτάτην ἕδραν τοῦ καθηγητοῦ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν τῷ ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ ἐνόησας ἐνωρὶς ὅτι τὰ φῶτα, ἅτινα τοῖς ἄλλοις εἶναι κόσμημα, καθίσταντο ὑμῖν ἀνάγκη. Ἐνίοτε συμβαίνει νὰ μὴ εὐμοιρῶσι τῶν ἀναγκαίων προτερημάτων οἱ διοριζόμενοι εἰς ὑψηλὰς θέσεις· ἀλλ' ὑμεῖς κατέστητε ἄξιος διὰ τῶν σπανίων ὑμῶν προτερημάτων τῆς ἕδρας τοῦ πανεπιστημίου, ἣν ἀπὸ εἰκοσιπενταετίας κατέχετε κόσμημα αὐτῆς ὄντες. Τὰ προτερήματα ταῦτα δικαίως ἐνέπνευσαν τὸν σεβασμὸν εἰς πάντας τοὺς ἐπιστήμονας καὶ ἰδίως εἰς τοὺς περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα νυκτός τε καὶ μεθ' ἡμέραν ἀσχολουμένους. Παρήγορον δὲ γεγονὸς εἶναι ὅτι σήμερον ὁ ἀξιότιμος καὶ ῥέκτης ὑπουργὸς τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως κ. Κ. Κοσσονάκος, πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ μέλη τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας, ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολή, πάντες οἱ φοιτηταὶ αὐτῆς καὶ οἱ τῆς Ὀλλανδίας διάσημοι φιλόλογοι μετέσχον τῆς τελετῆς τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος τῆς καθηγεσίας ὑμῶν εἰς τεκμήριον τῆς ζωηρᾶς εὐγνωμοσύνης διὰ τὰς ὑπὲρ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως καὶ ἰδίως τῆς τελειοτέρας διαμορφώσεως τῆς γραφομένης σήμερον καὶ ὁμιλουμένης Ἑλληνικῆς γλώσσης μεγάλας καὶ πολυετεῖς ὑπηρεσίας σου. Ἐὰν ὑπάρχωσιν ἀντιφρονοῦντες εἰς τὰς γνώμας σου, ἡ διαφωνία αὐτῶν οὐδαμῶς κλονεῖ τὸ κῦρός σου, οὐδ' ἀνακόπτει τὴν ἐπιστημονικήν σου ἐργασίαν, ἥκιστα δέ σε ἀναγκάζει νὰ ὑποκύψῃς ταῖς δοξασίαις αὐτῶν, ἐὰν μὴ εὑρίσκῃς αὐτὰς ὀρθάς. Διὰ τῆς ἐλευθέρας καὶ εἰλικρινοῦς ἐκφράσεως τῆς γνώμης ἑκάστου ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου ζητήματος τῆς κανονικωτέρας διαμορφώσεως τῆς σημερινῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης παρέχεται τοῖς πᾶσιν ἡ εὐκολία νά σε ἐνισχύωσι διὰ τῆς ἐπιδοκιμασίας, ἢ νά σε φωτίζωσι διὰ τῶν διαφωνιῶν αὐτῶν. Ὑπαρχούσης δὲ εἰλικρινείας ἐν ταῖς ἐπιστημονικαῖς συζητήσεσι, πολλὴ ἐργασία τελεία καὶ ἐπωφελὴς γίνεται.

Παραπονοῦνταί τινες ἐν Ἑλλάδι ὅτι δὲν προοδεύει ἡ γλῶσσα ἡμῶν ὅσον ἐδύνατο καὶ ἔπρεπε νὰ προοδεύσῃ, ἀλλ' ἐὰν ἀναλογισθῶμεν πῶς διέκειτο ἡ γλῶσσα αὐτὴ πρό τινων ἐτῶν, ἐὰν ἐμβλέψωμεν εἰς τὴν δη-

μοσιογραφίαν τῶν παλαιοτέρων χρόνων καὶ ἀντιπαραβάλλωμεν αὐτὴν πρὸς τὴν σημερινήν, ἵνα κρίνωμεν ἀσφαλῶς περὶ τῆς γλώσσης, θέλομεν πεισθῇ ὅτι μεγάλη πρόοδος ἐγένετο περὶ αὐτήν. Πρωτίστως δὲ ὑμεῖς συνετελέσατε εἰς τοῦτο διά τε τῆς προφορικῆς ὑμῶν διδασκαλίας καὶ διὰ τῶν ἀξιολογωτάτων ὑμῶν δημοσιευμάτων, ὅπερ ἀποδεικνύει ἡ σημερινὴ ἐκδήλωσις τοῦ πρὸς ὑμᾶς σεβασμοῦ καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν λογίων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ παρεπομένη τῆς κοινῆς γνώμης ὑποστήριξις εἰς τὸν πολύμοχθον εὐγενῆ ἀγῶνα, ὃν ἀνέλαβες. Εὐχόμενοι δὲ νῦν, ὅπως ἡ θεία πρόνοια ἐπιδαψιλεύῃ ὑμῖν μακρὸν καὶ ἄλυπον βίον, γινόμεθα διερμηνεῖς τῶν εὐχῶν ἁπάντων τῶν ἑταίρων, διακαῶς ποθούντων, ὅπως ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ἐξακολουθῆτε διδάσκοντες ἐν τῷ ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ καὶ ἐμποιοῦντες εἰς τὰς ψυχὰς τῶν φοιτητῶν πολυτίμους περὶ Ἑλληνικῆς γλώσσης γνώσεις καὶ προσοικειοῦντες αὐτοὺς εἰς τὰ διδάγματα τῶν ἀρχαίων προπατόρων ἡμῶν, τὰ συντελοῦντα ὑπὲρ πᾶν ἄλλο εἰς τὴν διάπλασιν τῆς καρδίας καὶ τὴν πειθαρχίαν τῆς θελήσεως αὐτῶν, ὁδηγοῦντα δ' αὐτοὺς οὐχὶ εἰς τὴν ἀτερπῆ καὶ ἔτι μᾶλλον ἀξιόποινον πάλην τῶν προσωπικῶν ζητημάτων ἀλλ' εἰς τὰς ἡρωϊκὰς ἐκείνας προσπαθείας καὶ τὰς ἀξιαγάστους καὶ πατριωτικὰς ἐκείνας αὐταπαρνήσεις, αἵτινες ἐξευγενίζουσι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ ὧν μεσταὶ τυγχάνουσιν οὖσαι αἱ σελίδες τῆς ἱστορίας τῶν προγόνων ἡμῶν».

ΔΕΙΠΝΟΝ

Τῇ δ' ὑστεραίᾳ, Κυριακῇ τῶν Βαΐων, ὥρᾳ 8η μ. μ., παρέθεσαν οἱ Ἑταῖροι τῷ κ. Κωνσταντίνῳ Κόντῳ δεῖπνον, εἰς ὃ πλὴν τοῦ προέδρου τῆς Κυβερνήσεως κ. *Χαριλάου Τρικούπη* καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς παιδείας κ. *Κωνσταντίνου Κοσσονάκου* παρεκλήθησαν καὶ οἱ ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς Ἑταιρείας διατελέσαντες ὑπουργοὶ τῆς παιδείας, ὡς ἐπίτιμοι αὐτῆς πρόεδροι. Καὶ ὁ μὲν πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἕνεκα ἐπειγουσῶν ἐργασιῶν ὁ δὲ ὑπουργὸς τῆς παιδείας ὑπὸ ἰατρικὴν δίαιταν διατελῶν δὲν συμμετέσχον τοῦ δείπνου, συνεδείπνησαν δὲ τοῖς

εταίροις εκ των πρώην υπουργών της παιδείας ο κ. *Π. Μανέτας* καὶ ὁ κ. *Κωνσταντῖνος Παπαμιχαλόπουλος*.

Παρὰ τῶν συνδειπνούντων ἑταίρων προέπιεν ὑπὲρ τοῦ κ. *Κωνσταντίνου Σ. Κόντου* πρῶτος ὁ σύμβουλος Π. Καββαδίας εἰπὼν τὰ ἑξῆς περίπου :

« Διὰ τῶν τιμῶν, ἃς τὰς ἡμέρας ταύτας δημοσίᾳ ἀπονέμομεν τῷ προέδρῳ τῆς ἡμετέρας Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας, ἐκπληροῦμεν πρὸς τούτοις καθῆκον εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν ἔξοχον ἡμῶν διδάσκαλον. Ὁ Κόντος, μέγαν ἐπιστημονικὸν ἀγῶνα ἐν Ἑλλάδι ἀναλαβών, ἐδοκίμασεν ἴσως πικρίας ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ τούτῳ ἀγωνιζόμενος ἐν κοινωνίᾳ ἀρτισυστάτῳ, ἐν ᾗ οἱ ἐπιστημονικῶς ὑποδεέστεροι ἀντίπαλοι εὐχερῶς ἐδύναντο νὰ ἐπωφελῶνται τὴν ἔλλειψιν πεφωτισμένης κοινῆς γνώμης. Ἀλλ' ἡ ἔνδειξις αὕτη σεβασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης, ἣν ἡμεῖς οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ παρέχομεν αὐτῷ, θέλει βεβαίως χρησιμεύσει αὐτῷ ὡς παραμυθία ἐπὶ ταῖς πικρίαις ταύταις καὶ θέλει κρατύνει αὐτὸν ἐν τῇ ἐξακολουθήσει τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου ».

Πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Καββαδίου ῥηθέντα ὁ κ. Κόντος ἀπήντησε διὰ τῆςδε τῆς προπόσεως.

« Ὑπερβαλλόντως ἥδομαι τιμώμενος ὑφ' ὑμῶν, ἑταῖροι φίλτατοι, καὶ νομίζω ὅτι ἀπέχω τὸν καρπὸν τῶν πόνων, οὓς ἐπὶ πολλὰ ὑπέστην ἔτη μετὰ συντόνου μελέτης περὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν διατρίβων. Ἠγάπησα ἐκ νεότητος τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ προσεταλαιπώρησα μακρὸν χρόνον τῇ θεραπείᾳ τῶν Ἑλληνίδων μουσῶν καὶ προεθυμήθην ἐξ ὧν ἐποιησάμην περὶ τὸν Ἕλληνα λόγον ἐνδελεχῶν σπουδῶν νὰ παράσχω συμβολὰς εἰς ἀκριβεστέραν γνῶσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ. Τὰ ἐμὰ διδάγματα εὐδοκίμησαν μεγάλως καὶ λαμβάνω ἐγὼ νῦν ἀνθ' ὧν ἐμόχθησα ἐν τῷ καλῷ ἀγῶνι ἀξιολογώτατον ἆθλον, εὐλογίας καὶ ἐγκώμια ἀνδρῶν ἐλλογιμωτάτων.

Κενοδοξία με οὐδέποτε κατέλαβεν οὐδ' ἐζήλωσα τὰς ἐπιδείξεις, ἀλλ' ὠρεγόμην ἀεὶ εὐδοξίας καὶ ἐφιλοτιμούμην δι' ἔργων ἀγαστῶν μοι φαινομένων νὰ παρασκευάσω ἀγαθὴν περὶ ἐμαυτοῦ παρὰ τοῖς ἐμοῖς πολίταις ὑπόληψιν. Πῶς δ' εἶνε δυνατὸν νὰ μὴ εὐφραίνωμαι σήμερον βλέπων ὅτι οἱ μάλιστα πεπαιδευμένοι τῶν Ἑλλήνων περιττῶς με σεμνύνουσι δόξαν μοι ἀθάνατον περιτιθέντες ; Ἀγάλλομαι δ' ἔτι μᾶλλον καί πως καὶ καλλωπίζομαι ὅτι ὑμεῖς οἱ ταῦτα ποιοῦντες ὑπήρξατε οἱ

πλεῖστοι μαθηταί μου καὶ εὔλογον πάντως εἶνε νὰ εὐδαιμονίζω ἐμαυτὸν ὅτι ἡ ἐμὴ διδασκαλία ἐνέπεσεν εἰς εὐγενεστάτας ψυχάς.

Διήγαγον μέχρι τοῦδε βίον μεστὸν δυσκληρημάτων, εὐτυχήματα δέ μοι εὐαρίθμητα συνέβησαν· δύο δὲ τούτων εἶνε τὰ μέγιστα, πρῶτον μὲν ἡ κτῆσις διπλώματος τοῦ ἐν Λουγδούνῳ τῶν Βαταούων πανεπιστημίου καὶ οἱ ἔπαινοι, ὧν ἠξιώθην ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κοβήτου ἐν τῷ θαυμασίῳ ἐκείνῳ πρός με λόγῳ, δεύτερον δ' ἡ τελουμένη χάριν ἐμοῦ λαμπρὰ ἑορτή, δι' ἧς τηλικαύτης ἐγὼ τιμῆς ἀπολαύω, ἡλίκης ὀλίγιστοι τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλλήνων ἔτυχον.

Ἐπανῆλθον ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰς τὴν οἰκείαν ἔχων ἱκανά, ὡς ἐμαυτὸν ἔπειθον, ἐφόδια πρὸς εὐδόκιμον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων διδασκαλίαν, ἐπεθύμουν δὲ νὰ διδάξω αὐτὰ ἐν τῷ ὑπερτάτῳ τῆς πατρίδος διδασκαλείῳ. Ἀλλ' ἀμφίβολον ἦτο τότε, ἂν ἔμελλον τὰ πράγματα κατὰ τὴν ἐμὴν ν' ἀποβῶσι γνώμην, παντοδαπαὶ δ' ἦσαν ἐμοῦ κατεσκεδασμέναι διαβολαὶ καὶ πᾶν τι ἐσκευωρεῖτο, ἵν' ἀποκλεισθῶ τοῦ πανεπιστημίου. Ἐπληρώθη δ' ὅμως, χρόνου οὐκ ὀλίγου ἐν τῷ μεταξὺ παρελθόντος, ἡ ἐμὴ ἐπιθυμία καὶ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος τουτὶ μυῶ τοὺς φιλοκάλους νεανίσκους τὴν θείαν τῶν Ἑλλήνων φωνήν. Ἡ διδασκαλία μου ἐγένετο λίαν τοῖς φοιτηταῖς ἀσπαστή, σφόδρα δ' ἑκάστοτε ἐτερπόμην αἰσθανόμενος ὅτι ἁδροὶ ἐξ αὐτῆς προήρχοντο καρποί. Λέγω ταῦτα οὐδαμῶς ἀλαζονευόμενος, οὐδ' εἶνε τὰ ἐμὰ ῥήματα μάταιοι κόμποι. Ἔχω μάρτυρας ἀξιοχρεωτάτους ὑμᾶς τοὺς παρόντας μαθητάς μου, ἀγάλματα τῆς ἐπιστήμης, οἵτινες δι' ὧν ποιεῖτε μεγαλοφώνως κηρύττετε τὴν διδασκαλικὴν τοῦ ὑμετέρου καθηγητοῦ ἀρετήν.

Τἀνθρώπινα πράγματα εἶνε ἐπισφαλῆ καὶ ἀβέβαια δίκην εὐρίπου μεταβαλλόμενα καὶ ἄνω κάτω φερόμενα, κομψῶς δ' ὑπὸ κωμικοῦ ποιητοῦ ἐρρήθη «ἐν δὲ τῷ βίῳ τέρας ἐστίν, εἴ τις εὐτύχηκε διὰ βίου». Ἐγὼ καὶ νεώτερος ὢν πολλοῖς ἐπάλαισα συμπτώμασι καὶ νῦν οὐχὶ ἀπηλλαγμένος τυγχάνω ἀτυχημάτων· ἀλλ' οὔτ' ἐδυσφόρησα λίαν οὔτε δυσφορῶ. Ὑπὸ δὲ τῆς παρούσης ἡδονῆς ἐπιλανθάνομαι πασῶν τῶν συμφορῶν καὶ εὐθυμότατος ὢν ἀναφωνῶ: Οὔ μοι τὰ Γύγεω τοῦ πολυχρύσου μέλει. Ἀρκοῦμαι τῇ προσγενομένῃ μοι εὐδοξίᾳ, ἀγαπητόν μοι ὑπάρχει ὅτι ἄνδρες ἀγαθοί μ' εὐφημοῦσιν, οὐδὲν δέ μοι εὐαρεστότερον τῆς εὐωχίας ταύτης, καθ' ἣν φιλοφρονέστατα ἑστιῶσί με

γεγανωμένοι ὑπὸ χαρᾶς τὰ πρόσωπα διαπρεπεῖς Ἕλληνες, ὅ,τι περ ἄνθος σοφίας καὶ εὐανδρίας. Ὁ τοῖς γενναίοις ἔργοις παρομαρτῶν ἔπαινος εἶνε ὁ ἀληθὴς τοῦ ἀνθρώπου κόσμος, ἀγήρως ἀεὶ καὶ αΐδιος διαμένων, ὃν οὐδέν ποτε δύναται οὔτε ν' ἀμαυρώσῃ οὔτε ν' ἀφανίσῃ.

Τὸ μέγεθος τῆς ἐμῆς εὐφροσύνης καὶ θυμηδίας καθίσταται ἄμετρον, ὅταν ἀναλογίζωμαι ὅτι πρὸς τοῖς ἐμοῖς μαθηταῖς καὶ ἄλλοι ἔξοχοι ἄνδρες, μέγα ὄνομα ἐπὶ μαθήσει κεκτημένοι καὶ ἐν λαμπροῖς ἀξιώμασιν ὑπὸ τῆς πατρίδος καθεσταμένοι, γίνονται ἐμοῦ καὶ τῶν ἐμῶν σπουδασμάτων ἐπαινέται. Ἀφορῶσι δ' οὗτοι μάλιστα εἰς τὰ περὶ τῆς νενομισμένης παρὰ τοῖς νέοις Ἕλλησι γλώσσης ὑπ' ἐμοῦ πεφιλοπονημένα, ἃ πολλῆς παρὰ τοῖς πεπαιδευμένοις ἔτυχον ἀποδοχῆς καὶ οὐχὶ μικρὰν ῥοπὴν ἔσχον εἰς τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον μετακόσμησιν πολλῶν μερῶν τῆς ἡμετέρας φωνῆς.

Χαίρετε, περιφανῆ τῆς Ἑλλάδος τέκνα καὶ ἁγνοὶ τῶν Μουσῶν καὶ τῆς Θέμιδος θεράποντες. Χάριτας ἡμῖν πλείστας ὁμολογῶ ἀνθ' ὧν μ' ἀξιοῦτε μεγίστων τιμῶν. Εὔχομαι νὰ ἔχητε τὸ θεῖον ἀεὶ εὐμενὲς καὶ νὰ εὐπραγῆτε διὰ βίου· ἰδίᾳ δὲ ὑπὲρ τῶν ἐμῶν μαθητῶν εὔχομαι νὰ εὐδοκιμήσωσι καὶ δοξασθῶσι μᾶλλον ἐμοῦ, ἔτι δὲ τοιοῦτοι περὶ αὐτοὺς νὰ ὑπάρξωσιν οἱ μαθηταὶ αὐτῶν, οἷοι περὶ ἐμὲ ὑπῆρξαν οἱ ἐμοί, εἰ καὶ δύσκολον ἐγὼ νομίζω νὰ εὐτυχήσῃ διδάσκαλος οὕτως εἰς μαθητάς, ὡς εὐτύχησα ἐγώ. Περιχαρὴς θεωρῶ τὸν σεμνὸν τόνδε περὶ ἐμαυτὸν χορὸν ἀνδρῶν φιλτάτων καὶ προπίνω αὐτοῖς ἐνθουσιῶν».

Εἶτα ὁ κ. Κόντος προέπιεν ὑπὲρ τοῦ σεβαστοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας κ. Σπυρίδωνος Φιντικλέους πρόποσιν καλλίστην καὶ ἀποπνέουσαν τὸ μύρον τῆς εὐγνωμοσύνης μαθητοῦ εὐγνώμονος πρὸς διδάσκαλον προσφιλέστατον καὶ ὠφελιμώτατον. Μετὰ ταῦτα ἤρξαντο κάλλισται καὶ πλήρεις σοφίας καὶ ἐνθουσιασμοῦ προπόσεις ὑπὲρ τοῦ προέδρου τῆς ἑταιρείας κ. Κόντου ὑπὸ τοῦ κοσμήτορος τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς κ. Γεωργίου Χατζιδάκη, τῶν κ. κ. Παναγιώτου Οἰκονόμου, Ἀντωνίου Οἰκονόμου, Ἀνδρέου Σκιᾶ, Σπυρίδωνος Οἰκονομίδου καὶ πλείστων ἄλλων, ὡσαύτως ὑπὸ τῶν πρώην ὑπουργῶν κ. Π. Μανέτα καὶ Κ. Παπαμιχαλοπούλου ὑπὲρ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας καὶ τοῦ προέδρου αὐτῆς, ὑπὸ τοῦ κ. Γεωργίου Παπαβασιλείου, προπιόντος ὑπὲρ τῶν Ὀλλανδῶν φιλολόγων, εἶτα δὲ πολλαὶ ὑπὲρ ἀλλήλων εὐφυέσταται καὶ φαιδρόταται προπόσεις ἐγένοντο ὑπό τε τῶν εἰρημένων

καὶ ὑπὸ τῶν κ. Σ. Βάση, Π. Καρολίδου, Βαλερίου Στάη, Ι. Διοσκορίδου καὶ ἄλλων, ἐν αἷς διεκρίθη πάντων μάλιστα διὰ τὴν φαιδρότητα καὶ τὴν εὐθυμίαν ὁ κ. Κ. Παπαμιχαλόπουλος.

Τὰς προπόσεις ἐπεσφράγισεν ὁ κ. Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης, ὅστις ὡς γραμματεὺς τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας προέπιεν ὑπὲρ τῆς εὐοδώσεως τοῦ εὐγενοῦς καὶ λυσιτελεστάτου τῇ πατρίδι ἔργου τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας καὶ ὑπὲρ τοῦ προέδρου αὐτῆς.

ΠΡΟΠΟΣΙΣ
ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ

Φίλοι ἑταῖροι.

Συνεστιᾶται ἡμῖν ὁ πρεσβύτατος τῶν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς καθηγητῶν, ὁ δεξιώτατος ἀπὸ τῆς ἕδρας ἑρμηνευτὴς τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ὁ περὶ τὸ ἑαυτοῦ ἔργον ἐπιμελέστατος καὶ τῆς ἀρετῆς ἀσκητής, εἴπερ τις ἄλλος, γενναιότατος, ὁ διδάσκαλος μὲν ἐμοῦ ἐν γυμνασίῳ γενόμενος, διδάσκαλος δὲ πολλῶν ὑμῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ, ὁ μεγίστην ἐμὲ εὐεργεσίαν εὐεργετήσας Σπυρίδων Φιντικλῆς. Ἀείποτε διατελῶ εὐγνώμων ὢν τῷ ἀρίστῳ ἀνδρί, ὅστις μόνος τῶν τὰ φιλολογικὰ μαθήματα ἐν τῷ πανεπιστημίῳ διδασκόντων ἐπεθύμησέ τε σφόδρα νὰ καταστῶ τοῦ ὑπερτάτου τούτου διδασκαλείου καθηγητὴς καὶ πάσῃ δυνάμει εἰς κατόρθωσιν τοῦ πράγματος συνήργησε.

Προπίνω τῷ σοφῷ καὶ σεβαστῷ διδασκάλῳ εὐχόμενος αὐτῷ γῆρας βαθύτατον ἅμα καὶ ἀλυπότατον.

ΠΡΟΠΟΣΙΣ
Π. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
ΠΡΩΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

«Μεγάλοι ἄνδρες εἴτε ἐν τῇ τέχνῃ εἴτε ἐν τῇ ἐπιστήμῃ δὲν εἶναι μόνον εὐεργέται τοῦ ἔθνους αὐτῶν ἀλλὰ καὶ κόσμημα καὶ καύχημα αὐτοῦ. Αὐτοὶ δὲν ἀνήκουσι πλέον εἰς ἑαυτούς, ἀλλ' εἰς τὸ ἔθνος, τοῦ δὲ ἔθνους ἡ δόξα ἐκτιμᾶται κατὰ τοὺς μεγάλους ἄνδρας, οὓς ἔχει· διότι αὐτοὶ παριστῶσι τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ δύναμιν καὶ λαμπρότητα. Εἶναι εὐτύχημα εἰς ἓν ἔθνος νὰ ἔχῃ ἄνδρας μεγάλους. Αὐτοὶ ὠφελοῦσι

ποικιλοτρόπως. Πρῶτον μὲν διὰ τῶν ἔργων, ἃ δημιουργοῦσιν, ἢ διὰ τῶν ἀληθειῶν, ἃς ἐμφανίζουσιν, ἢ διὰ τοῦ καθαρμοῦ τοῦ βίου ἀπὸ πλανῶν καὶ προλήψεων, ὃν ἐπιφέρουσιν, ἢ διὰ τοῦ νέου βίου τοῦ κανονικωτέρου καὶ εὐρυθμοτέρου, ὃν εἰσάγουσιν, ἐξαίρουσι καὶ ἐξευγενίζουσι τὸν πνευματικὸν βίον τοῦ ἔθνους. Ἔπειτα δὲ διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν, ἥτις παρασκευάζει καὶ ἄλλους κοινωνοὺς τῶν γνώσεων, τῶν σχεδίων, τοῦ ἐνθουσιασμοῦ αὐτῶν τοῦ ἁγνοῦ πρὸς ζήτησιν τῆς ἀληθείας, συντελοῦσιν εἰς τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν ἐργατῶν τῆς ἐπιστήμης, οἱ δὲ ἀληθεῖς ἐπιστήμονες εἶναι τὸ κλέος τῆς πατρίδος. Ἀλλὰ καὶ τρίτη ὠφέλεια προκύπτει ἐκ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν οὐχὶ πλέον ἐξ ὅσων αὐτοὶ δίδουσιν ἀλλ' ἐξ ὅσων λαμβάνουσιν. Εἶναι δὲ ταῦτα ἡ *ἀνεπίφθονος ἀφοσίωσις* καὶ ἡ *εὐσέβεια ἡ εὐγνώμων*, ἣν ἀναγνωρίζει καὶ ἀποδίδει πᾶς τις, ὃς ἔρχεται εἰς συνάφειαν πρὸς ἀνθρώπινον μεγαλεῖον. Αὐτὸ δὲ τὸ τελευταῖον θεωρῶ οὐχὶ τῶν ἄλλων μικρότερον ἀγαθόν, διότι οὕτω συνάπτεται ἁγνὸς δεσμὸς καὶ σχηματίζεται κέντρον συνεργασίας. Πρὸ τῆς ἀδιαφιλονικήτου ἀξίας πάντες κύπτομεν τὰς κεφαλὰς καὶ περὶ αὐτὴν πάντες τασσόμεθα, τὰ δὲ ἔργα καὶ ὁ ἁγνὸς πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἔρως, ὃς διαφλέγει τὰ στήθη τῶν μεγάλων ἀνδρῶν πρὸς ζήτησιν τῆς ἀληθείας, ὡς καὶ ἡ μέθοδος τῆς ἐρεύνης, παρακινοῦσι καὶ θαρρύνουσι καὶ τοὺς ἄλλους πρὸς παρομοίαν ἐργασίαν, καὶ οὕτω διὰ τῆς κοινῆς πολλῶν ἐργασίας κατορθοῦνται ἔργα γενναῖα.

Ὅτι δὲ ἐν τοῖς παροῦσι καιροῖς, ὅτε ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ ἰδεῶδες δὲν παρατηρεῖται πολὺ ἀκμαῖος, ὑπάρχει ἀνὴρ ἐξόχους ἔχων ἀρετάς, ἀκαμάτως καὶ ἀδιαλείπτως ἐπὶ 25 ἔτη ἐργαζόμενος, ἄγρυπνος ἐπιτηρητὴς καὶ ῥυθμιστὴς τῆς γλώσσης ἡμῶν καὶ αὐστηρὸς ἐπιτιμητὴς καὶ κολαστὴς τῶν παρεκτροπῶν, τοῦτο δὲν ὀκνῶ νὰ ὑπολάβω ὡς ἰδιαιτέραν εὔνοιαν τοῦ θείου. Ἡ γλῶσσα, εἶπε σοφός τις, ἔχει πρὸς τὸν νοῦν ὡς τὸ ἔδαφος τῆς γῆς πρὸς τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου· ὡς τὸ ἔδαφος καλλιεργούμενον τρέφει τὸ σῶμα, οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα καλλιεργουμένη, κατανοουμένη, γινομένη ζῶσα γλῶσσα, τρέφει τὸν νοῦν. Εἶναι δὲ παρήγορον ὅτι τὰς πολυτίμους ἐργασίας τοῦ σοφοῦ ἡμῶν διδασκάλου οὐ μόνον ἀναγνωρίζει, ἀλλὰ καὶ χρησιμοποιεῖ κατὰ δύναμιν τὸ ἔθνος. Οὐδεὶς δὲ ἄλλος φιλόλογος παρ' ἡμῖν ἀσκεῖ τόσην δύναμιν ἐπὶ τὸ ἔθνος, ὅσην ὁ Κόντος. Σήμερον καὶ ἐν τῇ

βουλῇ καὶ ἐν ταῖς ἐφημερίσι καὶ ἐν τῇ συγγραφῇ βιβλίων καὶ ἐν τοῖς δικαστηρίοις οἱ ὁμιλοῦντες καὶ γράφοντες προσέχουσι μὴ προσκρούσωσιν εἰς τὸν κανόνα τοῦ Κόντου. Ἀφ' οὗ δὲ τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ τῶν ἐπιπόνων ἀπολαύομεν πάντες, δίκαιον εἶναι καὶ πάντες νὰ αἰσθανώμεθα εὐγνωμοσύνην. Καὶ τῆς βαθείας ταύτης εὐγνωμοσύνης ἐκδήλωσις εἶνε ἡ αὐθόρμητος καὶ εἰλικρινὴς καὶ εὐσεβὴς καὶ εὐγνώμων ἑορτή, ἣν ἄγομεν πάντες ἐπὶ τῇ αἰσίᾳ συμπληρώσει εἰκοσιπενταετοῦς ἀκαδημεικῆς τοῦ διδασκάλου ἡμῶν ἐργασίας. Εἴθε ὁ Θεὸς νὰ σκέπῃ καὶ φρουρῇ αὐτόν, ὅπως ἀπολαύσῃ καὶ τῆς εὐδαίμονος ἑορτῆς τῆς πεντηκονταετηρίδος αὐτοῦ. Μετὰ τοιαύτης εὐχῆς καὶ ἐλπίδος προπίωμεν πάντες περιχαρεῖς τῷ μεγάλῳ ἡμῶν διδασκάλῳ».

ΠΡΟΠΟΣΙΣ
ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Ἡ πρόποσις τοῦ κ. Ἀντωνίου Οἰκονόμου, καθηγητοῦ τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ, εἶχε περίπου ὡς ἑξῆς·

«Οἱ ἄνθρωποι λατρεύουσι τὸ κάλλος τοῦ Παρθενῶνος καὶ καλῶς ποιοῦσιν. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ Παρθενῶνος ὑπάρχει καὶ ἀλλαχοῦ κάλλος ἀνέφικτον, θεῖον, τὸ κάλλος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ὅπερ ὀφείλομεν ὡσαύτως νὰ ἀγαπῶμεν καὶ λατρεύωμεν. Τὴν δ' ἐργασίαν, δι' ἧς μυούμεθα τὸ οὐράνιον τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης κάλλος τελεῖ μετὰ συντόνου ἐπιμελείας καὶ θαυμαστῆς ἐπιτυχίας ὁ ἱεροφάντης τῶν καθ' ἡμᾶς φιλολόγων, ὁ πολὺς ἡμῶν διδάσκαλος, οὗ πανηγυρίζομεν ἀγαλλόμενοι τὴν εἰκοσιπενταετῆ διδασκαλίαν σήμερον. Ἓν δὲ κατὰ τὴν περιχαρῆ ταύτην ἡμέραν ταράττει τὴν ψυχήν μου, ὅτι τοῦ Κόντου οὐδένα καὶ ἐκ τῶν ἐγγὺς καὶ ἐκ τῶν μακρὰν ἡμῶν ὄντων βλέπω ἄξιον διάδοχον. Διὰ τοῦτο δέομαι τοῦ Θεοῦ νὰ παρατείνῃ τὸν βίον αὐτοῦ ἐπὶ μήκιστον καὶ νὰ ἀξιώσῃ νὰ ἴδῃ διάδοχον ἄξιον ἑαυτοῦ».

ΠΡΟΠΟΣΙΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Προπίνω τοῖς ξένοις ἐκείνοις ἀνδράσιν, οἵτινες ἀμέτοχοι τῶν παθῶν καὶ συμπαθειῶν ἡμῶν ὄντες, κινούμενοι δ' ὑπὸ μόνου τοῦ πρὸς

τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἔρωτος, αὐθόρμητοι μετέσχον τῆς ὑπὲρ τοῦ σεβαστοῦ προέδρου ἡμῶν ἑορτῆς εἴτε πραγματείας ἰδίας γράψαντες εἴτε συγχαρητικὰ γράμματα ἐπιστείλαντες εἴτε καὶ τὸν ἑαυτῶν ὀβολὸν εἰσενεγκόντες.

ΠΡΟΠΟΣΙΣ
ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

Ὁ κ. Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης καὶ ὑπὸ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων προκληθεὶς ἰδίᾳ δὲ ἐκ τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ προπόσεως τοῦ κ. Χ. Διοσκορίδου ὡς πολλὰ ἐργασαμένου πρὸς ἐπίδοσιν τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας ἐποιήσατο τήνδε τὴν πρόποσιν.

Κύριοι.

Πᾶν ὅ,τι γενναῖον καὶ εὐγενὲς πρὸς προβιβασμὸν τῆς ἀνθρωπίνης θεωρίας καὶ πράξεως ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ ἱστορία τοῦ ἐξανθρωπισμοῦ προῆλθεν ἐξ ἀνδρῶν συστηματικῶς ὠργανωμένων καὶ ἐν ὁμοφροσύνῃ συναγωνιζομένων. Ἡ ἀπόφανσις αὕτη δὲν ἔχει ἀνάγκην ὑποστηρίξεως ἐν ἀνδράσι σοφοῖς. Αἱ φιλοσοφικαί, αἱ ἰατρικαί, αἱ καλλιτεχνικαὶ σχολαὶ πᾶσαι, οἱ ἐν τῇ ἱστορίᾳ χρυσοῖ καλούμενοι αἰῶνες τῆς θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς ἀναπτύξεως, εἶνε οἱ διαπρύσιοι τῆς ἀληθείας ταύτης κήρυκες. Ἀλλὰ τίς ἡ θαλπερὰ ἑστία ἡ περὶ ἑαυτὴν τὰς γενναίας ταύτας ψυχὰς ἐφελκομένη; τίς ἡ μεγάλη δύναμις, ἥτις ὡς ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα εἰς ὠργανωμένον καὶ κατὰ σκοπὸν δρῶν σύστημα τὰς ἐπὶ μέρους χρηστὰς δυνάμεις ἐξεργαζομένη; Εἷς τις ἑκάστοτε θεῖος ἀνὴρ ὑπὲρ τὰς κοινὰς σκέψεις καὶ δράσεις ἐξαρθείς, μεγάλην τινὰ καὶ γόνιμον θεωρητικὴν ἢ πρακτικὴν ἀρχὴν εἰς τὸν βίον εἰσαγαγὼν καὶ καθηγεμὼν νέας συντομωτέρας καὶ χαριεστέρας ὁδοῦ εἰς τὴν τελείωσιν τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως καὶ πράξεως γενόμενος. Τούτου τοῦ ἱστορικοῦ νόμου προϊὸν εἶνε καὶ ἡ ἡμετέρα Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία. Εὐγενεῖς ψυχαὶ πρὸς ἔρευναν τῆς ἀληθείας ὀργῶσαι καὶ ὑπὸ σφοδροῦ πόθου πρὸς ἀναβίωσιν τῆς ἐν ταῖς ἐπιστήμαις παλαιφάτου δόξης καὶ τοῦ κλέους τῆς φίλης πατρίδος διακαιόμεναι συνελθοῦσαι ἀπετέλεσαν τὸν χαριέστατον χορόν, ὅστις διὰ τὴν μεγάλην καὶ εὐρεῖαν αὐτοῦ ἐπιβολὴν καὶ διὰ τὸ πολυειδὲς τῶν ὑπ' αὐτοῦ θεραπευομένων ἐπιστημῶν *Ἐπιστημονικὴ*

Ἑταιρεία ὠνομάσθη. Ἀλλὰ τίς ἡ ἑστία, ἡ τῷ θάλπει αὐτῆς τὸν ἐράσμιον τοῦτον χορὸν περὶ ἑαυτὴν ἑφελκύσασα; Τίς ἡ κρατερὰ δύναμις, ἡ ψυχή, ἡ εἰς ὀργανικὸν σῶμα πλῆρες σφρίγους καὶ ζωῆς μεταποιήσασα τὰς ἐπὶ μέρους δυνάμεις; Πάντες θ' ἀναβοήσητε: Οὗτος εἶνε ὁ κατασχὼν τὰς ψυχὰς ἡμῶν καὶ ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης πυρώσας καὶ ὡς καθηγεμὼν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐρεύνης καὶ τῆς ἀναδείξεως τῆς προσφιλοῦς πάτρίδος ἐν τοῖς γράμμασι προπορευόμενος καὶ παρακελευόμενος, ὁ τὴν ὁδὸν τῆς τε κοινῆς ἁπάντων καὶ τῆς ἰδίας ἑκάστου εὐδοξίας ὑποδεικνύων πρόεδρος τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας κ. *Κωνσταντῖνος Σ. Κόντος*.

Περὶ τὸν ἀγαπητὸν διδάσκαλον οἱ μαθηταί, περὶ τὸν ὑπέροχον ἐν τῇ φιλολογικῇ ἐπιστήμῃ ἄνδρα οἱ τῆς ἐπιστήμης ὀτρηροὶ θεράποντες ἐργαζόμενοι ἐπετελέσαμεν ἐν βραχεῖ οὐχὶ προσοχῆς ἀνάξια, ἔχομεν δὲ δι' ἐλπίδος, ἐγὼ δ' ἐκφράζω τοῦτο ὡς πεποίθησίν μου ἀκράδαντον, ὅτι ἡ ἡμετέρα Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία θὰ ἐξυμνῆται ἐν τῷ μέλλοντι οὐχὶ ὡς αἱ ἀρχαῖαι σχολαὶ μιᾶς μόνον ἐπιστήμης ἢ τέχνης προβιβάστρια, ἀλλὰ τῶν ἐπιστημῶν καθόλου.

Ὑπὲρ τῆς εὐοδώσεως τοῦ εὐγενεστάτου καὶ ὠφελιμωτάτου τῇ πατρίδι ἔργου τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας προτείνω νὰ προπίωμεν. Προπίνοντες δὲ ὑπὲρ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας προπίνομεν κυρίως ὑπὲρ τῆς ὀργανωτικῆς, συνεκτικῆς καὶ ζωὴν αὐτῇ παρεκτικῆς ψυχῆς, τοῦ κ. *Κωνσταντίνου Σ. Κόντου*.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Τῇ δὲ Κυριακῇ τοῦ Θωμᾶ, 4ῃ Ἀπριλίου, ὥρᾳ 10ῃ π. μ. συνῆλθον τὸ δεύτερον εἰς συνεδρίαν οἱ Ἑταῖροι πρὸς τιμὴν τοῦ προέδρου κ. *Κωνσταντίνου Σ. Κόντου* ἐν τῇ πρὸς ἀνατολὰς αἰθούσῃ τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, ἵν' ἀκροάσωνται τῶν κατὰ τὴν πρώτην τιμητικὴν συνεδρίαν ὑπολειφθεισῶν ἀνακοινώσεων τῶν κυρίων

Γεωργίου Σωτηριάδου,
Γεωργίου Α. Παπαβασιλείου,
Δ. Γ. Καμπούρογλου,
Ἰωάννου Κοφινιώτου,
Γεωργίου Κρέμου,
Ῥήγα Νικολαΐδου,
Ἰωάννου Ἀργυριάδου καὶ
Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου.

Προεδρεύοντος δὲ τῆς συνεδρίας τοῦ κ. Ἰωάννου Ν. Χατζιδάκη, ἀνεκοινώσαντο τοῖς ἑταίροις ἐκ τῶν ἐν τῷ προγράμματι τῆς συνεδρίας ἀναγεγραμμένων οἵδε.

Ὁ κ. Γεώργιος Σωτηριάδης τοπογραφικὴν αὐτοῦ μελέτην περὶ Θηβῶν, ἐπιγεγραμμένην «*ἡ ἑπτάπυλος Θήβη*»·

ὁ κ. Γεώργιος Παπαβασιλείου Κριτικὰς παρατηρήσεις εἰς τἀποσπάσματα τῶν τραγικῶν·

ὁ κ. Δ. Γ. Καμπούρογλους «*περὶ τοῦ Θησείου ὡς ἐκκλησίας*»·

ὁ κ. Ἰωάννης Κοφινιώτης 1) ἔγγραφον τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' περὶ τῆς μονῆς Καρακαλᾶ· 2) ἐπιγραφήν, δι' ἧς ἀποδεικνύεται ἡ παραφθορὰ τῆς λέξεως *πιάδα* καὶ 3) ἐπιγραφήν, ἐξ ἧς μανθάνομεν ὅτι τῷ 1767 μητροπολίτης Κορίνθου ἦτο ὁ *Μακάριος*.

Τῶν δὲ λοιπῶν αἱ ἀνακοινώσεις διὰ τὸ προκεχωρηκὸς τῆς ὥρας ἀνεβλήθησαν, ἵν' ἀνακοινωθῶσιν ἐν τακτικαῖς τῶν ἑταίρων συνεδρίαις.

ΤΑ ΕΝ ΤΑΙΣ ΤΙΜΗΤΙΚΑΙΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑΙΣ ΕΙΡΗΜΕΝΑ

Ὁ λόγος τοῦ κ. Χατζιδάκη

Φίλη ὁμήγυρις.

Ἀναδιφῶντες τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν οἱ ἀρχαῖοι Γραμματικοὶ ἐφρόντιζον νὰ ἔχωσι πρὸ ὀφθαλμῶν πάντα ὡς εἰπεῖν τὸν γλωσσικὸν θησαυρὸν καὶ ἐπ' αὐτοῦ ὡς ἐπὶ βάσεως ἀσαλεύτου καὶ βεβαίας νὰ στηρίζωσι τὰ ἑαυτῶν διδάγματα. Τὴν μέθοδον ταύτην τῶν ἀρχαίων τὴν ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἀρυομένην τὰς περὶ τῆς γλώσσης ἀληθείας ἐγκατέλιπον ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας, εἰσήγαγον δ' ἀντ' αὐτῆς εἰς τὴν γλῶσσαν τὰς λογικὰς σχέσεις καὶ κατηγορίας. Οὕτω δ' ἡ κυρία ζήτησις δὲν ἀπέβλεπε τοῦ λοιποῦ εἰς αὐτὴν τὴν γλῶσσαν, τ'. ἔ. ἂν τὰ ἐξεταζόμενα ἑκάστοτε φαινόμενα ἦσαν ἀρχαῖα ἢ μεταγενέστερα, ἂν ἀνῆκον μιᾷ τινι διαλέκτῳ καὶ τίνι ἢ πάσῃ τῇ γλώσσῃ, ἂν ἦσαν συχνὰ ἢ σπάνια κτλ., ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον εἰς τὰς σχέσεις τῆς συμφωνίας ἢ διαφωνίας αὐτῶν πρὸς τὰς λογικὰς κατηγορίας. Κατὰ τὴν μελέτην δὲ ταύτην ὡς εἰκὸς συνελέγοντο μὲν ἐπιμελῶς καὶ ἐνομίζοντο πολλοῦ λόγου ἄξια τὰ εὑρισκόμενα σύμφωνα πρὸς τὰ τῆς λογικῆς διδάγματα, καὶ αὐτὴ αὕτη ἡ συμφωνία ἐθεωρεῖτο ἱκανὴ ἑρμηνεία τούτων, δὲν ἠξιοῦντο δὲ τῆς ἀναγκαίας προσοχῆς καὶ ἐπισκοπήσεως τὰ κρινόμενα ἀλλότρια πρὸς τὰς λογικὰς σχέσεις εἴτε παλαιὰ εἴτε νέα εἴτε πολλὰ εἴτε ὀλίγα ἦσαν, ἀλλ' ἐβιάζοντο πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως οὐχὶ ὑπὸ ἑνὸς μυθολογουμένου ἀλλ' ὑπὸ πολλῶν ἱστορικῶν Προκρουστῶν νὰ ἐξισωθῶσι πρὸς τὴν ἀπαισίαν κλίνην ἤτοι πρὸς τὰς ἐκ τῶν προτέρων ἐσχηματισμένας λογικὰς κατηγορίας, ἵνα μὴ καταλεχθῶσιν εἰς τὰς ἐξαιρέσεις, ταὐτὸν εἰπεῖν ἵνα μὴ παραδοθῶσι τῷ ἀναθέματι.

Εἰς τὴν σκοτεινὴν ταύτην μέθοδον τῶν παρελθόντων αἰώνων καὶ εἰς τὰς ἐξ αὐτῆς ἀτοπίας τέρμα ἔθηκεν ὁ παρὼν αἰὼν ἐπαναγαγὼν τὴν πραγματικὴν μέθοδον τῶν ἀρχαίων Γραμματικῶν. Ὁ ΙΘ'. αἰὼν ἐδίδαξεν ὅτι σκεπτόμεθα μὲν καὶ ἐκφραζόμεθα καθόλου λογικῶς ἀλλ' οὔτε ἡ γλωσσικὴ ἔκφρασις ταυτίζεται τῇ λογικῇ προτάσει, οὔτε τὸ σύνολον τῶν ἐκφράσεων ἡμῶν, τ. ἔ. ἡ γλῶσσα ἐν γένει, καὶ ἡ περὶ αὐτὴν ἐπιστήμη ταυτίζεται τῇ λογικῇ, ἀλλὰ καταλέγεται ἐν ταῖς

ἱστορικαῖς λεγομέναις ἐπιστήμαις· ὅτι ὅπως ἐν πάσῃ ἱστορικῇ ἐπιστήμῃ οὕτω καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ τὰ παλαιότερα εἶναι συχνότατα αἴτια τῶν νεωτέρων· ὅτι πολλάκις στρώματα νεώτερα ἐπικάθηνται ἐπὶ παλαιοτέρων καὶ δὴ ὅτι τὰ νομιζόμενα ἀνώμαλα καὶ χαρακτηριζόμενα ὡς ἐξαιρέσεις ἀλλόκοτοι δύνανται νὰ εἶναι αὐτὰ ταῦτα τὰ παλαιότερα· ὅτι κατ' ἀκολουθίαν τούτων μόνος ὁ κατὰ χρόνους καὶ τόπους διαστέλλων καὶ φυλοκρινῶν τὰ τῆς γλώσσης δύναται νὰ εὐτυχήσῃ ν' ἀνεύρῃ τὸν ἀληθῆ λόγον τῶν μεταβολῶν· ὅτι διὰ τοῦτο ἀπαραίτητος εἶναι ἀνάγκη ἀκριβοῦς καὶ πλήρους ὅσον οἷόν τε γνώσεως παντὸς τοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ, συλλογῆς καὶ κριτικῆς αὐτοῦ ἐπεξεργασίας, ταξινομίσεως κττ.

Τὴν ὁδὸν ταύτην τῶν γλωσσικῶν μελετῶν ἐβάδισεν ἐν τοῖς πρώτοις ὁ φίλτατος ταῖς Μούσαις καὶ πᾶσιν ἡμῖν Κωνσταντῖνος Κόντος. Κρίσις ὀξεῖα καὶ εὔστοχος, μνήμη ἰσχυρὰ καὶ ἀπέραντος, ἔρως τῆς ἀληθείας διαρκὴς καὶ ἀκατάσχετος, μελέτη πολυετὴς καὶ σύντονος, δύναμις παρατηρητικὴ ἀπαράμιλλος, καὶ δὴ γνῶσις ἐκτενὴς καὶ ἀκριβὴς τῆς φύσεως τῆς γλώσσης, πεῖρα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων μεγάλη καὶ ὀρθή, ὑγεία σώματος σιδηρᾶ, ἰδοὺ τὰ ἐφόδια μεθ' ὧν ὁ σεβαστὸς ἡμῶν διδάσκαλος καὶ πολύτιμος φίλος ἀνέλαβε πρὸ 25 ἐτῶν νὰ ποδηγετήσῃ τοὺς Ἕλληνας φοιτητὰς εἰς τὴν μελέτην τῶν προγονικῶν ἀριστουργημάτων ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ. Αἱ ἀρεταὶ δ' αὗται τάχιστα τηλικοῦτον ἀξίωμα καὶ κῦρος περιέβαλον τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ, ὥστε οἱ ἀκροώμενοι αὐτὸ τοῦτο συνηρπάσθησαν ὑπὸ τῆς καθαρᾶς καὶ μεθοδικῆς ἐκθέσεως πάντων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ ἑκάστοτε ζητούμενον.

Διότι ὁ Κόντος καὶ διδάσκων καὶ συγγράφων εἶναι πάντοτε καθ' ὁλοκληρίαν κάτοχος τοῦ ζητήματος, καὶ οὐ μόνον ἐπίσταται τί καὶ πότε ἐλέχθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν μεταγενεστέρων, ἀλλὰ καὶ τὰ σπουδαιοτατα τῶν ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἡμεδαπῶν τε καὶ ἀλλοδαπῶν περὶ ἑκάστου ζητήματος γεγραμμένων. Ἐντεῦθεν ἡ διδασκαλία αὐτοῦ δὲν περιορίζεται εἰς ἁδρομερῆ καὶ σύντομον τῆς ἀληθείας ἔκθεσιν, ἀλλ' ὅπερ διδακτικώτατον καὶ τοῖς παιδευομένοις νέοις εἰς κριτικὴν ἄσκησιν μάλιστα χρήσιμον, εἰσέρχεται εἰς λεπτομερῆ καὶ ἀκριβῆ βάσανον καὶ κρίσιν πάντων τῶν εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀναφερομένων, ὥστε τὸ πόρισμα τῆς διδασκαλίας του δὲν φαίνεται γνώμη αὐτοῦ

ἀλλὰ φωνὴ αὐτῶν τῶν πραγμάτων· ἐντεῦθεν ἡ ἀκαταγώνιστος πειθὼ τῶν διδαγμάτων αὐτοῦ ἡ ἐπὶ τοῖς χείλεσιν αὐτοῦ ἐπικαθημένη· ἐντεῦθεν ὁ μέγας καὶ ἀληθὴς τῶν ἐραστῶν τῆς ἐπιστήμης μαθητῶν καὶ φίλων αὐτοῦ ἐνθουσιασμὸς ὑπὲρ τοῦ ὑπάτου ἱεροφάντου τῆς ἀληθείας.

Ὁ Κ. Κόντος διδαχθεὶς ὑπὸ τοῦ μεγάλου διδασκάλου αὐτοῦ, τοῦ πολλοῦ Κοβήτου, ὅτι ἡ γραμματικὴ καὶ ἡ κριτικὴ εἶναι οἱ δύο πόδες τῆς ἑρμηνευτικῆς καὶ ὅτι εἰς τὴν κριτικὴν ἀπαραίτητος εἶναι ἡ παλαιογραφικὴ ἐπιστήμη, ἐνωρὶς οὕτως ἤσκησε τὴν δεξιὰν αὐτοῦ φύσιν ἐν τοῖς φιλολογικοῖς τούτοις μαθήμασιν καὶ ἐνωρὶς τοιαῦτα παρέσχε δείγματα τῶν μελετῶν τούτων, ὁποῖα τῶν μὲν Ἑλλήνων ὁμολογουμένως οὐδὲ εἷς, τῶν δὲ ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἀλλογενῶν πάνυ εὐάριθμοι ηὐτύχησαν νὰ παράσχωσιν. Διότι ὁ Κόντος διατρίβων ἔτι παρὰ τῷ φιλτάτῳ διδασκάλῳ ἐν Ὁλλανδίᾳ ἀνέλαβε τὴν ἔκδοσιν ἔργου καλλίστου καὶ γνωριμωτάτου, τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ Τὸ βιβλίον τοῦτο ἀφιεροῖ ὁ συγγραφεὺς «**τοῖς ἀδελφοῖς Κρησὶν ἀνδρειότατα ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνιζομένοις**». Ἠισθάνετο, φαίνεται, ὅτι εἰς ἀνάλογον πρὸς τὸν διεξαγόμενον ἐν Κρήτῃ ὑπεδύετο ἀγῶνα, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἐμάχοντο ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, οὗτος δὲ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας.

Διὰ τοῦ βιβλίου τούτου ἐκηρύχθη ἄσπονδος πόλεμος πρὸς τὴν πρότερον κρατοῦσαν ἀτασθαλίαν καὶ ἀμεθοδίαν, καθ' ἣν ἀληθῆ καὶ πλαστά, δόκιμα καὶ ἀδόκιμα, γνήσια καὶ παράσημα, πάντ' ἄνευ διακρίσεως ἀναμὶξ ἐφέροντο ἐν τοῖς διδακτικοῖς ἡμῶν βιβλίοις. Ὁ πόλεμος οὗτος ἐφάνη παράδοξος τοῖς ἀταλαιπώρως ἔχουσι πρὸς τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας, διότι, ὡς φαίνεται, δὲν εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ τοῦ παλαιοῦ «*Πόλεμος πάντων πατήρ*», καὶ ὅτι ἕξεις ἀπὸ μακρῶν αἰώνων ἐρριζωμέναι καὶ τρόπον τινὰ δευτέρα φύσις καταστᾶσαι ἐπίκουρον δ' ἔχουσαι τὴν φυσικὴν ῥᾳστώνην μόνον διὰ τοιούτων γενναίων ἐγχειρήσεων ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποκοπῶσι καὶ ἐκβληθῶσιν.

Ὁ Κόντος ἐν τούτῳ οὐ μόνον ἀπήτησε τὴν ἀμείλικτον ἀποβολὴν τῶν ἀνυπάρκτων καὶ τὴν ἀκριβῆ διαστολὴν τῶν χρονικῶν περιόδων, ἀλλὰ καὶ αὐστηρῶς ἐξελέγχων τὰ κίβδηλα καὶ ἀδόκιμα καὶ τὰς περὶ αὐτῶν ψευδεῖς διδασκαλίας ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἐπικρίνων καὶ ἀνασκευάζων διελάμβανε διεξοδικῶς περὶ τῆς τῶν δοκίμων καὶ τῶν ἀδοκίμων χρήσεως, οὕτω δὲ κατέστησε τὸ βιβλίον αὐτόχρημα ταμεῖον γλωσσικῶν ἀληθεστάτων διδαγμάτων. Διὰ τοῦ βιβλίου τούτου ἐπε-

φάνη αἴφνης ἐν τῷ ὁρίζοντι τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων νέος καὶ ἀκμαῖος παλαιστὴς ὁποῖον οὐδέποτε εἶχε πρότερον ἰδεῖ ἡ νεωτέρα Ἑλλάς. Πρῶτος ὁ Κόντος ὑπῆρξεν ἀληθῶς τῆς ὅλης ἑλληνικῆς γλώσσης διδάσκαλος, διότι δὲν περιώρισε τὰς μελέτας αὐτοῦ, ὅπως οἱ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ κατ' ἀνάγκην ποιοῦσιν, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ τῇ μεταγενεστέρᾳ γλώσσῃ, ἀλλ' ἐπεξέτεινεν αὐτὰς καὶ ἐπὶ τοὺς βυζαντιακοὺς συγγραφεῖς καὶ μέχρι σήμερον, ἐντεῦθεν τὴν ὅλην Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὡς ἕν τι ὅλον συνεχὲς καὶ ἀδιάσπαστον ἐθεώρησε καὶ ἐμελέτησεν. Καὶ πρῶτος ὁ Κόντος διισχυρίσθη ὅτι τὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, τοῦ ἀρχαιοτάτου τούτου καὶ καλλίστου συμπάσης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἀριστουργήματος, οὕτω νουνεχόντως εἶναι κατεσκευασμένα, ὥστε δὲν εἶναι δύσκολον εἰς δεξιὸν παρατηρητὴν νὰ ἀναζητῇ καὶ ἀνευρίσκῃ ἑκάστοτε τὸν λόγον τῶν φαινομένων, τοῦτο δὲ καὶ ἐκύρωσε διὰ μυρίων παραδειγμάτων.

Ἀναλαβὼν ἔκτοτε μετὰ τηλικαύτης παρασκευῆς τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ ἀπερισπάστως περὶ ταῦτα καὶ μόνα ἀδιαλείπτως ἀσχολούμενος πλείστας ἐσφαλμένας χρήσεις ἐξήλεγξε καὶ κατήγγειλε καὶ πλεῖστα ὀρθὰ παρετήρησε καὶ ἐδίδαξεν.

Ἀνασκευάσας δ' οὕτω διὰ τῆς ἐκτάκτου πολυμαθείας καὶ ὀξυνοίας αὐτοῦ παμπόλλας δοξασίας, ὑπὸ μεγάλων καὶ ὀνομαστῶν φιλολόγων προενεχθείσας καὶ ὑποστηριζομένας, ἐδίδαξε τοὺς νεωτέρους νὰ μὴ προσέχωσι τοῖς μεγάλοις ὀνόμασιν, ἀλλ' ἀείποτε μνήμονες τοῦ Ἐπιχαρμείου «νᾶφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν· ἄρθρα ταῦτα τᾶν φρενῶν» αὐτοὶ νὰ βασανίζωσι τὰ πράγματα, οὕτω δ' ἐξήγειρεν ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν φιλοτιμοτέρων μαθητῶν αὐτοῦ τὸ αὐτενεργὸν καὶ ἀπὸ πάσης αὐθεντίας ἀνεξάρτητον κριτικὸν πνεῦμα, τ. ἔ. ἵδρυσε Σχολὴν ἐπιστημονικήν, ἀξία τῶν πόνων καὶ τῶν πόθων τοῦ ἱδρυτοῦ ὑπισχνουμένην.

Τῶν σοφῶν τοῦ Κόντου διδαγμάτων μέγα μέρος εἰσῆλθε καὶ εἰς τὸν καθ' ἡμέραν γραπτὸν ἡμῶν λόγον καὶ ἐπεκράτησεν. Διότι καὶ ἐν τούτῳ οὐχ ἥκιστα ἐπέδρασε τοῦ ἀνδρὸς ἡ διδασκαλία καὶ πολυάριθμοι λέξεις καὶ φράσεις καὶ συντάξεις τοῦ γραπτοῦ ἡμῶν λόγου πλημμελῶς πρότερον ἔχουσαι, διὰ τοῦ Κόντου πρώτου διωρθώθησαν καὶ ἄλλαι πλεῖσται πρῶτον ὑπ' αὐτοῦ εἰσήχθησαν καὶ ἀπ' αὐτοῦ χρονολογοῦνται. Τοῦτο δύναταί τις νὰ παρατηρήσῃ, ἂν παραβάλῃ τὴν πρὸ εἰκοσιπενταετίας γραπτὴν ἡμῶν γλῶσσαν πρὸς τὴν ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως

τοῦ Κόντου καὶ ἑξῆς μέχρι σήμερον, καὶ πρὸς τούτοις παρακολουθήση τὰ τοῦ Κόντου διδάγματα, τὰ παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνέλιξιν τῆς γραφομένης βαίνοντα.

Ἂν λοιπόν, ὡς εἶναι εὔλογον, ἡ ἀξία ἑκάστου δίκαιον εἶναι νὰ μετρῆται κατὰ λόγον τῆς ἐπιδράσεως αὐτοῦ ἐπὶ τὴν κοινωνίαν ἐν ᾗ ζῇ καὶ κατὰ λόγον τῶν ἐκ τῆς ἐπενεργείας ταύτης προελθόντων ὠφελίμων παρακολουθημάτων, ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσῃ ἕκαστος, ὅτι ἐπίζηλος ἔλαχε τῷ σεβαστῷ ἀνδρὶ κλῆρος, διότι βεβαίως ἐλάχιστοι τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, μετὰ τοὺς ἀγωνιστάς, τηλικαύτην ἔδωκαν ὤθησιν ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτῶν ὅσην ὁ κ. Κόντος ἐπὶ τὴν μελέτην καὶ ἐξακρίβωσιν τῆς γλώσσης.

Πλὴν τῶν ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ δημοσιευθέντων, ἃ μόνα ἔχων ὑπ' ὄψει ὁ ἐπιφανὴς κριτικὸς καὶ φιλόλογος August Nauck ὠνόμασε πρὸ ἐτῶν ἐνώπιον τοῦ καθηγητοῦ B. Delbrück καὶ ἐμοῦ ἐν Ἰένῃ τὸν Κόντον einen eminenten Mann ἤτοι ἔξοχον ἄνδρα, πλὴν τούτων, λέγω, ὁ Κόντος ἐξέδωκε καὶ ἄλλα πολυάριθμα πονήματα ἐν πολλοῖς περιοδικοῖς, ἤτοι Χιακῷ Μουσείῳ, Σωκράτει, Ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν, Παρνασσῷ, Ἀθηνᾷ καὶ ἀλλαχοῦ, καθὼς καὶ ἐν ἰδίῳ πολυτίμῳ τόμῳ τῶν Γλωσσικῶν παρατηρήσεων. Θὰ ἦτο δ' εὐχῆς ἔργον, ἂν πάντα ταῦτα συνελέγοντο καὶ ἐν σειρᾷ τόμων ἐξεδίδοντο, θαυμάσιον μνημεῖον τῆς φιλοπονίας καὶ σοφίας τοῦ ἀνδρός. Διότι τοσαῦται καὶ τοιαῦται εἶναι αἱ εἰς τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς μεταγενεστέρους ὑπὸ τοῦ Κόντου γενόμεναι θαυμάσιαι διορθώσεις καὶ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα εἶναι τὰ ποικίλα φιλολογικὰ ζητήματα, ἅτινα ἐν τούτοις ἐπραγματεύθη καὶ διελεύκανεν ὁ δᾳδοῦχος τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, ὥστε καὶ μόνη ἡ ἀκριβὴς αὐτῶν ἀπαρίθμησις φαίνεται ἐργῶδες. Καὶ πάλιν οὕτω πλήρης καὶ τελεία εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξέτασις τούτων, ὥστε μετὰ βεβαιότητος ἀπολύτου δύναταί τις νὰ δισχυρισθῇ, ὅτι τὰ φιλολογικὰ ζητήματα, ὧν τὴν λύσιν ἀνέλαβεν ὁ Κόντος, ταῦτα ἐλύθησαν διὰ παντός, καὶ ὅτι ἕκαστον τούτων ἀποτελεῖ ἐξαισίαν συμβολὴν εἰς γνῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Οὕτω λ. χ. ἐν μόνῳ τῷ Σωκράτει μετὰ καταπληκτικῆς πολυμαθείας καὶ ὀξυνοίας ἐπραγματεύθη τὸ ζήτημα περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν Ἐθνικῶν, περὶ τῶν ἐσφαλμένως δεδιπλασιασμένων παρακειμένων ἐν τοῖς παρασυνθέτοις ῥήμασι, περὶ τῶν στερουμένων διπλασιασμοῦ παρακειμένων, περὶ

τῆς αὐξήσεως, περὶ τῆς χρήσεως τοῦ ἀοριστολογικοῦ ἄν, περὶ τῶν συνῃρημένων ὀνομάτων τῆς β' κλίσεως, κλπ. Τὴν δόκιμον λύσιν τῶν ζητημάτων τούτων κατιδόντες καὶ διάσημοι τῆς Δύσεως φιλόλογοι, ὁ προειρημένος August Nauck, ὁ Γεώργιος Κούρτιος καὶ ἄλλοι, πολλάκις εἰς τὰς τοῦ Κόντου διατριβὰς ὡς εἰς ἀσφαλῆ καὶ δαψιλῆ πηγὴν παραπέμπουσι τοὺς ἀναγνώστας αὐτῶν.

Καὶ τοιοῦτος μὲν δι' ὀλίγων ἐξεταζόμενος ὡς ἐπιστήμων καὶ διδάσκαλος εὑρίσκεται ὁ φίλτατος ἡμῶν πρόεδρος· ἀλλὰ καὶ ὡς ἄνθρωπος εἶναι οὐχ ἧττον θαυμασμοῦ ἄξιος· ἄπλαστος καὶ ἀπροσποίητος τὴν φύσιν, φιλαλήθης καὶ παρρησιαστὴς καὶ ἀεὶ ὁ αὐτός, εἰλικρινὴς καὶ πιστὸς φίλος, πρόθυμος ὑποστηρικτὴς τῶν νέων τῶν διὰ τῆς ἀρετῆς αὐτῶν ὑπισχνουμένων καλόν τι ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης, ἰδοὺ ἡ εἰκὼν τοῦ Κόντου. Διὰ τῶν φυσικῶν δὲ καὶ ἐπικτήτων τούτων χαρισμάτων οὕτω σφόδρα ἐφέλκεται τὰς φιλοτίμους ψυχὰς τῶν χρηστῶν νέων, ὥστε οὗτοι καὶ καθ' ὃν χρόνον ὑπ' αὐτοῦ διδάσκονται καὶ ἔπειτα ἀφοῦ ἀποφοιτήσωσιν ἀπὸ τοῦ Πανεπιστημίου, ἄν που ἐντύχωσιν αὐτῷ, ἀπὸ τῶν χειλέων αὐτοῦ κρέμανται καὶ μετὰ μεγάλου σεβασμοῦ ἀτενίζουσι πρὸς τὰς ὄψεις τοῦ ἀνδρός. Καίτοι οὗτος κατὰ πᾶσαν ἑσπέραν δεχόμενος εἰς τὸν φιλόξενον αὐτοῦ οἶκον τοὺς προσερχομένους φοιτητὰς ἀφελῶς καὶ οἰκείως ὡς πατὴρ ἢ ὡς ἀδελφὸς πρεσβύτερος συνομιλεῖ πρὸς αὐτοὺς καὶ πλεῖστα καὶ κάλλιστα διδάσκει, παράδειγμα δὲ χρηστοῦ πολίτου καὶ πρότυπον ἀληθοῦς λογίου αὐτοῖς παρέχει ἑαυτόν.

Τοιούτου ἀνδρὸς τοὺς εἰκοσιπενταετεῖς πόνους ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης ἀναγνωρίζομεν καὶ τιμῶμεν σήμερον ἐνταῦθα. Εἴθε ἐπὶ ἴσον ἔτι χρόνον νὰ δύναται ὑγιὴς καὶ ἀκμαῖος νὰ σπείρῃ, ὅπως μέχρι τοῦδε, δαψιλῆ τὸν ὑπὲρ τῆς θείας ἀληθείας σπόρον εἰς εὔκλειαν αὐτοῦ τε καὶ τῆς πατρίδος.

Μετὰ τὸν λόγον τοῦ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκη παρέδωκεν ὁ προεδρεύων Ὑπουργὸς τὸν λόγον τῷ κ. Π. Καββαδίᾳ.

Ὁ κ. Π. Καββαδίας ὡμίλησε περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐν Λυκοσούρᾳ ὑπὸ τῆς Γενικῆς Ἐφορείας τῶν ἀρχαιοτήτων ἐνεργηθεισῶν ἀνασκαφῶν.

Διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τούτων, εἶπεν, ἀπεκαλύφθη ὁ ὑπὸ τοῦ Παυ-

σανίου (VIII, 37) μνημονευόμενος ναὸς τῆς Δεσποίνης καὶ εὑρέθησαν ἐν τῷ ναῷ τούτῳ γλυπτά τινα, ἅτινα ἀναμφισβητήτως προέρχονται ἐκ τῶν ἐν τῷ ναῷ ἱδρυμένων τὸ πάλαι τεσσάρων κολοσσιαίων ἀγαλμάτων τῆς Δεσποίνης, τῆς Δήμητρος, τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τοῦ τιτᾶνος Ἀνύτου. Ταῦτα τὰ ἀγάλματα ἦσαν ἔργα Δαμοφῶντος τοῦ Μεσσηνίου.

Τὰ κυριώτερα τῶν ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς εὑρεθέντων γλυπτῶν εἶνε α΄) κεφαλὴ τοῦ ἀγάλματος τῆς Δήμητρος, β΄) τεμάχια τοῦ ἀγάλματος τῆς Δεσποίνης, γ΄) κεφαλὴ τοῦ ἀγάλματος τῆς Ἀρτέμιδος καὶ δ΄) τεμάχιον ἱματίου τοῦ ἀγάλματος τῆς Δήμητρος. Τὸ ἱμάτιον τοῦτο εἶνε κεκοσμημένον καθ' ἅπασαν τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ διὰ διαφόρων κοσμημάτων καὶ ἀνθρωπίνων μορφῶν, σχέσιν ἐχουσῶν πρὸς τὸν ἐν Ἀρκαδίᾳ ἐγχώριον περὶ τῆς Δεσποίνης μῦθον.

Ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ ἱματίου τούτου παραστάσεων καὶ ἐξ ἐπιγραφῆς ἐν Λυκοσούρᾳ εὑρεθείσης ὁρμώμενος ὑπεστήριξεν ὁ κ. Καββαδίας, ὅτι ὁ Δαμοφῶν ἐν τοῖς προκειμένοις ἀγάλμασιν ἐδημιούργησε τὸν ἰδανικὸν τύπον τῶν Ἀρκαδικῶν θεῶν Δεσποίνης καὶ Δήμητρος.

Ἐκ τῶν προκειμένων εὑρημάτων φαίνεται ὅτι ὁ Δαμοφῶν εἶχεν ὡς ὑπόδειγμα ἔργα οὐχὶ τοῦ Ἀργείου ἀλλὰ τοῦ Ἀττικοῦ ἐργαστηρίου καὶ ὅτι ἔλαβεν ὡς ὑπόδειγμα ἰδίως τὴν χρυσελεφαντίνην τέχνην τοῦ Φειδίου. Ὁ Δαμοφῶν εἶνε ὁ κατ' ἐξοχὴν ποιητὴς ἀγαλμάτων θεῶν, ἀντιπρόσωπος τῆς Φειδιακῆς τέχνης κατὰ τὴν Δ΄ ἑκατονταετηρίδα.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Ὑπουργὸς ἔδωκε τὸν λόγον τῷ κ. Σ. Βάσῃ, ὅστις ἐπραγματεύθη περὶ τοῦ fulmen sinistrum ὧδε.

Φιλόμουσος ὁμήγυρις.

Γνωστὸν εἶναι ὅτι οἱ Ρωμαῖοι ἐναντίως τοῖς Ἕλλησιν αἰσίους μὲν οἰωνοὺς ὑπελάμβανον τοὺς ἐξ ἀριστερῶν ἐπιφαινομένους, ἀπαισίους δὲ τοὺς ἐκ δεξιῶν. Ἄπειρα δ' ὑπάρχουσι τῆς ἐκδοχῆς ταύτης παραδείγματα. Πρὸς τὴν καθ' ὅλου δ' ὅμως ταύτην ἐκδοχὴν φαίνεται ὅτι ἀντίκειται χωρίον τοῦ Κικέρωνος, (Phil. II § 99), ἐν ᾧ λέγεται ὅτι τῶν ἀρχόντων τις θέλων νὰ κωλύσῃ ἕτερον ἄρχοντα σκοποῦντα νὰ συγκαλέσῃ ἡμέρᾳ τινὶ ἐκκλησίαν ἐπήγγειλεν αὐτῷ fulmen sinistrum.

Τοῦτο δὲ τὸ χωρίον παρατίθενται σὺν ἄλλοις οἱ λεξικογράφοι, ἵνα δείξωσιν ὅτι ὁ ἀριστερὸς οἰωνὸς ἦτο τοῖς Ρωμαίοις ἐνίοτε ἀπαίσιος. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα παραδείγματα οὐδὲν ἄλλο δεικνύουσιν ἢ ὅτι ἐν τῷ ἰδιωτικῷ λόγῳ τῶν Ρωμαίων, καὶ μάλιστα τῶν ποιητῶν, κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν χρῆσιν ἐτίθετο ἐνίοτε καταχρηστικῶς ἡ λέξις sinister ἐπὶ τοῦ *ἀπαισίου*. Ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἐπισήμῳ τῶν Ρωμαίων λόγῳ ἐν τοῖς τοῦ Κικέρωνος χρόνοις τοιαύτη κατάχρησις ἐγίνετο ἀνέκαθεν παραδεδομένων τεχνικῶν ὅρων τῆς ἱερᾶς γλώσσης, τούτου μαρτύριον μόνον τὸ προκείμενον τοῦ Κικέρωνος χωρίον παραφέρουσιν οἱ λεξικογράφοι.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ πρᾶγμα εἶναι καθ' ἑαυτὸ παράδοξον καὶ ἀπίθανον, εὐλόγως προάγεταί τις νὰ ὑποπτεύσῃ ὅτι ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος Κικερωνείῳ χωρίῳ ἡ ῥῆσις sinistrum fulmen οὐκ ὀρθῶς ἑρμηνεύεται. Τὴν ὑποψίαν δὲ ταύτην κυροῦσι καὶ τάδε.

Ἐὰν ὁ ἐπαγγείλας fulmen sinistrum ἠθέλησε νὰ δηλώσῃ διὰ τῆς ῥήσεως ταύτης fulmen infaustum, ἀπαίσιον κεραυνόν, ἀπέδειξε διὰ τούτου ἑαυτὸν παντελῶς ἀγνοοῦντα τὰ περὶ τὰς ἐκκλησίας οἰωνιστικὰ νόμιμα. Διότι πᾶσα ἀστραπή, εἴτε αἰσία ἄλλως ἦτο, εἴτε ἀπαισία, ἐκώλυε τὴν σύγκλησιν ἐκκλησίας ἢ διέλυε ταύτην ἤδη συγκεκλημένην. Ὥςτε ἤρκει τοῦτο μόνον νὰ δηλωθῇ τῷ χρηματίζοντι ἢ μέλλοντι νὰ χρηματίσῃ τῷ δήμῳ ἄρχοντι, ὅτι παρετηρήθη ἀστραπή, ἵνα ἀποστῇ τοῦ χρηματισμοῦ τούτου, οὐδ' ἦτο ἀνάγκη νὰ προστεθῇ ὅτι ἡ ἀστραπὴ αὕτη ἦτο ἀπαισία.

Κατὰ ταῦτα ὁ ἐπαγγείλας sinistrum fulmen δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ νοῇ διὰ τῆς ῥήσεως ταύτης fulmen infaustum. Τί λοιπὸν ἐνόει; Ὅ,τι καὶ πάντες οἱ ἀκριβεῖ λόγῳ χρώμενοι, τ. ἔ. fulmen faustum ἀστραπὴν αἰσίαν. Αἰσίαν δὲ λέγων ἐδήλου οὐχὶ τὴν τῷ ἄρχοντι πρὸς ὃν ταῦτα ἐπήγγελλεν αἰσίαν, διότι τούτῳ ἅτε μέλλοντι ἐκκλησίαν νὰ συγκαλέσῃ πᾶσα ἀστραπὴ ὁθενδήποτε ἐρχομένη ἦτο ἀπαισία ἅτε κωλύουσα τὸν χρηματισμὸν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν αὐτῷ τῷ ἐπαγγέλλοντι αἰσίαν. Δῆλα δὴ ὁ ἐπαγγέλλων τὴν ἐπιφάνειαν ἀστραπῆς ἄρχων ἐδήλου διὰ τῆς προσθήκης ταύτης ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σημεῖον ἐπεφάνη αὐτῷ «καθίσαντι ἐπ' οἰωνοῖς» τ. ἔ. ἐπιτελέσαντι πάντας τοὺς νενομισμένους τύπους, δι' ὧν οἱ μέλλοντες νὰ χρηματίσωσί τι τῶν τῇ ἑαυτῶν ἀρχῇ προσηκόντων ἄρχοντες ἐξεκάλουν παρὰ τῶν θεῶν ση-

μεῖά αἴσια, οἷον ἦτο πρὸς πᾶσαν δημοσίαν πρᾶξιν πλὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἀστραπὴ ἐξ ἀριστερῶν ἐπιφαινομένη. Ἐδήλου δὲ ταῦτα ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἄρχων, ἵνα περιποιήσῃ τῇ ἐπαγγελίᾳ τῆς διοσημίας, ἣν ἐποιεῖτο πρὸς τὸν ἕτερον ἄρχοντα, οὗ ἐζήτει νὰ κωλύσῃ τοὺς χρηματισμούς, ὡς μέγιστον κῦρος. Ὁ ἐμφανισμὸς δῆλα δὴ τῆς ἀστραπῆς οὐδεμίαν ἐπεδέχετο ἀμφισβήτησιν, ἐὰν ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος διοσημία ἐξεκλήθη ὑπὸ τοῦ δικαιουμένου νὰ ἐκκαλῇ αὐτὴν ἄρχοντος διὰ τῶν νενομισμένων τυπικῶν πράξεων, καὶ διὰ τοῦτο ὁ πρὸς ὃν ἡ τῆς ἀστραπῆς ἐπαγγελία ἐγίνετο ἄρχων δὲν ἠδύνατο νὰ ἀμελήσῃ τῆς ἐπαγγελίας ταύτης ὡς ἀπίστου, καθ' ὃ ἄλλως εἶχε δικαίωμα, ἀλλ' ἦτο ἠναγκασμένος καὶ ἄκων νὰ πιστεύσῃ αὐτῇ ὡς ἀναμφισβητήτῳ καὶ κατ' ἀκολουθίαν νὰ μὴ συναγάγῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τὴν ἐκκλησίαν ἤ, ἂν εἶχεν ἤδη αὐτὴν συνηγμένην, νὰ διαλύσῃ αὐτὴν εὐθύς. Τοιαύτη εἶναι ἡ δύναμις τῆς ῥήσεως fulmen sinistrum (ob)nuntiare.

Μετὰ τὸν κ. Σ. Βάσην κληθεὶς ὑπὸ τοῦ προεδρεύοντος Ὑπουργοῦ εἰς τὸ βῆμα ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Α. Λόλλιγκ ἐπραγματεύθη περὶ Ἀθηναϊκοῦ θιασωτικοῦ ψηφίσματος ὧδε·

Κύριοι,

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἐπεκράτει ἡ συνήθεια, ν' ἀπονέμωνται τιμαί τινες, πρὸ πάντων ἡ διὰ χρυσοῦ ἢ κλάδων ἐλαίας στέψις τῶν οἱῳδήποτε τρόπῳ τὴν πολιτείαν ὠφελησάντων. Ἀνεκηρύσσοντο δὲ οἱ στέφανοι καὶ οἱ ἔπαινοι καὶ αἱ λοιπαὶ τοιαῦται τιμαὶ ἐν ταῖς μεγάλαις τῆς πόλεως ἑορταῖς. Ὁμοίῳ τῷ τρόπῳ ἀπένεμον καὶ οἱ ἰδιωτικοὶ σύλλογοι τιμὰς ἐκείνοις ἐκ τῶν προϊσταμένων αὐτοῖς ἀνδρῶν, οἵτινες τὰ μέγιστα συνετέλουν εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν τῶν ὧν προὐτίθεντο σκοπῶν. Ἐν τῇ ἑορτῇ, ἣν ἄγομεν σήμερον, ἐπιδιώκομεν καὶ ἡμεῖς, τὰ μέλη καὶ οἱ φίλοι τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας, παρόμοιόν τι προσφέροντες εἰς τὸν σεβαστὸν πρόεδρον ἡμῶν καὶ ὑποβάλλοντες εἰς τὴν κρίσιν αὐτοῦ πόρισμά τι ἐκ τῶν διαφόρων κλάδων τῆς ἐπιστήμης, περὶ ὃν ἕκαστος ἡμῶν κυρίως ἀσχολεῖται.

Ὡς κατάλληλον τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ὑπόθεσιν ἐξέλεξα ἀνέκδοτόν τι

Ἀττικὸν ψήφισμα, ὅπερ πραγματεύεται περὶ τῶν τιμῶν, ἃς ἀπένειμαν τὰ μέλη θιάσου τινὸς εἰς τὰς αὐτῶν προϊσταμένας ἀρχάς.

Τὸ ψήφισμα τοῦτο ἔχει ὧδε·

Ἐπὶ Δημοκλέους ἄρχοντος Μουνιχιῶ-
νος [ἑ]β[δ]όμ[η]ι ἐ[π]ὶ δ[έ]κ[α]· ἀγορᾷ κυρίᾳ· Νο-
υμη[ν]ία[ς εἶ]π[ε]ν· ἐπ[ειδὴ] οἱ ἐπιμεληταὶ
καὶ ὁ γραμματεὺς ο[ἱ] ἐπὶ Δημοκλέους ἄρ-
χ[ο]ν[το]ς κατασταθέντες ὑπὸ τοῦ κοινο-
ῦ τοῦ τε ἱεροῦ ἐπιμ[εμέ]λη[ντ]αι καλῶς κ-
αὶ φιλοτίμως καὶ τ[ὰς] θυσ[ίας ἔ]θυσαν π-
άσα[ς κ]ατὰ τὰ πάτρια καὶ τὰ νόμιμα, ἐπε-
κόσμησαν δὲ κα[ὶ] τ[ὴ]ν θεόν καὶ τὸν βωμὸ-
ν ἐξ ἀρχῆς ᾠκοδόμησαν καὶ εἰς ταῦτα
ἐπιδεδώκασιν παρ' ἑαυτῶν 𐅅ΔΠ δραχμά-
ς, καὶ ποτήρ[ιο]ν ἀργυροῦν ποιησάμενοι
παρ' ἑαυτῶν ἀνέθηκαν τῇ θεῷ ὁλκὴν 𐅅
Δ⊢⊢ΙΙΙ δραχμάς, ἐπιμεμέληνται δὲ καὶ τ-
ῶν ἀπογενομένων καλῶς καὶ φιλοτίμω-
ς, δεδώκασιν δὲ λόγον καὶ εὐθύνας πάν-
των ὧν διῳκήκασιν· ἀγαθῇ τύχῃ· δεδ-
όχθαι τοῖς θιασώταις ἐπαινέσαι τού-
ς τε ἐπιμελητὰς Εὐκλῆν, Θάλλον, Ζήνων-
α καὶ τὸν γραμματέα Κτησίαν καὶ στεφ-
ανῶσαι ἕκαστον αὐτῶν θαλλοῦ στεφάν-
ῳ ἀρετῆς ἕνεκα καὶ φιλοτιμίας τῆς π-
ρὸς τὸ κοινὸν καὶ εὐσεβείας τῆς πρὸς
τὴν θεόν· ἀναγορεύεσθαι δὲ καὶ τοὺς σ-
τεφάνους αὐτοῖς καὶ τὸν ἔπαινον καθ'
ἑκάστην ⟨τὴν⟩ θυσίαν μετὰ τῶν ἄλλων εὐ-
εργετῶν· εἶναι δὲ αὐτοῖς καὶ ἄλλο ἀγα-
θὸν εὑρέσθαι παρὰ τοῦ κοινοῦ οὗ ἂν δο-
κῶσιν ἄξιοι εἶναι, ὅπως ἂν πάντες οἱ ἀ-
εὶ καθιστάμενοι εἰς τὰς ἐπιμελεία-
ς φιλοτιμῶνται πρός τε τὴν θεὸν καὶ τ-

ὁ κοινὸν εἰδότες ὅτι χάριτας ἀξίας κ-
ομιοῦντ[α]ι· ἀναγράψαι δὲ τόδε τὸ ψήφι-
σμα τοὺς ἐπιμελητὰς τοὺς μετὰ Δημοκ-
λέα ἐν στήλῃ λιθινῃ καὶ στῆσαι ἐν τ-
ῷ ἱερῷ.

Εὐκλῆν	Θάλλον
Ζήνωνα	Κτησίαν

Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς καὶ ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ ψηφίσματος μνημονευόμενος ἄρχων Δημοκλῆς ἦρχε κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Παυσανίου τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς ἑκατοστῆς εἰκοστῆς τρίτης Ὀλυμπιάδος, τουτέστι τῷ 278 π.Χ. Ἡ γραφὴ εἶνε ἡ στοιχηδὸν καλουμένη.

Διὰ τοῦ ψηφίσματος τούτου τιμῶνται αἱ ἀρχαὶ τοῦ θιάσου, ἀποτελούμεναι ἐκ τριῶν ἐπιμελητῶν καὶ τοῦ γραμματέως. Αἱ ἀρχαὶ αὗται δὲν ἐπεμελοῦντο μόνον τῆς διακοσμήσεως τῶν τοῦ ἱεροῦ, ἀλλ' ἔθυσαν καὶ τὴν ἐν ὡρισμένῳ χρόνῳ γενομένην θυσίαν, ἐπετέλουν δῆλα δὴ τὰ ἰδίως εἰς τοὺς ἱερεῖς ἢ τὰς ἱερείας προσήκοντα χρέη. Ὁμοίως οὐδεὶς γίνεται λόγος περὶ ταμίου τινὸς καὶ δὲν εἶνε ἀπίθανον ὅτι αἱ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἀναγραφόμεναι ἀρχαὶ διῴκουν καὶ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ θιάσου. Περιωρίζετο λοιπὸν ὁ θίασος εἰς τὰς πάντως ἀπαραιτήτους διοικητικὰς ἀρχάς. Φρονοῦμεν δὲ ὅτι πρόκειται περὶ θιάσου τινός, οὗτινος τὰ εἰσοδήματα ἀπετελοῦντο ἐκ τῶν γλίσχρων συνδρομῶν, τῶν καλουμένων *φορῶν*, τῶν μελῶν αὐτοῦ, δι' ὧν ἐπληρώνοντο αἱ διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν τοῦ ἱεροῦ καὶ τὴν ταφὴν τῶν ἀπόρων μελῶν ἀπαιτούμεναι δαπάναι. Πρὸς τὴν κατάστασιν ταύτην τοῦ θιάσου συμφωνεῖ ὅτι οἱ διὰ τοῦ ψηφίσματος τιμώμενοι ἀνήγειραν κτιστὸν βωμὸν καὶ προσήνεγκον ποσόν τι πρὸς κατασκευὴν ἀργυροῦ ποτηρίου, προωρισμένου προφανῶς εἰς τὰς θυσίας· δὲν εἶνε δὲ πιθανὸν ὅτι ὑπῆρχεν ἐν τῷ ἱερῷ ναός τις ἢ ναΐσκος καὶ ἀμφίβολον ἂν ὑφίστατο καὶ ὁ συνήθως παρὰ τὰ ἱερὰ τῶν θιάσων, ὀργεώνων καὶ ἐράνων ὑπάρχων ἱερὸς οἶκος, ὁ καὶ *φυλητήριον* καλούμενος, ἐν ᾧ διεφυλάττοντο τὰ τιμαλφέστατα πράγματα καὶ κατῴκουν οἱ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἱεροῦ ἐπιτετραμμένοι.

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ψήφισμα τοῦ θιάσου ἀπομιμεῖται πιστῶς τὴν φρασεολογίαν τῶν δημοσίων ψηφισμάτων, διαφέρει ὅμως τῶν πλείστων ψηφισμάτων τοιούτων συνόδων κατὰ τοῦτο, ὅτι ἀναγράφεται ῥητῶς

ἡ ἡμέρα τοῦ Μουνιχιῶνος, καθ' ἣν ἐγένετο ἢ ὡς ἐκ περισσοῦ ὡς κυρία διακρινομένη ἀγορά, τουτέστιν ἡ ἐκκλησία τῶν θιασωτῶν. Μνημονεύεται δὲ ἡ ἡμέρα τῆς ἀγορᾶς ῥητῶς ἢ κατ' ἀκριβολογίαν ἢ διότι ἐγένετο ἡ ἀγορὰ δι' ἀγνώστους λόγους οὐχὶ κατὰ τὴν συνήθη ἡμέραν.

Δὲν εἶνε ἁπλῶς σύμπτωσις, ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν ψηφισμάτων τῶν συλλόγων τούτων, ἅτινα πραγματεύονται περὶ τῶν εἰς τὰς ἀρχὰς αὐτῶν ἀπονεμομένων τιμῶν τῆς στεφανώσεως, τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ ἐπαίνου ἐν ταῖς θυσίαις, τῆς ἐν τῷ ἱερῷ ἀναρτήσεως εἰκόνων καὶ ἄλλων τοιούτων τιμῶν, ἐπεψηφίσθησαν κατὰ τὴν ἐν τῷ Μουνιχιῶνι ἀγοράν, ὀλίγα τινὰ δὲ κατὰ τὸν Σκιροφοριῶνα καὶ Ἑκατομβαιῶνα, διότι οἱ χρόνοι οὗτοι ἀνταποκρίνονται ἀκριβῶς πρὸς τοὺς χρόνους, ἐν οἷς ἐγίνετο ὅπως ἐν αὐτῷ τῷ δήμῳ οὕτω καὶ ἐν ταῖς τὴν διοίκησιν καὶ τὰ ἔθιμα ἐκείνου ἀπομιμουμέναις συνόδοις ἰδιωτῶν τὸ μὲν ἡ ἀρχαιρεσία τὸ δὲ ἡ διαδοχὴ τῶν ἀρχῶν. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην ἐγίνοντο αἱ ἀρχαιρεσίαι τῶν πρὸς τὸν πόλεμον ἀρχῶν ὑπὸ τῶν μετὰ τὴν ἕκτην πρυτανείαν πρυτανευόντων, «ἐφ' ὧν ἂν εὐσημία γένηται»· συνήθως λοιπὸν πιθανῶς κατὰ τὸν Ἀνθεστηριῶνα ἢ τὸν Ἐλαφηβολιῶνα, τουτέστι κατὰ τοὺς μῆνας, οἵτινες προηγοῦνται τοῦ Μουνιχιῶνος. Δὲν μνημονεύεται ῥητῶς ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἐγίνοντο αἱ ἀρχαιρεσίαι τῶν λοιπῶν ἀρχῶν, ἐγίνοντο ὅμως βεβαίως καὶ αὗται οὐχὶ ἄνευ τῆς διὰ τῶν ἱερῶν ἢ ἄλλου τινὸς σημείου ἐκδηλουμένης ἐπιδοκιμασίας τῶν θεῶν. Πιθανῶς δὲ ἦσαν καὶ ἐν τοῖς ἰδιωτικοῖς συλλόγοις ὡρισμένοι ἐκ τῶν προτέρων οἱ χρόνοι, μεθ' οὓς ἐγίνοντο ἔν τινι τῶν κυρίων ἀγορῶν αὐτῶν αἱ διὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἀρχαιρεσίαι.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ψηφισμάτων, δι' ὧν ἀπενεμήθησαν αἱ συνήθεις τιμαὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ τοῦ Μουνιχιῶνος, ὑπερβαίνει τόσον τὸν ἀριθμὸν τῶν εἰς ἄλλους μῆνας ἀναγομένων ψηφισμάτων τοῦ αὐτοῦ εἴδους, ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ ἀμφιβάλλωμεν, ὅτι ἐν ταῖς περὶ ὧν ὁ λόγος συνόδοις ἐπεκράτει ἡ συνήθεια τῆς ἐν τῷ Μουνιχιῶνι ἐπιψηφίσεως τῶν τιμῶν ἐκείνων. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως εἴδομεν ὅτι αἱ τιμαὶ αὗται δὲν ἀπενέμοντο τακτικῶς καθ' ἕκαστον ἔτος, ἀλλ' ἀνεβάλλοντο ἐνίοτε δι' οἱονδήποτε λόγον καὶ εἰς ἓν τῶν ἑπομένων ἐτῶν. Παρόμοιοι ἦσαν πιθανῶς καὶ οἱ λόγοι, δι' οὓς ἐγίνετο ἡ ἐπιψήφισις τῶν τιμῶν ἐνίοτε κατ' ἄλλους μῆνας. Τὸν λόγον, δι' ὃν ἐγίνετο ἐνίοτε ἡ ἀναβολὴ αὕτη, δὲν δυνάμεθα ἑκάστοτε νὰ ἐξακριβώσωμεν, παρατηροῦμεν ὅμως ὅτι καὶ ἐν τοῖς ὑπὸ

τοῦ δήμου γενομένοις ψηφίσμασιν ἀπαντᾷ ἐν ὁμοίαις περιπτώσεσιν ἡ αὐτὴ ἀναβολή. Π. χ. Τὰ ψηφίσματα, δι' ὧν τιμῶνται ἐν ταῖς τρισὶ τελευταίαις π. Χ. ἑκατονταετηρίσιν οἱ πρυτάνεις, ἐρρήθησαν συνήθως ἐν ταῖς τελευταίαις ἡμέραις τῆς ἐπαινουμένης φυλῆς, κατ' ἐξαίρεσιν ὅμως καὶ ἐν ταῖς πρώταις ἡμέραις τῆς ἐπερχομένης πρυτανείας. Ἐν τῇ κατὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ Köhler δευτέρᾳ σειρᾷ ἐφηβικῶν ψηφισμάτων προτείνεται ἡ στεφάνωσις τῶν ἐφήβων ὅπως καθόλου ἐν τοῖς ἐφηβικοῖς ψηφίσμασι κατὰ τὸν Βοηδρομιῶνα καὶ τὴν τρίτην πρυτανείαν, ἡ τοῦ κοσμητοῦ ὅμως τὸ μὲν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τὸ δὲ κατὰ τὸν Πυανεψιῶνα καὶ τὴν τετάρτην πρυτανείαν, τὸ δὲ κατὰ τὸν Ποσειδεῶνα κα τὴν πέμπτην πρυτανείαν, τὸ δὲ κατὰ τὸν Ἐλαφηβολιῶνα καὶ τὴν ἐνάτην πρυτανειαν.

Οὐδόλως λοιπὸν παράξενον ὅτι ἡ αὐτὴ ἀνωμαλία ἀπαντᾷ καὶ ἐν τοῖς πράγμασι τῶν ἰδιωτικῶν συλλόγων, ὧν τινων μάλιστα τὸ ἴδιον εἶνε ὅτι δὲν ἐφαρμόζουσιν αὐστηρῶς καὶ ἀκριβῶς τὰ γενικῶς δεδογμένα, καὶ ὧν τὰ μέλη δὲν συνέρχονται τακτικῶς, αἱ δὲ διὰ τὰς θυσίας κτλ. δαπάναι ἐξαρτῶνται φυσικῷ τῷ λόγῳ ἐκ τῆς ἑκάστοτε καταστάσεως τῶν τακτικῶν εἰσοδημάτων καὶ ἑκουσίων προσφορῶν.

Καὶ αὗτα μὲν περὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ ψηφίσματος, εἴπωμεν δ' ὀλίγας λέξεις καὶ περὶ τῆς θέσεως τοῦ ἱεροῦ, ἐξ οὗ τοῦτο προέρχεται. Ἡ ἐπιγραφὴ εὑρέθη παρὰ τὸ κατὰ τὴν δυτικο-μεσημβρινὴν κλιτὺν τῆς Πνυκὸς κείμενον λατομεῖον τοῦ Ἀλκ. Καμπᾶ. Μεταβὰς εἰς τὸν τόπον τοῦτον δὲν ἠδυνάμην μὲν ἀκριβῶς ν' ἀνεύρω τὴν θέσιν, ἐν ᾗ ἔκειτο μέχρι τῆς εὑρέσεως αὐτοῦ τὸ ψήφισμα, κατὰ προσέγγισιν ὅμως ὁρίζεται ἡ θέσις αὕτη διὰ τῶν ὁρίων τοῦ λατομείου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἀρχαίας πόλεως ἢ μᾶλλον τῶν περιχώρων αὐτῆς ἔμεινε μέχρι νῦν ἀκατοίκητον, δὲν φαίνεται ἀμφίβολον ὅτι ὁ λίθος εὑρέθη οὐ μακρὰν τῆς θέσεως, ἐν ᾗ ἐξ ἀρχῆς ἦτο ἱδρυμένος. Πρὸς τούτοις ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ ψηφίσματος συνάγεται ὅτι τὸ εἰς ὃ ἀναφέρεται ἱερὸν δὲν ἦτο περικαλλής τις ναός, ἁμιλλώμενος πρὸς τὰ δημόσια ἱερά, ἀλλὰ μᾶλλον ἄθλιόν τι ἵδρυμα, οὗτινος οἱ πόροι μόλις ἐξήρκουν εἰς τὰς περιωρισμένας ἀνάγκας τοῦ θιάσου.

Στηριζόμενος λοιπὸν ἐπὶ τῶν δύο τούτων δεδομένων εἰκάζω, ὅτι τὸ ἱερόν, ἐν ᾧ συνηθροίζοντο κατὰ τὰς ἀγορὰς αὐτῶν τὰ μέλη τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος θιάσου, ἦτο οὕτως εἰπεῖν κοινὸν θρησκευτικὸν ἐντευκτήριον

τῶν περιοικούντων ἀπόρων ἀστῶν καὶ ξένων, ἓν δὲ τῶν κυριωτέρων μελημάτων τοῦ θιάσου ἦτο πιθανῶς ἡ ταφὴ τῶν «ἀπογενομένων».

Εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἀγόμεθα ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ κειμένου τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τοῦ τόπου τῆς εὑρέσεως τοῦ λίθου. Ὑπολείπεται μόνον νὰ ἐξετάσωμεν ἂν ἡ θέσις τοῦ ἱεροῦ *τῆς θεοῦ* (1) δύναται νὰ ὁρισθῇ ἀκριβέστερον. Νομίζω δὲ ὅτι δὲν στερεῖται μεγάλης πιθανότητος ἡ ἐν τοῖς ἑξῆς εἰκασία περὶ τῆς τοποθεσίας τοῦ ἱεροῦ τούτου, ἥτις βασίζεται ἐπὶ τῆς ἐπιτοπίου ἐξετάσεως τῶν πέριξ τοῦ τόπου τῆς εὑρέσεως τοῦ λίθου μερῶν.

Ὁ τόπος τῆς εὑρέσεως τοῦ λίθου κεῖται περὶ τὰ μεσημβρινὰ ὅρια τοῦ ἄνω εἰρημένου λατομείου, κειμένου κατὰ τὴν δυτικὴν κλιτὺν τῆς δυτικῆς λοφοσειρᾶς τῆς ἀρχαίας πόλεως καὶ κατὰ τὸ μέσον γραμμῆς, ἐκτεινομένης ἐκ τοῦ καλουμένου βαράθρου πρὸς τὴν δυτικὴν απόκρημνον κλιτὺν τοῦ ὑψηλοτέρου (ἀνατολικοῦ) ἡμίσεος τοῦ Μουσείου. Ἡ ἐπιγραφὴ εὑρέθη φαίνεται παρὰ τὰ μεσημβρινὰ ὅρια τοῦ λατομείου. Ὀλίγα βήματα πρὸς μεσημβρίαν τῆς θέσεως, ἐν ᾗ εὑρέθη ἡ ἐπιγραφή, παραρρέει χείμαρρος καὶ ἄνωθεν τούτου ὑπάρχει λελαξευμένον ἐπ τοῦ βράχου μέγα τι τετράγωνον. Τὸ τετράγωνον τοῦτο ἦτο ἀναμφιβόλως ἁπλοῦν τι ἀρχαῖον ἱερόν, ὡς ἀποδεικνύει ἐναργῶς μικρόν τ ἐπίμηκες κοίλωμα, ἐκκολαφθὲν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ περι οὗ ὁ λόγος τετραγώνου κτίσματος, διότι τὸ κοίλωμα τοῦτο ἐχρησίμευε βεβαίως προς τὴν ἐν αὐτῷ ἐνίδρυσιν στήλης ἐνεπιγράφου ἢ ὁμοίου ἀναθήματος.

Αἱ τρεῖς πλευραὶ τοῦ ἱεροῦ σχηματίζονται διὰ καθέτων τομῶν τοῦ βράχου. Ἡ μακροτέρα αὐτῶν εἶνε ἡ μεσημβρινή, ἥτις ὑψοῦται κατὰ τὸ μέσον αὐτῆς ἄνωθεν τοῦ εἰσέτι χώματι κεκαλυμμένου ἐπιπέδου μέχρι τριῶν περίπου μέτρων, ἔχει δὲ μῆκος 23 μ. Τὸ ὕψος τῶν δύο λοιπῶν πλευρῶν, αἵτινες παράκεινται τῇ μεσημβρινῇ κατ' ὀρθὴν γωνίαν, σμικρύνεται ἠρέμα πρὸς τὰ ἔξω ἄκρα, τουτέστι πρὸς Β, ἔχει δὲ ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ μῆκος 11 μ., ἡ δὲ δυτικὴ 8 μ., πιθανῶς ὅμως εἶχον αἱ δύο αὗται πλευραὶ τὸ αὐτὸ μῆκος, συμπληρωθέντος τοῦ ὑπολοίπου καὶ νῦν ἐλλείποντος διὰ κτιστῆς προσθήκης. Ὅμοιος κτιστὸς τοῖχος συνέδεε πιθανῶς καὶ τὰ ἄκρα τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς πλευ-

(1) Ἄγνωστον ἡμῖν τίς θεὰ ἐλατρεύετο ὑπὸ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος θιασωτῶν, ἴσως ἡ Μήτηρ θεῶν.

ρᾶς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔκειτο βεβαίως ἡ εἰς τὸ ἱερὸν τέμενος εἴσοδος. Οὐδὲν τεκμήριον ἐμφαίνει ὅτι τὸ ἱερὸν ἐκαλύπτετο διὰ στέγης, ἧς τινος ἡ ὕπαρξις ἀποδεικνύεται ἐν ὁμοίοις τῆς αὐτῆς λοφοσειρᾶς κατασκευάσμασι διὰ τῶν ἐκ τοῦ βράχου λελαξευμένων ὀπῶν, ἐν αἷς ἐστηρίζοντο αἱ δοκοὶ τῆς στέγης. Ὡς ἀναμφήριστον τεκμήριον τῆς ποτε μεταχειρίσεως τοῦ ὑπαίθρου τούτου ἱδρύματος ἐμνημονεύσαμεν ἤδη τὸ ἐπὶ τῆς βορείου ἄκρας τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ὑπάρχον ἐπίμηκες κοίλωμα, προωρισμένον πρὸς τοποθέτησιν στήλης τινός. Παραπλεύρως τούτου ὑπάρχει ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλευρὰς πορρωτέρω πρὸς τὴν ἀνατολικο-μεσημβρινὴν γωνίαν μείζων τις λαξευτὸς ἐπίπεδος χῶρος, ἐφ' οὗ ἐτέθη ἴσως μεῖζόν τι ἀνάθημα. Ἄλλα τεκμήρια τῆς ποτε χρήσεως τοῦ ἱδρύματος παρέχει ἡ μικρὰ μεσημβρινὴ πλευρά. Ἐν αὐτῇ ὑπάρχουσιν τρία κοιλώματα, ὧν τὸ ἀνατολικώτερον ἀπέχει τῆς ἀνατολικο-μεσημβρινῆς γωνίας 5 μ., ἔχει δὲ ὕψος 1,30, πλ. 0,58 μ., τούτου ἀπέχει τὸ δεύτερον 1,50 μ., ἔχει δὲ ὕψος πλέον τῶν 1,80 (τὸ κάτω μερος εἶνε χώματι κεκαλυμμένον) καὶ πλ. 0,70 μ. Ἀμφότερα εἶνε ἀβαθῆ. Τὸ τρίτον ἀπέχει τοῦ δευτέρου 2,80 μ., ἔχει δὲ πλ. καὶ ὕψ. 0,32, βάθ. 0,26 μ. Ἐν τοῖς δύο πρώτοις ἦσαν πιθανῶς στῆλαι ἱδρυμέναι, ὁμοιάζουσαι κατὰ τὸ σχῆμα τῷ ἐξ οὗ ὡρμήθημεν λίθῳ, τὸ δὲ τρίτον, κείμενον περίπου ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς τοῦ ἱεροῦ, ἐχρησίμευεν ἢ εἰς τοποθέτησιν ἀναθήματός τινος ἢ ἐχρησιμοποιεῖτο ὅπως αἱ ἐν ταῖς νῦν ἐκκλησίαις κόγχαι ἐν ταῖς παρὰ τὸν βωμὸν τελουμέναις θυσίαις.

Εἰκάζω ὅτι τὸ ἐν τοῖς ἀνωτέρω δεδημοσιευμένον ψήφισμα προέρχεται ἐκ τοῦ ἱεροῦ, ὃ περιγράψαμεν (1).

Ἀνακοίνωσις τοῦ ὁ κ. Γ. Α. Παπαβασιλείου·

Οὐχὶ ἄκαιρον, ὦ φίλοι ἑταῖροι, ἐνόμισα ἐν τῇ συνεδρίᾳ ταύτῃ, τῇ πρὸς τιμὴν τοῦ γνωρίσαντος ἡμῖν τὴν κριτικὴν τῆς γλώσσης ἔρευναν γινομένῃ, ν' ἀνακοινώσωμαι τας ὀλίγας τάσδε κριτικὰς παρατηρήσεις εἰς τὰ *ἀποσπάσματα τῶν Τραγικῶν*.

(1) Ἐκτενέστερον πραγματεύομαι περὶ τοῦ ψηφίσματος τούτου ἐν τῷ Ἀρχ. Δελτ. τ. Ι. 1892 σελ. 100-112.

Αἰσχ. ἀπ. 404 (ἐκδ. Nauck)

Αἴγινα δ' αὕτη πρὸς νότου κεῖται πνοάς.

Τὸν στίχον τοῦτον διέσωσεν ἡμῖν ὁ Στράβων ἐν τοῖσδε (9, 393)· «ἔχει δ' ὁμώνυμον πόλιν, τὴν μὲν ἀρχαίαν ἔρημον πρὸς Αἴγιναν τετραμμένην καὶ πρὸς νότον, καθάπερ καὶ Αἰσχύλος εἴρηκεν *Αἴγινα— πνοάς*, τὴν δὲ νῦν ἐν κόλπῳ κειμένην».

Ἄλλοι ἄλλως ἐπεχείρησαν νὰ διορθώσωσι τὸν στίχον τοῦτον. Καὶ ὁ μὲν Λοίσκιος ἀντὶ τῶν λέξεων *Αἴγινα δ' αὕτη* πολὺ τολμηρῶς εἴκασεν *Αἴαντος ἄστυ*, ὁ δὲ Τοίφφερος ἀντὶ τοῦ *αὕτη* ἔγραψε *ταύτῃ*, τελευταῖον δὲ ὁ Ἑρουερδῆνος ὀρθῶς μὲν εἴκασεν ὅτι ἐνταῦθα τὸ *αὕτη* πρὸς τὴν Ἀττικὴν ἀναφέρεται, ὡς καὶ ἐκ τῶν συμφραζομένων παρὰ Στράβωνι δῆλον, ἀλλὰ νομίζω ὅτι γράφων *αὐτῇ* ἀντὶ τοῦ *αὕτη* οὐχὶ εὐστοχώτερον διώρθωσε. Καθ' ἡμᾶς γραπτέον

Αἴγινα δ' Ἀκτῇ πρὸς νότου κεῖται πνοάς.

Περὶ τῆς Ἀττικῆς καλουμένης *Ἀκτῆς* ἰδ. Εὐρ. Ἑλ. 1673. Ἀπολλοδ. 3, 14. Στράβ. 9, 391, 397. Στέφ. Βυζ. σελ. 64, 15.

Σοφ. ἀπ. 198.

ἄπελθ' ἐκείνης ὕπνον ἰατρὸν νόσου.

Ὁ στίχος οὗτος, ὡς ὁ παρ' ᾧ εὕρηται Κλήμης λέγει, εἶνε ἐκ τῆς Σοφοκλέους *Ἐριφύλης*. Ὀρθῶς ὁ Οὐαλκενάριος μετὰ τὸ *ἄπελθ'* ἔστιξε μέσην στιγμήν, ὁ δὲ ἀοίδιμος Ναύκιος ἀναμνησθεὶς τὸ ἐν Βάκχαις (690) τοῦ Εὐριπίδου *ἐξ ὕπνου κινεῖν δέμας* πολὺ δικαίως μὲν ὕποπτον ἐνόμισε τὴν λέξιν *ἐκείνης*, ἀλλ' οὐχὶ εὐστόχως ἔγραψεν

ἄπελθε· κινεῖς ὕπνον ἰατρὸν νόσου.

διότι οὕτω παρίσταται ἀποπεμπόμενος ὑπό τινος τῶν οἰκείων τοῦ νοσοῦντος ὁ τὸν ἰατρὸν τῆς νόσου κινῶν ὕπνον ὡς κακῶς ποιῶν, ἐν ᾧ κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν ὁ τὸν ὕπνον κινήσας, θεός τις ἴσως, θέλων νὰ καθησυχάσῃ τινὰ τῶν περὶ τὸν νοσοῦντα οἰκείων εἶπεν

ἄπελθ'· ἐκίνησ' ὕπνον ἰατρὸν νόσου.

Εὐρ. ἀπ. 105

ὁρῶ μὲν ἀνδρῶν τόνδε γυμνάδα στόλον
στείχοντα θεωρὸν ἐκ τρόχων πεπαυμένον.

Ὅτι ὁ δεύτερος στίχος νοσεῖ πάντες οἱ κριτικοὶ διέγνωσαν καὶ διὰ

τοῦτο ἄλλοι ἄλλως ἐπειράθησαν νὰ θεραπεύσωσι. Καὶ ὁ μὲν Δινδόρφιος ἀντὶ τῶν λέξεων *στείχοντα θεωρὸν* γράφει *στείχονθ' ἑῷον*, ὁ δὲ Μοῦνρος *στείχοντα θερμόν*, ὁ δὲ Ναύκιος *στείχονθ' ἑώρων*, ὅπερ ὁ Γκομπέρτζιος ἐπεδοκίμασε γράφων ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ *ἐγὼ* ἀντὶ τοῦ *ὁρῶ*. Καθ' ἡμᾶς γραπτέον

ὁρῶ μὲν ἀνδρῶν τόνδε γυμνάδα στόλον
στείχοντα ν έ ω ρ ο ν ἐκ τρόχων πεπαυμένον.

Τὴν λέξιν *νέωρον* (=νεωστί, πρὸ ὀλίγου) διέσωσεν ὁ Φώτιος ἐν τῷ λεξικῷ αὐτοῦ.

Εὐριπ. ἀπ. 371.

πέμπεις δ' ἐς Ἅιδου ζῶντα κοὐ τεθνηκότα
καί μοι τὸ τέρθρον δῆλον ε ἰ σ π ο ρ ε ύ ο μ α ι.

Ὁ μὲν Βόθιος ἀντὶ τοῦ *εἰσπορεύομαι* γράφει *εἰ πορεύομαι*, ὁ δ' Ἑρουερδῆνος *εἰ πορεύσομαι*. Καθ' ἡμᾶς ὀρθότερον γραπτέον

πέμπεις δ' ἐς Ἅιδου ζῶντα κοὐ τεθνηκότα
καί μοι τὸ τέρθρον δῆλον ο ἷ π ο ρ ε ύ ο μ α ι.

Εὐριπ. ἀπ. 740.

. . . . ἦλθεν δ'
ἐπὶ χρυσόκερων ἔλαφον, μεγάλων
ἄθλων ἕνα δεινὸν ὑποστάς,
κατ' ἔναυλ' ὀρέων ἀβάτους ἐπί τε
λειμῶνας π ο ί μ ν ι ά τ' ἄλση.

Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο διέσωσεν ἡμῖν ὁ Αἰλιανὸς (1, 2, 7, 39) γράφων α ἐν δὲ τοῖς Τημενίδαις τὸν Ἡράκλειον ἆθλον ἔλαφον κέρατα ἔχειν ⟨χρυσᾶ *⟩ ὁ αὐτὸς Εὐριπίδης φησί, τὸν τρόπον τόνδε ᾄδων *ἦλθεν—ἄλση*. Ἐν τῷ ἀποσπάσματι τούτῳ ὁ μὲν Ναύκιος ἀντὶ τοῦ *ἐπί τε* γράφει *ἐπιὼν* ἢ *ἐφέπων*, ὁ δὲ Ἕνσιος *ἐπιβάς*, ὁ δ' Οὐεκλεῖνος *ἐρίπνας*. Ἡμεῖς νομίζοντες ὅτι τὰ τελευταῖα συνάπτονται τῷ *ἦλθεν*, δὲν κρίνομεν ἀναγκαίαν τὴν διόρθωσιν ταύτην. Καθ' ἡμᾶς νοσεῖ τὸ *ποίμνια*, ὅπερ ἐν τοῖς χειρογράφοις γραφόμενον *ποιμένια* ὁ μὲν Μεινέκιος διώρθωσεν *ἀποίμνια* (sic), ὁ δὲ Οὐεκλεῖνος *ποιήρ'*. Ἡ ὀρθὴ γραφὴ λανθάνει ἐν τῷ τῶν χειρογράφων *ποιμένια*, ὅπερ ἀναγνωστέον *τεμένια*

* Ὅτι ἡ λέξις αὕτη ἣν προστίθεμεν ἐξέπεσε, δῆλον ἐκ τοῦ ἀποσπάσματος.

=τεμενικά. Ὅτι δὲ ἡ λέξις συνήθης τοῖς τραγικοῖς πρβλ. Σοφ. Τρ. 754. . . . . ἔνθα πατρῴῳ Διὶ
βωμοὺς ὁρίζει τεμενίαν τε φυλλάδα.

Ἀνακοίνωσις Δ. Γρ. Καμπούρογλου.

Ἐν τῷ κοινῶς ὡς *Θησείῳ* γνωστῷ ναῷ, κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους τὸν *ἀκάματον* Θησέα διεδέξατο ὁ Ἅγιος Γεώργιος ὁ *Ἀκαμάτης* (ὀκνηρός). Ἐπειδὴ ὅμως, ὡς γνωστόν, καὶ ὁ Ἅγιος Γεώργιος οὐδαμῶς ἦτο *ἀκαμάτης*, ἀλλαχοῦ καὶ οὐχὶ εἰς τὰς ἰδιότητας τοῦ Ἁγίου πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὸν λόγον τῆς ἐπωνυμίας ταύτης.

Ἐκ τῶν δύο γνωστῶν ἀνωνύμων τοπογραφημάτων Ἀθηνῶν, τὸ ἐν δημώδει γλώσσῃ γεγραμμένον καὶ κατὰ τοὺς χρόνους μεταγενέστερον ἀναγράφει τὰ ἑξῆς. «*Εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον τὸν Ἀκαμάτη ἦτο τὸ Κεραμεικὸν καὶ ὁ ναὸς τοῦ Θησέως*».

Ἡ παράδοσις ὅτι πρόκειται περὶ ναοῦ τοῦ Θησέως ἦτο ἀληθῶς ἐρριζωμένη· ὁ λαὸς ὅμως ἀπεκάλει τὸν ναὸν ἁπλῶς *τριανταδύο κολῶναις*, εἰ καὶ ὑπάρχουσι 34! Ἡ δὲ πλάνη αὕτη ἀπηθανατίσθη καὶ ἐν δημώδει διστίχῳ (Ἑβδομ. Β', 312), ἔχοντι ὧδε·

Ἄϊντε νὰ πᾶμε μάτια μου στῆς τρανταδυὸ κολῶναις,
κι' ἂν τύχῃ καὶ δὲν σ' ἀγαπῶ, νὰ μὲ πλακώσουν ὅλαις!

Ἀλλὰ διατί λοιπὸν Ἀκαμάτης; Τὴν ἑξῆς ἐξήγησιν δίδομεν εἰς τοῦτο. Φαίνεται ὅτι οἱ πονηροὶ ἱερεῖς καὶ οἱ ἐνορῖται τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τούτου κατὰ τὴν Τουρκικὴν κατάκτησιν βεβαιωθέντες ὅτι μετὰ τῶν ἄλλων ἐπισήμων κτιρίων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὸ Θησεῖον ἔμελλε νὰ καταληφθῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὅπως μεταβληθῇ, ἂν οὐχὶ εἰς Τζαμίον ἕνεκα τῆς ἀποκέντρου θέσεως αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς ἄλλης τινὸς χρήσεως κατάστημα, ἀπέστειλαν πρὸς τὸν στρατιωτικὸν διοικητὴν τῶν Ἀθηνῶν τὴν μεγάλην κλεῖδα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἑτέραν ὁμοίαν ἀργυρᾶν. Βεβαίως δὲ θὰ εἶπον αὐτῷ: οἱ ταπεινοὶ καὶ πτωχοὶ ῥαγιάδες δὲν ἁρμόζει νὰ ἔχωσι τοιοῦτον ναόν· ἂς μείνῃ κλειστὸς καὶ μόνον ἅπαξ τοῦ ἔτους τὴν ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἂς ἀνοίγεται χάριν τῆς πανηγύρεως· τότε θὰ λαμβάνωσι τὴν κλεῖδα παρὰ τοῦ ἑκάστοτε στρατιωτικοῦ διοικητοῦ προσφέροντες αὐτῷ εἰς ἔνδειξιν τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης αὐτῶν ὁμοίωμα τῆς κλειδὸς ἀργυροῦν.

Ἐπειδὴ οὕτως ὁ Ἅγιος Γεώργιος, ἅπαξ μόνον τοῦ ἔτους τελου-

μένης ἐν αὐτῷ λειτουργίας, *δὲν εἰργάζετο ἐπαρκῶς* χάριν τῶν δουλευόντων αὐτῷ, ἀπεκλήθη *Ἀκαμάτης*.

Ἰδοὺ τί σχετικὸν ἀπαντᾷ παρὰ τῷ Babin (Μν. Ἀ. 198). «Μ' ἐβεβαίωσαν ὅτι οἱ Τοῦρκοι μὴ θελήσαντες νὰ χρησιμοποιήσωσι τὸν ναὸν τοῦτον, κείμενον ἐκτὸς τῆς πόλεως καὶ μεμακρυσμένον ἀπὸ τῶν οἰκιῶν αὐτῶν, παρακωλύουσι καὶ τοὺς Χριστιανοὺς νὰ τελῶσι τὰ τῆς λατρείας αὐτῶν ἐν οὕτω μεγαλοπρεπεῖ Ἐκκλησίᾳ, ἧς αἱ σιδηραῖ θύραι οὐδέποτε ἀνοίγονται ἐκτὸς τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου *δι' ἀργυρᾶς κλειδός*, ἣν οἱ Ἕλληνες δύνανται νὰ προσφέρωσι τοῖς Τούρκοις, ὅπως τύχωσι τῆς ἀδείας ταύτης».

Κατ' ἀρχὰς ὑπέθεσα ὅτι τὸ δι' ἀργυρᾶς κλειδὸς τοῦτο σημαίνει ἁπλῶς *διὰ δωροδοκίας*, ἀλλ' ἐπείσθην ὅτι πρόκειται ὄντως περὶ προσφορᾶς ὁμοιώματος τῆς κλειδὸς τοῦ ναοῦ.

Πλὴν τῆς πανηγύρεως τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἐτελεῖτο κατὰ τὸ Θησεῖον καὶ ἡ περιώνυμος εἰδωλολατρικὴ πανήγυρις τῶν *ῥουσαλίων*, περὶ ἧς ἐγράψαμεν ἤδη τινά (Ἱστορία Ἀθηναίων Α. 241).

Ἐκ τῆς μονομανίας τοῦ ἐξελληνίζειν — κακῶς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ — τὰ δημώδη ὀνόματα μετεβλήθη καὶ ὁ *Ἀκαμάτης* ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Ναζιανζοῦ εἰς *Ἀκάματον* (Μν. Β. σ. 6), ὅπερ ἀνατρέπει τὴν γνησίαν ἔννοιαν τῆς λέξεως.

Ὁ γνωστὸς ζῳγράφος Μοναχὸς Βασίλειος Πλάκας (Ἱστ. Β. σ.199) ὑπό τινα εἰκόνα τοῦ Θησείου σημειοῖ:

«*Ὁ περιβόητος ναὸς τοῦ Θησέως τοῦ ποτὲ βασιλέως Ἀθηναίων καὶ ἥρωος, ὕστερον δὲ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ἀφιερωθεὶς εἰς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, καὶ τώρα κοινῶς ὀνομάζεται Ἅγιος Γεώργιος Ἀκάμας*».

Τὸ *Ἀκάμας* τοῦτο εἶναι βεβαίως δευτέρα ἐξελλήνισις τοῦ *Ἀκαμάτης*. Ἐν τούτοις ὀφείλομεν νὰ μὴ λησμονήσωμεν ὅτι *Ἀκάμας* ὠνομάζετο καὶ ὁ *υἱὸς τοῦ Θησέως*. Τοῦτο δὲ θὰ ἦτο οὐσιῶδες, ἂν ἀπεδείκνυτο ὅτι καὶ πρὸ τῆς Τουρκοκρατίας οὕτως ὠνομάζετο ὁ Ναός.

Τὸ λεγόμενον λοιπὸν Θησεῖον ἦτό ποτε Μονή. Τοῦτο ἐξάγεται ἐξ ἐπιγραφῶν δι' ἀκίδος κεχαραγμένων ἐπὶ τῶν κιόνων αὐτοῦ.

Ἐπὶ τῶν στύλων ἐπίσης εὑρίσκομεν καὶ ὀνόματα ἡγουμένων (Ἀντωνίνου Ἐπιγρ. σ. 28 καὶ 29). «*Ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ Κλήμης μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τῆς μονῆς ταύτης. Μηνὶ φεβρουαρίῳ εἰς τὰς ι' Ἰνδ. ια' ἔτους ͵ϛχια*» (*δηλ. 1103 μ. Χ.*)

Ἐπίσης τῷ 1073 ἀνεπαύθη ὁ ἡγούμενος *Ἰάκωβος*. Τῷ 1032 ὁ ἡγούμενος *Παῦλος*. Τῷ 1040 ὁ ἡγούμενος *Θεόδωρος*. Τῷ 1057 ὁ ἡγούμενος *Μιχαήλ*. Τῷ 1060 ὁ ἡγούμενος *Πέτρος* κτλ.

Τὸ παράδοξον εἶναι ὅτι εὑρίσκομεν ἀναγεγραμμένους καὶ θανάτους *γυναικῶν* μοναχῶν καὶ κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους (Ἀντων. σελ. 21) ὡς π. χ. πλὴν ἄλλων τῆς Εὐδοκίας.

«*Ἐτελειώθη ἐν Κυρίῳ ἡ δούλη τοῦ Θεοῦ Εὐδοκία μοναχὴ μηνὶ Ἰουνίῳ εἰς τὰς κε'. ἔτους ͵ϛφμα*» (6548 δηλ. 1040 μ. Χ.)

Τὸ Θησεῖον, *Ἅγιος Γεώργιος τοῦ Κεραμεικοῦ* ὀνομαζόμενον παρὰ τοῦ Χωνιάτου, φαίνεται ὅτι εἶχεν ἀνατεθῇ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ τῷ μοναχῷ *Λουκᾷ*—καθ' ἡμᾶς τῷ κτήτορι τῆς ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ Μονῆς τοῦ Κυνηγοῦ—ἠρημώθη δὲ κατόπιν ὑπὸ τῶν Φράγκων. Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ περικοπῆς τινος ἐπιστολῆς τοῦ Χωνιάτου (Ἔκδ. Λάμπρου II σ. 238), ἐν ᾗ ἐκφράζει τὸν φόβον αὐτοῦ μήπως καὶ τὸ τῷ μοναχῷ Κομμολάρδῳ παραχωρηθὲν μονίδιον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Μακρονήσου πάθῃ ὅ,τι καὶ ὁ Ἅγιος Γεώργιος τοῦ Κεραμεικοῦ «Δέδοικα γοῦν, γράφει, μὴ τὴν αὐτὴν τῷ ἐν Κεραμεικῷ μεγαλομάρτυρι Γεωργίῳ πάθῃ ἐν βραχεῖ καὶ ἡ ἐν Μάκρῃ ἐξερήμωσιν. Εἰ γὰρ ἐκεῖνος, καὶ ταῦτα τοῦ τιμιωτάτου καὶ αὐτοῖς τοῖς Λατίνοις αἰδεσίμου Λουκᾶ προεστῶτος αὐτοῦ, οὐ διέφυγε τὸ ἀφανισθῆναι, πῶς ὁ ἐν Μάκρῃ διαφεύξεται παρὰ μαθητῶν τοῦ κυρίου Λουκᾶ εἰς νομὴν κατεχόμενος; Οὐ γάρ ἐστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ. Ἀμέλει τοι μετόχιον ὁ ἐν τῇ Μάκρῃ Ἅγιος Γεώργιος ἔσται τοῦ ἐν τῷ Κεραμεικῷ τρόπον ἕτερον, ὡς τῆς αὐτῆς δῆλον ὅτι συμμεθέξων παντελοῦς ἐξερημώσεως».

Ταῦτα ἐν συντόμῳ περὶ τοῦ Θησείου ὡς χριστιανικοῦ ναοῦ.

Ἀνακοίνωσις Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου.

Ἐξ ὅτου ἐσβέσθησαν κατὰ τὴν ἕκτην μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα αἱ φιλοσοφικαὶ σχολαὶ ἐν Ἀθήναις, ἐν Ῥώμῃ, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, σκότος διανοητικὸν κατεκάλυψε τοὺς ἐπελθόντας τρεῖς αἰῶνας, ἐν ᾧ μόνον ἀμυδροί τινες σπινθῆρες τῶν σβεσθεισῶν λαμπάδων ἐνιαχοῦ διεφαίνοντο. Οὐδαμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας εὑρίσκομεν μακρότερον χρόνον διανοητικῆς στειρώσεως. Ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ διάνοια ἡ φύσει ζωηρὰ καὶ εὐκίνητος, ἡ τοὺς διανοητικοὺς θησαυροὺς πεντεκαίδεκα γονιμωτάτων καὶ ἐνδόξων αἰώνων πρὸ αὐτῆς ἔχουσα, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ

ἐμμείνῃ ἐν τῇ ἀκινησίᾳ, ἐν τῷ διανοητικῷ θανάτῳ. Ὅθεν ἤρξατο πάλιν τῆς εὐγενοῦς αὐτῆς σταδιοδρομίας μετὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῇ σθανερότητος καὶ συντονίας. Τῆς διανοητικῆς ταύτης κινήσεως αἱ μὲν ἀρχαὶ διατελοῦσιν ἡμῖν ἔτι ἀφανεῖς καὶ ἄγνωστοι, ἀποτέλεσμα δὲ βλέπομεν φωστῆρα πάμφωτον ἐν τῷ Ἑλληνικῷ στερεώματι μετεωριζόμενον καὶ ἐκθαμβοῦντα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν διὰ τὸ ἔντονον αὐτοῦ φῶς· βλέπομεν τὸν φωτώνυμον τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχην, τὸν Φώτιον, τὸ μέγα τοῦτο ὄνομα, τὸ θαῦμα τῶν κατ' αὐτὸν καὶ μετ' αὐτὸν αἰώνων, ὡς ὄασιν χαριεστάτην ἐν ἀνύδρῳ καὶ ἀδένδρῳ ἐρημίᾳ.

Ὁ Φώτιος ἀνακαινίζει τοὺς ἐνδόξους τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας χρόνους τῆς πολυμαθείας καὶ πολυνοίας. Εἶνε ὁ Δημόκριτος καὶ ὁ Ἀριστοτέλης τῶν μέσων χρόνων. Οὐδὲν τοῦ ἐπιστητοῦ μέρος ἀφῆκεν ἀνεξέταστον. Ἡ πολυμάθεια αὐτοῦ εἶνε ἀνυπέρβλητος.

Ὁ Φώτιος εἶνε ζῶσα καὶ ἔμψυχος βιβλιοθήκη· τούτου τρανέστατον καὶ καταπληκτικὸν ἅμα παράδειγμα πρόκειται ἡμῖν ἡ Μυριόβιβλος αὐτοῦ, ὁ πολυτιμότατος ἐκεῖνος θησαυρός, ὃν ἀπὸ μνήμης εἰς Ἀσσυρίαν πρεσβευτὴς ἀποστελλόμενος συνέταξε καὶ ἐν ᾧ ἐξαριθμεῖ καὶ ἀναλύει 280 συγγράμματα. Ἐγένετο τῶν θεολόγων ὁ κράτιστος, ποιητὴς καὶ μουσικός, γεωγράφος καὶ χρονολόγος, ἱστορικός, γραμματικός, ἀρχαιολόγος, κριτικός, εὐφραδὴς ῥήτωρ, νομικός, βαθὺς πολιτικός, καταβαλὼν τὰ σπέρματα τῆς ἐθνικῆς ἐκείνης πολιτικῆς, ἥτις διὰ Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἐγένετο τὸ σωτήριον ἐθνικὸν ἡμῶν πρόγραμμα. Ἦτο ἰατρός, μαθηματικός, φιλόσοφος, πάμμουσον σοφίας ἐνδιαίτημα.

Ὁ Φώτιος ἦτο φύσις διδασκαλική. Ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ἀφιερώθη εἰς τὸ θεῖον τῆς διδασκαλίας ἔργον. Ἀνέλαβε μετ' ἐπιτυχίας ν' ἀναπληρώσῃ πως τὸ ἔργον τῶν ἀποσβεσθεισῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν. Τὸν οἶκον αὐτοῦ κατέστησε σχολὴν πάσης παιδείας, εἶδος Ἀκαδημείας τοῦ Πλάτωνος ἢ μᾶλλον Λυκείου τοῦ Ἀριστοτέλους. Περὶ αὐτὸν συνεσπειράθησαν εὐφυεῖς καὶ σοφίας διψῶντες ἄνδρες καὶ ἀπετέλεσαν θεῖόν τινα χορὸν μαθητῶν περὶ ἐνθουσιῶντα καὶ φοιβάζοντα διδάσκαλον. Ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ὡς ἐν κοινῷ διδασκαλείῳ ἐνετρύφα διδάσκων καὶ φρενῶν ἀφωσιωμένους καὶ εὐγνώμονας μαθητάς. Ὁρῶν δὲ τῶν μανθανόντων τὴν φιλοπονίαν, τὴν σπουδὴν τῶν ἐπερωτώντων, τὴν τριβὴν τῶν προσδιαλεγομένων, τῶν διὰ τῶν μαθηματικῶν ἀσκήσεων λεπτυνομένων τὴν διάνοιαν, τὴν πρόοδον τῶν διὰ λογικῶν μεθόδων ἀνι-

χνευόντων τὴν ἀλήθειαν, τῶν διὰ θείων λογίων ἰθυνομένων τὸν νοῦν πρὸς εὐσέβειαν ᾐσθάνετο, λέγει, ἄρρητον τέρψιν, ἣν ἔτι μᾶλλον ἐπηύξανεν ἡ ἄδολος καὶ εἰλικρινὴς τῶν ὁμιλητῶν ἀγάπη. Ἐξερχόμενον πρὸς μετάβασιν εἰς τὴν βασίλειον αὐλήν, ἔνθα πολιτικὰ εἶχε νὰ ἐπιτελέσῃ καθήκοντα, συνώδευον οἱ συνόντες μετὰ προπεμπτηρίων εὐχῶν καὶ προτροπῶν νὰ μὴ βραδύνῃ, ἐπανερχόμενον δὲ προϋπήντα πρὸ τῶν πυλῶν ἱστάμενος ὁ σοφὸς ἐκεῖνος τῶν ὁμιλητῶν χορός, ὧν οἱ μὲν δι' ὑπερβολὴν ἀρετῆς πλέον τῶν ἄλλων παρὰ τῷ διδασκάλῳ θάρρος ἔχοντες ἐνεκάλουν βραδύτητα, τοῖς δὲ ἤρκει καὶ νὰ προσαγορευθῶσιν ὑπ' αὐτοῦ μόνον, τοῖς δὲ ἀγαπητὸν ἦν καὶ νὰ δείξωσι μόνον ὅτι ἔχουσι παραμείνῃ. Καὶ τούτων καθ' ἑκάστην ἐπαναλαμβανομένων, διέρρεε τερπνότατος καὶ ἥδιστος ὁ βίος αὐτοῦ.

Ἀπὸ τοῦ χαριεστάτου τούτου βίου οὐδέποτε οὐδαμῶς κατ' οὐδένα τρόπον ἐπεθύμει ν' ἀποσπασθῇ ὁ σοφὸς ἀνήρ· διὰ τοῦτο ἐδέησε νὰ ὑποστῇ βίαν, νὰ ἀπειληθῇ, νὰ καθειρχθῇ, νὰ τηρῆται φυλασσόμενος, νὰ ψηφισθῇ πατριάρχηςἀνανεύων, νὰ χειροτονηθῇ κλαίων καὶ ὀδυρόμενος καὶ κοπτόμενος. Ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν δὲ θρόνον ἄκων καὶ ἑλκόμενος ἀναβιβασθεὶς ἐθρήνει ὅτι ἐξέπεσεν εἰρηνικῆς ζωῆς, γαλήνης γλυκείας, φίλης ἡσυχίας, τῆς καθαρᾶς ἐκείνης καὶ ἡδίστης μετὰ συνόντων ὁμιλίας, τῆς ἀλύπου καὶ ἀδόλου καὶ ἀνεπιλήπτου συναναστροφῆς. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου καθήμενος καὶ ἐν διωγμῷ διατελῶν ἐν τῇ σκληρᾷ καὶ ἐρήμῳ φίλων καὶ βιβλίων ἐξορίᾳ δὲν διέλιπε γράφων, ἀπορίας λύων, τὰ σφάλματα τῶν φίλων διορθῶν.

Τῆς θαυμαστῆς διανοητικῆς δράσεως αὐτοῦ οἱ λαμπροὶ καὶ εὔχυμοι καρποὶ διέθρεψαν τὴν διάνοιαν τῶν συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας.

Αἱ βιβλιοθῆκαι τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἑσπερίας βρίθουσι θεολογικῶν, γραμματικῶν, ῥητορικῶν καὶ καθόλου φιλολογικῶν συγγραμμάτων τοῦ Φωτίου, ὧν πλεῖστα καὶ σπουδαιότατα ἐξεδόθησαν ἤδη, πολλὰ δὲ μένουσιν ἔτι ἀνέκδοτα. Περὶ τῆς φιλοσοφικῆς δ' ὅμως ἐνεργείας αὐτοῦ εὑρισκόμεθα ἐν σκότει· διότι πλὴν τῶν περὶ γένους, περὶ εἴδους, περὶ διαφορᾶς, περὶ ἰδίου κτλ. πραγματειῶν, ἃς τῷ 1869 ἐξέδωκεν ὁ Hergenröther (J. Monumenta graeca ad Photium ejusque historiam pertinentia, Ratisbonae) οὐδὲν ἄλλο ἡμεῖς τοὐλάχιστον γινώσκομεν.

Πρὸς χαρὰν ὑμῶν καὶ πάντων τῶν περὶ τὰ γράμματα ἀσχολουμένων ἀγγέλλω ὅτι ἔχω ἐν χερσί μου φιλοσοφικὰ τοῦ Φωτίου συγγράμματα,ἅπερ ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἔλθωσιν εἰς τὸ φῶς.Τὰς συγγραφὰς ταύτας συνέταξεν ὁ Φώτιος, ὡς αὐτὸς ἡμᾶς διαβεβαιοῦται, κατ' αἴτησιν τῶν τῇ φιλοσοφίᾳ ἀσμενιζόντων ὁμιλητῶν αὐτοῦ πρός τε διδασκαλίαν καὶ πρὸς χρῆσιν αὐτῶν. Ἐπεθύμουν δὲ σήμερον νὰ ἑστιάσω τὴν σεμνὴν ὁμήγυριν μικρὰν φιλοσοφικὴν εὐωχίαν ἐκ τοῦ διανοητικοῦ πλούτου τοῦ σοφοῦ Φωτίου, ἵνα ἴδητε ἐν βραχεῖ τὸν φυσιολόγον, τὸν ἰατρόν, τὸν μαθηματικόν, τὸν ἀστρονόμον, τὸν φιλόσοφον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ πρὸς τὸν σεβαστὸν ἡμῶν πρόεδρον ἀγάπη τῶν ἑταίρων πολλοὺς μὲν ἤγαγεν ἐπὶ τὸ βῆμα, πολλοὶ δὲ μετὰ λύπης ἀναγκάζονται νὰ περιστείλωσι τὸν εὐγενῆ αὐτῶν πόθον νὰ τιμήσωσι διὰ λόγου τὸν ἑορτάζοντα, ἵνα μὴ εἰς μακροτέραν δοκιμασίαν ὑποβάλωσι τὴν ὑπομονὴν τῆς σεμνῆς ὁμηγύρεως, περιορίζομαι καὶ ἐγὼ σήμερον εἰς τὴν ἀναγγελίαν ταύτην ἐπιπροσθεὶς μόνον ὅτι τὰ φιλοσοφικὰ ταῦτα συγγράμματα τοῦ Φωτίου περιέχουσι τὴν σωματολογίαν καὶ ψυχολογίαν αὐτοῦ. Ἐξ αὐτῶν γινώσκεται νῦν ὁ πατριάρχης καὶ ὡς φιλόσοφος καὶ καταλαμβάνει τὴν ὑψίστην ἐν τῇ φιλοσοφικῇ διανοήσει τοῦ 19 αἰῶνος θέσιν.

Πλὴν δὲ τῆς μεγάλης σπουδαιότητος τῶν φιλοσοφικῶν τοῦ Φωτίου συγγραμμάτων καὶ ἡ ἐν τῇ σεμνῇ ταύτῃ ἑορτῇ ἀνάμνησις τοῦ σοφοῦ Φωτίου δὲν εἶνε ἄσχετος πρὸς τὸν σήμερον ἑορταζόμενον σοφὸν τῆς Ἑταιρείας ἡμῶν πρόεδρον. Τοὐναντίον δὲ πολλὰ παρ' ἀμφοτέροις ὑπάρχουσι τὰ παράλληλα.

Α΄. Ἀμφότεροί εἰσι φύσεις διδασκαλικαί. Ὡς ὁ μέγας πρὸς διδασκαλίαν ἐνθουσιασμὸς τοῦ Φωτίου εἵλκυσε περὶ τὸν θεῖον διδάσκαλον χορὸν ὀργώντων πρὸς μάθησιν ἀνδρῶν,οὕτω καὶ τοῦ κ. Κόντου ἡ πρὸς τὴν ἰδίαν ἐπιστήμην θρησκευτικὴ λατρεία ἐξεκρέμασεν ἐκ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ τὰς εὐγενεῖς τῶν φιλομαθῶν Ἑλλήνων ψυχὰς καὶ ἀνέδειξεν αὐτὸν ἀληθῆ τῆς ἐπιστήμης ἱεροφάντην.

Β΄. Ὡς ὁ Φώτιος ἐξαίρει τὴν ἀκριβολογίαν καὶ διορθοῖ τὰ γλωσσικὰ σφάλματα τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν καὶ πατριάρχης ἔτι ὢν καὶ ἐν τῇ ἐξορίᾳ καθειργμένος, οὕτω καὶ ὁ κ. Κόντος ἡμέρας τε καὶ νυκτός, ἀπό τε τῆς καθηγετικῆς ἕδρας καὶ ἐν ταῖς μετὰ φίλων διατριβαῖς καὶ ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ μελετῶν καὶ συγγράφων τὴν ἀκριβολογίαν διδάσκει, τὴν γλῶσσαν καθαίρει καὶ καλλύνει, τὸν Ἕλληνα λόγον σεμνὸν

καὶ ἀξιοπρεπῆ χαλκεύει καὶ ἀκριβέστατα ἐσταθμισμένον εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων ὑποβάλλει.'

Γ'. Ὡς ἡ τοῦ Φωτίου φιλοπονία ἀδάμαστος καὶ ἡ παραγωγὴ ἀξιοθαύμαστος, οὕτω καὶ τοῦ κ. Κόντου ἡ πρὸς τὴν ἐργασίαν ὁρμὴ καὶ ἡ συγγραφικὴ γονιμότης θαυμασμοῦ ἀξία.

Δ'. Ὡς τοῦ Φωτίου τὴν πολυειδῆ ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν καὶ τὴν σοφίαν καὶ οἱ ἀσπονδότατοι αὐτοῦ ἐχθροὶ δὲν ἐδύναντο νὰ μὴ ἀναγνωρίσωσι καὶ θαυμάσωσιν, οὕτω καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν τοῦ Κόντου δύναμιν καὶ τὴν πρώτην ἐν τῇ ἐπιστήμῃ αὐτοῦ θέσιν οὐδεὶς ὅστις δὲν νομίζει συνειδήσεως καθῆκον νὰ καθομολογήσῃ.

Ε'. Ἄκαμπτος καὶ ἀκαταπόνητος τῆς ἀληθείας ὑπέρμαχος ὁ Φώτιος, ἀνένδοτος καὶ πικρότατος τῶν ἡμαρτημένων διδασκαλιῶν ἐπιτιμητὴς ὁ Κόντος.

ϛ'. Τὸν Φώτιον εὔχεταί τις νὰ βλέπῃ ἀγωνιζόμενον πρὸς τοὺς τὰ μὴ ὀρθὰ διδάσκοντας, τὸν κ. Κόντον ὁ φιλομαθὴς ἐπιθυμεῖ ὅτι συχνότατα νὰ ἀκούῃ ἢ ἀναγινώσκῃ παραδιδασκαλίας ἐλέγχοντα, διότι γινώσκει ὅτι ἐντεῦθεν ὡς πλεῖστα θὰ ἀποκομίσηται ὀρθὰ διδάγματα.

Ζ'. Ὁ Φώτιος λοιδορούμενος καὶ ἐπηρεαζόμενος ὠφέλει τοὺς ἐπηρεάζοντας, ὁ Κόντος τοῖς τὸ ἐθνικὸν αὐτοῦ ἔργον ψέγουσι παρέχει λόγον ἀπηκριβωμένον καὶ ἐσταθμισμένον, ἵνα ἑλληνικώτερον καὶ καλλιεπέστερον αὐτὸν ψέγωσιν.

Καὶ μία ἀντίθεσις. Ὁ μὲν Φώτιος προσηύχετο ὑπὲρ τῶν διωκόντων αὐτόν, ὁ δὲ κ. Κόντος φαίνεται συγγνωμονικῶς μὲν οὐχὶ λίαν καταφρονητικῶς δ' ἔχων πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν ἐξαμαρτάνοντας. Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἦτο κῆρυξ τοῦ Εὐαγγελίου, οὗτος δὲ ἀρχαῖος Ἕλλην καὶ ὀπαδὸς τῆς ἀρχῆς, «*ὁμοίως αἰσχρὸν τῶν ἐχθρῶν νικᾶσθαι ταῖς κακοποιΐαις καὶ τῶν φίλων ἡττᾶσθαι ταῖς εὐεργεσίαις*»· κοινὴ δ' ὅμως παρ' ἀμφοτέροις ἡ ἱερὰ ἐπὶ τοῖς κακοῖς ἀγανάκτησις. Ἄλλην ἀντίθεσιν τῶν ἀνδρῶν ἔχομεν τήνδε· ὅτι ὁ ἡμέτερος πρόεδρος δὲν εἶνε πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ὡς ὁ Φώτιος, ἀλλ' εἶνε πατριάρχης τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Ζῴη ταῖς Ἑλληνικαῖς Μούσαις ὁ σεβαστὸς ἡμῶν πρόεδρος ἐπὶ μήκιστον καλλύνων καὶ πτερῶν καὶ νευρώδη τὸν καθ' ἡμᾶς Ἕλληνα λόγον ἀποφαίνων, τοῖς δὲ τῶν Ἑλλήνων παισὶ φιλοπονίας καὶ ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας ἔμψυχον παράδειγμα προϊστάμενος.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ
ΑΘΗΝΑΣ

---

1. Ἕκαστος τόμος τοῦ περιοδικοῦ τούτου ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων τευχῶν, ὧν ἕκαστον ἐξ ὀκτὼ τοὐλάχιστον τυπογραφικῶν φύλλων.

2. Τὰ δημοσιευόμενα ἐν τῷ περιοδικῷ εἶνε πρωτότυποι πραγματεῖαι *φιλολογικαί*, *ἱστορικαί*, *ἀρχαιολογικαί*, *φυσικαὶ* καὶ *μαθηματικαί*. Εἰς τὰς φιλολογικὰς καὶ ἱστορικὰς πραγματείας ὑπάγεται πᾶσα φιλολογικῶς ἢ ἱστορικῶς διεξαγομένη διατριβή.

3. Ἐν τῷ περιοδικῷ καταχωρίζονται καὶ *βιβλιοκρισίαι*, ἂν περιορίζωνται ἀκριβέστατα ἐν τῷ περὶ οὗ ἡ κρίσις ἐπιστημονικῷ ζητήματι.

4. Πᾶσα *πραγματεία* καὶ *βιβλιοκρισία* εἶνε ὑπογεγραμμένη ὑπὸ τοῦ συντάξαντος αὐτήν.

5. Ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδεμία χρηματικὴ ἀμοιβὴ χορηγεῖται εἰς τοὺς συγγραφεῖς διατριβῶν, δίδονται δ' αὐτοῖς περὶ τὰ 25 ἀντίτυπα τῶν διατριβῶν αὐτῶν.

6. Αἱ διατριβαὶ ἐλεύθεραι ταχυδρομικῶν τελῶν ἀποστέλλονται πρὸς τὸν γραμματέα τῆς ἑταιρείας.

7. Διὰ τῆς «ΑΘΗΝΑΣ» ἀγγέλλεται πᾶν βιβλίον, οὗτινος ἀντίτυπον ἤθελε σταλῇ πρὸς τὸν γραμματέα τῆς ἑταιρείας.

8. Τὸ περιοδικὸν ἀνταλλάσσεται τῇ ἐγκρίσει τοῦ συμβουλίου πρὸς πᾶν περιοδικὸν ἡμεδαπὸν ἢ ἀλλοδαπόν.

9. Πάντες οἱ ἑταῖροι οἱ καταβαλόντες τὴν ἐνιαύσιον αὐτῶν χορηγίαν λαμβάνουσι τὸ περιοδικὸν δωρεάν.

10. Οἱ μὲν ἐν Ἑλλάδι συνδρομηταὶ τοῦ περιοδικοῦ πληρώνουσι 15 δραχμάς, οἱ δ' ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ δραχμὰς 18.

11. Πᾶς νέος ἑταῖρος ἐπιθυμῶν ν' ἀγοράσῃ τοὺς προηγουμένους τέσσαρας τόμους λαμβάνει αὐτοὺς καταβάλλων δι' ἕκαστον δραχ. 8.

Πᾶσα αἴτησις περὶ συνδρομῆς ἢ ἀγορᾶς τοῦ περιοδικοῦ πωλουμένου κατὰ τόμους ἀπευθύνεται πρὸς τὸν κ. Μαργαρίτην Εὐαγγελίδην, γραμματέα τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας.

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

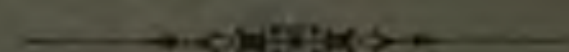

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ

1893

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣΙΤΗΡΙΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑΝ

ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

Κύριοι,

Τὸ ἀνατεθέν μοι ἀπὸ τῆς ἕδρας ταύτης μέγα καὶ ἱερὸν καθῆκον ἀναλαμβάνω τὴν στιγμὴν ταύτην κατεχόμενος ὑπ' αἰσθημάτων παντοίων. Μεγάλη ἀληθῶς καὶ δυσερμήνευτος εἶνε ἡ ἀγαλλίασίς μου, ὅτι Θεοῦ χάριτι πρῶτον, γνώμῃ δ' ἐπιεικεῖ τῆς σεμνοτάτης τῶν Θεολόγων Σχολῆς δεύτερον, καὶ προθύμῳ ἐπιδοκιμασίᾳ τῆς Σεβαστῆς Κυβερνήσεως τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τρίτον, ἠξιώθην νὰ ταχθῶ ἐλάχιστος ἐν τοῖς διδασκάλοις τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης ἐν τῷ κορυφαίῳ τοῦ Ἑλληνισμοῦ παιδευτηρίῳ. Μεγάλη οὐχ ἧττον εἶνε ἡ εὐγνωμοσύνη μου ἡ διάπυρος πρὸς τοὺς εὐδοκήσαντας ἐπ' ἐμοὶ τὴν εὐδοκίαν ταύτην· πρῶτον δ' οὐχὶ μόνον καθῆκόν μου, ἀλλ' αἴσθημα ἰσχυρὸν καὶ ἀκάθεκτον τῆς ψυχῆς μου εἶνε, νὰ ὁμολογήσω εὐθὺς νῦν δημοσίᾳ καὶ διαπρυσίως ἀπὸ τοῦ τόπου τούτου ἃς ὀφείλω μεγάλας χάριτας.

Χάριν τοιαύτην ὀφείλω καὶ ὁμολογῶ πρώτιστα πρὸς τὸν Δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ, τὸν Πατέρα καὶ Θεὸν ἡμῶν, οὗ τὸ ἄπειρον ἔλεος καὶ ἡ μακροθυμία οὕτως οἰκτιρμόνως ἐπεδαψιλεύθησαν ἐπ' ἐμέ. Εὐχαριστίας μεγάλας καὶ ἀπὸ μυχοῦ ψυχῆς ἄγω καὶ πρὸς τὴν γεραρὰν τῶν Θεολόγων Σχολήν, πρὸς τοὺς σεβαστοὺς διδασκάλους καὶ καθηγεμόνας καὶ ἐμοῦ καὶ τοσούτων ἄλλων Ἑλλήνων θεολόγων ἐφ' οἷς εὐμενῶς περὶ ἐμοῦ ἔκριναν καὶ συγκαταβατικῶς. Εὐγνωμοσύνην ἄκραν ὁμολογῶ καὶ πρὸς τὴν Σεβαστὴν Κυβέρνησιν, ἥτις εὐνοϊκῶς ἐνέκρινε τὴν ἐπανειλημμένην ὑπὲρ ἐμοῦ ἀγαθὴν κρίσιν τῆς Σχολῆς. Χάριν δὲ μεγίστην καὶ ἀΐδιον ἀφοσίωσιν ἐπαισθάνομαι, ὅτι ὀφείλω, καὶ καθυποβάλλω αὐτὴν εὐλαβῶς σήμερον, πρὸς τὴν Αὐτοῦ Μεγαλειότητα τὸν βασιλέα ἡμῶν, ὅστις ηὐδόκησε νὰ περιβάλῃ δι' ὑψηλοῦ αὐτοῦ κύρους τὴν ἔγκρισιν τῆς Κυβερνήσεως.

Εἰς ἣν ἀναλαμβάνω νῦν ἱερὰν καὶ βαρεῖαν διακονίαν πολλῶν χρηστῶν φίλων λόγοι μ' ἐνίσχυσαν καὶ παρεθάρρυναν, οὐκ ὀλίγων δὲ ὁ περὶ ἐμὲ ζῆλος καὶ ἡ ἀγάπη ἐπεδείχθησαν δι' ἔργων ἀξιαγάστων. Ἀποδιδοὺς καὶ πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς καὶ γενναίους τούτους ἄνδρας ψιλοῖς μόνον λόγοις τὴν χάριν σήμερον, εὔχομαι πρὸς τὸν ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦντα τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ν' ἀποδείξῃ τὴν ἐντεῦθεν ἐπιστημονικήν μου ἐργασίαν οὐχὶ παντελῶς ἀνάξιον τῶν προσδοκιῶν αὐτῶν. Καὶ τὴν εὐχὴν ταύτην εὔχομαι, κύριοι, οὐ μόνον ὑπὲρ ἐμαυτοῦ καὶ τῶν φίλων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν σπουδαστῶν τῆς Θεολογικῆς ἡμῶν Σχολῆς καὶ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἐπιστήμης ἐν γένει.

Εἰπὼν δ' ἐν ἀρχῇ ὅτι παντοῖά με κατέχουσιν αἰσθήματα ἐν ᾗ ὥρᾳ τὸ διδασκαλικὸν ἔργον ἐν τῇ Σχολῇ ἀναλαμβάνω οὔτε τὴν χαρὰν ἔλεγον μόνον οὔτε τὴν πολλαπλῆν χάριν ἣν ἡδέως συναισθανόμενος ἥδιστα ὡμολόγησα πρὸ μικροῦ. Ἔλεγον πρὸς τούτοις καὶ ᾐσθανόμην καὶ τὴν σφοδρὰν συγκίνησιν ὑφ' ἧς κατέχομαι ἀναμιμνησκόμενος νῦν μάλιστα, σεβαστοῦ μοι διδασκάλου, ἐπιφανοῦς συμπολίτου, ποθεινοτάτου φίλου, ἀρίστου θεολόγου καὶ φιλανθρωποτάτου, τοῦ πρὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἔτους ἀώρως μεταλλάξαντος τὸν βίον Νικολάου Δαμαλᾶ, τοῦ ἐπὶ τρία καὶ εἴκοσιν ἔτη κοσμήσαντος τὴν διδασκαλικὴν ταύτην καθέδραν καὶ τὴν Σχολὴν τῶν Θεολόγων τιμήσαντος. Δὲν θὰ εἶνε, κύριοι, καιρὸς οὐδὲ τόπος ἐνταῦθα σήμερον νὰ διεξέλθω τὸ ἐγκώμιον τοῦ ἀοιδίμου τούτου ἀνδρὸς οὗ ἡ φωνὴ ἔναυλος ἔτι παραμένει εἰς τὰ ὦτα τῶν ἀκροασαμένων ποτὲ αὐτοῦ καὶ ἡ εἰκὼν ἀνεξάλειπτος εἰς τὴν ψυχὴν τῶν γνωρίμων. Τοῦτο θὰ ἔχρῃζε μακροῦ λόγου καὶ ἀκριβοῦς τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων ἱστορήσεως ἂν μὴ ἤθελεν ὁ ἐγκωμιάζων νὰ συναλίζῃ ἐπαίνους καὶ πλέκῃ ἐγκώμια μὴ ὑπὸ καταλεγομένων ἅμα ἔργων καὶ ἐλεγχομένων προκαλούμενα καὶ ἐπιβαλλόμενα. Ὅσα κεφάλαια καθῆκον ἀπαραίτητον ἔχω ἵνα μὴ παραλίπω περὶ αὐτοῦ σήμερον εἶνε ὅτι τὰ μὲν λαμπρὰ διδάγματα τῆς θεολογικῆς δεινότητος καὶ τῆς ἄλλης ἀμφιλαφοῦς σοφίας τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρὸς ὅσα ἀπὸ τῆς ἕδρας ταύτης καὶ ὅσα διὰ συγγραφῶν καὶ πραγματειῶν ἐδίδαξε τοὺς ἐφιεμένους θεολογικῆς σοφίας Ἕλληνας θὰ μυσταγωγῶσιν εἰς τὸ ἑξῆς, ὁ δὲ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην μοναδικὸς αὐτοῦ ζῆλος καὶ ἡ χριστιανικὴ ἀληθῶς αὐτοῦ πολιτεία καὶ τὸ ἁγνὸν αὐτοῦ καὶ φιλάνθρωπον ἦθος θὰ παραμείνωσιν ἀξιόζηλον παρά-

δειγμα ἐς ἀεὶ τοῖς νεωτέροις τῶν Ἑλλήνων θεολόγοις καὶ μάλιστα ἐμοί.

Σέβας μέγα, Κύριοι, μ' ἔχει εἰσορόωντα εἰς ἣν τάσσομαι ἀκροσφαλῆ καὶ περίπονον τάξιν καὶ τὸν ὄκνον ὃν καὶ ἄλλος τις ἤθελεν ὀκνήσῃ, ἐγὼ δ' ἐν τοῖς μάλιστα ὀκνῶ ἐξ οὗ τὰ πρῶτα ἠξίωσεν ἡ περίσεμνος τῶν θεολόγων Σχολὴ νά με ὑποδείξῃ διδάσκαλον τῆς ἕδρας ταύτης. Καὶ οὐδαμῶς ὀκνῶ νὰ ὁμολογήσω ἀπροκαλύπτως τὴν ὁμολογίαν ταύτην, ὅτι πρὸς τὰς μεγάλας δυσχερείας τοῦ ἔργου καὶ πρὸς τὸ δυστέκμαρτον τῆς ἐκβάσεως αὐτοῦ οὐδὲν θάμβος ἐκτυφλοῖ τοὺς ὀφθαλμούς μου οὐδὲ φιλαυτία τις παραπλανᾷ τὴν κρίσιν μου. Μία μόνη δύναμις κατασιγάζει τοὺς ὄκνους καὶ τοὺς φόβους μου, ἓν κράτος κρατύνει τὸ βῆμά μου καὶ φῶς ἓν ἀνέσπερον φωταγωγεῖ με, ἡ δύναμις καὶ τὸ κράτος καὶ τὸ φῶς τοῦ Ὑψίστου. Ἀλλὰ καὶ ἡ χρηστὴ ἁπανταχόθεν παρακέλευσις φίλων ἀνδρῶν, μάλιστα δὲ ἡ τῶν σεβαστῶν μοι διδασκάλων φιλόστοργος παραθάρρυνσις καὶ ἡ τῶν φιλτάτων ὁμιλητῶν εὔνους πρὸς τὸν κοινὸν ἀγῶνα προαίρεσις, ἐνέβαλον καὶ ἐμβάλλουσιν ἔτι εἰς τὴν ψυχήν μου θάρρος ἐπὶ τὸν ἀγῶνα καὶ χρηστάς τινας περὶ αὐτοῦ ἐλπίδας,

Κύριοι,

Ὁμιλῶν πρὸς χριστιανοὺς ὀρθοδόξους Ἕλληνας, πατροπαράδοτον μὲν ἔχοντας τὴν χριστιανικὴν εὐσέβειαν, πρόχειρον δὲ τὴν ἐθνικὴν ἱστορίαν, ἀπαλλάσσομαι μακροῦ λόγου εἰς παράστασιν τῆς θέσεως τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς θεολογίας ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ ἐξ ὅτου ὁ Κύριος εὐλόγησε τὸ ἔθνος ἡμῶν καὶ παρέλαβεν εἰς τὴν ποίμνην αὐτοῦ πρωτόκλητον καὶ πρωτουργὸν ἐν τῷ θείῳ λόγῳ μέχρι τῶν ἐσχάτων πρὸς ἡμᾶς χρόνων. Οὐδεὶς δ' ἡμῶν δύναται ν' ἀγνοῇ τὴν θέσιν αὐτῆς ὡσαύτως ἐν τῷ συγχρόνῳ Ἑλληνισμῷ. Ποικίλη ἐγένετο ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ ἡ τῆς χριστιανικῆς θεολογίας θέσις κατὰ τοὺς δέκα ὀκτὼ μακροὺς αἰῶνας καθ' οὓς μέχρι τῆς πρὸ ἡμῶν γενεᾶς τὰς διαφορωτάτας τοῦ ἔθνους ἡμῶν διεφώτισε περιπετείας, τὰς λαμπρὰς καὶ σκοτεινὰς ὄψεις τοῦ μακραίωνος ἡμῶν βίου. Λαμπροτάτη ἤστραψε καὶ οὐρανομήκης ἀνέδραμεν ἡ θεολογικὴ ἐπιστήμη παρ' ἡμῖν λαμπρύνουσα ἅμα καὶ συναναφέρουσα ἑαυτῇ τὸ χριστιανικὸν δόγμα, τὴν εἰς Χριστὸν ὀρθὴν πίστιν, καὶ κρατύνουσα ἐν τῷ κόσμῳ τὴν χριστιανικὴν

ἀρετὴν κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ χριστιανισμοῦ αἰῶνας, τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ χριστιανίσαντος Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Οὐχὶ δὲ ἄδοξος οὐδὲ ἄγονος ὑπῆρξε κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, δυναμένη ἐν ἑκάστῃ τῶν περιόδων τούτων νὰ ἐπιδείξῃ πολλοὺς ἐξόχους τῆς ἐπιστήμης θεραπευτὰς καὶ μεγάλους διδασκάλους τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας. Ἄκαρπος καὶ σκοτεινὴ δὲν ὑπῆρξεν οὐδὲ κατὰ τοὺς χειμερινοὺς καὶ ἀνηλίους αἰῶνας τῆς τουρκικῆς δουλείας, ὁπότε εἶχε λιποψυχήσῃ ἅπασα σχεδὸν ἡ ἐθνικὴ ζωή. Τοὐναντίον ἡ θεολογία συνεμψυχουμένη τῇ μόνῃ παραμεινάσῃ φιλοστόργῳ κηδεμόνι μητρὶ τοῦ Ἔθνους Ἐκκλησίᾳ περιέθαλψεν εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς καὶ διετήρησε μετὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τὴν λοιπὴν ἐθνικὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ παιδείαν, τὸν ὅλον ἠθικὸν καὶ πνευματικὸν πλοῦτον τοῦ Ἔθνους, αὐτὴν τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν μέχρι τοῦ μακρὸν χρόνον προσδοκηθέντος ἔαρος τῆς τοῦ Ἔθνους ἀναγεννήσεως. Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην περίοδον τῆς Ἐθνικῆς ἱστορίας ἡμῶν ἡ θεολογία ὑπῆρξεν ὁ μόνος ἀντιπρόσωπος τῆς ὅλης ἐπιστημονικῆς ζωῆς καὶ τῆς παιδείας καὶ τῆς ἠθικῆς δράσεως τοῦ δουλεύοντος καὶ ἐξαγροικισθέντος Ἑλληνισμοῦ. Ποικίλη λοιπὸν ἐγένετο καὶ πολλὰς συμπεριέπεσε τῷ ἡμετέρῳ Ἔθνει περιπετείας ἡ χριστιανικὴ θεολογία ἐπὶ δέκα καὶ ὀκτὼ αἰῶνας, ἀλλ' ἀείποτε αὐτὴ ἔστη ὀρθία, μόνη μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἐν μέσῳ τῶν ἄλλων ἐν ἐρειπίοις κειμένων στοιχείων τῆς ἐθνικῆς ζωῆς· μόνη πολλάκις εὐρωστοῦσα ἴσχυε καὶ τὰ λοιπὰ κείμενα ν' ἀνεγείρῃ πως, καὶ μόνη αἰῶνας τρεῖς ὅλους ἠδυνήθη νὰ ἐκζωπυρήσῃ καὶ γαλουχήσῃ καὶ ἐκθρέψῃ κατὰ τὸ δυνατὸν καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς νεωτάτης ἡμῶν ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως.

Πολλῷ ἁπλουστέρα ἀπέβη μετὰ τὴν ἀναγέννησιν ἡ τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης θέσις ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ, ἁπλουστέρα, εὐχερέστερον τὸ ἔργον ἔχουσα, ὁμαλωτέραν τὴν ὁδὸν καὶ προφανέστατον τὸν σκοπὸν τῆς διηνεκῶς ἐνεργοῦ καὶ ζώσης αὐτῆς δράσεως. Ἡ μακροτάτη καὶ λαμπροτάτη ἅμα αὐτῆς σταδιοδρομία, αἱ ἱερώταται αὐτῆς παραδόσεις καὶ αἱ παντοῖαι τοῦ διὰ τῆς πίστεως ἀναγεννηθέντος Ἔθνους περιστάσεις εἶχον ἤδη αὐτῇ προδιακεχαραγμένην ἀσφαλῆ καὶ εὐθεῖαν ὁδόν. Καὶ ἡ σύγχρονος ἀληθῶς θαυμασία περὶ τὴν ἐπιστήμην ἐπίδοσις τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης, ἡ ἐν τῇ ἐπιδόσει ταύτῃ ἔξοχος εὐδοκίμησις τῶν θεολογικῶν σπουδῶν καὶ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, ἡ ἐνίσχυσις τῶν ἠθικῶν λεγομένων ἐπιστημῶν κατέστησαν ἐκ

πρώτης ἤδη ἀρχῆς εὐοίωνον τὴν πρόοδον τῆς θεολογίας καὶ παρ' ἡμῖν. Τῆς χριστιανικῆς δὲ θεολογίας οὔσης διὰ λόγους μυρίους ἐπιστήμης κυριωτάτης καὶ πρωτίστης ἐν τῷ νεωτέρῳ πολιτισμῷ, ἐν δὲ τῷ ἑλληνισμῷ ἐχούσης ἀποστολὴν ὑψίστης σπουδαιότητος καὶ ἀπαραγνωρίστου, ἡ ἑρμηνεία τῆς Κ. Δ. οὖσα οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ κέντρον, ἡ ψυχὴ τῆς ἐπιστήμης ταύτης ἀναμφισβητήτως εἶνε κορυφαῖον ἀκαδημεικὸν μάθημα ἐν τῇ Ἀνατολῇ οὐχ ἧττον ἢ ἐν τῇ Δύσει. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ τῆς ἑρμηνείας ταύτης θεραπευταὶ ἐγένοντο οἱ ἄριστοι καὶ οἱ δοκιμώτατοι τῶν χριστιανῶν συγγραφέων, τὰ σεμνώματα ὅλου τοῦ χοροῦ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐν τῇ Δύσει τὸ μάθημα τοῦτο ἐδίδαξαν ἀείποτε καὶ διδάσκουσιν ἄνδρες ἔξοχοι οὐ μόνον ὡς θεολόγοι, ἀλλὰ καὶ ὡς φιλολογικῆς καὶ ἄλλης παντοδαπῆς σοφίας ταμίαι, μάλιστα δὲ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἱστορίας καὶ κριτικῆς καὶ φιλοσοφίας ἐπιστήμονες. Ὅπου ὁ χριστιανισμὸς κατὰ τὸ οἰκεῖον δόγμα θεραπεύεται ἀποχρώντως, ἀκμάζει δὲ ἡ θεολογικὴ ἐπιστήμη, ὡς ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Γαλλίᾳ καὶ εἴπου ἀλλαχοῦ, ἡ ἑρμηνεία τῆς Ἁγίας Γραφῆς κυβερνᾷ τὴν ὅλην θεολογίαν. Τοῦτο καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ Ἔθνει ἐγίνετο ἐν τοῖς καλοῖς τῆς χριστιανικῆς ἱστορίας αὐτοῦ χρόνοις, καὶ σήμερον ἂν ὑπάρχει ἐλπὶς ν' ἀναδειχθῶσι παρ' ἡμῖν θεολόγοι ἔξοχοι θὰ γίνῃ τοῦτο κατορθωτὸν πρὸ πάντων διὰ τῆς ἑρμηνείας τῆς Κ. Δ.· οὐχὶ δὲ εἷς, ἀλλὰ πλείονες πρέπει νὰ συγκροτῶνται περὶ αὐτὴν διδάσκαλοι. Τὸ μάθημα τῆς ἑρμηνείας τῆς Κ. Δ. εἶνε ἴδιον οὕτως εἰπεῖν καὶ κατὰ φυσικωτάτην κληρονομίαν προσῆκον ἀγώνισμα τοῖς Ἕλλησι θεολόγοις. Ἡ πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν παράδοσιν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας οἰκείωσις εἶνε προτέρημα μέγα, ἐφόδιον σπουδαιότατον, ὅπερ ὑπερβάλλουσι τοὺς ἀλλογενεῖς καὶ ἀλλοδόξους οἱ Ἕλληνες, ὅσοι πλὴν τῆς ἄλλης θεολογικῆς ἀρτίας παιδείας καὶ περὶ τὴν γλῶσσαν καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἱστορίαν εἶνε τρίβωνες, μετὰ ζήλου ἰδίου καὶ ἀκαμάτου εἰς αὐτὴν ἐγκύψαντες.

Τοιαύτης οὔσης, Κύριοι, τῆς θέσεως τῆς ἑρμηνείας τῆς Κ. Δ. ἐν τῇ θεολογικῇ ἐπιστήμῃ τῆς Ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἐξετάσωμεν καὶ ὁποίαν τὴν ἑρμηνείαν ταύτην ὑπαγορεύουσιν αἱ παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν καὶ τὰ πρότυπα ἑρμηνευτικὰ ὑποδείγματα τῶν Ἑλλήνων πατέρων ὑποδεικνύουσι, καὶ ὁποίαν ταύτην προκαλεῖ καὶ παρ' ἡμῖν ἡ ἀνάπτυξις τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης ἐν γένει καὶ τῶν

ἑρμηνευτικῶν σπουδῶν ἰδίᾳ παρὰ τοῖς ἀλλοδόξοις χριστιανοῖς τῆς Δύσεως. Ἃς ἐπισκοπήσωμεν βραχύνοντες κατὰ τὸ δυνατὸν τὸν περὶ αὐτῶν λόγον τοὺς τρόπους, τὰς μεθόδους δηλονότι, ἃς οἱ Ἕλληνες πατέρες μετεχειρίσθησαν καὶ οἱ τούτων μαθηταὶ Λατῖνοι ἠκολούθησαν ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς Κ. Δ. καὶ ἃς παραλαβόντες οἱ νεώτεροι, οἱ τῆς Δύσεως ἑρμηνευταί, καὶ προσαυξήσαντες καὶ εἰς πολλὰ ὑπεραγαγόντες ἡρμήνευσαν καὶ ἑρμηνεύουσι τὴν Κ. Δ.

Εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐξηγήσεως τῆς Κ. Δ. πολλὰ βλέπομεν σχόντα ῥοπὴν ἀπὸ τῶν πρώτων καὶ παλαιοτάτων δοκιμίων εἰς ἑρμηνείαν αὐτῆς μέχρι τῶν ἐσχάτων πρὸς ἡμᾶς χρόνων. Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ τούτων ἐπιδρασάντων εἰς αὐτὴν λόγων προῆλθον καὶ τρόποι πολλοὶ καὶ μέθοδοι πολλαί, καθ' ἃς ἐπεχειρήθη ἡ ἑρμηνεία τῶν βιβλίων αὐτῆς. Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ τούτων μεθόδων, καθ' ἃς ἐπεχειρήθη ἡ ἑρμηνεία τῆς Κ. Δ. κατά τε τοὺς παλαιοὺς καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους θὰ ἐξετάσωμεν μόνον ἐκείνας, αἵτινες ἢ διὰ τὴν ἐπὶ πολὺν χρόνον εὐδοκίμησιν αὐτῶν ἢ δι' ἄλλους λόγους ἀπέβησαν ἐπισημότεραι. Μέθοδοι λοιπὸν τοιαῦται εἶνε ἡ Ἀλληγορικὴ μέθοδος, ἡ Μυστική, ἡ Δογματική, ἡ Λογική, ἡ Ἠθικὴ ἢ Πρακτική, ἡ Μυθική, ἡ Ἰδανικὴ καὶ ἡ Γραμματικὴ καὶ Ἱστορική.

Εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐξηγήσεως τῆς Κ. Δ. τὸ πρῶτον ῥοπὴν μεγάλην ἔσχεν ὁ τρόπος τῆς ἐξηγήσεως τῆς Π. Δ. Ἦτο δὲ οὗτος ἀλληγορικός. Διότι παρὰ μὲν τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἰουδαίοις ἡ ἀλληγορικὴ ἑρμηνεία ἦτο τὸ μέσον, δι' οὗ συνεβιβάζοντο αἱ ἰδέαι τῆς Π. Δ. καὶ ὁ τότε πλατωνισμὸς καὶ παρὰ τοῖς ἐν Παλαιστίνῃ Ἰουδαίοις ηὐξάνοντο αἱ περὶ κράτους καὶ δόξης θερμαὶ τῶν φαρισαϊζόντων ἐλπίδες, ἐν δὲ τῇ παλαιοτάτῃ Ἐκκλησίᾳ συνεβάλλετο ἡ ἀλληγορικὴ ἑρμηνεία τῆς Π. Δ. εἰς κατάδειξιν τῆς πνευματικῆς ἐννοίας, ἣν ἔχουσιν οἱ ἐν αὐτῇ τύποι πρὸς τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν. Καὶ ἐκλαμβάνεται ὑπὸ τῶν παλαιοτάτων χριστιανῶν δῶρον τῆς θείας χάριτος ἡ δύναμις τοῦ ἀλληγορικῶς ἑρμηνεύειν τὴν Π. Δ., ἧς ἡ κατανόησις θὰ ἦτο ἀδύνατος ἡμῖν *εἰ μὴ θελήματι τοῦ θεοῦ ἐλάβομεν χάριν τοῦ νοῆσαι*. Ἡ δύναμις δὲ αὕτη παρέχεται ὡς λέγει ὁ Ἰουστῖνος *τῇ τοῦ θείου πνεύματος ἐνεργείᾳ, ἵνα αὐτὸ τὸ θεῖον ἐξ οὐρανοῦ κατιὸν πλῆκτρον ὥσπερ ὀργάνῳ κιθάρας ἢ λύρας τοῖς δικαίοις ἀνδράσι χρώμενον τὴν τῶν θείων ἡμῖν ἀποκαλύψῃ γνῶσιν*.

Τῆς ἀλληγορικῆς λοιπὸν ταύτης μεθόδου, τῆς νομιζομένης πνευματικῆς, ἐποιήσαντο χρῆσιν καὶ οἱ πρῶτοι κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἑρμηνευταὶ τῆς Κ. Δ. καὶ τούτων πρῶτος ὁ Κλήμης. Καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ ἄλλως, ἀφοῦ τότε τῆς μὲν τῶν λέξεων ἐννοίας καὶ τῶν πραγμάτων ἄριστα ἀντελαμβάνοντο οἱ ἀναγινώσκοντες χριστιανοὶ καὶ διότι ᾐσθάνοντο τὴν γλῶσσαν καλῶς καὶ διὰ τὸ πρόσφατον τῆς παραδόσεως, τεχνικωτέρας δὲ μόνον ἑρμηνείας εἶχον ἀνάγκην, ἣν παρεῖχεν ἡ ἀλληγορία. Διὰ τῆς ἀλληγορίας δὲ ταύτης μάλιστα κατεπολέμουν ἀνυσιμώτατα καὶ τοὺς ἀλληγορικῶς ἑρμηνεύοντας *τὰ ἱστορούμενα ἐν τῇ Κ. Δ. Γνωστικούς*, πλεῖστα πράγματα τότε αὐτοῖς παρέχοντας.

Τοῦ ἀλληγορικοῦ τρόπου βλέπομεν χρῆσιν ποιουμένους οὐ μόνον τοὺς Ἀλεξανδρεῖς ἑρμηνευτάς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους, ἄλλοτε μὲν ἄκρατον, ἄλλοτε δὲ κεραννύντας γραμματικαῖς καὶ ἱστορικαῖς παρατηρήσεσι καὶ ἐξηγήσεσι καὶ ἄλλοτε ἐν τῇ γραμματικῇ ἑρμηνείᾳ ὡς οἰκοδομητικὸν μέσον καὶ ῥητορικὸν κόσμον, οὐδένα δὲ τῶν παλαιῶν ἑρμηνευτῶν καθολοκληρίαν ἀπηλλαγμένον αὐτῆς. Ὁ Ὠριγένης πρῶτος αὐτὰς ταύτας τὰς ἀλληγορικὰς ἑρμηνείας αὐτοῦ ἐπλούτισε διὰ γραμματικῶν παρατηρήσεων, γενόμενος οὕτως εἰσηγητὴς τῆς μετὰ ταῦτα ἱστορικῆς καὶ κριτικῆς ἑρμηνείας. Καὶ ὀλίγαι περισωθεῖσαι αἱ ἑρμηνεῖαι αὐτοῦ θὰ ἵσταντο ἐς ἀεὶ πρότυπον ἑρμηνευτικῆς καὶ κριτικῆς δεινότητος ἀμίμητον εἰς πάντας τοὺς ἑρμηνευτὰς πάντων τῶν χρόνων ἂν μὴ δεσπόζουσα αὐτῶν ἐπεσκότιζεν ἡ ἀλληγορία.

Ἀλλ' ὅμως καὶ εἰς τοὺς παλαιοὺς χρόνους κατεδείχθη καὶ νῦν καταφαίνεται ἀριδήλως, ὅτι ἡ ἀλληγορικὴ μέθοδος ὑποκειμενικῶς τὰ πράγματα ἑρμηνεύουσα καὶ παρέχουσα οὕτως ἄδειαν πλείστην εἰς αὐθαιρεσίαν καὶ εἰς αὐτοσχεδιάσματα κατέληξε πολλάκις εἰς φαντασιόπληκτα, ἀβάσιμα καὶ ἄτοπα συμπεράσματα, ἀδύνατον δὲ ν' ἀποφύγωσι τὰς παρερμηνείας οἱ μὴ ἐν μόνοις τοῖς ὡρισμένοις τόποις τῆς Κ. Δ. χρῆσιν αὐτῆς ποιούμενοι, ἔνθα αὐτὸ τὸ πρᾶγμα βοᾷ, ὅτι εἶνε ἀλληγορία καὶ τύπος. Εἰς μόνους τούτους τοὺς τόπους ἀσφαλῶς δύναταί τις νὰ ποιῆται χρῆσιν τῆς ἀλληγορικῆς μεθόδου, ὑφηγουμένου πανταχοῦ τοῦ γράμματος καὶ τῶν συμφραζομένων ἐπικυρούντων. Ἐνταῦθα καὶ οὕτω μόνον θεωρεῖ ἀπαραίτητον τὸν ἀλληγορικὸν τρόπον τῆς ἑρμηνείας τῆς Κ. Δ. ἡ παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν πατέρων αἱ ἑρμηνεῖαι ὑποδεικνύουσιν, ὧν τὸ πνεῦμα ἀμφοτέρων βλέπομεν ἐν ταῖς

ἐπιτομαῖς τῶν ἑρμηνειῶν καὶ ταῖς συλλογαῖς τῶν ἐξηγήσεων τοῦ Ι', τοῦ ΙΑ' καὶ ΙΒ' αἰῶνος, ἐνταῦθα δὲ καὶ οὕτω πάλιν ἀποδέχεται καὶ συνιστᾷ αὐτὴν ἡ νεωτέρα ἑρμηνευτικὴ ἐπιστήμη.

Συγγενεστάτη καὶ οἱονεὶ ἀδελφὴ τῆς ἀλληγορικῆς μεθόδου εἶνε ἡ λεγομένη Μυστικὴ μέθοδος, ἧς χρῆσιν ἐποιήσαντο τῶν μὲν Ἑλλήνων ὁ Νύσσης Γρηγόριος καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας Κύριλλος, τῶν δὲ Λατίνων ὁ Αὐγουστῖνος καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ὑποτελεῖς αὐτῷ Ῥωμαῖοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς καὶ τούτων μάλιστα οἱ Σχολαστικοί. Ἐπὶ τὴν θεραπείαν τοῦ τρόπου τούτου τῆς ἑρμηνείας ἐτράπησαν οὗτοι ὑπὸ δύο αἰτίων, τῆς ἐλλείψεως πνεύματος ἱστορικοῦ καὶ τῆς ῥοπῆς εἰς τὸ ὑπερακριβολογεῖσθαι τὰ πράγματα καὶ λεπτολογεῖν καὶ ἀναζητεῖν ἐννοίας βαθυτέρας καὶ διανοήματα ὑψηλότερα ἐκεῖ, ἔνθα καὶ αἱ ἔννοιαι καὶ οἱ συλλογισμοὶ εἶνε ἁπλούστατοι καὶ σαφέστατοι. Ὅτι διὰ τῆς μεθόδου ταύτης ἀνοίγεται στάδιον εὐρύτατον εἰς αὐθαίρετα νοήματα καὶ εἰς πολυδαίδαλα καὶ πολυπλανῆ ἐπινοήματα καὶ εἰς λεπτοτάτους πολλάκις φιλοσοφικοὺς λήρους οὐδεὶς ὁ μὴ κατανοῶν.

Πᾶν ἄλλο ἢ ἑρμηνευτικὸς τρόπος καὶ ἐξηγητικὴ μέθοδος δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐκείνη, ἥτις τὰ ἁπλᾶ καὶ σαφῆ καὶ γνώριμα νοήματα καὶ κατάδηλα πράγματα ἐκλαμβάνει καὶ καθιστᾷ δυσκόλους καὶ ἀκαταλήπτους γρίφους. Τοιαύτη μυστικὴ μέθοδος μόνον εἰς ἑρμηνείαν σκολιῶν χρησμῶν καὶ πολυτρόπων μαντειῶν, ἐν οἷς πολλὰ *ἑλικτὰ κοὐδὲν ὑγιὲς* λέγονται, θὰ ἦτο ὠφέλιμος· οὐχὶ βεβαίως, ἵνα ἑρμηνεύῃ, ἀλλ' ἵνα περιπλέκῃ μᾶλλον καὶ ἐπισκοτίζῃ τὸν λόγον πρὸς τὸν σκοπὸν πανούργου χρησμολόγου. Ἐν τῇ Κ. Δ. καὶ τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ ἐν γένει, ἔνθα οὐδεμία πανουργία ἐμφιλοχωρεῖ καὶ οὐδεὶς δόλος, ὁ συγγραφεὺς ἓν νόημα δι' ἑκάστης φράσεως προτίθεται νὰ δηλώσῃ καὶ δηλοῖ καὶ τοῦτο ἀνευρίσκεται εἰς τὴν καλὴν τοῦ γράμματος ἐξέτασιν, οὐχὶ δὲ εἰς μυστικὰς σκολιὰς καὶ σκοτεινὰς ἀτραποὺς καὶ εἰς λόγους λαβυρίνθους. Τοιαύτην μέθοδον μυστικὴν οὔτε ἡ παράδοσις τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας συνέστησέ ποτε οὔτε οἱ ἄλλοι Ἕλληνες πατέρες ἀπεδέξαντο, ἡ δὲ νεωτάτη ἑρμηνευτικὴ τῆς Γραφῆς ἐπιστήμη ἐκκηρύττει καὶ διαρρήδην ἀπαγορεύει.

Μετὰ τὰς δύο ταύτας μεθόδους ἐξεταστέα ἡ λεγομένη Δογματικὴ ἑρμηνευτικὴ μέθοδος, καθ' ἣν ὑπὸ τὸ δόγμα, τὸν κανόνα τῆς πίστεως τὸν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ παραδεδομένον καὶ ἐν αὐτῇ τηρούμενον,

ὑποβάλλεται ἡ ἑρμηνεία τῆς Γραφῆς καὶ ἡ ἔννοια τῶν λέξεων αὐτῆς πρὸς τὴν παράδοσιν καὶ τὸ δόγμα ἐκβιάζονται. Καὶ τῆς ἑρμηνείας ταύτης ὁ τρόπος εἶνε ὑποκειμενικός. Ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία καὶ κατὰ τοὺς παλαιοὺς καὶ κατὰ τοὺς μέσους καὶ τοὺς νῦν χρόνους ἔτι πλείστην ἐποιήσατο χρῆσιν αὐτῆς, καὶ οὐ μόνον αὕτη, ἀλλὰ καὶ τῶν διαμαρτυρομένων οἱ λεγόμενοι Ὀρθόδοξοι μετεχειρίσθησαν ἐκβιάζοντες τὴν ἑρμηνείαν τῆς Γραφῆς πρὸς τὴν ἐν τοῖς συμβόλοις αὐτῶν διδασκαλίαν. Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία οὐδέποτε οὐδαμοῦ ἀπεδέξατο τρόπον τοιοῦτον ἐξηγήσεως, δι' οὗ τὸ κῦρος καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς Κ. Δ. ὑποβιβάζεται καὶ ἐλαττοῦται. Τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως τὸ κῦρος παρ' ἡμῖν εἶνε μέγα, ὁμότιμον πρὸς τὸ τῆς Γραφῆς· διότι ἐξ αὐτοῦ τοῦ ζῶντος λόγου τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως προῆλθεν ἡ Κ. Δ. ὡς ἔγγραφος τῶν Ἀποστόλων παράδοσις, καὶ ἡ ἑρμηνεία τῆς Κ. Δ. μεγίστην χρείαν ἔχει τῆς παραδόσεως, ἵνα πολλὰς δυσχερείας ὑπερνικήσῃ· ἀλλὰ καὶ ἡ παράδοσις κρίνεται διὰ τῆς Κ. Δ. καὶ ἑρμηνεύεται. Ὅπως ἡ Κ. Δ. ἑρμηνεύεται ἱστορικῶς, οὕτω καὶ ἡ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας παράδοσις γίνεται ὠφέλιμος εἰς τὴν ἑρμηνείαν ἱστορικῶς διαλευκαίνουσα καὶ ὑποβοηθοῦσα αὐτήν. Καὶ ὠφελεῖ τὴν ἑρμηνείαν οὕτως ἱστορικῶς ὠφέλειαν μεγίστην. Τοιαύτη συμβολὴ εἰς τὴν ἑρμηνείαν, οἵαν παρ' ἡμῖν συμβάλλεται ἡ παράδοσις, οὔτε τὸν ἀντικειμενικὸν τρόπον τῆς ἐξετάσεως παραβλάπτει οὔτε τὸν ἐπιστημονικὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν τῆς ἑρμηνείας ἐλαττοῖ. Καὶ τὴν τοιαύτην ὠφέλειαν τῆς παραδόσεως οὐ μόνον οὐδαμῶς ἀποκρούει ἡ νεωτάτη ἑρμηνευτικὴ ἐπιστήμη, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀσπάζεται καὶ ἀποδέχεται αὐτήν· διότι οὐδαμοῦ τῶν ἑρμηνειῶν τῶν Ἑλλήνων πατέρων δύναταί τις ν' ἀνεύρῃ τὸ γράμμα τῆς Κ. Δ. ἐναντιούμενον πρὸς τὴν παράδοσιν καὶ ἐκβιαζόμενον ὑπ' ἐκείνης καὶ τοῦ δόγματος.

Πλὴν τῶν εἰρημένων ἑρμηνευτικῶν τρόπων θεραπευταὶ τῆς ἑρμηνείας νεώτεροι προσεξεῦρον καὶ τὴν Λογικὴν ἢ Ὀρθολογικὴν μέθοδον, καὶ τὴν Ἠθικὴν ἢ Πρακτικήν, καὶ τὴν Μυθικὴν καὶ τὴν Ἰδανικήν· Κατὰ τὴν πρώτην τούτων πᾶν τὸ μὴ ὑποκείμενον εἰς τὴν κατάληψιν καὶ ἀντικείμενον εἰς τὴν λογικὴν τοῦ ἑρμηνευτοῦ πρέπει ν' ἀποβάλληται ὡς ψευδές. Ἡ δὲ δευτέρα συνιστᾶται ὑπὸ τοῦ Καντίου καὶ ἐγένετο ἀσπαστὴ καὶ ἠσκήθη ὑπὸ τῆς Σχολῆς αὐτοῦ. Διὰ ταύτης ὁ ἑρμηνευτὴς πολλάκις ἐν γνώσει μάλιστα ἀπομακρύνεται τῆς ἐξ ἀντικει-

μένου έννοίας τοῦ γράμματος, ἵνα εἰσφθείρῃ εἰς αὐτὴν ὑποκειμενικὰς δοξασίας καὶ θεωρίας ἠθικοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος. Ἐκ τῶν ἀχανῶν δὲ θεωριῶν τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἐγέλου ἐγεννήθη διὰ τοῦ Στράους ἡ Μυθικὴ μέθοδος καὶ διὰ τοῦ Βάουερ ἡ Ἰδανική. Τούτων τῶν δύο μεθόδων ἡ μὲν πρώτη ἐκκηρύττει ὡς μῦθον πᾶν τὸ ὑπερβαῖνον τὴν ἀνθρωπίνην κατάληψιν, ἡ δὲ δευτέρα τὰ γεγονότα τῆς Κ. Δ. περιβάλλει διὰ καπνοῦ ποιητικοῦ καὶ παρέχει εἰς αὐτὰ ἰδανικὴν χροιάν. Αἱ μέθοδοι αὗται ἀμιγεῖς καὶ ἁπλαῖ ὡς παρίστανται ἐν τῇ νεωτάτῃ ἱστορίᾳ τῆς Ἑρμηνείας ἦσαν οὕτως εἰπεῖν ἄγνωστοι τοῖς παλαιοῖς ἑρμηνευταῖς. Ἂν που ἴχνη ὀρθολογικῆς ἢ μυθικῆς ἑρμηνείας αὐτοῖς προσέπιπτον, ἐξελαμβάνοντο ἀναμφιβόλως ὡς βλασφημίαι ἐθνικῶν καὶ αἱρετικῶν. Καὶ εἰς τὴν νεωτάτην ἑρμηνευτικὴν ἐπιστήμην τῶν ἀλλοδόξων χριστιανῶν αἱ μέθοδοι αὗται ὡς ὅλως ὑποκειμενικαὶ οὖσαι δὲν ἀξιοῦνται σπουδαιότητος. Ἡ ἀπρόσμαχος καὶ ἀήττητος ἀλήθεια τῆς Ἁγίας Γραφῆς οὐδένα κίνδυνον κινδυνεύει οὐδὲ σαλεύεται τὸ παράπαν ἐκ προσβολῶν τοῦ ἀτιθάσσου πνεύματος ἀνθρώπων οἱωνδήποτε, οὐδὲ ἡ ἑρμηνεία τοῦ Εὐαγγελίου φοβεῖται τὸ φῶς ἢ τὸ σκότος, τὴν ἐπιστήμονα ἢ ἀνεπιστήμονα ἔρευναν καὶ κρίσιν εἴτε ὡς ὀρθολογικὴ εἴτε ὡς μυθικὴ εἴτε ὡς ἰδανικὴ παρίσταται αὕτη. Ἡ προαίρεσις μόνον τῶν ἑρμηνευτῶν τούτων, τῶν αὐτοκαλουμένων ὀρθολογιστῶν, τῶν μυθικῶν ὄντως καὶ ἰδανικῶν, δὲν εἶνε εὐλαβὴς οὐδὲ ἀγαθὴ πρὸς τὸν χριστιανισμόν, οὐδὲ χριστιανοὶ δύνανται νὰ ὑπολαμβάνωνται θεολόγοι πολεμοῦντες καὶ ἀρνούμενοι αὐτὰ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, αὐτὰς τὰς ἀρχὰς καὶ τἄλλα δόγματα, ἅτινα ἅπαντα συλλήβδην ἀπαρτίζουσι τὸν χριστιανισμόν. Οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ κατὰ τοῦτο ἄριστα ἔκριναν καὶ κάλλιστα ἡμῖν ὑφηγοῦνται, τὰς μυθικὰς καὶ ἰδανικὰς καὶ τὰς ὁμοτρόπους αὐταῖς ὀρθολογικὰς μεθόδους καὶ ἐξηγήσεις ὡς βλασφημίας κατὰ τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας ἀνθρώπων αἱρετικῶν καὶ ἀλλοτρίων τοῦ χριστιανισμοῦ οἱ Ὀρθόδοξοι Ἕλληνες θεολόγοι πρέπει νὰ ἐκλαμβάνωμεν.

Καὶ ὁ κακὸς τρόπος καὶ ἡ κακὴ μέθοδος παρετηρήθη, ὅτι δὲν ἀποκλείει καλὰς μερικὰς ἐργασίας, ἀλλ' εἰς κατάληψιν καὶ ἀκρίβωσιν τοῦ ὅλου ἀπεδείχθη ἀδύνατος ἡ κακὴ μέθοδος. Πᾶσαι δὲ αὗται αἱ εἰρημέναι μέθοδοι προσπταίουσιν εἰς τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς ἀντικειμενικότητος καὶ διαφέρουσαι ἀλλήλων κατὰ τὸν τρόπον εἰς τὸ ἀποτέλε-

σμά εἶνε συμφωνότατα, ὅτι εἰς οὐδεμίαν ἱστορικὴν κατανόησιν ἄγουσι τὸν ἐξηγητήν. Καὶ ἐφόσον ἡ ἐξήγησις κατὰ ταύτας τὰς μεθόδους ἐγένετο ἀδύνατον κατεδείχθη ν' ἀπαλλαγῇ τῆς αὐθαιρεσίας καὶ νὰ ἐπιτύχῃ ἀμερολήπτου τοῦ νοήματος ἐκδοχῆς καὶ νὰ φθάσῃ εἰς ἐπιστημονικὸν τέλος. Ἀπὸ τῆς ἀπατηλῆς ταύτης ὁδοῦ ἀποστρέφεται ἡ ἑρμηνευτικὴ θεολογία ἂν αὕτη εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἱστορικὴν ὁδόν, ἥτις εἶνε ἡ βασιλικὴ διὰ πάσας τὰς ἐπιστήμας. Ὁ ἀληθεύων ἐν παντὶ φιλολογίας εἴδει πρώτιστος καὶ ἡγεμὼν ἑρμηνευτικὸς νόμος, ὅτι ἡ ἀκριβὴς καὶ ἀληθὴς ἑρμηνεία τῶν φιλολογικῶν ἔργων ἐπιτυγχάνεται μόνον δι' ἐρεύνης καὶ ἐξετάσεως ἀντικειμενικῆς, πρέπει νὰ ἰσχύῃ καὶ ἰσχύει ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῶν Γραφῶν. Τοιαύτη μέθοδος ἀντικειμενικῶς ἐξετάζουσα καὶ ἑρμηνεύουσα τὴν Γραφὴν εἶνε ἡ λεγομένη γραμματικὴ καὶ ἱστορικὴ μέθοδος τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Σχολῆς.

Ἐν τῇ παλαιᾷ Ἐκκλησίᾳ πλὴν τῆς σφόδρα τιμωμένης ἀλληγορικῆς ἑρμηνείας, τῆς λεγομένης *πνευματικῆς*, *ἀπορρήτου* καὶ *ἀναγωγῆς* καὶ ἁρμοζούσης μόνοις τοῖς τελείοις, ἐγένετο καί τις ἑρμηνεία γραμματικὴ καὶ ἱστορικὴ ἣν ἔλεγον *τὸ σωματικόν*, *τὸ ῥητόν*, *τὴν πρόχειρον ἐκδοχήν*, *τὴν λέξιν*, *τὴν ψιλὴν ἱστορίαν*. Ἡ πρόχειρος αὕτη τοῦ γράμματος ἐξήγησις ἐθεωρεῖτο μὲν τότε ἀνάξιος τῶν πνευματικῶν καὶ κατεφρονεῖτο ὑπὸ τῶν ἀλληγοριζόντων ὡς μόνοις τοῖς σαρκικοῖς ἁρμόζουσα, πάντως δ' ἦτο ἡ συνηθεστέρα καὶ δημοτικωτέρα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ· διότι τὸ πλῆθος τῶν χριστιανῶν θὰ ἠδυνάτει νὰ παρακολουθῇ πάντοτε τὰς δυσπαρακολουθήτους θεωρίας τῆς ἀλληγορίας. Εἰς ταύτην λοιπὸν τὴν κοινὴν καὶ δημοτικὴν ἐξήγησιν τοῦ γράμματος, τὴν παρευδοκιμουμένην ὑπὸ τῆς ἀλληγορικῆς, τὸ δαψιλὲς καὶ πολυμερὲς πνεῦμα τοῦ Ὠριγένους ἐνέβαλε τοσαύτην ζωήν, ὥστε νὰ γεννηθῇ Σχολὴ ἐκ ταύτης σπουδαιοτάτην σχοῦσα ῥοπὴν εἰς τὴν περὶ τὴν Κ. Δ. σπουδήν. Ἂν καὶ ἐνεπνεύσθη ἡ Σχολὴ αὕτη ὑπὸ τοῦ τελειοτάτου τύπου τῆς ἀλληγοριζούσης Σχολῆς, αἱ σπουδαὶ ὅμως αὐτῆς ἔλαβον ὅλως ἐναντίαν φορὰν ἐκείνης, ἣν εἶχον αἱ ἑρμηνευτικαὶ σπουδαὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Διότι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχον οἱ αὐτοὶ λόγοι οἱ ἐπάραντες τοὺς Ἀλεξανδρεῖς ἐπὶ τὴν ἀλληγορίαν, κατεφωρῶντο δὲ τὰ τῆς ἀλληγορίας ἀτοπήματα ἤδη, οἱ ἑρμηνευταὶ αὐτὴν ταύτην τὴν δημοτικὴν ἐξήγησιν τοῦ γράμματος ἐθεράπευσαν πλουτίζοντες διὰ κριτικῶν καὶ ἱστορικῶν παρατηρήσεων κατὰ τὰ λαμπρὰ

παραδείγματα, ἃ παρεῖχον τὰ συγγράμματα τοῦ Ὠριγένους, καὶ κοσμοῦντες διὰ τῆς διαλεκτικῆς καὶ τῆς ῥητορικῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Σχολὴ αὕτη ἐθεράπευσε τὴν τοῦ γράμματος ἑρμηνείαν ἐξετάζουσα ἅμα τὸ κείμενον ἱστορικῶς καὶ γραμματικῶς, ἡ μέθοδος αὐτῆς καλεῖται ἐν τῇ ἱστορίᾳ Ἱστορικὴ καὶ Γραμματική. Καὶ πρώτη αὐτῆς ἀρχή, ἣν ἀντέτασσε τῇ ἀλληγορίᾳ, ἦτο *Ψιλῷ τῷ γράμματι προσέχειν*.

Ἡ ἐπίδρασις τῆς Σχολῆς ταύτης καὶ ὅτε ἤκμαζε καὶ ὅτε παρήκμαζεν ἤδη καὶ μετὰ τὴν παρακμὴν ἔτι αὐτῆς διὰ τὸν ἀντικειμενικὸν τρόπον τῆς ἐρεύνης καὶ τῆς ἐξηγήσεως ἐγένετο μεγίστη εἴς τε τὴν ἑρμηνείαν καὶ τὴν θεολογίαν ἐν γένει. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν αὐτῆς διὰ τοῦ Χρυσοστόμου ἐμορφώθη ἡ μετὰ ταῦτα κρατήσασα ἐν Βυζαντίῳ ἑρμηνεία τῆς Γραφῆς καὶ ἡ ἄλλη περὶ τὴν θεολογίαν σπουδὴ καὶ αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς συνεβάλλοντο μέγιστον εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν παλαιῶν ἑρμηνευτῶν τῆς Δύσεως. Ἡ ἑρμηνευτικὴ δὲ αὐτῆς μέθοδος, ὡς διαμορφώσας χρῆσιν αὐτῆς ἐποιήσατο ὁ Χρυσόστομος, φαίνεται ὡς ἡ μόνη ἐξαγγέλλουσα τὸ πνεῦμα καὶ ἀκολουθοῦσα τὰς παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Ὅθεν καὶ πάντες οἱ μετὰ ταῦτα ἑρμηνευταὶ καὶ οἱ συντάκται τῶν Σειρῶν τῶν πατέρων, οἵτινες ἀπὸ τοῦ ἀπ' αἰώνων δεδηλωμένου πνεύματος τῆς Ἐκκλησίας ἀντλοῦντες διέταξαν καὶ συνέταξαν αὐτάς, ἀπαρεγκλίτως ἀκολουθοῦσιν αὐτῇ. Καὶ οὐ μόνον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ κατίσχυσεν ἐνωρὶς καὶ ἀπὸ τῆς Ε' οἰκουμενικῆς Συνόδου, αἰῶνας ἤδη περὶ τοὺς 13, ἐπικρατεῖ ἀπαρασαλεύτως, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Συριακῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ καὶ πάλαι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Διαμαρτυρήσεως μάλιστα διὰ τοῦ Ἐράσμου λαμπροὺς προήνεγκε καρπούς. Καὶ ἂν τὰ ἔργα τῶν κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἐν τῇ Ἰβηρικῇ χερσονήσῳ ῥαββίνων ἀξιοῦνται τιμῆς τινος εἰς τὴν ἐξήγησιν τῆς Π. Δ., τοῦτο ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν γραμματικὴν καὶ ἱστορικὴν μέθοδον, ἣν ἠκολούθησαν ἑρμηνεύοντες οἱ ῥαββῖνοι.

Αἱ ὑγιεῖς ἀρχαὶ τῆς γραμματικῆς καὶ ἱστορικῆς μεθόδου παρὰ τοῖς διαμαρτυρομένοις οὐδὲν σχεδὸν συνήντησαν δυσυπέρβλητον πρόσκομμα, ὅπως κατισχύσωσιν ἐν τῇ τῆς Γραφῆς ἑρμηνείᾳ καὶ παρευδοκιμήσωσι τὰς ἄλλας. Ἡ νῦν ἑρμηνευτικὴ ἐπιστήμη παρ' αὐτοῖς οὐδεμίαν ἄλλην μέθοδον φιλοτιμεῖται ν' ἀκολουθῇ ἢ τὴν γραμματικὴν καὶ ἱστορικήν. Ἡ σύγχρονος, ὡς πρὸ μικροῦ εἶπον, θαυμαστὴ ἀληθῶς περὶ τὴν ἐπιστήμην ἐπίδοσις τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν τῆς Ἑσπερίας Εὐ-

ρώπης, ἡ ἐν τῇ ἐπιδόσει ταύτῃ ἔξοχος θεραπεία τῆς περὶ τὴν ἀνατολικὴν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν καὶ τὰς ἀνατολικὰς γλώσσας σπουδῆς, ἡ συναίσθησις τοῦ ἀπαραιτήτου τῆς κριτικῆς, τῆς τε ὑψηλῆς λεγομένης πρὸς ἔλεγχον τῆς ἀληθείας καὶ τῆς γνησιότητος τῶν βιβλίων καὶ τῆς μικρᾶς ἢ ταπεινῆς κριτικῆς πρὸς καθορισμὸν καὶ ἀκρίβωσιν τῶν κειμένων αὐτῶν, ἡ ἀνάπτυξις τῶν γεωγραφικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν σπουδῶν, ἡ ἐνίσχυσις τῶν ἠθικῶν λεγομένων ἐπιστημῶν καὶ ἡ ἐν τῇ παντοίᾳ ταύτῃ ἐπιστημονικῇ ἐπιδόσει ἐξαίρετος εὐδοκίμησις τῶν θεολογικῶν σπουδῶν, ἐνίσχυσαν τὴν ἱστορικὴν καὶ γραμματικὴν μέθοδον ἐνίσχυσιν τοσαύτην, ὥστε τὸ κράτος αὐτῆς εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῆς Γραφῆς νὰ εἶνε ἀδιάσειστον εἰς τὸ ἑξῆς. Κατὰ τὴν γραμματικὴν καὶ ἱστορικὴν μέθοδον μέγαν οἱ θεολόγοι τῆς Δύσεως καταβάλλουσιν ἀγῶνα καὶ πολλὰ ὑπομνήματα καὶ ἑρμηνείας ἐπιχειροῦσι, συντάττοντες ἅμα λεξικὰ καὶ σχόλια καὶ γλώσσας καὶ ἀναριθμήτους μονογραφίας πρὸς ἐξεύρεσιν τῶν ἀληθῶν νοημάτων τῆς Γραφῆς. Οὐδὲν ἔτος ἀπό τινων χρόνων παρέρχεται ἄκαρπον εἰς ἑρμηνείας τοιαύτας μεγάλας καὶ μικρὰς καὶ ἄλλα εἰς αὐτὰς βοηθητικὰ βιβλία. Ἡ εὐκαρπία αὕτη τῆς ἑρμηνευτικῆς τῆς Γραφῆς ἐπιστήμης παρ' αὐτοῖς θὰ ἦτο ἀληθῶς ἀπαράμιλλος καὶ οἱ ἐξαίρετοι καὶ εὐχυμότατοι αὐτῆς καρποὶ θὰ ηὔφραινον ὅλον τὸν θεολογικὸν κόσμον ἂν μὴ κακῇ μοίρᾳ ὁ πρὸς τὰς διδασκαλίας τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν ζῆλος ἐποίει αὐτοὺς ἐνιαχοῦ νὰ παρεγκλίνωσιν ἀπὸ τῶν ἀσφαλεστάτων ἀρχῶν τῆς γραμματικῆς καὶ ἱστορικῆς μεθόδου καὶ νὰ παράγωνται ὑπὸ τῆς ὑποκειμενικῆς ἑρμηνείας ἐγχέοντες ἑτεροδοξίας ἰόν. Ὁσάκις οἱ ἑρμηνευταὶ οὗτοι ἐπαίρονται εἰς θεωρίας δογματικὰς ἢ ὀρθολογικάς, ὁ ὀρθόδοξος Ἕλλην ἑρμηνευτὴς δὲν πρέπει νὰ λησμονῇ τὸ τοῦ Ἐπιχάρμου σοφὸν λόγιον· *Νᾶφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν ἄρθρα ταῦτα τᾶν φρενῶν.*

Ποίαν νῦν μετὰ τὰ εἰρημένα αἱ ἱερώταται παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, τὰ ἑρμηνευτικὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων πατέρων καὶ ἡ σύγχρονος ἐπίδοσις τῶν θεολογικῶν σπουδῶν παρὰ τοῖς χριστιανοῖς τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης διαχαράττουσι τῇ νῦν Ὀρθοδόξῳ Θεολογίᾳ ἑρμηνευτικὴν ὁδόν; Τίνα ἀξίαν ἔχουσι πρὸς τὸν ὀρθόδοξον μάλιστα ἑρμηνευτὴν αἱ ἑρμηνεῖαι καὶ τὰ εἰς τὴν Κ. Δ. ὑπομνήματα τῶν πατέρων καὶ πόθεν πρέπει ν' ἄρχηται ἐρευνῶν οὗτος καὶ πῶς νὰ χωρῇ εἰς τὴν ἐξήγησιν καὶ ποῦ καὶ πότε πλέον πρέπει νὰ λήγῃ ἡ ἐξέτασις αὐ-

παραδείγματα, ἃ παρεῖχον τὰ συγγράμματα τοῦ Ὠριγένους, καὶ κοσμοῦντες διὰ τῆς διαλεκτικῆς καὶ τῆς ῥητορικῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Σχολὴ αὕτη ἐθεράπευσε τὴν τοῦ γράμματος ἑρμηνείαν ἐξετάζουσα ἅμα τὸ κείμενον ἱστορικῶς καὶ γραμματικῶς, ἡ μέθοδος αὐτῆς καλεῖται ἐν τῇ ἱστορίᾳ Ἱστορικὴ καὶ Γραμματική. Καὶ πρώτη αὐτῆς ἀρχή, ἣν ἀντέτασσε τῇ ἀλληγορίᾳ, ἦτο *Ψιλῷ τῷ γράμματι προσέχειν*.

Ἡ ἐπίδρασις τῆς Σχολῆς ταύτης καὶ ὅτε ἤκμαζε καὶ ὅτε παρήκμαζεν ἤδη καὶ μετὰ τὴν παρακμὴν ἔτι αὐτῆς διὰ τὸν ἀντικειμενικὸν τρόπον τῆς ἐρεύνης καὶ τῆς ἐξηγήσεως ἐγένετο μεγίστη εἴς τε τὴν ἑρμηνείαν καὶ τὴν θεολογίαν ἐν γένει. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν αὐτῆς διὰ τοῦ Χρυσοστόμου ἐμορφώθη ἡ μετὰ ταῦτα κρατήσασα ἐν Βυζαντίῳ ἑρμηνεία τῆς Γραφῆς καὶ ἡ ἄλλη περὶ τὴν θεολογίαν σπουδὴ καὶ αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς συνεβάλοντο μέγιστον εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν παλαιῶν ἑρμηνευτῶν τῆς Δύσεως. Ἡ ἑρμηνευτικὴ δὲ αὐτῆς μέθοδος, ὡς διαμορφώσας χρῆσιν αὐτῆς ἐποιήσατο ὁ Χρυσόστομος, φαίνεται ὡς ἡ μόνη ἐξαγγέλλουσα τὸ πνεῦμα καὶ ἀκολουθοῦσα τὰς παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Ὅθεν καὶ πάντες οἱ μετὰ ταῦτα ἑρμηνευταὶ καὶ οἱ συντάκται τῶν Σειρῶν τῶν πατέρων, οἵτινες ἀπὸ τοῦ ἀπ' αἰώνων δεδηλωμένου πνεύματος τῆς Ἐκκλησίας ἀντλοῦντες διέταξαν καὶ συνέταξαν αὐτάς, ἀπαρεγκλίτως ἀκολουθοῦσιν αὐτῇ. Καὶ οὐ μόνον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ κατίσχυσεν ἐνωρὶς καὶ ἀπὸ τῆς Ε´ οἰκουμενικῆς Συνόδου, αἰῶνας ἤδη περὶ τοὺς 13, ἐπικρατεῖ ἀπαρασαλεύτως, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Συριακῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ καὶ πάλαι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Διαμαρτυρήσεως μάλιστα διὰ τοῦ Ἐράσμου λαμπροὺς προήνεγκε καρπούς. Καὶ ἂν τὰ ἔργα τῶν κατὰ τὸν ΙΒ´ αἰῶνα ἐν τῇ Ἰβηρικῇ χερσονήσῳ ῥαββίνων ἀξιοῦνται τιμῆς τινος εἰς τὴν ἐξήγησιν τῆς Π. Δ., τοῦτο ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν γραμματικὴν καὶ ἱστορικὴν μέθοδον, ἣν ἠκολούθησαν ἑρμηνεύοντες οἱ ῥαββῖνοι.

Αἱ ὑγιεῖς ἀρχαὶ τῆς γραμματικῆς καὶ ἱστορικῆς μεθόδου παρὰ τοῖς διαμαρτυρομένοις οὐδὲν σχεδὸν συνήντησαν δυσυπέρβλητον πρόσκομμα, ὅπως κατισχύσωσιν ἐν τῇ τῆς Γραφῆς ἑρμηνείᾳ καὶ παρευδοκιμήσωσι τὰς ἄλλας. Ἡ νῦν ἑρμηνευτικὴ ἐπιστήμη παρ' αὐτοῖς οὐδεμίαν ἄλλην μέθοδον φιλοτιμεῖται ν' ἀκολουθῇ ἢ τὴν γραμματικὴν καὶ ἱστορικήν. Ἡ σύγχρονος, ὡς πρὸ μικροῦ εἶπον, θαυμαστὴ ἀληθῶς περὶ τὴν ἐπιστήμην ἐπίδοσις τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν τῆς Ἑσπερίας Εὐ-

ρώπης, ἡ ἐν τῇ ἐπιδόσει ταύτῃ ἔξοχος θεραπεία τῆς περὶ τὴν ἀνατολικὴν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν καὶ τὰς ἀνατολικὰς γλώσσας σπουδῆς, ἡ συναίσθησις τοῦ ἀπαραιτήτου τῆς κριτικῆς, τῆς τε ὑψηλῆς λεγομένης πρὸς ἔλεγχον τῆς ἀληθείας καὶ τῆς γνησιότητος τῶν βιβλίων καὶ τῆς μικρᾶς ἢ ταπεινῆς κριτικῆς πρὸς καθορισμὸν καὶ ἀκρίβωσιν τῶν κειμένων αὐτῶν, ἡ ἀνάπτυξις τῶν γεωγραφικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν σπουδῶν, ἡ ἐνίσχυσις τῶν ἠθικῶν λεγομένων ἐπιστημῶν καὶ ἡ ἐν τῇ παντοίᾳ ταύτῃ ἐπιστημονικῇ ἐπιδόσει ἐξαίρετος εὐδοκίμησις τῶν θεολογικῶν σπουδῶν, ἐνίσχυσαν τὴν ἱστορικὴν καὶ γραμματικὴν μέθοδον ἐνίσχυσιν τοσαύτην, ὥστε τὸ κράτος αὐτῆς εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῆς Γραφῆς νὰ εἶνε ἀδιάσειστον εἰς τὸ ἑξῆς. Κατὰ τὴν γραμματικὴν καὶ ἱστορικὴν μέθοδον μέγαν οἱ θεολόγοι τῆς Δύσεως καταβάλλουσιν ἀγῶνα καὶ πολλὰ ὑπομνήματα καὶ ἑρμηνείας ἐπιχειροῦσι, συντάττοντες ἅμα λεξικὰ καὶ σχόλια καὶ γλώσσας καὶ ἀναριθμήτους μονογραφίας πρὸς ἐξεύρεσιν τῶν ἀληθῶν νοημάτων τῆς Γραφῆς. Οὐδὲν ἔτος ἀπό τινων χρόνων παρέρχεται ἄκαρπον εἰς ἑρμηνείας τοιαύτας μεγάλας καὶ μικρὰς καὶ ἄλλα εἰς αὐτὰς βοηθητικὰ βιβλία. Ἡ εὐκαρπία αὕτη τῆς ἑρμηνευτικῆς τῆς Γραφῆς ἐπιστήμης παρ' αὐτοῖς θὰ ἦτο ἀληθῶς ἀπαράμιλλος καὶ οἱ ἐξαίρετοι καὶ εὐχυμότατοι αὐτῆς καρποὶ θὰ ηὔφραινον ὅλον τὸν θεολογικὸν κόσμον ἂν μὴ κακῇ μοίρᾳ ὁ πρὸς τὰς διδασκαλίας τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν ζῆλος ἐποίει αὐτοὺς ἐνιαχοῦ νὰ παρεγκλίνωσιν ἀπὸ τῶν ἀσφαλεστάτων ἀρχῶν τῆς γραμματικῆς καὶ ἱστορικῆς μεθόδου καὶ νὰ παράγωνται ὑπὸ τῆς ὑποκειμενικῆς ἑρμηνείας ἐγχέοντες ἑτεροδοξίας ἰόν. Ὁσάκις οἱ ἑρμηνευταὶ οὗτοι ἐπαίρονται εἰς θεωρίας δογματικὰς ἢ ὀρθολογικάς, ὁ ὀρθόδοξος Ἕλλην ἑρμηνευτὴς δὲν πρέπει νὰ λησμονῇ τὸ τοῦ Ἐπιχάρμου σοφὸν λόγιον· *Νᾶφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν ἄρθρα ταῦτα τᾶν φρενῶν.*

Ποίαν νῦν μετὰ τὰ εἰρημένα αἱ ἱερώταται παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, τὰ ἑρμηνευτικὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων πατέρων καὶ ἡ σύγχρονος ἐπίδοσις τῶν θεολογικῶν σπουδῶν παρὰ τοῖς χριστιανοῖς τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης διαχαράττουσι τῇ νῦν Ὀρθοδόξῳ Θεολογίᾳ ἑρμηνευτικὴν ὁδόν; Τίνα ἀξίαν ἔχουσι πρὸς τὸν ὀρθόδοξον μάλιστα ἑρμηνευτὴν αἱ ἑρμηνεῖαι καὶ τὰ εἰς τὴν Κ. Δ. ὑπομνήματα τῶν πατέρων καὶ πόθεν πρέπει ν' ἄρχηται ἐρευνῶν οὗτος καὶ πῶς νὰ χωρῇ εἰς τὴν ἐξήγησιν καὶ ποῦ καὶ πότε πλέον πρέπει νὰ λήγῃ ἡ ἐξέτασις αὐ-

τοῦ; Ταῦτα μόνα ὑπολείπονται ἡμῖν ὡς διὰ βραχυτάτων νὰ ὁρισθῶσι καὶ εἶτα νὰ περατώσωμεν τὸν λόγον, ἵνα μὴ τὸν πρὸς τὴν σημερινὴν διδασκαλίαν χρόνον ὑπερβάλλωμεν καὶ καταπονήσωμεν ὑμᾶς.

Ἡ ἀξία, ἣν ἔχουσι πρὸς ἡμᾶς οἱ παλαιοὶ τῆς Κ. Δ. ἑρμηνευταὶ καὶ ὑπομνηματισταί, εἶνε ἀληθῶς μεγίστη· διότι οὐ μόνον τὴν γλῶσσαν κρεῖττον ἡμῶν ᾐσθάνοντο ἐκεῖνοι, οὐ μόνον ἦσαν ἐγγύτεροι ἢ ἡμεῖς τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἐκκλησιατικῆς παραδόσεως πεπλησμένοι καὶ εἰς πλεῖστα δύνανται νὰ ποδηγετήσωσιν ἡμᾶς, περὶ ὧν ἄλλως οὐδὲν θὰ κατωρθοῦμεν, ἀλλὰ καὶ σφαλλομένοις πολλαχῶς χρησιμεύουσιν ὡς στηρίγματα καὶ τηλαυγεῖς φάροι πρὸς ἀποφυγὴν τῶν κινδύνων καὶ τῶν πλανῶν. Ἡ ἀξία λοιπόν, ἣν ἔχουσιν αἱ ἑρμηνεῖαι τῶν πατέρων, εἰς τὴν παρ' ἡμῖν ἑρμηνείαν τῆς Κ. Δ. εἶνε μεγίστη· ἀδύνατον δὲ νὰ ἐπιτευχθῇ ἀληθὴς γραμματικὴ καὶ ἱστορικὴ ἑρμηνεία αὐτῆς ἂν μὴ κρηπὶς εἶνε ἡ ἑρμηνεία τῶν πατέρων. Ἀλλ' ἡ ἑρμηνεία τῶν πατέρων, σοφωτάτη οὖσα καὶ εὐφυεστάτη καὶ ἐπὶ τούτοις ἔμπλεως εὐσεβείας καὶ ἁγιότητος, ἀπέβλεπεν εἰς τὴν οἰκοδομὴν καὶ στερέωσιν τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ χρῆσις αὐτῆς ἦτο μᾶλλον ἐκκλησιαστική, ἑρμηνεία δὲ πρὸς μόνην τὴν ἐκκλησιαστικὴν χρῆσιν γενομένη δὲν ἐπαρκεῖ νῦν ὅλως εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐπιστημονικῆς ἢ σχολικῆς ἑρμηνείας, ἥτις πρέπει νὰ εἶνε πολυμερεστέρα καὶ δαψιλεστέρα εἰς λόγους, ὅπως μὴ ὑστερῇ τῆς ἄλλης ἐπιστημονικῆς θεολογικῆς προόδου. Ὅθεν κρηπὶς καὶ θεμέλιον τῆς παρ' ἡμῖν ἑρμηνείας τῆς Κ. Δ. πρέπει μὲν νὰ εἶνε καὶ θὰ εἶνε ἡ ἱστορική, ἡ κριτικὴ καὶ γραμματικὴ ἐξέτασις τῶν πατέρων τοῦ κειμένου αὐτῆς, μετὰ ταύτην δὲ πρέπει καὶ ἡμεῖς νὰ χωρῶμεν εἰς τὴν ἱστορικήν, τὴν κριτικὴν καὶ γραμματικὴν ἐξέτασιν καὶ κατανόησιν αὐτῆς διὰ πάντων τῶν δυνατῶν μέσων, ἃ παρέχει ἡμῖν ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη. Πρῶτον πρέπει νὰ ἐξετάζωμεν τὰ κατὰ τὸν συγγραφέα, τοὺς γονεῖς αὐτοῦ, τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, τὸν οἰκογενειακὸν αὐτοῦ βίον, τὴν ἀνατροφὴν αὐτοῦ καὶ παιδείαν, τὰς περιπετείας τοῦ βίου αὐτοῦ καὶ προκειμένου περὶ βιβλίων θρησκευτικῶν εἶνε ἀπαραίτητος καὶ ἡ διαφώτισις τοῦ θρησκευτικοῦ αὐτοῦ βίου. Διότι ἄνευ τῆς γνώσεως τούτων ἀδύνατος ἀποδείκνυται ἡ κατανόησις καὶ ἡ ἀκρίβωσις τῆς ἐν τῷ βιβλίῳ περιεχομένης διανοίας τοῦ συγγραφέως. Ἄνευ τῆς γνώσεως πάντων τούτων λ. χ., τῶν ἀποβλεπόντων εἰς τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, ἀδύνατος

εἶνε ἡ ἀκρίβωσις τῆς ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ ἐκδηλουμένης διανοίας.

Ὡς δὲ ταῦτα εἶνε ἀπαραίτητα εἰς τὴν κατανόησιν καὶ ἀκρίβωσιν τῆς ἐν τῷ βιβλίῳ διανοίας τοῦ συγγραφέως, οὕτως ἀπαραίτητος εἶνε καὶ ἡ μελέτη τοῦ βίου τοῦ ἔθνους, ἐν ᾧ ὁ συγγραφεὺς ηὐξήθη ὡς ἄτομον καὶ εἰς οὗ τὴν φιλολογίαν τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ ἀνήκει, ἵνα ὀρθῶς τὰ περιεχόμενα νοήματα αὐτοῦ συλλάβωμεν πάντα· διότι ὡς εἰς πᾶσαν φιλολογίαν οὕτω καὶ εἰς τὴν φιλολογίαν τῆς Γραφῆς ἡ ἱστορία τοῦ ἔθνους, εἰς ὃ αὕτη ἀνήκει, μεγίστην ἔχει ῥοπήν. Μετὰ τὴν ἀκρίβωσιν τούτων ὁ Ἕλλην ἑρμηνευτὴς τῆς Κ. Δ., ὁ κεκτημένος πλήρη ἢ δυνατῶς πλήρη γνῶσιν τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, τοῦ τε λεξικοῦ αὐτῆς πλούτου καὶ τῆς γραμματικῆς διαπλάσεως, γνῶσιν τῆς ἱστορίας τοῦ τυπικοῦ, τοῦ ἐτυμολογικοῦ καὶ τοῦ συντακτικοῦ αὐτῆς, πρέπει ν' ἅπτηται τῆς ἑρμηνείας τοῦ γράμματος καὶ νὰ ἐπιδιώκῃ ταύτην διὰ πάντων τῶν μέσων, ἃ παρέχει αὐτῷ ἡ ἀκριβὴς τῆς γλώσσης τῆς Κ. Δ. γνῶσις: Ἀλλ' ὅμως τῆς ἀκριβώσεως ταύτης τῆς τοῦ γράμματος ἐννοίας προηγητέα ἐννοεῖται πάντοτε ἡ κριτικὴ ἐξέτασις τοῦ ἱεροῦ κειμένου· καὶ ἡ ἐξεύρεσις τῶν ἀρίστων γραφῶν, ὁ καθορισμὸς τοῦ εἴδους τῆς φιλολογίας εἰς ὃ ἀνήκει τὸ προκείμενον εἰς ἑρμηνείαν βιβλίον καὶ ὁ ἐξετασμὸς τοῦ ὕφους αὐτοῦ.

Τοιαύτην τινὰ ἐπιστημονικὴν ἐξέτασιν καὶ ἑρμηνείαν τῆς Κ. Δ. ἐπιβάλλουσι τῷ Ἕλληνι ὀρθοδόξῳ ἑρμηνευτῇ αἱ ἱερώταται παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας, τὰ πρότυπα τῶν πατέρων αὐτῆς καὶ προκαλεῖ ἡ ἐπίδοσις τῶν ἑρμηνευτικῶν σπουδῶν παρὰ τοῖς ἀλλοδόξοις χριστιανοῖς τῆς Δύσεως ὡς βάσιν καὶ κρηπῖδα πάσης θεολογικῆς προόδου καὶ ἀναπτύξεως.

Τῇ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ, τῇ πατρίδι τῆς χριστιανικῆς θεολογίας, τῇ καταβαλούσῃ τὰ θεμέλια τῆς θεολογίας καὶ προενεγκούσῃ τὰ κράτιστα τῶν θεολογικῶν σπουδασμάτων, τὰ πρωτόγραφα ἢ τὰ πρῶτα μεταφράσματα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, εἶτα τοὺς θεμελίους ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας, οἵτινες εἶνε οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ σύνταγμα τῆς Ἐκκλησίας, τῇ ἀναδειξάσῃ τοὺς πρώτους καὶ μεγίστους πατέρας καὶ ἑρμηνευτὰς τῶν Γραφῶν καὶ τῶν κανόνων καὶ μάλιστα τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς ἀναγεννηθείσης ταύτης κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα Ἑλλάδος προσῆκον καὶ κατὰ φυσικωτάτην κληρονομίαν ἀγώνισμα ἴδιον εἶνε ἡ ἑρμηνεία τῆς Κ. Δ. Ἐνταῦθα, ἐν ταῖς κλειναῖς καὶ ἰοστεφάνοις Ἀθήναις, πρέπει νὰ εἶνε

τοῦ; Ταῦτα μόνα ὑπολείπονται ἡμῖν ὡς διὰ βραχυτάτων νὰ ὁρισθῶσι καὶ εἶτα νὰ περατώσωμεν τὸν λόγον, ἵνα μὴ τὸν πρὸς τὴν σημερινὴν διδασκαλίαν χρόνον ὑπερβάλλωμεν καὶ καταπονήσωμεν ὑμᾶς.

Ἡ ἀξία, ἣν ἔχουσι πρὸς ἡμᾶς οἱ παλαιοὶ τῆς Κ. Δ. ἑρμηνευταὶ καὶ ὑπομνηματισταί, εἶνε ἀληθῶς μεγίστη· διότι οὐ μόνον τὴν γλῶσσαν κρεῖττον ἡμῶν ᾐσθάνοντο ἐκεῖνοι, οὐ μόνον ἦσαν ἐγγύτεροι ἢ ἡμεῖς τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἐκκλησιατικῆς παραδόσεως πεπλησμένοι καὶ εἰς πλεῖστα δύνανται νὰ ποδηγετήσωσιν ἡμᾶς, περὶ ὧν ἄλλως οὐδὲν θὰ κατωρθοῦμεν, ἀλλὰ καὶ σφαλλομένοις πολλαχῶς χρησιμεύουσιν ὡς στηρίγματα καὶ τηλαυγεῖς φάροι πρὸς ἀποφυγὴν τῶν κινδύνων καὶ τῶν πλανῶν. Ἡ ἀξία λοιπόν, ἣν ἔχουσιν αἱ ἑρμηνεῖαι τῶν πατέρων, εἰς τὴν παρ' ἡμῖν ἑρμηνείαν τῆς Κ. Δ. εἶνε μεγίστη· ἀδύνατον δὲ νὰ ἐπιτευχθῇ ἀληθὴς γραμματικὴ καὶ ἱστορικὴ ἑρμηνεία αὐτῆς ἂν μὴ κρηπὶς εἶνε ἡ ἑρμηνεία τῶν πατέρων. Ἀλλ' ἡ ἑρμηνεία τῶν πατέρων, σοφωτάτη οὖσα καὶ εὐφυεστάτη καὶ ἐπὶ τούτοις ἔμπλεως εὐσεβείας καὶ ἁγιότητος, ἀπέβλεπεν εἰς τὴν οἰκοδομὴν καὶ στερέωσιν τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ χρῆσις αὐτῆς ἦτο μᾶλλον ἐκκλησιαστική, ἑρμηνεία δὲ πρὸς μόνην τὴν ἐκκλησιαστικὴν χρῆσιν γενομένη δὲν ἐπαρκεῖ νῦν ὅλως εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐπιστημονικῆς ἢ σχολικῆς ἑρμηνείας, ἥτις πρέπει νὰ εἶνε πολυμερεστέρα καὶ δαψιλεστέρα εἰς λόγους, ὅπως μὴ ὑστερῇ τῆς ἄλλης ἐπιστημονικῆς θεολογικῆς προόδου. Ὅθεν κρηπὶς καὶ θεμέλιον τῆς παρ' ἡμῖν ἑρμηνείας τῆς Κ. Δ. πρέπει μὲν νὰ εἶνε καὶ θὰ εἶνε ἡ ἱστορική, ἡ κριτικὴ καὶ γραμματικὴ ἐξέτασις τῶν πατέρων τοῦ κειμένου αὐτῆς, μετὰ ταύτην δὲ πρέπει καὶ ἡμεῖς νὰ χωρῶμεν εἰς τὴν ἱστορικήν, τὴν κριτικὴν καὶ γραμματικὴν ἐξέτασιν καὶ κατανόησιν αὐτῆς διὰ πάντων τῶν δυνατῶν μέσων, ἃ παρέχει ἡμῖν ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη. Πρῶτον πρέπει νὰ ἐξετάζωμεν τὰ κατὰ τὸν συγγραφέα, τοὺς γονεῖς αὐτοῦ, τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, τὸν οἰκογενειακὸν αὐτοῦ βίον, τὴν ἀνατροφὴν αὐτοῦ καὶ παιδείαν, τὰς περιπετείας τοῦ βίου αὐτοῦ καὶ προκειμένου περὶ βιβλίων θρησκευτικῶν εἶνε ἀπαραίτητος καὶ ἡ διαφώτισις τοῦ θρησκευτικοῦ αὐτοῦ βίου. Διότι ἄνευ τῆς γνώσεως τούτων ἀδύνατος ἀποδείκνυται ἡ κατανόησις καὶ ἡ ἀκρίβωσις τῆς ἐν τῷ βιβλίῳ περιεχομένης διανοίας τοῦ συγγραφέως. Ἄνευ τῆς γνώσεως πάντων τούτων λ. χ., τῶν ἀποβλεπόντων εἰς τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, ἀδύνατος

εἶνε ἡ ἀκρίβωσις τῆς ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ ἐκδηλουμένης διανοίας.

Ὡς δὲ ταῦτα εἶνε ἀπαραίτητα εἰς τὴν κατανόησιν καὶ ἀκρίβωσιν τῆς ἐν τῷ βιβλίῳ διανοίας τοῦ συγγραφέως, οὕτως ἀπαραίτητος εἶνε καὶ ἡ μελέτη τοῦ βίου τοῦ ἔθνους, ἐν ᾧ ὁ συγγραφεὺς ηὐξήθη ὡς ἄτομον καὶ εἰς οὗ τὴν φιλολογίαν τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ ἀνήκει, ἵνα ὀρθῶς τὰ περιεχόμενα νοήματα αὐτοῦ συλλάβωμεν πάντα· διότι ὡς εἰς πᾶσαν φιλολογίαν οὕτω καὶ εἰς τὴν φιλολογίαν τῆς Γραφῆς ἡ ἱστορία τοῦ ἔθνους, εἰς ὃ αὕτη ἀνήκει, μεγίστην ἔχει ῥοπήν. Μετὰ τὴν ἀκρίβωσιν τούτων ὁ Ἕλλην ἑρμηνευτὴς τῆς Κ. Δ., ὁ κεκτημένος πλήρη ἢ δυνατῶς πλήρη γνῶσιν τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, τοῦ τε λεξικοῦ αὐτῆς πλούτου καὶ τῆς γραμματικῆς διαπλάσεως, γνῶσιν τῆς ἱστορίας τοῦ τυπικοῦ, τοῦ ἐτυμολογικοῦ καὶ τοῦ συντακτικοῦ αὐτῆς, πρέπει ν' ἅπτηται τῆς ἑρμηνείας τοῦ γράμματος καὶ νὰ ἐπιδιώκῃ ταύτην διὰ πάντων τῶν μέσων, ἃ παρέχει αὐτῷ ἡ ἀκριβὴς τῆς γλώσσης τῆς Κ. Δ. γνῶσις. Ἀλλ' ὅμως τῆς ἀκριβώσεως ταύτης τῆς τοῦ γράμματος ἐννοίας προηγητέα ἐννοεῖται πάντοτε ἡ κριτικὴ ἐξέτασις τοῦ ἱεροῦ κειμένου· καὶ ἡ ἐξεύρεσις τῶν ἀρίστων γραφῶν, ὁ καθορισμὸς τοῦ εἴδους τῆς φιλολογίας εἰς ὃ ἀνήκει τὸ προκείμενον εἰς ἑρμηνείαν βιβλίον καὶ ὁ ἐξετασμὸς τοῦ ὕφους αὐτοῦ.

Τοιαύτην τινὰ ἐπιστημονικὴν ἐξέτασιν καὶ ἑρμηνείαν τῆς Κ. Δ. ἐπιβάλλουσι τῷ Ἕλληνι ὀρθοδόξῳ ἑρμηνευτῇ αἱ ἱερώταται παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας, τὰ πρότυπα τῶν πατέρων αὐτῆς καὶ προκαλεῖ ἡ ἐπίδοσις τῶν ἑρμηνευτικῶν σπουδῶν παρὰ τοῖς ἀλλοδόξοις χριστιανοῖς τῆς Δύσεως ὡς βάσιν καὶ κρηπῖδα πάσης θεολογικῆς προόδου καὶ ἀναπτύξεως.

Τῇ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ, τῇ πατρίδι τῆς χριστιανικῆς θεολογίας, τῇ καταβαλούσῃ τὰ θεμέλια τῆς θεολογίας καὶ προενεγκούσῃ τὰ κράτιστα τῶν θεολογικῶν σπουδασμάτων, τὰ πρωτόγραφα ἢ τὰ πρῶτα μεταφράσματα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, εἶτα τοὺς θεμελίους ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας, οἵτινες εἶνε οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ σύνταγμα τῆς Ἐκκλησίας, τῇ ἀναδειξάσῃ τοὺς πρώτους καὶ μεγίστους πατέρας καὶ ἑρμηνευτὰς τῶν Γραφῶν καὶ τῶν κανόνων καὶ μάλιστα τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς ἀναγεννηθείσης ταύτης κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα Ἑλλάδος προσῆκον καὶ κατὰ φυσικωτάτην κληρονομίαν ἀγώνισμα ἴδιον εἶνε ἡ ἑρμηνεία τῆς Κ. Δ. Ἐνταῦθα, ἐν ταῖς κλειναῖς καὶ ἰοστεφάνοις Ἀθήναις, πρέπει νὰ εἶνε

καὶ εἶνε ἡ κορυφαία, ἡ κυρία ἑστία, τῆς θεολογικῆς τοῦ Ἔθνους ἡμῶν συγκροτήσεως. Ἑστία δὲ τοιαύτη, τὸ κέντρον τῆς ἑστίας ταύτης εἶνε ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, παρ' ἡμῖν δὲ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσον δὲν εὐμοιροῦμεν ὧν ἄλλα ἔθνη καὶ ἄλλαι Ἐκκλησίαι παραλλήλων συνεργῶν ἱδρυμάτων. Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ ἐπὶ χρησταῖς ταῖς ἐλπίσι συνιδρυθεῖσα τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ ηὐμοίρησεν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τοῦδε διδασκάλων, ἐν οἷς οὐκ ὀλίγοι ἄνδρες ἔξοχοι ἐπὶ μαθήσει, ἐπὶ ζήλῳ, ἐπ' εὐσεβείᾳ. Ἀπὸ τῶν χειρῶν δὲ τῶν διδασκάλων αὐτῆς παραλαβόντες ἡμεῖς τὴν ὑψηλὴν διακονίαν, θέλομεν ἆρά γε ἀποδειχθῇ ἄξιοι τῆς κλήσεως τοῦ Κυρίου καὶ τῆς προσδοκίας αὐτῶν; Τοῦτο αὐτὸς μόνος γινώσκει ὁ Κύριος, ἡμεῖς δὲ οὐδὲν ἄλλο δυνάμεθα ἢ νὰ ἐπικαλεσθῶμεν ἐφ' ἡμᾶς τὸ ἄπειρον αὐτοῦ ἔλεος. Ὅ,τι ἐξήρτηται ἀφ' ἡμῶν εἶνε ζῆλος περὶ τὸ ἔργον καὶ Θεοῦ φόβος. Περὶ τοῦ ζήλου ἐπαγγελλόμεθα ἐνταῦθα ἐπαγγελίαν πανηγυρικὴν ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος εἶνε τὸ οὗ οὐκ ἄνευ τῆς ἡμετέρας ἐργασίας. Ἐὰν μὴ ἔχωμεν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς τὸν Θεόν, ἐὰν μὴ ἐπιχειρήσωμεν τῷ ἔργῳ τούτῳ ἔνθεοι ἀληθῶς οὐδὲν ἐποιήσαμεν. Ὁ λεγόμενος ἐνθουσιασμός, τὸ κραταιὸν καὶ παντουργὸν αἴσθημα, οὗ ἄνευ ἐν οὐδενὶ μεγάλῳ ἔργῳ προσδοκᾶταί τις εὐδοκίμησις, ἐν τοῖς θρησκευτικοῖς εἶνε τὸ πᾶν τοῦ ἔργου. Εὐοδουμένης δὲ τῆς ἑρμηνείας τῆς Κ. Δ. συνευοδοῦται καὶ ἅπασα ἡ θεολογία· διότι ἡ τῆς Κ. Δ. ἑρμηνεία εἶνε ἡ κρηπὶς τῆς ὅλης θεολογικῆς ἐπιστήμης. Ἐὰν τὸ μάθημα τοῦτο εὐτυχήσῃ ν' ἀξιωθῇ προσηκούσης θεραπείας καὶ ἀποχρώσης ἐπιμελείας, θὰ ἴδωμεν, Θεοῦ εὐδοκοῦντος, οὐ μόνον τὴν ἐθνικὴν ταύτην καὶ ἀπαραίτητον τῇ τοῦ Ἑλληνισμοῦ σωτηρίᾳ θεολογικὴν ἐπιστήμην εὐημεροῦσαν ἐπὶ τῷ ἡμετέρῳ αὐτῶν ἀγαθῷ, ἀλλὰ καὶ δόξαν μεγάλην προσκτωμένην πέρα τῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὁρίων, πολλοὺς δὲ ἀλλοδόξους καὶ ἀλλογενεῖς πρὸς ἡμᾶς φοιτῶντας ὡς ἡμεῖς νῦν φοιτῶμεν παρ' ἐκείνους. Ὀρθουμένης δὲ τῆς θεολογίας καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ δύναμις αὐτῆς συνορθοῦται.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Ι. ΖΟΛΩΤΑΣ

ΕΡΕΤΡΙΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ

Τρεῖς τοῦ παρελθόντος χειμῶνος μῆνας[1] ἐν Ἐρετρίᾳ διανύσας πρὸς ἐπιτήρησιν τῶν ἐνταῦθα γενομένων ἀνασκαφῶν τάφων καὶ διάταξιν τῆς ἀρχαιολογικῆς συλλογῆς, τὸν τῆς σχολῆς χρόνον περὶ τὰς Ἐρετρικὰς ἐπιγραφὰς διέτριβον. Καὶ πλείστας μὲν ἀνεκδότους εὑρών, τῶν δ' ἄλλων τὰς πολλὰς κάκιστα ἐκδεδομένας ἤχθην κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὴν δημοσίευσιν γενικῆς τούτων συναγωγῆς. Εἶχον δ' ἀποπερατώση σχεδὸν ταύτην, ὅτε πρό τινων ἡμερῶν ἐξεδόθησαν ὁμοῦ τὰ τρία τελευταῖα τεύχη τῆς *Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος* τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἐν οἷς ὑπὸ τὸν τίτλον *Ἐπιγραφαὶ ἐξ Εὐβοίας* (σελ. 119-180) ὁ *Adolph Wilhelm* πρὸς ἄλλαις τισὶν Χαλκιδικαῖς καὶ τῶν ἀνεκδότων Ἐρετρικῶν πλείστας ἐδημοσίευσε καὶ πολλὰ τῶν ἄλλων ἐκδοτῶν ἁμαρτήματα ἐπηνώρθωσε. Τοῦτο ἀπέτρεψέ με τοῦ ἀρχικοῦ σκοποῦ καὶ προυτίμησα νὰ δημοσιεύσω πρῶτον τὰς ὑπολειπομένας ἔτι ἀνεκδότους τῆς Ἐρετρίας ἐπιγραφὰς καὶ μετὰ ταῦτα ἐν δευτέρῳ μέρει νὰ περιλάβω τὰς εἰς τὰς προτέρας ἐκδόσεις ἐπανορθώσεις καὶ παρατηρήσεις μου.

Τὴν συναγωγὴν εἶχον ἀφιερώση τῷ σεβαστῷ καὶ σοφῷ διδασκάλῳ μου *Κωνσταντίνῳ Κόντῳ* ἐπὶ τῇ ἀρτίως τελεσθείσῃ ἑορτῇ τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος τῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ διδασκαλίας αὐτοῦ. Ἀντ' ἐκείνης νῦν τὴν διατριβὴν ταύτην ἀνατίθημι.

Ἐν Ἀθήναις φθίνοντος τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1893.

Δ. ΣΠ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

---

[1] Ἀπὸ τῆς 19ης Νοεμβρίου μέχρι τῆς 19ης Δεκεμβρίου 1892 καὶ ἀπὸ τῆς 20ης Ἰανουαρίου μέχρι τῆς 21ης Μαρτίου 1893.

ΜΕΡΟΣ Α'.

---

1. ΟΙΠΡΟΒΟΥΛΟΙΚΑΙΟΙΣΤΡΑΤΗΓΟΙΕΙΠΑΝ
ΕΠΕΙΔΗΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟ.. ΙΙ/\ΞΙΔΟΤΟΥ
ΑΚΕΔΩΝΑΝΗΡ/ ¯ΑΘ Ͻ Ξ-ΤΙΠΕΡΙΤΟΝ
ΗΜΟΝΤΟΝΕΡΕΤΡΙΕΩΙ ΚΑΙΛΕΓΩΝΚΑΙ
ΠΡΑΤΤΩΝΑΕΙΤΑΣΥ. \ Ξ?ΟΝΤΑΤΩΙΔΗΜΩΙ
ΕΔΟΞΕΝΤΕΙΒΟΥΛ Ξ Ι\ΓΙΤΩΙΔΗΜΩΙΕΙΝΑΙ
ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΝΑΙ ΑΞΙΔΟΤΟΥΜΑΚΕΔΟ
ΝΑΠΡΟΞΕΝΟΝΚΑΙΕΥΕΡΓΕΤΗΝΕΡΕΤΡΙΕ
ΩΝΑΥΤΟΝΚΑΙΕΚΓΟΝΟΥΣΚΑΙΕΙΝΑΙΑΥΤΩΙ
ΥΑΙΟΙΚΙΑΣΕΓΚΤΗΣΙΝΚΑΙΠΡΟΣΟΛΓ

Ταῦτα ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους στήλης μαρμαρίνης (πάχους 0,11 μ., πλάτους 0,44 καὶ ὕψους μεγίστου 0,355) ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Ἐρετρίας ὑπ' ἀρ. 20 ἀποκειμένου. Ἡ ἐπιγεγραμμένη ἐπιφάνεια εἶνε κατὰ τὸ μέσον μικρὸν τετριμμένη — καὶ τὰ γράμματα διὰ τοῦτο ἐκεῖ ἀφανέστερα — καὶ ἀποκεκρουμένη ὀλίγον ἐκ δεξιῶν ἀπὸ τοῦ 2ου στίχου μέχρι τοῦ 5ου. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,014 μ.· ἀπόστασις τῶν στίχων 0,01. Ἄνω χῶρος κενὸς πλάτους 0,08.

Οἱ πρόβουλοι καὶ οἱ στρ[α]τηγοὶ εἶπαν·
ἐπειδὴ Ἀπολλόδωρο[ς Ἀνα]ξιδότου
[Μ]ακεδὼν ἀνὴρ [ἀγ]αθ[ός] ἐστι περὶ τὸν
[δ]ῆμον τὸν Ἐρετριέω[ν] καὶ λέγων καὶ
πράττων ἀεὶ τὰ συ[μφ]έ[ρ]οντα τῷ δήμῳ,
ἔδοξεν τεῖ βουλεῖ [κ]α[ὶ] τῷ δ[ή]μῳ εἶναι
Ἀπολλόδωρον Ἀ[ν]αξιδότου Μακεδόνα πρόξενον καὶ εὐεργέτην Ἐρετριέων αὐτὸν καὶ ἐκγόνους καὶ εἶναι αὐτῷ
[γῆς] καὶ οἰκίας ἔγκτησιν καὶ πρόσο[δον]
. . . .

Ἀρχὴ *ψηφίσματος*, δι' οὗ ὁ δῆμος τῶν Ἐρετριέων ἀπένειμε μετὰ τῶν ἀκολουθουσῶν ταύτῃ τιμῶν τὴν προξενίαν *Ἀπολλοδώρῳ* τινὶ *Μακεδόνι* υἱῷ *Ἀναξιδότου*, ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων συμπεραίνω, τοῦ τρίτου π. Χ.. αἰῶνος.

Στ. 1. Καὶ ἄλλα δύο ψηφίσματα τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν Ἐρετρικῶν ἔχουσιν ἀναγεγραμμένους ἐν ἀρχῇ ὡς γράψαντας τοὺς προβούλους κοινῇ μετὰ τῶν στρατηγῶν τὸ ὑπὲρ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ τιμητικὸν ψήφισμα, οὗ τὴν ἀρχὴν διέσωσεν ἡμῖν *Διογένης* ὁ *Λαέρτιος* ἐν βίῳ *Μενεδήμου*[1], καὶ τὸ ἐν *Ἀρχ. Ἐφημερ. 1892 σελ. 126-133* ὑπ' *ἀρ. 3* ὑπὸ *Ad. Wilhelm* ἐκδοθὲν ψήφισμα προξενίας ὑπὲρ Ἀρριδαίου τινὸς Μακεδόνος καὶ τούτου[2]. Τούτοις πάντως προσθετέον καὶ τὸ *αὐτόθι* ἐν *σελ. 135-136* ὑπ' *ἀρ. 6* τιμητικὸν ψήφισμα ὑπὲρ ...κοικλέους τινὸς υἱοῦ τοῦ Χαρτίωνος[3].

Στ. 6. Παρατηρητέον τὴν ἐκφορὰν *τ*ΕΙ *βουλ*ΕΙ παρὰ τὰ *τ*ΩΙ *δήμ*ΩΙ (στ. 5 καὶ 6) καὶ *αὐτ*ΩΙ (στ. 9).

2.	Ω Ν	[ὁ δῆμος ὁ Ἐρετριέ]ων
	ιΛ Ο Υ	[*τὸν δεῖνα* . . .]μου
	Ͻ Ι Α Σ	[ἀρετῆς ἕνεκεν καὶ εὐν]οίας
	Ο Ν	[τῆς εἰς ἑαυτ]όν.

Ἐπὶ τεμαχίου μαρμάρου ἀρτίου, ὡς φαίνεται, μόνον ἄνωθεν (μήκους μεγίστου 0,31 μ. καὶ πλάτους 0,16) ἐνῳκοδομημένου τῷ ἐμπροσθίῳ τοίχῳ τῆς οἰκίας Πέτρου Φάνου ἐκ δεξιῶν τῆς θύρας. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,02 μ. περίπου.

Ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ οὕτω συμπληρωτέα καὶ ἀνήκει εἰς *βάθρον ἀνδριάντος* ὑπὸ τοῦ δήμου ἱδρυθέντος βεβαιοῦταί τις, ἂν παραβάλῃ πρὸς ταύτην τὰς ἄλλας ὁμοίας Ἐρετρικάς: 1) *Ἀρχαιολ. Ἐφημερ. 1892 σ. 140-141, ἀρ. 8 (Ad. Wilhelm)* = Ἀριθμ. μουσ. 6. 2) *Rhein. Mus. N. F. V (1847) σ. 489 (H. N. Ulrichs) — Reisen und Forschungen in Griechenland, 11, σ. 224 = Ph. Le Bas*,

[1] 11, 17, 17: *Οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ πρόβουλοι εἶπον* (ἢ *εἶπαν* κατὰ τὸ τοῦ Μονάχου χειρόγραφον) . . .

[2] Ἀριθ. μουσ. 12: *Οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ πρόβουλοι εἶπον* . . .

[3] Ἀρ. μ. 17: [*Οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ π*]*ρόβουλοι εἶπαν* . . .

Inscr. Gr. et Lat. recu. en Gr. et en As. M. Τόμ. Β' σ. 367, ἀρ. 1585 = *'Α. 'Ραγκαβῆ Ant. Hell. 11 σ. 782-783, ἀρ. 1232* = *Philologus N. F. 11 (1889) σ. 426-427, ἀρ. 10, 2 (I. Baunack)*[1]. 3) *'Αρχαιολ. ἐφημ. ἔ. ά. σ. 154, ἀρ. 41*[2]. Μάλιστα ἡ τελευταία ἔχει καὶ τὴν διαίρεσιν τῶν στίχων τὴν αὐτήν. Ἡ δὲ ἔλλειψις ἐν τέλει τῆς ἀναθηματικῆς φράσεως: *'Αρτέμιδι, 'Απόλλωνι, Λητοῖ*, ἥτις ἐν τῷ προκειμένῳ βάθρῳ εἶνε σχεδὸν βεβαία (διότι ὑπὸ τοὺς τέσσαρας στίχους ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ τεμαχίου ἱκανὸς χῶρος κενός), δηλοῖ ἴσως ὅτι τοῦτο δὲν ἦτο ἱδρυμένον ἐν ἱερῷ ἀλλ' ἐν ἄλλῳ τινὶ δημοσίῳ τόπῳ.

'Ανάγει δὲ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τὴν ἡμετέραν ἐπιγραφὴν εἰς τοὺς χρόνους τῶν ἄλλων ὁμοίων καὶ τοῦ μνημονευθέντος ὑπὲρ Θεοπόμπου ψηφίσματος, ἤτοι εἰς τὸν β' π. Χ. αἰῶνα.

3.	ΛΗΣΠΑΙΣΙ	. . . . . . λῆς παισ[ὶ]
	ΗΚΕΔΙΟΝΥΣ	. . . . . [ἀνέθ]ηκε Διονύσ[ῳ]
	. ΑΣΘΗΒΑΙΟΣ	. . . . ας Θηβαῖος
	ΥΛΕΙ	[η]ὔλει.

'Επὶ ἐπικράνου μαρμαρίνου *βάσεως τρίποδος* κάτωθεν μὲν κυκλοτεροῦς (διαμέτρου 0,425 μ. περίπου), ἄνωθεν δὲ ἔχοντος τρεῖς ἐξο-

[1] 'Επειδὴ οὐδεμία τῶν ἐκδόσεων εἶνε ἀκριβὴς ἀναδημοσιεύω τὴν ἐπιγραφήν.

ΔΗΜΟΣΟΕΡΕΤΡΙΕΩΝΤΗΧΙΠΠΟΝΦΙΛΙΠΠΟ
ΑΡΕΤΗΣΕΝΕΚΕΝΚΑΙΕΥΝΟΙΑΣΤΗΣΕΙΣΕΑΥΤΟ
ΑΡΤΕΜΙΔΙ ΑΠΟΛΛΩΝΙ ΛΗΤΟ

Τὰ κατὰ τὸ δεξιὸν ἄκρον ἐλλείποντα γράμματά εἰσιν κεκαλυμμένα ὑπὸ τοῦ τοίχου. — Ὕψος γραμμάτων 0,023 μ.

[Ὁ] *δῆμος ὁ 'Ερετριέων Τήχιππον Φιλίππο*[υ]
ἀρετῆς ἕνεκεν καὶ εὐνοίας τῆς εἰς ἑαυτό[ν]
'Αρτέμιδι, 'Απόλλωνι, Λητο[ῖ].

[2] Τὸν αὐτὸν τύπον ἔχομεν καὶ ἐν στ. 36-38 καὶ 50-51 τοῦ ὑπὲρ Θεοπόμπου τοῦ 'Αρχεδήμου τιμητικοῦ ψηφίσματος (*'Αρχαιολ. ἐφημερ. α' περ. φυλλ. 33, σ. 781-784, ἀρ. 1302 (Κ. Σ. Πιττάκης)* = *'Α. 'Ραγκαβῆ Ant. Hell. 11. σ. 266-272, ἀρ.* 659 = *Philologus X, σ. 300-301 (A. Baumeister)* = 'Αριθ. μουσ. 20).

χὰς καὶ κατὰ τὸ μέσον κοιλότητα στρογγύλην πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ μέσου ὑποστηρίγματος τοῦ τρίποδος διαμέτρου 0,21 μ. περίπου καὶ βάθους μεγίστου σωζομένου 0,055· διότι ὁ λίθος εἶνε ἀποκεκρουμένος ἄνωθεν καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν καὶ τὰς τρεῖς ἄκρας ἀποκεκομμένος, τὴν μὲν μᾶλλον, τὴν δ' ἔλαττον, πάσας. Κατὰ τὸ κένττρον ὑπὸ τὴν κοιλότητα ἔχει ὀπήν τινα ἐπιμήκη πρὸς ἐγγόμφωσιν πεπληρωμένην ἄνωθεν μολύβδῳ. Ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε κεχαραγμένη ἐπὶ τοῦ σωζομένου μέρους μιᾶς τῶν τριῶν τοῦ λίθου πλευρῶν τῶν διὰ τῶν ἐξοχῶν σχηματιζομένων. Ὕψος γραμμάτων τῶν 2 πρώτων στίχων 0,019 μ., τοῦ τρίτου 0,016, τοῦ τελευταίου 0,017.

Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην εὗρον ἐν τῷ θεάτρῳ[1]· εἶνε κεχαραγμένη μεθ' ἱκανῆς ἐπιμελείας καὶ ἄγει ἡμᾶς εἰς τὸ β' ἥμισυ τοῦ δ' π. Χ. αἰῶνος. Εἶνε δὲ ἀξία λόγου ὡς ἡ μόνη τοῦ εἴδους τούτου ἐξ Ἐρετρίας μέχρι τοῦδε ἀνευρεθεῖσα· ἐγὼ τοὐλάχιστον ἄλλην δὲν γνωρίζω.—Δυστυχῶς καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνατιθέντος νικητοῦ καὶ τοῦ τοῦ αὐλητοῦ μόνον τὰς καταλήξεις ἔχομεν. —Μεταξὺ τοῦ *παισὶ* καὶ τοῦ *ἀνέθηκε* ὑπῆρχεν ἡ μετοχὴ *νικήσας*.

4.	ΑΘΗΝΑΣ	Ἀθηνᾶς
	ΑΛΚΥΜΟ	Ἀλκυμο-
	ΝΕΗΣ	νέης.

Ἐπὶ στήλης μικρᾶς μαρμάρου (ὕψους 0,70 μ. περίπου, πλάτους 0,315 καὶ πάχους 0,05-0,08. Ἡ ἐπιγεγραμμένη ἐπιφάνεια εἶνε κατὰ τὸ ἄνω ἄκρον ὀλίγον ἀποκεκρουμένη. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,03 μ. — Ἀρ. μουσ. 7.

Ὁ *ὅρος* οὗτος καὶ ὁ ἑπόμενος εὑρέθησαν κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τῆς ἀρχαίας πόλεως μέρος, ὡς εἶπον οἱ παραδόντες μοι αὐτούς· ἀνήκουσι δ' ἀμφότεροι, ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων συμπεραίνω, εἰς τὸν γ' π. Χ. αἰῶνα.

Τὸ εἰς ἐμὲ τοὐλάχιστον τέως ἄγνωστον ἐπωνύμιον τοῦτο τῆς θεοῦ ὑπομιμνήσκει τὴν *Ἀλαλκομενηΐδα Ἀθήνην* τοῦ Ὁμήρου[2], τὴν *Ἀλ-*

[1] Μετήνεγκον δ' αὐτὴν εἰς τὸ μουσεῖον, ὅπου νῦν ἀπόκειται ὑπ' ἀρ. 3*.
[2] *Ἰλιάδος Δ στ. 8. Ε στ. 908.*

κίδα ἢ *'Αλκίδημον* τῆς Πέλλης[1], τὴν *ἀλκήεσσαν* τοῦ εἰς 'Αθηνᾶν 'Ομηρικοῦ ὕμνου[3], τὴν *Διὸς ἀλκίμαν θεὸν* τοῦ Σοφοκλέους[2], τὴν *ἀλκιμάχαν* τέλος *Παλλάδα* τοῦ 'Ηγησίππου[4]. Περὶ τοῦ σχηματισμοῦ δὲ τῆς λέξεως οὐδὲν ἐπιλέγω νομίζων ὅτι δεῖ σιγᾶν, ὅταν μή τις τῆς σιγῆς κρείττω εἰπεῖν ἔχῃ.

5.	ΑΙ ..ΛΛΩΝΟΣ	'Α[π]όλλωνος
	ΤΡΙΜΟΡ .. ΟΥ	Τριμορ...ου,
	ΛΗΤΟΥΣ	Λητοῦς,
	ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ	'Αρτέμιδος.

Στήλη ὁμοία λίθου φαιοῦ (ὕψους 0,62 μ., πλάτους 0,33 - 0,34 καὶ πάχους 0,07 - 0,08). Τῶν γραμμάτων τὰ *ο* καὶ *ω* τῶν ἄλλων ἱκανῶς μικρότερα (ὕψους 0,016)· οὐδ' εἰσὶ τὰ ἄλλα τοῦ αὐτοῦ ὕψους πάντα (0,02 - 0,03). — 'Αρ. μουσ. 8.

Τὸ σπουδαῖον ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ εἶνε πάλιν τὸ ἐν τῷ β' στίχῳ τῷ θεῷ ἀποδιδόμενον ἐπωνύμιον, καὶ τοῦτο, ὡς ἐκ τῶν σῳζομένων ἰχνῶν φαίνεται, τέως ἄγνωστον. 'Εκ τῶν δυνατῶν τοῦ ὀνόματος συμπληρώσεων ὡς μόνη εὐαρμοστοῦσα φαίνεταί μοι ἡ: *Τριμοριδίου*· εἰκάζω δ' ὅτι *Τριμορίδιος* καλεῖται ὁ θεὸς ὡς μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῆς ἀδελφῆς τοῦ ἱεροῦ κοινωνῶν, ὡς *τὸ τρίτον* τρόπον τινὰ *μέρος* τούτου *μετέχων*. 'Αλλ' ὁμολογῶ ὅτι οὔτε περὶ τῆς τοιαύτης συμπληρώσεως, οὔτε περὶ τῆς ἑρμηνείας εἶμαι βέβαιος.

6.	Η . . .	Η..
	. ΑΝΑΗΣ	.ανακς

Στήλη ὁμοία μαρμάρου (ὕψους 0,65 μ. περίπου, πλάτος 0,31 καὶ πάχους 0,08). 'Η ἐπιγραφὴ εἶνε ἐφθαρμένη ἐπίτηδες. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,03 μ. περίπου. — 'Αρ. μουσ. 8.

[1] *T. Liv. XVII, 51. Alcidem* ἔχουσι τὰ χειρόγραφα· *Alcidemon* ἔγραψεν ὁ *Turnebus.*

[2] *XXVIII, 3.*

[3] *Αἴαντος στ. 401.*

[4] *Παλατ. ἀνθολογ. VI, 124.*

Καὶ αὕτη ἡ στήλη εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὑπὸ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων ταῖς προτέραις δυσὶν τασσομένη εἶνε πιθανῶς *ὅρος*. Δυστυχῶς ἡ μεγάλη τῆς ἐπιγραφῆς φθορὰ δὲν ἐπιτρέπει ἡμῖν συμπλήρωσιν βεβαίαν. Τοῦ δευτέρου στίχου τὸ πρῶτον γράμμα τὸ μόνον ἄγνωστον ἐκληπτέον πιθανῶς ὡς Τ, καὶ ἀναγνωστέον [*Τ*]*ανάης*. Τὸ ὄνομα *Ταναη* δὲν εἶνε μὲν ἄλλοθεν γνωστόν, ἀλλ' εἶνε ἐσχηματισμένον ἀναλογώτατα ἐκ τοῦ ἐπιθέτου *ταναὴ* ὡς τὸ *Τάναος*[1] (ὁ ποταμὸς τῆς Θυρεάτιδος) ἐκ τοῦ *ταναός*. Ἐν δὲ τῷ πρώτῳ στίχῳ τολμῶ νὰ γράψω: *Ἡ γῆ*, ὥστε νὰ ἔχωμεν: *Ἡ γῆ Ταναης* (= ἥδε ἡ γῆ ἐστὶ τῆς Τανάης).

Ἐπιτυμβίους δ' ἐπιγραφὰς ἀνεκδότους εὗρον ἐν Ἐρετρίᾳ οὐκ ὀλίγας[2], τάσδε:

7. ΡΚΕ≶ΙLΑ≶ [Ἀ]ρκεσίλας

Ἀέτωμα στήλης μαρμαρίνης μεγάλης ἀποκεκρουμένον τὴν ἀριστερὰν ἄκραν καὶ τὰ ἔμπροσθεν τοῦ μέσου ἀκρωτηρίου καὶ ἀλλαχοῦ ἐνιαχοῦ μικρὸν ἐφθαρμένον. Κάτωθεν ἔχει δύο τετραγώνους ὀπάς, δι' ὧν πρὸς τὴν στήλην συνεδέετο. Πλάτος ἀρχικὸν 1,144 μ., σῳζόμενον 0,91· ὕψος ἀρχικὸν 0,37 περίπου, σῳζόμενον 0,36· πάχος 0,15. Ἡ ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ γείσου, πλάτους 0,035 μ. γράμμασιν ὕψους 0,025.— Ἀρ. μ. 163.

Αὕτη εἶνε ἡ ἀρχαιοτάτη τῶν γνωστῶν ἐπιτυμβίων Ἐρετρικῶν ἐπιγραφῶν (τῶν μέσων, ὡς φαίνεται, τοῦ ε' π. Χ. αἰῶνος).

8. ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΣ Ἀπολλόδωρος.

Στήλη μεγάλη λίθου κοινοῦ (ὕψους 1,36 μ., πλάτους 0,49 καὶ πάχους 0,35 περίπου) κειμένη ἐν τῷ πρὸς ἀνατολὰς τῆς πόλεως κτήματι τοῦ Κωνσταντίνου Ντσόντση πρὸ τοῦ ἐν αὐτῷ οἰκίσκου. Ἡ ἐπι-

[1] Οὕτω φέρεται τὸ ὄνομα ἐν *Εὐριπίδου Ἠλέκτρας στ. 411* καὶ παρὰ *Παυσανίᾳ* 2, 38, 7 κατὰ ἓν τῶν χειρογράφων, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις τοῦ Παυσανίου *Τάνος*.

[2] Ἐν ταύταις παραλείπω τρεῖς τῆς συλλογῆς λίθους (ἀρ. 189, 289 καὶ 293), οἵτινες γράμματα μόνον τινὰ οὐδὲ μέρος ὀνόματος ἐμφαίνοντα διέσωσαν.

φάνεια τῆς στήλης εἶνε τραχεῖα· ἡ δὲ ἐπιγραφὴ εἶνε κεχαραγμένη ἐπὶ ζώνης λείας ὁπωσοῦν πλάτους 0,12 μ. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,04 μ. περίπου.

9. ΣΩΤΗΡΙΧΟΣ Σωτήριχος.

Λίθος μικρός, ἄκομψος καὶ τραχὺς ἀποκεκρουμένος κάτωθεν (ὕψους σῳζομένου 0,26 μ. περίπου, πλάτους 0,24 καὶ πάχους κατὰ τὸ ἄνω ἄκρον 0,10)· ἐπὶ ζώνης λείας πλάτους 0,045 μ. περίπου ἡ ἐπιγραφὴ γράμμασιν ὕψους 0,028. — Ἀρ. μουσ. 262.

10. ΠΟΛΥΞΕΝΙΔΗΣ Πολυξενίδης.

Στήλη μαρμάρου φαιοῦ (ὕψους 0,77 μ., πλάτους 0,375-0,42, πάχους 0,04-0,17). Τὰ γράμματα λίαν ἀκανόνιστα (ὕψους 0,023-0,03 μ.) ὡσαύτως ἐπὶ ζώνης λείας. — Ἀρ. μουσ. 248.

11. Κ ΛΙΠΠΟΣ Κ[άλλ]ιππος.

Ἄβαξ πωρίνου Δωρικοῦ κιονοκράνου μεταβεβλημένος εἰς στήλην ἐπιτύμβιον (ὕψους καὶ πλάτους 0,5 μ., πάχους 0,12 περίπου). Ὁ τὸν λίθον μετασχηματίσας ἀπέκοψεν τοῦ ἐχίνου ὄπισθεν τὸ ἄνω ἥμισυ, κατέλιπε δὲ τὸ ἕτερον μέρος αὐτοῦ, ὅπερ ἔμελλε νὰ καλυφθῇ ὅλον ὑπὸ τῆς γῆς. — Ἀρ. μουσ. 210.

12. ΑΙΣΧΙΝΗΣ Αἰσχίνης.

Στήλη μικρὰ (ὕψους 0,47 μ. περίπου καὶ πλάτους 0,27) ἐνῳκοδομημένη ὅπου καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 2 τεμάχιον βάθρου ἐξ ἀριστερῶν αὐτῆς τῆς θύρας. Ἡ ἐπιφάνεια εἶνε τραχεῖα· ἐπὶ ζώνης λείας πλάτους 0,06 μ. περίπου ἡ ἐπιγραφή. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,025 μ.

13. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Δημήτριος.

Στήλη εὐμεγέθης λίθου κοινοῦ (ὕψους 1 μ., πλάτους 0,41-0,49

καὶ πάχους 0,18 περίπου) εὑρεθεῖσα ἐν τῷ πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως κτήματι τοῦ Ἰωάννου Βελισαρίου παρὰ τὴν ἀκτήν. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,045 μ. — Ἀρ. μ. 214.

14. ΕΠΙΧΑΡΜΙΔΗΣ Ἐπιχαρμίδης.

Ὁμοία ἀποκεκρουμένη κάτωθεν (ὕψους σῳζομένου μεγίστου 0,72 μ., πλάτους 0,38-0,44 καὶ πάχους 0,07-0,08). Ἡ ἐπιγραφὴ ἐπὶ ζώνης λείας. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,025-0,03. — Ἀρ. μ. 120.

15. ΤΕΧΝΩΝ Τέχνων.

Στήλης μαρμαρίνης ἀετώματι κεκοσμημένης τὸ ἄνω μέρος πολλαχῶς ἀποκεκρουμένον (ὕψους σῳζομένου μεγίστου 0,29 μ., πλάτους 0,275 καὶ πάχους 0,05 περίπου). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,027 μ. — Ἀρ. μ. 273.

16. ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ Ἡράκλειτος

Ἑτέρας ὁμοίας ὡσαύτως τὸ ἄνω μέρος (ὕψους σῳζομένου 0,54 μ., πλάτους 0,44-0,455 καὶ πάχους μεγίστου 0,11). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,045 μ. — Ἀρ. μ. 66.

17. ΠΥΡΡΙΑΣ Πυρρίας.

Στήλη μαρμαρίνη μετ' ἀετώματος ἁπλοῦ (ὕψους 0,73 μ. περίπου, πλάτους 0,44-46 καὶ πάχους 0,09). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,03 περίπου. — Ἀρ. μ. 254.

---

18. ΔΙΑΓΟΡΗ Διαγόρη.

Ὁμοία ἐκ λίθου κοινοῦ ἁπλῆ (ὕψους 0,77 μ., πλάτους 0,45-0,47 καὶ πάχους 0,3 περίπου). Ἡ ἐπιγραφὴ ἐπὶ ζώνης λείας πλάτους 0,08 μ. περίπου. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,05 μ. — Ἀρ. μ. 255.

Ἡ στήλη αὕτη προέρχεται ἐκ τῶν πρὸς Β. τῆς ἀκροπόλεως τάφων· εἶνε δὲ κατὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

19. Ι⁻ΝΑΘΗ Γνάθη.

Ομοία πωρίνη (ὕψους 0,51 μ. περίπου, πλάτους 0,375-0,39 καὶ πάχους 0,1). Ἡ ἐπιγραφὴ μεταξὺ δύο παραλλήλων γραμμῶν. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,042 μ.—Ἡ στήλη εὑρέθη ὅπου καὶ ἡ ὑπ' ἀρ. 13 κατὰ τὸν παρελθόντα χειμῶνα.—'Αρ. μ. 124.

20. ΤΙΜΩ Τιμώ.

Στήλη μικρὰ μαρμαρίνη μετ' ἀετώματος ἁπλοῦ (ὕψους 0,53 μ., πλάτους 0,3-0,31 καὶ πάχους 0,09 περίπου). Ἡ ἐπιγραφὴ ἐπὶ ζώνης λείας. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,027 μ.—'Αρ. μ. 160.

21. ΤΙΜΗΡΙΠΠΗ Τιμηρίππη.

Ὁμοία ἁπλῆ (ὕψους 0,65 μ., πλάτους 0,37-0,38 καὶ πάχους τοῦ αὐτοῦ τῇ προτέρᾳ). Καὶ ἐνταῦθα ἡ ἐπιγραφὴ ἐπὶ ζώνης ὁμοίας πλάτους 0,032 μ. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,025 μ.—'Αρ. μ. 31.

22. ΦΙΛΙΝΝΑ Φίλιννα.

Ὁμοία μετ' ἀετώματος ἁπλοῦ ἀποκεκρουμένη κάτωθεν (ὕψους σῳζομένου μεγίστου 0,63 μ., πλάτους 0,38-0,39 καὶ πάχους 0,07 περίπου). Ἡ ἐπιφάνεια καὶ ταύτης τραχεῖα, λεῖα δὲ ἀπὸ τῆς ἐπιγραφῆς μέχρι τοῦ ἄνω ἄκρου. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,37 μ.—'Αρ. μ. 62.

23. ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗ Καλλικράτη.

Ὁμοία λίθου κοινοῦ ἀποκεκρουμένη αὕτη τὰ κάτω ἐκ δεξιῶν (ὕψους 0,94 μ., πλάτους 0,475-0,5 καὶ πάχους μεγίστου 0,25). Ἡ ἐπιγραφὴ ἐνταῦθα ἐπὶ ζώνης λείας πλάτους 0,08 μ. περίπου. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,04 μ.—Ταύτην μετήνεγκον ἐκ τῆς δυτικῆς

μεγάλης σειρᾶς τάφων. Ἴσως εἶνε ἡ ἐν *Ἀρχαιολ. δελτ. 1889 σ. 167* ὑπ' ἀρ. 20 γράμμασι μικροῖς ἐκδοθεῖσα, ἣν ἐκεῖθεν παρέλαβεν ὁ *Chr. Blinkenberg* εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτοῦ τῶν Ἐρετρικῶν ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν[1] ὑπ' ἀρ. [58] αὐτὸς οὐκ ἀνευρών.—Ἀρ. μ. 225.

24. ΑΜΦΑΡΕΤΗ Ἀμφαρέτη.

Ὁμοία ἁπλῆ (ὕψους 0,54 μ., πλάτους 0,34 περίπου καὶ πάχους ἀκανονίστου). Καὶ ἐνταῦθα ἡ ἐπιγραφὴ ἐπὶ ζώνης λείας. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,025-0,035 μ.—Ἀρ. μ. 86.

Παρβλ. ἀρ. 59 καὶ *Παλ. ἀνθολ. VI, 270* (ὅπου ἄριστα διωρθώθη τὸ τοῦ χειρογράφου *ἀμφαρέτρις* εἰς *Ἀμφαρέτας*)· πρὸς τούτοις δὲ *Πολυαίνου Στρατηγικῶν VI, 54* (ὅπου τῶν χειρογράφων ἐχόντων *Ἀμφίρετος* καὶ *Ἀμφίρητος* ὁ *Κοραῆς* ἴσως δικαίως προτείνει *Ἀμφάρετος*).

25. ΜΥΡΤΙΑ Μυρτία.

Ὁμοία μαρμαρίνη (ὕψους 0,71 μ., πλάτους 0,33-0,355 καὶ πάχους 0,09 περίπου). Πλάτος τῆς ζώνης 0,037 μ.· Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,025-0,03.—Ἀρ. μ. 155.

26. ΙΕΡΟΚΛΕΙΑ Ἱερόκλεια.

Στήλης μαρμαρίνης μικρᾶς προστύπως, ὡς φαίνεται, ἀναγεγλυμμένης τὸ ἄνω μέρος ἀποκεκρουμένον καὶ τοῦτο τὸ πλεῖστον τοῦ ἁπλοῦ ἀετώματος, ὅπερ ἡ στήλη ἔφερεν (ὕψους σῳζομένου μεγίστου 0,33, πλάτους κάτωθεν τοῦ ἀετώματος 0,47 καὶ πάχους περίπου 0,06). Τῆς παραστάσεως ἐπὶ τοῦ σῳζομένου μέρους οὐδ' ἴχνος ἔχομεν. Κατὰ τὸ ἀριστερὸν τοῦ ἀετώματος ἄκρον (ὑπεράνω τῆς θανούσης) γέγραπται ἀμελῶς λίαν τὸ ὄνομα γράμμασι μικροῖς (ὕψους 0,01 μ.).—Ἀρ. μ. 264.

27. ΚΑΛΛΙΣΤ ΑΤΗ Καλλισ[τρά]τη.

[1] *Eretriske Gravskrifter. Kjöbenhavn, 1891.*

Τὸ ὄνομα γέγραπται (γράμμασι μικροῖς, ὕψους 0,012 μ.) ἐπὶ τοῦ γείσου τῆς μικρᾶς ἀναγλύφου στήλης, τῆς ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν ἐπιτυμβίων τοῦ *Blinkenberg* (*σελ.* 5[1] *δ*) περιγραφομένης, διαλαθὸν αὐτόν.—Ἀρ. μ. 25.

---

28. ΓΟΛΥ Πολ[υ] . . .

Ἐπὶ τεμαχίου στήλης μαρμαρίνης ἀρτίου ἐξ ἀριστερῶν (ὕψους σῳζομένου 0,26 μ., πλάτους 0,35 καὶ πάχους 0,06 περίπου). Ἡ στήλη ἔφερεν ἄνω ἀέτωμα ἁπλοῦν καὶ εἶχε τὴν ἐπιγραφὴν ἐπὶ ζώνης λείας (πλάτους 0,055). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,027 μ.—Ἀρ. μ. 278.

29. ΚΑΛΛ Καλλ . . .

Ἐπὶ τεμαχίου ὁμοίου (ὕψους σῳζομένου 0,405 μ., πλάτους 0,29 καὶ πάχους 0,05 περίπου). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,03.—Ἀρ. μ. 279.

---

30. ΛΥΡΑΝΙΗΣ Λυρανίης
ΕΥΚΤΗΜΟΝΟΣ Εὐκτήμονος.

Στήλη μαρμάρου ἄνωθεν καὶ κάτωθεν ἀποκεκρουμένη (ὕψους μεγίστου 0,74 μ., πλάτους 0,465 περίπου καὶ πάχους 0,15). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,024-0,029 μ.—Ἀρ. μ. 54.

Ὑπὸ τὸ Ἰωνικὸν τοῦ *Λυρανίης* Η διακρίνεται ἐπὶ τοῦ λίθου τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ χαράκτου γραφὲν Α. Τὸ αὐτὸ ἔχομεν καὶ ἐν τῷ *ἀρ. 100* τῆς συναγωγῆς τοῦ *Blinkenberg* (ἀρ. μ. 252), ὅπου τὸ *Νικαγόρα* εἰς τὸ Ἐρετρικὸν *Νικαγόρη* μετεβλήθη. Εἶνε δ' ἡ ἡμετέρα ἐπιγραφὴ τοῦ 4[ου] π. Χ. αἰῶνος.

31. ΓΑΥΣΑΝΙΑΣ Παυσανίας
ΓΑΡΛΜΟΝΟΥ Παρ[α]μόνου.

Στήλης μαρμαρίνης μετ' άετώματος άπλοῦ τὸ ἄνω μέρος (ὕψους σῳζομένου μεγίστου 0,35 μ., πλάτους 0,32 περίπου καὶ πάχους 0,06). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,028 μ.—Ἀρ. μ. 270.

32.	ΝΙΚΟΜΑΧΟΣ	Νικόμαχος
	ΚΑΛΛΙΣΤΡΑΤΟΥ	Καλλιστράτου.

Στήλη ὁμοία ἁπλῆ (ὕψους 0,635 μ., πλάτους 0,38-0,405 καὶ πάχους 0,09 περίπου). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,038 μ.—Ἀρ. μ. 247.

33.	ΛΥΚΟΦΡΩΙ	Λυκόφρω[ν]
	ΛΥΚΟΥΡΓΟΥ	Λυκούργου.

Ὁμοία μεθ' ἁπλοῦ γείσου ἀποκεκρουμένη τὰ κάτω καὶ ἄνω τὴν δεξιὰν γωνίαν (ὕψους μεγίστου 0,46 μ., πλάτους 0,31-0,36 καὶ πάχους 0,07 περίπου). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,02-0,025 μ.—Ἀρ. μουσ. 208.

Ὁ χαράκτης δὶς ἔγραψεν τὸ πρῶτον Ο τοῦ *Λυκούργου*, εἶχε δὲ χαράξῃ καὶ τὸ ἑπόμενον Υ, ὅτε παρατηρήσας τὸ σφάλμα ἐπηνώρθωσεν αὐτό· ὅθεν ἔχομεν ὑπὸ μὲν τὸ Υ ἴχνη τοῦ δευτέρου Ο, ὑπὸ δὲ τὸ Ρ τοῦ Υ.

34.	ΜΕΛΗΣΑΝΔΡΟΣ	Μελήσανδρος
	ΑΡΙΣΤΟΒΟΥΛΟΥ	Ἀρ[ι]στοβούλου.

Στήλης μαρμαρίνης μετ' άετώματος ἁπλοῦ τὸ ἄνω μέρος (ὕψους μεγίστου 0,32 μ., πλάτους 0,35 περίπου καὶ πάχους 0,085). Ὕψος τῶν γραμμάτων ἀκανόνιστον, 0,017-0,025).—Ἀρ. μ. 259.

35.	ΕΠΙΧΑΡΗΣ	Ἐπιχάρης
	ΑΜΥΝΤΟΥ	Ἀμύντου.

Στήλη μαρμάρου ἁπλῆ (ὕψους 0,21 μ., πλάτους 0,325-0,35 καὶ πάχους 0,1 περίπου). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,025-0,03 μ.—Ἀρ. μ. 219.

36,	ΩΡΩΠΟΚΛΗΣ ΚΛΕΟΜΕΔΟΝΤΟΣ	Ὠρωποκλῆς Κλεομέδοντος.

Ὁμοία κεκοσμημένη ἀετώματι (ὕψους 0,72 μ., πλάτους 0,36-0,39 καὶ πάχους 0,06-0,07). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,015-0,02 μ. — Ἀρ. μ. 106.

Τὰ αὐτὰ ὀνόματα ἀντεστραμμένα (*Κλεομέδων* | *Ὠρωποκλέου*) ἔχομεν ἐπὶ ἑτέρας ἐπιτυμβίου στήλης τῶν αὐτῶν χρόνων, τῆς ὑπ' *ἀρ*. 72 ἐν τῇ συναγωγῇ τοῦ *Blinkenberg* κατειλεγμένης (ἀρ. μ. 244). Ἡ πρὸς ἀλλήλους τῶν δύο τούτων συγγένεια προφανής.

Περὶ δέ τοῦ *Ὠρωποκλῆς*[1] παρατηρῶ ὅτι ὀνόματα, οἷα τὰ *Ἀστυκλῆς* (*Παυσανίου VI*, *6*, *4*) καὶ *Πεδιοκλῆς* (*C.I.Gr*. *115*=*C.I. Att*. *II*, *329*, *στ*. *22*) δεικνύουσιν ὅτι ἠδύνατο νὰ σχηματισθῇ τὸ ὄνομα καὶ ἄνευ προϋποθέσεως τοῦ ἥρωος *Ὠρωποῦ*. Ὅμοιον εἶνε καὶ τὸ *Λεσβοκλῆς*. Ὡς τὸ *Ἀστυκλῆς* δηλοῖ τὸν ἐν τῷ ἄστει περικλεᾶ καὶ ἔνδοξον, τὸ *Πεδιοκλῆς* τὸν ἐν τῷ πεδίῳ τοιοῦτον, οὕτω καὶ τὰ *Ὠρωποκλῆς* καὶ *Λεσβοκλῆς* τοὺς ἐν Ὠρωπῷ καὶ Λέσβῳ διασήμους ἐμφαίνουσι. Ταῦτα πρὸς τὸν *Blinkenberg*.

37.	ΚΡΙΤΟΛΑϹ ΦΙΛΟΣΤΡΑΤ	Κριτόλα[ος] Φιλοστράτ[ου].

Στήλης μαρμαρίνης ἁπλῆς τεμάχιον ἄρτιον ἐν μέρει ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀριστερῶν (ὕψους μεγίστου 0,313, πλάτους μεγίστου 213, πάχους 0,1 περίπου). Ἡ ἐπιφάνεια τραχεῖα πλὴν ζώνης τινὸς (πλάτους 0,075 μ.), ἐφ' ἧς ἡ ἐπιγραφή. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,025 μ. περίπου.—Ἀρ. μ. 284.

38.	ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟΣ ΚΛΕΑΝΔΡΟΥ	Πεισίστρατος Κλεάνδρου.

[1] Τοῦτο ἔχομεν καὶ ἐν τῷ ὑπὸ *Χρ. Τσούντα* ἐν *Ἀρχαιολ. ἐφημ*. *1887 σελ*. *82-110* δημοσιευθέντι μεγάλῳ Ἐρετρικῷ καταλόγῳ (ἀρ. μ. 22), στ. 141 β', καὶ ἴσως καὶ ἐν τῇ ἐξ Ἐρετρίας ὡσαύτως ἀναθηματικῇ ἐπιγραφῇ τῇ ὑπὸ *Κ. Πιττάκη* ἐν τῇ αὐτῇ ἐφημερίδι τῆς *α' περιόδου* ὑπ' *ἀρ*. *3524* ἐξ ἀθλιωτάτου ἀπογράφου ἐκδοθείσῃ, κατὰ τὴν τοῦ *Blinkenberg* διόρθωσιν (*σελ*. *21* [1]). Περὶ ταύτης ἐν τῷ Β' μέρει ἔσται μοι λόγος.

Στήλη μαρμάρου ἁπλῆ (ὕψους 0,76 μ., πλάτους 0,416-0,44, πάχους 0,12 περίπου). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,025-0,03 μ.— Ἀρ. μ. 69.

39. ΚΑΛΛΙΣΤΡΑΤΟΣ Καλλίστρατος
ΑΝΤΙΦΑΝΟΥ Ἀντιφάνου.

Ὁμοία (ὕψους 0,81 μ., πλάτους 0,39-0,41, πάχους 0,13 περίπου). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,03-0,035 μ.—Ἀρ μ. 101.

40. ΦΙΛΙΣΤΙΔΗΣ Φιλιστίδης
ΣΤΙΒΩΝΟΣ Στίβωνος.

Ὁμοία (ὕψους 0,65 μ., πλάτους 0,335-0,34, πάχους 0,13). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,025-0,03 μ.—Ἀρ. μ. 73.

Στίβωνος. *Ὄνομα κύριον*. *Σουΐδας*. Ἁρμόζον δὲ κυνὶ ἀποφαίνεται τὸ ὄνομα ὁ *Ξενοφῶν* ἐν *Κυνηγετικῷ*, 7, 5.

41. ΊΥΘΟΓΕΝΗΣ Πυθογένης
ΥΘΟΜΝΗΣΤΟΥ [Π]υθομνήστου.

Στήλης μαρμαρίνης ἀετώματι κεκοσμημένης τὸ ἄνω μέρος ἀποκεκρουμένον καὶ τοῦτο τὴν ἀριστερὰν ἄκραν (ὕψους μεγίστου 0,48 μ., πλάτους 0,43 περίπου καὶ πάχους 0,07). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,03 μ.—Ἀρ. μ. 202.

42. ΔΗΜΗΤΡΙϹ Δημήτριο[ς]
ΔΗΜΗΤΡΙΟ' Δημητρίο[υ].

Στήλη μαρμάρου εὐμεγέθης μετ' ἀετώματος ἀποκεκρουμένη ἄνωθεν καὶ τεθραυσμένη εἰς δύο μέρη. Ὕψος σῳζόμενον 1,33 μ., πλάτος 0,53-0,56, πάχος 0,07 περίπου. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,03.— Ἀρ. μ. 48 ΑΒ.

43. ΝΙΚΙΠΠΟΣ Νίκιππος
ΜΝΙΙΣΑΡΧΟΥ Μν[η]σάρχου.

Ὁμοία μετ' ἀετώματος ἁπλοῦ ἀρτίου (ὕψους 0,73 μ., πλάτους 0,305 καὶ πάχους 0,07 περίπου). Ὕψος τῶν γραμμάτων λίαν ἀκανονίστως καὶ ἀκόμψως κεχαραγμένων 0,02-0,025 μ.—Ἀρ. μ. 245.

44. ΔΙΣΚΟΣ Δίσκος
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Ἀλεξάνδρου.

Ὁμοία ἁπλῆ (ὕψους 0,62 μ., πλάτους 0,32-0,33 καὶ πάχους μεγίστου 0,11). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,019-0,023 μ.—Ἀρ.μ.70.

45. ΑΜΦΙΠΟΛΙΣ Ἀμφίπολις
ΑΡΙΣΤΟΒΙΟΙ Ἀριστοβίου.

Ὁμοία εὐμεγέθης (ὕψους 1,08 μ., πλάτους 0,52-0,56 καὶ πάχους 0,25 περίπου). Τὰ γράμματα εἶνε ἐφθαρμένα ἐπίτηδες (ὕψους 0,03-0,035 μ.).—Ἡ στήλη εὑρέθη πρὸς ἀνατολὰς τῆς πόλεως ἐν ἀποστάσει ἡμισείας περίπου ὥρας.—Ἀρ. μ. 215.

46. ΕΥΘΥΜΟΣ Εὔθυμος
ΦΙΛΟΚΛΕΟΥΣ Φιλοκλέους.

Ὁμοία κεκοσμημένη ἀετώματι καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ἔχουσα ἀναγεγλυμμένας δύο ῥόδακας (ὕψους 1,16 μ., πλάτους 0,36-0,395, καὶ πάχους μεγίστου 0,1). Τὰ γράμματα μεγέθους λίαν ἀκανονίστου (ὕψους 0,025-0,058 μ.).—Ἀρ. μ. 55.

47. ΕΙϹΙΑϹΕΠΑΦΡΟΔ Εἰσίας Ἐπαφροδ-
ΕΙΤΟΥ είτου.

Ἐπὶ στήλης μικρᾶς ἐνῳκοδομημένης τοίχῳ τινὶ ἐν τῇ αὐλῇ τῆς οἰκίας Ἰωάννου Λημνίου. Ἡ στήλη φέρει ἄνωθεν ἀέτωμα καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ἀνάγλυφον ἀκομψότατον, ἐν ᾧ παρίσταται ὁ *Εἰσίας* καθήμενος πρὸς τὰ δεξιά. Ὕψος τῆς στήλης 0,8 μ. περίπου, πλάτος 0,34. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,025.

48.	ΟΝΗΣΑ	Ὀνήσα[νδρος] (;)
	ΟΝΗΣΑΝ	Ὀνησάν[δρου].

Στήλης μαρμαρίνης μετ' ἀετώματος ἁπλοῦ τεμάχιον ἄρτιον ἐν μέρει ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀριστερῶν (ὕψους σῳζομένου 0,26 μ., πλάτους σῳζομένου 0,255, πάχους 0,062). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,02 μ. —Ἀρ. μ. 276.

49.	ΙΟΦΙΛΟ_	[Δημ]όφιλος
	ΝΟΔΩΡΟΥ	[Ζη]νοδώρου ἢ [Μη]νοδώρου
		(ἤ τι ἕτερον τοιοῦτο).

Στήλης ὁμοίας ἀετώματι κεκοσμημένης τεμάχιον, ἄρτιον ἄνωθεν καὶ ἐκ δεξιῶν τοῦτο (ὕψους μεγίστου 0,32 μ., πλάτους 0,23 καὶ πάχους 0,05 περίπου). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,02 μ —Ἀρ. μ. 287.

Ἐνταῦθα τακτέαι καὶ αἱ ἑπόμεναι δύο ἐπιγραφαί, ἃς δημοσιεύω ἄνευ παραστάσεως τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων, διότι τῆς μὲν πρώτης ἀπώλεσα τὸ ἔκτυπον, τὴν δ' ἑτέραν εὗρον μετ' ἄλλων ἑπτὰ ἐπιγεγραμμένων πλακῶν, ὧν αἱ ἐπιγραφαὶ ἦσαν ἅπασαι ἐπίτηδες ἐφθαρμέναι, ἐστρωμένην ἐν τῇ ληνῷ τοῦ Νικολάου Ντσόντση καὶ διὰ τὴν ἀγροικίαν τούτου μόνον τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς κατώρθωσα. Ἀμφότεραι εἶνε τῶν Μακεδονικῶν χρόνων.

50.	[Ν]ικόστρατος	51.	Βάκχιος
	[Δη]μοφῶντος (εἰ μὴ [Τι]μο-).		Διονυσίου.

Ἡ πρώτη εὕρηται ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· εἶνε γεγραμμένη ἐπὶ τεμαχίου στήλης μαρμαρίνης φερούσης ἀέτωμα ἁπλοῦν (ὕψους σῳζομένου 0,28 μ., πλάτους σῳζομένου 0,265 καὶ πάχους 0,06 περίπου), ἐπὶ ζώνης λείας.

52. ΑΡΙΣΤΑΡΧΗ ’Αριστάρχη
ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΤΟΥ ’Αριστοφάντου.

Στήλη μαρμαρίνη μετ’ άετώματος άπλοῦ (ὕψους 0,5 μ., πλάτους 0,305-0,32, πάχους 0,07 περίπου). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,02-0,025 μ.—’Αρ. μ. 226.

53. ΦΙΛΩ Φιλὼ
ΦΙΛΩΤΑΔΟΥ Φιλωτάδου.

Στήλης ὁμοίας τὸ ἄνω μέρος (ὕψους σῳζομένου 0,29 μ., πλάτους 0,25 περίπου). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,02-0,022 μ.—’Αρ. μ. 266.

54. ΧΙΟΝ Χιόν[η]
ΛΥΣΙΣΤΡΑ- Λυσιστρά[του].

Ὁμοίας τεμάχιον ἄρτιον μόνον ἐκ δεξιῶν ἐν μέρει (ὕψους σῳζομένου 0,28 μ., πλάτους 0,255). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,02-0,022 μ.—’Αρ. μ. 275.

55. ΜΕΙΞΙΛΛΑ Μείξιλλ[α]
ΞΕΝΩΝΔΟΥ Ξενώνδου.

Στήλη μαρμάρου ἁπλῆ (ὕψους 0,94 μ. περίπου, πλάτους 0,33-0,38 καὶ πάχους μεγίστου 0,11). Ἡ ἐπιγραφὴ ἐπὶ ζώνης λείας πλάτους 0,075 μ. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,025 μ.—’Αρ. μ. 129.

56. ΠΑΡΑΜΟΝΗ Παραμόνη
ΦΙΛΩΝΟΣ Φίλωνος.

Ὁμοία κεκοσμημένη άετώματι (ὕψους 1,03 μ., πλάτους 0,36-0,40 καὶ πάχους 0,1 περίπου). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,024-0,033 μ.—’Αρ. μ. 102.

57. ΒΟΥΛΑΡΧΗ Βουλάρχη
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥ ’Αριστοτέλου,

Ὁμοία ἁπλῆ (ὕψους 0,96 μ., πλάτους 0,56 καὶ πάχους μεγίστου 0,3). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,032 μ.—Ἀρ. μ. 81.

58. ΙΣΤΟΚΡΙΤΗ [Ἀρι]στοκρίτη
ΛΠΙΝΙΚΟΥ [Ἐ]λπινίκου.

Ὁμοίας τὸ ἄνω μέρος ἀποκεκρουμένον ἐκ δεξιῶν (πλάτους σῳζομένου 0,45 μ. περίπου καὶ πάχους μεγίστου 0,13). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,025 μ.—Ἀρ. μ. 173.

59. ΑΜΦΑΡΕΤΑ Ἀμφαρέτα
ΔΙΟΝΥΣΟΚΛΕΟΥΣ Διονυσοκλέους.

Ὁμοία ἀκέραιος (ὕψους 1,1 μ., πλάτους 0,64 περίπου καὶ πάχους 0,15). Ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε τετριμμένη λίαν καὶ δυσκόλως ἀναγινώσκεται. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,035 μ.—Ἀρ. μ. 216.

Περὶ τοῦ *Ἀμφαρέτα* ὅρα ἀρ. 24.

60. ΜΕΝΕΣΤΡΑ- Μενέστρα[τος] ἢ Μενεστρά[τη]
ΤΙΜΟΣΤΡΑΤ(Τιμοστρά[του].

Ὁμοίας ἐχούσης ἀέτωμα ἁπλοῦν τὸ ἄνω μέρος ἀποκεκρουμένον ἐκ δεξιῶν (ὕψους σῳζομένου 0,295 μ., πλάτους 0,235 περίπου καὶ πάχους μεγίστου 0,08). Ἡ ἐπιγραφὴ κεχαραγμένη ἐπὶ ζώνης λείας πλάτους 0,075 μ. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,02-0,025 μ.—Ἀρ. μ. 277.

---

61. ΑΡΕΤΗ Ἀρέτη
ΧΡΗΣΤΗ Χρηστή.

Ὁμοία ἀκέραιος (ὕψους 0,6 μ., πλάτους 0,31-0,33 καὶ πάχους 0,07-0,1). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,02-0,03 μ.—Ἀρ. μ. 227.

62. ΔΑΙΑ Δαία
ΧΡΗΣΤΗ Χρηστή.

Ὁμοία μικρὰ (ὕψους μεγίστου 0,42, πλάτους 0,24-0,25 καὶ πάχους 0,05 περίπου). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,015-0,02 μ.— Ἀρ. μ. 114.

63. ΙΔΙΟΝ — Ἴδιον
ΧΡΗΣΤΗ — Χρηστή.

Ὁμοίας μετ' ἀετώματος τὸ ἄνω μέρος (ὕψους σῳζομένου 0,29 μ., πλάτους 0,24 περίπου καὶ πάχους μεγίστου 0,05). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,01-0,015 μ.—Ἀρ. μ. 267.

---

64. ΑΡΤΕΜΩΝ — Ἀρτέμων
ΑΡΤΕΜΩΝΟΣ — Ἀρτέμωνος
ΧΡΗΣΤΟΣ — Χρηστὸς
ΧΑΙΡΕ — Χαῖρε

Ὁμοία ἀρτία (ὕψους 0,67 μ. πλάτους 0, 275-0,3 καὶ πάχους 0,08-0.12). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,015-0,02 μ.—Ἀρ. μ. 72.

65. ΘΕΟΚΛΗΣ — Θεοκλῆς
ΕΥΚΛΕΙΔΑ — Εὐκλείδα
ΚΟΡΙΝΘΙΟΣ — Κορίνθιος.

Στήλης μαρμαρίνης μετ' ἀετώματος ἁπλοῦ τὸ ἄνω μέρος (ὕψους σῳζομένου 0,3 μ., πλάτους 0,35 περίπου καὶ πάχους 0,08). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,02-0,025 μ.—Ἀρ. μ. 258.

66. ΕΥΤΥΧΙΣ — Εὐτυχὶς
ΣΚΟΤΟΣΣΑΙΗ — Σκοτοσσαίη.

Στήλη μαρμάρου ἁπλῆ (ὕψους 0.6 μ., πλάτους 0,32-33). Ἡ ἐπιγραφὴ ἐπὶ ζώνης λείας πλάτους 0,08 μ. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,03 μ.—Εὑρέθη ὅπου καὶ αἱ ὑπ' ἀρ. 13 καὶ 19 τὸν παρελθόντα χειμῶνα.—Ἀρ. μ. 132.

67. ΔΙΦΙΛΟΣ — Δίφιλος
ΤΕΝΕΔΙΟΣ — Τενέδιος.

Ὁμοία (ὕψους 0,95 μ. περίπου, πλάτους 0,4 καὶ πάχους 0,1). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,035-0,04 μ.—Ἀρ. μ. 45.

68.	ΝΕΟΤΙΜΑΔΑΣ	Νεοτιμάδας
	ΕΥΠΑΜΟΥ	Εὐπάμου
	ΚΡΗΣ	Κρὴς
	ΑΝΩΠΟΛΙΤΗΣ	Ἀνωπολίτης

Ὁμοία ἀποκεκρουμένη τὰ κάτω (ὕψους σῳζομένου 0,58, πλάτους 0,42 περίπου καὶ πάχους 0,11). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,025-0,03 μ.—Ἀρ. μ. 89.

« *Ἀραδήν· πόλις Κρήτης, ἣ καὶ Ἀνώπολις λέγεται διὰ τὸ ἄνω εἶναι. Ὁ πολίτης ἀπὸ τῆς γενικῆς Ἀραδήνιος, ὡς Ἀραφῆνος Ἀραφήνιος* ». Στέφανος ὁ Βυζάντιος. Τὸ συνώνυμον τῶν δύο ὀνομάτων ἀναιρεῖ ἐπιγραφή τις τοῦ ἐν Γόρτυνι Πυθίου δημοσιευθεῖσα ὑπὸ *F. Halbherr* ἐν *Monumenti antichi publicati per cura della R.Accademia dei Lincei, I (1889) σ. 38-41.* Εἶνε ἡ ἀρχὴ συνθήκης φιλίας καὶ συμμαχίας τοῦ βασιλέως Εὐμένους τοῦ β' καὶ τριάκοντα πόλεων Κρητικῶν (183 π. Χ.), ἐν αἷς ἀναφέρονται (στ. 7-8) *Ἀνω[πο]λῖται* καὶ *Ἠραδήνιοι* παρ' ἀλλήλους ὡς δύο διάφοροι πόλεις. Τοῦτο καὶ ὁ ἐκδότης τῆς ἐπιγραφῆς ἐν *σελ. 41* παρετήρησε καὶ ὁ *Ἰωάννης Σβορῶνος* ἐν τῷ περὶ Ἀνωπόλεως κεφαλαίῳ τῆς Κρητικῆς αὐτοῦ νομισματολογίας (1), ὅπου ἀποδίδωσιν αὐτῇ νομίσματά τινα φέροντα τὸ σύμπλεγμα ΑΝ καὶ τὸ γράμμα Λ, τὰ μὲν ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλευρᾶς ἀμφότερα, τὰ δὲ ἑκατέρωθεν ἑκάτερον.

69.	ΤΑΣΚΟΣ	Τασκὸς
	ΚΡΗΣ	Κρής.

Στήλη μαρμαρίνη μετ' ἀετώματος (ὕψους 0,77 μ. καὶ πλάτους 0,37-0,4) ἐνῳκοδομημένη τῷ ἐμπροσθίῳ τοίχῳ τῆς οἰκίας Κωνσταντίνου Ῥούσου ἄνωθεν τῆς θύρας. Ἕνεκα φθορᾶς τῆς ἐπιφανείας

(1) *Numismatique de la Crète ancienne accompagnée* κτλ. *I. Macon, 1890 Σελ. 5-6.* Παρβλ. τὰς ἐν *Ἐφημ. ἀρχαιολ. 1889* εἰς τὸ βιβλίον αὐτοῦ προσθήκας, *σελ. 194-195.*

τοῦ λίθου ἡ ἐπιγραφὴ μόλις ἀναγινώσκεται. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,025 μ.

Τὸ ὄνομα *Τασκὸς* ἔχομεν καὶ ἔν τινι Λακωνικῇ ἐπιτυμβίῳ ἐπιγραφῇ ὑπὸ τοῦ *Ad. Wilhelm* ἐν *Archäologisch-epigraphische Mittheilungen aus Osterreich-Ungern*, *XV* (*1892*), *σελ. 121*[14], δημοσιευθείσῃ, ἔνθα ὁ ἐκδότης ἀναγινώσκει *Τάσκος* καὶ περὶ τοῦ ἐτύμου τοῦ ὀνόματος παραβάλλει μόνον τὸ ἐν *C. I. Att. II*, *ἀρ. 967 B. στ. 35*: *Τασκομένης*. Ἴσως ἐκληπτέον τὸ ὄνομα ὡς ἀπὸ τοῦ ἐθνικοῦ *Τασκοὶ* προελθόν, οἵτινες ἀναφέρονται ὡς Περσικὸν ἔθνος ὑπὸ *Διονυσίου* ἐν τῇ *Οἰκουμένης περιηγήσει*, *στ. 1069*, εἴπερ τἀληθὲς τοῦ ἔθνους ὄνομα ὁ περιηγητὴς ἡμῖν παρέδωκε (1). Σημειωτέον δ' ὅτι κατὰ τὸν *Εὐστάθιον* (εἰς τὸ χωρίον τοῦτο) «*βαρυτόνως παρὰ πολλοῖς ἡ λέξις ἀναγινώσκεται*».

70.	ΠΟΠΛΙΕΦΛΑΜΕΝΙΕ	Πόπλιε Φλαμένιε
	ΑΥΛΟΥΡΩΜΑΙΕΡΟΔΩΝ	Αὔλου Ῥωμαῖε Ῥόδων
	Χ Α Ι Ρ Ε	χαῖρε.

Στήλη μαρμαρίνη μετ' ἀετώματος ἔχουσα ἀναγεγλυμμένην μίαν μὲν ῥόδακα ἐν τῷ τυμπάνῳ αὐτοῦ, δύο δὲ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν. Ὕψος αὐτῆς 0,78 μ., πλάτος 0,32-0,33, πάχος 0,1 περίπου. Ὕψος τῶν γραμμάτων τοῦ μὲν α' στίχου 0,022 μ., τῶν δ' ἄλλων δύο 0,017. —Ἀρ. μ. 36.

Οὕτω ἐπὶ τῶν πρὸς τοῖς Ῥωμαϊκοῖς Ἑλληνικὰ προσλαβόντων ὀνόματα Ῥωμαίων τὸ Ἑλληνικὸν ἐν τέλει τιθέμενον χωρίζεται ἀπὸ τῶν ἄλλων διὰ τοῦ ἐθνικοῦ (2).

Ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς ἀκροπόλεως ἔξωθεν τῶν τειχῶν αὐτῆς πρὸς

(1) Ὅτι ἐξ ὀνομάτων οὐ μόνον Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ βαρβάρων ἐθνῶν πολλὰ ὀνόματα ἀνδρῶν παρ' Ἕλλησιν ἐσχηματίσθησαν οὐδὲ λόγου χρήζει.

(2) Ἐν τῷ ἐνταῦθα κεντρικῷ μουσείῳ ἔχομεν δύο ἐπιτυμβίους ἐξ Ἀθηνῶν κιονίσκους (λίθου Ὑμηττίου, σχήματος τοῦ συνήθους, διαμέτρου 0,25 μ. τὸν πρῶτον καὶ 0,26 περίπου τὸν ἕτερον) μεθ' ὁμοίων ἐπιγραφῶν:

Π Ω Λ Λ Α	*Πῶλλα*
Ο Φ Ε Λ Λ Ι Α	*Ὀφελλία*
Γ Α Ι Ο Υ	*Γαΐου*
Ρ Ω Μ Α Ι Α	*Ῥωμαία*
Ζ Ω Σ Ι Μ Η	*Ζωσίμη*
Χ Α Ι Ρ Ε	*χαῖρε.*

ἀνατολὰς ὑπάρχει κοιλότης τις ὑπὸ τῶν κατοίκων καλουμένη *Γοῦβα*. Ἐπὶ τῆς ἀπὸ βορρᾶ ἀποκλειούσης δίκην τοίχου τὴν κοιλότητα ταύτην ἀποτόμου πέτρας εἰς ἱκανὸν ὕψος γέγραπται γράμμασιν εὐμεγέθεσιν ἡ ἀρχαιοτάτη ἴσως πασῶν τῶν γνωστῶν Ἐρετρικῶν ἐπιγραφῶν (τοῦ τέλους τοῦ 6ου ἢ τῆς ἀρχῆς τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος).

71. Ἀποτελεῖται αὕτη ἐκ δύο στίχων, ὧν ὁ δεύτερος ἀναγινώσκεται τοῦ ἡλίου ἐπικουροῦντος σαφῶς· εἶνε ἡ λέξις ΚΑΛΟϟ. Τοῦ πρώτου περιέχοντος προφανῶς τὸ ὄνομα τοῦ καλοῦ τούτου μόνον τὸ τέλος κατώρθωσα νὰ διακρίνω, τὴν κατάληξιν Ηϟ

Περὶ τῶν τοιούτων *ἐρωτικῶν* ἐπιγραφῶν πολλὰ πολλαχοῦ ἐγράφησαν· ἐνταῦθα παραπέμπω μόνον εἰς *Ἀριστοφάνους Ἀχαρνέων στ. 142-144* (1).

ΣΕΞΤΟΣ	*Σέξτος*
ΕΠΙΔΙΟΣ	*Ἐπίδιος*
ΜΑΡΚΟΥ	*Μάρκου*
ΡΩΜΑΙΟΣ	*Ῥωμαῖος*
ΣΤΥΡΑΞ	*Στύραξ.*

Ὕψος τῶν γραμμάτων τῆς α' 0,025 μ., τῆς β' 0,025-0,03.

Τούτων τὴν πρώτην ἐδημοσίευσεν ὁ *Στ. Κουμανούδης* ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν ἐπιτυμβίων τῆς Ἀττικῆς ἐπιγραφῶν ὑπ' *ἀρ. 2346 β'* (ὅθεν παρέλαβεν αὐτὴν ὁ *Dittenberger* εἰς τὸ *C. I. Att. III, ἀρ. 2874*), ἡ δ' ἑτέρα εἶνε καθ' ὅσον ἐγὼ γνωρίζω ἀνέκδοτος.

Ὡσαύτως ἐν ἀναθηματικῇ ἐπιγραφῇ ἐν Δήλῳ (οὐχὶ ἐν Ῥηνείᾳ, ὡς ὁ *Dittenberger* παραπέμπων εἰς αὐτὴν λέγει) εὑρεθείσῃ (*Ἀθηναίου τόμ. 4ος, σελ. 462-3, ἀρ. 17 = Bull. de corr. Hell. XI σ. 273*) ἔχομεν: *Γάϊος Σήϊος Γναίου Ῥωμαῖος Ἀριστόμαχος*· καὶ *Σφηκῶν 97-99* (2) καὶ εἰς τὰ παλαιὰ τῶν χωρίων τούτων σχόλια καὶ πρὸς

(1) *«Καὶ δῆτα φιλαθήναιος ἦν ὑπερφυῶς* (ὁ Σιτάλκης)
ὑμῶν τ' ἐραστὴς ἦν ἀληθής, ὥστε καὶ
ἐν τοῖσι τοίχοις ἔγραφ' Ἀθηναῖοι καλοί».

Ὁ ἀρχαῖος σχολιαστὴς παρατηρεῖ: *«Ἴδιον ἐραστῶν ἦν τὰ τῶν ἐρωμένων ὀνόματα γράφειν ἐν τοῖς τοίχοις ἢ δένδροις ἢ φύλλοις οὕτως. ὁ δεῖνα καλός . . »*

(2) *«Καὶ νὴ Δί' ἦν ἴδῃ γέ που γεγραμμένον*
υἱὸν Πυριλάμπους ἐν θύρᾳ Δῆμον καλόν,
ἰὼν παρέγραψε πλησίον κημὸς καλός».

τούτοις εἰς τὰς *εἰς Ἰλιάδα παρεκβολὰς* τοῦ *Εὐσταθίου σελ. 633* (1).

Εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ δὲ τοῦ 5ου αἰῶνος ἀνακτέον καὶ τακτέον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα μετὰ τὴν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ χαλκοῦ ταύρου τοῦ Φιλησίου ἀναθηματικὴν ἐξ Ἐρετρίας ἐπιγραφὴν (2) τεμάχιον μικρὸν μαρμάρου φέρον μέρη τεσσάρων στίχων, εὑρεθὲν πρὸ μικροῦ παρὰ τὸ δυτικὸν τῆς πόλεως τεῖχος. Δὲν κατώρθωσα νὰ διακρίνω λέξιν τινὰ οὐδὲ νὰ ὁρίσω τὸ ποιὸν τῆς ἐπιγραφῆς· παρέχομαι μόνον πιστὴν τῶν γραμμάτων παράστασιν.

72.

Ο Ι Ε Α
Ο V Ε Ψ Ε Ι
Ν Α Μ Ε Ν Ο
Ε Ψ Ρ Ε Ε Η Ε Ι C

Ὕψος σῳζόμενον 0,16 μ., πλάτος 0,182, πάχος 0,075. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,019 μ.—Ἀρ. μ. 299.

Ἄγνωστον ὡσαύτως εἶνε τὸ ποιὸν τῆς ἑπομένης ἐπιγραφῆς, ἣν τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τίθησιν εἰς τοὺς πρώτους αὐτοκρατορικοὺς χρόνους.

73.

Υ Β Ι Ⅽ
Α Ν Ο Ι Ε Ι
Γ Υ Ν Η Α Υ Τ Ο
Ο Π Α Τ Ρ Α Κ Α
Ι Ε Υ Β Ι Ο Σ > Ε Υ
Ι Τ Ρ Ι Ο Σ Λ Υ Σ Α Ν Δ Ρ

Καὶ ἐνταῦθα οἱ ἀρχαῖοι σχολιασταὶ σημειοῦσιν: «... *Ἐπέγραφον δὲ οἱ Ἀθηναῖοι τὰ τῶν καλῶν ὀνόματα οὕτως· ὁ δεῖνα καλός. Ἔγραφον δὲ καὶ ἐν τοίχοις καὶ ἐν θύραις καὶ ὅπου τύχῃ. Καὶ οὗτος, φησίν,* (ὁ φιληλιαστὴς καὶ τοῦ δικάζειν ἐρῶν Φιλοκλέων) *ὡς ἐρωμένου ἑαυτοῦ τοῦ κημοῦ ἔγραφε κημὸς καλός.—Ἔθος δὲ ἦν τοῖς ἐρασταῖς ἐπιγράφειν πανταχοῦ τὸ τῶν παιδικῶν ὄνομα*».

(1) «*Χρήσιμον δὲ εἰς τὸν παρόντα τόπον καὶ τὸ παλαιὸν ἔθος, καθ' ὃ δένδροις ὅσα καὶ πίναξιν ἐνεκόλαπτον οἱ παλαιοὶ τά τῶν φιλουμένων ὀνόματα, ὡς εἴπερ ἔρωτες ἢ νύμφαι ὀρειναὶ τοῦτο ἐποίουν, οἷον· ἡ δεῖνα καλή, ὁ δεῖνα καλός*».

(2) *H. Röhl Inscriptiones Græcæ antiquissimæ, ἀρ. 373 = Em. Löwy Inschriften Griechischer Bildhauern, ἀρ. 26.*

ͻΙΑΑΡΙΣΤΟΚΛΕΟΥ
ΣΡΑΤΗΣΑΡΧΙΠΠΟΥΚΛ
ΡΙΣΤΑΡΧΟΥ ΔΩΡΙΣΞΕ
ΠΛΙΣΞΕΝΟΧΑΡΟΥ
ΑΡΧΙΠΠΗΚΛΕΟΓΕΝΟ
ΚΥΛCΣΑΝΤΙΧΑΡΟΥ
\ΠΟΛΛΩΝΙΑΚΛΕΟΜ
ΞΙΟΚΛΗΣΕΥΒΙ
ΙΛΟΙ

Ἐπὶ τεμαχίου μαρμάρου τὴν ἐπιγεγραμμένην ἐπιφάνειαν ἔχοντος πανταχόθεν ἀποκεκρουμένην (ὕψους σῳζομένου 0,54 μ., πλάτους 0,41 καὶ πάχους μεγίστου 0,16), ἀποκειμένου ἐν τῇ αὐλῇ τῆς οἰκίας Βασιλείου Ἀλεξανδρῆ. Οὔτε τὰ γράμματα οὔτε τὰ μεταξὺ τῶν στίχων διαστήματα εἶνε πάντα τοῦ αὐτοῦ μεγέθους, ὡς καὶ ἀνωτέρω κατὰ τὸ δυνατὸν παρέστησα. Τὰ γράμματα τῶν 7 πρώτων στίχων ἔχουσιν ἐπὶ τοῦ λίθου ὕψος 0,03 μ., τὰ τῶν ἄλλων ἀνάλογον.

. . . υϐι[ο] . . .
. . . αν οιε . . .
γυνὴ αὐτο . . .
[Κλε]οπάτρα κα . . .
Εὔϐιος ευ . . .
[Δημή]τριος Λυσάνδρ . . .
. . . [ϐ]ία Ἀριστοκλέου
. . . κράτης Ἀρχίππουκα . . . .
[Ἀ]ριστάρχου Δωρὶς Ξε . . .
. . . πλις Ξενοχάρου
Ἀρχίππη Κλεογένο[υ]
. . . κύλος Ἀντιχάρου
[Ἀ]πολλωνία Κλεομ . . .
. . . ετροκλης Εὐϐι . . .
. . . .

Ὅπως τέλος μηδὲν τῶν γνωστῶν μοι παραλίπω, προστίθημι τὰς ἑξῆς ἐπὶ κεράμων ἐπιγραφάς.

74. ΕΡΕΤΡΙΕΩΝ

Ἡ λέξις εἶνε ἔκτυπος ἐπὶ ζώνης κατὰ τὴν ἄκραν τεμαχίου κεράμου κυρτοῦ.

Πλάτος καὶ μῆκος τοῦ τεμαχίου σῳζόμενον 0,17, πάχος 0,016-0,018, πλάτος τῆς ζώνης 0,033 μ.· ὕψος τῶν γραμμάτων 0,018 μ —Ἀρ. μ. 295.

Τῆς αὐτῆς λέξεως τὸ πρῶτον γράμμα ἔχομεν ὡσαύτως ἔκτυπον ἐπὶ δίσκου πηλίνου, πώματος, ὡς φαίνεται, κάλπης νεκρικῆς, παλαιοτέρου τοῦ τεμαχίου τούτου, τῶν μέσων τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος, ὡς ἐκ τῆς μορφῆς τοῦ γράμματος συμπεραίνω.

75. Ε

Ὁ δίσκος (διαμέτρου 0,40 μ. περίπου καὶ πάχους 0,01-0,015) ἔχει ἄνωθεν λαβὴν καὶ ὄπισθεν ταύτης 3 ὀπάς, ὄπισθεν δὲ τῆς μέσης, τῆς μεγίστης, τὸ γράμμα. Πρὸς τὰς τρεῖς ταύτας ὀπὰς ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ δίσκου ἀντίκεινται τρεῖς ἐντομαί, ὧν πάλιν ἡ μέση μεγίστη. Ἐκ διαμέτρου δὲ πρὸς ταύτην ἀντίθετος ὑπάρχει ἐν τῇ περιφερείᾳ καὶ τετάρτη ἐντομή.—Ὁ δίσκος εἶνε τεθραυσμένος εἰς 3 καλῶς συναρμοζόμενα μέρη.—Ἀρ. μ. 294 ΑΒΓ.

Ἐπὶ δύο δὲ ἑτέρων τεμαχίων κεράμων εἰσὶν ἐγκεχαραγμένα ἀμελῶς, ἐπὶ μὲν τοῦ ἑνὸς τὰ γράμματα:

76. ΑΡΙΣ

ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου μεταγενεστέρου τοῦ πρώτου:

77. ....ΡΕU...

πρὸς ἄλλαις τισὶν γραμμαῖς. Οἱ κέραμοι οὗτοι ὡς ὁ πρῶτος κυρτοὶ φαίνονται ἀνήκοντες ὡς καὶ ἐκεῖνος εἰς τάφους πηλίνους τοῦ εἴδους τῶν καμαρωτῶν.

Ὁ πρῶτος (ἀρ. μ. 296) εἶνε διαστάσεως μεγίστης 0.587 μ.· τὸ δὲ ὕψος τῶν ἐπ' αὐτοῦ γραμμάτων 0,1 μ. περίπου. Ὁ ἕτερος (ἀρ. μ 298) εἶνε πάχους 0,39-23 μ., μήκους σῳζομένου 0,365 καὶ πλάτους 0,31. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,025 μ.

(Τὸ Β' μέρος ἐν τῷ ἑπομένῳ τεύχει).

ΚΡΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΗΡΩΝΔΑ ΜΙΜΙΑΜΒΟΥΣ

(Ἐκδ. Ὀθ. Κρουσίου).

στίχ. 1.

Θρέϊσσα, ἀράσσει, τὴν θύρην τις· οὐκ ὄψει
εἴ τις παρ' ἡμέων ἐξ ἀγροικίης ἥκει;

Τὴν συμπλήρωσιν *εἴ τις* ἐποιήσατο ὁ Ῥουθερφόρδιος, ἀπεδέξατο δὲ καὶ ὁ Κρούσιος λέγων ὅτι τὸ πρῶτον γράμμα ἀναγινώσκει ἐν τῷ αὐτοτύπῳ C. Ἡμεῖς προτιμῶμεν τὴν τοῦ Βλασίου συμπλήρωσιν ΜΗ ΤΙC ὡς συμφωνοτέραν πρὸς τὸν νοῦν τοῦ χωρίου. Τὸ δὲ *παρ' ἡμέων* νομίζομεν ὅτι νοσεῖ· διὸ δὲν φαίνεται ἡμῖν ὀρθὴ ἡ τοῦ Ἑρουερδήνου ἑρμηνεία, καθ' ἣν ἡ Μητρίχη παρίσταται ἀναμένουσα consaguineum aut servum aliquem suum in villa rustica habitantem. Τοιαύτην ἑρμηνείαν δὲν δύναται νὰ παράσχῃ τὸ *παρ' ἡμέων* ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Ἡ διόρθωσις τοῦ Ῥουθερφορδίου *παρ' ἡμέας* δὲν ἀρέσκει ἡμῖν, ἐπειδὴ ἡ ἐκ τῆς διορθώσεως ταύτης προκύπτουσα ἔννοια, ἅτε διὰ τοῦ *ἥκει* καὶ τῶν *ἀράσσει τὴν θύρην τις* σαφῶς ἐκδηλουμένη, παρέλκει.

Ἡμεῖς νομίζοντες ὅτι ἡ Μητρίχη ἀναμένει τινὰ τῶν ἐν ἀγροικίᾳ γειτόνων διορθοῦμεν ἢ μᾶλλον ἀναγινώσκομεν *παροίμων* ἀντὶ τοῦ *παρ' ἡμέων*.

Περὶ τῆς λέξεως *πάροιμος* ἰδ. Ἡσύχιον.

στίχ. 7.

Θ. καλεῖ. Μ. τίς ἐστιν; Θ. Γυλλίς. Μ. ἀμμίη Γυλλίς.
στρέψον τι, δούλη· τίς σε μοῖρ' ἔπεισ' ἐλθεῖν,

Ὁ μὲν Βουχελῆρος δεχόμενος τὴν γραφὴν *κάλει* καὶ νομίζων ὅτι ὑπονοεῖται τὸ *με* ὑπολαμβάνει ταὐτὸν τῷ *me nomina*, ὁ δὲ Ἑρου-

ερδῆνος ἐκδοὺς *καλεῖ* ut Metriche accurrens quaestionem suam interposuerit προστίθησιν an. ancilla Gyllidi respondit καλέω? Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι πρέπει μὲν νὰ τονισθῇ *καλεῖ*, ἀλλ' ὅτι ἀνάγκη καὶ νὰ ἐξενεχθῇ ἐρωτηματικῶς, ὅπως ἡ δούλη φαίνηται ἐρωτῶσα τὴν Μητρίχην, ἂν αὐτόκλητος ἦλθεν ἢ κληθεῖσα ὑπὸ τῆς κυρίας αὐτῆς, διότι ἄλλως καθ' ἡμᾶς τὸ *καλεῖ* εἶνε ἀδιανόητον. Γραπτέον λοιπὸν *καλεῖ;* (=κληθεῖσα ἥκεις;).

Περὶ τῆς λέξεως *ἀμμίη* σημειούμεθα ὅτι αὕτη καὶ νῦν σῴζεται, ὡς ἠκούσαμεν αὐτοὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει Χίου τινὸς λέγοντος, *εἶνε ἡ ἄμμια μου* (=ἡ μάμμη μου).

Ἐν δὲ τῷ 8ῳ στίχῳ ὀρθῶς μὲν παρατηρεῖ ὁ Ἑρουερδῆνος ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Ῥουθερφορδίου ἑρμηνεία τοῦ *στρέψον τι* (σεαυτὴν)=abi ἀναιρεῖται ὑπὸ τοῦ στίχου 79ου, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα καὶ νὰ πεισθῶμεν ὅτι τὸ *στρέψον τι* ταὐτὸν τῷ alio te converte sc. ad opus denuo te applica ἢ ὅτι πρέπει νὰ διορθωθῇ *τερπνόν τι*. Οὔτε ἡ τοῦ Βλασίου διόρθωσις *στρῶσον* οὔτε ἡ τοῦ Νικολσῶνος *νῆσον* φαίνεται ἡμῖν πιθανή. Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ἡ Μητρίχη ἰδοῦσα τὴν μαστροπὸν ἐλθοῦσαν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτῆς μετὰ μῆνας πέντε (ἴδ. στ. 10) εἶπε πρὸς τὴν δούλην Θρέϊσσαν νὰ *στρέψῃ τι* τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ σκευῶν, ὅπως, ὡς τὸ στρεφόμενον μεταβάλλει θέσιν, οὕτω μεταστραφῶσι καὶ αἱ φρένες τῆς Γυλλίδος, ἵνα ἔρχηται πρὸς αὐτὴν συχνότερον καὶ οὐχὶ μετὰ τοσοῦτον χρόνον. Ὁμοίως λέγεται καὶ νῦν ἔν τε Ναυπακτίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ πρὸς τοὺς οὐχὶ συχνὰ ἐρχομένους εἰς τὴν οἰκίαν πρὸς ἐπίσκεψιν *γύρισε* (=*στρέψον*) *μιὰ πυροστιά*, παρ' ἡμῖν δὲ *βάλτε ἕνα σίδερο ἢ μιὰ σιδεροστιὰ* (ἵνα πατήσῃ).

αὐτ. στίχ. 18.

τοῖον· θέλει] γάρ, Γυλλί, χἠτέρους ἄγχειν

Ὀρθῶς ὁ Ἑρουερδῆνος λέγει ὅτι ἡ συμπλήρωσις τοῦ στίχου τούτου ὑπὸ τοῦ Ῥουθερφορδίου *γῆρας φιλεῖ* εἶνε ἀτυχής. Ὁμοία εἶνε καθ' ἡμᾶς καὶ ἡ τοῦ Κρουσίου *πηλὸς φιλεῖ*, διότι δὲν παρέχει νοῦν τοῖς συμφραζομένοις ἁρμόζοντα. Τὴν τοῦ Βουχελήρου *δυνήσεαι* καὶ τὴν τοῦ Ἑρουερδήνου *οἵη τ' ἔσῃ* δὲν ἀποδεχόμεθα, ἐπειδὴ ἐνταῦθα ὁ λόγος, οὐχὶ περὶ τῆς μελλούσης καταστάσεως τῆς Γυλλίδος ἀλλὰ τῆς παρούσης. Θὰ προετιμῶμεν τὴν τοῦ Κρουσίου *τοῖον· θέλει*, ἂν μὴ ὑπῆρχεν

ἡ ἑπομένη κλητική, ἥτις μόνον οὐχὶ φωνὴν ἀφίησιν, ὅτι δὲν δύναται νὰ προηγῆται τὸ ῥῆμα κατὰ τρίτον πρόσωπον. Περὶ δὲ τοῦ *χήτέρους* ὁ Βουχελῆρος, ὡς ὁ Ἐρουερδῆνος γράφει, intellegere videtur ἄγχειν sensu proprio, ut dicatur anus admodum robusta esse, sed ita permirum est objectum χήτέρους, pro quo exspectes καὶ ταύρους ad exemplum Aristophanis (Lys. 80 sq.) aut saltem *χήτέρας* quod tamen mihi quidem parum satisfacit. Τὴν διόρθωσιν *καὶ ταύρους* παρεδέξατο καὶ ὁ Ῥουθερφόρδιος. Ἡμεῖς δ' ὅμως μὴ δυνάμενοι νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ὑπὸ τῶν ἀντιγραφέων μεταβολὴν *χητέρους* ἀντὶ τοῦ *καὶ ταύρους* φρονοῦμεν ὅτι ὁ Ἡρώνδας ἔγραψε *χήταίρους* ἢ *χήτάρους* (=καὶ ἑταίρους) καὶ νομίζομεν ὅτι ὡς ἡ λέξις *ἑταίρα* σημαίνει τὴν *ἐρωμένην*, *φίλην* ἀνδρός, οὕτω καὶ *ἑταῖρος* ἐνταῦθα σημαίνει τὸν *ἐρώμενον*, *τὸν φίλον* γυναικός. Τὸ δὲ *ἄγχειν* κεῖται ἐνταῦθα κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν οὐχὶ ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ τοῦ *πνίγειν*, ἀλλὰ τοῦ *σφίγγειν*, *περισφίγγειν*, *θλίβειν*. Συμπληρωτέον λοιπὸν καὶ διορθωτέον τὸν στίχον ὧδε·

ἔνεστί σοι] γάρ, Γυλλί, χἠταίρους ἄγχειν.

Κατὰ τὴν συμπλήρωσιν καὶ διόρθωσιν ἢ μᾶλλον ἀνάγνωσιν ταύτην εἰς τὴν παραπονουμένην μαστροπὸν ὅτι τὸ *γῆρας αὐτὴν καθέλκει* ἡ Μητρίχη λέγει ὅτι οὐ μόνον γραῦς δὲν εἶνε, ἀλλὰ καὶ φίλους δύναται νὰ σφίγγῃ εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτῆς· τοῦτο δὲ ὡς σκῶμμα ἡ Γυλλὶς ὑπολαμβάνουσα λέγει

σίλλαινε ταῦτα· τῆς νεωτέρης ὑμῖν πρόσεστιν (τοῦτο, τὸ ἄγχειν δηλ. χἠταίρους).

αὐτ. στίχ. 42.

. . . . κεῖνος ἢν ἔλθῃ
ὃς πᾶσιν ἐχθρός]—μηδὲ εἷς ἀναστήσῃ
μέ[μψῃ σε]αυ[τῇ]

Οὕτως ὁ Κρούσιος συνεπλήρωσε τὸν 43^{ov} στίχον ἐννοῶν διὰ τοῦ *ὃς πᾶσιν ἐχθρὸς* τὸν θάνατον· ἀλλ' ἡμεῖς μὴ δυνάμενοι νὰ συμβιβάσωμεν τοῦτο πρὸς τὸ ἑπόμενα *πολλὰ δ' ἄγριος χειμὼν καὶ κοὐδὲ εἷς οἶδεν τὸ μέλλον ἡμέων· ἄστατος γὰρ ἡμείων ζόη*, ἅτινα τὴν ἐν τῷ παρόντι βίῳ μεταβολὴν καὶ τὸ ἄστατον τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων

δεικνύουσι, νομίζομεν ὅτι διὰ τοῦ *κεῖνος ἢν ἔλθῃ* νοεῖται οὐχὶ ὁ θάνατος, ἀλλ' ὁ Μάνδρις, ὅστις ἐν ᾧ πρότερον ἦτο πλούσιος, νῦν πιθανὸν νὰ ἐπανέλθῃ πένης ἕνεκα αἰφνιδίας τινὸς καὶ ἀδοκήτου συμφορᾶς (ἄγριος χειμὼν—οὐδὲ εἷς οἶδε τὸ μέλλον ἡμέων—ἄστατος—ζόη). Ὅτι δὲ τοιοῦτος ὁ νοῦς τοῦ χωρίου δηλοῦται καὶ ἐκ τῆς συμβουλῆς τῆς μαστροποῦ πρὸς τὴν Μητρίχην ὅτι *νηῦς μιῆς ἐπ' ἀγκύρης οὐκ ἀσφαλὴς ὁρμοῦσα*. Διὰ ταῦτα νομίζομεν ὅτι συμπληρωτέον ὧδε·

. . . . κεῖνος ἢν ἔλθῃ
πένης, θεῶν δὲ] μηδὲ εἷς ἀναστήσῃ,
μέμψῃ σεαυτῇ

στίχ. 80

χἠκτημόρους τρεῖς ἐγχέ[ασα τοῦ ἀ]κρήτου

Οὐχὶ ὀρθῶς συνεπληρώθη ὁ στίχος οὗτος. Συμπληρωτέον

χἠκτημόρους τρεῖς ἔγχε' [οἴνου ἀ]κρήτου.

ΙΙ στίχ. 19.

. . . δωρεὴν γὰρ οὔθ' οὗτος πυροὺς
δίδωσιν ἔσθειν οὔτ' ἐγὼ πάλιν κινεῖν

Τὸ *κινεῖν* ἐνταῦθα οὐδένα λόγον ἔχει· ἐκ τοῦ στόματος τοῦ πορνοβοσκοῦ πᾶς τις ἐνταῦθα προσδοκᾷ νὰ ἐξέλθῃ τὸ *βινεῖν*. Τοῦτο γὰρ οὗτος δίδωσιν.

αὐτ. στίχ. 41.

καίτοι λαβών μοι, γραμματεῦ, τῆς αἰκείης
τὸν νόμον ἄνειπε, καὶ σὺ τὴν ὀπὴν βῦσον
τῆς κλεψύδρης, βέλτιστε, μέχρις οὗ εἴπῃ,
μὴ πρός τε κῦσος φῆσι χὠ τάπης ἡμῖν,
τὸ τοῦ λόγου δὴ τοῦτο, λῄης κύρσῃ.

Ἐνταῦθα ὁ πορνοβοσκὸς Βάτταρος ὁ τοῦ Θαλοῦ κατηγορῶν ὡς αἰκίσαντος αὐτὸν καὶ τὰς πόρνας καὶ τὴν θύραν καταράξαντος (στ. 63 κ.ἑ.) παρακαλεῖ τὸν γραμματέα νὰ ἀναγνώσῃ τὸν νόμον τῆς αἰκείας, ὅπως οἱ δικασταὶ κατὰ τοῦτον κρίνωσιν· ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχε τελειώσῃ ἀκόμη τὸν λόγον, ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν ἐπὶ τὸ ὕδωρ, τὸν παραφυλάσσοντα δῆλον ὅτι τὴν ἰσότητα τῆς κλεψύδρας, λέγει νὰ

κλείση τὴν ὀπὴν τῆς κλεψύδρας, καθ' ὃν χρόνον ὁ γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὸν νόμον τῆς αἰκείας, ὅπως αὐτὸς μὴ ζημιωθῇ, ὁ δ' ἀντίδικος ὠφεληθῇ. Τοιοῦτος μὲν ὁ νοῦς τοῦ χωρίου, ἀλλ' οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι ὡς ἔχουσι δὲν εἶνε πολὺ σαφεῖς. Ὁ Κρούσιος νομίζων, ὅτι τὸ χωρίον ὑγιαίνει, πειρᾶται νὰ ἑρμηνεύσῃ αὐτό. Καὶ ὅτι μὲν *κυσὸς* σημαίνει τὸν *πρωκτὸν* ἢ τὸ *γυναικεῖον αἰδοῖον* ἀληθές, ἀλλ' ὅτι ἡ φράσις *πρὸς τὸ* (;) *κυσὸς* (ν;) *λέγειν* = πρὸς ὕδωρ λέγειν πολὺ ἀμφίβολον ἡμῖν φαίνεται. Καθ' ἡμᾶς ὁ 44ος στίχος ἀναγνωστέος ὧδε·

μὴ πρόσθ' ὁ κυσὸς φῇσι χὠ τάπης ἡμῖν,
τὸ τοῦ λόγου δὴ τοῦτο, λῃΐης κύρσῃ.

Ἐν ταύτῃ τῇ παροιμίᾳ τῇ τὰ μάλιστα κιναίδῳ πρεπούσῃ *κυσὸς* λέγεται ὁ πρωκτὸς ἢ τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον, λεία δέ, ἧς ὁ τάπης τυγχάνει, τὰ ἐξ αὐτοῦ ἐξερχόμενα· λέγων δὲ ὁ Βάτταρος *κυσὸν* ἐννοεῖ τὸ κοινῶς νῦν λεγόμενον *χύστρον*, τὴν ὀπὴν δῆλον ὅτι τῆς κλεψύδρας. Ὥστε ἡ φράσις *μὴ πρόσθ' ὁ κυσὸς φῇσι χὠ τάπης ἡμῖν λῃΐης κύρσῃ* ὑπὸ τοῦ πορνοβοσκοῦ λεγομένη σημαίνει *μὴ πρὶν αὐτὸς περάνῃ τὸν λόγον του (πρόσθε) ἡ ὀπὴ τῆς κλεψύδρας (ὁ κυσὸς) εἴπῃ*, τουτέστι *ἵνα μὴ τὸ ὕδωρ τὸ ἀνῆκον αὐτῷ ἐκρεύσῃ διὰ τῆς ὀπῆς τῆς κλεψύδρας, πρὶν αὐτὸς τελειώσῃ τὴν κατηγορίαν καὶ οὕτω ὁ ἀντίδικος αὐτοῦ Θαλῆς (ὁ τάπης) ὠφεληθῇ*.

IV, στίχ. 42.

οὔ σοι λέγω [αὕτη] τῇ ὧδε χὦδε χασκεύσῃ;

Ἐκβλητέον τὸ παρέμβλημα *αὕτη* τὸ τὸν στίχον μακρότερον κατὰ ἕνα πόδα ποιοῦν.

VII, στίχ. 21.

θεῖσθε χὐμεῖς, ὦ γυναῖκες· ἡ πτέρνη
ὀρῆθ' ὅπως πέπηγε χ[ὡς ἱμαντίσκ]οις
ἐξηρτίωται πᾶσα, κοὐ τὰ μὲν καλῶς
τὰ δ' οὐχὶ καλῶς, ἀλλὰ πά[ντα καλλίστω]ς.

Τὸν δεύτερον στίχον οὕτω συνεπλήρωσεν ὁ Κρούσιος μὴ ἀποδεξάμενος τὴν τοῦ Headlam, Βουχελήρου καὶ ἄλλων συμπλήρωσιν *χ]αλκέοις ἥλοι]ς*, ἐπειδὴ ὁ Θεόφραστος ἐν χαρακτ. πέμπτῳ λέγει ὅτι ἴδιον

ἀγροικίας εἶνε τὸ *εἰς τὰ ὑποδήματα ἥλους ἐγκροῦσαι*. Ἡμεῖς δ' ὅμως οὐχὶ τοσοῦτον εἰς τὸ τοῦ Αἰλιανοῦ χωρίον (9, 3) ἢ τὸ τοῦ Οὐαλερίου Μαξίμου (9, 1, 4) πειθόμενοι, ἀλλ' ἀναγκαζόμενοι ὑπὸ τοῦ προηγουμένου *πέπηγε* ἀποδεχόμεθα τὴν τοῦ Headlam συμπλήρωσιν, διότι κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν οὕτω τὸ *πέπηγε* ἑρμηνεύεται κάλλιστα, ἐν ᾧ διὰ τῆς τοῦ Κρουσίου συμπληρώσεως μένει σκοτεινόν Τῆς λέξεως *ἐξηρτίωται* οὔτε τὴν παραγωγήν, ἣν ποιεῖται ὁ Κρούσιος (ἐξάρτιον=ναῦλον), οὔτε τὴν σημασίαν (ἐξαρτιόω=ναυλόω) δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν, διότι οὐδὲν ἀνοητότερον ἢ νὰ εἴπῃ τις ὅτι *ἡ πτέρνα πᾶσα νεναύλωται* ἢ κατὰ τὴν ὀρθοτέραν ἐκδοχὴν τῆς λέξεως *ἡ πτέρνα πᾶσα ἀρτία πεποίηται*. Ὥστε ὀρθῶς λέγει ὁ Ἑρουερδῆνος περὶ μὲν τῆς τοῦ Headlam γραφῆς *ἐξητίηται* ὅτι δὲν ἐννοεῖ τί εἶνε, περὶ δὲ τοῦ *ἐξηρτίωται* ὅτι sermone excluditur. Ἡμεῖς νομίζοντες ὅτι ἡ ὀρθὴ γραφὴ λανθάνει ἐν τῷ *ἐξητίωται*, ὡς ἀνέγνωσεν ὁ ἄγγλος ἐκδότης, διορθοῦμεν *ἐξιτύωται* (ἴτυς-ἰτυόω) ὁμολογοῦντες ἅμα ὅτι τὴν λέξιν ταύτην οὔτε ἐν τοῖς λεξικοῖς οὔτε ἔν τινι τῶν γνωστῶν ἡμῖν συγγραφέων εὕρομεν. Κατὰ τὴν διόρθωσιν ταύτην ἡ φράσις (ἡ πτέρνα) *χαλκέοις ἥλοις ἐξιτύωται πᾶσα*=χαλκοῖς ἥλοις περὶ πᾶσαν πεποίηται ἴτυς ἢ πᾶσα (ἡ πτέρνα) πεποίηται χαλκοῖς ἥλοις ἴτυν ἔχουσα. Καὶ ἐν τῷ τελευταίῳ δὲ στίχῳ προτιμῶμεν τῆς τοῦ Κρουσίου τὴν τοῦ Headlam καὶ Ἑρουερδήνου συμπλήρωσιν. Γραπτέον λοιπὸν

θηεῖσθε χὐμεῖς, ὦ γυναῖκες· ἡ πτέρνη
ὀρῆθ' ὅπως πέπηγε; χαλκέοις ἥλοις
ἐ ξ ι τ ύ ω τ α ι πᾶσα κοὐ τὰ μὲν καλῶς
τὰ δ' οὐχὶ καλῶς, ἀλλὰ πάντ' ἔχει καλῶς.

Ὁ δὲ νοῦς ἔχει ὧδε· Ὁ σκυτεὺς Κέρδων, ὡς καὶ νῦν ποιοῦσι πάντες οἱ τεχνῖται, ἐπαινῶν τὰ ἔργα αὐτοῦ εἰς τὰς προσελθούσας Μητρὼ καὶ Κοριττώ, ἵνα ἀγοράσωσιν ἐξ αὐτῶν, λέγει· «κυττᾶτε καὶ ἡμεῖς, ὦ γυναῖκες· ἡ πτέρνα (*τὸ τακοῦνι*, ὡς νῦν ξενικῷ ὀνόματι χρώμενοι λέγομεν) βλέπετε πόσον στερεὰ εἶνε κατεσκευασμένη; ὅλη διὰ χαλκῶν καρφίων ὀλόγυρα εἶνε καρφωμένη καὶ οὐχὶ ἄλλα μὲν μέρη εἶνε καλῶς κατεσκευασμένα ἄλλα δ' οὐχί, ἀλλ' ὅλα εἶνε καλά».

Γ. Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

ΕΙΣ ΤΑ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΑ (1)

Α'

1252 b, 28-30 «ἡ δ' ἐκ πλειόνων κωμῶν κοινωνία τέλειος πόλις ἤδη, πάσης ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρκείας ὡς ἔπος εἰπεῖν, γινομένη μὲν οὖν τοῦ ζῆν ἕνεκεν, οὖσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν».

Ὅτι τὸ «*οὖν*» οὐδαμῶς ἐνταῦθα προσήκει, διεῖδεν ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς, ὅστις ἀντ' αὐτοῦ ἤκασε «*μόνου*»· ἡμεῖς δ' ὑποπτεύομεν ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ «*αὐτοῦ*», καθὼς αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης ἀλλαχοῦ λέγει: «εἴρηται δὲ κατὰ τοὺς πρώτους λόγους, συνέρχονται δὲ καὶ τοῦ ζῆν ἕνεκεν *αὐτοῦ* καὶ συνέχουσι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν» (Πολ. Γ, 1278 b, 19-26).

1253 α, 31-38 «ὥσπερ γὰρ καὶ τελεωθὲν βέλτιστον τῶν ζῴων ὁ ἄνθρωπός ἐστιν, οὕτω καὶ χωρισθὲν νόμου καὶ δίκης χείριστον πάντων· χαλεπωτάτη γὰρ ἀδικία ἔχουσα ὅπλα· ὁ δὲ ἄνθρωπος ὅπλα ἔχων φύεται φρονήσει καὶ ἀρετῇ, οἷς ἐπὶ τἀναντία ἔστι χρῆσθαι μάλιστα. διὸ ἀνοσιώτατον καὶ ἀγριώτατον ἄνευ ἀρετῆς καὶ πρὸς ἀφροδίσια καὶ ἐδωδὴν χείριστον. ἡ δὲ δικαιοσύνη πολιτικόν· ἡ γὰρ δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστὶν [ἡ δὲ δίκη τοῦ δικαίου κρίσις]».

(1) *Σημείωσις*. Αἱ παραπομπαὶ γίνονται κατὰ τὴν τοῦ F. Susemihl γ' ἔκδοσιν τῶν πολιτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, ἣν μετὰ τῆς πρώτης ὑπ' ὄψιν εἴχομεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐργασίᾳ.

Νομίζομεν ὅτι μετὰ τὰς λέξεις: «*ἄνευ ἀρετῆς καὶ*» ἐξέπεσεν ἡ λέξις *φρόνησις*, ἥτις προςτιθεμένη: ἄνευ ἀρετῆς καὶ ⟨φρονήσεως⟩, ποιεῖ πλήρη τὴν ἔννοιαν· διότι ἄνευ ἀρετῆς, λέγει, καὶ φρονήσεως ἀνοσιώτατον καὶ ἀγριώτατον (ὁ ἄνθρωπος) καὶ χείριστον πρὸς ἀφροδίσια καὶ ἐδωδήν. Αἱ δὲ λέξεις: «*ἡ δὲ δίκη τοῦ δικαίου κρίσις*» ὑπό τινων διαγράφονται· καθ' ἡμᾶς δὲ δὲν πρέπει νὰ διαγραφῶσι, διότι δι' αὐτῶν δηλοῦται ἔννοια ἀναγκαιοτάτη, σύμφωνος οὖσα πρὸς τὰ προειρημένα· διότι ὁ ἄνθρωπος «τελεωθὲν μὲν βέλτιστον τῶν ζῴων ἐστίν, χωρισθὲν δὲ *νόμου καὶ δίκης*, τὸ χείριστον πάντων» (στίχ. 32-33). Ἐπειδὴ δὲ πάλιν κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη «ἡ πολιτεία τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων ἐστὶ τάξις τις» (1274 b, 38), «ἡ δὲ τάξις νόμος, ὁ δὲ νόμος *δίκαιόν* τι» (1287 a, 18 καὶ 1255 a, 22-23), «τοῦτο δὲ πρὸς τὰ ἄλλα ζῷα τοῖς ἀνθρώποις ἴδιον, τὸ μόνον ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ καὶ *δικαίου καὶ ἀδίκου* καὶ τῶν ἄλλων αἴσθησιν ἔχειν, ἡ δὲ τούτων κοινωνία ποιεῖ οἰκίαν καὶ πόλιν» (1253 a, 15 - 18), «ἡ δὲ δικαιοσύνη πολιτικὸν» (αὐτόθι στίχ. 37), «*ἡ δὲ δίκη*, ὡς ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς λέγει, *τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου κρίσις*» (Ηθ. Νικομ. σελ. 92 ἔκδ. Bek.), διὰ ταῦτα καθ' ἡμᾶς τὰ ἀπὸ τοῦ στίχου 37 καὶ 38 ἀναγνωστέα ὡς ἑξῆς: ⟨*ὁ μὲν γὰρ νόμος*⟩ πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστίν, ἡ δὲ δίκη τοῦ δικαίου ⟨καὶ τοῦ ἀδίκου⟩ κρίσις». Ἀντικατεστήσαμεν δῆλον ὅτι τὰ: «ἡ γὰρ δίκη» διὰ τῶν: «*ὁ μὲν γὰρ νόμος*», συνεπληρώσαμεν δὲ τό: «ἡ δὲ δίκη τοῦ δικαίου κρίσις» διὰ τοῦ: «ἡ δὲ δίκη τοῦ δικαίου ⟨*καὶ τοῦ ἀδίκου*⟩ κρίσις», ἅπερ διὰ τὴν ἀβλεψίαν ἢ ταχυγραφίαν τοῦ ἀντιγραφέως ἐξερρύησαν.

1253 b, 33-39 «εἰ γὰρ ἠδύνατο ἕκαστον τῶν ὀργάνων κελευσθὲν ἢ προαισθανόμενον ἀποτελεῖν τὸ αὑτοῦ ἔργον, ὥσπερ τὰ Δαιδάλου φασὶν ἢ τοὺς Ἡφαίστου τρίποδας, οὕς φησιν ὁ ποιητὴς αὐτομάτους θεῖον [ὑπο]δύεσθαι ἀγῶνα, οὕτως αἱ κερκίδες ἐκέρκιζον αὐταὶ καὶ τὰ πλῆκτρα ἐκιθάριζεν, οὐδὲν ἂν ἔδει οὔτε τοῖς ἀρχιτέκτοσιν ὑπηρετῶν οὔτε τοῖς δεσπόταις δούλων».

Ὅτι πρὸ τοῦ: «ὥσπερ τὰ Δαιδάλου» ἐξέπεσεν ὁ «*καὶ*», δῆλον διότι ἡ σύνδεσις εἶναι αὕτη: «εἰ γὰρ ἠδύνατο ἕκαστον — ⟨*καὶ*⟩ (εἰ

αἱ κερκίδες ἐκέρκιζον αὐταὶ καὶ τὰ πλῆκτρα ἐκιθάριζεν οὕτως, ὥσπερ τὰ Δαιδάλου φασὶν κτλ., οὐδὲν ἂν ἔδει κτλ.».

1254 b, 27-31 «βούλεται μὲν οὖν ἡ φύσις καὶ τὰ σώματα διαφέροντα ποιεῖν τὰ τῶν ἐλευθέρων καὶ τῶν δούλων, τὰ μὲν ἰσχυρὰ πρὸς τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν, τὰ δ' ὀρθὰ καὶ ἄχρηστα πρὸς τὰς τοιαύτας ἐργασίας, ἀλλὰ χρήσιμα πρὸς πολιτικὸν βίον».

Ἀντὶ τοῦ *ὀρθὰ* ὁ Reisc. ἤκασε *νωθρά*, ἡμεῖς δὲ ὑπολαμβάνομεν ἀντὶ τούτου *ἀργά*· πρβλ. 1256 a, 31 «οἱ μὲν οὖν ἀργότατοι νομάδες εἰσὶν κτλ.», καὶ Ἠθικ. Νικομ. σελ. 10, 5 «πότερον οὖν τέκτονος μὲν καὶ σκυτέως ἐστὶν ἔργα τινὰ καὶ πράξεις, ἀνθρώπου δ' οὐδέν ἐστιν, ἀλλ' *ἀργὸν* πέφυκεν;» καὶ σελ. 10, 5 αὐτόθι. Ἀντὶ δὲ τῶν: «*ἀλλὰ* χρήσιμα» ἀναγνωστέον: ⟨*ἄλλα δὲ*⟩ χρήσιμα».

1255 a, 5-7 «ἔστι γάρ τις καὶ κατὰ νόμον δοῦλος καὶ δουλεύων· ὁ γὰρ νόμος ὁμολογία τίς ἐστιν, ἐν ᾧ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναί φασιν».]

Ὁ Bernay ἀντὶ τῶν: «*ἐν ᾧ*» ἔγραψεν, «*ἐφ' ᾧ*» καὶ ἀπέκλεισε τό: «*φασίν*»· ἡμεῖς ἀντὶ τοῦ «*ἐν ᾧ*» ἀποδεχόμενοι τὴν ἑτέραν γραφὴν «*ἐν ᾗ*» εἰκάζομεν ἀντὶ τοῦ «*φασὶν*» ⟨*δεῖ*⟩, πρὸ δὲ τοῦ «*εἶναι*» ὑπολαμβάνομεν, ὅτι ἐξέπεσε τὸ ⟨ἀεί⟩· πρβλ. αὐτόθ. στίχ. 15 «καὶ ἔστιν ἀεὶ τὸ κρατοῦν ἐν ὑπεροχῇ ἀγαθοῦ τινος».

Αὐτόθι στίχ. 21-22 «ὅλως δ' ἀντεχόμενοί τινες, ὡς οἴονται, δικαίου τινὸς (ὁ γὰρ νόμος δίκαιόν τι) τὴν κατὰ πόλεμον δουλείαν τιθέασι δικαίαν».

Ἀντὶ τῶν: «*ὡς οἴονται*» μὴ ἀναγνωστέον «⟨*ὡς οἷόν τε*⟩»;

1256 a, 28-29 «καὶ αὐτῶν τῶν ζῳοφάγων καὶ τῶν καρποφάγων οἱ βίοι πρὸς ἄλληλα διεστᾶσιν· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων».

Γράφε ἀντὶ τοῦ: «*πρὸς ἄλληλα*» «*πρὸς ἀλλήλους*».

1256 b, 23-26 «διὸ καὶ ἡ πολεμικὴ φύσει κτητική πως ἔσται (ἡ γὰρ θηρευτικὴ μέρος αὐτῆς), ᾗ δεῖ χρῆσθαι πρός τε τὰ θηρία καὶ τῶν ἀνθρώπων ὅσοι πεφυκότες ἄρχεσθαι μὴ θέλουσιν, ὡς φύσει δίκαιον ὄντα τοῦτον τὸν [θηρευτικὸν] πόλεμον [καὶ πρῶτον]».

Ὅτι μὲν τὸ: «*θηρευτικὸν*» ὡς ἐπεξήγησις ὂν τοῦ «*τοῦτον*» ὑπ' ἄλλου προσετέθη ἐν τῷ κειμένῳ καὶ διὰ τοῦτο διαγραπτέον, καὶ ἄλλοι πρὸ ἡμῶν παρετήρησαν· διὸ ὁ Susemihl ἐν τῇ γ' ἐκδόσει ἀφεῖλεν αὐτό· ὅτι δὲ καὶ αἱ μετὰ τὸν «*πόλεμον*» λέξεις: «*καὶ πρῶτον*» πρέπει νὰ διαγραφῶσι, (καθὼς καὶ διεγράφησαν ὑπὸ τοῦ Susemihl), ἡμεῖς τοὐλάχιστον δὲν πειθόμεθα· διότι καθ' ἡμᾶς αὗται κατὰ χώραν ἔχουσιν· διότι ὁ πόλεμος οὗτος φύσει δίκαιός ἐστι καὶ (φύσει) πρῶτος· τοιαύτη δὲ σύνδεσις τῆς δεικτικῆς ἀντωνυμίας *οὗτος* μετὰ τοῦ *πρῶτος* εἶναι συνήθης παρ' Ἀριστοτέλει· πρβλ. 1258 b, 21: «τῆς μὲν οὖν οἰκειοτάτης χρηματιστικῆς ταῦτα μόρια καὶ πρῶτα».

Αὐτόθι στίχ. 28-30 «ἓν μὲν οὖν εἶδος κτητικῆς κατὰ φύσιν τῆς οἰκονομικῆς μέρος ἐστίν· ὃ δεῖ ἤτοι ὑπάρχειν ἢ πορίζειν αὐτὴν ὅπως ὑπάρχῃ, ὧν ἐστι θησαυρισμὸς χρημάτων πρὸς ζωὴν ἀναγκαίων καὶ χρησίμων εἰς κοινωνίαν πόλεως ἢ οἰκίας».

Ἀντὶ τοῦ «*ὧν ἐστι*» ὁ μὲν Rassov. ἤκασε *οὗ ἐστι*, ὁ δὲ Madvig *ᾧ ἔνεστι*, ἄλλοι δὲ ἄλλα· ἡμεῖς ὑποπτεύομεν, ὅτι πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ ἀντὶ τῶν «*ὧν ἐστι*» ἢ ⟨«*ὥς(περ) τις*»⟩, ἤ, ⟨οἷόν τις⟩ θησαυρισμός· ὅπως ὑπάρχῃ δηλαδὴ οἷόν τις θησαυρισμὸς χρημάτων κτλ.

1259 b, 12-15 «διὸ καλῶς Ὅμηρος τὸν Δία προσηγόρευσεν εἰπὼν

«πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε»

τὸν βασιλέα τούτων ἁπάντων».

Τὸ ἄρθρον «τὸν» τὸ πρὸ τοῦ *βασιλέα* καθ' ἡμᾶς παρέλκει.

1260 b, 3-5 «φανερὸν τοίνυν ὅτι τῆς τοιαύτης ἀρετῆς αἴτιον εἶναι δεῖ τῷ δούλῳ τὸν δεσπότην, ἀλλ' οὐ ⟨τὸν⟩ τὴν διδασκαλικὴν ἔχοντα τῶν ἔργων [δεσποτικήν]».

Καὶ ἄλλος πρὸ ἡμῶν ὀρθῶς παρετήρησεν, ὅτι τὸ [«δεσποτικὴν»] εἶναι προσθήκη, οὐδένα νοῦν παρέχουσα, καὶ διὰ τοῦτο διαγραπτέον· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν διαγραφὴν πάλιν τὸ χωρίον, ὥσπερ ἔχει, εἶναι καθ' ἡμᾶς ἀδιανόητον, ἢ μᾶλλον ἀποδίδωσιν ἔννοιαν ἐναντίαν πρὸς ἃ ἀλλαχοῦ ὁ Ἀριστοτέλης λέγει. Διότι κατ' αὐτόν, θέντα «χρήσιμον εἶναι τὸν δοῦλον πρὸς τἀναγκαῖα» καὶ ἑπομένως «καὶ ἀρετῆς δεόμενον μικρᾶς καὶ τοσαύτης ὅπως μήτε δι' ἀκολασίαν μήτε διὰ δειλίαν ἐλλείψει τῶν ἔργων» (1260 a, 34-36), κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, λέγομεν, αἴτιος τῆς τοιαύτης ἀρετῆς τῷ δούλῳ ἐστὶν οὐχ ὁ δεσπότης, ἀλλ' ὁ τὴν διδασκαλικὴν τῶν ἔργων ἔχων (οἷος εἶναι ὁ ἐπίτροπος). Ἐν δὲ τῷ προκειμένῳ χωρίῳ λέγεται τοὐναντίον: «φανερὸν ὅτι τῆς τοιαύτης ἀρετῆς αἴτιον εἶναι δεῖ τῷ δούλῳ *τὸν δεσπότην*, ἀλλ' *οὐ τὸν* τὴν διδασκαλικὴν ἔχοντα τῶν ἔργων». Θεραπεύεται δὲ ἄριστα τὸ χωρίον καὶ ἡ προσήκουσα ἔννοια ἀποδίδοται κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἄλλοθι εἰρημένα, ἅπερ εὐθὺς παρατιθέμεθα, ἂν τὸ *οὐ* («ἀλλ' *οὐ* τὸν κτλ.») μετατεθῇ πρὸ τοῦ: *τὸν δεσπότην* («*οὐ τὸν δεσπότην*»). Λέγει δὲ ὁ Ἀριστοτέλης περὶ τῆς δεσποτικῆς τάδε: «δεσποτικὴ δ' ἐπιστήμη ἐστὶν ἡ χρηστικὴ δούλων. ὁ γὰρ δεσπότης οὐκ ἐν τῷ κτᾶσθαι τοὺς δούλους, ἀλλ' ἐν τῷ χρῆσθαι δούλοις· ἔστι δ' αὕτη ἡ ἐπιστήμη *οὐδὲν μέγα ἔχουσα οὐδὲ σεμνόν*· ἃ γὰρ τὸν δοῦλον ἐπίστασθαι δεῖ ποιεῖν, *ἐκεῖνον δεῖ* ταῦτα ἐπίστασθαι ἐπιτάττειν. διὸ ὅσοις ἐξουσία μὴ αὐτοὺς κακοπαθεῖν, *ἐπίτροπος λαμβάνει ταύτην τὴν τιμήν*, αὐτοὶ δὲ πολιτεύονται ἢ φιλοσοφοῦσιν» (1255 b, 30-37) πρβλ. καὶ 1325 a, 25-27 «οὐδὲν γὰρ τό γε δούλῳ, ᾗ δοῦλος, χρῆσθαι σεμνόν· ἡ γὰρ ἐπίταξις ἡ περὶ τῶν ἀναγκαίων οὐδενὸς μετέχει τῶν καλῶν».

Β'

1261 a, 25-27 «τὸ μὲν γὰρ τῷ ποσῷ χρήσιμον, κἂν ᾖ τὸ αὐτὸ τῷ εἴδει (βοηθείας γὰρ χάριν ἡ συμμαχία πέφυκεν), ὥσπερ ἂν εἰ σταθμὸς πλεῖον ἑλκύσει...».

Ἀντὶ τοῦ: «ὥσπερ ἂν εἰ» καθ' ἡμᾶς ἀναγνωστέον: «*ὥσπερ ἂν* ⟨*εἴη*⟩»· οὕτω δὲ ἡ ἔννοια τοῦ χωρίου εὐοδοῦται καθ' ἡμᾶς ἄνευ ἑτέρας μεταβολῆς.

1263 b, 37 καὶ ἑφ. «καὶ τόν γε μέλλοντα παιδείαν εἰσάγειν, καὶ νομίζοντα διὰ ταύτης ἔσεσθαι τὴν πόλιν σπουδαίαν, ἄτοπον οἴεσθαι τοῖς τοιούτοις διορθοῦν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ἔθεσι καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ τοῖς νόμοις, ὥσπερ τὰ περὶ τὰς κτήσεις ἐν Λακεδαίμονι καὶ Κρήτῃ τοῖς συσσιτίοις ὁ νομοθέτης ἐκοίνωσεν».

Ἀντὶ τῆς γραφῆς «ἐκοίνωσεν» ὑπάρχει καὶ ἑτέρα «ἐκοινώνησεν»· ἀλλὰ καθ' ἡμᾶς οὐδετέρα τούτων ὀρθή· διὸ εἰκάζομεν ἀντὶ τοῦ «*ἐκοίνωσεν*» ἤτοι, «*ἐκαίνωσεν*» ἤ, «*ἐκαινοτόμησεν*», τὸ δέ: «*τοῖς συσσιτίοις*» τρέπομεν εἰς: «*τὰ περὶ τὰ συσσίτια*» καὶ ἀποκαθίσταμεν οὕτω τὸ χωρίον: «ὥσπερ τὰ περὶ τὰς κτήσεις ἐν Λακεδαίμονι καὶ Κρήτῃ ⟨*τὰ περὶ τὰ συσσίτια*⟩ ὁ νομοθέτης ⟨*ἐκαίνωσεν*, ἤ, ἐκαινοτόμησεν⟩». πρβλ. 1266 α, 33-35 «οὐδεὶς γὰρ οὔτε τὴν περὶ τὰ τέκνα κοινότητα καὶ τὰς γυναῖκας *κεκαινοτόμηκεν*, οὔτε περὶ τὰ (γράφε *τὰ περὶ τὰ*) συσσίτια τῶν γυναικῶν».

1261 b, 1-2 «ἅμα δὴ καὶ δίκαιον, εἴτ' ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον τῷ ἄρχειν».

Καθ' ἡμᾶς ἀναγνωστέον οὕτως: «⟨μηδὲ⟩» καὶ δίκαιον, εἴτ' ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον ⟨τὸ⟩ ἄρχειν, ..».

1264 a, 1-3 «δεῖ δὲ μηδέ τοῦτο αὐτὸ ἀγνοεῖν, ὅτι χρὴ προσέχειν τῷ πολλῷ χρόνῳ καὶ τοῖς πολλοῖς ἔτεσιν, ἐν οἷς οὐκ ἂν ἔλαθεν, εἰ ταῦτα καλῶς εἶχεν».

Τὸ: «*αὐτὸ*» ἢ ὅλως παρέλκει, ἤ, τὸ πιθανώτερον, ἀναγνωστέον ἀντὶ τοῦ: «*αὐτό*» 〈*αὐτὸν* ἢ αὐτοὺς〉 τουτέστι τὸν νομοθετοῦντα, ἢ τοὺς νομοθετοῦντας)· τὸ δὲ «*ταῦτα*» ἀναγνωστέον μετὰ τὸ ἔλαθε (οὐκ ἂν ἔλαθε ταῦτα, εἰ καλῶς εἶχεν).

Αὐτόθι στίχ. 38-39 «ἔστι δ' οὔτε εὑρεῖν ῥᾴδιον οὔτε τὸ διαφέρον μικρόν, τὸ ποίους τινὰς εἶναι τούτους».

'Αναγνωστ. ἀντὶ τοῦ: *ἔστι* «*ἔτι*», τὸ δὲ ἄρθρον «*τὸ*» πρὸ τοῦ: «*ποίους*» περιττόν, (πρβλ. 1287 b, 7).

1264 b, 19-22 «οὐ γὰρ τῶν αὐτῶν τὸ εὐδαιμονεῖν,ὧνπερ τὸ ἄρτιον· τοῦτο μὲν γὰρ ἐνδέχεται τῷ ὅλῳ ὑπάρχειν, τῶν δὲ μερῶν μηδετέρῳ, τὸ δὲ εὐδαιμονεῖν ἀδύνατον».

'Αναγνωστέον καθ' ἡμᾶς ὡς ἑξῆς τὸ χωρίον:

«οὐ γὰρ 〈ταὐτὸν〉 τὸ εὐδαιμονεῖν, 〈ὥσπερ〉 τὸ ἄρτιον· τοῦτο μὲν γὰρ ἐνδέχεται τῷ ὅλῳ ὑπάρχειν, τῶν δὲ μερῶν μηδετέρῳ, τὸ δὲ εὐδαιμονεῖν ἀδύνατον».Ὅτι δὲ οὕτω πρέπει τὸ χωρίον νὰ ἀναγνωσθῇ, αὐτὰ τὰ ἡγούμενα καὶ τὰ ἑπόμενα εἰς τοῦτο πείθουσι, καὶ ὁ ἀνώνυμος δὲ σχολιαστὴς οὕτω φαίνεται ἐξ ὧν γράφει ὅτι ἀνέγνωσεν· ἔχουσι δὲ τὰ ὑπ' αὐτοῦ παραδεδομένα οὕτως: «οὐχ ὥσπερ ἔχει ὁ ἄρτιος ἀριθμὸς οὕτως ἔχει καὶ τὸ εὐδαιμονεῖν· τοῦ μὲν γὰρ ἀρτίου ἀριθμοῦ τὰ μέρη περιττά εἰσιν οἷον τοῦ δύο, τὸ δὲ ὅλον ἄρτιον».

1265 a, 26-28 «ὅμως οὐδὲν ἧττον δεῖ φοβεροὺς εἶναι τοῖς πολεμίοις, μὴ μόνον ἐλθοῦσιν εἰς τὴν χώραν, ἀλλὰ καὶ ἀπ[ελθ]οῦσιν».

'Αντὶ τῶν «ἐλθοῦσιν» καὶ «ἀπελθοῦσιν», ἢ κατ' ἄλλους: ἀποῦσιν ἡμεῖς εἰκάζομεν «*ἐπιοῦσιν*» καὶ «ἀπιοῦσιν»· πρβλ. 1267 a, 25 «οἱ δ' ἔχοντες ἀμύνειν οὐ δυνήσονται τοὺς ἐπιόντας».

1265 b, 19-20 «φησὶ γὰρ δεῖν, ὥσπερ ἐξ ἑτέρου τὸ στημόνιον ἐρίου γίνεται τῆς κρόκης, οὕτω καὶ τοὺς ἄρχοντας ἔχειν δεῖν πρὸς τοὺς ἀρχομένους».

Τὸ μετὰ τὸ *γὰρ δεῖν* εἶναι περιττόν· διότι, ὡς τοῖς πᾶσι δῆλον, ἡ σύνταξις ἔχει ὡς ἑξῆς: «φησὶ γάρ, — καὶ τοὺς ἄρχοντας ἔχειν δεῖν κτλ.». Ἀντὶ δὲ τοῦ *δεῖν* ἡμεῖς ὑποπτεύομεν ὅτι ἦν *δή*.

1266 b, 33-35 «οὐδεὶς γὰρ οὔτε τὴν περὶ τὰ τέκνα κοινότητα καὶ τὰς γυναῖκας ἄλλος κεκαινοτόμηκεν».

Ἀντὶ τοῦ *ἄλλος*, ἀνθ' οὗ ὁ ἡμέτερος Κοραῆς ἤκασεν *ὅλως*, ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ τὸ: ⟨ἄλλως⟩.

1269 b, 19-22 «ὅλην γὰρ τὴν πόλιν ὁ νομοθέτης εἶναι βουλόμενος καρτερικήν, κατὰ μὲν τοὺς ἄνδρας τοιοῦτος ἐστίν, ἐπὶ δὲ τῶν γυναικῶν ἐξημέληκεν».

Ἀναγνωστέον: «*περὶ* δὲ τῶν γυναικῶν» ἀντὶ «*ἐπὶ* δὲ τῶν γυναικῶν»· πρβλ. Ἠθ. Νικομ. σελ. 198. 27-30: «ἐν μόνῃ δὲ τῇ Λακεδαιμονίων πόλει μετ' ὀλίγων ὁ νομοθέτης ἐπιμέλειαν δοκεῖ πεποιῆσθαι τροφῆς τε καὶ ἐπιτηδευμάτων· ἐν δὲ ταῖς πλείσταις τῶν πόλεων ἐξημέληται *περὶ* τῶν τοιούτων».

1269 b, 34-37 «χρησίμου δ' οὔσης τῆς θρασύτητος πρὸς οὐδὲν τῶν ἐγκυκλίων· ἀλλ' εἴπερ, πρὸς τὸν πόλεμον, βλαβερώταται καὶ πρὸς ταῦθ' αἱ τῶν Λακώνων (γυναῖκες) ἦσαν».

Καὶ ἄλλοι πρὸ ἡμῶν ἤκασαν ἀντὶ τῶν: «*ἀλλ' εἴπερ*», *ἀλλ'* ⟨*ἤπερ*⟩ πρὸς τὸν πόλεμον· καθ' ἡμᾶς δὲ ἀντὶ τούτων ἀναγνωστέον: *ἀλλ'* ⟨*ἢ τὰ*⟩ πρὸς τὸν πόλεμον (τ. ἔ. ἀλλ' ἢ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον, καθὼς τοῦτο δῆλον ἐκ τῶν εὐθὺς ἐπιφερομένων: «βλαβερώταται καὶ *πρὸς ταῦθ'* αἱ τῶν Λακώνων ἦσαν».

1271 a, 26-27 «οὐ καλῶς δ' οὐδὲ περὶ τὰ συσσίτια τὰ καλούμενα φιδίτια νενομοθέτηται τῷ καταστήσαντι πρῶτον».

Μετὰ τὸ «οὐδὲ» ἐξέπεσε τὸ ἄρθρον «*τὰ*»· «οὐδὲ τὰ περὶ τὰ συσ-

σίτια»· πρβλ. 1272 a, 26: «ὅτι δὴ τὰ περὶ τὰ συσσίτια βέλτιον τέτακται τοῖς Κρησὶν ἢ τοῖς Λάκωσι φανερόν».

1273 b, 21-24 «νῦν δέ, ἂν ἀτυχία γένηταί τις καὶ τὸ πλῆθος ἀποστῇ τῶν ἀρχομένων, οὐδὲν ἔστι φάρμακον διὰ τῶν νόμων τῆς ἡσυχίας».

Ὑποπτεύομεν, ὅτι ἀντί: «*τῆς ἡσυχίας*» ἔκειτο: «⟨*τῆς ἀτυχίας*⟩» τ. ἔ. οὐδὲν ἔστι φάρμακον τῆς ἀτυχίας διὰ τῶν νόμων. Διότι κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη μόνιμοι αἱ πολιτεῖαι γίνονται διὰ τοὺς νομοθέτας, οἵτινες οὕτως ἐξ ἀρχῆς νομοθετοῦσιν, ὥστε αἱ στάσεις νὰ προλαμβάνωνται οὐχὶ δι' ἔργων τύχης, ἀλλὰ διὰ τῶν νόμων· νῦν δὲ διὰ τῶν νόμων οὐδὲν ἔστι φάρμακον τῆς ἀτυχίας, ἐὰν τοιαύτη γένηταί τις καὶ ἀποστῇ τὸ πλῆθος τῶν ἀρχομένων· (πρβλ. 1284 b, 17-18: «βέλτιον μὲν οὖν τὸν νομοθέτην ἐξ ἀρχῆς οὕτω συστῆσαι τὴν πολιτείαν, ὥστε μὴ δεῖσθαι τοιαύτης ἰατρείας»· καὶ 1320 a, 35 κέφεξ. καὶ 1320 b, 5 κέξ.

1274 a, 18-19 «τὰς δ' ἀρχὰς ἐκ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν εὐπόρων κατέστησε πάσας».

Τὸ χωρίον τοῦτο δι' οὐδὲν ἄλλο ἐνταῦθα παρατιθέμεθα, ἢ διότι, ὡς νομίζομεν, δι' αὐτοῦ θεραπεύεται χωρίον τι τῆς Ἀθηναίων πολιτείας, ἐν ᾧ ὑπάρχει κενόν, ἄλλως ὑπ' ἄλλων συμπληρούμενον. Ἔχει δὲ τὸ χωρίον ἐκεῖνο κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Blass (κεφ. VII, σελ. 8, 14) ὡς ἑξῆς: «κατεκύρωσε δὲ τοὺς νόμους εἰς ἑκατὸν ἔτη καὶ διέταξε τὴν πολιτείαν τόνδε τὸν τρόπον· τιμήματα διεῖλεν εἰς τέτταρα τέλη, καθάπερ διῄρητο καὶ πρότερον, εἰς πεντακοσιομέδιμνον καὶ ἱππέα καὶ ζευγίτην καὶ θῆτα [καὶ] τὰς [[μεγίστας]] ἀρχὰς ἀπένειμεν ἄρχειν ἐκ πεντακοσιομεδίμνων καὶ ἱππέων καὶ ζευγιτῶν, τοὺς ἐννέα ἄρχοντας καὶ τοὺς ταμίας καὶ τοὺς πωλητὰς καὶ τοὺς ἕνδεκα καὶ τοὺς κωλακρέτας, ἑκάστοις ἀνάλογον τῷ μεγέθει τοῦ τιμήματος ἀποδιδοὺς τὴν ἀρχήν. Τοῖς δὲ τὸ θητικὸν τελοῦσιν ἐκκλησίας καὶ δικαστηρίων μετέδωκε μόνον». Ὁ μὲν Blass εἰς τὰ «τὰς μεγίστας ἀρχὰς» σημειοῦται τοῦτο: «τὰς μὲν οὖν ἀρχὰς Kenyon rell., non

recte· verum aut *μεγίστας* (quod legi posse concedit Kenyon) delendum, aut in sequentibus complura mutanda»· ὁ δὲ ἡμέτερος κ. Π. Ν. Παπαγεωργίου, ὃς τὴν ἀρίστην συνεβάλετο συμβολὴν εἰς τὴν Ἀριστ. Ἀθηναίων πολιτείαν, νομίζει, «ὅτι ἐν τῷ παπύρῳ γεγραμμένον κεῖται οὐχὶ ΜΕΓΙϹΤΑϹ ἀλλὰ ΜΕΝΤΑϹ, ὅθεν ἐξαλειφομένου τοῦ ΤΑϹ ὡς κακῶς ἐπανειλημμένου ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως ἐκ τοῦ πρώτου «τὰς», ὅπως μυριάκις συνέβη ἐν τῷ παπύρῳ, γραπτέον: «καὶ τὰς μὲν ἀρχὰς ἀπένειμεν ἄρχειν κτλ.». Ἀθην. τόμ. Δ' σελ. 531). Ἡμεῖς, ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ εἰρημένου χωρίου τῶν Πολιτικῶν, νομίζομεν, ὅτι ἄριστα συμπληροῦται τὸ χάσμα ἐκεῖνο, ἂν ἀντὶ τῶν «τὰς [[μεγίστας]] ἀρχὰς» ἀναγνωσθῇ: ⟨*πάσας μὲν τὰς*⟩ ἀρχάς».

1274 b, 19-20 «νόμος δ' ἴδιος αὐτοῦ τὸ τοὺς μεθύοντας, ἄν τι πταίσωσι, πλείω ζημίαν ἀποτίνειν τῶν νηφόντων».

Ἀντὶ τοῦ: *πταίσωσι* εὕρηται καὶ γραφή: *τυπτήσωσι*· ταύτην ἡμεῖς προτιμῶντες ἀναγινώσκομεν οὕτως:

«νόμος δ' ἴδιος αὐτοῦ τὸ τοὺς μεθύοντας, ἄν ⟨τινα⟩ τυπτήσωσι, πλείω ζημίαν ἀποτίνειν τῶν νηφόντων».

Γ'

1275 a, 33-34 «ὁ μὲν οὖν μάλιστ' ἂν ἐφαρμόσας πολίτης ἐπὶ πάντας τοὺς λεγομένους πολίτας σχεδὸν τοιοῦτος ἐστίν».

Νομίζομεν, ὅτι ἀρχικῶς ὡς ἑξῆς εἶχε τὸ χωρίον: «*ὃ* μὲν οὖν μάλιστ' ἂν *ἐφαρμόσειεν* ἐπὶ πάντας τοὺς λεγομένους πολίτας *τοιοῦτον* ἐστίν». Διότι, δηλώσας ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς ἀνωτέρω τὸ κυριώτατον γνώρισμα τοῦ πολίτου, ὅπερ δύναται ἐπὶ πάντας τοὺς λεγομένους πολίτας νὰ ἐφαρμόσῃ, νῦν κεφαλαιούμενος λέγει: «ὃ μὲν οὖν κλ.».

1275 a, 23-24 «πολίτης δ' ἁπλῶς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ὁρίζεται μᾶλλον ἢ τῷ μετέχειν [κρίσεως καὶ] ἀρχῆς».

Ἀντὶ τοῦ: «*μᾶλλον* ἢ τῷ» μὴ ἀναγνωστέον ⟨*ἀλλ'*⟩ ἢ τῷ..;

Αὐτόθι 23-26 «τῶν δ' ἀρχῶν αἵ μέν εἰσι διῃρημέναι κατὰ χρόνον, ὥστ' ἐνίας μὲν ὅλως δὶς τὸν αὐτὸν οὐκ ἔξεστιν ἄρχειν, ἢ διὰ τινῶν ὡρισμένων χρόνων· ὁ δ' ἀόριστος, οἷον ὁ δικαστὴς καὶ ἐκκλησιαστής».

Ἀντὶ μὲν τῶν: «ἢ διὰ τινῶν ὡρισμένων χρόνων» ἀναγνωστέον καθ' ἡμᾶς: «⟨*τινὰς δὲ δι'*⟩ ὡρισμένων χρόνων, ἤ: ⟨ἐνίας δὲ⟩ διὰ τινῶν ὡρισμένων· ἀντὶ δὲ τῶν: «ὁ δ' ἀόριστος» ⟨«*αἱ δ' ἀόριστοι*»⟩· πρβλ. 1299 a, 6 «οἵ μὲν γὰρ ἑξαμήνους, οἵ δὲ δι' ἐλάττονος, οἵ δ' ἐνιαυσίας, οἵ δὲ πολυχρονιωτέρας ποιοῦσι τὰς ἀρχάς».

Αὐτόθι στίχ. 21-26 «ὁρίζονται δὲ πρὸς τὴν χρῆσιν πολίτην τῶν ἐξ ἀμφοτέρων πολιτῶν καὶ μὴ θατέρου μόνον, οἷον πατρὸς ἢ μητρός, οἱ δὲ καὶ τοῦτ' ἐπὶ πλέον ζητοῦσιν, οἷον ἐπὶ πάππους δύο ἢ τρεῖς ἢ πλείους· οὕτω δ' ὁριζομένων πολιτικῶς καὶ ταχέως, ἀποροῦσί τινες τὸν τρίτον ἐκεῖνον ἢ τέταρτον πῶς ἔσται πολίτης».]

Ἀντὶ τῶν: «καὶ τοῦτ' ἐπὶ πλέον» ἀναγνωστέον καθ' ἡμᾶς ἤ: «*καὶ* ⟨*ἔτ'*⟩ *ἐπὶ πλέον*», ἤ: «*καὶ* ⟨*τούτου*⟩ ἐπὶ πλέον». Ἀντὶ δὲ τῶν: «ὁριζομένων πολιτικῶς καὶ ταχέως, ἀποροῦσι» εἰκάζομεν: «ὁριζομένων ⟨*παχυλῶς*⟩, ταχέως ἀποροῦσί τινες» ἤ, τὸ πιθανώτερον,: «ὁριζομένων ⟨*τὸν πολίτην*⟩, ⟨ταχέως⟩ ἀποροῦσί τινες».

Αὐτόθι στίχ. 34-37 «ἀλλ' ἴσως ἐκεῖνο μᾶλλον ἔχει ἀπορίαν, ὅσοι μετέσχον μεταβολῆς γενομένης πολιτείας, οἷον Ἀθήνησιν ἐποίησε Κλεισθένης μετὰ τὴν τῶν τυράννων ἐκβολήν· πολλοὺς γὰρ ἐφυλέτευσε ξένους καὶ δούλους μετοίκους».

Ὅτι μετὰ τά: «ἐκεῖνο μᾶλλον ἔχει ἀπορίαν, ὅσοι» δὲν ἔχει ἡ σύνταξις ὁμαλῶς, δῆλον· πλὴν δὲ τοῦ: «*ἐκεῖνο*» φέρονται καὶ αἱ ἑξῆς γραφαί: *ἐκείνην*, *ἐκείνη*. Ἡμεῖς ὑποπτεύομεν, ὅτι μετὰ τὴν λέξιν «ἀπορίαν» παρελείφθη πρότασίς τις, ἀποτελοῦσα τὸ ἀντικείμενον περὶ ὃ ἡ ἀπορία: «ἐκεῖνο μᾶλλον ἔχει ἀπορίαν». Ἂν δὲ ἡ εἰκασία ἡμῶν εἶναι ὀρθή, τολμῶμεν νὰ συμπληρώσωμεν τὴν πρότασιν ταύτην οὕτως: «ἐκεῖνο μᾶλλον ἔχει ἀπορίαν, ⟨*εἰ ἄρα πολίτας φατέον τούτους εἶναι*⟩, ὅσοι». Ὁ Ἀριστοτέλης δηλαδή, ἐν τοῖς ἡγουμένοις δηλώσας τὸ κυριώτατον γνώρισμα τοῦ πολίτου, μετὰ ταῦτα ἐπεξέρχεται τὰς ἀπορίας, ἃς ἔχει ὁ τοῦ πολίτου διορισμός, διδοὺς ἅμα καὶ τὴν λύσιν· ἐνταῦθα δὲ προστίθησιν, ὅτι: «ἴσως ἔχει ἀπορίαν ἐκεῖνο μᾶλλον», ἂν δῆλον ὅτι πρέπει νὰ ὀνομάσῃ τις πολίτας ἐκείνους, ὅσοι μετὰ γενομένην μεταβολὴν ἐπολιτογραφήθησαν, οἷοι εἶναι οὗτοι, οὓς ἐποίησεν Ἀθήνησιν ὁ Κλεισθένης μετὰ τὴν τῶν τυράννων ἐκβολήν· ἐπιλύει δὲ τὴν ἀπορίαν ἀποφαινόμενος, ὅτι καὶ οὗτοι εἶναι πολῖται· «δῆλον, λέγει, *ὅτι πολίτας μὲν εἶναι φατέον καὶ τούτους*», (1276 a, 5-9)· πρβλ. 1275 a, 5-23 καὶ 1279 a, 31.

1277 a, 25-27 «ἀλλὰ μὴν ἐπαινεῖταί γε τὸ δύνασθαι ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι, καὶ πολίτου δοκίμου ἡ ἀρετὴ εἶναι τὸ δύνασθαι καὶ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι καλῶς».

Ἀντὶ τῶν: «καὶ πολίτου δοκίμου ἡ ἀρετὴ εἶναι» ἡμεῖς εἰκάζομεν ὅτι πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ οὕτω: «καὶ πολίτου ⟨*δ' ὁμοίως*⟩ ἡ ἀρετὴ ⟨*ἐστί*⟩. Εἰς τὴν μεταβολὴν δὲ ταύτην πείθουσιν ἡμᾶς τά τε ἡγούμενα καὶ τὰ ἑπόμενα· πρβλ. αὐτόθ. στίχ 20-23 καὶ 28-29 καὶ 1277 b, 15-16. 1332 b, 41 κέξ.

1277 a, 29 «ἐπεὶ οὖν ποτε δοκεῖ ἀμφότερα καὶ οὐ ταὐτὰ δεῖν τὸν ἄρχοντα μανθάνειν καὶ τὸν ἀρχόμενον, τὸν δὲ πολίτην ἀμφότερ' ἐπίστασθαι καὶ μετέχειν ἀμφοῖν, ** κἀντεῦθεν ἂν κατίδοι τις».

Ἀντὶ τοῦ «*ἐπεὶ*» ὃ μὲν ᾔκασεν «*ἕως*», ὃ δέ, «*εἰ μέν*», ὁ δὲ ἀοίδιμος Κοραῆς «*ὅτι*», ἄλλος δὲ ἄλλο· ὁ δὲ Susem. σημειοῦται τάδε.

«*εἰ* nisi potius est post 32 *ἀμφοῖν* major lacuna». Καλῶς καθ' ἡμᾶς ἔχει τὸ χωρίον καὶ οὐδὲν μετὰ τὸ «*ἀμφοῖν*» ὑπάρχει χάσμα, ἂν ἀντὶ τοῦ: «*ἐπεὶ*» ἀναγνωσθῇ «*πῶς*». Καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, δύναταί τις νὰ κατίδῃ, *πῶς ποτε* δοκεῖ ἀμφότερα κ.τ.λ. πρβλ. 1277 β, 30 «*πότερον* μὲν οὖν ἡ αὐτὴ ἀρετὴ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ πολίτου σπουδαίου ἢ ἑτέρα, καὶ *πῶς* ἡ αὐτὴ καὶ *πῶς* ἑτέρα, φανερὸν ἐκ τούτων»· καὶ 1276 α, 17 «ἔοικε δ' ὁ λόγος [οἰκεῖος] εἶναι τῆς ἀπορίας ταύτης, *πῶς ποτε* χρὴ λέγειν κτλ.».

1277 b, 20-25 «ὥσπερ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἑτέρα σωφροσύνη καὶ ἀνδρεία (δόξαι γὰρ εἶναι δειλὸς ἀνήρ, εἰ οὕτως ἀνδρεῖος εἴη ὥσπερ γυνὴ ἀνδρεία, καὶ γυνὴ ἀ κ ό λ α σ τ ο ς, εἰ οὕτω κοσμία εἴη ὥσπερ ὁ ἀνὴρ ὁ ἀγαθός, ἐπεὶ καὶ οἰκονομία ἑτέρα ἀνδρὸς καὶ γυναικός· τοῦ μὲν γὰρ κτᾶσθαι, τῆς δὲ φυλάττειν ἔργον ἐστίν)».

Ἐν οὐδενὶ τῶν κωδίκων κατὰ τὰ παρατεθειμένα ἐν ταῖς κριτικαῖς σημειώσεσι τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Susemihl ἐκδόσεως τῶν Πολιτικῶν φέρεται ἡ γραφή: «*ἀκόλαστος*», ἀλλ' ἀντὶ ταύτης ἐν ἄλλοις μὲν κεῖται ἡ: «*ἄλαλος*», ἐν ἄλλοις δὲ ἡ: «*λάλος*», ἔν τισι δὲ καὶ αἱ: «ἄλλος» «ἄλλως»· πρῶτος δὲ ὁ Schmidt ἔγνω, ὅτι ἡ ἐν τοῖς κώδιξι κειμένη λέξις «λάλος» εἶναι λελωβημένη, σημειωσάμενος τάδε: «*λάλος* falsum esse aperte demonstrant sequentia 24· ἐπεὶ — 25. ἐστίν: *prodiga* igitur potius mulier est, quam requirat sententia: viro enim aquirenti major sumptus conceditur, mulierem, quippe quam servare rem familiarem deceat, prodigam appellamus, cum conjugis sumptus æquat». Κατὰ ταῦτα δὲ ὁ κ. Susemihl ἀντὶ τοῦ «λάλος» ἤκασεν «*ἀκόλαστος*» καὶ οὕτως ἔγραψεν ἐν τῇ γ' ἐκδόσει, ἀντὶ τοῦ ἐν τῇ α': «*ἄλαλος*». Ὅτι δὲ ἡ ἀρχικὴ γραφὴ ἦν «*λάλος*», πείθουσιν ἡμᾶς εἰς τοῦτο οὐ μόνον αἱ διάφοροι γραφαί: «*ἄλλος*» καὶ «*ἄλλως*», αἵτινες οὐδὲν ἄλλο μαρτυροῦσιν, ἢ ὅτι προφανῶς οὐχὶ ὀρθῶς ἀνεγνώσθη καὶ ἡμαρτημένως ἐγράφη ἡ λέξις «λάλος», ἀλλὰ καὶ ὁ ἕτερος τῶν λατινιστὶ μεταφρασάντων τὰ Πολιτικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, «*loquax*» μεθερμηνεύσας. Εἰς δὲ τὴν γραφὴν «*ἄλαλος*» ἀφορμὴν ἔδωκε τό: «*ἂν*» τὸ πρὸ τοῦ «*λά-*

λος»· διότι ἀρχικῶς ἡ γραφὴ καθ' ἡμᾶς εἶχεν οὑτωσί: «καὶ γυνὴ *ἂν λάλος*» (τ. ἔστι δόξαι εἶναι)· τὸ δὲ «*ἂν*» συναναγνωσθὲν κακῶς μετὰ τοῦ «*λάλος*» παρήγαγε τό: «*ἄλαλος*». Ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν, ἅπερ ἀλλαχοῦ ὁ Ἀριστοτέλης λέγει, εἰκάζομεν, ὅτι ἀρχικῶς οὕτως ἔκειτο: «*ἂν λάλος*»· πρβλ. 1260 a, 21 «καὶ οὐχ ἡ αὐτὴ σωφροσύνη γυναικὸς καὶ ἀνδρός, οὐδ ἀνδρεία καὶ δικαιοσύνη, καθάπερ ᾤετο Σωκράτης, ἀλλ' ἣ μὲν *ἀρχικὴ ἀνδρεία*, ἣ δ' *ὑπηρετική*, ὁμοίως δ' ἔχει καὶ περὶ *τὰς ἄλλας*. δῆλον δὲ τοῦτο καὶ κατὰ μέρος μᾶλλον ἐπισκοποῦσιν· καθόλου γὰρ οἱ λέγοντες ἐξαπατῶσιν ἑαυτοὺς ὅτι τὸ εὖ ἔχειν τὴν ψυχὴν ἀρετή, ἢ τὸ ὀρθοπραγεῖν, ἤ τι τῶν τοιούτων· *πολὺ γὰρ ἄμεινον λέγουσιν* οἱ ἐξαριθμοῦντες τὰς ἀρετάς, ὥσπερ Γοργίας, τῶν οὕτως ὁριζομένων· διὸ δή, ὥσπερ ὁ ποιητὴς εἴρηκε περὶ γυναικός, οὕτω νομίζειν ἔχειν περὶ πάντων·

«γυναικὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει»,

ἀλλ' ἀνδρὶ οὐκέτι (γραπτέον οὐκ ἔστι) τοῦτο». Καὶ τὸ ἡμέτερον δὲ χωρίον συμφώνως πρὸς τὰ ἐν τῷ ἀνωτέρω ἐκτεθειμένα θὰ ἔχῃ, ἂν ἀποκατασταθῇ ἡ ἀρχικὴ γραφή: «*ἂν λάλος*»· διότι καὶ ἐν τούτῳ ταὐτὰ πρὸς ἐκεῖνο ἀναπτύσσων ὁ Ἀριστοτέλης λέγει: «ὥσπερ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἑτέρα σωφροσύνη καὶ ἀνδρεία—ἐπεὶ καὶ οἰκονομία ἑτέρα ἀνδρὸς ἢ γυναικός». Κατὰ ταῦτα τὸ ὅλον χωρίον ἔχει καθ' ἡμᾶς οὕτως: «ὥσπερ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἑτέρα σωφροσύνη καὶ ἀνδρεία (δόξαι γὰρ ἂν εἶναι δειλὸς ἀνήρ, εἰ οὕτως ἀνδρεῖος εἴη, ὥσπερ γυνὴ ἀνδρεία, καὶ γυνὴ *ἂν λάλος* (τ. ἔστι δόξαι εἶναι), εἰ οὕτω κοσμία εἴη, ὥσπερ ὁ ἀνὴρ ὁ ἀγαθός), ἐπεὶ καὶ οἰκονομία ἑτέρα ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς (τοῦ μὲν γὰρ κτᾶσθαι, τῆς δὲ φυλάττειν ἔργον ἐστίν)».

Αὐτόθι στίχ. 32 «περὶ δὲ τὸν πολίτην ἔτι λείπεταί τις τῶν ἀποριῶν. ὡς ἀληθῶς γὰρ πότερον πολίτης ἐστὶν ᾧ κοινωνεῖν ἔξεστιν ἀρχῆς, ἢ καὶ τοὺς βαναύσους πολίτας θετέον; εἰ μὲν οὖν καὶ τούτους θετέον οἷς μὴ μέτεστιν ἀρχῶν, οὐχ οἷόν τε παντὸς εἶναι πολίτου τὴν τοιαύτην ἀρετὴν (οὗτι γὰρ πολίτης)».

Εἰς τά: («οὗτος γὰρ πολίτης») δικαίως προσέκρουσεν ὁ Schne

der· ὁ δὲ Thurot ἤκασεν: «οὗτος γὰρ πολίτης ⟨ἀγαθὸς ὁ δυνάμενος ἄρχειν⟩. Ἡμεῖς, νομίζοντες, ὅτι ταῦτα δὲν προσήκουσιν ἐνταῦθα, μετατίθεμεν εἰς τὸν στίχ. 35 εὐθὺς μετὰ τό: «*ἔξεστιν ἀρχῆς*» καὶ ἀναγινώσκομεν οὕτως: «. . . πότερον πολίτης ἐστὶν ᾧ κοινωνεῖν ἔξεστιν ἀρχῆς (οὗτος γὰρ πολίτης), ἢ καὶ τοὺς βαναύσους κτλ.».

1278 a, 14 «αὐτὸ γὰρ φανὲν τὸ λεχθὲν ποιεῖ δῆλον». Ἀντὶ τοῦ: «*φανὲν*» εἰκάζομεν ἡμεῖς τά: «*ὡς ἔφαμεν*» ἤ, «*φαμέν*».

1279 b, 16 - 1280 a, 6 «ἔστι δὲ τυραννὶς μὲν μοναρχία, καθάπερ εἴρηται, δεσποτικὴ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ὀλιγαρχία δ' ὅταν ὦσι κύριοι τῆς πολιτείας οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες, δημοκρατία δὲ τοὐναντίον ὅταν οἱ μὴ κεκτημένοι πλῆθος οὐσίας ἀλλ' ἄποροι. πρώτη δ' ἀπορία πρὸς τὸν διορισμὸν ἐστίν. εἰ γὰρ εἶεν οἱ πλείους ὄντες εὔποροι κύριοι τῆς πόλεως, δημοκρατία δέ ἐστιν ὅταν ᾖ κύριον τὸ πλῆθος, ὁμοίως δὲ πάλιν κἂν εἴπου συμβαίνει τοὺς ἀπόρους ἐλάττονας μὲν εἶναι τῶν εὐπόρων, κρείττους δ' ὄντας κυρίους εἶναι τῆς πολιτείας, ὅπου δ' ὀλίγον κύριον πλῆθος, ὀλιγαρχίαν εἶναι φασίν· οὐκ ἂν καλῶς δόξειεν διωρίσθαι περὶ τῶν πολιτειῶν. ἀλλὰ μὴν κἂν ⟨εἴ⟩ τις συνθεὶς τῇ μὲν εὐπορίᾳ τὴν ὀλιγότητα, τῇ δ' ἀπορίᾳ τὸ πλῆθος οὕτω προσαγορεύοι τὰς πολιτείας, ὀλιγαρχίαν μὲν ἐν ᾗ τὰς ἀρχὰς ἔχουσιν οἱ εὔποροι ὀλίγοι τὸ πλῆθος ὄντες, δημοκρατίαν δὲ ἐν ᾗ οἱ ἄποροι πολλοὶ τὸ πλῆθος ὄντες· ἄλλην ἀπορίαν ἔχει. τίνας γὰρ ἐροῦμεν τὰς ἄρτι λεχθείσας πολιτείας, τὴν ἐν ᾗ πλείους εὔποροι καὶ ἐν ᾗ ἐλάττους οἱ ἄποροι, κύριοι δ' ἑκάτεροι τῶν πολιτειῶν, εἴπερ μηδεμία ἄλλη πολιτεία παρὰ τὰς εἰρημένας ἐστίν; ἔοικε τοίνυν ὁ λόγος ποιεῖν δῆλον ὅτι τὸ μὲν ὀλίγους ἢ πολλοὺς εἶναι κυρίους συμβεβηκός ἐστιν, τὸ μὲν ταῖς ὀλιγαρχίαις τὸ δὲ ταῖς δημοκρατίαις, διὰ τὸ τοὺς μὲν εὐπόρους ὀλίγους, πολλοὺς δ' εἶναι τοὺς ἀπόρους πανταχοῦ (διὸ καὶ οὐ συμβαίνει ⟨διὰ⟩ τὰς ῥηθείσας αἰτίας γίνεσθαι διαφοράς), ᾧ δὲ δια-

φέρουσιν ἥ τε δημοκρατία καὶ ἡ ὀλιγαρχία ἀλλήλων, πενία καὶ πλοῦτός ἐστιν, καὶ ἀναγκαῖον μέν, ὅπου ἂν ἄρχωσι διὰ πλοῦτον ἄν τ' ἐλάττους ἄν τε πλείους, εἶναι ταύτην ὀλιγαρχίαν, ὅπου δ' οἱ ἄποροι, δημοκρατίαν, ἀλλὰ συμβαίνει, καθάπερ εἴπομεν, τοὺς μὲν ὀλίγους εἶναι τοὺς δὲ πολλούς· εὐποροῦσι μὲν γὰρ ὀλίγοι, τῆς δὲ ἐλευθερίας μετέχουσι πάντες· δι' ἃς αἰτίας ἀμφισβητοῦσιν ἀμφότεροι τῆς πολιτείας».

Ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον ὅλον σχεδὸν τὸ 8 κεφάλ. ἐνταῦθα νὰ παραθώμεθα, ὅπως ἐν ὄψει τοῦτο ἔχοντες οἱ ἐπαίοντες ἀσφαλῶς αὐτοὶ κρίνωσι περὶ τῆς ὀρθότητος ἢ μὴ τῶν μεταβολῶν, αἵτινες καθ' ἡμᾶς ἐκρίθησαν ἀναγκαῖαι πρὸς κατανόησιν αὐτοῦ νὰ ἐπενεχθῶσιν. Τὸ ἀνωτέρω λοιπὸν χωρίον ἔχει καθ' ἡμᾶς ὡς ἑξῆς, παραλειπομένης χάριν συντομίας οἱασδήποτε παρατηρήσεως:

«ἔστι δὲ τυραννὶς μὲν μοναρχία, καθάπερ εἴρηται, δεσποτικὴ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ὀλιγαρχία δ', ὅταν ὦσι κύριοι τῆς πολιτείας οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες, δημοκρατία δὲ τοὐναντίον, ὅταν τὸ μὴ *κεκτημένον οὐσίας πλῆθος*, ἀλλ' *ἄπορον*. πρώτη δ' ἀπορία πρὸς (περί;) τὸν διορισμόν ἐστιν. εἰ γὰρ εἶεν οἱ πλείους, ὄντες εὔποροι, κύριοι τῆς πόλεως, δημοκρατία δέ ἐστιν, ὅταν ᾖ κύριον τὸ πλῆθος, ὁμοίως δὲ πάλιν, *κἂν* (=καὶ ἄν) που *συμβαίνῃ* τοὺς ἀπόρους, ἐλάττους μὲν τῶν εὐπόρων, κρείττους δ' ὄντας, κυρίους εἶναι τῆς πολιτείας, ὅπου δ' ὀλίγον τὸ *πλῆθος κύριον*, ὀλιγαρχίαν εἶναί φασιν, οὐκ ἂν καλῶς δόξειεν διωρίσθαι τὰ περὶ τῶν πολιτειῶν. ἀλλὰ μήν, κἄν τις, συνθεὶς τῇ μὲν εὐπορίᾳ τὴν ὀλιγότητα, τῇ δ' ἀπορίᾳ τὸ πλῆθος, οὕτω *προσαγορεύῃ τὴν πολιτείαν*, ὀλιγαρχίαν μὲν ἐν ᾗ τὰς ἀρχὰς ἔχουσιν οἱ εὔποροι, ὀλίγοι τὸ πλῆθος ὄντες, δημοκρατίαν δὲ ἐν ᾗ οἱ ἄποροι, πολλοὶ τὸ πλῆθος ὄντες, ἄλλην ἀπορίαν ἔχει. τίνας γὰρ ἐροῦμεν τὰς ἄρτι λεχθείσας πολιτείας, *ταύτην* ἐν ᾗ πλείους οἱ εὔποροι καὶ ἐν ᾗ ἐλάττους οἱ ἄποροι, κύριοι δ' ἑκάτεροι τῶν πολιτειῶν, εἴπερ μηδεμία ἄλλη πολιτεία παρὰ τὰς εἰρημένας ἐστίν; ἔοικε τοίνυν ὁ λόγος ποιεῖν δῆλον, ὅτι τὸ μὲν ὀλίγους, ἢ πολλοὺς εἶναι κυρίους συμβεβηκός ἐστιν, τὸ μὲν ταῖς ὀλιγαρχίαις, τὸ δὲ ταῖς δημοκρατίαις, διὰ τὸ τοὺς μὲν εὐπόρους ὀλίγους, πολλοὺς δ' εἶναι τοὺς ἀπόρους πανταχοῦ· διὸ καὶ οὐ συμ-

βαίνει τὰς ῥηθείσας αἰτίας γίνεσθαι διαφοράς· ᾧ δὲ διαφέρουσιν ἥ τε δημοκρατία καὶ ἡ ὀλιγαρχία ἀλλήλων, πενία καὶ πλοῦτός ἐστιν, καὶ ἀναγκαῖον μέν, ὅπου ἂν ἄρχωσι διὰ πλοῦτον ἄν τ' ἐλάττους, ἄν τε πλείους, εἶναι ταύτην ὀλιγαρχίαν, ὅπου δ' οἱ ἄποροι, δημοκρατίαν, ἀλλὰ συμβαίνει, καθάπερ εἴπομεν, τοὺς μὲν ὀλίγους εἶναι, τοὺς δὲ πολλούς· εὐποροῦσι μὲν γὰρ ὀλίγοι, τῆς δὲ ἐλευθερίας μετέχουσι πάντες· δι' ἃς ⟨*μὲν*⟩ αἰτίας *ἀμφισβητοῦμεν* τὰ ⟨*περὶ*⟩ τῆς πολιτείας, ⟨ἐκ τούτων φανερόν⟩»· πρβλ. 1289 a, 8 κέφεξ. 24, καὶ 1290 a, 30-40 καὶ 1290 b, 1 κέξ.

1281 a, 39-42 «ὅτι δὲ δεῖ κύριον εἶναι μᾶλλον τὸ πλῆθος, ἢ τοὺς ἀρίστους μὲν ὀλίγους δέ, δόξειεν ἂν λύεσθαι καί τιν' ἔχειν ἀπορίαν τάχα δὲ κἂν ἀλήθειαν».

Ἡμεῖς ἀντὶ τῶν: «δόξειεν ἂν λύεσθαι — κἂν ἀλήθειαν» πειθόμεθα ἐξ ὧν προϊὼν λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ οὕτω: «*δόξειεν ἂν λύεσθαι* ⟨*καὶ οὐκ ἂν*⟩ *ἔχοι* ἀπορίαν, τάχα δὲ *καὶ* ἀλήθειαν»· πρβλ. 1282 a, 23· «ταύτην μὲν τὴν ἀπορίαν τάχα δόξειέν τις ἂν οὕτω λύειν ἱκανῶς».

1282 a. 10-12 «εἰ γὰρ καὶ περὶ ἐνίων ἔργων καὶ τεχνῶν μετέχουσι καὶ τῶν ἰδιωτῶν τινες, ἀλλ' οὔ τι τῶν εἰδότων γε μᾶλλον».

Ἀναγνωστέον καθ' ἡμᾶς οὕτως: «*καίπερ* γὰρ (ἤ, καίτοι γὰρ) ἐνίων ἔργων καὶ τεχνῶν μετέχουσι καὶ τῶν ἰδιωτῶν τινες, ἀλλ' οὔ τι τῶν εἰδότων γε μᾶλλον». Ἀντὶ δὲ τοῦ: «*οὔ τι*» ἤκασεν ὁ σοφὸς Κοραῆς: «*οὔ τοι*», ἀλλὰ νομίζομεν, ὅτι καλῶς ἔχει τὸ: «οὔ τι» ἐνταῦθα· διότι συνηθεστάτη εἶναι ἡ σύνταξις τοῦ: «μᾶλλον» μετὰ τοῦ: «*τι*» (μᾶλλόν τι).

1282 b, 1-13 «ἡ δὲ πρώτη λεχθεῖσα ἀπορία ποιεῖ φανερὸν οὐδὲν οὕτως ἕτερον ὡς ὅτι δεῖ τοὺς νόμους εἶναι κυρίους κειμένους ὀρθῶς. τὸν ἄρχοντα δέ, ἄν τε εἷς ἄν τε πλείους ὦσι, περὶ τούτων εἶναι κυρίους περὶ ὅσων ἐξαδυνατοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς διὰ τὸ μὴ ῥᾴδιον εἶναι

καθόλου διορίσαι περὶ πάντων. ὁποίους μέντοι τινὰς δεῖ εἶναι τοὺς ὀρθῶς κειμένους νόμους, οὐδέν πω δῆλον, ἀλλ' ἔτι μένει τὸ πάλαι διαπορηθέν. [ἀλλὰ γὰρ κἂν ὁμοίως ταῖς πολιτείαις ἀνάγκη καὶ τοὺς νόμους φαύλους ἢ σπουδαίους εἶναι καὶ δικαίους ἢ ἀδίκους.] πλὴν τοῦτό γε φανερὸν ὅτι δεῖ πρὸς τὴν πολιτείαν κεῖσθαι τοὺς νόμους.* ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο, δῆλον ὅτι τοὺς μὲν κατὰ τὰς ὀρθὰς πολιτείας ἀναγκαῖον εἶναι δικαίους τοὺς δὲ κατὰ τὰς παρεκβεβηκυίας οὐ δικαίους».

Καὶ τὸ προκείμενον χωρίον, ὥσπερ ἄλλα οὐκ ὀλίγα ἐν τοῖς Πολιτικοῖς, ὅτι εἶναι τεταραγμένον καὶ ἀδιανόητον ἐν πολλοῖς, ἄνδρες ἐλλογιμώτατοι καὶ ἐντριβέστατοι περὶ τὰ Ἀριστοτελικὰ παρετήρησαν ἤδη, καὶ πολλαχῶς αὐτὸ νὰ θεραπεύσωσιν ἐπειράθησαν. Νομίζοντες δέ, ὅτι καὶ ἡμεῖς παραμυθούμεθά πως αὐτό, ἀναγινώσκομεν οὕτως:

«ἡ δὲ πρώτη λεχθεῖσα ἀπορία ποιεῖ φανερὸν οὐδὲν ἕτερον *πλὴν* τοῦτό γε, ὅτι δεῖ τοὺς νόμους εἶναι κυρίους κειμένους ὀρθῶς, τὸν ἄρχοντα δέ, ἄν τε εἷς ἄν τε πλείους ὦσι, περὶ τούτων εἶναι κυρίους, περὶ ὅσων ἐξαδυνατοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς διὰ τὸ μὴ ῥᾴδιον εἶναι καθόλου διορίσαι περὶ πάντων. *Ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτό γε*, φανερόν, ὅτι δεῖ πρὸς τὴν πολιτείαν κεῖσθαι τοὺς νόμους· ὁποίους μέντοι τινὰς δεῖ εἶναι τοὺς ὀρθῶς κειμένους νόμους, οὐδέν πω δῆλον, ἀλλ' ἔτι μένει τὸ πάλαι διαπορηθέν· ἀλλὰ γὰρ *ἂν* ὁμοίως ταῖς πολιτείαις ἀνάγκη καὶ τοὺς νόμους, δῆλον, ὅτι *τοὺς μὲν κατὰ τὰς ὀρθὰς πολιτείας ἀναγκαῖον εἶναι σπουδαίους καὶ δικαίους, τοὺς δὲ κατὰ τὰς παρεκβεβηκυίας φαύλους καὶ ἀδίκους*»· (πρβλ. 1264 α, 9· καὶ 1289 α, 12). Ἂν δέ, οὕτω θεραπεύσαντες τὸ χωρίον, ἐτύχομεν ἢ μὴ τοῦ ὀρθοῦ, ἄλλοι περὶ τούτου κρινόντων, παρ' ὧν εὐγνώμονες τὰ κρείττω ἀναμένομεν νὰ διδαχθῶμεν περί τε τῶν ἄλλων ἡμετέρων παρατηρήσεων καὶ περὶ τοῦ προκειμένου χωρίου.

Αὐτόθι στίχ. 18-21 «δοκεῖ δὲ πᾶσιν ἴσον τι τὸ δίκαιον εἶναι, καὶ μέχρι γέ τινος ὁμολογοῦσι τοῖς κατὰ φιλοσοφίαν λόγοις, ἐν οἷς διώρισται περὶ τῶν ἠθικῶν (τὶ γὰρ καὶ τισὶ τὸ δίκαιον, καὶ δεῖν τοῖς ἴσοις ἴσον εἶναι φασίν)».

Ἡ παρένθεσις πρέπει καθ' ἡμᾶς νὰ διήκῃ μέχρι τῶν: «καὶ τισὶ τὸ δίκαιον», ἐκτὸς δὲ παρενθέσεως νὰ εἶναι τὰ μετὰ ταῦτα· διότι ἡ σύνταξις, ὡς ἡμεῖς νομίζομεν, ἔχει οὕτως: «δοκεῖ δὲ πᾶσιν ἴσον τι τὸ δίκαιον εἶναι, καὶ μέχρι γέ τινος ὁμολογοῦσι τοῖς — λόγοις, ἐν οἷς — περὶ τῶν ἠθικῶν (τί γὰρ καὶ τισὶ τὸ δίκαιον), καὶ φασὶν δεῖν τοῖς ἴσοις ἴσον εἶναι». Πρὸς ταῦτα δὲ εὐθὺς ἐπιφέρεται: «ποίων δ' ἰσότης ἐστὶ καὶ ποίων ἀνισότης, δεῖ μὴ λανθάνειν».

1283 a, 26 «ἐπεὶ δ' οὔτε πάντων ἴσον ἔχειν δεῖ τοὺς ἴσους ἕν τι μόνον ὄντας οὔτε ἄνισον τοὺς ἀνίσους καθ' ἕν, ἀνάγκη πάσας εἶναι τὰς τοιαύτας πολιτείας παρεκβάσεις».

Ὅτι ἀντὶ τοῦ: «*πάντων*» γραπτέον «*πάντας*», ἐξ αὐτῶν τῶν λεγομένων πρόδηλον. Μετὰ δὲ τὰ: «*τοὺς ἴσους*» ἐξερρύη ἡ πρόθεσις «καθ'». Ἡ δὲ σύνταξις εἶναι αὕτη: «ἐπεὶ δ' οὔτε *πάντας* δεῖ ἴσον ἔχειν τοὺς ἴσους ⟨καθ'⟩ ἕν τι μόνον ὄντας, οὔτε ἄνισον (δεῖ ἔχειν) τοὺς ἀνίσους καθ' ἕν, κτλ.»· πρβλ. Θ(Ε) 1301 a, 26 «... πολλαὶ γεγένηνται πολιτεῖαι πάντων μὲν ὁμολογούντων τὸ δίκαιον καὶ τὸ κατ' ἀναλογίαν ἴσον, τούτου δ' ἁμαρτανόντων, ὥσπερ εἴρηται καὶ πρότερον· δῆμος μὲν γὰρ ἐγένετο ἐκ τοῦ ἴσους ὁτιοῦν (γράφ. *καθ' ὁτιοῦν*) ὄντας οἴεσθαι ἁπλῶς ἴσους εἶναι (ὅτι γὰρ ἐλεύθεροι πάντες ὁμοίως, ἁπλῶς ἴσοι εἶναι νομίζουσιν) ὀλιγαρχία δὲ ἐκ τοῦ ἀνίσους ἕν τι (γράφ. *καθ'* ἕν τι) ὄντας ὅλως εἶναι ἀνίσους ὑπολαμβάνειν (κατ' οὐσίαν γὰρ ἄνισοι ὄντες, ἁπλῶς ἄνισοι ὑπολαμβάνουσιν εἶναι)· εἶτα οἳ μὲν ὡς ἴσοι ὄντες *πάντων* (γράφ. *πάντες*) τῶν ἴσων ἀξιοῦσι μετέχειν· οἳ δ' ὡς ἄνισοι ὄντες πλεονεκτεῖν ζητοῦσι, τὸ γὰρ πλεῖον ἄνισον» 1301 b, 35 κ.ἑ. 1318 α, καὶ ἑ. 1284 a, 9-17. Ἠθικ. Νικομ. σελ, 84-85.

Αὐτόθι στίχ. 35 «ἡ δ' εὐγένεια παρ' ἑκάστοις οἴκοι τίμιος· ἔτι διότι βελτίους εἰκὸς τοὺς ἐκ βελτιόνων,».

Ὁ κ. Fr. Susemihl ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει, προσθεὶς ἐν ταῖς κριτικαῖς παρατηρήσεσι μετὰ τὸ: «οἴκοι» τὸ: habetur ἐκ τῆς λατινικῆς μεταφράσεως τοῦ Gulielmus, ἐσημειώσατο τάδε: «recte,

ni fallor, at quænam fuit vox Græca? fuitne ποιεῖται?» ἐν δὲ τῇ γ' οὐδὲν παρατηρεῖ, ἢ μόνον ἀντὶ κόμματος ἄνω τελείαν τίθησι μετὰ τὸ: «τίμιος». Ἡμεῖς δ' εἰκάζομεν, ὅτι ὁ Guilelmus ἀνέγνω οὐχὶ «οἴκοι», ἀλλ' «*ἔοικε*» καὶ τὸ ῥῆμα τοῦτο μετέφρασε διὰ τοῦ habetur· ἀφαιροῦντες δὲ τὴν ἄνω τελείαν μετὰ τὸ: «τίμιος» καὶ ἀντὶ τῶν: «*ἔτι διότι*» ὑποπτεύοντες, ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ: «*εἶναι διὰ τὸ*», ἀποκαθίσταμεν ὡς ἑξῆς τὸ χωρίον: «ἡ δ' εὐγένεια παρ' ἑκάστοις ⟨*ἔοικε*⟩ τίμιος ⟨*εἶναι διὰ τὸ*⟩ βελτίους εἰκὸς τοὺς ἐκ βελτιόνων,»· πρβλ. 1255 a, 32 «τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ εὐγενείας· αὐτοὺς μὲν γὰρ *οὐ μόνον παρ' αὐτοῖς* ἀλλὰ *πανταχοῦ* νομίζουσιν, τοὺς δὲ βαρβάρους *οἴκοι* μόνον».

Αὐτόθι στίχ. 37-40 «ὁμοίως δὴ φήσομεν δικαίως καὶ τὴν ἀρετὴν ἀμφισβητεῖν **, κοινωνικὴν γὰρ ἀρετὴν εἶναί φαμεν τὴν δικαιοσύνην, ᾗ πάσας ἀναγκαῖον ἀκολουθεῖν τὰς ἄλλας».

Τὸ μετὰ τὸ «ἀμφισβητεῖν» κενὸν ὁ κ. Susem. εἰκάζει, ὅτι πρέπει νὰ συμπληρωθῇ διὰ τῶν: ⟨καὶ μάλιστα τὴν δικαιοσύνην⟩ vel simile quid· καθ' ἡμᾶς συμπληρωτέον διὰ τῶν: ⟨*τὴν πολιτικὴν*⟩.

Αὐτόθι 40 «ἀλλὰ μὴν καὶ οἱ πλείους πρὸς τοὺς ἐλάττους, καὶ γὰρ κρείττους καὶ πλουσιώτεροι καὶ βελτίους εἰσὶν, ὡς λαμβανομένων τῶν πλειόνων πρὸς τοὺς ἐλάττους».

Ὁ κ. Stahr ᾔκασεν ἀντὶ τοῦ: «*λαμβανομένων*» «συλλαμβανομένων»· ἡμεῖς ὑποτοπάζομεν «⟨*οὕτως ἁπλῶς*⟩» ἀντὶ τοῦ «ὡς» καὶ τηροῦμεν τό: «λαμβανομένων», ὡς καλῶς ἔχον.

1283 b, 8-20 «ἀλλ' ὅμως σκοποῦμεν, ὅταν περὶ τὸν αὐ-
«τὸν ταῦθ' ὑπάρχῃ χρόνον, πῶς διοριστέον.
«[** εἰ δὴ τὸν ἀριθμὸν εἶεν ὀλίγοι πάμπαν οἱ τὴν ἀρε-
«τὴν ἔχοντες, τίνα δεῖ διελεῖν τρόπον; ἢ τὸ ὀλίγοι πρὸ
«τὸ ἔργον δεῖ σκοπεῖν, εἰ δυνατοὶ διοικεῖν τὴν πόλιν,
«τοσοῦτοι τὸ πλῆθος ὥστ' εἶναι πόλιν ἐξ αὐτῶν;]

«ἔστι δ' ἀπορία τις πρὸς ἅπαντας τοὺς διαμφισβητοῦν-
« τας περὶ τῶν πολιτικῶν τιμῶν· δόξειαν γὰρ ⟨ἂν⟩ οὐδὲν
« λέγειν δίκαιον οἱ διὰ τὸν πλοῦτον ἀξιοῦντες ἄρχειν, ὁ-
« μοίως δὲ καὶ οἱ κατὰ γένος· δῆλον γὰρ ὡς εἴ τις πάλιν
« εἷς πλουσιώτερος ἁπάντων ἐστί, [δῆλον] ὅτι κατὰ τὸ αὐτὸ
« δίκαιον τοῦτον ἄρχειν τὸν ἕνα ἁπάντων δεήσει, ὁμοίως
« δὲ καὶ τὸν εὐγενείᾳ διαφέροντα τῶν ἀμφισβητούντων δι'
« ἐλευθερίαν».

Τὸ χωρίον, οὕτως ἀνεγνωσμένον, πολλαχοῦ φαίνεται συγκεχυμένον καὶ λελωβημένον· διὸ ὁ Susemihl, δι' ἀγκυλῶν ἐγκλείσας τοὺς στίχους 10-13 καὶ θεὶς ἀστερίσκους ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ 10, ἐσημειώσατο μετὰ τὸ τέλος αὐτῶν τάδε: «10. εἰ — 13. αὐτῶν lacunæ signo præmisso post 1284 α, 3 ἀρετήν vel potius ante 1284 a, 4». Ἡμεῖς δὲ νομίζοντες, ὅτι οἱ δι' ἀγκυλῶν ἐγκλειόμενοι στίχοι κατὰ χώραν ἐνταῦθα κεῖνται, ὡς στενῶς μετὰ τῶν ἡγουμένων συνδεόμενοι, ἀναγινώσκομεν τὸ χωρίον, ὡς κατωτέρω παρατιθέμεθα, δηλοῦντες διὰ παχέων γραμμάτων τὰς μεταβολάς, αἵτινες καθ' ἡμᾶς ἐπενεκτέαι ἐκρίθησαν. Ἠθέλομεν δὲ ὑπερβῆ τὰ ὅρια ἧς ἔχομεν προθέσεως, μετ' εὐλαβείας καὶ ἐνδοιασμοῦ ἀνακοινούμενοι τὰς εἰς τὰ πολιτικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους ἡμετέρας διορθώσεις, ἐὰν ἐπεχειροῦμεν διὰ μακρῶν νὰ εἴπωμεν καὶ τὸν λόγον, δι' ὃν καὶ τὸ εἰρημένον χωρίον, ὥσπερ καὶ ἄλλα τινὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ τῶν μετ' αὐτό, ἀναγινώσκομεν καθὼς εὐθὺς παρατιθέμεθα. Περί τε τοῦ προκειμένου δὲ χωρίου καὶ περὶ τῶν ἄλλων διεξοδικώτερον, ἂν ὁ Θεὸς θέλῃ, θὰ πραγματευθῶμεν εἰς ἄλλοτε.

Ἔχει δὲ καθ' ἡμᾶς τὸ χωρίον οὕτως: «ἀλλ' **ἡμεῖς** σκοποῦμεν, ὅταν περὶ τὸν αὐτὸν ταῦθ' ὑπάρχῃ χρόνον, πῶς διοριστέον. Ἔστι ⟨**γὰρ**⟩ **ἀπορία τις πρὸς ἅπαντας τοὺς διαμφισβητοῦντας περὶ τῶν πολιτικῶν τιμῶν**· εἰ δὴ τὸν ἀριθμὸν εἶεν ὀλίγοι πάμπαν οἱ τὴν ἀρετὴν ἔχοντες, τίνα δεῖ διελεῖν τρόπον; τὸ ὀλίγοι πρὸς τὸ ἔργον δεῖ σκοπεῖν, εἰ δυνατοὶ διοικεῖν τὴν πόλιν, ἢ ⟨**τὸ**⟩ τοσοῦτοι τὸ πλῆθος, ὥστ' εἶναι πόλιν ἐξ αὐτῶν; **δόξειαν γὰρ** ⟨**ἂν**⟩ **οὐδὲν λέγειν δίκαιον οἱ διὰ τὸν πλοῦτον ἀξιοῦντες ἄρχειν, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ κατὰ γένος· εἰ** γάρ τις πά-

λιν εἷς πλουσιώτερος ἁπάντων ἐστί, **δῆλον** ὅτι κατὰ τὸ αὐτὸ δίκαιον ⟨**τούτων**⟩ ἄρχειν τὸν ἕνα ἁπάντων δεήσει, ὁμοίως δὲ καὶ τὸν εὐγενείᾳ διαφέροντα τῶν ἀμφισβητούντων δι' ἐλευθερίαν».

Διὰ τί ἐγράψαμεν «*ἡμεῖς*» ἀντὶ τοῦ: *ὅμως*, πρβλ. 1270 a, 9· «ἀλλ' *ἡμεῖς* οὐ τοῦτο σκοποῦμεν, τίνι δεῖ συγγνώμην ἔχειν ἢ μὴ ἔχειν, ἀλλὰ περὶ τοῦ ὀρθῶς καὶ μὴ ὀρθῶς».

1284 a, 41 «ὁ δὲ Περσῶν βασιλεὺς Μήδους καὶ Βαβυλωνίους καὶ τῶν ἄλλων τοὺς πεφρονηματισμένους διὰ τὸ γενέσθαι ποτ' ἐπ' ἀρχῆς ἐπέκοπτε πολλάκις».

Ὁ Leo. Aretinus, καθὼς ἐσημειώσατο ὁ Susemihl ἐν τῇ α' ἐκδόσει, μεθηρμήνευσε λατινιστὶ τό: «*ἐπέκοπτε*» διὰ τοῦ: «*contrivit*»· ἐκ τούτου ἡμεῖς εἰκάζομεν, ὅτι ὁ Aretinus δὲν ἀνέγνω: «ἐπέκοπτε», ἀλλά: «*κατέτριψε*». Διὸ προτιμῶμεν ἐνταῦθα τοῦτο ἀντ' ἐκείνου· πρβλ. Θουκ. Η, 46, 2 «εὐτελέστερα δὲ τάδ' εἶναι, βραχεῖ μορίῳ τῆς δαπάνης καὶ ἅμα μετὰ τῆς ἑαυτοῦ ἀσφαλείας αὐτοὺς περὶ ἑαυτοὺς τοὺς Ἕλληνας *κατατρῖψαι*» καὶ Η, 56, 2. Τὸ δέ: *κατατρίβειν* ἀντιστοιχεῖ πληρέστατα πρὸς τὸ λατινικόν: *conterere*.

1287 a, 23 - 27 «ἀλλὰ μήν, ὅσα γε μὴ δοκεῖ διορίζειν ὁ νόμος, οὐδ' ἄνθρωπος ἂν δύναιτο γνωρίζειν· ἀλλ' ἐπίτηδες παιδεύσας ὁ νόμος ἐφίστησι τὰ λοιπὰ τῇ δικαιοτάτῃ γνώμῃ κρίνειν καὶ διοικεῖν τοὺς ἄρχοντας».

Ἂν ἀρχικῶς μετὰ τό: «*δύναιτο*» ὑπῆρχε τὸ ἀντικείμενον αὐτοῦ, ὡς τοιοῦτον οὐχὶ τό: «*γνωρίζειν*», ἀλλὰ μᾶλλον: «*ὁρίζειν*», ἤ: «*γε ὁρίζειν*» θὰ ἥρμοζεν· διὸ εἰκάζομεν, ὅτι ἡ ἀβλεψία τοῦ ἀντιγραφέως τό: ⟨ὁρίζειν⟩ ἤ: ⟨*γε ὁρίζειν*⟩ μετεποίησεν εἰς «*γνωρίζειν*». Ἀναγνωστέον λοιπὸν ἢ οὕτως: «οὐδ' ἄνθρωπος ἂν δύναιτο»· (νοουμένου ἐκ τοῦ ἀνωτέρω τοῦ ἀπαρεμφάτου «*διορίζειν*»), ἢ οὕτως: «οὐδ' ἄνθρωπος ἂν δύναιτό ⟨γε ὁρίζειν, ἤ, διορίζειν⟩».

Μετὰ δὲ τό: «*ἐπίτηδες*» ὅσα ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει ὁ F. Susemihl ἐσημειώσατο, περιττὸν κρίνομεν ἐνταῦθα νὰ ἐπαναλάβωμεν, μεταφέρομεν δὲ μόνον ὅσα ἐν τῇ τρίτῃ παρατηρεῖ, ἅπερ ἔχουσιν

οὕτως: «ἐπίτηδες] universale Guil. e glossa, nisi fallor, [codicis, unde perperam τὰ μὲν καθόλου ante ἐπίτηδες inseruit in commentario Schneider, τὸ καθόλου Susem. 1. 2. et post h.v. Coraes». Κατὰ ταῦτα δὲ παρέλιπε νὰ προσλάβῃ ἐν τῇ γ' ἐκδόσει τό: «*τὸ καθόλου*». Ἡμεῖς δ' ὑπολαμβάνομεν ὅτι, ὅπως ἔχωμεν πλήρη καὶ ἀνελλιπῆ τὴν ἔννοιαν τοῦ χωρίου, πρέπει νὰ τεθῇ πρὸ τοῦ: «*ἐπίτηδες*» τό: «*τὸ καθόλου*», ἀντὶ δὲ τῶν: «*ἐπίτηδες παιδεύσας*» ἀναγνωστέον τό: «*ἐπιτηδεύσας*». Οὕτω δὲ ἀποκαθισταμένου τοῦ χωρίου, ἔχομεν πλήρη τὴν ἔννοιαν, ἣν ὁ Ἀριστοτέλης ἐν αὐτῷ ἐκφράζει συμφώνως πρός τε τὰ ἡγούμενα καὶ πρὸς ἃ αὐτὸς ἀλλαχοῦ λέγει· πρβλ. 1282 b, 3: «τὸν ἄρχοντα δέ, ἄν τε εἷς, ἄν τε πλείους ὦσι, περὶ τούτων εἶναι κυρίους, περὶ ὅσων ἐξαδυνατοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς διὰ τὸ μὴ ῥᾴδιον εἶναι *καθόλου* διορίσαι περὶ πάντων». Ἀναγνωστέον ἄρα καὶ τὸ ἀνωτέρω χωρίον οὕτως: «ἀλλὰ μὴν ὅσα γε μὴ δοκεῖ διορίζειν ὁ νόμος, οὐδ' ἄνθρωπος ἂν δύναιτό ⟨γε ὁρίζειν⟩· ἀλλὰ ⟨τὸ καθόλου⟩ *ἐπιτηδεύσας* ὁ νόμος ἐφίστησι τὰ λοιπὰ τῇ δικαιοτάτῃ γνώμῃ κρίνειν καὶ διοικεῖν τοὺς ἄρχοντας». Πῶς δὲ ἐκ τοῦ: «*ἐπιτηδεύσας*» ἀνέτειλαν τά: «*ἐπίτηδες παιδεύσας*», τοῦτο εἶναι εὔδηλον τοῖς περὶ τὴν παλαιογραφικὴν ἐμπείροις οὖσιν.

1286 a, 8 «ἀρχὴ δ' ἐστὶ τῆς ζητήσεως αὕτη, πότερον συμφέρει μᾶλλον . . .».

Ἀντὶ τοῦ: «*ἐστὶ*» μὴ μᾶλλον: «*ἔστω*;».

Αὐτόθι στίχ. 38 καὶ ἑφ. «εἰ δὲ δεῖ μὴ τοῦτο ῥᾴδιον ἐν πολλοῖς, ἀλλ' εἰ πλείους εἶεν ἀγαθοὶ καὶ ἄνδρες καὶ πολῖται, πότερον ὁ εἷς ἀδιαφθορώτερος ἄρχων, ἢ μᾶλλον οἱ πλείους μὲν τὸν ἀριθμόν, ἀγαθοὶ δὲ πάντες».

Ἐκ τῆς ἀποδόσεως τοῦ ὑποθετικοῦ λόγου: «πότερον ὁ εἷς ἀδιαφθορώτερος, ἢ μᾶλλον *οἱ* πλείους» καθὼς καὶ ἐκ τῶν εὐθὺς κατωτέρω: «ἢ δῆλον, ὡς οἱ πλείους», ὑποπτεύομεν, ὅτι τὸ πρὸ τοῦ: «*πλείους*» *εἰ* πρέπει νὰ γραφῇ ⟨*οἱ*⟩, συνυπακουομένου ἐκ τῶν ἡγουμένων τοῦ *εἰ* οὕτως: «*ἀλλ' εἰ* ⟨*οἱ*⟩ *πλείους εἶεν* . . .».

Δ′ (Η)

1323 a, 34 «ἀλλὰ ταῦτα μὲν λεγόμενα ὥσπερ πάντες ἂν συγχωρήσειαν, διαφέρονται δ' ἐν τῷ ποσῷ καὶ ταῖς ὑπεροχαῖς».

Ὅτι τὸ *ὥσπερ* πρὸ τοῦ *πάντες* διορθωτέον διὰ τοῦ: *οὕτω*, διδάσκουσι τὰ ἀνωτέρω, πρὸς ἃ στενώτατα τὸ προκείμενον χωρίον συνδέεται· διότι κατὰ τὰ ἀνωτέρω «*οὐδεὶς ἀμφισβητήσειεν ἄν*, ὡς οὐ — πάντα ταῦτα (τοῦτ' ἔστι τά τε ἐκτὸς καὶ τὰ ἐν τῷ σώματι καὶ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ) ὑπάρχειν τοῖς μακαρίοις χρή· *οὐδεὶς* γὰρ ἂν *φαίη* μακάριον τὸν μηδὲν μόριον ἔχοντα ἀνδρίας μηδὲ σωφροσύνης μηδὲ δικαιοσύνης μηδὲ φρονήσεως, ἀλλὰ δεδιότα μὲν — ὁμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν διάνοιαν οὕτως ἄφρονα καὶ διεψευσμένον, ὥσπερ τι παιδίον, ἢ μαινόμενον». Κατὰ ταῦτα τὸ προκείμενον χωρίον, ἂν οὕτως ἀναγνωσθῇ: «ἀλλὰ ταῦτα μὲν λεγόμενα ⟨οὕτω⟩ (καθὼς δηλονότι ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐκτίθενται) πάντες ἂν συγχωρήσειαν, διαφέρονται δὲ ἐν τῷ ποσῷ καὶ ταῖς ὑπεροχαῖς», συντακτικῶς εὐοδοῦται καὶ ἡ προσήκουσα ἔννοια δίδοται.

1323 b, 7-20 «τὰ μὲν γὰρ ἐκτὸς ἔχει πέρας, ὥσπερ ὄργανόν τι (πᾶν γὰρ τὸ χρήσιμόν ἐστιν, ὧν τὴν ὑπερβολὴν ἢ βλάπτειν ἀναγκαῖον ἢ μηδὲν ὄφελος εἶναι αὐτῶν τοῖς ἔχουσιν)· τῶν δὲ περὶ ψυχὴν ἕκαστον ἀγαθῶν, ὅσῳ περ ἂν ὑπερβάλλῃ, τοσούτῳ μᾶλλον χρήσιμον [εἶναι], εἰ δεῖ καὶ τούτοις ἐπιλέγειν μὴ μόνον τὸ καλόν, ἀλλὰ καὶ τὸ χρήσιμον. ὅλως τε δῆλον ὡς ἀκολουθεῖν φήσομεν τὴν διάθεσιν τὴν ἀρίστην ἑκάστου πράγματος πρὸς ἄλληλα κατὰ τὴν ὑπεροχήν, ἥν περ εἴληχε διάστασιν ὧν φαμεν εἶναι αὐτὰς ταύτας διαθέσεις. ὥστ' εἴπερ ἐστὶν ἡ ψυχὴ τιμιώτερον καὶ τῆς κτήσεως καὶ τοῦ σώματος κα ἁπλῶς καὶ ἡμῖν, ἀνάγκη καὶ τὴν διάθεσιν τὴν ἀρίστη ἑκάστου ἀνάλογον τούτων ἔχειν. ἔτι δὲ καὶ τῆς ψυχῆς

ἕνεκεν αἱρετὰ πέφυκε ταῦτα καὶ δεῖ πάντας αἱρεῖσθαι τοὺς εὖ φρονοῦντας».

Ὁποίας μεταβολὰς καὶ διορθώσεις εἰς τὸ προκείμενον χωρίον ἐπηνέγκαμεν, θὰ ἴδῃ εὐθὺς κατωτέρω ὁ ἀναγνώστης, ὅστις ἐκ τῆς πρὸς ἄλληλα παραθέσεως θὰ κρίνῃ, ἂν αὗται ἔτυχον καὶ κατὰ πόσον τοῦ ὀρθοῦ. Καθ' ἡμᾶς λοιπὸν τὸ χωρίον ἀναγνωστέον οὕτως:

«τὰ μὲν γὰρ ἐκτὸς ἔχει πέρας, πᾶν δὲ τὸ χρήσιμον ⟨ὥσπερ ὄργανόν ἐστιν⟩, ὧν τὴν ὑπερβολὴν ἢ βλάπτειν ἀναγκαῖον, ἢ μηδὲν ὄφελος εἶναι αὐτῶν τοῖς ἔχουσιν· τῶν δὲ περὶ ψυχὴν ἕκαστον ἀγαθῶν, ὅσῳ περ ἂν ὑπερβάλλῃ, τοσούτῳ μᾶλλον χρήσιμον ⟨ἐστίν⟩, εἰ δεῖ καὶ τούτοις ἐπιλέγειν μὴ μόνον τὸ καλόν, ἀλλὰ καὶ τὸ χρήσιμον. ὅλως τε ⟨δὴ⟩ ἀκολουθεῖν φήσομεν τὴν διάθεσιν τὴν ἀρίστην ἑκάστου πράγματος πρὸς ἄλληλα κατὰ τὴν ὑπεροχήν, ἥν περ εἴληφε ⟨διὰ ταῦτα⟩, ὧν φαμεν εἶναι ⟨αὐτὰ⟩ διαθέσεις· ὥστ' εἴπερ ἐστὶν ἡ ψυχὴ τιμιώτερον καὶ τῆς κτήσεως καὶ τοῦ σώματος καὶ ἁπλῶς καὶ ἡμῖν, ἀνάγκη καὶ τὴν διάθεσιν τὴν ἀρίστην ⟨ἕκαστον⟩ ἀνάλογον τούτων ἔχειν· ἔτι δὲ καὶ τῆς ψυχῆς ἕνεκεν αἱρετὰ πέφυκε ταῦτα καὶ δεῖ ⟨ταῦτα⟩ αἱρεῖσθαι τοὺς εὖ φρονοῦντας».

Καὶ περὶ μὲν τῆς ἐννοίας τοῦ: «πᾶν δὲ τὸ χρήσιμον ὥσπερ ὄργανον ἐστὶν» (καθὼς ἡμεῖς ἀναγινώσκομεν) πρβλ. Ἠθ. Νικομ. ἐκδ. Bek. σελ. 13, στίχ. 5 καὶ σελ. 14, στίχ. 6-8· περὶ δὲ τῆς καθ' ἡμᾶς γραφῆς «ὅλως τε δὴ» ἀντὶ τῆς τοῦ κειμένου «ὅλως τε δῆλον» πρβλ. Πολιτ. 1304 a, 33 καὶ Ἠθ. Νικομ. σελ. 129 VII, 9, 33· ἵνα εἰς τὰ δύω ταῦτα μόνον περιορισθῶμεν χωρία.

1324 a, 8 «ὅσοι γὰρ ἐν πλούτῳ τὸ ζῆν εὖ τίθενται».

Νομίζομεν ὅτι ἐξέπεσε πρὸ τοῦ *γὰρ* τό: ⟨τε⟩· πρβλ. στίχ. 10 καὶ στίχ. 12: «ὅσοι τε τὸν τυραννικὸν βίον..,» καί: «εἴ τέ τις τὸν ἕνα δι' ἀρετὴν . . . ».

Αὐτόθι στίχ. 13-17 «[ἀλλὰ ταῦτ' ἤδη δύο ἐστὶν ἃ δεῖται σκέψεως, ἓν μὲν πότερος αἱρετώτερος βίος —, ἔτι δὲ τίνα πολιτείαν θετέον καὶ ποίαν διάθεσιν κτλ.».

Ἀντὶ τοῦ: *ἔτι* γραπτέον ἤ: ⟨ἕν⟩, ἤ: ⟨ἕτερον⟩· πρβλ. 1285 b, 37 «ὥστε τὸ σκέμμα περὶ δυοῖν ἐστίν, ἓν μὲν πότερον συμφέρει— ἓν δὲ πότερόν ποτε κτλ.».

Αὐτόθι στίχ. 19 καὶ ἑφ. «ἐπεὶ δὲ τῆς πολιτικῆς διανοίας καὶ θεωρίας τοῦτ' ἐστὶν ἔργον, ἀλλ' οὐ τὸ περὶ ἕκαστον αἱρετόν, ἡμεῖς δὲ ταύτην νῦν προῃρήμεθα τὴν σκέψιν, ἐκεῖνο μὲν [[γὰρ]] πάρεργον ἂν εἴη τοῦτο δ' ἔργον τῆς μεθόδου ταύτης».

Καθ' ἡμᾶς ἡ κυρία πρότασις ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ εἶναι οὐχὶ τά: «ἐκεῖνο μὲν ἂν .. εἴη ..», ἀλλά: «ἡμεῖς .. προῃρήμεθα ..»· διὸ περιττὸν τό: *δὲ* μετὰ τό: ἡμεῖς καὶ τηρητέον τό: *γάρ*.

Αὐτόθι στίχ. 23-24 «ὅτι μὲν οὖν ἀναγκαῖον εἶναι πολιτείαν ἀρίστην ταύτην καθ' ἣν τάξιν κἂν ὁστισοῦν ἄριστα πράττοι».

Ἢ πρέπει καθ' ἡμᾶς ἡ λέξις: «*τάξιν*» νὰ διαγραφῇ, ἢ νὰ ἀναγνωσθῇ ὡς ἑξῆς τὸ χωρίον: «ὅτι μὲν οὖν ἀναγκαῖον [εἶναι] πολιτείαν ⟨τὴν⟩ ἀρίστην ταύτην ⟨ἔχειν τὴν τάξιν⟩, καθ' ἣν κἂν ὁστισοῦν κτλ.».

1324 b, 13-15 «καθάπερ ἐν Καρχηδόνι φασὶ τὸν ἐκ τῶν κρίκων κόσμον λαμβάνειν ὅσας ἂν στρατεύσωνται στρατείας».

Ἀναγνωστέον: «⟨*ὅσοι*⟩» ἀντί: ὅσας· τοῦτ' ἐστί: «τούτους τὸν ἐκ τῶν κρίκων (;) κόσμον λαμβάνειν, ⟨ὅσοι⟩ ἂν στρατεύσωνται στρατείας».

Αὐτόθι στίχ. 17 «ἐν δὲ Σκύθαις οὐκ ἐξῆν πίνειν ἐν ἑορτῇ τινι σκύφον περιφερόμενον ...».

Μὴ ἀναγνωστέον ἀντὶ τῶν: «*σκύφον περιφερόμενον*» (ἀνθ' ὧν ὁ Schneider ἤκασε «σκύφου περιφερομένου»), «⟨ἐκ σκύφου περιφερομένου⟩» κατὰ τά: «οὐδὲ πίνειν ἐξ ἀργύρου ἢ χρυσοῦ» (Πλατ. Πολιτ.

417) καί: «καὶ ἐκ χρυσῶν πίνομεν φιαλῶν» (Ξενοφ. Κ. Π. Ε, 3, 7); ἢ τά: «πίνειν σκύφον» εἶναι κατὰ τὸ Ὁμηρικὸν «κύπελλα οἴνου πινέμεναι» (Ἰλ. Δ, 345) καὶ τὸ κοινῶς λεγόμενον: πίνω ἕνα ποτήρι ἢ δύο κτλ.;

Αὐτόθι στίχ. 24 - 25 «... εἰ τοῦτ' ἐστὶν ἔργον τοῦ πολιτικοῦ, τὸ δύνασθαι θεωρεῖν ὅπως ἄρχῃ καὶ δεσπόζῃ τῶν πλησίον ...».

Ἡ ὁριστικὴ μᾶλλον ἁρμόζει ἀντὶ τῆς ὑποτακτικῆς: «ἄρχῃ καὶ δεσπόζῃ»· διότι ὁ τρόπος, καὶ οὐχὶ ὁ σκοπὸς δηλοῦται διὰ τοῦ ὅπως· ἔπιθ. 1325 a, 8 «τοῦ δὲ νομοθέτου τοῦ σπουδαίου ἐστὶ τὸ θεάσασθαι πόλιν καὶ γένος ἀνθρώπων — ζωῆς ἀγαθῆς πῶς *μεθέξουσι*».

1325 a, 16 καὶ ἑφ «πρὸς δὲ τοὺς ὁμολογοῦντας μὲν τὸν μετ' ἀρετῆς εἶναι βίον αἱρετώτατον, διαφερομένους δὲ περὶ τῆς χρήσεως αὐτοῦ, λεκτέον ἡμῖν πρὸς ἀμφοτέρους αὐτούς (οἱ μὲν γὰρ ἀποδοκιμάζουσι...)»

Τό: «*αὐτοὺς*»: ὅτι παρέλκει, συμφανές· διὸ ἢ διαγραπτέον, ἢ ἀναγνωστέον μετὰ τά: «(οἱ μὲν γὰρ» ἀλλ' οὕτως: «οἱ μὲν γὰρ ⟨αὐτῶν⟩».

Αὐτόθι στίχ. 19 - 21 «νομίζοντες τόν [τε] τοῦ ἐλευθέρου βίον ἕτερόν τινα εἶναι τοῦ πολιτικοῦ καὶ πάντων αἱρετώτατον, οἳ δὲ τοῦτον ἄριστον·».

Ὁ Spengel. δι' ἀγκυλῶν ἐνέκλεισε τό: *τε*· ἡμεῖς δ' ὑπολαμβάνοντες, ὅτι τοῦτο πρέπει νὰ τεθῇ μετὰ τό: «*ἕτερον*», ἀντὶ δὲ τοῦ: «*πολιτικοῦ*» γράφοντες «*δεσποτικοῦ*», ὡς ἑξῆς ἀναγινώσκομεν τὸ χωρίον: «νομίζοντες τὸν τοῦ ἐλευθέρου βίον ἕτερόν ⟨τέ⟩ τινα εἶναι τοῦ ⟨δεσποτικοῦ⟩ καὶ πάντων αἱρετώτατον, οἱ δὲ τοῦτον (τοῦτ' ἔστι τὸν δεσποτικὸν) ἄριστον». Ὅτι δὲ τὸ «*πολιτικοῦ*» ἀντικαταστατέον διὰ τοῦ «*δεσποτικοῦ*», διδασκόμεθα ἐκ τῶν εὐθὺς κατωτέρω, ἐν οἷς λέγεται: «ὁ τοῦ ἐλευθέρου βίος *τοῦ δεσποτικοῦ* ἀμείνων (στίχ. 24)».

Αὐτόθι στίχ. 23 καὶ ἐφεξ. «ὅτι τὰ μὲν ἀμφότεροι λέγουσιν ὀρθῶς, τὰ δὲ οὐκ ὀρθῶς, οἱ μὲν ὅτι ὁ τοῦ ἐλευθέρου βίος τοῦ δεσποτικοῦ ἀμείνων· τοῦτο γὰρ ἀληθές·»

Ὅτι καὶ τὸ χωρίον τοῦτο, ὥσπερ ἄλλα, περί τε τὴν στίξιν καὶ τὴν πρὸς τὰ ἡγούμενα καὶ τὰ ἑπόμενα πλοκὴν ἀνωμάλως ἔχει, εἶναι δῆλον· κάλλιστα δ' ἔχει καὶ πρὸς τὰ ἡγούμενα καὶ πρὸς τὰ ἑπόμενα, ἂν ἀναγνωσθῇ καὶ στιχθῇ οὕτως: «ὅτι τὰ μὲν ἀμφότεροι λέγουσιν ὀρθῶς, τὰ δὲ οὐκ ὀρθῶς· ⟨ὅτι μὲν γὰρ⟩ ὁ τοῦ ἐλευθέρου βίος τοῦ δεσποτικοῦ ἀμείνων, τοῦτο ἀληθές·—τὸ μέν τοι νομίζειν πᾶσαν ἀρχὴν εἶναι δεσποτείαν οὐκ ὀρθόν»· (στίχ. 27).

1325 b, 21 «μάλιστα δὲ πράττειν λέγομεν κυρίως καὶ τῶν ἐξωτερικῶν πράξεων τοὺς ταῖς διανοίαις ἀρχιτέκτονας».

Ἡμεῖς διορθούμεθα τὸ χωρίον ὧδε, ἀντὶ τῶν: «κυρίως καὶ» γράφοντες: «⟨καὶ κυρίους⟩»· «μάλιστα δὲ πράττειν λέγομεν καὶ ⟨κυρίους⟩ τῶν ἐξωτερικῶν πράξεων (*εἶναι*) τοὺς ταῖς διανοίαις ἀρχιτέκτονας».

Αὐτόθι στίχ. 33 καὶ ἐφ. «ἐπεὶ δὲ πεφροιμίασται τὰ νῦν εἰρημένα περὶ αὐτῶν καὶ περὶ τῆς ἄλλης πολιτείας ἡμῖν τεθεώρηται πρότερον] ἀρχὴ τῶν λοιπῶν εἰπεῖν πρῶτον ποίας τινὰς δεῖ τὰς ὑποθέσεις εἶναι κτλ.».

Τῶν σοφῶν ἀνδρῶν ἄλλοι ἄλλα δοξάζουσι περὶ τοῦ προκειμένου χωρίου καὶ ἄλλως αὐτὸ διορθοῦνται, καθὼς δύναται ὁ βουλόμενος νὰ ἴδῃ ἐν ταῖς κριτικαῖς σημειώσεσι τοῦ F. Susemihl· ὡς ἐξῆς δὲ καθ' ἡμᾶς τὸ χωρίον διορθωτέον: «ἐπεὶ δὲ πεφροιμίασται τὰ νῦν εἰρημένα περὶ αὐτῶν καὶ ⟨τὰ⟩ περὶ τὰς ἄλλας πολιτείας ἡμῖν τεθεώρηται [πρότερον] ⟨ἐν ἀρχῇ⟩, (τὸ) λοιπὸν εἰπεῖν κτλ.» ἔπιθ. 1274 b, 27-28. 1329 b, 30. 1289 a, 26-35.

1326 a, 16 «οὐ μὴν ἀλλὰ κἂν εἰ δεῖ κρίνειν πρὸς τὸ πλῆθος ἀποβλέποντας . . .».

Ἀντὶ τοῦ: *κἂν* γράφε: *καί*.

1327 a, 4 «τῆς δὲ πόλεως τὴν θέσιν εἰ χρὴ ποιεῖν κατ' εὐχήν...».

Μὴ ἄρα: «*εἰπεῖν*» ἀντὶ τοῦ: «*ποιεῖν*» ἀναγνωστέον;

Αὐτόθι στίχ. 23 «καὶ πρὸς τὸ βλάψαι τοὺς ἐπιτιθεμένους, εἰ μὴ κατ' ἄμφω δυνατόν, ἀλλὰ κατὰ θάτερον ὑπάρξει μᾶλλον ἀμφοτέρων μετέχουσιν».

Ἡ πρόθεσις «*πρός*» ἡ πρὸ τῶν: «τὸ βλάψαι», περιττὴ ἐπανάληψις οὖσα ἐκ τῶν ἡγουμένων: «καὶ γὰρ πρὸς τὸ ῥᾷον φέρειν τοὺς πολέμους», διαγραπτέα· διότι ὑποκείμενον τοῦ: «ὑπάρξει» εἶναι: «τὸ βλάψαι», καθὼς ἕκαστος τοῦτο βλέπει.

Αὐτόθι στίχ. 25 «ὅσα τ' ἂν μὴ τυγχάνῃ παρ' αὐτοῖς ὄντα, δέξασθαι ταῦτα καὶ τὰ πλεονάζοντα τῶν γινομένων ἐκπέμψασθαι τῶν ἀναγκαίων ἐστίν».

Ὅτι τὰ: «τῶν ἀναγκαίων» δὲν κεῖνται κατὰ χώραν, ἀλλὰ μετενεκτέα μετὰ τὰ: «παρ' αὐτοῖς ὄντα» ὡς γενικὴ μεριστικὴ εἰς τό: «*ὅσα*», φανερὸν ἐκ τῶν ἐν στίχῳ 18: «ὅτι μὲν οὖν—βέλτιον καὶ πρὸς ἀσφάλειαν καὶ *πρὸς εὐπορίαν τῶν ἀναγκαίων* μετέχειν τὴν πόλιν καὶ τῆς χώρας ⟨καὶ⟩ τῆς θαλάττης, οὐκ ἄδηλον». Ἀντὶ δὲ τῶν: «*ἐκπέμψασθαι . . . ἐστίν*» ἀναγνωστέον καθ' ἡμᾶς: «ἐκπέμψαι ἔσται»· πρβλ. 1257 a, 31 «ξενικωτέρας γὰρ γενομένης τῆς βοηθείας τῷ εἰσάγεσθαι *ὧν ἐνδεεῖς* καὶ *ἐκπέμπειν ὧν ἐπλεόναζον*, ἐξ ἀνάγκης ἡ τοῦ νομίσματος ἐπορίσθη χρῆσις». Κατὰ ταῦτα ἀναγνωστέον τὸ προκείμενον χωρίον οὕτως: «ὅσα τ' ἂν μὴ τυγχάνῃ παρ' αὐτοῖς ὄντα ⟨τῶν ἀναγκαίων⟩, δέξασθαι ταῦτα καὶ τὰ πλεονάζοντα τῶν γινομένων ⟨ἐκπέμψαι ἔσται⟩».

Αὐτόθι στίχ. 30 «ἣν δὲ μὴ δεῖ πόλιν τοιαύτης μετέχειν πλεονεξίας, οὐδ' ἐμπόριον δεῖ κεκτῆσθαι τοιοῦτον· ἐπεὶ δὲ καὶ νῦν ὁρῶμεν πολλαῖς ὑπάρχοντα χώραις καὶ πόλεσιν ἐπίνεια καὶ λιμένας εὐφυῶς κείμενα πρὸς τὴν πόλιν κτλ.».

Τὴν γραφὴν: «ὑπάρχοντα» ᾔκασεν ὁ Congrev. καὶ παρεδέξατο ὁ Susemihl ἀντὶ τῆς ἔν τισι τῶν κωδίκων φερομένης: «ὑπάρχον καί», ἀνθ' ἧς ὁ Schneider προέτεινεν: «ὑπάρχειν καί». Ἡμεῖς, ὑποπτεύοντες, ὅτι τεταραγμένον παρεδόθη ἡμῖν τὸ χωρίον, ἀναγινώσκομεν ὡς ἑξῆς: «ἣν δὲ μὴ δεῖ πόλιν τοιαύτης μετέχειν πλεονεξίας, ⟨ἀρχὴν⟩ οὐδ' ἐμπόριον ⟨ταύτην⟩ δεῖ κεκτῆσθαι τοιοῦτον. Ἐπεὶ δὲ καὶ νῦν ὁρῶμεν ⟨ἐν⟩ πολλαῖς χώραις καὶ πόλεσιν ἐπίνεια καὶ λιμένας εὐφυῶς κείμενα πρὸς τὴν πόλιν κτλ.»· πρβλ. 1331 a, 17 «ἀρχὴν γὰρ οὐδ' ἐπιχειροῦσιν ἐπιτίθεσθαι τοῖς εὖ παρεσκευασμένοις»,

1327 b, 31 «διόπερ ἐλεύθερόν τε διατελεῖ καὶ βέλτιστα πολιτευόμενον . . .».

Ἀντὶ τῆς γραφῆς: «καὶ βέλτιστα» εὕρηται καὶ ἡ γραφή: «καὶ μάλιστα»· ἐκ τούτου δ' εἰκάζομεν, ὅτι ἀρχικῶς ἀντὶ τοῦ: «μάλιστα» ἦν: «*κάλλιστα*». Τὸ δέ: «πολιτεύεσθαι» μετὰ τοῦ: «*κάλλιστα*» ἀπαντᾷ συχνότερον ἐν τοῖς Πολιτικοῖς τοῦ Ἀριστοτέλους, ἢ μετὰ τοῦ: «*βέλτιστα*»· ἴδ. 1328 b, 37· πρβλ. καὶ Ἰσοκράτ. περὶ Ἀντιδ. 293.

1328 a, 21 «ἐπεὶ δ' ὥσπερ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ φύσιν συνεστώτων οὐ ταὐτά ἐστι μόρια τῆς ὅλης συστάσεως ὧν ἄνευ τὸ ὅλον οὐκ ἂν εἴη, δῆλον ὡς οὐδὲ πόλεως μέρη θετέον ὅσα κτλ.».

Ὅτι συντακτικῶς τὸ χωρίον νοσεῖ, πρόδηλον· θεραπεύεται δέ, οὕτως ἀναγινωσκόμενον: «⟨ὥσπερ δ' *ἐπὶ*⟩ τῶν ἄλλων — οὕτως [δῆλον ὡς] οὐδὲ πόλεως κτλ.»· ἴδ. Ἀριστ. περὶ ποιητικ. 1451 a, 5 «δεῖ καθάπερ ἐπὶ τῶν σωμάτων καὶ ἐπὶ τῶν ζῴων ἔχειν μὲν μέγεθος κτλ., οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μύθων . . .».

1328 b, 1-5 «ἐπισκεπτέον δὲ καὶ πόσα ταυτί ἐστιν ὧν ἄνευ πόλις οὐκ ἂν εἴη· καὶ γὰρ ἃ λέγομεν εἶναι μέρη πόλεως, ἐν τούτοις ἂν εἴη· διὸ ** ἀναγκαῖον ὑπάρχειν. ληπτέον τοίνυν τῶν ἔργων τὸν ἀριθμόν· ἐκ τούτων γὰρ ἔσται δῆλον».

Ἀντὶ τοῦ: «*ταυτί*» ὁ Schneider ἔγραψε: «*ταῦτ'*», τὸ δέ: «*διὸ*» ἔν τισι τῶν κωδίκων παραλείπεται, πρὸ δὲ τοῦ: «*ἀναγκαῖον*» ὁ Victor ὑπολαμβάνει, ὅτι ἐξέπεσαν λέξεις· ἡμεῖς ὑποπτεύοντες, ὅτι καὶ τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι διατεταραγμένον, ἀποκαθίσταμεν ὡς ἀκολούθως, δοξάζοντες, ὅτι οὐδὲν χάσμα παρεμπίπτει: «ἐπισκεπτέον δὲ καὶ πόσα ταῦτ' ἐστίν, ὧν ἄνευ πόλις οὐκ ἂν εἴη. Ληπτέον τοίνυν τῶν ἔργων τὸν ἀριθμόν· ἐκ τούτων γὰρ ἔσται δῆλον· καὶ γὰρ ἃ λέγομεν εἶναι μέρη πόλεως, ἐν τούτοις ἀναγκαῖον ἂν εἴη ὑπάρχειν»· πρβλ. 1329 a, 35-39 «ὧν μὲν τοίνυν ἄνευ πόλις οὐ συνίσταται καὶ ὅσα μέρη πόλεως, εἴρηται»· καὶ 1253 b, 26 «ἀναγκαῖον ἂν εἴη ὑπάρχειν τὰ οἰκεῖα ὄργανα».

Αὐτόθι στίχ. 28 «ἢ τὰ μὲν ἴδια τὰ δὲ κοινὰ τούτων ἐξ ἀνάγκης ἐστίν. οὐκ ἐν πάσῃ δὲ ταὐτὸ πολιτείᾳ».

Πρέπει καθ' ἡμᾶς μετὰ τό: «ἐστὶν» νὰ τεθῇ κόμμα ἀντὶ τῆς τελείας, ἀντὶ δὲ τοῦ: «ταὐτὸ» γραπτέον *ταῦτα*. Εἰς τὴν μεταβολὴν δὲ ταύτην πείθουσιν ἡμᾶς τὰ εὐθὺς κατωτέρω: «... ἐν μὲν γὰρ ταῖς δημοκρατίαις μετέχουσι πάντες πάντων, ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις τοὐναντίον». (στίχ. 30-33).

1329 a, 5 «πότερον ἕτερα ⟨ἑτέροις⟩ καὶ ταῦτα θετέον».

Τό: «*ἑτέροις*» ὁ ἡμέτερος Κοραῆς προσέθηκε καὶ ὀρθῶς ἀποδεκτὸν ἐγένετο. Ἡμεῖς δὲ νομίζομεν, ὅτι παρέλκει τό: «ἕτερα» μετὰ τὴν προσθήκην τοῦ: *ἑτέροις*, καθὼς ἐκ τῶν κατωτέρω φαίνεται: «φανερὸν δὲ καὶ τοῦτο, διότι τρόπον μέν τινα τοῖς αὐτοῖς, τρόπον δέ τινα καὶ *ἑτέροις*» (στίχ. 6-7).

Αὐτόθι στίχ. 31 «πρέπει δὲ τήν τε θεραπείαν ἀποδιδόναι τοῖς θεοῖς καὶ τὴν ἀνάπαυσιν ἔχειν π ε ρ ὶ αὐτοὺς τοὺς διὰ τὸν χρόνον ἀπειρηκότας, τούτοις ἂν εἴη τὰς ἱερωσύνας ἀποδοτέον».

Ἡ μετὰ τό: «ἔχειν» πρόθεσις *περὶ* εἶναι ὅλως περιττή, τὸ δέ:

«αὐτούς», ἀνθ' οὗ ὁ Susemihl ὑπολαμβάνει: αὐτούς? ἀναφέρεται οὐχὶ εἰς τοὺς *θεούς*, ἀλλ' εἰς *τοὺς ἀπειρηκότας* (τοῦτ' ἔστιν αὐτοὺς τοὺς διὰ τὸν χρόνον ἀπειρηκότας)· πρβλ. Ἀριστ. Ἠθ. Νικομ. VIII, 11, 30 καὶ ἑφεξῆς.

Αὐτόθι στίχ. 36 «(γεωργοὶ μὲν γὰρ καὶ τεχνῖται καὶ πᾶν τὸ θητικὸν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν ταῖς πόλεσιν...».

vix sana σημειοῦται ὁ Susem. περὶ τοῦ χωρίου τούτου· «γεωργοὺς δὲ καὶ τεχνίτας» ᾔκασεν ὁ Scalig. ἀντὶ τῶν: «γεωργοὶ καὶ τεχνῖται», ὁ δὲ Spengel ἀπέκλεισε τὸ: «ὑπάρχειν». Καθ' ἡμᾶς δὲ ὑγιέστατα ἔχει τὸ χωρίον, ἂν ἀντὶ τοῦ: «ἀναγκαῖον» ἀναγνωσθῇ τὸ: «*ἀναγκαῖοι*».

1330 a, 16 «τό τε γὰρ ἴσον οὕτως ἔχει καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀστυγείτονας πολέμους ὁμονοητικώτερον».

Τὸ πρὸ τῆς *πρὸς* προθέσεως ἄρθρον *τὸ* ᾗ διαγραπτέον, ἤ, τὸ πιθανώτερον, ἀναγνωστέον ⟨τοῦτο⟩ τοῦτ' ἔστι «τοῦτο ὁμονοητικώτερον»· πρβλ. 1261 b, 30 καὶ ἑφεξῆς.

1331 a, 19 «ὥσπερ γὰρ τοῖς ἐπιτιθεμένοις ἐπιμελές ἐστι δι' ὧν τρόπων πλεονεκτήσουσιν, οὕτω τὰ μὲν εὕρηται τὰ δὲ ζητεῖν δεῖ καὶ φιλοσοφεῖν καὶ τοὺς φυλαττομένους».

Τὰ ἀπὸ τοῦ: «οὕτω — φυλαττομένους» εἶναι καθ' ἡμᾶς, καθὼς ἔχουσιν, ἀδιανόητα· διὸ εἰκάζομεν, ὅτι πρέπει νὰ συμπληρωθῶσιν οὕτως: «οὕτως ⟨ἃ⟩ μὲν (ἢ ⟨ὅσα⟩ μὲν) εὕρηται ⟨ταῦτα⟩ δεῖ ⟨μελετᾷν⟩, ⟨ἃ δὲ μή⟩, ζητεῖν δεῖ καὶ φιλοσοφεῖν καὶ τοὺς φυλαττομένους».

Αὐτόθι στίχ. 28 «εἴη δ' ἂν τοιοῦτος ὁ τόπος ὅστις ἐπιφάνειάν τε ἔχει πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς θέσιν ἱκανῶς κτλ.»

Ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Susem., ὅτι τὰ ἀπὸ τῶν: «ἐπιφάνειαν

θέσιν» εἶναι haud integra· ἄλλοι δὲ πολλαχῶς νὰ θεραπεύσωσιν ἐπειράθησαν. Ἡμεῖς δὲ ὑπολαμβάνομεν μόνον, ὅτι ἀντὶ τοῦ: «*ἀρετῆς*» ἴσως πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ: «*ἀγορᾶς*». Εἰς τὴν εἰκασίαν δὲ ταύτην φερόμεθα ἐκ τῶν εὐθὺς κατωτέρω, ἐν οἷς περὶ *ἀγορᾶς* ὁ λόγος γίνεται.

Ἔχουσι δὲ ταῦτα ὡς ἑξῆς στίχ. 30:

«πρέπει δὲ ὑπὸ μὲν τοῦτον τὸν τόπον τοιαύτης ἀγορᾶς εἶναι κατασκευὴν οἵαν καὶ περὶ Θετταλίαν νομίζουσιν, ἣν ἐλευθέραν καλοῦσιν, αὕτη δ' ἐστὶν ἣν δεῖ καθαρὰν εἶναι τῶν ὠνίων κτλ.».

Τὸ ῥηθὲν λοιπὸν χωρίον ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι πρέπει οὕτω νὰ ἀναγνωσθῇ: «πρέπει δ' ὑπὸ μὲν τοῦτον τὸν τόπον ⟨τοιαύτην τῆς⟩ ἀγορᾶς εἶναι κατασκευήν, ⟨οἷα⟩ καὶ ⟨ἡ⟩ περὶ Θετταλίαν (ἐστίν), ἣν ἐλευθέραν καλοῦσιν, ⟨ταύτην⟩ δὲ δεῖ καθαρὰν εἶναι τῶν ὠνίων κτλ.»· πρβλ. 1331 b, 1 «τὴν δὲ τῶν ὠνίων ἀγορὰν ἑτέραν τε δεῖ ταύτης εἶναι καὶ χωρίς . . .» καὶ στίχ. 12 αὐτόθι.

Αὐτόθι στίχ. 37 «πρέπει γὰρ διῃρῆσθαι κατὰ τὰς ἡλικίας καὶ τοῦτον τὸν κόσμον».

Μὴ ἀντὶ τῶν: «τὸν κόσμον» ἀναγνωστέον «*τὸν τόπον*;».

1331 b, 26 «ἐπεὶ δὲ δύο ἐστὶν ἐν οἷς γίνεται τὸ εὖ πᾶσι, τούτοιν δ' ἐστὶν ἓν μὲν ἐν τῷ τὸν σκοπὸν κεῖσθαι καὶ τὸ τέλος τῶν πράξεων ὀρθῶς, ἓν δὲ τὰς πρὸς τὸ τέλος φερούσας πράξεις εὑρίσκειν [ἐνδέχεται γὰρ ταῦτα καὶ διαφωνεῖν ἀλλήλοις καὶ συμφωνεῖν]».

Δύο ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν εἰς τὸ προκείμενον χωρίον ταῦτα, 1) ὅτι δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἀνεύρωμεν, τίς εἶναι ἡ κυρία πρότασις ἡ διὰ τοῦ «ἐπεὶ δὲ δύο ἐστὶν κτλ.» προσδιοριζομένη· διότι ὁ μετὰ τὴν παρένθεσιν λόγος ἄρχεται διὰ τῶν: «ὅτι μὲν οὖν τοῦ τε εὖ ζῆν —, φανερόν». Μένει ἄρα μετέωρος ἡ διὰ τοῦ: «ἐπεὶ — ἐστὶν κτλ.» πρό-

τασις; ἢ πῶς ἄρα ἄλλως τὸ ὅλον χωρίον ἔχει; 2) τὰ: «καὶ συμφωνεῖν» οὐδεμίαν καθ' ἡμᾶς ἐνταῦθα χώραν ἔχουσιν· διότι ἐκ τῆς ἑπομένης αἰτιολογίας: «ἐνίοτε γὰρ ὁ μὲν σκοπὸς ἔκκειται καλῶς κτλ.» μόνον ἡ πρὸς ἄλληλα τούτων διαφωνία φαίνεται.

Αὐτόθι στίχ. 34 «ὁτὲ δὲ ἑκατέρου διαμαρτάνουσιν,».

Ἀντὶ τοῦ: *ἑκατέρου* γράφε: «ἀμφοτέρων»· διότι ταύτην τὴν μεταβολὴν τῆς γραφῆς τὰ εὐθὺς κατωτέρω ὑπαγορεύουσιν· πρβλ. καὶ στίχ. 37: «δεῖ δ' ἐν ταῖς τέχναις καὶ ἐπιστήμαις ταῦτα ἀμφότερα κρατεῖσθαι, τὸ τέλος καὶ τὰς εἰς τὸ τέλος πράξεις».

1332 a, 40 καὶ ἐφεξῆς «καὶ γὰρ φῦναι δεῖ πρῶτον οἷον ἄνθρωπον ἀλλὰ μὴ τῶν ἄλλων τι ζῴων, εἶτα καὶ ποιόν τινα τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχήν. ἔνια δὲ οὐδὲν ὄφελος φῦναι· τὰ γὰρ ἔθη μεταβάλλειν ποιεῖ· ἔνια γάρ ἐστι διὰ τῆς φύσεως ἐπαμφοτερίζοντα διὰ τῶν ἐθῶν ἐπὶ τὸ χεῖρον καὶ τὸ βέλτιον. [τὰ μὲν οὖν ἄλλα τῶν ζῴων μάλιστα μὲν τῇ φύσει ζῇ, μικρὰ δ' ἔνια καὶ τοῖς ἔθεσιν, ἄνθρωπος δὲ καὶ λόγῳ· μόνον γὰρ ἔχει λόγον]. ὥστε δεῖ ταῦτα συμφωνεῖν ἀλλήλοις. * πολλὰ γὰρ παρὰ τοὺς ἐθισμοὺς καὶ τὴν φύσιν πράττουσι διὰ τὸν λόγον, ἐὰν πεισθῶσιν ἄλλως ἔχειν βέλτιον».

Τὰ ἀπὸ τῶν: «τὰ μὲν οὖν ἄλλα — ἔχει λόγον» ὁ Bekk κατ' εἰσήγησιν τοῦ Susemihl, ὅστις «vitium detexerat», μετήνεγκε μετὰ τὰ: «συμφωνεῖν ἀλλήλοις». Τὰ δέ: «ἔνια γάρ ἐστι — βέλτιον» ὁ Conringius, καθὼς σημειοῦται ὁ Susem., «lacunosa esse intelléxit». Ἄλλοι δ' ἄλλας γραφὰς εἰς τὸ κείμενον προτείνουσιν. Πῶς δ' ἡμεῖς καὶ τὸ προκείμενον χωρίον ἀναγινώσκομεν, τεθορυβημένον ὄν, καὶ τίνας εἰς αὐτὸ μεταβολὰς ἐπιφέρομεν πρὸς θεραπείαν, περὶ τούτων κρινέτω ὁ λόγιος ἀναγνώστης, οὗ τὴν ἐπιεικῆ κρίσιν ἄσμενοι ἀποδεχόμεθα. Ἔχει δὲ καθ' ἡμᾶς τὸ χωρίον ὧδε:

«καὶ γὰρ ⟨ὥσπερ⟩ φῦναι δεῖ πρῶτον [οἷον] ἄνθρωπον, ἀλλὰ μὴ τῶν ἄλλων τι ζῴων, ⟨οὕτω⟩ καὶ ποιόν τινα τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχήν. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα τῶν ζῴων μάλιστα μὲν τῇ φύσει ζῇ, μικρὰ

δ' ἔνια καὶ τοῖς ἔθεσιν, ἄνθρωπος δὲ καὶ λόγῳ· μόνον γὰρ ἔχει λόγον· ὥστε δεῖ ταῦτα συμφωνεῖν ἀλλήλοις· πολλὰ ⟨μὲν⟩ γὰρ παρὰ τοὺς ἐθισμοὺς καὶ τὴν φύσιν πράττουσι διὰ τὸν λόγον, ἐὰν πεισθῶσιν ἄλλως ἔχειν βέλτιον· ἔνια δὲ οὐδὲν ὄφελος φῦναι, τὰ γὰρ ἔθη μεταβάλλειν ποιεῖ· ⟨ἔστι δ' ἃ καὶ (?)⟩ τῆς φύσεως ἐπαμφοτερίζοντα διὰ τῶν ἐθῶν ἐπὶ τὸ χεῖρον καὶ τὸ βέλτιον».

1332 a, 38 «ἀκολουθεῖ γὰρ τῷ καθ' ἕκαστον καὶ τὸ πάντας».

Διορθούμεθα ἡμεῖς τὸ χωρίον, ἀναγινώσκοντες ἢ οὕτως: «ἀκολουθεῖ γὰρ τὸ καθ' ἕκαστον καὶ τῷ πάντας», ἤ, τὸ πιθανώτερον, οὕτως: «ἀκολουθεῖ γὰρ τὸ καθ' ἕκαστον ⟨κατὰ⟩ τὸ πάντας»· ἐπιθ. 1260 b, 14-15. 1281 b, 34-36. 1282 a, 16 καὶ ἐφεξῆς καὶ 1283 b, 33.

1332 b, 35 «ἡ γὰρ φύσις δέδωκε τὴν διαίρεσιν, ποιήσασα [αὐτῷ] τῷ γένει ταὐτὸ τὸ μὲν νεώτερον τὸ δὲ πρεσβύτερον, ὧν τοῖς μὲν ἄρχεσθαι πρέπει τοῖς δ' ἄρχειν».

Ὅτι τὸ χωρίον εἶναι ἀνώμαλόν τε καὶ ἀσαφές, δῆλον· ἄριστα δὲ καθ' ἡμᾶς εὐοδοῦται, οὕτω θεραπευόμενον:

«ἡ γὰρ φύσις ⟨αὐτὴ⟩ δέδωκε τὴν διαίρεσιν τῷ γένει, ποιήσασα αὐτὸ τὸ μὲν νεώτερον, τὸ δὲ πρεσβύτερον, ⟨ὥστε⟩ τὸ μὲν ἄρχεσθαι πρέπει, τὸ δ' ἄρχειν».

1333 a, 2 «τόν τε γὰρ μέλλοντα καλῶς ἄρχειν ἀρχθῆναί φασι δεῖν πρῶτον».

Ἐπειδὴ μετὰ τό: *τε* οὔτε *καί*, οὔτε ἕτερον *τε* ἀκολουθεῖ, ὁ δὲ λόγος τοῦτο ἀπαιτεῖ, ὑποπτεύομεν, ὅτι μετὰ τό: «*ἄρχειν*» ἐξέπεσαν λέξεις, αἵτινες καθ' ἡμᾶς εἶναι αὗται: ⟨καὶ τὸν ἄρχεσθαι⟩· ὥστε ἀναγνωστέον: «τόν τε γὰρ μέλλοντα καλῶς ἄρχειν ⟨καὶ τὸν ἄρχεσθαι⟩ ἀρχθῆναί φασι δεῖν πρῶτον»· ἐπιθ. αὐτόθ. στίχ. 12: «τὸν δ' αὐτὸν ἀρχόμενόν τε δεῖν γίνεσθαι πρότερον καὶ ἄρχοντα ὕστερον»,

πρβλ. 1177 a, 26: «καὶ πολίτου δοκίμου (γράφ. δ' ὁμοίως) ἡ ἀρετὴ τὸ δύνασθαι καὶ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι».

Αὐτόθι στίχ. 6 «διαφέρει δ' ἔνια τῶν ἐπιταττομένων οὐ τοῖς ἔργοις ἀλλὰ τῷ τίνος ἕνεκεν».

Ἐκ τῶν ἀμέσως κατωτέρω ἐν στίχῳ 9: «πρὸς γὰρ τὸ καλὸν καὶ τὸ μὴ καλὸν οὐχ οὕτω διαφέρουσιν αἱ πράξεις καθ' αὐτὰς ὡς ἐν τῷ τέλει καὶ τῷ τίνος ἕνεκεν», ἐν οἷς τὸ: *διαφέρειν* μετὰ τῆς προθέσεως *ἐν* συντεταγμένον εἶναι («οὐχ οὕτω διαφέρουσιν — ὡς ἐν τῷ τέλει»), ἐκ τούτων, λέγομεν, εἰκάζομεν, ὅτι καὶ τὰ: «οὐ τοῖς ἔργοις» ἐν τῷ προκειμένῳ ἀναγνωστέα: «*οὐκ ἐν τοῖς ἔργοις*».

Αὐτόθι στίχ. 14 «τῷ νομοθέτῃ πραγματευτέον, ὅπως ἄνδρες ἀγαθοὶ γένωνται καὶ διὰ τίνων ἐπιτηδευμάτων κτλ.».

Ἀντὶ τῆς ὑποτακτικῆς «γένωνται» ἁρμόζει μᾶλλον ἡ ὁριστικὴ «*γίνονται*», τοῦ *ὅπως* τρόπον δηλοῦντος.

Αὐτόθι στίχ 17 «διῄρηται δὲ δύο μέρη τῆς ψυχῆς, ὧν τὸ μὲν ἔχει λόγον καθ' αὑτό, λόγῳ δ' ὑπακούειν δυνάμενον· ὧν φαμὲν τὰς ἀρετὰς εἶναι καθ' ἃς ἀνὴρ ἀγαθὸς λέγεται πώς».

Ὁ Scaliger πρῶτος παρετήρησεν, ὅτι τὸ: «*διῄρηται*» εἶναι ἄνευ ὑποκειμένου καὶ διὰ τοῦτο ἔγραψεν: *ἡ ψυχὴ* ἀντὶ τῶν: «τῆς ψυχῆς»· ἡμεῖς δὲ νομίζομεν, ὅτι παρελείφθη τὸ ἄρθρον: «*τὰ*» πρὸ τῶν: «τῆς ψυχῆς»· ὑποκείμενον δὲ τοῦ: «*διῄρηται*» τὸ: «⟨τὰ⟩ τῆς ψυχῆς»· τοῦτ' ἔστι «*τὰ περὶ τὴν ψυχὴν*» (ὡς ἐν τοῖς Ἠθικοῖς Νικομαχείοις ὁ Ἀριστοτέλης λέγει) διῄρηται δύο μέρη, ὧν τὸ μὲν ἔχει λόγον κτλ.»· προσκρούοντες δὲ εἰς τὴν μετοχὴν «*δυνάμενον*» καὶ εἰς τὴν μετ' αὐτὴν γενικὴν «*ὧν*», ὑποπτεύομεν, ὅτι τὸ κείμενον παρεφθαρμένον παρεδόθη ἡμῖν. Διὸ εἰκάζομεν, ὅτι ἀντὶ τῶν: «δυνάμενον· ὧν φαμὲν» ἀρχικῶς ἦσαν ταῦτα: «⟨δύναται· φαμὲν μὲν οὖν»⟩ Τὸ ὅλον δὲ χωρίον ἀναγνωστέον οὕτως: «διῄρηται δὲ δύο μέρη ⟨τὰ τῆς ψυχῆς, ὧν τὸ μὲν ἔχει λόγον καθ' αὑτό, τὸ δ' οὐκ ἔχει μὲν κα

αὐτό, λόγῳ δ' ὑπακούειν ⟨δύναται⟩. φαμὲν ⟨μὲν οὖν⟩ τὰς ἀρετὰς εἶναι καθ' ἅς ἀνὴρ ἀγαθὸς λέγεται πώς· τούτων δ' ἐν ποτέρῳ μᾶλλον τὸ τέλος, κτλ.». Ὁ δὲ βουλόμενος νὰ ἴδῃ, πῶς τὰ διὰ βραχέων ἐνταῦθα λεγόμενα ἀκριβέστερον καὶ διὰ μακροτέρων ἀναπτύσσονται ὑπὸ τοῦ φιλοσοφοῦντος περὶ τῶν πολιτικῶν ἀνδρὸς ἀναγνώτω τὰ ἠθικὰ Νικομάχεια ἐν σελ. 19, 21, 102, 103· καὶ Πολιτ. 1334 b, 17 κ. ἐφεξ.

Αὐτόθι στίχ. 30 «οὗ τυχεῖν ἔστιν ἀκροτάτου».

Μὴ γραπτέον: «οὗπερ εἰ τύχοι ἔστιν ἀκρότατον;».

Αὐτόθι στίχ. 33 «περὶ ὧν ἀνάγκη τὴν αὐτὴν αἵρεσιν εἶναι καὶ τοῖς τῆς ψυχῆς μέρεσι καὶ ταῖς πράξεσιν αὐτῶν, κτλ.».

Ὁ Schneider, τὴν πρὸ τοῦ «*ὧν*» πρόθεσιν «*περὶ*» διαγράψας, προέτεινεν ἀντὶ τοῦ: «*αἵρεσιν*» τό: «*διαίρεσιν*», ὁ δὲ Reizius δι' ἀγκυλῶν ἐνέκλεισε τὸ ἕτερον *καί*. Ἡμεῖς δὲ ὑποπτεύομεν μόνον, ὅτι ἀντὶ τῶν: «*περὶ ὧν ἀνάγκη*», πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ: «⟨ἀνάγκη οὖν⟩»· πρβλ. στίχ. 37 «πρὸς πάντα μὲν τοίνυν τῷ πολιτικῷ βλέποντι νομοθετητέον, καὶ κατὰ τὰ μέρη τῆς ψυχῆς καὶ κατὰ τὰς πράξεις αὐτῶν, *μᾶλλον* δὲ πρὸς τὰ βελτίω καὶ τὰ τέλη».

1333 b, 1 «καὶ τἀναγκαῖα καὶ τὰ χρήσιμα [δὲ] πράττειν, τὰ δὲ καλὰ δεῖ μᾶλλον».

Μετὰ τά: «*καὶ τἀναγκαῖα*» ὅτι ἐξέπεσε τὸ ⟨*μέν*⟩, αὐτὰ τὰ ἀνωτέρω, μεθ' ὧν τὰ ἐνταῦθα συνδέονται, εἰς τοῦτο πείθουσιν, καθὼς καὶ τὰ ἀμέσως ἑπόμενα (τ. ἔ. τὰ δὲ καλὰ), ἅπερ ἀντιτίθενται πρὸς τἀναγκαῖα καὶ τὰ χρήσιμα· τὸ δὲ μετὰ *τὰ χρήσιμα*: «δὲ» εἰς «*δεῖ*» τρεπτέον. Τὸ ὅλον δὲ χωρίον κατὰ ταῦτα ἔχει μετὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ ...σημένων ὡς ἑξῆς:

«δεῖ μὲν γὰρ ἀσχολεῖν δύνασθαι καὶ πολεμεῖν, μᾶλλον δ' εἰρήνην ...γειν καὶ σχολάζειν, καὶ τἀναγκαῖα ⟨μὲν⟩ καὶ τὰ χρήσιμα δεῖ πράττειν, τὰ δὲ καλὰ δεῖ μᾶλλον».

Αὐτόθι στίχ. 29 «ἔτι δὲ οὐ διὰ τοῦτο δεῖ τὴν πόλιν εὐδαίμονα νομίζειν καὶ τὸν νομοθέτην ἐπαινεῖν, ὅτι κρατεῖν ἤσκησεν ἐπὶ τὸ τῶν πέλας ἄρχειν».

Ἀντὶ μὲν τῶν: «*οὐ διὰ*» γράφε, «*⟨οὐδὲ⟩ διὰ*», ἀντὶ δὲ τῶν: «εὐδαίμονα νομίζειν» ⟨εὐδαιμονίζειν⟩. Τὸ δέ: «*κρατεῖν*» ὁ μὲν Reizius ἀπέκλεισε δι' ἀγκυλῶν, ὁ δὲ Congrevius ᾔκασεν ἀντ' αὐτοῦ «*καρτερεῖν*», ὀρθῶς δ' ὁ Susemihl παρατηρεῖ εἰς ταῦτα: nescio an recte. Ἡμεῖς οὐδέτερον ἀποδεχόμενοι, ὑπολαμβάνομεν ὅτι πρέπει ἀντὶ τοῦ «*κρατεῖν*» νὰ ἀναγνωσθῇ «*⟨τὴν ἀρετὴν⟩*», ἀντὶ δὲ τῶν: «*ἤσκησεν ἐπὶ*» γράφε τά: «⟨ἤσκησαν πρὸς⟩». Οὕτω δὲ ἀναγνωστέον τὸ ὅλον χωρίον: «ἔτι δὲ ⟨οὐδὲ⟩ διὰ τοῦτο δεῖ τὴν πόλιν ⟨εὐδαιμονίζειν⟩ καὶ τὸν νομοθέτην ἐπαινεῖν, ὅτι ⟨τὴν ἀρετὴν⟩ ἤσκησαν ⟨πρὸς⟩ τὸ τῶν πέλας ἄρχειν»· πρβλ. 1334 a, 39: «διὸ δεῖ μὴ καθάπερ ἡ Λακεδαιμονίων πόλις *τὴν ἀρετὴν ἀσκεῖν*»· ἔπιθι καὶ 1271 b, 2-3 καὶ ἐφεξῆς· 1336 b, 8-10. 14. 1337 b, 1-3. καὶ Ἠθ. Νικομ. 1100, 24.

Αὐτόθι στίχ. 35 καὶ ἐφεξῆς «οὔτε δὴ πολιτικὸς τῶν τοιούτων νόμων καὶ λόγων οὐδεὶς οὔτε ὠφέλιμος οὔτε ἀληθής ἐστιν. ταὐτὰ γὰρ ἄριστα καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ, τόν ⟨τε⟩ νομοθέτην ἐμποιεῖν δεῖ ταῦτα ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων· τήν τε τῶν πολεμικῶν ἄσκησιν οὐ τούτου χάριν δεῖ μελετᾶν, ἵνα καταδουλώσωνται τοὺς ἀναξίους, ἀλλ' ἵνα πρῶτον μὲν αὐτοὶ μὴ δουλεύσωσιν ἑτέροις, ἔπειτα ὅπως ζητῶσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς ὠφελείας ἕνεκα τῶν ἀρχομένων, ἀλλὰ μὴ πάντων δεσποτείας, τρίτον δὲ τὸ δεσπόζειν τῶν ἀξίων δουλεύειν».

Καὶ τὸ ἀνωτέρω χωρίον ἐν πολλοῖς νοσοῦν ἐπειράθημεν νὰ θεραπεύσωμεν, ἀποκαταστήσαντες αὐτὸ οὕτω, καθὼς εὐθὺς ἐν τοῖς κατωτέρω ὁ ἀναγνώστης βλέπει, συμφώνως πρὸς ὅσα αὐτὸς ὁ Ἀριστ - λης ἐν τοῖς ἡγουμένοις καὶ ἀλλαχοῦ τῶν πολιτικῶν λέγει. Κατὰ - σον δὲ τοῦ ὀρθοῦ ἐτύχομεν, περὶ τούτου ἄλλοι κρινόντων. Τὸ δὲ ι- ρίον καθ' ἡμᾶς οὕτως ἀναγνωστέον:

«οὔτε δὴ πολιτικὸς ⟨οὔτε νομοθέτης⟩ τῶν τοιούτων νόμων καὶ λόγων οὐδεὶς οὔτε ὠφέλιμος, οὔτε ἀληθής ἐστιν. ⟨ὅσα τε⟩ γὰρ ἄριστα καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ, ⟨ταῦτα⟩ τόν ⟨τε⟩ νομοθέτην ⟨καὶ τὸν πολιτικὸν⟩ ἐμποιεῖν δεῖ ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων· ⟨τούτους τε⟩ τὴν τῶν πολεμικῶν ἄσκησιν οὐ τούτου χάριν δεῖ μελετᾶν, ἵνα καταδουλώσωνται τοὺς ἀναξίους, ἀλλ' ἵνα πρῶτον μὲν αὐτοὶ μὴ δουλεύσωσιν ἑτέροις, ἔπειτα ὅπως ζητῶσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς ὠφελείας ἕνεκα τῶν ἀρχομένων, ἀλλὰ μὴ ⟨τῆς⟩ πάντων δεσποτείας, τρίτον δὲ ⟨τοῦ⟩ δεσπόζειν τῶν ἀξίων δουλεύειν».

Κατὰ ταῦτα ἔχομεν τὴν ἑξῆς καλλίστην ἔννοιαν τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους λεγομένων: ὅτι ὁ νομοθέτης καὶ ὁ πολιτικὸς πρέπει, ὅσα εἶναι ἄριστα ἰδίᾳ τε καὶ κοινῇ ταῦτα εἰς τὰς ψυχὰς νὰ ἐμποιῶσι τῶν ἀνθρώπων, καὶ οὗτοι δὲ πάλιν τὴν τῶν πολεμικῶν ἄσκησιν πρέπει νὰ μελετῶσιν οὐχὶ ἵνα καταδουλώσωνται τοὺς ἀναξίους, ἀλλ' ἵνα πρῶτον μὲν αὐτοὶ μὴ ἑτέροις δουλεύσωσιν, ἔπειτα δὲ ὅπως ζητῶσι τὴν ἡγεμονίαν ἕνεκα τῆς ὠφελείας τῶν ἀρχομένων, ἀλλὰ μὴ ἕνεκα τῆς δεσποτείας πάντων, τρίτον δὲ ἕνεκα τοῦ δεσπόζειν τῶν ἀξίων νὰ δουλεύωσιν.

Ὀφείλομεν δὲ νὰ μνημονεύσωμεν, ὅτι καὶ ὁ μέγας διδάσκαλος, ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς, ἔγραψεν ἀντὶ τῶν: «*τὸ* δεσπόζειν» «*τοῦ* δεσπόζειν».

1334 a, 2 «ὅτι δὲ δεῖ τὸν νομοθέτην μᾶλλον σπουδάζειν ὅπως καὶ τὴν περὶ τὰ πολεμικὰ καὶ τὴν ἄλλην νομοθεσίαν τοῦ σχολάζειν ἕνεκεν τάξῃ καὶ τῆς εἰρήνης, . .».

Ἀντὶ τῶν: «τὴν ἄλλην νομοθεσίαν» ἡμεῖς εἰκάζομεν: «τὴν ⟨περὶ τἆλλα⟩ νομοθεσίαν», ἀντὶ δὲ τῆς ὑποτακτικῆς «*τάξῃ*» προτιμῶμεν τὴν ὁριστικὴν «*τάξει*».

Αὐτόθι στίχ. 14 «δεῖ τὰς εἰς τὴν σχολὴν ἀρετὰς ὑπερέχειν».

Ὁ Susemihl ἀντὶ τῆς γραφῆς: «*ὑπάρχειν*», ἣν ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει ἐφύλαξε, καθὼς καὶ ἐν τοῖς κώδιξιν εὑρίσκεται, ἐν τῇ γ' ἐκ-

δόσει ἔγραψε τό: «*ὑπερέχειν*»· προέβη δ' ἴσως ὁ ἐλλόγιμος ἀνὴρ εἰς τὴν γραφὴν «*ὑπερέχειν*» ἀντὶ τοῦ «*ὑπάρχειν*» ἐκ τῶν κατωτέρω καὶ δὴ τῶν ἐν τῷ στίχῳ 24: «σωφροσύνης δὲ καὶ δικαιοσύνης ἐν ἀμφοτέροις τοῖς χρόνοις (δεῖ), καὶ μᾶλλον εἰρήνην ἄγουσι καὶ σχολάζουσιν». Ἡμεῖς δὲ στέργομεν τὴν γραφὴν «*ὑπάρχειν*».

Αὐτόθι στίχ. 40 καὶ ἐφεξ. «ἐκεῖνοι (οἱ Λακεδαιμόνιοι) μὲν γὰρ οὐ ταύτῃ διαφέρουσι τῶν ἄλλων, τῷ μὴ νομίζειν ταὐτὰ τοῖς ἄλλοις μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ τῷ γενέσθαι ταῦτα μᾶλλον διὰ τινὸς ἀρετῆς· ἐπεὶ δὲ μείζω τε ἀγαθὰ ταῦτα, καὶ τὴν ἀπόλαυσιν τὴν τούτων ἢ τὴν τῶν ἀρετῶν * *».

Ἀντὶ τοῦ: «*τε*»: (μείζω τε) γράφομεν «*τὰ*», καθὼς καί τινες τῶν κωδίκων ἔχουσι καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἀλλαχοῦ, ὡς παρακατιόντες θὰ ἴδωμεν, «*τἀγαθὰ*» περὶ τῆς αὐτῆς ἐννοίας γράφει· ἀντὶ δὲ τοῦ: «*γενέσθαι*» τὸ «*γίνεσθαι*» ἀναγινώσκομεν, καθὼς ἔγραψε καὶ ὁ Schneider καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἀριστοτέλης οὕτως εἶπεν, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἀλλαχοῦ· διότι αὐτὴ ἡ ἔννοια ἀπαρέμφατον τοῦ ἐνεστῶτος οὐχὶ τοῦ ἀορίστου ἀπαιτεῖ. Τὸ δὲ μετὰ τό: «τῶν ἀρετῶν» κενόν, ὅπερ πρῶτος παρετήρησεν ὁ Camerarius, συνεπλήρωσαν ὁ Thurotus καὶ ὁ Spengelius, ἐν ὄψει ἔχοντες τὰ ἐν Β 9, 1271 b, 3 καὶ ἐφεξῆς, ἐκεῖνος μὲν οὕτως: «τῶν ἀρετῶν ⟨ὑπολαμβάνουσιν, ἐσώζοντο μὲν πολεμοῦντες, ἀπώλλυντο δ' ἄρξαντες⟩»· οὗτος δὲ ὡς ἑξῆς· «τῶν ⟨πολεμικῶν μείζω εἶναι ἀνάγκη⟩». Εἶναι δὲ τὸ προμνημονευθὲν χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅπερ οἱ λογιώτατοι οὗτοι ἄνδρες ὑπ' ὄψιν ἔχοντες συνεπλήρωσαν τὸ κενόν, τοῦτο: «τοιγαροῦν ἐσῴζοντο μὲν πολεμοῦντες, ἀπώλλυντο δὲ ἄρξαντες διὰ τὸ μὴ ἐπίστασθαι σχολάζειν μηδ' ἠσκηκέναι μηδεμίαν ἄσκησιν ἑτέραν κυριωτέραν τῆς πολεμικῆς· τούτου δὲ ἁμάρτημα οὐκ ἔλαττον· νομίζουσι μὲν γὰρ *γίνεσθαι τἀγαθὰ* τὰ περιμάχητα δι' ἀρετῆς μᾶλλον ἢ κακίας, καὶ τοῦτο μὲν καλῶς, ὅτι μέντοι ταῦτα κρείττω τῆς ἀρετῆς ὑπολαμβάνουσιν, οὐ καλῶς». Καὶ ἡμεῖς δέ, εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους ἀποβλέποντες, ἀλλὰ καὶ τοῦ προκειμένου μὴ ὀλιγωροῦντες συμπληροῦμεν τὸ μετὰ τὸ «τῶν ἀρετῶν» χάσμα ὧδε: «⟨ὑπολαμβάνουσιν⟩», ἢ οὕτως: «⟨νο-

μίζουσιν⟩». Κατὰ ταῦτα δὲ ἀναγινώσκομεν ἡμεῖς τὸ προκείμενον χωρίον ὡς ἑξῆς:

«ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οὐ ταύτῃ διαφέρουσι τῶν ἄλλων, τῷ μὴ νομίζειν ταὐτὰ τοῖς ἄλλοις μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ τῷ γίνεσθαι ταῦτα μᾶλλον διά τινος ἀρετῆς· ἐπεὶ δὲ μείζω ⟨τὰ⟩ ἀγαθὰ ταῦτα (ἐστί), καὶ τὴν ἀπόλαυσιν τὴν τούτων ⟨κρείττω, ἤ, μείζω⟩ τῶν ἀρετῶν ⟨ὑπολαμβάνουσιν⟩». Ἴσως δὲ καὶ οὐδὲν χάσμα ὑπάρχει μετὰ τά: «τῶν ἀρετῶν»· διότι εὐκόλως ἐκ τοῦ ἀνωτέρω ῥήματος «νομίζειν» νοεῖται καὶ μετὰ τά: *τῶν ἀρετῶν* τὸ αὐτὸ ἢ παραπλήσιον ῥῆμα καθ' ὁριστικήν·

1334 b, 6 «τυγχάνομεν δὴ διῃρημένοι πρότερον ὅτι φύσεως καὶ ἔθους καὶ λόγου δεῖ. τούτων δὲ ποίους μέν τινας κ.τ.λ.».

Καθ' ἡμᾶς, καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ φθορὰν διορῶντας, ἀναγνωστέον ὧδε: «τυγχάνομεν δὴ ⟨εἰρηκότες⟩ πρότερον, ὅτι φύσεως καὶ ἔθους καὶ λόγου δεῖ· τούτων ⟨μὲν οὖν⟩ ποίους τινας κτλ.»· πρβλ. 1332 a, 39 καὶ ἐφ. Ἠθ. Νικομ. Χ 10, 15 καὶ ἐφξῆς.

Αὐτόθι στίχ. 12 «καὶ διὰ τῶν ἠθῶν ὁμοίως ἦχθαι».

Πρὸ τοῦ: «*ὁμοίως*» ἐξέπεσε τό: ⟨μή⟩.

Αὐτόθι στίχ. 13 καὶ ἐφεξῆς «πρῶτον μέν, καθάπερ ἐν τοῖς ἄλλοις, ὡς ἡ γένεσις ἀπ' ἀρχῆς ἐστι καὶ τὸ τέλος ἀπό τινος ἀρχῆς ἄλλου τέλους, ὁ δὲ λόγος ἡμῖν καὶ ὁ νοῦς τῆς φύσεως τέλος,».

Μὴ ἀναγνωστέον ὡς ἑξῆς; :

«πρῶτον μὲν ⟨ὅτι⟩, καθάπερ ἐν τοῖς ἄλλοις, ⟨ὧν⟩ ἡ γένεσις ἀπ' ἀρχῆς ἐστι, καὶ τὸ τέλος ἀπό τινος ἀρχῆς [ἄλλου τέλους], ⟨οὕτω δὴ⟩ ὁ λόγος ἡμῖν καὶ ὁ νοῦς τῆς φύσεως τέλος,».

Αὐτόθι στίχ. 22 «φανερὸν δὲ καὶ τοῦτο· θυμὸς γὰρ καὶ

βούλησις, ἔτι δὲ καὶ ἐπιθυμία καὶ γενομένοις εὐθὺς ὑπάρχει τοῖς παιδίοις,».

Ἡμεῖς νομίζοντες, ὅτι τό: «φανερὸν δὲ καὶ τοῦτο», οὐχὶ εἰς τὰ ἀνωτέρω, ἀλλ' εἰς τὰ κατωτέρω ἀναφέρεται, ἀναγινώσκομεν ὧδε: «φανερὸν δὲ καὶ τοῦτο, ⟨ὡς⟩ θυμὸς [γὰρ] καὶ βούλησις, ἔτι δὲ καὶ ἐπιθυμία ⟨εὐθὺς καὶ⟩ γενομένοις ὑπάρχει τοῖς παιδίοις,». Σημειωτέον δὲ ὅτι ἔν τινι τῶν κωδίκων παραλείπεται τὸ *γάρ*.

1335 a, 24 καὶ ἐφεξῆς: «καὶ τὰ τῶν ἀρρένων δὲ σώματα βλάπτεσθαι δοκεῖ πρὸς τὴν αὔξησιν, ἐὰν ἔτι τοῦ σώματος αὐξανομένου ποιῶνται τὴν συνουσίαν· καὶ γὰρ τούτου τις χρόνος ὡρισμένος, ὃν οὐχ ὑπερβαίνει πληθύον ἔτι ⟨ἢ μικρόν⟩.—* διὸ τὰς μὲν ἁρμόττει περὶ τὴν τῶν ὀκτωκαίδεκα ἐτῶν ἡλικίαν συζευγνύναι, τοὺς δ' ἑπτὰ καὶ τριάκοντα [, ἢ μικρὸν]».

Τὰ ἀπὸ τῶν: «καὶ γὰρ τούτου τις—[, ἢ μικρόν]. ἀναγνωστέα καθ' ἡμᾶς οὕτως: «καὶ γὰρ τούτου (τοῦτ' ἔστι τοῦ ποιεῖσθαι τὴν συνουσίαν) τις χρόνος ὡρισμένος, ὃν οὐχ ⟨*ὑπερβαίνειν δεῖ πολλοῖς ἔτεσιν*⟩· διὸ τὰς μὲν ἁρμόττει περὶ τὴν τῶν ὀκτωκαίδεκα ἐτῶν ἡλικίαν συζευγνύναι, τοὺς δ' ἑπτὰ καὶ τριάκοντα ἢ μικρόν ⟨τι πλέον»⟩.

1335 b, 8-10 «πεπονημένην μὲν οὖν ἔχειν δεῖ τὴν ἕξιν, πεπονημένην δὲ πόνοις μὴ βιαίοις, μηδὲ πρὸς ἕνα μόνον **, ὥσπερ ἡ τῶν ἀθλητῶν ἕξις».

Τὸ μετὰ τό: «μόνον» κενὸν ὁ Susemihl συμπληροῖ διὰ τοῦ: «⟨σκοπόν⟩»· ἡμεῖς δὲ διὰ τοῦ: «⟨πόνον⟩», ἤ, τὸ πιθανώτερον, ἂν δεχθῶμεν τὴν γραφήν: «ἓν» ἀντὶ τοῦ: «ἕνα», συμπληροῦμεν διὰ τοῦ: «⟨ἔργον⟩»· πρβλ. 1339 a, 9-10. 1338 b, 34. Ξενοφ. Συμπ II, 17.

Αὐτόθι στίχ. 18-19 «ἀπολαύοντα γὰρ φαίνεται τὰ γεννώμενα τῆς ἐχούσης ὥσπερ τὰ φυόμενα τῆς γῆς».

Ὁ Scaliger, καθὼς καὶ ὁ Lambinus, ἤκασαν ἀντὶ τοῦ: «ἐχούσης» τὸ: «τεκούσης»· καθ' ἡμᾶς, ἂν ἦναι ἀνάγκη μεταβολῆς, πάντως οὐχί: «τεκούσης» γραπτέον, ἀλλὰ «κυούσης», διότι περὶ τῆς «ἐγκύου» ὁ λόγος, ἀλλ' οὐχὶ περὶ τῆς «τεκούσης»· «χρὴ δὲ καὶ τὰς ἐγκύους ἐπιμελεῖσθαι τῶν σωμάτων» (στίχ. 12). Ἀλλ' ἴσως οὐδεμία χρεία μεταβολῆς· διότι τὸ ῥῆμα *ἔχειν* ἐπὶ τοιαύτης σημασίας ἐν χρήσει εἶναι καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ.

Αὐτόθι στίχ. 19-22 «περὶ δὲ ἀποθέσεως καὶ τροφῆς τῶν γενομένων ἔστω νόμος μηδὲν πεπηρωμένον τρέφειν, διὰ δὲ πλῆθος τέκνων ἡ τάξις τῶν ἐθῶν κωλύει μηδὲν ἀποτίθεσθαι τῶν γινομένων».

Ὅτι τὰ: «διὰ δὲ πλῆθος — γινομένων», πρέπει νὰ ἀναγνωσθῶσιν οὕτω: «*μηδὲ* διὰ πλῆθος τέκνων *ἡ τάξις* τῶν ἐθῶν **κωλυέτω** (ἤ, **κωλύσῃ**) μηδὲν ἀποτίθεσθαι τῶν γινομένων». δῆλον· «ὡρίσθαι γὰρ δεῖ τῆς τεκνοποιίας τὸ πλῆθος» (στίχ. 22-23).

1336 a, 7-10 «ἔτι δὲ καὶ κινήσεις ὅσας ἐνδέχεται ποιεῖσθαι τηλικούτων συμφέρει».

Ὁ Susemihl ἐν μὲν τῇ πρώτῃ καὶ δευτέρᾳ ἐκδόσει ἀντὶ τοῦ: «τηλικούτων» ἔγραψε «τηλικούτους», ἐν δὲ τῇ τρίτῃ ἐρωτᾷ: «τηλικοῦτον?». Νομίζομεν ὅτι, ἂν πρὸ τοῦ: «*τηλικούτων*» τεθῇ τὸ ἄρθρον «*τῶν*», ἡ ἔννοια ἔχει καλῶς· πρβλ. στίχ. 30-31: «καὶ περὶ λόγων δὲ καὶ μύθων, ποίους τινὰς ἀκούειν δεῖ τοὺς τηλικούτους, ἐπιμελὲς ἔστω . . .» καὶ στίχ. 12: «ἃ τὸ σῶμα ποιεῖ τῶν τοιούτων ἀστραβές»· ἡ δὲ σύνταξις αὕτη: «ἔτι δὲ καὶ κινήσεις τῶν τηλικούτων συμφέρει ποιεῖσθαι ὅσας ἐνδέχεται».

Αὐτόθι στίχ. 18 «πάντα γὰρ ὅσα δυνατὸν ἐθίζειν, εὐθὺς ἀρχομένων βέλτιον μὲν ἐθίζειν, ἐκ προσαγωγῆς δ' ἐθίζειν».

Καθ' ἡμᾶς τό: *γὰρ* παρέλκει· τὸ δέ: «*ἀρχομένων*», ὅπως ἂν

συντακτικῶς ληφθῇ, ἐνταῦθα δὲν ἁρμόζει, οὐδ' ἀποδεχόμεθα τὴν γραφήν: «*ἀργομένους*», ἣν ὁ Schneiderus προέτεινεν, οὐδὲ τὴν τοῦ Spengel. «*ἀργόμενον*», ἀλλ' ὑποπτεύοντες, ὅτι τὸ κείμενον καὶ ἐνταῦθα εἶναι ἀνώμαλον καὶ ἐφθαρμένον, ἀποκαθίσταμεν, ὡς ἐξῆς ἀναγινώσκοντες:

«πάντα [γὰρ] ⟨μὲν οὖν⟩ ὅσα δυνατὸν ἐθίζειν, εὐθὺς ⟨μὲν ἐξ ἀρχῆς⟩ βέλτιον ἐθίζειν, ἐκ προσαγωγῆς δὲ [ἐθίζειν]»· πρβλ. και στίχ. 12: «συμφέρει δ' *εὐθὺς* καὶ πρὸς τὰ ψύχη συνεθίζειν *ἐκ μικρῶν παίδων*»· πρβλ. καὶ Ἀριστ. Ἠθ. Νικομ. II, 1, 5· «οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως *εὐθὺς ἐκ νέων* ἐθίζεσθαι,».

Αὐτόθι στίχ. 21 «περὶ μὲν οὖν τὴν πρώτην συμφέρει ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν τοιαύτην τε καὶ τὴν ταύτῃ παραπλησίαν».

Τὰ ἀπὸ τοῦ στίχου τούτου «περὶ μὲν — 34 σπουδασομένων», μετενεκτέα, καθὼς ὀρθῶς ἤδη καὶ ὁ Susemihl διεῖδε, μετὰ τὸν στίχ. 39 «*διατεινομένοις*»· παρατηροῦμεν δέ, ὅτι πρέπει ταῦτα οὐχὶ ὅπως νῦν ἐνταῦθα ἔχουσιν ἐκεῖ νὰ μετενεχθῶσιν, ἀλλ' ὧδε, ὡς ἡμεῖς νομίζομεν:

«⟨τὴν μὲν οὖν πρώτην ἐπιμέλειαν⟩ συμφέρει ποιεῖσθαι ⟨ταύτην⟩ τε καὶ τὴν ταύτῃ παραπλησίαν».

1336 b, 20 «τοὺς δὲ νεωτέρους οὔτ' ἰάμβων οὔτε κωμῳδίας θεατὰς θετέον».

Ἀντὶ τῆς γραφῆς: «θετέον» εἶναι καὶ αἱ γραφαί: «*θετητέον*», «*νομοθετέον*». Μὴ ἄρα ἀναγνωστέον τὸ ὅλον χωρίον οὕτως;:
«τοὺς δὲ νεωτέρους οὔτ' ⟨ἐπ'⟩ ἰάμβων οὔτ' ⟨ἐπὶ⟩ κωμῳδίας ⟨θέαν ἰτητέον⟩· ἢ οὕτως: «⟨τοῖς δὲ νεωτέροις⟩ οὔτ' ἰάμβων οὔτε κωμῳδίας ⟨θέαν⟩ νομοθετητέον;»· ἂν δὲ τό: «*θετέον*» κεῖται ἴσον τῷ: «*ποιητέον*», τὸ εἰρημένον χωρίον ἔχει ὀρθῶς.

Αὐτόθι στίχ. 33 «διὸ δὴ τοῖς νέοις πάντα ποιεῖν ξένα τὰ φαῦλα, μάλιστα δὲ ὅσα αὐτῶν ἔχει ἢ μοχθηρίαν ἢ δυσμένειαν».

Ἀντὶ τοῦ: «*δυσμένειαν*» ὁ Schmidt ᾔκασε «*δυσγένειαν*», ὁ δὲ ἡμέτερος Κοραῆς «*δυσχέρειαν*»· τῶν δὲ λατινικῶν μεταφράσεων ἡ μὲν ἔχει: improbitatem (Ar.), ἡ δὲ inhæsionem (Guil.)· μὴ ἀναγνωστέον: «*δυσσέβειαν*; ».

E′ (Θ).

1337 b, 2 «(καὶ γὰρ τὴν ἀρετὴν οὐ τὴν αὐτὴν εὐθὺς πάντες τιμῶσιν, ὥστ' εὐλόγως διαφέρονται καὶ πρὸς τὴν ἄσκησιν αὐτῆς)».

Ἡ παρένθεσις πρέπει καθ' ἡμᾶς νὰ διήκῃ μέχρι τοῦ τιμῶσιν: «(καὶ γὰρ — τιμῶσιν)». Ἀντὶ δὲ τοῦ «*εὐθὺς*» μὴ «*αὖθις*; ».

Αὐτόθι στίχ. 4 - 8 «ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεσθαι τῶν χρησίμων, οὐκ ἄδηλον· ὅτι δὲ οὐ πάντα, διῃρημένων τῶν τε ἐλευθέρων ἔργων καὶ τῶν ἀνελευθέρων, φανερὸν ὅτι τῶν τοιούτων δεῖ μετέχειν ὅσα τῶν χρησίμων ποιήσει τὸν μετέχοντα μὴ βάναυσον».

Ὑπολαμβάνοντες, ὅτι τὸ χωρίον περί τε τὴν σύνταξιν καὶ περὶ τὴν ἔννοιαν δὲν εἶναι ὁμαλὸν οὐδ' εὔληπτον, ἀποκαθίσταμεν αὐτὸ οὕτως:

«ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεσθαι [τῶν χρησίμων], οὐκ ἄδηλον· ὅτι δὲ οὐ πάντα, διῃρημένων τῶν τε ἐλευθέρων ἔργων καὶ τῶν ἀνελευθέρων, φανερόν· ⟨τῶν δὲ χρησίμων δεῖ τούτων μετέχειν, ὅσα αὐτῶν⟩ ποιήσει τὸν μετέχοντα μὴ βάναυσον». πρβλ. 1338 a, 37.

Αὐτόθι στίχ. 33 «—εἰ δ' ἄμφω μὲν δεῖ, μᾶλλον δὲ αἱρετὸν τὸ σχολάζειν τῆς ἀσχολίας, καὶ τέλος ζητητέον ὅ,τι δεῖ ποιοῦντας σχολάζειν».

Ἀντὶ τοῦ: «*τέλος*» εὕρηται καὶ γραφὴ «*τελευταῖον*», ὁ δὲ Victor. ἔγραψεν: «*ὅλως*» ἀντὶ τοῦ: «*τέλος*»· μὴ ἄρα ἀναγνωστέον: «εἰ δ' ἄμφω μὲν δεῖ, μᾶλλον δ' αἱρετὸν τὸ σχολάζειν ⟨καὶ τὸ τέλος⟩ τῆς ἀσχολίας, ζητητέον κτλ.;».

Αὐτόθι στίχ. 35 «τέλος γὰρ ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ βίου τὴν παιδιὰν ἡμῖν».

Ὁ Schneider πρὸ τοῦ «*ἀναγκαῖον*» ἔγραψεν «⟨ἂν⟩», ὁ δὲ Spengel. μετ' αὐτὸ «⟨ἦν⟩». Καθ' ἡμᾶς δὲ γραπτέον: «⟨οὐκ⟩ ἀναγκαῖον». πρβλ. 1339 b, 31 καὶ Ἠθικ. Νικομ. X 6, 25: «καὶ γὰρ ἄτοπον τὸ τέλος εἶναι παιδιὰν κτλ.».

Αὐτόθι στίχ. 36-37 «εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, καὶ μᾶλλον ἐν ταῖς ἀσχολίαις χρηστέον ταῖς παιδιαῖς».

Ἀντὶ τῶν: «καὶ μᾶλλον» ἡμεῖς ἀναγινώσκομεν: «⟨ἀλλὰ⟩ μᾶλλον».

1338 a, 37 καὶ ἐφεξῆς «— ἔτι δὲ καὶ τῶν χρησίμων ὅτι δεῖ τινα παιδεύεσθαι τοὺς παῖδας οὐ μόνον διὰ τὸ χρήσιμον, οἷον τὴν τῶν γραμμάτων μάθησιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ πολλὰς δι' αὐτῶν ἐνδέχεσθαι γίνεσθαι μαθήσεις ἑτέρας, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν γραφικὴν οὐχ ἵνα ἐν τοῖς ἰδίοις ὠνίοις μὴ διαμαρτάνωσιν, ἀλλ' ὦσιν ἀνεξαπάτητοι πρὸς τὴν τῶν σκευῶν ὠνήν τε καὶ πρᾶσιν, ἢ μᾶλλον ὅτι ποιεῖ θεωρητικὸν τοῦ περὶ τὰ σώματα κάλλους».

Τὸ χωρίον, ὥσπερ φέρεται, εἰς ἡμᾶς τοὐλάχιστον ἐν πολλοῖς εἶναι ἀδιανόητον· διότι, ἵνα τἆλλα παραλίπωμεν, τί κοινὸν τῇ γραφικῇ πρὸς τὰ ἴδια ὤνια καὶ τὴν τῶν σκευῶν ὠνήν τε καὶ πρᾶσιν; οἱ παῖδες πρέπει νὰ παιδεύωνται τὴν γραφικήν, «οὐχ ἵνα ἐν τοῖς ἰδίοις ὠνίοις μὴ διαμαρτάνωσιν, ἀλλ' ὦσιν ἀνεξαπάτητοι πρὸς τὴν τῶν σκευῶν ὠνήν τε καὶ πρᾶσιν;! Καὶ ἂν δεχθῶμεν ὡς ὀρθὰς ἃς ἐπήνεγκον διορθώσεις ὁ Reizius καὶ Thurotus, τρέψαντες τὸ μὲν «*ἀλλ'*»

(«ἀλλ' ὦσιν») εἰς «ἤ», τὸ δὲ «ἤ» εἰς «*ἀλλὰ*» («*ἀλλὰ μᾶλλον*» ἀντὶ τῶν: «*ἢ μᾶλλον*»), πάλιν δὲν αἴρονται καθ' ἡμᾶς αἱ ἀπορίαι. Διότι ὁ ἐκ τῆς μαθήσεως τῆς γραφικῆς ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς δὲν εἶναι, ἵνα ἐν τοῖς ἰδίοις ὠνίοις οἱ παῖδες μὴ διαμαρτάνωσιν, ἢ ὦσιν ἀνεξαπάτητοι πρὸς τὴν τῶν σκευῶν ὠνήν τε καὶ πρᾶσιν. Ἔπειτα πῶς ἔχουσι τὰ ἐνταῦθα λεγόμενα πρὸς τὰ ἐν στίχ. 13 καὶ ἑφεξῆς: «διὸ καὶ τὴν μουσικὴν οἱ πρότερον εἰς παιδείαν ἔταξαν οὐχ ὡς ἀναγκαῖον (οὐδὲν γὰρ ἔχει τοιοῦτον) οὐδ' ὡς χρήσιμον, *ὥσπερ τὰ γράμματα πρὸς χρηματισμὸν καὶ οἰκονομίαν* [καὶ πρὸς μάθησιν] *καὶ πρὸς πολιτικὰς πράξεις πολλάς*, δοκεῖ δὲ καὶ *γραφικὴ χρήσιμος εἶναι πρὸς τὸ κρίνειν* τὰ τῶν τεχνιτῶν ἔργα κάλλιον;». Διὰ ταῦτα ἡμεῖς, συγκεχυμένον νομίζοντες τὸ χωρίον, ἀποκαθίσταμεν ὡς ἑφεξῆς μέχρις ἂν ἕτεροι τὰ ὀρθότερα καὶ ὑγιέστερα ὑποδείξωσιν·

«ἔτι δὲ καὶ τῶν χρησίμων [ὅτι] δεῖ τινα παιδεύεσθαι τοὺς παῖδας, ⟨οἷον τὴν τῶν γραμμάτων μάθησιν⟩, οὐ μόνον [διὰ τὸ χρήσιμον], ἵνα ἐν τοῖς ἰδίοις ὠνίοις μὴ διαμαρτάνωσιν, ἀλλ' ὦσιν ἀνεξαπάτητοι πρὸς τὴν τῶν σκευῶν ὠνήν τε καὶ πρᾶσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ πολλὰς δι' αὐτῶν ἐνδέχεσθαι γίνεσθαι μαθήσεις ἑτέρας· ὁμοίως δὲ καὶ τὴν γραφικὴν (δεῖ τοὺς παῖδας παιδεύεσθαι) ⟨οὐ μόνον διὰ τὸ χρήσιμον εἶναι πρὸς τὸ κρίνειν τὰ τῶν τεχνιτῶν ἔργα κάλλιον⟩, ἀλλὰ μᾶλλον, ὅτι ποιεῖ θεωρητικοὺς τοῦ περὶ τὰ σώματα κάλλους».

1337 a, 15 καὶ ἑφεξῆς «οὔτε γὰρ τίνα δύναμιν ἔχει ῥᾴδιον περὶ αὐτῆς διελεῖν, οὔτε τίνος δεῖ χάριν μετέχειν αὐτῆς (δηλ. τῆς μουσικῆς), πότερον παιδιᾶς ἕνεκα καὶ ἀναπαύσεως, καθάπερ ὕπνου καὶ μέθης (ταῦτα γὰρ καθ' αὑτὰ μὲν οὔτε τῶν σπουδαίων, ἀλλ' ἡδέα καὶ ἅμα μέριμναν παύει».

Ὁ Reizius ᾔκασεν, ὅτι ἢ τὸ: «οὔτε» τὸ πρὸ «*τῶν σπουδαίων*» πρέπει νὰ γραφῇ «*οὐδὲ*» ἢ νὰ προστεθῶσι μετὰ τὸ «οὔτε» ταῦτα: ⟨τῶν καλῶν⟩» τοῦτ' ἔστι: «οὔτε ⟨τῶν καλῶν⟩ οὔτε τῶν σπουδαίων». Ἡμεῖς, οὐδὲν χάσμα μετὰ τὸ «*οὔτε*» νομίζοντες ὅτι ὑπάρχει, ἀναγινώσκομεν ἀντὶ τοῦ «οὔτε» τὸ: ⟨*οὗτοι*⟩ τοῦτ' ἔστι «ταῦτα γὰρ καθ' αὑτὰ μὲν ⟨οὗτοι⟩ τῶν σπουδαίων, ἀλλὰ κτλ.».

Αὐτόθι στίχ. 39 «εἰ δὲ τὰ τοιαῦτα δεῖ διαπονεῖν αὐτούς, καὶ περὶ τὴν τῶν ὄψων πραγματείαν αὐτοὺς ἂν δέοι παρασκευάζειν».

Μετὰ τὸ: «καὶ» ἐξέπεσε τό: «⟨τὰ⟩», τοῦτ' ἔστι: «καὶ ⟨τὰ⟩ περὶ τὴν τῶν ὄψων κτλ.».

1339 b, 4-5 «ὁ δ' αὐτὸς λόγος κἂν εἰ πρὸς εὐημερίαν καὶ διαγωγὴν ἐλευθέριον χρηστέον αὐτῇ».

Τινὲς τῶν κωδίκων ἔχουσιν: *εἴη* ἀντὶ τοῦ: «*εἰ*». Ἐκ τούτου ἡμεῖς εἰκάζομεν ὅτι ἀντὶ τῶν: «κἂν εἰ» ἀναγνωστέον: ⟨ἂν εἴη, καὶ⟩ εἰ»· ὥστε τὸ ὅλον ἔχει ὧδε: ⟨ὁ δ' αὐτὸς λόγος ⟨ἂν εἴη,⟩ καὶ εἰ πρὸς εὐημερίαν καὶ διαγωγὴν κτλ.»· πρβλ. στίχ. 41: «τὴν δ' αὐτὴν ἀπορίαν ἔχει, *καὶ εἰ* δύναται τὰ ἤθη βελτίω ποιεῖν».

ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΡΓΥΡΙΑΔΗΣ

ΤΗΣ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ ΑΝΤΙΟΠΗΣ
ΤΑ ΝΕΑ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

Τὴν ἔκδοσιν τῶν νέων ἀποσπασμάτων τῆς Εὐριπίδου *Ἀντιόπης* εἶχον ἀπὸ πολλοῦ κατὰ νοῦν, ἀλλ' ἡ ἔλλειψις χρόνου καὶ μάλιστα ἡ στέρησις τῶν ἀναγκαίων βοηθημάτων ἀνέβαλλέ με μέχρι νῦν, ὁπότε δύο ἀγαθαὶ συντυχίαι συνεβάλοντο εἰς τὴν πλήρωσιν τοῦ σκοποῦ μου, ἥ τε δημοσίευσις τῶν ἀποσπασμάτων τούτων ὑπὸ τοῦ Wecklein ἐν τοῖς τοῦ Bursian χρονικοῖς καὶ ὁ πορισμὸς τοῦ φωτογραφικοῦ ἐκτύπου, ὅπερ μοι ἐχορήγησεν ὁ εὐμενέστατος ἐν Χάλλῃ νῦν καθηγητὴς Fr. Blass, ὅστις καὶ πολλὰ τοῖς ἄλλοις δυσανάγνωστα τοῦ παπύρου μέρη μετὰ θαυμασίας ὀξύτητος βλέμματος ἀνέγνω, πεμφθεὶς τὸ παρελθὸν θέρος κατ' ἀγαθήν τινα τύχην εἰς Δουβλῖνον ὑπὸ τῆς Γερμανικῆς κυβερνήσεως. Τὸ ἔκτυπον τοῦτο διῆλθον μετὰ τῆς δυνατῆς προσοχῆς καὶ ἐν πολλοῖς ἠναγκάσθην νὰ διαφωνήσω πρὸς τοὺς τὰ ἀποσπάσματα ἐκδόντας, εἴτε γνώμας ἄλλων ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν παροφθείσας ἀσπαζόμενος εἴτε ἴδιά τινα ἐξευρίσκων.

Τὰ νέα ταῦτα ἀποσπάσματα εὑρεθέντα, ὡς γνωστόν, ἐν Αἰγύπτῳ ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ J. P. Mahaffy καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Δουβλίνου ἐν τῇ Hermathena, ἔπειτα δὲ ἐν τοῖς Cunningham memoirs N° VIII. On the Flinders Petrie Papyri with transcriptions, commentaries and index. Dublin 1891. Ὅτι ταῦτα τῇ *Ἀντιόπῃ* τοῦ Εὐριπίδου ἀνήκουσι, μαρτυροῦσιν ἄλλα τε πολλὰ καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς εὑρεθὲν ἀπόσπασμα 242 (ἐν ἀπ. 3, 13-14).

Τρία τεμάχιά εἰσι παπύρου παλαιοῦ κατερρακωμένα. Τὸ πρῶτον) μονόστηλον περιέχει 27 στίχους· ἐκ τῶν τελευταίων τεσσάρων ινον συλλαβαί τινες ἀναγινώσκονται. Τὸ δεύτερον (Β) δίστηλον ὂν ἀριστερᾶς μὲν περιέχει 16 στίχους, ὧν τρεῖς ἀκέραιοι, οἱ δὲ λοι-

ποὶ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐλλιπεῖς, δεξιᾷ δὲ 11 στίχους ἅπαντας μέχρι τοῦ μέσου, δηλ. 11 ἡμιστίχια. Τὸ τρίτον (C) ἐξ ἀριστερᾶς μέν ἐστι σφόδρα κεκολοβωμένον περιέχον 37 στίχους, ὧν 6 μόνον εἰσὶν ἀκέραιοι. Ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ πέμπτου στίχου ἕπονται ἕνδεκα στίχοι, ὧν ὀλίγα γράμματα ἢ λέξεις ἀναγινώσκονται καλῶς. Ἡ δεξιὰ ὅμως στήλη εἶνε σχεδὸν πλήρης· μόνον ἐν τῷ μέσῳ καθέτως ὑπάρχει ῥωγμή.

Οὕτω τὰ τρία ταῦτα τεμάχια ἐδημοσιεύθησαν, χωρὶς ἕκαστα, ὡς οὐκ ἔδει. Διότι εὐφυῶς διεῖδεν ὁ ὑφηγητὴς τοῦ ἐν Βιέννῃ πανεπιστημίου S. Mekler, ὅτι ἡ δεξιὰ στήλη τοῦ δευτέρου τεμαχίου (B) περιέχουσα 11 στίχους δύναται νὰ προσκολληθῇ τῇ ἀριστερᾷ τοῦ τρίτου (C), ἧς στήλης ὡς εἴρηται οἱ ἕνδεκα τελευταῖοι στίχοι μόνον τὰ τέλη ἔχουσι. Τῷ Mekler προσετέθη ὁ Blass καὶ τούτῳ ὁ Mahaffy. Καὶ ἡμεῖς δὲ καίπερ ἀναμφισβητήτων ἐνδείξεων ἐλλειπουσῶν ὅμως συνετάχθημεν τοῖς ἀνδράσι τούτοις.

Ἀπόσπ. 1 (A).

[κρύψον δέμας]
χώροισι τοῖ]σδε μηδ' ὅπως φευξούμεθα
λέγ'. εἰ γὰρ ἡμ]ᾶς [Ζεὺ]ς ἐγέννησεν πατὴρ,
σώσ]ει μεθ' ἡμῶν τ' ἐχθρὸν ἄνδρα τείσεται.
ἵ]κται δὲ πάντων εἰς τοσόνδε συμφορᾶς,

Τὰς σημειώσεις ἔγραψα λατινιστὶ πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεων μεταξὺ τῶν ἐμῶν λόγων καὶ τῶν τοῦ παπύρου κτλ. λέξεων.

κρύψον δέμας (Wecklein σεαυτήν) addidi. Cf. Bacch. 730. 954. Iph. T. 106. Herc. f. 1070. Aesch. Prom. 1018.

1. Supplevi. Wecklein: πέτραισι ταῖσδε. Weil: βουλῆς ἔχου μάλιστα τῆσδε.

2. Suppl. partim de mea (λέγ' dubitanter) partim de Weilii conjectura: εἴπερ γὰρ ἡμᾶς —Ζεὺς suppl. Bury.

3. Suppl. Wilamowitz. Bury: ἥξει.

4. ἵκται Bury. Wecklein: ἧκται.— Vox πάντων prope certa; Weil: ι Bury πάντ' οὖν, Diels πᾶν νῷν. Equidem correxerim συμφορὰ cum Bla... Electr. 238: εἰ ζῇς, ὅπου (ὅπως?) τε ζῶσα συμφορᾶς ἔχεις.

ὥσ]τ' οὐδ' ἂν ἐκφύγοιμεν, εἰ βουλοίμεθα,
Δίρκ]ης νεωρὲς αἷμα μὴ δοῦναι δίκην.
τολμῶ]σι δ' ἡμῖν εἰς τόδ' ἔρχεται τύχη·
ἢ γὰρ θανεῖν δεῖ τῷδ' ἐν ἡμέρας φάει
ἢ...] τρόπαια πολεμίων στῆσαι χερί.
καὶ σοὶ μ]ὲν οὕτω, μῆτερ, ἐξαυδῶ τάδε,
σοὶ δ' ὃς τὸ] λαμπρὸν αἰθέρος ναίεις πέδον,
λέγω τ]οσοῦτον, μὴ γαμεῖν μὲν ἡδέως
γήμαν]τα δ' εἶναι σοῖς τέκνοις ἀν[ω]φελῆ·
οὐ γὰρ κ]αλὸν τόδε, ἀλλὰ συμ[πο]νεῖν φίλοις

5. Suppl. Bury. Cf. Andr. οὐδ' ἂν εἰ βούλοιτο σώφρων γένοιτο.

5 sq. Cf. ad constructionem Electr. 698 οὐ γὰρ ποτ' ἐχθροῖς τοῖς ἐμοῖς νικωμένη δίκην ὑφέξω σῶμ' ἐμὸν καθυβρίσαι. Andr. 338 μὴ θανεῖν ὑπεκδράμω.

6. Apices litterarum ΔΙΚ vix leguntur; suppl. Bury. — νεωρὲς (al. νεῶρες) fragm. 392, 6.

7. Conjecturarum numerum auxi meo: τολμῶσι. Blass: ἄποσι. Weil μένουσι. Ellis κτείνασι vel κτανοῦσι. Wilamowitz πρὸς τοῖσι quod non intellego.

8. Suppl. Mahaffy. Cf. Helen. 1090: καὶ βλέπω δύο ῥοπάς· ἢ γὰρ θανεῖν δεῖ με. Weil: καλῶς. Blass: ὥστ' ἤ. Rutheford: νὼ μὲν (et in sequ. versu: σὺ δ' ἂν — στήσαις).

9. Weil: ἤτοι. Blass: ἢ νυν. Wilamowitz ἢ καί. Equidem ἢ καὶ scripserim etiam in fragmento 61: χρόνος δὲ δείξει σ', ᾧ τεκμηρίῳ μαθὼν | ἢ χρηστὸν ὄντα γνώσομαί σ' ἢ ‹καὶ› κακόν. Inserendum putabam: Διί. Cf. Phoen. 572: τρόπαια πῶς ἀναστήσεις Διί; 1473. Electr. 673. Suppl. 647: πῶς γὰρ τρόπαια Ζηνὸς Αἰγέως τόκος ἔστησεν. Ad locutionem cf. Andr. 694. 763. Orest. 713. Helen. 1380: ὡς βαρβάρων τρόπαια μυρίων χερὶ στήσων (Nauckius modo τροπαῖα modo τρόπαια scribit).

10. Suppl. Blass. Diels: ἀντὶ σέθεν. Weil. δεδογμέν'. Mekler: ἐσκεμμέν' coll. Xenoph. Hell. 3, 3, 8. Demosth. XXI, 191. Campbell et Wecklein: σὺ δρᾶσον, sed in papyro ЄΝ legitur. — ἐξαυδῶ = λέγω. Phoen. 1249: ἐξηύδων τάδε.

11 sq. Cf. Cycl. 354 sq. Phoen. 84 ἀλλ' ὦ φαεννὰς οὐρανοῦ ναίων πτυχὰς Ζεῦ, σῶσον ἡμᾶς. — σοὶ-λέγω dedi de Blassii conjectura. Cf. Phoen. 568: σοὶ μὲν τάδ' αὐδῶ, σοὶ δὲ Πολύνεικες λέγω. Helen. 1662: σοὶ μὲν τάδ' αὐδῶ, συγγόνῳ δ' ἐμῇ λέγω. Suppl. 1213. — Wilamowitz φράζω. Diels ἀλλ' ὅς τὸ — Ζεῦ δὸς τοσοῦτον. Ellis δός μοι. Weil et Headlam σὲ — αἰτῶ τοσοῦτον. Campbell σὺ — πιθοῦ τοσ. Possis etiam ἐρῶ pro λέγω supplere. — Ad sensum v. γαμεῖν contulit Mahaffy Troad. 44 γαμεῖν βιαίως σκότιον λέχος. Cf. et Cycl. 181.

13. Diels et Rutheford γήμαντα. Bury σπείραντα. Ellis θέλ' εἶτα. Blass ἔπειτα.

14. Suppl. Wilamowitz. Cf. Phoen. 527 οὐ γὰρ καλὸν τοῦτο. Weil: οὔ σοι καλόν. Mekler: οὐ θεῷ καλόν. — Solus Meklerus vidit συμπονεῖν legendum esse pro συμμαχεῖν. Vix legeris συμμένειν. — Cf. Herc. f. 314. 497. Plat. Crit. 45 D: ἢ γὰρ οὐ χρὴ ποιεῖσθαι παῖδας ἢ ξυνδιαταλαιπωρεῖν καὶ τρέφοντα καὶ παιδεύοντα.

] πρὸς ἄγραν τε εὐτυχ. cθ....ν
ὅπως ἕ]λωμεν ἄνδρα δυσσεβέστατον.
ΧΟΡ. Ἀλλ' αὐτὸ]ς, εἰ χρὴ δοξάσαι τυραννικῷ
σ]κ[ή]πτρῳ, Λύκος πάρεστι, σιγῶμεν, φίλοι.
ΛΥΚ.] Ποῦ cε . . . . . μπ . . . . . νκ . . αι πε[τ]ρ[α]ν
δρασμοῖς συ[θεῖσ . . . .]
τίνες δὲ . . . . . ου . . . ἐκ ποί[ας χθονὸς]
σημάνατ. εἴπατε ὡς . . . .
δεινὸν νομίζων αὐτὸς οὐκ ἀτι[μ...]
ἦλθον ε . . . . ηχ . ..
. . λλ . . τος . . . .
. . ανκατει... ἄνδρ[α]...πειρ....
. . νπα. . . . . εγμε..

15. Supplerunt: Bury σῶσον δέ, Weil πάρισθι, Wecklein κλύοις, Mekler σὺ δ' ἐλθέ, Diels ἀλλ' ἐλθέ. Ipse praetulerim: μόλε νῦν, coll. Rhes. 226. Rutheford ἴθι λαμπρὸς ἄγραν τ' εὐτυχῆ θείης ἐμήν. — Blassius legit: εὐτυχωθείης, Mahaffy: εὐτυχῶς εἴη .... ην. Ipse litteram η legere non possum. Dielsius atque Weilius: ἐπιτυχῶς θείης [πάγ]ην. Mekler defendit εὐτυχῶς coll. Aesch. Pers. 1012. Bury θείης ὁδόν. Wecklein εὐτυχασθείης πάγην coll. Hesych. εὐτυχάζου, εὔτυχον ἔχε ἕτοιμον. Equidem temptabam: εὐτυχὲς θείης λίνον.

16. Suppl. Weil.

17. Suppl. Mahaffy. Cf. quae ad *Med.* 252 de omissione partic. γάρ disputavi. Wecklein ad Aesch. Pers. 153 (in graeca edit.) Weil: ὅδ' αὐτός.

19. Papyrus mutilus. Ausus est Campbell supplere: ποῦ 'σθ' ἣν λέγουσι τήνδε προσβῆναι πέτραν, cui supplemento litterarum vestigia quamvis incerta non favere videntur. Cf. Alc. 480. 1153. Meklerus legit Ξ pro Ε. Mahaffy pro μπ, quod ego legi, vidit δε et in fine υος, ante quas litteras σωθῆναι legi suasit.

20. συθεισ de meo. Campbell φυγοῦσαν. Post δρασμοῖς litteras ΟΡ se agnovisse dicit Blass, qui in fine versus διπλῆς legit.

21. Mahaffy legit τίνες δὲ ναιως δρῶντες ἐκ ποίας .... Quae dedi, certa sunt. In fine ποίας χθονὸς (non πάτρας) praetuli cum Blassio coll. Electr. 780.

22. σημάνατ(ε) εἴπατε ὡς ... πέτραις legit Blassius.

23. Supplerunt vel legerunt viri docti ἀτιμάσας quod non intellego. Mekler οὐ κάτειμ' ἔσω.

24. Fort. ἦλθον δέ. — ηχ vel εσχ equidem legi.

25. Fortasse: κάλλιστος. Blassius legit Μ pro ΛΛ Mekler ιχμαντος.

26. Lectio Blassio debetur.

27. ν ego legi, αι Blassius.

’Απόσπ. 2 (Β ἀριστερὰ στήλη).

— . . . . ίας ἥδομαι και . ων εκα.
— οὐκ ἀσφαλὲς τόδ’ εἶπας, ἄνθρωπε, στ[έ]γ[ος]
— δρᾶν δεῖ τι· (ἐ)κείνους δ’ οἶδ’ ἐγὼ τεθνηκ[ότας].
— καλῶς ἄρ’, εἴπερ οἶσθα, ταξώμεσθα νῦ[ν]
— τάξιν τίν] ἄλλην ἢ δόμων στείχειν ἔσω;
. . . . . . καὶ πρὶν οἰκουμ . . . . .
. . . . τοὺς ξένους [εω . . . . .
. . . . δορυφόρους εξ . . . . . .
. . . . νταυ.[ν]α[ι]. . .οιντο
. . . . ἡμ]εῖς καὶ σὺ θήσομεν καλῶς
. . . . πλ]ῆθός εἰσιν οἱ ξένοι
. . . δ’ οὐκ ἔχουσιν ἐγ χεροῖν. . .
ὑμεῖς μὲν οὖν φ]ρουρεῖτε περίβολον πέτρας
. . . . . . ντες κἄν [τις ἐ]κπίπτῃ δόμων

1. πέτρας suppl. Mahaffy. «nicht ΡΑΣ, sondern eher ΤΑΣ (ΓΑΣ ΚΑΣ)» Blass. Idem in fine vs. legit ΚΑΙΩΝ ΕΚΑ. Campbell suppl. τὰς δὴ τοιαύτας ἥδομαι καίνων ἐγώ. Bury: κακῶν ἑκάς.

2. Omnes fere legerunt σκέπας, Blass στύγος, ego στέγος, quae vox apud Euripidem frequentissima Alc. 736. Iph. A. 950. Andr. 655. Heracl. 646.

3. τεθνηκότας certum videtur.

5. Suppl. Wilamowitz (?). Cf. Bacch. 827. 955. Orest. 1610. Campbell: μὴ τάξιν ἄλλην.

7. Mahaffy: ἐῶν μένειν.

9. Post νταυ (non νται) spatium unius litterae. In fine vs. Blass legit οινπ. Spatio et vestigiis litterarum aptum esset—sineret sensus et usus—ὑπανάγοιντο. Post το nihil legitur, sed fortasse litterae evanuerunt.

10. τίθημι (Orest. 1664) et τίθεμαι (Andr. 378) τι εὖ aut καλῶς usitatissima dictio. Cf. Aesch. Ag. 1672: ἐγὼ καὶ σὺ θήσομεν καλῶς.

. Campbell πόσον τι πλῆθος. Cf. Heracl. 668.

. Idem: παῦροί γε κοὐκ ἔχουσιν — βέλη. Sed δ’ οὐκ in papyro legitur. Cf. pl. 1166 ἔχοντας ἐν χεροῖν.

. Supplevi. In papyro φρουρεῖτε, non φρουροῖτε, legitur.

. ἐκπίπτῃ legit Bywater primus.

. . . . . . ε. παῖδα Ν[υκτ]έως ἐμῇ
. . . . . καὶ χειρὶ καὶ τάχ' εἴσεται.

'Απόσπ. 3 (C ἀριστερὰ στήλη).

ντας ὡς μάτην λόγω[ι]
συ]μμάχους ἀνωφελεῖς
ης ἂν θεὸς θέλῃ
τήνδ' ἀνὰ στέγην τάχα
ρίων σθένος βρόχοισι κατα
βροτῶν δ' αὖ τέχναις
ον. [ΛΥΚ.] ἰώ μοι μοι
ΧΟΡ.] ἔ]α ἔα
κ]αὶ δὴ . . . . τῶν νεανιῶν χέρες

15. Νυκτέως legit Campbell qui supplet: ἐγὼ δὲ παῖδα Νυκτέως et cetera. Blass: κἄν τις ἐκπίπτῃ δόμων [δέχεσθ' ἐγὼ] δὲ etc. Sed δὲ non est certum. Papyrus exhibet ε ο.

16. Suppl. Blass: βουλῇ κτενῶ καὶ χειρὶ καὶ τάχ' εἴσεται φίλους μακρὰν ἀπόντας. Sed in pap. legitur χεῖρε potius quam χειρί.

Vs. 1. 2. 3 Lyco tribuendi. 4. 5. 6. 7 choro. Verba poetæ restituere conati sunt Weilius, Wilamowitzius, Meklerus alii. Exempli gratia Weilius: γνώσῃ δὲ τοὺς θανόντας, ὡς μάτην λόγῳ ἔθανον· καλεῖς δὲ συμμάχους ἀνωφελεῖς τοὺς ζῶντας ἐντὸς τῆς πάγης, ἐὰν θεὸς θέλῃ, πεσὼν ἀπάλαμος τήνδ' ἀνὰ στέγην τάχα τῶν ἀλιτηρίων σθένος βρόχοισι καταπλέκουσι θεοί, βροτῶν δ' αὖ τέχναις ἁλόντες ἐνέπεσον. (Versus tribuit choro, non recte). Wilamowitz: τάχ' ἂν μάθοις ἀπόντας ὡς μάτην λόγων καλεῖς ἀπειλαῖς συμμάχους ἀνωφελεῖς, οὓς δ' οὐκ ἔδοξας, ἐὰν θεὸς θέλῃ, ἡβῶντας ὄψει τήνδ' ἀνὰ στέγην φονίοις μακαρίων σθένος βρόχοισι καταδεῖ τὸν ἄδικον, βροτῶν δ' αὖ τέχναις τίς ἔφυγεν θεόν; Scire vellem serione haec an joco protulerint. Mihi enim ista obscura sunt Calchanta vel Apollinem expectantia.

2. Cf. Tro. 469: ὦ θεοί· κακοὺς μὲν ἀνακαλῶ τοὺς συμμάχους.

3. In init. vs. ος legit Blass. Similis versus exitus Electr. 638.

5. Diels suppl. θηρίων. Pro σθένος Mekler σίνος. Cf. Herc. f. 729 βρόχοισι δ' ἀρκύων δεδήσεται. Aesch. Prom. 1078 εἰς ἀπέραντον δίκτυον ἄτης ἐμπλεχθήσε' ἀνοίας.

7. Diels suppl. ἔπεσον.—Pap. exhibet ἰώι. Cf. Alc. 893.

9. Post δὴ spatium VII-IX litterarum; supplerunt καὶ δὴ πρόδι Diels. καὶ δή σ' ἔχουσι Weil, καὶ δὴ πρὸς ἔργῳ Blass. Cf. Electr. 799 δμῶες ἔργον πάντες ἵεσαν χέρας.

ΛΥΚ.] ὦ] πρόσπ[ολοι ....]ντες οὐκ ἀρήξετε;
ΧΟΡ.] ἀλαλάζετ....γα βοᾷ δ' ἅπασ......έλος
ΛΥΚ.] ὦ γαῖα Κά[δμου κ]αὶ πόλισμ' Ἀσωπικόν.
ΧΟΡ.] κλύεις ὁρᾷ π . . . . . φοβερὸς
αἵματος δίκ[α τοι δίκα] χρόνιος, ἀλλ' ὅμως ἔπεσεν
ἔλαβεν ὅταν [ἔχ]ῃ τινὰ ἀσεβῆ βροτῶν.
ΛΥΚ.] οἴμοι θανοῦμαι πρὸς δυοῖν ἀσύμμαχος
Α.] τὴν δ' ἐν νεκροῖσιν οὐ στένεις δάμαρτα σήν;
ΛΥΚ.] ἦ γὰρ τέθνηκεν; καινὸν αὖ λέγεις κακόν.
Α.] ὁλκοῖς γε ταυρείοισι διαφορουμένη.
ΛΥΚ.] πρὸς τοῦ; πρὸς ὑμῶν; τοῦτο γὰρ θέλω μαθεῖν.
Α.] ἐγμανθάνοις ἂν ὡς ὄλωλεν ἡμῶν ὕπο.
ΛΥΚ.] ἀλλ' ἦ τί[νων π]εφύκατε ὧν οὐκ οἶδ' ἐγώ;

10. Wilamowitz ὦ πρὸς θεῶν γέροντες negantibus vestigiis. Weil ὦ πρόσπολοι μολόντες. Mahaffy cum Dielsio δραμόντες.

11. Blassius legit in papyro βοᾷ δ' ἅπασι βοᾷ μέλος supplevitque ἀλαλάζεται στέγα. Antea: ἀλαλάζεται δὴ γᾶ βοᾷ δάπεδα βοᾷ μέλος. Quae dedi leguntur in ectypo. Ante ελος est ΛΊ quod vix pro Μ acceperis. Wilamowitz ἀλαλάζεται μέγα βοᾷ θανασίμῳ μέλος. Weil ἀλαλάζεται, ὦ μέγα βοᾷ τ' Ἄρεος ἴτω μέλος. Apponam similes dictiones: Bacch. 593 Βρόμιος ἀλαλάξεται στέγας ἔσω. Iph. A. 367 αὐλεῖται δὲ πᾶν μέλαθρον. Soph. Trach. 205 ἀνολολυξάτω δόμος. Eurip. Electr. 692 ὀλολύξεται πᾶν δῶμα. 1150 ἰάχησε δὲ στέγα. Herc. f. 250 Chorus audito ἰώμοι μοι: τόδε κατάρχεται μέλος ἐμοὶ κλύειν φίλιον ἐν δόμοις—βοᾷ φόνου φροίμιον στενάζων ἄναξ etc.

12. Suppl. Weil. Cf. Herc f. 754 ὦ πᾶσα Κάδμου γαῖα. Heracl. 193 Ἀχαιικὸν πόλισμα. Intell. Hysiai.

13. Mahaffy legit: Π...ΛΑΛΕΙ.ΠΕΡΟΙΝ et sic fere ego: fort. ἀεὶ περῶν vel πέλων. Blass καλεῖ πόλει. Weil κλύει σ' ὁρᾷ πράκτωρ ἀλαστόροιν.

14. Headlam pro αἵματος legit δίκα τοι. Cetera suppl. ex fr. 224: δίκα τοι δίκα χρόνιος, ἀλλ' ὅμως ὑποπεσοῦσ' ἔλαθεν ὅταν ἔχῃ τιν' ἀσεβῆ βροτῶν (Weil ὅταν ἄνοι' ἔχῃ. Fix ἕλῃ, Meineke ἴδῃ cf. Phoen. 1726). Dochmios restituere conatus est Wecklein: ἀλλ' ὅμως ὑποπεσοῦσ' ἔλαθεν ἔλαβεν, ὅτε τύχῃ, τιν' ἀσεβῆ βρ. Mekler: ἔπερσ' ἔλαθε δ' ὅταν ἔχῃ.—Vox ἔπεσεν non satis certa.

16. ἀσύμμαχος novum vocabulum.

‵. Cf. Med. 705 καινὸν αὖ λέγεις κακόν. Orest. 790.

Papyrus: ταυρείοισιν διαφερουμένη.

. Cf. Heracl. 134 τοῦτο γὰρ θέλεις μαθεῖν. Io. 303, Orest. 747.

. Recte legit Mahaffy. Scrib. ὄλωλ' ἡμῶν ὕπο. Wilamowitz ἐγμανθάνοις ἂν γονὰς οὐκ οἶσθ' ἄπο (quid sibi velit ἄπο recte quaerit Wecklein).

. Supplevit Mahaffy. Mekler: ἀλλ' ἦ τίται etc.

Α.] τί τοῦτο ἐρευνᾷς; ἐν νεκροῖς πεύσει θανών.
ΕΡΜ.] . . . ν . . . η . . . ιον ἐξορμωμένους
. . . . . . ἄνα]ξ Ἄμφιον [ἐ]ντολὰς δέ σοι

Ἀπόσπ. 4 (Β δεξιὰ στήλη σὺν C ἀριστερᾷ).

. . . . ΜΑΙΑΣΤ . . . . ΕΝΟΣ
. . ΔΙΟΣΚΗΡΥ . . . . . . ΣΦΕΡΩΝ
ΚΑΙΠΡ.ΤΑΜΕΝΣΦ . . . . . ΓΓΕΡΩΠΕΡΙ
ΟΥΖΕΥΣЄΜΕΙΧΘΗ . . . . ΠΑΡΝΗΤΑΙΤ . . .
ΤΙΔΗΤΑΝΕ . . . . . Α]ΛΛΩΣΗΣΘΕΤΟ
ΖΗΝΟΣΜΟΛΟΥΣΑΛΕ . . . .
ΕΠΕΙΔΟΡΙΖΕΙΚΑΙΔ . . . [Κ]ΑΚΑ
ΑΥΤΗΤΕΔΕΙΝΗ . . . . . ΛΛΑΓΗ
ΠΑΙΔΑΣΤΕΤΟΥΣΔ . . . . ΝΟΝΤΑΣΕΓΔΙΟΣ

24. Pro ν possis etiam αι. Weil suppl. παῦσαι κελεύω φόνιον. Gomperz: εὐώνυμον μὲν ἐς ὁδὸν (κέλευθον Campbell) ἐξορμώμενον (sic Diels) ὁρῶ σ' ἄναξ (εἴργω σ' ἄναξ Diels). Sed littera Η certa est.

Fragm. 4. Continuatur Mercurii oratio.

26. Litt. Μ apices in C[1] leguntur cetera ΑΙΑΣ in B[2]. Weil: ὁ παῖς ὁ Μαίας cf. Aesch. Choeph. 813. — Meklerus supplet ἐντολὰς δέ σοι [Ἑρμῆς πατρ]ῴας τ[ῷ τε δυσθυμουμ]ένῳ [Λύκῳ] Διὸς κήρυ[γμ' ἀφικόμη]ν φέρων». «davon könnte ΔΙΟΣ richtig sein; ΩΑΣ kann ich nicht annehmen» (Blass, recte; diserte enim ΑΙΑΣ legitur). Praeterea legitur ΣΦΕΡΩΝ. Fort. λόγους φέρων. Cf. Orest. 1625 sq. . . . . Φοῖβός σ' ὁ Λητοῦς παῖς ὅδ' ἐγγὺς ὢν καλῶ, σύ θ' ὃς ξιφήρης τῇδ' ἐφεδρεύεις κόρῃ, Ὀρέσθ', ἵν' εἰδῇς οὓς φέρων ἥκω λόγους.

28. Blass supplet: καὶ πρῶτα μὲν σφ[ῷν μητρὸς ἔ]γ γ' ἐρῶ πέρι. Cf. Andr. 1233: καὶ πρῶτα μέν σοι etc.

29. Idem legit supplevitque: ὡς Ζεὺς ἐμείχθη [καὶ οὐκ ἀ]παρνεῖται τάδ[ε]. «ich las zwar — ΝΗΤΑΙ, aber hiermit ist nichts anzufangen und die lesung ЄΙ statt Η scheint erlaubt». Equidem neque ὡς neque τάδε legere potui. Fortasse: τὸ μή. Cf. Electr. 1057 κοὐκ ἀπαρνοῦμαι τὸ μή. Soph. Antig. 443. Mahaffy dedit: παρνήσῃ τάδε.

30. Mahaffy: τί δῆτ' ανεισ. Blass: τιδητανερ vel τιδῆτανειηδ et in fine vs. " ' ἄλλον δ . . θέτο. Blass: ανκαλύσατο. Ego legi ἀλλ' ὡς ᾔσθετο. Suppl. 394.

31. Blass supplet: λέκτρον et in fine vs. quasi πραγαρας legit.

32. Weilius privatim cum Blassio communicavit: καὶ δοκεῖ λωφᾶν κα

33 sq. Blass: αὐτή τε δεινῆ[ς συμφορᾶς ἀπη]λλάγη, παῖδάς τε τούσδ' [ηὗρ ὄντας ἐγ Διός. Weil: ἀνηῦρεν. Possis et. ἐφηῦρεν. Mekler: μάνθαν' ὄντας.

ΩΓΧΡΗΣΑΚΟΥΕΙΝ . . . ΟΣΜΟΝΑΡΧΙΑΝ
ΕΚΟΝΤΑΔΟΥΝΑ[Ι] . . . [Κ]ΑΔΜΕΙΟΙΣΑΝΑΞ

(Συνέχεια C δεξιὰ στήλη).

ὅταν δὲ θάπτῃς ἄλοχον εἰς πυρὰν τιθεὶς
σαρκῶν ἀθροίσας τῆς ταλαιπώρου φύσιν
ὀστέα πυρώσας Ἄρεος εἰς κρήνην βαλεῖν,
ὡς ἂν τὸ Δίρκης ὄνομ' ἐπώνυμον λάβῃ
κρήνης [ἀπ]όρρους, ὃς δίεισιν ἄστεως,
πεδία τ[ὰ Θή]βης ὕδασιν ἐξάρδων ἀεί.
ὑμεῖς δ', [ἐπ]ειδὰν ὅσιος ᾖ Κάδμου πόλις,
χωρεῖτ..... ἄστυ δὲ Ἰσμηνοῦ πάρα
ἑπτάσ[τομ]ον πύλαισιν ἐξαρτύετε·
σὺ μ[ὲ]ν ....ν τόρνευμα πολεμίων λαβὼν
Ζῆθ ....πον... δ' Ἀμφίονι
λύραν..... διὰ χερῶν ὡπλισμένον
μέλπειν θεοὺς ᾠδαῖσιν· ἕψονται δέ σοι

35 sq. Blass: ὤγ χρή σ' ἀκούειν [καὶ χθον]ὸς μοναρχίαν ἑκόντα δοῦνα[ι σύν γε Κ]αδμείοις, ἄναξ. Pro σύν γε Weil: πρόσθε coll. Phoeniss. 17 ὦ Θήβαισιν εὐίπποις ἄναξ.

38. Diserte legitur φύσιν, quod est vitiosum. Vitelli et Starkie χύσιν, Garnett τὴν ταλαίπωρον φοράν. Fort. φυήν? Sed dubito.

39. ὀστέα papyrus. Fort. corrigendum ὀστᾶ. In Suppl. 1107 ὀστέων metro defenditur.

44. Supplerunt χωρεῖτ' ἄνακτες (Weil), ἐς ἄγκος (Diels), παῖδες (Mahaffy cum Wilamowitz). In papyro legitur Ἰσμηνοῦ πάρα. Wilamowitz et Mahaffy Ἰσμηνὸν πάρα. Cf. Suppl. 657. 660. Rutheford Ἰσμηνῷ πάρα. Malim Ἰσμηνοῦ πάρος.

45. Cf. Bacch. 919: πόλισμ' ἑπτάστομον. Phoen. 287 ἑπτάστομον πύργωμα Θηβαίας χθονός. Suppl. 401 ἀμφ' ἑπταστόμους πύλας. — Aesch. Prom. 711 τόξοισιν ἐξηρτυμένοι.

46. Campbell σὺ μὲν πέδου τόρνευμα πολ. λαβών. Blass: σὺ μὲν σαγῶν τόρνευμα. Weil et Herwerden σὺ μὴ κάμῃς.

47 sq. Diels: σὺ μὲν φθόρον τὸ πνεῦμα — Ζῆθ' ὡς πρὶν ἔχε πόνον, σύδην δ' Ἀμφίονι. Gomperz: Ζῆθ' ὡς τάχιστ' ἀπόφερε σὺν δ' Ἀμφίονα. Blass antea: Ζῆθ' ὡς ἔχῃς πόνον σύ· τὸν δ' Ἀμφίονα. Starkie: Ζῆθ' ὡς πρὶν ἐκπόνησον, ἐν δ' Ἀμφίονι καθάπτω διὰ etc. Weil: Ζῆθ' ὡς κυνηγῶν ἡσυχῇ δ' Ἀμφίονι λύραν ἐπαινῶ. (Ante v. δ' Ἀμφίονι quasi: ἡσύχιον) Blass: post Ζῆθ' quasi Η(ΕΙ)Τ(Γ)Α. ΕΙΠΟΝ» Idem: λύραν ἄνωγα. — Cf. Bacch. 733 διὰ χερῶν ὡπλισμέναι. Phoen. 823: φόρμιγγί τε τείχεα Θήβας τῆς Ἀμφιονίας τε λύρας ὕπο πύργος ἀνέστα.

πέτραι τ' ἐρυμναὶ μουσικῇ κηλούμεναι
δένδρη τε μητρὸς ἐγλιπόνθ' ἑδώλια,
ὥστ' εὐμάρειαν τεκτόνων θήσεις χερί.
Ζεὺς τήνδε τιμὴν σὺν δ' ἐγὼ δίδωμί σοι.
οὗπερ τόδ' εὕρημ' ἔσχες, Ἀμφίων ἄναξ.
λευκὼ δὲ πώλω τὼ Διὸς κεκλημένοι
τιμὰς μεγίστας ἕξετ' ἐγ Κάδμου πόλει
καὶ λέκτρα ὁ μὲν Θηβαῖα [λήψ]εται γάμων,
ὁ δ' ἐκ Φρυγῶν κάλλιστον εὐνατήριον,
τὴν Ταντάλου παῖδ', ἀλλ' [ὅσ]ον τάχιστα χρὴ
σπεύδειν θεοῦ πέμψαντος οἷα βούλεται.
ΛΥΚ.]Ὦ πόλλ' ἄελπτα Ζεὺς τιθεὶς καθ' ἡμέραν,
ἔδειξ' [ἄκραντα] τάσδ' ἀβουλίας ἐμὰς
ἐς φρά[τερας] δοκοῦντας οὐκ εἶναι Διός.
πάρεστε καὶ ζῆθ'· εὗρε μηνυτὴς χρόνος

50. Mahaffy, James alii πέτραι τέραμναι (τέρεμναι, Rutheford στέρεμναι). Weil πρυμναί. Blass ἐρυμναί. Cf. Helen. 68 τίς τῶνδ' ἐρυμνῶν δωμάτων ἔχει κράτος;

51. δένδρη. Cf. fragm. 488,5 Blass legit: ἐγλιποῦσ' errore librarii manifesto. — μήτηρ h. l. est terra.

52. Cf. Bacch. 1128: ἀλλ' ὁ θεὸς εὐμάρειαν ἐπεδίδου χεροῖν.

53. Sic in fine vs. Iph. A. 633 Ἀγαμέμνων ἄναξ.

54. εὕρημα fortasse λύρα est.

55. Herc. f. 29 sq. Phoen. 606 λεύκιπποι. Preller, mythol. II, 31 adn. Idem nomen habent Pollux et Castor.

57. Apollodor. 3,5,6 γαμεῖ δὲ Ζῆθος μὲν Θήβην, ἀφ' ἧς ἡ πόλις Θῆβαι, Ἀμφίων δὲ Νιόβην τὴν Ταντάλου. — Iph. A. 625 κῆδος λήψει.

58. Papyr. εὐναστήριον.

59. Papyr. Ταντάλλου.

61. Herwerden ὁ pro ὦ. — τιθεὶς incertum. Fortasse τελῶν.

62. Supplevi. Cf. Bacch. 435: οὐδ' ἄκρανθ' ὡρμήσαμεν. 1231. Iph. Taur. 520 οὐδ' ἄκραντ' ἠκούσατε. Suppl. 770 ἄκραντ' ὀδύρει. — Mekler: ἔδειξ' ἀφάντους. Wecklein ἀκαίρους. Weil ἀλούσας. Mahaffy legit ἔδειξας, unde ἔδειξας εἰς φῶς supplevit Blass. Diels ἔδειξας ἔργῳ. Gomperz ἔδειξε τήνδε. Starkie ἔδειξας ὀψέ. Verba ἀβουλίας ἐμὰς diserte leguntur.

63. Papyrus εσσφρα . . . Ellis: ἐς φράτορας, sed praeferenda est forma φρά-τερας, de qua vid. Aristoph. Equ. 255. Ran. 418 Av. 1669 ibique Kock Weilius ἐπιφράζομαι coll. Hom. Odyss. 18,94. Mekler ἐσφράγισεν sine se[…] Gomperz: ἔσφηλεν. Blass: ἐς σφὼ μάτην.

64. Rutheford: περίεστε. Mahaffy legit ΖΙΤ et ΕΦΡΕ (unde ἔφερε Mekl[…] Utrumque negat Blass, sed littera Φ (ἔφρε) certissima (cf. C^2 φύσιν).

ψευδεῖς μὲν ἡμᾶς σφῶν δὲ μητέρ' εὐτυχῆ·
ἴτε νῦν, κρατύνετ' ἀντ' ἐμοῦ τῆσδε χθονὸς
λαβόντε Κάδμου σκῆπτρα· τὴγ γὰρ ἀξίαν
σφῷν προστίθησι Ζεὺς ἐγώ τε σὺν Διὶ
Ἑρμ.......ος εἰς κρήνην βάλ..
γυναῖκα θάψας τῆσδ ...οινοῦσα γῆς
νασμοῖσι τέγγει πεδία Θηβαίας χθονὸς
Δίρκη πρὸς ἀν[δρ]ῶν ὑστέρων κεκλημένη,
λύω δὲ νείκη καὶ τὰ πρὶν πεπραγμένα...

Ἐν Λιψίᾳ τῇ 5 Ἀπριλίου 1893

Γ. Μ. ΣΑΚΟΡΡΑΦΟΣ

---

65. Ad significationem voc. ψευδὴς cf. Iph. Aul. 852 ψευδὴς γενομένη.—Papyrus εὐτυχεῖν.

66. Ellis ἴτ' οὖν.

68. ἔγωγε vel ἐγὼ δὲ Weilius.

69. Mahaffy legit: ἑρμῆ · μ[......]ος εἰς κρήνην - αλω. Blass: Ἑρμῆ . . μ . . . σ . . . οσεις et cet. Weil suppl. Ἑρμῆ τε χωρῶν Ἄρεος. Sandys: Ἑρμῆ πιθομενος. Wilamowitz: Ἑρμῆ δὲ πεισθείς. Diels: κελευσθείς. Blass: Ἑρμῆ τ' ἐπειδάν. Sed in ectypo magis βάλης quam βάλω legitur. Ellis: Ἑρμῆ θ' ὑπείκων. Wecklein: Ἑρμῆ τε τέφραν δ' Ἄρεος. Starkie λείψανα.

70. Legerunt viri docti τῆσδ' ὅπως κοινοῦσα γῆς. Sed κοινοῦσα vitiosum. Weil τῆσδ' ὅπως ξυνοῦσα γῆς. Sandys: πρὶν οὖσα γῆς. Campbell: τῆσδ' ὅπως ἐνοῦσα γῆς, lia. Wilamowitz: τῆσδ' ὅπως θανοῦσα γῆς Diels κραίνουσα. Starkie ὑγραίνουσα. cf. Troad. 226).

71. πεδία—χθονός. Cf. Heraclid. 34. 393. Θηβαίας χθονὸς Bacch. 660.

72. Cf. Troad. 13 ὅθεν πρὸς ἀνδρῶν ὑστέρων κεκλήσεται δούρειος ἵππος.

73. Cf. Helen. 1680 ubi Theoclymenos ad Castorem et Pollucem: τὰ μὲν ἄρος νείκη μεθήσω σφῶν κασιγνήτης πέρι.

Προσθῆκαι καὶ διορθώσεις.

Τόμ. Δ', σελ. 284, 13. μελίναι (μελῖναι).

Τόμ. Δ', σελ. 298, 32. Παρὰ φοιτητοῦ Συμαίου ἔμαθον ὅτι ἐν Σύμῃ καὶ Ῥόδῳ λέγεται ἡ *κεφάλη*.

Τόμ. Δ', σελ. 318, 1. καὶ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου «Τραγηφόροι: αἱ κόραι Διονύσῳ ὀργιάζουσαι *τραγῆν* περιήπτοντο».

Τόμ. Δ', σελ. 323, 15. καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη σελ. 236, 53 Διδ. «φασὶ δὲ καὶ *κυνέαν* τὸν πέτασον λέγεσθαι ἐν Πελοποννήσῳ».

Τόμ. Δ', σελ. 328, 17. καὶ παρὰ τῷ Κεδρηνῷ Τόμ. Α', σελ. 624, 9 Βόνν. «εὐθὺς οὖν ὁ ἁλιεὺς *διασκεύσας* αὐτὸν ἐν τῇ θαλάσσῃ καὶ καταδὺς ἐν τῷ βάθει ἐδράξατο τοῦ κτενός».

Τόμ. Ε', σελ. 51, 29. Ἐλέχθη δὲ καὶ *ἐπεξειργασμένος* ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου Ἰουδ. Ἀρχαιολ. ΙΕ', ια', 5 «κιονοκράνων αὐτοῖς κατὰ τὸν Κορίνθιον τρόπον *ἐπεξειργασμένων*» καὶ ὑπὸ τοῦ Φωτίου Βιβλ. σελ. 492, 1 «οἱ μὲν τοῦ παθητικοῦ χαρακτῆρος εἶναί φασιν αὐτὸν μετὰ δεινώσεως *ἐπεξειργασμένον*»

Τόμ. Ε', σελ. 68, 13: Λαρόχην· καὶ σελ. 70, 11: ἐν *Homer. Stud.* καὶ σελ. 76, 12: Αἰσχύλον.

Τόμ. Ε', σελ. 78, 9. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ μικρὸν ἔμπροσθεν μνημονευθέντι ἐπιγράμματι ἔγραψεν ὁ Ἰακώψιος «*Μουσαίου φθιμένου* σῶμα», ὃ ἐνεκρίθη ὑπὸ τοῦ Ὑβνήρου ἐν τῇ ἐκδόσει Διογένους τοῦ Λαερτίου Τόμ. Β', σελ. 614.

Τόμ. Ε', σελ. 107, 8. *ἑταιρεῖν - ἑταιρήσειν - ἑταιρῆσαι - ἡταιρηκέναι*.

Τόμ. Ε', σελ. 107, 15-6. Λυσ. πρὸς Σίμων. 24 «εἰ τὸν ἑταιρήσοντα πλειόνων ἐμισθώσατο ὧν αὐτὸς τυγχάνει κεκτημένος».

Τόμ. Ε', σελ. 117, 3. παρήχθη. Πρβ. Ἡσύχ. «*Παλλακός*: ἐρώμενος», κτέ.

Κ. Σ. Κ.

Τρύγοιπον — τρυγητόν.
Πλοκάνων — πλοκάμων.

Παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Β', σελ. 58 ἀπαντᾷ «Καὶ μήν, εἴπερ ὁμοίως τοῖς ἠθμοῖς ὅσον μὲν ἂν ᾖ λεπτότερον καὶ τελέως ὀρρῶδες, τοῦτο μὲν ἑτοίμως διαπέμπουσι, τὸ δὲ παχύτερον ἀποστέγουσιν, ἅπαν ἐπ' αὐτοὺς ἰέναι χρὴ τὸ αἷμα τὸ περιεχόμενον ἐν τῇ κοίλῃ φλεβί, καθάπερ εἰς τὸν τρυγητὸν ὁ πᾶς οἶνος ἐμβάλλεται. Καὶ μέν γε καὶ τὸ τοῦ γάλακτος τοῦ τυρουμένου παράδειγμα σαφῶς ἂν ὃ βούλομαι λέγειν ἐνδείξαιτο· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο πᾶν ἐμβληθὲν εἰς τοὺς ταλάρους οὐ πᾶν διηθεῖται, ἀλλ' ὅσον μὲν ἂν ᾖ λεπτότερον τῆς εὐρύτητος τῶν πλοκάμων εἰς τὸ κάταντες φέρεται· καὶ τοῦτο μὲν ὀρρὸς ἐπονομάζεται· τὸ λοιπὸν δὲ τὸ παχὺ τὸ μέλλον ἔσεσθαι τυρός, ὡς ἂν οὐ παραδεχομένων αὐτὸ τῶν ἐν τοῖς ταλάροις πόρων, οὐ διεκπίπτει κάτω».

Τὸ *τρυγητόν* οὐδαμῶς τῷ προκειμένῳ χωρίῳ εὐαρμοστοῦν μεταβλητέον εἰς τὸ *τρύγοιπον*. Τοῦ ὀνόματος τούτου συνωνυμοῦντος τῷ *ὑλιστήρ* ποιεῖται μνείαν ὁ Πολυδεύκης λέγων βιβλ. ϛ', 19 «ᾧ δὲ διηθεῖται (ὁ οἶνος), ὑλιστὴρ καὶ σάκκος καὶ *τρύγοιπος*» καὶ βιβλ. Ι', 75 «καὶ ὁ *τρύγοιπος* καὶ ὁ σάκκος ἐπὶ τοῦ τρυγοίπου εἰρημένος καὶ ὁ ὑλιστήρ». Ὁ Φρύνιχος ἀποφαίνεται ἐν τῇ Ἐπιτομῇ «Ὑλιστήρ: *Τρύγοιπον* τοῦτο καλοῦσιν οἱ δοκίμως διαλεγόμενοι». Ἴδε Λοβέκκιον εἰς *Φρύν.* σελ. 303 καὶ Ῥουθερφόρδιον εἰς *Φρύν.* σελ. 360. Ἄξια ἀναγνώσεως εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Βουσσεμακήρου καὶ τοῦ Δαρεμβέργου γεγραμμένα ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ὀρειβασίου Τόμ. Α', σελ. 633 κἑξ.

Ὡς δὲ παρὰ τῷ Γαληνῷ μετέπεσε τὸ *τρύγοιπον* εἰς τὸ *τρυγητόν*, οὕτω παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ διαφθαρεῖσα ἡ ὀνομαστικὴ *τρύγοιπος* ἐγένετο *τρυγητός*. Ἐν τῷ κώδικι αὐτοῦ φέρεται «*Τρυγητός*: ὑλΗστήρ». Ὀρθῶς κεῖται ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Φωτίου σελ. 608, 9 «*Τρύγοιπος*: ὑλιστήρ. Οὕτως Ἀριστοφάνης».

Ὁ Ἀριστοφάνης εἶπεν ἐν τῇ Εἰρήνῃ στίχ. 535 «κιττοῦ, *τρυγοί*-ου, προβατίων βληχωμένων» καὶ ἐν τῷ Πλούτῳ στίχ. 1087 «οὐδ' ἂν *τρύγοιπος* ταῦτα πάντ' ἰάσεται». Ἐν τοῖς εἰς τὸν κωμικὸν Σχο-

λίοις εἶνε τάδε γεγραμμένα. σελ. 188, 3 «*Τρυγοίπου*: διυλιστῆρος ἢ πλέγματος, ἔνθα ἐκ τοῦ ληνοῦ εἰώθασιν ἐκπιέζειν. Καὶ ἔστιν ἡ εὐθεῖα *τρύγοιπος* προπαροξυτόνως, οὐχ ὁ *τρυγοίπης*, ὡς οἴονταί τινες» καὶ σελ. 380, 35 «*Τρύγοιπος*: Τρὺξ τρυγὸς ἡ τοῦ οἴνου ὕλη· *τρύγοιπος* δὲ λέγοιτ' ἂν κυρίως δι' οὗ τὴν ὕλην τοῦ οἴνου σακελίζομεν». Πρβ. καὶ Ἐτυμ. Μέγ. σελ. 771, 5 «Καὶ *τρύγοιπος* ὁ ὑλιστήρ, παρὰ τὸ ἰποῦσθαι τὴν τρύγα» καὶ Σουίδ. «*Τρύγοιπος*: ὁ ὑλιστὴρ ὁ σάκκινος. Ἀριστοφάνης Πλούτῳ. Ἀλλ' ἔστι τρὺξ παλαιὰ καὶ σαπρά. Οὐκοῦν τρύγοιπος ταῦτα πάντ' ἰάσεται. Προπαροξυτόνως. Καὶ *τρυγοιπῶ* ῥῆμα».

Περὶ τοῦ παραδόξου σχηματισμοῦ *τρύγΟΙπος* (=τρυγό+ιπος) οὐδεμίαν ἐν τῷ παρόντι παρατήρησιν ποιούμεθα.

Πλημμελῶς ἔχει καὶ τὸ *πλοκάμων*, ἐκλείπει δ' ἡ πλημμέλεια, ἂν τὸ Μ τραπῇ εἰς Ν. Ὁ Γαληνὸς ἔγραψεν «ὅσον μὲν ἂν ᾖ λεπτότερον τῆς εὐρύτητος τῶν *πλοκάΝων*». Ἀνεγνώσθη δὲ παρὰ τῷ Γαληνῷ ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων καὶ *τὸν πλόκαΜον* ἀντὶ τοῦ *τὸ πλόκαΝον* καὶ *τοῦ πλοκάΜου* ἀντὶ τοῦ *πλοκάΝου* (Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 470 καὶ 471)· ἔτι δὲ *πλοκὰ μεγάλα* ἀντὶ τοῦ *πλόκανα μεγάλα* (Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 470). Τὰ παρὰ τῷ Γαληνῷ ἀπαντῶντα ταῦτα σφάλματα διωρθώθησαν καὶ ἐν τῇ Διδωτείῳ ἐκδόσει τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Στεφάνου Τόμ. ϛ', σελ. 1236.

Καὶ ἐν τῷ Κυνηγετικῷ τοῦ Ξενοφῶντος κεφ. Θ', 12 εἶνε κακῶς γεγραμμένον «τοὺς ἥλους ἐναλλὰξ σιδηροῦς τε καὶ ξυλίνους ἐγκαταπεπλεγμένους ἐν τῷ *πλοκάΜῳ*» ἀντὶ τοῦ *πλοκάΝῳ*. Ἴδε καὶ τὴν ὑπὸ Δινδορφίου ἔκδοσιν τοῦ Πολυδεύκους Τόμ. Δ', σελ. 921.

Ἐν τῷ Τιμαίῳ τοῦ Πλάτωνος σελ. 52 ε' φέρεται τριττὴ γραφή, *πλοκάΜων*, *πλοκάΝων* καὶ *πλοΧάνων*. Ὑπάρχει δὲ καὶ σχόλιον ἔχον ὧδε· «*ΠλόΧανόν* ἐστι πλέγμα, ᾧ ὁ σῖτος καθαίρεται» (Πρβ. καὶ Σουίδ. λ. *πλόχανον*). Τοῦ διὰ τοῦ Χ προενηνεγμένου τύπου γίνεται μνεία καὶ ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου γράφοντος ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1528, 22 «Ἐκ δὲ τοῦ πέπλεχα οὐ μόνον οἱ ἐν Ἰλιάδι πλοχμοὶ ἀλλὰ καὶ τὸ *πλόΧανον*· ἔστι δὲ αὐτὸ πλέγμα τι κατὰ τοὺς παλαι... θαίρεται σῖτος· καὶ δοκεῖ κοσκινοειδές τι ἐκεῖνο εἶναι. Οὗ ἀναλο... τὸ *ὄχανον*, *κόπανον*, *ξόανον*, *ἕδρανον*, *ἤρανον*» Πρβ. καὶ ...

28 «Ὥσπερ κόπτω *κόπανον* καὶ ἔχω *ὄχανον* τὸ τῆς ἀσπίδος κράτημα, δρέπω *δρέπανον* — φρύγω *φρύγανον*, πέττω ἢ πέπτω *πόπανον*, ξέω *ξόανον*, οὕτω κτέ.». Ἀκριβῶς περὶ τῶν εἰς ΑΝΟΣ καὶ ΑΝΟΝ καὶ ΑΝΗ ὀνομάτων θὰ γράψωμεν ἀλλαχοῦ. Ἴδε Λοβέκκιον ἐν *Προλεγομέν.* σελ. 175 κἑξ.

Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τοῖς Ἠθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου σελ. 430 γ' εἶνε πλημμελῶς γεγραμμένον «τοῖς *ἐπὶ τῶν ἐπειγόντων* καὶ ὀργάνων περὶ τὴν τοῦ σίτου κάθαρσιν ἐγκειμένων ἀναλισκομένοις»· ἐπηνωρθώθη δὲ τὸ χωρίον ἐκ τοῦ Τιμαίου τοῦ Πλάτωνος σελ. 52 ε' ἀναγνωσθὲν ὧδε· «τοῖς *ὑπὸ τῶν πλοκάνων* καὶ ὀργάνων (τῶν) περὶ τὴν τοῦ σίτου κάθαρσιν σειομένοις καὶ ἀναλικμωμένοις». Πρβ. καὶ Σνειδῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Θεοφράστου Τόμ. Γ', σελ. 358 καὶ Σταλβαύμιον ἐν τῇ τοῦ Πλάτωνος Τόμ. Ζ', σελ. 221.

Ἐν τέλει παρατηροῦμεν ὅτι ὁ νεωστὶ Μικρὰ Συγγράμματα τοῦ Γαληνοῦ ἐκδοὺς Ἑλμρείχιος, ἀνὴρ ἐλλόγιμος, οὐδὲν μὲν περὶ τοῦ «ὅσον μὲν ἂν ᾖ λεπτότερον τῆς εὐρύτητος τῶν *πλοκάνων*» ἐσημειώσατο (σελ. 143), προέκρινε δὲ τὴν κατὰ πληθυντικὸν ἀριθμὸν ἐκφορὰν «καθάπερ εἰς τοὺς *τρυγητοὺς* ὁ πᾶς οἶνος ἐμβάλλεται». Ἐν τοῖς κώδιξι φέρεται καὶ ὁ ἑνικὸς ἀριθμὸς *τὸν τρυγητὸν* καὶ ὁ πληθυντικὸς *τοὺς τρυγητοὺς* ἢ ἄνευ τοῦ ἄρθρου *τρυγητούς*. Ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ ἐγράφη ἢ *τὸν τρύγοιπον* ἢ *τοὺς τρυγοίπους*.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 28 Μαρτίου 1893

Κ. Σ. ΚΟΝΤΟΣ

ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Σελ. 145, στ. 21 ἐν λ. «καθέζηται». πρόσθ. ἐν ὑποσημ. (5):

(5) Ἀλλὰ καὶ ἐν Ῥώμῃ, ἀρχαιότατα, εὑρίσκομεν ἴχνη τῆς συμβολικῆς ἐπὶ λίθου ιαβάσεως τοῦ νεωστὶ ἐκλελεγμένου βασιλέως, πρὶν ἢ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχήν. Ὁ Τ. Λίος τὰ κατὰ τὴν καθίδρυσιν τοῦ Νουμᾶ περιγράφων, λεπτομερέστερον δὲ τὰ τῆς σχεσῆς ἱεροτελεστίας ἀφηγούμενος, ὡρισμένως περὶ αὐτοῦ λέγει ὅτι deductus in arcem *lapide* ad meridiem versus *consedit* ἀναμένων, ἵν' ὁ Ζεὺς διὰ σημείου τινὸς ὑπο

δείξῃ ὅτι ἐγκρίνει τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ (T. Liv. I. 18). Εἶνε δὲ βέβαιον ὅτι ἦτε συμβολικὴ αὕτη παράστασις καὶ ἡ θρησκευτικὴ τελετή, ἀκριβέστατα ὡρισμέναι ὑπὸ τῆς θρησκείας οὖσαι, οὐ μόνον ἐπὶ τῶν βασιλέων ἐτηρήθησαν, ἀλλὰ βραδύτερον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων (Διον. Ἁλικαρν. βιβλ. Β, 6. Δ, 80).

Σελ.	133	στ.	5	ἀντὶ	ἀμαξι-τός	διόρθ.	ἀμαξι-τός
»	134	»	1	»	προταχθῶσι τινὰ	»	προταχθῶσί τινα
»	»	»	5	»	νομοδιδάσκαλοι	»	νομοδιδάσκαλοι,
»	»	»	7	»	ἅτε,	»	ἅτε
»	135	»	19	»	προηγουμένης	»	προηγμένης
»	»	»	23	»	εἶνε παρὰ	»	εἶνε ὅτι παρὰ
»	136	»	6	»	ἕνεκα	»	εἵνεκα
»	137	»	10	»	ἐδίδω	»	ἐδίδου
»	»	»	24	»	ἐπεπείθονται	»	ἐπιπείθονται
»	138	»	12	»	τῆς	»	τοῖς
»	»	»	20	»	ἀπὸ λᾶος	»	ἀπὸ τοῦ λᾶας
»	»	»	25	»	αἴσῃ	»	αἴσᾳ
»	»	»	28	»	κτησάσθαι	»	κτησάσθαν
»	139	»	2	»	τοὺς	»	τούς
»	»	»	3	»	γαίας	»	γαίης
»	»	»	12	»	παλαιοτάτου	»	παλαιτάτου
»	»	»	19	»	ἐδύνατο... δύναται	»	ἐδύναντο... δύνανται
»	»	»	24	»	ἀλέας	»	ἀλέας
»	»	«	26	»	γαίας	»	γαίης
»	»	»	35	»	619	»	617
»	140	»	11	»	ἐκ παλαιῶν	»	ἐκ παλαιοῦ
»	»	»	27	»	ἑπομένης	»	μεθεπομένης
»	141	»	31	»	χωρίον	»	χωρίον
»	142	»	12	»	μεταγενεστέροις	»	προγενεστέροις
»	»	»	21	»	ὑπερβαλούσης	»	ὑπερβαλλούσης
»	»	»	26	»	καταριθμηθῶμεν	»	κατακριθῶμεν
»	»	»	30	»	ἔγγονος	»	ἔγγονοι
»	»	»	35	»	Φείδεο	»	Φείδεο·
»	»	«	38	»	κοχύας	»	κοχύαι
»	143	»	6	»	χρόνοι	»	χρόνοις
»	»	»	16	»	ἡμῖν	»	ἡμῶν
»	144	»	17	»	Ἄϊδος δε	»	Ἄϊδός δε
»	»	»	24	»	τοποθετημένων	»	τετοποθετημένων
»	145	»	28	»	336	»	236
»	»	»	31	»	sublevatur	»	sublevatus
»	»	»	32	»	126	»	160

Π. Σ. Φ.

Ἐν τῷ γραφείῳ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας εὑρ
σκονται

1) **Ἡ εἰκοσιπενταετηρὶς τῆς καθηγεσίας Κωνσταν
νου Σ. Κόντου**, περιέχουσα ἐπιστημονικὰς διατριβὰς μ
θητῶν καὶ θιασωτῶν τοῦ κ. Κόντου, τιμωμένη δὲ **δρχ.**

2) **Τὰ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος τ
καθηγητοῦ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν τῷ ἐθνικ
πανεπιστημίῳ Κωνσταντίνου Σ. Κόντου** μετὰ τῆς
κόνος αὐτοῦ, τιμ. δὲ **δραχμῶν 2.**

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ
ΑΘΗΝΑΣ

---

1. Ἕκαστος τόμος τοῦ περιοδικοῦ τούτου ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων τευχῶν, ὧν ἕκαστον ἐξ ὀκτὼ τοὐλάχιστον τυπογραφικῶν φύλλων.

2. Τὰ δημοσιευόμενα ἐν τῷ περιοδικῷ εἶνε πρωτότυποι πραγματεῖαι *φιλολογικαί*, *ἱστορικαί*, *ἀρχαιολογικαί*, *φυσικαί* καὶ *μαθηματικαί*. Εἰς τὰς φιλολογικὰς καὶ ἱστορικὰς πραγματείας ὑπάγεται πᾶσα φιλολογικῶς ἢ ἱστορικῶς διεξαγομένη διατριβή.

3. Ἐν τῷ περιοδικῷ καταχωρίζονται καὶ *βιβλιοκρισίαι*, ἂν περιορίζωνται ἀκριβέστατα ἐν τῷ περὶ οὗ ἡ κρίσις ἐπιστημονικῷ ζητήματι.

4. Πᾶσα *πραγματεία* καὶ *βιβλιοκρισία* εἶνε ὑπογεγραμμένη ὑπὸ τοῦ συντάξαντος αὐτήν.

5. Ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδεμία χρηματικὴ ἀμοιβὴ χορηγεῖται εἰς τοὺς συγγραφεῖς διατριβῶν, δίδονται δ' αὐτοῖς περὶ τὰ 25 ἀντίτυπα τῶν διατριβῶν αὐτῶν.

6. Αἱ διατριβαὶ ἐλεύθεραι ταχυδρομικῶν τελῶν ἀποστέλλονται πρὸς τὸν γραμματέα τῆς ἑταιρείας.

7. Διὰ τῆς «ΑΘΗΝΑΣ» ἀγγέλλεται πᾶν βιβλίον, οὗτινος ἀντίτυπον ἤθελε σταλῆ πρὸς τὸν γραμματέα τῆς ἑταιρείας.

8. Τὸ περιοδικὸν ἀνταλλάσσεται τῇ ἐγκρίσει τοῦ συμβουλίου πρὸς πᾶν περιοδικὸν ἡμεδαπὸν ἢ ἀλλοδαπόν.

9. Πάντες οἱ ἑταῖροι οἱ καταβαλόντες τὴν ἐνιαύσιον αὐτῶν χορηγίαν λαμβάνουσι τὸ περιοδικὸν δωρεάν.

10. Οἱ μὲν ἐν Ἑλλάδι συνδρομηταὶ τοῦ περιοδικοῦ πληρώνουσι 15 δραχμάς, οἱ δ' ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ δραχμὰς 18.

11. Πᾶς νέος ἑταῖρος ἐπιθυμῶν ν' ἀγοράσῃ τοὺς προηγουμένους τέσσαρας τόμους λαμβάνει αὐτοὺς καταβάλλων δι' ἕκαστον δραχ. 8.

Πᾶσα αἴτησις περὶ συνδρομῆς ἢ ἀγορᾶς τοῦ περιοδικοῦ πωλουμένου κατὰ τόμους ἀπευθύνεται πρὸς τὸν κ. Μαργαρίτην Εὐαγγελίδην, γραμματέα τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας.

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ
1893

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙ ΣΟΛΟΜΟΥ

Τῇ φιλομούσῳ Ἑλληνικῇ νεολαίᾳ

Εἰ ὁ φωνογράφος μηχανισμὸς τῆς σήμερον ἐγινώσκετο καὶ κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ὁ φιλολογικὸς τῆς σήμερον κόσμος δὲν θὰ ἐτύγχανεν ἀπορῶν περὶ τῆς πάλαι ἡμῶν προφορᾶς, ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ σοφώτατα τῶν Ἐθνῶν νὰ μὴ δύνωνται, ὡς ὄντως δὲν δύνανται, νὰ φθάσωσιν εἰς θετικόν τι συμπέρασμα πρὸς λύσιν τῆς ἀπορίας (1),* ἡμεῖς δὲ νὰ νομίζωμεν, ὡς ὄντως νομίζομεν, ἀσπόνδους ἐχθροὺς τοὺς μὴ δεχομένους ὅτι ἡ νέα προφορὰ ἡμῶν ἔστιν ὅλως ἀπαράλλακτος τῇ ἀρχαίᾳ, οὐχ ἧττον κατὰ τοὺς φθόγγους ἢ τὴν τόνωσιν πάσης λέξεως. Ἀλλ' ἀτυχῶς ἡ νὺξ τοῦ παρελθόντος ἐκάλυψε διὰ παντὸς τὰ πράγματα, οὔτε δύναται ὁ φίλος τῆς ἀληθείας νὰ διίδῃ πως αὐτήν, ὡς πρός τινας τῶν ἤχων ἐν γένει, ἰδίως δὲ διφθόγγων καὶ φωνηέντων, ἢ ἔκ τινων εἰκασιῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὀρθῶν, προσέχων, φέρ' εἰπεῖν, τὸν νοῦν εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ προφέρων ἐντελῶς τὴν σύγχρονον Γαλλικὴν κάμπτει τὴν προφοράν του, ὡς τοὐλάχιστον οἱ Γάλλοι ἰσχυρίζονται, εἰς πέντε λεπτοτάτας διαφορὰς (nuances) τοῦ φθόγγου Ε ἐν ταῖς δυσὶ μόνον λέξεσιν je demeurerai — β'. ὅτι τὸ Υ ψιλὸν προὐφέρετο, κατὰ τὴν ἀρχαίαν μαρτυρίαν, *συστολῆς γινομένης ἀξιολόγου περὶ τὰ χείλη*, ὡς βεβαιοῖ ἐν πολλαῖς λέξεσι καὶ ἡ γλῶσσα τῆς σήμερον, οἷον *ἄγουρα*, *χρουσάφι* κτλ. γ'. ὅτι δυσκόλως διεκρίνετο τὸ *λιμὸς* (διὰ τοῦ ι) *τοῦ λοιμὸς* (διὰ τοῦ οι) καὶ τοιαῦτα ἕτερα οὐκ ὀλίγα, ἐξ ὧν εὐλόγως εἰκάζεται ὅτι αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος λεπτότητες τῆς ἀρχαίας προφορᾶς ἀπώλοντο διὰ παντός, ὡς θὰ συμβῇ ἀφεύκτως καὶ περὶ πασῶν τῶν γλωσσῶν τῆς σήμερον μετὰ δύο χιλιετηρίδας καὶ ἐπέκεινα, κατὰ τὸ ἀναμφίλεκτον *πάντα ῥεῖ* τοῦ Ἡρα-

* Ὅρα τὰς σημειώσεις ἐν τέλει τῆς πραγματείας.

κλείτου, ἢ τὸ ἔτι ἐντονώτερον τοῦ Ψαλτῆρος *Καὶ αὐτοὶ οἱ οὐρανοὶ ἀπολοῦνται*, ἢ μᾶλλον, *τὰ πάντα ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται καὶ ἀλλαγήσονται*.

Συνέβη δὲ καὶ ἕτερόν τι λίαν σπουδαιότερον ὡς πρὸς τοὺς τόνους τῆς ἀρχαίας γλώσσης, οὓς οἱ περίδοξοι γραμματικοὶ τῆς Ἀλεξανδρείας ἔσπευσαν μὲν νὰ σημειώσωσιν, ἀλλὰ πότε; ὅτε ἡ ἀρχαία προφορά, ἕνεκα τῆς ἐκεῖ συμβάσης παντὸς εἴδους ἐπιμιξίας τῶν ἐθνῶν λαλούντων ἑλληνιστί, εἶχεν ἤδη καταστῆ *προβληματική*, ὡς ἀποδεικνυσιν αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονὸς τῆς σημειώσεως τῶν τόνων, ἔτι δὲ μᾶλλον ἡ τότε ἄγνοια τοῦ ἑλληνικωτάτου τῶν στοιχείων Δίγαμμα, ὃ χθὲς καὶ πρῴην ἀνεκάλυψεν ὁ Bentley πρὸς καταρτισμὸν τοῦ ἑξαμέτρου, ὃ δὲ δικαίως δύναται νὰ κληθῇ ἑλληνικώτατον, ἀφ' οὗ καὶ σήμερον ἔτι ὁ λαός, μὴ δυνάμενος νὰ ὑποφέρῃ τὴν χασμῳδίαν, δὲν λέγει *μυῖαι* ἀλλὰ *μυῖγαις*, δὲν λέγει ὁ *υἱός μου* ἀλλ' ὁ *γυιός μου* κτλ. Ἐν τούτῳ καί τινες τῶν ἐμφαντικωτάτων γλωσσῶν τῆς σήμερον δὲν ἔχουσιν ἁπλῶς ἕνα τόνον, ἀλλὰ καὶ δύο καὶ τρεῖς πολλάκις ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ λέξει, ἐν ᾧ ὁ Ἄγγλος, φέρ' εἰπεῖν, δὲν λέγει, ὡς ὁ Ἰταλός, celebráre, ἀλλὰ célebráte, τοῦ μὲν πρώτου τόνου μόλις ἀκουομένου, τοῦ δὲ δευτέρου λίαν ἰσχυροτέρου τοῦ πρώτου — δὲν λέγει, ὡς ὁ Ἕλλην, *ἀντισυνταγματικόν*, τονῶν οὕτω μόνον τὴν λήγουσαν, ἀλλ' úncónstitútional, ἔνθα καὶ πάλιν διακρίνονται δύο τόνοι ἀνίσχυροι, ὁ δὲ τρίτος λίαν ἰσχυρότερος τῶν προτέρων κτλ. Τοιούτου δέ τινος ὑποτιθεμένου καὶ περὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, οὐχ ἧττον ἢ καὶ τῆς συγχρόνου αὐτῇ λατινικῆς, καὶ ἑπομένως τονουμένων πάντοτε τῶν μακρῶν, καίπερ πολλάκις τονουμένων πως καί τινων τῶν βραχέων, οἱ ῥυθμοὶ τῶν ἀρχαίων μέτρων, τῶν τε βραχυτάτων τῶν τε μακροτάτων αὐτῶν, καταφαίνονται ἐκ πρώτης ὄψεως, ἐν ᾧ μὴ τονουμένων τῶν μακρῶν, καταντῶσι πράγματι, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ *βοιώτιον οὖς*, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, ὁ ἀηδέστατος πεζὸς λόγος (2). Τοῦτο δὲ οὐ μόνον ἐνόησαν, ἀλλ' ἐπιμόνως ἰσχυρίσθησαν δι' ἐπὶ τούτου συγγραφῶν καί τινες τῶν ξένων σοφῶν — ἀπίστευτον δὲ μεθ' οἵων ὕβρεων ἐπιπίπτει λάβρος κατ' αὐτῶν ὁ ἡμέτερος Οἰκονόμος, ῥητὰ καὶ ἄρρητα ἐπισωρεύων ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ *Περὶ τῆς ἀρχαίας προφορᾶς*, πρὸς σύγχυσιν τῶν πραγμάτων, διὰ τὸν μόνον λόγον ὅτι τὸ οὖς αὐτοῦ, κατὰ κακὴν μοῖραν, οὐκ ἦν ἁρμόδιον πρὸς ἐκτίμησιν τῶν ῥυθμῶν.

Οὐδὲν δὲ παράδοξον ὅτι ἡμεῖς δὲν ἐνοήσαμεν ἔτι τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀλήθειαν, ἀλλὰ τὸ πράγματι ἀκατανόητόν ἐστι τοῦτο — ὅτι καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ξένοις σοφοῖς τῆς σήμερον, ὀλίγιστοι, δυστυχῶς, ἐδέχθησαν αὐτὴν ἄχρι τοῦδε — ἑκόντες ἄκοντες δὲ παλαίοντες, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, μεταξὺ Σκύλλης καὶ Χαρύβδεως, ὅ ἐστιν ἐξ ἑνὸς μὲν μὴ θέλοντες τὴν τόνωσιν τῶν μακρῶν, ἐξ ἄλλου δὲ μὴ δυνάμενοι, τούτου παραλειπομένου, ν' ἀνεύρωσι τοὺς ῥυθμούς, κατέφυγον εἰς τὴν γελοιοτάτην τῶν ὑποθέσεων — θαυμάζει δέ τις ἀκούων ἐν ταῖς ἀρίσταις περὶ τῆς ἀρχαίας Μετρικῆς συγγραφαῖς — mises au nombre des livres classiques — ὅτι ἡ ποίησις Ἑλλήνων τε καὶ Ῥωμαίων ἀπηγγέλλετο, προφερομένων δι' *ὀξείας* μὲν φωνῆς τῶν μακρῶν, *βαρείας* δὲ τῶν βραχέων — ὥστε ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς πάλαι καὶ τῆς νῦν Μετρικῆς ἔστιν ὅτι ἡ πρῴην ὀξύτης (acuité) ἐγένετο σήμερον τόνωσις (intensité) (3) — ἐν ἄλλαις λέξεσιν *ᾀδόμενος* καὶ *μὴ ᾀδόμενος* λόγος ἐντελῶς ταὐτὸν ὑπὸ πραγματικὴν ἔποψιν, καίπερ λέγοντος ῥητῶς τοῦ Ἀριστοτέλους ὅτι τὰ λεκτικότατα τῶν μέτρων ἦσαν τὰ δισύλλαβα ἰαμβικὰ καὶ τροχαϊκά (4). Τοιαύτην ὅμως ἐντελῆ στρέβλωσιν τοῦ ὀρθοῦ λόγου οὐδέποτε δέχεται ὁ ἀληθὴς ἐπιστήμων, ὅστις, ὑπέρτερος τοῦ *Αὐτὸς ἔφα*, πέποιθεν ὅτι οἱ νόμοι τῆς ἀκοῆς ἦσαν οἱ αὐτοὶ πάντοτε ὁποῖοι καὶ νῦν, ὥστε εἰ καὶ αὐτὸς ὁ κατὰ Dante διδάσκαλος τῶν διδασκάλων — maestro di color che sanno — εἰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης ἔλεγεν, ἔλεγε δὲ δι' ἐπὶ τούτου συγγραφῆς, ὅτι *ὀξὺ* καὶ *βαρύ*, κατὰ τὴν σήμερον ἐκδοχὴν τῶν λέξεων, ἀπετέλουν τὴν ἀπαγγελίαν τῶν μέτρων, ἡ συγγραφὴ αὕτη ὤφειλε νὰ κηρυχθῇ ἐξ ἅπαντος νόθη, ὡς ἀπεδείχθησαν δυστυχῶς καὶ ἕτεραι, οὐχ ἧττον ἄλλων ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους. Πράγματι δὲ ἡ μόνη διαφορὰ μεταξὺ τῆς πάλαι καὶ τῆς νῦν Μετρικῆς — ἕνεκα τοῦ αἰωνίου νόμου ὡς πρὸς ἅπαντα *τῆς Προόδου* — ἔστιν ὅτι ἡ νεωτέρα Μετρικὴ τείνει προφανῶς πρὸς τὸ ποικιλώτερον τῆς τονώσεως, διὰ τῆς μίξεως διαφόρων ποδῶν ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ στίχῳ (5) — ὅθεν ὁ ἐνδεκασύλλαβος, τὸ κύριον τῆς ἡμέρας μέτρον, δέχεται πάσας τὰς ἐνδεχομένας τονώσεις, καίπερ ἄλλων μὲν ἧττον ἄλλων δὲ μᾶλλον εὐαρέστων τῇ ἀκοῇ (6). Ὁ ἐνδεκασύλλαβος δ' οὗτος ἦν συνηθέστατος καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀρχαίοις, ἀλλ' εἶχε πάντοτε τὴν αὐτὴν τόνωσιν, καθ' ὅπερ εἶδος αὐτοῦ ἐγράφετο, οἷον, φέρ' εἰπεῖν, τὸ σαπφικόν

ποικιλόθρον', | ἀθάνατ' | 'Αφροδίτα

‒́ ◡ ‒́ ◡, ‒́ ◡ ◡ ‒́ ◡ ‒́ ◡,

ἐν ᾧ δυσκόλως σήμερον ἀπαντῶσι δύο ἐνδεκασύλλαβοι κατὰ συνέχειαν ἔχοντες τὴν αὐτὴν ἀπολύτως τόνωσιν (7). Διὰ τοῦτο δὲ μένει τις εἰς τὸ θέατρον καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρας ὥρας κατὰ συνέχειαν, οὐδέποτε ἀπαυδῶν ὑπὸ τοῦ μονοτόνου ῥυθμοῦ — οὔτε δύναται νὰ ἐλεγχθῇ ὡς ὑπερβάλλουσα ἡ θέσις, ὅτι τὰ *ἐννέα δέκατα* πάσης ξένης φιλολογίας, δεκτικῆς τοῦ αὐτοῦ μέτρου, ἀποτελοῦνται σήμερον ἐξ αὐτοῦ — δι' ὃ τό τε Ἔπος τό τε Δρᾶμα γράφονται δι' αὐτοῦ μόνου — τὰ δὲ βραχύτερα μέτρα ἔμειναν ἁπλῶς διὰ τὴν Λυρικὴν — καὶ οὐχὶ πάντοτε — ὡς μᾶλλον τῶν μακρῶν δεκτικὰ τῆς προσηκούσης μελοποιήσεως. Κακῶς δ' ὁ Westphal ἀπεκάλει τὸν στίχον τοῦτον «στίχον τοῦ Dante», καθότι ὁ Dante δι' αὐτοῦ διεκρίθη μόνον ὡς ἐπιθεὶς καὶ αὐτῷ τούτῳ τὴν ἀπολύτως καινὴν σφραγῖδα τοῦ ἰδίου πλαστικοῦ πνεύματος, καί, ἑπομένως, κάμψας αὐτὸν εἰς ἅπαντας τοὺς ῥυθμοὺς κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς Τέχνης. Ἄλλως τε ὁ στίχος οὗτος προϋπῆρχεν ἤδη τοῦ Dante παρ' ἅπασι τοῖς προγενεστέροις αὐτοῦ, ἰδίως δὲ τοῖς Troubadours καλουμένοις, οἵτινες ἦσαν οἱ πράγματι ῥαψῳδοὶ τῶν μέσων αἰώνων.

Πῶς δὲ τὸ μέτρον τοῦτο, τὸ πληροῦν σήμερον τὴν Εὐρώπην σύμπασαν — ὁμοίως δὲ καὶ τὴν Ἀμερικήν, ἐννοεῖται — ἔμεινεν ὅλως ἄγνωστον, ἤ, μᾶλλον, *ἀκατέργαστον* παρ' ἡμῖν ἄχρι σήμερον, πλὴν ἐξαιρέσεών τινων ἀναξίων λόγου, οὐχ ἧττον διὰ τὸ σπάνιον ἢ τὸ κακόζηλον τῶν ἀποπειρῶν; Τὸ αἴτιον τοῦ φαινομένου ἀποδοτέον κυρίως εἰς τὴν ἄγνοιαν τῶν ξένων φιλολογιῶν, πρὸ πάντων δὲ τῆς ἰταλικῆς, ἣν καὶ αὐτὸς ὁ κριτικώτατος Johnson ἀπεκάλει μητέρα πασῶν τῶν νεωτέρων φιλολογιῶν, ἰδίως ὡς πρὸς τὴν ποίησιν, ἤ, μᾶλλον, τὸν ἐξωτερικὸν αὐτῆς τύπον.

Ἐταστέον οὖν τί μέτρον ἴσχυεν παρ' ἡμῖν ἅπασιν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας μέχρι τῆς λήξεως τοῦ ΙΗ'. Πλὴν τῶν βραχέων λυρικῶν (8), τὸ κύριον δυστυχῶς μέτρον ἦν τὸ τετράμετρον, ἰαμβικὸν καὶ τροχαϊκὸν — ὅθεν εἴτε ἡ ἰταλικὴ mattinata, κοινῶς μαντινάδα (9) — δι' ὃ ἀκούεται, φέρ' εἰπεῖν, ἐν Κρήτῃ τὸ ἰαμβικὸν

Δὲν εἶνε κρῖμα νὰ διψῶ κ' ἡ βρύσι νᾆν' ἐμπρός μου—

ἤ, πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, τὸ αἰώνιον τῆς Μεταλήψεως τροχαϊκὸν

Ἀπὸ ῥυπαρῶν χειλέων, μετὰ βδελυρᾶς καρδίας κτλ.,

ὅπερ ἀμούσως ἐξελέξατο καὶ Κυρία τις πρὸς μετάφρασιν τοῦ Giaour τοῦ Byron, μεταφράζουσα τὸ χωρίον

The cold in clime are cold in blood κτλ.

διὰ τῶν στίχων

Καὶ τὸ αἷμα κρύον εἶνε εἰς τὰ κλίματα τὰ κρύα.
Ἡ ἀγάπη των δὲν εἶνε τοῦ ὀνόματος ἀξία κτλ.,

οὐδέποτε μεταβαλλομένου τοῦ μέτρου, ὡς δὲν μεταβάλλεται ἡ βόμβησις τῆς μελίσσης! Ἀλλὰ μετὰ τὸ 1821 ἐγένοντο ἀπόπειραί τινες πρὸς ἀνόρθωσιν, εἰ δυνατόν, ἄλλων ἀρχαίων μέτρων, οἷον, φέρ' εἰπεῖν, ὡς πρὸς τὸ ἑξάμετρον, τὸ τοῦ Κ. Ῥαγκαβῆ

Ἦτον ἡ|μέρα λαμ|πρὰ ἀνθο|φόρος τοῦ | ἔαρος | κόρη κτλ.,

χωρὶς ποσῶς νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐξέλιπεν ἡ ἀρχαία ἔμφασις, δι' ὃ δὲν δύναται τὸ τοιοῦτον μέτρον ν' ἀπαγγέλληται πλέον σήμερον, τονουμένης ἰσχυρῶς πάντοτε τῆς πρώτης συλλαβῆς τοῦ δακτύλου, ὡς ἀπηγγέλλετο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Τὸ δεινότατον ὅμως πάντων ὑπῆρξεν ἡ ἰδέα τοῦ ἡμετέρου Ζαμπελίου (Ἰωάννου) ὅστις, διὰ δραμάτων ὄντως *τερατωδῶν* ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, ἀπεπειράθη νὰ φέρῃ πάλιν εἰς μέσον τὰ δωδεκασύλλαβα ἰαμβικὰ τρίμετρα — ἐν χρήσει ἐνίοτε καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς μεσαιωνικοῖς ποιηταῖς — παριστάς, φέρ' εἰπεῖν, τὸν ἀείμνηστον Μάρκον Βότσαρην χαιρετίζοντα τὰ ὕψη τῆς Πίνδου, καὶ λέγοντα μετ' ἐνθουσιώδους φιλοπατρίας

. . . . οὐράνια ὕψη τοῦ Πίνδου!
Σᾶς ἀγναντεύω, σᾶς χαιρετῶ, σᾶς κράζω,

ἐν ᾧ ὁ τελευταῖος οὗτος στίχος ἀπῄτει τὴν τόνωσιν τοῦ τριμέτρου

Σᾶς ἀγναντεύ|ω σας χαιρέ|τω σας κραζῶ|,

ἀδιαφόρου μεινάσης ἔκτοτε τῆς τονώσεως τοῦ μέτρου τούτου, καθ' ὃν τρόπον ἥρμοζεν τῷ συγγράφοντι (10). Ἀπίστευτον δέ! καθιερώθη

ἔκτοτε, παρ' ἅπασιν ἡμῖν τὸ ἐπάρατον τοῦτο μέτρον ὡς πρός τε τὸ Ἔπος πρός τε τὸ Δρᾶμα, δι' ὃ καὶ σπουδαῖαι συγγραφαί, οἷον ὁ Στράτις Καλοπίχειρος τοῦ Κ. Κουμανούδη, ἐγράφησαν δι' αὐτοῦ τούτου. Τοσοῦτον δὲ τὸ μίασμα κατέλαβεν ἅπαντας, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ κυριολεξεὶ τὰ *πρῶτα φέροντες* τῶν ἡμετέρων συγχρόνων, καίπερ ἁμιλλώμενοι νὰ μεταφράζωσιν ἔργα ξένων, διὰ τοῦ νεωτέρου ἑνδεκασυλλάβου συντεθειμένα, οἷον Νάθαν τὸν Σοφὸν τοῦ Lessing, τὴν Μαρίαν Στουάρδαν τοῦ Schiller κτλ., καὶ ἑπομένως ἔχοντες πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὰ κείμενα, κατὰ τὸ nocturna versate manu, versate diurna, οὐχ ἧττον — οὐδαμῶς οὐδέποτε νοοῦντες τὸ μέτρον, καθὸ μὴ τέμνοντες, ὡς ἔδει, τὸν στίχον πρὸς καταρτισμὸν αὐτοῦ, κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἀκοῆς — ἀμούσως ἅπαντες μετέφραζον διὰ τοῦ δωδεκασυλλάβου τοῦ ἀρχαίου δράματος — καὶ τούτου μὴ τονουμένου τοὐλάχιστον κατὰ τὸν ἀρχαῖον τύπον, ἀλλὰ φύρδην, καθ' οἱανδήποτε προστυχοῦσαν τόνωσιν, ἤρκει μόνον τὰ δάκτυλα νὰ ἐδείκνυον δώδεκα συλλαβάς! Ὑπομονὴ δὲ ἂν ἡ προτίμησις τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος μέτρου περιωρίζετο εἰς ἓν μόνον Ἔθνος, καὶ αὐτὸ τὸ πράγματι φιλομουσότατον τῶν ἐθνῶν — ἀλλ' ἀφοῦ ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Dante καὶ σύμπαντες οἱ γράψαντες μετ' αὐτὸν — ἀφ' οὗ ἐν Ἀγγλίᾳ Shakespeare καὶ Milton καὶ Byron, καὶ σύμπαντες οἵ τε σύγχρονοι οἵ τε μεταγενέστεροι αὐτῶν — ἀφ' οὗ ἐν Γερμανίᾳ Lessing καὶ Goethe καὶ Schiller καὶ σύμπαντες οἱ λοιποὶ — ἀφ' οὗ τέλος τὰ μέγιστα τοῦ κόσμου πνεύματα τὸ μέτρον τοῦτο προυτίμησαν, ὡς εἴρηται, παντὸς ἄλλου, ὡς πρός τε τὸ Ἔπος, πρός τε τὸ Δρᾶμα, καὶ ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν Λυρικὴν κατὰ μέγα μέρος, δύναται νὰ ὑποτεθῇ λογικῶς ὅτι δὲν ἔγκειται λόγος τις τοῦ γεγονότος ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ πράγματος, ὅτι δὲ μόνη ἡ ἀκοὴ ἡμῶν ὑπερτερεῖ πασῶν τοῦ λοιποῦ κόσμου τῶν ἀκοῶν, ἢ μᾶλλον, ὅτι ἡ διάφορος πασῶν τῶν ἄλλων ἀκοὴ αὕτη ἔστιν ὅλως ἀδίδακτος, ἢ φύσει ἀνίκανος νὰ κρίνῃ τὸ βέλτιον; Ἐν τούτῳ τὸ πράγματι ὀλεθριώτατον τοῦτο ὑπόδειγμα ἴσχυσε τοσοῦτον ἐπὶ τῆς συγχρόνου ποιήσεως, ὥστε ἅπαντες ἀνεξαιρέτως καὶ μικροὶ καὶ μεγάλοι, ὡς εἴπομεν, τοῦτο καὶ μόνον ἠσπάσθησαν ὡς *πρότυπον* τῶν ῥυθμῶν, μάτην δὲ θὰ ἐπειρᾶτό τις νὰ πείσῃ περὶ τοῦ κακοῦ νέους τείνοντας μὲν πρὸς τὴ ποίησιν, ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἀγνοίας τῶν ξένων φιλολογιῶν, μὴ γινώσκοντας ἄλλα πρότυπα πρὸς σχηματισμὸν τῆς παρ' ἡμῖν νεωτέρας φιλο-

λογίας. Διὰ τί δὲ ἡ κατὰ τὸ φαινόμενον παράδοξος αὕτη διαφορὰ μεταξὺ τῶν μέτρων τῶν ἕνδεκα καὶ τῶν δώδεκα συλλαβῶν; διὰ τί τὸ μὲν ἀσπαστὸν τοῖς πᾶσι, τὸ δὲ ἀνυπόφορον τοῖς ἔχουσι τὴν αἴσθησιν τοῦ Καλοῦ; Ἰσχύει καὶ περὶ ῥυθμῶν ἐντελῶς ταὐτόν ὅπερ ἰσχύει ὡς πρὸς ἄλλας ἰδιότητας τῆς ἀκοῆς, οὐχ ἧττον ἢ καὶ τῶν ἑτέρων αἰσθήσεων. Διὰ τί, φερ' εἰπεῖν, εὐάρεστον τὸ ἀπόστημα τριῶν κατὰ συνέχειαν φωνῶν τῆς μουσικῆς κλίμακος, δυσάρεστον δὲ τὸ τῶν δύο, ὧν τὸ μὲν παρ' Ἰταλοῖς ὁρίζεται terza τὸ δὲ seconda; — ὅθεν τὸ σύνηθες παρ' αὐτοῖς λόγιον la barbara armonia della seconda, καίπερ τῶν Γερμανῶν μὴ ἀποσκορακιζόντων καὶ ταύτην ἐν ταῖς μουσικαῖς αὐτῶν συγγραφαῖς. Διὰ τί εὐάρεστος ἡ γραμμὴ τοῦ Ῥαφαὴλ. ἐν γένει, μᾶλλον ἢ τῶν λοιπῶν ζωγράφων, συγχρόνων τε καὶ μεταγενεστέρων αὐτοῦ; Τὰ τοιαῦτα ζητήματα, ἅπερ ὀρθῶς ἐλέγοντο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις, *ἄκανθαι τῶν ζητήσεων*, spinæ disserendi, δὲν ἐπιδέχονται ἢ μίαν καὶ μονην ἀπάντησιν, καίπερ ἥκιστα ἐξηγοῦσαν τὸ αἴτιον τοῦ φαινομένου, ὅ ἐστι τὸ παρά τινων τῶν Ἰταλῶν φιλοσόφων καλούμενον, fatto primo = οὕτως εἵμεθα πεπλασμένοι. Κακῶς δὲ δύναται ὁ ἄμουσος ν' ἀντιτείνῃ μόνος εἰς τὴν αἴσθησιν τοῦ ὅλου κόσμου, συμπεριλαμβανομένων καὶ αὐτῶν τῶν *εἰς τὰ ἔσχατα* ἐξόχων πνευμάτων, διότι συμβαίνουσι μὲν ἐνίοτε, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία τῆς Τέχνης, ἀλλόκοτοι παρεκτροπαὶ τῆς αἰσθήσεως καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἔθνεσι τοῖς μᾶλλον λάμψασι κατὰ τὴν ἔκφανσιν τοῦ καλοῦ (11) — ἀλλ' αἱ διαφθοραὶ τῆς αἰσθήσεως αὗταί εἰσι πάντοτε, κατὰ καλὴν μοῖραν, ἐφήμεροι, τὸ δὲ Καλὸν ἀναλάμπει πάλιν παρὰ τοῖς ἔχουσιν ὑγιᾶ τὴν αἴσθησιν. Ὅταν δὲ φαινόμενόν τι ἀρέσκῃ σύμπαντι τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει, μικροῖς τε καὶ μεγάλοις ἀδιακρίτως, ἐπ' αἰῶνας κατὰ συνέχειαν, τοῦτο δηλοῖ ὅτι τὸ ἀρέσκον ἐστὶν ἀπόλυτον, ὁ δὲ ἀποστρέφων τὸ πρόσωπον ἀπὸ τοῦ θεάματος καθ' ἣν ὥραν ἡ κροκόπεπλος ἠὼς «κίδναται πᾶσαν ἐπ' αἶαν» . . . . δὲν ἔχει τὴν αἴσθησιν ὑγιᾶ.

Ἆρά γε δὲ οὐδεὶς ὑπῆρξεν ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τῆς σήμερον καὶ παρ' ἡμῖν Ποιητής, δοὺς τὸ παράδειγμα τοῦ νεωτέρου μέτρου, καὶ μάλιστα τελειότατον ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν; Εὐτυχῶς ὑπῆρξεν ὁ Σολομός, διὰ τοῦ ποιήματος αὐτοῦ *ὁ Λάμπρος*, οὗ δὲν σώζεται μὲν ἢ ἓν ἀπόσπασμα, καὶ τοῦτο βραχύτατον, ἀλλ' ὀρθῶς παραβλητὸν πρὸς

ὄνυχα λέοντος—ὅλως ὄντος ἀδιαφόρου ἂν τὸ ποίημα ἐγράφη εἰς τὴν καθαρεύουσαν ἢ εἰς τὴν καθωμιλημένην, ἢ μᾶλλον, τὴν διάλεκτον τῆς χαριέσσης αὐτοῦ πατρίδος, περὶ ἧς δικαίως ἠδύνατο νὰ καυχᾶται, ὡς ὁ Θεόκριτος, ὅτι ἐκ προθέσεως ἀπέσχε πάσης *ὀθνείας* μούσης, ἤτοι, καίπερ ἑλληνικῆς, οὐχ ἧττον ξένης τῇ Σικελίᾳ—ὅτι δὲ καὶ αἱ διάλεκτοι πολλάκις ἀρκοῦσι πρὸς σύστασιν τοῦ Καλοῦ, δείκνυται διὰ πλείστων ὅσων παραδειγμάτων καὶ αὐτῶν τῶν ξένων Ποιητῶν τῆς ἡμέρας, οἵτινες ἔχουσιν ἀριστουργήματα γεγραμμένα διά τε τῶν κυρίων αὐτῶν γλωσσῶν, διά τε τῶν διαλέκτων (12).

Τί δ' ἦν τὸ ὑποκείμενον τοῦ τοιούτου ποιήματος; Ἀτυχῶς οὐχὶ μῦθός τις, ἀλλὰ τότε πρόσφατον ἱστορικὸν γεγονός, ὅ ἐστιν ὁ βίος περιφήμου τινὸς κακούργου, ἀπατήσαντος πτωχήν τινα νέαν καλουμένην Μαρίαν, λαβόντος δὲ παρ' αὐτῆς τέσσαρα τέκνα, ὧν τὰ μὲν τρία ἄρρενα, τὸ δὲ θῆλυ—ἀφ' οὗ δὲ τ' ἄρρενα εἶχον ἤδη ἀποθάνει ἐκ πολλοῦ, τὸ δὲ θῆλυ, ἐξελθὸν τοῦ βρεφοκομείου καὶ ζῶν ὡς πόρνη ἕνεκα τῆς ἐνδείας της, εἶχεν, ἐν ἀγνοίᾳ, ἐννοεῖται, συνευρεθῆ καὶ μετ' αὐτοῦ τοῦ πατρός, καὶ ἀναγνωρισθῆ παρ' αὐτοῦ ὡς τέκνου του μετὰ τὸ δυστύχημα, οὗτος ἔμεινε ῥεμβάζων πως τὴν νύκτα τοῦ Πάσχα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐκεῖ δὲ παραφερόμενος ἐν τῇ σκοτίᾳ τοῦ πάθους του, βλέπει τὰς σκιὰς τῶν τριῶν ἀρρένων, ἐπιμόνως διωκόντων αὐτόν, ἵνα δώσωσι καὶ λάβωσι τὸ φίλημα τῆς Λαμπρᾶς, τέλος δὲ κατορθοῖ νὰ φύγῃ μετὰ τὸ φίλημα, ὁλοτελῶς ἀγνοῶν ποῦ φέρεται, καίπερ ἤδη ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, καὶ τυφλῶς πως ὑπερπηδῶν ἅπαντα τὰ προσκόμματα, καθὸ βλέπων ἔτι ὄπισθέν του τρέχοντα τὰ φαντάσματα—κατάστασιν ψυχῆς, ἣν ἐξόχως ὁ Ποιητὴς παραβάλλει πρὸς τὴν ὀπτικὴν ἀπάτην φονέως, σπασμωδῶς μὲν ἐγειρομένου ἐξ ὕπνου, ἀλλ' ἀκολουθοῦντος νὰ βλέπῃ πάντοτε τὰ ὑποκείμενα τῶν ὀνείρων του, ὡσεὶ πράγματι ἐνώπιόν του, καίπερ ἐγρηγορότος!

Τὸ δὲ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀπόσπασμα θὰ ἐξετάσωμεν νῦν διττῶς—ἤτοι πρῶτον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἰδέας, καὶ δεύτερον τῆς λεκτικῆς αὐτῆς περιβολῆς.

Ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ δεύτερον τοῦτο μέρος προτακτέον. ὅτι οὐδὲν εὐχερέστερον τοῦ κρίνειν τὴν διὰ τῶν ἤχων μίμησιν ἄλλων ἤχων, πρὸς ὃ ἀρκοῦσι τὰ ὁμηρικὰ πολυφλοίσβοιο θαλάσσης, ἔκλαγξαν δ' ἄρ' ὀϊστοὶ κ.τ.λ., ἢ τὸ βροντῶδες τοῦ Τάσσου ὀκτάστιχον

Chiama gli abitator dell'ombre eterne
il rauco suon delle tartaree trombe.
Treman le spazïose atre caverne,
e l'äer cieco a quel romor rimbomba κ.τ.λ.

Ἀλλ' ὑπάρχει ἐνταυτῷ καὶ ἕτερόν τι μιμήσεως εἶδος, ἀπαιτοῦν σύντονον προσοχὴν καὶ ἄσκησιν οὐκ ὀλίγην ὅπως ἀρκούντως διακρίνηται ὅ τε σκοπὸς αὐτοῦ καὶ τὸ ἐξαγόμενον—ἔστι δὲ τοῦτο ἡ διὰ τῶν ἤχων καὶ τῶν ῥυθμῶν ἔγερσις ἰδέας τινός, οὐχὶ τῆς ἀκοῆς ὡς πρότερον, ἀλλ' ἄλλων δυνάμεων, ἐσωτερικῶν ἢ ἐξωτερικῶν, ὡς ὅτε πρόκειται, φέρ' εἰπεῖν, νὰ ἐγερθῇ ἰδέα σχήματος, ἢ χρόνου, ἢ ἐκτάσεως, ἢ παντὸς εἴδους συναισθήματος ἢ καταστάσεως ψυχῆς, ἐν ᾧ ἡ σχέσις μεταξὺ ἐγείροντος καὶ ἐγειρομένου ἔστι τότε πάντως μυστηριώδης, ἀλλ' οὐχ ἧττον βεβαία καὶ ἀναμφισβήτητος ὡς πρὸς τοὺς ἔχοντας τὴν δύναμιν τῆς διακρίσεως τῶν τοιούτων. Βρίθουσι δὲ αἱ γλῶσσαι σύμπασαι παραδειγμάτων τρανότατα δεικνυόντων ὅτι ἰδέα τις ἐγείρει ἄλλας ὁμοίας φύσεως, οἷον τὸ *ὀξύ*, ὃ δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν ἀφήν, ἀλλ' ἐκτείνεται καὶ εἰς ἄλλας δυνάμεις, ἐξωτερικὰς καὶ ἐσωτερικάς, ὅθεν λέγομεν ὀξὺ *βέλος*, ἀλλ' ἐν ταυτῷ καὶ ὀξὺς *Ἥλιος*, ὀξεῖα *φωνή*, ὀξεῖα *ὀδύνη*, ὀξὺς *νοῦς*, ὀξὺς *νότος*, καὶ παντοῖα ἕτερα κατὰ τὸ φαινόμενον ἀλλότρια πρὸς ἄλληλα. Διὰ τοῦτο δ' εὐστόχως εἶπεν ὁ Dante, θέλων νὰ ἐκφράσῃ τὸ ἐπίμονον τῆς πίσσης, (ὡς κολλητικῆς,) la tenace pece, διὰ τοῦ ἤχου ἐγείρων τὴν ἰδέαν τῆς ἀφῆς, ἀλλαχοῦ δὲ θέλων νὰ ἐκφράσῃ τὸ σκότος, loco d'ogni luce muto (=τόπον παντὸς φωτὸς ἄφθογγον) δι' ἰδέας ἀρνητικῆς τῆς ἀκοῆς ἐγείρων τι ἀνάλογον τῆς ὁράσεως—καὶ ὁ Σοφοκλῆς δὲ τυφλὸς τά τ' ὦτα. τόν τε νοῦν τά τ' ὄμματ' εἶ, καὶ ὁ Πίνδαρος τυφλὸν ἦτορ, ἐκτείνοντες τὴν ἰδέαν τῆς ὁράσεως, ἢ μᾶλλον τῆς ἐλλείψεως αὐτῆς, καὶ εἰς τὴν ἀκοήν, καὶ εἰς τὴν νόησιν καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν αἴσθησιν, καὶ πλεῖστοι ἕτεροι πλεῖσθ' ὅσα τοιαῦτα. Εἶχον δὲ καὶ οἱ ἀρχαῖοι τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἔγερσιν ἰδεῶν ἄλλων δυνάμεων διὰ τῶν ἤχων καὶ τῶν ῥυθμῶν—ὅθεν εὐλόγως ἀναφέρεται ὁ ὁλοσπόνδειος στίχος τοῦ Ὁμήρου πρὸς ἔκφρασιν τῆς λύπης τοῦ Ἀχιλλέως ψυχὴν κικλήσκων Πατροκλῆος δειλοῖο, καὶ τὸ ἕτερον σκοπὸν ἔχων πολλὰ δ' ἄναντα, κάταντα, πάραντά τε δόχμιά τ' ἦλθον κ.τ.λ.—Ὁμολογητέον ὅμως ὅτι ἡ τοιαύτη

τέχνη ἤγγικεν ἤδη εἰς τὸ μὴ περαιτέρω διὰ τὸ ἐλεύθερον τῶν νεωτέρων μέτρων, καὶ ἰδίως παρὰ τῷ Dante, ὅστις διὰ μόνου τοῦ ῥυθμοῦ ἐκφράζει πολλάκις τὰ μᾶλλον ἀλλότρια καὶ δυστέκμαρτα τῶν πραγμάτων, οἷον ὅτε, θέλων νὰ ἐκφράσῃ διὰ τοῦ βεβιασμένου ῥυθμοῦ τὴν ὑπὸ βιαίας πνοῆς κάμψιν τοῦ δένδρου, λέγει Come la fronda che flette la cima (=οἷος ὁ κλάδος ὅστις κάμπτει τὴν κορυφήν), ἐν ᾧ ὁ τακτικὸς ῥυθμὸς ἀπῄτει flettè καὶ οὐχὶ flétte—ἀλλαχοῦ δέ, πρὸς ἔκφρασιν τῆς λύσσης τινὸς δάκνοντος τὸ κρανίον τοῦ ἐχθροῦ λέγει περὶ τῶν ὀδόντων che furo all'osso come d'un can forti (=οἵτινες ὑπῆρξαν ἐπὶ τοῦ ὀστοῦ οἷον κυνὸς ἰσχυροί), ἐν ᾧ ὁ τακτικὸς ῥυθμὸς ἀπῄτει τονουμένην τὴν προτέραν συλλαβὴν d'un—ἀλλ' ὁ τόνος βιαίως πίπτων ἐπὶ τῆς càn ἐκδηλοῖ κράτιστα τὴν βίαν μεθ' ἧς οἱ ὀδόντες ἐπέπεσον ἐπὶ τοῦ κρανίου κ.τ.λ. Τοσοῦτον δὲ ἰσχύει ἡ διάγνωσις τῆς μιμήσεως ταύτης τῶν μᾶλλον διεστώτων ὄντων διὰ τῶν ἤχων καὶ τῶν ῥυθμῶν, ὥστε δικαίως δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι ὁ μὴ διαγινώσκων ἀδυνατεῖ νὰ κρίνῃ τὸ διαγινωσκόμενον, ὡς ὁ ἐκ γενετῆς τυφλὸς τὰ χρώματα, ἢ τοὺς ἤχους ὁ ἐκ γενετῆς ἐστερημένος τῆς ἀκοῆς (13).

Τὸ δὲ σπουδαῖον τοῦτο θέμα τῆς τέχνης δὲν περιορίζεται εἰς μόνην τὴν ποίησιν (14).—Ὁ Blair ἀναφέρει ἐν τῇ Ῥητορικῇ αὐτοῦ πολλὰς ἀποπείρας ἄλλων αἰώνων, ὅπως ὁρίσωσι τοὺς ῥυθμοὺς καὶ αὐτοῦ τοῦ πεζοῦ λόγου, ἐπὶ τὸ εὔηχον ἢ τὸ σκόπιμον τῶν πλοκῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἀποβαίνει ἀδύνατον διὰ τὸ ὄντως ἀπεριόριστον τῶν πλοκῶν ἃς ἐπιδέχεται ὁ λόγος ἀπεριορίστως ἐλεύθερος, ὡς ἀποβαίνει ἀδύνατος καὶ ἡ ἐκλογὴ τῶν ἀρίστων καμπύλων, ἃς μόνον ἡ αἴσθησις τοῦ Καλοῦ—χεὶρ Ἀπελλοῦ ἢ Ζεύξιδος—δύναται νὰ χαράξῃ δεόντως. Τοιοῦτόν τι δὲ συμβαίνει καὶ ὡς πρὸς τὸν ἐνδεκασύλλαβον, οὗ δυσχερέστατος ὁ σχηματισμός, καθότι ἡ θέσις τῆς κυρίας τομῆς δέον ἀενάως νὰ μεταβάλληται ἀπὸ στίχου εἰς στίχον, κατὰ τὰ κράτιστα τῶν παραδειγμάτων—πλὴν δὲ ταύτης ἐνδέχονται καὶ πλείονες ἕτεραι κατὰ τὴν περίστασιν (15) — καὶ πλείω φωνήεντα συμπτύσσονται εἰς μίαν συλλαβὴν ἢ τἀνάπαλιν ἀναπτύσσονται εἰς πλείους, καὶ αἱ τονώσεις ποικίλλονται διηνεκῶς, ἵνα μὴ τὸ μονότονον ἐπιφέρει χαύνωσιν τῆς αἰσθήσεως, καὶ τέλος τὸ διὰ τῆς ὅλης ὑφῆς τοῦ στίχου σύμφωνον τῶν ἤχων καὶ τῶν ῥυθμῶν πρὸς τὴν ὑφισταμένην ἰδέαν...,

κατορθοῦται μὲν ὑπὸ τῶν ἐξόχων ποιητῶν, ἀλλὰ δὲν διδάσκεται (16).

Μετὰ τὰ μόλις ἀρκοῦντα ταῦτα πρὸς τὴν δέουσαν τῶν λεγομένων ἀνάπτυξιν, καιρὸς ἤδη νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ποιήματος, ἤ, μᾶλλον τῶν ὀλίγων σωζομένων αὐτοῦ στροφῶν (α).

1

Καὶ προβαίνει ἡ Μαρία || λίγη νὰ πάρῃ
δροσιὰ | 'στὰ σωθικὰ || τὰ μαραμένα.
Εἶνε νύκτα γλυκειὰ || καὶ τὸ φεγγάρι
δὲ βγαίνει νὰ σκεπάσῃ || ἄστρο κανένα.
Περίσσια, μύρια, || 'σ ὅλη τους τὴ χάρι,
λάμπουν ἄλλα μονάχα, || ἄλλα δεμένα.
Κάνουν κ' ἐκεῖνα 'Ανάστασι, || ποῦ πέφτει
τοῦ ὁλόστρωτου πελάου || μές τὸν καθρέφτη

Ἡ ἀνάγκη τῆς πασχούσης, ἤ, μᾶλλον, φθινούσης γυναικὸς ἵν' ἀναπνεύσῃ εὐχερέστερον εἰς τὸ ὕπαιθρον, τὸ ἐντελῶς ἀκίνητον τῆς νυκτός, ὁ κατ' Εὐριπίδην «ἄκριτος ἄστρων ὄχλος» ἕνεκα τῆς ἀπουσίας τῆς σελήνης, καὶ τέλος ἡ πτῆσις τοῦ Ποιητοῦ εἰς τὸ ἰδανικόν, ἔνθα βλέπει καὶ αὐτὰ τὰ Οὐράνια, διὰ τῆς ἐκτάκτου αὐτῶν λάμψεως, δοξάζοντα τὴν 'Ανάστασιν, καὶ ἀντανακλώμενα εἰς τὸ ἀχανὲς τῆς θαλάσσης κάτοπτρον, δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκφρασθῶσιν ἐμπαθέστερον καὶ γραφικώτερον δι' οὐδενὸς ἄλλου τρόπου. Σημειωτέον δ' ἰδίως τὴν τέχνην τοῦ ῥυθμοῦ διὰ τοῦ τελευταίου στίχου, *τοῦ ὁλόστρωτου πελάου μὲς τὸν καθρέφτη*, ἐπαισθητῶς διὰ τοῦ προπαροξυτόνου εἰκονίζοντος τὴν ἄπειρον ἔκτασιν ἐν ᾗ ἀντανακλῶνται τὰ Οὐράνια!

2

Τὰ μαλλιὰ σέρνει || εἰς τὰ λιγνά της στήθη.
Δένει σταυρὸ τὰ χέρια (β) || «Οὐράνια θεῖα!
» Πέστε 'Εκεινοῦ || ποῦ σήμερα ἀναστήθη
» νὰ ἐλεηθῇ || τὴ μαύρη τὴ Μαρία.

(α) Πρὸς εὐχερεστέραν νόησιν τῶν ῥυθμῶν, ἐσημειώθησαν αἱ τομαὶ τῶν στίχων, τῆς μὲν κυρίας διὰ δύο γραμμῶν καθέτων, τῶν δὲ λοιπῶν, ὅπου τύχωσι, διὰ μιᾶς μόνης.

(β) Κατὰ λάθος ἔφερεν ἡ 'Ιονικὴ 'Ανθολογία *τά μαλλιά σέρνω* κ.τ.λ.

»Μέρα εἶν' ἀγάπης. || Ἅδης ἐνικήθη.
»Καίονται τὰ σπλάγχνα, || καίονται τὰ στοιχεῖα,
»κ' ἡ πυρκαϊὰ τοῦ κόσμου || ἀναγαλλιάζει
»καὶ κατ' Αὐτὸν || τὴ σπίθα της τινάζει».

Βεβαίως ἂν ὁ Ῥαφαήλ, ἢ ἄλλος μέγας τῆς ἰταλικῆς Σχολῆς ἀνεγίνωσκε τ' ὀκτάστιχον τοῦτο, θὰ ἠδύνατο, ἑπόμενος τῇ φαντασίᾳ τοῦ Ποιητοῦ, νὰ ἐξεικονίσῃ ἀθανάτως τὴν στάσιν τῆς γυναικός, ἥτις σύρει εὐπρεπῶς τὴν κόμην ἐπὶ τοῦ ἤδη φθισικοῦ στήθους της, θρησκευτικῶς δὲ σταυροῦσα τὰς χεῖρας, αἰτεῖ ὡς ἁμαρτωλὴ τὸ ἔλεος τοῦ Σωτῆρος, καὶ παραφέρεται ἐν τῇ ἐκστάσει τῆς προσευχῆς, ὥστε βλέπει φλεγόμενον ὑπὸ χαρᾶς τόν τε ἔσω καὶ τὸν ἔξω κόσμον — τά τε σπλάγχνα τά τε στοιχεῖα — τὸ δὲ Σύμπαν οὕτω προσωποποιούμενον, ῥίπτον, ἤ, μᾶλλον, ἐκσφενδονῶν τοὺς σπινθῆρας του πρὸς τὸν Ἀναστάντα, ἵνα δείξῃ τὴν παγκόσμιον ταύτην ἀνάφλεξιν τῶν ὄντων πρὸς δόξαν Του.

3

«Ὁ οὐρανὸς || ἀλληλούϊα ἠχολογάει.
»Κατὰ τὴν γῆν || ἐρωτεμένος κλίνει.
»Ζῆ τοῦ νεροῦ κ' ἡ στάλα || ὁποῦ κολλάει
»'στὸ ποτῆρι. || Ἀλληλούϊα ἐγὼ κ' ἐκείνη.
»Ὅταν ἡ Πύλη || ἀκούστηκε νὰ σπάῃ,
»τί χλαλοὴ || 'στὸν κάτω κόσμο ἐγίνη!
»Χαίρεται μέσα ἡ Ἄβυσσος || καὶ ἀσπρίζει.
»Ὁ περασμὸς τοῦ Λυτρωτῆ || σφυρίζει».

Ἐν τούτῳ ἡ Πίστις ἤδη ἐξαφθεῖσα, δὲν παύεται ἔτι ὑμνοῦσα τὸ Θεῖον. Μετέχει δὲ ζωῆς κατ' αὐτὴν καὶ τὸ ἔσχατον ἄτομον, ὅπως (*Ἀλληλούϊα ἐγὼ κ' ἐκείνη* = ὑμνήσωμεν τὸν Θεὸν κἀκείνη κἀγώ) ἡ δοξολογία τοῦ Σύμπαντος ἀναβῇ πλήρης εἰς τὰ οὐράνια. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θραῦσις τῶν Πυλῶν τοῦ Ἅδου ἐπήνεγκε ταῦτα πάντα, περιγράφεται ἡ ταραχὴ τῆς σκηνῆς, ἡ Ἄβυσσος λευκὴ καὶ ἀπαστράπτουσα ἐκ τῆς λάμψεως τοῦ Σωτῆρος, καὶ ἡ διάβασις Αὐτοῦ συρίζουσα ὡς ἐκ τῆς βίας μεθ' ἧς τελεῖται. Θαυμασίως δ' ἐκφράζουσι τὰ πράγματα

διὰ τῶν ἐρρύθμων ἤχων ὁ α'. στίχος *Ὁ Οὐρανὸς ἀλληλούϊα ἠχολογάει*, καὶ ὁ ς'. *τί χλαλοὴ 'στὸν κάτω κόσμο ἐγίνη!*

4

'Στὴν Ἐκκλησίαν ὡστόσο ‖ ὁ Λάμπρος μένει,
ὅπου ἀνθρώπου πνοὴ ‖ δὲν ἀγροικιέται.
Ἀπ' ἕνα εἰς ἄλλο ‖ στοχασμὸ πηγαίνει
εἶνε ὁ νοῦς του ‖ ἔρμος κόσμος ποῦ χαλιέται.
Μέσ' ἀπὸ τὸ στασίδι ‖ ἀγάλι βγαίνει,
καὶ ὀχ τὴν ψυχή του ‖ ὁ στεναγμὸς πετιέται.
Μόνον ἡ σκόρπιαις δάφναις ‖ ποῦ ἐμυρίζαν
ἐκεῖ που αὐτὸς ‖ ἐπερπατοῦσε ἐτρίζαν.

Ἵνα ὁ ἄνθρωπος ὑποκύψῃ, ὡς ὑπέκυψεν, εἰς τὴν πλάνην τῶν φαντασμάτων, ὤφειλεν εἶναι οὐ μόνον νύξ, ἀλλὰ καὶ ἀπόλυτος ἐρημία. Τοῦτο δ' ἐκφράζεται διὰ τοῦ στίχου *ὅπου ἀνθρώπου πνοὴ δὲν ἀγροικιέται*. Τὸ δὲ ἀσυνάρτητον τῶν ἰδεῶν ἐστι τὸ πρῶτον σύμπτωμα τῆς διαταράξεως τῆς διανοίας — ὅθεν *Ἀπ' ἕνα εἰς ἄλλο στοχασμὸ πηγαίνει* — ἀδύνατον δὲ ἡ τοιαύτη ἐσωτερικὴ κατάστασις — τὰ ἐρείπια τοῦ νοῦ — νὰ ἐκφρασθῶσι δεινότερον ἢ διὰ τῆς μεταφορᾶς κόσμου ἤδη βαίνοντος εἰς ἀποσύνθεσιν μετὰ τὴν ἐρήμωσιν, ἤ, μᾶλλον τὴν ἐξαφάνισιν παντὸς ἐν αὐτῷ ζῶντος πρὶν τῆς ἀποσυνθέσεως, ὅπερ δηλοῦσιν ἀκριβῶς αἱ λέξεις *εἶνε ὁ νοῦς του ἔρμος κόσμος ποῦ χαλιέται*. Ἐν τούτῳ ἐπειδὴ ὁ φόβος κατελάμβανε τὸν ἄνθρωπον πάντοτε περισσότερον, οὗτος ἐξέρχεται περίτρομος ὅθεν ἔμενεν, ἐμπαθῶς, καίπερ ἀκουσίως, στενάζων — τὴν δὲ σιγὴν ἐκφράζουσι προσφυῶς αἱ δάφναι δι' ὧν οἱ Ναοὶ τῶν Ὀρθοδόξων στρώννυνται πολλαχοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, τρίζουσαι ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.

5

Καὶ τὸ πρόσωπο γέρνει ‖ ὡσὰν τὸ θειάφι —
καὶ χαμηλὰ ‖ τοῦτα τὰ λόγια ῥίχτει —
«Κουφοί, ἀκίνητ' οἱ Ἁγίοι ‖ καθὼς κ' οἱ τάφοι!
» εἶπα κ' ἔκραξα ‖ ὡς τ' ἄγριο μεσονύκτι.

»Ἄντρας—κ' ἡ Μοίρα || ὅ,τι κι' ἂν θέλῃ ἂς γράφῃ—
»τοῦ ἑαυτοῦ του εἶνε Θεός— || καὶ δείχτει
»'στὴ ἄκρα δυστυχία. || Μες τὴν ψυχή μου
»κάθου κρυμμένη, || ἀπελπισιά, καὶ κοίμου».

Τὸ πρόσωπον τοῦ πάσχοντος κύπτει καταβεβλημένον ὑπὸ τοῦ πάθους, καὶ ἐντόνως μέν, ἀλλ' ὑποκώφως, οὗτος ἐκρήγνυται κατὰ τῶν Ἁγίων, μὴ δεχθέντων τὰς προσευχάς, καίτοι αὐτοῦ παννυχίως προσευχηθέντος — εἶτα δέ, ἀνακαλῶν τὰς ἐσωτερικάς του δυνάμεις, καταντᾷ εἰς τὴν ὑψίστην ἀπόφανσιν ὅτι ὁ ἀνήρ (α), ὑπέρτερος τῶν ξένων δυνάμεων, πλάττει ἑαυτὸν ὡς ὁ Θεὸς πλάττει τὸ πλάσμα του, δεικνύων ἑαυτὸν μάλιστα εἰς τὴν ἀκμὴν τῶν δεινῶν — ἐπιτάττει δὲ τῷ ἰδίῳ πάθει, καίπερ ὄντι πράγματι δεινοτάτῳ, ἵνα κρύπτηται ἐντὸς αὐτοῦ καὶ μένῃ κοιμώμενον.

6

Πάει νὰ ἔβγῃ ἀπὸ τὴν θύρα, || ἀργά, καὶ ἀνοίγει.
λεπτὴ φωνὴ τοῦ λέει || Χριστὸς Ἀνέστη.
Εἰς τὴν ἄλλη πηδάει, || καὶ φωνὴ ὀλίγη
καὶ παρόμοια τοῦ λέει || Χριστὸς Ἀνέστη.
Ἀπὸ τὴν τρίτα || πολεμάει νὰ φύγῃ
καὶ μία τρίτα τοῦ λέει || Χριστὸς Ἀνέστη.
Αὐτοκίνηταις πάντα || ἀνοιγοκλειοῦνε
ἡ τρεῖς θύραις, || καὶ ἀχὼ δὲν προξενοῦνε.

Ἐπειδὴ ἀνίκητον, ἤ, μᾶλλον, ἀμάχητόν τι προαίσθημα ὅτι, προβαίνων, θὰ προσέκρουε πρὸς τὰς σκιὰς τῶν τέκνων του ἀνεχαίτιζε τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ βῆμά του, προβαίνει μὲν οὗτος πρὸς τὴν θύραν, ἔνθα ἡ λεπτὴ φωνὴ τοῦ Χριστὸς Ἀνέστη ὠθεῖ αὐτὸν ὄπισθεν πρὸς τὴν ἄλλην, κἀκεῖ πάλιν ταὐτὸν ἐπὶ τῆς τρίτης, καὶ ταῦτα πάντα ἄνευ ἤχων τῶν θυρῶν, ἵνα μὴ τραπῇ ἐπὶ τὸ φυσικώτερον τὸ ὑπερφυὲς τῆς

(α) Καὶ ἡ νεωτέρα γλῶσσα ἐτήρησε τὴν διαφορὰν τῶν δύο ὅρων τῆς ἀρχαίας *ἀνήρ*, *ἄνθρωπος*, ἣν εἶχε καὶ ἡ λατινικὴ διὰ τῶν vir, homo — ὅθεν λέγει ὁ Κικέρων περὶ Μαρίου ὅτι ὡς ἀνὴρ (ut vir) ὑπέστη τὴν ἀποκοπὴν τοῦ ἑνὸς τῶν ποδῶν — ὡς ἄνθρωπος δὲ (ut homo) οὐχὶ καὶ τῶν δύο.

σκηνῆς. Παρατηρητέον δὲ τὴν τέχνην τοῦ ῥυθμοῦ ἐν τῷ α'. στίχῳ *Πάει νὰ εὕγῃ ἀπὸ τὴν θύρα ἀργὰ καὶ ἀνοίγει*, ἀπαιτοῦντι ὡς ἐκ τῆς ὑφῆς βραδεῖαν ἀπαγγελίαν, ὅπως ἐκφρασθῇ δι' αὐτοῦ τὸ δυσχερὲς ἤ, μᾶλλον, τὸ ἄπορον τῆς κινήσεως (17)—τὸ γοργὸν τοῦ ἑξῆς ἡμιστιχίου *Εἰς τὴν ἄλλην πηδάει*, καὶ τὸ γοργότατον τοῦ τέλους *Ἀπὸ τὴν τρίτα πολεμάει νὰ φύγῃ*, ἵνα δι' αὐτῶν ἐκφράζηται ὁ αὔξων τρόμος, ὅθεν καὶ ἡ αὔξουσα κίνησις.

Τίνι δὲ λόγῳ αἱ σκιαὶ αὗται δὲν ἐμφανίζονται συλλήβδην τῷ φεύγοντι, ἀλλ' ἑκάστη κεχωρισμένως, ἐξ ἑκάστης τῶν θυρῶν τούτων; ἵνα μὴ μένῃ ἔξοδος εἰς τὸν ἄνθρωπον, καθότι ἡ μυστηριώδης δύναμις ἡ πλάττουσα τὰ φαντάσματά ἐστι δραστήριος οὐχ ἧττον τῆς ἀρίστης Τέχνης πρὸς τὸν σκοπόν της!

7

Καὶ ἰδοὺ τρία σὰν ἀδέλφια, || ἔρμα καὶ ξένα,
ποῦ ἒν ἀγιοκέρι || σβυμένο ἐβαστοῦσαν,
ὅπου στρέψῃ, ὅπου πάῃ, || τ' ἀπελπισμένα,
γοργὰ πατήματά του || ἀκολουθοῦσαν.
Λιγδερά, καὶ πλατυά, || καὶ ὅλα σχισμένα
τὰ λαμπριάτικα ῥοῦχα || ὁπου 'φοροῦσαν.
'Στὰ ἐμπροστινά, || 'στὰ 'πισινὰ στασίδια,
ὅλο σιμά του || σειοῦνται τὰ ξεσκλίδια.

Ἡ ἰδέα μέχρι τοῦδε εἶχεν ἀπατήσει μόνον τὴν ἀκοὴν διὰ τοῦ τρὶς ἐπαναληφθέντος *Χριστὸς Ἀνέστη*—ἀλλ' ἤδη ἐκτείνεται καὶ εἰς ἄλλας αἰσθήσεις, ὁρατῶν γινομένων τῶν τριῶν τέκνων, ἅπερ ὁ πταίστης ἀναγνωρίζει καὶ καθὸ ἀλλήλοις — (*σὰν ἀδέλφια*) — καὶ καθὸ αὐτῷ ἐκείνῳ παρεμφερῆ κατὰ τὴν μορφήν. Πῶς δ' αἴφνης ἦλθεν, πῶς ἐφάνη ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἡ ἀπαισία τριὰς αὕτη, ἤδη ἐκ πολλοῦ μεταβᾶσα εἰς ἄλλην κατάστασιν, καὶ ταύτην ἄγνωστον ἀπολύτως; Ἐφάνη ἐν εἴδει πνεύματος, ὃ οὐδεὶς οἶδε *πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει*—ἢ ὀνείρου, ἀορίστου μέν, ἀλλὰ φοβεροῦ, ἐξ οὗ πάντως μάτην πειρᾶταί τις νὰ ἐγερθῇ—ἢ ἰδέας παρὰ φύσιν μέν, ἀλλ' ἐπιμενούσης, ἥτις ὑπάρχει καὶ δὲν ὑπάρχει, καὶ ἀφανίζεται μὲν ἐνίοτε, ἀλλ' ἐπανέρχεται οὐδεὶς οἶδέ πως!—Οἵα δὲ περιγραφὴ τῆς καταφρονήσεως ἐν ᾗ ἔζησαν καὶ

ἐν ᾗ ἀπέθανον τὰ δύστηνα ταῦτα, ἀντανακλωμένης, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὸν θάνατον τῆς ζωῆς! Οἷα ἐξεικόνισις τῆς γυμνότητος διὰ τῶν ἐσθήτων αὐτῶν, ῥυπαρῶν καὶ ξένων (καθὸ πλατέων), καὶ ῥακωδῶν—καίπερ τῶν παίδων στολιζομένων ἐκτάκτως πάντοτε κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα! Οἷα δὲ συμβολικὴ παράστασις τῆς ἡμέρας ταύτης διὰ τῶν λαμπάδων, σβεσθεισῶν ἤδη μετὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς Ἀναστάσεως, τῆς σβέσεως ταύτης θαυμασίως ἐκφραζομένης διὰ τοῦ ὑφειμένου ῥυθμοῦ *ποῦ ἔν ἀγιοκέρι σβυμένο ἐβαστοῦσαν*, τοῦ τόνου πίπτοντος τακτικῶς ἐπὶ τῆς ἑξῆς συλλαβῆς τοῦ ἐπιθέτου! Οἷον τέλος πάθος ἐπίμονον τῶν νεκρῶν, ἵνα φθάσωσι τὸν πατέρα των, δρομαίως φεύγοντα κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις!.

8

Ποτὲ δὲν τἄχει || εἰς τὴ φυγή του ἀνάρια.
Ἐδώ, ἐκεῖ, | ἐμπρός, ὀπίσω, || ἀπάνω, κάτου.
Βαροῦν ὅμοια τὴν πλάκα || ὀκτὼ ποδάρια —
Τρέχουν ἴσια, || καὶ ἀκούονται τὰ 'δικά του.
Νὰ φύγῃ μία στιγμὴ || τ' Ἅδη τὰ χνάρια
σπρώχνει μάταια || μακρύο τὸ πήδημά του,
καθὼς βλέπει || κανεὶς τὸ καλοκαῖρι
νὰ χύνῃ || καὶ νὰ χάνεται ἕν' ἀστέρι (18).

Καίπερ δὲ ἀρκούντως ἤδη μακροῦ τοῦ προτέρου ἀγῶνος, οὐχ ἧττον τὰ πράγματα μέχρι τοῦδε ἦσαν μόνον ἀρχαὶ ὠδίνων, ὅθεν ἡ δίωξις ἀκολουθεῖ ἐρρωμενέστερον—τοῦ ὑπερφυοῦς τηρουμένου πάντοτε διὰ τῶν βημάτων τῶν παίδων, ὁρατῶν μέν, μὴ ἀκουστῶν δέ—τοῦ ἐσχάτου ἀγῶνος τοῦ τρέχοντος ἐκφραζομένου διὰ τοῦ ῥυθμοῦ *σπρώχνει μάταια μακρύο τὸ πήδημά του*—τοῦ δὲ συνόλου ἐξαίφνης φωτιζομένου διὰ τῆς λαμπρᾶς διᾴττοντος ἀστέρος εἰκόνος, ὅπως ἡ ἀντίθεσις ἀποτελῇ φοβερώτερον τὸ σκότος τῶν συμβαινόντων.

9.

Ἔτσι ἑνωμένοι || κάνουνε τριάντα
φοραῖς τὴν Ἐκκλησιὰ || ποῦ βοὴ στέρνει.
'Σὰ νᾆχε μέσα || θυμιατὰ σαράντα

μυρῳδιὰ λιβανιοῦ || τὴ συνεπαίρνει,
Πάντα μὲ βία τὸ τρέξιμο, || καὶ πάντα
ὁ ζωντανὸς || τ' ἀραχνιασμένα σέρνει.
Σκύφτουν, | πολὺ κρυφομιλοῦν, || καὶ σειέται
τὸ βαμπάκι, || ποῦ λὲς καὶ ξεκολλιέται.

Ἐν ᾧ τὰ πρῶτα φαινόμενα ἐπανελαμβάνοντο ἀδιαλείπτως, νῦν προστίθεται αὐτοῖς καὶ ἡ ὀσμὴ τοῦ λιβάνου, ὡς παρακολούθημα τῶν νεκρῶν — ὅθεν ἡ ἰδέα ἐκτείνεται καὶ εἰς τὴν ὄσφρησιν — ἡ δὲ ἀκμὴ τῆς συμφορᾶς ἤ, μᾶλλον, τῆς φρίκης, καταφαίνεται ἐκ τῆς ἐσχάτης εἰκόνος, καθ' ἣν οἱ παῖδες κύπτουσι, κρυφίως ὁμιλοῦντες ἀλλήλοις, καὶ διὰ μακρῶν, ὥστε σείεται ὁ νεκρικὸς βάμβαξ ἐπὶ τῶν χειλέων αὐτῶν κινδυνεύων σχεδὸν νὰ πέσῃ — Διὰ τί δὲ ταῦτα πάντα; Προφανῶς ἵνα συσκεφθῶσι περὶ τοῦ πῶς θὰ κατορθώσωσι τὴν σύλληψιν τοῦ ἀστόργου πατρός, μὴ θέλοντος κατ' οὐδένα τρόπον οὔτε νὰ δώσῃ οὔτε νὰ λάβῃ τὸ θρησκευτικὸν τῆς ἡμέρας φίλημα.

10.

Ἄχ! ποιὸς εἶδε τὰ χέρια || νὰ σηκώνῃ
ἡ Παναγία, || τὰ 'μάτια της νὰ κλείσῃ!
Ἄχ! ποιὸς εἶδε τὸ Πάσχα || αἷμα νὰ ἱδρόνῃ
ὁ Χριστός, || καὶ παντοῦ νὰ κοκκινίσῃ!
Τί συφορὰ || τὴν Ἐκκλησιὰ πλακόνει
ὁποῦ τὴν ἴδια 'μέρα || εἶχε βροντήσει
ἀπὸ τόσαις χαραῖς || καὶ ψαλμῳδίαις,
ποῦχε ἀντιλάμψει || ἀπὸ φωτοχυσίαις!

Ὡσεὶ δὲ μὴ ἤρκουν τὰ πρότερα μυθώδη κακά, ὤφειλεν ὁ πανάθλιος οὗτος νὰ ἴδῃ καὶ αὐτὰ τὰ Θεῖα φρίττοντα ὡς ἐκ τῆς θέας των — τὴν Θεομήτορα καλύπτουσαν διὰ τῶν χειρῶν τὰ ὄμματα, ἵνα μὴ ἴδῃ περαίτερον — τὸν δὲ Χριστόν, ἀντὶ ἱδρῶτος, ἐξάγοντα πανταχόθεν αἷμα. Ἐκπλήττει δ' ἔτι μᾶλλον ἡ ἀντίθεσις τῆς ἑορτῆς τῆς ἡμέρας ταύτης, καθ' ἣν λαμπρῶς φωταγωγούμενος ὁ Ναὸς ἀντήχει πρὸς τοὺς ὕμνους τῶν πιστῶν πάντων, πανηγυριζόντων ἐνθουσιωδῶς τὴν Ἀνάστασιν. Οὐχ ἧττον δὲ τὸ μάλιστα φρικτὸν μένει ὀπίσω. Ὁ φυ-

γόποινος ἀντέσχεν ἕως τότε, τυφλῶς πως περιφερόμενος πέριξ τοῦ Ναοῦ, χωρὶς οὔτε νὰ ἐνθυμηθῇ ὅτι ὑπῆρχε πρόχειρον καὶ τὸ καταφύγιον τοῦ Ἁγίου Βήματος—ἀλλ' αἴφνης βλέπει καὶ τοῦτο, καὶ ὁρμᾷ ἐντὸς αὐτοῦ χωρὶς νὰ προβλέπῃ ὅτι μάλιστα ὁ τόπος οὗτος ἦν καταλληλότατος πρὸς τὴν σύλληψιν—ὅθεν ἕπεται ἡ λαμπροτάτη στροφή,

11.

Βρίσκεται 'στ' Ἅγιο Βῆμα. || Ἀνατριχιάζει,
καὶ πέφτει ἐμπρός τους || γονατιστὸς χάμου.
Μὲ τρομάρα κυττάει, || καὶ τοὺς φωνάζει
«Σᾶς γνωρίζω. | Τί θέλτε; || εἶσθε 'δικά μου.
»Τοῦ καθενὸς || τὸ πρόσωπο μοῦ 'μοιάζει.
»Ἀλλὰ πέστε— || τί θέλτε ἔτσι κοντά μου;
»Συχωρᾶτε καὶ πᾶψτε— || ἀμέτε πέρα.
»Δὲν εἶνε ἀκόμη || Παρουσία Δευτέρα.

Σημειωτέον δ' ἐνταῦθα τὴν τέχνην τοῦ β'. στίχου *καὶ πέφτει ἐμπρός τους γονατιστὸς χάμου*, ὅστις διὰ τοῦ βεβιασμένου ῥυθμοῦ—τοῦ τακτικοῦ τόνου πίπτοντος ἐπὶ τῆς προτέρας συλλαβῆς τοῦ ἐπιθέτου—ἐκφράζει κάλλιστα τὸ βεβιασμένον τοῦ σώματος κατὰ τὴν γονυκλισίαν—τὸ βλέμμα τοῦ τρόμου, ὃ ἀπῄτει χεῖρα Μιχαὴλ Ἀγγέλου πρὸς ἐξεικόνισιν, καὶ τὸ Δρᾶμα ἐν τοιούτῳ χώρῳ καὶ τοιαύτῃ στιγμῇ—δρᾶμα πράγματι τοιοῦτον ὥστε ἀποτελεῖ πάντῃ περιττὴν τὴν διήγησιν διὰ τῆς ἐρωτήσεως *Ἀλλὰ πέστε—τί θέλτε ἔτσι κοντά μου*; καὶ τέλος τὴν ἀναβολὴν τῆς δίκης εἰς τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἅπαντες θὰ κριθῶσι κατὰ τὰ ἔργα των ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ.

12.

»Ὢ! κολασμένα! || ἀφῆτέ μου τὰ χέρια!»
Χείλη μὲ χείλη τότε || ἐκολλήθηκαν.
Ὅσα ἐδῶκαν φιλιὰ || τόσα μαχαίρια
'στοῦ δυστυχῆ || τὰ φυλλοκάρδια ἐμπῆκαν
Ἀφοῦ 'στὸν κόσμο || ἐλάμψανε τ' ἀστέρια
τέτοιου τρόμου φιλιὰ || δὲν ἐδοθῆκαν·
φτυοῦνε τὰ χείλη || ὡσὰν ἀπὸ φαρμάκι.
Μέσα, τοῦ ἐπῆε || τὸ νεκρικὸ βαμπάκι.

Καὶ πάλιν τὸ Δρᾶμα ἀντικαθίστησιν ἐπιτυχέστατα τὴν διήγησιν διὰ τοῦ φοβεροῦ ἐπιφωνήματος *Ὦ κολασμένα! ἀφῆτέ μου τὰ χέρια*, ὡς ἐξ οὗ δῆλον ὅτι οἱ διώκοντες περιεκύκλωσαν καὶ περιέπλεξαν τὸν κακοῦργον εἰς τρόπον, ὥστε καθίστατο ἀδύνατος πᾶσα περαιτέρον ἐκφυγὴ— ὅτι δὲ ταῖς ἄλλαις αἰσθήσεσι προστίθεται νῦν καὶ ἡ ἀφή, ἐμφαίνουσα τὴν ὑπέροχον τῆς μανίας αὔξησιν. Οἵα δὲ διήγησις ἡ ἑξῆς, *Χείλη μὲ χείλη τότε ἐκολληθῆκαν*, καὶ οἷον ὕψος εἰς τὸ ἀνήκουστον τοῦ πράγματος, *Ἀφ' οὗ 'στὸν κόσμο ἐλάμψανε τ' ἀστέρια. Τέτοιου τρόμου φιλιὰ δὲν ἐδοθῆκαν!* ἕως οὗ τὸ τελευταῖον δίστιχον *φτυοῦνε τὰ χείλη ὡσὰν ἀπὸ φαρμάκι. Μέσα του ἐπῆε τὸ νεκρικὸ βαμπάκι* προστίθησιν εἰς τὰς λοιπὰς αἰσθήσεις καὶ αὐτὴν τὴν γεῦσιν, δι' ὅπερ πρόδηλον ὅτι ἡ ἰδέα κατεκυρίευσεν ἐντελῶς συμπάσης τῆς ὕλης — οὐδ' αὐτὴ δὲ ἡ πραγματικωτάτη ἀλήθεια δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ προσβάλῃ τὸν ἄνθρωπον φονικώτερον τῶν φονικῶν τούτων φασμάτων. Δικαίως δὲ καὶ ἄλλοτε, γράφων νέος, εἶχον ἀποφανθῆ περὶ τῆς ἐξόχου ταύτης ποιήσεως, ὅτι οἱ μὴ ἀνιπτάμενοι εἰς τὰ ὕψη ταῦτα τῆς Τέχνης εἰσὶν ὅλως ἀνεπίδεκτοι νὰ κρίνωσι τὴν ἀλήθειαν τῆς ῥήσεως τοῦ Ἀριστοτέλους *Ἔνθεον ἡ ποίησις* — ἐφαρμόζεται δ' αὐτοῖς κατὰ γράμμα τὸ ῥηθὲν περὶ τῶν ὀρνίθων τῶν *εἰκῆ τὸ πτερὸν ἐχόντων* — ὅθεν εἵμαρται νὰ μένωσι πάντοτε χαμαιπετεῖς εἰς τὸ τῆς γῆς δάπεδον, κἀκεῖ δέ . . . μᾶλλον ἕρποντες ἢ βαδίζοντες!

Ἐν τούτῳ μετὰ τὴν ἀκμὴν τῆς ἐξάψεως ταύτης δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ ἐπέλθῃ ἀνάλογος νέκρωσις εἰς τὸν ἄνθρωπον — ὅθεν ἡ ἑξῆς στροφή·

13.

Στέκει σὰ μάρμαρο || ὥς που ξημερόνει,
κ' εἶνε φευγάτοι || οἱ πεθαμμένοι νέοι.
Τὴν τρομασμένη || κεφαλὴ ψηλόνει,
καὶ βαρυὰ νεκρολίβανα || ἀναπνέει.
Τέλος πάντων τὰ 'μάτια || ἄγρια καρφόνει
'σταῖς δάφναις, || καὶ πολληνώρα ἔπειτα λέει,
«Σύρε σημεῖο χαρᾶς!» || καὶ φουχτωμένο
μὲ τὰ δυὸ || τὸ χτυπάει 'στὸ Σταυρωμένο.

Τὸ δεύτερον δίστιχον *τὴν τρομασμένη κεφαλὴ ψηλόνει, Καὶ βαρυὰ*

νεκρολίβανα ἀναπνέει δείκνυσιν ὅτι τὸ παραλογίζεσθαι δὲν ἔπαυσεν ἔτι, δι' ὅπερ ἡ ἀκόλουθος γραφικὴ ῥῆσις *τέλος πάντων τὰ 'μάτια ἄγρια καρφόνει 'Σταῖς δάφναις κτλ.*, καὶ τέλος ἡ κορύφωσις τῆς μανίας κατ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅν ὁ τάλας νομίζει αἴτιον τῆς δυστυχίας του, καίπερ φοβούμενος νὰ ἐξυβρίσῃ, ὡς ἀμέσως δείκνυται διὰ τῆς νύξεως *Κάποιος που ὅ,τι θέλει κάνει.*

14.

«Κόλασι; τὴν πιστεύω! || εἶνέ τη, αὐξάνει,
καὶ ὅλη φλογοβολάει || 'στὰ 'σωθηκά μου!
'Απόψε Κάποιος || ποῦ ὅτι θέλει κάνει
μῶστειλε ἀπὸ τὸ μνῆμα || τὰ παιδιά μου.
Χωρὶς νὰ τὴ γνωρίζω || ἐχθὲς μοῦ βάνει
τὴ θυγατέρα || αἰσχρὰ 'στὴν ἀγκαλιά μου.
Δὲ μένει τώρα || πάρεξ νὰ χαλάσῃ
τὸν 'Εαυτό του, || γιατί μ' ἔχει πλάσει!

'Ιδοὺ δὲ καὶ πάλιν τὸ Δρᾶμα ἀναπτύσσον ὄντως αἰσχύλειον δύναμιν, καθότι ὁ κακοῦργος πείθεται τέλος περὶ τοῦ πραγματικοῦ τῆς Κολάσεως, ἣν αἰσθάνεται ἐντὸς αὐτοῦ κατὰ τὸ ἀντίστροφον τοῦ Εὐαγγελίου *ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ἡμῶν ἐστιν* — διὰ δὲ τῆς δεινοτάτης ἀποκαλύψεως . . . ἧς σχέσεως εἶχε λάβει μετὰ τῆς κόρης του, λήγει τέλος εἰς τὴν ἰδέαν ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ Θεῖον ὤφειλε νὰ ἐμπνέῃ φρίκην 'Εαυτῷ, καθὸ πλάσαντι τοιοῦτον τέρας! ἔλειπε δὲ ὁ τελευταῖος οὗτος ἦχος (τῆς συμβάσης αἱμομιξίας), ἵνα πράγματι καταστήσῃ πλήρη τὴν ἁρμονίαν τῆς Κολάσεως ταύτης τοῦ πάσχοντος!

15.

Σηκόνεται || καὶ πέρνει τὴν πεδιάδα —
σχίζει κάμπους καὶ δάση, || ὄρη λαγκάδια —
'στὰ 'μάτια του || εἶνε μαύρη ἡ πρασινάδα —
τὰ νερὰ καὶ τὰ δέντρα || εἶνε μαυράδια.
Χύνεται || μὲ μεγάλη ὀγληγοράδα
καὶ γύρω ἂς εἶνε || ὅ,τι θωρεῖ σκοτάδια —
καὶ ἀκόμη λέει πῶς κυνηγιέται, || ἀκόμα
τὰ βαμβάκια τοῦ Χάρου || ἀκούει 'στὸ στόμα.

———————

Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ψυχῆς, ἓν μόνον ἔμενεν εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἦν δὲ τοῦτο . . . τὸ φεύγειν ἑαυτόν. Ὄντως δὲ τότε οὗτος ὁρμᾷ ἐκτὸς τοῦ Ναοῦ, χωρὶς νὰ βλέπῃ οὐδαμοῦ προσκόμματα, χωρὶς νὰ διακρίνῃ οὐδαμῶς τί βλέπει — οὔτε ὁ ἀνοικτὸς ἀήρ, οὔτε τὸ ἄπλετον ἡλιακὸν φῶς, οὔτε ἡ βιαία κίνησις ἰσχύουσιν, ὅπως ἐπαναγάγωσιν αὐτὸν εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον, ἀλλὰ μάλιστα ἐρεθίζουσιν αὐτὸν ἔτι μᾶλλον, ὡς εἴπερ ἔβλεπεν ὄπισθέν του ἔτι . . . ἐπιπίπτοντα τὰ φαντάσματα — ὡσεὶ τὸ στόμα του ἦν ἔτι πλῆρες τῶν βαμβάκων, ἃ εἶχεν ἄρτι αἰσθανθῆ φιλῶν τοὺς νεκρούς!

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ποιητὴς δὲν ἐδέχετο τὴν γνώμην τοῦ Shakespeare — λίαν ἀπέχοντος τοῦ ν' ἀρνῆται πᾶσαν πίστιν εἰς τὰ φαντάσματα (ὅρ. Hamlet κλ.) — δι' ὅπερ ὤφειλε νὰ ῥηθῇ ἐν τέλει ὅτι ὁ παθὼν *ὠνειροπόλει* κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πάθους του, ἕπεται ἡ τελευταία στροφή.

16.

Ἔτσι ὁ φονιὰς || ποῦ κρίματα ἔχει πλήθια,
ἐὰν φθάσῃ νὰ τοῦ κλείσῃ || ὕπνος τὸ 'μάτι,
βγαίνουν μαζί || καὶ τοῦ πατοῦν τὰ στήθια
οἱ κρυφὰ σκοτωμένοι || αἷμα γιομάτοι.
Μεγαλόφωνα || κράζοντας βοήθεια,
γυμνὸς πετιέται || ὀχ τὸ ζεστὸ κρεββάτι,
κ' ἔχει τόση μαυρίλα || ὁ λογισμός του
ποῦ μὲ 'μάτια ἀνοικτὰ || τοὺς βλέπει ἐμπρός του.

Ἀπορεῖ δέ τις τί νὰ θαυμάσῃ περισσότερον ἐν τῇ στροφῇ ταύτῃ, τὴν ἰδέαν ἢ τὸν ἐξωτερικὸν αὐτῆς τύπον, ἐν ᾧ εἰς τὸ σύνολον τῆς εἰκόνος ἐφαρμόζεται κυριολεξεὶ τὸ ut pictura poesis — τὰ δὲ τρία συνεχῆ προπαροξύτονα *μεγαλόφωνα κράζοντας βοήθεια* εἰς οὐδεμίαν γλῶσσαν τοῦ κόσμου μεταφραζόμενα δὲν θὰ προσέβαλλον ἐξ ἴσου τὴν αἴσθησιν, ἤ, μᾶλλον, δὲν θὰ διήγειρον ἐντελῶς τὴν αὐτὴν ἰδέαν!

Δέον δὲ νὰ μὴ παραλειφθῇ καὶ ἡ ἀρετὴ τοῦ κρινομένου τούτου ἔργου ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς *ἐθνικῆς* καλουμένης ποιήσεως, ἣν δικαίως ἐκτιμῶσιν οἱ Γερμανοί, ἐν ᾧ ἡ ἰδανικῶς ὑμνουμένη Ἀνάστασις, τὸ *Ἄρατε πύλας*, αἱ δάφναι τῆς Ἐκκλησίας, τὸ θρησκευτικὸν τῆς

ἡμέρας φίλημα — ὃ ἀναμιμνήσκει τὴν στροφὴν τοῦ *Ὕμνου εἰς τὴν Ἐλευθερίαν* (περὶ τῆς Τουρκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι),

Ἐκρυφόσμιγαν οἱ φίλοι
τὴν ἡμέρα τὴ Λαμπρή —
καὶ τοὺς ἔτρεμαν τὰ χείλη
δίνοντάς τα εἰς τὸ φιλί.—

τὰ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην φορέματα τῶν παιδίων, αἱ εἰκόνες, αἱ λαμπάδες, τὰ θυμιάματα, αἱ ἀράχναι τῶν νεκρῶν — αἱ μόνον παρ' Ἕλλησι γεννήσασαι τὸν ὅρον *ἀραχνιασμένα* τῆς ἐνάτης στροφῆς — οἱ νεκρικοὶ βάμβακες εἰς τὰ χείλη — τὰ νομιζόμενα *κεκολασμένα* θύματα τοῦ ἁμαρτήματος — τὸ πιστευόμενον ἄφυκτον τῆς Δευτέρας Παρουσίας κτλ. — ταῦτα πάντα κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀπαντῶντα ἐν τῷ βραχεῖ τούτῳ ἀποσπάσματι τοῦ ποιήματος, ἀναμιμνήσκουσι καὶ τὰ ἔθιμα, καὶ τὴν πίστιν, καὶ τὰς προλήψεις, καὶ σύμπαντα τὸν ἐσωτερικὸν βίον τοῦ ὀρθοδόξου σήμερον Ἕλληνος, ἑνὶ λόγῳ *τὴν οὐσίαν* τῆς ζωῆς του τοσοῦτον, ὥστε ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην δύναται τοιαύτη ποίησις νὰ κληθῇ ὡς πρὸς ἡμᾶς ὄντως *ἐθνικὴ* ποίησις, ἀπαραλλάκτως ὡς ἦν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, καὶ ἐξέπληττε τοὺς θεατὰς εἰς τὸ θέατρον ὁ Δεσμώτης Προμηθεὺς ἐπὶ τῶν κρημνῶν.

Ἔστω δὲ σφραγὶς τῆς ὅλης κριτικῆς ταύτης — τοὐλάχιστον ὡς πρὸς τοὺς κρίνοντας τὸ Καλὸν ἀναπόσπαστον τοῦ Ἀγαθοῦ (οὐχὶ l'art pour l'art) — ὅτι τὸ ποίημα ἐξέχει μᾶλλον ἢ ὑπὸ πᾶσαν ἄλλην ἔποψιν, ὑπὸ τὴν ἄκραν *ἠθικὴν* ἔποψιν. Πράγματι δέ, ὡς ἔλεγεν ὁ Byron ὅτι ὁ Dante ἐξέφρασεν ἐν τρισὶν ἢ τέτταρσι σελίσι τὸν ἔρωτα τῆς Francesca di Rimini ὅσον ὁ Shakespeare δὲν ἐξέφρασε τὸν τῆς Ἰουλιέττας διὰ τοῦ ὅλου δράματος περὶ τῆς τύχης αὐτῆς — οὕτω δύναται νὰ ῥηθῇ ὅτι τὸ βραχὺ τοῦτο ἀπόσπασμα τοῦ ποιήματος ἐμπνέει ὅσην φρίκην τοῦ κακοῦ ἐμπνέει ἡ ὅλη τραγῳδία τοῦ Macbeth, ἣν δικαίως ἀποκαλεῖ ὁ Gladstone «the noble tragedy» — οὐδὲν δὲ δύναται νὰ προαγάγῃ τοσοῦτον τὴν οἰκογένειαν, ὅ ἐστι τὸν νόμιμον γάμον, ὅσον ἡ φρίκη τῶν βρεφοκομείων καὶ τῶν ἑπομένων αὐτοῖς κακῶν, ἅμα τῶν παίδων ἐκτεθέντων κατόπιν εἰς τοὺς πειρασμούς, δι' ὧν περικυκλοῖ αὐτοὺς ἀμέσως ὁ ἀναπόδραστος κοινωνικὸ

βίος. Οὐδεὶς δὲ στέφανος ἀνώτερος τοῦ στεφάνου, δι' οὗ δέον νὰ στεφθῇ ὁ ποιητής, ὅστις συγγράφων ἐθυσίασε τὸν ὅλον βίον του εἰς τὴν πλήρωσιν τοῦ καθήκοντος, ἐμπνέων αὐτὸ διὰ τῶν ἔργων του καὶ εἰς τὰ λοιπὰ μέλη τῆς Κοινωνίας. Εὐλόγως δὲ δύναται νὰ εἴπῃ οὗτος περὶ ἑαυτοῦ, ἀπερχόμενος τοῦ βίου τούτου, τὸ τοῦ Παύλου φθίνοντος *τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι* κτλ.

Τοιοῦτος ἀναντιρρήτως ὑπῆρξε καὶ ὁ ἡμέτερος Σολομός, ὡς δείκνυσι τρανῶς καὶ αὐτὸ τὸ βραχύτατον κριθὲν ἔργον του. Εἴθε δὲ καὶ οἱ μέλλοντες νέοι παρ' ἡμῖν *φίλοι τῆς τέχνης*, νὰ ἔχωσιν αὐτὸν πάντοτε ὑπ' ὄψιν ὡς πρότυπον ἀρετῆς, οὐχ ἧττον ὡς πρὸς τὴν ἰδέαν, ἢ τὸν ἐξωτερικὸν αὐτῆς τύπον! (19).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

---

(1) Ὅρα Ἀσωπίου *περὶ Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων,* ὡς πρὸς τὸ ἀσυμβίβαστον Γερμανῶν καὶ Γάλλων περὶ τῆς φύσεως τῶν ἀρχαίων μέτρων, καὶ ἰδίως τῶν λυρικῶν· οὐδὲν δὲ παράδοξον ἀφ' οὗ καὶ αὐτὸς ὁ Ὁράτιος ἐφρόνει ὅτι ὁ Πίνδαρος ἐποίει numeris lege solutis!

(2) Ὁ ῥυθμὸς τῶν βραχέων μέτρων ἀκούεται πάραυτα τονουμένων πάντοτε τῶν μακρῶν, οἷον, Θελὼ λεγεὶν Ατρεὶδας — Ιδε πὼς εαρὸς φανὲντος κ.τ λ., — ὁμοίως δὲ καὶ τῶν μακρῶν, Ἀνδρα μοι ἐννεπε Μοὺσα πολὺτροπον ὀς μαλα πὸλλα — Ηχὼ νεκρὼν κευθμὼνα καὶ σκοτοὺ πυλὰς — Ὠ βαθὺ ζωνὸ·ν Ανὰσσα Πὲρσιδὼν υπὲρ τατὴ κ.τ.λ. Ἡ σύμπτωσις δ' αὕτη τῆς τονώσεως τῶν μακρῶν μετὰ τῶν ῥυθμῶν, ἀποτελεῖ ἀναμφίλεκτον τὴν ἀπόδειξιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος τονώσεως.

(3) Ὅρα Μετρικὴν Louis Havet, 1880.

(4) Ἠδύνατο δὲ καὶ αὐτὸ τὸ τύμπανον νὰ πείσῃ τοὺς συγχρόνους γεννάδας ὅτι ὁ *ῥυθμός* ἐστί τι πάντως ἀνεξάρτητον τοῦ *ποιοῦ* τῶν ἤχων, ἀφ' οὗ, διὰ καταλλήλων πλήξεων, δύναται κάλλιστα ν' ἀκούῃ τις ἐπὶ τοῦ τυμπάνου, καὶ τὸν ἴαμβον καὶ τὸν τροχαῖον καὶ τὸν δάκτυλον κ.τ.λ.

(5) Οἱ Ἰταλοὶ δὲν ἀνέχονται τὸ μονότονον οὐδ' ἐν αὐτοῖς τοῖς βραχυτάτοις τῶν μέτρων, οἷον, Manzoni 5 Maggio,

Dall'Alpi alle Piramidi
Dal Manzanare al Reno,
Di quel securo il fulmine
Correa dietro al baleno κ.τ.λ.

ἐν ᾧ, κατὰ τὸν ῥυθμόν, ὤφειλε νὰ τονωθῇ ἡ λήγουσα τοῦ ἐπιρρήματος dietro,

(6) Ἰδού, φέρ' εἰπεῖν, ἡ μίξις τῶν ποδῶν ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ του Dante

Nel mezzo | del cammin | di nostra | vita
∪ ∠ ∪, ∪ ∪ ∠, ∪ ∠ ∪, ∠ ∪,

Ὁ δὲ Biagioli ἐν τῇ Μετρικῇ αὐτοῦ ἀριθμεῖ οὐχ ἧττον ἢ ἑβδομήκοντα καὶ τέσσαρας τονώσεις, καίπερ μὴ συγκαταλέξας καί τινας ἄλλας ἀπαντώσας καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀρίστοις τῶν Ποιητῶν.

(7) Ἐξαιρουμένης μόνον τῆς περιπτώσεως, καθ' ἣν τὸ μονότονον τοῦτο ἔχει *ὡρισμένον* σκοπὸν (μιμήσεως), ὅτε, παρὰ τὸν κανόνα, ἐπιτρέπονται καὶ τὰ ὁμοιοκατάληκτα, οἷον τὸ ἐμφαντικώτατον

la derelitta cagna ramingando
sulle fosse e famelica ululando.
(Foscolo - Sepolcri).

(8) Πουλάκι ξένο κ.τ.λ.

(9) Πολλοὶ τῶν ἡμετέρων νομίζουσιν ὅτι ὁ παρ' ἡμῖν καλούμενος δεκαπεντασύλλαβος, ἢ πάλαι ποτὲ *πολιτικὸς* στίχος, ἔστι τι ἴδιον *μόνον ἡμῶν*, ὅθεν τὰ Κλέφτικα κ.τ λ. τῶν μέσων αἰώνων, ἐν ᾧ καὶ ἡ Ἰταλικὴ ποίησις καὶ ἡ Ἀγγλικὴ κ.τ.λ. ποιοῦνται χρῆσιν αὐτοῦ ὁμοίως, ἀλλὰ ποῦ; εἰς μόνην τὴν Λυρικήν, ὅθεν τὸ περίφημον τοῦ Manzoni περὶ Ναπολέοντος τοῦ Μεγάλου,

Ei fu! Siccome immobile,
Dato il mortal sospiro κ.τ.λ.,

πολλὰ τοῦ Romani ἐν τοῖς Μελοδράμασιν, οἷον (ἐν τῇ Norma)

Meco all'altar di Venere
Era Adalgisa in Roma κ.τ.λ.—

Οὕτω δὲ καὶ ἀγγλιστὶ (τοῦ Byron)

There 's not a joy the world can give,
Like that it takes away κ.τ.λ.

Διὰ τί δὲ τοῦτο; διότι ἐξ ἀνάγκης τὸ ᾆσμα διαρκεῖ ἁπλῶς ὀλίγας στιγμάς, μεθ' ἃς ἀμέσως θ' ἀκουσθῇ πάλιν ἄλλος ῥυθμός, οὐδ' ἑπομένως ἡ ἀκοὴ θὰ προσβάλληται ἀκαταπαύστως ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πελέκεως τίς οἶδε πόσας ὥρας κατὰ συνέχειαν, ὡς ἐν γένει συνέβαινε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διὰ τοῦ Ἔπους ἢ διὰ τοῦ Δράματος. Σήμερον δὲ καὶ παρ' Ἰταλοῖς καὶ παρ' Ἄγγλοις καὶ Γερμανοῖς κ.τ.λ. ὁ ἀενάως μεταβαλλόμενος ῥυθμὸς τοῦ ἑνδεκασυλλάβου ἀπὸ στίχου εἰς στίχον, ἀπήλλαξεν ἐντελῶς τὰ εἴδη ταῦτα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἀφορήτου μονοτονίας—οὔτε μένει ὡς ἐξαίρεσις ἢ μόνον ἡ Γαλλικὴ ποίησις, ἀνηλεῶς βασανίζουσα τὸν ἀκροατήν, διὰ τῆς αἰωνίας τῶν ἰαμβικῶν ἑξασυλλάβων ἐπαναλήψεως

On peut changer d'amants, mais non changer d'époux κτλ.—
∪ ∠ ∪ ∠ ∪ ∠, ∪ ∠ ∪ ∠ ∪ ∠.

Ὅθεν καὶ αὐτὸς ὁ Voltaire ᾤκτειρεν ἐμπαθῶς τὴν σκληρὰν ταύτην ἀνάγκην — ἐν ᾧ καὶ τούτου τοῦ μέτρου ποιεῖται χρῆσιν ἐνίοτε ἡ Ἰταλική, ἀλλὰ μόνον ἐν Μελοδράμασιν, καὶ ἄλλοις λυρικοῖς ᾄσμασι βραχυτάτοις, οἷον τὸ ἀμίμητον τοῦ Romani (Straniera)

Ah! se tu vuoi fuggir
il mondo e il suo splendor,
io ti saprò seguir
in un deserto ancor.
Qualunque fia sentier
ameno fia con te—
Parrà la vita a me
un sogno di piacer κ.τ.λ.

(10) Ὁ ἐνδεκασύλλαβος παροξύτονος ἐν γένει παρ' Ἰταλοῖς (verso sciolto), ἔχει καὶ τύπον προπαροξύτονον, καθ' ὃν ἔχει δώδεκα συλλαβὰς (sdrucciolo), καὶ ὀξύτονον (tronco), καθ' ὃν ἔχει δέκα. Ἀλλ' οἱ ῥυθμοὶ οὗτοι ἔχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σκοποὺς *ὡρισμένους* (μιμήσεων), — οἷον, ὡς πρὸς τὸν προπαροξύτονον, ἡ τελευταία στροφὴ τοῦ κειμένου (ἣν ὅρα ἐν αὐτῷ) — ὡς δὲ πρὸς τ' ὀξύτονον, τὸ τῆς μεταφράσεως τῆς Αἰνειάδος περὶ τοῦ βυθισθέντος πλοίου τοῦ Αἰνείου

Calossi gorgogliando e s'affondò.

Ὅταν δὲ συμπέσῃ τὸ ἰαμβικὸν τρίμετρον, ὡς παρ' ἡμῖν γράφεται σήμερον, σύμφωνον κατὰ τὴν τόνωσιν τῷ ἄνωθεν ἰταλικῷ sdrucciolo — φέρ' εἰπεῖν, ∪´∪∪, ∪´∪∪, ∪´∪∪, τότε τὸ μέτρον τοῦτο οὐδὲν ἔχει αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ δυσάρεστον — ἀλλ' ἂν ἀντὶ τῆς τονώσεως ταύτης τεθῇ, φέρ' εἰπεῖν,

∪´∪∪, ∪´∪∪, ´∪´∪, ἢ
∪´∪∪, ∪´∪∪, ∪´∪´,

τότε πλέον . . . οὐαὶ καὶ τρὶς οὐαὶ τοῖς ἔχουσιν ὦτα καὶ ἀκούουσιν!

(11) Ὡς συνέβη, φέρ' εἰπεῖν, ὅτε μετὰ τοὺς τέσσαρας κορυφαίους τοῦ ἰταλικοῦ Παρνασσοῦ, ἐπῆλθον οἱ καλούμενοι Secentisti (τοῦ ιϛ' αἰῶνος), γράφοντες περὶ τῆς Σελήνης Del padellon del Ciel bianca frittata, οὐχ ἧττον ἢ περὶ τῶν ἀστέρων O del banco di Dio zecchini ardenti κ.τ.λ.

(12) Ὁ Σολωμὸς ἔγραφε μὲν τὸν ἐνδεκασύλλαβον *ὁμοιοκατάληκτον*, οὐχὶ δὲ καὶ τὸν *ἀνομοιοκατάληκτον*, ὃν δικαίως θεωροῦσιν οἱ Ἰταλοὶ τὸ non plus ultra τῆς δυσκολίας, καθότι τ' ὁμοιοκατάληκτον, τὸ χαριέστατον τοῦτο πλάσμα τῆς νεωτέρας Ποιήσεως, θεωρητέον ὡς ψιμμύθιον, «ὃ καλύπτει πλῆθος ἁμαρτιῶν» — τούτου δ' ἐλλείποντος, δυοῖν θάτερον, ἢ τέλειον ὕφος ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, ἢ πεζὸς λόγος . . . τῆς χειρίστης κατασκευῆς.

(13) Πῶς δύναται, φέρ' εἰπεῖν, ὁ ὅλως ἀμύητος εἰς τὰ μυστήρια ταῦτα τῆς Τέχνης νὰ νοήσῃ τὸν Dante τέμνοντα τὴν λέξιν differentemente,

(Così quelle carole differente-
mente danzando . . . . Par. XXIV, 16),

ἵνα διὰ τῆς διαφόρου θέσεως τῶν συλλαβῶν ἐκφρασθῇ τὸ *ὁρατὸν* φαινόμενον, ὅτι λή-

γει μὲν ἡ πρὸς τὰ δεξιὰ κίνησις τοῦ χοροῦ, ἀφ' οὗ δ' οὗτος τραπῇ πρὸς τ' ἀριστερά, οἱ χορευταὶ ἄρχονται πάλιν τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ προτέρας κινήσεως; Οὐδὲν παράδοξον μάλιστα ἂν ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀμύητος ἐκραγῇ καὶ εἰς ἄσβεστον γέλωτα, ἀκούων *τίς ὁ σκοπὸς* τῆς ῥηθείσης τομῆς τῶν λέξεων!—Οὕτω δ' εἶπε καὶ ὁ Σολομὸς (ὅρ. Ὕμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν)

Ἔτσι πέφτουνε τὰ θέρι-
σμένα ἀστάχυα εἰς τοὺς ἀγρούς. κ.τ.λ.

(14) Πανταχοῦ ὑπάρχουσι ῥυθμοὶ καλοὶ καὶ κακοί, καθὼς ὑπάρχουσι καὶ γραμμαὶ καὶ χρώματα καὶ παντοῖαι προσβολαί, ὧν ἄλλαι μὲν τέρπουσιν, ἄλλαι ἐνοχλοῦσι μέχρι ναυτίας κατὰ τὸ *δότε μοι λεκάνην* τῶν παλαιῶν. Κακῶς δὲ ὁ Webster ὁρίζει τὸν ῥυθμόν, ἐν γένει, *εὐάρεστον* προσβολήν, ἐν ᾧ τὸ κύριον αὐτοῦ προσόν ἐστιν «ἡ πρὸς τὰ πρότερα *ταυτότης* τῆς συνεχείας», ἀλλὰ τὸ *εἶδος* τῆς συνεχείας ταύτης ἐνδέχεται νὰ ᾖ καὶ εὐάρεστον καὶ δυσάρεστον. Ὅθεν λέγεται περὶ Καίσαρος Ἰουλίου, ὃς εἶχε, κατὰ Chateaubriand, πᾶν εἶδος δυνάμεως, ὅτι ἐπέβαλεν ἀμούσῳ τινὶ νὰ παύσῃ ἀναγινώσκων κατὰ τὸ ἄριστον, ἵνα μὴ τὸν ἀηδίζῃ περαίτερον διὰ τοῦ ἀρρύθμου τῆς ἀναγνώσεως — περὶ δὲ Δημοσθένους ὅτι, ἐρωτηθεὶς τί τὸ πρῶτον προσὸν τοῦ ῥήτορος, τί τὸ δεύτερον, τί τὸ τρίτον, ἀπεφήνατο μετ' ἐμφάσεως ὅτι τὰ πάντα ἔγκεινται ἁπλῶς ἐν τῇ φωνασκίᾳ (déclamation), διότι ταύτης τεθείσης ἐξ ἀνάγκης τίθενται καὶ τὰ ἐπίλοιπα. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Αἰσχίνης, ἀπαγγέλλων μέρη τινὰ τοῦ κατ' αὐτοῦ *περὶ τοῦ Στεφάνου* λόγου, εἶπε τοῖς νέοις (ἐν Αἰγίνῃ) τοῖς θαυμάζουσι καὶ ἐνθουσιῶσιν ὑπὲρ αὐτῶν, ἐπιλέξας «ὠφείλετε δὲ ν' ἀκούσητε ταῦτα ἐκφωνούμενα *οὐχ ὑπ' ἐμοῦ ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θηρίου*»! Ἴσως δὲ ταῦτα πάντα ὠθήσωσί τινα νὰ ἐρωτήσῃ «Πῶς λοιπὸν θὰ διδαχθῇ τις νὰ γράφῃ ὡς δεῖ, ἐν ᾧ οὐδεὶς μὴ γράφων ὡς δεῖ δύναται οὔτε ν' ἀναγνώσῃ ὡς δεῖ, τὸν ἐνδεκασύλλαβον;» Πράγματι δὲ οὐδὲν τούτου εὐχερέστερον ὁπωσδήποτε γραφομένου, οὐδὲν δὲ δυσχερέστερον γραφομένου ὡς δεῖ, οὐδ' ὑπάρχει ἢ ἓν μόνον μέσον πρὸς τὸν σκοπόν, ὅ ἐστι τὸ ἔχειν πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὰ κράτιστα τῶν παραδειγμάτων. Καὶ αὐτὰ δὲ ταῦτα οὐκ εἰσὶ πάντοτε κατὰ πάντα τέλεια, ὡς οὐδὲ τ' ἄστρα λάμπουσιν ἅπαντα ἐξ ἴσου, οἷον τὸ τοῦ Dante παρατονώτατον

Lo Génesi dal principio conviene κ.τ.λ.
(Inf. XI, 107)—

ἢ τὸ ὄντως ἄχαρι τοῦ Byron σύστημα — πικρῶς καταχριθὲν ἐν Ἀγγλίᾳ — τοῦ τελευτᾶν πολλάκις τὸν στίχον διὰ λέξεων μὴ σημαινουσῶν ὑποκείμενον ἢ κατηγόρημα, ἢ συμπληρώματα τούτων — ὃ κυρίως ἀπαιτεῖ ὁ στίχος οὗτος ὅπως ᾖ τέλειος — ἀλλ' ἁπλῶς συνδεουσῶν προτάσεις, ἢ μέρη τούτων, οἷον *ἀλλά, καί, ἵνα* κ.τ.λ., ἢ *ἀνά, διά, παρὰ* κ.τ.λ., ἐν ᾧ ὑπὸ πάντων ὁμολογεῖται ὅτι οὐδὲν πρότυπον τελειότερον τοῦ στίχου τοῦ Μίλτωνος, ἵνα τις μάθῃ νὰ γράφῃ ὡς δεῖ τὸ πολύπλοκον, ἢ μᾶλλον ποικιλώτατον τοῦτο μέτρον.

(15) Οἷον τὸ τοῦ Dante

Di quà, | di là, || di su, | di giù | li mena
(Inf. V. 41).

Οθεν καὶ ὁ Σολομὸς (ὅρα κειμένου Στρ. 8).

Ἐδῶ, ἐκεῖ, | ἐμπρός, ὀπίσω, || ἐπάνω κάτου. κ.τ.λ.

Οὐδὲν δὲ δυσχερέστερον, κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν τῆς τομῆς, ἢ τῶν τομῶν τούτων, δι' αὐτῶν προκειμένου πάντοτε τοῦ δεινοῦ ζητήματος «Τίνες τῶν ῥυθμῶν ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ καθίστανται, χωριζόμενοι, μᾶλλον εὐάρεστοι» ἢ τοῦ λίαν δεινοτέρου «τίνες τούτων χωρίζονται *λογικώτερον* ἕνεκα τῆς ἐννοίας (α).

Ὁ στίχος φέρ' εἰπεῖν,

Εἶνε νύκτα γλυκειὰ καὶ τὸ φεγγάρι (στρφ. Ι, στ. 3 κειμένου)

δέχεται τὴν κυρίαν τομὴν καὶ εἰς τὴν τετάρτην καὶ εἰς τὴν ἕκτην συλλαβήν, ἀλλὰ προτιμητέα ἡ δευτέρα τομὴ τῆς πρώτης, δι' ἧς ἀσκόπως χωρίζεται τὸ οὐσιαστικὸν τοῦ ἐπιθέτου, ἀναγκαίου πρὸς τὴν δέουσαν περιγραφὴν τῆς σκηνῆς. Ὁμοίως δὲ ὁ στίχος ἕβδομος τῆς αὐτῆς στροφῆς

Κάνουν κ' ἐκεῖνα 'Ανάσταση ποῦ πέφτει

δέχεται τὴν κυρίαν τομὴν καὶ εἰς τὴν ἕκτην συλλαβὴν καὶ εἰς τὴν ὀγδόην, ἀλλὰ προτιμητέα ἡ δευτέρα τῆς πρώτης, δι' ἧς ἀσκόπως χωρίζεται τοῦ ῥήματος τὸ ἀντικείμενον. Χαρακτηριστέον ὅμως ταῦτα πάντα διὰ τῆς προσθήκης, ὅτι αἱ τοιαῦται τομαὶ δι' ὧν ῥυθμοὶ ἀποτελοῦντες τὸν στίχον δέον νὰ χωρίζωνται ἀλλήλων πρὸς τὸν ὀρθότερον καταρτισμὸν αὐτοῦ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, δέον ἐν ταὐτῷ *μόλις* ν' ἀκούωνται κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν, ὡς ἀποδείκνυσι, φέρ' εἰπεῖν, ὁ στίχος τέταρτος τῆς πρώτης στροφῆς (ὅρα κείμενον)

Δὲ βγαίνει νὰ σκεπάσῃ ἄστρο κανένα,

ἔνθα ἡ κυρία τομὴ δέον νὰ συμβῇ εἰς τὴν ἑβδόμην συλλαβὴν *(σῃ)*, ἐν ᾧ ἡ ἑπομένη (ἄ) ἀποτελεῖ *συνίζησιν* μετ' αὐτῆς, ἄλλως ὁ στίχος ἔχει δώδεκα συλλαβάς. Ταὐτὸν δὲ συμβαίνει καὶ ἐν τῷ ἰταλικῷ διστίχῳ

Ma si risveglia sul deserto mare
malinconicamente il navigante,

ἔνθα ἡ τομὴ τοῦ δευτέρου στίχου ἀπαιτεῖται μετὰ τὴν ἑβδόμην συλλαβήν, ἡ δὲ συλλαβὴ αὕτη ἀποτελεῖ συνίζησιν μετὰ τοῦ ἑξῆς ἄρθρου (il)—ἄλλως ὁ στίχος ἔχει δώδεκα συλλαβάς. Ἐν ταῖς τοιαύταις δὲ περιπτώσεσιν ἡ φωνὴ δέον νὰ σταθῇ *μόλις* καὶ *ἀμυδρῶς* μεταξὺ τῶν δύο συλλαβῶν, τῶν ἀποτελουσῶν τὴν συνίζησιν—ἀλλὰ τὸ φαινόμενόν ἐστι τοσοῦτον λεπτόν, ὥστε μόνον διὰ τῆς δεούσης ἀπαγγελίας δύναται νὰ διδαχθῇ τοῖς διδασκομένοις. Ταὐτὸν δ' ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ ὅταν μέλος τι τῆς προτάσεως ὅλως ἀναπόσπαστον αὐτῆς, δὲν ἀποτελεῖ τὸ τέλος τοῦ στίχου, ἀλλὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἑπομένου οἷον (στρφ. ΙΓ'. στ. 5 κειμένου),

Τέλος πάντων τὰ 'μάτια ἄγρια καρφόνει
'σταῖς δάφναις κ.τ.λ.

(α) Σημειοῦ δὲ ὅτι τοιαῦται συμπλοκαὶ ῥυθμῶν πολλάκις ἀποτελοῦσιν ὡραῖα καὶ πολλὰ τῶν τῆς Ἐκκλησίας, οἷον, φέρ' εἰπεῖν, τὸ ψαλλόμενον τοῦ Χερουβικοῦ «ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενον τάξεσιν κ.τ.λ.»

ἔνθα τὸ κατηγόρημα *καρφόνει* ἀπαιτεῖ ἀφεύκτως συμπλήρωσιν, τελουμένην μόνον διὰ τοῦ ἑξῆς ὅρου *'σταῖς δάφναις*. Ἑπομένως ἄλογος ἡ στάσις τῆς φωνῆς μεταξὺ τῶν δύο (*καρφόνει 'σταῖς δάφναις*), εἰμὴ καθόσον ἀπαιτεῖ ἡ πάντως δέουσα διάκρισις ἀλλήλων δύο στίχων, ἔστω καὶ συνεχῶν.

Περὶ δὲ τῆς δυσκόλου κρίσεως, πότε δέον τὰ φωνήεντα ν' ἀποτελῶσι *χωριστάς* συλλαβάς, καὶ πότε νὰ *συμπτύσσωνται* εἰς μίαν μόνην, ἀρκεῖ τὸ παράδειγμα τοῦ τετάρτου στίχου τῆς δευτέρας στροφῆς (ὅρα κείμενον)

Νὰ ἐλεηθῇ τὴ μαύρη τὴ Μαρία,

ἔνθα αἱ δύο πρῶται συλλαβαὶ (*Νά, ἐ*) συμπτύσσονται εἰς μίαν μόνην, χωρίζονται δὲ ἡ τρίτη καὶ ἡ τετάρτη (λε - η) ὥστε νὰ μένῃ ὁ σκελετὸς τοῦ στίχου

Νά λεηθῇ τὴ μαύρη τὴ Μαρία (ἕνδεκα συλλαβαί).

Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ τοῦ πρώτου στίχου τῆς τρίτης στροφῆς

Ὁ οὐρανὸς ἀλληλούϊα ἠχολογάει,

ἔνθα συμπτύσσονται αἱ δύο πρῶται συλλαβαὶ (ὁ - οὐ), οὐχ ἧττον ἢ μετὰ τοῦ ι τοῦ ἀλληλούια τὰ ἑξῆς *α* καὶ *η*, ὥστε νὰ μένῃ ὁ σκελετὸς τοῦ στίχου

Οὐρανὸς ἀλληλούϊ χολογάει (ἕνδεκα συλλαβαί).

Κακῶς δὲ θ' ἀπαγγέλλῃ πάντοτε τὸν ἑνδεκασύλλαβον ὁ μὴ χωρίζων ἢ μὴ συμπτύσσων ὅτε δεῖ τὰ φωνήεντα, ἀνάγων, ὡς εἰπεῖν, εἰς τοὺς *ἐσχάτους ὅρους* τὸν στίχον, ὥστε νὰ μένωσιν εἰς τὸν σκελετὸν αἱ μόναι δέουσαι πρὸς καταρτισμὸν αὐτοῦ συλλαβαί.

Ἔστι δὲ τὸ συμπτύσσειν τοῦτο ἢ τὸ χωρίζειν τὰ φωνήεντα λίαν εὔηχον ὅτε δεῖ, ἀλλ' ἀπαιτεῖ μακρὰν ἄσκησιν κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν, ἐν ᾧ οἱ Ἰταλοὶ σημειοῦσι μὲν ἐνίοτε διὰ δύο ἐπιτιθεμένων στιγμῶν τὴν διάλυσιν, οἷον ἐν τῷ Purgatorio τοῦ Dante (I, 13)

Dolce color d'orïental zaffiro,

ἀλλ' οὐδέποτε, ὡς ὤφειλον, καὶ τὴν σύμπτυξιν, ὥστε ὁρατῶς νὰ φαίνηται, φέρ' εἰπεῖν, ὅτι τὸ ἡμιστίχιον fogliame aurea fiammeggia (α), καίπερ ἔχον πεντεκαίδεκα συλλαβάς, δέον ν' ἀπαγγέλληται ὡς ἔχον μόνον ἑπτά, ὥστε νὰ μένῃ ὁ σκελετὸς τοῦ ἡμιστιχίου

Foglìm àra fimmèggi κ.τ.λ.

Ταῦτα δὲ πάντα ἀποτελοῦσιν ἀληθῶς δύσκολον τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος μέτρου, καθὸ ἀπαιτοῦσαν ἀνυπερθέτως πολλὰ προσόντα, φύσεως πρὸ πάντων εὐτυχοῦς καὶ πολλῆς ἀσκήσεως, ἵνα μὴ διὰ τῆς ἀκοῆς παρέχηται πως ἡ ἰδέα τοῦ χάους, ἡ πάντοτε παρεχομένη *ὁπουδήποτε ῥυθμὸς δὲν ὑπάρχει*.

(16) Ὅθεν τὸ παλαιὸν ἀξίωμα poetae nascuntur, ὃ παρεδέχετο καὶ ὁ κλεινὸς μεταφράστης τοῦ Ὁμήρου Pope, λέγων περὶ ἑαυτοῦ, παιδὸς ἔτι,

I lisp'd in numbers, for the numbers came,

(α) .... Ove tra il bruno
fogliame aurea fiammeggia
dell'arancio la mela.

ὁ δὲ Ὀβίδιος ἀπεδείκνυε διὰ τῆς ἐν ἀγνοίᾳ του ἐμμέτρου ὑποσχέσεως τῷ πατρὶ μαστίζοντι αὐτόν, νεώτατον ἔτι, ἵνα μὴ ποιῇ

Promitto tibi me nunquam componere versus.

(17) Γελῶν ἀναμιμνήσκομαι πάντοτε βιαίας τινὸς κινήσεως τοῦ Ποιητοῦ, ἰσχυριζομένου ὅτι ὁ Byron θὰ ἐξέφραζε τὸ δυσκίνητον τοῦ ἀνθρώπου, βαίνοντος πρὸς τὴν θύραν, διὰ τῆς μεταφορᾶς ὅτι, βαίνων, ᾐσθάνετο τοὺς πόδας του *βαρεῖς ὡς μολύβδου*, ὅτι δὲ πάντοτε προτιμητέα παντὸς ῥητορικοῦ τρόπου ἡ ἔκφρασις τῆς ἰδέας διὰ τῶν ἤχων καὶ τῶν ῥυθμῶν — εἶτα δὲ ἀπαγγέλλοντος τὸν στίχον βραδύτατα, καίπερ ἔχοντα ἀντὶ τῶν ἕνδεκα ἑκκαίδεκα συλλαβάς, καὶ φωνοῦντος δι' αἰφνιδίου τινὸς ὑψώσεως τῆς χειρός *Ἔβαλα καὶ τὸ Ν ὅπου δὲν τὸ βάνω ποτέ μου!* ἐννοῶν ὅτι ἡ ἀπαγγελία τοῦ τοιούτου στίχου ὤφειλε διαρκεῖν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον πρὸς ἔκφρασιν τῆς ἰδέας. Τοιαῦτα δέ τινα θαυμάζονται ἰδίως παρὰ τῷ Dante, οἷον

l'altra traendo alla rocca la chioma,
(Par. XV. 124).

ὃ ἐκφράζει κάλλιστα τὸ βραδὺ τῆς ἐργασίας εἶδος διὰ τοῦ ἐξ ἀνάγκης βραδέος τῆς ἀπαγγελίας τοῦ στίχου.

(18) Ταύτην τὴν διόρθωσιν τοῦ ἐν τῇ Ἰονικῇ Ἀνθολογίᾳ διστίχου

Σαν τ' ἄστρο ὅπου γοργὰ τὸ καλοκαῖρι
χύνεται πέντε δέκα ὀργυιαῖς ἀστέρι

προὔτεινεν ὁ Ποιητής, τολμήσαντος ἐμοῦ νὰ ὑποβάλω ὅτι δὲν λέγομεν *χύνεται* ἀλλὰ *χύνει* τὸ ἄστρο.

(19) Ἡ προκειμένη περὶ Σολομοῦ πραγματεία θὰ ἔμενεν ἀτελής, μὴ ἐξεταζομένου «διὰ τί οὗτος ἔγραφε διὰ τῶν ζωσῶν καταλήξεων, ὡς οὐδεὶς ἕτερος μέχρι τοῦδε». Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἄγει δυστυχῶς εἰς ἕτερον ἐπιδεχόμενον πολλὰς λύσεις, ὅ ἐστιν «εἰς τὸν ὁρισμὸν τοῦ ὕφους ἐν γένει». Μετὰ τὸ βραχύτατον τοῦ περιφήμου Buffon «Le style, c'est l'homme», ὁ Victor Hugo ἐπειράθη νὰ ὁρίσῃ ἔτι εὐκρινέστερον τὸ πρᾶγμα, λέγων μεταφορικῶς ὅτι ἡ μὲν ἰδέα ἐστὶν ὁ ὀδούς, τὸ δ' ὕφος τὸ λευκὸν τοῦ ὀδόντος (l'émail) — καὶ πλεῖστοι ἕτεροι πλεῖσθ' ὅσα τοιαῦτα, εὐφυᾶ μὲν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἀλλὰ μὴ ἀρκούντως ἀναλύοντα τὴν ἰδέαν τοῦ Καλοῦ εἰς τὰ κυριώτατα τῶν στοιχείων της. Τὰ στοιχεῖα ταῦτά εἰσιν ἴσως α'. εὐάρεστοι φθόγγοι, ἐν ᾧ τὰ τραχέα grund καὶ brunt καὶ woundt κ.τ.λ. ξένων τινῶν γλωσσῶν, οἷα τὰ σκωπτώμενα ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους *φλαττοφλαττόθρατ* κτλ., οὐδέποτε τέρπουσι τὸ λεπτὸν τῆς Καλλιόπης οὖς, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν ἀναγκάζουσι νὰ τὸ κλείῃ πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἀμούσων ἤχων. β'. ἡ ἐκλογὴ τῆς λέξεως, περὶ ἧς ὀρθῶς ἐθέσπισεν ὁ Ἀριστοτέλης «σαφῆ καὶ μὴ ταπεινὴν εἶναι» — ἐν ᾧ τίς, φέρ' εἰπεῖν, δὲν θὰ προὐτίμα τῆς μεταφράσεως τοῦ Monti «qual degli Dei inimicolli» (τοῦ Ὁμηρικοῦ χωρίου «τίς τ' ἄρ σφωε θεῶν ἔριδι ξυνέηκε μάχεσθαι;) τὴν τοῦ Φωσκόλου «qual Dio gli spinse a tanta lite?», ἢ τοῦ Profeta di sciagure! τοῦ πρώτου τὸ Vate di guai! τοῦ δευτέρου, δι' ὧν ἀμφότεροι μετέφρασαν τὸ «Μάντι κακῶν;» γ'. οἱ ἄριστοι τῶν ῥυθμῶν — τὸ μέγα κεφάλαιον, δι'

οὗ ὁ ἀηδέστατος πεζὸς λόγος (α) ei intanto ingannato beve suchi amari, e riceve vita dal suo inganno, καταχηλεῖ μέχρις ἐκστάσεως τὴν ἀκοὴν διὰ τοῦ διστίχου

suchi amari ingannato intanto ei beve
e dall'inganno suo vita riceve—

καὶ τέλος τὸ ἐξοχώτατον πάντων — ὁ Λόγος — ἐν ᾧ, φέρ' εἰπεῖν, τὸ χρυσοῦν ἔπος τοῦ Dante πρὸς περιγραφὴν τῆς Ἠοῦς Dolce color d'orïental zaffiro, τρεπόμενον εἰς τὸ ταυτόσημον d'orïental zaffiro color dolce, τηρεῖ μὲν ἀκριβῶς καὶ τὰς αὐτὰς λέξεις καὶ τὸν αὐτὸν τοῦ πρώτου ῥυθμόν, ἀλλ' οὐχ' ἧττον κινεῖ τὸν γέλωτα, καθότι, ὡς ἔχει τὸ κείμενον, οὐδὲν χαριέστερον συμπλήρωμα τοῦ dolce color τοῦ ἑπομένου d'orïental zaffiro, διὰ δὲ τῆς γενομένης τροπῆς, τὸ color dolce ἐστὶν ὅλως ἄλογον, ἤδη τῆς ἰδέας ταύτης ἐνυπαρχούσης εἰς τὸ ἡγούμενον d'orïental zaffiro κ.τ.λ.

Εὐλόγως οὖν δυνάμεθα νὰ πρεσβεύωμεν τὴν ἀρχὴν ὅτι, δοθείσης τῆς ἰδέας, ἡ *ἐκλογὴ* καὶ ἡ *πλοκὴ* τῶν λέξεων ἀποτελεῖ τὸ καλὸν ὕφος (lo bello stile), ὃ διέκρινεν ἐξόχως τὸν Σολομόν. Ἀλλ' ἐν ᾧ τὸ ζήτημα τῆς γλώσσης ἦν ἐξ ἀρχῆς αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἁπλούστατον, τοῦ μὲν Σολομοῦ θέλοντος τὰς ζώσας καταλήξεις — (ὁ πατέρας, τοῦ πατέρα, τὸν πατέρα, ὦ πατέρα) — τοῦ δὲ Κοραῆ τὰς ἀρχαίας — (ὁ πατήρ, τοῦ πατρός, τῷ πατρί, τὸν πατέρα, ὦ πάτερ) — οἱ σήμερον προτιμῶντες τὰς ζώσας, καὶ διὰ παντοίων μέσων ὑπερμαχοῦντες αὐτῶν, καὶ βαναύσως καταφερόμενοι κατὰ παντὸς ἐναντίου, περιέπλεξαν, καὶ κατεστρέβλωσαν, καὶ μετεμόρφωσαν τοσοῦτον τὸ ζήτημα, ὥστε κυριολεξεὶ διστάζει τις νὰ ἐννοήσῃ τί θέλουσιν — οὔτε δύναται νὰ τοὺς πείσῃ ὅτι τὸ Καλὸν ἐπιτυγχάνεται μὲν δι' ἀμφοτέρων τῶν γλωσσῶν, τῆς τε ζώσης τῆς τε καθαρευούσης—ἀλλ' οὐδὲν αὐτοῦ *δυσεπιτευκτότερον*, καθὸ ἀπαιτοῦν ὑψίστας δυνάμεις — ὅθεν ὀρθῶς ὁ Πίνδαρος ἔλεγεν «Τοῦτο γὰρ ἀθάνατον φωνᾶεν ἕρπει, εἴ τις εὖ εἴποι τι» — ὁ δὲ Schiller ἐκήρυττε μετὰ τῆς μεγίστης ἐμφάσεως ὅτι ὁ Καλλιτέχνης ἐστὶν ὁ πράγματι *κατ' ἐξοχὴν* ἄνθρωπος — οἱ δὲ οὐδὲν ἕτερον ἀκούοντες παρ' αὐτῶν ἢ τὰς ἀτελευτήτους θεωρίας των ὑπὲρ τῆς ζώσης φωνῆς, δικαίως δύνανται ν' ἀντείπωσιν αὐτοῖς «ἔργα, Κύριοι, ἔργα! ἔστω καὶ δι' ἁπλῶν μεταφράσεων, ἀλλὰ πάντοτε . . . προτύπων Καλοῦ — καὶ τότε εὐκόλως πείθετε καὶ ἄλλους νὰ παραδέχωνται τὰς ἀρχὰς ὑμῶν περὶ τοῦ ζητήματος».

Δυστυχῶς ὅμως ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ αἱ δυνάμεις τοῦ Σολομοῦ εἰσι σπανιώταται — οἱ δὲ πολλοί. . . . ἐνδέχεται μὲν νὰ συλλαμβάνωσι τὸ Ἀληθὲς — ἐνδέχεται νὰ ἐργάζωνται τὸ Ἀγαθὸν — ἀλλὰ μὴ αἰσθανόμενοι συγχρόνως καὶ τὸ Καλόν, δύνανται κάλλιστα νὰ παραβληθῶσι τοῖς ἐκ γενετῆς ἀμοίροις ὁράσεως, οἵτινες τέρπονται μὲν δεχόμενοι τὸ θάλπος τοῦ Ἡλίου, ἀλλὰ φεῦ! *δὲν βλέπουσι καὶ τὸ Φῶς* !

(α) Ἐν τῷ τετραστίχῳ τοῦ Τάσσου

Così all'egro fanciul porgiamo aspersi
di soave licor gli orli del vaso.
Suchi amari ingannato intanto ei beve,
e dall'inganno suo vita riceve.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΝ

Ὅτε ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐδημοσίευσε τὸ ἀπὸ 21 Δεκεμβρίου 1892 «**Σχέδιον νόμου περὶ τῶν ἑδρῶν καὶ τῶν μαθημάτων τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου**», ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία ἐξελέξατο πρὸς μελέτην αὐτοῦ ἐπιτροπείαν, συγκειμένην ἐκ τοῦ ἀντιπροέδρου κ. **Ἰωάννου Ν. Χατζιδάκη**, τοῦ γραμματέως κ. **Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου**, τῶν συμβούλων κ. **Σπυρίδωνος Βάση, Ῥήγα Νικολαΐδου, Π. Καββαδίου** καὶ τοῦ ἐπιμελητοῦ τοῦ περιοδικοῦ κ. **Γεωργίου Ν. Χατζιδάκη.**

Ἡ ἐπιτροπεία τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μελέτης αὐτῆς ἐν τῷ ἑπομένῳ ὑπομνήματι διατυπώσασα διεβίβασεν αὐτὸ διὰ τοῦ προεδρείου τῆς Ἑταιρείας πρός τε τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως κ. **Χαρίλαον Τρικούπην** καὶ τὸν Ὑπουργὸν τῆς Παιδείας κ. **Κ. Κωσσονάκον.**

Κύριε πρόεδρε,

Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία μετὰ χαρᾶς ὁρῶσα τὴν σεβαστὴν Κυβέρνησιν ὑπὲρ διακοσμήσεως τῶν τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν πανεπιστημίου πραγμάτων μεριμνῶσαν προὐθυμήθη νὰ ὑποβοηθήσῃ πως τὸ καθ' ἑαυτὴν τὰς εὐγενεῖς ταύτας φροντίδας ὑποβάλλουσα μετὰ σεβασμοῦ τὰς ἑξῆς αὐτῆς σκέψεις, ἃς ὑπολαμβάνει λυσιτελεῖς πρὸς τὴν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς παρ' ἡμῖν ἐπιστήμης ἐπιδιωκομένην διαρρύθμισιν τοῦ μόνου ἐν τοῖς Ἕλλησι φυτωρίου τῆς ἐπιστήμης.

Α'. Περὶ τοῦ ὁρισμοῦ τῶν ἑδρῶν.

Ὁ τῶν ἑδρῶν ὁρισμὸς εἶνε κατὰ τὴν γνώμην τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας ἀσύμφορος πρὸς τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἐπιστήμης ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ.

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ὀφεῖλον κατὰ τὴν κρατοῦσαν παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσιν ἀναλογίαν πλείω τοῦ ἑνὸς νὰ διατηρῇ πανεπιστήμια ἓν καὶ μόνον κέκτηται τῶν ἐπιστημῶν ἄσυλον. Ἐὰν δὲ καὶ τούτου κλεισθῶσιν αἱ θύραι τοῖς ὑπὸ θείας τινὸς ὁρμῆς καὶ μανίας πρὸς τὴν ἐπιστήμην φερομένοις Ἕλλησι καὶ μηδεμία ὑπολειφθῇ αὐτοῖς ἐλπὶς ὑποφώσκουσα, ὅτι ἀγωνισάμενοι καὶ ταλαιπωρηθέντες θὰ λάβωσι γέρας τὴν ἀπὸ τῆς πανεπιστημιακῆς ἕδρας θεραπείαν καὶ αὔξησιν τῆς ἑαυτῶν ἐπιστήμης, εἰ μὴ ἀδύνατον, ἀλλὰ πάντως δυσχερέστατον θὰ καταστῇ τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει νὰ καταλάβῃ ἐν ταῖς ἐπιστήμαις τὴν ἐκ τῆς ἱστορίας ὑποδεδειγμένην αὐτῷ θέσιν, νῦν μάλιστα, ὅτε σοφὰ καὶ κραταιὰ ἔθνη ἀνταγωνίζονται περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ὑπεροχῆς οὐ μόνον διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων τρόπων ὑποβοηθοῦντα καὶ φιλοστόργως θεραπεύοντα ὅπου ἂν ἀναφανῇ ὁρμή τις καὶ ἰδιάζουσα κλίσις πρὸς τὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ καὶ διὰ τεχνητῶν ἠθικῶν τε καὶ ὑλικῶν κέντρων φιλοτιμούμενα νὰ διεγείρωσι τοιαύτας εὐγενεῖς ἐφέσεις καὶ νὰ ἐπιρριπίζωσιν αὐτὰς διὰ παροχῶν ἀφθόνων καὶ ἄλλων ἐπάθλων.

Σκοπὸς τῶν πανεπιστημίων εἶνε βεβαίως ἡ θεραπεία τῆς ἐπιστήμης, ἡ θήρα τῆς ἀληθείας. Ἐναντίον δὲ τοῦ ἑαυτοῦ σκοποῦ θὰ ἐργάζηται τὸ ἡμέτερον πανεπιστήμιον, ἂν καταδικασθῇ διὰ τοῦ καθορισμοῦ τῶν ἑδρῶν νὰ ἀποκρούῃ τοὺς ἄνδρας, τοὺς ἀσφαλῆ τεκμήρια παρασχόντας, ὅτι θὰ προβιβάσωσι τὴν ἐπιστήμην καὶ θὰ συντελέσωσιν οὕτως εἰς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Τί ἄλλο εὐκταιότερον τῷ ἡμετέρῳ πανεπιστημίῳ ἢ τὸ νὰ εὐτυχήσῃ νὰ ἔχῃ τοῦ αὐτοῦ κλάδου δύο καὶ τρεῖς ἀρίστους ἐπιστήμονας; Τί δὲ σημαίνει ἡ πρὸς μισθοδοσίαν αὐτῶν μικρὰ χρηματικὴ δαπάνη πρὸς τὰ ἐπιστημονικὰ καὶ πρακτικὰ ὠφελήματα, ἃ θὰ δρέπηται τὸ ἔθνος ἐκ τῆς παρ' ἡμῖν εὐδοκιμήσεως κλάδων τινῶν τῆς ἐπιστήμης; Μὴ τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ἀθανασίαν δὲν ὀφείλει τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἐπιστήμης αὐτοῦ;

Ὅταν ὑπάρχωσι πολλοὶ διδάσκαλοι τοῦ αὐτοῦ κλάδου, πρῶτον μὲν αὐξάνονται τῆς ἐπιστήμης οἱ θεράποντες, εἶτα δὲ γεννᾶται καὶ ἡ πάντων τῶν καλῶν μήτηρ ἅμιλλα. Εἶνε δὲ ἀνάγκη ἀπαραίτητος νὰ παρέχῃ τὸ ἡμέτερον πανεπιστήμιον καταφυγὴν παντὶ τῷ ἐφιεμένῳ νὰ ἐργασθῇ ἐπιστημονικῶς καὶ νὰ διακριθῇ· διότι ἐν ᾧ παρὰ τοῖς λοιποῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς πλὴν τῶν πολλῶν πανεπιστημίων ὑπάρ-

χουσι καὶ ἄλλα ἱδρύματα ἐπιστημονικά, παρέχοντα τῷ ἐπιστήμονι τὸ «πᾶ στῶ» πρὸς ἐπιστημονικὴν ἐνέργειαν, ἐν Ἑλλάδι οὐδαμοῦ ἐκτὸς τοῦ πανεπιστημίου εὑρίσκει ὁ ἐπιστήμων στάδιον ἐπιστημονικῆς δράσεως καὶ ἀναπτύξεως.

Ἔπειτα, ἐὰν ἀναφανῇ τις ἱκανώτατος ἀνὴρ περί τινα νέον τῆς ἐπιστήμης κλάδον, θὰ ἀποκλεισθῇ οὗτος τοῦ πανεπιστημίου ἐπὶ βλάβῃ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης, ὡρισμένων οὐσῶν τῶν ἑδρῶν.

Οὐχὶ ἄρα ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιστημόνων πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑδρῶν, ἀλλὰ τἀνάπαλιν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑδρῶν ὀφείλει νὰ κανονίζηται πρὸς τὸν τῶν ἐπιστημόνων.

Νέα δὲ ἕδρα δὲν πρέπει νὰ δημιουργῆται πρὶν ἀναφανῇ ὁ ἄξιος νὰ τιμήσῃ αὐτὴν εἰδικὸς ἀνήρ· διότι ἄλλως θὰ πρόκειται αὐτη ἕρμαιον τῷ τυχόντι φιλοδόξῳ ἢ θεσιθήρᾳ καὶ οὐχὶ γέρας τῷ ἱκανῷ νὰ προαγάγῃ τὸν κλάδον, δι' ὃν ἱδρύθη.

Τὴν δὲ κρίσιν περί τε τῆς ἁρμοδιότητος τοῦ μέλλοντος νὰ καταλάβῃ τὴν νέαν ἕδραν καὶ τῆς ἀνάγκης ἱδρύσεως τοιαύτης πρέπει νὰ ἔχῃ ἡ σχολή, ἧς ἡ ἀπόφασις περὶ συστάσεως νέας ἕδρας τότε μόνον πρέπει νὰ ἔχῃ κῦρος, ὅταν λαμβάνηται διὰ τῆς συμφωνίας τῶν $^2/_3$ τῶν μελῶν αὐτῆς.

Ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν καθηγητῶν ὀφείλει νὰ στηρίζηται ἡ σχολὴ μόνον ἐπὶ τῶν πρωτοτύπων ἐπιστημονικῶν πραγματειῶν τῶν ὑποψηφίων, τὴν δὲ ψῆφον νὰ ἐπιφέρωσι τῶν καθηγητῶν ἕκαστος φανερὰν καὶ ἠτιολογημένην.

Διὰ ταῦτα ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία νομίζει ὅτι, ἐὰν ἡ Κυβέρνησις κρίνῃ ἀναγκαῖον νὰ ἐπιψηφισθῇ τὸ ὑποβληθὲν εἰς τὴν Βουλὴν νομοσχέδιον, πρέπει ἀντὶ τοῦ ὀγδόου ἄρθρου νὰ τεθῇ τὸ ἑξῆς·

«Πλὴν τῶν ἐν τῷ νόμῳ τούτῳ ὁριζομένων ἑδρῶν ἐπιτρέπεται ἡ ἵδρυσις καὶ ἑτέρων διὰ Βασιλικοῦ διατάγματος, ἐὰν ἡ οἰκεία σχολὴ προτείνῃ τὴν ἵδρυσιν τῆς νέας ἕδρας διὰ πλειονοψηφίας, ἐκ τῶν δύο τρίτων τοὐλάχιστον τῶν μελῶν αὐτῆς ἀποτελουμένης».

Β΄. Περὶ τοῦ ὁρισμοῦ τῶν ὡρῶν τῆς διδασκαλίας.

Καὶ τὸν ὁρισμὸν τῶν ὡρῶν τῆς διδασκαλίας ὑπολαμβάνει ἀλυσιτελῆ ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία· διότι καταβιβάζει τὸν καθηγητὴν

εἰς τὴν τάξιν τῶν χειροναχτῶν, ὧν ἡ ἐνέργεια καθ' ὥραν μισθοῦται, καὶ διότι ἀφορμᾶται ἀπὸ τῆς ἐξευτελιστικῆς προϋποθέσεως, ὅτι ὁ λειτουργὸς τῆς ἐπιστήμης οὐδένα μὲν τρέφων πρὸς τὴν ἐπιστήμην αὐτοῦ ἔρωτα, οὐδένα δὲ πόθον πρὸς τὴν δι' αὐτῆς αὔξησιν ἑαυτοῦ, οὐδεμίαν δ' ἔχων συνείδησιν τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ ἀποστολῆς χρῄζει αὐστηροῦ φύλακος καὶ ἐπιτηρητοῦ τοῦ νόμου πρὸς τὴν εὐσυνείδητον τοῦ ἑαυτοῦ καθήκοντος ἐκπλήρωσιν. Τοιούτοις ψευδολειτουργοῖς τῆς ἐπιστήμης ὀφείλει τὸ πανεπιστήμιον νὰ κλείῃ στερρότατα τὰς ἑαυτοῦ πύλας. Ὁ ἀληθὴς τῆς ἐπιστήμης ἱερομύστης δὲν χρῄζει κέντρου, ἀλλὰ χαλινοῦ. Νόμος εἶνε αὐτὸς ἑαυτοῦ καὶ οὐδένα δέχεται περιορισμὸν τῆς πρὸς τὴν ἡδίστην ἐνέργειαν ὁρμῆς αὐτοῦ.

Πλὴν δὲ τούτων οὐδὲν πρακτικὸν ἀποτέλεσμα δύναται νὰ ἔχῃ ὁ καθορισμὸς τῶν ὡρῶν τῆς διδασκαλίας, διότι ὁ καθηγητὴς ἀπὸ τῆς αὐτῆς παρασκευῆς δύναται νὰ διδάσκῃ καὶ τρὶς καὶ ἑξάκις τῆς ἑβδομάδος, ἀρκεῖ μόνον νὰ καταστήσῃ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ὑδαρεστέραν. Ἡ ἐκλογὴ ἀνδρῶν ἱκανῶν καθίστησιν ὅλως περιττὸν τὸν ἄλλως ἄχρηστον καὶ ἐξευτελιστικὸν τοῦτον ὁρισμόν.

Γ'. Περὶ τοῦ ὁρισμοῦ τῶν μαθημάτων κατὰ καθέδρας.

Καὶ τὸν λίαν ἀκριβῆ καθορισμὸν τῶν μαθημάτων κατὰ καθέδρας, καθ' ὃν δὲν ἐπιτρέπεται τῷ καθηγητῇ ἐπιστήμης τινὸς νὰ διδάξῃ πλὴν τοῦ κυρίου αὐτοῦ μαθήματος καὶ ἄλλο τι συγγενές, ἢ τὸ ἕτερον μέρος τοῦ αὐτοῦ ὅλου, ὡς π. χ. ὁρίζεται ἐν τῷ νομοσχεδίῳ περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῶν μαθηματικῶν, θεωρεῖ ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία λίαν ἐπιβλαβῆ τῇ ἐπιστήμῃ. Διότι, ἐὰν ἀκριβῶς ὁρισθῶσι τὰ μαθήματα ἑκάστης ἕδρας, πρῶτον μὲν ὅσα μαθήματα δὲν μνημονεύονται ἐν τῷ νόμῳ θὰ μένωσιν ἀδίδακτα. Τοιαῦτα λόγου χάριν εἶνε

τῆς μὲν θεολογίας

α') ἡ χριστιανικὴ ἀρχαιολογία,
β') ἡ γραμματικὴ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Κ. Δ.,
γ') ἡ κριτικὴ καὶ ἑρμηνευτικὴ τῶν ἁγίων Γραφῶν,
δ') ἡ βιβλικὴ θεολογία,

ε') ἡ βιβλικὴ ἱστορία, ἤτοι ἡ ἱστορία τοῦ λαοῦ Ἰσραήλ, ὁ βίος τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἡ ἱστορία τῶν Ἀποστόλων·

τῆς δὲ ἀρχαιολογίας

α') ἡ ἱστορία τῆς Ἀσιατικῆς καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς τέχνης,
β') ἡ ἑρμηνεία τῶν πηγῶν·

τῆς δὲ ἰατρικῆς

α') ἡ ἐμβρυολογία,
β') ἡ συγκριτικὴ ἀνατομική,
γ') ἡ γενικὴ παθολογία,
δ') ἡ γενικὴ καὶ εἰδικὴ χειρουργική·

τῆς δὲ νομικῆς

τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον.

Ἔπειτα δέ, ὅταν κενωθῇ δι' οἱονδήποτε λόγον ἕδρα τις, τὸ μάθημα αὐτῆς θὰ μένῃ ἀδίδακτον, μὴ ὑπάρχοντος ἀνδρὸς παρεσκευασμένου, ὅπως ἀναπληρώσῃ ὡς τάχιστα τὴν ἔλλειψιν. Καὶ ἐν τῇ σοφῇ δὲ Γερμανίᾳ δὲν γίνεται αὐστηρὸς τῶν μαθημάτων καθορισμός.

Ἀνάγκη ἄρα νὰ ὑπάρχῃ ἐλευθερία τις περὶ τὴν διδασκαλίαν καὶ ἄλλων συγγενῶν μαθημάτων πλὴν τοῦ κυρίου καὶ ἔτι πολλῷ μᾶλλον τῶν μερῶν τοῦ αὐτοῦ μαθήματος· διότι οὕτω τηρεῖται ἡ ἀπαραίτητος ἐπιστημονικὴ ἑνότης, γεννᾶται δὲ καὶ ἅμιλλα τῶν ἐπιστημόνων.

Δ'. Περὶ ἐξετάσεων καὶ ἐξετάστρων.

Ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία φρονεῖ ὅτι πρὸς καταρτισμὸν ἐπιστημόνων ἀξίων λόγου ὀφείλει τὸ ἐθνικὸν πανεπιστήμιον νὰ δέχηται μόνον τὰς ἀρίστας φύσεις καὶ τοὺς ὡς οἷόν τε τελείως προτετελεσμένους πρὸς ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν· παραλαμβάνον δὲ τούτους ν' ἀποδίδῃ

τῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ Ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ ὡς οἷόν τε ἄριστα συγκεκροτημένους.

Καὶ τὸ μὲν πρῶτον νομίζει ὅτι κατορθοῦται δι' ἐκλογῆς κατὰ τὴν εἰσαγωγήν, τὸ δὲ δεύτερον δι' ἀρτίας καὶ συστηματικῆς διδασκαλίας καὶ δι' αὐστηρῶν δοκιμασιῶν.

Φρονεῖ λοιπὸν ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία ὅτι εἶνε ἀνάγκη, ἵνα οἱ ἐπιστημονικῆς παιδεύσεως ἐφιέμενοι ὑποβάλλωνται εἰς εἰσιτηρίους ἐξετάσεις καὶ ἐγγράφωνται εἰς τοὺς φοιτητὰς τοῦ πανεπιστημίου μόνοι οἱ ἐν αὐταῖς εὐδοκιμοῦντες.

Εἶνε δὲ καὶ ὅλως ἄτοπον τοὺς μὲν πρὸς πρακτικὰς τέχνας ὁρμωμένους νὰ ὑποβάλλωμεν εἰς αὐστηρὰν δοκιμασίαν πρὸ τῆς εἰς τὸ πολυτεχνεῖον ἢ τὴν στρατιωτικὴν τῶν εὐελπίδων σχολὴν κατατάξεως αὐτῶν, ὅπως ἀσφαλισθῶμεν περί τε τῆς εὐφυίας πρὸς τὸ ἔργον καὶ τῆς προσηκούσης παρασκευῆς αὐτῶν, τοῖς δὲ πρὸς τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας ἀποδυομένοις νὰ ἀναπεταννύωμεν εὐρείας τὰς τοῦ πανεπιστημίου πύλας, ὅπως εἰσορμῶσιν εἰς αὐτὸ ἀνεξετάστως καὶ οἱ μὴ πρὸς ἐπιστήμην πεφυκότες ἢ μὴ τυγχάνοντες ἐπαρκοῦς προπαιδείας, ὡς εἰ τῆς ἀληθείας ἡ ζήτησις ἦτο τὸ εὐχερέστατον τῶν ἔργων καὶ παντὸς ἴδιον. Καὶ ταῦτα, ἐν ᾧ ἐκεῖ μὲν ἡ βλάβη ὑλικὴ μόνον, ἐνταῦθα δὲ περί τε τὴν ζωὴν καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ἔθνους. Οἱ ἀφυεῖς καὶ ἀπαράσκευοι εὐχερῶς εἰς τὸ πανεπιστήμιον εἰσπηδῶντες ἐξέρχονται ἀτελέστατα συγκεκροτημένοι· καταλαμβάνοντες δ' ἔπειτα τὰς δημοσίας θέσεις καὶ ὄντες ὅλως ἀνίκανοι νὰ ἐπιτελέσωσί τι γενναῖον οὐ μόνον καταλυμαίνονται τὴν ψυχὴν τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀδρανείας αὐτῶν διαβάλλουσι καὶ τὸν διανοητικὸν αὐτοῦ βίον ὡς ἄγονον καὶ ἄψυχον. Διὰ δὲ τῶν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων οὐ μόνον θὰ ἐκφύγωμεν τὸν κίνδυνον τοῦτον καὶ θὰ συντελέσωμεν, ἵνα ἐκφανῇ λαμπρῶς ἡ ἐνοικοῦσα ἐν τῷ ἔθνει ζωή, ἐκλεγομένων τῶν ἐχόντων αὐτὴν ζωηροτάτην καὶ δραστηριωτάτην, ἀλλὰ θὰ ἐξυψώσωμεν καὶ τὰ γυμνάσια· διότι ἕκαστον τούτων ἔχον πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι θὰ ὑποβληθῇ εἰς ἔλεγχον ἡ παραγωγὴ αὐτοῦ φόβῳ ἀποτυχίας καὶ δυσφημίας θὰ βελτιοῖ αὐτήν, θὰ γεννηθῇ δ' ἐν αὐτοῖς καὶ ἅμιλλα περὶ τὸν ὡς οἷόν τε τελειότερον καταρτισμὸν τῶν ἐξ αὐτῶν ἀπολυομένων. Διὰ τοῦ μέτρου τούτ ι αἴρεται καὶ ἡ βλάβη, ἡ ἐκ τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν τοῦ ἐξωτερικοὶ γυμνασίων, ἅπερ πρὸ τῆς ἀναγνωρίσεως τελειότερον κατηρτισμένο ς

ἀπέστελλον μαθητάς, τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύει τὴν χρησιμότητα τῶν προτεινομένων εἰσιτηρίων ἐξετάσεων.

Οἱ δὲ εἰσιτήριον ἐξέτασιν ἐξεταζόμενοι ὀφείλουσι νὰ δοκιμάζωνται ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς, Λατινικοῖς, μαθηματικοῖς, ἔν τινι τῶν ὑπολοίπων μαθημάτων διὰ κλήρου ὁριζομένῳ, ἐν μιᾷ τῶν νεωτέρων ἐπιστημονικῶν γλωσσῶν καὶ ἐν γραπτῇ τινι ἱστορικῇ ἐκθέσει.

Ἀρτιωτέρα δὲ θ' ἀποβαίνῃ ἡ πανεπιστημιακὴ τῶν νέων μόρφωσις, ἐὰν αἱ τῶν γενικῶν καλουμένων μαθημάτων ἐξετάσεις καὶ αἱ διδακτορικαὶ μεταρρυθμισθῶσιν ἐπὶ τὸ σκοπιμώτερον.

Αἱ ἐξετάσεις αἵ τε γενικαὶ καὶ αἱ διδακτορικαὶ ὀφείλουσι νὰ γίνωνται συνεδριαζούσης ἁπάσης τῆς σχολῆς ἢ τμήματος.

Τὰ ἐξέταστρα ὑπολαμβάνει ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία ὅτι ταπεινοῦσι τὸ ἀξίωμα τοῦ καθηγητοῦ, ὅπερ πρέπει νὰ εἶνε καὶ νὰ δεικνύηται τοῖς νεαροῖς ἐπιστήμοσιν ἀνώτερον ταπεινῶν ὑλικῶν συμφερόντων. Ὅθεν προτείνει τὴν κατάργησιν αὐτῶν. Ἐὰν δὲ νομίζῃ ἡ Κυβέρνησις ὅτι ἀδικοῦνται οἱ καθηγηταὶ διὰ τῆς ἀποκοπῆς αὐτῶν, ἂς προσθέσῃ εἰς τὸν μισθὸν τῶν καθηγητῶν ἑκάστης σχολῆς ποσὸν ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐν τῇ σχολῇ ἐξεταστικὴν ἐργασίαν.

Ε'. Μερικαὶ παρατηρήσεις εἰς τὸ νομοσχέδιον.

Καὶ ταῦτα μὲν καθολικώτερον· περὶ δὲ τῶν καθ' ἕκαστα τοῦ νομοσχεδίου ἀρκεῖται ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία νὰ ὑπομνήσῃ, ὅτι δὲν εὑρίσκει ἐν αὐτῷ οὔτε τὴν προσήκουσαν πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ πανεπιστημίου διαρρύθμισιν οὔτε τὴν πρὸς τὴν ἀξίαν καὶ εὐρύτητα ἑκάστου μαθήματος δικαιοσύνην καὶ συμμετρίαν οὔτε ἐπιστημονικὴν τῶν μαθημάτων ταξινόμησιν.

Α') Αἱ Ἑλληνικαὶ ἀρχαιότητες συνδέονται μὲν ἀναρμόστως μετὰ τῆς μυθολογίας, ἀποσπῶνται δὲ ἀπὸ τῆς ἐπιγραφικῆς, μεθ' ἧς ἀρρήκτως συνδέονται.

Β') Ἡ ἀρχαιολογία μετονομάζεται ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης καὶ αἱ πολιτικαὶ ἀρχαιότητες ἀρχαιολογία. Οὕτω δὲ ἀποκλείεται τοῦ πανεπιστημίου α'); ἡ ἱστορία τῆς Ἀσιατικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς τέχνης καὶ β') ἡ ἑρμηνεία τῶν πηγῶν.

Γ') Ἐν ᾧ ἱδρύεται ἕδρα πολιτικῆς καὶ ἱστορικῆς γεωγραφίας,

παραλείπεται ἡ ἕδρα τῆς πολλῷ ἀναγκαιοτέρας φυσικῆς γεωγραφίας, ἣν καὶ ἡ φιλοσοφικὴ σχολὴ παρεδέξατο πέρυσιν ὡς ἀναγκαιοτάτην.

Δ') Τὸ κύριον ἔργον νομοθετεῖται (ἄρθρον 4, 15) ὡς πάρεργον καὶ τὸ πάρεργον ὡς κύριον. Καθηγηταὶ τῆς φιλολογίας ὁρίζονται κατὰ παράδοξον ὅλως τρόπον οὐχὶ οἱ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἑρμηνευταί, ἀλλ' οἱ τῶν βοηθητικῶν τῆς ἑρμηνείας μαθημάτων, ἅπερ ἐκ τῆς ἑρμηνείας ἐμορφώθησαν καὶ κατὰ ταύτην ἑκάστοτε μεταβάλλονται.

Ὁ ὁρισμὸς οὗτος ἰσοδυναμεῖ πρὸς διωγμὸν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ πανεπιστημίου· διότι, ὅταν μὴ ὑπάρχωσιν ἴδιαι τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἕδραι, ἥτις εἶνε κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν οἱ Ἕλληνες ποιηταὶ καὶ λογογράφοι, ἀλλ' ἡ τούτων ἑρμηνεία ἀνατιθῆται ἑκάστοτε ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας ὥς τι πάρεργον, οὐ μόνον δὲν δύναται νὰ εὐδοκιμήσῃ ἡ σπουδὴ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ ἐξευτελίζεται, ὅπερ πολλῷ τῆς καταργήσεως χεῖρον.

Ε') Ἡ πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα δυσμένεια τοῦ νομοσχεδίου ἐκδηλοῦται πολλῷ σφοδροτέρα ἔτι ἐν τῇ διατάξει, καθ' ἣν ἀπονέμεται μείζων σημασία ἑνὶ μαθήματι ἢ τῷ ὅλῳ κλάδῳ. Τῇ μὲν πολιτικῇ δῆλον ὅτι ἱστορίᾳ ὁρίζονται τέσσαρες ἕδραι, τῇ δ' Ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ, τῇ πηγῇ οὐ μόνον τῆς πολιτικῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ πάσης ἱστορικῆς ἐπιστήμης, τρεῖς μόναι· καὶ αὗται οὐχὶ ἀρτίως κατηρτισμέναι.

Ἡ δυσμένεια αὕτη λαμβάνει σαφῶς ἐχθρικὸν χαρακτῆρα, ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι, ἐν ᾧ πρὸς τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας δεικνύει τὸ νομοσχέδιον ὑπερβολικὴν ἐλευθεριότητα, τὴν φιλολογίαν, ἧς τὸ ἔθνος ἐν στοιχειωδεστέραις αὐτοῦ περιστάσεσιν ἵδρυσε πέντε ἕδρας, ἀφαιρεῖ τὰς δύο, ὡς εἰ ἐβλάφθη τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἐν τῷ πανεπιστημίῳ θεραπείας τῆς ἐνδόξου αὐτοῦ γραμματείας, ἣν ξένοι λαοὶ θεμέλιον τῆς ἑαυτῶν ἐπιστημονικῆς μορφώσεως ὑποβάλλουσι, καὶ ὡς ἐὰν μὴ ἔχῃ τοῦ λοιποῦ ἀνάγκην αὐτῆς παντὸς ἑτέρου ἔθνους μᾶλλον τὸ Ἑλληνικὸν διά τε θεωρητικοὺς καὶ πρακτικοὺς λόγους.

Οἱ ἀντιφατικοὶ οὗτοι ὁρισμοὶ δὲν ἀπέρρευσαν βεβαίως οὔτε ἀπὸ λόγων οἰκονομίας οὔτε ἐκ πόθου πρὸς βελτίωσιν τῆς καθ' ἡμᾶς ἐπιστήμης. Ἴσως ὁ πόλεμος οὗτος κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εἶνε ἀπήχησις τῆς ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἀναφανείσης τάσεως πρὸς περιορισμὸν

τῆς ἐν τοῖς γυμνασίοις σπουδῆς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἀπαιτοῦσι τοῦτο, ἵνα ἐνισχύσωσι τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν φιλολογίαν, ἡμεῖς δὲ περιορίζοντες τὴν σπουδὴν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν φιλολογίας τίνα ἐθνικὸν ἢ ἐπιστημονικὸν σκοπὸν ἐκπληροῦμεν; Δὲν καταφωρώμεθα μᾶλλον ὅτι οὐδὲ τὰς τῶν ἄλλων γνώμας δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν ὑπὲρ ὑμῶν αὐτῶν;

Καὶ ὅμως ἐν τῇ ἐκμαθήσει τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐδύνατο καὶ ὤφειλε νὰ καταστῇ παντὸς τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου κέντρον ἡ τοῦ Ἑλληνικοῦ πανεπιστημίου φιλοσοφικὴ σχολή, καὶ ἀντί, ὡς μὴ ὤφελε, νὰ πέμπῃ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος τὰ τέκνα αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑσπερίαν καὶ νὰ ἐξαντλῆται οἰκονομικῶς, φυσικώτερον εἶνε καὶ δικαιότερον νὰ ἔρχωνται εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ ἀλλόγλωσσοι, ἵνα διδάσκωνται τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν γλῶσσαν τοῦ εὐαγγελίου ἐν τῷ Ἑλληνικῷ πανεπιστημίῳ.

Εἶνε δὲ λίαν λυπηρὸν ὅτι, ἐν ᾧ ἡ φιλοσοφικὴ σχολὴ τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν πανεπιστημίου εὐκόλως ἐδύνατο νὰ ὑψωθῇ εἰς κοινὸν τῶν ἐθνῶν διδασκαλεῖον, ἂν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐδείκνυε περὶ αὐτὴν φιλοτιμίαν, διατελεῖ νῦν ἐν τοιαύτῃ καταστάσει, ὥστε οἱ τρόφιμοι αὐτῆς δὲν θεωροῦνται ἐπαρκῶς κατηρτισμένοι, ἐὰν μὴ παραλάβωσι τὸ πάτριον αὐτῶν φῶς ἀπὸ ἑστιῶν ξένων.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20ῇ Ἰανουαρίου 1893.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
Κ. Σ. ΚΟΝΤΟΣ

Ὁ Γραμματεὺς
ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΡΩΜΑΪΚΑ

Ι'

Οἱ οἰωνισμοὶ ἦσαν, ὡς γνωστόν, ἐν Ῥώμῃ διττοί, οἱ δι' ὧν ἐπεζητοῦντο σημεῖα δηλωτικὰ τῆς τῶν θεῶν συγκαταθέσεως πρός τινα τῶν ἀνθρώπων πρᾶξιν, τὰ καλούμενα auspicia impetrita, ἅπερ Ἑλληνιστὶ μεθερμηνευόμενα εἰσὶ *προτρεπτικὰ* ἢ *εὐκταῖα*, καὶ οἱ δι' ὧν αὐθόρμητοι οἱ θεοὶ ἀπέτρεπον τοὺς ἀνθρώπους πράξεως μελετωμένης ἢ καὶ ἤδη ἀρξαμένης διά τινων σημείων, ἅπερ ἐκαλοῦντο auspicia oblata, Ἑλληνιστὶ δὲ δύνανται νὰ κληθῶσιν *οἰωνοὶ ἀποτρεπτικοὶ* ἢ *ἀπευκταῖοι*. Τὰ auspicia impetrita εἶναι πάλιν τριττά, τ. ἔ. τὰ ex cælo αἱ διοσημίαι, τὰ ex avibus οἱ κυρίως οἰωνισμοὶ καὶ τὰ ex tripudio τὰ ἀπὸ τῶν ἱερῶν ὀρνιθίων.

Τῶν τριῶν τούτων εἰδῶν τῶν προτρεπτικῶν οἰωνισμῶν τὰ δύο πρότερα εἰσὶ τὰ παλαιότερα καὶ μέχρι τινὸς μόνα εὔχρηστα, τὸ μὲν πρὸς πάντας τοὺς ἐν τῇ πόλει δημοσίους χρηματισμοὺς πλὴν τῶν ἐκκλησιῶν χρήσιμον, τὸ δὲ πρός τε τὰς ἐκκλησίας καὶ πρὸς πάσας τὰς πολεμικὰς πράξεις. Ἐπειδὴ ἡ ἐπιτυχία τῶν τοιούτων οἰωνισμῶν ἐξήρτητο ἐκ θαύματος, τὰ δὲ θαύματα ἵνα ἐπιτελεσθῶσι χρῄζουσι πίστεως, εἶναι φανερὸν ὅτι ἐν μὲν τοῖς παλαιοτέροις χρόνοις, ὅτε ἡ πίστις τῶν ἀνθρώπων ἦτο θερμὴ καὶ ἀκμαία, οὐδεμία ὑπῆρχεν ἀνάγκη ἀνθρωπίνης συνεργίας, ἵνα οἱ οἰωνισμοὶ ἀποβῶσι κατ' εὐχήν, ὁσάκις οἱ θεοὶ ἐνέκρινον τὴν περὶ ἧς ἠρωτῶντο πρᾶξιν, τοὐναντίον δὲ οὐδεμία ἀνθρωπίνη ἐνέργεια ἠδύνατο νὰ ἐκβιάσηται παρ' ἀκόντων τῶν θεῶν αἰσίους οἰωνούς. Διὰ τοῦτο οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἠρκοῦντο τοῖς δυσὶ προειρημένοις εἴδεσι τῶν οἰωνῶν, δι' ὧν οἱ θεοὶ ἐλεύθεροι καὶ ἀβίαστοι ἐδήλουν τὴν ἑαυτῶν βούλησιν.

Ὕστερον δ' ὅμως, ἐκλιπόντος οὐ μόνον τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ τῶν ἀνθρώπων γένους, ἀλλὰ καὶ πάσης ἐξ ὁπωςδήποτε εὐγενῶν μετάλλων συνεστώσης φύσεως, καὶ τῶν θεῶν αἱ ἀκοαὶ ἐξετραχύνθησα πρὸς τὰς τῶν ἀνθρώπων φωνάς, οὕτω δὲ καὶ αἱ πρὸς τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐρωτήματα θεῖαι ἀποκρίσεις ἀπέβησαν ἄνευ ἀνθρωπίνης συν·

εργίας εἰ μὴ ἀδύνατοι, ἀλλ' ὅμως δυσχερέσταται. Ἡ δυσχέρεια αὕτη ἐν μὲν τῷ τελευταίῳ τῆς ἐλευθέρας πολιτείας αἰῶνι καὶ ἔτι μᾶλλον ὕστερον ἐλύετο κατὰ τρόπον ἁπλούστατον, ὃν μετὰ σφοδρᾶς ἀγανακτήσεως περιγράφει ἡμῖν ὁ Διονύσιος (1)· «ἐπαυλίζονται μὲν γὰρ (λέγει) οἱ τὰς ἀρχὰς μέλλοντες λαμβάνειν.......τῶν δὲ παρόντων τινὲς ὀρνιθοσκόπων μισθὸν ἐκ τοῦ δημοσίου φερόμενοι ἀστραπὴν αὐτοῖς μηνύειν ἐκ τῶν ἀριστερῶν φασιν τὴν μὴ γενομένην».

Τοιαύτη δ' ὅμως λύσις ἠδύνατο μὲν νὰ ἀρέσκῃ ἐν ἄλλοις πράγμασιν, ἐν οἷς ἡ σωτηρία τῆς πόλεως δὲν ἐκινδύνευεν, οὐχὶ δὲ ἐν τοῖς πολεμικοῖς κινδύνοις, ἐν οἷς καὶ οἱ ἀσεβέστατοι τῶν ἀνθρώπων σπουδάζουσι νὰ ἔχωσι τὸ θεῖον, εἰ μὴ σύμμαχον, ἀλλ' ὅμως μὴ ἀντίπαλον. Διὰ τοῦτο ἐζητήθη τρόπος δι' οὗ νὰ ἐξαναγκάζωνται οἱ θεοὶ καὶ ἀέκοντί γε θυμῷ νὰ παρέχωσι τοῖς αἰτουμένοις τὰ ζητούμενα προτρεπτικὰ σημεῖα. Οὕτως ἐπενοήθη τὸ τρίτον τῶν προτρεπτικῶν οἰωνισμῶν εἶδος τὰ auspicia ex tripudio, ὧν οἰωνισμῶν ὁ τρόπος εἶναι καὶ ἄλλοθεν πολλαχόθεν γνωστὸς καὶ ἐξ ὧν ὁ Κικέρων τὸ εὐχερὲς τῶν τοιούτων οἰωνισμῶν ἐπισκώπτων λέγει: Attulit, inquit, in cavea pullos is. qui ex eo ipso nominatur pullarius... quia, cum pascuntur, necesse est aliquid ex ore cadere et terram pavire ... cum igitur offa cecidit ex ore pulli, tum auspicanti tripudium sollistimum nuntiatur, οἷς μικρὸν κατωτέρω ἐπιφέρει: nunc inclusa in cavea (illa avis) et fame enecta si in offam pultis invadit et si aliquid ex eius are cecidit, hoc tu auspicium aut hoc modo Romulum auspicari solitum putas? (2).

Ταῦτα πάντα εἶναι ὁμολογούμενα, ἐπανελήφθησαν δ' ἐνταῦθα, ἵνα ὁμαλωτέρα γένηται ἡ ὁδὸς πρὸς ὃ μέλλομεν νῦν νὰ ἐξετάσωμεν ζήτημα. Ζητεῖται δηλ. ἂν τὰ auspicia ex tripudio διετέλεσαν ἀεί, ὥςπερ ἐν ἀρχῇ, πολεμικὰ μόνον ὄντα ἢ μετηνέχθησαν καὶ ἐπί τινας τῶν πολιτικῶν πράξεων. Τὸ δεύτερον τοῦτο συνέβη κατὰ Σέρουιον τάδε λέγοντα (3): Romani moris erat in comitiis agendis et in bellis gerendis pullaria captare auspicia. Τὴν μαρτυρίαν ταύτην ἀθετῶν ὁ πολὺς Mommsen ἰσχυρίζεται ὅτι τοὐλάχιστον ἐν ταῖς ἐκ-

(1) Ῥ. Α. II, 6.
(2) Div. II, 72.
(3) Εἰς Αἰνειάδος VI, 198.

κλησίαις τοῦ δήμου καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ὕστερον χρόνοις ἀμφίβολον εἶναι ἂν ἦτο ἐπιτετραμμένη ἡ ex tripudio οἰωνοσκοπία. Ἀλλ' ἂν τὴν γνώμην ταύτην ἐγκρίνωμεν, τότε ἀνάγκη νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι ἐν τοῖς τοῦ Κικέρωνος χρόνοις αἱ ἐκκλησίαι συνήγοντο ἄνευ οἰωνισμῶν. Διότι οἱ μὲν κυρίως οἰωνισμοὶ οἱ ex ayibus, ἦσαν τότε κατηργημένοι κατὰ τὴν τοῦ Κικέρωνος αὐτοῦ μαρτυρίαν λέγοντος: haec certe (auspicia), **quibus utimur** sive tripudio, sive de caelo simulacra sunt auspiciorum (1), οἱ δὲ de caelo ἦσαν ἀπρόσφοροι πρὸς τὰς ἐκκλησίας. Ὅτι δ' ὅμως καὶ ἐν τοῖς τότε χρόνοις οἰωνισμοὶ ἐτελοῦντο πρὸ πάσης ἐκκλησίας οὐ μόνον ἀφ' ἑαυτοῦ δῆλον εἶναι, ἀλλὰ καὶ ρητῶς μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Δίωνος λέγοντος (2) ὅτι ἐν ἔτει 49 π. Χ. οἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ Πομπηιανοὶ χάριν τῶν ἀρχαιρεσιῶν: «χωρίον τι εἰς τὰ οἰωνίσματα ἐδημοσίωσαν» Καὶ ἄλλως δὲ ἐκ τοῦ πρὸ μικροῦ μνημονευθέντος Κικερωνείου χωρίου συνάγεται τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Εἶναι δηλ. ἐκ τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος τοῦ Κικέρωνος γνωστόν (3), ὅτι ἐν οἷς χρόνοις τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐγράφετο πολεμικοὶ οἰωνισμοὶ ὅλως δὲν ὑπῆρχον, διότι οἱ τότε τῶν στρατευμάτων ἄρχοντες δὲν εἶχον τὸ τοῦ οἰωνίζεσθαι δίκαιον. Ἐν τούτοις ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ μνημονεύονται, ὡς εὔχρηστα, τὰ ex tripudio auspicia. Ἦσαν ἄρα ταῦτα τότε urbana, τ. ἔ. πρὸς τοὺς πολιτικοὺς χρηματισμοὺς χρήσιμα καὶ δὴ πρὸς τὰς ἐκκλησίας, διότι τὰ ex caelo, ἅπερ ἦσαν ὡσαύτως ἐν χρήσει, ἦσαν, ὡς προείρηται, πρὸς τὰς ἐκκλησίας ἀπρόσφορα. Κατὰ ταῦτα καὶ τὸ ὡςαύτως παρὰ τῷ Κικ. κείμενον (4) (*avium divinatio*) *ad urbanas res retenta videtur*, a bellicis esse sublata ἀναφέρεται εἰς τοὺς ex tripudio οἰωνισμούς, οὐχὶ εἰς τοὺς κυρίως οἰωνισμοὺς (τοὺς ex avibus), εἰς οὓς καὶ ἄλλως δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναφέρηται ἅτε ἤδη πάλαι ἐν τοῖς στρατοπέδοις κατηργημένους. Τούτοις προσθετέον ὅτι ἡ παρὰ Κικέρωνι περιγραφὴ τῶν ex tripudio οἰωνισμῶν (5) ἐν ᾗ συναφείᾳ κεῖται δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ὡς ἀναφερομένη εἰς τοὺς ἐν πολέμοις οἰωνισμούς.

---

(1) Div. II, 71.
(2) ΜΑ'. 43.
(3) Div. II, 76. 77.
(4) Div. II, 77.
(5) Ἐ. ἀ. Div. II c. 34.

ΙΑ'

Ὑπάρχει ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις γνώμη ὅτι οἱ ἐπιτελοῦντες ἀρχῆς τινος τὰ ἔργα ἰδιῶται οἱ pro magistratu καλούμενοι ἠλαττοῦντο κατά τε τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀρχῆς τῶν τὴν ἀρχὴν ταύτην καθαυτὸ ἀρχόντων. Ἡ γνώμη αὕτη οὐδεμίαν ἔχει καθ' ἑαυτὴν πιθανότητα, διότι ὁ τὴν ἀρχῇ τινι προσήκουσαν ἐξουσίαν ἔχων καὶ τὰ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐπιτελῶν εὔλογον εἶναι νὰ ἔχῃ καὶ τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀρχῆς ταύτης. Ὁ pro magistratu κατ' οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ διαφέρῃ τοῦ magistratus ἢ ὅτι οὗτος μὲν ἔχει τὴν ἀρχὴν κανονικῶς καὶ κατὰ τὴν ἀνέκαθεν καθεστῶσαν τάξιν, ἐκεῖνος δὲ κατ' ἐξαίρεσιν καὶ δημοσίας τινὸς χρείας ἕνεκα, κατὰ τἆλλα δ' ὅμως ὁ ὕπατος, ἵνα τούτῳ παραδείγματι χρησώμεθα, οὐδὲν διαφέρει τοῦ ὑπάτου τόπον ἐπέχοντος ἀνθυπάτου, διότι ἂν ὑπῆρχε διαφορά τις, ὁ ἀνθύπατος δὲν θὰ ἐπεῖχε τόπον ὑπάτου, ἀλλ' ἄλλης ἀρχῆς. Ἐν τοῖς παλαιοτέροις μάλιστα χρόνοις, ἐν οἷς αἱ ἀνθυπατεῖαι καὶ ἀντιστρατηγίαι οὐδὲν ἄλλο ἦσαν κανονικῶς ἢ ὑπὲρ τὸν νόμιμον χρόνον παρατεταμέναι ὑπατεῖαι καὶ στρατηγίαι, ὅλως ἄτοπον θὰ ἦτο ἡ παράτασις τῆς ἀρχῆς νὰ ἔχῃ ἐπακολούθημα τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς δυνάμεως τῆς ἀρχῆς ταύτης. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς τοὐλάχιστον δὲν ἀποδεχόμεθα τὴν γνώμην ταύτην, τὰ δὲ τεκμήρια ἐφ' ἧς αὕτη στηρίζεται νομίζομεν ὅτι ἤτοι οὐδαμῶς βεβαιοῦσι τὴν εἰρημένην γνώμην ἢ καὶ τοὐναντίον ἐλέγχουσιν αὐτὴν ἐσφαλμένην. Τοῦτο μέλλομεν νῦν νὰ ἀποδείξωμεν.

Τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος τεκμήριά εἰσι·

α' τὸ περὶ Φαβίου πατρὸς καὶ υἱοῦ διήγημα, (1) καθ' ὅ, ὡς ἔχει παρὰ Γελλίῳ, ὁ πατὴρ ἀνθύπατος ὢν κατέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου ἅμα γενόμενος ἐνώπιον τοῦ υἱοῦ ὑπάτου ὄντος. Ἀλλὰ κατὰ Λίουιον (2), ὅτε τὸ πρᾶγμα συνέβη, ὁ πατὴρ δὲν ἦτο ἀνθύπατος, ἀλλὰ legatus τοῦ υἱοῦ.

β' ὅτι παρὰ Λιουίῳ X, 26,3 ὁ ὕπατος Φάβιος αἰτεῖται adiutorem τὸν ἀνθύπατον (3) Οὐολούμνιον. Ἀλλὰ μικρὸν ἀνωτέρω ὁ αὐτὸς Φάβιος λέγει si sibi adiutorem . . . . . darent, quonam modo se

(1) Gell. II, 2,13.
(2) XXIV, 44.
(3) Πρβ. XXII.9.

oblivisci P. Decii consulis .... posse? τ. ἔ. κατὰ πρῶτον λόγον θέλει adiutorem τὸν συνάρχοντα, ἐὰν δὲ οὗτος μὴ θέλῃ, τὸν Οὐολούμνιον. Κατὰ ταῦτα ἡ λέξις adiutor ἐνταῦθα δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἐπὶ τῆς τοῦ ὑποδεεστέρου σημασίας.

γ′ τὸ παρὰ Λιουΐῳ XXIX, 20 κείμενον, ἔνθα ὁ στρατηγὸς Πομπώνιος πέμπεται εἰς Σικελίαν, ἵνα ἀνακρίνῃ περὶ τῶν τοῦ Σκιπίωνος κατηγορουμένων καί, ἂν εὕρῃ τὰς κατηγορίας ἀληθεῖς, κελεύσῃ αὐτὸν νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς ἐπαρχίας εἰς 'Ρώμην. 'Αλλ' ὁ Σκιπίων ἦτο τότε ἀνθύπατος, ὥςτε, ἐὰν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον ἀποδεικνύῃ τι. ἀποδεικνύει ὅτι καὶ ὁ στρατηγὸς ἦτο τοῦ ἀνθυπάτου δυνατώτερος, τ. ἔ. nimium probat. 'Αλλὰ τὸ χωρίον οὐδὲν ἀποδεικνύει, διότι τῷ στρατηγῷ συνέπεμψεν ἡ Σύγκλητος *δύο δημάρχους* διὰ τοῦτον δὴ τὸν λόγον, ἵνα, ἐὰν ὁ Σκιπίων μὴ ὑπακούσῃ τῷ στρατηγῷ, prendere tr. iuberent ac iure sacrosanctae potestatis reducerent, ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι ἄνευ τῶν δημάρχων οὐδὲν ἴσχυεν ὁ στρατηγὸς κατὰ τοῦ ἀνθυπάτου.

δ′ χωρία τινά, καθ' ἃ ἀπονέμεται ἀνθυπάτῳ ἐξουσία ἴση τῇ τῶν ὑπάτων. Τοιαῦτα χωρία εἶναι·

Liv. XXVI, 9: cui (Q. Fulvio pro c.) ne minueretur imperium, si in urbem venisset, decernit senatus ut Q. Fulvio par cum consulibus imperium esset.

Αὐτ. XXX, 27: omnes tribus Scipionem insserunt (in Africa bellum gerere). Nihilo minus coss. provinciam Africam — ita enim senatus decreverat — in sortem comecerunt. Tib. Claudio Africa evenit, ut 50 navium classem ... in Africam traiceret parique imperio cum Scipione imperator esset.

'Εξετάσωμεν ἀκριβέστερον τὰ χωρία ταῦτα:

Κατὰ τὸ πρότερον τούτων ἡ Σύγκλητος ἀπονέμει τῷ ἀνθυπάτῳ Φολουΐῳ ἐκτὸς τῆς πόλεως τότε ὄντι ἴσον τοῖς ὑπάτοις ἐν τῇ πόλει imperium, ἵνα μὴ ἐλαττωθῇ ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, ἐὰν εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν. 'Εὰν ὁ ἀνθύπατος εἶχε κανονικῶς τὴν ἀρχὴν ἐλάττονα τῆς τῶν ὑπάτων, τότε ἡ Σύγκλητος διὰ τοῦ δόγματος αὐτῆς ὑπερέβη τὴν ἀνάγκην, διότι δὲν ἠρκέσθη νὰ δογματίσῃ ὅπως ὁ ἀνθύπατος διατηρήσῃ ἐν τῇ πόλει ἣν καὶ ἔξω εἶχεν ἀρχήν, ἀλλ' ηὔξησεν αὐτὴν ἰσώσασα τῇ τῶν ὑπάτων. Τούτου δ' ὅμως οὕτως ἔχοντος ἄτοπος εἶναι ὁ ὑπὸ

τοῦ Λιουίου παραφερόμενος λόγος τοῦ δόγματος τούτου, ne minueretur imperium. Τοὐναντίον πάντα ἔχουσι κάλλιστα, ἐὰν γίνῃ δεκτὸν ὅτι ὁ ἀνθύπατος ἴσην εἶχε τοῖς ὑπάτοις τὴν ἀρχήν, τὸ δὲ περὶ οὗ ὁ λόγος Συγκλητικὸν δόγμα ἀπένειμεν αὐτῷ καὶ ἐντὸς τῆς πόλεως, ἣν ἐκτὸς ταύτης εἶχεν ἀρχήν, τ. ἔ. τὴν ὑπατικήν. Περιττὸν δὲ νὰ ὑπομνήσωμεν τοὺς εἰδότας ὅτι οἱ ἀνθύπατοι καὶ οἱ ἄλλοι ἀντάρχοντες ὑπερβάντες τὰ νομικὰ τῆς πόλεως ὅρια, τὸ πωμήριον καλούμενον, ἐγίνοντο ipso iure ἰδιῶται, ἂν μὴ ῥητῶς ἐπετρέπετο αὐτοῖς νόμῳ ἢ Συγκλητικῷ δόγματι ἐπί τινα χρόνον νὰ ἔχωσιν ἐν τῇ πόλει ὅπερ καὶ ἐκτὸς ταύτης εἶχον imperium.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου συνάγεται καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ τυπικὴ φράσις δι' ἧς ἐπετρέπετό τινι μὴ ὑπάτῳ ἢ στρατηγῷ κ. τ. τ. ἡ τοῦ ὑπάτου ἢ στρατηγοῦ ἢ ἄλλη ἀρχή, ἦτο τοιάδε· ut (τῷ δεῖνι) par cum consulibus ἢ praetoribus κ. τ. τ. imperium sit. Πρβλ. καὶ Liv. XXX, 40: ἔνθα περὶ τῆς ἐπὶ ἓν ἔτι ἔτος παρατάσεως τῆς τοῦ Σκιπίωνος ἀνθυπατείας κεῖται: censuerunt, uti... Scipio eodem quo adhuc iure imperii terra rem gereret.

Τῆς αὐτῆς τυπικῆς φράσεως ἄστοχος παράφρασις εἶναι καὶ τὸ β' τῶν προκειμένων τοῦ Λιουίου χωρίων. Κατὰ τὸ χωρίον τοῦτο ἡ Σύγκλητος ἀπένειμε τῷ ὑπάτῳ par imperium cum Scipione, ὅςπερ ἦτο ἀνθύπατος. Τοῦτο εἶναι ἀτοπώτατον. Διότι οὔτε τῇ Συγκλήτῳ προςῆκε νὰ ὁρίσῃ τὸ τοῦ ὑπάτου imperium, ὅπερ ἦτο ὑπὸ τῶν καθεστώτων θεσμῶν ὡρισμένον, οὔτε πρὸς ὁρισμὸν τῆς τοῦ ὑπάτου ἀρχῆς ἥρμοζε νὰ ληφθῇ ὑπόδειγμα καὶ πρότυπον ἡ τοῦ ἀνθυπάτου, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον ἡ τοῦ ἀνθυπάτου ἔπρεπε νὰ κανονισθῇ κατὰ τὴν τοῦ ὑπάτου. Τί λοιπὸν συμβαίνει; Ὁ Λίουιος διετύπωσε κακῶς τὸ περιεχόμενον τοῦ Συγκλητικοῦ δόγματος, οὗ ἡ ὀρθὴ διατύπωσις ἦτο τοιάδε· ut Tib. Claudius cos. classem in Africam traiceret ibique bellum gereret, utique P. Scipioni par cum consule imperium in Africa esset, δι' ἧς φράσεως οὐδὲν ἄλλο ἐδηλοῦτο ἢ ὅτι τῷ ἀνθυπάτῳ Σκιπίωνι παρετείνετο ἓν ἔτι ἔτος ἡ ἀρχὴ pro consule, οὐχὶ δὲ ὅτι ἡ τῷ Σκιπίωνι παρατεινομένη ἀνθύπατος ἀρχὴ ἔμελλε κατ' ἐξαίρεσιν νὰ ᾖ ἴση τῇ ὑπατικῇ. Διότι τοιαύτην ἐξαίρετον ἀρχὴν οὐδένα εἶχε λόγον νὰ ἀπονείμῃ ἡ Σύγκλητος τῷ Σκιπίωνι πρὸς ὃν δὲν διέκειτο τότε πάνυ εὐνοϊκῶς.

ΣΠΥΡ. ΒΑΣΗΣ

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΧΑΛΚΙΔΟΣ

1

ΘΕΟΔΩΡΑ	Θεοδώρα
ΔΑΜΩΝΟΣ	Δάμωνος

2

ΘΡΑΣΩΝ	Θράσων
ΕΥΒΟΙΟΥ	Εὐβοίου

3

ΑΘΗΝΟΔΩΡΟΣ	Ἀθηνόδωρος
ΤΙΜΟΚΡΑΤΟΥ	Τιμοκράτου

4

ΑΡΜΟΔΙΟ .	Ἀρμόδιο[ς
ΝΙΚΩΝΟΣ	Νίκωνος

5

ΑΜΦΟΤΕΡΩΝΥΜΟΣ	Ἀμφοτερώνυμος
ΦΙΛΟΚΡΑΤΟΥ	Φιλοκράτου

6

ΦΙΛΟΚΛΗΣ	Φιλοκλῆς
ΚΟΞΥΦΙΩΝΟΣ	Κοξυφίωνος

7

ΣΤΡΑΤΙΠΠΟΣ	Στράτιππος
ΜΑΤΡΙΔΟΣ	Μάτριδος

8

ΠΟΛΥΞΕΝΗ	Πολυξένη
ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ	Διονυσίου

9

Κ Ρ Ι . . .	Κρί[των
ΚΡΙΤΩ...	Κρίτω[νος

10

Μ Ε Ν Ε Σ Θ Ω	Μενεσθὼ
ΑΝΑΞΑΝΔΡΟΥ	Ἀναξάνδρου

11

ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΣ	Ἀπολλόδωρος
Λ Ε Ο Ν Τ Ο Σ	Λέοντος
Α Χ Α Ι Ο Σ	Ἀχαιὸς

12

Ν Ι Κ Α . . .	Νικά[ρων
Α Ρ Χ Ω . . .	Ἄρχω[νος

13

Μ Ε Ν Ι Σ Κ Α	Μενίσκα
Ε Κ Φ Α Ν Τ Ο Υ	Ἐκφάντου
ΣΚΟΤΟΥΣΣΑΙΑ	Σκοτουσσαία

14

\Α	\Α
. . . . ΡΩΝΙΟΥ	Σεμπ]ρωνίου
Κ Ρ Η Σ Σ Α	Κρῆσσα

15

Φ Υ . .	Φυ[λα
ΛΑΓΑΡ.	Λαγα[ρ

16

ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ	Κλεοπάτρα
ΚΑΣΣΑΝΔΡΟΥ	Κασσάνδρου
Μ Α Κ Ε Τ Η	Μακέτη
ΕΞΕΔΕΣΣΗΣ	ἐξ Ἐδέσσης

Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἐξήχθησαν ὑπὸ τῆς βαθυκόρου ἐκ τοῦ Εὐρίπου.

Ἐκ τῶν πλακῶν, ἐφ' ὧν εἰσι κεχαραγμέναι, οὐδεμία ἐστὶν ἀκεραία. Αἱ τῶν μειζόνων καὶ ἧττον τεθραυσμένων διαστάσεις αἵ δε: τῆς 3ης πλ. 0.48, τῆς 4ης πλ. 0.33, τῆς 5ης πλ. 0.35, τῆς 6ης πλ. 0.48, τῆς 7ης μῆκ. μὲν 0.36 πλ. δὲ 0.28, τῆς 8ης μ. 0.75, πλ. 0.30, τῆς 9ης μ. 0.46, πλ. 0.23, τῆς 10ης μ. 0.50, πλ. 0.23, τῆς 11ης πλ. 0.45, τῆς 13ης πλ. 0.30, τῆς 14ης μ. 0.76, πλ. 0.38, τῆς 16ης πλ. 0.48. Τὰ μὴ ἀναγραφόμενα μήκη εἶνε ἀνάξια λόγου καὶ δυσμέτρητα ἕνεκα τῶν διαφόρων θραυσμάτων.

Πλὴν τῆς 5ης καὶ τῆς 14ης, φέρουσι πᾶσαι ἀετωμάτιον ἁπλοῦν. Αἱ δὲ 3η, 11η, 12η, 14η, 16η ἔχουσιν ἑκατέρωθεν τῶν γραμμάτων ῥόδακας.

Τὴν 12ην συνεπλήρωσα Νικά(ρων), οὐχὶ Νικάνωρ, διότι μετὰ τὸ Α διακρίνεται σαφῶς Γ, ὅπερ εἰς οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ συμπληρωθῇ ἢ εἰς Ρ. Ἐν τῇ πρώτῃ δὲ σειρᾷ τῆς 15ης ἐλλείπουσι δύο μόνον, ΛΑ ἢ ΛΗ, ὡς εἰκάζω, ἐν τῷ δευτέρῳ δὲ στίχῳ διακρίνεται ὡσαύτως σαφῶς ὡς πέμπτον γράμμα Γ.

Ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ταύταις ἀναφερομένων δὲν εὗρον ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ Πάπε (ἔκδ. 1875) τὸ Ἀμφοτερώνυμος, ὅπερ, ἐξ ὅσων ἐγὼ γινώσκω, οὐδ' ὡς ἐπίθετον εὕρηται, Κοξυφίων καὶ Μενίσκα. Τὸ δὲ Μενεσθὼ εὕρηται μόνον ὡς ὄνομα Ὠκεανίδος ἐν Ἡσ. θεογ. 357, οὐδαμοῦ δ' ὡς ὄνομα ἀνθρώπου κατὰ τὸ αὐτὸ λεξικόν. Τὸ δεύτερον δὲ ὄνομα τῆς τελευταίας ἐπιγραφῆς δὲν δύναται ἆρά γε νὰ συμπληρωθῇ Λαγάρου ἐκ τοῦ ἐπιθέτου λαγαρός;

ΙΩΑΝ. Α. ΜΑΤΣΑΣ.

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ὁ Θεόδωρος Ῥεινάχιος ἐν τῇ revue des études grecques (τόμ. 5ῳ ἀριθ. 19ῳ) ἀνεδημοσίευσεν ἐκ τῶν ἐν τῷ *Σαββαϊτικῷ λεξικῷ* τῷ ὑπὸ τοῦ κ. Ἀδ. Παπαδοπούλου Κεραμέως ἐκδοθέντι ἀποσπάσματά τινα κωμικῶν ποιητῶν καὶ ἕτερον ἱστορικὸν Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, ὅπερ οὐχὶ ἄνευ πιθανότητος ἀποδίδωσι τῷ Ἀμυντιανῷ, ὅστις *καὶ ἑτέρους λόγους ἔγραψε διαφόρους καὶ παραλλήλους συνέθηκε βίους ὥσπερ Διονυσίου καὶ Δομιτιανοῦ ἐν δυσὶ λόγοις, Φιλίππου τε Μακεδόνος καὶ Αὐγούστου ἐν ἑτέροις δυσίν· ἔτι δὲ καὶ περὶ Ὀλυμπιάδος τῆς Ἀλεξάνδρου μητρὸς λόγον ἔγραψεν* (Script. Alexandri Magni σ. 162).

Ἐν τούτοις ἄξια παρατηρήσεως ἐνομίσαμεν τάδε.

1. Ἐν τῷ τοῦ Πλάτωνος ἀποσπάσματι

Ἄψηκτος, ἀκατάμακτος . . . . Πλάτων
ὦ τᾶν, ταχὺ τρέχων ἀπωλόμην.

ὁ κ. Ῥεινάχιος σημειοῦται fin d'un tétramètre trochaique. Le véritable lemma est sans doute perdu, comme l'a vu l'éditeur. Ἡμεῖς νομίζοντες ὅτι τὸ λῆμμα εἶνε ἡ λέξις *ἄψηκτος* συμπληροῦμεν τὸν στίχον ὧδε

ἄψηκτος, ὦ τᾶν, ταχὺ τρέχων ἀπωλόμην

ὁπότε τὸ μέτρον δὲν εἶνε πλέον τροχαϊκὸν ἀλλ' ἰαμβικόν.

2. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἀποσπάσματι ἀγνώστου ἡμῖν ποιητοῦ τῆς νέας κωμῳδίας

[ἐμπέσωσιν . .]
Μετέωρον αἶρουσ' αἱ πτέρυγες τὴν ναῦν ⏑—
ἕως ἂν ἐμπέσωσιν εἰς τὸν οὐρανόν.

ὑποσημειοῦται ce fr. qui prédit les aerostats est inédit, quoique M. Papadopoulos ne l'ait pas marqué tel dans son index.

Ἐν τούτῳ πρῶτον μὲν συμπλήρωσον, ὦ ἀναγνῶστα, τὸν πρῶτον στίχον γράφων ἐν τέλει αὐτοῦ *ἄνω*, εἶτα δ' ἀπορῶν, πῶς εἰς τὸ ὀξὺ μμα τοῦ κ. Ῥειναχίου δὲν *ἐνέπαισε* τό τε λῆμμα καὶ τὸ ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ *ἐμπέσωσιν*, διόρθωσον *ἐμπαίσωσιν*. Ὅτι δ' οὕτω γρα-

πτέον ἀληθές, πρῶτον διότι οὐδένα νοῦν παρέχουσιν αἱ *πτέρυγες ἐμπίπτουσαι εἰς τὸν οὐρανόν*, εἶτα δὲ διότι ὁ λεξικογράφος οὐδεμιᾶς μνείας, ὡς ἡμεῖς νομίζομεν, θὰ ἔκρινεν ἄξιον τὸ χωρίον, ἂν περὶ τῆς χρήσεως τοῦ *ἐμπίπτειν* προέκειτο. Γραπτέον λοιπὸν καὶ συμπληρωτέον.

[ἐμπαίσωσιν].
Μετέωρον αἴρουσ' αἱ πτέρυγες τὴν ναῦν ἄνω
ἕως ἂν ἐμπαίσωσιν εἰς τὸν οὐρανόν.

3. Ἐν δὲ τῷ ἱστορικῷ ἀποσπάσματι

στ. 11 μέλλοντος γὰρ αὐτοῦ εἰς τὰς ναῦς ἐμβαίνειν ἐσπάσθη τὸ πέλαγος, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰς ναῦς ἀνακοπῆναι τὸ ὕδωρ καὶ ἐποκεῖλαι, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἅμα τῷ στρατῷ διῄει ἐκεῖνον τὸν χερσωθέντα τόπον.

Τὸ τεταραγμένον τοῦτο χωρίον διόρθωσον

μέλλοντος γὰρ αὐτοῦ εἰς τὰς ναῦς ἐμβαίνειν ἐσπάσθη τὸ πέλαγος, ὡς ἐπί τε πολὺ τὸ ὕδωρ ἀνακοπῆναι καὶ τὰς ναῦς ἐποκεῖλαι, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἅμα τῷ στρατῷ διῄει ἐκεῖνον τὸν χερσωθέντα τόπον.

στίχ. 53

Καὶ οὕτως τὴν Τύρον ἐχειρώσατο, ὀργιζόμενός τε ἐν τῷ ἐπὶ πλέον ἀντιτάξασθαι τοὺς Τυρίους διέγνω πάντας ἡβηδὸν ἀναιρεῖν.

Ὀρθῶς ὁ κ. Ῥεινάχιος παρατηρεῖ ὅτι ἀντὶ τῆς *ἐν* πρέπει νὰ γραφῇ *ἐπί*, δὲν εἶνε δ' ὅμως ἀνάγκη ὁ *τε* νὰ διορθωθῇ *δέ*, διότι οἱ μεταγενέστεροι πολὺ μιμοῦνται τὸν Θουκυδίδην ἐν τούτῳ. Κακῶς ἔχει καθ' ἡμᾶς ἡ στίξις· διὸ γραπτέον καὶ στικτέον.

Καὶ οὕτως τὴν Τύρον ἐχειρώσατο· ὀργιζόμενός τε ἐπὶ τῷ ἐπὶ πλέον — ἀναιρεῖν.

Γ. Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ.

ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΕΑ

Ἐν τόμ. τετάρτῳ σελ. 332 στ. 22 προσθετέον μετὰ τὴν λέξιν *οὐδεμία* τὰς λέξεις *τῶν μετ' Εὐκλείδην*. Ἐν τόμ. πέμπτῳ σελ. 372 στ. 5 γραπτέον *Γυλλίδα* ἀντὶ τοῦ *Μητρίχην* καὶ ἐν σελ. 373 στ. 21 γραπτέον *αὐτῆς* ἀντὶ τοῦ *αὑτῆς*. Γ. Α. Π.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΛΕΞΕΩΣ ΜΩΡΕΑΣ

ΜΕΡΟΣ Β'.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι δυνάμει τῶν νόμων τοῦ συνειρμοῦ αἱ ὁμοίας ἢ καὶ ἐναντίας σημασίας λέξεις, οἱ ὅμοιοι τύποι διαφόρων λέξεων καθὼς καὶ οἱ διάφοροι τύποι τῆς αὐτῆς λέξεως, αἱ συντακτικαὶ πλοκαὶ κττ. συνδέονται πρὸς ἄλληλα, καὶ ἀποτελοῦσι μεγάλα ἢ μικρὰ συμπλέγματα ἢ συστήματα καὶ ὅτι τὰ συστήματα ταῦτα λανθάνοντα μὲν ἀλλ' οὐχ ἧττον σταθερὰ ἑδρεύουσιν ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς ἀνεπιγνώστως ἔχομεν τούτων συνείδησιν, ἥτις καὶ ἐξανίσταται ἐν πάσῃ αὐτῶν συγχύσει. Καὶ πρὸς τούτοις ὅτι τὴν συνείδησιν τῶν λανθανόντων τούτων συστημάτων ὀνομάζομεν κοινῶς *γλωσσικὸν αἴσθημα* ἡμῶν.

Τὰ συστήματα τῶν οὕτως ἢ ἄλλως συνδεομένων πρὸς ἀλλήλας λέξεων καθὼς καὶ τὰ τῶν τύπων τῆς αὐτῆς λέξεως, ἅτε εἰς τὸ ὑλικὸν ὡς εἰπεῖν τῆς γλώσσης ἀναφερόμενα καὶ τοῦτο κανονίζοντα καλοῦνται ὑλικὰ συστήματα, τὰ δὲ εἰς τοὺς ὁμοίους τύπους πολλῶν καὶ διαφόρων λέξεων τυπικά. Ἐν ἀμφοτέροις δὲ τούτοις παρατηροῦνται συχναὶ ἐπιδράσεις εἴτε ἀμοιβαῖαι ἐπ' ἄλληλα εἴτε μόνου τοῦ ἑτέρου ἐπὶ τὸ ἕτερον.

Οὕτω λ. χ. τὸ ὀλείζων (= ὀλιγώτερος) ἔχον τὸ ει ἀρχαιόθεν ῥιζικὸν ἐπέδρασεν ἐν τῇ Ἀττικῇ διαλέκτῳ ἐπὶ τὸ ἐναντίον αὐτοῦ μέζων (μεγ-jων) καὶ μετέτρεψεν αὐτὸ εἰς μείζων, τοῦ ἀρχαιοτέρου μέζων σωθέντος ἐν ταῖς διαλέκτοις καὶ ἐπὶ ἀρχαίου Ἀττικοῦ ἀγγείου. Ἀμφότερα δὲ ταῦτα, τό τε ὀλείζων καὶ τὸ μείζων μετέβαλον τὸ συγγενὲς αὐτῶν κατὰ τὴν σημασίαν παλαιότερον κρέσσων (κρέτ-jων) (σωθὲν ὁμοίως ἐν τῇ Ἰωνικῇ καὶ Δωρικῇ διαλέκτῳ) εἰς κρείσσων.

Τὰ ἐκ τοῦ ἐπιρρήματος *πάλαι* σχηματισθέντα παραθετικὰ παλαίτερος παλαί-τατος (πρβλ. ἐγγύ-τερος, παροί-τερος μυχοί-τατος, πορρω-τέρω, περαι-τέρω, ἀνώ-τερος κτλ.) ἔδωκαν αἰτίαν εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ συνωνύμου γεραίτερος· ταῦτα δὲ ἀπὸ κοινοῦ, ἐν τοῖς

μεθ' Ὅμηρον χρόνοις, παρήγαγον τὰ συνώνυμα ἡσυχαίτερος, σχολαίτερος, πεπαίτερος κτλ.

Τὸ νικᾶσθαι ἐκ τοῦ νίκη ἐγέννησε τὸ συνώνυμον ἡττᾶσθαι ἀντὶ τοῦ παλαιοτέρου (σωθέντος ἐν τοῖς Ἴωσιν] ἑσσοῦσθαι ἐκ τοῦ ἕσσον (πρβλ. βέλτιον-βελτιόω, ἔλασσον ἐλασσόω, χεῖρον χειρόω), ἐν δὲ τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις καὶ τὸ ἐνεργητικὸν νικάω ὡδήγησεν εἰς δημιουργίαν τοῦ ἡσσάω.

Κατὰ τὸ καταπίνω μετέτρεψαν οἱ Ἴμβριοι τὸ ἀντίθετον ἀναπνέω εἰς ἀναπίνω, καὶ κατὰ τὸ ἐξετάζω μετεβάλομεν ἐν τῇ συνήθει γλώσσῃ τὸ κυπτάζω εἰς κυτάζω ἤτοι κυ[πτάζω + ἐξε]τάζω = κυτάζω, ὅπως χαραγὴ + αὐγὴ = χαραυγή, σφαλίζω + μανταλώνω = σφανταλώνω, ὄφις + σκορπιὸς = ὄφιος καὶ ἐν Ἰκαρίᾳ σκόρπις κατὰ τὸ ὄφις κ.τ.λ.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην τοῦ μεταπλάττεσθαι τὰς λέξεις κατά τινας συνωνυμούσας ἠθέλησα πέρυσι νὰ ἑρμηνεύσω τὰς ἐν τοῖς ὀνόμασι τῶν φυτῶν ποικίλας μεταβολάς· παρετήρησα δηλ. ὅτι παραδόξως τὰ ὀνόματα ταῦτα, ὁπωσδήποτε καὶ ἂν τὸ πάλαι κατέληγον, προσλαμβάνουσι σήμερον τὴν κατάληξιν -εα-ἐά, πρβλ. *ἀχλὰς ἀχλάδος-ἀχλαδεά, κράνεια-κρανεά μυρσίνη-μυρσινεά, λύγος-λυγεά, ἐρείκη-ἐρεικεά* κτλ. Ἐπειδὴ δὲ προσέτι παρετήρησα ὅτι ἄλλα πάλιν δὲν μεταβάλλονται ὁμοίως εἰς *-εα*, πρβλ. *ὁ θύμος, ἡ ῥίγανη, ὁ (ἀ)πήγανος, ἡ θρύμβη, ἡ δάφνη, φτέρι* κτλ. διὰ τοῦτο ἐξετάσας εὗρον ὅτι ἐπειδὴ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ γλώσσῃ δένδρων μέν τινων καρποφόρων ὀνόματα ἔληγον εἰς -έα, τὰ τῶν καρπῶν δ' αὐτῶν εἰς -ον, πρβλ.*μηλέα-μῆλον, συκέα-σῦκον, συκαμινέα-συκάμινον, κιτρέα-κίτρον, μορέα-μόρον* κτλ., διὰ ταῦτα ἐσχηματίσθη ἐν τῇ ψυχῇ τῶν λαλούντων τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα, ὅτι παντὸς καρποφόρου δένδρου τὸ ὄνομα, ἵν' ἀντιδιαστέλληται τοῦ ὀνόματος τοῦ καρποῦ του, ἀνάγκη νὰ λήγῃ εἰς *-έα-εά*. Μετὰ ταῦτα, τοῦ *-έα-εά* ὡς ἰδιαιτέρως τῶν δένδρων καὶ καθόλου τῶν φυτῶν δηλωτικοῦ καταστάντος, μετεπλάττοντο οὕτω καὶ ἐκείνων τῶν φυτῶν τὰ ὀνόματα, ἐν οἷς ἡ ἀντίθεσις ἐγίνετο πλέον οὐχὶ μεταξὺ τοῦ φυτοῦ καὶ τοῦ καρποῦ, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τοῦ φυτοῦ καὶ τοῦ ἄνθους (*τριανταφυλλέα-τριαντάφυλλον*) ἢ μεταξὺ τοῦ φυτοῦ καὶ τῆς ῥίζης (*ῥιζαρεά-ῥιζάρι*), ἢ μεταξὺ τοῦ φυτοῦ καὶ στοιχείου τινὸς αὐτοῦ οἱουδήποτε, χρησίμου ὄντος καὶ ἰδιαιτέραν ὀνομασίαν ἀπαιτοῦντος (*ἀσφαραγγεά-ἀσφαράγγι, βρουλλεά*

βρούλλον κτλ.), καὶ τέλος ἐλαμβάνετο ἡ κατάληξις αὕτη καὶ ὅπου ἁπλῶς ἐχρειάζετο, ἵνα τὸ φυτὸν ὡς αὐτοτελές τι παραστῇ, π.χ. *δαφνεά*, *λυγεά* κ.τ.λ,

Ἐννοεῖται οἴκοθεν ὅτι, ἵνα εὕρω καὶ ἀποδείξω τοὺς νόμους τούτους, ἔγινεν ἀνάγκη νὰ συλλέξω ὅσον οἷόν τε ἐπιμελῶς πλεῖστα φυτῶν ὀνόματα τῆς γλώσσης ἡμῶν καὶ παραβάλω καὶ ταξινομήσω ταῦτα προσηκόντως. Ἀσχολούμενος δὲ καὶ ἐξετάζων ταῦτα παρετήρησα πρὸς τούτοις ἐν παρόδῳ, ὅτι τῶν ὀνομάτων τούτων, καθὰ τὸ πάλαι, οὕτω καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, μεγάλη γίνεται χρῆσις εἰς τοπωνυμίας. Ἀκριβέστερον δ' ἐξετάσας εὗρον ὅτι ἄλλοτε μὲν παραλαμβάνεται τὸ ὄνομα τοῦ φυτοῦ ἀμετάβλητον καθ' ἑνικὸν ἀριθμὸν ὡς ἑνὸς μόνου τοιούτου φυτοῦ ἢ ἑνὸς ἐξαιρέτου ἐκεῖ ὄντος, ἄλλοτε δὲ κατὰ πληθυντικόν, ὡς πολλῶν ἢ ἐξαισίων τοιούτων ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ φυομένων (1). Ἄλλοτε δ' ὅτι ταῦτα προσλαμβάνουσι καταλήξεις διαφό-

(1) Εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἐκτενοῦς ταύτης χρήσεως ἀναγράφω ἐκ τοῦ χωρογραφικοῦ πίνακος τοῦ κ. Νουχάκι τινὰ ὀνόματα φυτῶν ληφθέντα εἰς δήλωσιν κωμῶν ἢ ἁπλῶς τόπων. Ἀλίφακα ἐν δήμῳ Λαρίσης καὶ Μελιταίας νομοῦ Λαρίσης. Ἄμπελο λιμὴν ἐπὶ τῆς χερσοννήσου Σιθωνίας καὶ κώμη ἐν Κλαύδῳ. Ἀμπελάκι Σαλαμῖνι καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ῥεθύμνης, Ἀμπελάκια δὲ ἐν Πηλίῳ. Ἀχλαδερὴ Καρυστίᾳ. Βάτος κώμη ἐν Ἁγίῳ Βασιλείῳ Κρήτης, Βάτο ἐν Κερκύρᾳ, Βάτα Λακωνικῇ. Βελανίδι ἐν δήμῳ Πηνειίων καὶ Βελανίδια Βοιῶν. Δάφνη Κερκύρᾳ, Δαφνὶ Ἀττικῇ, Δαφνούλλα Μεσσηνίᾳ. Δρῦ Λακωνικῇ. Κάλαμος ἐν Ἰκαρίᾳ καὶ Κυθήροις, Καλάμι Μεσσηνίᾳ καὶ Κρήτῃ, Καλαμάκι ἐν τῷ Ἰσθμῷ τῆς Κορίνθου. Κάππαρι ἐν Ἁγίῳ Βασιλείῳ Κρήτης, Καππαρέλλι Τεγέᾳ. Κέχρος Τήνῳ. Κισσὸς ἐν Ἁγίῳ Βασιλείῳ Κρήτης καὶ ἐπὶ τοῦ Πηλίου. Κλῆμα ἐν Γλώσσῃ νομοῦ Εὐβοίας. Κόστος Νάξῳ. Κούμαρος Τήνῳ. Κυπαρίσσι ἐν δήμῳ Κορίνθου καὶ Τελεθρίων Εὐβοίας. Λαχανάδα Μεσσηνίᾳ. Λεύκη Κερκύρᾳ καὶ Λακωνικῇ, Λεύκα Μεσσηνίᾳ. Μάραθος Λακωνικῇ καὶ Μάλαθρια αὐτόθι. Μερτίδι ἐν δήμῳ Αἰγίου. Μολόχα ἐν δήμῳ Δολόπων. Παλιούρι δήμῳ Καλλιφωνίου Τρικάλων καὶ Παγασῶν. Πιπερίτσα Μεσσηνίᾳ. Πλάτανος ἐν Ἁγίῳ Βασιλείῳ Κρήτης καὶ ἐν δήμῳ Ὀλυμπίων, Κράθιδος Φαρῶν, Πλατάνι Πατραίων, Πλατανάκι ἐν Ἀρκαδίᾳ, Πλατάνα Γλώσσης Εὐβοίας. Πουρνάρι ἐν δήμῳ Ἐλευσῖνος, Θαυμακοῦ, Νέσσωνος Λαρίσης, Λαμίας,Ποῦρνος Ληλαντίων Εὐβοίας. Ῥίγανη Οἰνιάδος Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Σκλῆθρος Δωριέων, Σκλῆθρο Κασταναίας, Σκληθράκι Ἡρακλειωτῶν, Σκλήθρα ἐπὶ Πηλίου. Σπάλαθρα ἐπὶ Πηλίου. Σπάρτος ἐν Ἀμβρακίᾳ, Σπαρτίλλα ἐν Κερκύρᾳ. Σφάκα ἐν δήμῳ Ἐλατείας, Σφακερὰ Κερκύρᾳ, Σφακιὰ ἐν Κρήτῃ. Σχῖνος ἐν Πέρα-Χώρᾳ Κορινθίας. Τριφυλλάκι Μακρυνείας Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Φελλὸς ἐν Ἄνδρῳ, Φοίνικας ἐν Σύρῳ καὶ Οἴᾳ, Φοινίκι ἐν Λακωνικῇ. Φτέρι ἐπὶ Πηλίου καὶ ἐν δήμῳ Αἰγίου. Φτέρες ἐν Μακεδονίᾳ κτλ.

Πολὺ ὅμως συνηθέστερα εἶναι τὰ λήγοντα εἰς -εά ἢ πληθ. -εές, πρβλ. Ἀγριλεά ἐν Μεσσηνίᾳ. Ἀμυγδαλεά ἐν Καρυστίᾳ. Ἀπιδεά ἐν Ἕλει καὶ Ἰτάμῳ. Ἀφραγεά ἐν Κε-

ρους, τὸ μὲν ἀρχαίας τὸ δὲ καὶ νεωτέρας. Οὕτω π.χ. ἐν Ἰκαρίᾳ καὶ ἐπί τινων ἄλλων νήσων πολλὰ τόπων ὀνόματα λήγουσιν εἰς *-ωπή* (*Ἀσπαλαθρωπή*, *Ἀστοιβιδωπὴ* κτλ.). Ταῦτα προελθόντα ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐπιθέτων εἰς *-ωπός*, *ἀγριωπός*, *ἀρρενωπός*, *μεγαλωπός*, *νεωπός*, *χαρωπὸς* κ.τ.λ. καὶ δηλοῦντα ἀρχαιόθεν τὸ φαίνεσθαι τοιοῦτον ὁποῖον τὸ θέμα ἐδήλου, ἔλαβον κατὰ μικρὸν ὑποκοριστικὴν σημασίαν, διότι ὁ φαινόμενος ἄγριος δὲν εἶναι πάντοτε ἀληθῶς ἄγριος, οὐδ' ὁ φαινόμενος μέγας εἶναι πάντοτε ὄντως μέγας. Ἐντεῦθεν λέγομεν *κοκκινωπός*, *κιτρινωπός*, *γαλανωπὸς* κτλ. Ἐπὶ πολλῶν δὲ νήσων ἡ κατάληξις *-ωπή -ωπό(ν)* ἐδήλου τὴν γῆν ἢ χώραν, τὸ μέρος, τὴν λαμβάνουσαν τὸ χρῶμα ἢ τὴν ὄψιν τῶν θάμνων ἢ φυτῶν καθόλου αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ἐλέχθη *Λυγαρωπή* *Ἀγγισσαρωπή*, ἡ *Θυμωπὴ* καὶ τὸ *Θυμωπό*, ἡ *Κουνζωπή*, ἡ *Μαντιλιδωπή*, οἱ *Ἀγκαθωπές*, τὸ *Ἀγρελωπό*, *τὰ Λυγαρωπὰ* κτλ.

Ἐν Κρήτῃ, καὶ ἀλλαχοῦ οὐκ ὀλίγα λήγουσιν εἰς *-ῶνας* ἢ *-ξῶνας*

φαλληνίᾳ. Ἀχλαδεά ἐν Αἰγίῳ. Βατσινεά ἐν δήμῳ Γόμφων, Βατωνεὲς ἐν Κερκύρᾳ. Βελανιδεά ἐν Μεσσηνίᾳ. Βρουλλεά ἐν Λακωνικῇ. Ἐλαιά ἐν Θεσσαλίᾳ, Ἰτέα. Καλαμεά ἐν δήμῳ Κράθιδος. Καπαρεά ἐν δήμῳ Κορθίου. Καστανεά ἐν δήμῳ Κασταναίας. Ὑπάτης, ἐν Μακεδονίᾳ παρὰ τὰ Σέρβια, Μεγάλη Καστανεά ἐπὶ τῶν Ἀγράφων, Καστανέα ἐν Λακωνικῇ. Καρεά ἐν δήμῳ Ὀρχομενοῦ, Ὑπάτης, Λευκάδι, Καρέα ἐν Λακωνικῇ, Καρεές ἐν δήμῳ Τρικαίων καὶ Λυκοσούρας καὶ ἐν Χίῳ, Καρύτσα ἐν δήμῳ Δολόπων καὶ Εὐρυμένων Λαρίσσης, πρὸς δὲ Λεφτοκαρεά ἐν Τρικαίων, Παλαιοκαρεά ἐν Αἰθήκων Τρικάλων, Μονοκαρεά ἐν Τελεθρίων. Κερασεά ἐν δήμῳ Νηλέων, Βοίβης, Νευροπόλεως, Βλαχοκερασεά καὶ Ἀρβανιτοκερασεά ἐν Ἀρκαδίᾳ. Κερατέα ἐν δήμῳ Λαυρίου. Κεχρεές ἐν δήμῳ Αἰγαίων Εὐβοίας. Κληματεά ἐν Κερκύρᾳ. Κολοκυθεά ἐν δήμῳ Πηνείων. Κοτσικεά ἐν δ. Νηλέων, Κουτσουκεά ἐν Ξηροχωρίῳ. Κουκκεά ἐν δήμῳ Ὀμιλαίων. Κουκκουναρεά ἐν Ζακύνθῳ. Κρανεά ἐν δήμῳ Ὀλύμπου, Χαλκίδος, Τρικάλων, Ἰθώμης. Κυπαρισσεά ἐν Ἀρκαδίᾳ. Λυγαρέα Λακωνικῇ. Μαραθέα αὐτ. -εά Ἀγραίων. Μελικεά ἐν Κερκύρᾳ. Μηλέα Λακωνικῇ, Μηλεά ἐν δήμῳ Γολοφῶνος, Μαλακασίου καὶ Εὐρυτανίᾳ, -λεές ἐν Τελεθρίων, Πηλίου, Κοκκινομηλεά Τελεθρίων, Παλαιομηλεά ἐν Λάκμωνος. Μουρεά ἐν δήμῳ Ὀλυμπίων, καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ τῆς Ἠλείας, Μουρίτσα αὐτόθι, Μουρνέ (=Μορινέα) ἐν Ἁγίῳ Βασιλείῳ Κρήτης, Μουρνὲς ἐν Χανίοις. Μυρτεά ἐν Λετρίνων, Μυρτίτσα ἐν Μεσσηνίᾳ. Ὀξεά Ὄρος Φθιώτιδος, Ὀξεές ἐν Κεφαλληνίᾳ. Ῥουπακεά ἐν Τριταίᾳ Ἀχαΐας. Σκινεά Κεφαλληνίᾳ. Σπαρτεά αὐτόθι. Στροφιλεά ἐν Νηλέων δήμῳ. Συκαμινεά ἐν Σύρῳ. Συκέα Λακωνικῇ, Συκεά Ὑπάτῃ, καὶ ἀλλαχοῦ, Πισοσυκεά ἐν δήμῳ Δύμης. Καλὴ Σ(υ)κεά ἐν Ἁγίῳ Βασιλείῳ Κρήτη- Τζιτζυφεές θέσις ἐν Φαλήρῳ. Τριανταφυλλεά ἐν Λακωνικῇ. Φαγεά ἐν Ζακύνθῳ, Φηγεές ἐν δήμῳ Μεσαπίων Εὐβοίας. Φτελεά ἐν Μεσσηνίᾳ καὶ Εὐρυτανίᾳ. Φροξυλεά ἐν δήμῳ Ναυπάκτου. (Καὶ ἐν τούτοις τὸ *εά* κατὰ συνίζησιν μονοσυλλάβως ἀναγνωστέον εἰ καὶ διὰ τυπογραφικὴν ἔλλειψιν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παρασταθῇ τοῦτο).

(ἐκ τῆς ἀρχαίας *-ὼν -εὼν*) π.χ. ὁ *Συκῶνας* ἐν Κεφαλληνίᾳ, ὁ *Ἐλαιῶνας* ἐν Ἀθήναις καὶ ὁ *Λαἰῶνας* ἐν Σύρῳ, ἐν Κρήτῃ ὁ *Ἀσπαλαθἰῶνας*, ὁ *Κυπαρισσἰῶνας*, ὁ *Καλαμἰῶνας*, ἐν Λιβισίῳ τῆς Λυκίας *Καλαμῶνας*, *Κερασῶνας*, *Κυπερῶνας* ἐν Χίῳ, *Μελισσῶνας* ἐν Εὐβοίᾳ, ἡ *Λυγῶνα* ἀντὶ ὁ λυγὼν-λυγῶνας ἐν Λεύκτροις τῆς Μάνης καὶ *Λυγωνἰά* ἐν Αἰγίῳ κτλ. Ἄλλα ἔχουσι τὴν κατάληξιν-οῦσα, λ.χ. *Ἐρεικοῦσα* νησὶς παρὰ τὴν Κέρκυραν, *Σχοινοῦσα* παρὰ τὴν Ἀμοργόν, ἢ *-οῦντα* (ἐκ τῆς ἀρχαίας -οῦς-οῦντος), π.χ. ἡ *Δρακοῦντα*, ἡ *Μαραθοῦντα*, ἡ *Παλοῦντα* κτλ. Ἄλλα τὴν κατάληξιν *-ό(ν)* ἀντὶ -οῦν, λ.χ. *Δανακό* ἐν Σύρῳ καὶ Νάξῳ ἀντὶ Δονακοῦ(ν), τὸ *Ἀμυγδαλό*, τὸ *Ἀπηγανό*, τὸ *Ἀργευτὸ* (=ἀρκευθοῦν), τὸ *Λυγερό*, τὸ *Ἀριγανό*, τὸ *Ἀγριελαἰό* κτλ. Ἄλλα τὴν κατάληξιν *-εἰό*. λ.χ. *Ῥιζαρεἰό* καὶ ἄλλα τὴν κατάληξιν *-οῦ* π.χ. ἡ *Κρεμμυδαροῦ*, ἡ *Κολοκυθοῦ* κτλ. κτλ.

Ἄλλοτε δὲ πάλιν λαμβάνεται τὸ ὄνομα τοῦ καρποῦ εἰς δήλωσιν τόπου εἴτε δι' ὁμοιότητα εἴτε καὶ δι' ἄλλην αἰτίαν· οὕτω π.χ. ὀνομάζονται αἱ ἑξῆς κῶμαι, *Ἀχλάδι* ἐν δήμῳ Νηλέων καὶ ἐν Κρεμαστῇ Λαρίσῃ. *Καστάνἰα* ἐν Λακωνικῇ. *Κολοκύθι* ἐν Κερκύρᾳ. *Κούμαρα* ἐν Μεσσηνίᾳ· *Κουνάρἰα* ἐν Τήνῳ, *Κρεμμύδι* ἐν Κεφαλληνίᾳ. *Κρεμμύδἰα* ἐν Μεσσηνίᾳ. *Μέρτο* ἐν δήμῳ Τρικάλων. *Μῆλα* ἐν Μεσσηνίᾳ, *Στροβίλι* νησὶς παρὰ τὴν Χίον. *Ῥωδάκινον* ἐν Ἁγίῳ Βασιλείῳ Κρήτης. *Ῥύζι* ἐν δήμῳ Φαρσάλων. *Συκάμινον* ἐν δήμῳ Ὠρωπίων.

Ἀλλ' ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἀξία εἶναι ἡ κατάληξις *-έας-ἰάς*, δι' ἧς ἐκ φυτῶν σχηματίζονται τοπωνυμίαι. Καθὰ δηλ. λέγεται ἀνθρακεὺς ὁ παράγων ἄνθρακας, κεραμεὺς ὁ κεράμους κτλ. οὕτως ἠδύνατο νὰ λεχθῇ *δονακεύς* (τόπος) ὁ παράγων δόνακας (ἤδη ὁ Ὅμηρος Σ 576 λέγει δονακῆα), καὶ *Σχοινεὺς* ἐλέγετο ἐν Βοιωτίᾳ ποταμός τις ἀπὸ τῶν παρακειμένων σχοίνων καὶ *Ἐλαιεὺς* δῆμος ἐν Ἀττικῇ ἀπὸ τῶν ἐλαιῶν κτλ.

Τὰ εἰς *-εύς* ὀνόματα μετεπλάσθησαν ἐν τῇ μεσαιωνικῇ καὶ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ εἰς *-έας-ἰάς*, ὥστε ἀντὶ τῶν ἀρχαίων εἰς *-εύς* ἡμεῖς ἐν τῇ γλώσσῃ ἡμῶν θὰ ἔχωμεν ἄλλα εἰς *έας-ἰάς* καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ Ἰκάρῳ εἰς *-ές* μόνον. πρβλ. τὰ Κρητικὰ ὁ *Ἀγκαραθὲς* *Ἀζο(γ)υρές*, *Ἀκονυζές*, *Ἀργουλὲς* (=Ἀγριελαιεύς), *Ἀσπαλαθές*, *Ἀστοιβιδὲς* καὶ *Γαλαστοιβιδές*, *Ἀσφενταμές*, *Ἀχλαδές*, *Βελανιδές*, *Βρουλλιδές*, *Δαφνές*, *Δρυjαδές*, *Ἐρεικἰάς*, *Θυμαρές*, *Κερδές*, *Κουμαρές*, *Κυπαρισσές*,

Λαπαθές, *Λυγαρές*, *Μαζές*, *Μαραθές*, *Μυρτιδές*, *Πευκεάς*, *Πλατανές*, *Πρασές*, *Πρινές*. καὶ *Πριναρές*, *Σκινές*, *Τζιτζυφές*, *Φλομές*, *Φοινικεάς*· ἀντὶ τῶν φυτῶν δύναται νὰ ληφθῇ καὶ ἄλλο τι χαρακτηριστικόν τοῦ τόπου, π.χ. ὁ *Δρακονές* (ὅπου πολλὰ ὑδρ-ακόνια), ὁ *Πετρὲς* ὅπου πολλαὶ πέτραι, ὁ *Πλακεὰς* ὅπου πολλαὶ πλάκες, ὁ *Χαλασὲς* ὅπου πολλὰ χαλάσματα. Ἀλλαχοῦ τὰ ὀνόματα ταῦτα σῴζονται ἧττον μεταβεβλημένα, π.χ. *Ἀγριλεὰς* ἐν Λακωνικῇ. *Ἀσπρεάς* ἐν Αἰτωλίᾳ, *Ἐρεικεάς*, *Θρυμπεάς* ἐν Σύρῳ, *Θυμεάς*, *Καλαμεάς*, ὁ *Μαραθεάς* ἐν Κερκύρᾳ, ὁ *Πλατανεάς* ἐν Πηλίῳ, ὁ *Σκορδεάς* ἐν Σύρῳ, ὁ *Σπαρτεὰς* ἐν Αἰτωλίᾳ καὶ ἐν δήμῳ Φαλάρων, ὁ *Φηγεάς* ἐν Μαρμαρίῳ τῆς Εὐβοίας, ἐν Ἰκάρῳ ὁ *Τροχαλεάς* ὅπου πολλοὶ τροχαλοὶ λίθοι κτλ.

Αὐτόδηλον δ' ὅτι ὅτε κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους καὶ τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους τὰ μὲν ὀνόματα τῶν φυτῶν μετεπλάττοντο, καθὼς εἴδομεν, εἰς *-έα*, τὰ δὲ ἀρχαῖα εἰς *-εύς*, τὰ τοῦ δρῶντος προσώπου δηλωτικά, μετεσχηματίζοντο εἰς *-έας*, τότε ταῦτα καταστάντα οὕτως ἐξωτερικῶς ὅμοια συνεδέθησαν καὶ ἐσωτερικῶς ἐν τῷ γλωσσικῷ ἡμῶν αἰσθήματι στενώτερον πρὸς ἄλληλα ἢ πρίν, ὥστε ἠδύνατο ἐξ ἑκάστου ὀνόματος φυτοῦ εἰς *-έα* νὰ σχηματισθῇ ὄνομα τόπου παράγοντος τὸ φυτὸν τούτου εἰς *-έας*. Λοιπὸν *βρουλεά βρουλεάς*, *βρουλλιδεά βρουλλιδεάς*, ὅθεν *Βρουλλιδές* θέσις ἐν Σφακίοις, *λυγεά-Λυγεάς* κτλ. Καταλέγων δὲ τοιαῦτα ὀνόματα ἐνέπεσον καὶ εἰς τὸ περιβόητον μορεά - Μορεάς. Ὁμολογῶ ὅτι κατὰ πρῶτον ἐξεπλάγην καὶ δὲν ἠθέλησα νὰ πιστεύσω εἰς τὸ προφανὲς τῆς παραγωγῆς ἐνθυμούμενος τὸν φοβερὸν ἀφορισμὸν τοῦ μακαρίτου Κ. Παππαρηγοπούλλου, ὅτι ἡ Σφὶγξ αὕτη δὲν ἔτυχεν εἰσέτι τοῦ Οἰδίποδος αὐτῆς. Πῶς, ἔλεγον κατ' ἐμαυτόν, πρᾶγμα οὕτω πρὸ ποδῶν καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐν περιφαινομένῳ κείμενον ἔμελλε νὰ μένῃ μὲν κεκρυμμένον ἐπὶ τοσοῦτον, εἰ καὶ ἐπιμόνως καὶ ὑπὸ πολλῶν ἐζητεῖτο, νὰ ἐμφανισθῇ δ' αἴφνης εἰς ἐμέ, ὅτε μάλιστα πᾶν ἄλλο ἢ τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην ἐθήρευον; Ἀλλ' ἔπειτα τοῦτο μὲν ἤμην πεπεισμένος περὶ τοῦ ἀνυποστάτου τῶν γνωστῶν μοι ἐτυμολογικῶν ἀποπειρῶν, τοῦτο δ' ἐνεθυμήθην ὅτι πολλάκις τὸ τυχαῖον εὕρημα πολυτιμότερον τοῦ θηράματος καὶ ὅτι οὔτε εἰς ἐμὲ μόνον ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλους πολλοὺς πρότερον οὔτε εἰς ἐμὲ πρώτην φορὰν τοῦτο συνέβη, νὰ ἐμφανισθῇ δηλ. ἡ ἀπὸ πολλοῦ κεκρυμμένη ἀλήθεια αἴφνης ἐνώπιον τῆς ἀληθοῦς μεθόδου, ἧς ἄστο

χοῦντες, ὡς φαίνεται, οἱ παλαιότεροι καὶ οὐχὶ ἀπὸ παρασκευῆς ὁρμώμενοι πολλῆς δὲν εὐτύχουν νὰ καταλήξωσιν εἰς τὸ ζητούμενον, ἐνῷ εὑρεθεῖσα ἔπειτα ἡ μέθοδος ἀφ' ἑαυτῆς ἤγαγεν εἰς τὸ ὀρθὸν πόρισμα, εἰ καὶ τοῦτο μακρὰν ἐνομίζετο οὐδ' ἐθηρεύετο κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην. Καὶ περὶ τοῦ Μορέας λοιπὸν ἰδιαιτέρως προκειμένου παρετήρουν, ὅτι πρότερον οὔτε τὸν μεταπλασμὸν τῶν ὀνομάτων τῶν φυτῶν οὔτε τὴν χρῆσιν αὐτῶν εἰς τοπωνυμίας οὔτε τοὺς μορφολογικοὺς καὶ φθογγικοὺς κλπ. νόμους τῆς μέσης καὶ νεωτέρας Ἑλληνικῆς ἠξίωσάν ποτε προσοχῆς τινος, καὶ δὴ ἠγνόουν πάντα ταῦτα καὶ ἐσφάλλοντο, ὡς εἰκός. Ταῦτα ἀναλογιζόμενος ἐπανῆλθον ἐπὶ τὴν κριτικὴν βάσανον τῶν τε παλαιοτέρων ἐτυμολογιῶν καὶ τῆς ἐμῆς καὶ ὅσῳ μᾶλλον ἐξήταζον καὶ ἐβασάνιζον αὐτάς, τοσούτῳ μᾶλλον ἐπειθόμην ὅτι ἡ ἐμὴ εἶναι ἀληθής. Διότι μόνη αὕτη οὔτε τοὺς φθογγικοὺς νόμους τῆς γλώσσης παρέβαινεν, ὅπως π. χ. ἡ τοῦ κ. Κ. Σάθα ἐκ τοῦ Μάργανα ἀπαιτοῦσα ἀποβολὴν τοῦ γ πρὸ τῆς συνιζήσεως τοῦ ὀνόματος Μορέα-Μορέας, ὅπερ ἀδύνατον, καὶ ἡ τοῦ κ. Ζαχαρίου Λιγκενθὰλ ἐκ τοῦ ἀνόρειος ἀπαιτοῦσα τροπὴν τοῦ ν εἰς μ μεταξὺ δύο φωνηέντων ὅπερ ὁμοίως ἀδύνατον· οὔτε φθογγικῶς καὶ μορφολογικῶς ἅμα ἀπίθανος ἢ μᾶλλον ἀδύνατος ἐφαίνετό μοι, ὅπως ἡ τοῦ Fallmerayer ἐκ τοῦ σλαυϊκοῦ more δηλοῦντος θάλασσαν (διότι «παραθαλασσία, ἐπιθαλασσία» κττ. δύναται νὰ ὀνομασθῇ χώρα τις ἀλλὰ «θάλασσα» ἁπλῶς οὐδέποτε)· οὔτε λογικῶς ἀδύνατος ὅπως ἡ τοῦ Γάλλου Γουϊλλετιέρου ἐκ τοῦ φύλλου τοῦ δένδρου τῆς μορέας διὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ σχήματος· (διότι τὴν ὀνομασίαν ταύτην οὔτε οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου οὔτε οἱ λόγιοι καθόλου, οἱ γεωγραφικὸν χάρτην ἰδόντες καὶ τοῦ σχήματος τῆς χερσονήσου γνῶσιν ἔχοντες ἠδύναντο νὰ πλάσωσιν, ἐπειδὴ οὗτοι θὰ ἐνέμενον μᾶλλον τῷ ἀρχαίῳ ὀνόματι, οὔτε οἱ ἀμαθεῖς ἐπειδὴ οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν ἰδέαν τοῦ ὅλου σχήματος τῆς χερσονήσου). Πρόσθες τούτοις ὅτι, καθὰ εἶναι ἀποδεδειγμένον, μόνη ἡ Ἦλις οὐχὶ δὲ πᾶσα ἡ χερσόνησος ὠνομάζετο κατ' ἀρχὰς ἐπὶ μακρὸν ἡ *Μορέα* ἢ ὁ *Μορέας*, καὶ δὴ ἀδύνατον νὰ νοηθῇ πῶς ἐκ τοῦ σχήματος τῆς ὅλης χερσονήσου θὰ ἐδίδετο ὀνομασία εἰς μίαν μόνην ἐπαρχίαν αὐτῆς. Πρὸς τούτοις μόνη ἡ ἐμὴ ἐτυμολογία ἑρμηνεύει ἀμφότερα τὰ γένη, καθ' ἃ ἐξεφέρετο ἄλλοτε τὸ ὄνομα, ἤτοι καὶ τὸ θηλυκὸν ἡ Μορέα καὶ τὸ ἀρσενικὸν ὁ Μορέας, διότι ἠδύνατο μέρος τι ὡς ἔχον διάσημόν τινα μο-

ρέαν νὰ ὀνομασθῇ ἡ Μορέα κατὰ τὰ ἀνωτέρω· ἡ Κερατέα, Καστανέα, Κρανξά, Καρξά, Μουρνξά, ἡ Καλὴ Συκξά ἐν Ἁγίῳ Βασιλείῳ τῆς Κρήτης κτλ. καὶ ὡς ἔχον πολλὰς νὰ ὀνομασθῇ ὁ Μορέας κατὰ τὰ ἀνωτέρω εἰς *-έας*.

Καθὰ δὲ σήμερον ἡ Ἠλεία πρωτεύει εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν σταφίδων, οὕτω κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, ὅτε ἐν Πελοποννήσῳ ἡ μέταξα μεγίστης ἐτύγχανε καλλιεργίας, βεβαιότατα θὰ ἐπρώτευεν εἰς τὴν παραγωγὴν τῆς μετάξης καὶ δὴ καὶ εἰς μορέας. Ἐκεῖ λοιπόν, ἔλεγον κατ' ἐμαυτόν, θὰ ὑπῆρχον λαμπρὰ μορεῶν δάση, ὅθεν ἡ Μορέα καὶ ὁ Μορέας, μετὰ δὲ τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας ὑπὸ τῶν Φράγκων, ἐπειδὴ οὗτοι τὴν κυρίαν αὐτῶν ἕδραν εἶχον ἐνταῦθα, καὶ ἐντεῦθεν ἐξήσκουν τὴν κυριαρχίαν των ἐπὶ τὴν λοιπὴν χερσόνησον, τὸ ὄνομα τῆς πρωτευούσης χώρας μετεδόθη ἐπὶ πᾶσαν τὴν Πελοπόννησον.

Ὅτε πρό τινος χρόνου ἐξέθηκα ταῦτα διὰ μακρῶν ἐν Ἀθηνᾶς Τομ. Ε' σελ. 231 κέξ. (καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ τεύχει), ἠγνόουν ὅτι καὶ ἄλλος ἀνὴρ πολλοῦ λόγου ἄξιος ταῖς ἀρχαιολογικαῖς καὶ μεσαιωνικαῖς μελέταις γενόμενος εἶχε πρὸ τεσσάρων ἐτῶν διαλάβει περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, λέγω τὸν γηραιὸν κ. Ἀθανάσιον Πετρίδην, γράψαντα πραγματείαν ἰδιαιτέραν περὶ τούτου. Τῆς πραγματείας ταύτης γνῶσιν ἔλαβον μετὰ ταῦτα διὰ τῆς φιλοφροσύνης τοῦ κ. Πετρίδου, καὶ ἐπειδὴ διαφωνοῦμεν ἐν τῇ ἐτυμολογίᾳ ταύτῃ, δὲν νομίζω δίκαιον μήτε νὰ μένῃ ὁ μέλλων ν' ἀσχοληθῇ περὶ τὸ ζήτημα εἰς ἀμφιβολίαν περὶ τῶν διαφόρων μὲν ἀλλ' ἄνευ τινὸς ἐξετάσεως ἢ βασάνου παρακειμένων ἀλλήλαις γνωμῶν, μήτε νὰ νομισθῇ ποτε ὅτι ἐγὼ διὰ περιφρόνησιν ἢ διὰ λόγον οἱονδήποτε δὲν ἠξίωσα τῆς ἀπαιτουμένης προσοχῆς τὴν γνώμην τοῦ κ. Πετρίδου. Διὰ ταῦτα ἐπαναλαμβάνω τὸν περὶ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ Μορέου λόγον καὶ ὑποβάλλω ὑπὸ κριτικὴν ἐξέτασιν τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Πετρίδου λεχθέντα.

Ὁ κ. Πετρίδης λέγει ὅτι ἐν Τριφυλίᾳ παρὰ κώμην ὀνομαζομένην *Μορjατάδα* ἀνεκάλυψε σπουδαῖα ἐρείπια ἀρχαίας πόλεως Ἑλληνικῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὀνομαζόμενα *'σ τὸ Αλ̓ηνικό*. Εἰς ταύτην δὲ τὴν κατηρειπωμένην πόλιν ἀποδίδει τὸ ὄνομα τῆς κώμης μεταβεβλημένον ὀλίγον ἤτοι *Μοριάτιδα* (λέγων ὅτι τὸ Μοριᾶτις ἔχει κατὰ τὸ Πῖσα Πισᾶτις, Ἐλαία Ἐλαιᾶτις)· καὶ τοῦτο τὸ πλαστὸν Μοριᾶτις παράγει

ἐκ τῆς λέξεως μορία, ὅπως αἱ ἱεραὶ ἐλαῖαι ὠνομάζοντο ἐν Ἄλτει καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἀλλ' εἰς ταῦτα παρατηρῶ α) ὅτι ἡ τροπὴ ὀνόματος λήγοντος εἰς *-ις -ιδος* ἢ *-ίς-ίδος* εἰς ἄλλο λήγοντος εἰς *-ὰς-άδος* δὲν εἶνε συνήθης καὶ ὁμαλή· ἡμεῖς λέγομεν κανονικῶς πάντοτε, *ἀκρίδα*, *ἀμπελίδα*, *ἐλπίδα*, *ἔριδα*, *κερκίδα*, *κηλῖδα*, *κληματίδα*, *κόνιδα*, *λεπίδα*, *μερίδα*, *νεβρίδα*, *νυχτερίδα*, *παλαμύδα*, *πιναχίδα*, *ῥαπανίδα*, *σανίδα*, *σιταρίδα*, *σταφίδα*, *σφραγῖδα*, *χαρακίδα*, *χειρῖδα*, *ψαλίδα*, κτλ. καὶ πάλιν εἰς *-άδα*, λ.χ. *δωδεκάδα*, *κιτρινάδα*, *κοκκινάδα*, *λαμπάδα*, *μελανάδα*, *μονάδα*, *ὁμάδες*, *παστάδα*, *πρασινάδα*, *τριάδα*, *φυγάδες*, *χοιράδες* κτλ. ὁμαλῶς, οὐχὶ *ἀκράδα*, *ἐλπάδα* κτλ. ἢ *δωδεκίδα* *χοιρίδες* κτλ. Μόνον, ἐφ' ὅσον ἠξεύρω, τὸ φιλαινίς-νίδος μετεπλάσασαμεν εἰς φιλαινάδα, ἀλλὰ τοῦτο συνεξέδραμε πάντως, κατὰ τἀνωτέρω περὶ ψυχολογικῶν συστημάτων λεχθέντα, τοῖς συνωνύμοις *ἀδελφάδες*, *κυράδες*, *νυφάδες* κτλ. καὶ δὴ καὶ φιλαινάδες.

Τὴν δυσκολίαν ταύτην συναισθάνεται καὶ ὁ κ. συγγραφεύς, διὸ γράφει «τὸ Μορjατάδα προέκυψεν ἐκ τοῦ ἀρχαιοτέρου Μοριᾶτις δι' ἀλλοιώσεώς τινος καὶ προσθήκης συλλαβῶν, ἅσπερ ὁ χρόνος καὶ αἱ ἀτυχεῖς περιστάσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους προσεκόλλησεν αὐτῷ». Ἀλλ' ὁμολογουμένως οὐδὲν ἑρμηνεύεται διὰ τούτων. Καὶ ἂν δέ τις ἤθελε παραχωρήσει τὸ δυνατὸν τοιούτου μετασχηματισμοῦ (ὑπὲρ οὗ ὅμως ἐγὼ μόνον τὸ μνημονευθὲν φιλαινάδα ἔχω πρόχειρον παράδειγμα), πάλιν θά μοι ὁμολογήσῃ ὅτι ἡ μεταβολὴ αὕτη εἶναι ἀνώμαλος σφόδρα, καὶ δὴ ἐτυμολογία προϋποθέτουσα τοιαύτας ἀνωμαλίας καὶ ὡς εἰπεῖν προνομίας δὲν φαίνεται ἔχουσα πολλὰ ὑπὲρ αὐτῆς συστατικά.

β') ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος συνοικισθέντος χωρίου δὲν εἶναι ὄνομα καὶ τῶν δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας ἀπεχόντων καὶ ἄλλως ὑπὸ τῶν περιοίκων ὀνομαζομένων ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἅτινα λέγονται 'ς τὸ *Ἀληνικό*. Οὐδεμία δὲ ἀνάγκη ἐπιβάλλει ἡμῖν, ἵνα ἐπεκτείνωμεν τὸ ὄνομα τῆς νῦν κώμης καὶ ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν πόλιν. Τοῦτο ὡς λῆμμα προφανὲς παραδέχεται ὁ κ. συγγραφεύς, ἀλλ' ἕκαστος θά μοι συμμαρτυρήσῃ ὅτι ἡ κριτικὴ πειθανάγκη οὐ μόνον δὲν ἐπιβάλλει τὸ λῆμμα τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀποτρέπει ἀπ' αὐτοῦ. Παρὰ τὰς ἀρχαίας καὶ ἐνδόξους πολυχρύσους Μυκήνας κεῖται τὸ Χαρβάτι, παρὰ τὴν Σπάρτην ὁ Μι-

στρᾶς, ἵνα εἰς τὰ γνωριμώτατα περιορισθῶμεν. Καθὼς δὲ τὸ παρὰ τὴν πρωτεύουσαν τῶν Πελοπιδῶν Χαρβάτι δὲν εἶναι ὄνομα καὶ αὐτῆς τῆς πρωτευούσης, οὕτως οὐδεμία λογικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ βεβαίως ἀνάγκη βιάζει, ὅπως τὸ ὄνομα τῆς κώμης Μορjατάδα ἐκληφθῇ ὡς ὄνομα καὶ τῆς ἐκεῖ που πλησίον πρὸ πολλῶν αἰώνων ὑπαρξάσης πόλεως, ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ, ἵνα καταστῇ κατάλληλον εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, ἀνάγκη πρότερον νὰ ὑποστῇ καὶ χειρουργικὴν ἐγχείρησιν καταπληκτικήν, τ.ἔ. τροπὴν μορφολογικῶς σφόδρα ἀνώμαλον. Πρόσθες τούτοις ὅτι ἡ ἐπ' ἐσχάτων κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν χωρικῶν συνοικισθεῖσα κώμη συνῳκίσθη αἰῶνας πολλοὺς βεβαίως, μετὰ τὴν ἐρήμωσιν καὶ ἐγκατάλειψιν τῆς πόλεως, εἰς τὴν πρότερον ἤδη τοῦτο τὸ ὄνομα φέρουσαν θέσιν. Τίς δὲ λέγει ἡμῖν ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς πόλεως ἐσῴζετο τὸ ὄνομα αὐτῆς ὡς ὄνομα θέσεως ἁπλῶς; τούτου οὐδεμίαν ἔχομεν ἡμεῖς εἴδησιν. Δυνατὸν βεβαίως, ἀλλὰ παντελῶς ἀβέβαιον. Εἰς ἐμὲ πιθανωτέρα φαίνεται ἡ ἑξῆς γένεσις τοῦ ὀνόματος τῆς κώμης ταύτης. Λαμβάνων δηλ. ὑπ' ὄψιν τὸν σχηματισμὸν αὐτοῦ εἰκάζω ὅτι ἡ θέσις εἶχεν ὀνομασθῇ οὕτως ἀπό τινος κτήτορος αὐτῆς, ὀνομαζομένου Μορjάτη, ὅπως ἡ Μανολάδα ἀπό τινος Μανόλη, ἡ Σαρακηνάδα ἀπό τινος Σαρακηνοῦ, ἡ Φαρακλάδα ἀπό τινος Φαλακροῦ καὶ οὕτω καθεξῆς. ὅπως συχνότατα αἱ θέσεις ὠνομάσθησαν ἀπὸ τῶν κτητόρων (πρβλ. τὰ Μανολαίικα, τὰ Μαζαίικα, τὰ Κολοκοτρωναίικα κτλ). Ἂν δὲ ὑποτεθῇ ὅτι ὁ Μορjάτης οὗτος ὠνομάζετο οὕτως ἀπὸ τῆς χώρας ἐξ ἧς ὡρμᾶτο, ἤτοι τῆς Μορεᾶς ἢ τοῦ Μορεᾶ, τότε ἡ χώρα αὕτη πρέπει ἴσα ἴσα νὰ ζητηθῇ μακρὰν τοῦ νῦν χωρίου Μορjατάδα· διότι ὡς γνωστὸν μόνον οἱ ἐξ ἄλλων χωρῶν ἢ κωμῶν καταγόμενοι καλοῦνται ἐν τῇ νέᾳ αὐτῶν κατοικίᾳ ὑπὸ τῶν αὐτοχθόνων διὰ τοῦ ἐθνικοῦ τῆς παλαιᾶς των πατρίδος καὶ ἡ κλῆσις αὕτη πολλάκις κατισχύει, πρβλ. Κορωναῖος, Μυτιληναῖος, Μενιδιάτης, Κορωπιώτης, Κερατιώτης, Βουλπιώτης, Κυπριώτης, Κρητικός, Σάμιος, Καρυστινός, Λάκων, Μισυρλῆς, Ὀλύμπιος, κτλ. ὡς οἰκογενειακὰ ὀνόματα.

γ') ὑποτεθείσθω ὅτι ὑπῆρχε πόλις ὀνομαζομένη Μοριᾶτις, τότε ὤφειλε ἡ χερσόνησος νὰ κληθῇ Μορjατίδα ἢ ἔστω καὶ Μορjατάδα, οὐχὶ δὲ ὁ Μορέας ἢ ἡ Μορέα. Ὁ κ. συγγραφεὺς ἀντὶ τοῦ Μοριᾶτι καταφεύγει εἰς τὸ πρωτότυπον *μορία*. Ἀλλ' ἕκαστος θά μοι ὁμολογήσῃ, ἐλπίζω, ὅτι ἂν πόλις τις Μοριᾶτις ἤθελέ ποτε κατορθώσει νὰ

δώση τὸ ὄνομά της εἰς ὅλην τὴν χερσόνησον, τότε ὤφειλε νὰ δώσῃ αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄνομά της, οὐχὶ τὸ πρωτότυπον, τὸ ἐξ οὗ τοῦτο παρήχθη, καὶ τοῦτο μάλιστα μεταβεβλημένον κατὰ τὸ γένος, ἡ μορία-ὁ Μορεάς. Τοῦτο τοὐλάχιστον διδάσκει ἡ καθ' ἑκάστην παρατήρησις, πρβλ. Χαλκίδα οὐχὶ Χαλκός, ὁμοίως Καλαμάτα, Τροπολιτσά, Μεσολόγγι, Ἰωάννινα, Θεσσαλονίκη, Μυτιλήνη, κτλ. κτλ. Ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Πετρίδου προφερομένη δικαιολογία τῆς χρήσεως τοῦ μορία ἀντὶ τοῦ Μοριᾶτις καὶ ἑρμηνεία αὐτοῦ δέν μοι φαίνονται ὀρθαί. Ὁ κ. συγγραφεὺς ὀνομάζει τὸ ὀξυτονούμενον «μοριά» περιεκτικὸν λέγων ὅτι «ὥσπερ οὖν ἀπὸ τὸ ἴον ἐγένετο τὸ περιεκτικὸν ἰωνιά, ὡς ἀπὸ τὸ ῥόδον ῥοδωνιά καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά, οὕτω καὶ ἀπὸ τὸ μορία μοριά ἐγένετο, ἤτοι τόπος περιέχων πολλὰς μορίας καὶ ἐκ τούτου πάλιν τὸ κύριον ὄνομα Μορία, ἐξ οὗ τὸ Μοριᾶτις κτλ.». Ἀλλὰ καὶ μικρόν τις ἐπιστήσας τὴν προσοχὴν βλέπει ὅτι ὁ συλλογισμὸς χωλαίνει· διότι οὐχὶ μοριά ὀξυτόνως ἀλλὰ *μορωνιά* ὤφειλε πάντως νὰ λέγηται τὸ πρὸς τὸ *ῥοδωνιά*, *ἰωνιά* κττ. ὀρθῶς παραβαλλόμενον καὶ διὰ τούτων μέλλον νὰ ἑρμηνευθῇ περιεκτικόν. Τὰ τῶν δένδρων ὀνόματα τὰ λήγοντα εἰς *-έα* -ῃά προφέρονται μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μετὰ συνιζήσεως καὶ δὴ ὀξυτόνως, ἀλλ' οὐδέποτε διὰ τοῦτο προσλαμβάνουσι περιεκτικὴν σημασίαν, πρὸς ὃ καὶ τὸ πάλαι καὶ σήμερον ἄλλαι ὑπάρχουν καταλήξεις. Ὡς γνωστὸν ἐλαιά, ἀχλαδῃά, μορῃά, ἀμυγδαλῃά κττ. πανταχοῦ δηλοῦν ἓν μόνον δένδρον ἢ τόπον ἐν ᾧ ἢ καὶ νῦν ἔτι ἢ τοὐλάχιστον πρότερον ἓν μόνον ὑπῆρχε τοιοῦτον δένδρον, οὐχὶ πλῆθος ἢ δάσος αὐτῶν. Θὰ ἦτο ἄρα ἡ χρῆσις τοῦ ἑνικοῦ ἡ μορῃά ὡς περιληπτικοῦ ὅλως ἐξαιρετικὴ καὶ προνομιοῦχος, ὃ σφόδρα δύσκολον.

δ') Ὁμοίως ὑποτεθείσθω ὅτι ἐν Ἄλτει ὑπῆρχε τὸ πάλαι ἄλσος ἱερῶν μοριῶν· πάλιν ὁμολογῶ παρρησίᾳ ὅτι δὲν βλέπω τὸν λόγον, δι' ὃν θὰ ὠνομάζετο ἀπὸ τῶν μοριῶν τούτων τῆς ἐν Πισάτιδι Ἄλτεως πόλις τις ἐν Κυπαρισσίᾳ. Ἄλλως θὰ εἶχε τὸ πρᾶγμα, ἂν ἐκαλεῖτο οὕτως ἡ ἀρχαῖα Πισᾶτις, ἀλλὰ πόλις οὕτω μακραν κειμένη νὰ λάβῃ τὸ ὄνομα ἀπὸ τῶν δένδρων ἄλλου τόπου, εἶναι ὁμολογουμένως δυσπαράδεκτον. Ἀλλὰ πιθανὸν να ὑπολάβῃ τις, ὅτι τοιαῦται μορίαι θὰ ὑπῆρχον οὐ μόνον ἐν Ἄλτει, ἀλλὰ καὶ ἐν Κυπαρισσίᾳ, ὅθεν τὸ ὄνομα τῆς ὑποτεθειμένης Μοριάτιδος. Βεβαια δυνατὸν νὰ ὑπῆρχον, πολλὰ εἶναι δυνατά, ἀλλ' ἡμεῖς οὐδεμίαν τούτου ἔχομεν μαρτυρίαν. Καὶ δὴ

προφανὲς εἶναι ὅτι οὔτε τῶν ἀμαρτύρων καὶ ἀγνώστων, ἴσως δὲ καὶ ἀνυπάρκτων τούτων μοριῶν οὔτε τῶν τῆς Ἄλτεως δυνάμεθα νὰ κάμωμεν ἡμεῖς χρῆσιν εἰς τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην.

ε') Καὶ ἡ ἱστορικὴ παράδοσις καὶ ἡ φωνητικὴ βοᾷ ἐναντίον τῆς ἐτυμολογίας τοῦ Μορξᾶ ἐκ τοῦ μορία. Εἰς τὴν ἔκτακτον σημασίαν ἥτις κατὰ πᾶσαν ἐτυμολογικὴν ἀπόπειραν ὀφείλει ν' ἀποδίδωται εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν φωνητικῶν νόμων, ἡμεῖς δὲν ἐμάθομεν ἀκόμη νὰ προσέχωμεν ἀρκούντως. Καὶ ὅμως πρέπει νὰ καταστῇ κοινὴ ἀδαμαντίνη πεποίθησις, ὅτι ἂν πᾶσα ἐτυμολογία συμφωνοῦσα πρὸς τούτους δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην ἀπαραίτητον πάντοτε ἀληθής, πᾶσα ὅμως παραβαίνουσα τούτους εἶναι κατ' ἀνάγκην ἀμείλικτον πάντοτε ψευδὴς καὶ ἀπαράδεκτος. Πρὸ πολλοῦ παρετήρησα ὅτι οὐχὶ πανταχοῦ, ὅπου ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα σήμερον λαλεῖται, προφέρονται τὰ συμπλέγματα éa, éo, éu ἀκριβῶς ὅπως τὰ ία, ίο, ίου· ἀλλ' ὅτι ἄλλα μὲν ἰδιώματα προφέρουσιν ἑκάτερον σύστημα ἄνευ συνιζήσεως *ἐλαία*, *ἀπιδέα*, *μηλέα* ἀλλὰ *μερία*, *παιδία*, *ζημία* κτλ., ἄλλα δὲ ἀπαγγέλλουσι μὲν ταῦτα πάντα τά τε τὸ e καὶ τὸ i ἔχοντα μετὰ συνιζήσεως ἀλλ' ὅμως οὐχὶ παντελῶς ὁμοίως, ἀλλὰ τῶν μὲν συμπλεγμάτων ia, io, iu τὸ i μετέβαλον ἤδη εἰς πλῆρες καὶ τέλειον σύμφωνον j, τῶν δὲ ea, eo, eu τὸ e οὐχὶ ἀκόμη καὶ δὴ λέγουσι *κιρjά*, *μιρjά*, ἀλλὰ *βαρξά*, *μίρξά* (=μερέα), κτλ. πρβλ. περὶ τούτων Ἀθηνᾶς Τόμ. Α' σελ. 276 καὶ Ε' σελ. 235 καὶ Μπουντώναν ἐν Ἀρχείων τοῦ Συλλόγου Κοραῆ Τόμ. Α' τεῦχ. β', σελ. 31-33 καὶ Byzantinische Zeitschrift T. B' 276 κέξ. Αὐτόδηλον δ' ὅτι, ἀφοῦ τὰ ἰδιώματα ταῦτα διαστέλλουσιν εἰσέτι φαινόμενα ἃ ἡμεῖς ἐν τῇ συνήθει γλώσσῃ συνερρίψαμεν καὶ συνεχύσαμεν καὶ δὴ ἵστανται ἐπὶ παλαιοτέρας ὡς εἰπεῖν βαθμῖδος, ἤτοι ἀφοῦ ἐμφανίζουσιν ἡμῖν ἀρχαιοτέραν γλωσσικὴν κατάστασιν, ἡ μαρτυρία τούτων, ὅπου ἡμεῖς ἐν τῇ συνήθει γλώσσῃ μετὰ συνιζήσεως ἀπαγγέλλοντες τὰ συμπλέγματα ea-ia, eo-io, eu-iu δὲν διαστέλλομεν αὐτά, εἶναι πλείστης προσοχῆς ἀξία καὶ ἀπαραίτητος εἰς διάγνωσιν τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ νῦν ἀδιαγνώστων ἐν τῇ συνήθει λαλουμένῃ φαινομένων. Λοιπὸν τὰ ἰδιώματα ταῦτα τά τε τὴν συνίζησιν ἀποστέργοντα καὶ τὰ ἐπιτρέποντα αὐτὴν πάντ' ἀνεξαιρέτως μαρτυροῦν ὑπὲρ τοῦ συμπλέγματος *εα*, διότι Μορέας καὶ Μουρξάς οὐχὶ δὲ Μουρjάς λέγουσιν· ἀδύνατος ἄρα ἡ ἐκ τοῦ μορία παραγωγὴ τοῦ Μορέως, καὶ ἂν

ἠθέλομεν ὁμολογήσει ὅτι κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους καὶ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐσῴζοντο ἔτι ἐν Πελοποννήσῳ αἱ μορίαι καὶ ἐκαλοῦντο διὰ τοῦ ἀρχαίου τούτου ὀνόματος, ὅπερ βεβαίως ἀμφίβολον σφόδρα. Μετὰ τῶν ἰδιωμάτων δὲ τούτων συμφωνεῖ καὶ ἡ παλαιοτέρα χρῆσις τῶν βιβλίων καὶ χειρογράφων, ἅτινα πανταχοῦ ὅπου ἀσυνιζήτους ἔτι παρέχουν τοὺς τύπους τοῦ ὀνόματος, τὸν φθόγγον e (ἂν γεγραμμένον δι' ε ἢ αι, ἀδιάφορον) δεικνύουσιν, ἤτοι ὁ Μορέας τοῦ Μορέου ἢ Μορέως (κατὰ τὸ βασιλέας - βασιλέως κττ.) ἢ τοῦ Μορέα, τὸν Μορέαν, ἡ Μορέα τῆς Μορέας κτλ., ἢ μετὰ συνιζήσεως Μορ̯εάς, Μορ̯εά κτλ., οὐδέποτε δέ, ἐφ' ὅσον ἠξεύρω, τύπους ἀσυνιζήτους μέν, διὰ τοῦ ι δὲ γεγραμμένους, ἤτοι ὁ Μορίας τοῦ Μορίου, ἢ Μορία τῆς Μορίας κτλ. Ἡ πλήρης ἄρα ἐν τούτῳ συμφωνία τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως καὶ τῶν σημερινῶν ἰδιωμάτων καθιστᾷ τὴν μὲν ἀμοιβαίαν αὐτῶν ἀξιοπιστίαν ἀπρόσβλητον καὶ πανίσχυρον, πᾶσαν δὲ ἐτυμολογίαν παρὰ τὰ κελεύσματα τῆς μαρτυρίας ταύτης γενομένην σφαλερὰν καὶ ἀπόβλητον.

ϛ') Ἡ ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος *ἡ Μορέα* καὶ *ὁ Μορέας* ἐκ τοῦ Μοριᾶτις δὲν ἑρμηνεύει τὴν παράλληλον χρῆσιν ἀμφοτέρων τῶν γενῶν, τοῦ τε θηλυκοῦ καὶ τοῦ ἀρσενικοῦ· ἡ δὲ ἐμὴ ἐκ τοῦ μορέα ἐξηγεῖ καὶ ταῦτα καὶ τὸ οὐδέτερον γένος *τὸ Μόρον* (καθὰ ἀνωτέρω εἴδομεν τὸ Ῥωδάκινον, Συκάμινον κτλ.), ὄνομα χώρας ἢ χωρίου ἐν τῇ ἀπὸ Λακεδαίμονος εἰς Ἦλιδα φερούσης ὁδοῦ, ὅπερ ἐν ἀνεκδότῳ βίῳ τοῦ ὁσίου Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε ὁ ἀγαπητός μου συνάδελφος κ. Σπ. Λάμπρος ἐπανειλημμένως ἀναγνοὺς εἶχε τὴν καλωσύνην νά μοι εἴπῃ.

ζ') Προσέτι παρατηρῶ, ὅτι ὅπως ὁ μακαρίτης Παππαρηγόπουλλος, οὕτως οὐδ' ἐγὼ πείθομαι οὔτε εἰς τοὺς Ἄραβας γεωγράφους οὔτε εἰς τὸν Καταλανικὸν χάρτην, οὔτε εἰς τὸν κ. Κ. Σάθαν οὔτε εἰς τὸν κ. Ἀθ. Πετρίδην, ὅτι ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ὑπῆρχε πόλις ὀνομαζομένη ἡ Μορέα ἢ ὁ Μορέας. Οὐ μόνον διότι ἂν τὸ ὄνομα ληφθῇ δηλωτικὸν πόλεως, καθίσταται ὅλως ἀδικαιολόγητος καὶ ἀδιανόητος ἡ τοῦ γένους μεταβολὴ ἀπὸ θηλυκοῦ εἰς ἀρσενικόν, οὐδ' ὅτι τὸ χρονικὸν τοῦ Μορέως ἀγνοεῖ αὐτήν, ἀλλὰ καὶ πρὸ πάντων διότι αὐτὴ αὕτη ἡ διαφωνία τῶν μαρτύρων τούτων, τοῦ μὲν ἐν Ἠλείᾳ, τοῦ δὲ ἐν Κυπαρισσίᾳ, τοῦ δὲ μεταξὺ Μονεμβασίας καὶ Ῥιλλόνης ἢ Ῥιόλου ἢ Τεριόλου (ὅπερ ὁ κ. Πετρίδης τοποθετεῖ παρὰ τὸν Λάρι-

σον, ποταμὸν ἐγγὺς Δύμης τῆς Ἀχαΐας), τῶν δὲ Ἀράβων ἐν τῷ κέντρῳ τῆς χερσονήσου τοποθετούντων τὴν φανταστικὴν ταύτην πόλιν, ἡ διαφωνία, λέγω αὕτη, πείθει ὅτι ἐπ' αὐτῶν πόλις οὕτως ὀνομαζομένη δὲν ὑπῆρχεν, (ἢ πῶς δὲν ὠνόμασαν διὰ τοῦ ὀνόματος τῶν Πατρῶν ἢ τῆς Κορίνθου ἢ τοῦ Ναυπλίου πόλεις ἐν διαφόροις τόποις κειμένας ἀλλ' ἀεὶ μίαν καὶ τὴν αὐτήν;), ἀπέδιδον δὲ οὗτοι πιθανῶς τὸ ὄνομα τῆς χώρας ἧς ἄμεσοι κύριοι ἦσαν καὶ ἀφ' ἧς ὡς ἀπὸ πρωτευούσης καὶ κέντρου τινὸς ὡρμῶντο οἱ κύριοι τῆς Πελοποννήσου Φράγκοι, εἰς πόλεις διαφόρους δι' ἕνα ἢ ἄλλον λόγον ἀκμαζούσας καὶ ἴσως κύρια ἐρείσματα τῆς δυνάμεως τῶν Φράγκων νομιζομένας. Τὴν ἀνακρίβειαν τῶν Ἀράβων Γεωγράφων ἀνωμολόγησαν πάντες ἀνεξαιρέτως καὶ αὐτὸς δὲ ὁ κ. Πετρίδης λέγει ὅτι «δὲν δικαιούμεθα ν' ἀπαιτῶμεν παρ' αὐτῶν μαθηματικὴν ἀκρίβειαν λόγου προκειμένου περὶ χωρῶν μεμακρυσμένων τῆς Ἀραβίας, ἔνθα οἱ γράφοντες διέμενον καὶ ἐκ βιβλίων τῶν ἀρχαίων (?) Ἑλλήνων γεωγράφων ἀρυόμενοι τὰς ἀναλόγους εἰδήσεις ἐξετίθεσαν αὐτὰς ἐν Ἀραβικαῖς συγγραφαῖς». Ἀλλ' οἱ στερούμενοι μαθηματικῆς ἀκριβείας εἶναι, ἐρωτῶ, πάσης ἀπολύτως πίστεως ἄξιοι προκειμένου περὶ ἄλλης τινὸς ἀκριβείας;

η') Τέλος ὑποτεθείσθω ὅτι ὑπῆρχέ ποτε πόλις ἐν Ἠλείᾳ ἢ ἐν Κυπαρισσίᾳ ἢ ὅπου θέλετε ὀνομαζομένη Μορέα ἢ Μορέας· πάντως ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν Φράγκων ἤτοι ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος καὶ ἑξῆς αὕτη ἢ δὲν ὑπῆρχε πλέον παντάπασιν ἢ θὰ ἦτο ὅλως ἄσημος· λοιπὸν ἐρωτᾶται πῶς θὰ κατωρθοῦτο, ὥστε τὸ ὄνομα πόλεως εἴτε ἐκλιπούσης ὅλως πρὶν ἢ καὶ ὅλως ἀσήμου διατελούσης νὰ διαδοθῇ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐκβάλῃ ἐκ τῆς χρήσεως ὄνομα ἀρχαιότατον σῳζόμενον καὶ κατὰ τὸν 13 ἀκόμη αἰῶνα; Ὁ κ. Πετρίδης πειρᾶται νὰ λύσῃ τὴν δυσκολίαν ταύτην λέγων ὅτι τοῦτο ἐγένετο ἢ δι' ὀλιγωρίαν τῶν ξένων κυριάρχων ἢ διὰ τὴν ἐκ τῆς Μοριάτιδος ἢ Μορjατάδας καταγωγὴν τῶν γενναίως πρὸς τοὺς Φράγκους πολεμησάντων Βουτσαράδων, καθ' ὅσον, λέγει, οἱ Φράγκοι ἀπέδωκαν τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος τῶν Βουτσαράδων εἰς ἅπασαν τὴν χώραν. Ἀλλὰ καὶ οὕτω πάλιν αἱ ἀπορίαι δὲν λύονται, διότι ἡ μὲν ὀλιγωρία τῶν ἀρχόντων Φράγκων δὲν ἑρμηνεύει πῶς ὄνομα πόλεως ἀσήμου θὰ ἐκαθολικεύετο, ἡ δὲ κλῆσις τῆς χώρας ὅλης ἀπὸ τῆς πατρίδος τοῦ πρὸς τοὺς Φράγκους ἀγωνισαμένου Βουτσαρᾶ φαίνεται ἀπίθανος, ἀλ-

λως τε καὶ ἀφοῦ δὲν ἐπολέμησεν οὗτος ἐν τῇ χώρᾳ ἐξ ἧς λέγεται ὅτι κατήγετο, ἀλλὰ πολὺ μακράν, εἰς τὰ Σκόρτα. Οἱ Φράγκοι ἂν ὡρμῶντο ἀπὸ τῶν ἀγώνων τούτων εἰς τὴν ὀνομασίαν τῆς χώρας, θὰ ἠδύναντο ἴσως νὰ καλέσωσιν αὐτὴν Σκόρτα, οὐχὶ δὲ ἀπὸ τῆς πατρίδος τοῦ Δόξα-Πατρί, ἣν κύριος οἶδε ἂν ἤξευρον καθόλου. Πρὸς δὲ τούτοις θ' ἀπέδιδον οὕτω καὶ ὅλως ἔκτακτον σημασίαν εἰς τὸν ἀντίπαλον τοῦτον, αὐτοὶ οἱ τοσοῦτον ἀγέρωχοι Φράγκοι, ὅπερ βεβαίως ἀπίθανον. Καὶ τέλος ἔρχεται πάλιν τὸ ζήτημα, διατί οἱ Φράγκοι νὰ μὴ καλέσουν τὴν χώραν Μορjατάδα; ποῦ ἤξευρον ἐκεῖνοι τὰ πρωτότυπα τοῦ Μορjατάδα-Μοριᾶτις-Μορία μορία; Ταῦτα βεβαίως εἶναι ἀπίθανα εἰς ἄκρον. Τοὐναντίον ἡ ἐμὴ ἐτυμολογία καὶ ἑρμηνεία τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ ὀνόματος οὐδὲν ἔχει, νομίζω, τὸ ἔκτακτον καὶ ἀπίθανον καὶ δὴ πρέπει νὰ προτιμηθῇ τῆς τοῦ κ. Πετρίδου.

Συγκεφαλαιῶν τἀνωτέρω λέγω ὅτι ἡ ἐκ τοῦ μορία ἐτυμολογία τοῦ Μορέα, ἣν προτείνει ὁ κ. Ἀθ. Πετρίδης, παραβαίνει τοὺς μορφολογικοὺς καὶ φωνητικοὺς νόμους τῆς γλώσσης (*Μορjατάδα* ἀπὸ *Μορjάτιδα*, *Μορjάς*, ἐνῷ ἡ παράδοσις καὶ ἡ νῦν προφορὰ θέλει *ε*, *Μορέας*, *Μορεάς*)· ἀπονέμει ἄνευ ἀνάγκης τινὸς τὸ ὄνομα κώμης νεωτάτης εἰς ἐρείπια πόλεως ἀρχαίας· παραδέχεται ὅτι πόλις ὀνομαζομένη Μοριάτιδα - Μορjατάδα μετέδωκε τὸ ὄνομα αὐτῆς εἰς τὴν χώραν, καὶ ἔπειτα ἀντὶ τοῦ ὀνόματος ταύτης παραλαμβάνει τὸ πρωτότυπον μορία· ἀποδίδει περιεκτικὴν σημασίαν εἰς τὸ μορεά, ἣν δὲν ἔχει· ὀνομάζει ἀπὸ μοριῶν ἐν Ἄλτει πόλιν ἐν Κυπαρισσίᾳ, διὰ τῆς σιωπηλῆς βέβαια παραδοχῆς ὅτι μορίαι θὰ ὑπῆρχον καὶ ἐκεῖ· παραδέχεται τὴν ὕπαρξιν μοριῶν καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους καὶ μεσαιωνικοὺς χρόνους, ὅτε πιθανῶς ἐπλάσθη ἡ λέξις Μορεά - Μορεάς· δὲν ἑρμηνεύει τὴν τοῦ γένους μεταβολήν, οὐδὲ τοῦ οὐδετέρου τὸ Μόρον τὴν ἐμφάνισιν· δὲν ἑρμηνεύει τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ ὀνόματος ἐπὶ πᾶσαν τὴν χώραν.

Τῶν ἁμαρτημάτων τούτων ἡ ἐμὴ εἶναι, ἂν μὴ σφάλλωμαι, ἀπηλλαγμένη· ἔχει ἄρα πάντα τὰ συστατικὰ ἵνα προτιμηθῇ πάσης ἄλλης καὶ γίνῃ ἀποδεκτὴ μέχρις οὗ ἐξευρεθῇ εὐφυεστέρα καὶ πιθανωτέρα.

Β'.

Περὶ τοῦ ἀπιθάνου τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως *Μορέας* ἐκ τοῦ Σλαυικοῦ more εἶπον ἀνωτέρω τὸ πολλάκις μέχρι τοῦδε καὶ ὑπὸ πολλῶν λεχθέν, ὅτι δηλ. ὤφειλε νὰ εἶναι συντεθειμένον μετὰ προθέσεώς τινος, ὥστε τὸ ὅλον νὰ σημαίνῃ παραθαλασσίαν, ἐπιθαλασσίαν ἤ τι τοιοῦτον, οὐχὶ δ' ἁπλῶς θάλασσαν. Ἀλλὰ πλὴν τούτου δύνανται, νομίζω, νὰ ληφθῶσι καὶ τὰ ἑξῆς ὑπ' ὄψιν.

α') Ἡ ἐκ τοῦ more ἐτυμολογία δὲν ἑρμηνεύει οὐδαμῶς τὴν ποικιλίαν τοῦ γένους, *τὸ Μόρον*, *ἡ Μορέα*, *ὁ Μορέας*. Τοὐναντίον δὲ κάλλιστα ἡ ἐκ τοῦ φυτοῦ μορέα. Διότι ἐδείχθη ἀνωτέρω ὅτι καὶ ὁ καρπὸς (τὸ Ἀχλάδι, τὸ Κρεμμύδι, τὸ Ῥωδάκινο, τὸ Συκάμινο, κτλ.) καὶ τὸ φυτὸν εἰς *-έα-ξά* ἢ καὶ εἰς ἄλλην κατάληξιν (ἡ Μηλξά, ἡ Κρανξά, ἡ Κερατξά, ἡ Συκαμινξά, ἡ Μορξά, ὁ Κισσός, ὁ Βάτος, οἱ Μηλξές, κτλ.) καὶ ὁ τύπος αὐτῶν εἰς *-έας-ξάς* (ὁ' Αχλαδξάς, ὁ Πευκξάς, ὁ Πρινξάς, ὁ Φοινικξάς, ὁ Μορέας κτλ.) λαμβάνονται εἰς δήλωσιν τοπωνυμιῶν. Ὅπου ἄρα ἐν τοπικοῖς ὀνόμασιν εὑρίσκομεν τοιαύτην τῶν γενῶν ποικιλίαν, ἐκεῖ δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος ν' ἀποφαινώμεθα ὅτι βάσις ὑπόκειται ὄνομα φυτοῦ τινος. Καὶ περὶ τοῦ Μορέα, Μορέας, Μόρον ἄρα ὁ αὐτὸς λόγος αἱρεῖ.

β') Ἡ ἐκ τοῦ more παραγωγὴ οὐ συνᾴδει τοῖς μορφολογικοῖς νόμοις τῆς γλώσσης ἡμῶν. Παρατηρεῖται δηλ. ὅτι ἡμεῖς εἰς τὰς ἐκ ξένων γλωσσῶν παραλαμβανομένας λέξεις, ἂν μὲν λήγωσιν εἰς σύμφωνον, προσθέτομεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἓν φωνῆεν, ἂν δ' ὅμως λήγωσιν εἰς φωνῆεν, δὲν προσκολλῶμεν ἕτερον. Πρβλ. ἄτι, χάνι, ῥάφι, ῥουμάνι, ντουμάνι, ῥουσφέτι, παντζάρι, γάντι, ντελίνι, βάλσι, ῥάντα, σακάτης, σαράφης κτλ. κτλ. ἀλλὰ τζουμπές, φιδές, πονέντες, σιτζαντές, μισές, ῥῆγλα καὶ ῥῆγα καὶ ἰταλ. ῥέ(γ)ολα, ῥέστο, σουμάδα, καδένα, κουζίνα, τελάρο, σοφρᾶς, σοφᾶς, κουνξάδος κτλ. κτλ. Οὐδέποτε δὲ φιδέας, πονεντέας, ἢ καδενέα ἤ τι τοιοῦτον. Καὶ ἡ παρέκτασις ἄρα τοῦ more εἰς μορε-α εἶναι παντελῶς ἀδιανόητος καὶ παρὰ πάντα λόγον. Οὐδ' ἐπιτρέπεται ὑπὸ τῶν φθογγολογικῶν νόμων τῆς γλώσσης ἡμῶν νὰ ὑποτεθῇ εἰς ἑρμηνείαν τῆς παρεκτάσεως ταύτης ὅτι ἐκ τῶν τύπων morje morja ὡρμήθησαν οἱ πλάσαντες τὸ ὄνομα.

Διότι τὸ j τοῦ morje morja οὐδέποτε ἦτο δυνατὸν νὰ ἐμφανίζηται ὡς ε, ὅπερ ἀπὸ κοινοῦ ἥ τε ἱστορία καὶ τὰ εἰρημένα ἰδιώματα μαρτυροῦσιν.

γ') Καὶ ὁ καταβιβασμὸς τοῦ τόνου ἀπὸ τῆς συλλαβῆς *mo* ἐπὶ τὴν ἀκόλουθον *re* εἶναι ἀδιανόητος κατὰ τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην.

δ') Ἐπειδὴ καὶ ἐν Ἠλείᾳ καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ ἀλλαχοῦ κῶμαι καὶ τόποι ὀνομάζονται Μορέα, Μορεά ἢ Μουρjά καὶ Μουρ(ι)νεά, διὰ τοῦτο οὐδ' ἡ παρὰ τὸν Πύργον λίμνη, ἡ καλουμένη σήμερον Μουρjὰ εἶναι πιθανὸν ὅτι ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν ἀπὸ τοῦ more· διότι δὲν φαίνεται βέβαια πιθανὸν ὅτι τὸ Μορέα Μουρjὰ ὡς ὄνομα μὲν τῶν μακρὰν τῆς θαλάσσης κωμῶν καὶ τοποθεσιῶν θὰ ἐλαμβάνετο ἀπὸ τοῦ δένδρου τῆς μορέας, τοὐναντίον δὲ ὡς ὄνομα τῆς παρὰ τὴν θάλασσαν λίμνης ἔμελλε νὰ ληφθῇ ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Ἔπειτα πρέπει καὶ τόδε νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἂν ἡ λίμνη εἴτε διὰ τὰ ἐν αὐτῇ ἰχθυοτροφεῖα εἴτε δι' ἄλλον λόγον οἱονδήποτε ἔχρῃζεν ἰδιαιτέρας ὀνομασίας, ὤφειλε πάντως νὰ ὀνομασθῇ εἴτε διὰ τοῦ ὀνόματος ἐκείνου δι' οὗ οἱ Σλαῦοι καλοῦσι τὰς λίμνας, jezero, ὅθεν καὶ Νεζερός, εἴτε δι' ἄλλου τινὸς ἔτι ἰδιαιτέρου, οὐχὶ δὲ διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐγγὺς θαλάσσης, ἀπὸ τῆς ὁποίας μάλιστα ἀκριβῶς ὤφειλον νὰ διαστείλωσιν αὐτήν. Τοῦτο τοὐλάχιστον θὰ προσεδόκα τις εὐλόγως, ὅτι δηλ. θὰ διέστελλον τὴν λίμνην ἀπὸ τῆς θαλάσσης δι' ἰδίου τινὸς ὀνόματος. Πρόσθες τούτοις ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἡ διὰ τοῦ α παρέκτασις τοῦ more καὶ ὁ καταβιβασμὸς τοῦ τόνου (more - Μορjά) οὐδένα ἔχει λόγον.

Εἰς ἐμὲ φαίνεται πιθανόν, ὅτι καθὰ πολλοὶ ποταμοὶ ὠνομάσθησαν ἀπὸ φυτῶν, π. χ. ὁ *Πλαταρεάς* ἐν Κρήτῃ καὶ ἡ *Πλαταρεά* παρὰ τὸν Κηφισὸν Παρνασοῦ, *Καλαμᾶς* ὁ Θύαμις ἐν Ἠπείρῳ, *τῆς Νεραντζὲς ὁ ποταμὸς* ἐν Ῥεθύμνῃ τῆς Κρήτης, *Σ*(*υ*)*κίτσα* ἐν Ἀμφίσσῃ κτλ. οὕτω καὶ ἡ λίμνη ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπό τινος πλησίον μορέας, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν θὰ ἐλέγετο *ἡ Λίμνη τῆς Μορέας*, ἔπειτα καὶ κατ' ὀνομαστικὴν ἡ Μορεά - Μουρjά, ὅπως συχνότατα γίνεται, πρβλ. ἐν Κρήτῃ κώμην ὁ Βαφὲς ἀπὸ τῆς γενικῆς τοῦ (κτήτορος) Βαφὲ (=τοῦ Βαφέα), Ἀκεραμὲς ἀπὸ τοῦ Κεραμὲ κτλ.

Ἡ παραγωγὴ ἄρα τοῦ Μορέα ἐκ τοῦ more δὲν ἑρμηνεύει τὴν ποικιλίαν τῶν γενῶν (τὸ Μόρον, ἡ Μορέα, ὁ Μορέας)· ἀντιβαίνει εἰς τοὺς μορφολογικοὺς νόμους τῆς γλώσσης ἀπαιτοῦσα παρέκτασιν δι'

ἑτέρου ἔτι φωνήεντος, τοῦ α, καὶ ταῦτα ἐνῷ ἡ λέξις more λήγει εἰς φωνῆεν, ἢ παραβαίνει τοὺς φωνητικοὺς νόμους τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἀπαιτοῦσα τροπὴν τοῦ j εἰς ε, ἂν ὁρμηθῶμεν ἀπὸ τοῦ morja· δὲν ἑρμηνεύει τὸν καταβιβασμὸν τοῦ τόνου ἀπὸ τῆς πρώτης συλλαβῆς ἐπὶ τὴν δευτέραν· δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τοῦ ὀνόματος τῆς λίμνης Μουρjᾶς, λόγῳ ὅτι πρῶτον ὠνομάσθη οὕτως ἡ λίμνη ἀπὸ τοῦ more καὶ ἐκ ταύτης μετεδόθη τὸ ὄνομα ἐπὶ τὴν χώραν· διότι καὶ τῆς λίμνης ἡ ὀνομασία ἐκ τοῦ more παλαίει πρὸς τὰς αὐτὰς καὶ πρὸς ἄλλας ἀκόμη δυσκολίας. Εἶναι ἄρα παντάπασιν ἀδύνατος καὶ ὀφείλει τοῦ λοιποῦ νὰ κεῖται ὑπὸ λήθην ἧς εἶναι ἀξία, ἀφοῦ ἐπὶ πολὺν χρόνον παρὰ πάντα λόγον ἐπιστεύθη.

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

ΑΝΔΡΙ ΕΛΛΟΓΙΜΩΙ THÉODORE REINACH ΧΑΙΡΕΙΝ

Πολλάς σοι, ὦ κράτιστε, ὁμολογῶ χάριτας ἐφ' οἷς τὰ ἐμὰ δοκίμια ἐπῄνεσας, μάλιστα δ' ηὔφρανέ μ' ὅτι παρ' ὑμῖν δή, ἔνθα τοσοῦτον τἀμὰ ἔψεκται ἀδίκως, ὡς ἐγᾦμαι, καὶ διαβέβληται, ἐνταῦθα τοῦ δικαίου ὑπερεμάχησας. Δέξαι τοίνυν, βέλτιστε, ἣν οἶδα καὶ εἴσομαί σοι εἰς ἀεὶ χάριν.

Κάλλιστα δὲ τἄλλα φυλοκρινήσας καὶ ἀποφηνάμενος, ἐνὶ τῷδε δοκεῖς μοι οὐχ ἅλις ἐπιστῆσαι τὴν διάνοιαν· ἔοικας γὰρ ὁμολογοῦντι ὃ Ψυχάρις πολλάκις διισχυρίσατο, καὶ νὴ Δία πολλοὺς ἔπεισεν, ἐμὲ πρῶτον ἄρξαι χειρῶν ἀδίκων· τὸ δ' ἔστιν οὐκ ἀληθές, ὡς αὐτίκα εἴσῃ. Βούλομαι δέ σε τοῦτο μαθεῖν καὶ πεισθῆναι, ὅπως μὴ τοῦ λοιποῦ τὰς μὲν γνώμας ἐμοῦ ἐπαινῇς, τὸν δὲ τρόπον ἐπίψογον ὑπολαμβάνῃς. Αἱροῦμαι γὰρ ἔγωγε διὰ καλοκἀγαθίαν καὶ δικαιοσύνην μᾶλλον ἢ δι' ἐπιστήμην τιμᾶσθαι· ὅτι εἰς ταύτην μὲν μέγα συμβάλλονται καὶ τόποι καὶ χρόνοι καὶ διδάσκαλοι καὶ ἄλλαι τοῦ βίου τύχαι, εἰς ἐκείνας δὲ ταῦτα πάντα μικρὸν πάνυ. Τοιγάρτοι ἀναγκαῖον ἡγοῦμαι ἐμφανές σοι καταστῆσαι ὅτι καθ' ἅπερ τῆς παιδείας οὕτω καὶ τοῦ τρόπου ὑπ' οὐδενὸς ἄξιός εἰμι κακῶς ἀκούειν. Παρέξομαί σοι δὲ τὰ μαρτύρια, καθ' οὓς τὰ πράγματα ἐγίγνετο χρόνους, τεταγμένα, οἷς σὺ τεκμηρίοις ἀκριβεστάτοις χρώμενος ῥᾷστα γνώσει τἀληθές.

Πρῶτος τοίνυν Ψυχάρις ἐν ἔτει 1884 ἐν πραγματείᾳ αὐτοῦ σμικρᾷ ἐπιγραφομένῃ Essai de phonétique néo-grecque σελ. 4 τήνδε τὴν ἀρχὴν τίθεται «Je tiens à dire également que je n'ai cité aucune forme par oui-dire, mais que j'ai toujours indiqué mais sources» καὶ αὐτόθι σημ. 5 «On ne saurait trop engager

les savants qui s'occupent du néo-grec à suivre cette méthode ...». Ὅτι μὲν ἡ καινὴ ἀρχὴ καὶ μέθοδος αὕτη ἐπαινεῖται μὲν οὕτω καὶ εἰς μίμησιν προβάλλεται πᾶσιν, σόλοικος δὲ καὶ ἀνεπιστήμων ἐστὶ παντάπασιν, οὐδεὶς οὐκ ἂν εἴποι. Οὐ μὴν ἀλλὰ Ψυχάρις πεποιθὼς ταύτῃ γράφει ἐν σελ. 11 σημ. 3 περὶ ἐμοῦ τάδε «Chatzidakis compare λέγω λέω λῶ en regard de διαλέγω. Il dit que λέγω, étant très souvent en usage, a subi des contractions violentes, tandis que διαλέγω n'a pas suivi le même chemin. L'auteur n'a pas fait attention que διαλέγω est un mot plutôt savant que populaire (1). Quant à λῶ, qu'il cite, *je crois que cette forme est purement gratuite. Comme aucun texte ne l'appuie, il est difficile de l'admettre*». Καὶ σελ. 16 σημ. 1 Quant à la forme λῶ, citée par l'auteur, *j'ai déjà fait mes réserves*».

Ἀπιστεῖ ἄρα, ὡς ὁρᾷς, τοῖς ἐμοῖς λόγοις, ὅπερ παρ' ἡμῖν, οἶμαι δὲ καὶ παρ' ὑμῖν, αἰσχρὸν νομίζεται καὶ εἰς αἰσχύνην οὐ μετρίαν φέρει. Οὐ γὰρ ἑρμηνείαν ἐμὴν ἀποβάλλει, ἔνθα πάντας ἡμᾶς σφάλλεσθαι, ἀνθρώπους ὄντας, εἰκός ἐστιν· ἀλλὰ μαρτυρίαν ἐμὴν ἀποκαλεῖ πλαστήν, ὡς φιλοψευδοῦς καὶ ἐστιγματισμένου ἀνθρώπου· μόνων γὰρ τούτων, οὐδαμῶς δ' ἐντίμου ἀνδρὸς τοὺς λόγους εἰς ἀμφίβολον ἄγειν ἔξεστιν. Καὶ μὴν ὅ τε τύπος τοῦ ῥήματος *λῶ* ἄριστα φθογγικῶς ἔχει καὶ πολλαχοῦ γέγραπται καὶ μεμαρτύρηται, ἀλλὰ Ψ. ἀγνοίᾳ, δεινῷ κακῷ, τοῦτό τε ἠμφεσβήτησε κἀμὲ ἠδίκησεν.

Ἐν τῇ αὐτῇ σελ. 11 τῆς πρώτης αὐτοῦ διατριβῆς φησιν ὁ Ψ. καὶ τάδε περὶ ἐμοῦ: «L'auteur croit d'ailleurs *tout bonnement* ... ce dernier exemple est *légèrement fantaisiste*». Ἐάσωμεν ἀνεξέταστον εἰ δικαίως ἢ ἀδίκως Ψ. τοῦτ' ἀρνεῖται καὶ διατείνεται, ἐπιστήσωμεν δὲ τὸν νοῦν τῷδε μόνῳ, ὅτι Ψ. ἐν τῷ πρώτῳ αὐτοῦ δοκιμίῳ τοιαῦτα γράφει περὶ ἐμοῦ, μακρῷ πρὶν ἐμὲ περὶ αὐτοῦ εἰπεῖν τι μικρὸν ἢ μέγα.

Ὁρᾷς τοίνυν ὡς Ψυχάρις καίπερ ὑπ' ἐμοῦ πρότερον οὐδὲν παθὼν ἢ ἀκούσας κακὸν ἤρξατό με ἀδικεῖν καὶ ὑβρίζειν. Καὶ μὴν οὐκ ἠδίκησε μὲν πρῶτον, ἐσωφρόνησε δ' ἔπειτα, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς χρόνοις οὐκ

(1) Οὐκ ἔστιν ἀληθὲς τοῦτο· πάντες γὰρ οἱ Ἕλληνες ἴσασι τὸ διαλέγω ἐδιάλεξα, διαλεχτός· σφάλλεται δὲ μέγα Ψ. ἀποφαινόμενος τὸ ῥῆμα ἐκ τῆς γραφομένης παρειλῆφθαι, ἥσπερ παντάπασι ξένον τυγχάνει ὄν.

ἐπαύσατο τοῦτο ποιῶν, ὡς αὐτίκα δηλώσω. Βουλόμενος γὰρ ἐγὼ διαφυλάξαι τὴν ἐπιστήμην παραπλησίων πλανῶν καὶ ἀπαλλάξαι τὸν ἄνθρωπον τῆς ψευδοῦς δόξης (οὐ γάρ πω ᾔδειν αὐτὸν πεπωρωμένον καὶ ὅλως ἀνίατον ὄντα) ἔδειξα ἐν Ἑβδομάδος ἀριθμῷ 54 (1885) διὰ βραχέων, ὡς ἄτοπος εἴη ἡ τοῦ Ψ. θεωρία, ἅτε ἀποβάλλουσα πᾶν ὅ,τι οὐ γέγραπται, καὶ ταῦτα προκειμένου περὶ ζώσης καὶ λαλουμένης γλώσσης, καὶ ὡς ἐπεὶ τὰ ἐν βιβλίοις ἀποκείμενα καὶ μικρόν ἐστι μόριον τῆς συμπάσης γλώσσης καὶ σύμμικτα ἀρχαίοις καὶ νεωτέροις, γνησίοις καὶ ἀλλοτρίοις, οὔτε πιστὴν οὔτε πλήρη εἰκόνα αὐτῆς οἷά τε εἴη ἡμῖν παρασχεῖν· διὰ ταῦτ', ἔφην, ἀναγκαῖον τήν τε νῦν λαλουμένην συνεξετάζειν, εἰ καὶ μήπω γέγραπται, καὶ τὰ γεγραμμένα αὐτῇ ταύτῃ τῇ λαλουμένῃ βασανίσαντας καὶ τἀρχαῖα καὶ ἀλλότρια τῶν νέων καὶ γνησίων διαστείλαντας εἰς τὸ ἀκριβέστατον, οὕτω χρῆσθαι τούτοις.

Ὅτι τούτοις οὔτ' ἀδικῆσαι οὔθ' ὑβρίσαι τινὰ ἀλλὰ γνώμην σφαλερὰν ἁπλῶς ἐλέγξαι καὶ τὴν ἀληθῆ, ὡς ᾤμην, μέθοδον δεῖξαι ἐπειρώμην, πάντες ἂν δήπου φήσειαν. Οὐ μὴν ἀλλὰ Ψυχάρις ἄγαν ἐπὶ τούτοις ἠχθέσθη· φρονεῖ γάρ, ὡς ἔοικεν, ἀεὶ μέγα καὶ ἀντιλεγόντων οὐκ ἀνέχεται· καὶ δὴ πείσας ἑαυτὸν ὡς πάσῃ τέχνῃ καὶ μηχανῇ δέοι καταβαλεῖν με ἅτε ἀντειπεῖν τολμήσαντα τοῖς ἑαυτοῦ δόγμασιν λάβρος ἐπέπεσεν ἐπ' ἐμέ, ὅτ' ἐνιαυτῷ ὕστερον (1886) ἐξέδωκε τὸ πρῶτον βιβλίον τῶν Essais de grammaire historique néo-grecque. Ἐνταῦθα πάντα κινεῖ κάλων ἐπὶ τῷ ἐμῷ ἐλέγχῳ καὶ δικαίως κἀδίκως καθάπτεταί μου. Ῥᾷστα δ' οἶμαί σε μαθεῖν ὃ λέγω, ἣν μόνοις τοῖσδε τὸν νοῦν προσέχῃς. Ἐν σελ. 90 γράφει «Nul doute que l'analogie n'ait commencé par l'acc., comme l'observent Maurophrydis 419 et M. Chatzidakis (Bezz. Beitr. VI 334, *sans citer le précédent*).

Συνῆκας ὃ λέγει; καταγγέλλει με παραλαβεῖν τὰ Μαυροφρύδου οὐδὲ μνείας ἀξιώσαντα τὸν ἄνδρα. Ὅτι δ' ὅμως ψευδές ἐστι τοὔγκλημα, ῥᾴδιον μαθεῖν ἀναγνόντα τὰ Μαυροφρύδῃ ἐν Δοκιμίῳ 419 γεγραμμένα ἔχοντα ὧδε: «Τὴν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἤδη συνηθεστάτην ταύτην μετάπλασιν τῶν τριτοκλίτων εἰς πρωτόκλιτα καὶ εἰς δευτερόκλιτα ἐν τῇ Ἑλληνικῇ συμμαρτυροῦσι μετὰ τῶν εἰρημένων καὶ τὸ μέγα πλῆθος τῶν εἰς *-αν* (ἀντὶ τοῦ ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ

γλώσσῃ συνήθους α) αἰτιατικῶν τριτοκλίτων ὀνομάτων, *αἵτινες πᾶσαι*, ἢ τοὐλάχιστον αἱ πλεῖσται, *ὀνομαστικὰς ἑνικὰς εἰς -α ἢ εἰς -ας* **ὑποθέτουσιν**». Μαυροφρύδης ἄρα ᾤετο πρῶτον εἰρῆσθαι τὴν ὀνομαστικὴν *ἡ μητέρα* καὶ εἶτα τὴν αἰτιατικὴν *τὴν μητέραν*, ὅπερ ἀνάληθες, ὡς ἐμοὶ πρὸ πολλοῦ ἐν τοῖς *Beiträge* τοῦ *Bezzemberger* Τ. ϛ' σελ. 334 δέδεικται. Διὰ ταῦτ' ἐγὼ μὲν οὐκ ᾤμην δεῖν μνημονεῦσαι καὶ ἐλέγξαι σφαλέντα τὸν πρὸ πολλοῦ μετηλλαχότα, Ψυχάρις δὲ πᾶν τοὐναντίον οὐδέν, ὡς ἔοικε, συνεὶς τῶν Μαυροφρύδῃ καὶ ἐμοὶ εἰρημένων φησὶ μὲν ἐμὲ κλέψαι τὰ Μαυροφρύδου, πειρᾶται δ' αὐτὸς ἔπειτα ἑρμηνεῦσαι ἅπερ μακρῷ πρότερον ἐμοὶ σαφέστατα διαλελύκανται.

Ἐν σελ. 242 γράφει περὶ ἐμοῦ «il oublie que lui-même il a déclaré ridicule l'usage de cette langue dans des sujets sérieux (Μελέτη ἐπὶ τῆς νέας Ἑλλην. Athènes 1884 p. 96). Καὶ ἐν σελ. 262 «N'est-on pas allé jusqu'à dire que l'emploi de la langue moderne était chose risible (Μελέτη loc. cit.)?». Τί δ' εἶπον ἐγὼ ἐν τῇ Μελέτῃ; παρατίθεμαι αὐταῖς λέξεσι «Μέχρι τοῦδε ἐγένετο αὐτῆς χρῆσις, εἰ καὶ σπανιώτατα ἀμιγοῦς, εἰς τὴν ποίησιν . . . εἰς σπουδαιότερα δὲ καὶ σοβαρώτερα δὲν *κρίνεται* αὕτη, ὅπως εἴδομεν, ἐξαρκοῦσα, οὐδ' ἡ χρῆσις αὐτῆς εἰς ταῦτα ἁρμόζουσα, ἀλλὰ μᾶλλον κωμική». Μανθάνεις; Οὐχ εἶπον ἔγωγε ὃ Ψυχάρις ὑποβάλλει μοι, ὡς ἐμοὶ κριτῇ ἡ χρῆσις τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γελοία εἴη, ἀλλ' ὃ πάντες ἐν Ἑλλάδι ἴσασι καὶ ὁμολογοῦσι, τὴν δημώδη λαλιὰν σήμερον ἀνάρμοστον τῷ πεζῷ λόγῳ κρίνεσθαι καὶ νομίζεσθαι. Ἴσμεν γὰρ δήπου πάντες, ὡς εἴ τις ἐν τῇ βουλῇ ἢ ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἢ ἐν συλλόγῳ ἀνθρώπων ὁτῳδήποτε ταύτῃ τῇ γλώσσῃ χρῆσθαι ἐπιχειρήσειε, πολὺν ἂν γέλωτα τοῖς παρισταμένοις ἐμβάλοι· ὃ δὴ καὶ ἐν τῷ Συλλόγῳ Παρνασσῷ πρὸ ἐτῶν γενέσθαι φασί, κἀπὶ τούτοις τὸν Σύλλογον περὶ ταύτης μὲν τῆς γλώσσης διαλέγεσθαι ἐπιτρέψαι, τὸ δὲ ταύτῃ ἐν τῷ λόγῳ χρῆσθαι ἀπειπεῖν. Πότερον ἄρα οὕτως ἄπειρος τῶν ἡμετέρων πραγμάτων καὶ τῆς ἡμετέρας γλώσσης Ψυχάρις ἐστὶ καὶ τὰ ἐμὰ οὐ συνῆκεν, ἢ συνῆκε μὲν ἐτόλμησε δ' ὅμως εἰδὼς ταῦτα περὶ ἐμοῦ γράψαι; Μὰ Δί' ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα, οἶμαι δ' οὐδὲ σὲ εἰδέναι· οὐκοῦν δῶμεν αὐτῷ ἑλέσθαι ὁπότερον ἂν βούληται.

Ἀλλὰ καὶ εἰ ἐν τούτῳ τὸ φιλόψογον τἀνθρώπου ἀμφίβολον, ἐν

τῷδ' οὐκέτι· ἀντιλέγων γὰρ ἐγὼ ἄλλοτέ τινι διδάξαντι τὰς γλώσσας τάχιστα καὶ ἐν ὀλίγαις ἑκατονταετηρίσι μεταβάλλεσθαι, διισχυρισάμην ὅτι «das Neugriechische ist seit 1000 Jahren fast unverändert geblieben». Ὅπως δὲ τοῦτ' ἐνόουν, ἦν μὲν δὴ παντὶ εὖ φρονοῦντι δῆλον, ἐδήλωσα δὲ καὐτὸς ἐν Πεντηκονταετηρίδος τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου σελ. 172. Ὅτι δ' ὄντως κάλλιστ' ἔχει τὸ ῥηθέν, μάρτυρα παρέξομαι ἄνδρα πρῶτον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῆς γλώσσης, Γεώργιον von der Gabelenz γράψαντα πολλοῖς ἔτεσιν ὕστερον ἐν τῷ δοκίμῳ αὐτοῦ βιβλίῳ Die Sprachwissenschaft (1891) σελ. 407 « Es gehört zum Charakter des Czechen, dass er seine Sprache *viele Jahrunderte hindurch* **fast unveraendert** und frei von mundartlichen Spaltungen *bewahrt hat*». Οὐδὲν ἄρα ποικίλον οὐδ' ἄτοπον εἶπον ἔγωγε· οὐ μὴν ἀλλὰ Ψυχάρις δικαίως κἀδίκως βουλόμενος μέμφεσθαί με περικόπτει καὶ ἀλλοιοῖ τὴν φράσιν γράφων ἐν Essais I. σελ. 220 «Chatzidakis...déclarer que la langue grecque n'a pas changé depuis mille ans». Παρέλιπεν, ὡς ὁρᾷς, τὸ fast καὶ ἀσύγγνωστον ὑποβάλλει μοι ἐπιστημονικὸν σολοικισμόν. Οὐδεμία γὰρ γλῶσσ' ἀνθρώπων, ἣν μόνον λαλῆται, οἵα τ' ἔστιν ἐπὶ πολὺ ἀμετάβλητος μεῖναι, μικρὸν δὲ μόνον ἢ μέγα ἀλλοιοῦσθαι δυνατή· οὐ γὰρ ὁμοίως πᾶσαι ταχέως μεταβάλλεσθαι πεφύκασιν· τὸ μικρὸν τοίνυν παραλλάττεσθαι μικρὸν δήπου ἢ οὐδέν φαμεν διαφέρειν τοῦ *σχεδὸν ἀμετάβλητον μένειν*. Ὅτι δὲ ταῦτα τῷ Ψυχάρι ἐκ προνοίας διέστραπται, ῥᾴδιον καταμαθεῖν· καὶ γὰρ ἐπανέλαβεν ἐν Études σελ. 247 ταὐτὸν ἔγκλημα καὶ τὴν αὐτὴν ἀλλοτρίαν ὅλως ἐμοῦ ὑποβάλλει μοι ἁμαρτίαν, καίτοι ἐγὼ πρότερον τοὔγκλημα τοῦτο ἐν Ἐφημερίδι Κορομηλᾶ 1887 Φεβρουαρίου 10 ἀπετριψάμην.

Ἕτερον· Ψυχάρις ἀπέβαλεν, ὡς εἴδομεν, τὰ τῆς λαλουμένης ἣν μή που γεγραμμένα ᾖ, ὡς τὰ γραπτὰ δῆθεν ἐξαρκοῦντα· ἀντειπόντος δ' ἐμοῦ ὡς ταῦτα οὔτε πιστὴν οὔτε πλήρη παρέχει ἡμῖν εἰκόνα, οὗτος γράφει ἐν Essais I. 227 « il y a quelque naiveté à poser ce principe, incontestable et incontesté, avec un ton d'autorité que le sujet ne comporte pas . . .» Οὕτως ἐγὼ μὲν ἐν αἰτίᾳ εἰμὶ ἄνοιαν ὀφλισκάνειν ὅτι ἀξίωμα τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης ὑπέμνησα τὸν Ψυχάριν, ὁ δὲ καίπερ, ὡς ἔοικε, πρότερον οὐκ εἰδὼς

καὶ εἰς αὐτὸ περιφανῶς ἁμαρτὼν βούλεται φαίνεσθαι σοφὸς καὶ πειρᾶται διασύρειν ἐμέ.

Ἕτερον· ποιημάτιόν τι μικροῦ λόγου ἄξιον ἀπέδωκα, ὅτε πρῶτον περὶ τούτων διέλαβον, παλαιοτέροις χρόνοις πεισθεὶς τῷ ἐκδότῃ· εἶτα διώρθωσα τὸ σφάλμα τἀληθὲς ὑπὸ E. Legrand ἐν Recueil de Chansons populaires σελ. 182 κἑξ. διδαχθείς. Ὁ δὲ Ψυχάρις παντὶ σθένει ἐλέγξαι με θηρεύων φησὶ αὐτ. σελ. 220 «il est évident que les textes datés ne comptent pas pour M. Chatzidakis». Μανθάνεις; σφαλεὶς περὶ ἀχρονολόγητον ἔργον αἰτίαν ἔχω ὑπὸ Ψυχάρι οὐδέν μοι τῶν κεχρονολογημένων μέλειν. Ὁρᾷς ὡς καλῶς χρῆται τῷ Ἀριστοτέλους ὀργάνῳ;

Περὶ τύπου του εἰρήκειν ἀγνοεῖσθαι τοῖς Ἕλλησι τοῦ μέσου αἰῶνος· οἶσθα γὰρ κάλλιστα τὴν γλῶσσαν ἡμῶν ἀπὸ τῶν Ἀττικιστῶν μέχρι νῦν ἀρχαιοτροπώτερον γραφομένην καὶ οὐκ ὀλίγα ἀρχαιοπινῆ εὑρισκόμενα μὲν ἐν τοῖς βιβλίοις, ξένα δ' ὄντα τοῦ τῶν πολλῶν λόγου. Εἰς ἐκεῖν' ἀπιδὼν Ψυχάρις γράφει σελ. 221 «je crains que l'auteur .... ne se flatte d'avoir surpris le secret des dieux». Μανθάνεις ὡς καλά τε καὶ χαρίεντα καὶ αὐτὸ τοῦτο Γαλλικῆς ὄζοντα χάριτος; Ἔοικε μέντοι ταῦτα μυστήρια ὄντως τῷ Ψυχάρι εἶναι, ἀλλὰ μὰ Δί' οὔτε σοὶ οὔτ' ἐμοὶ οὔτε τοῖς ἄλλοις.

Ἐν σελ. 218 διδάσκει «On ne saurait donc affirmer que θὰ γράψω est usuel au XIIe s., quand les textes du XIIe s. ignorent cette forme du futur composé. M. Chatzidakis est cependant tombé dans une méprise de ce genre; du moment qu'on n'accorde aucune autorité aux textes, rien ne nous empêche en effet de faire voyager les formes néo-grecques selon notre fantaisie....» Ταῦτ' ἀναγινώσκων φήσεις δήπου ἐμὲ ἄλλα τε πολλὰ περὶ τὴν ἱστορίαν σφαλῆναι καὶ τὸ *θὰ* τοῦτο τῇ δωδεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι ἀποδοῦναι. Νῦν δὲ περὶ μὲν τοῦ *θὰ* τάδε γέγραπταί μοι ἐν Δελτίῳ τῆς Ἐθνολογικῆς καὶ Ἱστορικῆς Ἑταιρείας (1883) τόμῳ πρώτῳ σελ. 233 «Τὸ *θὰ* τοῦτο, ἐφ' ὅσον γινώσκομεν, δὲν ἀπαντᾷ ἐν τῇ παλαιοτέρᾳ τῆς Ἁλώσεως Γραμματείᾳ, ὥστε πιθανὸν ὅτι κατὰ τὸν 15^ον αἰῶνα δὲν ἦτο ἔτι ἐν χρήσει· ἀγνοεῖται δὲ καὶ σήμερον ἀκόμη ὑπὸ τῶν ἐν Καλημέρᾳ Ἰταλιωτῶν ....» Ἄλλο δὲ παράδειγμα, ᾧ ἔγωγε παρὰ τοὺς χρόνους ἐχρησάμην, οὐχ οἷός τε ἐγένετο ὁ δεινός μου

κατήγορος εὑρεῖν καὶ παραθέσθαι. Βλέπεις ὡς δικαίως ταῦτα κατηγορεῖ μου; Καὶ μὴν ὅρα μοι ἡλίκα τὰ διάφορά ἐστιν, ὅτε ἐγὼ μὲν οὐ πάντα τοῖς μεσαιωνικοῖς βιβλίοις ἀκρίτως καὶ ἀταλαιπώρως πιστεύων οὐδὲν παρὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τοὺς χρόνους φαίνομαι διδάξας, Ψυχάρις δὲ πάντ' ἐκείνοις ἀβασανίστως πειθόμενος καὶ ἀκολουθῶν πλεῖστα παρὰ τοὺς χρόνους ἐξελήλεγκται παριστορήσας· αὐτίκα τὰς αἰτιατικὰς εἰς -ες τῆς πρώτης κλίσεως καίπερ τοῖς μεταγενεστέροις Ἕλλησι γνωστάς, ἀλλοτρίας τοῦ μέσου αἰῶνος εἶναί φησιν· καὶ τὰ εἰς -ι(ν) ἀντὶ -ιον οὐδέτερα μετὰ τὴν ἀποβολὴν τοῦ ν γενέσθαι οἴεται ὡς πρῶτον τοῦ ν καὶ εἶτα τοῦ ο ἀποβληθέντος, ὅπερ παρὰ τὴν ἱστορίαν. Τὸ μεταγενέστερον ῥῆμα ἐγγίζω λέγει μετάφρασιν εἶναι τοῦ approcher. Τὸ μεταγενέστερον καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Γραμματικῶν πολλάκις μνημονευόμενον ῥῖνα ἀντὶ ῥίνη ἡγεῖται ταὐτὸν εἶναι τῷ Ὁμηρικῷ ῥινὰ ῥινὸν ῥινὸς τῷ δηλοῦντι δέρμα, ἀσπίδα κτλ.

Εἰς τοσοῦτο δ' ἐλήλακε μανίας γλιχόμενος ψέγειν καὶ ἐπιτιμᾶν, ὥστε πολλάκις καὶ σφάλματ' ἄλλοις ἐξεληλεγμένα καὶ ἀπὸ πολλοῦ ὑπὸ λήθην κατακείμενα καὶ ὅλως ἀσινῆ ἐπιχειρεῖ ἐξελέγχειν καὶ ἤτοι καθολικῶς περὶ αὐτῶν διαλαμβάνων ὑπεμφαίνει ὡς πάντες ἡμεῖς οὐδέν πω τρανὲς περὶ τούτων ἴσμεν ἀλλὰ πλανώμεθα, ἢ διαρρήδην ἐμέ φησι ταῦτα ἡμαρτηκέναι. Οὕτως αὐτίκα ἐν Essais I σελ. 38 πειρᾶται δεῖξαι, ὡς Ἰωνικὰ λείψανα οὐχ οἷόν τε εὑρεῖν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἑλληνικῇ· καίτοι τὸ πρᾶγμα πολλῷ πρότερον ἐμοὶ ἐν Ἀθηναίου τόμῳ δεκάτῳ σελ. 229 ἀκριβῶς δέδεικται. Ἐν δὲ σελ. 37 φησὶν «On y a répondu un peu au hasard» παραπέμπει δ' εἰς τὰ εἰρημένα μοι ἐν Gött. Gel. Anz. 1882 p. 365 et Athen. X 27. Πρόκειται τῷ Ψυχάρι περὶ τῶν χρόνων, ἐν οἷς πρῶτον ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ ἤρξατο ἐμφανίζεσθαι καὶ περὶ ἧς ἐγὼ ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι χωρίοις, ὡς ἔοικε, μέγα τι ἐσφάλην. Τί δ' ἐστι τἀληθές; Ἐν μὲν Gött. Gel. Anz. οὐδὲν ἄλλο ἢ τό, καθὰ ἀπεδείχθη, ὑπὸ Ψυχάρι κολοβωθὲν περὶ τοῦ ἐμμόνου χαρακτῆρος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἀναγιγνώσκεται, ἐν δ' Ἀθηναίῳ ὅτι τύποι εἰς -ες, ἐπεὶ καὶ παρὰ Προδρόμῳ ἀπαντῶσιν, ἐπιεικῶς παλαιοί εἰσιν. Ταῦτα τοίνυν ἀληθέστατ' ἄλλως εἰπὼν ἐν αἰτίᾳ εἰμὶ ὡς εἰκῇ καὶ ἀλογίστως περὶ τούτων ἀπεφηνάμην!

Ἐν σελ. 194 διατείνεται «la thèse que nous soutenons se réduit à démontrer que le grec moderne n'est pas fait de formes

dialectales anciennes; que la vieille phonétique est aujourd'hui sans vigueur; qu'il n'y a pas dans le néo-grec de formes préhistoriques». Ταῦτα ὡς ἀγνοούμενα δήπου πειρᾶται ἀποδεῖξαι· τὸ δ' ἔστιν οὐκ ἀληθές, πολλῷ γὰρ πρότερον ἐν Ἀθηναίῳ ἀποδέδεικταί μοι ὅτι οὔτε ὠγύγια οὔτε διαλεκτικὰ γιγνώσκεται τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ· ἐν δὲ Gött. Gel. Anz. 1882, 358 διαρρήδην εἴρηταί μοι τοὺς φωνητικοὺς νόμους τῆς ἀρχαίας διαφόρους εἶναι τῶν τῆς νέας, καὶ εἰ τἀρχαῖον η τοῦ χρόνου προϊόντος ἐτράπη εἰς ι, τὸ παρὰ τοῖς νεωτέροις τονούμενον ε οὐχ ὁμοίως εἰς ι τέτραπται, ᾗ Deffner ᾤετο. Ἔστι δὲ σημειώσεως ἄξιον ὅτι Ψυχάρις τὴν γνώμην μὲν ἐμοῦ ταύτην λαβὼν ὡς ἰδίαν προτείνει, ἐφαρμόσαι δ' οὐ δύναται· τοιγάρτοι καὶ ἐν σελ. 149 βουλόμενος ἑρμηνεῦσαι ὅπως ἀντὶ τοῦ ἄρθρου *τὰς* λέγεται οὐ μόνον *τὲς* ἀλλὰ καὶ *τὶς* (γρ. τοὶς) φησὶ «je me contente de rappeler l'affaiblissement bien connu de η en ι bref». Καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ τῶν Essais σελ. ΞΘ'. διατείνεται τοὺς τῆς ἐκθλίψεως τῶν φωνηέντων *α*, *ε*, νόμους ὁμοίους εἶναι ἔν τε τῇ ἀρχαίᾳ καὶ τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ, ὃ παντάπασιν ἔσφαλται, καθάπερ ἐν Einleitung σελ. 304 κἑξ. διείληπταί μοι. Ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς ἀριδήλως ἐλέγχεται οὐχ οἷός τε ὢν νοῆσαι ἃ τοῖς ἄλλοις ἐμφανῶς εἴρηται καὶ σαφῶς διέπτυκται. Εἰ δὲ νοῦ ἀμβλύτης ἢ τρόπων ἀλαζονεία αἴτιον τοῦ πάθους ἐστίν, οὐκ ἔχω εἰπεῖν ἔγωγε. Αὐτίκα τὴν ἀρχὴν τοῦ μεταπλασμοῦ τῶν θεμάτων τοῦ ἐνεστῶτος, ἣν πρὸ ἐτῶν 12 ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Kuhn Τόμῳ KZ'. σελ. 69 κἑξ. ἐθέμην καὶ ἣν ὁ καθηγητὴς Osthoff ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ παρακειμένου σελ. 292 κἑξ. τοσοῦτον ἐπήνεσεν, οὐκ ἠδυνήθη κατανοῆσαι καὶ δὶς εἰς αὐτὴν ἥμαρτεν, τὸ μὲν πρῶτον ὡς τὸ ἐκ τῆς Λατινικῆς παραληφθὲν ἀκκουμβῶ ἐπὶ τῆς παραληγούσης (ἀκκούμβω=accumbo) δέοι τονίζεσθαι (πρβλ. Ἀθηνᾶς Α'. σελ. 266), ἔπειτα δ' ὡς τὸ *ἐξυπνῶ ἐξύπνισα* τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικῆς ταὐτὸν τῷ τῆς ἀρχαίας ἐξυπνόω ἐξύπνισα εἴη (Études σελ. μ' καὶ 357 κἑξ.), καίπερ τῶν ἀορίστων οὕτω διαφόρων ὄντων! Πάντες, οἷς ταῦτ' ἐπιμελές ἐστιν εἰδέναι, ἴσασιν ὅτι ἐν τῇ Ἀττικῇ διαλέκτῳ ἡ γενικὴ τῶν πρωτοκλίτων ονομάτων εἰς *-ου* κατὰ τὴν γενικὴν τῶν δευτεροκλίτων κατεσκευάσθη, ἤτοι πολίτου, δεσπότου, νεανίου κατὰ τὸ λόγου, ἀνθρώπου. Τοῦτο πάντες ὁμολογοῦσιν. Ἐπέξιθί μοι τοίνυν καὶ ἃ γέγραπται ἐν Essais I σελ. 93 στ. 6 τῷ ἐπιτετραμμένῳ διδάξαι τὴν

Ἑλληνικὴν παρ' ὑμῖν α νεανίου (qui s'est formé sur δεσπότου, cf. G. Meyer 293)». Τί δ' εἰρήκει ὁ Meyer; «Die attischen Genetive auf -ου wie πολίτου νεανίου sind Analogiebildungen nach den ο- Stämmen;» Ἀκούεις ὡς ἄριστα Ψυχάρις τό τε πρᾶγμα ἐπίσταται καὶ τὸν Meyer κατενόησεν! Καὶ ἄλλα δ' οὐκ ὀλίγα Ψυχάρις παρενόησε μὲν δι' ἄγνοιαν, ἐνεκάλεσέ μοι δ' ἀδίκως, ἃ συντομίας χάριν καὶ τὰ ῥηθέντα ἀρκεῖν ἡγούμενος παραλείπω.

Ἀλλ' ἀπορήσεις δήπου ὅπως παρὰ πάντα ταῦτα οἷός τ' ἐγένετο καὶ ἐπαινέσαι με πολλαχοῦ τοῦ βιβλίου. Κἀγώ, ἐλλόγιμε ἄνερ, ἐπὶ μακρὸν διηπορούμην καὶ ἐσκοπούμην ὅπως ἂν ταῦτα συνᾴδοντα εὕροιμι, ἀλλ' ἐπὶ πολὺ οὐκ ἔσχον, τελευτῶν δ' ἐνόησα τοὺς δαψιλεῖς ἐπαίνους ἐκείνους τοῦτο μάλιστα βούλεσθαι, πιθανωτέρας καταστῆσαι τὰς κατηγορίας. Εἰ γάρ, φαῖεν ἂν δήπου πάντες, ἄνθρωπος οὕτω σφόδρα τιμῶν καὶ προθύμως ἐπαινῶν με τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἠναγκάζετο καταγγεῖλαι καὶ ἐξελέγξαι με, πόσα καὶ πηλίκ' ἄρ' ἂν εἴη ἃ ἔσφαλται μὲν πάντως ἐμοί, σεσίγηται δ' αὐτῷ δι' εὔνοιαν; Ὁμολογεῖν ἀνάγκη.

Ἐπεὶ δ' οὐ μόνον ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ καθόλου ἐπιβολῇ ἐδόκει μοι Ψυχάρις σφόδρ' ἁμαρτάνειν, ἐβουλόμην μὲν ἐλέγξαι αὐτὸν καὶ ἀβλαβῆ καταστῆσαι (αὐτὸν γὰρ πλάνης ἀπαλλάξαι καὶ ἰάσασθαι χαλεπὸν ἤδη ὑπελάμβανον, δικαίως, ὡς ὕστερον ἔδειξεν), ὤκνουν δὲ νὴ Δί' ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀφορῶν εἰς τἀνθρώπου τὸ φιλόνικον καὶ θρασὺ καὶ σοφιστικόν, οὐ μὴν ἀλλ' ἐνθυμηθεὶς ὡς τὰ τῆς ἡμετέρας γλώσσης ἀγνοοῖτο ἔτι ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ σφόδρα καὶ πολλοὶ ἂν πιστεύσειαν ταῖς πλάναις ταύταις, ᾠήθην δεῖν χάριν τῆς ἀληθείας ἀποδῦναι εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἐντεῦθεν ἐξήλεγξα μὲν τὰ καθ' ἕκαστον ἐν τῇ Ἐφημερίδι Κορομηλᾶ 1887 Φεβρουαρίου 7ῃ, 8ῃ, 10ῃ καὶ 11ῃ, ἀπέδειξα δ' ἐν Berliner philologische Wochenschrift 1887 Αὐγούστου 6 σελ. 1009-1018 αὐτὴν ταύτην τὴν ἐπιβολὴν τοῦ συγγραφέως παντελῶς ἡμαρτημένην. Ἔφασκον γὰρ τὰ βιβλία τοῦ μέσου λεγομένου αἰῶνος οὐ καθαρὸν καὶ τοῖς χρόνοις συνᾴδοντα, ᾗ Ψυχάρις ᾤετο, παρέχειν ἡμῖν λόγον, ἀλλὰ σύμμικτον ἀρχαίοις καὶ νέοις, αὐτὸν δ' οὐχ οἷόν τε εἶναι διαστέλλειν καὶ φυλοκρινεῖν ταῦτα διὰ τὸ ἠμεληκέναι τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς μεταγενεστέρας γλώσσης καὶ ὅλως ἀμοιρεῖν παιδείας ἑλληνικῆς· ἀπαριθ-

μοῦντ' ἄρα τοὺς ἐν τοῖς βιβλίοις ἐκείνοις τύπους τοῦ ἄρθρου καὶ μιᾶς πτώσεως τοῦ πληθυντικοῦ, οἷς ἐπεχείρησεν, εἰς ἀληθὲς καὶ βέβαιόν τι ἐξικέσθαι οὐ δύνασθαι. Ἀπέδειξα δὲ ταῦτα πολυαρίθμοις καὶ ἀναντιλέκτοις παραδείγμασι καὶ ἐπιχειρήμασιν. Ὁ δὲ εἰς μὲν τὰ ἐν τῇ Ἐφημερίδι ἀποκρίνασθαι οὐκ ἐτόλμησεν· ᾔδει γάρ, ὡς ἔοικεν, ὅτι ἐν Ἕλλησιν, ἐμπείροις ὁπωσδήποτε τῆς ἑαυτῶν γλώσσης, οὐκ ἂν νικῴη ἀγωνιζόμενος· ἠρκέσθη τοίνυν ὀνομάσαι τὰ ἐκεῖ ἐξεληλεγμένα «tristes articles, qu'ils ne font honneur ni au journal qui les publie ni à l'homme qui les signe». Essais Τόμῳ Β'. σελ. κα'. Ὁρᾷς ὡς ῥᾷστα ὁ ἄνθρωπος ἀπηλλάγη πραγμάτων παλαιστὴς ὢν δεξιός; Πρὸς δὲ τὰ ἐν Berl. phil. Woch. ἀντεπεξῆλθε ῥᾴονα τὸν ἀγῶνα ἐν οὐκ εἰδόσιν ἀκριβῶς τὰ ἡμέτερα λογισάμενος, καὶ τοῦτ' εἰκότως, ὡς ἔδειξεν. Κατειπόντος γὰρ ἐμοῦ ὡς πλημμελῶς φαίη τὰ βιβλία τοῦ μέσου αἰῶνος καθαρὰν καὶ πιστὴν εἰκόνα τοῦ τότε λαλουμένου ὑπὸ τῶν πολλῶν λόγου παρέχειν, καὶ ὡς οὐκ εἰδείη διαστέλλειν τὰ νεώτερα τῶν ἀρχαίων καὶ ὡς πολλῶν καὶ πολλοῦ ἀξίων τεκμηρίων, λέγω τὰς ἐπιγραφάς, τὴν Βυζαντίδα, τὴν συλλογὴν Trinchera, τὸ Χρονικὸν Μορέου, οὐ φροντίσειε παντάπασιν, ἔγνω ἄλλ' ἀντ' ἄλλων ἀποκρίνασθαι καὶ τὸ ζήτημα ἐκφυγεῖν. Ἐπέγραψέ τε γὰρ πάντῃ ἀπροσδιονύσως τὴν ἀπόκρισιν αὑτοῦ ἐν Berl. phil. Wochenschrift 1888 ἀρ. 17, 18. 20 «Zur Entstehung der neugriechischen Schriftsprache», καίτοι περὶ τούτου οὐδεὶς ἦν λόγος, καὶ ἐπήνεγκε τέσσαρα ἐπιχειρήματα καθάπερ καὶ ἡ ἐπιγραφὴ πάντῃ ξένα τοῦ πράγματος· ταῦτ' ἀκριβῶς ἀποδέδεικταί μοι ἐν Einleitung σελ. 236 κέξ. καὶ οὐδεμία χρεία ἐπαναλαβεῖν.

Ἀλλ' ἵνα τὴν φύσιν τἀνθρώπου καταμάθῃς, βούλομαι τῆς ἀποκρίσεως ἐκείνης ὀλίγ' ἄττα σὺν σοὶ ἐξετάσαι. Ἐλεγχθεὶς γὰρ ὅτι βιβλία πολλοῦ ἄξια ἀγνοήσειεν, φησί «Es ist mir allerdings angenehm, wenn Herr Rez. die mittelalt. Autoren so ritterlich vertheidigt u. Trinchera's Texte sogar als die allerwichtigsten bezeichnet». Οὐ φαίνεταί σοι ταῦτα, θαυμάσια; Οὐ τολμᾷ, ὡς ὁρᾷς, φάναι ἐπίστασθαι μὲν ταῦτα, μικροῦ δὲ λόγου ἄξια ἡγησάμενος παραλιπεῖν, ἀλλ' εἰς γέλωτα πειρᾶται τρέπειν τὸ πρᾶγμα· προστίθησι δ' ὅτι ὅπερ ἐγὼ παρεθέμην παράδειγμα ἐκ τοῦ Trinchera *μὲ τὲς σικέας* 136 (1129) ἀναιροῦν ἣν ἐκεῖνος ἔθετο ἀσύστατον θεωρίαν, «beweist für die

mittelt. Autoren nichts (πῶς γὰρ οὔ;), zweitens ist es wahrscheinlich auch an und für sich ohne Wert (πῶς καὶ τοῦτο;). Bei mir war von Handschriften die Rede (219, 1)». Ἦν, φησίν, αὐτῷ ὁ λόγος ἐν σημειώσει τινὶ περὶ χειρογράφων· ἐξῆν ἄρ' αὐτῷ, καὶ ταῦτα συγγράφοντι δοκίμιον τῆς ἱστορικῆς γραμματικῆς, ἀγνοεῖν τὴν συλλογὴν Trinchera, διὰ τὸ οὐκ ἐκ χειρογράφων, τοῦτ' ἔστιν ἀντιγράφων, ὡς ἔοικεν, ἀλλ' ἐξ αὐτογράφων εἰλῆφθαι. Μανθάνεις συλλογισμόν!

Αἰτίαν δὲ σχὼν ἀμελῆσαι τῆς μεταγενεστέρας ἐπονομαζομένης γλώσσης καθάπερ καὶ τῆς παλαιοτέρας Βυζαντιακῆς φησιν «Rez. weiss ganz genau, dass ich mich hauptsächlich mit der ngr. Litteratur vom X bis zum XVII Jahrh. beschäftige und es gleich am Anfang angekündigt habe . . . Vom Mittelalter im allgemeinen hatte ich nicht die Absicht zu reden. . .». Κάλλιστ' ἐπαινῶ· τοσοῦτο δὲ μόνον ἐρέσθαι βούλομαι, εἴ τις τῆς μὲν μεταγενεστέρας γλώσσης καὶ τῆς τοῦ μέσου αἰῶνος μέχρι τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἀμελήσειεν, ἧς πάμπολλα ἡμῖν καὶ ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης πρόκειται τεκμήρια ἐν βιβλίοις καὶ ἐπιγραφαῖς, ἐξετάζοι δὲ μόνα τὰ ἀπὸ τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῆς ἑπτακαιδεκάτης συντεταγμένα, ἅπερ καὶ ὀλίγα καὶ κακῶς ἐκδεδομένα ἢ καὶ πάντῃ ἀνέκδοτα τυγχάνει ὄντα, ἔξεστιν αὐτῷ, ἣν μόνον σωφρονῇ, φάσκειν μέλλειν αὐτῷ ἱστορικῆς γραμματικῆς τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς καὶ ταύτης Δοκίμια παχύτατα μὲν τὸν ὄγκον, ἰσχνότατα δὲ τὸν νοῦν συντάττειν; Ἐμοὶ μὲν οὐ δοκεῖ, οἶμαι δὲ οὐδὲ σοὶ δήπου. Ὅτι δὲ καὶ Ψυχάρις ἄλλως νῦν γιγνώσκει δῆλον ἐξ ὧν ἐν σελ. μ'. καὶ 367 τῶν Études φησίν, διατεινόμενος μόνον, ἤν τις τὰ τῆς γλώσσης ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον διὰ πάντων ἐξετάζῃ καὶ φυλοκρινῇ, οἷόν τ' εἶναι καταμαθεῖν αὐτά. Ἀληθῆ ἄρα ἔλεγον ἐγὼ φάσκων τὴν γνῶσιν τῆς συμπάσης Ἑλληνικῆς ἀπαραίτητον εἶναι παντὶ περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης τοῦ μέσου καὶ νεωτέρου αἰῶνος σχολάζοντι καὶ ταύτην ἄριστον κριτήριον πεφυκέναι τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ πλαστοῦ τῶν ἐν τοῖς βιβλίοις ἀπαντώντων καὶ Ψυχάρις μεταπέπεισταί μοι νῦν καὶ ἀκολουθεῖ τῇ ἐμῇ γνώμῃ ταύτῃ καὶ ταύτην πολλαχοῦ τοῦ βιβλίου ὡς ἰδίαν αὐτοῦ ἀναγράφει. Οὐ μὴν ἀπηλλάγη πω τῆς ἀρχαίας δόξης, διόπερ ἐν τῷ

αὐτῷ βιβλίῳ Études σελ. κ' ἀντιφάσκων ἑαυτῷ ἐπαινεῖ ἄλλους μὲν ὅτι περὶ μόνην τὴν ἀρχαίαν Κρητικὴν καὶ Λακωνικὴν διάλεκτον σχολάσειαν, μακρὰ χαίρειν εἰπόντες τῇ νῦν Κρητικῇ καὶ Τσακωνικῇ, ἄλλον δ' ὡς μόνην τὴν νεωτέραν τῶν Κυπρίων διάλεκτον ἐξετάσειεν οὐδένα λόγον τῆς ἀρχαίας Κυπρίας διαλέκτου ποιησάμενος. Οὕτω τὰς ἀλλοτρίας γνώμας παραλαμβάνει μὲν καὶ ὡς ἰδίας μετὰ κόμπου προφέρεται καὶ δὴ καὶ πειρᾶται ταύταις ἐλέγχειν τὸν ταύτας προδιδάξαντα, ἀλλὰ κατά τινα νέμεσιν οὐχ οἷός τ' ἐστὶν αὐταῖς πάντ' ἀπταίστως διὰ τέλους κατακολουθῆσαι καὶ χρῆσθαι ἀλλ' ἀνερμάτιστος ἄνω καὶ κάτω φέρεται.

Ἔτι δ' ἐμοῦ εἰπόντος ὡς σφάλλοιτο Ψυχάρις ἡγούμενος τὴν αἰτιατικὴν τῆς πρώτης κλίσεως εἰς -*ας* δι' ὅλου τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ μόνην ταύτην ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων λέγεσθαι, τὴν δ' αἰτιατικὴν εἰς -*ες* ἀπὸ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος ἄρχεσθαι κἀπὶ τούτῳ προσαγαγόντος μεταγενεστέρας Ῥοδίας ἐπιγραφῆς παραδείγματα *ταῦτες*, *ἄλλες*, οὗτος ᾠήθη πρέπον εἶναι ἀντειπεῖν τάδε: «Abgesehen von der nicht sonderlich genauen Titelangabe muss es statt 134 heissen 135 z. 6 (oder richtiger 7). Ferner steht dort folgendes «This inscription must be of a late period». Zeile 4 und 6 werden die Laute in ἰςς-εἰς zweimal verwechselt. Wie kommt es, dass Newton's Bemerkung und Zeile 4-6 dem Herrn Rez. nicht aufgefallen sind? Ich möchte sicherlich nicht behaupten, dass Herr Rez. das Buch nicht *de visu* citiert hat; sehr vertraut scheint er mir jedoch mit demselben nicht zu sein».Οὕτω Ψυχάρις οὐκ ἠπίστατο μὲν ὅτι αἰτιατικαὶ τῆς πρώτης κλίσεως εἰς -*ες* χιλίοις ἔτεσι πρότερον τοῦ Προδρόμου ἐν τῇ Ἑλλάδι γνωσταὶ εἶεν, διδαχθεὶς δὲ τοῦτο πειρᾶται διαβάλλειν καὶ ἐξευτελίζειν τὸ πρᾶγμα, ὡς οὐκ ἀκριβεστάτη ἡ παραπομπὴ γένοιτο καὶ ὡς ἡ ἐπιγραφὴ μεταγενεστέρα εἴη καὶ τὸ πάντων δεινότατον ὡς οὐκ αὐτὸς ἴδοιμι τὸ βιβλίον,ἀλλ' ἄλλοθεν παραλάβοιμι ἤτοι κλέψαιμι τὴν παραπομπήν· ἐλέγχεσθαι γάρ μέ φησιν τοῦ βιβλίου ἄπειρον ὄντα οὐδ' αἰσθανόμενον ὡς τοῦ ει τῷ ι ἐν ταύτῃ συγκεχυμένου μεταγενεστέρα καὶ δὴ ἄχρηστος ἡ ἐπιγραφὴ εἴη. Καὶ ταῦτ' οὐ δοκεῖ σοι δεινοῦ τὴν φύσιν παλαιστοῦ εἶναι; Ἐφιέμενος δ' ὡς ἔοικε πάσῃ τέχνῃ καὶ μηχανῇ τὴν δύναμιν τῆς ἐπιγραφῆς ἀφανίσαι ἐπανέρχεται αὖθις ἐπὶ τὸν ἔλεγχον αὐτῆς ἐν Essais Τόμ. Β', σελ.

ις'-ιζ' λέγων «il est établi, par la réplique de la Berl. Phil. Woch., non seulement que l'inscription en question n'a pas la valeur que M. Chatzidakis lui reconnaissait de confiance, mais encore que M. Chatzidakis n'avait jamais lu l'inscription en entier(1) et qu'il citait le livre sans l'avoir vu, probablement d'après une note prise de seconde main». Ἐν ὑποσημειώσει δὲ προστίθησί τινας ἔτι ἀποδείξεις, ὡς οἴεται, ὅτι κλέψαιμι τὴν παραπομπήν· ταύτας δὲ λέγει εἶναι ὅτι ἀνέγραψα πᾶσαν τοῦ βιβλίου τὴν ἐπιγραφὴν «Collection of ancient Greek inscriptions in the British Museum part II, edided C. T. Newton 1883» δέον εἰπεῖν μόνον «Newton, gr. Inscr. II 135, (ἀλλ' εἰ τοῦτο ἐποίουν, πολλῷ προθυμότερον καὶ νὴ Δία πιθανώτερον ἂν μ' ἤλεγχε!), ὅτι παρέλιπον τὸ by, ὅτι διέλαθέ με τὸ τοῦ Newton «late period» καὶ τὸ ἰςς = εἰς, οἷς πᾶσι, φησί, τρανῶς ἀποδείκνυται οὐ μόνον ὡς οὐδέποτε ἐγὼ τὴν ἐπιγραφὴν εἶδον ἀλλὰ καὶ ὅτι αὕτη ἅτε συγχέουσα τὸ ει τῷ ι ἄχρηστος τῇ φωνητικῇ τυγχάνει οὖσα.

Ὁρᾷς ὡς ἤλεγξέ με περιφανῶς καὶ τὸ τῆς παροιμίας ἑάλωκα καὶ μέσος ἔχομαι; Πῶς οὖν ἀπαλλάξομαι τοῦ αἰσχροῦ ἐγκλήματος; οὐ γὰρ εἰώθαμεν οἱ ἄνθρωποι συμβολαίοις πιστοῦν ὁπόσ' ἂν βιβλία ἀναγνῶμεν· χαλεπὸν ἄρα μᾶλλον δ' ἀδύνατον φήσεις δῆτα ἀποτρίψασθαί με τὴν κηλῖδα ταύτην. Μάνθανε τοίνυν ὅπως κατὰ τὸν τραγικὸν τῶν ἀδοκήτων πόρον εὗρε Θεός. Εἰ γὰρ ὑμεῖς οἱ Γάλλοι ἔχετε τὴν παροιμίαν «calomniez, calomniez, il en restera toujours quelque chose», οἱ τῶν Ἑλλήνων παῖδες ἑτέρᾳ φιλοῦσι χρῆσθαι τῇδε «ἀγαπᾷ ὁ Θεὸς τὸν κλέφτη, ἀλλὰ πλιὸ πολὺ τὸν νοικοκύρι». Ἴσμεν γὰρ πείρᾳ μαθόντες τὸν Θεὸν πεποιηκότα μὲν ἀνθρώπους ἑτοίμους συκοφαντεῖν τε καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀπεργάζεσθαι κακίαν καὶ ἀδικίαν, πεποιηκότα μέντοι καὶ ἄνδρας ἀγαθοὺς ἐπὶ τῷ σῴζεσθαι τοὺς ἠδικημένους. Ὃ κἀμοὶ ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ τῇ τῶν θεῶν εὐνοίᾳ συμβεβηκέναι φημί. Μαθητὴς γὰρ ἐμὸς ἐκ Ῥόδου Δέσποτας τοὔνομα ἐνεχείρισέ μοι ἐν ἔτει 1883 ἀντίγραφον ἀρχαίας ἐπιγραφῆς, ἣν ἔφασκεν ἐκεῖ ἀντιγράψαι. Ταύτην δ' ἐγὼ λαβὼν καὶ ἐξετάσας παρεσκεύαζον εἰς ἔκδοσιν, ὅτ' ἔννοιά μοι ἐπῆλθε μὴ ἄλλῳ τῳ ἐκδεδομένη πρότερον εἴη.

(1) Ὅπερ ἄρα ἐν Berl. phil. Wochen. εἰκάζων ἐξήνεγκε, τοῦτο χρόνου διαγενομένου σιγῇ αὐτῷ ἀποδέδεικται καὶ προφανὲς καθέστηκεν, *il est établi*.

Ὅτι μὲν οὐκ ἔκειτο ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Boeckh συλλογῇ σαφῶς ᾔδειν, ἀλλ' ὅτι οὐδ' ἐν ἄλλῃ τινὶ νεωτέρᾳ, τοῦτ' οὐκέτι. Οὐκοῦν βουλόμενος ταῦτ' εἰδέναι ἠρόμην ἄνδρα φίλτατον καὶ σεβαστόν μοι διδάσκαλον, Στέφανον Κουμανούδην λέγω. Ὁ δὲ τὸ τοῦ Newton βιβλίον ἐκεῖνο ἐνεχείρισέ μοι καὶ ἐπέτρεψεν οἴκαδε λαβεῖν αὐτὸ καὶ καθ' ἡσυχίαν ἐξετάσαι. Ὅτι δ' ἀληθῆ λέγω, μάρτυρα παρέξομαι ἐπιστολὴν τοῦ ἀρίστου ἀνδρός, ἣν αἰτήσαντί μοι προθύμως ἔδωκεν.

Φίλε κύριε Γ. Ν. Χατζιδάκη,

Ἀπαντῶν εἰς ὅ μ' ἐρωτᾶτε, δηλῶ ὑμῖν διὰ τοῦδε, ὅτι ἀληθῶς ἐλάβετε παρ' ἐμοῦ πρὸ πολλῶν ἐτῶν, πιθανώτατα κατὰ τὸ 1883 ἢ 1884, τὸ βιβλίον τοῦ Newton, British Museum κτλ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 24 Ὀκτωβρίου 1889.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ

Οὐκ ἔκλεψ' ἄρα ἔγωγε, ὁ δὲ Ψυχάρις ἀδίκως ἤλεγχε καὶ ἐσυκοφάντει με ἀποβλέπων εἰς τυπογραφικὸν παρόραμα τοῦτο μὲν τοῦ ἀριθμοῦ 134 ἀντὶ 135 (ὅπερ θείᾳ τινὶ τύχῃ καὶ ἐν τῇ ἀποκρίσει αὐτοῦ ὁμοίως ἔσφαλται), τοῦτο δὲ τῆς παραλείψεως τοῦ by, καὶ διατεινόμενος ὅτι ἡ ἐπιγραφή, ἅτε χρόνων μεταγενεστέρων οὖσα (late period) καὶ παρέχουσα *ις* ἀντὶ *εἰς*, οὐδὲν περὶ τοῦ *αι* ἀποδεῖξαι οἵα τ' ἐστίν, ἃ παντάπασιν ἀναλήθη· οἶσθα γὰρ σαφῶς, ὡς ὅσα τοῖς κατ' ἐξοχὴν λεγομένοις φιλολόγοις, λέγω τοῖς περὶ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν σχολάζουσι, μεταγενέστερα, posteriora, spät, late κ.τ.τ. νομίζεται καὶ ὀνομάζεται, ἡμῖν τοῖς ἐρευνῶσι τὴν μέσην καὶ νεωτέραν Ἑλληνικὴν πάνυ ἀρχαῖα ἂν εἴη. Αὐτίκα Πολύβιος καὶ τὰ ἱερὰ βιβλία μεταγενέστερα δικαίως ὑπ' ἐκείνων καλεῖται, παλαιότατα δ' ὑφ' ἡμῶν. Ἐπιγραφὴ ἄρα μεταγενεστέρα τῷ Newton, πάνυ ἀρχαία ἡμῖν ἐστιν. Καὶ μὴν ὡς οὕτως ἐπ' ἀληθείας ἔχει, δῆλον οἷς περιέχει θεῶν ἀρχαίων ὀνόμασι καὶ διαλεκτικοῖς ἴχνεσιν, οἷον *τειμαθείσας τᾶς γυναικός*, *Διονυσιαστᾶν*, *Ἀθαναϊστᾶν*, *Διοσαταβυριαστᾶν*, *ἀναλωθεισᾶν*, *Ἐρανιστᾶν*, *ἐπισκευάν*. Ὅτι δὲ καίπερ συγχέουσα τὸ ει τῷ ι οἵα τ' ἐστὶ μαρτυρῆσαι περὶ τοῦ αι, ἐπίστασαι δήπου ἐνθυμούμενος

τὸ μὲν *ει* εἰς *ι* τραπῆναι πολὺ πρὸ Χριστοῦ, τὸ δὲ *αι* εἰς *ε* πολὺ μετὰ Χριστόν. Διὰ τοῦτο τοίνυν τὸ ε τοῦ Ῥοδίου ταῦτες, ἄλλες ἀποδεικτικόν ἐστι τῆς ὀρθῆς γραφῆς, ὅτι πιθανῶς ἐκ χρόνων διαστελλόντων ἔτι ἐν τῇ προφορᾷ τὸ αι τοῦ ε κατάγεται, ὅσα δὲ Ψυχάρις ἀπὸ τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος καὶ ἑξῆς φέρει τούτου παραδείγματα οὐδαμῶς. (Ἐν τῷ νεωτάτῳ παγκάλῳ βιβλίῳ τοῦ ἀγαπητοῦ μοι Π. Καββαδίου Fouilles d'Épidaure σελ. 69-70 κεῖται ἐπιγραφὴ Σπάρτης (ἀριθ. 209) παρέχουσα δὶς **ἔχουσες** (στ. 24, 26) ἀντὶ ἐχούσας. Γέγραπται δ' ἡ ἐπιγραφὴ 66-68 μετὰ Χριστόν. Ὁρᾷς ὡς παλαιά!).

Ἆρ' οὐκ ᾔδει Ψυχάρις τὰς τῶν χρόνων διαφορὰς ταύτας, ἢ ἠπίστατο μὲν ἄριστα, προσεποιεῖτο δ' ἀγνοεῖν, ἵν' ἐπὶ τούτων τὴν αἰσχρὰν μομφὴν ταύτην κατ' ἐμοῦ στηρίξειε καὶ ἡττημένος δόξειε νικᾶν;

Τοιαύτη, ὡς ὁρᾷς, ἐστὶν ἥ τε ἀπόκρισις καὶ ἡ κατηγορία Ψυχάρι ἐν ἔτει 1887, τὰ δ' ἑξῆς πολλῷ χείρω. Οὐδένα γὰρ καιρὸν παρέλιπεν οὐδ' ἐπαύσατο περὶ ἐμοῦ ἀναλήθη λέγων καὶ διαβάλλων· πολλὰ δ' ἔχων τοῦ πράγματος τεκμήρια ὀλίγ' ἄττα παραθέμενος παύσομαι, ἅτε ἀηδῶς προσπίπτοντός μοι τοῦ τοιούτου ἐλέγχου. Αὐτίκα ἐν Ταξειδίῳ σελ. 223 γράφει περὶ ἐμοῦ: «Διάβασα μιὰ μέρα σὲ μιὰ φημερίδα γιὰ ἕνα γλωσσολόγο ποῦ μιλοῦσε γιὰ τὴ γλῶσσα. Ἀφοῦ τὰ εἶχε πεῖ ὅλα — ἔτσι ἔλεγε τὸ φύλλο — βγῆκε ἕνας νὰ τοῦ ῥωτήξῃ κατιτίς ἀκόμη... Ἐρωτηθεὶς δὲ ὁ κ. Χ., ἔγραφε ἡ γαζέττα, ἀπεκρίθη. Τόντις ἀπεκρίθη ὁ κ. Χ. μὲ μεγάλη προθυμία καὶ χτύπησε ὅλο τὸν κόσμο, ἐμένα μέσα 'ς τοὺς ἄλλους· ἡ γαζέττα τύπωνε τὸ λόγο του». Ταῦτα λέγει ὁ ἄνθρωπος παντάπασιν ἀναλήθη· οὐδέποτε γὰρ περὶ ἐμοῦ τοιαῦτα ἐν ἐφημερίδι ἐγράφη (τὰ εἶχε πεῖ ὅλα κττ.), ἢ δειξάτω ἡμῖν τὴν ἐφημερίδα ἐκείνην· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοι.

Μέμνησαι ὡς Ψυχάρις διισχυρίσατο ἀπαράδεκτον εἶναι τοὐμὸν *λῶ* ὡς οὐδαμοῦ δῆθεν ἀναγιγνωσκόμενον. Οὐ μὴν ἀλλ' ἀνεγιγνώσκετο, καὶ τοῦτ' ἐν πολλοῖς βιβλίοις, καὶ ἐγὼ ἀποτρίψασθαι τὴν κατηγορίαν βουλόμενος παρεθέμην (1887) ἐν Πεντηκονταετηρίδος τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου σελ. 199 πολλὰ τούτου τεκμήρια καὶ παραπέμψας εἰς τὰ βιβλία ἐκεῖνα ἀπέδειξα ἐν πολλῇ χρήσει ὂν τὸ ῥῆμα οὐ μόνον ἐν Κρήτῃ ἀλλὰ καὶ ἐν Κύπρῳ καὶ ἐν Μάνῃ καὶ ἐν Κυθήροις, προσέθηκα

δὲ ὡς τοῦ λοιποῦ οὐκ ἂν τολμήσειε Ψυχάρις καταγγεῖλαί με πλάσαι αὐτό. Εἰς ταῦτα ἀφορῶν δυοῖν ἔτεσιν ὕστερον (1889) ἐν Σίμωνι Πορτίῳ σελ. να' σημ. πειρᾶται ἑρμηνεῦσαι τοὺς λόγους αὐτοῦ ὧδε: «*gratuit*, en français, veut dire: sans preuve, et pas: mensonger. Ce sens n'aurait pas échappé à M. Chatzidakis, s'il avait réfléchi un moment à l'origine latine de ce mot et particulièrement au proverbe: Quod gratis asseritur, gratis negatur. Quand un linguiste cite comme forme courante une forme difficile dont il ne soupçonne pas lui-même la difficulté, on est en droit de se demander si son observation est exacte ou non. Le recueil de formes dialectales est chose trop délicate pour que quelqu'un puisse se prétendre infaillible en la matière, et les débats scientifiques ne comportent pas ces susceptibilités fantastiques. C'est le fond de la question qu'il fallait aborder, c'est-à-dire expliquer λῶ».

Ταῦτ', ἐλλόγιμε, οὐ δοκεῖ σοι Γοργίᾳ τινὶ μᾶλλον πρέπειν ἢ ἀνδρὶ ἐπιστήμονι θέλοντι εἶναι; Ποῦ δέ, ἐρωτῶ, τὸ ἀνώμαλον τοῦ τύπου *λῶ* ὅπερ ἐγὼ μὲν οὐχ οἷός τ' ἐγενόμην αἰσθέσθαι, ὁ δ' ᾔσθετο; μὴ οὐκ ἠδύνατο ἐκ τοῦ *λέεις λέει* γενέσθαι λέω, ὅθεν ῥᾷστα καὶ ὁμαλώτατα *λῶ*, καθάπερ τὸ θεωρῶ θωρῶ, τὸ χρεωστῶ χρωστῶ, τὸ Θεόδωρος Θόδωρος, τὸ νεοσσὸς νοσσός, νεωπὸς νωπὸς καὶ μυρί' ἄλλα γέγονεν; Ὁ Ψυχάρις τὸ τῆς παροιμίας κατ' Ἀκεσίαν ἰάσατο καὶ μεῖζον θἄτερον ποιήσας τῇ πάλαι κατηγορίᾳ νέαν προσέθηκε φάσκων με οὐδ' αἰσθάνεσθαι τὸ παράπαν τῶν ἐν τῷ πράγματι ἀνωμαλιῶν αἳ τῷ Ψυχάρι φρονίμως ποιοῦντι παντελῶς σεσιώπηνται.

Ἐπιστέλλων ὁ Ψυχάρις τῷ Blass τὴν Κυριακὴν προσευχὴν προσηρμοσμένην τῇ νεωτέρᾳ ἡμῶν ἀπαγγελίᾳ ἔγραφε pwise, ὃ ἐγὼ ἔκρινα ἐπίμεμπτον· πάντες γὰρ ἴσμεν, ὡς τῆς διφθόγγου ui καθάπερ καὶ τῆς oi καὶ ai καὶ ei τὸ ὑποτακτικόν, τὸ λεπτότερον, φωνῆεν εἰς ἡμίφωνον τρέπεται, οὐχὶ τὸ προτακτικόν, τὸ ἁδρότερον, διό φαμεν, τοῦ εἶπα (tuipa) ποῦ ἦταν, βοὔηθα (οὕτως ἐν Κρήτῃ), τό εἶδα, τό εἶπα, τό εἶχα, τό ἤθελα, βόηθα, καϊμός, χαϊμός, κλαϊματα, γαϊδαρος, πηδαει, λεϊμόνι κττ., τοῦ *ι* μετὰ τῶν ἁδροτέρων φωνηέντων συναλειφομένου καὶ τούτοις προσκολλωμένου δίκην ἡμιφώνου. Φυσιολογικῶς ἄρα πάντη ἀδύνατον ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῇ τὸ τοῦ Ψυ-

χάρι pwise. Τοῦτο τοίνυν ἐξήλεγξα ἐγώ, καὶ τούτῳ τὸν ἄνθρωπον παρώργισα. Οὐκοῦν ἐπανέρχεται σελ. 212 σημ. τῶν Études ἐπ' αὐτὸ ἰσχυριζόμενος ῥητῶς φάναι «qu'il s'agit d'un sujet special» οὐδὲ κατὰ τὴν προφορὰν τῶν νέων Ἑλλήνων ταῦτα λεχθῆναι. Συνῆκας ὅ λέγει; τὰ ἐπισταλέντα τῷ Blass, φησίν, οὐ τῶν νῦν Ἑλλήνων ἀλλὰ d'un sujet special τὴν προφορὰν δηλοῦν, ἐμὲ δὲ ψεύδεσθαι λέγοντα ὡς Ψυχάρις τούτοις τὴν νέαν ἀπαγγελίαν εἰκονίσαι βούλοιτο. Ἀλλ' ἔστι πρὸς Διὸς ταῦτα νοῦν ἔχοντα; Ἔξεστιν ἐν βιβλίῳ τὴν προφορὰν τῆς ἀρχαίας τῶν Ἑλλήνων γλώσσης ἐξετάζοντι παρατίθεσθαι δεῖγμα τῆς καθ' ἡμᾶς προφορᾶς καὶ τοῦτο οὐχὶ τῆς κρατούσης παρὰ πᾶσιν, ἀλλὰ τῆς ἰδιαζούσης τῳ; Ταῦτα Ψυχάρις φησὶν ἐκφεύγων τὸν ἀγῶνα, ἔστι δὲ παντάπασιν ἀναλήθη, καθὰ Blass ἐλέγχει λέγων «Herr J. Psichari in Paris hat mir . . . . . eine Übersetzung des Vaterunsers (Matth. 6,9 ff.), die er selbst angefertigt, mitgetteilt, mit beigefügter *genauer phonetischer Transskription*, dies auf Grund der Aussprache eines Griechen, der, aus Chios vie Herr Ps. selbst gebürtig, *10 Jahre in Athen zugebracht hat* **und die heutige griechische Gemeinsprache spricht.**» Τῇ συνήθει ὡς ὁρᾷς, προφορᾷ τὸν Χῖον ἐκεῖνον χρῆσθαι ὁ καλὸς κἀγαθὸς Blass ᾤετο· εἰκότως· οὐ γὰρ ἂν ἄλλως ἐδέξατο, εἰ μὴ Ψυχάρις ἠπάτα αὐτόν, ἐν τῷ βιβλίῳ τὴν πλαστὴν καὶ ψευδῆ προφορὰν ταύτην ὡς τὴν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων παραστῆσαι.

Ὥσπερ πρὸς πάντας τοὺς ὁμοτέχνους οὕτω καὶ πρὸς Ψυχάριν φιλοφρονούμενος ἀπέστελλον ἐπὶ μακρὸν εἴτι γράψαιμι καὶ δὴ καὶ τὴν Ἀθηνᾶν. Ὁ δὲ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀντέπεμπεν, εἶτα δ' ἐπαύσατο, καίπερ ἐμοῦ ἀεὶ στέλλοντος. Πῶς δ' οἴει ἀμείψασθαί με ἔπειτα; Γράφων ἐν Ἑστίᾳ 1891 σελ. 177 κἑξ. πρῶτον μὲν διέστρεφε τοὐμὸν ὄνομα Χατζιδουλάκι ἀποκαλῶν με, εὐφυΐαν πάντως οὐ τὴν τυχοῦσαν οἰόμενος ἐπιδείκνυσθαι, μετὰ δὲ ταῦτα ἔφασκεν, ὡς βάτραχοί τινες (μερικοὶ βρεκεκεξιάριδες) ἀποστέλλοιεν αὐτῷ εἴ τι γελοῖον γράψειαν, ἵν' αὐτὸν ἐνοχλοῖεν κτλ. Ταῦτα δ' εἰς οὐδέν' ἄλλον δήπου ἢ εἰς ἐμὲ ἔλεγεν. Μανθάνεις ἀμοιβήν;

Καίτοι δ' ἀντιλέγων ἐν Berl. phil. Wech. ἐτόλμα ἀτόπως, ὡς ἐγὼ πείθω ἐμαυτόν, συμβουλεύειν μοι «Eine gemässigtere Sprache wäre sicherlich viel passender, abgesehen davon, dass eine

solche viel grössere Beweiskraft besitzt», αὐτὸς νῦν ἐν Études οὐκ ἐκράτησε γλώσσης, ἀλλὰ πᾶσαν ἐμοῦ κατηγόρησε κακίαν καὶ ταῦτα παντάπασιν ἀναιτίως καὶ ἀλογίστως, καθὰ πάντες οἱ ἐπαΐοντες ὁμολογοῦσιν, οὐδ' ἐπαισθάνεται ὡς τοιαύτῃ χρησάμενος ἀκολάστῳ γλώσσῃ, ἀπόδειξιν δ' οὐδεμίαν τῶν λόγων αὐτοῦ προενεγκὼν τὰς κατηγορίας ταύτας ἀπιθάνους κατέστησεν.

Καὶ γὰρ συχνῶς φησί με σοφίζεσθαι καὶ κακοτεχνεῖν καὶ ψεύδεσθαι (les faussetés coutumières Études ριγ') (εἴρηται τοῦτο κατὰ τὴν διαβεβοημένην Γαλλικὴν ἀστειότητα καὶ 'Αφροδίτην ἢ Ψυχάρις ἐξέστη παντάπασιν τοῦ φρονεῖν ὑπ' ὀργῆς;), οὐδὲν δ' οὐδαμοῦ τῶν ἐγκλημάτων τούτων παρέθετο οὐδ' εἶχεν, ὡς ἔοικε, παραθέσθαι παράδειγμα. Οὐδέποτε γὰρ ἔγωγε οὔτ' ἐκακοτέχνησα οὔτ' ἐμηχανησάμην οὔτ' ἐψευσάμην τι ἐν τῷ βίῳ, ἥκιστα δὲ πάντων ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἡγούμενος ἡμῖν ἀγωνιστέον εἶναι οὐχ ὅπως τοῖς ἐν δικαστηρίῳ ῥήτορσιν ἔθος ἐστίν. Τούτοις μὲν γὰρ ὑπὲρ νίκης ἐφημέρου καὶ ἐπὶ κέρδει ὁ ἀγών ἐστιν, ἡμῖν δ' ὑπὲρ τοῦ εἰς ἀεὶ κατισχῦσαι τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς ἐπιστήμης. Διὰ ταῦτα καὶ ὄμνυμεν ὅτε διδάκτορες ἀναγορευόμεθα «πᾶν ποιήσειν προθύμως, ὅ τι ἂν μέλλῃ ἐς εὐσέβειαν οἴσειν καὶ κόσμον ἠθῶν καὶ σεμνότητα τρόπων, μηδὲ τῆς τῶν ἄλλων διδασκαλίας σὺν ἀβελτερίᾳ κατεπιχειρήσειν ποτὲ κενοτρόπως περπερευόμενοι, μηδ' ἐθελήσειν τἀναντία ὧν αὐτοὶ γιγνώσκομεν διδάσκειν, μηδὲ καπηλεύειν τὴν ἐπιστήμην...». Τοῦτον ἔγωγε τὸν ὅρκον ὤμοσά τε καὶ ἀεὶ ἐν νῷ ἔχω καὶ οὔτε Ψυχάρις οὔτ' ἄλλος οὐδεὶς ἂν δείξειεν ὡς ἐγώ ποτε παρέβην αὐτὸν ὁπωσδήποτε (1).

(1) 'Επεὶ G. Meyer ἐμέμψατό με ἐν Bezzenberger Beiträge τόμ. ΙΘ', σελ. 156-7 σημ. ὅτι παραλάβοιμι μέν τινα (ὀκτὼ) τῶν αὐτοῦ, οὐ μνημονεύσαιμι δ' ὁπόθεν ἔλαβον, φημὶ ὅτι τῶν ἐγκαλουμένων μοι τὰ μὲν ἐπ' ἀληθείας ἐμοὶ πρότερον ἢ τῷ Meyer εἴρητο· αὐτίκα τὸ ξε ἀντὶ ἐξ αὐτῷ μὲν ἐν Litter. Centralblatt 1881, σελ. 1763 μηνὶ Νοεμβρίῳ, ἐμοὶ δὲ πρότερον ἐν 'Αθηναίῳ τόμ. Ι', σελ. 105 μηνὶ 'Απριλίῳ τοῦ αὐτοῦ ἐνιαυτοῦ ἡρμήνευτο· ὡσαύτως οἱ ἀνθρώποι ἀντὶ οἱ ἄνθρωποι ἐκείνῳ μὲν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἐμοὶ δὲ πρότερον ἐν 'Αθηναίῳ σελ. 98· ἄλλο δὲ αὐτὸν πρὸ τοῦ ἀναγνῶναί με Meyer ἐξευρεῖν, λέγω τὸν μεταπλασμὸν ἡ μητέρα, ὁ βασιλέας, περὶ οὗ ἐν Bezz. Beitr. τόμῳ ἕκτῳ σελ. 334 διέλαβον, πολλῷ δὲ πρότερον τῷ φίλῳ Πέτρῳ Παπαγεωργίου ἐν 'Ιένῃ ἀνακοινωσάμενος εἶχον. 'Εν τοῖς ἄλλοις δ' ὤφειλον ὄντως, σύμφημι, μνημονεῦσαι τοῦ Meyer, καὶ νὴ Δία προθύμως ἂν ἐποίουν τοῦτο, εἰ μὴ ἀπολέσας, ὡς ἔοικεν, ὅσ' ἀναγιγνώσκων τὰ ἐκείνου ἐσημειούμην βραχέα ὑπομνήματα, ἐπελαθόμην. Πρόκειται γὰρ οὐ περὶ μεγάλων καὶ πολλοῦ ἀξίων γλωσσικῶν νόμων καὶ ἀξιωμάτων,

Ὡσαύτως αἰτιᾶταί με Ψυχάρις ἰσχυρογνωμοσύνης καὶ φιλονικίας καὶ ὡς ἐπὶ πᾶν σόφισμα ἕτοιμος μᾶλλον καταφυγεῖν ἢ ὁμολογῆσαι σφαλῆναι. Τοῦτο Ψυχάρις ἐξ ἑαυτοῦ κρίνων φησὶ περὶ ἐμοῦ. Γράφει γὰρ ἀεὶ *εἶτον*, *γῆς* κττ., καίτοι τἀληθὲς *ἦτον*, *γῆς* ἀποδέδεικταί μοι ἐν Einleitung σελ. 229 σημ. καὶ 278. Ἐγὼ δὲ ἀποβαλὼν ἣν πρότερον δὶς εἰπὼν εἶχον γνώμην περὶ τοῦ θέλω γράψει καὶ διαρρήδην ἐν Einleitung σελ. 141, 190 κηρύξας ὡς οἱ τἀναντία ἐμοὶ διδάξαντες Morosi καὶ Foy τἀληθῆ εἰρηκότες εἶεν, ἔδειξα, ὡς ἐγᾦμαι, πᾶσιν, ὅτι πάνυ προθύμως παρὰ πάντων ἀποδέχομαι τὴν ἀλήθειαν, ἣν μόνον ἀλήθεια ᾖ. Καὶ παρὰ Ψυχάρι ἄρα ἐδεχόμην ἂν εὐγνωμονῶν, εἴ τι ὑγιὲς αὐτῷ εἴρητο.

Ἓν ἔγκλημα δοκεῖ Ψυχάρις δικαίως ἐγκαλέσαι μοι, φημὶ τὸ ἐν σελ. ρις'., αἰτιᾶταί με γὰρ ἀντιφάσκειν ἀποβάλλοντα μὲν τὸ ἐκείνου δδάσκαλος ἀντὶ διδάσκαλος ὡς ἀδύνατον, γράφοντα δ' αὐτὸν ἔπειτα κκιὰ ἀντὶ κουκιά. Φησὶ γὰρ «κουκκιὰ y devient κκιὰ (le même homme disait ailleurs que δδάσκαλος était une prononciation impossible; c'était contre moi)». Ἀλλὰ κἂν τούτῳ ἔνεστιν εἰπεῖν τὸ τοῦ παλαιοῦ ὡς οὐχ ὅμοιος ὁ ψόφος. Φαίνεται μὲν γάρ, οὐκ ἔστι δ' ἀληθῶς ὅμοια ταῦτα. Καὶ γὰρ ἐν μὲν τῷ *κκιὰ* ἀποβληθέντος τοῦ

ἀλλὰ περὶ μικρῶν καὶ μερικῶν πραγμάτων, λέγω τὴν ἐσθὴν ἀπὸ ὀνομαστικῆς ἡ ἐσθής (ἡ πόλις τὴν πόλιν), δύνομαι, ἡ πόλι, τὰς τιμές, ἐσοῦ, ἃ ῥᾳδίως τὴν μνήμην διαφεύγει. Ὅτι δ' ἀληθῆ λέγω, μάρτυρα παρέξομαι αὐτὸν τὸν Meyer ἑρμηνεύοντα ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι 157 τῶν Bezz. Beitr. τ. ΙΘ' τὸ ε ἐν τῷ *τόνε δώνω*, *άπε-έπε-ξε* καθ' ὃν ἐγὼ πολλῷ πρότερον διειλήφειν τρόπον ἐν Ἀθηναίῳ 104 καὶ ἐν Περιοδικῷ τοῦ Kuhn Λ' 375 καὶ ἐν Einleitung 71. Ὡσαύτως ὁ Meyer ἐν Türk. Studien σελ. 55 ἑρμηνεύει τὸ σκουλλί ἐκ τοῦ σκόλλυς, καίτοι πολλῷ πρότερον ἐμοὶ ἐν Kuhn Περιοδικῷ ΛΑ' 118 καὶ ἐν Einleitung 40 τοῦτο ἡρμήνευτο. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ τῇ ἐπιγραφομένῃ Zur neugr. Grammatik, φησὶ τὸ προτασσόμενον ἐν πολλαῖς λέξεσιν ε ἐκ τῆς αὐξήσεως εἰλῆφθαι, τοῦτο δ' ἐμοὶ πρὸ τοῦ πρὸ τοῦ Meyer ἐν Περιοδικῷ Kuhn τόμ. Λ' 376, καὶ ἐν Einleitung 329 εἴρητο. Αὐτόθι ὁ Meyer διδάσκει τὸ ο τοῦ *ὀμυαλὸς* ἐκ τοῦ ἄρθρου παρειλῆφθαι, ὅπερ ἐγὼ ἐν Περιοδικῷ Kuhn Λ' 376 καὶ ἐν Einleitung 330 εἰρήκειν. Ἀλλ' ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἔγωγε οὐ μὰ Δι' οὐκ αἰτιάσομαι κλοπῆς τὸν φίλον ἄνδρα· οὔτε γὰρ τῶν ἐμῶν πτερῶν αὐτὸν δεῖσθαι εἰς κόσμον φημί, παμπόλλων αὐτῷ καὶ καλλίστων ἰδίων ὄντων, οὔθ' ὑπολαμβάνω τοιοῦτον αὐτὸν πεφυκέναι ὥστε κλέψαι τἀμά. Ἀλλὰ μὴν οἶμαι ἂν αὐτόν τε τὸν Meyer καὶ πάντας τοὺς εὖ φρονοῦντας συμμαρτυρῆσαί μοι οὐδ' ἐμὲ δεῖσθαι τῶν πέντ' ἐκείνων ἑρμηνειῶν, ἵνα τὸ βιβλίον καταρτίσαιμι. Οὐκοῦν φῶμεν τὸν ἐπιεικῆ καὶ δίκαιον τῶν Γερμανῶν λόγον «Was dem einen recht ist, muss dem anderen billig sein», καὶ ἐάσωμεν αὐτὰ χαίρειν.

φθόγγου *ου*, ὥσπερ νόμος τοῖς βορείοις Ἕλλησιν, ἡ ἐν Einleitung σελ. 343 κέξ. εἴρηταί μοι, τὸ ἐν ἀρχῇ *κ* σώζει τε τὴν γνησίαν αὐτοῦ ὑπερωικὴν φύσιν καὶ πάντῃ διάφορον τοῦ ἑτέρου οὐρανικοῦ *κ* προφέρεται ἤτοι *qκιά* Ἐν δὲ τῷ *δάσκαλος*, τῷ κοινῷ πᾶσι τοῖς Ἕλλησιν, εἰ τὸ *ι* μόνον ἐξέπιπτεν, καθάπερ Ψυχάρις οἴεται, τὰ δύο *δδ* ἀδύνατα ἀπαγγέλλεσθαι ἂν εἴη· ἁπλῆ γὰρ ἡ προφορὰ τοῦ *δ* καὶ πρὸ παντὸς φωνήεντος ἡ αὐτὴ ἀεὶ διαμένει, οὐχ ὥσπερ ἡ τοῦ *κ*. Ἀλλὰ μὴν ὅπως τὸ δάσκαλος καὶ τὸ συδάζω καὶ ἄλλα πολλὰ τὴν ἑτέραν τῶν ὁμοίων συλλαβῶν ἀπώλεσε, δέδεικταί μοι ἐν περιοδικῷ τοῦ Kuhn Τόμῳ ΛΒ΄. σελ. 118 κέξ. (Ἐν διδακτορικῇ ἐναισίμῳ διατριβῇ Γ. Σακάρη διαλαμβανούσῃ περὶ τῆς διαλέκτου τῶν Κυδωνιέων ἀνέγνων ἐπ' ἐσχάτων τὸ *κκὶ* καὶ *κκιὰ* ὡς ἰδιάζον ταῖς Ἑκατοννήσοις, καὶ *κτσὶ κτσὰ* ὡς ἰδιάζον ταῖς Κυδωνίαις).

Ἐν σελ. 248 κέξ. ἐρωτᾷ μ' ἐρωτήματά τινα καὶ μονομάχου δίκην προκαλεῖταί με ἀποκρίνασθαι εἰς ταῦτα τῷ ναὶ ἢ τῷ οὔ. Τούτων δύο τὰ μέγιστα, τὸ πρῶτόν φημι, ὃ τηλαυγὲς πρόσωπον προὔταξε τῶν ἄλλων, καὶ τὸ ἔσχατον, καὶ γὰρ κατὰ τὸν Ὁμήρου τρόπον κακοὺς ἐν μέσσῳ ἔλασσεν, καταμαθὼν ὁποῖα τὴν φύσιν ἐστί, ῥᾷστα καὶ περὶ τῶν λοιπῶν εἴσῃ ὅτι δύναται. Βουλόμενος ὁ Ψυχάρις ἐξηγήσασθαι τὸ ἐν Ἐρωφίλῃ *κερᾶ μας* ἀντὶ κερᾶς μας καὶ *ἐχθρού μας* ἀντὶ ἐχθρούς μας εἰρήκει Essais Β΄. 53-4 «la disparition du ς *par assimilation* avec μ n'a rien d'anormal». τούτῳ ἀντεῖπον ἐγὼ φάσκων οὐκ *ἀφομοιώσει* (assimilation) ἀλλ' *ἀνομοιώσει* (dissimilation) τὸ σ ἐκπεπτωκέναι (Einleitung 275). Φαμὲν γάρ, ἔλεγον ἔγωγε, ἐν Κρήτῃ ἀεὶ τῆς κερᾶς μου, ἀλλὰ τῆς κερᾶ μας, ὁ βοσκός μου ἀλλ' ὁ βοσκό μας, τοὶς δουλειές μου ἀλλὰ τοὶς δουλειέ μας, τοὶς γυναῖκές μου ἀλλὰ τοὶς γυναῖκέ μας, ὁ ἀγγελός μου ἀλλ' ὁ ἄγγελό μας, δός μου ἀλλὰ δό μας (καθ' ὃ εἶτα καὶ δό μου) κττ. Ὁ δὲ οὐδὲν τῶν ἐκεῖ λεχθέντων, ὡς ἔοικεν, συνεὶς προκαλεῖταί με νῦν αὖθις διαρρήδην ἀποφήνασθαι, εἰ ἐν τῷ τοὺς ἐχθρού μας κεῖται ἀφομοίωσις ἢ οὔ. Φημὶ τοίνυν οὔ. Δέδεικται γάρ μοι ἔν τε τῷ Περιοδικῷ τοῦ Kuhn τόμῳ ΛΒ΄. σελ. 120 καὶ ἐν Einleitung σελ. 275 καὶ 352 σημ. οὐκ ἀφομοίωσιν ἀλλ' ἀνομοίωσιν τὸ πάθος εἶναι. Τοιοῦτο τὸ πρῶτον ἐρώτημα! Νῦν ἴωμεν ἐπὶ τὸ τελευταῖον. Περὶ τῶν οὐδετέρων ὑποκοριστικῶν εἰς -ιον -ι(ν) καὶ τῶν ἀρσενικῶν εἰς -ιος -ις γέγραπται Ψυχάρι ἐν Essai de pho-

nétique σελ. 32 τάδε; les diminutifs neutres en ιον n'ont pas perdu leur dernière syllabe ον entièrement et d'un seul bloc pour se réduire à la désinence ι, comme φεγγάριον=φεγγάρι; ν *est tombé d'abord, puis* ο, dans les combinaisons comme φεγγάριον φέγγει, φεγγάριο φέγγει et naturellement φεγγάριο ὡραῖο, φεγγάρι' ὡραῖο, φεγγάρι φέγγει. Le ν qui se fait sentir dans certains textes, comme φεγγάριν, est postérieur et non antérieur à φεγγάρι; c'est φεγγάρι qui devient φεγγάριν et non φεγγάριον qui se réduit à φεγγάριν . . » Καὶ ἐν ὑποσημειώσει φησὶ « Le masc. en ιος, ις (=ης) sont dus à l'analogie de noms en ης, προφήτης». Ταῦτα παντάπασιν ἀπόβλητα καὶ παρὰ τὴν ἱστορίαν ὄντα ἐξήλεγξα ἐν Einleitung 314-8, ἐπειράθην δ' ἐξηγήσασθαι τὸ πάθος, εἰπὼν ὡς Ἰταλικὸν τὸ ἔθος τὸ κατ' ἀρχὰς ὂν εἰσήλασεν εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων, καθάπερ πάμπολλα παραδείγματα ὀνομάτων εἰς -ιν καὶ -ις (τοῦ τελικοῦ ν ἔτι καὶ τοῦ ς ἀεὶ σαφῶς ἀπαγγελλομένου) τῶν χρόνων ἐκείνων περιφανῶς μαρτυρεῖ οἷς ἐπιμελὲς ταῦτ' εἰδέναι. Ὁ δὲ Ψυχάρις ἠγνόει μὲν δὴ ταῦτα τότε, ἅτε μόνοις τοῖς τοῦ Προδρόμου καὶ τοῖς τῶν μετ' αὐτὸν ἔργοις ἀεὶ σχολάζων, τῶν δὲ προγενεστέρων, ὡς αὐτὸς ὡμολόγει, ἀμελῶν, διδαχθεὶς δὲ τἀληθὲς ὑπ' ἐμοῦ οὔτ' εὐγνωμονεῖ οὐθ' ἡσυχίαν ἄγει, ἀλλὰ πολλὴν ἀφίησι κραυγὴν καὶ μέγαν ποιεῖ θόρυβον διατεινόμενος (Études 226) οὐδὲν εἶναι πρὸς τὸ πρᾶγμα, εἰ ταῦτα ἀπὸ τῆς Κοινῆς γιγνώσκεται, οὐδὲ τὴν ἑρμηνείαν αὐτοῦ τῷ λόγῳ τούτῳ ἀναιρεῖσθαι, ἅτε τῶν διπλῶν ἐν συντάξει (doublets syntactiques) ἀείποτε δρώντων, ἐμοῦ δ' ἀπείρου τούτων ἐλεγχομένου, καὶ τὴν γενικὴν τοῦ Μάρι ἣν ἐκ τοῦ Πασχαλίου Χρονικοῦ παρεθέμην οὐ τῶν Ῥωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων οὐδὲ τὸ παράπαν Λατινικὴν εἶναι. Μανθάνεις ἀποδείξεις καὶ ἐπιχειρήματα; Ἀλλ' ὦ 'τᾶν, περὶ μὲν τῶν διπλῶν ἐν συντάξει τάχ' ἂν εἰδείην κἀγὼ σμικρόν τι· ἀλλ' ἐπεὶ δῆλον ὅτι τὸ ο πολλαῖς ἑκατονταετηρίσι πρότερον τοῦ ν ἀφῄρητο, ἀδύνατον δῆτα τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Ψυχάρι ἀποδοχῆς τινος καὶ πίστεως τυχεῖν· πῶς γὰρ ἂν τὰ διπλᾶ ἐν συντάξει ἐφαρμογῆς ἂν τύχοι καὶ τὸ ο ἐκπέσοι τοῦ μετ' αὐτὸ ν ἔτι ἀλωβήτου μένοντος; Ἔπειτα, οἶμαι, προὔκειτο ἡμῖν δεῖξαι ὅπως τὰ εἰς -ιος, -ιον, Ἰταλικῷ ἔθει, κατ' ἐμὴν γνώμην, τὸ ο ἀποβάλοι καὶ εἰς -ις, -ιν λήξειεν, οὐχὶ δ' ὁπότε ἡ γενικὴ τῶν εἰς -ις ἐξομοιωθείη ταῖς λοιπαῖς

πτώσεσι καὶ δὴ εἰς -ι γένοιτο. Τῇ ἐμῇ γνώμῃ ταύτῃ Ψυχάρις ἀντειπεῖν οὐχ οἷός τ' ἦν καὶ ὡς ἔοικεν ἠσπάσατο. Πρὸς δὲ ἀποδέδεικταί μοι περιφανῶς ἐν Einleitung 76 κέξ. ὅτι αὐτὴ δὴ αὕτη ἡ γενικὴ τοῦ ἑνικοῦ ἀριθμοῦ τῆς α'. κλίσεως πολλῷ πρότερον τοῦ Πασχαλίου Χρονικοῦ ἤρξατο ἀφομοιοῦσθαι ταῖς ἄλλαις πτώσεσιν. Δῆλον ἄρα ὅτι ὥσπερ τὰ παλαιότερα τοῦ Ἰωάννη, τοῦ οἰκέτη, τοῦ ἀπηλιώτη, τοῦ Μακέλλη, τοῦ Διοσκουρίδη, τοῦ Ἀχιλλείδη κττ. κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἠδύνατο καὶ ἡ γενικὴ τοῦ Μάρι, ἡ ἐν Πασχαλίῳ Χρονικῷ, λεχθῆναι. Εἰ δὲ Ψυχάρις ἓν μόνον παράδειγμα γενικῆς εἰς -η, τὸ ἐν τῇ Γραμματικῇ G. Meyer, *τοῦ πρεσβευτῆ*, οἶδεν (Études ιδ' καὶ 231) καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἀρχαῖον τύπον αὐτῆς εἰς *-ου* μέχρι τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος κρατεῖν οἴεται, φάσκων (Études 231) πρὸ τοῦ Προδρόμου οὐδεμίαν γενικὴν εἰς -η λῆξαι, ὥστε καὶ τὸ γελοιότατον *τοῦ τσαγγάρου* τῷ Προδρόμῳ κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν τότε Ἑλλήνων εἰρῆσθαι, ἐγὼ μὰ τὸν Ἀπόλλω οὐ τούτου αἴτιος, ἀλλὰ Ψυχάρις ὅς μόνοις τοῖς ἀπὸ τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος κέξ. συντεταγμένοις τὸν νοῦν προσέχει, τοῖς παλαιοτέροις δ' οὔ.

Ὁρᾷς οἷα τὰ δεινὰ καὶ μορμορωπὰ ἐρωτήματα ἃ Ψυχάρις πολλῇ σὺν κραυγῇ προὔβαλε καὶ ῥητῶς ἀποκρίνασθαι τῷ ναὶ ἢ οὒ ἐκέλευσεν;

Ἐβουλόμην δ' ἂν ἐξεῖναί μοι βασανίσαι τὸ βιβλίον τῶν Études διὰ τέλους καὶ ἐλέγξαι αὐτὸν οὐ μόνον ἀπαξάπαντα τὰ δεινὰ ἐκεῖνα ἀδίκως καὶ ἀλόγως κατειπόντα μου, ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ τὴν ἐπιστήμην, δεινῶς παραπαίοντα καὶ ἑλληνικῆς ἐπιστήμης ἄμοιρον ὄντα. Νῦν δ' ἀδύνατον τοῦτο ἔμοιγε· οὕτω γὰρ ἀνάπλεων ὕβρεως καὶ ἀδικίας ἐστὶ τὸ βιβλίον, ὥστε οὐχ οἷόν τ' ἐστί μοι μετ' εὐπρεπείας ἀναλαβεῖν τὸν ἔλεγχον· ἡγοῦμαι δ' οὐδ' ἀνάγκην εἶναι τούτου, ἄλλως τε καὶ κατ' ἀξίαν ἤδη κριθέντος καὶ κατακριθέντος ὑπ' ἀνδρὸς ἐλλογιμωτάτου, Κάρολον Buresch λέγω, καὶ πάντων ῥᾳδίως αἰσθανομένων καὶ μιᾷ φωνῇ ὁμολογησάντων καὶ ἐπιτιμησάντων τἀνθρώπου τῇ μανίᾳ. Τίς γὰρ ἂν πιστεύσειεν αὐτῷ φάσκοντι ὡς τὰ μὲν πρῶτόν μοι συντεταγμένα δοκίμια ἐν Ἀθηναίῳ ἄριστα γέγονε, τὰ δ' ἀπὸ τούτου παντάπασιν ἡμάρτηται καὶ τὴν ἐπιστήμην βλάπτει (Études ριβ');

Ὅτι δὲ τὸ δεινὸν τοῦτ' ἔγκλημα οὐκ ἀληθές, θυμῷ δὲ καὶ μανίᾳ εἴρηται, ἔχω μὲν πολλὰς πολλῶν ἀρίστων καὶ δικαίων κριτῶν μαρτυρίας παρασχέσθαι, αἱροῦμαι δ' ὅμως αὐτοῦ τοῦ κατηγόρου τὴν ὁμο-

λογίαν ἀναγράψαι, ὅς ἐν σελ. ιζ' κἑξ. παραλαμβάνει (οὐ μνημονεύσας ἐμοῦ) ὅσα εἴρηταί μοι ἐν Πεντηκονταετηρίδος τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου σελ. 121 κἑξ. περὶ τῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐπιδόσεως τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου. Καὶ μὴν ταῦτα πολλοῖς ἔτεσιν ὕστερον τῶν ἐν τῷ Ἀθηναίῳ γέγραπταί μοι παντελῶς ἤδη κατὰ Ψυχάριν διεφθαρμένῳ.

Ὁμοίως δῆλον πᾶσι κατέστησα ἐν Einleitung σελ. 236 κἑξ. ὡς οὗτος ἅτε περὶ μόνα τὰ γράμματα τὰ ἀπὸ τοῦ 12 αἰῶνος καὶ ἑξῆς ἀσχολούμενος καὶ δὴ τὰ παλαιότερ' ἀγνοῶν δεινῶς σφάλλοιτο λέγων διαφεύγειν ἡμᾶς ὅπως ἡ γλῶσσα ἐπὶ δέκα αἰῶνας ἀναπτύσσοιτο· Essais I σελ. 166 Que s'est-il donc passé dans cet intervalle de temps qui sépare les premiers siècles de notre ère du Xe siècle? *Il y a là un travail de formation qui nous échappe.* Καὶ σελ. 168 Jusqu'au Xe siècle, en effet, il y a un travail de préparation qui nous échappe. Nous avons, en d'autres termes, deux points de comparaison: d'une part la langue du nouveau Testament, de l'autre celle de Spanéas. Les degrès intermédiaires par lesquels on est arrivé de l'une de ces langues à l'autre *ne sont pas sensibles pour nous.* καὶ Essais II 216 à l'époque qu'on peut appeler *l'époque préhistorique* du néo-grec, c'est à dire avant le Xe siècle». Νῦν ἐπανέρχεται ἐπὶ τοῦτο σελ. ι' διατεινόμενος τὴν νέαν φάσιν τῆς γλώσσης ἐν τοῖς συγγραφεῦσι τοῖς πρὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος σήμερον *εἶναι ἡμῖν αἰσθητήν*, ἐπεὶ τὰ ἐκεῖ μικρὰ φαινόμενα ἔπειτα ηὔξηται. L'état nouveau, φησί, qui s'y manifeste n'est sensible que pour nous, au moment où nous vivons, c'est-à-dire lorsque nous avons pu constater les conséquences dernières de cet état, où apparaissent tout abord, sur le fond ancien et traditionnel, des modifications encore légères et sans portée».

Ὁρᾷς ὡς μετεδιδάχθη, εἰ καὶ πάσῃ μηχανῇ ἀρνεῖσθαι τοῦτο πειρᾶται; Νῦν τοίνυν ὁμολογεῖ μοι αἰσθητὴν εἶναι ἡμῖν τῆς γλώσσης τὴν ἀνάπτυξιν κατὰ τὴν πρώτην μετὰ Χριστὸν χιλιετηρίδα. Καὶ μανθάνεις ὡς ἐγκατέλιπε *τὴν προϊστορικὴν περίοδον* τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς; Ἀλλὰ μὴν καὶ ταῦτα ἐδίδαξα ἤδη, ὡς Ψυχάρις φησίν, ἔρδην διεφθαρμένος. Τίς δ' οὐκ ἂν ὁμολογήσειέ μοι Ψυχάριν ἀδικεῖν

οὐ μόνον ἐμὲ ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιστήμην τοιαῦτα περὶ Κοραῆ, οἷα ἐν Ἀθηνᾶς Τ. Α΄. σελ. 517 ἐξελήλεγκται, καὶ περὶ ἐμοῦ διδάσκοντα καὶ τοὺς συνόντας οὕτω διαφθείροντα; ἢ οὐ δοκεῖ σοι κάλλιστα καὶ πρεπωδέστατα νέοις εἶναι ἃ μαθητῇ τῳ τοῦ Ψυχάρι περὶ ἐμοῦ γέγραπται (Études 64-5) «il faut une singulière légèreté d'esprit pour découvrir des échantillons d'une haute antiquité dans des dialectes, dont l'économie grammaticale ne nous est seulement pas connue...»; Οὐδ' οἶδ' ἔγωγε πότερον μᾶλλον θαυμάσω τὸ ἦθος ἢ τὴν ἐπιστήμην τοῦ νεανίσκου.

Οὐ μὴν ἀλλ' ὑπὸ δεινῆς φιλοψόγου μανίας κατεχόμενος καὶ πλαστογραφῆσαι τὰ ἐν Etudes πονήματα τῶν ὁμοτέχνων ἐπὶ τῇ ἐμῇ συκοφαντίᾳ καὶ βλάβῃ οἷός τ' ἐγένετο. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἢ τοῦτο κατήγγελται ἐν Litterarisches Centralblatt 1893 σελ. 956 «Die Arbeit Schmitt's ist, wie Ref. vom Verf. aufgefordert worden ist auszusprechen, wider Willen und ohne Wiesen des Verf.'s derart umgewandelt worden, dass er sie nicht mehr als sein eigen anerkennt. . . . Gegen die mit einem J. P. versehenen Anmerkungen gegen Hatzidakis s. 325 und 331 verwahrt der Verf. sich ausdrücklich». Καὶ αὐτὸς δ' ὁ πρώην μαθητὴς τοῦ Ψυχάρι Wilhelm Meyer Lübke ἐν Περιοδικῷ Krumbacher Β΄. 617 φησὶν οὕτω διασκευάσαι Ψυχάριν τὰ τῶν μαθητῶν, ὥστε οὐκέτι δῆλον ὅπου τὰ τῶν μαθητῶν ἀντικατέστησε τὰ τοῦ διδασκάλου. Ὅτι δὲ οἷός ἐστι καὶ τὰ τῆς ἱστορίας παραχαράττειν καὶ πλαστὰ καὶ ψευδῆ ὡς ἀληθῆ προφέρεσθαι, ἐξελήλεγκταί μοι μαρτυρίοις ἀναντιλέκτοις ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Kuhn Τ. ΛΒ΄. σελ. 115.

Ὡσαύτως εἴρηταί μοι ἐν Ἀθηνᾶς Τόμ. Β΄, σελ. 191 σημ. καὶ 221 καὶ Τόμ. Γ΄. σελ. 265 σημ. ὡς Ψυχάρις οὐκ ἀληθῆ ἔλεγε διατεινόμενος, ὅτι τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων βαρέως τὸν ζυγὸν τῆς γραφομένης φέροι καὶ πλεῖστοι οἶκοι, μάλιστα γυναῖκες, καταβοῶεν αὐτῆς, καὶ ὅτι οὐδεὶς οὐδέποτε τῶν Πυργίων γράμματα μάθοι οὐδ' εἰς σχολὴν φοιτήσειεν· καίτοι καὶ αἱ γυναῖκες παρ' ἡμῖν μόνῃ τῇ καθαρευούσῃ λεγομένῃ γλώσσῃ ἐν ταῖς ἐφημερίσιν αὐτῶν χρῶνται καὶ οἱ Πύργιοι Σχολὴν ἐν μέσῃ τῇ κωμοπόλει αὐτῶν ᾠκοδομήσαντο, καὶ οὐκ ὀλίγοι παῖδες τούτων εἰς ταύτην φοιτῶσιν, καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Παρισίοις ἐπιστήμας σπουδάζουσιν. Οὕτως ὀλίγον αὐτῷ ἀεὶ τῆς ἀληθείας μεμέληκεν!

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πολλῷ ἔτι δεινότερον ἔγκλημα αὐτοῦ ἐπυθόμεθα ἔγωγε καὶ Karl Brugmann καὶ Karl Buresch παρὰ John Schmitt, ἀνδρὸς οὐδαμῶς οἵου τε ψεύδεσθαι, ὅτι τὸ ἐν Études σελ. πδ'. κέξ. φερόμενον δεῖγμα γλωσσαρίου τουρκικῶν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰλημμένων λέξεων οὐ τοῦ Ψυχάρι ἔργον ἐστίν, εἰ καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τούτου φέρεται, ἀλλὰ νέου τινὸς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως σπουδάζοντος ἐν Παρισίοις καὶ παντάπασιν ἀπόρου Καλλιβούλη τοὔνομα· ὅτι δὲ Ψυχάρις ἄπειρος μέν ἐστι τῆς γλώσσης ταύτης, ἐπρίατο δὲ παρὰ τούτου ἀντὶ ἀργυρίου τινός, ὡς φαίνεται, τὸ πόνημα καὶ ὡς ἴδιον ἐξέδωκεν, οὐδὲ μνείας ἀξιώσας τὸν συγγραφέα. Ταῦτ' ἔφασκε πρὸς ἡμᾶς ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος καὶ τούτοις δοκεῖ μοι κάλλιστα συνᾴδειν ὃ ἐν σελ. 57 ἀναγινώσκεται· «σελάχι = θυλάκιον»· πῶς γὰρ ἔμελλε Ψυχάρις, εἰ τῆς Τουρκικῆς ἀληθῶς ἔμπειρος ἦν, ἀγνοεῖν ὅτι τὸ *σελάχι* ταυτὸν τῷ Τουρκικῷ *silah* ἐστίν;

Νῦν, οἶμαι, ῥᾴδιόν σοι συνεῖναι, τίνων ἕνεκα λόγων ὁ ἄνθρωπος μάλα ἐπιρρεπής ἐστιν πάντα κατηγορεῖν καὶ ἀποβάλλειν ἄνευ λόγου μαρτυρίαν ἐντίμου ἀνδρός· κρίνει γάρ, ὡς ἔοικεν, τἀλλότρια ἐκ τῶν ἰδίων.

Καὶ μὴν καὶ τόδε κακοτεχνεῖ Ψυχάρις φεύγων τὸν ἀγῶνα καὶ ἀποκαλῶν φλυαρίαν (verbiage σελ. 246) τὴν μακρὰν ἐμοῦ ἐν Einleitung σελ. 234 κέξ. ἀπόδειξιν, ᾗ ἀναμφήριστον γέγονε, τὸν λόγον τῶν μεσαιωνικῶν βιβλίων σφόδρα σύμμικτον ἀρχαίοις καὶ νεωτέροις εἶναι. Καὶ μὴν εἴπερ ἄλλῳ τῳ, τούτῳ αὐτὸν ἐχρῆν ἐπιμεῖναι καὶ τἀληθὲς τῆς ἑαυτοῦ δόξης πειρᾶσθαι διασῴζειν. Ἔστι γὰρ τὸ κεφάλαιον τῆς ἐν ἡμῖν διαφορᾶς τοῦτο, εἰ τὰ βιβλία ταῦτα καθαρόν, ὡς οὗτος οἴεται, παρέχει λόγον, ἢ σύμμικτον, καθάπερ ἐγὼ διὰ πολλῶν ἀποδεῖξαί φημι.

Ἀλλὰ μὴν ὅτι Ψυχάρις καίπερ τὰ ἐμὰ οὕτω διασύρων καὶ φλυαρίας ἀποκαλῶν, μεταπέπεισταί μοι κἀνταῦθα, ὥσπερ καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς, καὶ νῦν ἐμοὶ ἕπεται καὶ δοξάζει ἀλλοῖα ἢ πρότερον, δῆλόν ἐστιν ἐξ ὧν ἐν σελ. ιε'-ις' γράφει, ἐν τοῖς βιβλίοις τοῖς πρὸ τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος συντεταγμένοις οὐκ ἀπαντᾶν ἀρχαιότροπα, ἃ μακαρονικὰ καλεῖν εἰώθαμεν. Ἐν τοῖς μετὰ ταῦτ' ἄρα συγγεγραμμένοις ἀναγινώσκεται ἀρχαιότροπα, καὶ τοῦτό μοι ὁμολογῆσαι ἠνάγκασται Ψυχάρις, εἰ καὶ πρότερον πρόθυμος ἦν ὀμόσαι τἀναντία. Οὐκοῦν ἐλπίς ἐστιν, ἤν ποτ' ἄμεινον καὶ τὰ παλαιότερα τοῦ δεκάτου αἰῶνος γράμματα μελετήσῃ, ἢ καὶ ἢν μόνον οἷς ἐμοὶ ἐν Einleitung

σελ. 260 κἑξ. γέγραπται τὴν διάνοιαν ἐπιστήσῃ, πείσεσθαί μοι καὶ ταῦτα ὁμοίως ἔχειν.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦτο πεπεῖσθαί μοι ἤδη δοκεῖ, καίτοι ἐπιμόνως ἀρνεῖται· φησὶ γὰρ πολλαχοῦ τοῦ Β'. τόμου τῶν Essais τἀρχαιοπινῆ ἤτοι 'Αττικὰ ὅσα ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς ἡμῶν βιβλίοις μέχρι τοῦ ἑπτακαιδεκάτου αἰῶνος εὕρηται (εὕρηται δέ, ὡς φαίνεται), ἐπὶ τῆς λογίας παραδόσεως στηρίζεσθαι. Καὶ ἐν σελ. κδ'. τῶν Études φησὶ «les quelques formes attiques qui s'y rencontrent reposent, comme je l'ai dit ailleurs, sur une *tradition littéraire*».'Αλλὰ τοῦτο δῆλον ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ὅπερ ἐγὼ μὲν ἀπὸ πολλοῦ οὐ παύομαι λέγων, ταῦτα τῇ γραφομένῃ γλώσσῃ μόνῃ γιγνώσκεσθαι, τοῦ δὲ προφορικοῦ τῶν πολλῶν λόγου παντάπασιν ἀλλότρια εἶναι, Ψυχάρις δ' οὐκ ἐπείθετό μοι. 'Αλλὰ νῦν δὴ μεταγνοὺς καὶ ὁμολογῶν μοι ταῦτα, πῶς ἔπειτα τολμᾷ σιλλαίνειν καὶ φλυαρίαν καλεῖν τὴν ἐμὴν ἀπόδειξιν;

Σκέψαι δέ, ὦ βέλτιστε, καὶ ὡς θαυμασίως ταῦτα πρέπει ἀνθρώπῳ ἀεὶ διατεινομένῳ καὶ ἀνὰ στόμα ἔχοντι ὡς αὐτὸς μὲν τῇ ἀρίστῃ ἱστορικῇ μεθόδῳ χρῆται καὶ οὐδενὸς ὅσον ἱστορίας τῆς γλώσσης αὐτῷ ἀεὶ μέλει, ἐγὼ δ' ἀπαύστως ἁμαρτάνω καὶ παραπαίω περὶ ταύτην καὶ χρονολογίας οὐδέν ποτε μεμέληκέ μοι (Études 241)!

Τίς δ' οὐκ ἂν φαίη Ψυχάριν μεγάλα τὴν ἐπιστήμην κολούειν διαβάλλοντα τοὐμὸν μὲν βιβλίον ἐν σελ. ρις' ὡς ἀπαραίτητον τοῖς βουλομένοις ἀπατᾶσθαι ὄν, τοὺς ἐμοὺς δὲ λόγους ἐν σελ. ρις' καὶ 218 σημ. ὡς πάντας, οὓς βασανίσαι οἷός τ' ἐγένετο, ψευδεῖς ἐξελεγχθέντας; Καὶ μὴν ἁπαξάπαντες οἱ περὶ τοῦ ἐμοῦ βιβλίου γνώμην εἰς τὸ κοινὸν ἀποφηνάμενοι ἔν τε τῇ 'Εσπερίᾳ καὶ τῇ 'Αμερικῇ μεγάλα ἐπῄνεσαν αὐτό, οὐδὲν δὲ οὐδαμοῦ κατεψευσμένον οὗτος κατέδειξεν. Εἰ τοῦτο μὴ διαβολὴ καὶ συκοφαντία λέγεται, ἀπορῶ ἔγωγε ὅ,τι ποτὲ τοῖς ὀνόμασι τούτοις ὀνομάσωμεν.

Αἰτιώμενος δέ με φιλόνικον καὶ δύσεριν εἶναι καὶ τοῖς ὁμοτέχνοις ἀεὶ φιλοῦντα μάχεσθαι ἐλπίζει πείσειν, ὡς ἐγὼ μὲν ἄγριος καὶ ἄντικρυς ὠμοφάγος τις πέφυκα καὶ αὐτὸν καθάπερ πάντας ἀδικῶ, αὐτὸς δὲ καλὸς κἀγαθός ἐστι καὶ πολλὰ πάσχει διὰ τοὺς ἐμοὺς τρόπους. Τὸ δ' ἔστιν οὐχ οὕτως ἔχον. Οἶσθα γὰρ δήπου ὅτι τὰ τῆς νεωτέρας 'Ελληνικῆς εἰκῇ καὶ οὐδενὶ ξὺν νῷ ἐπὶ μακρὸν ἐξητάζετο καὶ πολλοῖς πάμ-

πολλα περὶ ταύτης σφαλερὰ ἐδεδίδακτο. Τὰς πλάνας τοίνυν ταύτας διαλύσαι πειρώμενον ἔδει με τοῖς τούτων διδασκάλοις ἀντειπεῖν καὶ ταῦτα τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ βαθύτερον ἐρριζωμέναι ἐφαίνοντο. Οὐ μὴν ἀλλὰ πάντες, οἷς ἐγὼ κατὰ τὸν ἀγῶνα ἐκεῖνον ἀντεῖπον, συνειδότες ὅτι δίκαια καὶ ἀληθῆ λέγοιμι καὶ ὅτι κατὰ Σοφοκλέα τὰ ἔργα μου ἐκεῖνα πεπονθότα μᾶλλον ἦν ἢ δεδρακότα, ἤτοι ὡς οὐ κακίᾳ τινὶ ἐμφύτῳ ἀλλ' ἁπλῶς τῷ τῆς ἀληθείας ζήλῳ ἀγωνιζοίμην, ἐπαύσαντό τε τάχιστα τοῦ ἀγῶνος καὶ διηλλάγησάν μοι. Μόνος οὗτος αἰσθάνεται μὲν ὡς ἀληθῆ λέγω καὶ ἀεὶ ἀναγκάζεται ἀποδέχεσθαι καὶ ἄκων κατακολουθεῖν οἷς διδάσκω, ὥσπερ πολλάκις εἶδες, πειρᾶται δ' ὅμως πάσῃ τέχνῃ καὶ μηχανῇ οὐ μόνον ἔξαρνος τοῦτο γίγνεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλεῖν μοι μυρία, οἷον κλέπτειν, ψεύδεσθαι, σοφίζεσθαι, κακοτεχνεῖν κττ., περὶ ὧν οὐδεὶς ἂν ἐπιστάμενος τὰ ἐμὰ ἐπιτηδεύματα ὁμολογήσειε Ψυχάρι. Ἴσασι δέ με πολλοί, ὅτι ὀλίγοι ἡμεῖς ὄντες καὶ ἐν σμικρῷ ζῶντες οὐκ ἂν λάθοιμεν ἀλλήλους οἷοί ἐσμεν, οὐδ' ἐγὼ ἄρ' ἂν διέλαθον ἐν τοσούτοις ἔτεσι πονηρὸς ὤν, ὡς Ψυχάρις ἐκ Παρισίων οἴεται.

Τοιοῦτος τοίνυν ἐστὶν καὶ τοιοῦτος ἐγένετο περί τε τὴν ἐπιστήμην καὶ περὶ ἐμὲ ὁ ἄνθρωπος, ὃν παρ' ἡμῖν μὲν πάντες οἱ εὖ φρονοῦντες καὶ παιδείας μετέχοντες δεινὴν νόσον πάσχειν φασίν, ὑμεῖς δ' ἰδιωτικῶς καὶ ἀπείρως, ὡς ἔοικε, τῆς Ἑλλάδος φωνῆς ἔχοντες, προὐστήσατε διδάσκαλον τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης ἐπὶ κακῷ αὐτοῦ τε τοῦ μαθήματος καὶ ὑμῶν αὐτῶν. Ἐντεῦθεν δὲ πειρᾶται ἡμᾶς μὲν τῷ παρ' ὑμῖν ἀξιώματι, ὑμᾶς δ' αὖ τῷ παρ' ἡμῖν ἀπειροτέρων τινῶν φίλων θορύβῳ καταπλήττειν καὶ πείθειν ὥστε θαυμάζειν μὲν αὐτὸν ἀπαξάπαντας, ἀγαγεῖν δ' ὑμᾶς ἐπὶ μείζω πράγματα (1). Ἐπειδὴ δ' ἐγὼ οὔτε συνθαυμάσαι οὔτε συνεπαινέσαι εἶχον, προκληθεὶς δ' οὕτως καὶ ἀδικηθεὶς ἀντεῖπον καὶ τὴν λεοντῆν ἀκριβεῖ ἐλέγχῳ ἀφελεῖν ἐπειράθην,

(1) Οἶμαι δ' αὐτόν ἔγωγε καὶ τὴν γραφομένην ἡμῶν γλῶσσαν φεύγειν καὶ τῇ δημώδει χρῆσθαι μᾶλλον δὲ καταχρῆσθαι καὶ διαφθείρειν, οὐ μόνον ὅτι τὴν γραφομένην οὐχ οἷός τ' ἐστὶ καλῶς χρῆσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῦδ' ἕνεκα, ἵνα συνιῆτε μὲν ὑμεῖς τῶν λεγομένων μηδὲ ἕν, μηδ' ἐξελέγχειν δύνησθε ἀλλὰ θαυμάζητε τὰ ξένα καὶ ἄγνωστα, ἀποτρῖψαι δ' ἡμεῖς θέλοντες τὴν μετὰ πολλοῦ κόμπου προφερομένην ψευδῆ διδασκαλίαν καὶ τὰ αὐτῷ ἐσφαλμένα καταδεικνύντες καὶ ἐξελέγχοντες πολλάκις περὶ αὐτοῦ διαλαμβάνωμεν καὶ περιβόητον αὐτὸν οὕτω καταστήσωμεν. «Θέλει γάρ, φησίν, δόξα καὶ γροθιές» (Ταξειδ. 4).

διὰ ταῦτα ἐμὲ τοῖς ἑαυτοῦ βουλεύμασιν ἐμποδὼν ἡγησάμενος, ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν σφόδρα μισεῖ καὶ πάντα κινεῖ κάλων ἐπὶ τῷ ἐμῷ ὀλέθρῳ κατηγορῶν καὶ διαβάλλων τἀμὰ οὐδενὶ ξὺν νῷ καὶ μέτρῳ.

Τῆς ἀκολάστου καὶ ἀδίκου γλώσσης ταύτης φής, ὦ κράτιστε, μεταμέλειν ἤδη τῷ Ψυχάρι καὶ τὴν πλάνην ἐγνωκέναι «polémique intempestive, dont le ton s'écarte constamment de celui de la pure controverse scientifique... je suis persuadé, qu'à l'heure actuelle M. Psicari **a déjà reconnu son erreur et qu'il n'y retombera plus** . . . . ». Εὐχῆς ἔργον ἂν εἴη τοῦτο, ἐγὼ δέ τις οὐ ταχυπειθής, ἢ ἀληθέστερον εἰπεῖν ἔγωγε παρακολουθήσας ἐπὶ πολὺ τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου οὐδεμίαν ἔχω τούτου ἐλπίδα. Ὅπου γὰρ ἄνθρωπος οὐδὲν κακὸν παθὼν ἢ ἀκούσας πρότερον, πολλὰ δὲ καὶ καλά, ὡς αὐτὸς ἔφασκεν, ὑπ' ἐμοῦ διδαχθείς, οὕτως ἀναιτίως, ὡς ἑόρακας, ἐπεχείρησε μὲν πρὸ ἐννέα ὅλων ἐτῶν ἀδικεῖν με καὶ διασύρειν, οὐδένα δὲ καιρὸν οὐδ' ὥραν παρέλιπεν μέχρι τοῦδε ἀλλ' ἀεὶ τοῦ ἔργου ἔχεται καὶ ὡς ὁρᾷς θυμοειδέστερον καὶ ἀπανθρωπότερον εἰς τὸν ἀγῶνα χωρεῖ καὶ ἵνα κατὰ Σοφοκλέα εἴπω, τὸ κακὸν ἀεὶ τέθηλε κἀπὶ μεῖζον ἔρχεται, πῶς ἂν οὗτος παύσαιτο καὶ ἀπαλλαγείη τῆς μαινάδος νόσου; Ἐγὼ μὲν μὰ Δί' οὐκ ἔχω εἰπεῖν, οἶμαι δὲ οὐδὲ σέ.

Διὰ ταῦτα, ὦ βέλτιστε, ἐγὼ μὲν ὡς τεθνηκότος ἤδη τἀνθρώπου τὸ λοιπὸν βασεῦμαι ἐμὰν ὁδόν, ποίει δὲ καὶ σὺ ὁμοίως, καὶ ἐάσωμεν τὸν ἄνθρωπον μακρὰ μᾶλλον δ' ἐςαεὶ χαίρειν.

Ἔρρωσο.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Plutarchi Pythici dialogi tres. Recensuit Gulielmus R. Paton. Berolini apud Weidmannos MDCCCXCIII.

Τῶν τοῦ Πλουτάρχου ἠθικῶν καλουμένων συγγραμμάτων μόνον φιλολογικαὶ ἐκδόσεις ἔχουσι λόγον ὑπάρξεως, τ. ἔ. τοιαῦται αἵτινες πρὸς τῷ κειμένῳ ὡς ἀκριβέστατα πρὸς τὰ γνησιώτατα τῶν ἀντιγράφων παρεξητασμένῳ παρέχουσι τοῦτο μὲν πληρεστάτην ἀναγραφὴν τῶν τε ἐν τοῖς ἀντιγράφοις παραλλασσουσῶν γραφῶν καὶ τῶν εἰς τὴν τοῦ κειμένου διόρθωσιν συμβολῶν τῶν νεωτέρων φιλολόγων, τοῦτο δὲ τὴν περὶ τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως καὶ τῆς σχετικῆς ἀξίας τῶν ἀντιγράφων ἠτιολογημένην γνώμην τοῦ ἐκδότου. Ἔκδοσις δὲ οὐδὲν ἄλλο παρέχουσα ἢ κείμενον μὲν ὁποθενδήποτε ὠνθυλευμένον, ἐν δὲ ταῖς σημειώσεσιν ἀπάνθισμα γλίσχρον, οἱονεὶ γεύματος χάριν, τῶν τε ἐν τοῖς ἀντιγράφοις γραφῶν καὶ τῶν νεωτέρων εἰκασιῶν, τοῖς μὲν φιλολόγοις δὲν ἐξαρκεῖ, τοῖς δὲ χαριεστέροις τῶν ἰδιωτῶν εἶναι ἄχρηστος, διότι οἱ τοιοῦτοι μόλις πλησιάζουσι τοιούτοις συγγράμμασιν, οἷα τὰ πλείω τῶν Πλουταρχείων Ἠθικῶν. Διὰ τοῦτο ὅσον ἀπήρεσεν ἡμῖν ἡ παρὰ Teubner νεωτάτη τῶν Ἠθικῶν ἔκδοσις, ἅτε πᾶν ἄλλο οὖσα ἢ φιλολόγοις χρήσιμος (1), τοσοῦτον εὐηρέστησεν ἡμῖν ἡ πρὸ μικροῦ ἐν

(1) Μηδεὶς θεωρήσῃ τοιαύτην τὴν ἔκδοσιν ταύτην ἀποβλέπων εἰς τὸν τοῦ α′ τόμου ἀδιέξοδον πρόλογον, ἐν ᾧ ὁ ἐκδότης αὐτὸ τοῦτο πολλὰ τὸν ἀναγνώστην διδάσκει ἀφθόνως διὰ φθόνον, ὅπως ἀκούων πολλὰ μηδὲ ἓν μάθῃ. Τοῦτ᾽ αὐτὸ μαρτυρεῖ ὁ Βερναρδάκης αὐτὸς σελ. LV, ἔνθα ὁμολογῶν ὅτι ἡ ὑπ᾽ αὐτοῦ γενομένη κατ᾽ ἐκλογὴν ἀναγραφὴ τινῶν τῶν ἐν τοῖς ἀρίστοις ἀντιγράφοις γραφῶν δὲν ἐξαρκεῖ iudicanti quantum quisque valeat et quae inter singulos necessitudo intercedat αἰτιολογεῖ τὴν ἔλλειψιν λέγων ὅτι eius modi pertractatio huius praefationis non est. Καὶ ὅμως ἡ praefatio αὕτη σύγκειται ἐξ 93 σελίδων, αἷς ἐὰν προστεθῶσι καὶ αἱ τῶν τοῦ 6′ καὶ δ′ τόμου προλόγων σελίδες, ὧν οὐδεὶς ἄλλος σκοπὸς ἢ ὁ τοῦ Willamovitz διασυρμός, γίνεται τὸ ὅλον σελ. 163, αἵτινες θὰ ἐξήρκουν εἰς πλήρη καταχωρισμὸν τῶν εἰρημένων γραφῶν, ὧν ἡ γνῶσις θὰ ἦτο ἡμῖν πολὺ χρησιμωτερα τῶν de omni re scibili ἀπεραν-

Βερολίνῳ γενομένη ἔκδοσις τριῶν τῶν Πυθικῶν τοῦ Πλουτάρχου λόγων ὑπ' ἀνδρὸς οὐχὶ νῦν τὸ πρῶτον εἰς τὸ στάδιον τῆς Πλουταρχείου κριτικῆς εἰσερχομένου, ἀλλ' ἤδη γνωριμωτάτου τοῖς περὶ ταύτην διατρίβουσι, τοῦ William Paton. Διότι ἡ ἔκδοσις αὕτη πληροῖ πάντας τοὺς ὅρους ἀληθοῦς διορθώσεως, ὁ ταύτην δ' ἔχων ἔχει σχεδὸν πᾶν οὗτινος χρήζει πρὸς τὴν μετὰ φιλολογικῆς ἀκριβείας μελέτην τῶν προκειμένων Πυθικῶν λόγων. Διὰ τοῦτο δὲν κρίνομεν ἀνωφελὲς διὰ μακροτέρων νὰ διαλάβωμεν ἐν τῇ Ἀθηνᾷ περὶ ἑνὸς τῶν τριῶν ὑπὸ τοῦ Paton ἐκδεδομένων διαλόγων τοῦ «περὶ τοῦ *E* τοῦ ἐν Δελφοῖς» ἀκριβέστερόν πως ἐξετάζοντες τὴν περὶ τὴν ἔκδοσιν τοῦ διαλόγου τούτου ἐργασίαν τοῦ ἐκδότου, ἱκανὴν νομίζοντες ἔν γε τῷ παρόντι τὴν διάληψιν ταύτην πρὸς τὸν τῆς ὅλης ἐκδόσεως χαρακτηρισμόν.

Ἐν τῷ τῆς ὅλης ἐκδόσεως προτεταγμένῳ κριτικῷ προλόγῳ γίνεται λόγος πρῶτον μὲν ἐν γένει περὶ τῶν τὰ *Ἠθικὰ* περιεχόντων κωδίκων, οἷς ὁ P. ἐχρήσατο (I-XIV), ὕστερον δὲ ἰδίᾳ περὶ τῆς παραδόσεως ἑνὸς ἑκάστου τῶν ὑπὸ τοῦ P. ἐκδεδομένων Πυθικῶν διαλόγων, καὶ δὴ πρῶτον τοῦ «περὶ τοῦ E τοῦ ἐν Δελφοῖς».

Τῶν ἀντιγράφων τῆς περὶ τοῦ E (EI) τοῦ ἐν Δελφοῖς πραγματείας διακρίνει εὖ ποιῶν ὁ ἐκδότης τρία τὸ Παρισιακὸν 1956 (D), τὴν πρώτην χεῖρα τοῦ Μαρκιανοῦ 250 (V^1) καὶ τὴν πρώτην τοῦ Παρισιακοῦ 1967 (F^1) ὡς τὰ ἐν οἷς ἡ τοῦ συγγράμματος τούτου παράδοσις διετηρήθη σχετικῶς καθαρωτάτη. Τούτων τὰ μὲν 2 πρῶτα (DV^2) εἰσὶν ἄμεσα, τὸ δὲ F ἔμμεσον ἀντίγραφον ἑνὸς κώδικος νῦν ἐκλελοιπότος, ὃν καλεῖ *d*. Ταῦτα λοιπὸν εἶναι τὰ τοῦ πρώτου γένους ἀντίγραφα. Τῶν δὲ ἄλλων, ἅπερ ἀποτελοῦσι τὸ β^ον^ γένος, τὸ τῶν διεσκευασμένων, διακρίνει δύο τάξεις, ὧν ἡ προτέρα περιλαμβάνει τὰ ἀντίγραφα A (=Παρισ. 1671), Vat (=Οὐατικαν. 139), Pet. (=Οὐατικ. 80) καὶ E (=Παρισ. 1672), ἅπερ εἰσὶ πάντα ἄμεσα ἢ ἔμμεσα ἀντίγραφα ἀπολωλότος νῦν κώδικος, ὃν ζ καλεῖ, ὁμοίου μὲν ἀρχῆθεν τῷ F^1, ὕστερον δέ, ἀλλὰ πρὶν ὅμως ἐκ τούτου ἀντιγρα-

τολογημάτων τοῦ ἐκδότου.—Τίς δὲ δὲν θὰ θαυμάσῃ τὴν ἀφέλειαν τοῦ ἐκδότου διαρρήδην ἀνομολογοῦντος ἐν τέλει τοῦ ἀτελευτήτου προλόγου, ὅτι nunc video cum me de codicibus et de Plutarchi sermone disputaturum pollicitus essem, *neque hoc neque illud satis illustrare me potuisse*». Ὥςτε καὶ αὐτὸς γράφων τὴν **Praefationem** καὶ ἡμεῖς ἀναγινώσκοντες **operam perdidimus**!!!!

φῶσι τὰ εἰρημένα ἀντίγραφα A, Vat, Pet, E παραδιορθωθέντος ὑπὸ διασκευαστοῦ. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ δὲ κώδικος προῆλθον καὶ αἱ ἐν τῷ F διορθώσεις δευτέρας χειρὸς (F²). Ὅτι ταῦτα ὀρθῶς ἔχουσι, τ.ἔ. ὅτι τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἀντίγραφα δὲν κατάγονται ἔκ τινος τῶν τοῦ πρώτου γένους (DV¹ F¹), ἀλλὰ τὸ ἀρχέτυπον αὐτῶν εἶναι ἕτερός τις κῶδιξ ἀνεξάρτητος ἐκείνων δεικνύει, νομίζομεν ἡμεῖς, εἴπέρ τι καὶ ἄλλο τόδε τὸ χωρίον, ὅπερ πρὸς ἄλλον σκοπὸν ἀλλαχοῦ παρατίθεται ὁ ἐκδότης. Ἐν § 17 (391 F) κεῖται: «ἀναλώσει τὴν ἡμέραν πρότερον ἢ *ἂν* λόγῳ τὰς δυνάμεις . . . . ἐπεξελθεῖν». Τὸν παρέγγραπτον *ἂν* ἔχουσι μὲν τὰ ἀντίγραφα DV¹ F¹, παραλείπουσι δὲ τὰ ἐκ τοῦ ζ καταγόμενα A, Vat, Pet, E. Τὴν κοινὴν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἀντιγράφων (E, A, Vat, Pet) καταγωγὴν δεικνύει μάλιστα τοῦτο, ὅτι περιέχουσι μόνον τὰ τὴν Πλανούδειον λεγομένην συλλογὴν συναποτελοῦντα Πλουτάρχεια συγγράμματα, ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι ταῦτα πάντα εἶναι τῆς συλλογῆς ταύτης ἄμεσα ἢ ἔμμεσα ἀπόγραφα.

Εἰς δὲ τὴν βαν τάξιν τῶν τοῦ δευτέρου γένους ἀντιγράφων τάσσει τὰς ἐν τῷ V διορθώσεις (V², V³) καὶ τὸ Παλατῖνον ἀντίγραφον (Pal.), ὅπερ ὅμως οὐδὲν ἄλλο ὂν ἢ ἀπόγραφον τοῦ V² καὶ V³ οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν. Τοὐναντίον πολλοῦ ἄξιον κρίνει τὸ Παρισιακὸν 1675 τοῦ ΙΕ΄. αἰῶνος B, ὁσάκις συμφωνεῖ τῷ V² καὶ τῷ V³. Ἀλλὰ τὸ παράδειγμα, ὅπερ προφέρει τῆς ἀξίας ταύτης, τ.ἔ. τὸ μνημονευθὲν χωρίον (391 F), δεικνύει πᾶν τοὐναντίον ὅτι τὸ ἐν τῷ ἀντιγράφῳ τούτῳ κείμενον, ὥςπερ καὶ αἱ ἐν τῷ V διορθώσεις βας καὶ γης χειρὸς (V², V³), εἶναι προϊὸν θρασείας διασκευῆς. Ἔχει δηλ. τὸ χωρίον ἐν μὲν τοῖς τοῦ πρώτου γένους ἀντιγράφοις ὧδε· «ἀναλώσει τὴν ἡμέραν πρότερον ἢ **ἂν** λόγω τὰς δυνάμεις . . . ἐπεξελθεῖν», ἣν γραφὴν καλεῖ οὐκ ἀδίκως monstruosam ὁ ἐκδότης· ἐν δὲ τῇ πρώτῃ τάξει τῶν τοῦ β΄ γένους (A, Vat, Pet, E) ὀρθῶς ἄνευ τοῦ *ἂν*

«. . . . πρότερον ἢ λόγῳ τὰς δυνάμεις ἐπεξελθεῖν»·

ἐν δὲ τῷ B καὶ τοῖς συμφωνοῦσιν αὐτῷ (V³, Pal):

«πρότερον, *ἂν* λόγῳ τὰς δυνάμεις . . . . ἐπεξελθεῖν **θελήσωμεν**».

Τίς δὲν καταφωρᾷ ἐν τῇ γραφῇ ταύτῃ τὴν θρασεῖαν ἀπειροκάλου διασκευαστοῦ χεῖρα; Διὰ τοῦτο δὲ σφόδρα ἡμεῖς χαίρομεν ὅτι τὴν γραφὴν ταύτην τοῦ B δὲν ἠδυνήθη νὰ εἰςαγάγῃ εἰς τὸ κείμενον ὁ

ἐκδότης ἅτε μετὰ τὴν τούτου τύπωσιν διδαχθεὶς (?) ὑπὸ τοῦ Schwartz ὅτι «bona sunt quae praebent B. Pal. V[3]» (!!!!).

Τοιαύτη μὲν ἡ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως γεγενημένη τῶν ἀντιγράφων κατάταξις, ἥτις, κατὰ τὰ προειρημένα, ἀποδείκνυται καθ' ὅλου καὶ ἐν τοῖς κυριωτάτοις, εὐστοχωτάτη. Τὸ δὲ κείμενον αὐτὸ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Πλουταρχείου συγγράμματος, ὡς ἐν τῇ προκειμένῃ ἐκδόσει ἔχει, πρὸς τὸ τῆς εὐθὺς ἡγουμένης ἐκδόσεως, τῆς Βερναρδακείου, παρεξετάζοντες εὑρίσκομεν ὅτι καὶ κατὰ τοῦτο ἡ τοῦ Paton ἔκδοσις ὑπερτερεῖ πολὺ τῆς Βερναρδακείου διὰ δύο μάλιστα λόγους

α' ὅτι τῇ μὲν τοῦ Paton διορθώσει τοῦ κειμένου βάσις ὑπόκειται *κατ' ἀρχὴν* ἡ τῶν κρειττόνων κωδίκων γραφή, τῇ δὲ τοῦ Βερναρδάκη ἐκδόσει κατὰ κανόνα ἡ τῶν χειρόνων.

Τούτου ἔχομεν τεκμήριον μέγα τόδε· ὅτι ἔν τισι χωρίοις, ἐν οἷς τὰ μὲν τοῦ χείρονος γένους ἀντίγραφα ἔχουσι γραφὴν ἢ φανερῶς νοσοῦσαν ἢ πάντως ὕπουλον, τὰ δὲ τοῦ κρείττονος γένους ἤτοι αὐτὴν τὴν ὀρθὴν ἢ σαφῆ ταύτης ἴχνη, ὁ μὲν Βερναρδάκης ἀρκεῖται τῇ τῶν χειρόνων ἀντιγράφων γραφῇ, ὁ δὲ Paton ἢ αὐτὴν τὴν τῶν κρειττόνων παραλαμβάνει ἢ ἐκ ταύτης ὁρμώμενος εὑρίσκει δι' εὐστόχου εἰκασίας τὴν ἀληθῆ. Τοιαῦτα χωρία εἰσί:

389 C: «ὅπερ τρία πρὸς ἓν τοῦτο τὴν διακόσμησιν οἰόμενοι χρόνῳ πρὸς τὴν ἐκπύρωσιν εἶναι». Οὕτω Βερν. σὺν τοῖς χείροσιν ἀντιγράφοις. Ἀλλ' ἐν τοῖς τοῦ πρώτου γένους βιβλίοις κεῖται *πρὸς ἓν* OVCA, ἐν ᾗ γραφῇ ὑπελείφθησαν ἴχνη τῆς μόνης ὀρθῆς γραφῆς πρὸς ἐνΝЄΑ, ὡς θὰ δείξωμεν κατωτέρω. Ὁ Paton μεταβάλλει τὸ OVCA εἰς *οὐσίᾳ*, ὁ Βερναρδ. δ' ὅμως οὐδὲ μνημονεύει τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος γραφὴν ἐν ταῖς σημειώσεσι.

Σελ. 489 F: «**ὡς**, εἴπερ εἰσὶ παρὰ τοῦτον ἕτεροι καὶ μὴ μόνος οὗτος εἷς, πέντε τοὺς πάντας **ὄντας** καὶ μὴ πλείονας· οὐ μὴν ἀλλά, κἂν εἷς οὗτος ᾖ μονογενὴς (ὡς οἴεται καὶ Ἀριστοτέλης), τρόπον τινὰ καὶ τοῦτον ἐκ πέντε **συγκείμενον** κόσμων καὶ **συνηρμοσμένον**». Οὕτω DF[1] V[1] Paton. Κατὰ τὴν γραφὴν ταύτην ἅπασαι αἱ μετοχαὶ ἤρτηνται ἐκ τοῦ **ὡς**, ὅπερ οὐ συνιδόντες οἱ τῶν λοιπῶν ἀντιγράφων, τῶν χειρόνων, βιβλιογράφοι ἔγραψαν *συνηρμοσμένον εἶναι*. Οὕτω δὲ καὶ ἡ Βερναρδάκειος.

Σελ. 390 A: «ὧν ὁ μὲν εἰς γῆς, ὁ δὲ ὕδατος, τρίτος δὲ πυρὸς

καὶ τέταρτος ἀέρος». Οὕτω Βερν. κατὰ τὰ χείρονα ἀντίγραφα. Ἀλλ' ἐν τοῖς κρείττοσι (DV¹ F¹) κεῖται «τρίτος δὲ καὶ τέταρτος ἀέρος» ἐξ οὗ ὁρμώμενος ὁ Paton ἐξέδωκε «τρίτος δὲ καὶ τέταρτος ἀέρος *καὶ πυρός*», ὅπερ ὀρθότερον, διότι ὡς ὁ αὐτὸς ἐν τῷ προλόγῳ λέγει, ἡ τάξις εἶναι γῆ, ὕδωρ, ἀήρ, πῦρ.

390 B: «ὀσμὴ μὲν ἣν ὄσφρησις εἴληχεν». Οὕτω Paton σὺν τοῖς ἀρίστοις. Ὁ δὲ Βερν. σὺν τοῖς χείροσι γράφει: «ἣν **ἡ** ὄσφρησις εἴληχε», ὅπερ δὲν θὰ ἐποίει, ἂν εἶχε διηνεκῶς πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν τῶν βελτιόνων γραφήν, διότι ἡ τῶν χειρόνων γραφὴ χασμώδη ἀπεργάζεται τὸν λόγον, ὅπερ ἐλάττωμα πάσῃ μηχανῇ ζητεῖ ἑκάστοτε νὰ ἐξαλείψῃ ὁ ἐκδότης (1).

Σελ. 390 C: «ὀλίγου παρελθόντες τὸν Ὅμηρον, ὡς οὐχὶ πρῶτον εἰς πέντε νείμαντα μερίδας τὸν κόσμον, ** τὰς μὲν ἐν μέσῳ τρεῖς ἀποδέδωκε τοῖς τρισὶ θεοῖς, δύο δὲ κτλ.». Οὕτω DV¹ F¹, οἱ τῶν κωδίκων ἄριστοι, φυλάττοντες τὸ ἐν τῷ ἀρχετύπῳ μετὰ τὴν λ. *κόσμον* χάσμα, ὅπερ κάλλιστα μὲν ἀνεπλήρωσεν ὁ Paton γράψας **ὧν** (*εἰς πέντε* ... *μερίδας* ... **ὧν** *τὰς μὲν* κτλ.), ὅπερ εὐκόλως ἠδύνατο νὰ ἐκπέσῃ μετὰ τὸ *κόσμ***ον**, ἀστοχώτατα δὲ οἱ τῶν χειρόνων ἀντιγράφων βιβλιογράφοι, οἷς καὶ ὁ Βερναρδ. ἠκολούθησε, γράψαντες **ὅς**, (παρελθόντες τὸν Ὅμηρον ὡς οὐχὶ ... εἰς πέντε νείμαντα μερίδας τὸν κόσμον, **ὃς** τὰς μὲν ... ἀποδέδωκε κτέ.), οὗ οὐδὲν ἀτοπώτερον, διότι, ἵνα τἆλλα παραλίπωμεν, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀξίας τοῦ ἀριθμοῦ 5 χρησιμεύει μόνον τὸ ὅτι ὁ Ὅμηρος εἰς 5 μερίδας ἔνειμε

(1) Περὶ χασμωδίας δὲ παρεμπεσόντος τοῦ λόγου σημειωτέον ὅτι ἔφευγε μὲν ταύτην ὁ Πλούταρχος, ἀλλὰ καὶ δὲν κατείχετο οὕτω παιδαριωδῶς ὑπὸ τοῦ τῆς χασμωδίας φόβου, ὥστε πάσῃ θυσίᾳ νὰ ἐκκλίνῃ πᾶσαν φωνηέντων συνέμπτωσιν. Δὲν ὑπάρχει ἴσως σελὶς οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ μάλιστα καθαρευούσῃ χασμωδιῶν Βερναρδακείῳ ἐκδόσει, ἐν ᾗ δὲν ἀπαντῶσι παραδείγματα τοιούτων συνεμπτώσεων, θὰ κατελέγομεν δὲ καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα τινὰ ἐκ τῶν πολλῶν ἅπερ ἔχομεν συνειλεγμένα, ἂν μὴ ἦτο παντὶ εὔκολον ὀλίγας ἀναγνόντι σελίδας νὰ βεβαιώσῃ τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἡμετέρου λόγου. Ἀλλὰ τί τὰ πολλά; Αὐτὸς ὁ Πλούταρχος σαφῶς διαστέλλει ἑαυτὸν τῶν ὑπὸ τοιαύτης χασμωδιοφοβίας κατεχομένων τοιάδε λέγων (534 F): «**ἐνίους** γοῦν ὁρῶμεν οὐδὲ φωνήεντι συγκροῦσαι φωνῆεν ἐν τῷ λέγειν ὑπομένοντας». Ἀλλ' ὅμως ὥσπερ ἀποδοκιστέα εἶναι ἡ παρά τε τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ τὴν παράδοσιν ἐξαλοιφὴ πάσης χασμω-...ις, οὕτως ἄτοπον εἶναι τὸ νὰ εἰσάγῃ τις εἰς τὸν Πλουτάρχειον λόγον χασμωδίας ...ὸ τῶν κρειττόνων ἀντιγράφων μὴ μαρτυρουμένας τῇ τῶν χειρόνων γραφῇ πειθόμε-...:. Διὰ τοῦτο δὲν πιστεύομεν ὅτι θὰ περιέπιπτεν ὁ Βερναρδ. τοιαύτῃ ἀτοπίᾳ, ἂν εἶχε ...ηνεκῶς πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν γνησιωτέραν παράδοσιν.

τὸν κόσμον, οὐχὶ τὸ ὅτι τὰς μὲν τούτων ἀποδέδωκε τοῖς τρισὶ θεοῖς, τὰς δὲ ἀνεμήτους ἀφῆκεν, ὅπερ ὅλως δευτερεῦον ὂν ἔδει νὰ ὑποταχθῇ τῇ ῥήσει ὡς . . . *νείμαντα τὸν κόσμον* διὰ τοῦ *ὤν*, οὐχὶ νὰ παραταχθῇ ταύτῃ διὰ τοῦ *ὅς* (Ὅμηρος).

392 A: «ταῦτα γὰρ ἐγκλίσεις τινὲς καὶ μεταβάσεις καὶ παραλλάξεις τοῦ μένειν ἐν τῷ εἶναι μὴ πεφυκότος». Οὕτως οἱ ἄριστοι κώδικες (DV[1] F[1]) καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ Paton. Ἀλλ' ἡ τοῦ ὑπαρκτικοῦ ῥήματος παράλειψις φαίνεται τραχυτέρα πως, διὸ καὶ τὰ διεσκευασμένα ἀντίγραφα ἐμβάλλουσιν *εἰσὶ* μετὰ τὸ *τινές*. Τούτοις δὲ ἀκολουθεῖ καὶ ἡ Βερναρδάκειος. Ἀλλ' εἶναι φανερὸν ὅτι, εἰ ἐξέπεσε τὸ *εἰσι*, πάντως ἐξέπεσε μετὰ τὸ *ἐγκλίσεις* (ἐγκλίσΕΙC ΕΙCι).

Ἄπορον τῇ ἀληθείᾳ θὰ ἦτο, ἂν ὁ Βερν. ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ πρότυπον κατ' ἀρχὴν εἶχε τὰ τοῦ κρείττονος γένους ἀντίγραφα, πῶς ἐν τούτοις ἀκριβῶς τοῖς χωρίοις, ἐν οἷς μάλιστα ὤφειλε τοῖς εἰρημένοις ἀντιγράφοις νὰ ἀκολουθήσῃ, ἀποστὰς αὐτῶν ηὐτομόλησε πρὸς τὰ τοῦ ἑτέρου γένους, ὧν τὴν κακίαν, εἴπέρ τινα καὶ ἄλλα, καὶ ταῦτα τὰ χωρία ἐμφανίζουσι. Διὰ τοῦτο ῥητέον ὅτι ὁ Βερναρδάκης κατὰ κανόνα εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἐν τοῖς χείροσι τῶν ἀντιγράφων παράδοσιν καὶ ταύτης καθόλου εἰκὼν εἶναι ἡ ἔκδοσις αὐτοῦ.

Ἐντεῦθεν νοεῖται διὰ τί ἐν χωρίοις, ἐν οἷς δύο πρόκεινται γραφαὶ ὡσαύτως, καθ' ἑαυτὰς θεωρούμεναι, δόκιμοι, ὁ μὲν Paton προκρίνει τὴν ἐν τοῖς κρείττοσι, ὁ δὲ Βερναρδ. τὴν ἐν τοῖς χείροσιν ἀντιγράφοις κειμένην, οἷον σελ. 390 C: «ὡς ὁ Εὐριπίδης φησί» ὁ Paton σὺν τοῖς ἀρίστοις (C[1] V[1]), ὁ δὲ Βερν. σὺν τοῖς ἄλλοις «ὡς Εὐριπίδης φησὶ» καίτοι αὐτὸς οὗτος ἀλλαχοῦ ἐξέδωκεν ὁ Εὐριπίδης, οἷον 432 C: «ὡς ὁ Εὐριπίδης φησί»· 502 C: «εἴπερ οὖν ὁ Εὐριπίδης καλῶς εἶπε». Πρβλ. 407 D: «πείθεται . . . τῷ Εὐριπίδῃ λέγοντι»· 47 A: «κατὰ τὸν Εὐρ.». Σελ. 497 B: «τὸ δ' ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου λεγόμενον»· 539 B: «ὁ γοῦν Εὐριπίδης εἰπών». Τὰ τοιαῦτα ὁ Πλούταρχος ἀδιαφόρως κατὰ τὴν Βερναρδάκειον ἔκδοσιν ἐκφέρει ἐνάρθρως τε καὶ ἀνάρθρως. (Σελ. 369 C, 398 A, 400 B, 402 C, 403 A. B, 405 A. F, 415 C, 434 A, 460 F, 464 A, 511 [illegible] » «πρὸς 397 A, 400 B, 445 C, 450 C, 458 D, 463 D, 474 [illegible], 491 A, 539 B. D, καὶ τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα χωρία). Ὥ[illegible] τε

οὐδὲν ἐκώλυε τὸν Βερναρδ. νὰ γράψῃ καὶ ἐνταῦθα *ὁ Εὐριπίδης*, ἂν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν τῶν ἀρίστων κωδίκων γραφήν.

6'. Ἕτερον προτέρημα τῆς τοῦ Paton ἐκδόσεως εἶναι ἡ περὶ τὴν μνείαν τῶν πηγῶν ἑκάστης γραφῆς ἀκρίβεια, ἧς σφόδρα ἀπολείπεται ἡ Βερναρδάκειος. Ἐν ταύτῃ δηλ. πολλαὶ τῶν ὑπὸ τοῦ ἐκδότου προκρινομένων γραφῶν παρίστανται ὡς εἰκασίαι αὐτοῦ τοῦ ἐκδότου, καίτοι αἱ μὲν τούτων εἰσὶ προτέρων κριτικῶν ἐπινοήματα, αἱ δὲ ἀντιγράφων γραφαί. Τοὐναντίον ἐν τῇ τοῦ Paton ἀποδίδοται ἑκάστοτε τὸ suum cuique, καθ' ἃ ἡ φιλολογικὴ καὶ ἱστορικὴ ἀκρίβεια ἀπαιτεῖ. Τοιούτων γραφῶν εἴτε ἄλλοις κριτικοῖς εἴτε ἀντιγράφοις ἀνηκουσῶν, ἃς ἀνακριβῶς ὁ Βερν. καταλέγει εἰς τὰς ἰδίας, παραδείγματα ἔστωσαν τάδε·

Σελ. (Βερν.) 2, 1: Βερναρδ: «malim τῷ φύσει φιλοσόφῳ τῆς ψυχῆς». Ἀλλ' αὕτη εἶναι ἡ παραδεδομένη γραφή.

Αὐτ. 23: Βερν. «excidisse *videtur* ἀνεμνήσθη». Ἀλλὰ πολὺ πρότερον ᾔκασε τὸ αὐτὸ ὁ Meziriac.

Σελ. 3, 7: Βερναρδ. ἀντὶ τοῦ *ἔφη* προτείνει *ἀρχή*, ὅπερ ἤδη εἶχε προτείνῃ ὁ Cobet.

Σελ. 7, 1: Βεναρδ. «καὶ deleverim». Οὕτω δὲ καὶ ὁ κῶδιξ E.

Σελ. 10, 24: Βερν. αὐτὸν * (ὁ ἀστερίσκος δηλοῖ τὰς ἰδίας αὐτοῦ τοῦ Βερν. εἰκασίας). Οὕτως ὁ κῶδιξ E.

Σελ. 11, 6: Βερν. αὐτούς*. Οὕτω V^3 E Pal.

Σελ. 17, 17: Βερν. ἡ ἀρχή*. Οὕτω B Pal V^3.

Σελ. 21,17 : Βερν. : ὁ τ' ἐχθές* : Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἀντιγράφοις πλὴν τοῦ D καὶ τοῦ F κεῖται *ὁ τεχθὲς*, οὐχὶ *ὁ τεχθεὶς*, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Βερν. Παρὰ δ' Εὐσεβίῳ κεῖται *ὁ δὲ χθὲς*, ὅπερ χειραγωγεῖ εὐκόλως εἰς τὴν τοῦ *ὁ τεχθὲς* ὀρθὴν ἀνάγνωσιν.

Σελ, 22,6 : Βερν. «ἀλλὰ ταῦτ' scripsi cum Emperio». Ἀλλ' οὕτως ἤδη ὁ Εὐσέβιος.

Σελ. 24,16 : Βερν. ἐρωτᾷ εἰ γραπτέον *θεᾶσθαι* ἀντὶ θεάσασθαι. Κεῖται δὲ τὸ θεᾶσθαι ἐν B Pal. V^3 A Pet.

Αὐτ. 22 : Βερν. αἴ αὐτὸν ἀνασπῶσι*. Ἀλλὰ τὸ *ἀνασπῶσιν* εἶχεν ἤδη ἐπινοήσῃ ὁ Meziriac ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς ἀντιγράφοις *ἅμα σπῶσιν*.

Σελ. 26,18 : Βερν. σαυτὸν* ἀντὶ *σεαυτόν*. Ἀλλ' οὕτω B Pal.

Πάσας ταύτας τὰς ἀνακριβείας τῆς Βερναρδακείου ἐκδόσεως ἐξε-

λέγχει ἡ τοῦ Paton. Καὶ πλείονες δὲ ἴσως θὰ ἐξηλέγχοντο, ἂν τοῦ ἀρίστου κώδικος τοῦ D εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ Ἄγγλος ἐκδότης ἀντιβολὴν ἀκριβεστέραν τῆς ὑπὸ Κοντοῦ τινος ἢ Κόντου (οὐχὶ τοῦ ἡμετέρου διδασκάλου) γενομένης. Δικαίως δὲ λέγει ἐν τῷ προλόγῳ ὁ ἐκδότης: vehementer doleo, quod codicem (in his quidem libellis praestantissimum) neque attrectavi neque ut in usum meum conferretur curavi. Διότι τοῦτο εἶναι οὐχὶ ἀνάξιον λόγου ἔλλειμμα τῆς προκειμένης ἐκδόσεως.

Οὐ μόνον δὲ κατὰ τὰ εἰρημένα ὑπερτερεῖ ἡ προκειμένη ἔκδοσις τῆς Βερναρδακείου, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι πολλὰ χωρία κακῶς ἔχοντα ἐν τῇ Βερναρδακείῳ ἔχουσι κάλλιστα ἐν τῇ τοῦ Paton, ἀποκατασταθείσης εἴτ' ἐξ ἀντιγράφων εἴτ' ἐξ εἰκασίας εὐστόχου τῆς ὀρθῆς γραφῆς.

Οὕτω:

Σελ. (Βερν. Τόμ. III) 1, 13: «ἐγὼ γοῦν πρὸς σὲ καὶ διὰ **σὲ** τοῖς αὐτόθι φίλοις τῶν Πυθικῶν διαλόγων ἐνίους ὥςπερ ἀπαρχὰς ἀποστέλλων» Οὕτω Βερν. Ἀλλὰ τὸ *διὰ σὲ* εἶναι ἀτοπώτατον. Διότι *οἱ φίλοι* ἐλάμβανον τὰ βιβλία παρὰ τοῦ Πλουτάρχου οὐχὶ *διὰ τὸν Σεραπίωνα*, τ. ἔ. χάριν τοῦ Σεραπίωνος, ἀλλὰ *δι' ἑαυτούς*, ἅτε *φίλοι* ὄντες. Ὀρθῶς ἄρα ὁ Paton τῷ Reiske ἀκολουθῶν ἔγραψε *διὰ σοῦ*, οὗ ἡ ἔννοια καὶ τυφλῷ δήλη.

3, 9: «ἐπεὶ δὲ τοῦ φιλοσοφεῖν, ἔφη, τὸ ζητεῖν τὸ θαυμάζειν καὶ ἀπορεῖν». Οὕτως ὁ Βερν. ὅςτις ἐν ταῖς σημειώσεσιν ἀντὶ μὲν τοῦ *ἔφη* εἰκάζει *ἀρχή*, ἀντὶ δὲ τοῦ *ζητεῖν* προτείνει *ζητεῖν* ἢ (; ; ;). Ὁ δὲ Paton χάσμα δεχόμενος γράφει: «ἐπεὶ δὲ τοῦ φιλοσοφεῖν, ἔφη, τὸ ζητεῖν *ἀρχή*, *τοῦ δὲ ζητεῖν* τὸ θαυμάζειν καὶ ἀπορεῖν», ὅπερ τίς δὲν θὰ προτιμήσῃ;

5, 23: «(τὸ *εἰ*) τάξιν ἡγεμονικὴν ἐν τοῖς ἐρωτήμασιν ἔχει τῶν χρωμένων ἑκάστοτε **καὶ** διαπυνθανομένων *εἰ* νικήσουσιν, εἰ... εἰ...». Ὁ *καὶ* ἀνοήτως εἶναι παρεμβεβλημένος, διότι ὁ νοῦς εἶναι: τὸ *εἰ* ἡγεμονεύει ἐν τοῖς ἐρωτήμασι, διότι οἱ μαντευόμενοι (=χρώμενοι) διαπυνθάνονται ἑκάστοτε *εἰ* νικήσουσιν, *εἰ* κτλ. τ. ἔ. προτάσσουσιν ἀεὶ τὸν *εἰ*. Ὀρθῶς ἄρα ὁ Paton σὺν τοῖς κώδιξι Pal. V[3] ἐξέβαλε τὸν συμπλεκτικὸν σύνδεσμον, οὐχ ὀρθῶς δ' ὁ Βερναρδ. ἐτήρησεν αὐτόν.

19, 6: «ὅταν **κατάγῃ εἷς** τὴν Πυθίαν εἰς τὸ πρυτανεῖον, ὁ πρῶτος ὑμῖν γίγνεται τῶν τριῶν κλήρων *εἷς*, τὰ πέντε, πρὸς ἀλλήλους ἐκείνης τὰ τρία *τοῦ* δὲ τὰ δύο βάλλοντος» οὕτω Βερναρδ.

Ἡ γραφὴ αὕτη κινεῖ τὰ ἑξῆς ἀπορήματα. Τί σημαίνει τὸ πρότερον *εἷς*; Ὅτι τὴν Πυθίαν τοτὲ μὲν *εἷς* τοτὲ δὲ πλείονες κατάγουσιν; Ἀλλ' ὁ τὴν Πυθίαν κατάγων ἦτο ὁ προφήτης (πρβλ. περὶ ἐκλελ. χρηστ. 52), εἷς δὲ ἦτο ὁ ἀεὶ προφητεύων (κατὰ τὰ ἐν τῷ αὐτῷ συγγράμματι 5: «ἐν μὲν οὖν τοῖς Μηδικοῖς ἐπὶ *Ἐγεκράτους προφητεύοντος* ἀνεῖλεν ἡ Πυθία). Ἔπειτα ποία ἀνάγκη ὑπῆρχε νὰ δηλωθῇ ὅτι **ὁ πρῶτος** κλῆρος εἶναι *εἷς*; Εἶναι δυνατὸν **ὁ** πρῶτος κλῆρος νὰ εἶναι **πλείονες**; Εἰς τοιαῦτα μὲν ἀπορήματα ἐμβάλλει ἡ Βερναρδάκειος γραφή. Ὁ δὲ Paton μικρὸν μόνον τὸ παραδεδομένον κείμενον σὺν ἄλλοις κριτικοῖς μεταβαλὼν (ΚΑΤΑΓΗΙϹ ἀντὶ ΚΑΤΑΓΗΕΙϹ καὶ ϹΟΥδὲ ἀντὶ ΟΥδὲ) ἀπέδωκε τὴν μόνην ὀρθὴν καὶ ἀληθῆ γραφὴν τήνδε: «ὅταν κατάγῃς τὴν Πυθίαν **εἰς** τὸ πρυτανεῖον, ὁ πρῶτος ὑμῖν γίγνεται τῶν τριῶν κλήρων **εἰς** τὰ πέντε πρὸς ἀλλήλους ἐκείνης τὰ τρία **σοῦ** δὲ τὰ δύο βάλλοντος» τ. ἔ. ἡ πρώτη τῶν ὑμετέρων διακληρώσεων παράγει τὸν ἀριθμὸν *πέντε* (*γίνεται εἰς τὰ πέντε*), διότι ἐκείνη μὲν (ἡ Πυθία) βάλλει εἰς τὴν κληρωτίδα 3, σὺ δὲ *2*, ὧν ἀριθμῶν τὸ ἄθροισμα *πέντε*. Εἶναι δὲ ὁ πρὸς ὃν ταῦτα λέγονται ὡς τὴν Πυθίαν εἰς τὸ πρυτανεῖον κατάγοντα ὁ προφήτης Νίκανδρος, περὶ οὗ πρβλ. τὰ ἐν τῷ «περὶ ἐκλελοιπότων χρηστηρίων» κεφ. 51 λεγόμενα.

Σελ. 22,16 Β. «τὸ γὰρ ἐν τῷ εἶναι **τὸ** μηδέπω γεγονὸς ἢ πεπαυμένον ἤδη τοῦ εἶναι λέγειν ὡς ἔστιν, εὔηθες καὶ ἄτοπον». Οὕτω Βερν. Ἂς οἰκονομήσῃ δὲ ὁ δυνάμενος τὸ **τὸ** ἐκεῖνο, ὅπερ εὐλόγως ἀθετεῖ ὁ Paton καίπερ ἔν τισι τῶν τοῦ πρώτου γένους ἀντιγράφων [D(2) V 1] κείμενον.

Μηδεὶς δ' ἀντείπῃ ὅτι τῶν μνημονευθέντων προτερημάτων τῆς νεωτάτης ἐκδόσεως πρὸς τὴν ἀμέσως παλαιοτέραν παρεξεταζομένης ὀλίγα κατέλεξα παραδείγματα. Διότι καὶ τὸ συγγραμμάτιον τοῦ Πλουτάρχου, ἐξ οὗ τὰ παραδείγματα ταῦτα, βραχὺ εἶναι 26 οὐχὶ ὁλοκλήρους σελίδας τοῦ σχήματος τῶν μικρῶν ἐκδόσεων τῆς Τεϋβνηρείου βιβλιοθήκης κατέχον.

Τοιαύτη μὲν ἡ κριτικὴ εὐωχία ἣν ὁ Ἄγγλος ἐκδότης παρατίθησιν

ἡμῖν. Ἵνα δὲ εἰς ταύτην μὴ ὅλως ἀσύμβολοι φανῶμεν ὅτι προσήλθομεν, ἀνακοινούμεθα τῷ ἐλλογίμῳ ἀνδρὶ παρατηρήσεις τινὰς εἴς τινα τῶν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Πλουταρχείου συγγράμματος χωρίων, ἐλαχίστας βεβαίως, διότι ἡ εὐσυνείδητος τοῦ Ἄγγλου φιλολόγου ἐργασία ἐλάχιστον κατέλιπε θερισμὸν τοῖς μετ' αὐτὸν καλαμᾶσθαι βουλομένοις.

P. 387 A μετὰ τὸ *καθιερώθη* τελείᾳ στιγμῇ στικτέον, διότι τὰ ἑξῆς εἶναι νέου λόγου ἀρχή, ἐν ᾧ δεικνύεται ὅτι καὶ ὡς *μάντει* τῷ θεῷ ἁρμόζει ὁ συλλογιστικὸς *εἰ*, ὥςπερ ἐν τοῖς ἄρτι διειλημμένοις ἐδείχθη ὅτι ἁρμόζει αὐτῷ ὡς διαλεκτικωτάτῳ καὶ τὴν ἀλήθειαν μάλιστα ἠγαπηκότι.

388 D: « ὁ μὲν τῶν ἓξ ἅπαξ τοῦτο ποιεῖ (= παρέχει γινόμενον εἰς 6) αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ τετράγωνος γινόμενος ». Γραπτέον σὺν τοῖς ἀρίστοις ἀντιγράφοις *ἐφ' ἑαυτοῦ*. Διότι πᾶς ἀριθμὸς τετραγωνίζεται κείμενος αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ οὕτω πολλαπλασιαζόμενος κατὰ τόδε τὸ σχῆμα $\frac{\overset{6}{6}}{36}$. Ἀφ' *ἑαυτοῦ* οὐδὲν σημαίνει.

389 C: « Ἀλλὰ ταῦτα μὲν **ἱκανοῦ** *καιροῦ* μᾶλλον ἀπομεμήκυνται » Νομίζομεν ὅτι *ἱκανὸν* εἶναι τοῦ *καιροῦ*, τὸ δὲ **ἱκανοῦ** εἶναι οὐδὲν ἄλλο ἢ ἑρμήνευμα τοῦ *καιροῦ*.

389 C: ὅπερ τρία πρὸς ἕν OVCA τοῦτο τὴν διακόσμησιν οἰόμενοι χρόνῳ πρὸς τὴν ἐκπύρωσιν εἶναι. Τὸ OVCA ἐν μόνοις τοῖς ἀρίστοις τῶν ἀντιγράφων ὑπάρχει (DV[1] F[1]), ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις λείπει, διὸ καὶ ἡ Βερναρδάκειος δὲν ἔχει αὐτό. Ἀλλὰ τούτου παραλειφθέντος τὰ ὑπόλοιπα οὐκ ὀρθὴν παρέχουσιν ἔννοιαν, ὅτι ἡ διακόσμησις ἔχει πρὸς τὴν ἐκπύρωσιν ὡς 3: 1, ὅπερ ἀντίκειται τῷ εὐθὺς προειρημένῳ: « *τὸν μὲν ἄλλον ἐνιαυτὸν* παιᾶνι χρῶνται περὶ τὰς θυσίας, ἀρχομένου δὲ χειμῶνος ἐπεγείραντες τὸν *διθύραμβον*, τὸν δὲ *παιᾶνα* καταπαύσαντες **τρεῖς μῆνας** ἀντ' ἐκείνου (= Ἀπόλλωνος) τοῦτον κατακαλοῦνται τὸν θεὸν» τ. ἔ. τὸν Διόνυσον, ᾧ κατὰ τἀνωτέρω *πρέπει* ὁ διθύραμβος, ἐξ οὗ χωρίου συνάγεται ὅτι ἡ *διακόσμησις*, ἣν παριστᾷ ὁ Διόνυσος (389 A) εἶχε πρὸς τὴν *ἐκπύρωσιν*, ἣν παριστᾷ ὁ Ἀπόλλων (388 F) κατὰ τὸν χρόνον, ὡς ὁ διθύραμβος πρὸς τὸ παιᾶνα, τ. ἔ. ὡς 3 πρὸς 9, διότι *τρεῖς* μῆνας ἐχρῶντο τῷ διθυράμβῳ *τὸν δὲ ἄλλον ἐνιαυτόν*, τ. ἔ. τοὺς *ἐννέα μῆνας* τῷ παιᾶνι. Κατ'

ταῦτα λοιπὸν ἀντὶ τοῦ ΕΝΟVCA γραπτέον ΕΝΝΕΑ, ἵνα ἔχωμεν «*ὅπερ τρία πρὸς* **ἐννέα**, τοῦτο τὴν διακόσμησιν . . . πρὸς τὴν ἐκπύρωσιν εἶναι».

390 D: «μέχρι δεῦρο τὴν φύσιν ἡ τετρὰς προαγαγοῦσα, μέχρι τοῦ σῶμα τελειῶσαι . . . εἶτ' ἀπολέλοιπεν». Τὸ **μέχρι** λείπει ἐκ τῶν ἀρίστων βιβλίων, οὐδ' εἶναι ἀναγκαῖον.

390 D: «μῆκος δὲ ἀπλατὲς **ἐν** γραμμὴ καλεῖται». Οὕτω πάντα τὰ κρείττω τῶν ἀντιγράφων (DV[1] F[1]), τὰ δὲ χείρω ἀντὶ τοῦ *ἐν* ἔχουσιν *ἡ*, ὅπερ ἀσπάζεται ὁ Βερν. καίπερ προφανῶς ἄτοπον ὄν, διότι **ἡ** *γραμμή* δὲν καλεῖται ὑπ' οὐδενὸς *μῆκος ἀπλατές*, ἀλλὰ πᾶν ἀπλατὲς μῆκος καλεῖται *γραμμή*. Εὐλογώτερον ὁ Paton τηρῶν τὴν *ἐν* δέχεται χάσμα ὃ συμπληροῖ ὧδε «μῆκος δὲ ἀπλατὲς ἐν ⟨δυάδι⟩». Καθ' ἡμᾶς δὲ τὸ *ἐν* μεταβλητέον εἰς *ὄν*: «μῆκος δὲ ἀπλατὲς **ὂν** γραμμὴ καλεῖται».

392 C: «φθείρεται μὲν ἀκμάζων γενομένου γέροντος κτέ». Οὕτως ὁ Εὐσέβιος σὺν τοῖς χειρίστοις τῶν τοῦ Πλουτάρχου ἀντιγράφων, ἀνθ' οὗ οἱ ἐκδόται ὤφειλον νὰ προκρίνωσι τὸ ἐν τοῖς ἀρίστοις τῶν πλουταρχείων ἀντιγράφων *γινομένου*. Διότι γενομένου τοῦ γέροντος ὁ ἀκμάζων *ἔφθαρται* ἤδη, οὐκέτι *φθείρεται*, *γινομένου* δὲ γέροντος *φθείρεται* ἐν ταυτῷ ὁ ἀκμάζων καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ μᾶλλον συντελεῖται τὸ γῆρας.

392 F: «τοῦτο αὖ πάλιν **ἐμφυόμενος** ὁ λόγος ἀπόλλυσιν». **ἐμφυόμενος** ἔγραψεν ὁ ἐκδότης ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς ἀντιγράφοις ΕΚΔΥΟΜΕΝΟΣ. Ἀλλὰ μᾶλλον γραπτέον ΕΙCΔΥΟΜΕΝΟΣ τ. ἐ. *εἰςδυόμενος*. Ἀτοπωτάτη δὲ ἡ παρ' Εὐσεβίῳ γραφὴ *ἐκλυόμενος*, ἣν παρέλαβεν ἡ Βερναρδάκειος ἔκδοσις.

393 D: «ἐκτάσεις δ' αὐτοῦ καὶ μεταβολὰς** πῦρ ἀφιέντος ἑαυτὸν ΑΜΑΣΠΩΣΙΝ ὡς λέγουσιν, αὖθίς τε *καταθλίβοντος* ἐνταῦθα καὶ *κατατείνοντος* εἰς γῆν καὶ θάλασσαν καὶ ἀνέμους κτέ» Οὕτω τἀντίγραφα. Ὀρθῶς μὲν ἔγραψεν ὁ Paton τῷ Ἐμπερίῳ ἀκολουθῶν **εἰς πῦρ,** ὀρθῶς δὲ προτείνει νὰ γραφῇ **ἃς** *λέγουσι* ἀντὶ **ὡς** *λέγουσι* καὶ νὰ μετατεθῇ ἡ πρότασις αὕτη μετὰ τὸ *ἐκτάσεις*. Ἀλλ' ἔδει πάντως νὰ γραφῇ σὺν ἀντιγράφοις τισί, ἐν οἷς καὶ ὁ κῶδιξ F, *ἐκστάσεις* (οὕτως ἐν τῇ Βερναρδακείῳ), πρὸς δὲ τούτοις *ἀνιέντος* ἀντὶ *ἀφιέντος*, ᾧ ἀντίκειται τὸ *καταθλίβειν* καὶ *κατατείνειν*, ἴσως δὲ καὶ ΑΜΩCΓΕ-

ΠΩC ἀντὶ ΑΜΑCΠΩCΙΝ. Πρβλ. μικρὸν ἀνωτέρω: «ἐμφάσεις τινὰς . . . διαλάμπουσαν *ἀμωςγέπως*» καὶ κατωτέρω: τοὐναντίον γὰρ ὅσον *ἀμωςγέπως*.

Σ. Βασης.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

Τόμ. Γ', σελ. 26,31 καὶ 32. *κλαυκίθων*.

Τόμ. Ε', σελ. 103,15-6. Ὑπὸ τοῦ Αἰλιανοῦ ἐρρήθη ἐν τῇ Ποικίλῃ Ἱστορίᾳ βιβλ. ΙΒ', 1 «ἑταιρικὰ εὖ μάλα μαθήματα καὶ διδάγματα καὶ γυναικῶν *καπηλικῶς τῷ κάλλει χρωμένων* ἔργα».

Τόμ. Ε', σελ. 120,24. καὶ «Θηλυμανεῖς: *πόρνοι*» καὶ «Μοιχοῖς: *πόρνοις*».

Τόμ. Ε', σελ. 121,4. καὶ σελ. 222,4 «καὶ δὴ καὶ ἡ τῶν *πορνευόντων* ἢ τῶν μοιχευόντων ποινή».

Τόμ. Ε', σελ. 121,9. Κεῖται δὲ παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ καὶ «Συλλαγνεύσας: *συμπορνεύσας*».

Τόμ. Ε', σελ. 121,9-10. Παρὰ τῷ Ἀρμενοπούλῳ φέρεται σελ. 742 «ὁ γυναῖκα ἔχων καὶ *πορνεύων*» καὶ «ὁ δὲ *εἰς* ἀλλοτρίαν δούλην *πορνεύων*» καὶ σελ. 738 «εἴ τις μοιχείαν ἁμάρτοι πρὸς ἐκείνην, *πρὸς* ἣν ἤδη πολλοὶ *ἐπόρνευσαν*, οὐκ ἐγκαλεῖται μοιχείας».

Τόμ. Ε', σελ. 299,14. γενναῖος.

Τόμ. Ε', σελ. 437,16. οὐδαμῶς τῷ χωρίῳ, ἐν ᾧ κεῖται, εὐαρμοστοῦν.

Κ. Σ. Κ.

Ὁ Μορεὰς καὶ ἐν Κρήτῃ

Τὸ ὄνομα *Μορεάς* φέρει καὶ κώμη τις ἐν Κρήτῃ, ὅπως ἐπ' ἐσχάτων διερχόμενος τὴν Στατιστικὴν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης τὴν συνταχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Σταυράκι (1890) ἐν σελ. 53 καὶ 128 τοῦ Β΄ μέρους παρετήρησα. Κεῖται δὲ ἡ κώμη ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς καὶ μεσογείοις μέρεσι τῆς νήσου, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μονιφατσίου καὶ ἐν τῷ δήμῳ τῆς Μεγάλης Βρύσεως. Ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ εὑρίσκονται καὶ κῶμαι ἔχουσαι τὴν ἐπωνυμίαν ἀπὸ καρπῶν τῶν δένδρων, λ. χ. *τὸ Ἀπίδι*, *τὰ Ἀχλάδια*, *τὰ Κάρυα*, *τὸ Καρυδάκι* καὶ *τὸ Καρύδι*, *τὰ Κεράσια*. Ὁμοίως ἀναγινώσκονται αὐτόθι καὶ ἄλλα κωμῶν ὀνόματα ἐκ φυτῶν εἰλημμένα, π. χ. *ὁ Ἀγριλὲς* καὶ *ὁ Ἀργουλιδές*, *ὁ Ἀσφενδυλές*, *ὁ Δρυγιδές*, *ὁ Μερτές*, *ὁ Πρινεάς*, *ὁ Σχινεάς*. Καὶ θηλυκὰ *ἡ Βαγωνεά*, *οἱ Δαφνές*, *ἡ Ἐθεά* (=Ἰτέα), *ἡ Καρὲ* καὶ *ἡ Καρεὰ* καὶ *οἱ Καρές*, *ἡ Ὀρνέ* (=Ἐρινεά), *οἱ Πρασές*, *ἡ Ῥογδεά*, *ἡ Τζιτζυφεά*, *ἡ Φοινικεά*. Ὁμοίως ἀναγινώσκεται ἐν τῷ Πορτολάνῳ κεφαλ. οβ΄ *τὸν Φτελέα* ὡς ὄνομα λιμένος ἐν Ἠπείρῳ (ἐκ τῆς Χρυσαλλίδος Τομ. Δ΄ σελ. 334). Τὸν δὲ τύπον *τὴν Μορέαν* ἀνεκοίνωσέ μοι ὁ ἀγαπητός μοι συνάδελφος κ. Σπ. Λάμπρος ἐκ Βραχέος Χρονικοῦ δημοσιευθέντος ὑπὸ τοῦ Joseph Müller ἐν τοῖς Byz. Analecten ἐν Βιέννῃ 1852 σελ. 60, *Ἀμουρέα* δὲ ἀναγινώσκεται ἐπανειλημμένως ἐν Trinchera σελ. 491, 497, 499 τοῦ ιγ΄ αἰῶνος. Ἐν δὲ τῷ νεωτάτῳ χάρτῃ τῆς νήσου Τήνου ἀναγινώσκονται οὐκ ὀλίγαι τοπωνυμίαι ἐκ φυτῶν, λ. χ. *Ἀγρελὲς* καὶ *Ἀργελὲς* καὶ *Κουφαγρέλι*, *Ἄμπελου* καὶ *Ἀμπέλα* καὶ *Ἀμπέλι*, *Ἀπ(η)γανεά*, *Ἀπιδεά*, *Βρουλίδια*, *Κάλαμος*, *Καλαμάκι* καὶ *Καλαμίσι*, *Καπαρεά*, *Κούμαρος*, *Κουναρεά*, *Κυδωνεές*, *Μυρτίδια*, *Νεραντζεές*, *Πράσα*, *Σέλινα*, *Σχαμνίδια*, *Σχινάκι* καὶ *Σχινάκια*, *Στραβουρεά* *Ἀψηλὲς* *Συκές*. Ὁμοίως ἀναγινώσκεται αὐτόθι *Σπρί* ἀντὶ Σπυρί. Ὥστε μετὰ τὴν εὕρεσιν τοῦ ἀρσενικοῦ ὁ Μορεὰς καὶ ἐν τοῖς μεσογείοις τῆς Κρήτης οὐδεμία περὶ τῆς ἐτυμολογίας ἢ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς καταγωγῆς αὐτοῦ ἀμφιβολία φαίνεταί μοι δυνατή.

Γ. Ν. Χ.

Ὀφειλομένη ἐπανόρθωσις.

Τὴν ἐν σελ. 533 στ. 8 ἄνωθεν ἀναγραφομένην ὑπόθεσιν «*ἐπρίατο δὲ παρὰ τούτου ἀντὶ ἀργυρίου τινός*, **ὡς φαίνεται**, *τὸ πόνημα*» δὲν ἠθέλησα νὰ παραστήσω, ὅτι ἐξήνεγκεν ὁ κ. John Schmitt, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ φράσις παρενεβλήθη κατὰ τὴν τελευταίαν διόρθωσιν, ἐτέθη εἰς ἀκατάλληλον θέσιν καὶ διετυπώθη οὕτως ὥστε φαίνεται ὑπόθεσις ἐκείνου καὶ οὐχὶ ἐμοῦ, πάντοτε ὅμως καὶ ἐνώπιον τῶν κκ. μαρτύρων ἐμὴν ἐθεώρησα τὴν γνώμην ταύτην. Ἐννοεῖται δ' ὅτι σήμερον ἀφοῦ ἀπεδείχθη τρανότατα ἐξ ἐπιστολῶν τοῦ κ. Καλλιβούλη, ὅτι οὐχὶ μόνον ἡ τοῦ ὑλικοῦ συλλογὴ ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτοῦ ἐπεξεργασία ἀνήκει τῷ Καλλιβούλῃ καὶ δὴ ὅτι ὁ κ. Ἰ. Ψυχάρις ἐσφετερίσθη ἀληθῶς ξένην περιουσίαν (πρβλ. Déclaration au public par John Schmitt σελ. 3-4), σήμερον, λέγω, μικράν, μᾶλλον δ' οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν ἡ ἐξήγησις τοῦ τρόπου καθ' ὃν κατωρθώθη, ὥστε ὁ πονήσας δὲν διεμαρτυρήθη ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ. Ἐγὼ ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν πενίαν αὐτοῦ ἤκασα ὅτι θὰ ἠμείφθη διὰ χρημάτων, ἄλλος δύναται νὰ εἰκάσῃ, πάντως ἧττον πιθανῶς, ὅ τι ἂν θέλῃ· περὶ τούτου δὲν πρόκειται, ἀφοῦ καὶ ἡ κλοπή, ὅπως καὶ ἡ ἐπανειλημμένη πλαστογραφία (πρβλ. καὶ Schmitt ἔνθα ἀνωτ. σελ. 7 στ. 1-6 ἄνωθεν, ὅπου ἀποδείκνυται ὅτι ὁ Ψ. ὑπέβαλε τῷ κ. Schmitt ὅ,τι οὗτος οὔτε ἔγραψεν οὔτε πιστεύει, ἵνα ἔχῃ ἕνα κἂν σύμψηφον ἐν τῷ ζητήματι τοῦ καθορισμοῦ τῆς χρονολογίας τῶν μεσαιωνικῶν κειμένων διὰ τῆς στατιστικῆς), ἡ συκοφαντία κττ. ἐβεβαιώθησαν ἐπισήμως διὰ κειμένων.

Γ. Ν. Χ.

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ

Ἐν σελ. 335 στίχῳ 13 κἑξ. γράφε: ἀκράτου .... οἰκοδομητικοῦ μέσου καὶ ῥητορικοῦ κόσμου.

Ἐν σελ. 442 στίχῳ 8 κάτ. ἀντὶ εἰς γραπτέον: ὡς πρός.
» 448 » 5 » » αὐτῆς » ταύτης.
» 467 » 14 ἄνωθ. » ἕκτην » πέμπτην.
» 516 στίχῳ 7 κάτωθεν ἀντὶ τοῦ ἐξυπνόω ἐξύπνισα γραπτέον ἐξυπνόω ἐξύπνωσα.

Τόμ. Γ' σελ. 411 ἀντὶ τοῦ: διδασκάλῳ γραπτέον: ἡλικιώτῃ.

Διόρθωσις τῶν ἐν σελ. 345 - 370 σπουδαιοτέρων τυπογραφικῶν σφαλμάτων.

Σελ.	346	στ.	11 καὶ 10	ἀπὸ τέλους:	.... εἶπαν. Ἐπειδὴ ....
»	347	»	13	ἀπ' ἀρχῆς	... ησικλέους τοῦ Χαρτίωνος
»	—	»	22	» »	Ῥάνου
»	—	»	29	» »	II, σ. 224
»	—	»	30	» »	II, 17, 17:
»	348	»	2	» »	II, σ. 782 - 783, ἀρ. 1232
»	—	»	3	» »	II (1889)
»	—	»	—	» »	J. Baunack
»	—	»	5	ἀπὸ τέλους	Λητο[ῖ].
»	—	»	2	» »	II σ. 266 - 272
»	—	»	1	» »	Ἀριθ. μουσ. 20*
»	350	»	10	ἀπ' ἀρχῆς	ὕψους 0,68 μ.
»	—	»	6	ἀπὸ τέλους	Ἀρ. μουσ. 9
»	—	»	5	» »	T. Liv. XLII, 51.
»	351	»	7	ἀπ' ἀρχῆς	ταναή,
»	352	»	8	ἀπὸ τέλους	τῆς γῆς. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,03 μ. περίπου.— Ἀρ. μουσ. 210.
»	355	»	12	ἀπ' ἀρχῆς	ἴσως δικαίως
»	357	»	3	ἀπὸ τέλους	ὕψους 0,81 μ.
»	358	»	4	ἀπ' ἀρχῆς	0,015 - 0,03 μ.
»	—	»	17	» »	.... Blinkenberg· καίτοι ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ὀνόμασιν πολλαὶ συνθέσεις οὐδένα νοῦν ἔχουσιν.
»	360	»	1	» »	ἀρτία
»	363	»	5	» »	ἀποκεκρουμένον ἐξ ἀριστερῶν
»	—	»	15	» »	Τιμοστράτ[ου].

Πρὸ τῆς 60ῆς καὶ μετὰ τὴν 64ην ἐπιγραφὴν παρελείφθησαν δύο διακριτικαὶ γραμμαί. Ἐν δὲ τῇ 61ῃ, 62ᾳ, 63ῃ καὶ 64ῃ γραπτέον: χρηστὸς καὶ: χαῖρε.

Σελ.	365	στ.	18	ἀπ' ἀρχῆς	Ἡραδήννιοι
»	366	»	5	» »	Österreich - Ungarn

» — » 24 » » Μετὰ τοῦτον τὸν στίχον δὲν ἐδηλώθη διὰ χώρου κενοῦ τὸ τέλος τῶν ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν. Ἐν τῇ ἑπομένῃ δὲ 71ῃ ἐπιγραφῇ μεγάλη ἐπῆλθε σύγχυσις, διότι τὸ τέλος τῆς 2ας σημειώσεως τῆς 366ης σελίδος παρενεβλήθη εἰς τὴν ἑπομένην διὰ μεγάλων στοιχείων τυπωθέν. Εἶνε τοῦτο τὸ ἀπὸ τοῦ στίχ. 13 τῆς 367ης σελ. μέχρι τοῦ 26ου τῆς αὐτῆς (... Γάϊος Σήϊος Γναίου Ῥωμαῖος Ἀριστόμαχος). Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν δὲ τοῦ παρεμβλήματος τούτου ἔχομεν ἐν σελ. 367 στ. 10 καὶ ἑξ. τήνδε τὴν συνέχειαν: Περὶ τῶν τοιούτων ἐρωτικῶν ἐπιγραφῶν πολλὰ

πολλαχοῦ ἐγράφησαν· ἐνταῦθα παραπέμπω μόνον εἰς Ἀριστοφάνους Ἀχαρνέων στ. 142-144 (1) καὶ Σφηκῶν 97-99 (2) καὶ εἰς τὰ παλαιὰ τῶν χωρίων τούτων σχόλια, καὶ πρὸς τούτοις εἰς τὰς εἰς Ἰλιάδα παρεκβολὰς τοῦ Εὐσταθίου, σελ. 633 (1).

Σελ. 367 στ. 1 ἀπὸ τέλους: κημὸς καλός.

Τὴν 72αν ἐπιγραφὴν ἀνατυπῶ, διότι λίαν ἀνακριβῶς ἐν τῇ ἐκδόσει ἔχει.

ΟΙΣΑ
ΟΥΕΨΕΙ
ΥΑΜΕΝΟ<
ΙΣΨΡΕΣΗΕΙ
(κενόν)

Σελ. 368	στ. 1	ἀπὸ τέλους		Bildhauer
» 369	» 2	ἀπ' ἀρχῆς		ΚΡΑΤΗΣ
» —	» 8	»	»	ΞΡΟΚΛΗΣ
» —	» 21	»	»	Εὔβιος Εὐβίου ευ . . .
» —	» 4	ἀπὸ τέλους		. . . εροχλῆς Εὐβι . . . .

Τοῦ Β′ τῆς διατριβῆς μέρους τὴν δημοσίευσιν ἀναγκάζομαι ἕνεκα τῆς ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἀπουσίας μου νὰ ἀναβάλω εἰς τὸν ἕκτον τῆς *Ἀθηνᾶς* τόμον.

Ἐν Μυκόνῳ κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1893.

Δ. Σ. Σ.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ

Φίλοι Ἑταῖροι.

Ἀξιωθέντες τῆς τιμῆς νὰ ἐκλεχθῶμεν ἐπιτροπεία ἐξελεγκτικὴ προέβημεν εἰς τὴν ἐξέλεγξιν τοῦ ταμείου, εὕρομεν δὲ πάντα τὰ βιβλία ἐν πληρεστάτῃ τάξει καὶ τὰ μετρητὰ χρήματα ὑπάρχοντα ἀνελλιπῆ, διὸ καὶ σενεχάρημεν τῷ κ. Ταμίᾳ.

Τὰ μὲν *ἔσοδα* κατὰ τὸ 1892 ἀνῆλθον.....	εἰς δρ.	6.892.85
Τὰ 'δ *ἔξοδα*........................	» »	6.422.35
Ὅθεν τῇ 1 Ἰανουαρίου ὑπῆρχε περίσσευμα	ἐκ δρ.	470.50

εἰς ἃς πρέπει νὰ προστεθῶσι καὶ ἓν εἰκοσόφραγκον καὶ 2 τοκομερίδια λαχειοφόρων.

Ἀναλυτικῶς δὲ τὰ ἔσοδα προῆλθον ὡς ἔπεται:

ἐξ ὑπολοίπου τοῦ 1891........	δρ.	1.678.60	
ἐξ ἐπιχορηγήσεως τῆς Κυβερνήσεως	»	2.500.00	
ἐκ συνδρομῶν μελῶν...........	»	2.014.25	
ἐκ πωλήσεως περιοδικοῦ........	»	700	6.892.85

Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ τὸ εἰκοσόφραγκον καὶ τὰ τοκομερίδια προέρχονται ἐκ συνδρομῶν μελῶν.

Τὰ δ' *ἔξοδα* προῆλθον ὡς ἔπεται:

εἰς Περρῆν διὰ περιοδικὸν......	δρ.	3.575	
εἰς Παππαγεωργίου »	»	437.80	
εἰς διαφόρους διὰ χάρτην.......	»	963.50	
δι' ὑπηρεσίαν περιοδικοῦ, εἰσπράξεις συνδρομῶν κλπ............	»	1.023.05	
εἰς διάφορα.................	»	423	6.422.35

Τὸ ἀνωτέρω ὅμως περίσσευμα τῶν δρ. 470.50 μεταβάλλεται εἰς ἔλλειμμα ἐκ δρ. 932.50, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι εἰς τὸν τυπογράφον κ. Περρῆν ὀφείλονται δι' ἐργασίας τοῦ ἔτους 1892 δρχ. 1403 κατὰ τὴν σημείωσιν, ἣν ὁ ἴδιος εὐηρεστήθη νὰ δώσῃ ἡμῖν, μὴ λαμβανομένης μάλιστα ὑπ' ὄψιν καὶ ἑτέρας αὐτοῦ ἐργασίας ἀρξαμένης μὲν κατὰ τὸ 1892, μελλούσης ὅμως νὰ περατωθῇ κατὰ τὸ 1893, ἤτοι ἐργασίας ἀναγομένης εἰς τὸ 6' τεῦχος τοῦ Ε' τόμου τῆς 'Αθηνᾶς.

'Ενταῦθα θὰ ἐπιτρέψῃ ἡμῖν, νομίζομεν, ἡ 'Εταιρεία νὰ ἐκφράσωμεν τὴν εὐχήν, ὅπως τὰ τοῦ περιοδικοῦ ῥυθμισθῶσιν οὕτως, ὥστε νὰ μὴ καταλείπηται ἐν τῇ διαχειρίσει αὐτοῦ ἔλλειμμα. Τὸ ἐφ' ἡμῖν νομίζομεν τοῦτο ἐφικτόν, ἐὰν κατὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος μὴ ἐκδοθῶσιν περισσότερα τῶν τριῶν ἔτι τευχῶν (ἤτοι μέχρι τέλους τοῦ Ε' τόμου), κατορθωθῇ δὲ καὶ ἡ ἐλάττωσις τῆς δαπάνης τῆς ἐκτυπώσεως, δι' ἣν ἡ 'Εταιρεία δὲν ὤφειλε νὰ καταβάλλῃ περισσοτέρας τῶν δρχ. 35 κατὰ τυπογρ. φύλλον, ἀντὶ 50 ὡς γίνεται νῦν. Εἰς τὴν δαπάνην τῶν δρχ. 1023.05 διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ περιοδικοῦ κλπ. θὰ ἐπιτραπῇ ἡμῖν νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀξιοτίμου συμβουλίου, ὥστε ἐν τῷ μέλλοντι νὰ ἐξευρεθῇ τρόπος μειώσεως αὐτῆς μέχρις ὁρίου ἀναλόγου πρὸς τοὺς πόρους τῆς 'Εταιρείας.

'Η ἐπιτροπεία ἀναγκάζεται κατόπιν εὐλόγων δηλώσεων τοῦ κ. ταμίου, νὰ συστήσῃ, ὅπως ἡ φροντὶς τῶν τε εἰσπράξεων καὶ πληρωμῶν παντὸς εἴδους καταλείπηται αὐτῷ ἄνευ ἀναμίξεως ἄλλων προσώπων, ὡς εἴθισται πρὸ πολλοῦ, καθ' ὅσον ἄλλως παράγεται σύγχυσις ἐν τῇ διαχειρίσει. — 'Η 'Εταιρεία θὰ ἐπιτρέψῃ ἡμῖν, νομίζομεν, καὶ μίαν ἔτι παρατήρησιν. Εὐτυχῶς ἡ Κυβέρνησις θὰ παράσχῃ καὶ κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος τὴν ἑαυτῆς συνδρομήν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀβέβαιον ἀεὶ τὸ μέλλον, φρόνιμον, νομίζομεν νὰ μὴ δαπανᾶται ὁλόκληρος ἡ κυβερνητικὴ χορηγία, ἀλλὰ χίλιαι δρχ. ἐξ αὐτῆς νὰ κατατίθενται παρὰ τραπέζῃ ἐντόκως, ἵνα χρησιμεύσωσιν κατὰ τὰ ἰσχνὰ ἔτη, ὧν τὴν ἐπέλευσιν δὲν εὐχόμεθα μὲν τὸ παράπαν, ἀλλ' ὧν ἡ ἐπίδρασις ἔσται δυσάρεστος, ἂν μὴ ἀπὸ τοῦ νῦν προνοήσωμεν.

'Εν τέλει ἡ 'Επιτροπεία δὲν δύναται νὰ παρέλθῃ ἐν σιωπῇ καὶ τὸ ζήτημα τοῦ κτιρίου τῆς 'Εταιρείας. 'Υπὲρ τούτου ὑπάρχουσιν ἐν χερσὶ τοῦ κ. Προέδρου δρχ. χίλιαι, προελθοῦσαι ἐκ κληροδοσίας τῆς ἀειμνήστου Αἰκατερίνης Νεγρεπόντου. 'Αλλ' ἡ εἰδικῶς ἐπιφορτισθεῖσα

τὰ τοῦ κτιρίου ἐπιτροπεία ἐδήλωσεν, ὅτι κατὰ τὰς πρώτας αὐτῆς ἐνεργείας προσέκρουσεν εἰς ἀντίδρασιν ἐκ μέρους αὐτῶν τῶν προϊσταμένων τῆς Ἑταιρείας, ἐξαιρέσει τοῦ ἀξιοτίμου Προέδρου ἐγγράψαντος εὐχαρίστως τὸ ποσὸν δρ. 300 καὶ τοῦ γραμματέως δρ. 100. Ὑπὸ τοιούτους ὅρους ἐνόμισεν ἡ Ἐπιτροπεία, ὅτι ἔδει νὰ ἀναστείλῃ πᾶσαν αὐτῆς ἐνέργειαν, ἕως οὗ λάβῃ δείγματα πείθοντα, ὅτι θὰ συνδράμωσιν αὐτὴν προπάντων ἐκεῖνοι, οἷς προσήκει νὰ δώσωσι τὸ παράδειγμα εἰς τὰ λοιπὰ τῆς Ἑταιρείας μέλη.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 27 Φεβρουαρίου 1893.

Ἡ ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπεία
Π. Π. Οικονομος
Δ. Γ. Καμπουρογλους
Η. Λιακοπουλος Εἰσηγητής.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1892

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

EDUARD ZELLER
JOHANNES SCHMIDT
A. KIRCHHOFF
A. NAUCK
S. NABER
H. VAN HERVERDEN
TH. MOMMSEN
IWAN VON MÜLLER
B. DELBRÜCK
WILH. WUNDT
MAX HEINZE
FRANZ SUSEMIHL
HERMANN DIELS
ERNST CURTIUS
ADOLF MICHAELIS
HEINRICH BRUNN
SALOMON REINACH
OTTO BENNDORF
C. M. FRANCKEN
J. J. HARTMANN
BERNHARD SCHMIDT
WILH. CHRIST
G. KAIBEL
N. WECKLEIN
VAN LEEUWEN
J. VAHLEN
FR. BLASS
O. RIBBECK
DOM. COMPARETTI
R. KEKULÉE
A. CONZE
GEORG TREU
G. PERROT
U. KOEHLER
R. DAREST
HENRIE WEIL
E CAILLEMER
P. FOUCART
R. C. JEBB
W. G. RUTHERFORT
WILLIAM GOODWIN
BASIL D. GILDERLEEVE
HERMANN HELMHOLTZ
C. JORDAN
ÉMILE PICARD
EMIL DU BOIS-REYMOND

ΣΥΝΕΔΡΟΙ ΚΑΙ ΠΑΡΕΔΡΟΙ

ΑΘΑΝΑΣΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν., Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.

ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ ΑΓΑΘΟΝΙΚΟΣ, ἐν Ἀθήναις.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΛΕΞ. Γ., Καθηγητὴς ἐν Πάτραις.

ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι., Καθηγητὴς ἐν Ἀγρινίῳ.

ΑΛΗΜΟΝΑΚΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ, Καθηγητὴς ἐν Χίῳ

ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΣ Γ. ΕΜ., Καθηγητὴς ἐν Πάτραις.

ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, πρῴην γυμνασιάρχης, ἐν Ἀθήναις.

ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Τεργέστῃ.

ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ Δ., Καθηγητὴς ἐν Κερκύρᾳ.

ΑΡΓΥΡΙΑΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, πρῴην διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀθήναις Ῥιζαρείου Σχολῆς.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΜΙΧΑΗΛ, Δικηγόρος ἐν Σμύρνῃ.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΤΙΜΟΛΕΩΝ Α. Καθηγητὴς τῶν φυσικῶν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΑΣΠΙΩΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ, Καθηγητὴς ἐν Σμύρνῃ.

ΒΑΣΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, Καθηγητὴς τῆς Λατινικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΒΕΛΕΝΤΖΑΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, δικηγόρος ἐν Ἀθήναις.

ΒΕΛΟΥΔΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΒΕΝΕΤΟΚΛΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Γυμνασιάρχης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

ΒΟΡΤΣΕΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Γ., πρῴην Γυμνασιάρχης ἐν Ἀθήναις.

ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, διδ. φιλ.

ΓΕΝΕΡΑΛΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Ι., Καθηγητὴς ἐν Ῥεθύμνῃ.

ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ, Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΕΜ, Καθηγητὴς ἐν Νεαπόλει Κρήτης.

ΓΡΑΤΣΙΑΤΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Σχολάρχης ἐν Λευκάδι.

ΓΡΗΓΟΡΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ, Σχολάρχης ἐν Ἀθήναις.

ΔΑΛΛΑΣ Ε., Σχολάρχης ἐν Λευκάδι.

ΔΕΛΛΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Γυμνασιάρχης ἐν Θεσσαλονίκῃ.

ΔΗΜΑΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ι., Καθηγητὴς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Βώλῳ.

ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΛΕΞΙΟΣ, Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.

ΔΙΟΣΚΟΡΙΔΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ, Διευθυντὴς ἰδίου ἐν Ἀθήναις Λυκείου.

ΔΟΥΚΑΚΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, Γυμνασιάρχης ἐν Πειραιεῖ.

ΔΟΥΚΑΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ, Καθηγητὴς ἐν Σμύρνῃ.

ΔΟΥΚΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ, δικαστὴς ἐν Ἀθήναις.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Γ., Καθηγητής.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, Βουρλῶν ἰατρός.

ΕΠΙΣΚΟΠΙΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Γυθείῳ.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ Ι., Σχολάρχης Τυρνάβου.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ, Καθηγητής τοῦ Βαρβακείου γυμνασίου καὶ ὑφηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΕΥΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Σμύρνῃ.

ΖΑΓΓΟΓΙΑΝΝΗΣ Δ. Κ., Καθηγητὴς ἐν Λαρίσῃ.

ΖΑΝΝΕΤΟΣ Γ., Καθηγητὴς ἐν Πειραιεῖ.

ΖΗΣΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ., Καθηγητὴς τῆς Ῥιζαρείου Σχολῆς.

ΖΟΛΩΤΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Γυμνασιάρχης ἐν Χίῳ.

ΖΟΛΩΤΑΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ, Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

ΖΥΓΑΛΑΚΗΣ Γ. Δ., διδ. ἐν Μηλέαις.

ΖΩΖΑΚΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Καθηγητὴς ἐν Τρικκάλοις.

ΗΡΕΙΩΤΗΣ Π., Σχολάρχης ἐν Αἰγίνῃ.

ΘΑΛΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ, ἰατρὸς ἐν Ἀθήναις.

ΘΟΙΒΙΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ. Δ. Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΙΑΣΕΜΙΔΗΣ ΠΕΡΙΚΛΗΣ, Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΙΕΡΟΚΛΗΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ Ν., Διευθυντὴς ἰδίου ἐν Βραΐλᾳ Λυκείου.

ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ, Σχολάρχης ἐν Καρυταίνῃ.

ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, ἐν Χίῳ.

ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Α., Γενικὸς ἔφορος τῶν αρχαιοτήτων καὶ ὑφηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΚΑΛΕΛΛΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ Κ., Γυμνασιάρχης ἐν Ἄρτῃ.

ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ. Διεύθυντὴς τῆς βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς.

ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ Δ. Γ., ἔφορος τῶν χειρογράφων τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης.

ΚΑΡΑΛΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, τραπεζίτης ἐν Ἀθήναις.

ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ ΠΑΥΛΟΣ, Ὑφηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΚΑΡΤΑΛΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ Γ., βουλευτής.

ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Σχολάρχης ἐν Κυθήροις.

ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ ΚΟΣΜΑΣ Π., Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΚΑΤΑΙΒΑΙΝΗΣ Κ. Σ., Γυμνασιάρχης ἐν Σάμῳ.

ΚΑΦΙΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Σχολάρχης ἐν Κέῳ.

ΚΑΦΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ Λ.

ΚΕΡΑΜΕΥΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Πετρουπόλει.

ΚΕΦΑΛΑΣ ΜΙΧΑΗΛ, Διευθυντὴς τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ (Κωνσταντινουπόλεως) Ἑλληνικῆς Σχολῆς.

ΚΛΑΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΗΛ., Καθηγητὴς ἐν Βώλῳ.

ΚΛΕΟΒΟΥΛΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Ἀρχιμ., διευθυντὴς τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς.

ΚΟΛΥΒΑΣ ΑΛΕΞΙΟΣ Κ., Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΚΟΝΔΥΛΗΣ Δ., Καθηγητὴς ἐν Καρδίτσῃ.

ΚΟΝΤΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Σμύρνῃ.

ΚΟΝΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Σ., Καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΚΟΡΝΕΛΑΤΟΣ ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ, Καθηγητὴς ἐν Ληξουρίῳ.

ΚΟΡΦΙΩΤΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Β., Γυμνασιάρχης ἐν Λαρίσῃ.
ΚΟΡΩΝΑΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ι., Καθηγητὴς ἐν Χαλκίδι.
ΚΟΥΒΕΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Π., Καθηγητὴς ἐν Ἀμφίσσῃ.
ΚΟΥΖΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ι., Διευθυντὴς τῆς ἐν Κωνστάντζᾳ Ἑλληνικῆς Σχολῆς.
ΚΟΥΜΑΝΤΑΡΑΚΗΣ Π., Σχολάρχης ἐν Σπάρτῃ.
ΚΟΥΡΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Σχολάρχης ἐν Βετολίστῃ.
ΚΟΥΣΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ, Καθηγητὴς ἐν Ἰωαννίνοις.
ΚΟΦΙΝΙΩΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Κ., Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.
ΚΡΕΜΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Καθηγητὴς γυμνασίου καὶ ὑφηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡ., Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.
ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι., Ὑφηγητὴς τοῦ διεθνοῦς δικαίου.

ΛΑΝΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Λευκωσίᾳ.
ΛΑΣΚΑΡΙΣ Κ., Σχολάρχης ἐν Ἀθήναις.
ΛΑΣΚΑΡΙΣ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ, Δικηγόρος ἐν Σμύρνῃ.
ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων.
ΛΙΑΤΗΣ Γ., Ἰατρὸς ἐν Σμύρνῃ.
ΛΙΒΑΔΑΣ ΜΙΧΑΗΛ, Ὑφηγητὴς τῆς πολιτικῆς δικονομίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛΙΑΣ, Γραμματεὺς τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν.
ΛΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α., Διευθυντὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.
ΛΟΛΛΙΓΚ Α., Ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων.
ΛΥΚΟΠΑΝΤΗΣ ΜΙΧΗΛ, Σχολάρχης ἐν Πλατάνῳ τῆς Ναυπακτίας.
ΛΥΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Πταισματοδίκης Ἐν Ἀθήναις.

ΜΑΛΙΑΚΑΣ ΗΛΙΑΣ, Δικηγόρος ἐν Κωνσταντινουπόλει,
ΜΑΤΣΑΣ Ι., Σχολάρχης Χαλκίδος.
ΜΕΛΦΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Καθηγητὴς ἐν Θεσσαλονίκῃ
ΜΙΧΑΗΛ ΙΩΑΝΝΗΣ, Καθηγητὴς ἐν Λαρίσῃ.
ΜΙΧΕΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Δικηγόρος ἐν Χαλκίδι.
ΜΟΜΦΕΡΡΑΤΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, Δικηγόρος ἐν Ἀθήναις.
ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ., Σχολάρχης ἐν Ἀθήναις.
ΜΠΑΞΕΒΑΝΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Σ., Καθηγητὴς ἐν Σύρῳ.
ΜΠΟΓΔΑΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Γ., Καθηγητὴς ἐν Αἰγίῳ.
ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ ΡΗΓΑΣ, Καθηγητὴς τῆς ἀνατομικῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΝΥΣΤΕΡΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΕΜ., Γυμνασιάρχης ἐν Κυδωνίαις.

ΞΗΘΑΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, ἐν Ἀθήναις.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Σμύρνῃ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, Καθηγητὴς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς.
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΛΕΟΝΤΙΟΣ, Διδάκτωρ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, Ὑφηγητὴς τῆς χημείας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, Καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Σέρραις.

ΠΑΪΖΗΣ Π., Γυμνασιάρχης ἐν Γυθείῳ.
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ, Ἀρχιμανδρίτης καὶ πρώην ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.
ΠΑΝΑΓΟΣ Π., Σχολάρχης ἐν Ἀλμυρῷ.
ΠΑΝΤΑΖΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ Ι., πρώην γυμνασιάρχης Ἰωαννίνων.
ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.
ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΓΓΕΛΟΣ, Γυμνασιάρχης ἐν Λαμίᾳ.
ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΗΣΑΡΙΩΝ Κ., Σχολάρχης Σκριπεροῦ.
ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, Γυμνασιάρχης ἐν Ἀνδριανουπόλει.
ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΤΡΟΣ, πρώην γυμνασιάρχης Σερρῶν.
ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΙΔΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Καθηγητὴς ἐν Σμύρνῃ.
ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.
ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΥΝΟΔΗΣ, Διευθυντὴς τῆς ἐν Ὀδησσῷ Ἑλληνικῆς σχολῆς.
ΠΑΠΑΖΟΥΡΗΣ Α. Ν., Καθηγητὴς ἐν Ἀμφίσσῃ.
ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ ΙΩΑΝΝΗΣ στρατιωτικὸς ἰατρὸς ἐν Βώλῳ.
ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΧΡΙΣΤΟΣ Γ., Καθηγητὴς ἐν Ἀμφίσσῃ.
ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.
ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, τμηματάρχης τῆς μέσης παιδεύσεως.
ΠΑΠΑΦΩΤΙΟΥ Γ., Καθηγητὴς ἐν Βώλῳ.
ΠΑΥΛΙΔΗΣ ΙΩΑΚΕΙΜ, Γυμνασιάρχης ἐν Κυδωνίαις.
ΠΑΥΛΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Σχολάρχης ἐν Πάτμῳ.
ΠΙΖΑΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Καθηγητὴς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.
ΠΟΛΥΚΡΑΤΗΣ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ Κ., Σχολάρχης ἐν Ἀμαρουσίῳ.
ΠΟΤΑΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. Καθηγητὴς ἐν Ἀνδριτσαίνῃ
ΠΟΥΛΑΚΟΣ ΚΑΝΕΛΛΟΣ, Ἑλληνοδιδάσκαλος ἐν Ἀθήναις.
ΠΥΛΑΡΙΝΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ., Γυμνασιάρχης ἐν Ληξουρίῳ.

ΡΑΓΚΑΒΟΠΟΥΛΟΣ ΓΚΙΚΑΣ, Καθηγητὴς ἐν Πάτραις.
ΡΑΛΛΗΣ ΜΑΛΛΙΑΚΑΣ, Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.
ΡΗΓΑΔΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Τρικκάλοις.
ΡΟΥΓΚΑΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ, Γυμνασιάρχης ἐν Αἰγίῳ.
ΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ ΟΘΩΝ, Ὑφηγητὴς τῆς χημείας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΣΑΓΚΡΙΩΤΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Δ., Καθηγητὴς ἐν Τρικκάλοις.
ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Ῥόδῳ
ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, Σχολάρχης ἐν Τυρνάβῳ.
ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ.
ΣΙΔΕΡΗΣ Π., Καθηγητὴς ἐν Σάμῳ.
ΣΚΙΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ, Ὑφηγητὴς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΣΤΑΗΣ ΒΑΛΕΡΙΟΣ, Ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων.
ΣΤΑΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ.
ΣΤΑΘΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ, Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.
ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ Ν., Σχολάρχης Ἄνω Βώλου.
ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων.
ΣΤΕΡΓΙΟΓΛΙΔΗΣ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ Ν., Διευθυντὴς τῆς ἐν Σμύρνῃ Εὐαγγελικῆς Σχολῆς.

ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Σάμῳ.

ΤΑΣΟΓΛΟΥΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, διευθυντὴς τοῦ ἐν Περγάμῳ σχολείου.

ΤΟΥΛΗΣ Π.Δ., Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΤΣΕΡΕΠΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν., Καθηγητὴς γυμνασίου καὶ ὑφηγητὴς τῆς Ἰνδικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου.

ΤΣΙΜΙΚΑΛΗΣ Γ. Δ., Καθηγητὴς ἐν Γυθείῳ.

ΤΣΙΡΙΓΩΤΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ Γ., Καθηγητὴς ἐν Μεσολογγίῳ.

ΦΕΡΜΠΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Ι., Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις

ΦΙΛΙΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Π., Καθηγητὴς ἐν Δημιτζάνῃ.

ΦΙΝΤΙΚΛΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, Καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΦΡΑΓΓΙΣΤΑΣ ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ Ι., Δικηγόρος ἐν Ἀθήναις.

ΦΩΤΙΑΔΗΣ Π. Σ., δικηγόρος ἐν Σμύρνῃ.

ΧΑΪΝΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, Δικηγόρος ἐν Χαλκίδι.

ΧΑΛΚΙΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, Γυμνασιάρχης ἐν Ἀθήναις.

ΧΑΜΟΥΔΟΠΟΥΛΟΣ ΑΡΜΟΔΙΟΣ, Δικηγόρος ἐν Σμύρνῃ.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Σχολάρχης ἐν Βαρθολομίῳ.

ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν., Καθηγητὴς τῆς γλωσσολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πατεπιστημίῳ.

ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΧΑΤΖΗ ΖΩΓΙΔΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ., Καθηγητὴς ἐν Λαρίσῃ.

ΧΑΤΖΗ ΚΩΣΤΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ.

ΧΑΤΖΗ ΚΩΣΤΑΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ-Ἰατρὸς ἐν Θεσσαλονίκῃ.

ΧΟΥΡΜΟΥΖΗΣ ΚΛΕΑΝΘΗΣ, Καθηγητὴς ἐν Βώλῳ.

ΧΡΙΣΤΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Σχολάρχης ἐν Φεραῖς.

ΨΑΛΤΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Καθηγητὴς ἐν Καλαβρύτοις.

ΨΑΛΤΩΦ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ν., Δικηγόρος ἐν Σμύρνῃ.

Α'. ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ ΦΡΑΣΕΩΝ

Α

Β

Γ

Δ

Ε

Φ

Χ

Ω

Β'. ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Γ'. ΠΙΝΑΞ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΚΑΙ ΠΟΙΗΤΩΝ ΔΙΟΡΘΟΥΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΣΘΕΤΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

Α′ ΠΙΝΑΞ ΧΩΡΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

Β′ ΠΙΝΑΞ ΧΩΡΙΩΝ ΛΑΤΙΝΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

Γ′ ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ ΦΡΑΣΕΩΝ ΛΑΤΙΝΙΚΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ